In diesem Exemplar (Liss)
fehlt ein leeres Blatt zwischen [illegible]
in [illegible] ein falsch gebundenes Blatt aus
[illegible]; gehört vier Blätter später

זה הספר שלי הצעיר
וזעיר [illegible]

חדושי התורה לרב רבינו משה בר נחמן הנצבה::

באימה ביראה ברתת בזיע במורא · מתחלחל ומתחרד בלב נדכה ונפש שבורה
אוחז פתח מבקש מחילה וכפרה · בקידה בברכיה בהשתחויה עד שיתפקקו
כל חוליות שבשדרה · ונפשי יודעת מאד ידיעה ברורה · שאין בנת המעלה
כנגד גלגל קטון במערה כאשר חכמתי קטנה ודעתי קצרה כנגד סתרי התור׳
הצפונים בביתה הטמונים בחדרה · כל יקר וכל פלא וכל סוד עמוק וכל חכמה
מפוארה כמוס עמה חתום באוצרה ברמז בדיבור בכתיבה ובאמירה כאשר
אמר הנביא המפואר בלבוש מלכות ועטרה · משיח אלהי יעקב ונעים זמירה
לכל תכלה ראיתי קץ רחבה מצותך מאד ואמר פלאות עדותיך על כן נצרתם
נפשי אבל מה אעשה ונפשי חשקה בתורה והיא בלבי כאש אוכלת בוערה
בכליותי עצורה · ללכת בעקבי הראשונים אדירים שבדורה · גאוני הדורות
בעלי הגבורה להכנס עמהם בעבי הקורה · לכתוב בהם פשטים בכתובים
ומדרשים ואגדה ערוכה בכל ושמורה · ואשים למאור פני מנורה המאורה
הטהורה פירושי רש״י עטרת צבי וצפירת תפארה · מוכתר בכתובים במקרא
ובמשנה ובגמ׳ · לו משפט הבכורה · בדבריו אהגה באהבתם אשגה ועמהם
יהיה לנו משא ומתן דרישה וחקירה בפשטיו ובמדרשיו · וכל אגדה בפירושיו
זכורה · ועם ר׳ אברהם בן עזרא תהיה לנו תוכחת מגולה ואהבה מסותרה ·
והאל אשר ממנו לבדו אירא יצילני מיום עברה יחשכני משגיאות ומכל חטא
ועברה · וידריכני בדרך ישרה · ויפתח לנו שערי אורה · ויזכנו לנוס הבכורה
כדכתיב מה נאוו על ההרים רגלי מבשר וגו׳ · צרופה אמרתך מאד ועבדך
אהבה · צדקתך צדק לעולם ותורתך אמת צדק עדותיך לעולם הבינני ואחיה:

ספר

בראשית

משה רבינו ע"ה כתב את הספר הזה עם התורה
כלה מפיו של הקב"ה והקרוב שכתב זה בהר סיני כי
שם נאמר לו עלה אלי ההרה והיה שם ואתנה לך
את לוחות האבן והתורה והמצוה אשר כתבתי
להורותם כי לוחות האבן יכללו הלוחות המכתב בהם
עשרת הדברות. והמצוה מספר המצות כלם על פה
ולא תכתב. אבל והתורה יכלול הספרים מתחלת
בראשית כי הוא מורה האמונות בדרך בענין ה
האמונה ובדלתו מן ההר כתב מתחלת בראשית
עד סוף ספר המשכן וגמר התורה כו' בסוף שנת
הארבעים כאשר אמר לקוח את ספר התורה הזה
ושמתם אותו מצד ארון ברית ה' אלהיכם וזה כדברי
האומר תורה מגלה מגלה נתנה. אבל לדברי
האומר תורה חתומה נתנה נכתב הכל בשנת
הארבעים כשנאמר כתבו לכם את השירה הזאת
ולמדה את בני ישראל שימה בפיהם וצוה לקוח
את ספר התורה הזה ושמתם אותו מצד ארון ברית
ה' אלהיכם ועל כל פנים היה נכון שיכתוב בתחלת
ספר בראשית וידבר אלהים אל משה את כל הדברים
האלה לאמר. אבל היה הענין להכתב שתם מפני
שלא כתב משה רבינו ע"ה התורה כמדבר בעד
עצמו כנביאים שאומרי' עצמם כמו שנא' בחזקאל
ויהי דבר ה' אלי לאמר בן אדם וכמו שנאמ'
בירמיהו ויאמר ירמיהו היה דבר ה' אלי לאמר.
אבל משה רבינו כתב תולדות כל הדורות הראשונים
ויחס עצמו ותולדותיו ומקריו כשלישי המדבר ולכן
יאמר וידבר אלהים אל משה ויאמר אליו כמדבר
בעד שלשה אחרים ומפני שהענין כלו מוכר משה
בתורה עם שמלך והזכר כלו אחד מספר עליו.
ולא יקשה עליך ענין משנה תורה שמדבר בעד
עצמו ואתחנן אל ה' בעת ההיא. ואתפלל אל ה'
ואומר כי תחלת הספר הזה אלה הדברים אשר
דבר משה אל כל ישראל והנה הוא כמספר דברים
בלשון אומרם: והטעם לכתוב בתורה בלשון הזה
מפני שהקדמה לבריאת העולם אין צריך עוד לגדר:
של משה רבי כמו שבא לנו בקבלה שהיתה כתוב
באש שחורה על גבי אש לבנה. והנה משה
כסופר המעתיק מספר הקדמון וכותב ולכן כתב
הכל. אבל זה אמת וברור הוא שכל התורה מתחל
ספר בראשית עד לעיני כל ישראל מפיו של הקב"ה
לאוזן של משה כענין שנא' לקלן מפיו יקרא אלי
את כל הדברים האלה ואני כותב על הספר בדיו:
הודיענו התחלה ענין בריאת השמים והארץ וכל
צבאם לומר בריאת כל נברא העליונים והתחתוני'
אבל כל מה שנא' בבראשית ממעשה מרכבה ומעשה
בראשית והמקובל בהם לחכמים עם תולדות
ארבע הרוחות שבהתאחם כח המתאבים וכח צמח
האדמה ונפש התנועה ונפש המדברת בכלנו
נאמר למשה רבינו בריאתם ומקומם וכחותם
ומעשיהם ואפיסת הנפסדים מהם: והכל נכתב
בתורה בפירוש או ברמז: וכבר אמרו רבותי' חמשי'
שערי בינה נבראו בעולם וכלם נמסרו למשה
חוץ מאחד שנא' ותחסרהו מעט מאלהים. ויאמרו כי
בבריאת העולם חמשים שערים של בינה: כאלו
נאמ' שהיה בבריאת המתאב שער בינה אחד
בתולדתו וכחו ובבריאת צמח האדמה שער בינה
אחד ובבריאת האילנות שער אחד ובבריא' החיות
שער אחד ובבריאת העופות שער אחד. וכן
בבריאת השרצים ובריאת הדגי' ויעלה זה לבריא'
בעלי נפש המדברת שיתבונן סוד הנפש וידע
מהותה וכחה בהיכלה ויגיע למה שאמרו נגנב
אדם יודע ומכיר בן כנף אדם יודע ומכיר בן נפשו

על התורה יודע ומכיר כי גדולה מעלתן שמכר בכל
בעלי כשפים ומהם יע׳ לגלגלים ולאחרי׳ ובנביאים
כי בכל אחד מהם שער חכמה אחד שלא כחכמת
של חבירו ומספרים מקובל להם עד שהוא חמשי׳
חוץ מאחד. ואפשר שיהיה השער הזה שידיעת
הבורא ית׳ שלא נמסר לנברא. ואל תסתכל באומרם
נבראו בעולם כי על הרוב ידבר והשער האחד לא
נברא. והמספר הזה רמוז בתורה בספירת העומר
בספירת היובל כאשר אגיד לך סוד בקונטרס שם
בעזרת האל׳. וכל הנמסר למשה רבי׳ בשערי הבינה
הכל נכתב בתורה בפי׳ או ברמיזה בתיבות או בגי׳
מטריאות או בצורת האותיות בכתובות כהלכתן
או המשתנות בצורה כגון הלפופות והעקומות
וזולתן או בקוצי האותיות ובכתריהן כמו שאמרו
כשעלה משה למרום מצאו להקב״ה שהיה קושר
כתרים לאותיות אמ׳ לו אין למה אמ׳ לו עתיד אדם
אחד לדרוש בכל קוץ תלי תלים של הלכות עד זו מגין
לך אמ׳ להם הלכה למשה מסיני כי הרמזים הללו
לא יתכנו אלא מפה אל פה עד משה מסיני. ומזה
אמרו בשיר השירי׳ רבה בחזקיה ספר תגי הראה
להם והספר הזה הוא ידוע ומצוי אצל כל אדם
יפר׳ כי כמה שמן בתורה נתגן וכמה שמן ושאר
האותיות מספרי התגין שבכל אחת. ואין הסבה
שספרו על הספר הזה וגלוי הסוד שהיה כי לחוקי׳
מפני התגין עמן אלא כי ידיעתן בפירושיהן סודו׳
רבים עמוקים מאד ושם במדרש שיר השירים
אמרו כתי׳ ויגד לכם בריתו ויגד לכם ספר בראשי׳
שהוא תחלת בריתו של עולם. אשר צוה אתכם
לעשות עשרת הדברים כי עשרת הדברות עשרה
למקרא ועשרה לתלמוד. ומי יתן יבא אליהו בן
ברכאל הבוזי ויגלה לנפשו חדרי בטנו ולעיתן ומתן
יבא יחזק ויגלה להם סתרי המרכבה הכל הכשרה
המלך חדריו כענין שהכל נלמד מן התורה ושלמה
המלך שנתן לו הש״י החכמה והמדע הכל מן
התורה היה לו וממנה למד עד שידע סוד כי׳

התולדות ואמ׳ כחות העשבים וסגולותם עד שהתג׳
בהן אמ׳ ספר רפואות וכענין שכתו׳ וידבר על
העצים מן הארז אשר בלבנון ועד האזוב אשר יוצא
בקיר. ובאיתי הספר המתורגם הנקרא חכמתא
רבתא דשלמה וכתוב בו ולא ממתם הוא תולדתא
חדיתא למלך אין לשבט דחדיו מעלנא דכל כם
לעלמא ומפקנא שויאת חדיו מטולכן צליית
ואתיהיבת לי רוחא דחכמתא וקרית ואתא לי
רוחא דאידעתא כטבבה יתיר מן שבטיא וכורסוו׳
אמ׳ כי לא מדבר ההיא תלדת מיוחדת למלך או
לשלטן אחד הוא כי אית כל אים לעלם ויצאתו פוק
לכלם יחד ובעטר כן התפללתי ונתנה לי רוח חכמה
וקראתי ובאה לי רוח דעת בחרתי בה יותר מן
השבט והכסא. ואמ׳ שם והוא יו די הב אידעתא
דלא לגלותא למידע היכן הם עלמא ועבדיהון
דמזלות שוריא ושולמא ומצעתהון דזימנא שולחפי
דזנטתא ודיהן עבדי זימנא דיקטיהון דשמיא
והבשיהון דככבי מתנא דבעירא וחימתא דחיואתא
שזיהון דרוחי ומחשבתיהון דבני נשא נינסי
דנבגאתא וחילהון דעקרי כל מה דכסי וכל מה
דגלי ידעית. ואמר שהש״י הוא המתן דעת שאין
בו שקר לדעת איך הם העולם ומעשה המזלות
הראש והסוף ואמצעות הזמנים ושבוטי הזמנים
ואיך יעשו הזמנים מרוצת השמים והכוכבים
הכוכבים לחות הבהמות וחמת החיות תוקף הרוחות
ומחשבות בני אדם יחסי האילנות וכחות השרשי׳
כל דבר מכוסה וכל דבר מגולה ידעתי. כל זה ידע
בתורה והכל מצא בה בפירושיה בדקדוקיה
באותותיה ובקוצותיה כאשר הזכרתי. וכן אמר כי
הכתו׳ ותרב חכמת שלמה מחכמת כל בני קדם.
אמ׳ שהיה בקי מהם בנחשים ובקסמים שזו היא
חכמתם כדכתי׳ כי מלאו מקדם ועוננים כפלשתי׳
וכך אמרו מה היתה חכמתם של בני קדם שהיו
יודעים ערומים בטייר. ומכל חכמת מצרים
שהיה בקי בכשפים שהיא חכמת מצרי׳ ובטבע

הכוימה מדוע מספר העשבה המבררי שהיו בקיאי׳
מאד בענין הזריעות וההרכבה במינין וכך אמרו
אפי׳ פלפלין נטע שלמה בארץ ומנין היה מטען
אלא שלמה חכם היה והיה יודע עיקר מושתתו של
עולם למה מעון מכלל יופי אלהים הופיע מציון
נשתכלל כל העולם כלו מכד למה נקראת אבן
השתיה שממנה נשתת העולם והיה שלמה יודע
אי זהו גיד שהוא הולך לכוש ונטע עליו פלפלין
ומייד היו עושין פירות שכן הוא אומר ונטעתי בהם
עץ כל פרי׳ **עוד** יש בידינו קבלה של אמת
כי כל התורה כלה שמותיו של הקב״ה
שהתיבות מתחלקות לשמות בענין אחר כאלו
תחשוב על דרך משל כי פסוק בראשית יתחלק
לתיבות אחרות כגון בראש יתברא אלהים וכל
התורה כן מלבד צרופם וגימטריא של שמות
וכבר כתב רש״י בפירושיו בתלמוד ענין השם
הגדול של ע״ב באי זה ענין הוא בג׳ פסוקי׳ ויסע
ויבא ויט׳ ומפני זה ספר תורה שטעה בו במלא
או בחסר פסול כי זה הענין יחייב אותנו לפסול
ס״ת שיחסר בו וו׳ אחת מן מלת אותם שבאו מלאים
ל״ט מלאים בתורה או שיכתוב הוא באחד מאחד
החסרים וכן שנה בזה אע״פ שאין מעלה ואין
מוריד כפי הפשט במחשבה וזהו הענין שהביא
גדולי המקרא למנות כל מלא וחסר בכל התורה
והמקרא ולחבר ספרי המסורת עד עזרא הסופר
הנביא שנשתדל בזה כמו שדרשו מפסוק ויקראו
בספר תורת האלהים מפורש ושום שכל ויבינו במקרא
ונראה שהתורה הכתובה באש שחורה על גבי אש
לבנה בענין הזה שהזכרנו היה שהיתה הכתיבה
רצופה בלא הפסק תיבות והיה אפשר בקריאתה
שתקרא על דרך השמות ותקרא על דרך קריאתנו
בענין התורה והמצוה ונתנה למשה רבי׳ על דרך
חלוק קריאת המצוה ונמסר לו על פה קריאתה
בשמות וכן יכתבו השם הגדול שהזכרתי כלו רצוף
ויתחלק לתיבות של שלש שלש אותיות ולחלקים

אחרים רבים כפי השמוש לבעלי הקבלה׃
ועתה דע וראה מה אשיב שואלי דבר בכתיבת פי׳
התורה אבל אתנהג במנהג הראשונים להניח דעת
התלמידים יגעי הגלות והצרות הקוראים בסדר
בשבתות ובמועדים ולמשוך לבם בפשטים ובקצת
דברי נעימים לשומעים לודעים חן ואל חנן יחננו
ויברכנו ונמצא חן ושכל טוב בעיני אלהים ואדם ׃׃
ואני הנני מביא בברית נאמנת היא הנותנת עצה
הוגנת לכל משכיל בספר הזה לבל יסבור סברא
ואל יחשוב מחשבות בדבר מכל הרמזים אשר אני
כותב בסתרי התורה כי אני מודיעו נאמנה שלא
יושגו דברי ולא יודעו כלל בשום שכל ובינה זולתי
מפי מקובל חכם לאוזן מקבל מבין והסברא
בהם אולת מחשבה מועלת רבת הנזקים מן
מנועת התועלת אל יאמין בשוא נתעה כי לא
תביאהו בסברותיו רק רעה כי ידברו אל ה׳
סרה אשר לא יוכלו כפרה שנאמר אדם תועה
מדרך השכל בקהל רפאים ינוח ואל יהרסו אל ה׳
לראות כי ה׳ אלהינו אש אוכלה הוא אל קנאות והוא
יראה את רעיו מתורתו נפלאות׳ אבל יראו
בפירושינו חדושים בפשטים ומדרשים ויקחו מוסר
מפי רבותי׳ הקדושים בגדול ממך אל תדרוש׳ בחזק
ממך בל תחקור׳ במופלא ממך בל תדע׳
במכוסה ממך בל תשאל׳ במה שהורשית התבונן
אין לך עסק בנסתרות ׃

סדר בראשית

א

בראשית ברא אלהים׳ אמר ר׳ יצחק לא היה צריך
להתחיל התורה אלא מהחדש הזה לכם שהיא מצוה
ראשונה שנצטוו ישראל ומה טעם פתח בבראשי׳
משום כח מעשיו הגיד לעמו וגו׳ שאם יאמרו
אומות העולם לסטים אתם שכבשתם לכם ארץ
שבעה גוים הם אומרים להם כל הארץ של הקב״ה

היא ונתנה לאשר ישר בעיניו וברצונו נתנה להם
וברצונו נטלה מהם ונתנה לנו · וזו אגדה בלשון
שכתבה רש"י בפירושיו · ויש לשאול בה כי צורך
גדול הוא להתחיל התורה בבראשית ברא אלהים כי
הוא שורש האמונה וכל מי שאינו מאמין בזה
וחושב שהעולם קדמון הוא כופר בעקר ואין לו
תורה כלל · והתשובה מפני שמעשה בראשית סוד
עמוק אינו מובן מן המקראות ולא יודע על
בוריו אלא מפי הקבלה עד משה רבי' מפי הגבורה
ויודעיו חייבין להסתיר אותו לכך אמ' ר' יצחק שאין
להתחלת התורה צורך בבראשית ברא וספור
במה שנברא ביום ראשון ומה נעשה ביום שני
ושאר הימים והאריכות ביצירת אדם וחוה וחטאם
ועונשם וספור גן עדן וגרושת אדם ממנו כי כל
זה לא יובן בשלימה מן הכתובים וכל שכן ספור
המבול והפלגה שאין הצורך בהם גדול ויספיקו
לאנשי התורה בלעדי הכתובים האלה ויאמינו בכלל
במוזכר להם בעשרת הדברות כי ששת ימים עשה
ה' את השמים ואת הארץ את הים ואת כל אשר
בם ויוחבאו השמעות ותשאר הידיעה ליחידים
שהם הלכה למשה מסיני עם התורה שבעל פה ·
ונתן ר' יצחק טעם לזה כי התחילה התורה בבראשי'
ברא אלהים וספור כל ענין היצירה עד בריאת אדם
ושהמשילו במעשה ידיו וכל שת תחת רגליו וגן
עדן שהוא מבחר המקומות הנבראים בעולם הזה
נעשה מכון לשבתו עד שגירש אותו חטאו משם ·
ואנשי דור המבול בחטאם נגרשו מן העולם כלו
והצדיק לבדו נמלט הוא ובניו וזרע חטאים גרם
להם להפיצם במקומות ולזרותם בארצות ותפשו
להם המקומות למשפחותם בגוייהם כפי שנזדמן
להם אם כן ראוי הוא כאשר יוסיף הגוי לחטוא
שיאבד ממקומו ויבא גוי אחר לרשת ארצו כן
הוא משפט האלהים בארץ מעולם וכל שכן עם
המסופר בכתוב כי כנען מקולל ונמכר לעבד
עולם ואינו ראוי שיירש מבחר מקומות הישוב

אבל יירשוהו עבדי ה' וזרע אוהבו כענין שכתוב
ויתן להם ארצות גוים ועמל לאומים יירשו בעבור
ישמרו חקיו ותורותיו וגו' כלומ' שגירש משם מורדיו
והשכין בה עובדיו שידעו כי בעבודתו ינחלוה ואם
יחטאו לו תקיא הארץ אותם כאשר קאה את
הגוי אשר לפניהם · ואשר יבאר הפירוש שכתבתי
לשונם בבראשית רבה שאמרו זה שם כלשון הזה ר'
יהושע דסכנין בשם ר' לוי פתח כח מעשיו הגיד
לעמו לתת להם נחלת גוים מה טעם גלה הקב"ה
לישראל מה שנברא ביום ראשון ומה שנברא ביום
שני מפני אומות העולם שלא יהו מונין את ישראל
ואומרין להם הלא אומה של בזוזות אתם וישראל
משיבין להם ואתם הלא בזוזה היא בידכם הלא
הכפתורים היוצאים מכפתור השמידום וישבו ת'
תחתם · העולם ומלואו של הקב"ה הוא כשרצה נתנה
לכם כשרצה נטלו מכם ונתנו לנו הדא הוא דכתיב
כח מעשיו הגיד לעמו לתת להם נחלת גוים כ'
בשביל לתת להם נחלת גוים הגיד להם את בראשי'
וכבר בא להם במקום אחר עוד הענין
שהזכרתי בתעלומת מעשה בראשית · אמרו ז"ל
להגיד כח מעשה בראשית לבשר ודם אי אפשר
לפיכך סתם לך הכתוב בראשית ברא אלהים את
השמים ואת הארץ · אם כן נתבאר מה שאמרנו

הוק׳ **בראשית ברא** אל׳ים
ונעי׳ כה"ג

רש"י אין המקרא הזה אומר אלא דרשני כמו ש
שדרשוהו רבותינו בשביל התורה שנקראת ראשית
דרכו ובשביל ישראל שנקראו ראשית תבואתו ·
והמדרש הזה לרבותינו סתום והתום מאד כי דברי'
רבים מצאו שנקראו ראשית ובכלם להם מדרשים
והטעם אמונה יספרו בהם לדורם · אמרו
בזכות שלשה דברים נברא העולם בזכות חלה
ובזכות מעשרות ובזכות בכורים · בראשית ברא
אלהים אין ראשית אלא חלה שנאמ' ראשית עריסותכם
חלה · ואין ראשית אלא מעשרות שנאמ' ראשית

דגנך ואין ראשית אלא בכורים שנא' ראשית בכורי
אדמתך. ועוד אמרו בזכות משה שנא' וירא
ראשית לו: והכוונה בזו שמלת בראשית תרמוז כי
בעשר ספירות נברא העולם ורמז לספירה
הנקראת חכמה שבה יסוד הכל כענין שנאמר ה'
בחכמה יסד ארץ והיא התרומה והיא קדש ואין לה
שיעור למיעוט השגתנו והנבראים בה וכאשר ימנה
אדם עשר מדות ויפריש אחת מעשר רמז לעשר
ספירות יתפשטו החכמים בעשירית. וידברו בה
והחלה מעה יוליד בעשה תרמוז בזה וישראל
שנקראו ראשית הוא כנסת ישראל המשולה בשיר
השירים לכלה שקראה הכתוב בת ואחות ואם
וכבר באו להם זה במדרש בעטרה שעטרה לו א'
אמו ובמקומות רבים וכן וירא ראשית לו דמשה
יסברו כי משה רבי' נסתכל באספקלריא המאירה
וראה ראשית לו ולכן זכה לתורה הכל כוונה אחת
להם ואי אפשר להאריך בפירוש זה הענין במכתב
והרמז רב הוא כי יסברו בו סברות אין בהם אמת
אבל הזכרתי זה לסתום פי קטני אמנה מעוטי
חכמה המלעיגים על דברי רבותינו: כתב רש"י
ואם באת לפרשו כפשוטו כך פרשהו בראשית
בריאת שמים וארץ והארץ היתה תהו ובהו וחשך
ויאמר הקב"ה יהי אור אם כן הכל נמשך לבריאת
האור. ור' אברהם פירש כענין הזה בעצמו אבל
יתקן כי הוו במלת והארץ אינגה משמשת. ורבות
כן במקראות. והטעם כי בראשית בריאת
הרקיע והיבשה לא היה בארץ יישוב אבל היתה
תהו ובהו מכוסה במים ואמר אלהים יהי אור ולפי
דעתו לא נברא ביום ראשון רק האור והקושיא
לרש"י בפירוש הזה כי אמר שאם בא להורות סדר
הבריאה באו לומר שהם קדמו היה לו לכתוב
בראשונה שאין ראשית במקרא שאינו סמוך:
והנה מגיד מראשית אחרית ואם יסמוך אותו
לדבר גם זה כן הסמוך אותו ועוד וירא ראשית לו
וטעם בזה עוד טעות ועוד שמע פי' המקרא

על פשטו נכון וברור. הקב"ה ברא כל הנבראים
מאפיסה מוחלטת ואין אצלנו בלשון הקדש ב
בהוצאת היש מן האין אלא לשון ברא ואין כל
הנעשה תחת השמש או למעלה הווה מן האין
התחלה ראשונה אבל הוציא מן האפס הגמור
המוחלט יסוד דק מאד אין בו ממש אבל הוא כח
ממציא מוכן לקבל הצורה ולצאת מן הכח אל
הפועל והוא החומר הראשון נקרא ליונים היולי
ואחר ההיולי לא ברא דבר אבל יצר ועשה כי מ
ממנו המציא הכל והלביש הצורות ותקן אותן
ודע כי השמים וכל אשר בם חומר אחד והארץ
וכל אשר בה חומר אחד והקב"ה ברא אלו שניהם
מאין ושניהם לבדם נבראים והכל נעשים מהם
והחומר הזה שקראו היוני נקרא בלשון הקדש תהו
והמלה נגזרת מלשונם בתהה על הראשונות
מפני שאם בא אדם לגזור בו שם תהה ונמלך
לקראו בשם אחר כי לא לבש צורה שיתפשט בה
השם כלל והצורה הלבשת לחומר הזה נקראת
בלשון הקדש בהו. והמלה מורכבת כלומר בו הוא
כמלת לא תבל עשהו שמחוסר הוו והטעם בו הוא
וזהו שאמר הכתוב ונטה עליה קו תהו ואבני בהו.
כי הקו הוא אשר יתחם בו האומן מחשבת בנינו
ומה שיקוה לעשות בגבול מן קוה כי ה': והאבנים
הם הצורות בבנין וכן כתוב מאפס ותהו נחשבו לו
כי התהו אחר האפס ואינו דבר וכך אמרו בספר
יצירה יצר מתהו ממש ועשה אינו ישנו: ועוד
אמרו במדרש של ר' נחוניא בן הקנה אמר ר' ברכיה
מאי דכתיב והארץ היתה תהו ובהו מאי משמע
היתה שכבר היתה תהו ומאי בהו אלא תהו היתה
ומאי תהו דבר המתהא בני אדם וחוזר לבהו
ומאי בהו דבר שיש בו ממש דכתיב בו הוא. ואמר
אלהים בעל הכחות כלם כי המלה מעקרה אל שהוא
כח והיא מלה מורכבת אל הם כלומר אל סמוך והם
ירמוז לכל שאר הכחות כלומר כח הכחות כלם
ועד יתבאר סוד בזה אם כן יהיה פשט הכתוב

על נכון משמעות בתחלה ברא אלהים את השמים
כי הוציא חומר שלהם מאין ואת הארץ שהוציא
החומר שלה מאין · והארץ הכלל ארבע היסודות
כלם כמו ויכלו השמים והארץ וכל צבאם שהכלל
כל הכדור התחתון · וכן הללו את יי' מן הארץ
התנינים וכל תהומות וגו' וזולתם רבים · והנה
בבריאה הזאת שהיא כנקודה קטנה דקה ואין
בה ממש נבראו כל הנבראים בשמים ובארץ
ומלת את כמו עצם הדבר ודרשו בה שהיא לעשם
לרבות כי היא נגזרת מן אתא בקר וגם לילה וכך
אמרו כדעתם את השמים לרבות חמה ולבנה
כוכבים ומזלות · ואת הארץ לרבות אילנות ודשאי
וגן עדן וטו כלל כל הנבראים בעולם השפל · ואחר
שאמר כי בתחלה במאמר אחד ברא אלהים השמי'
והארץ וכל צבאם חזר ופירש כי הארץ אחר
הבריאה הזו היתה תהו כלומר חומר אין בו
ממש והיתה בהו כי הלבישה צורה ופירש
שהצורה הזאת צורת ארבע יסודות שהם האש
והמים והעפר והאויר ומלת הארץ תכלול ארבע
אלה והאש נקראת חשך מפני שהאש היסודית
חשוכה ואלו היתה אדומה היתה מאדימה לנו
לילה · והמים שסבבו בהם העפר יקרא תהום ·
ולכן יקראו מי הים תהומות כדכתיב קפאו
תהומות בלב ים תהומות יכסיומו ירדו במצולות
כמו אבן · אפפוני מים עד נפש תהום יסובבני
סוף חבוש לראשי · ויקרא הקרקע הים
תהום ויגער בים סוף ויחרב ויוליכם בתהומות
כמדבר · מוליכם בתהומות כסוס במדבר
לא יכשלו · והאויר יקרא רוח וכבר מדע
כי היסודות הארבעה מקשה אחת והעמוד שלה
הוא עגול הארץ · והמים מקיפין על הארץ ·
והאויר מקיף על המים · והאש מקיף על האויר
ואמר הכתוב כי הארץ לבשה צורה והיה האש
מקיף למעלה על המים והעפר מעורבים
והרוח מנשבת והכנס בחשך והרחף על המים

וירצה בו שהנקודה זו נלבשה צורה והיתה בהו
הוא שהחכמים קורין אותה אבן שתיה שממנה
נשתת העולם · והנה שיעור הכתוב
בתחלה ברא אלהים מאין את השמים · וברא מאין
את הארץ · והארץ בהבראה היתה תהו
והיתה בהו ובהם חשך ומים ועפר ורוח מנשבת
על המים · והנה הכל נברא ונעשה · וסיים
הרוח לאלהים בעבור שהיא דקה מכלם ולמעלה
מהם רק שהיא מרחפת על המים במאמרו של
הבה ·· ואם תבקש בריאה למלאכים
שאינן גוף לא נתפרש זה בתורה ודרשו בהם
שנבראו ביום שני שלא תאמר שסייעו בבריאת
העולם ·· אבל אם תזכה
ותבין סוד מלת בראשית ולמה לא הקדים ואמר
אלהים ברא בראשית תדע כי על דרך האמת
הכתוב יגיד בתחתונים וירמוז בעליונים ומלת
בראשית תרמוז בחכמה שהיא ראשית הראשים
כאשר הזכרתי · ולברכנו
בתרגום ירושלמי בחכמתא והמלה מוכתרת
בכתר בית ·

כ ג

ויאמר אלים יהי אור ויהי אור

מלת אמירה בכאן להורות על החפץ כדרך מה
תאמר נפשך ואעשה לך מה תרצה ותחפוץ ·
וכן והנני אשה לבן אדוני כאשר דבר יי' כאשר
רצה כי כן הוא הרצון לפניו או הוא כענין מחשבה
כמו האומרה בלבבה אני ואפסי עוד · ואמרו
שופט יהודה בלבם אמרה לי · והטעם עמר
שלא היה בפועל וכך קראו רבותינו לזה מחשבה
אמרו מחשבה טובה ומעשה עם דמיוני חמה
והוא להורות על דבר מחושב שיש בו טעם לא חפץ
פשוט בלבד · ומלת הויה מורה על מעשה הזמן

השמיר כמו והתה הוות להם למלך ׃ ולכן אמר הכתוב כי כשברא יומר השמים אמר שיהיה מן האומר ההוא דבר מזהיר קראו אור ׃

ויהי אור ׃ לא אמר ויהי כן כאמור בשאר הימים לפי שלא עמד בתכונה הזאת כל הימים כשאר מעשה בראשית ׃ ויש לרבותינו ז"ל בזה מדרש בסוד נעלם ׃ ודע כי הימים הנזכרים במעשה בראשית היו בבריאת השמים והארץ ימים ממש מחוברים משעות ורגעים והיו ששה כששת ימי המעשה כפשוטו של מקרא ובנסתרות העניין יקראו ימים הספירות הנאצלות מעליון ׃ כי כל מאמר פועל הויה תקרא יום והיו ששה ימים כי לו הגדולה והגבורה והתפארת והנצח וההוד ׃ והמאמרים עשרה כי בראשית אין שם יום נתפש בהם ׃ והפירוש בסוד הכתובים בזה נשגב ונעלם ודעתנו בו פחות מטיפה מן הים הגדול ׃

וירא אלהים את האור כי טוב ויבדל אלהים בין האור ובין החשך ׃ כתב רש"י ז"ל אף בזה אנו צריכין לדברי אגדה ראה שאינו כדאי להשתמש בו רשעים והבדילו לצדיקים לעתיד לבא ׃ ולפי פשוטו כך פרשהו ראהו כי טוב ואין נאה לו ולחשך להשתמש בערבוביא וקבע לזה תחומו ביום ולזה תחומו בלילה ׃ ור' אברהם פירש וירא כמו וראיתי אני והוא במחשבת הלב ׃ וטעם ויבדל בקריאת השמות ׃ ואין דברי שניהם נכונים שאם כן יראה כאלו בעניין המלכה ועצה חדשה שיאמר כי אחרי שאמר אלהים יהי אור והיה אור ראה אותו כי טוב הוא ׃ ולכן הבדיל בינו ובין החשך כעניין באדם שלא ידע טיבו של דבר עד היותו ׃ אבל הסדר במעשה בראשית כי הוצאת הדברים אל הפועל יקרא אמירה ׃ ויאמר יהי אור ׃ ויאמר יהי רקיע ׃ ויאמר תדשא הארץ ׃ והקיומם יקרא ראייה כעניין וראיתי אני דקהלת ׃ וכן ותרא האשה כי טוב העץ למאכל וכי תאוה הוא והוא כעניין שאמרו רואה אני את דברי אדמון ׃ וכמוהו ויאמר המלך אל צדוק הכהן הרואה אתה שובה העיר בשלום ׃ והעניין להורות כי עמידתם בחפצו ואם יתפרד החפץ רגע מהם יהיו לאין ׃ וכאשר אמר בכל מעשה יום ויום וירא אלהים כי טוב ובששי כאשר נשלם הכל וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד כן אמר ביום הראשון בהויית האור וירא אלהים את האור כי טוב שהנה בקיומו לעד ׃ והוסיף בכאן את האור שלא אמר שהם וירא אלהים כי טוב היה חוזר על בריאת השמים והארץ ולא גזר בהם עדיין הקיום כי לא עמדו ככה ׃ אבל מן האומר הנברא בראשון נעשה בשני רקיע ובשלישי נפרדו המים והעפר ונעשית היבשה שקראה ארץ ואז גזר בהם הקיום ואמר בהם וירא אלהים כי טוב ׃

ויבדל אלהים בין האור ובין החשך ׃ אינם החשך הנזכר בפסוק הראשון שהוא האש אבל הוא אפיסת האור כי נתן האלהים מדה לאור שיהיה נעדר אחר כן עד שובו ׃ ואמרו קצת המפרשים כי האור הזה נברא לפניו של הגלגל כלו במערב ושקעו מיד כדי מדת לילה ואחרי כן האיר כמדת יום וזה טעם ויהי ערב ויהי בקר שקודם היה הלילה ואחר כך יום ׃ ושניהם אחרי הויית האור ׃ ואינם נכון כלל כי יוסיפו על ששת ימי בראשית יום קצר אבל יתכן שנאמר כי האור נברא לפניו יתעלה ולא נתפש בסודות הכוכבים והבדיל בינו ובין החשך שנתן לשניהם מדה ועמד לפניו כמדת לילה ואחרי כן הזריח אותו על היסודות והנה היה הערב לבקר ועד יתכן שנאמר כי משיצאו השמים והארץ מן האפס עד היום הנזכר בפסוק הראשון נהיה זמן

כי אע״פ שזמנו ברגעים ושעות שהם באור
ובחשך משיקים יש יתפש בו זמן ואם כן נבראו
שמים וארץ ועמדו כן במדת לילה מעבר אור ואח״כ
יהי אור ויהי וגו׳ עלו שיעמוד במדת הראשון
ואחרי כן יעבר מן היסודות ויהי ערב ויהי בקר ׃

ה **ויקרא** אלים לאור יום ׃ יאמר כי נברא הזמן ועשה מדת יום
ומדת לילה · וטעם ויקרא מטעם שאלהים קרא
השמות אמר כי זו שנכנסו קודם הוייתם קראם
קרא להם שמות וזהו דעת ר׳ אברהם · והנכון
שטעם קריאה בכאן היא הקבלה המוגבלת להם
כשאלבשו צורתם וכך אמרו יום יקרא החושך ולילה
יקרא החושך · ויהי ערב ויהי בקר יום אחד היה
ערב והיה בקר של יום אחד ויקרא תחלת הלילה
ערב בעבור שיתערבו בו הצורות ותחלת היום
בקר שיבקר האדם בצורתם כך פירש ר׳ אברהם ·
ועל דרך הפשט לא יתכן לומר יום ראשון בעבור
שעדיין לא נעשה השני כי הראשון קודם לשני ב׳
במנין או במעלה אבל שהם נמנים והאחד לא
יורה על שני · ויש מפרשים כי זה רמז לתמונת
מגלגל על פני כל הארץ בעשרים וארבע שעות
שכל רגע מהם בקר במקומות משתנים וערב
במקומות שכנגדם ואם כן ירמוז לאשר יהיה
ברגע אחרי הנתן המאורות ברקיע השמים ׃

ו **יהי רקיע** בתוך המים ׃ הוא אומר ההווה בתחלה שנבראו
מאין אמר שיהיה רקיע מתחו כאהל בתוך המי׳
ויהיה מבדיל בין מים למים ׃ ושמא לא כוון
במאמרם · כי אמר להיות שמים ביום הראשון
ובשני קרשו · שמות אמ׳ יהי רקיע יחזק הרקיע
ר׳ יהודה בר׳ סימון אמ׳ יעשה מטלית הרקיע
כלה׳ וירקעו את פחי הזהב וגו׳ ׃ בתוך המים
באמצע המים בין מים העליונים לתחתונים כמו
שיש הפרש בין הרקיע למים שעל הארץ כך יש
הפרש בין מים העליונים לרקיע הוא למדת שמו

הלוין במאמר בראשית רבה וכתבה רש״י · וזה
מטעם מעשה בראשית הוא ט׳ התקוה ממנו
שאכתבנו לבר שטעם הוא מסתרי תורה ואין
הפסוקים צריכין לבאור בזה כי לא יאריך הכתוב
בטעמו והפירוש אסור שרשו וכל שכן אלהם ׃

ז **ויעש אלים** את הרקיע ׃ לשון עשייה בכל
מקום התקון הדבר על מתכונתו · ויהי כן כי הכתו׳
בראשון ויהי אור אחר ויאמר אלהים יהי אור אחר
האמירה יפרש שיבא אל הפועל והיה כאשר
גזר ׃ אבל בכאן אחר אמירת יהי רקיע כתוב
ויעש אלהים את הרקיע ויבדל ולמה הוסיף ויהי
כן אבל הוא לומר שהיהכן תמיד כל ימי עולם ·
ור׳ אברהם פירש כי הוא דבק עם הבא אחריו
כאשר היה כן קרא לרקיע שמים ואינו נכון ·
ובבראשית רבה אמרו ויעש אלהים את הרקיע זו
אחד מן המקראות שהרעיש בן זומא את העולם
ויעש אתמהא · והלא במאמר בדבר ה׳ שמים
נעשו ואין הדרשה הזו מלשון ויעש לבדו שהרי
ברביעי ובחמישי ובששי כתוב ויעש אבל היה
מזה שאמרתי בעבור כי באחר המים כתוב אחר
האמירה ויהי כן עם שהיה כן מיד תכף האמיר׳
אבל כאן אחר ויאמר אלהים כתב ויעש זו · היא
קושייתו · ואולי היה לו פירוש בסתר לא רצה לגלות
סודו וזה טעם הרעש ׃

ח **ויקרא אלים** לרקיע שמים ׃ ביום השני קרא
בשם הזה כאשר הלביש אותם צורת רקיע כי ב׳
בראשון היו שמים בבריאה אבל אין השם נתפש
בהן עד שלבשו הצורה הזו · ופירוש
השם הזה הוא כמו נקוד בסגול תחת השין כמלת
שלמה אהיה כעוטיה כלומר שמים השם
שנרקעו ונמתחו כאהל בתוך מים העליונים
והתחתונים הודיע בשם הזה סוד יצירתם ובבראשית
רבה אמרו מאי שמים שם מים ׃ ואם כן

החסר מ"ם אחת להתחברות שתי אותיות שוות כי
מלת ירושלם וי"א שם מים כלומר שם שקרא
למים בלבשם ערך אחרת וזה פשט הכתובים על
הדרך הזה שכתב רבי שלמה · והוא דעת רב ש
שהזכרנו ויהיה שם השמים והארץ בפסוק ה
הראשון על העתיד לקרוא להם כי לא יתכן
להודיעם רק בלשון הזה אבל יותר נכון לפי פשט
הכתובים שנאמר כי השמים המוזכרים בפסוק ה
הראשון הם השמים העליונים אינם מכלל הגלגלי׳
אבל הם למעלה מן המרכבה כענין ודמות על
ראשי החיות רקיע כעין הקרח הנורא נטוי על
ראשיהם מלמעלה ומהם נקרא הב"ה רוכב שמים
ולא ספר הכתוב בבריאתם דבר כאשר לא הזכיר
המלאכים והחיות המרכבה וכל דבר נפרד שאינו
בעל גוף רק הזכיר השמים שהם נבראים כלומר
שקדמותם אפס · ואמר בשני שיהיה רקיע בתוך
המים כלומר שיתהוה מן המים הנזכרים שהזכיר
בריאתם דבר מרוקע מבדיל ביניהם · וקרא גם
לזה הנזכרים שמים בשם השמים הראשונים
ולכן יקראם בפרשה רקיע השמים ויתן אותם אלהים
ברקיע השמים לבאר שאינם הנזכרים בשם השמי׳
רק הרקיע שקראם שמים · וגם זה דעת קצת
רבותינו בבראשית רבה אמרו כל רבנן אמרין כה
הם ר׳ חנינא ר׳ פנחס ר׳ יעקב בר אבון בשם ר׳
שמואל בר נחמן בשעה שאמר הב"ה יהי רקיע בתוך
המים ויהי מבדיל בין מים למים גלדה טיפה
האמצעית ונעשו שמים התחתונים ושמי שמים
העליונים ומאמרם זה יתפרש למבוני הגלגלים
שבהם התחתונים והעליונים נקראים שמי השמים
כדכתיב הללוהו שמש וירח הללוהו כל כוכבי אור
הללוהו שמי השמים והמים אשר מעל השמים
אבל השמים הנזכרים בראשון שהם כסאו של
הב"ה דכתיב השמים כסאי הם הנזכרים בתחלת
זה המזמור הללו את י"י מן השמים הללוהו
במרומים הללוהו כל מלאכיו · ולא הלשון נכון
בפשט הכתוב עם מה שיש עד כסא השמים
וכסא הכסא סוד נשגב ונעלם כי יש שמים לשמים
וכסא לכסא · ומזה אומרים החכמים כדי לקבל
עליו מלכות שמים ואומרים יראת שמים והכתוב
אומר די שליטין שמיא · ויש להם מדרש בפלא
במה שכתוב ואתה תשמע השמים · וכל זה
יראה נכון בפסוק הזכרנו · והנה שאמרו
הכתובים כי הנבראים הראשונים הם מאין והשאר
מיושים מן החומר הראשון הנברא · ולא יקשה
עליך מאמר ר׳ אליעזר הגדול שמים מהיכן נבראו
מאור לבושו · וכן הוא בבראשית רבה עד כי
בעבור שירצו החכמים לגלות החומר הראשון
על תכלית ולעשות דק מן הדקים לא ירצו כי
שהשמים שהם נוף מתפשט · בעל חומר וצורה
הם הנבראים מן האין · אבל אור הלבוש הוא
הנברא הראשון ומשם יצא חומר השמים בשמ׳
ונתן לארץ חומר אחר ואינו כדעת הראשון והוא
שלג שתחת כסא הכבוד כי כסא הכבוד נברא ומשם
היה השלג שתחתיו ומשם נעשה חומר הארץ
והנה הוא שנוי בבריאה · **יקוו** המים
מתחת השמים · היה התהום שהוא
מים ועפר כענין המים העכורים וגזר על המים
שיקוו במקום אחד מסובב כל הפאות וגזר על
העפר שיעלה עד שיראה על המים וייבש ותהיה
יבשה שטוחה ראויה לישוב · וכן כתוב לרוקע
הארץ על המים · או שמא שתהיה כדורית
מן הצד מעלה ורובה משוקעת כאשר ידמו הוא
במופתים הנראים או המופתים · והנה הם שתי
גזרות כלומר שני ענינים נעשים בחפץ אלהים הפך
מן התולדות בטבעם כי הראוי לכבדות העפר
ולקלות המים שיגביה להיות עמוד הארץ אמנם
והמים מכסין עליה מקיפים אותה מכל צד · ועל
כן אמר יקוו המים מתחת השמים כלומר כי מקום
שפלות ואמר ותראה היבשה · וקרא להם שמות
בהיותם עושים העדות הזאת כי מתחלה היה

שמים התהום ׳ ויקרא אלהים ליבשה ארץ׳ יאמר כי שמה הראוי לה יבשה
כי בהפרד המים מן העפר היא יבשה אבל יקרא
אותה ארץ בשם כלל היסודות הנבראים בראשון
והטעם כי בעבור נבראו שתהיה יישוב לאדם
שאין בתחתונים יותר טוב זולתו וקרא למקוה
המים ימים כאשר הוא יש מים לפי שקרקע המקוה
נקרא ים כדכתיב כמים לים מכסים ׃ וכן ואת הים
הוליך מעל הבקר כי מפני שהוא מקוה מים גדול
נקרא כן ׳ וירא אלהים כי טוב ׳ הוא קיומם
בחפצו׳ והענין כאשר פירשתי
הענין הזה חפץ בהם והיה הקיום כמו שפירשתי
וזהו מה שאמרו רבותינו ומפני מה לא נאמר כי
טוב בשני לפי שלא נגמרה מלאכת המים לפיכך
כתוב בשלישי שני פעמים אחד למלאכת המים ו
ואחד למלאכת היום ׃ ויאמר אלהים תדשא הארץ
דשא ׃ גזר שיהיה בתולדת הארץ כח הצמיחה ומולד
זרע כדי שיהיה המין קיים לעולם ׃ ויתכן שירמוז
בארץ הנזכרת בפסוק הראשון שימסר ממנה כח
מצמיח והנה נאצל מכחה היסודות למיניהם
ומהם צמחו בגן עדן הדשאים והאילנו ומהם בעולם
וזהו שאמרו בשלישי ברא שלש בריות אילנות
ודשאים וגן עדן ׳ ועוד אמרו אין לך כל עשב
ועשב מלמטה שאין לו מזל ברקיע ומכה אותו
ואומר לו גדל הה״ד הידעת חקות שמים אם תשים
משטרו בארץ מלשון שוטר ׳ ואמר שיהיה כל זה
למינהו והוא איסור הכלאים כי המזריע אותם
מכחיש בכח מעשה בראשית ועוד אבאר זה בע״ה
וכתב רש״י דשא עשב לא דשא לשון עשב ולא עשב
לשון דשא שלשון דשא לבישת הארץ בעשבים
ואין לומר דשא פלוני וכל שרש לעצמו נקרא עשב ׃
ואין דבריו זה נכון שא״כ לשון דשא לא יתכנה
וחכמים אומרים הרטב שני מיני דשאים מה
והלב עצמו מוכר דשאים ׃ אבל דשא הוא הקטן
הצומח ועשב הוא הגדול המזריע ׃ ולכן יאמר
תדשא הארץ ולא יתכן לומר תעשב הארץ וכל
קטן הצומח מן הארץ יקרא דשא אף באילנות
ולכן ימשוך תדשא הארץ עץ פרי ׳ כי לא יאמר
תדשא הארץ דשא עשב ותוציא עץ פרי והנה
הוא כטעם צמיחה וכן כי דשאו נאות מדבר כי
עץ נשא פריו ׳ ואם תמה איך לא הוזכר הכתוב
אילני הסרק ואיך עץ בעץ פרי לבדו ׃ ואולי
בזה נתעלמו רבותינו ז״ל שאמרו אף אילני סרק
עשו פירות וא״כ נאמר כי מקללת ארורה האדמה
היו סרק ׳ ויתכן שיהיה פירוש הכתוב תצמיח
הארץ צמח ועשב מזריע זרע ועץ עושה פרי
והנה בתחלה גזר בעשב הסרק ובאילני הסרק
ומה שאמר עושה פרי אשר זרעו בו כלומר כי
כל האילנות יצמחו מזרעם אע״פ שקצתם גם במקצת
נטיעתם מקום הענף ׃ וירא אלהים כי טוב׳
קיום המין לעד ולא נתאחר יום
לאמר היה לבדו מפני שאיכות מעשה מיוחד
כי הארץ כאשר תצמיח או שתהיה ארץ מלחה
אחת היא ׃ יהי מאורות ׳ הנה האור
נברא ביום ראשון והאיר ביסודות וכאשר נעשה
הרקיע בשני הפסיק באור ומנע אותו מהאיר
ביסודות התחתונים והנה כאשר נבראת הארץ
בשלישי היה בה חשך ולא אור ׳ ועתה ברביעי רצה
הקב״ה שיהיו ברקיע מאורות מגבילים אור לארץ
וזה טעם ברקיע השמים להאיר על הארץ כי
האור היה למעלה מן הרקיע ולא יאיר על הארץ
ועתה יהי מאורות כי מאמר השמים גזר בראשון
שיהיה אור משמים במדת יסודותיה גזר שיתגשם
ויתקוה ממנו גוף מאיר כמוס גדול האורה וגוף
אחר קטן האורה מאיר בלילה ויתנם שניהם ברקיע
השמים שיאירו גם למטה ׳ ויתכן כי כמו שיש
בארץ כח הצמיחה במקומו וממנה כן שברקיע
מקומות מוכנים ומזומנים לקבל האורה והגופים
האלה מקבלים אור מזהירים כגון האספקלריאות
ואינם השמים ולכן יקראם מאורות לא אורים אע״פ

8

שקראם המאור כן :: להבדיל בין
היום ובין הלילה· כת' רש"י
משנגנז האור הראשון אבל בשבעת ימי בראשי'
שמשו האור והחשך זה ביום וזה בלילה· ואינו רוא'
שיהיה זה דעת רבותי' המזכירים גנזה על האור
הראשון אבל לדעתם האור הראשון שמש שלשה
ימים וברביעי נאצל ממנו ונעשו בו או ממנו שני
המאורו' הגד' כמו שאמרו מגבלת אורה של מעל'
גלגל חמה מ"ט לפי שלא היה העולם הזה ראוי ל
להשתמש באור ההוא בלא תערובת גנזו לצדיקי'
לעולם הבא ושמשו במובלת הזאת· ימים רביע
ואילך כדאמרו בגב' תנא אורה שנברא בששת ימי
בראשית להאיר ביום אינה יכולה שהיא מכהה
גלגל חמה בלא הא אינה יכולה שלא נבראת להאיר
את ביום והיכן היא נגנזה והיכן היא מותקנת
לצדיקים לעתיד לבא שנאמר והיה אור הלבנה
כאור החמה ואור החמה יהיה שבעתים כאור
שבעת הימים שבעה אתמהא לא שלשה הוה כדאמרת
דאמר כן וכן אנא מפקד לשבעת יומי דמשתותא
כלומר לשון בני אדם הוא שיאמר אני מפקד ושומר
זה הבשר לשבעת ימי המשתה שלו לא שיספיק
ע לשבעה כלם אלא שיוציא אותו בתוכם וכן כאור
שבעת הימים כאור שהיה בימים ההם במקצתם
וגם אמרו עד ויבדל· ר' יהודה בר סימון אמר
הבדילו· ורבנן אמרין הבדילו לצדיקים לעתיד לבא
ואם תוכל לדעת כוונתם באומרם בברכת הלבנה
עטרת תפארת לעמוסי בטן תדע סוד האור
האחד והגנוז והקבלה שאמרו הבדילו ע וסוד
שני המלכים המשתמשים בכתר אחד כאשר
בסוד שיהיה אור הלבנה כאור החמה אחר שיהיה
אור החמה שבעתים :: והיו לאותות השמי'
שילטו ויעשו ממנו אותות ומופתי' בשמי' ובארץ
דם ואש ותמרות עשן כלשון ומאותות השמים אל
תחתו :: ולמועדים· זרע וקציר וקור וחום וקיץ
וחרף :: ולימים· מדת יום ומדת לילה · ושנים

שישלימו מהלכם ויוסיפו שנת לעבור בדרך אשר
הלכו בה· ושנת החמה בשס"ה יום· ושנת הלבנה
בשנ"ד יום :: והיו למאורות ברקיע השמים
להאיר על הארץ· הוסיף שיהיה אורם מגיע לארץ
כי אפשר שיהיה להם אור בשמי' ויעשו כל המעשי'
הנזכרים מבלי שיאירו בארץ· ולכך אמר שיהיו
למאורות ברקיע השמים המבטם בארץ ויאירו
עליה :: ויעש אלהים· ויתן אותם אלהים כמו למד
שלא נהיו אלא המאורות מעצם הרקיע אבל נעשים
נקבעים בו: להאיר על הארץ ולמשול
ביום ובלילה ענין הממשלה
דבר אחד מלבד האורה שזוכר יכול מה שאמ'
תחלה והיו לאותות ולמועדים כי יש להם ממשלה
בארץ בשמיים אשר יולדו בה וממשלה בהויה
ובהפסד בכל הנפשות כי השמש בממשלתו ביום
יצמיח ויולד ויגדל בכל החיים ויבשים· והירח
בממשלתו יפרק במעשות וממיס וכל הלחים
והקרים ועל כן אמר שהם למשול ביום ובלילה כי
ממשלת הנפשות להם· ויתכן שהממשלה על כח
אצלותם שהם ממונים התחתונים ובכחם ימשול
כל מושל והמזל הצמיח ביום ימשול בו והמזל
הצמיח בלילה ימשול בה כענין שכתוב אשר חלק
י"י אלהיך אותם לכל העמים והוא מה שאמ' הכתו'
מונה מספר לכוכבים לכלם שמות יקרא וכן לכלם
בשם יקרא· כי קריאת השמות היא הקבלה
בכחותם לזה כח הנזק והיושר ולזה כח הדם
והאחר· וכן בכל הכחות כידוע באצטגנינות והכל
בכח עליון ולרצונו ולכך אמר גדול אדונינו ורב כח
כי הוא גדול על כלם ורב כח עליהם וכן אמ' מרוב
אונים ואמיץ כח ועל דרך הסוד שרמזתי לך תבין
ממשלה במורה באמת :: ולהבדיל
בין האור ובין החשך· אמ'
ר"א כי בהאיר השמש ביום ואור הלבנה בלילה
יבדילו בין האור ובין החשך :: ולפי
דעתי כי האור הנזכר בכאן הוא היום· והחשך

הוא הלילה כי כן שמם כמו שאמר ויקרא אלהים
לאור יום ולחשך קרא לילה · והנה בכל מעשה
בראשית יזכר הכתוב הנראה ויספר המעשה ·
ובכאן טעם והיו למאורות ותימר׳ וספר ויתן אותם
אלהים וגו׳ · ואמר ולמשול ביום ובלילה שיהיה זה
ימשול ביום וזה בלילה · והממשלה הוא מה שטעם
והיו לאותות ולמועדים וגומ׳ וספר שאין ממשלת
שניהם שוה · אבל להבדיל בין האור ובין החשך
כי הגדול ימשול ביום ויהיה כלו אור גם במקום
שאין השמש נגלה · והקטן ימשול בלילה ויהיה
חשך זולתי הירח שיגיה חשכו · וזה הטעם שאמר
להבדיל בין היום ובין הלילה · כמו ויבדל אלהים בין
האור ובין החשך ·· **ישרצו** המים שרץ
כתב רש״י כל דבר חי שאינו
גבוה מן הארץ קרוי שרץ בעוף כמו זבובים בשקצים
כגון נמלים והלטאה בבריות חולד ועכבר וכיוצא
בהם וכל הדגים · ומה שאמר הרב בפסוק ואתם
פרו ורבו שרצו בארץ ורבו בה שאמר בגה ובנו
וכן אשר שרצו המים ראוי לפי הדעת הזו שיאמר
אשר שרצו במים ושמעת דבש שאינם גבוהין מן
הארץ כענבה החולד והעכבר והעטלף הקטן הרגל
מאד ולמה לא יקרא שרץ העוף · ודעת אחר שטע׳
שריצה כטעם התנועה אמר בשרץ וברמש דיאשא
דרכים ויפה ערע · ויקראו השרצים כן בעבור
שתנועתם תמידית · ויתכן שהוא לשון מורכב ·
יקרא שרץ שהוא רץ ורמש שהוא רומש הארץ ·
לא ישקוט ולא ינוח · ודע כי כל עוף אשר על ארבע
בגלגם יקרא שרץ העוף מפני שברגלו ימשך
וימוש כשרצים · ואשר איננו כן יקרא עוף כנף
שעקר התנועה לעופף · ויהיה טעם ושרצו בארץ
ופרו ורבו על הארץ שיהיו מתהלכים בכלה ויפרו
וירבו עליה שרצו בארץ ורבו בה · התנועה בכלה
והרבו בה · והוא טעם הכפל ורבו שני פעמים
בפסוק · ואם כן נפרש אשר שרצו המים אשר
הניעו והולכו המים וכן ושרץ היאור צפרדעים ·

והנה פרו וישרצו שפרו ורבו וימשו לרוב בעבור שתמלא
הארץ מהם · אבל הנה לא פה בשרצו בארץ טעם
תולדה אחת וכו׳ בארצה כי מעשה הלשון מושאל מן
השרצים ויתפשטו ורבו כשרצים בארץ ורבו בה וכן
פרו וישרצו שהיו בתולדותם כשרצים לרוב · **ועוף**
יעופף על הארץ · ביסודו היה מאמר
הבריאה במים והיה כיום השני בארץ אם כן מי
ועוף יעופף על הארץ נמשך ישרצו המים שרץ
נפש חיה ועוף יעופף · והכתוב שאמר וייצר ה׳ אלהים
מן האדמה כל חית השדה ואת כל עוף השמים
כלומר אמר וייצר ה׳ אלהים כל חית השדה מן האדמה
וייצר את כל עוף השמים ורבים כמוהו וכן דעת
ר׳ אליעזר בפרקיו שאמר בחמישי השריץ מן המים
כל עוף כנף אבל בגמ׳ נחלקו כי יש אומרי׳ כי מן
המים נבראו · ויש שאמרו שהעוף משניהם נברא
אמרו מן הרקק נבראו ואם כן בעבור שתולדתם
היתה במים והרקק בקרקע הים הוא מפני זה
היה המאמר בהם ביום החמישי · והנה אמר ישרצו
המים שרץ נפש חיה כי הדגים נפש ונפשם מן המי׳
בדבר האלהים שהוציא בהם רוח מן היסודות · לא
כאדם שהפריד נפש מנפשו כמו שאמר וייצר ה׳
אלהים את האדם עפר מן האדמה ויפח באפיו
נשמת חיים ולא הוזכר בשלשה בצומח נפש כלל
לא נפש חיה ולא נפש שהם כי אין כח הגדול נפש
רק בבעלי התנועה בלבד היא · ועל דעת היונים
שאומרין כשם שאין הגדול במתנועע רק בנפש
כך בצומח בנפש יגדל · יהיה הפירוש כי זאת
נפש חיה לומר נפש שיש בה חיות כי יש נפש אין
בה חיות והיא נפש הצומח · והזכירו רז״ל באילנות
המזיקים האוך ואולי הוא כח בצמיחתם לא יקרא
נפש ·· **ויברא** אלהים את התנינים הגדולים
בעבור גדל הנבראים האלה שהם
מהם ארכם פרסאות · הגדו היונים בספריהם
שידעו מהם ארוכים חמש מאות פרסה · וכמה
גם כן הפליגו בהם בעבור זה יאמר בכאן הבריאה

לאלהים כי הוא שהמלאכים יאמין מבראשית כאשר
פירשתי לשון בריאה וכן יעשה באדם למעלה ו
להודיע כי הוא יוצא מאין עם דעת והבלו · ואמר
תמיה למה לא אמר ביום הזה ויהי כן · ואולי לא יתכן
לומר ויברא אחרי ויהי כן כי למבראשונה יתבר·
ורבו' אמרו כי התנינים הגדולים הוא לויתן ובת
זוגו שנבראו זכר ונקבה והרג הנקבה ומלחה
לצדיקים לעתיד לבא · ואיפשר כי מפני זה לא היה
ראוי שיאמר בהם ויהי כן כי לא עמדו על ··

ויברך אותם אלהים לאמר · נ"ר בהם
הברכה ואמר בהם שיפרו וירבו
כלומר שיעשו פירות רבים שיוציא האחד רבים
כמותו וענין הברכה שלה"ק כענין וברכתיה והיתה
לגוים וגם בצמחים תבא לשון ברכה וצויתי את
ברכתי לכם בשנה הששית אבל לא נאמר כן בצמחי
לפי שהנבראים בכל בעלי הנפש היו שנים נולד
זכר ונקבה למיניהם כענין באדם והוצרכו לברכה
שירבו מאחד · אבל בצמחים נמצאו על פני האדמה
רבים מאד כאשר הם היום ולא אמר בבהמות ובחיו
ברכה שאין הנזכר שגור בבעלי נפש התנועה
שאחר זה בעלי נפש חיה שאינה מדברת כלם ענין
אחד בבריאתם ורבותינו אמרו כי בעבור היות
בני אדם בצין מהן ואוכלין הוצרכו לברכה ··

ומלאו את המים בימים ברך אותם
שימלאו לרבים הימים אף כי
הנחלים והאגמים או שמלאים מים הוא כי בנחלים
מעטים הם ·· והעוף ירב בארץ · אמר שבריית
מן המים ברכתו תהיה בארץ שיפרו וירבו עליה
כי אין בעוף שיטיל ביצו במים ויגדלם שם רק מן
השוכנים תמיד במים ונוטים מהם עופים שנעקם
בארץ ומולידים בה ·· בהמה היא המינין האוכלי
עשב שאין ישועתו מטרפי · וחיתו ארץ אוכלי הבשר
יקראו חיות ולכן יטרופו ·· ורמש כתרגומו הם
שרצים נמוכים ורומשים על הארץ ואין כח
בגופן והנה ברמש הוא זאת ובכל חיה הרומשת
על הארץ וכתיב ויגוע כל בשר הרומש על הארץ
בעוף ובבהמה ובחיה ובכל השרץ השורץ על
הארץ וכתי' כי תרמוש כל חיתו יער · אבל פרוש
רמישה כענין בשרץ מן התנועה לגל' והבטן ו
ויאמר בחיה בבהמה רומש על הארץ והשרצים
הנגררין רומש האדמה בעבור שהליכתם בארץ
בכל נפש ·· **ויאמר** אלהים נעשה אדם
נתיחד בעני ·· האדם מאד
בעבור גדל מעלתו כי אין טבעו כטבע החיה
והבהמה אשר נברא במאמר הקודם · והפשט
הנכון בזה כי נעשה הוא מפני שכבר הראית ל
לדעת כי האלהים ברא יש מאין בהסתה לבדו ואח"כ
מן היסודות ההם הנבראים יצר ועשה וכאשר
נתן במאמר ההוא לארץ נפש חיה והיה המאמר
בהם ישרצו המים והיה המאמר בבהמה תוצא ה
הארץ אמר באדם נעשה כלומר אני והארץ הנזכר
נעשה אדם שתוציא הארץ הגוף מיסודיה כאשר
עשתה בבהמה ובחיה כדכתיב וייצר יי' אלהים את
האדם עפר מן האדמה ויתן הוא יתע' הרוח מפי
עליון כדכתי' ויפח באפיו נשמת חיים · ואמר בצלמנו
כדמותנו כי ידמה לשניהם ידמה בתכונת גופו
לארץ אשר לוקח ממנה וידמה ברוח לעליונים
שאינה גוף ולא תמות · ואמר בכתוב השני כי בצלם
אלהים ועשו · לספר הפלא אשר נפלא בו משאר
הנבראים · וזה פשט המקרא הוא מבואר לכל
יודע הקדמוני והוא הנאה מכל מה שכתבו בו ופי'
צלם כמו תואר וצלם אנפוהי אשתנו · וכן אך בצלם
יתהלך איש צלמם תבזה · תואר מראיהם ודמות הוא
דמיון בצורה ובמעשה כי הקרובי' בענין יקראו דומי'
וזה לזה והנה אדם דומה לתחתונים ולעליונים בתואר
והדר כדכתיב וכבוד והדר תעטרהו והוא משכיל
בחכמה ובדעת וכשרון המעשה ודמות מינם
שידמה גופו לעפר ונפשו לעליונים **וירדו**
בדגת הים · בעבור היותו זכר ונקבה
אמר וירדו לשון רבים · ובכל' אמרו תוצא הארץ

נפש חיה וזו רוחו של אדם הראשון ולא יתכן שיאמר
ר' אלעזר כי תוצא הארץ יתפרש בנפשו של אדם
הראשון כלל. אלא שיתכוין למה שזכרתי שאמר כי
יצירת האדם בגופו הוא הנפש אשר בה נעשה
מן הארץ כמאמר החיה והבהמה כי כל נפשות
התנועה נעשו יחד. ואחר כך ברא להם נשמת
עשה התחלה נפש הבהמה והחיה. ואחר נפח לאדם
ונתן בו הנפש הזו ואחר כך נפח בו נשמה עליונה
כי הנפש הנפרדת אשר בו היא שנתיחד בה מאמר
אחר אל האלהים אשר נתנה כדכתיב ויפח באפיו
נשמת חיים. ודרך האמת בפסוק הוא יודע למשכיל
בפסוק הזה ואפשר שנתכוון ר' אלעזר ודרש
בתוצא הארץ ארץ החיים שתוצא נפש חיה לעולם
עומדת. וכן מה שאמר זכר ונקבה בראם כי
היתה הבריאה מתחלה מזכר ונקבה ונשמתם כלולה
בהם. אבל הברכה היתה ברכה לאדם ובתו כלל
לאשה כאשר יספר בסוף. ולכן הוסיף כאן בריאה
ובפרט של מטה הוסיף יברכו והמשכיל יבין..
וטעם וירדו שימשלו בחוזק בדגים ובעוף ובבהמה
ובכל הרמש והבהמה תכול החיה ואמר ובכל הארץ
שימשלו בארץ עצמה לעקור ולנתוץ לחפור ולחצב
נחשת וברזל ולשון רדיה ממשלת האדון בעבדו..

ויברך אותם אלהים. זו ברכה ממש לפי
כתוב בה ויאמר להם אלהים. אבל
למעלה כתו' ויברך אותם אלהים לאמר פרו ורבו שהברכ'
היא המאמר שנתן בהם כח התולדת לא דבר אחר
שיהיו כי מברכו ומלאו את הארץ ברכה שימלאו
העולם לרובם ולפי דעתי יברך אותם שימלאו כל
הארץ ויפרדו כל הגוים למשפחותם בקצוי תבל
לרובם לא יהיו במקום א' כמחשבת אנשי הפלגה
וכבשוה נתן להם כח וממשלה בארץ לעשות
כרצונו בבהמות ובשרצים ובכל זוחלי עפר ולבנות
ולעקור נטוע ומהרריה לחצב נחשת ומוצא בזה
וזה יכלול מה שאמ' ובכל הארץ.. ורדו בדגת הים
אמ' שיהיו רודים גם בדגת הים. הנכנסין במים ובעוף
הנפש העליונה. וזהו טעם השליטה. ומה שאמרו
השמים שאינם עומדים באדמה גם בכל חיה רעה
ובכל אותם כבריאתם הדגים והעוף תחלה והחיה
אחרי כן וכך אמ' הכתוב תמשילהו במעשה ידיך
וגו'. ובשתים שמו הפרש בין כבשה ורדיה..

הנה נתתי לכם את כל עשב זורע זרע
לא הרשה לאדם ולאשתו להמית בריה
ולאכול בשר אך כל ירק עשב יאכלו יחדיו כלם ו
וכשבאו בני נח התיר להם בשר שנאמר כל רמש
אשר הוא חי לכם יהיה לאכלה כירק עשב נתתי
לכם את כל כירק עשב שהפקרתי לאדם הראשון
הפקרתי לכם את כל. לשון רש"י וכך פירש הרב
במסכת סנהדרין ולכל חית הארץ לכם ולחיות
נתתי העשבים ואת האילנות ואת כל ירק עשב
לאכלה ואם כן יהיה פי' את כל ירק עשב ואת כל
ירק עשב ואיננו כן. אבל הכתוב נתן לאדם ולאשתו
כל עשב זרע זרע ועץ אמ' ולכל חית הארץ ולעוף
השמים נתן כל ירק עשב לא פרי העץ ולא הזרעים
ואין מאכלם יחד כלם בשוה אך הבשר לא הורשו
בו עד בני נח כדעת רבותי' והוא פשוטו של מקרא
והיה זה מפני שבעלי נפש התנועה יש להם קצת
מעלה בנפשם ידמו בה לבעלי הנפש המשכלת
ויש להם בחירה בטובתם ובמזונותיהם ויברחו
מן הצער והמיתה והכתוב אומר מי יודע רוח
בני האדם העולה היא למעלה ורוח הבהמה הי'
היורדת היא למטה לארץ. וכאשר חטאו והשחית
כל בשר את דרכו על הארץ ונגזר שימותו במבול
ובעבור נח הציל מהן לקיום המין נתן להם ר'
רשות לשחוט ולאכול כי קיומם בעבורו ועם כל
זה לא נתן להם הרשות בנפש ואסר להם אבר מן
החי. והוסיף לנו במצות לאסור כל דם
מפני שהוא מעמד הנפש כדכתיב כי נפש כל ב'
בשר דמו בנפשו הוא. ואומר לבני ישראל דם כל
בשר לא תאכלו כי נפש כל בשר דמו בנפשו הוא
כי התיר הנפש אחרי שאינו מדבר אחר המיתה לא

כנגד בעלי חיים דאורייתא וזה ברכתים אלהים על
השחיטה · ועל דרך הפשט בעבור המעטה בדם בנגיעה
שם אם גזירה השם עלי · וטעם את כל עשב
זורע זרע ואת כל העץ אשר בו פרי עץ זורע זרע
לכם יהיה לאכלה · שיאכלו זרע העשב כגון
החטה והשעורה והקטניות וזולתם ויאכלו כל פרי
העץ · אבל העץ עצמו אינו להם לאכלה וגם לא
העשב עד שנתקלל אדם ונאמר לו ואכלת את ע
עשב השדה ·· והנה טוב מאד · הוא
הקיום כאשר פירשתי · וטעם מ
מאד כטעם רבוי והוסיף בו הפסוק לאמר כן בעבור
שיתבאר בכלל וימצא רע בקצת אמר כי מאד וטוב
וזהו מאמרם בב"ר והנה טוב מאד והנה טוב מות
וכן הוסכו זה יצר הרע וזו מדת פורענות · ולזה
גם כן נתכוון אונקלוס שאמר בכאן והא תקן לחדא ·
יאמר שהוא מתוקן הסדר מאד כי הרע צריך הוא
בקיום הטוב · כענין שכתוב לכל זמן ועת לכל
חפץ וגו' · ויש כי מפני מעלת האדם הוסיף בשבח
היצירה כי הוא טוב מאד ·· וכל צבאם
צבא הארץ הם הנבראי' חיה ורמש ודגים וכל צמח
נשמת אדם וצבא השמים שני המאורות והככבים
הכוכבים כענין ומן השאר שנקר' השמימה וכו' גם
יכלול השכלים הנבדלים כענין ראיתי את יי' יושב על
כסאו וכל צבא השמים עומדים עליו מימינו ומשמאלו
ויאמר יי' מי יפתה את אחאב ויאמר זה בכה וזה
אומר בכה · וכן יפקוד יי' על צבא המרום במרום ·
והנה בכאן רמז על יצירת המלאכים במעשה
בראשית · וכן נפשות האדם צבא השמים הנה ··
ויברך ויקדש · ברכו במן וקדשו במן ·
והמקרא כתוב על העתיד לשון
רש"י מב"ר · ובשם הגאון רב סעדיה אמרו שברכה
והקדוש על השומרים שיהיו מבורכים וקדושים ·
ואין משמע הכתוב שידבר על העתיד · ור' אברה'
אמר כי הברכה תוספת טוב שיתחדש בנפשות יתרון
כח בתולדה ובנשמה יתרון השכל · ויקדש אותו

שלא עשה בו מלאכה כשאר הימים · ורבותינו זה
כוון למאמינים בו כי אין זה מושג בהרגשה לאנשי ·
והאמת כי הברכה ביום השבת היא מעין הברכות
והוא יסוד עולם ויקדש אותו כי ימשוך מן הקדש ·
ואם תבין דברי זה תדע מה שאמרו בב"ר לפי שאין
לו בן זוג · ומה שאמרו עוד כנסת ישראל תהא
בת זוגך · ותשכיל כי בשבת נפש יתירה באמת ··
אשר ברא אלהים לעשות · מלאכה שהיתה
ראויה לעשות בשבת כפלה ועשה
בששי כמו שמפורש בב"ר לשון רש"י · אבל ר"א אמר
בפשוטו כי מלאכת השרשים בכל המינים שנתקנו בו
כח לעשות כמותו · ולא נראה פירושו ששבת מכל
מלאכתו אשר ברא יש מאין לעשות ממנו כל
המעשים הנזכרים בששת הימים · והנה אמר כי
שבת מבריאה וממעשה מן הבריאה שברא ביום
הראשון ומן המעשה שעשה בשאר הימים · ויתכן
שיהיה לעשות נמשך למעלה כי בו שבת מכל
מלאכתו אשר ברא מלעשות כרצונו כי חדל לספר
ויוכלו לעשות השער · השמרו לנים עלות בקר · ולא
סרו מצות המלך · וכן רבים · ודע כי נכלל עוד
במלת לעשות כי ששת ימי בראשית הם כל ימות
עולם כי קיומו יהיה ששת אלפים שנה שלכך אמרו
יומו של הקב"ה אלף שנה · והנה בשני הימים הראשונים
היה העולם כלו מים ולא נשלם בהם דבר · והם
רמז לשני האלפים הראשונים שלא היה בהם קורא
בשם יי' · וכך אמרו שני אלפים תהו · אבל היתה
הבריאה ביום הראשון האור כנגד האלף של ימות
אדם שהוא אורו של עולם מכיר את בוראו · ואולי
לא עבר אותו עד שמת אדם הראשון ·
בשני ימי רקיע ויהי מבדיל שם קין מובדל שנח ובניו
הצדיקים מן הרשעים ונדונו במים · ואולי מפני זה
לא אמר ביום השני כי טוב מפני שהם כלו כל מעשה
בראשית ואור העולם תהו · ביום השלישי נראית
היבשה והצמיחה ועשתה פירות הוא האלף השלישי
שהתחיל בהיות אברהם בן ארבעים ושמונה שנה

ולזה תחל׳ נקרא בשם יי ונקרא נקרא צדיק כי יוסף
רבים לדעת את יי כמו שדרשו ואת הנפש אשר
עשו בחרן ושב את בנו ואת בני אחריו ושמרו
דרך יי לעשות צדקה ומשפט ועלה העולם עד כי
שקבלו ורעו את התרה בסיני ונבנה הבית ביום
ההוא אז נתקיימו כל המעלות שהם פירות העולם
ועד כי מעט שיהיה בין השמשות יושב ביום אחד
ועל כן יתחיל מעט כל יום קודם לו מעטו׳ כאשר
מגלה אברהם באלף השני וכן תראה בכל יום ויום׳
והיום הרביעי נבראו בו שני המאורות הגדול
והקטן והכוכבים וזהו באלף הרביעי הוא החל
כאשר נבנה בית ראשון שנים ושבעים שנה אחרי
בנינו עד אחרי הבית השני מאה ושבעים ושתים
שנה׳ הנה בזה הוא לכל בני ישראל אור כי מלא
כבוד יי את בית יי והיה אור ישראל לאש על גבי
המזבח כמין שם כארי אוכל הקרבנות ואחר כך
הקטיר אורם ובלו כאשר יעבר במולד הלבנה
ונראה להם כל ימי בית שני והאש על גבי המזבח
כמין שם ככלב והקטנו שני המאורות בעבר היום
וחרב הבית׳ ביום החמישי שרצו המים נפש חיה
ועוף יעופף על הארץ רמז לאלף החמישי המתחיל
מאה ושבעים ושתים שנה אחרי החרבן כי בו
ימשלו האומות ויעשה אדם כדגי הים כרמש לא
מושל בו כלה בחכה העלה יגרהו בחרמו
ויאספהו במכמרתו ואין דורש את יי׳ ביום הששי
בבקר תוצא הארץ נפש חיה למינה ורמש וחיתו
ארץ למינה והיתה בריאתם קודם זרוח השמש כ׳
כענין שכתוב תזרח השמש יאספון ואל מעונותם
ירבצון׳ ואחר כך נברא האדם בצלם אלהים וזהו זמן
ממשלתו שנאמר יצא אדם לפעלו ולעבדתו עדי ערב
והוא האלף הששי כי בתחלתו ימשלו בו החיות הם
המלכיות אשר לא ידעו את יי׳ ואחרי
עשיריתו כשיעור הנץ החמה יבא הגואל שכתו׳
בו ורכבו כשמים נגדי והוא בן דוד הנמשל בצלם
אלהים כמו שכתו׳ ואתו עם ענני שמיא כבר אנש אתה

הוא והוא עתיק יומיא מטא וקדמוהי הקרבוהי
ולה יהיב שלטן ויקר ומלכו׳ ונראה מפשוטו הימים
משבחן הימים והשבת׳ לחית הארץ שהתחלת האלף
הששי תתחדש מלכות אומה שלטת תקיפא ו
ואימתני יתירא ומתקרבת אל האמת יותר מן
הראשונות׳ היום השביעי שהוא שבת רמז לעולם הבא
שכלו שבת ומנוחה לחיי העולמים והאל ישמרנו
בכל הימים וישים חלקנו עם עבדיו התמימים׳׳

אלה תולדות השמי׳ והארץ בהבראם ספר
תולדות השמים והארץ במטר ובצמיח
כאשר נבראו ונעשו בתקונם כי השמים יתנו טלם
ומטרם והארץ תתן יבולה והם קיום כל חי ורמז
בהבראם מה שאמרו בה״א בראם ומפרש זה לא
הוזכר עד הנה רק מלת אלהים ומפרש בכתוב
ואת כל אלה ידי עשתה וכן אמר איוב מי לא ידע
בכל אלה כי יד יי עשתה זאת אם כן תרמוז ביום
עשות יי אלהים ארץ ושמים למלת בראשית כמו
שאמרנו׳׳ **וכל** שיח השדה׳ על דעת רז״ל
נבר׳ בשלשי עמדו על פתח קרקע הא׳
ובששי צמחו לאחר שהמטיר עליהם׳ ועל
דעתי כפי הפשט כי בשלשי הוציא הארץ עשב
ועץ הפרי בקומתם ובצביונם כאשר עשה בהם׳
ועכשו יספר הכתוב כי אין מטע וזרע מהם והיה
לא תצמיח עד אשר עלה מימה׳ והשקה אותה
ועבד האדם השעבד אותה לזרוע ולנטוע ולשמור׳
וזהו טעם השדה שלא אמר שיח הארמה כי הצמחים
הנעבדים יקרא שדה׳ אשר תרע את השדה׳ לא
נעבד בשדה ובכרם׳ וזהו השמיטו של עולם
שנהיה מאחרי ששת ימי בראשית והלאה כל ימי
עולם׳ כי בשבת הא׳ ימטירו השמים ובשבת
הארץ זרועה תצמיח׳׳ **ויפח** באפו
נשמת חיים׳ ירמוז לנו הכתו׳ הוא
מעלת הנפש ויסודה ושורשה כי הזוכר בה שם מלא
ואמר כי הוא נפח באפו נשמת חיים להודיע כי לא
באה לו מן היסודות׳ כאשר רמז בנפש התנועה

גם לא בהשתלשלות מן השכלים הנבדלים אבל
היא רוח השם הגדול מפיו דעת ותבונה כי
הנופח באפי אחר מנשמתו יתן בו וזהו שאמר
ונשמת שדי תבינם · כי הוא מיסוד הבינה בדרך
אמת ואמונה והוא מאמרם בספרי נדרים
כנשבע בחיי המלך שבועת כנשבע במלך
עצמו · אעפ״י שאין ראיה לדבר זכר לדבר חי ה׳
וחי נפשך וגו׳ · ובמדרש של ר׳ נחוניה בן הקנה מאי
וינפש מלמד שיום השבת מקיים כל הנשמות
שנאמר וינפש · ומכאן תבין דברת שבועת אלקים
והמשכיל יבין · ודע כי המתחכמים במחקר
חלקו באדם מהם יאמרו כי באדם שלש נפשות נפש
הגדול בצמיחה או תאמר בזו כח הגדול ובו עוד
נפש התנועה שהומרה הערה בגנים ובחיה
ובכל רומש על הארץ והשלישית ואחרת הנפש
המשכלת ומהם שיאמרו כי זאת הנפש אשר
באדם מפי עליון בה ימצאו שלש הכחות האלה
ובה היא יחידה · והכתוב הזה כפי משמעו
ירמוז כן כי יאמר שיצר השם את האדם עפר מן
האדמה והיה מוטל גולם כאבן דומם והנה נפח
באפיו נשמת חיים ואז הוה האדם לחיות נפש
חיה שיתנועע בה כמו החיות והבהמות שאמר
בהם ישרצו המים שרץ נפש חיה ותוצא הארץ
נפש חיה וזה טעם לנפש חיה כלומר שסבב האדם
לחיות נפש בה חיים אחרי שהיה חרש את חרשי
אדמה כי הלמד תבוא בהפעלים כמו והיו לנס
צבאות ויהי לנחש וישם את הים לחרבה ··
אבל אונקלוס אמר והות באדם לרוח ממללא ·
כאילו על דעת כדברי האומרים שיש בו נפשות
שונות ואות הנפש המשכלת אשר נפחה השם
באפיו היתה בו לנפש מדברת וכן נראה לי
דעת רבותינו ממה שאמרו רבותינו נבראו
שידים לקמיה דר׳ זירא הוא משתעי לה ולא
אישתעי אמר דמחבריא את הדר לעפריך · ובויקרא
רבה א״ל אתן בשעה שהאדם ישן הנשמה אומרת לנשמה

והנשמה אומרת לנפש והנפש אומרת למלאך
וכו׳ וכן רוחו ונשמתו אליו יאסוף · יורה כפי מה
משמעותו שהן שתים ולכך יאמר הכתוב וייצר ה׳
אלהים את האדם יצירת התנועה שהיה אדם נע
כלומר בעל תנועה כי היצירה היא החיות והמרגש
שבהם הוא אדם לא גולם העפר · וכמו שאמר ו׳
וייצר ה׳ אלהים מן האדמה כל חית השדה ויבא אל
האדם ואחרי שיצרו בהרגשה נפח באפיו נשמת
חיים מפי עליון להוסיף הנפש הזאת על היצירה
הנזכר׳ ויהי האדם כלו לנפש חיה כי בנשמה הזאת
ישכיל וידבר ובה יעשה כל מעשיו וכל הנפשות
נכונות לה הקיימה והלמד הזו למד הקנין כמו לך
אני אדני המלך וכל אשר לי לקונה אותו לדורותיו
לך אני הושיעני או יאמר שחזר כל נפש היה
ונהפך לאיש אחר כי כל יצירותיו היו עתה לנפש
הזאת · **ויטע** ה׳ אלהים גן בעדן מקדם ·
פרש״י ז״ל במזרחו של עדן נטע הגן
ואונקלוס תרגם מלקדמין וכך אמרו בגמ׳ והוא ה
הנכון ואין טעם ויטע שהביא האילנות ממקום
אחר ונטעם שם כי מן המקום הוא הצמיחם
כמו שאמר ויצמח ה׳ אלהים ונאמ׳ אבל ענין ויטע
ה׳ אלהים להגיד שהיו מטע ה׳ כי טרם צמח כל
הארץ תוצא הארץ דשא גזר במקום הזה שיהיה
שם גן ואמר בכאן יהיה אילן פלוני ובכאן אילן פלוני
כעבודת המטעים ולא היה כדרך שאר מקומות
שאמר תדשא הארץ דשא ועץ פרי והצמיחה בלא
סדר · והנה אילני עדן גזר בהם לעשות ענף
ולשאת פרי לעד לעולם לא יזקין בארץ שרשם ו
ובעפר לא ימות גזעם · אין צריכין לעבד ולשמר
שלא היו צריכין עבודה אחרי שגרש האדם משם
מי עבד אותם · גם זה טעם ויטע ה׳ אלהים שהיו
מטעיו מעשה ידיו וקיימים לעולמים כמו שנא׳
לא יבול עלהו ולא יתם פריו כי מימיו מן המקדש
המה יוצאים אם כן מה טעם ויניחהו בגן עדן ל׳
לעבדה ולשמרה שקטנו שם להיות לו זרעי חטים

ומיני התבואות וכל עשב זורע זרע ועבודת הבשמי'
וקוצר ותלש ויאכל כל מהם וזה טעם לעבדה ו
ולשמרה לעשבי. אדמת הגן הערוגות שיעשה שם
כי הגן שהם האילנות לא יעבדו ויתכן שבנה הגן
בלשון נקבה כמו וכגנה זרועיה תצמיח · וכטעם
גנות · ורבותי' נתעוררו בזה אמרו בבראשית רבה
לעבדה ולשמרה אלו הקרבנות שנאמר תעבדון
את האלהים וגו' תשמרו להקריב לי במועדו ·
והכוונה להם בזה לומר כי הצמחים וכל בעלי החיים
צריכין להיות העולמים ומהם יבא להם הגדול ·
ובקרבנות יהיה משך הברכה לעליונים ומהם
לבני גן עדן ומהם יהיו חיים בעולם שמי רען
והברכה שיגדלו בה כמו שאמרו ישבעו עצי יי' א'
ארזי לבנון אשר נטע. א"ר חנינא ישבעו חייהם
ישבעו מימיהן ישבעו נטעותיהם חייהם שולותם
העליונים ומימיהן אותבו הטוב המוריד הגשם ו
ונטיעותיהן כחם בשמים כמו שאמרו אין לך כל
עשב ועשב מלמטה שאין לו מזל ברקיע ומכה לו
ואומר לו גדל שנאמר הידעת חקות
שמים אם תשים משטרו בארץ עכ"ל: **ועץ**
החיים בתוך הגן ועץ הדעת טוב ורע.
בעבור שאמר הכתוב ועץ החיים בתוך הגן ולא
אמר בגן ועוד שאמר ומפרי העץ אשר בתוך הגן
אמר שיאכלו תאכלו ממנו שלא הזכירו ולא הודיעו
בשם אחר כלומר כמו שנטוע שהוא מקום ידוע
בגן שהוא בתוך ולכך תרגם אונקלוס במציעות
גנתא · והנה לדברי עץ החיים ועץ הדעת שהם
היו באמצע ואם כן כלומר שהוא כאלו העמיד
באמצע הגן ערוגה אחת סוגה ובה שני אילנות
הללו ויהיה האמצע הזה אמצע רוחב של האמצ'
הזה כבר אמרו שאין יודע בו אמיתת הנקודה
בלתי השם לבדו · ועץ החיים אילן פריו נותן
באוכלו חיים ארוכים ·· **ועץ** הדעת טוב
ורע · אמרו המפרשים כי היה פריו
מעורר התאוה המשגל ולכן כסו מערומיהם אחרי

אכלם ממנו והביאו לו ראיה בלשון מה שאמ' ברזל'
הגלעדי האדע בין טוב לרע. כי בטלה ממנו ה'
התאוה הזאת ויתכן כן אבל בעבור שאמר
והייתם כאלהים יודעי טוב ורע. ואמ' כחם לה הנה
ויאמר יי' אלהים הן האדם היה כאחד ממנו לדעת
טוב ורע · וכבר אמרו שלא אמרו אמת ואכבו מן
העולם כחש והואנו וירגלם · והיפה בעיני כי האד'
היה עושה בטבעו מה שראוי לעשות כמו הגלג'
כאשר יעשו השמים וכל צבאם שהם פועלי אמת
שפעולתם אמת ולא ישנו את תפקידם ואין להם
במעשיהם אהבה או שנאה ופרי האילן הזה היה
מוליד הרצון והחפץ שיבחרו אוכליו בדבר או
בהפכו לטוב או לרע · ולכן נקרא עץ הדעת
טוב ורע. כי הדעת יאמר בלשוננו על הרצון כ'
כלשונם לא שנו אלא שידע לחזור ושדעת לפ'
לתמותו · ובלשון הכתוב מה אדם ותדעהו [illegible]
ותרבה בו · ידעתיך בשם · בחרתיך מכל האדם ·
וכן לאמר ברזלי הגלעדי האדע בין טוב לרע.
שאבד ממנו כח הרצון לא היה בוחר בדבר ולא
קץ בו והיה אוכל מבלי שיטעם ושומע מבלי
שיתענג בשיר והנה בעת הזאת לא היה בן אדם
ואשתו הבשמי' לתאוה אבל בעת ההולדה יתחברו
ויולדו ולכן היו האיברים כלם בעיניהם כפנים
והידים לא יתבוששו בהם · והנה אחרי אכלו מן
העץ היתה בו הבחירה ורצונו להרע או להטי'
בין לו בין לאחרים וזו מדה אלהית מצד אחד ורעה
לאדם בהיות לו בה יצר ותאוה · ואיפשר שנתכוון
הכתוב לענין הזה כשאמ' כי האלהים עשה את
האדם ישר והמה בקשו חשבונות רבים הישר ה'
שיאחז דרך אחת ישרה והבקשה בחשבונות רב'
שיבקש לו מעשי' משתנים בבחירה ממנו · וכאשר
שמו הכלה על העץ שלא יאכל ממנו לא הודיעו כי
בו המדה הזאת רק אמר לו העץ ומפרי העץ אשר
בתוך הגן כלו הידוע באמצעותו לא תאכל ממנו
והוא לאזהרה האשה אל הנחש והכתוב שאמ' ומעץ

12

הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו הזכירו הכתוב
אחר כן במקומו׳ **ארץ** החוילה אשר שם
הזהב׳ לאחר שאמר שארץ חוילה של
מצרים שאמר כן ויסכם מחוילה עד שור כי זו מן
ימורה החוילה והולך עד שם הגבול׃ לגברין
הגהל כי נהול אשר כן ועל שפתו ימצא הזהב הזה
הטוב והבדולח והשוהם כי כן ימצאו בנהרות מקום
אשר ימצא שם הזהב ומקום אשר ימצא שם הכסף
וכן הבדולח ואבנים הטובות בנהרו ימצאו כונס
ועל דעת הראשונים פישון הוא נילוס מצרים ׳יס
יסובב כל ארץ החוילה הודו. ובא מים על כל
פני ארץ מצרים עד נפלו שם הגדול באלכסנדריא
של מצרים׃ **לא** תאכל ממנו׳ מן הפרי
ויזהירם כי העץ אינם נאכל וכן אמר
למעה מפרי העץ אשר בתוך הגן וכיוצא ויאכלו
איש את גפנו ואיש את תאנתו וכן בעבדו האכלנה
האוכל פריה׃ ביום אכלך ממנו מות תמות׃ בעת
שתאכל ממנו תהיה בן מות וכיוצא ביום צאתך
ועברת את נחל קדרון ידוע תדע כי מות תמות שאין
הכוונה שימות מיד בו ביום ואין הכוונה לידיעה
בלבד שידע שימות כי הא׳ יסיודעים שימותו כלם
אבל הכוונה כי בעת שיחטא יהיה חייב מיתה למלך
והוא ימית אותו כאשר ירצה׳ וכן ולא יבאו לראות
כבלע את הקדש ומתו׳ ולא ישאו עליו חטא ומתו
בו כי יחללוהו אין ענינם אלא שיהיו חייבין מיתה
וימותו בחטאים זה׃ ועל דעת אנשי הטבע
היה האדם מעותד למיתה מתחלת היצירה מפני
היותו מורכב אבל גזר כי עתה שאם יחטא ימות
בחטאו כדרך חייבי מיתה בידי שמים בעבירות
כגון זר האוכל תרומה ושתויי יין ומחוסר בגדים
שמיתתו וזולתם שהכוונה בהם שימות בחטאו של
בא יומו ולכך אמר בעשבו עד שובך אל האדמה
כי ממנה לוקחת כי עפר אתה ואל עפר תשוב כי
בטבעך וגם מתחלה היה אוכל מפרי העץ ומזל
האילן אם כן היתה כי הדבר ובעת הזאת והפסד

ועל דעתי שמלא שחטא לא מת לעולם כי הנשמה
העליונה מתנת על חיים לעד והחפץ האלהי אשר
בו בעת היצירה יהיה דבק בו תמיד והוא יקיים
אותו לעד כמו שפירשתי בו לא וירא אלהים כי טוב
ודע כי אין ההרכבה מורה על ההפסד אלא לדעת
קטני אמנה הטועים כי ההויה בחיוב אבל על
דעת אנשי אמונה האומרים כי העולם מחודש
בחפץ האלהי פשוט גם הקיום יהיה בו לעד כל ימי
החפץ וזה אמת ברור אם כן ביום אכלך ממנו מות
תמות שאז תהיה בן מות לא תתקיים לעד כחטא
והאשלה היתה על מתחלה לעונג׳ ויתכן שפירות
גן עדן נבלעים באיברי כמן ומקיימי את אוכליהם
וכאשר גזר עליו ואכלת את עשב השדה ובזעת
אפך תאכל לחם האדמה היה זה סבה להפסד כי
עפר הוא ועפר יאכל גם עפר ישוב׃

לא טוב היות האדם לבדו׳ אינם נראה כי
שנברא האדם מתחלה להיות יחיד בעו
בעולם ולא יולד שכל הנבראים זכר ונקבה מכל
בשר נבראו להקים זרע וגם העשב והעץ זרעם
בהם אבל יתכן לומר כי היה כדברי האו דו פרצופין
נבראו ונעשו שיהיה נקסטבע מבוא באיברי
ההולדה יתקשר לנקבה כח מועד או התאום ורע
כמו הצלעות הידועים בטבע׳ והיה הפרצוף
השני עזר לראשון בתולדה׳ וראה הקבה כי טוב
שיהיה העזר עומד לנגדו והוא יראנו ויפרד
ממנו ויתחבר אליו כפי רצונו וזהו שאמר אעשה לו
עזר כנגדו׳ וטעם לא טוב שלא יאמר בו כי טוב
בהיותו לבדו שלא יתקיים כן במעשה בראשית
בטוב הוא הקיום כאשר פרשתי במאמר וירא
אלהים כי טוב׃ **אשר** יקרא לו האדם
נפש חיה׳ לשון רשי פרשהו
ופרשהו וכל נפש חיה אשר יקרא לו האדם שם
הוא שמו לעולם׳ ורבי אמר כי למד אשר יקרא לו
נמשך וכל אשר יקרא לו האדם נפש חיה הוא שמו
ויתכן שיהיה פירושו בענין קשר והכוונה עמד

ה' האלהים נפש חיה הוא שמו שאמר ויקרא האדם לנפש
חיה והוא שפירשתי והזכיר לפניו המינין כלן וכל
מין שיקראהו האדם בשמו ויאמר בו שהוא נפש
חיה כמוהו יהיה שמו ויהיה לו עזר כנגדו והוא
קרא לכלן ולא מצא לעצמו עזר שיקרא לו נפש
חיה כשמו · **ולאדם** לא מצא עזר כנגדו ·
לשון רש"י כשהביאן הביאן לפניו
זכר ונקבה אמר לכלם יש בן זוג ולי אין בן זוג מיד ויפל
ה' אלהים תרדמה ויפה פירש כי אשר הכתוב בפסוקי
קריאת השמות בתוך דבר העזר כן יכריח וקריאת
השמות על דעת המפרשים כפשוטו שיהיה כל
אחד ששלטנו כדי שיהיו ידועים ונקראים לתולדותיו
בשמות אשר יקרא להם כי הוא יהיה שמו לעולם
והנה הקב"ה הביאם לעשות לו העזר אז האדם
לפניו כי היה צריך להביאם לו זוגות לקרא שם גם
לנקבותיהם כי מהם שקראם בשם אחד ומהם
שהשוקים כשור ופרה ותיש ועז וכבש ורחל וזולתם
והבדילה אותם מזווגים זה עם זה כתלוי להם
ולאשר לא מצא בעבורו עזר לעצמו כנגדו. ויישן
והוא נסתפק על זו התרדמה שלא יכנס בסוד שלג
מנעם · ולפי דעתי שקריאת השם הוא העזר
והענין כי הקב"ה הביא כל חית השדה וכל עוף השמים
לפני אדם והוא הכיר טבעם וקרא להם
שמות כלומר השם הראוי להם כפי טבעם ·
ובשמות נבחר הראוי להיות עזר לחברו כלומר
הראויים להולד זה מזה · ואפי' אם נאמין בשינוי
שהן בהסכמה לא טבעיות נאמר שקריאת השמות
היא הבדלת המינין כי עברו לפניו זכר ונקבה
וראה בטבעם אי זה מהן עזר לחברו כלומר
המוליד ממנו והוליד זה בשמו כי הבהמה הדקה
קרא בשם אחד שכולן עזר זה לזה בתולדה שיולדו
זה מזה והנשקה בשם אחד והחיה בשם אחר שלא
יולדו מין זה מזה וכן כלן ולא מצא בכולן שתהיה
בטבעה עזר לו והקרא בשמו כי קריאת השמות
הוא ההבדל בעיני והפרד ביניהם זה מזה כאשר

פירשתי למעלה · ואין הענין שיהיה בני האדם
למעלה בהם עזר לו כי בטבעם נבראו אבל שיהא
יראה טבעו נאות באחד המינים ויבחר בו והיה
הב"ה מתקן טבעו אליו כאשר עשה בצלע ולא
יצטרך לבנות בנין חדש וזה טעם כל אשר יקרא
לו האדם נפש חיה הוא שמו כלומר הוא יהיה שמו
שהבריאה יקיים בו השם ההוא ועל הענין שפירשתי
והנכון בעיני כי לא היה החפץ לפניו יתב' להיות
כלם ממנו עד שידע האדם שאין בנבראים עזר
לו ושיתאוה שיהיה לו עזר כמוהו ומפני זה יהיה
צריך להיות ממנו אחת מצלעותיו · וזה טעם
ולאדם לא מצא עזר כלומר ולשם האדם לא מצא
שיהיה ראוי להיות עזר כנגדו והקרא בשמו שיולד
ממנו ואין צורך בכאן לדברי המפרשים שאמרו כי
יבא בכאן שם בניקוד הכתוב ולו לא מצא עזר כנגדו
כדרך נשי לערוות יתרה ואת שמות · וזהו שאמר
זאת הפעם כלו הפעם הזאת מצאתי עזר לו שלא
מצאתי עד הנה באחד המינים כי היא עצם מעצמי
ובשר מבשרי ולאוי שתקרא בשמי ממנם כי שלו
זה ממה · ובמעלת זאת הסוד יודע מדבריהם בספר וזאת
הברכה אם יברכו עצי לקנות בם ולכך הוזכר
כי מאיש לוקחה זאת והענין · **על** כן יעזב
איש את אביו ואת אמו · רוח הקדש
אומרת כן לאסור העריות לבני נח · לבשר
אחד · הולד נוצר על ידי שניהם ושם נעשה בשרם
אחד לשון רש"י · ואין בזה טעם כי גם הבהמה
והחיה יהיו כן לבשר אחד בתולדותם · והנכון
בעיני כי החיה והבהמה אין להם דבקות בנקבותיהן
אבל יבא הזכר על אי זו נקבה שימצא וילכו להם
ומפני זה אמר הכתוב בעבור שנקבת האדם
היתה עצם מעצמיו ובשר מבשרו ודבק בה והיתה
בחיקו כבשרו ויחפוץ בה להיותה תמיד עמו ·
וכאשר היה זה באדם הושם טבעו בתולדותיו ל
להיות הזכרים מהם דבקים בנשותיהם עוזבים
אביהם ואמם ורואים את נשותיהם כאלו הן עמם

לבשר אחד וכן כי אחינו בשרינו הוא אל כל שאר
בשרו הקרובים במשפחה · והנה ישוב שאר אביו
ואמו והקרובים ויראה שאשתו קרובה לו מהם :

כי טוב העץ למאכל · היתה סבורה כי הוא מר
וסם המות ולכן יזהירם ממנו ועתה ראתה
כי הוא מאכל טוב ומתוק · וכי תאוה הוא לעינים·
שבו יתאוו ויתאוו אחר עניו : ונחמד העץ להשכיל
כי בו ישכיל לחמוד ונתנה התאוה בשעשועי החמדה
בשכל והכל לפי ירצה ויחפץ בדבר או בהפכו·

ותפקחנה עיני שניהם · לענין
החכמה דבר הכתוב ולא
לענין ראיה ממש וסוף הענין וידעו כי ערומים
הם כלשו' רש"י וכן גל עיני ואביטה נפלאו' מתורתך

וישמעו את קול ה' אלהים מתהלך בגן לרוח
היום · אמרו בב"ר אמר ר' חלפו שמענו שיש הלך
לקול שנא' וישמעו את קול ה' אלהים מתהלך בגן·
וכן כתב הרב בפירוש הנכבדים · וכן דעת רא"ה כי
מתהלך כנוי לקול כענין קולה כנחש ילך והוא אז
כי טעם לרוח היום שמשמעו הקול לפאת ערב ·
והוסר בשם ר' יונה כי הטעם והאדם מתהלך בגן
לרוח היום · ולפי דעתי כי טעם מתהלך בגן כטעם
והתהלכתי בתוככם · וילך ה' כאשר כלה לדבר אל
אברהם · אלך אשובה אל מקומי · והוא ענין גלוי
שכינה במקום ההוא או הסתלקותו מן המקום
שנגלה בו · וטעם לרוח היום כי בגלות השכינה
תבא רוח גדולה וחזק כענין שנא' והנה ה' עובר
ורוח גדולה וחזק מפרק הרים ומשבר סלעים
לפני ה' · וכן וידא על כנפי רוח וכתי' באיוב ויען
ה' את איוב מן הסערה · ולפיכך אמר בכאן כי שמעו
קול השם שנתגלת השכינה בגן כמתהלך אליהם
לרוח היום כי רוח ה' נשבה בגן כרוח הימים לא
רוח גדולה וחזק כמוהו באחד הנבואות שלא
יפחדו ויבהלו ואמר כי אעפ"כ נתחבאו מפני מעט
מעשיהם ובב"ר אמרו כמו אמר אבא בר כהנא
מהלך אין כתי' כאן אלא מתהלך מקפץ ועולה וכו'
הנה ר' אבא עשאו כלשון וילך ה' כמו שפירשתי
בלשון ההלכה אלא שהוא פתר הכתו' להסתלקות
השכינה שהיתה שורה בגן עדן ונסתלקה מהם
בחטאו של אדם כענין אלך אשובה אל מקומי ·
ואמנם מפרשים אותו לגלוי במקום ההוא והוא
הנכון והנראות בכתוב ·

וטעם האשה א'
אשר נתת עמדי · כלומ' האשה א'
אשר אתה בהסכמתך אותה לי לעזר היא נתנה
לי מן העץ והייתי חושב שכל אשר תאמ' לי יהיה
לי לעזר ולהועיל · וזהו שאמ' בעונשו כי שמעת
ופי' שלא היית ראוי לעבור על מצותי בעבור
עצתה ורבו' קורין אותו בוז כמו' טוענ' ישנתה
ידע לפר' שענה אותו אתה גרמת לי המכשול הזה
לי אשה לעזר והיא יעצתני להרשיע · וטע' מה זאת
עשית לעבור על מצותי כי האשה בכלל אזהרת
אדם כי היתה עמו מצויתו בעת ההיא · וכן היה
בכלל העונש שלו ולא אמ' כאשה ותאכל מן העץ כי
הי' נענשה על אכילתה ועל עצתה כאשר נענש הנחש
ועפ"כ אמר הנחש השיאני ואוכל כי העונש הנגדו על
האכילה · והנה מכאן מוכל ללמוד עונש למחטיאי
אדם בדבר כאשר למדו רבותינו ז"ל מן ולפני
עור לא תתן מכשול ·

ואל אישך תשוקתך· לתשמיש · ואעפ"כ אין
לך מצח לתבעו
בפה אלא שהוא ימשול בך הכל ממנו ולא ממך
לשון רש"י ז"ל · ואינו נכון כי זה שבח באשה כמו
שאמרו וזו מדה יפה בנשים · ורא"ב אמ' תשוקתך
משמעתך · והטעם שתשמעי אל כל אשר יצוה
עליך את ברשותו לעשות חפצו ולא מצאתי לשו'
תשוקה רק בחשק והאוהב · והנכון בעיני שהענישה
אותה שתהיה נכספת מאד לבעלה ולא תחוש לצער
ההריון והלידה והוא יחזיק בה כשפחה ואין הדרך
המנהג להיות העבד משתוקק לקנות אדון לעצמו
אבל יברח ממנו בכל כחו והנה זו מדה כנגד מדה
כי היא נתנה גם לאישה ויאכל במצותה ונענשה שלא
תהיה היא מצוה עליו והוא יצוה עליה כל רצונו :

וטעם השופט עקב שיהיה לאדם יתרון עלך
בחיבה כי הוא ישופך ראש ואתה לא תשופנו רק
בעקב ויתכן מוסך שם : **ועתה** פן
ישלח ידו הנה הנה שהתקיים
גזירתו במיתת האדם · ואם יאכל מעץ החיים
שנברא לתת באוכלו חיי עולם תבטל הגזירה או
שלא ימות כלל או שלא יבא יומו בעת הגזור עליו
ועל תולדותיו והנה עתה שהיתה לו בחירה שימר
העץ הזה ימנע כי מתחלה לא היה עושה אלא מה
שעשה ולא יאכל ממנו כי לא היה צריך ; ודע
והאמן כי גן עדן בארץ וגם עץ החיים ועץ הדעת
וממש יצא הנהר ויפרד לארבעה ראשי הנהרים
גם כי פרת בארצנו ובגבולנו · ופישון הוא נילוס
מצרים כדברי הראשונים אבל כאשר יש בארץ כן
יש בשמים דברים יקראו כן והם לאלה יסוד כמו
שאמרו השאלה המלך אדריון מלמד שעתיד הקב״ה
להראות לישראל גנזי מרום החדרים שבשמים ;
לא הביאה המלך חדריו אלא חדרי גן עדן · מכאן
אמרו כי מעשה הרקיע מעשה גן עדן והנהרות
כנגד ארבע מחנות שבמרום וממש ימשך כח
מלכות הארץ כמו שכתו׳ על צבא המרום במרום
ועל מלכי האדמה באדמה כדאמרו בב״ר ד׳ ראשי׳
אלו ד׳ מלכיות שם הא׳ פישון זה בבל וכו׳ והדברים
הנקראים עץ החיים ועץ הדעת למעלה סודם
נעלה ונשגב והאדם חטא בפרי עץ הדעת התחתון
והעליון במעשה ובמחשבה ואסקיה העץ טוב לאדם
למאכל וכאמר טוב להשכיל בה מכנס ממנו והטעם
הוא הטוב והמטיב לא ימנע טוב להולכים בתמים ;
והנחש אין בו היום נפש מדברת ואם היתה בו
מתחלה היה מוזכר בקללתו שיאלם כי היא היתה
לו קללה נמרצת מכולן אבל כל אלה הדברים
כפולים הנגלי׳ והחתום בהם אמת · ובבראשית
רבה דבר אחר לעבדה ולשמרה אלו הקרבנות
שנא׳ תעבדון את האלהים הרא הוא דכתי׳ תשמרו
להקריב לי במועדו הרי אלו הקרבנות נאמרו

ויגלה בעץ החיים ועץ הדעת וכל עצי גן עדן והם
עבדה והשמירה בהם · ורז״ל יכחישו מה שאמרו
כי פישון הוא נילוס בעבור שימצאוהו יוצא מהר
הלבנה ולכן יגדל במי הקיץ · והבר מודע נהרות
רבים יצאו מהמקור וימשכו הרבה ואחרי כן
יכנסו בתחתית הארץ מהלך ימים ויבקעו ויצאו
מבעשם התם אחד ההרים במקום רחוק ;
מכל הבהמה ומכל חית השדה · הטעם ר׳
יהושע מן המקרא הזה כי הנחש מן
מועט לשבע שנים ובזהו ומצאו כי כן הדבר כי
מדרשי הכתו׳ ורמזיהם מקובלים ובהם להם סוד
עמוקי׳ בתולדות ובכל דבר כאשר הזכרתי בפתיחתי ;
ותהר ותלד את קין · טעמו ותלד בן ותקרא
את שמו קין כי אמרה קניתי איש
וכן ותלד את חנוך ורבים כפרש׳ ובמקומו אחריו׳
את ה׳ · עם ה׳ כשברא אותו ואת אישי הזה
לבדו בראנו אבל בזה אנו שותפין עמו לבו רש״י
והנכון לפי שאמרה הבן הזה יהיה לי קנין לה׳ כי
כאשר נמות יהיה במקומנו לעבוד את בוראו
ובדעת אבקש שאמר קנם ה׳ וכמוהו ונראה את
הכהן · נכהן · ויגש דוד את העם · ט׳ הנפש · לו יהיו את
ה׳ כמו ויתהלך חנוך את האלהים · את האלהים התהלך
כי יקראה הא׳ בשקנין והשני הבל כי הקנין לאדם
להבל דמה ולא רצה לפרש זה על כן לא נכתב טעם
בשם הב׳ והסוד המקובל בענין הבל גדול מאד ;
ויבא קין מפרי האדמה מנחה והבל הביא
גם הוא · הטעם האנשים הטה סוד הן
הקרבנות והמנחה וכן נח · ורבו׳ אמרו שגם אדם
הראשון הקריב שור פר · וזה יתפוס כי המקבלים
בטעם הקרבנות · ועל אדמו בן עקר גדול בדרכן
הנה ; **הלא** אם תטיב שאת על דעת
המפרשי׳ שאת שגך · ועל׳ רא׳ שאת
פניך כנגד למה נפלו פניך כי המתבייש כובש פ׳
פנים למטה וכן ואור פני לא יפלון והמכבדו כאלו
משא פניו למעל׳ · וזה טעם ישא פני · לא השא

פה ד״ל· ועל דעתי אם תטיב יהיה לך יתר שאת
על אחיך כי אתה הבכור וזה טעם למה חרה לך כי
בבשתך מפני אחיך נפלו פניך ובקנאתך ממנו הרגני·
והנה אמר לו למה חרה לך על אחיך ולמה נפלו פניך
ממנו הלא אם תטיב יהיה לך יתר שאת עליו ואם
לא תטיב לא עליו בלבד תעניך רעה כי לפתח
ביתך חטאתך רובץ להכשילך בכל דרכיך· ואליך
תשוקתו שישתוקק להיות דבק בך כל הימים אבל
אתה תמשל בו אם תחפוץ כי תטיב דרכיך ותסירנו
מעליך הורהו על התשובה שהיא נתונה בידו
לשוב בכל עת שירצה ויסלח לו: וטעם ויאמר
קין אל הבל אחיו שנכנס עמו בדברי ריב ומצא
להתגולל עליו והרגו לשון רש״י· ור״א אמר כי
הקרוב אליו שאמר לו כל הפרשה ה׳ שהוכיחו השם·
ועל דעתי שהוא דבק עם ויהי בהיותם בשדה כי
אמר לו נלך השדה והרגו אותו שם בסתר· ויתכן
שנתכוון בהריגה שיבנה העולם ממנו כי חשב
שלא יהיה לאביו זרע אחר עוד גם פחד שלא
יהיה עקר בנים של עולם מאחיו שנתקבלה
מנחתו: **ארור** אתה מן האדמה· יותר
ממה שנתקלל היא כבר בעונה
וגם בזו הוסיפה לחטוא אשר פצתה את פיה והנה
מוסיף לה קללה לא תוסיף תת כחה לך לרש״י ואיננו
נכון כי בכאן לא אכל האדמה בעבורו כאשר
באביו אבל אמר שיהיה הוא ארור ממנה ופירש
הקללה שלא תוסיף תת כחה לו ושיהיה נע ונד בה
ואמר כי תעבד את האדמה כי בכל אשר תטריח
בה לעבוד אותה כראוי בחרישה ועדור ובכל
עבודה בשדה ותזרע אותה כהוגן לא תוסיף תת
כחה לך אבל תזרע הרבה ותביא מעט וזו היא ה׳
הקללה כטעם ואררתי את ברכותיכם ואמר
כן כנגד אומנותו כי הוא היה עובד אדמה והנה
אבד מעשיו· וזה טעם לא תוסף שלא תתן עוד
כחה לך כאשר היתה עושה עד הנה בהיותך
עובד אותה· והרפ׳ רל״א· ויתכן שאמרו מן האדמה

שלא תתן היא מעבודה כחה לו· והנה וגם לא
יהנה אדם בפירותיה ועל לא יתן לו פריו ויחזור ואמר
גם כי תעבד אותה להרוס ולזרוע לא תוסף תת
כחה לך כאשר בתחלה· והנה הן ב׳ קללות באחרונות
והשלישית שיהיה נע ונד בה· והטעם שלא ימצא
לו ולא ישקוט לעמוד במקום אחד ממנה אבל
יהיה גולה לעולם כי ענש הרוצחים גלות··
וטעם אשר פצתה את פיה לאמר אתה הרגת את
אחיך והכית את דמו באדמה ואני אגור עליה
שתגלה את דמיה ולא תכסה עוד על הרוגיה כי
הענש בה· ובכל אשר תכסה בה כענין הוריעך—
והטיעה וזה ענש כל שפיכת דם בארץ כענין
שכתוב כי הדם הוא יחניף את הארץ ואמרת הארץ
מאדה בפירותיה כענין מקיאתם בה על עריות
עשרי׳ והיתה עצרה בה ט׳ היקב לחסף חמשים
פורה והיתה עשרים: **גדול עוני מנשוא·**
בתמי׳ אתה טוען לעליונים ולתחתונים ועוני אי
אפשר לטעון לשון רש״י מגר׳ והנכון כפשוטו
שהוא וידוי אמר אמת כי עוני גדול מנשוא וצדיק
אתה י״י לענש שענשת אותי הרבה מאד והנה
גרשת אותי היום מעל פני האדמה כי בהיותי נע
ונד ולא אוכל לעמוד במקום אחד הנה אני מגורש
מכל האדמה ואין מקום למנוחתי· ומפניך אסתר
כי לא אוכל לעמוד לפניך להתפלל אליך להקריב לך
קרבן ומנחה כי בושתי וגם נכלמתי כי נשאתי חרפ
עוני· אבל מה אעשה כי כל מוצאי יהרגני ואתה
בהסתריך הרבים לא חייבת אותי מיתה· והענין
שאמר לפניו ית׳ הנה חטאי גדול ומרבה על ענש
אבל שימרני שלא אענש יותר ממה שחייבת אותי
כי בעבור שאהיה נע ונד ולא אבנה לי בית וגדר
בשום מקום יהרגוני החיות כי סר צלך ממעל הודה
כי האדם אינם נשגב ונמלט בכחו רק בשמירת
עליון עליו· ומפני שאמר וישם י״י לקין אות ולא אמר
ויקלע השם אות לו ויעש יורה ששם לו אות הקבוע
שיהיה עמו תמיד אולי כשהיה נכנע ממקום—

למקום ההוא על אות מיוחד השמורה על הדרך אשר
ילך בה ובוא ידע שלא יקראנו אסון בדרך ההוא
ובב"ר אמרו כענין הזה ר' אבא אמר כלב מסר לו
כי מפני שהיה פחדו מן החיות מסר לו אחת מהן
שתלך לפניו ולמקום שיפנה הכלב ילך. ידע כי
שם עבה על הפס ולא יקרנה הזכירו בו החכמים
אות נבוה כראוי לו אבל הכוונה שהיה עמו האות
תמיד להורות לפניו הדרך שילכנה כי בן לשונם:
וטעם ויצא קין מלפני ה'. כי עוד לא עמד לפניו
לעולם כטעם שאמר ומפניך אסתר. וטעם וישב
בארץ נוד שלא הלך בכל העולם. אבל באותה
הארץ ישב נודד תמיד לא ינוח במקום ממנה כלל
ונקראת ארץ נוד על שמו לעולם: וטעם ויהי
בונה עיר ויקרא שם העיר כשם בנו חנוך מתחלה
היה יושב להיו עירי בעטו ואחר שמלך על זרע
החל לבנות עיר להיו בה יושב בה ובעבור כי הוא
ארור ומעשיו לא יצלחו הזכיר תחלה להגיד כי לא
בנאה לשמו כי הוא אינו עיר ומושב בארץ כי נע
ונד הוא אבל יהיה הבנין לחנוך וכלו חנוך בנאה
לנפשו. ומפני שלא אמר ויבן עיר כאשר יאמר ויבן
את נינוה ויבונה גם את דיבון יורה כי היה כל
ימיו בונה העיר כי מעשיו ארורים יבנה מעט
בטורח ועמל וימוט ויטרד מן המקום ההוא ויחזור
שם ויבנה מעט ולא יצליח את דרכו. ונכתבו תולדות
קין ומעשיו להודיע כי השם ארך אפים והאריך
לו כי הוליד בנים ובני בנים: והוא כי פקד עון
אבות על בנים ונכרת זרעו. ורבותי אמרו שהיה
שם רשעת ומת במבול ולא הוליד שיבתו בעולם
שלא נשאר רק נח בתכלית הוא וכל זרעו אחריו והקרו
כי לא היו תולדותיו רק שש דורות עד המבול
והיו בתולדות שת שני דורות יותר או שלא היה צרי'
לספר בהם וספר כאן להודיע מי היו המתחילים
בבנין העירים ובמרעה הצאן ואומנות הנגון ומלאכ'
המין נחושת. וכתב התפארת למך לנשיו להגיד כי הוליד
הוא ילך בניו בכרתם טרם הולדם : וטעם כל
חורש נחשת וברזל. שיעשה הוא היה לטש וחורש

כל נחשת וברזל. יאמר כי הוא היה מחדד וחרש בכל
מלאכות נחשת וברזל וכמוהו כל תלא שעוסק טוב
ועל אונקלוס דבק בכתובי הראשונים הוא היה אב
לטש וכל חורש נחשת וברזל : ואחות תובל
קין נעמה. כאמרו פלגש לו אחות שמה נעמה וכן
ואחות לוטן תמנע ואת מרים אחותם וגם אחות
מעכה ובב"ר יש מי שאומר אשתו של נח היתה ולמה
קורין אותה נעמה שהיו מעשיה נאים ונעימים
כנכון עמה שהיה לה שם בדורות ההם כי היתה
צנועה והולידה צדיקים ולכן הזכירה הכתוב. ואחר כאשר
לקין זכר מעט בעולם. ואם נאמר שהיתה האשה
שהוציא נח ממנה ג' בניו אין הכתוב טעם להזכיר
ומדרש אחר לרבותינו שהיתה האשה היפה מאד שממנה
טעו בני האלהים והיא הנזכרת בפסוק ויראו בני האלהי'
את בנות האדם כמו שהוזכר בפרקי ר' אליעזר:
ואחרים אמרו כי היא היתה אשת שמדון אשמדאי
וממנה נולדו השדים כי כן יאמרו שמה בכתבי
שימושי השדים והכתוב ירמוז ויקצר בהעלמו כדרכו.
ויאמר למך לנשיו. שמעו המפרשים בענין
הכתוב הזה עד אונקלוס שפי' לבן כל הורג קין שבעתי'
יוקם כי לשבעה דורות יוקם ממנו ולא עתה כי ה'
השם האריך אפו ממנו והנה נשי למך פחדו להוליד
בנים בעבור שיהיו שבעתי' לקין והוא נחשלת נשיו
שהשם האריך לו עד שבעה ושבעה כי יתפלל לפניו
כי הוא ארך אפים ויראה עונו או שהיה הוא של שטות
כמו המדרש שהוזכר רש"י. ואמר יאמר לכן כל הורג
קין לשבעתי' יוקם ממנו ולא בימיו וזהו תר' של אונק'
כל קטולא לקין לשבעה דרין יתפרע מינה. ואמר
היה ראוי שיהיה ויאמר למך לנשיו מוקדם. ולפי
דעתי עוד אין טעם שבעתים לשבעה דורות כי לא
תאמר המלה הזאת על השבעה המפורדים רק על
הכפל דבר אחד שבע פעמים כמו יאוקן שבעתים
ישלם אל גבעתים. ואור החמה יהיה שבעתים כשל
ומכופל שבעה ימים. אבל פירוש כל הורג קין
כפשוטו שאמר השם לכן כל אשר יהרוג את קין
שבעתים יוקם ממנו כי אענש ההורג אותו שבע

על השאת פני אם תטיבותי את קין שלא יהרג
בעבור יראתו אותו והתודותו לפני אבל מפני למך
עם כי לא הזכירו הכתוב בפירוש ושכל אומר גם
שהיו יראות מענשם שלא יהרג למך כשם אביו כי
השם לא אמר לקין סלחתי לך רק שלא יהרג אבל
יענש אחר מורעו ולא ידעו מה ׃ וכן היה הדבר
ולמך נחם אותם לאמר כי השתיריהם עליו כאשר
ריחם על קין כי הוא נקי כפי מעשיו ויתפלל לפניו
גם הוא וישמע תפלתו ׃ אבל הנראה בעיני כי היה
למך איש חכם מאד בכל מלאכת מחשבת ולמד
לבניו הבטור ענין המרעה כפי טבעם הבהמות
ולבני חכמת הנגון ולב׳ ללטוש ולעשות חרבו ורמחו
וחניתו וכל כלי המלחמה והיו נשיו מתפחדות שלא
יענש כי הבא הרציחה והחרב בעולם ׃ והנה הוא
הוכיח מעשה אותו בדבר כי הוא בהמרבה הראשון
ובריא משחית לחבל והוא אמר להן אם להכבתי איש
לפצעי ולא ילד לחבורות כאשר עשה קין ולא
יענש השם אבל ישמרני מן ההריגה יותר ממנו
והזכיר הטעם כי בלא חרב וחנית יכול אדם להרוג
בפצעו וחבורות שימית במיתה רעה יותר מן החרב
ואין החרב גורם הרציחה ואין על העושה חטא ׃
זה ספר תולדות אדם ׃ הטעם אשר יזכיר ספר ולפי
דעתי ירמוז לכל התורה כי כל התורה כלה ספר
תולדות האדם על כן אמר בכאן ספר ולא אמר ואלה
תולדות אדם כאשר יאמר באחר מקומו ואלה תולדות
ישמעאל ואלה תולדות יצחק וכן כלם ׃ וטעם ביום
ברוא אלהים אדם כמוסף לפניו כי יתחיל באדם עצמו
יאמר כי שנברא מאין ולכך אמר ביום ברוא אלהים
מאין האדם הוא הנזכר ׃ בדמות אלהים עשאו יפרש
שהוא מעשה אלהים ובדמות אלהים ׃ והזכיר כי כאשר
ברא אותו מאין כן ברא את אשתו ׃ ואמר ויברך
אותם שנתן בהם כח התולדה להתברך לעד בבנים
ובנו רבו והכוונה לומר כי התולדות מבורכת אלהים כי
הם לא נולדו כל נבראו מאין ונתברכו לעשות כן
וטעם ויקרא את שמם אדם מפני ששם אדם כלל
לכל המין האנושי הזכר כי האנשים קרא ה׳ זוג

הראשון בשם הזה מפני שכלם נקראים בשם ועליהם
הוא אומר זה ספר תולדות אדם ׃ וכתב רבינו
שלמה הגאון מספרו חכמים אחד לחבירו הכרת
פנים וסדרי שרטוטין מהקטן אמוריים בסדר
פסוק זה ספר תולדות אדם ומקטנן בסדר פסוק
שלאחריו זכר ונקבה בראם ואין מוסרין סתרי
תורה ורזין אלא למי שראוין בו סימנים שראוי
להראות דברי הגאון ולא זכינו בהם ׃ **ויולד**
בדמותו בצלמו ׃ ידוע כי
כל הנולדים מן החיים יהיו בדמות המולידים
ובצלמם אבל בעבור שנתעלה האדם בדמותו
ובצלמו שאמר בו בדמות אלהים עשה אותו פירש
כאן שאף תולדותיו היו כן באותו הדמות המעולה
ולא אמר זה בקין והבל כי לא רצה להאריך בהם
אבל פירש כן בשת שהעולם הושתת ממנו או מן
מפני שאדם נברא בתכלית שלימות היצירה הנה
הגיד בשת כי היה כמוהו בכח וביופי ׃
ויהיו ימי אדם אחרי הולידו את שת וגו׳
בעבור אורך חיי אלה הראשונים
יפרש ימיהם קודם הולדם וגם אחרי כן ויכלול
כלם בסוף עד הדורות שאחר המבול ׃ והסבה
באריכות ימיהם כי אדם הראשון מעשה ידיו של
הקב״ה נעשה בתכלית השלמות בנוי בכח בקומה
וגם אחרי שנקנס עליו שיהיה בן מות היה
בטבעו לחיות זמן רב וכאשר בא המבול על הארץ
נתקלקל עליהם האויר והלכו ימותם הלך וחסור
כי עד המבול היו ימיהם באורך הקוה ׃ ויש
מהם שחיו יותר מאדם וגם שנולד קודם המבול
היה שש מאות שנה הושלגו הזקן שנולד בו
ומזיק לו האויר שנתקלקל ובניו הנולדים אחר
המבול נתקצרו ימותם ושבו לארבע מאות שנה ׃
ונראה שהיה זה בהם עד הפלגה ׃ וכאשר נפל
עליהם שנוי האוירות בפלגה נתקצרו עוד ימיהם
כי פלג אשר שמו כפלגה האריך שב לחצי ימיהם
מאתים שנה ׃ ונראה כי בדורות אבותינו הם יצחק
ויעקב היו הימים בשם שבשם

ע׳ ול׳ שנה כאשר הזכיר משה רבי׳ בתפלתו. אבל
הצדיקים בדורות יראת ה׳ תוסיף בהם ימים כי
פרעה תמה על יעקב והוא הקטין בשני אבותיו
כמו שאמ׳ ולא השיגו את ימי שני חיי אבותי וגו׳ ולא
יכשר בשנוי שיאמ׳ הרב שכת׳ במורה הנבוכים כי
לא היה אורך השני׳ רק ביחידי׳ ההם הנזכרי׳ ושאר
בני אדם בדורו׳ ההם היו שני חייהם השני׳ הטבעי׳
הנהוגים. ואמ׳ כי היה החלוק הזה באיש ההוא
בהנהגתו ומזונו או על נס. והנה אלה דברי רוח.
ולמה יהיה הנס הזה בהם והם אינם נביאים ולא
צדיקים וטובים לעשות להם נס. ואף כי דור אחר
דור ותקון ההנהגה והמזון איך יתאחר ליחידי׳ הספורי׳
בפשט מכל הדור ההוא. ויתכן שיהיו האחרים ג״כ
מתנהגים בטוב ההנהגה ההיא ויאריך לכלם או
לרובם ואיך לא תגיע החכמה בהנהגה הטובה ד׳
ההיא לאחד מכל בני נח אחר המבול אבל היה כ
בהם קצת מהחכמות אשר עמהם והיא מתמעטת כסדר
והולכת דור אחר דור: **ויהי** כי החל האדם
לרוב על פני האדמה כאשר הזכיר
הכתוב נח ובניו והנה להתחיל בענין המבול אמ׳ כי
מיד כאשר החלו בני האדם לרוב החלו לחטוא ועמדו
בחטאם ימים רבים עד שהיה נח בן ת״ק שנה ואז
גזר הקב״ה עליהם שלא ידון רוחו בהם לעולם אבל
יאריך להם עוד ק״כ שנה עד שיתמלא סאתם כי כן
משפטו ית׳: בני האלהים. בני השרים והשופטי׳
לרש״י וכך הוא בב״ר. א״כ יספר הכתוב כי הדיינים
אשר להם לעשות המשפט בעמים עשו החמס
בגלוי ואין מוחה אותם: כי טובות הנה. כמו כי
תראה חמור שונאך. כי יקרא קן צפור לפניך
כאשר הנה טובות יקחו אותן להם לנשים באונס
וספר הכתוב החמס ואמר עוד מכל אשר בחרו
להכעיס הנשואות לאחרים אבל לא הוזכר הכתוב
האיסור בהם כי לא גזר עליהם השם רק על
החמס לבד שהוא ענין מושכל אינו צריך לתורה:
בשגם הוא בשר.

כמו בשגם בשבגם לרש״י בשביל שגם זאת שהוא
בשר ואצל״ה איננו נכון מלשונו ומה אסיקיה אם
או דבר קשה ואין בפי׳ הזה טעם או ריח. ורל״ו פי׳
כי יאמר לא יעמוד רוחי באדם לעול׳ בעבור היותם
הוא ועוד בעבור שהאל׳ בשר ויגיע עד עת ויהיה
והנה הוא כמו גם כשהוא בשר ומה על לטעמו
הזאת. ויודע כי בשר המה והנזר עליהם כי עפר
אתה ואל עפר תשוב. והנכון בעיני כי יאמר לא יעמוד
רוחי באדם לעולם בעבור שגם האדם הוא בשר
ככל בשר הרומש על הארץ בעוף ובבהמה ובחיה
ואיננו ראוי להיות רוח אלהים בקרבו. והענין אמ׳ כי
האלהים עשה את האדם ישר להיות כמלאכי השרת
בנפש שנתן בו והנה נמשכו אחר הבשר ובתאוו׳
הגופניות כמשל כבהמות נדמו. ולכן לא ידון עוד רוח
אלהים בקרבם כי הוא בפני׳ לא שכי׳ אבל יאריך להם
אם ישובו והנה זה כטעם ויזכור כי בשר המה וגו׳
הנפילים. לרש״י ע״ש שנפלו והפילו את העולם
והוא בב״ר. ובמדרש הלשון אמרו שנקראו כן בעבור
שיפול לב אדם עליו מפחדם וכן האימים:
בימים ההם לרש״י בימי דור אנוש וגם אחר כך שראו
באבדן דור אנוש שעלה אוקיאנוס והציף שליש של
עולם ולא נכנעו ללמוד מהם ורל״ו פי׳ גם אחרי
המבול כי בני ענק היו מהם תחת בני האלהים. ואחר
או תהיינה נשי בני נח מזרעם וילדו להם שיוד
בנילאמ׳ הדורות בשנים שלא מן המבול ויוסיף הוא
שנמלטו גם אחרי׳ עמו. והנכון בעיני כי אל׳ ואשתו
יקראו בני האלהים בעבור שהיו מעשה ידיו והוא
אביהם אין להם אב זולתו והוא הוליד בני להם כתו׳
ויולד בנים ובנות והיו האנשי׳ ההם המולדי׳ ראשוני׳
מאד ואיש בשלמות גדולה מן הגובה והחוזק כי פ׳
מולדו בדמות אלהים כדכתי׳ בשת ויולד כדמותו כו
בצלמו. ויתכן שיהיו כל בני הקדמוני׳ אדם שת אנוש
נקראי׳ בני האלהים כי היו ג׳ האנשי׳ ההם בדמו׳ אלהי׳
ואז הוחל לעבוד ע״ז והוחל לבא בהנשי׳ זולת ורפו׳
וכן אמרו בב״ר זה ספר תולדו׳ אדם ואין תולדות תולדו׳

ומה הן שלוחות · כשנן הוזי אבא כהן בר דלא
אדם את אמם ושתק אמר לון עד כאן בצלם ובדמו׳
מכאן ואילך מין קונטרנין ׃ וכאשר החל האדם
לרוב ונולדו להם הבנות היו של בני הראשונים ב׳
בחוקם ולרוב תאותם היו בוחרים הנשים הטובות
בצורות הקומה והבריאות · וספר בתחלה כי יקחו
אותם להם לנשים דרך חמס · ואחרי כן ספר כי
יבאו דרך זנות אל בנות האדם שאינם באותה
מעל׳ ולא יודע הדבר עד שיולדו להם בנים ויאמרו
כי אינם מבני אחד האנשים רק לבני האלים ההם
נולדו שהם גדולים מאד אבל הם נפלים מאבותם
בגבה וכח כלשון לא נפל אנכי מכם · והמה
הגבורים כנגד שאר בני אדם · ואמר שהיה זה בדורו
הראשונים אשר היו נקראים בני האלים בהיותם
בתכלית השלמות שיולדו מבנות האדם נפלים וגם
אחרי כן כי הנפלים עצמם יולדו נפלים מהם ׃
ופי׳ אשר מעולם כי האנשים אחר המבול כאשר
יראו גבורים יאמרו אלה ויאמרו כבר היו גבורים
מאלה לעולמים אשר היו לפנינו והיו אנשי השם
בכל הדורות אחרי כן · וזה פשט הענין כפי׳ הזאת׳
אבל המדרש אשר לר׳ אליעזר הגדול בפרקיו על
המלאכים שנפלו ממקום קדושתן מן השמים ·
והוזכר בגמ׳ במס׳ יומא הוא הכאות בלשון הכתוב
יותר מהכל אלא שיבטל לאחרי׳ בסוד הענין והוא

וינחם ה׳ ויתעצב אל לבו דברה תור׳ כלשו׳
בני אדם · והענין מרו ועצבו את
רוח קדשו בפשעיהם · וענין אל לבו כי לא הגיד זה
לנביא שלא שימם · וכן הלשון במחשב כדרך לב׳
אל לבו וזולתו · ובבר׳ אמרו בזה ענין נכבד במשל
שהמשילו מן הסרסור והאדריכל והוא סוד גדול לא
נתן לכתוב והיודע יתבונן למה אמ׳ בכאן שם
המיוחד ובכל הפרש׳ וענין המבול שם אלהים ׃
וטעם ונח מצא חן · שהיו כל מעשיו לפניו נאים
ונשאי׳ וכן כי מצאת חן בעיני ואדעך בשם כדרך
ויתן חנו בעיני שר בית הסהר · והנה יספר משה
חן בעיני כל רואיה · והוזכר זה כנגד מה שאמר
בדורו שהיו כל מעשיהם לעצמן לפניו ית׳ · ואמר
כי שהיו לחן בעיניו ואחרי כן ספר מדוע היה
טוב לפני האלהים כי היה צדיק תמים · תם

סדר אלה תולדות

נח

טעם אלה תולדות נח פירשו כי קורותיו כטעם מה
ילד יום וירמוז אל כל הפרשה ואיננו נכון בעיני כי
אין קורות האדם תולדותיו · והנכון שהוא כמשמעו
כמו ואלה תולדות בני נח ואלה תולדות ישמעאל
ויאמר אלה תולדות נח שם וחם ויפת · אבל הזכיר
ויולד נח בעבור שהפסיק ואמר נח איש צדיק תמי׳
היה להודיע למה שזו בתבה ואסף שכבר אמר
למעלה ויהי נח בן חמש מאות שנה ויולד נח את
שם את חם ואת יפת · הזכיר להודיע פעם אחרת
להגיד כי לא היה ככל אבותיו שיולדו בנים ובנות
וזהו טעם שלשה בנים כי יזכיר מספרם לאמר כי
אלה שלשה לבדם היו תולדותיו ושלו בכורותיו
ומאלה נפצה כל הארץ

איש צדיק תמים היה · יזכיר הכתוב כי
שהיה זכאי ושלם בצדקו להודיע כי
שראוי להנצל מן המבול שאין עונש כלל כי
הוא תמים בצדק כי הצדיק הוא הזכאי בדין הפך
הרשע כמו שאמר והצדיקו את הצדיק והרשיעו
את הרשע וכן ואתה צדיק על כל הבא עלינו · וכן
בצדק תשפוט עמיתך · אבל באברהם שאמר
לעשות צדקה ומשפט שבא אותו בצדק שהוא
המשפט וברחמים שהוא הצדקה · ולא פי׳ צדיק
במעשיו תמי׳ בלם · וכתי׳ תמי׳ אתה בדרכך · ואחר
שאמר שהוא צדיק כי אינו איש חמס ומעשיו דרכו
כבני דורו החייב׳ אמר שהיה מתהלך את הש׳ הנכב׳
שראה אותו לבדו אינו נפתה אחרי הוברי שמים
ומנח׳ ומעונני׳ את ע״ז ואינו שומע להם כלל רק

בשם לבבו הוא דבק תמיד והולך בדרך אשר בחר
השם או אשר יורה אותו כי כמה היה· וזה כטעם
אחרי ה' אלהיכם תלכו ודומה הנאמר בהרחקת
ההתקרבה לעבודתו ומתנאות או מום כאשר אמר
ועוד אזכור זה בפסוק התהלך לפני והיה תמים
אם יהיה תמים דעות עמי· והנה אמר שהיה נח
צדיק ואינו ראוי לענוש נסבבו ובנות ראויים
להנצל בזכותו כי היה ענוש עליו אם יכרת זרעו
או יאמר כי הוא צדיק שלם וגם בניו ובנות צדיקים
כי הוא למדם כענין שכתוב כי ידעתיו למען אשר
יצוה את בניו וגו' **בדורותיו** יש מרבו
שדרשוהו לטובה כש' אם
היה בדור צדיקים ויש שדורשין אותו לגנאי לרש"י
והנכון כפשוטו לפי הפשט כי טעמו עם שהוא לבדו
הצדיק בדורות ההם אין בדורותיו צדיק ולא תמים
זולתו וכן כי אותך ראיתי צדיק לפני בדור הזה
שאין אחר בדור ראוי להנצל ואמר בדורותיו כי דורו
כשם עברו מעת שהשחיתו ואין צדיק בארץ בלתו
וגם יקשה עליך דבר רבותי במה שלא כי הכתוב לא
יספר רק שאין צדיק אחר ראוי להנצל מן המבול
מכל הדורות ההם: **את** שם את חם ואת יפת
הנראה לי כי יפת הוא הגדול שנאמר אחי
יפת הגדול וכן ימנם בתולדותם בני יפת תחלה ואם
הוא הקטן בכלם כאשר אמר וידע את אשר עשה
לו בנו הקטן אבל הקדים שם בעבור מעלתו והזכיר
חם אחריו כי כן מולדו· והנה כתחלה יפת ולא כנה
הכתוב עמר שם ויפת ואם כי היו כלם נזכרים שלא
כסדר תולדותם ואין לבקש מעלה שיבטל הסדר
בעבורו אבל שם הקדימו אותו בעבור מעלתו אף
שהוא מאוחר בספר התולדות· וכן בני אברהם
יצחק וישמעאל וכן ויאתן שבחו את יעקב ואת עשו
כי השחית כל בשר את דרכו אם כפר כל בשר
כימשמעו ונאמר שאפי' בהמה חיה ועוף כי
השחיתו דרכם להזקק לשאינן מינן כמו שכתב רש"י
נאמר כי מלאה הארץ חמס מפניהם לא מפני כלם

שלא ימצא מהם פרס וקצר עונש הזה לבדו או שהוא
שלא שמרו גם בזה תולדותם והיה כל הנקמה—
טורפת את כל השף דורם והנה גם פה עשים המסי'
ועל הפשט כל בשר זה כל האדם ולמטה יפרש כל
בשר אשר בו רוח חיים ומכל החי מכל בשר כל
חי בעוף אבל בכאן כל בשר כל האדם וכן יבא כל
בשר להשתחוות לפני וכן ובשר כי יהיה בו בשערו·
חמס· הוא הגזל והעשק ונתן לנח הטעם בחמס
ולא הזכיר השחתת הדרך כי החמס הוא החטא
הידוע והמפורסם ורבותינו אמרו שעליו נחתם ג'
זר דינם והטעם מפני שהוא מצוה מושכלת אין
להם בה צרך לנביא מזהיר ועוד שהוא רע לשמים
ולבריות והנה הודיע לנח החטא שעליו בא הקץ
הגיע הספירה **והנני** משחיתם את הארץ
כמו מן הארץ· וכן כבאתי את השער
חלה את רגליו· לא את הארץ עם הארץ שאף ש'
שלשה טפחים של מחרישה כמו שפירש רש"י מבר'
ור' אברהם אמר שמלת משחיתם מושכת עצמה
ואחרת עמה והנה משחיתם ומשחית הארץ· ועל
דרך האמת הוא כמו את השמים ואת הארץ כי
הארץ תהיה בה שתה שבהריסת הארץ ישחית
והנה כשיחתם שבעולם הבא כדרך ויתענג על ה'·
ולזה רמזו בבר' רבה מלמד שהיתה ע' מתקת כל
זמן שהיה הוא היתה מתקת כרדית וכו':
ואני הנני מביא את המבול· הנני מסכים
עם אותם שאמרו לפני מה אמם כי
הזכרתו לשון רש"י מבר'· ואתה הנה והייתי מסכים
עמהם והוא משחיר להם שארית לפליטה גדולה
בנח ובניו וכל חי להחיות זרעם כיום· אולי היא
הסכמה לדעתם כשלא יאמן על פס· ועל
דרך האמת ואתה כמו ויסרתי אתכם אף אני· וכן
אני הנה בריתי אתך ואני זאת בריתי· יאמר אף
אני תהיה ידי בהם על שהשחית את הארץ ולכך
אמר זאת אות הברית אשר אני נותן· ימצא ויבין
בו המבין והמשכיל יבין:

ומכל החי מכל בשר. ידוע כי החיות רבו
מאד ומהן גדולות מאד כפילים
והראמים וזולתם והרמש הרומש על הארץ רב
מאד גם מעוף השמים מינים רבים אין להם מספר
וכמו שאמרו רבותינו ק״כ מיני עופות טמאים יש
במזרח וכלן ממין איה הם למיניהו. טהורים אין מספר
והנה יצטרך להביא מכלם שבעה כמותם וכאשר
תאסוף מאכל לכלם אשר יאכל לשנה תמימה
לא תכיל אותם התבה הזאת ולא עשר כמוה בה
אבל היה נס החזיק מועט את המרובה. ואם ת״א יעשנה
קטנה ויסמוך על הנס הוא רצה השם לעשותה
כן שיראו אותה בני דורו ויתמהו בה ויספרו עליה
וידברו בענין המבול וכנוס הבהמה והחיה והעוף
לתוכה אולי ישובו בתשובה. ועוד עשו אותה גדולה
למעט בנס כי כן הדרך בכל הנסים בתורה או ב
בנביאים לעשות את כל אשר ביד האדם לעשות והשאר
יהיה ביד שמים. ואל תתמה לאמר שהיו ש׳ אמה ב
באמת איש כי היה גדול שאל״כ היו גם האנשים
גדולים גם החיה והעוף בדורות ההם גדולים על
שלקה העולם במבול ועוד כי האמות אמות התור׳
הנה: והקימותי את בריתי. אחר״א
לאות כי השם נשבע
לו שלא ימות במבול הוא ובניו ואם לא כבת התחלה
מעש׳ כאשר יאמרו במשנה תרה נשלחה אנשים
לפניו ומלת והקימותי שאקיים שבועתי והקרוב
שי שואת הברית כמו להקשת. וטעם ברית הסכמת
ודבר שבחרו שניהם מגזרת ברו לכם והמלה בשמו
ובמוכרת וכן שבעת יעקב ובאתו בשבת ויא׳ נגל׳
כרות כל אחד דבריו. ויותר נכון כדרך הפשט כי ענין
והקימותי את בריתי לאמר בעת שיבא המבול תהי
בריתי קיימת אתך שתבא אל התבה אתה ובניך
ושנים מכל הבשר מהחיות כלם שתהיו שם ותתקיימו
לצאת משם לחיים והברית הוא דבר השם כשיגזור
אומר בלא תנאי ושיור ויקים והזכיר הברית והזכר
שיהיה קיים והוא כלשון קיימו וקבלו היהודים
עליהם ועל זרעם שקבלו עליהם דבר להיותו קיים
ועל׳ הלשון הברית מעולם היא. והמלה מגזרת
מן בראשית ברא והנה בריתי כמו בריתו והמלה
כמו שמורה כי היא שמורה לעולמים שהיו להם
ישע שתקום ותהיה עם הצדיק וכן ואת הנני מקים
את בריתי אתכם בריתי היתה אתו והמשכיל יבין:
תביא אל התבה להחיות אתך. ע״ד
שיתעסק ויעזור אותם הוא ב
בהכנסתם בתבה ויתעסק בהם שיחיו כאשר יתעסק
בנפשו: שנים מכל יבאו אליך להחיות. הודיעו
כי מעצמם יבאו לפניו שנים שנים ולא יצטרך הוא
לצוד אותם בהרים ובאיים והוא יביאם בתבה
אחרי כן ובמעשה פי׳ שבאו זכר ונקבה וזה היה
בכלם אחד. ועתה שיקח מכל הבהמה הטהורה
שבעה שבעה ובזה לא אמר שיבאו אליו אלא שהוא
יקח אותם כי הבאים להכנס ולחיות להם זרע באין
מאליהן אבל הבאין להקרב עולות לא גזר שיבאו
מעצמן להשחט אבל לקחם נח כי הצריך בכל
שבעה שבעה היתה כדי שיוכל נח להקריב מהם
קרבן. וטעם הטהורה הבא פי׳ ע׳ שימת הטהור
אבל הכתוב יקרא עתה הטהורה על שם התורה ורש״י
כת׳ העתידה להיות טהורה לישראל מלמד שלמד
נח תורה והנה מכאן שלא הוכשרו בקרבנות בני
נח אלא בהמה טהורה ועוף טהור. וכן אמר בהבל
מבכורות נאמ׳. אבל כל המינין הטהורים כשרים
בהם כדכתי׳ ויקח מכל הבהמה הטהורה ומכל
העוף הטהור ויעל עולות והוסיף שהראה במעשה
שיהו כל קרבנותם מן הבקר ומן הצאן מן התורי׳
או מבני היונה. וטעם גם מעוף השמים הטהור כי
הכתוב נמשך למעלה: ויעש נח ככל אשר צוה אותו
אלהים זו עשיית התבה ואסיפת המאכל ודרך הכתוב לומר
ויעש וכן ויעש לבא כי לא חסר דבר מכל אשר שם
ויאמר ה׳ לנח. הודיעו כי במדת רחמים
ימלט אותו ואת ביתו ויחיה מהם זרע לדורות וזה
טעם לחיות זרע על פני כל הארץ כי מתחלה אמר

להיות האחרונים לו עזר בענין הזה רמזו על הקרב׳
להודיע אותו שישמע אל׳ קרבנו ובזכות קרבנו
יקיים העולם שלא יכרת עוד מפני המבול ועל
הדבר הזה הם המיוחדים לכל ענין הקרבנות לא
יאמר ש״ה כאשר אומר במקומו להסביר ית׳
בא אתה וכל ביתך וגו׳ · עשה נח התבה
ימים רבים קודם המבול ואחר קרב עת המבול
באמר השם בעשור לחדש הזה ועמו שיבא הוא ו
וכל אשר בתבה הוא שאמר לו בראשונה אתה ובניך
ואשתך ונשי בניך והודיעו כי בזכותו לבדו ינצלו אל׳
אמר אתכם ראיתי צדיקים לפני · ופירוש שיקח הוא
ויביא מן הבהמה הטהורה ומן העוף שבעה שב׳
שבעה והודיעו שהמבול יבא אל התבה וכן
עשה שבעת ימים קודם בא נח וזהו טעם מפני
מי המבול · ורש״י כתב אף נח מקטני אמנה היה
ולא נכנס לתבה עד שדחקוהו המים · ולשון כל
מחוסר אמונה היה כן שהגיעו מים עד קרסוליו
לא היה נכנס לתבה אבל יאמר שלא נכנס שם עד
שגברו המים וכסו פני כל הארץ וראה כי יטבעו

מן הבהמה הטהורה ומן הבהמה אשר איננה
טהורה שנים שנים באו אל נח · פירש׳ טעם
קבוע במנין זה מן המינות היו שנים ואחרי אמרו
כי מן שנים זוגות לומר שהיו באים זכר ונקבה יחד
ועל דעתו שכן היה שבאו מכלם שנים זכר ונקב׳
מעטים וגם הוסיף להביא מן הטהורים שבע
זוגות כי הבאים להנצל באו מעטים ואשר לצרך
קרבן טרח במצוה כן כמו לו · וטעם ויעש נח
ככל אשר צוהו ה׳ · אמרו בכל זה שיכין לבהמה
בהמה חיה ועוף כלומ׳ הטהורים שטרח הוא
[…] ולקחם אל התבה ולקחתו שלא פגעו […]
כאשר צוה ש״ס את נח לומר שעשה כאשר צוהו
בכניסת התבה כי הוא נמשך למעל׳ עם ויבא נח
ואמר שבא נח ובניו ואשתו ונשי בניו אל התבה ומן
הבהמה והעוף והרמש שנים שנים שבאו אליו אל
התבה וכלם באו אתו שנכנסו בתבה מפני מי ה׳

המבול כאשר צוה אותו השם · ואחר זה הקהל והכניס
שבא המבול ונשאר נח ואמר כי בעניין אותו היו הוא
שבא נח אל התבה ועמו כל הבשר היה לא קודם
לכן · וטעם ויבאו אל נח אל התבה להודיע שלא
נתפשו שיוכל לא באו עד עצם היום ההוא שיקי׳
הנכנס ונח הוא בתבה כי הט הוא צוה וזהו הוא
הנכנס כרגע אחד · וטעם והבאים זכר ונקבה וגו׳ כי
הבאים אל התבה היו זכר ונקבה שהכניסם נח בתבה
כן · ולכך אמר כאשר צוה אותו השם כי הוא יעשה
עלנו שיכנסם לתבה · ובעצם היום הזה בא נח ובניו
ואשתו ונשי בניו אתו אל התבה לא שנכנסו לתבה
אלא שבאו אליו כלם בעשור לחדש הב׳ כי בזה היום
אל התבה היה · וטעם מפני מי המבול מפחד מי
המבול ולשבעת הימים היה מי המבול ונתפשו כלם
בתבה וסגר הפתח והדבר ואין דבריו כמוהם ·
ויהי כי ויעש נח ככל אשר צוהו ה׳ · ונח בן שש מאות שנה
והפסוקים עד בשנת שש מאות שנה לחיי נח י׳
מעשה אבל ויעש נח ככל אשר צוהו יכלול הענין
כלו ויאמר שעשה ככל אשר נצטוה לא הפיל מכל
הענין דבר עשה התבה ואסף המאכל ולקח מן
הבהמה והעוף הטהורים שבעה שבעה ביום אשר
צוה אותו וכאשר היה בן שש מאות שנה והמבול היה על
הארץ בא עם בניו ועם הבהמה הטהורה וכל
הבאים אל התבה כאשר צוהו השם ואחר כך […]
ויהי לשבעת הימים בשנת שש מאות שנה ונזכר הענין
וטעם ויגברו המים והמים גברו שנתרבו מאד
כי לרבוי הגדול יקרא הלשון גבורה וכן ופסוקים
כי יתגברו רבו מאד נגד ההר ועל ידיהן גדל ואם
בגבורות שמונים שנה כרבוי גדול · ויתכן כי כעס
ויגברו שהיו נחי׳ בחוזק […] ומפני׳
הנטיים כי לכח יקראו גבורה […] כי הגבורה
בכח · וכן נתגברו היל · והגבר […] לרבים
[…] אחד […] בחוזק · ולשון חכמים גבורה
גשמים מפני שיורדין בגבורה · ואפשר שיהיה
מזה ואם בגבורות שמונים שנה שאם היו עמיתו

ונפש החיים והוא בעל כח יחיה שימשם · וא״כ יהיה
שנ׳ גברו על הארץ שהיו נגמרים כלם אף על ה
ההרים הגבוהים ושוטפים אותם : **וימח**
את כל היקום אשר על פני האדמה
אחר שאמ׳ ויגוע כל בשר ואמר כל אשר בחרבה
מתו הוסיף לאמר וימח שנמחו הנפשות ויהיו לגוי׳
כעפר ונמחה אל מי המבול כי היו המים רותחין
כדברי רבותינו אבל א״כ יהיו הדגים מתים · ואולי
היה כמו שאמרו בגמ׳ מכל אשר בחרבה מתו ולא
דגים שבים · וי״א אף הן בכלל · מאשפון שאר שבריו
לאוקיאנוס · ושם הדעת הסכ׳ אפשריים כי יתכ׳
שמימי המבול הרותחים יתערבו במים ויתחממו
שלטוהים בלבד והדגים יבאו במעיני התהום רבה
ויחיו שם · או כדברי י״א שהיו דגי הימים שבתוך
הארץ הקרובים מהם לאוקיאנוס נברחים שם —
בהכנסם ראשית המים ונמלטו מהם שם ויחשבו
אם ימותו כלם הנה מרשת הדגה באוקיאנוס היא
ושם לא ירד מבול כמו שנא׳ ויהי המבול על הארץ
ומשם יחזרו הדגים אחרי המבול · כי מן הים היו
יוצאים כל הימים ושם הם שטים לבטח ועל הכלל
כלו הדגים שהרי לא נכנסו מהם בתבה לחיות
זרע וכא״ל בברית הנה מקים את בריתי אתכם
ואת כל נפש החיה בעוף ובבהמה ובכל חית הארץ
אתכם מכל יוצאי התבה ולא הזכיר דגי הים :
וימחו מן הארץ · פירשו הכתוב לומר כי
נספה זכרם שאין להם זרע · ומה
ערך ע״מ כן אחר שימות הכל אולי מפני הנשמת
ויקפת הארץ לאמר שלא נשאר מהם שנים בכל
ע׳ או ימות הארץ מן הכל נמחו ויתכ׳ שיהיה שיעו׳
הכתוב וימח את כל היקום אשר על פני האדמה מן
מאדם עד בהמה עד רמש ועד עוף השמים נמחו
מן הארץ לא נשאר רק נח ורבותי׳ דרשו וימח ב׳
בעולם הזה וימחו מן הארץ לעה״ב עשו האחר הכוכב
כאן ארץ החיים וכבר רמזתיו סודו: **ויזכר**
אלהים את נח ואת כל החיה ואת כל

והבהמה הוזכרה בנח מפני שהיה צריך הנה׳ והכרת
ע׳ ברית להעמ׳ · ונח יכלל וזרעו אשר אתו עם ולא
הוזכרו כי זכותו שלו · אבל הזכירה שאמ׳ בחיה
ובבהמה אינה זכות שאין בבעל הנפש זכות או
חובה זולתי באדם לבדו אבל הזכירה בהם כי זכר
את דבר קדשו שאמ׳ והיה העולם · ורצון אשר לו
בבריאת העולם עלה לפניו ורצה בקיום העולם
במינין אשר ברא בו והנה עתה ראה להוציאם שלא
יכלו בתבה ולא הזכיר העוף והשרץ כי וזמרת החי׳
סוף עמהם ונזכר עלו רעי׳ : **ותנח** התבה
בחדש השביעי בשבעה עשר יום —
לחדש כת׳ רש״י מכאן אתה למד שהתבה משוקעת
במים י״א אמה כמו החשבון הכתו׳ בפרושיו והוא
כן בגמ׳ · אבל מה שרש״י מדקדק במקומות אחר
מדרשי ההגדות ונראה לבאר פשטי המקרא —
הרשה אותנו לעשות כן כי שבעים פנים לתורה ·
ומדרשים רבים הלוקים בדברי החכמים · ואומר אני
שאין החשבון הזה שאמרו נאות בלשון הכתוב כי
אם נפסק לגמרי והנה התבה בחדש השביעי לנוח
הזה הכוכב שלא נו הגשם ושבו המים מעל הארץ
הלוך ושוב שלא כמנין החדש הב׳ הכוכב בתחלת
הספר וכמנין האמור בסוף הפרשה איך יתכן שיחזור
מיד בפסוק השני ויאמר עד החדש העשירי למנין
אחר שיהיה עשירי לירידת הגשמים · והראיה מן
התבה שהיתה משוקעת במים מפני שהיה כן
החשבון הזה לכל המים אמה לארבעה ימים ·
והידוע בחשבון המים כי הנה הגדול כאשר יחום
בתחלתו אמה לב׳ ימים יחסר בסופו ארבע אמות
ליום אחד · והרי לפי החשבון הזה באחד לחדש אב
נראו ראשי ההרים ובאחד בתשרי חרבו המים —
והנה בששים יום חסרו כל גבה ההרים הגבוהים
שהם כמה אלפים אמה ועוד כי שלא היונה בשבע
עשר יום לאכול ומים על פני כל הארץ והאילנות
מכוסים והנה חרבו כלם בשמנה עשר ימים · ועל
הסברא אם היתה משוקעת י״א אמה והוא יוכל

השלים הטיפה הטבע בעבור היותה רחבה מ״ל
מלמטה ולכן אל תתמה כי היא הפך הספינות ו׳
ויש בה כבדות גדולה · והנראה בדרך הפשט כי
החמשים ומאת יום האמורים בהתגברות המים יה׳
יכללו ארבעים יום של ירידת הגשם כי גשם עקר
הרבוי וההתגברות והנה החלו לחסור בשבעה עשר
בניסן והנה התיבה אחר שלשים יום על הרי אר׳
בשבעה עשר יום לחדש אייר הוא החדש השביעי
לירידת הגשם ואחרי ע״ג יום באחד לחדש אב הוא
החדש העשירי לירידה נראו ראשי ההרים · והנה
יתקנם תקון מועט בלשון הכתוב · והנכון בעיני
כי החמשים ומאת יום היו משבעה עשר יום לחדש
השני הוא חדש מרחשון עד שבעה עשר יום לחד׳
השביעי הוא חדש ניסן והוא יום מנוח התיבה כי
אז העביר השם רוח הקדים עזה כל הלילה ויבש—
את המים להרבה שחסרו מאד ותנח התבה ·
והראיה כי לא אמר הכתוב בכאן ויחסרו המים באחד
טוט ביום טוטוהין המים הלך וחסור עד החדש
השביעי ותנח התבה וגו׳ כאשר אמר בחסרון
האחר שנראו בו ראשי ההרים כי ביום החסרון
נחה התבה · והסדר בענין הזה כי ביום רדת ה׳
הגשם נבקעו מעינות התהום ונפתחו ארובות ה׳
השמים וירד הגשם ארבעים יום והנה גברו המי׳
טו אמה מלמעלה ונפסק הגשם בסוף הימ׳ ונסכרו
מעינות התהום וארובות השמים פתאום והיה
האויר לח מאד וכל הארץ מלאה מים ואינם נגרי׳
במורד ולא ייבשו לעולם ועמדו כן בגבורתם—
עד מאת ק״נ יום לירידת הגשם ואז העביר השם
רוח חזק מאד בשמים ובארץ ויסכרו מעינות תה׳
כי חזרו המים הנובעים מהם אל מקומם עד אשר
נתמלאו התהום כמו שהיה מתחלה ונסגרו פתחי
מעינותיו וארובות השמים נסגרו ויבש האויר מ׳
מאד ברוח הנושב והמים אשר בארץ להכה והנה
חסרו המים הרבה ביום ההוא והנה התיבה שהית׳
משוקעת במים כ״ב וג׳ אמות ואחר ע״ג יום בא׳ לחד׳

העשירי הוא חדש תמוז נראו ראשי ההרי׳ ומקץ
מ׳ יום בי״א חדש בי׳ לחדש פתח נח את חלון התיבה
ואחרי שלשה שבועות הלכה היונה מאתו ואחרי
שלשים יום הסיר מכסה התבה · וטעם ויעבר
אלהים רוח על הארץ וישכו המים שהיתה רוח גדול
וחזק יוצאה מבטן הארץ על פני התהום ומרחפת
במים ויסכרו בו מעינות התהום כי לא אמר הכתוב
ויעבר אלהים רוח על המים: **וישובו** המי׳
מלגו שהיו מנבעין מן התהום ושבו
וחמת המלך שככה שבאה אז הוא לשון הסתר
הדבר והבלעו לומר שנבלעו מי התהום במקומן
וכך אמרו בסדר עולם המים העליון למעלה—
סבבה אותן הרוח והורידן למטה נבלעו במקומן
וטעם ויכלא הגשם מן השמים שלא ירד עוד
גשם עד צאתם מן התבה כי היו השמים כנחשת
הזה כברזל ולא הורידו טל ומטר כלל ויבש האויר
ויחרבו המי׳ כי גשם המבול כבר כלה מיו הארבעי׳
וישובו המים מעל הארץ הלך ושוב · ויאמר שהיו
חסרי׳ מעט מעט עד שחרבו פני האדמה: ויחסרו
המים מקצה חמשים ומאת יום דבק עם והנה ה׳
התבה עמד שחסרו ביום ההוא חסרון גדול שנחה
בו התבה כאשר פירשתי · **והמים** היו
הלך וחסור עד החדש העש ירי
כטעמו כמו מקודם שהיו הלך וחסור עד שנראו
ראשי ההרים בחדש העשירי הוא חדש תמוז וה׳
והודיענו הכתוב שחסרו בע״ג יום חמש עשרה אמ׳
אבל החסרון אשר מתחיל למנוח התבה לא ידענו
כמה היה כי לא הוצרך הכתוב להודיע השקוע ו׳
ולא החסרון · והנראה לדעתי בשוט התבה כי מ׳
היה מפני היות המים מנבעים מן התהומות והי׳
והיותם רותחים כדברי רבותינו כי בעבור כן הלך
על פני המים ואם לא מפני זה היתה נטבעת
בכבדותה כי רבים אשר בתבה והמאכל והיה שם
היה הרבה מאד · וכאשר שככו המים מנבעתם
אז מרתיחתם גם כן וחסרו ברוח מיד ונכבה—

19

התבה ע׳ תוך ההרים בהיכר משאת ותנח על ההר
ועל דעת המפרשים המספר בתבנית ההרים—
חמשים ומאת יום ומשאת התבה וראיית ראשי ה׳
ההרים ומ׳ יום אחרי כן הכל ידעו בהרקהם אם
כי הכתוב מודיע אותו כן אבל נח לא ידע רק
שהרגיש כי נחה התבה וה׳ נתן לבו לדעת זמן ש
שחשב כי קצו ההרים · והנה גם לדברי
רבותי׳ וכל המפרשים יהיו הרי אררט מן ההרים
הגבוהים אשר תחת כל השמים שהיו ההרים—
עליהם טו׳ אמה · ולכן יקשה זה כי הידוע נמר
היות שגבוה מהם הרבה מאד וארץ אררט בשפל
השדור הקרוב לבבל · ואולי כאשר כי היה הראשון
בי״ז לחדש השביעי גדול מאד מטו׳ אמה וקודם ל׳
לכן נראו ראשי ההרים הגבוהים לא הרי אררט
ויהי מקרה התבה שהיתה בארץ אררט בחדש
השביעי ותנח על ראשי הרי׳ ההם והנה נח מע׳
שכלא הגשם היה פתח החלון וסוגר אותו כרצונו
ואחר ע״ג ימים ממנוחת התבה השגיח מן החלון
ונראו לו ראשי הרי אררט ואז וסגר אותו והג״ר
הכתוב כי אחר מ׳ יום שלח העורב ולא אמר הכתו׳
ויהי בחדש פלו׳ ויפתח נח ואמ׳ ויהי מקץ ארבעים
יום להגיד כי מעת שנראו לנח ראשי ההרי׳ המתין
מ׳ יום כי חשב בלבו שבזמן הזה נראו הגבעלים ו׳
וכגו׳ האילנות ויראו העשבות לכן מנוח כאשר
הקריבה ופתח החלון לשלח העורב · ובחדש
הראשון הוא חדש תשרי חרבו המים · ובחדש הב׳
הוא חדש מראשון בכ״ז בו יבשה הארץ ובו ביום
יצאו מן התבה והנה כל מנין הפרשה כפשוטו
ומשמעו · ודע כי אחרי שהסכמנו שבתשרי נברא
העולם כאשר תקנו זה היום תחלת מעשיך זכרון
ליום ראשון וכן הוא סדר הזמני׳ ורע׳ והנ׳ יהיה ראש
השנים מתשרי וכן החדשים מימנו הם כמנין עד
שהגענו לניסן מצרי׳ ואז עם קבלה למנות בחדשי׳
מניסן אחר שנא׳ החדש הזה לכם ראש חדשי׳ ראשון
הוא לכם ונו׳ · ומשם ואילך בכל הכתוב ימנה

תשרי החדש השביעי ועדיין נשאר בספק החשבון
מימינו דכתי׳ וחג האסיף תקופת השנה וכתי׳ בע
בירח האיתנים בחג · ואמ׳ בראש דעת היא הקרן לא
ירחא קדמאה וכתרגום ירחא שביעאה ובמכלת
החדש הזה לכם ולא מנה בו חדש הראשון ·

ולא מצאה היונה מנוח · אין מנהג העופות
לנוח בראשי ההרים הגבוהי׳ על הארץ
ואילן שם אפס בהיות המים על פני כל הארץ
ולכן לא מצאה היונה מנוח אשר ייטב לה ובעת
הראות האילנות הלכה לנפשה כי בדלנותהם—
תקנניה ; והנה עלה זית טרף בפיה ;
מפשוטו של פסוק זה יראה שלא נעקרו האילנות
ולא נמחו במבול כי לא היה שם כח שוטף בעבור
שנתמלא כל העולם מים · אבל בב״ר אמרו מאין
הביאה אותו ר׳ לוי אמ׳ מהר המשחה הביאה אותו
דלא טפת ארעא דישראל במיא דמבולא הוא
שהקב״ה אמ׳ ליחזקאל בן אדם אמור לה את ארץ
לא מטוהרה היא ולא גשמה ביום זעם · ר׳ ברי
אמר נפתחו לה שערי גן עדן והביאה אותו והנה
כונתם שנעקרו האילנות ונמחו במקומו׳ המבול
ואף כי יהיה העולם נבל וכך אמרו אפו איבגורגל׳
של ריחים נמחו במבול ודרשו כי אותם שאמרו מי׳
ומה שאמרו שלא טפת ארעא דישראל במיא דמבולא
שלא היה עליה גשם המבול כדכתי׳ לא גשמה ·
ולא נפתחו בה מעיינות תהום רבה אבל המים
נתפשטו בכל העולם וכסו כל ההרים אשר תחת
כל השמים כאשר כתוב מפורש ואין סביב ארץ
ישראל גדר לעכב המים שלא יבאו בה · וכך אמרו
בפרקי ר׳ אליעזר ארץ ישראל לא ירד עליה מי
המבול מן השמים אלא נתגלגלו המים מן הארצות
ונכנסו לתוכה שנא׳ בן אדם אמור לה ונו׳ והנה
לדעת ר׳ לוי מפני שלא ירד בארץ ההיא הגשם
השוטף ולא נפתחו עליה ארובות השמים נשארו
בה האילנות ובכל העולם נשברו ונעקרו במבול
ומטרות שוו · ואמ׳ תימה על ר׳ אמרם מגן עדן אם

כן לא ידע נח שקלו המים מעל הארץ כי שם לא
נכנסו מי המבול · ואולי אין שעריו סגורים שלא
יכנסו שם המים וכאשר קלו המי׳ נפתחו ומלעצמם
זו אמרו שם ויטע כרם ומהיכן היה לו אר׳ בא בר
כהנא נח בכניסתו לתיבה הכניס עמו זמורות ל
לנטיעות יחורים לתאנים גרופיות לזיתים ׃

טרף בפיה· כת׳ רש״י אומ׳ אני שזכר היה
ולכך קורא אותו בפעמים לשון זכר
ופעמים לשון נקבה לפי שכל יונה שבמקרא לשו׳
נקבה הוא· טרף· חטף· ומדרש אגדה לשון מזון·
ודרשו בפיה לשון מאמר אמרה יהיו מזונותי מרורי׳
כזית זו ומסורי׳ בידו של הקב״ה ואל יהיו מתוקים כדבש ביד
בשר ודם· ואינו כל זה נכון בעיני כי אורח זכר
ונקבה מתקנה לזכר במקום אחד מכל הפרש אין
בו טעם ואם הלשון לקריאתם כלם בשם הנקבות
למה שינה בכאן וכן מדרשם באגדה לא שיעשו
בפיה לשון מאמר כלל אבל מדרשם מפני שהביאה
העלה הזה כי אם כאומר שאילו כן לא על חנם פי׳
אותו הכתוב כי היה לו לומר והנה עלה טרף בפיה
והזית אינו מן האילנות המובחרים מאד שישכח
בו הקשתת לאורך לנותנו· ולכך אמרו כי היה—
בזה רמז שבקשה היונה להיות מזונותי—
מרים כלענה ביד הקב״ה ולא שיהיו טובים ביד א׳
אדם· וכל שכן בני האדם שאין רשעים להתפרנס
זה מזה ולשון בראשית רבה אמר אבהו אלו מגן
עדן הביאה אותו לא היה להביא אלא דבר מעולה
או קנימון או פלסמון אלא רמז רמזה לו אמרה
לו נח מר מזה מתחת ידו של הקב״ה ולא מתוק—
מתחת ידך· אבל בגמרא הוסיפו מאי משמע
דהאי טרף לשנא דמזונא הוא דכתיב הטריפני ל
לחם חקי כי מפני הטעם שאמרנו יעשו לזה סימך
מלשון הטריפני ירמוז כאלו אמר והנה עלה זית ה׳
היה טרף בפיה· ופשוטו של מקרא פירשו בו ש
שהוא תאר לעלה· והנה עלה זית טרוף בפיה·
וסימך לדבר שהוא הימין כי כן משפטו אבל—

כמו אלו מים בורות כי הוא טרף ויתפאר והשיב
את הגזלה אשר גזל על שגגתו אשר שגג וזולתם
רבים ׃ ויאמר ה׳ אל לבו · לא גלה
הדבר לנביא בזמן ההוא רק
בזמן עשות את משה רבי׳ בכתיבת התורה גלה שיו
כי כאשר הקריב נח קרבנו עלה לפניו לרצון וגזר
שלא יוסיף עוד להכות את כל חי וכבר כתבתי
בזה סוד נרמז לרבותי׳ ז״ל · וטעם בעבור האדם
כי בעבורו נענשו ואם אדם לא חטא היו נענשין
אעף שהחיות גם הם דרכם ׃ כי יצר לב האדם
רע מנעוריו · מלמד עליהם זכות שיצרם—
בתולדת רעה מימי הנעורים לא מימי הזקנה ואם
כן אין להכות את כל חי מפני שני הטעמים האלה·
וטעם המלות כי מתחלת הנעורים הוא בהם כמו
שאמרו משנכנס לעולם ממעי אמו נתן בו יצר ה׳
הרע או יאמר כי מן הנעורים כלו מחשבותם הבינה
ודעת היצר באדם שהם יחטיאו אותו ויא׳ שהוא
כמו בנעריו וכמוהו מטרם שום אבן על אבן
בהיכל ה׳ · וכן ואת הארץ אשר תפלו מנחלה—
לשבטי בני ישראל ׃ כל רמש אשר הוא חי ·
ירמוז לבהמה לחיה ולעוף וגם לדגי הים כי כלם
נקראים רמש כדכתי׳ ואת כל נפש החיה הרומש׳
אשר שרצו המים ׃ אך בשר בנפשו דמו ·
כת׳ רש״י בעוד נפשו בו בשר בנפשו לא
תאכלו הוי אבר מן החי ואפ׳ דם לא תאכלו הוי דם
מן החי אב׳ יאמ׳ בשר בנפשו ודמו לא תאכלו וזה
כפי הפשט איננו נכון ולפי המדרש איננו אמת
שלא נצטוו בני נח אלא על אבר מן החי כדברי
חכמים לא על דם מן החי כדברי ר׳ חנינא בן גמליאל
אבל פירושו אך בשר בנפשו שהוא דמו לא תאכלו
כי נפש כל בשר דמו היא ׃ דמכם לנפשותיכם·
דמכם נפשותיכם כלומר דמכם שהוא נפשותיכם
כדרך לכל כלי המשכן בכל עבודתו וכן השלשי
לאבשלום בן מעכה · ויש לפר׳ את דמכם בנפשותיכ׳
אדרוש כי נפש כל בשר דמו בנפשו הוא וכמוהו·

וכל דם לא תאכלו בכל מושבותיכם לעוף ולבהמה
שהדם בעוף לו כבהמה · והנכון שיאמר הדם
שהוא לנפש כנפש אדרוש מיד שהדם הוא הנפש
ורמז כי על שופך הנפש הוא מחייב מיתה לא על
דם האיברים שאין הנשמה תלויה בהם ורז״ל דרשו
מן הורג עצמו את דמכם לנפשותיכם אדרוש ׃
מיד כל חיה אדרשנו · תמה אני אם הדרישה
כמשמעה מיד החיה כמו מיד האדם להיות נענש
בדבר ואין בחיה דעת שתענש או תקבל שכר
ואולי יהיה כן בענין דם האדם לבדו שכל חיה
שתטרוף אותו תטרף גזרת מלך היא וזה טעם
סקול יסקל השור ולא יאכל את בשרו ואינם לא
להעניש את בעלו בממון כי אפילו שור המדבר
חייב מיתה וזה כן בבא כה מפרש · ויהיה טעם
שופך דם האדם כל שופך בין חיה בין אדם והנה
דמו כדרש בב״ל ובני שמים · ויתכן שיהיה טעם
מיד כל חיה שתמית הנקימה בשופך הדם מיד כל
חיה כמו כי לקחה מיד ה׳ כפלים בכל חטאתיה ׃
ואמר אך את דמכם אדרוש ואנקום אותו מכל
חיה כי אשלח ברעה כל חית הארץ ואשלח בם שן
האדם ולא יכל מידם וכמוהו מכל צררי הייתה
חרפה מידם · וזה אמר אדם רשע מאלהים וכאשר
אמרו רז״ל · ואולי הדרישה מיד החיה שלא תטרוף
האדם כי כן שם בטבעם · וסוד הענין בעת
היצירה נתן לאדם את כל עשב זורע זרע ואת
כל העץ אשר בו פרי עץ לאכלה ונתן לחיה את כל
ירק עשב לאכלה · ואמר הכתוב ויהי כן כי הוא
טבעם ומנהגם ועתה כאשר אמר באדם שיאכלו
בעלי החיים והושם בטבעם או במנהגם שיהיו בע׳
בעלי החיים זה לזה לאכלה הוצרך לצוות שיהיו
שאר בעלי חיים לבני האדם טרף לשיאכלם והם
ייראו מהם ולא יטרפו בהם ואמר אך את דמכם
לנפשותיכם אדרוש לרמוז כי לא ידרוש דם חיה
מיד חברתה אבל כאשר בהם לטרוף זו את זו ׃
וזה טעם הוסרו איסור שפיכות דמים בכאן ומפני

התיר השחיטה שהיה המנהג לשפוך דם כי על
דעת רז״ל כבר הוזהר אדם הראשון בזה אבל
מפני השחיטה הוצרך עתה להתרות לכם לשפוך דם
כל חי וזולתי דמכם לנפשותיכם שיהיה אסור לכם
ולכל החיים שלא יהיה להם טבע לשפוך אותו ׃

ואתם פרו ורבו · פשוטו כמדרשו שהיא
מצוה כי האמור באדם גם בבני
נח עם ויברך אותם אלהים ברכה כענין הנאמר
בדגים ובעוף שאין בהם נפש חיה ואמר
ושרצו בארץ ורבו בה על הארץ יאמר כאן ואתם
האדם פרו ורבו ואמר שרצו בארץ ורבו בה כי יכפל
המצוה לחזוק עתה שיתעסקו בה בכל יכולת או
שימים מישוב כל הארץ כאשר פירשתי בסדר
בראשית ורש״י כת׳ לפי פשוטו הראשונה לברכה
וכאן לצוי ולפי מדרשו להקיש מי שאינו עוסק בפ׳
בפריה ורביה לשופך דמים והמדרש הזה לא הוציאו
אותו של׳ מן הפשוטים אבל המקרא למצוה כבת׳
והראשונה לברכה · וכן אמרו והרי פריה ורביה
שנאמרה לבני נח דכתי׳ ואתם פרו ורבו וכו׳ כדאי׳
בסנהדרי׳ ׃ וטעם ויאמר אלהים אל נח ואל בניו
אתו עי׳ אתכם כי בניו לא היו נביאים לא הגיע הם
למעלת נבואה וכן ויאמר ה׳ אל אהרן וכן ויאמר ה׳
אל משה ואל אהרן לאמר כדפי׳ בפרשתי׳ ז״ל אל משה
שיאמר לאהרן וכן פי׳ בסוף ויאמר אלהים לנח ׃

זאת אות הברית אשר אני נותן · המשמע
מן האות הזה שלא היה הקשת במעשה
מעשה בראשית ועתה ברא ה׳ הקשת לעשות
קשת בשמים ביום ענן ואמרו בטעם האות הזה
כי הקשת לא עשאו שיהיו רגליו למעלה שיראה
כאלו מן השמים מורים בו ויפלו חציו ויפגעו בו
לארץ אבל עשאו בהפך מזה לאות שלא יורו בו
מן השמים וכן דרך הלוחמים להפך אותו בידם
ככה כאשר יקראו לשלומי שכנגדם ועוד שאין
לקשת יתר לכוון חצים עליו · ונחזור על דרכם
נאמן לדברי היונים שמלהט השמש באויר הלח

יהיה הקשת בתולדות כי בכח מים לפני השמש ·
יראה כמראה הקשת · וכאשר נסתכל עוד בלשון
הכתוב נבין כמו אמ' את קשתי נתתי בענן ולא אמ'
אני נותן בענן כאשר אמ' ואת אות הברית אשר
אני נותן ומלת קשתי תורה שהיתה לו הקשת תחל'
ולכך נפרש הכתוב הקשת אשר נתתי בענן מיום
הבריאה תהיה מן היום הזה והלאה לאות ברית
בינ' ובינכם שכל זמן שאראנה אזכור כי ברי' שלום
בינ' ובינכם · ואם תבקש מה טעם בקשת להיותה
אות הנה הוא כטעם עד הגל הזה ועדה המצבה
כי את שבע כבשות תקח מידי בעבור תהיה לי
לעדה כי כל הדבר הנראה שיושם לבין שנים להזכר
ענין נזכר שניהם יקרא אות · וכל הסכמה ברית
וכן במילה אמ' והיה לאות ברית ביני וביניכם בעבור
ההסכמה שימולו כל זרע אברהם לעבדו שכם א'
אחד ·· ועוד כי כאשר תראה בהפך הטוכל יהיה
זכר לשלום כאשר כתבתי · אבל יש לרמוז בפרשה
הזאת סוד נעלם אמרו בגר' את קשתי נתתי בענן
קשותי דבר שהוא מוקש לי · אפשר כן אלא קשין
דפריין · **והיה** בענני ענן על הארץ · ר'
יוחנן בשם ר' יהודה בר סימון לאחד
שבנו סולת רותח · ובקש שיתנו על בנו ונתנו על
עבדו ושם עוד וקיים הקשת בענן וראיתיה לזכור
ברית עולם בין אלהים · זו מדת הדין של מעלה
ובין כל נפש חיה בכל בשר אשר על הארץ · זו
מדת הדין של מטה · מדת הדין של מעלה קשה
ומדת הדין של מטה רפה · והנה ידעת מאמרם
במסכת כל הקשת כל שלא חס על כבוד קונו ראוי
לו שלא בא לעולם ואם זכית להבין דבריהם תדע
כי פירוש הכתוב כן · את קשתי שהיא מדת הדין
הנתונה בענן במדת הדין תהיה לאות הברית ··
והיה בענני ענן על הארץ · שלא יאיר השם פניו
אליה מתחלת יוצרה ונראתה מדת הדין בענן ו
ואזכור את הברית בזכר הרחמי' והחמול על הטף
אשר בארץ · והנה האות הזה והברית הוא אות

הנראה והברית שבה · ולשון המקרא אות נאות
מאד לענין · והנה פירשו בין אלהים למדת הדין של
מעלה שהיא הנשגבה ואשר על הארץ למדת הדין
של מטה שהיא מדה פחות מהנהגת הארץ עד
הרחמים שם לא אמ' אשר בארץ רק אשר על הארץ
והנה רמזתי סודם בשם הארץ · ור"ש כת' בין מדת
הדין של מעלה וביניכם אבל רז"ל לא לברר הכתוב זה
וחם הוא אבי כנען · פירש"י לפי שהפרשה
עסוקה ובאה בשכרותו של נח שקלקל
קלקל בנו חם ועל ידו נתקלל כנען ועדין לא כת'
תולדות חם הוצרך לומ' שחם הוא אבי כנען · ולא
אמ' כי חם ראה והגיד לאחיו וכנען עשה לו רעה
לא גלה אותה הכתוב וזה טעם את אשר עשה לו
בנו הקטן כי כנען הוא הקטן לחם כאשר ימנה
אותם ובני חם כוש ומצרים ופוט וכנען · והנה
עבר ר"י דרכו בפשטי המקרא והחל להבנה שקרי'
והנכון בעיני כי חם הוא הקטן לנח כאשר פירשתי
בראש הסדר · וכנען הוא הבן הגדול לחם · ואשר
אמ' ובני חם כוש ומצרי' ופוט וכנען אחרי שנמכר
לעבד עבדים נתן לכל אחיו מעלה עליו · וכאשר
אירע המעשה הזה לנח לא היה לחם זרע זולתי
כנען וזהו טעם וירא חם אבי כנען כי אין לו בן
אחר וכאשר חטא נמנו קלל זרעו ואם אמ' ארור
חם עבד עבדים יהיה לא יזיק רק לנפשו כי הזרע
שבבר מלך לו אינם בכללו ואולי לא יולד ולא לקח
מעתה נקמתו כי מי יודע מה יהיה אחריו על כן
קלל הבן שהיה לו ואם יולד מאה לא יקולל בם
הבכור וכל זרעו אתו · והנה החטא שראה חם
ערות אביו ולא כסהו כבוד שהיה ראוי לו לכסות
ערותו ולכסות קלונו שלא יגידם לאחיו · והוצא
הגיד הדבר לשני אחיו בשוק רשות להלעיג עליו ·
וזה טעם בחוץ וכן תרגם אונקלוס בשוקא · וטעם
וידע את אשר עשה לו בנו הקטן שגלה חרפתו
לרבים והיה בזה כנגד ורז"ל הוסיפו עליו חטא ·
איש האדמה · פירש"י אדון האדמה כמו

[illegible]

איש כנעני ואיש כנען איש נעמי לשון אישות כמו
איש ואשתו. ואחרים אמרו גדול האדמה והרשע
ודבריו דומים לו תרגמו גדעון בן יואש איש ישר'
גם בני אדם נשבטו איש הלא איש אתה ומי כמוך
בישראל ורבים לפי דעתם. ועל דעתם גדעון בן
יואש איש ישר' ייחוס איש ישראלי הלא איש אתה
שאין כמוך בישראל וכן והתחזקתם והייתם לאנשי'
שלא יהיו כנשים גם בני אדם גם בני איש פלוני הם
הידוע במעלתו אבל איש האדמה כמו אנשי הם
השדה בעבור היותו דר בכל האדמה לא בנה עיר
ומדינה יתיחס אליה וכן איש שדה השומר שם כל
היום תמיד. ובמשנה יוסי בן יועזר איש צרידה
ויוסף בן יוחנן איש ירושלם. או שנתן לב לעבוד
את האדמה ולזרוע ולנטוע בעבור מלאו הארץ
שממה שכל עבדו לגבר יקרא כן ואנשי השדה הם
יושביה ואנשי דוד עבדיו ואיש האלהים המיוחד
בעבודתו. וכן אמרו בגבר איש האדמה שהנגר
לגוס שהנגרותיה. ואמרו שהיה להוט אחר האדמה
והנה הוא יחוס. וטעם ויחל הוא החל לנטוע
כרם כי הראשונים נטעו גפן והוא החל לנטוע
נטעים רבים שורות שורות הנקרא כרם כי גרעת
מין לא נטע הגפן כשאר האילנות ועשה כרם.

ויהי כנען עבד למו. פי' ר"א כי למו שיהיה
כנען עבד לאלהים ולשם שיהיו יכריתם
לעבוד הם. ובעבור שיהיה עבד לשת ולשם
וא"כ כי לקוב אויבו בא והנה ברכם בכך שיהיה
כנען עבד לאלהים. ורש"י כתב ברוך ה' אלהי שם
שעתיד לשמור הבטחתו לזרעו של שם לתת להם
ארץ כנען ויהי להם כנען למס עובד והחזיר בן
פעם אחרת למה אף משיגלו בני שם ימכרו להם
עבדי מבני כנען. והנכון בעיני שיאחל הלל אות
שיהיה עבד עבדי לכל השלו' והיה כל מלכו יעבוד
הם כי טעם לאחיו לכל בני האל כענ' והשלחני את
כל אחד איש באחיו כטעם איש באיש או לאחיו שם
ויפת כי אחי אביו יקראו אחיו כדרך כי אנשים אחים

ויא' לאחיו בני אביו כי אחרי היותו עבד לבני אמו
ולשם ויפת הנה הוא עבד לכל העולם. וכדרך הזה
אלהי שם הודיע כי יהיה שם עובד האלהים וכנען
יהיה עבד לו. ולמו ירמוז לזרעו של שם שהם רבים
ויתכן שיהיה למו יחזור גם לאחיו הנזכרים. ויחזור וכבר
יפת בהרחבת הגבול ושם בשכון האלהים באהליו
ושיהיה כנען עבד לשניהם והנה העובד כנען לא
לשם שפת טעמים רבו כי הוא ינחל ארצו וכל אשר
לו כי מה שקנה עבד קנה רבו. ונכתבה זאת
הפרשה להודיע כי בחטאו היה כנען עבד עולם
וזכה אברהם בארצו. ונכתב ענין היין בנח כי יש
בו הוראה מאד יותר מפרשת נזירות כי הנזירין
תמים אשר צדקו בכל העולם גם אותו היין
היין והביא אותו לידי בזיון וקללת זרעו. וטעם
ויולדו להם בנים אחר המבול לרמוז כי אותם שהיו
ראויים לבנים קודם המבול לדך הדורות ההם
להוליד בבני ששים או לא הולדו להם גם למאה רק
אחר המבול בבא הקץ על מעשיהם שלא יולידו
ויאבדו במבול או שיתעכבו לקבל רבים בתיבה וכן
עשה השם לכל המשפחות הוא כי לכך נתאחר
בתולדות נח יותר מכלם באבותיו ונח הרבה מאד
וכבר הוזכר זה בדברי רש"י ז"ל. ומבכר

בני יפת. האל מרים כי הוא הבכור ונתן אחריו
חם כי רבה לאמר תולדות שם להרבות הפרשיות
בתולדותיו כי יש להאריך בתולדות אברהם. וטעם
מאלה נפרדו איי הגוים בארצותם כי בני יפת יושבים
איי הים. והם נפרדים כל אחד מבניו באיי ארץ
יושב לבדו וארצותם רחוקות זו מזו והיא ברכת
אלהים שאמר יפת אלהים ליפת שיהיו רבים במרחב
ארץ אבל בני חם כוש קרובים יושבי הארצות
ולכן אמר ויהי גבול הכנעני מצידון ונאמר ואחר
בארצותם בגויהם. וכן בבני שם. וספר הכתוב
כל זה כי רצה להודיע יחוס אברהם משם ותולדו'
חם להודיע הכנענים שהיה אברהם בארצם בעת
אבותיו. ולכן ספר גם בזכות והפלגה להודיע

סבת שמי אל שומות ופורס   בקצה הארץ כי מן
מועטו אחרי אדם הראשון   ועד להודיע חסדי
השם ושימרו את הברית לנח כי לא כלה אותם ׃
והרב אמר במורה הנבוכים כי זה יאמת לאומות שם
אדון העולם וגם זה יאמת כי אברהם אבינו יפק את
בניו ואת בני אחריו ויעבר להם על נח ובניו שרא׳
הימים והיו בתיבה והנה הוא עד ימיו עד בכל
ענין הימים ועד הרמשו על מיטרה כי נח ראה
אתנו שראה אדם הראשון ויצחק ויעקב ראו שם
ושם במצרים ויעקב הגיד כל זה ליולדי מצרים גם
לפרעה ואנשי דורו והאנשים בכל דור יודעים
מאבותם הרבעה ואמשך דורות מגידי מעשיהם
ותולדותם ׃ **ובני** כוש סבא וחוילה ׃ היו שם
ראשי אומו׳   ובני רעמה היו שם לאומים
אבל נמרוד לא היה לאום על הנהגה אחרי כן וכוש
ילד את נמרוד ולא אמר ובני כוש נמרוד וסבא ו
וחוילה ׃ אבל שם היה לפני אחד ולא היו מהם אומו
שומות כמצרים וכנען על כן לא החזירו הכתוב ׃
ובכל אמרו׳ הייתי סבורי שכבלם מם יחתו של שם
ובא יואקט ופר׳ שם ועד וכל העבר כי מפנים שלא
החזירו הכתוב הייתי סבורים שכח גרב זרעו בבני
כנען ולא היו אומה ולא ירשו להם ארץ שתקרא
על שמם אבל גם במעגנוולדי והוגל ומשך ותרס
בני יפת לא הוזכר משפחות בתולדותיהן ובגוים
שלם ואשור ועד ראשי אומו ולא הוזכר להם תולדות
כי כל אחד היה לפני אחד בארץ ולא הוזכר אומות
שומות ׃ **הוא** החל להיות גבור בארץ ׃
כת׳ רש״י   להמריד כל העולם על הקב״ה
בעצת דור הפלגה ולא כי הוא החל אחרי הימים כי
בימי דור אנוש הוחל ואיפה שבאמת כי הוחל בדור
הפלגה מרד ובימי אנוש לא היו במורדי אור אבל
עבדו גם לאלים אחרים   ׃ הוא היה גבור ציד
לפני י״י ׃ כי דעת של בריות בפיו ומטען למרוד
במקום על כן יאמר על כל אדם מרשיע בעזות
פנים ׃ וידע רבונו ומתכוין למרוד בו כי יאמר זה

כנמרוד לשון רש״י ׃ וכן דעת רבותי ׃ ורא״ה הפך
הענין על דרך פשטו כי הוא החל להיות גבור
על החיות לצוד את הן ׃ ופי׳ לפני י״י שהיה בונה
מזבחות ומעלה את החיות לעולה לפני השם ׃
ואין דבריו נראין והנה הוא מצדיק רשע כי רבותי
ידעו רשעו בקבלה ׃ והנכון בעיני כי הוא החל
להיות מושל בגבורתו על האנשים והוא המולך
תחל׳ כי עד ימיו לא היו מלחמות ולא מלך מולך ונבר
תחלה על אנשי בבל עד שמלך עליהם ׃ ואחרי כן
יצא אל אשור ועשה כרצונו והגדיל ובנה ערים
בצורות בתוקף עוז ובגבורתו וזהו שאמר ותהי ראשית
ממלכתו בבל ומן הארץ ההיא במלכו עליה יצא
אשור פתרונו יצא אל אשור כי אשור מבני שם היה
וזה כלשון ויצא חבר אחד ועבר עבמונה ׃ ויצא
שנמלך הכנען למלחמה אדרעי ׃ וישוב אחר
בכוש גדול ורבים כן ׃ ולכך הקרא הארץ אשור
ארץ נמרוד כמו שבא ורשע את ארץ אשור בחרב
ואת ארץ נמרוד בפתחיה וארץ נמרוד ירמוז אל
בבל ואל ראשית אשר ואל כלנה ׃ וספר עוד בגבורתו
כי היה גבור ציד לא נתגבר גם על החיות לצוד אותן
ויאמר לפני י״י להפליג כי אין תחת כל השמים כמוהו
בגבורה והנה את הארץ לפני האנשים כי כל אשר
לפניו בארץ נשחתו   כענין ונכרתה הנפש ההיא
מלפני כי כל המקום אשר לפניו **ומצרים**
ילד ׃ הוזכר למצרים תולדותיו
ולא הוזכר ל׳ מושבותיו שהוזכר באחרים כי בבני
יפת הוזכר איים ובבני כוש ארץ שנער ואשור
ובבני כנען הוזכר תחומי ארצם ׃ וכן בבני שם ׃
והיה זה כי מצרי ארץ מושבו ידועה שהיה נקרא
על שמו והיו כל בניו יושבים כאחד סביבות מצרי
ושם ארצם גם כן כשמם ׃ כי כן מצינו לפתרוסים
ארץ פתרוס והיא מכלל ארץ מצרים כמו שכתוב
ונתתי יראה בארץ מצרים והשמותי את פתרוס ו
ונתתי אש בצוען ׃ וכתיב במצרים והשיבותי אותם
ארץ פתרוס על ארץ מכורתם וכן עד וכל המצב

סביבות מצרים ושמם ושם ארצם פוט · וכן
פלשתים שהזכיר פלשת וכן כתוב יושבי פלשת ואלו
אברהם ע"ה אלה שמות המדינות ובכל מדינה
ומדינה משפחה אחת ועל כן הם כלם לשון רבים
והראיה המפורשת אשר יצאו משם ע"ה וזה רמז
לענמים · וטעם אשר יצאו משם על דעת המפרשי
שמוערים כלשון מתלבנך יצאו · וכת' רש"י משמעתם
יצאו שהיו פתרוסים וכסלוחים מחליפין נשותיהן
זה לזה ויצאו פלשתים משניהם מכ"ר · ועל דעתי
בדרך הפשט היו כסלוחים יושבי שער שמה כן
והיתה מכלל ארץ כפתור אשר שכפתורים אחיהם
ויצאו משם מן הכפתורים אשר הם מזרע כסלוחי
והלכו לתור להם מנוחה וקנו הארץ למחיתם
וכבשו להם ארץ שהיא פלשת ונקראו אחרי כן
פלשתים על שם הארץ והוא מה שכתוב כפתורים
היוצאים מכפתור השמידום וישבו תחתם הם מבני
כסלוחים יושבי ארץ כפתור · **וכנען** ילד
את צידון בכורו ואת חת וגו'
עשרה עממים בני כנען שנתן לאברהם אבינו
ע"ה כלו זרע כ' שנמכר לעבד עולם והם שנתנם לו
אבל נתחלף השם ברובם בימי אברהם ע"ה ככאן
נכתבו בשם שקראם אביהם ביום הולדם
ואחר שנפרדו באחרונה לגוייהם נקראו בשמות
אחרים · אולי קראו להם שם על שם הארץ אשר
ישבו בה ע"ה בני מצרים כולם על שם הארץ
נקראו כמו שפירשנו · וכן שער הארי
שם השער שהיה וכן רבים · או שהולידו הערקי
והסיני משפחות ונכרתו מהם ובימיהם היו רק
והחוי על דרך משל והיו לראשי בית אבות הנקרא
החויה בשמם ככתוב בשבטי ישר' · והנה הקראם
בשם שהיה להם בימי אברהם במתנה · והראיה
לדבר ע"ה החוי הנזכר כאן איננו נזכר במתנה של
אברהם והוא היה מהם שנאמר ונשל גוים רבים
מפניך החתי והגרגשי והאמורי והכנעני והפריזי
והחוי והיבוסי שבעה גוים · וכן בכל מקום וימנה

הכנעני שבבניו ולא ימנה רק עשרה ע"ה מבניו
לא נגרר כאחיו ונקרא עם אחיו בשם אביו · ויתכן
שהיה צידון בכורו הנקרא כנעני עם אחד מאחיו
שלא היה לפני וגו' יקשה על ארץ פלשתים שהית'
לאברהם כדכתי' גר בארץ הזאת כי לך ולזרעך
אתן את כל הארצות האל והם מבני מצרי ע"ה הכתו'
אומר לכנעני תחשב חמשת סרני פלשתים כבשו
מקצת הארץ וישבו בה וכבר נראה ע"ה גבול
הכנעני מצידון באכה גררה עד עזה ואלה ערי
פלשתים ע"ה אבימלך מלך גרר ועזה לעזתי היא וכן
לעזה אחד ומהן לפלשתים דכתי' כל הדורים אשר
אנכיהם מפני בני ישראל רק המעלה לנגד בנחלה
וכתי' וגם מה אתם לי צור וצידון וכל גלילות פלשת
ואולי שאר ארץ פלשתים לא היתה לנגד לבד אל
חמשת סרניהם ודעת ע"ה ארץ כנען לגבולותיה מאז
היתה לבני היא ראויה לישר' והיא אבל נחלתם כמו
שנא' בהנחל עליון גוים וגו' אבל נתנה הכל בעת
הפלגה לכנען מפני היותו עבד לשמור אותה לישר'
כאדם המפקיד נכסי בן האדון לעבדו עד שיגדל
ויזכה בנכסיו ובעבדו · ועוד אבאר זה בעזרת ה'
ולשם ילד גם הוא · בעבור שאמר
תולדות שם וספר תולדות אחריו
הקטן מהמה כשלא היו לו בנים אמר בכאן שהוא
וטעם אבי כל בני עבר שהוא אבי כל יושבי עבר
הנהר שהוא מקום יחוס אברהם ולא יתכן שיהיה
עבר במקום הזה שם האיש אבי פלג שלא ייחס
אותה עוד · אחי יפת הגדול · דרך
הכתוב לנחם הקטן אל הגדול באחים ולא אל הגדול
אחריו וכן מרים הנביאה אחות אהרן · וטעם להזכיר
זה כלל לומר ע"ה הוא אחי הנכבד שהוא שנים בכבודו
להגיד שלא איחר אותו מפני מעלת חם עליו ·
והנראה לי שיהיה הגדול תאר לשם לומר שהוא האח
הגדול של יפת ע"ה חם הקטן מכלם ואם הקדים אותו וכן
בכל מקום הגואל לגדול ע"ה כמו ישעי' בן אמוץ הנביא
בן שור הנביא לרובב בן רכב המדי יתן משמר

וכת' רש"י אחי יפת ולא אחי חם שאין שניהם כבנו
אחיהם וזה שבחו · גם זה נתכון לומר שהוא אחי
הצדיק ולא אחי הרשע אעפ' שנימנה אחריו ·

בנסעם מקדם · פרש"י שהיו יושבים
שם כדכתיב ויהי מושבם—
ממשא באכה ספרה הר הקדם ונסעו משם לתור
להם מחיה ומקום המחזיק אותם— ולא מצאו
אלא שנער · ואין זה נכון כי תולדות שם לבדו הם
שנאמ' עליהם כן ולמה ייחס הפלגה אליהם כי בני
יפת ובני חם רבים מהם ועוד כי מושבם בארצותם
היה ממשא עד הר הקדם והפלגה היתה טרם
שהיו מושבים בארצותם כי לא באו בני יפת מאיי
הים אל הבקעה אשר בארץ שנער אבל בפלגה
נפוצים משם על פני כל הארץ ואחזו שם בארצותם
לגוייהם · ורא"א אמר כי הרי אררט במזרח ויפה
אמר כי הם במזרח הכושים לאשור דכתיב והתבה
נמלטו ארץ אררט · וכן בדבריהם ימי הקדם כתוב
בארצות הקדם הוא ותולדותיו · וכאשר רבו נסעו
משם אל הבקעה הזו · ואנשי הפלגה על קבלת
רז"ל מורדים בקב"ה · ורופאי הפשט אומרי' שלא
היה דעתם אלא שיהיו יחד מתחברים כי הכתו' הגיד
דעתם פן נפוץ ולא ספר עליהם ענין אחר · ואם
כדבריהם היו טפשים כי איך יתכן שעיר אחת
ומגדל אחד מספיק לכל בני העולם או שיאמינו היו
חושבים שלא יפרו וירבו וזרע רשעים יכרת אבל
היודע פירו' שם יבין כונתם ממה שאמרו ונעשה
לנו שם וידע כמה השיעור שיזמו במגדל לעשות
ויבין כל הענין אשר חשבו מחשבה רעה והענש שבא
עליהם להפרידם בלשונות ובארצות · והיה כפגם
היה כי היו הולכים בטיעות והנה חטאם דומה
לחטא אדם הראשון בשביל זה דרשו אשר בנו בני
האדם אר' ברכיה אמר בני המדינה בני גנאה אלא
בני אדם קדמאה וכו' · והמשכיל יבין בכל ענין
ממעל האומר אלהים ובכל ענין הפלגה האומר הפסוק
המיוחד כי היא על בעבור השאלה הארץ והפלגה

בעבור שיקנא כשישמעו ויבוא עמהם במינו לא
הגדול וזה טעם הירידה והנה מדת הדין והמשכי'
יבין ;

על פני תרח אביו בארץ מולדתו · כתב
רש"י ז"ל כדרך דברי רבותינו ז"ל
תרח קבל על אברם בנו לפני נמרוד על שכתת
צלמיו והשליכוהו לכבשן והרן יושב ואומר אם
אברהם מנצח אני משלו ואם נמרוד מנצח אני שלו
וכשניצל אברהם אמרו לו להרן משל מי
אתה אמר משל אברהם השליכוהו לכבשן ונשרף
וזהו אור כשדים · ומנחם פירש אור בקעה · וכן
על כן באורים כבדו ה' · וכן מאורת צפעוני ·
כל חור ובקע עמוק קרוי אור · והענין שקבלו
רבותי' זכרם לברכה בזה הוא האמת ואנו מבאר
אותו · אברהם אבינו ע"ה לא נולד בארץ כשדים
כי אבותיו בני שם הם וכשדים וכל ארץ שנער—
ארצות בני חם · והכתו' אומר ויגד לאברם העברי
לא הכשדי · וכתיב בעבר הנהר ישבו אבותיכם
מעולם תרח אבי אברהם ואבי נחור · ומולדת
מעולם תרח כי משם תולדותיו היו וכתיב ואקח
את אביכם את אברהם מעבר הנהר · ולאחד
לעבר כי נחור בחרן היה ואם היה מקום תרח אור
כשדים בארץ שנער הכתו' ספר כי בצאתם מאור
כשדי' לא לקח אותו רק אברם בנו ולוט בן הרן בנו
ושרי כלתו אבל היה נחור נשאר בארץ כשדים אבל
באמת ארץ מולדתם ארץ ארם היה בעבר הנהר
והיא נחלת אבותיו מעולם שהכתו' אומר בבני שם
ויהי מושבם ממשא באכה ספרה הר הקדם—
והוא שם כולל כדכתי' בארצותם לגוייהם וכתי' מן
ארם ינחני בלק ונאמ' והנה הוא ואנשיו מן הארץ
ההיא מעולם · ומעשה בתלמוד כי אברם נחבש בכותא
ואותה העיר אינה בארץ כשדים דכתי' ויבא מלך אשור
מבבל ומכותה וכתי' ואנשי בבל עשו את סכות בנות
ואנשי כות עשו את נרגל · אבל יראה כי היה עבר
הנהר בארץ ארם נקרא כי ארמים עבר בארץ כנעני
דכתי' וילך אל ארם נהרים אל עיר נחור שהיא חרן ·

ועל זה קראו וידעו על פי תלמידים שהיו יושבים
הארץ ההיא כי לותה עד גבולה בין זה ובין אשור
כאשר מצינו מדינת בבל ובין עד זה כיון שהם ימי
אבל היא נכללת בעבר הנהר בעבר היותה בין
נהרים בין נהר פרת גבול ארץ ישראל ובין חדקל
המולך קדמת אשור · והנה תרח הולך בכיון הגבול
אברם ונחור בעבר הנהר ארץ אבותיו והלך עם
אברם בן ט' ארץ כשדים ושם הלך בן הקטן הרן
ונשאר נחור בן בעבר הנהר בעד הרן או שהלך
בעד ההיא או שנתיישב גם בבאו מכותה · וזה טעם
בארץ מולדתו באור כשדים כי שם מולדתו של הרן
לבדו והטעם זה המקובל במאמר ג"כ בספרי הקדמונים
הנני כיון שהכה הרב במורה הנבוכים כי הוסרו בספ
עבודתו האחרים הקדמונים כי אברם אשר הלך בכותה
זולת על דעת המאמין שהיו עובדים השמש ונתן
אותו המלך בשם הנהר והיה עמהם בתחלת ימי
רבים שם אחכך פחד המלך שישחית עלע ארצו
ויסיר בני אדם מאמונתם וגרש אותו ט' קצה ארץ
כנען אחר שלקח כל הונו והנה על כל טעם באומרו
ההוא בארץ כשדים נעשה גם לאברהם או גם כ'
נסתר שנתן בלב המלך שלא ימיתהו והוציא אותו
מנשה הנהר שילך לנפשו או גם מפורסם שהשליכו
לכבשן האש ועל כדברי רז"ל · ול' יתכן אותך
ר"ל בקושיותו שאומר שלא שפר הכתוב זה הפלא
כי עד אתן לך טעם וראיה בזה ובכוונה בו · אבל
הנביא הזה לא הזכירו זה בספרים לפי שהם חולקי
על דעתו ואין מושכים בנפשו שהוא ממעש' הכשפי
כענין משה רבנו עם המצרים בתחלת מעשיו ·
ומפני זה עוד לא הזכיר הכתו' הנס הזה כי היה צ'
צריך להזכיר דברי החולקים עליו כאשר הזכיר ד'
דברי חרטומי מצרים ולא נתבארו דברי אברהם
עמהם כאשר נתבארו דברי משה רבי' בסוף · וזה
שאמר הכתוב אני ה' אשר הוצאתיך מאור כשדים
לתת לך את הארץ הזאת לרשתה כי מעת הוצאתיך
[illegible] לא אמר אשר לקחתיך מאור כשדי'

אבל אמר הוצאתיך שהוצאה ממנהגו אחר כמו א'
אשר הוצאתיך מארץ מצרים ואמר לתת לך את
הארץ הזאת לרשתה כי מעת הוצאתו אותו מאור
כשדים היה הרצון לתתו לו שיגלהו ויתן לו הארץ
ההיא ותרח אביו ואברהם היה נלכם מן הנס—
ההוא שעל שילכו ט' ארץ כנען להתרחק מארץ
כשדים מפחד המלך כי הרן קרוב להם ועם אחד
ושפה אחת לכלם כי לשון ארמית לשונם ורצו ל'
ללכת אל עם אשר לא ישמע לשונו המלך ההוא
ועמו · וזהו טעם ויצאו אתם מאור כשדים ללכת
ארצה כנען ויבאו עד חרן אשר שם משפחתם—
ואנשיהם מפעלם וישבו שמה ונתעכבו שם ימים
רבים ושם נצטוה אברהם לעשות מה שעלה— כ'
בדעתו ללכת ארץ כנען ועזב את אביו ומת שם
בחרן ארצו · והוא הלך עם אשתו ולוט בן אחיו
לארץ כנען · וזהו שאמר הכתוב ואקח את אברם
את אברהם מעבר הנהר ואולך אותו בכל ארץ כ'
כנען · כי נעבר הנהר נצטוה בזה ומשם נקראו
והולכו בכל ארץ כנען · והנה על דעת רבותי' יהיה
אור כשדים כפשוטו מלשון אמונת ראייתו אור ·
ואמרו ויצאו אתם מאור כשדי' ותרח לא יצא מהכבשן
אבל אברם הוא העיקר או המקום נקרא כן שנעבדו
הנה כמו והתבערה ונמשך ולהקבצות האלוהי—
אלהים · וידמה הכתו' כי בצאת אברם מן הכבשן
בראו להם כלם משם · ופי' באורי כבדו ה' על דעתם
כדבריהם כי הם ההרים הנבוכים שהם ענין אור
ומשיאין משואות להודיע הקדשו מהר במרחקים
כאשר אמר באיי הים שם ה' אלהי ישראל · והענין
שיודיעו בכל העולם הנס והפלא הנעשה להסבכנו
השם וכן מאורות נפשם הקור ששם אורו והאמונות
הגדול כמו שהוריאחו את שרף · וראיה במדרש הומי
אורי עם באורי כבדו ה' במה מכבדי אותו ר' ייבא בר
כהנא אמר באילן פנסיא הם כבדן העושים שמדליקי
נבהו כנסיו בכל מקום אפי' באיי הים לכבוד השם
הרי שהם עושים באורים מלשון אש כפשוטו ·

ויצאו אתם מאור כשדים · בעבור כי
אברם נכתב מאביו והקולמוס בע
בעצתו ובעבורו ילכו אמר הכתוב ויצאו אתם ואעפ
שאמר ויקח תרח זה בעבור שהיה אברם מכבד
את אביו והולך אחריו אמר ויקח תרח אבל לוט ושרי
בעבור אברם הלכו אתם זה גם אחרי שנפרד אבל
מאביו הלכו אתו · וימת תרח · כשיצא
אברם בחרן משפות תרח
הרבה ולמה הקדים הכתוב מיתתו של תרח
ליציאתו של אברם שלא יהא הדבר מפורסם לכל
ויאמרו לא קיים אברם כבוד אב ואם שהניחו זקן
והלך לו לפיכך קראו מת ועוד שאף בחייהם
קרויים מתים לשון רש׳ ובכבר הוא · ואם תמה על
בריקס פוק מנהג כל הכתוב הוא לספר חיי אב
הולדו הבן ומיתתו ואחר כך מתחיל בענין הבן
בכל הדורות כך נהגו הכתובים · והנה נח עשמו
שניו של אברם עולים חי ושם בנו כל ימי אברם
היה חי · ויתכן שבאו לפרש הוא מפני שהיה
הכתוב בתרח סדר הפרש׳ כולה זה בשם ותולדותיו
כולם לא הוזכר הכתוב מיתה ולא חזר וכלל השנים
ובכאן חזר ותפש הסדר הראשון שבכתב השנים
הרבי מאחסוער כתב כלל ויהיו כל ימי תרח וימת
והוסיף עוד להזכיר עוד מקום מיתתו שהיה בחרן
המקום שהוזכר לאברהם ולכך דרשו שכל זה כדי
שיראה מבלעדי שהיה אברם שם עמו · ועוד
מפני שכבר התחיל בענין אברהם ספר שיצא עם
אביו מאור כשדי ללכת ארצה כנען והיה בטעלו
שלא סדר חייו ומיתתו על הסדר ויכתוב אותם
במנה · ואשר אמרו עוד בתחלה אותה דורש
הרשעים בחייהן קרויים מתים נסכן הוא תמיה
מפני שכבר דרשו מפסוק ואתה תבוא אל אבותי׳
בשלום שבשרו שיש לאביו חלק לעולם הבא ואולי
כונתם שעשה תשובה בשעת מיתה אבל ימיו
היו כולם ברשע והיה קרוי מת · ולשון רש׳ צריך
שעשה תרח תשובה או שיש יש לו חלק לעולם־
הבא שאמרו חכמים בזכות בנו והיה הבשורה של
שהוא לא היה יודע עד שנתבשר בבן בשעת שאמר
לו ואתה תבוא אל אבותיך בשלו׳ וכן מצאתי במדרש
כל העולם כשרים חוץ משל זית ושל גפן שהשמן
והיין קרבם לגבי מזבח הכשיל מטרות את האילנו׳
והקימם באברהם שהטיל את תרח שנאמר ואתה
תבוא אל אבותיך בשלום ·

סדר ויאמר

אל אברם
לך לך · להנאתך ולטובתך ושם אעשך לגוי גדול
וכאן אי אתה זוכה לבנים לשון רש׳ ואין ערך זה
מספיק הלשון כן הנשים הלך הלך לו הלכה לו אל
הגדולים קומו עברו לכם את כנען ורד ודומה בכה
אבל רבותי עשו מדרש במה שאמר הכתוב ועשית
לך ארון עץ ועשית לך שתי חצצרות כסף משלו
שאין המלאכה שלו והיה ראוי שיאמר כמו שאמר
במשכן ואת המשכן תעשה · מארצך
וממולדתך · כת׳ רש״י והלא
כבר יצא משם עם אביו עד חרן אלא כך אמר לו
הבה התרחק עוד מבית אביך · ורא״ש וכבר אמר
השם אל אברם לך לך מארצך זה זה הדבר היה
בעודנו באור כשדים ושם צוהו לעזוב ארצו
ומולדתו ובית אביו אשר שם. ואיננו כמו שהסכים
כן היה אברם שהקל הנסיעה מבית אביו במעשה
הטים ותרח אביו ברענוכשמו הלך עמו והכתוב אומר
ויקח תרח את אברם בנו יורה זה אברם אחרי
אביו ובעצתו יצא מאור כשדים ללכת ארצה כנען
ועוד זה הכתוב שאמר ויקח את אברם ארצה אל
אברהם מעבר הנהר ואולך אותו בכל ארץ כנען
היה ראוי שיאמר ויקח את אברם את אברהם
מאור כשדים ואוליכהו בכל ארץ כנען זה מעשה
עקר ושם נכתוב בזה · ועוד יקשה עלינו כי
אברהם בשעת אשר שיצוה לקחת אשה לבנו אמר לו

כי אל ארצי ואל מולדתי תלך והוא הלך אל ארם
נהרים אל עיר נחור אבל היה ארצו ומולדתו ושם
נאמר אם לא אל בית אבי תלך ואל משפחתי כי שם
בית אביו ומשפחתו שהיא מולדתו. לא כאשר
יחשבו רבים לומר כי ארצו חרן ומולדתו אור כשדים
והנה הוא הרחיק כאן כי באור כשדים נאמר לו לך
לך מארצך וממולדתך ומבית אביך והנה כי אור שם רבים אבל
הפשט כבר ידעת אותו מדברינו שכתבנו בסדר
שלפניו וזה כי חרן היה ארצו ושם מולדתו והיא ארץ
אבותיו מעולם ושם נשבו לשוב אותם. וכך אמרו
בבר' לך לך אחת מארם נהרים ואחת מארם נחור
וטעם להזכיר ארצך וממולדתך ובית אביך כי יקשה
על האדם לעזוב ארצו אשר הוא יושב בה ושם
אוהביו ורעיו וכל שכן כשהיא ארץ מולדתו ששם
נולד וכל שכן כשיש שם כל בית אביו ולכך הוצרך
לומר לו שיעזוב הכל לאהבתו של הקב"ה

אל הארץ אשר אראך היה מהלך והולך מגוי אל גוי
וממלכה אל עם אחר עד שבא אל ארץ כנען
ואמר לו לזרעך אתן את הארץ הזאת. או נתקיים
אל הארץ אשר אראך ואז נתעכב וישב בה. ומה
שאמר ויצאו ללכת ארצה כנען לא להתישב בה כי
עדין לא ידע כי על הארץ היא נבטח אלא שאחז
תחילה דרכו לדרך ארץ כנען כי כן היה דעתו ודעת
אביו גם מתחלה בצאתם מאור כשדים ומפני זה
אמר ויבאו כאשר הודיע אותו הש"י מגמת אביו כי היה
התשובה כן: אוהב . ויתכן לומר כי מברא שוכה ידע
כי ארץ כנען נחלת ה' היא ובה יתן חקים . ולכן
והאמין כי זו הארץ אשר אראך ירמוז לו על ארץ
כנען או על כולה או על אחת מכל הארצות ההיא
הם פניו זו כל ארץ כנען כי שם הארץ אשר
יראנו בחירתו. **והיה** ברכה . אתה תהיה
הברכה אשר יתברכו בה לאמר
ישימך אלהים כאברהם והוסיף עוד כי כל משפחות
האדמה יתברכו בו לא אנשי ארצו בלבד או ונברכו

שיהיו מברכים בשמו . והנה זאת הפרשה לא
ביארה כל הענין כי מה טעם שיאמר לו הקב"ה עזוב
ארצך ואיטיבה עמך טובה שלא היתה כמוה
מעולם מבלי שיקדים שהיה אברהם עובד אלהים
או צדיק תמים או שיאמר טעם לעזיבת הארץ
שיהיה בהליכתו אל ארץ אחרת קרבת אלהים ומנהג
הכתוב לאמר התהלך לפני והשמע בקולי ואיטיבה
עמך כמאמר בדוד ושלמה וכענין התורה כולה
אם בחוקותי תלכו אם שמוע תשמע בקול ה'
אלהיך וביצחק אמר בעבור אברהם עבדי אבל
להבטיחו בעבור ישיבת הארץ אין בו טעם אבל
הטעם מפני שעשו אנשי אור כשדים עמו רעות
רבות על אמונתו בהקב"ה והוא ברח מהם ללכת
ארץ כנען ונתעכב בחרן אמר לו לעזוב גם אלו
ולעשות כאשר חשב מתחלה שתהיה עבודתו לו
וקריאת בני אדם לשם ה' בארץ הנבחרת ושם
יגדל שמו ויתברכו בו הגוים הפך לו כאשר עשו
עמו באור כשדים שהיו מבזים ומקללים אותו ושמו
אותו בבור או בכבשן האש ואמר לו שיברך
מברכיו ואם יחיד מקללו יואר וזה טעם הפרשה
אבל התורה לא רצתה להאריך בדעת עובדי ע"ז
ולפרש הענין שהיה בינו ובין הכשדים באמונה
כאשר קצרה בענין דור אנוש ובסברתם בע"ז
שחדשו . **ויעבר** אברם בארץ עד
מקום שכם . אומר לך כלל
תבין אותו בכל הפרשיות הבאות בענין אברהם
יצחק ויעקב והוא ענין גדול הזכירוהו רבותינו בלשון
קצרה ואמרו כל מה שאירע לאבות סימן לבנים
ולכן יאריכו הכתובים בספור המסעות וחפירת
הבארות ושאר המקרים ויחשוב החושב כאלו הן
דברים מיותרים אין בהם תועלת וכולם באים
ללמד על העתיד . כי כאשר יבא המקרה לנביא
משלשת האבות יתבונן ממנו הדבר הנגזר
לבא לזרעו . ודע כי כל
גזרת עירין כאשר תצא מכח גזרה אל פועל דמיון

תהיה הגזירה מתקיימת על כל פנים · ולכן יעשו
הנביאים מעשה בנבואות כמאמ' ירמיהו שצוה
לברוך והיה ככלותך לקרוא את הספר הזה תקשור
עליו אבן והשלכתו אל תוך פרת ואמרת ככה
תשקע בבל וגו' וכן ענין אלישע בהניחו זרועו על
הקשת ויאמר אלישע ירה ויור ויאמר חץ תשועה
לה' וחץ תשועה בארם ונאמ' שם ויקצף עליו איש
האלהים ויאמר להכות חמש או שש פעמים אז הכית
את ארם עד כלה ועתה שלש פעמים תכה את
ארם ולכן החזיק הקב"ה את אברהם בארץ ועשה
לו דמיונות בכל העתיד להעשות בזרעו · והבן זה
ואני מתחיל לפרש הענין בפרט בפסוקים בע"ה
ויעבר אברם בארץ עד מקום שכם היה
אשר שכם עד זה שם המקום ההוא ושכם בן חמור
ע"ש שבו נקרא · וכת' רש"י נכנס להתפלל עד מקום
שכם להתפלל על בני יעקב כשיבאו מן השדה
עצבים וכבר הוא · ואני מוסיף כי החזיק אברהם
במקום ההוא תחלה וקודם שנתן לו הארץ כרמז
לו מזה כי בניו יכבשו המקום ההוא תחלה קודם
היותם זוכים בו וקודם היות עון יושבי הארץ שלם
להגלותם משם ולכך אמר והכנעני אז בארץ ·
וכאשר נתן לו הב"ה הארץ במאמר אז נסע משם
ונטה אהלו בין ב"א ובין העי כי הוא המקום
אשר כבש יהושע בתחלה · ויתכן שיאמר הכתוב
והכנעני אז בארץ להורות על ענין הפרשה לומ'
כי אברם בא בארץ כנען ולא הראהו השם הארץ
אשר יעדו ועבר עד מקום שכם והכנעני אז היה
תמיד והנמצא אז בארץ ואברם ירא מהם ולכן
לא בנה מזבח לה' ובבואו במקום שכם באלון מורה
נראה אליו השם ונתן לו הארץ שהיה ירא מהם כי כבר
הובטח בארץ אשר אראך ואז בנה מזבח לה' ל
לעבדו בפרהסיא · ואלון מורה זהו במקום שכם
ונקרא ג"כ אלוני מורה כמו שכתו' מול הגלגל א
אצל אלוני מורה ושם הר גרזים והר עיבל בשכם
והקרוב שכן שבאו שם בתחלת בואם לארץ אבל

אלוני ממרא הוא מקום אשר הוא במשר חברון
רחוק מן הירדן ודע' כי בכל מקום שיאמ' הכתוב
אלוני ממרא שם ממרא הוא על שם איש אמורי
שהמקום ההוא שלו כמו שנא' והוא שוכן באלוני
ממרא האמורי אחי אשכול ואחי ענר וכו' · ואלון
מורה ואלוני מורה נקרא המקום ההוא ע"ש איש
ששמו מורה אבל זה כנעני הוא מארץ הכנעני
היושב בערבה וכשיזכיר הכתו' ממרא סתם הוא
שם הכפר כמו שנאמר ויבא יעקב אל יצחק אביו
ממרא קרית הארבע היא חברון ונאמ' אשר על
פני ממרא היא חברון כי האיש אשר לו אלונים נקר'
על שם הכפר · וכן שכם בן חמור כשם הכפר שכם
ודבר על דעתיה דר' יהוד' אתרא הוא דשמיה ממרא
על דעתיה דר' נחמיה גברא הוא דשמיה ממרא ·

וטעם לה' הנראה אליו · כי הודה לשם
הנכבד ובנה לו זבח תודה על שנראה
אליו כי עד הנה לא נראה אליו השם ולא נתודע אליו
במראה ולא במחזה אבל נאמ' לו לך לך מארצך
וממולדתך בחלום הלילה או ברוח הקדש · ויתכן
שירמוז הנראה אליו על סוד הקרבן והמשכיל
יבין · ויקרא בשם ה' · פי' אונקלוס שהתפלל
שם כמו קראתי שמך ה' מבור תחתיות · והנכון
שהיה קורא בקול גדול שם לפני המזבח את שם
ה' מודיע אותו ואלהותו לבני אדם כי באור כשדים
היה מלמד ולא אבו שמוע · ועתה כשבא בארץ
הזאת שהובטח בה ואברכה מברכיך היה מלמד
ומפרסם האלהות · וכן אמ' הכתו' ביצחק כאשר הלך
לו בנחל גרר והובטח לו תירא כי אתך אנכי שבנה מזב'
ויקרא בשם ה' כי בא במקום אדם אשר לא שמעו
את שמעו ולא ראו את כבודו והגיד כבודו בגוים
ההם ולא כאמ' שעקב בן יפת שהוא בעם רבים
כלם עבדי ה' והיתה לו קהלה גדולה נקראת עדת
ישר' ונתפרסמה האמונה בהם ומדעה לכלותם
מימי אבותינו נתפרסמה בכל ארץ כנען ובראשונו
בבר' מלמד שהקריא שמו של הב"ה בפי כל בריה ט'

הנגבה כת' רש"י ללכת לדרומה של ארץ ישראל והוא בחלק בני יהודה ש'
שנטלו בדרומה של ארץ ישראל · וכן מצינו לבא
בבנין שנא' יהודה יעלה בתחלה · ויהי רעב
בארץ · הנה אברהם ירד למצרים מפני
רעב לגור שם להחיות נפשו בימי הבצורת והמצרי'
עשקו אותו חנם לקחת את אשתו והקב"ה נקם
נקמתם בנגעי' גדולי' והוציאו משם במקנה בכסף
וזהב וגם צוה עליו פרעה אנשים לשלחם ורמז
לו כי בניו ירדו למצרים מפני רעב לגור בארץ
והמצרים ירעו להם ויקחו מהם הבנים כאשר אמר
וכל הבת תחיון והקב"ה ינקום נקמתם בנגעי' גדולי'
עד שיוציאם בכסף וזהב וצאן ובקר מקנה כבד
מאד והחזיקו בהם לשלחם מן הארץ לא נפל דבר
מכל מאורע האב שלא יהיה בבנים · והענין הוא
פירשוהו בב"ר ר' פנחס בשם ר' הושעיא אמר הקב"ה
צא וכבוש את הדרך לפני בניך ואתה מוצא כל מה
שכתו' באברהם כתוב בבניו · באברהם כתב ויהי
רעב בארץ · בישראל כתי' כי זה שנתים הרעב
בקרב הארץ ; ודע כי אברהם אבינו חטא חטא
גדול בשגגה שהביא אשתו הצדקת במכשול עון
מפני פחדו פן יהרגוהו והיה לו לבטוח בשם שיציל
אותו ואת אשתו ואת כל אשר לו כי יש בשם כח לעזור
ולהציל גם יציאתו מן הארץ שנצטוה עליה בתחלה
מפני הרעב עון אשר חטא כי השם ברעב יפדנו ממ'
ממות ועל המעשה הזה נגזר על זרעו הגלות בארץ
מצרים ביד פרעה במקום המשפט שמה הרשע והחטא ·
הנה נא ידעתי ואם אמרו כי אחותי את לא
ידעתי לאיש פחד ממנה . עתה יותר
מקודם לכן · ואם בארץ שהיו המצרים שחורים
ומכוערים כדברי רש"י הנה גם לאבימלך מלך פלשתים
אמר כן נבקוה גם יצחק שהיה גר בארץ ההיא כי
בישבת השם אולי היה בדור ההוא הכנענים שטופי'
בזמה וגבורים מן העריות יותר מאנשי מצרים
ופלשתים ואיננו נכון · ויתכן כי לא היה להם פחד

רק בפלשתים בעבור יושבי ממלכתם כי היה דרכם לא
להביא למלך האשה היפה מאד ולהרוג את בעלה
בעלילה שישימו עליו · והנכון בעיני כי זה דרכם לעו'
מעת באם מחרן בכל מקום שהיו אומר אחותי היא
כי כן אמר ויהי כאשר התעו אותי אלהים אבל הכת'
יזכיר זה במקומו אשר יתחדש להם ענין בדבר ·
והנה זרז אותה עתה כאשר צוה לה מתחלה ויצחק
לא פחד בארצו ובעשרו רק בבואו אל ארץ פלשתים
אחז דרכו · ואמר למען ייטב לי בעבורך כל ימי
היותנו גרים בארץ הזאת עד עבור הרעב כי אבל'
מפני הרעב באו לגור בארץ ובעבור הרעב ישוב
לארץ אשר נצטוה עליה ונתנה השם לו ולזרעו והיה
יושב שיחיו נפשם ברעב · ויבא להם ריוח והצלה
מאת השם לשוב או שיתכן להם לבוא לארץ
כנען בהתישם ממנה · וכת' רש"י הנה נא ידעתי
מדרש אגדה עד עכשו לא הכיר בה מתוך צניעות שבשניהם
ועכשו על ידי מעשה הכיר בה · ולא שעל ידי
הדרך אדם מתנבל וזו עמדה ביופיה ולפי פשוטו
הנה הגיע השעה שיש לדאוג על יופיך וידעתי זה
ימים כי יפת מראה את ועכשו אנו באים בין בני
אדם שחורים אחיהם של כושיים ולא הורגלו באשה
יפה ודומה לו הנה נא אדוני הנה נא כל זה לרש"י
והמדרש קבלה בפסוק שבכם ונסמך למקרא אבל
אין צריך לכל הדברים האלה שאין מלת נא מורה
על דבר שנתחדש בעת ההיא בלבד אבל על כל דבר
הווה ושעבר יאמרו בלשון הזה רוצה על הענין עצמו
שהוא עתה ככה הנה נא ידעתי כי אשה יפת מ'
מראה את · מאז ועתה · וכן הנה נא עצרני ה'
מלדת מעולם עד היום הזה · וכן הנה נא שתי
בנות · כי לא ידעו עתה וכלם ככה · ויראו מפשט
הכתובים כי שרה לא קבלה עליה לומר כן אבל
המצרים היו רשעים ויחטאו מאד וכאשר ראו אותה
ויהללו אותה אל פרעה לקחוה אל ביתו ולא שאלו
בה כלל אם היא אשתו או אחותו והיא שתקה ולא
הגידה כי אשתו היא · ואברהם בפני מפחדו כי א'

אחותו היא ולכך הטיחו לו בעצרה · וזהו שאמר
הכתוב מה זאת עשית לי למה לא הגדת לי כי
אשתך היא האשים אותו כי בראותו שיקחו אותה
היה לו להגיד לפרעה כי אשתו היא וחזר והאשים
אותו על אמרו אחותי לשרים ולבית פרעה כי אחותו
היא ולא האשים את האשה כלל כי אין דרכי
שתכחיש היא את בעלה והראוי לה שתשתוק ·
וטעם וישלחו אותה שרי פרעה כי כאשר ראו אותה
המצרים אמרו ראויה זאת לשרים הגדולים והנה
השרים ראוה וגם הם יראו לנפשם מפגוע בה כי
מפני היופי הגדול ידעו כי המלך יחפץ בה ולא
ויהללו אותה שניהם עמו ראויה זו למלך לרש"י · וזה
דעת אונקלוס שאמר ושבחו יתה לות פרעה או שהללוה
אל המלך עצמו ושאלו ולקחה · וטעם על
דבר שרי אשת אברם כי בעבור החמס שעשה
לשרה גם לאברם ובזכות שהסכימו עליו הנגעים
הגדולים ההם ; **ויקרא** פרעה לאברם ·
יתכן כי בבא הנגעים פתאום
עליו ועל ביתו בעת אשר לוקחה שרי אל ביתו הרהר
בדעתו לאמר מה זאת עשה אלהים לנו ושאל אותה
והגידה כי אשתו היא · ולכן קרא לאברם והאשים
אותו או כאשר אמרו רז"ל שלקה בראתן שהתשמיש
קשה לו וחשב כי שמא אשת היא ואמר לו בתמיה
מה זאת עשית לי להוציא מפיו האמת כי אם
היתה אחותו היה אומר אמרתי אחותי היא · ואמר
ועתה הנה אשתך קח ולך לראות מה ידבר ומה
ישיב על תוכחתו ואברם שתק מיראה ולא השיב א׳
אותו דבר מרוב פחדו או הבין פרעה כי היא אשתו
כאשר חשב ומה עלו אנשי לבנים ; וטעם ויקח
אותה לי לאשה שהיה בדעתו שתהיה זאת אשר לו
המלכות ולא תהיה פלגש לו והזכיר זה בעבור ש
שיודע לו אם היה אחותו כאשר פרשתי ; וטעם
הוא ואשתו וכל אשר לו להודיע שלא נגע ממנו ד׳
דבר מכל המתנות הגדולות שנתנו לו בעבור שרה
שתהיה למלך ולא אמרו לו כי מיתתו ומתנה בשעת

היה וזה ממעשה הנס ; **ויהי** ריב · כת׳ רש"י
לפי שהיו רועיו של לוט מרעין בשדות
אחרים והיו רועיו של אברם מוכיחין אותן על
הגזל והם אומרי׳ נתנה הארץ לאברם ולו אין יורש
ולוט יורשו ואין זה גזל והכתוב אומר והכנעני ו׳
והפרזי אז יושב בארץ ולא זכה בה אברם עדיין
ומדרש רבותי׳ הוא · ואני תמה כי המתנה שנאמר
לאברם לזרעך היתה שנאמ׳ למעל׳ לזרעך אתן את
הארץ הזאת והיאך יירשם לוט אולי שמעו הרועים
המתנה וטעו · והכתוב אמר כי גם ללוט גם לאברם
אינה עתה ולפי זה מה שאמר תחל׳ כי היה רכושם
רב לאמ׳ כי מפני הרכוש הרב לא ישא אותם הארץ
והזכירו רועי לוט להכעיס מקניהם בשדות שיש
להם בעלים וזאת סבת המריבה ועל הפשט היה
המריבה על המרעה כי לא נשא אותם הארץ וכ׳
וכאשר היה מקנה אברם רועה באחו היו רועי לוט
באים בגבולו ורועים שם מקנה אברם ולוט היו גרי׳
ותשבם בארץ ופחד אברהם פן ישמעו הכנעני
והפרזי יושבי הארץ כובד מקניהם ויגרשום או
יכו אותם לפי חרב ויקחו להם מקניהם ורכושם שם
ישיבת הארץ עתה להם לא לאברהם · וזה טעם
והכנעני והפרזי כי הזכיר שהיו עמים רבים יושבי׳
בארץ ההיא ולהם ולמקניהם אין מספר ולא ישא
הארץ אותם ואת אברם ולוט · ומעלת אז ירצה לו
כי הכנעני היו בארץ עמים הרבה יושבי אהל ומקנה
באספו מקניהם אל שדה אחת ורועים שם שנה ושנת׳
ובמשמשים אל גבול אחר אשר לא רעו אותו וכן
יעשו תמיד כמנהג בעלי מקנה והכנעני והפרזי היו
אז בארץ הנגב ובשנה האחרת יבאו שם היבוסי
והאמורי והחתי ; **כגן** ה׳ כארץ מצרים · יאמר
כי ארץ הככר כלה משקים אותה
נגלל מן הירדן כדרך שעושה גן ה׳ שנאמר בו
ונהר יוצא מעדן להשקות את הגן וכדרך שהוא
בארץ מצרים שנא׳ בה תזרע את זרעך והשקית
ברגלך כגן הירק · והזכיר שני המקומות יאמר

כגן יי׳ שהמקום הטוב בהחלט׳ כמוהו כלו משקה
והזכיר כארץ מצרים לראיה · ורבותי׳ אמרו כגן
יי׳ לאילנות כארץ מצרים לזרעים ידוע לכל שיש
בככר נהרות גדולים ישקו אילנות הגנות כגן יי׳ וכן
יאורים כארץ מצרים ישקו הירק ובאר על בואך
כי הארץ שישקו אותה כן רחוקה מן הבצרת
וטובה למרעה ׃ וטעם ישב בארץ כנען · בא
ארץ כנען כלה שלא יעמד במקום אחד אבל בכל
ארץ כנען יעבר · ולוט התישב במקום אחד ממנה
בערי הככר כי ערי הככר מכלל ארץ כנען הם ׃
וטעם בערי הככר פעם בזו ופעם בזו מפני כובד
המקנה וזה טעם ויבחר לו לוט את כל ככר הירדן
כי המקנה עם אברם שלא יבא בכל הככר ׃ וטעם
ואנשי סדום רעי׳ יאשים הכתו׳ את לוט שלא נמנע
מלשכון עמהם כדברי רש״י · ויורה על בחירת
הצדיק שלא נפל חבלו במקום אשר שמה הרשע
כי לא ינוח שבט הרשע על גורל הצדיקי׳ וכל ערי
הככר רעים וחטאים ליי׳ מאד כי על נהפכו ואעפ
שכל בני כנען אנשי תועבות גדולות כי כן כתו׳ ׃

קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה · יתכן
שזה רשות כדרכו אומר לו בכל אשר
תרצה ללכת בארץ לך כי אהיה עמך ושמרתיך
מרשע רעים · כי לא תגנה כלו שלא יהיה ואפשר
מעט שילך בה כל ארכה ורחבה להחזיק במתנה
כאשר פירשתי לא נכתוב לעשות זה מיד והנה
עשה כן כי עתה היה במזרח ואחר הלך אל ארץ
פלשתים שהוא במערב והנה היה המעט בחייו
וטעם לך ולזרעך שתחזיק במתנה מעכשיו
להנחילה לזרעך כמו שאמרו רבותי׳ ירושה היא
להם מאבותיהם · וע״ד הפשט יתכן שהיה מושל
עליה וכאילו אינם בתוכם בכל מקום שילך בארץ
ההיא ׃ **ויהי** בימי אמרפל מלך שנער · ה
המעשה הזה אירע לאברם להורות
כי ארבע מלכות העמודה למשול בעולם ובסוף
יתגברו בניו עליהם ויפלו כלם בידם וישיבו כל

שביהם ורכושם והיה הראשון מהם מלך בבל כי
כן המתרגם כדכתי׳ אנת הוא רישא די דהבא ואחרי
אלסר שם עיר במדי או בפרס ועלם בעבר ההיא
והמלך מלך יון הוא המלך הראשון ומשם התפשט
מלכות כשנגח דריוש וכבר אמרו זה רבותי׳ בשם
ר׳ יוסי אומ׳ פה שהם מלכו בעולם ואח״כ התפשט
מלכותם בכל העולם כלו · ומלך גוים המלך על
עמים שונים אשר שמוהו עליהם לראש ולקצין כ
כמו למלך רומי אשר המלך על עיר מקובצת
מעמים רבים כתים ואדום ויתר גוים · וכך אמרו
בב״ר א״ר אבין כשם שפתח בד׳ מלכיו׳ כך אינו חותם
אלא בד׳ מלכיות וכו׳ · ושם עוד ויהי בימי אמרפל
מלך שנער זו בבל אריוך מלך אלסר זו מדי · כ
כדרלעומר מלך עילם זו יון ותדעל מלך גוים זו
מלכות הרשעה הזו שהיא מכתבת טירוניא מכל
אומות העולם · וטעם ומלך בלע מפני שהמלך על
עיר קטנה ואנשי בה מעט ולא שם לו על פני חוץ ׃

איל פארן · כתרג׳ מישר פארן ויונתן אומ׳ שאין
איל לשון מישור אלא מישור של פארן
איל שמו · ושל ממרא אילני שמו · ושל ירדן ככר
שמו ושל שטים אבל שמו וכלם מתרגמי׳ מישרא
וכל א׳ שמו עליו לרש״י · ואלו היה כן היה אונקלוס מתרג׳
בשמות אילא דפארן אילני דממרא כמנהגו בשמו׳
ומי הוכר לו במקומות הרבים ההם המישור
המה כלם או הרים הגבוהים · וממרא שם האיש
אחי ענר ואשכל בעלי ברית אברם והמקום הוא
שלו כמו שאמר אלוני ממרא האמורי כאשר פירשתי
אבל איל פארן מקום אילים כי יבושו מאילים אשר
חמדתם ואלוני מקום טובים כאלה וכאלון טובים
מעבן · והכתוב בהם להיותם נטועים במישור
לפני המדינות להיות לעיר כמו מגרש · וכן
תרגם אלון בכות · מישר בכותא · ושם אינם שם
העצים למקום כי הוא שם לאלון הנטוע שם כמו
שמפרש תחת האלון אלא שהוא רודף הענין
לא המלות · והתרגום הירושלמי

ואמר באיל פארן ואינו מפרש מישרא כדברי אונקלוס
ואמר באלון בכות בוט בכותא כי אלון בכות אלא
שם לאילן לא למקום ואונקלוס סבר שהוא שם למקו'
כי היו בו אילנים רבים כמו אלוני ממרא ולכן אמר
הלשון · והנה כלם שמות התאר · אבל ככר הירדן
לשון מישור יותר הוא כי כן יקרא בלשון הקדש
המקום שהככרות מתפשטין בהם במרוצת ההרי'
ההרים השוטפים שם ולכן אמר ואל תעמוד בכל
הככר ההרה המלט · וכן כי כתוב לבשו כרים
הצאן ועמקים יעטפו בר פעמים יכפלו המלה
ופעמים יסירו הכפל כמו בת עין וזולתם רבים ·
ויקראו גם השטחים המישורים בשם הזה לכרי ו
ולרצים · שרי המאות ואת הכרי וכן בכרכרות שם
לגמלים הממהרין שהוזכרו בתלמוד גמלא פרחא
ונמצא מהכרכר כפלים · ואבל השטים וכן אבל
מחולה שתרגמו אותם מישר הוא המקום הנהלך
אינם נטועה בבנין הלשון אבל לשון אורבן ושמא
כמו ויאבל חיל וחומה אבל תרגום אומללה נכון ·

אל עין משפט · ע"ש העתיד שעתידים משה
ואהרן להשפט שם על עסקי אותו המעין
לרש"י מדברי אגדה · ולא הבינותי זה כי קדש זהו
קדש ברנע כי הוא באיל פארן אשר על המדבר
ונמצא כשהלכו המרגלים בשנה שנית שנאמר אל
מדבר פארן קדשה וכתוב ובא עד קדש ברנע
והאמרו כשלחי אנשי' לרגל · ושם ישבו יש' ימים
רבים אבל קדש שהיא משפט הנזכר שהוא במדב'
צין שבאו שם בשנת הארבעים שנא' ויבאו בני יש'
כל העדה מדבר צין שבאו שם בשנת המ' שנאמ'
ויבאו בני יש' כל העדה מדבר צין בחדש הראשון
וישב העם בקדש · וגמר הפרשה אותו המדרש על
השם בלבד הוא כמו הכתוב כי השם הזה קדש הו'
יקרא עין משפט · ואונקלוס אמר מישר פלוגת דינא ולא
ידעתי מהו אולי הוא מלשון פלגים יבלי מים מי
פלג לשטף תעלה · וכן בלשון חכמים פלג של מים ·
יאמר כי במישור ההוא מעינות המשפט ושאיבת הדין

כי היה מישור נאה מעותד למלכים שם ישם ל
להשפט כל העמים באחרית הימים ·

שדה העמלקי · לרש"י עדיין לא נולד עמלק
ונקרא ע"ש העתיד · ולא ידעתי אם רצה לומר כי
משה כתב קרא המקום בשם שהוא נקרא בימיו
והכ' אין בכאן דבר עתיד או מה העתידה הזאת
שיתנבאו העמים לקרוא המקום כן ולשון בר' עדיין
לא נולד עמלק ואת אמרת את כל שדה העמלקי
אלא מגיד מראשית אחרית · וזה דרך הדרש להם
במקומות רבים גם בנהרות גן עדן אמרו כלשון
הזה וכוונתם לומר כי מעת בראת הנהרות כאומר כי
הנהר הולך קדמת ארץ העתידה להיות לאשור ·
והנכון בעיני בשדה העמלק כי היה שמו הקדמוני
אולי שכבר מבני החורי' ישב הארץ ומושל על המקו'
ההוא ושמו עמלק ואיש בכור עשו קרא שם בנו
ע"ש האיש ההוא ואולי ממשפחה תמנע אמו היה ומשל
נשתמר זכרו והיה שם שטוף צלג'

בארות בארות חמר · בארות הלבנ'
היו שם שגומצים אדמה לטיט הבנין ומדרש אגד'
שהיה הטיט בקומתו נס למלך סדום שיצא משם
לפי שהיו באומות מפקפקין שלא היו מאמינים באברה'
שנצל מכבשן האש ומשיצא זה מן החמר האמינו
באברהם למפרע לרש"י · ואין ספק כי שם בארות
חמר בארות אשר בהם רפש וטיט כענין שכתוב
ובבור אין מים כי אם טיט ויטבע ירמיהו בטיט ·
וכתוב ויעלני מבור שאון · ויתכן שיצא משם כראוי
בלא נס ואם תמה במדרש ההגדה כי האומות
שלא היו מאמינים שעשה הקב"ה נס לאבר' בראותם
נסו של מלך סדום לא יוסיפו אמונה בקבלה כי מלך
סדום עובד ע"ז היה · והנה נסו או יאמרו ידי עובדי
ע"ז או שיאמינו בכל הנסים שיהיו בכשפים או
מקרה באפשרות רחוקה · ונסו אין ספק בלב
המאמינים בשל אברהם · ואולי יפרשו ויצא מלך
סדום לקראתו שיצא מן החמר כשעבר אברהם
עליו כי נעשה לו נס לכבוד אברהם שיצא לקראתו

לגדלו ולכבדו ׃ ואפשר כי אברהם בשום הגוים
בעבור הקוה כי יוכן להציל הילדי׳ ולהשיב לחס־
רכושם ונעשה הנס על ידו ואם נעשה למלך
סדום גם לכבוד אברהם כל שכן שיש להאמין ש
שנעשה גם לאברהם להציל ממות נפשו ׃ וכאשר
כי מלך עמורה כבר מת כאשר עבר אברהם־
עליו או שנפל בעבור אחר כי שמה ריצו לעמק ׃

ויחלק עליהם לילה כת׳ רש״י לפי פשוטו
כדרך הרודפים שמתחלקים א׳
אחר רודפים כשבורחין זה לכאן וזה לכאן לילה
כלומ׳ לאחר שחשכה לא נמנע מלרודפם ׃ והנכון
כי רדף אותם ביום עד דן עם כל מחנהו וכאשר
חשך עליהם הלילה ולא היה רואה אי זה דרך אשר
יברחו בם חלק עמו ועבדיו לפנים או ג׳ ראשים
ובכל חלק האחד עמו ורדפו אחריהם בכל־
הדרכים והכום עד חובה אשר משמאל לדמשק ׃
והוא מרדוף אחריהם ושיגברו ויחלק עליהם הוא
ועבדיו לילה ׃ וירדפם עד חובה אשר משמאל
לדמשק ׃ ידוע כי מרחק רב בין אילוני ממרא־
אשר בחברון בארץ יהודה לדמשק אשר הוא א־
חוצה לארץ אם כן רדף אחריהם ימים רבים עד
הוציאו אותם מכל הארץ כי הם ט׳ בכל ארצם היו
חונים או שהיה נס גדול כאשר דרשו רבותי׳ ז״ל
בארח ברגלו לא יבא ׃

ומלכי צדק מלך שלם ׃ היא ירושלם כענין שנא׳
ויהי בשלם סכו ומלכה יקרא גם בימי יהושע אדני
צדק כי אולי ידעו הגוים כי המקום ההוא מובחר
במקומות באמצע הישוב או שידעו מעלתו ב
בקבלה שהוא מכוון כנגד בית המקדש של מעלה
ששם שכינתו של הקב״ה שנקראת צדק ׃ ובבראשית
רבה המקום הזה מצדיק את יושביו ׃ ומלכי
צדק מלך שלם אדוני צדק נקראת ירושלם צדק
שנאמר צדק ילין בה ׃ והוא כהן לאל עליון
להודיע כי אברהם לא היה נותן מעשר לכהן ל׳
לאלהי׳ אחרים אבל מפני שידע כי שהוא כהן לאל

עליון נתן לו המעשר לכבוד השם והראה לאברהם
מזה כי שם יהיה בית אלהים ושם יובא זרעו להביא
המעשר והתרומה ושם יברכו את ה׳ ׃ ועל דעת
רבותי׳ שאומרים כי מלכי צדק הוא שם בנח מלך
מארצו לירושלם לעבוד את ה׳ שם והיה לו לכהן
לאל עליון כי הוא אחי אבות הכנעני כי ירושלם
מגבול הכנעני היה מעולם ׃ ורש״י כתב למעלה
והכנעני אז בארץ היה הולך וכובש את ארץ ישר׳
מזרעו של שם שלזרעו של שם נפלה כשחלק נח
לבניו את הארץ שנאמר ומלכי צדק מלך שלם ׃
ואין זה נכון כי גבול הכנעני מצידון יכלול כל ארץ
ישראל ונפל בני שם במזרח ממשא רחוק מארץ
ישראל אבל אם חלק נח לבניו הארצות ונתן לשם
ארץ ישראל היה זה כמחלק ככבוד עליהם ושם בה
בני כנען עד אשר ינחיל אותה השם לזרע אוהבו
כאשר הזכרתי כבר ׃ והוא כהן לאל עליון ׃
בעבור היות בכל העמי׳ כהנים
משרתים לאלהים האחרים אמר כענין שנאמר
מי כמוך באלים יקרא לכ״ל אל עליון ועליון הוא התקיף
והגבוה על כל הגבוהים כמו יש לאל ידי ׃ ומלכי
צדק לא הזכיר השם אבל אברם אמר ה׳ אל עליון ׃
קונה שמים וארץ ׃ כת׳ רש״י קונה
כמו עושה על ידי עשייתו קנאן להיות לו וטעם שמו
טעמו הוא ׃ ואינו כן הדבר שיבא לשון קנין בענין
העשייה ׃ וכן כי אתה קנית כליותי שיכפול ה׳
תסוכני בבטן אמי ׃ וכן הלא הוא אביך קנך הוא
עשך ויכוננך כי הלשון יאמר קנין בעשייה והקנין
אשר עשו בחרן קנו ׃ ומאשר לאבינו עשה ׃
והנכון מה שאמר שעד קניין להיות לו כי כל אשר
לאדם יקרא קנינו ויקראו הקנין מקנה בעבור־
היותו שכר רכוש האדם ולשון חכמים המגביה
מציאה לחברו קנה חברו הבוטח בהפקר קנייתו
חברו של אדם קונה לו שלא מדעתו וכן בכל מקום
תבא להם במקום זכיה כלומר שהוא שלו ׃ ולזה
נתכוון אונקלוס שתרגם דקנינה ולא אמר קנא ׃

ויתן לו מעשר מכל · אברהם לא רצה
ליקח לעצמו מחוט ועד שרוך נעל
אבל חלק מנכסי הפרישים לתת לכהן · ומלך סדום
יצא לקראת אברהם אל עמק שוה לכבדו ולילך
עמו עד שלם שהוציא מלכי צדק לחם ויין לעם א׳
אשר ברגלו ולא בקש מלך סדום ממנו דבר ·
אבל כאשר ראה נדיבות לבו וצדקתו שנתן המעשר
אז בקש גם הוא הנפש בדרך בקשה · ואברהם
בטח בלבו שיתן לו עושר ונכסים וכבוד ולא רצה
ליקח ממנו דבר והשיב לו כל רכוש סדום שהוא
שלו וכל רכוש עמורה להשיב אותו לבעליו כי בכל
בקש ממנו הנפש ובכל היתה טענתו שלא
יאמרו הם העשירו את אברם ושאר המקומות
הנזכרים לפי חרב הכו אותם ולא לקחו מעדי הי׳
המלכים רק רכוש סדום ועמורה כי בעבור
שאבדו מלכיהם נשארו עזובות עריהם · ויתכן
שיהיה זה מה שאמר אם מחוט ועד שרוך נעל
ישאר בידי מכל הרכוש הבא אלי מכלכם ואם
אקח מכל אשר לך ברכוש שכבר אתה אלי ·
וטעם הרימותי ידי אל ה׳ לשון שבועה מרים את
ידו אל העליון · וכן כי נשבעתי נשבע את לרשי׳
והרימותי בספרי מצינו בכל הצדיקי׳ שמשביעי׳
את יצרם שלא לעשות · באברהם הוא אומר הרימותי
ידי אל ה׳ · והנה הוא כלשון וירם ימינו ושמאלו אל
השמים וישבע בחי העולם · ואנקלוס אמר ארימית
ידי בצלו · ויאמר התפללתי אל ה׳ וכפי פרושות
השמים אם אקח מכל אשר לך כלומר כה יעשה
לי אלהים וכה יוסיף אם אקח מכל אשר לך ·
והנכון בשבועה כי יאמר הרימותי ידי אל ה׳ להיות
הקדש ונדרש לעניו אם אקח מכל אשר לך כי ה׳
ההקדשות יקראו כן תרומת ידי · כלשון כל מרים
תרומת כסף ונחשת וכל איש אשר הניף תנופת
זהב לה׳ · ויאמר כן בעבור שנתן ממנו מעשר כי
כל אשר יקח מכל אשר לו יהיה תרומה לה׳ לא
יהנה ממנו הוא כלל · ובכל עשאן תרומה כל״א
והרימותם ממנו תרומת ה׳ ·

היה דבר ה׳
אל אברם במחזה · זכה עתה אברם
להיות לו דבר ה׳ במחזה כי מתחלה היתה
נבואתו במראות הלילה וטעם היה דבר ה׳ במחזה
כטעם וכל העם רואים את הקולות · וסודם לנודעי חן ·
אל תירא אברם · היה מתירא משני דברים
מן המלכים פן ירדפו בבאותם עליו הם או השומרי׳
אחרים ובמלחמה ירד ונספה או יומו יבא למות
בלא זרע והבטיחו כי הוא יהיה מגן בעדו מהם
ועוד יהיה שכר לכתו עם ה׳ הרבה מאד ·

ויאמר אברם ה׳ אלהים מה תתן לי הנה
מדבריו מן המלכים אבל מן ה
ההבטחה לא הבטיחו רק אמרת שכרך
הרבה ומה יהיה שכרי בלא בנים · והנה
לא עלה בדעתו שיהיה השכר הגדול הוא בעולם
הבא כי זה אין ערך להבטחה כי כל שכר אלהים
ימצא חיים לפניו אך בעולם הזה יש צדיקי׳ שמגיע
אליהם כמעשה הרשעים על כן צריכין בטחון ·
ועוד כי הרבה מאד לומר שיזכה לשתי שולחנות
בכל הטוב הראוי לצדיקים הגמורים מאין עונש
כלל · ועוד כי ההבטחה לזה שהיה מתירא ממנו
ואזור ועשה לו הבטחה שלא יפחד גם מזה כי ישים
זרעו ככוכבי השמים לרוב · ויש עוד לשאול
שכבר אמר לו לאברהם כי כל הארץ אשר אתה
רואה לך אתננה ולזרעך עד עולם · ועוד ושמתי
את זרעך כעפר הארץ ואיך יאמר עתה ואנכי הולך
ערירי והנה בן ביתי וגו׳ · ולמה לא האמין בהבטחה
הראשונה כאשר יאמין בזאת · והתשובה כי הצדיקי׳
לא יאמינו בעצמם בחטאים בשגגה וכתיב רגע
אדבר על גוי ועל ממלכה לבנות ולנטוע ושב הגוי
ההוא ועשה הרע לפני וניחמתי על הטובה · והנה
ראה עצמו בא בימים ולא נתקיימה נבואתו ויחשב
כי חטאיו מנעו הטוב · ויאמר חשש עתה פן יגרום
על הנפשות שהרג כדברי רז״ל · וכלשון הזה אמרו
בב״ר ויירא יעקב מאד ויצר לו מכאן שאין הבטחה

לצדיקים בעולם הזה וכו' : **מה** תתן לי ואנכי הולך ערירי · פירשו **כו** אתה יתן בלא בנים כטעם כי הולך האדם אל בית עולמו · והנכון בעיני כי מתחלה יתאונן מה יקים שכרי אחרי שאין לי בנים ואני הולך רגע וכו' בארץ נכרים יאורי בערער בערבה · אין יורש ואין בא בביתי זולתי אליעזר איש נכרי אשר לקחתי לי מדמשק לא משבט אבי ולא מארצי ואחר כך אמר הן לי לא נתת זרע כאשר הבטחתני · והנה בן ביתי הגדל יורש אותי כי זקנתי ויבא עתה בלא זרע ו והנה אני עם גוים ואבד שכרי אשר הבטחתני **כו** גר ושוכן · **והנה** דבר ה' אליו לאמר לא יירשך זה · בעבור היותו הבן הגדול אחרי זקנתו לא הבטיחו רק על הירושה שלא יאמר עשה כי זרעו יירשנו · וטעם והנה דבר ה' אליו לאמר כי עוד בפיו והנה בן ביתי יורש אותי ובא אליו פתאום דבר השם לאמר לא יירשך זה ·

ויוצא אותו החוצה · לפי פשוטו הוציאו מאהלו אל החוץ לראות הכוכבים ולפי המדרש אמר לו צא מאצטגנינות שלך שראית במזלות שאינך עתיד להעמיד בן · אברהם יש לו בן אברם אין לו בן · שרי לא תלד שרה תלד לרש"י · והנה אברם הוליד את ישמעאל אבל פי' המדרש כי אברם מבקש בן יורש אותו כמו שאמר והנה בן ביתי יורש אותי והבן אשר לו לא יירשנו כי אם אשר יצא ממעיך הוא יירשנו והאצטגנינות שלך אברם אין מוליד בן שירשנו אבל אברהם מוליד בן שירשנו · ויתכן שהיה האצטגנינות על זווג שאברם ושרי לא יולידו זה מזה ואברהם ושרה יולידו אבל כפי דעתי שרש תוספת במדרש לומר שהיה כן גם בשרה אבל אבל לא הבטיחו עתה בשרה וגם בעת נבואת המילה עדין היה אברהם מסתפק בשרה שתלד :·

והאמין בה' ויחשבה לו צדקה · פירש"י הקב"ה חשבה לו צדקה וזכות על האמונה שהאמין בו ואיני מבין מה הזכות הזאת כי למה לא יאמין באלהי אמן והוא הנביא בעצמו ולא איש אל ויכזב ומי שהאמין לשחוט את בנו יחידו האהוב ושאר הנסיונות איך לא יאמין בבשורה טובה ·· והנכון בעיני כי יאמר שהאמין בה' וחשב כי בצדקתו של הקב"ה יתן לו זרע על כל פנים לא בצדקת אברהם ובשכרו אע"פ שאמר לו שכרך הרבה מאד ומעתה לא יירא פן יגרום החטא ואע"פ שבנבואה הראשונה חשב שהדבר על תנאי כפי שכר מעשיו עתה כיון שהבטיחו שלא יירא מן החטא ויתן לו זרע האמין כי נכון הדבר מעם האלהים ואמת לא ישוב ממנו כי צדקה ה' היא ואין לה הפסק כענין שכתוב כי נשבעתי יצא מפי צדקה דבר ולא ישוב · או יאמר כי אברהם האמין שיהיה לו זרע יורש על כל פנים והנביא עוד חשב לו להקב"ה הזו שהבטיחו צדקה כי בצדקת ה' יעשה כן כמו אלהים חשבה לטובה וכן ותחשב לו לצדקה לפנחס שתחשב לו הבטחתו זו שנאמר בו בשם במעשה ההוא לצדקה לדור ודור כי לעולם ישמור לו הקב"ה בעבור צדקתו וחסדו כדרך לעולם אשמור לו חסדי · **אני** ה' אשר הוצאתיך מאור כשדים לתת לך את הארץ הזאת לרשתה כבר פירשתי זה כי יאמר ידעת שהוצאתיך מאור כשדים ועשיתי לך הנס היה הרצון לפני לתת לך את הארץ הזאת · והנה עתה לא נזר שיתננה לו · אבל אמר שהוצאתו מאור כשדים על דעת כי שיתננה לו · ולכן חשש אברהם פן יגרום ירושת הארץ תנאי המעשים אף על פי שאמר לו פעמים לזרעך אתן את הארץ הזאת כי עתה לא יבאר הירושה כאשר נזר לו זרע ולכן אמר במה אדע כי אירשנה · ואינו כשאלת מה אות וגם הנה לא עשה עמו כאשר האותות להראות לו אות או מופת בדבר נפלא אבל בקש אברהם שידע ידיעה אמתית שיירשנה ולא יגרום חטאו או חטא זרעו להנצל מהם או שמא יעשו הכנענים תשובה ויקיים בהם רגע אדבר על גוי ועל ממלכה לנתוש

ונתתן לאוכל ולהרוס ושב קוני הבית מרעתו
ונחמתי על הרעה והבא כרת עמו ברית שיירשנה
על כל פנים. **עגלה** משולשת ועז משולשת
פי' רש"י בת ג' שנים. אבל אונקלוס אמר
תלת וכן הדבר כי בת שלש לא תקרא עגלה כמו
שפירשו החכמים אומרי עגלה בת שתים פרה בת
שלש ורמז לו כי שלש קרבנות מהן יקריבו לפניו
זרעו העולה והחטאת והשלמי' כי האשם כחטאת
הוא אין שתים לבד הם. ויתכן שיהיה טעם
משולשת שיביא אותן רעננות ויהיה כל מין לבד.
וכן יש משולשות הנה שהיו השלשות מעוטרות
והתכונות והתחתונות. **ויבתר** אותם
בתוך. לכרות עמו ברית לעבור
בין הבתרים הלכה ונרמז לו גם כן כי מאלה יהיה
כל הקרבן בבהמה ובעוף כי הגוזל בן יונה ואמר כי
גוזל שלא הוכשרו במין הזה אלא הקטנים. ואמר
שכל הקטנים הנשפכת יקראו גוזלים. כאשר ישר קן
על גוזליו ירחף הבין אברהם מטעמו המין הנבחר
הוא שהקריב אברהם בנעשה בן יונה והכתוב בחר
לעולם במין אשר הקריב הזקן והנה ידע שאלה
יהיו הקרבנות וכל הקרבנות יבתרו העולה לנתחי'
והשלמים בחזה ושוק וחלבים והחטאת והאשם
לחלבהן. ואת הצפור לא בתר. כתן
הטער והגוזלים לקראת רעהו כי גם הם ה"י
בברית אבל לא בתר אותם בתוך כי בכל העוף
הקרבן כן לא יבדיל ובכל הרואה לו הבא שמבדיל
בעולת העוף ואין מבדילין בחטאת העוף.
וירד העיט על הפגרים. לאכול אותם
כמנהג העופות וישב אותם אברם ורמז לו
כי יבאו העמים לבטל הקרבנות וזרע אברהם
יבריחם. והנה אימה חשכה גדולה נופלת.
דרשו בו רמז לשעבוד ארבע מלכיות כי מתנא
הנה אז בנפשו אימה ואחר כך באה בחשכה ואחר
כך גדלה החשכה ואחר הכנס כאלו היא נופלת
עליו כמשא כבד תכבד ממנו אמרו אימה זו בבל

חשכה זו מדי שהחשיכה עיניהם של ישראל בצום
ובתענית. גדולה זו יון. נופלת עליו זו אדומ'.
והיה הענין הזה לאברהם כי כשהקב"ה כרת עמו
הברית לתת הארץ לזרעו אחוזת עולם אמר לו
כמשייר במתנתו שארבע מלכיות ישתעבדו בבניו
וימשלו בארצם. וזה בעל מנת אם יחטאו לפניו.
ואולי כן הודיעו בזאת גלות אחרת שיגלו התחלה
שהוא גלות מצרים שכבר נעשה בו כאשר פירשתי
כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם. זה מקרא
מסורס ופירושו כי גר יהיה זרעך בארץ
לא להם ארבע מאות שנה ועבדום וענו אותם שלא
פי' כמה יהיו ימי העבדות והעינוי והרבה מקראות
מסורסין מזו יש בכתוב. וכן בא ט' העבד העברי
אשר הבאת לנו לצחק בי וכל הארץ באו מצרימה
לשבר אל יוסף. כי כל אוכל חמץ ונכרתה הנפש
ההיא מישראל מיום הראשון עד יום השביעי וכן
ביום ההוא ישליך האדם את אלילי כספו ואת אלילי
זהבו אשר עשו לו ידיו להשתחות לחפר פרות
ולעטלפים. לכן שמעו ואספרה כל יראי אלהים
אשר עשה לנפשי לא ימנעו טוב ידעתך ישראל
והיו לי אמר ה' צבאות ליום אשר אני עושה סגולה
וחמלתי עליהם ורבים כן. וענין הכתוב אמוף שהוא
אומר לך לזרעך נתתי את הארץ הזאת ידוע
תדע כי טרם תתי אותה להם יהיו גרים בארץ לא
להם ארבע מאות שנה וגם יעבדום וענו אותם.
ורש"י אמר ידוע תדע כי גר יהיה זרעך בעבדות
ועינוי עד קץ ארבע מאות שנה מן היום הזה
ואם כן הודיעו קץ הגאולה ולא הודיעו כמה ימי
הגלות. גם נכון הוא. **וגם** את הגוי אשר
יעבדו. וגם לרבות ארבע מלכיות
שאף הם כלין על ששעבדו את ישראל לשון רש"י.
ועל דרך הפשט יאמר כאשר דנתי את בניך
בגלות ועינוי על עון אשר חטאו גם את הגוי אשר
יעבדו אדון על החמס אשר יעשו להם. והנכון
בעיני כי טעם וגם אף שהוא גוזרתי על זרעך

להיות גרים בארץ לא להם ועבדום ועינו אותם אעפ"כ אשפוט את הגוי אשר יעבדו על אשר יענו להם ולא יפטרו בעבור שעשו גזרתו · והטעם כמו שאמר הכתוב קנאתי לירושלם ולציון קנאה גדולה וקצף גדול אני קוצף על הגוים השאננים אשר אני קצפתי מעט והמה עזרו לרעה · ואומר קצפתי על עמי חללתי נחלתי ואמר וכן היה במצרים שהוסיפו להרע כי השעבוד בעם לאחור וימררו את חייהם והשבו לאבות את שמם · וזה טעם דן אנכי שאמר אותם במשפטו אם עשו כשגזר עליהם או הוסיפו להרע להם · וזהו מה שאמר יתרו כי בדבר אשר זדו עליהם כי הזדון הוא שהביא עליהם העונש הגדול שאבדם מן העולם וכן כי ידעת כי הזידו עליהם · והרב נתן טעם בספר המדע לפי שלא גזר על איש ידוע וכל אותן המריעים לישראל אלו לא רצה כל אחד מהם הרשות בידו לפי שלא נגזר עליו בידוע ולא נתכוונו לדבריו אלא שהשם גזר שאחד מכל האומות יריע להם בכרוך והם זה ועשה גזרתו של הב"ה וכה בדבר מעט · ומה טעם נגבריו כאשר יצוה המלך שיעשו בני מדינה פלונית מעשה מן המעשים שהתרשל ומטיל ה הדבר על האחרים שהתעברו ואותו כמשו והעשו ישק רבן יוחנן וכמ"ש שהכתוב אומר וגם את הגוי אשר יעבדו שיעבדו הגוי כלו והם הלכו מעצמם לגבורים אבל הטעם כאשר כתבתי · וכבר הזכירו רז"ל הענין הזה אמרו משלה שיות רבה משל למלך שאמר לבנו יעשה עם טוב ולא יעבירם הלך ועשה אותם שעשה עמו יותר אנס לא קנה שלא היה מעבירו כשהכתה המלך לבנו גזר על מעבריו הדינה כך גזר הב"ה שיהיו ישר' משועבדי' במצרי' עמדו עליהם ושעבדום בחוזק אמר הב"ה היה לכם להחזיקם כעבדים ויעשו נרככם את קצתי מעט והמה עזרו לרעה פ"כ לעונש · ודבר בדור מה כי השלכת בעמם עשור אינה בבל ועבדום

ועינו אותם אבל היא עקירתם לגמרי · וכן מה שאמרו תחלה הבה נתחכמה לו פן ירבה אינו בכלל עבודות ועינוי מלבד מה שהוסיפו בעינוי ענוי וימררו את חייהם בעבודה קשה וגו' והוא מה שאמר הכתוב וירא את ענינו ואת עמלנו ואת לחצנו ·

ודע והנה האיש שנגזר ונחתם בראש השנה הדינה לא ינקה הלסטים ההורג אותו בעבור שעשה מה שנגזר עליו הוא רשע בעשותו ימות ודמו מיד ההורג יבקש אבל כאשר ראה ההורג על פי נביא יש בעשה אותה דינים כי אם שעשה אותה ורצה לעשות רצון בוראו כשנגזר אין עליו חטא אבל יש לו זכות בו כאשר אמר במקום יהוא אשר הטיבות לעשות הישר בעיני ככל אשר אשר בלבבי עשית לבית אחאב בני רבעים ישבו לך על כסא ישראל אבל אם לא שמע הנביא והרג אותו לשנאה או לנטל אותו יש עליו העונש כי הוא לחטא נתכוון ועבירה היא לו · וכן הכתוב אומר בסנחריב הוי אשור שבט אפי ונאמר בגוי חנף אשלחנו ועל עם עברתי אצונו · ואמר הכתוב והוא לא כן ידמה ולבבו לא כן יחשוב כי להשמיד בלבבו ועל כן העונש בסוף כמו שכתוב והיה כי יבצע י"י את מעשהו בהר ציון ובירושלם אפקוד על פרי גדל לבב מלך אשור ועל תפארת רום עיניו ונאמר ואמר בו עוד שה פזורה ישראל אריות הראשון הראשון אכלו מלך אשור וזה האחרון עצמו נבוכדנאצר מלך בבל · לכן כה אמר י"י הנני פוקד על מלך בבל ועל ארצו כאשר פקדתי על מלך אשור והנה זו ראיה שנענש מלך אשור על הרעה שעשה לישראל · והנה נבוכדנאצר שמע כי הנביאי' פה אחד קוראים אותו להחריב ירושלם והוא וכל עמו נענשו על כך מפני הכוונה כמו שכתוב לכן הנני שולח ולקחתי את כל משפחות צפון נאם י"י ואל נבוכדנאצר מלך בבל עבדי והבאותי' על הארץ הזאת ועל יושביה והחרמתים וכתי' הנני נותן את העיר הזאת ביד הכשדים וביד נבוכדנא' מלך

בבל והחריבה את המקדש בחטא · ויוסף על חטאת המקדש
עמנו אמן ונתנו את הבית הזה כשילה וקס״ ה׳
ידוע ששם מעשה קשה היה כמו שאמר נבוזראדן
לירמיהו ה׳ אלהיך דבר את הרעה הזאת אל המקום
ויבא ויעש כי חטאתם לה׳ ולא שמעת׳ כו׳ כענינו הכשדים
כולם בספורים וזה ימשך שני טעמים האחד שגם
הוא נתכון להשמיד כל הארץ להגדיל ממשלתו
כמו שכתוב בו והשבתי גאון זדים וגאות עריצים
אשפיל וכתוב ואתה אמרת בלבבך השמים אעלה
ונא׳ אעלה על במותי עב אדמה לעליון · וכתוב
באימתה האומרת בלבבה אני ואפסי עוד ואמר בו
חבקוק הוי בוצע בצע רע לביתו לשום במרום
קנו ונא׳ והנה זה כענינו של סנחריב ולכך השום
הכתוב לכן כה אמר ה׳ הנני פוקד על מלך בבל
ועל ארצו כאשר פקדתי על מלך אשור אבל היה
במלך בבל עונש אחר שהוסיף על הגזרה והרע
לישראל יותר מאד כמו שאמר אני קצפתי על עמי
ונא׳ ואתנם בידך לא שמת להם רחמים על זקן
הכבדת עולך מאד ועל כן בא עליהם עונש כפול
ומכופל שנאמר זרעו לנצחי ולא יהיה לבבל שם
ושאר ונין ונכד והשמדה שנה לעולמי והיתה בבל
צבי ממלכות תפארת גאון כשדים כמהפכת אלהים את
סדום ואת עמורה לא תשב לנצח ולא תשכון עד דור
ודור ורבצו שם ציים ושעירים ירקדו שם · ואמר בו
הכתוב בה נקמת ה׳ היא נקמת היכלו · וכתיב
חמסי ושארי על בבל תאמר יושבת ציון ודמי אל
יושבי כשדים תאמר ירושלם לכן כה אמר ה׳ הנני
רב את ריבך ונקמתי את נקמתך והפסוקים רבים
כזה : **ואתה** תבא אל אבותיך בשלום ולא
תראה כל זה לרש״ ואינו נכון כפי
פירושו שאמר כי גר יהיה זרעך משיהיה לך
זרע · ומשנולד יצחק כאשר בו ויגר אברהם בארץ
פלשתים ויגר יצחק בגרר · אם כן גם הוא בכלל
הגזירה אבל טעמו ואתה תבא אל אבותיך
בשלום תקבר בשיבה טובה שלא ינצך שום

שנים דבר מלכות אדום שהוא גזור על בניך שנים
בעבדות ועינוי ; ודור רביעי ישובו הנה
לאחר שיגלו למצרים יהיו שלשה דורות · וכן היה
יעקב גלה לשם וישוב דורותיו יהודה פרץ חצרון
כלב בן חצרון מבאי הארץ היה לרש״י · ואינו נכון
כלל · והנכון בעיני כי דור רביעי לאמורי הם שלש
עשר כי מיום הגזרה האריך לו כי הוא פוקד עון
על שלשים ועל רבעים כי אם ישובו לא יאריכם
אבל יהיו מלא שבר או יחפו להם ; עון
האמורי · הוא הצבר הנקיף שנקם אשר כעונה אינו
גובהו ולא יוכלו לו עד שתתמלא סאתו ועונותיו יצ׳
יכבדוהו ועד כי הוא הגלגל להם אשר״ הורישו
נחלה ; **והנה** תנור עשן ולפיד אש ·
ראה כבשן תנור עשנו ובתוכו
לפיד אש בערה כענין ענן גדול ואש מתלקחת
והעשן הוא הענן והערפל הכבד במתן תורה והגמל
האש בתוכו הוא האש האמור שם ודבריו שמעת
מתוך האש וכתו׳ ומראה כבוד ה׳ כאש אוכלת וגו׳
והנה השכינה עוברה בין הבתרים והוא הברית אשר
היתה את מעולם · וזה טעם כרת ה׳ את אברם
ברית כי הלך בעצמו העובר ברית בין הבתרים
והמשכיל יבין : **ביום** ההוא כרת ה׳ את
אברם ברית וגו׳ הנה הבא הבטיחו את
אברהם במתנת הארץ פעמים רבים וכולם לזרעך
כענין בבואו בארץ ויתהלך אמר לו לזרעך אתן את
הארץ הזאת ולא באר מתנתה כי אין במשמע רק
במה שהלך בארץ עד מקום שכם עד אלון מורה
ואחר כך כשהרבו זכותו בארץ הוסיף לו שא נא
עיניך וראה צפונה ונגבה וקדמה וימה כי יתן לו
כל מראות המקום בכלל ואין הטעם אשר אתה
רואה בעיניך כי ראות האדם איננו למרחוק רק
שיתן לו לכל מראה עיניו הרואות או שמראהו כל
ארץ ישראל כאשר היה במשה רבינו ע״ה והוסיף לו
בברכה השני הזאת עוד ולזרעך עד עולם ושירבה
זרעו כעפר הארץ · ובטעם השלשית באר לו

תחומי הארץ והזכיר לו כל העממים עשר אומות
והוסיף לברכות לו ברית עולם שלא יגרום החטא·
וכאשר צוהו על המילה אמר לו לאחוזת עולם לאמר
שאם יגלו ממנה עוד ישובו וינחלוה והוסיף והקים
להם לאלהים שהוא בכבודו ינהיג אותם ולא יהיו ל
בממשלת כוכב ומזל או שר משרי מעלה כאשר
יתבאר עוד בתורה ואמר הכתוב בפעם הראשונה
לזרעך אתן כל זה עתה וכן בשני כי עד הנה לא נתנה
לו כלה ולמה אל' התהלך אבל בשלשי בשעת הברית
אמר לזרעך נתתי לאמר שהברכות לו ברית על קיומה
שכבר נתן לו וכן בשעת המילה כשאמר לאחוזת עולם
אל' ונתתי לך ולזרעך ורש"י כת' לזרעך נתתי אמירו'
הקב"ה כמו שהיא עשויה ואין צל' במקום הזה ·
וישמע אברם לקול שרי לא אמר הכתוב ויעש
כן אבל אמר כי שמע לקול שרי ירמוז כי אע"פ שאבר'
מתאוה מאד לבנים לא עשה כן בלא רשות שרי
וגם עתה לא נתכוון שיבנה הוא ממנה ויקים זרעו
ממנה · אבל כל כוונתו לעשות רצון שרה שתבנה
ממנה שיהיה לה נחת רוח בבנים שפחתה או זכות
שתזכה היא לבנים בעבור הכדברי רז"ל ואמר עוד
ותקח שרי · להודיע שלא מהר אברם לדבר עד
שלקחה שרי והביאה בחיקו והזכיר הכתוב שרי אשת
אברם ולאברם אישה לרמוז כי שרי לא נתיאשה
מאברם ולא הרחיקה עצמה ממנו כי היא אשתו
והוא אישה אבל רצתה שתהיה גם הגר אשתו ולכ'
אל' לאשה שלא תהיה כפלגש רק כאשה נשואה לו
וכל זה מוסר שרה והכבוד שהיא מקנת בבעלה ·

מקץ עשר שני' מועד הקבוע לאשה
ששהתה עם בעלה עשר שנים ולא
ילדה חייב לישא אחרת · לשבת אברם בארץ כנען
מגיד שאין ישיבת חוצה לארץ עולה לו מן המנין
לפי שלא נאמר לו ואעשך לגוי גדול עד שבא לארץ
ישראל לרש"י והמעשקו אינו יפה שישיבת חוצה
לארץ הלכה פסוקה היא שאינה עולה לגוס אדם
בעונש ומשנה שלמה היא בכל אדם היא ואם היא

משפט התורה הוא לאברהם היתה עולה לשאר
הארצות · וגם טעם בה ג"כ מן המפרש' טענה
אחרת שאמרו שאין דין היושב בחוצה לארץ להוציא
האשה ששהתה עמו עשר שני' ולא ילד' ולא שישא
אשה אחרת ואין הענין כן אבל הכוונה לומר שאם
שהה אדם עם אשתו בחוצה לארץ ימים או עשר
שנים ובאו לארץ ישראל שמונין להם זמן עשר שני'
משעת בואם לארץ אולי בזכות הארץ יבנו וכן עשו
אברהם ושרה מנו משעת בואם שם ; ותענה
שרי ותברח מפניה · חטאה אמנו בענוי הזה
וגם אברהם בהניחו אותה לעשות כן ושמע ה' אל
עניה ונתן לה בן שיהיה פרא אדם לענות זרע
אברהם ושרה בכל מיני הענוי ; שובי אל גברתך
והתעני תחת ידיה · צוה אותה לשוב ולקבל עליה
ממשלת גברתה רמז כי לא תהיה לחפשי ממנה כי
בני שרה ימשלו בזרעה עד עולם ;
וקראת שמו ישמעאל · הודיע המלאך להגר שיהיה
שמו ישמעאל כדרך הנה בן נולד לבית דוד יאשיהו
שמו · ואמר לה שתהיה הקוראת כן והזכיר כי שמע
אלהים אל עניה ואמר' המעמו קרא שמו כן שישמע
אל ויענה או שהרת עליו רוח הקדש כדברי רש"י·
וקרא אותו ישמעאל כי שמע אלהי' עני אמו כדברי
המלאך · והנכון בעיני כי צוה המלאך להגר
שתקראהו כן והיא יראה בעבור היותה פלגשו ל'
לקרוא שם לבן אדוניה וגלתה לו הענין ואברהם
קיים דבר השם אבל לא הוצרך הכתו' להאריך בזה
פרא אדם לרש"י אוהב מדברות לצוד חיות כמו
שכתוב וישב במדבר ויהי רובה קשת · ידו בכל
לסטים · ויד כל בו הכל שונאין אותו ומתגרין בו·
והנכון כי פרא אדם שיאמר שיהיה איש פרא למוד
מדבר יראה בפעם מתאוה לטרף ויטרוף הכל והכל
יטרפוהו והענין על זרעו שיגדלו וישכנו כפראים
במדבר ויהיו להם מלחמות רבות עם כל העמים
ורז"ל אמר ידו בכל שיהיה מתחלה כל הקנים ואחר כך
יד כלם שיהיה בסוף · ועל פני כל אחיו · בת

הקולה ישמון שיגבל ורעו יעקס **אל** שדי שם
שמות כל אחד תלוי בעצמו · ושם ש׳ התקיף
מלשון אין מעכב ושם שדי אמר רש״י שיש די באלקותו
לכל בריה ובספר מורה הנבוכים פירש הרב כי שאין
צריך במציאות מה שהמציא ולא בקיום מציאותו ל
זולתו אבל מציאותו תספיק בעצמה · ור״א פי׳ כי
הפך מגבירת שודד כלו׳ מנצח ומשודד מערכות
השמים וזהו הנכון כי מדת גבורה מנהגת השלש
שיאמרו בה החכמים מדת הדין של מטה · וטעם
לומר עתה זה השם כי בו יעשו הנסים הנסתרי׳
לצדיקי׳ להציל ממות נפשם ולחיותם ברעב ולהיות
בגלותם מידי חרב בכל הנסים הנזכרים לאברה׳
ולזרעו ובכל הברכות בתורה בפרשת אם בחוקותי
ובפרש׳ והיה כי תבא בברכות ובקללות שכלם נסי׳
הם כי אין מנהג הטבע שיבאו הגשמי׳ בעתם כשנגזר כי
אם לנס ולא שיהיו השמי׳ כברזל כאשר כי רע בשנה
השמטה ובכל הישועות שבתורה אבל כלם נסים
ובכלן התנהג מערכת המזל שלא שאין בהם שמי׳
מתנהגת של עולה בנסים הנעשים על יד משה רבי׳
בעשר המכות ובקריעת ים סוף ובמן ובשלו וזולת
שהם מופתים מפורסמים הנעשים בפרסום והסמיכו
בשם המיוחד אשר הגיד לו ולכן אמ׳ עתה לאברה׳
כי הוא התקיף המנצח שיגביר על מזלו ויולד בשם
ויהיה ברית בשרו וכן זר׳ עו לנצל: שהיה חלק ה׳
עמו ובזרעם ינהגם לא יהיו תחת ממשלת ככב
ומזל ובעבורה כי אברהם אמרו לא הוא בבניו
שם יו״ד ה״א רק בצירוף השם הכתוב אל״ף דל״ת אות
בצירוף של שם עמו ויזכר בבניו ט״ו וכן יאמר
ה׳ אלהי השמים ואמר ה׳ יראה על מקום המקדש
העתיד ויעקב יזכר תמיד אל שדי ומשה רבינו לא
יזכר הלשון ואם עבר תבנית כל מה שאמרו
במה יבואו כל הנביאים בתנא באספקלריא שאינה
מאירה ולפי׳ אמר ישעיה ואראה את ה׳ ומשה
כל נבל באספקלריא המאירה ולפי׳ אמר כי לא יראני
האדם וחי ויאמר ואראה את ה׳ כמו אל״ף דל״ת · ועל
אומר זה בפרש׳ וארא אם יראה ט״ו בעמ׳ ··

התהלך לפני · ללכת בדרך אשר אורה אותך
כטעם אחרי ה׳ אלהיכם תלכו ואותו תיראו והטעם
לאחוז דרכו הטוב שיורה יאמר התהלך לפני והבא
אחרי הצאן יאמר אחרי ה׳ אלהיכם תלכו והענין
בשתי ללב אחרי השם לגרוש מאמין לבדו ולעשות
מה שיצוה ; והיה תמים · מעצה אחר עוד בענין
הזה כטעם תמים תהיה עם ה׳ אלהיך אחרי אזהרת
לא ימצא בך קוסם קסמים ופי׳ והענין בשתים
שיאמין בלבו כי הקב״ה לבדו בעל היכולת בתחלה
ובסוף הוא היכול לעשות ולבטל ולא ישמע אל
מעוננים ואל קוסמי׳ או לנחש ומכשף ולא יאמין
שיבאו דבריהם על כל פני׳ אבל יגזור בלבו שהכל
בו׳ עליון העליוני׳ שהוא ה׳ והוא שדי עושה טובה
שלא היה במזל ומביא רעה במזל המזל טוב ויפה
כפי שיתהלך האדם לפניו ימצא אותו בריא והשמי׳
יעולל וזה שאמרו רבה מאמתגבו שלדרכו ורש״י פי׳
והיה תמים היה שלם בכל הנסיונות ורא״ה אמר שלא
יפנה לראות המזל והוא כטעם יהיו לב תמים בחוקיך
והנכון מה שפרשתי ; וטעם ויפל אברם על
פניו לכוון דעתו לנבואה וכאשר השלים לו נבואת
המצוה במילה קם אברהם ועמד ובא לו הדבר
ששת מן השמים ואמר לו אחרי שאתרמנו ויחזור ונפל
על פניו לכוין דעתו ולהתפלל על ישמעאל כדרך
ויפלו על פניהם ויאמרו אל אלהי הרוחות ופי׳ וכן
ואכלה אותם כרגע ויפלו על פניהם ; **הנה**
בריתי אתך והיית לאב המון גוים · הוא
ברית המילה אשר יפרש זאת אות הברית ואחרי
הברית תהיה לאב המון גוים ובתוך מהם אשר לו
לבדו נתכוין על עלות שהקדים ועתה את אברהם לבא
בבריתו להימול קודם שהקדיש שרה להיות זרעו קדוש
ואתנה את בריתי השמור כל רש״י וז׳ מוסיף על
ענין ראשון אם הנה בריתי אתך ואתנה הוי והיה
לשמרו ומה שמילתו זאת בריתי אשר תשמרו א׳
אותם של עבריו וביון זרעך אחריך העתידים לנולד
ובאה הבר בבשרו · ואמרו בטעם המילה
שהם זכרון כאשר התלוש רב המזמורה והאט

לבל ישתמשו בו רק במעט ובמותר · ועל המאמר
טעם הנה בריתי, אחר כטעם הנה אנכי עמך ויאמר
כי אהיה עמך · יהי ה׳ אלהיכם עמכם ויאמר כי הברית
יהיה עמו ולכן יפרה וירבה · ואחר כן צוה שישמור
אברהם הברית הזאת והיה המילה לאות ברית
והנה האות הזה אות השבט ולבן יראה אותו והבנוהי ·
ונתהפך לגוים לרשעי ישראל ואחרים שאחרי ישמע׳
כבר היה לו ולא היה מבשרו עליו ואיכם כמו כמשנ׳
שיבשרם בעת ברית המילה על עצמו והוא איכם
מקיים המילה וגם לא נכתוב עליה כמו שדרשו ז׳
בסנהדרי׳ כי ביצחק ולא כל יצחק אבל ישראל לבדם
יקראו גוים ועמים · וכן אף חובב עמים עמים הר
יקראו · אחריך בשמו בעממיך · גם אחרי הולדת
השבטי׳ כלם אמ׳ גוי וקהל גוים יהיה ממך ונתתיך
לקהל עמים · וערל זכר כאן למדך שהמילה היא
באותו מקום שהוא נכר בין זכר לנקבה לרש״י · וכן
הזכירו רז״ל עם טעמים אחרים · ור״א אמ׳ ערלת
ידועה שהיא בערוה ואיכן ערלת לב ושפה ואוזן
כי כלם מומים · ולפי דעתי הדבר מפורש בכתוב כי
לא אמ׳ ונמלתם את ערלתכם · שיהיה הדבר בספק
וכן לא אמ׳ ערלת בשרכם כמו שאמ׳ ערלת לבבכ
וערלת שפתכם · אבל אמ׳ בשר ערלתכם שתכרתו
הבשר שהיא ערלה בכם · כלו הבשר האוטם בכם
ואין בגוף בשר אוטם ומוסף אבר שיכרתו · הבשר
ההוא ויאמר בלא ערלה זולת בשר החופה את העטר׳
שהזכירו חז״ל וערל בשר כמו גלוי בשר וכן מבשרו

ויצחק תר׳ אנכי ואחרי · וכן הדבר כי הפסו׳
פעם יאמר ללעג ופעם לשמחה
כמו משחקת בתבל ארצו · וכן ודוד וכל בית ישראל
משחקים לפני ה׳ · ולפי דעתי שהכונה בלשון הזה
כי כל רואה דבר נפלא באדם לטוב לו ישמח עד י
ימלא שחוק פיו · והוא מה שאמרה שרה שחוק
עשה לי אלהים וגו׳ כענין אז ימלא שחוק פינו ולשוננו
רנה וכן עשה אברהם כאשר נאמ׳ לו זה השמחה ומלא
שחוק פיו · ויאמר בלבו ראוי זה לשחוק כי הוא
ענין נפלא מאד הלבן מאה שנה יולד, ואם שרה
הבת תשעים תלד ולא יהיה זה לשחוק ולשמחה
ויסבר הכתוב בתחלו׳ כי היה נקשרת בשמח׳ שאמר ו׳
ויצחק והכונה הטעם ראיתי נקשר בראש הפסוק כי
אמרה הנה הטעם ראיתי השם שבגלה אלהים ראה
בעניי ולא אקראהו ע׳ ראיי · וכן הנגלה נגליתי אל
בית אביך הקשור שעולה תבעטו בזבחי יאמ׳ מנחם
בחרתי בכם שתבעטו בזבחי ובמנחתי ולמה תבעטו
כן זו שתהיה הלבן מאה שנה כשאלה לדבר פלא
לא כדבר נמנע · כמו התשפט התשפט את [illegible]
קדמוני שעשו התרבה לשפט אותם ולהודיעם את
כל תועבותיה וכן התעשה פניך בו וגו׳ וכן המן העץ
כלו הוא עלה בדעתך לאכל ממנו · וכן זה הוא
יעלה על הלב שלבן שנה יולד ושרה בת תשעים
תלד · ואחר אמ׳ שיהיה הכם הזה עם חיי ישמעאל ·

הלבן מאה שנה יולד אין הפלא בבן מאה
שיולד כי האנשים יולדו כל ימי היו
בזמן הנחור ובני תשעים ובני מאה גם בדורו הפלא
אף כי בני אברהם שלא עברו מימיו פי השנים
והנה אחרי זה מ׳ שנה הולד בנים רבים מקטורה
אבל אמ׳ הלבן מאה שנה שלא הולד בבחורותו מן
האשה הזאת יולד ממנה עתה אחרי מאה ואחר
ז׳ ופסק ממנה ארח נשים כי ידע כן ולכן לא אמ׳
כן מתחלה כשנאמ׳ לו ונתתיך לגוים עד אמרו אלהים
כי מפרה יולד ומה אותו וקראת את שמו יצחק ז׳
בעבור השחוק שעשה אברהם וזה לאות כי היה
לאמונה ולשמחה · ואחרי שקרא אותו אברהם כן
כאשר צוה אותו אמרה שרה הטו קרא שמו יצחק
כי שחוק עשה לי אלהים **לו ישמעאל**
יהיה לפניך פי המלה
הזאת בכל הכתוב כטעם אם והוררכה במלת לו
וטעמה אם לא ובכתבה לפעמים בסוף וכן ישטמנו
עוד ויאמרו אלו · ואלו לעבדים ולשפחות נמכרנו
החרשתי ואלו חיה אלף שנים פעמים ׃ וענין
המלה אם לא וטעמה כמו אם לא וכא הכפל לי
לחזוק כמו הנה אנכי במשה דבר ה׳ המבלי אין ק
קברים ובמצרים · ויאמר אברהם אל ה׳ לו ישמעאל

ידוע לפניך אלהים בברכה הזאת אשר ברכתני ל
זרעי שרק מן הבטיחו מתחלה אשר יצא ממעיך
הוא יירשך ועתה הודיעו אותו יחיד והיה יושב שהו׳
ישמעאל ועתה כאשר אל׳ כי משרה יולד והבין כי
הוא היורש פחד פן ימות ישמעאל ולכן אמר זה ·
יחיה לפניך · פרש״י יחיה ביראתך כמו התהלך
לפני תרגו׳ קדמי· ויתכן שכוון בעבור שאמ׳ ולשמע׳
שמעתיך אבל פירושו יחיה ויתקיים זרעו כל ימי
עולם· אבל שרה אשתך כמו אבל בן אין לה כתע
רק אמת הוא הבן אשר אני מבשרך שתלד שרה אשת׳
יולד אותו ואני מקיים בריתי לעול׳ ובזרעו אחריו
וישמעאל אברך בעבורך וזרעו אקרא מבריתי · ויעל
אלהים מעל אברהם לשון כבוד כלפי המקום ולמדנו
שהצדיקים מרכבתו של הקב״ה לשון רש״י אבל לשונם
בבר׳ האבות הן הן המרכבה ירמזו למה שכתוב הקב
אמת ליעקב חסד לאברהם ופחד יצחק היה לי
והמשכיל יבין · **בעצם** היום הזה · כת׳
רש״י בעצם היום שאמר לו לאברהם
בו ולישמעאל י״ג כמו שמפו׳ טעם למוסר זה ונער
לה״י לא יפה שסבר השם לדברי ר׳ לוי שבתשרי
נברא העול׳ ובתשרי נולדו אבות ובפסח נולד יצחק
והכתוב אומר למועד הזה בשנה האחרת והוא כתב
בסדר וירא כי היתה הבשורה בפסח ולפסח הבא
נולד יצחק אבל בעבור שהוא זה שנכתוב במעשה הזה
נימול הוא וילידי ביתו יח׳ ושלש מאו׳ וכל מקנת כספו
ספר הכתוב מעלתו שהיתה ה׳ ומעלת כל בני ביתו
שכלם זריזין ומקדימין למצות · ואין טעם נימול
אברהם שנימול הוא בתחל׳ אבל ישמעאל נימול תחל
וכל בני ביתו כי הכתוב ויקח אברהם את ישמעאל
בנו ואת כל ילידי ביתו · ואחר ואברהם בן תשעים
ותשע שנה בהמולו וטעם כי אברהם סדרו במילתם
שלהם תחלה ומל אותם הוא עצמו או צוה להם
ומולו הכה והוא עומד עליהם ואחר כן מל את
עצמו שאו הקדים מילת היה יותר או מפוש בה
מפני זקנתו ולא היה יכול להשתדל במילתם · תם

סדר וירא אליו

ל׳ רש״י לבקר את החולה· אמר ר׳ חמא בר חנינא יום
שלישי למילתו היה ובא הקב״ה ושאל בו ··
והנה שלשה אנשים· המלאכים שבאו אין בדמות
אנשים· שלשה· אחד לבשר את שרה ואחד לרפאות
את אברהם ואחד להפוך את סדום· ורפאל שריפא
את אברהם הלך משם להציל את לוט שאין זה—
סתירה שהיות כי היה במקום אחד ונכתוב בו אחד
כן או שמיכן להצלה : ויאכלו · נראו כמו
שאכלו· ובספר מורה הנבוכים נאמ׳ כי הפרשה כלה
ופרט אמר הכתוב תחלה כי נראה אין השם במראות
הנבואה ואיך היתה המראה הזאת כי נשא עיניו
במראה והנה שלשה אנשים נצבים עליו · ויאמר
אם נא מצאתי חן בעיניך והספור מה שאמר במראה
הנבואה לאחד מהם הגדול שבהם ואם במראה ה—
לא נראו אין רק אנשים אוכלים בשר איך אמר ו
וירא אליו ה׳ כי הנה לא נראה אין השם לא במרא׳
ולא במחשבה וככה לא נמצא בכל הנבואות·
והנה לדבריו לא צחקה שרה ענוי ולא עשה אברהם
בן בקר וגם לא נזקקה שרה רק הכל מראה ואם
כן בא החלום הזה ברוב ענין כחלומות השקר כי
מה תועלת להראות בו כל זה · וכן אמר בענין
ויאבק איש עמו שהכל מראה ולא ידעתי למה—
היה צולע על ירכו בהקיץ ולמה אמר כי ראיתי אלהים
ונביא כי הנבואים לא יפחדו שיזיקום מפני מראות
הנבואה· וכבר ראה מראה גדולה ונכבדת מזאת
נסים שנכבד ראה פעמי׳ רבות במראות הנבו׳א ·
והנה ליש רשות ואת יפתוך עמו כן בענין לוט כי לא
באו המלאכי׳ לביתו ולא אפה להם מצות ויאכלו אבל
הכל מראה ואם יעלה את לוט למעלת מראה—
הנבוא׳ איך היו אנשי סדו׳ הרעי׳ נביאי׳ או מי הגיד
להם שבאו אנשי׳ לביתו ואם הכל מראה נשארת של
לוט יהיה וישיג המלאכי׳ קום קח את אשתך ויאמ׳

הנלוה על נפשך והנה נשאתי פניך וכל הפרשה
כלה מראה זה ויאבק עמו בחלום · אבל יחשוב שהיו
המעשים נעשים מאליהן והמאמרים בכל דבר
מראה · ואלה דברי הוזים שכתו' אסור לשמעם
אף כי להאמין בהם · ובאמת כי כל מקום שהוזכ'
בכתו' ראיית מלאך או דבור מלאך הוא במראה
או בחלום כי הקרבנים לא ישיגו המלאכים אבל לא
מראות הנבואה כי המשיגים לראיית מלאך או דברו
אינם נביאים שאין המדבר כמו שקרב בגזר כי כל נבי'
זולתי משה רבי' נבואתו על ידי מלאך וכבר אמרנו
בדניאל אינהו עדיפי מיניה דאינהו נביאי ואיהו לאו
נביא וכן לא נכתב ספרו עם ספרי הנביאים מפני
שהיה עמו עם גבריאל אעפ' שהוא נראה אליו
ומדבר עמו בהקיץ כמו שבא במראה של בשת שם
ועוד אני מדבר בתפלה והאיש גבריאל וגו' · וכן א'
המראה של הן הגדולה בהקיץ היתה בלכתו עם
חבריו על יד הנהר · ואין הגר המצרית מכלל
הנבואות וגרוד הוא ג"כ שלא היה עמנה בת קול
כמו שחשב הרב והכתוב אלך נבואת משה רבינו
מנבואת האבות בנאמר שאמ' וארא אל אברהם אל
יצחק ואל יעקב באל שדי וזה שם משמות הקדש
לגבור אינם כמו למלאך ובשמם עבר למנו על
האלוק שביניהן ואמרו מה בין משה לכל הנביאים
רבנן אמרי כל הנביאים ראו מתוך אספקלריא
שאינה מאירה הה"ד ואנכי חזון הרביתי וביד
הנביאים אדמה ומשה ראה מתוך אספקלריא המ'
מאירה הה"ד ותמונת יי' יביט כמו שנזכר ב'
שיקרא רבה ובמקומות אחרים ולא נתנו בשום מ'
מקום נבואתם למלאך · וכל תשובתם בעבור שכתו'
גם אנכי נביא כמוך ומלאך דבר אלי בדבר יי' לאמר
וגו' כי פירושו גם אני נביא כמוך ויודע אני שמלאך
שדבר אלי בדבר יי' הוא · וזו מדרגה ממדרגת
הנבואה כאשר אמר איש האלהים · כי כן גם אותו
בדבר יי' ואמרו כי דבר אלי בדבר יי' · וכבר אמרו רז"ל
בענין בלעם שאמ' ועתה אם רע בעיניך אשובה

לי · אף לא הלכתי עד שאמ' לו המלאך קום לך אתם
ואתה אומר שאחזור כי כך אומנותו לא כך אמר
לאברהם להקריב את בנו ואח"כ ויקרא מלאך יי'
ויאמר אל תשלח ידך למוד הוא עמד דבר ומלאך
מחזירו וכו' · והנה החכמים מתעוררים לומר שאין
הנבואה בדבור הראשון שהוזכר כי השם שוה
לדבור השני שאמ' כי שהוא על ידי מלאך לא שהו
ולכך בנביאים שיעשה הנבואה ויבטל השאלה במלא'
כי הנשא יודע כי דבר יי' הוא ובתחלת ויקרא רב'
אמרו ויקרא אל משה לא כאברהם באברהם כתי'
ויקרא מלאך יי' אל אברהם שנית ובזה המלאך
קורא והדבור מדבר בדם הכא אמר הקב"ה אני הוא
הקורא ואני הוא המדבר כלומ' שלא היה אברהם
משיג הנבואה עד השקיט נפשו בתחלה להשגת
מלאך ויעלה מן המדרגה הקריאה למעל' דבור הנבוא'
אבל משה מוכן לנבואה בכל עת הנה בכל מקום
יתבארו החכמי' להודיענו כי ראיית מלאך איננה
נבואה ואין מכוחי מלאכים והמדברים עמם מכלל
הנביאים כאשר הזכרנו בדניאל אבל היא מראה
הקרא גלוי עינים כמו ויגל יי' את עיני בלעם וגו' ·
וכן ויתפלל אלישע ויאמר יי' פקח נא את עיניו ו'
ויראה אבל במקום שיאמר המלאכים בשם אנכי
כענין הפרש' הזאת ופרש עמו וכן ויאבק איש עמו
וכן וימצאהו איש על דעת רז"ל הוא לשון נבואה במלאכי
נקרא אבל הידועים השלמים יושבו לעיני בשר
בזה הנבואות בחסידי' ובני הנביאי' ולא אוכל לפרט
והמקום אשר תמצא בו ראיית השם ודבור מלאך
או ראיית מלאך ודבור השם ככתו' בדברי משה רבי'
בתחלת נבואתו ובדברי זכריה עד אמלט כי דברי
טוב היום בראיות · וענין ויאכלו אחז"ל ראשון
ראשון מסתלק · וענין ההסתלקות הבנואות מדבר
ממה אם פרק ט"ו ; והנה פי' הפרש' הזאת
אחרי שאמ' כי בעבור היום הזה כמו לאברהם אמ'
שבר' ט"ו השם בהיותו זולה במילתו יושב ומתקרר
בפתח אהלו מפני חום היום אשר יתלבש והזכר

זה להודיע שלא היה מתכוין לגמילה לא נפל על
פניו ולא התפלל ואעפ״כ באה אליו המראה הזאת
ואמר באלוני ממרא להודיע המקום אשר בו נימול
וזה גלוי השכינה אליו למעלה וכבוד לו כענין שנא׳
במשכן ויצאו ויברכו את העם וירא כבוד יי׳ אל כל
העם כי מפני השתדלות במצות המשכן זכו לראיי׳
שכינה ואין גלוי שכינה כאן וכאן לצוות להם מצוה
או לדבר כלל אלא גמול במצוה הנעשית כבר
ולהודיע כי רצה האלהים את מעשיהם כענין שנא׳
אני בצדק אחזה פניך אשבעה בהקיץ תמונתך ·
וכן ביעקב אמר ויפגעו בו מלאכי אלהים ואין שם
דבור ולא שחדשו בו דבר רק שזכה לראיית מלאכי׳
עליון וידע כי מעשיו רצויים וכן היה לאברהם
בראיית השכינה זכות והבטחה · וכך אמרו בודאי
היה שאמרו זה לי ואנוהו ראתה שפחה על הים
מה שלא ראה יחזקאל הנביא וזכות להם בעת הנס
הגדול שהאמינו ביי׳ ובמשה עבדו · ופעמים יבא
בשעת ההקבצות ויאמרו כל העדה לרגום אותם באבני׳
וכבוד יי׳ נראה באהל מועד אל כל בני ישראל ויהיה
זה להגן על עבדיו הצדיקים ולבעדם · ואל תחוש
להפסק הפרשה כי הענין מחובר ולכך אמר וירא
אליו ולא אמר וירא יי׳ אל אברהם · אבל בפרשה רבה
בסדר הכתוב הנכתב לו בעת שעשה המילה ואמ׳
כי נגלית עליו השכינה ושלח אליו מלאכיו לבשר
את אשתו וגם להציל לוט אחיו בעבורו · כי אברהם
כשנבשר בבן מפי השכינה כבר ושרה מפי המלאך
שדבר עם אברהם כדי שתשמע שרה כמו שאמ׳
ושרה שומעת וזו כוונתם שאמרו לבקר את החולה
שלא היה לדבר אלא לכבוד לו · ועוד אמרו מזבח
אדמה תעשה לי וגו׳ ומה אם זה שבנה מזבח לשמי
הריני נגלה עליו ומברכו אברהם שמל עצמו לשמי
על אחת כמה וכמה · ושמא יכוין עוד בזה לומר
שהיה בו מראה השכינה רפוי למחלת המילה כי כן
ראוי להיות כדכתי׳ באור פני מלך חיים ·· **וטעם**
נצבים עליו · שהיו עומדים לנגדו
ממנו כלשון הנצב על הקוצרים · ומשרי הנצבי׳
ולפי שהוא יושב והם היו עומדים ורואים בו אמר
עליו וזה טעם וירא וירץ לקראתם כי כאשר ראה
אותם עומדים נגדו ולא היו הולכים לדרכם רץ אל
לקראתם להביאם אל ביתו · וטעם מפתח האהל אל
להגיד שהיה עדין יושב שם אחרי הסתלק ממנו
מראה השכינה · ויתכן שיהיה עליו על האהל שהיו
הקדושים אליו מן הצד האחד שלא כנגד הפתח והיו
נצבים שם ולא היו מתקרבין אל אברהם כמעט
חושב עליהם · אדני אם נא מצאתי
חן בעיניך · מצאנו אותו בספרים קמוץ והנה
קראם גם כלם באלף דלת כי הגדול בהם שהם
מלאכי עליון כאשר יקראו אלהים ואלים ולכן כי
השתחוה להם ארצה ·· **אל נא** תעבור ·
עם כל אחד ידבר כדרך כל׳
התורה ושמרתם את כל חקותי ועשיתם אותם
ערות אביך וערות אמך לא תגלה ובקוצרכם את
קציר ארצכם לא תכלה פאת שדך בקוצרך ·
ובקשתם משם את יי׳ אלהיך ומצאת כי תדרשנו בכל
לבבך ובכל נפשך ורוב משנה תורה כן · והפך
מזה ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה וקללה ·
ורבותינו אמרו לגדול שבהם אמר וגם זה יתכן ש׳
שיאמר לגדול אל נא תעבור ואתה ורעיך אשר
ישארו עמך תרחצו רגליכם · והנכון בעיני ש׳
שקרא את כלם אדני ופנה אל כל אחד ויאמר
לראשון אם נא מצאתי חן בעיניך אל נא תעבור
מעל עבדך · וכן אמר לשני וכן לשלישי לכל אחד
בפני עצמו יתחנן אם נא מצאתי חן בעיניך אל
נא תעבור מעל עבדך ויוקח נא מעט מים וג׳
ורחצו כלכם רגליכם וזה דרך מוסר וכבוד מרוב
חפצו להתנדב עמהם · והנה הקטן בהם שהם עמו
שעברי דרך ואין חפצם ללון שם ולכן לא בקש מ׳
מהם רק שיוקח מעט מים לרחוץ רגליהם מעט
מפני הקוש לתת מים קרים על נפש עיפה ·
והשענו תחת העץ לרוח היום

לא יבאו באהל ובמשכנו וזה טעם כי על כן עברתם
על עבדכם כי אחרי שדרככם עלי אינכם נכונים שלא
תבואו מעט אצלי ׃ כן תעשה כאשר דברת׃
דרך מוסר שפת לחם די לנו אבל יאמרו כן תעשה
לנו להשען תחת העץ ולעבור מיד כי שלוחים
אנחנו ולא נתעכב לבא באהל או ללון עמך ׃
קמח סולת לעשות קמח למעילן של טבחי׳
לבסות את הקדרה להשוב את הזוהמא לשון רש״י
וכן הוא בב״ר ושם פירשו שהיו שלש סאין לכל
אחד ולא ידענו למה הרבה בלחם כל כך לשלשה
אנשים אולי ידע הם תלקות הימ׳ כל ראשון ראשון
והוא כמרבה עלות למזבח או שמעכו גדול בבית
עמקים לכבודם ׃ ועל הפשט יאמרו שלש סאים
קמח לעשות מהם סלת והנה הוציא מכל הסאה
סאין סולת נקיה מעט ׃ וטעם ואל הבקר רץ
אברהם לחמו רוב אשקו בגדים כי האדם הבדו
אשר היו בביתו שמונה עשר ושלש מאות ג׳ איש
שולף חרב והוא זקן מאד ואעפ״כ במעלתו הי׳ רוחו
בעצמו אל האהל שרה לרוץ אותה בעשיית הלחם ׃
ואחרי כן רץ אל מקום הבקר לבקר משם בן בקר
רך וטוב לעשות לאורחיו ולא עשה כל זה על יד
אחד ממשרתיו העומדים לפניו ׃ **שוב** אשוב
אליך׳ לרש״י לא בשרו המלאך כי שוב
אליו אלא בשליחות של מקום אמר לו כמו ויאמר לה
מלאך ה׳ הרבה ארבה את זרעך ׳ והוא אין בידו
להרבות אלא בשליחות של מקום אמר לו אף כאן ב׳
בשליחות של מקום אל והוצרך הרב לאמר כן מפני
שהקב״ה אל בראן למועד אשוב אליך ובן במלאך
או בהקב״ה לא מצאנו ששב אליו למועדו ׳ אולי בכלל
בלשון וה׳ פקד את שרה כאשר אמר ויעש ה׳ לשרה
כאשר דבר׳ ורא״ה אמר כי ויאמר ה׳ אל אברהם ופי׳
הוא דבר הנאמר בשם שולחו ושב אליו למועד אשר
דבר אותו ואם לא נכת׳ ׳ והנכון בעיני שהוא מן
תשובת השנה יאמר כי שוב אשוב אליך כעת
הזאת שתהיו כלכם חיים ויהיה בן לשרה אשתך ׳

חיה כאשר באמר לאברה׳ למועד הזה בשנה האחרת
ויהיה אשוב כמו ושב ה׳ אלקיך׳ ושב והשבך ׃ ׃
באים בימים ׳ האדם בימי בחורותו יקל
עומד בימים ׳ ויקראו ימיו כי הם
שלו כלשון את מספר ימיך אמלא אבל כאשר
יזקין ויחיה ימים רבים יותר מבני האדם בדורו
יקרא בא בימים ׳ מפני שהוא כבא בארץ אחרת
מסע מאשר ובא אל עיר מימים לנס ׃ חדל
להיות לשרה אורח כנשים הוא הזמן להריון כי א׳
אחרי הפסק האורח מתחלת זקנה לא תהרינה׳
ואחרי זקנתי הוא פי׳ אחרי בלותי ודברו אמת ׳ אך
מפני השלום לא רצה לגלות מה שאמרה ואדני זקן
כי היה ראוי שיאמר ואני ואדני זקני כי סר בשניהם
הפחד ׃ **היפלא** מה׳ דבר ׳ אם דבר
נפלא וראוי הוא שיהיה מאת
השם ככה כלשון כי ממך הכל ומידך נתנו לך ׳
ודומה לזה מאשר שמונה למו מאת אשר תבא
להם שמונה׳ והנקדים תרגמו היתכסי עשאו כלשון
כי יפלא ממך דבר ואכ״כ יש בו סוד נעלם ׃ ולרש״י
היפלא היתכסי ׳ וכן שום דבר יש מופלא ומכוסה
ממנו מלעשות כרצונו הכתוב כי שני ענינים ׃
ותכחש שרה לאמר׳ אם תמה בנפשה
הנביאה איך הכחיש באשר
אמר השם לנביא ׳ וגם למה לא האמינה לדברי ׳
מלאכי האלהים ׳ והנראה בעיני כי המלאכים השם
הנראים כאנשים באו אל אברהם והוא בחכמתו
הכיר בהם ובשר אותה שוב אשוב אליך ולשרה בן
ושרה שומעת ולא ידעה כי מלאכי עליון הם כמעני
באשת מאה ואולי לא ראתה אותם כלל ותצחק
בקרבה לעגי׳ כמו יושב בשמים ישחק ה׳ ילעג
למו כי השחוק לשמחה הוא בפה או יגלה שחוק
פנים ׳ אבל השחוק בלב לא יאמר בשמחה והנה
האנשים אותם לאברהם למה היה הדבר נפלא
בעיניה ורצוני לא שתאמין ׳ או שתאמר אמן כן
יעשה ה׳ ׳ והנה אברהם אמר אליה למה צחקה

היפלא מה׳ דבר ולא פירש לה כי השם גלה אליו
סודו והיה מפני יראת של אברהם הכחישה בו כי
חשבה שאברהם בהכרת פניה יאמר כן או מפני
ששתקה ולא נתנה שבח והודאה בדבר ולא שמחה
והוא אמר לא כי צחקת או הבינה כי בנבואה כאומ׳
על כן ושתקה ולא ענתה אותו דבר ׃
וראוי שנאמר עוד כי אברהם לא גלה לה הנאמר
לו מתחלה אבל שרה אשתך יולדת לך בן אולי
המתין עד שלוח לה השם הבשורה ביום אחר כי
ידע בן כי לא יעשה ה׳ אלהים דבר כי אם גלה סודו
אל עבדיו הנביאים או מרוב זריזותו במצות היה
טרוד במילתו ובמילת עבדיו כי אשר במתו ואחרי כן
בחולשתו ישב על פתח האהל והמלאכים באו טרם
שהגיד לה דבר ׃ וה׳ אמר · ט׳ נבאו השמים
העומדים לפניו או ט׳ המלאכים השלוחים · ויתכן
שהוא המחשבה כי חשב שלא יתכסה ממנו מפני
הטעמים הנזכ׳ · וכן אני אמרתי בדמי ימי · וכן
ויאמר להכות את דוד · וכן כל אמירה עם הלב
מחשבה ׃ **ואברהם** היו יהיה ׃ מדרש אגדה זכ״ל · הו״אל
והזכירו ברכו ׃ ופשוטו של מקרא וכי ממנו אנו
מעלים והלא חביב לפני להיות לגוי עצום לשורשי
והנכון בעיני כי השם ית׳ דבר בכבוד אברהם אמר
הוא עתיד להיות לגוי גדול ועצום ויהיה זכרונו
בזרעו ובכל גויי הארץ לברכה לכן לא אכסה
ממנו כי יאמרו הדורות הבאים איך כסה ממנו
או איך נתאכזר הצדיק על שכניו החוטאים עלינו ולא
רחם ולא התפלל עליהם כלל והגוי שיו טוב ויפה
כי ידעתיו כי הוא ישמור ויודע שאני ה׳ אוה״ב
צדקה ומשפט כלו שאני עושה משפט רק בצדקה
ולכן יצוה את בניו ובניו אחריו לאחוז דרכי והנה
אם בדרך דין ומשפט יפטרו יתפלל לפני להניחם
וטוב הדבר ואם חייבים הם לגמרי גם הוא יחפוץ
במשפטם ולכך ראוי שיהא בסוד ה׳ · **כי** ידעתיו
למען אשר יצוה · לרש״י אחרי ידעתי עה״

כתרגו׳ לשון חבה כמו מודע לאישה ואדעך בשם
שהכל לשון ידיעה שהמחבב את האדם ומקרבו
ומקרבו אליו יודעו ומכירו ואם תפרשהו יודע אני
בו שיצוה את בניו אין למען נופל על הלשון · ויתכן
זה שיהיה ידעתיו גדלתיו ורוממתיו בעבור אשר
יצוה את בניו ואת ביתו אחריו לעשות הישר לפני
ולכן אשימנו לגוי גדול ועצום שיעבדוני וכמוה״ו
ידעתיך בשם מה אדם ותדעהו · או יאמר ידעתיו
שיש״ה וכן למען ישא עבדך ואמרך כמוך שיתני·
והנכון בעיני שהוא ידיעה כי ממש · ירמוז כי ידיעת
השם שהיא ההשגחה בעולם השפל היא לשמור את
הכללים וגם בני האדם מונחים בו למקרים עד בוא
עת פקודתם אבל בחסידיו ישים אליו לבו לדעת
אותו בפרט להיות שמירתו דבקה בו תמיד לא
תפרד הידיעה והזכרון ממנו כלל כטעם לא יגרע
מצדיק עינו ובאו מזה פסוקים רבים כדכתי׳ עין ה׳
אל יראיו וזולת זה ׃ **ויאמר** ה׳ זעקת
סדום ועמורה כ״ר ויאמר ה׳ אל
אברהם שעשה כאשר אמר שלא יתכסה ממנו ·
ואמר ר״א כי נכנס פסוק ויפנו משם האנשים בנתים
להודיע כי בעת שבאו לסדום או אמר השם לאברהם
זעקת סדום ועמורה כי רבה · וכן דעת כל המפרשי׳
כי עם אברהם ידבר · ולפי זה הנכון בפסוק ויפנו
משם האנשים לומר כי כאשר אמר השם לאברהם
בנסוע האנשים ממנו זעקת סדום ועמורה כי
רבה עמד אברהם בתפלה ותחנה לפניו למחול ל׳
להם ולתת לו רשות לדבר והאריך בתפלתו עד ש׳
שבאו האנשים סדומה ואז נגש אברהם ואמר האף
תספה או יהיה פירושו ששב לבאר שעודנו עומד
לפני ה׳ כי נגש אברהם ואמר האף תספה והגיד
שהאריך בתחנה לפניו בכל פעם לאמר אל יחר נא
לה׳ · והיה עד מכון דעת בכל פעם להשיב לו עד
ששומע תשובת דבריו מפי הקב״ה והאריכו כל
היום בזה וילך ה׳ במערב כאשר כלה לדבר אל
אברהם ובאו שני המלאכים סדומה ׃

זעקת סדום ועמורה ׳ היא זעקת
עשוקים יזעקו וישועו מזרוע
רשעים והיה ראוי שיאמר הכתוב זעקת סדום ועמור׳
שמעתי כי רבה ׳ או שיאמר זעקת סדום ועמורה
רבה וחטאתם כבדה מאד אבל ענין הכתוב זעקת
סדום ועמורה וחטאתם שגדלו מאד ארדה ואראה
אם כלם חטאו בהם ואם לא ארעה מי החוטאים
וענין הירידה והראיה אמר רש״י בדרך הדרש למד
לדיינין שלא יפסקו דיני נפשות אלא בראיה ׳ ועל
הפשט יפרש שהיה הקב״ה לגלות לאברהם ענין מ׳
סדום ולהודיעו כי אין בהם עושה טוב אמר אלו
זעקת סדום ועמורה כי רבה ארד לראות כלומר
ארד לשפט אם חטאו בה יעשה בהם כלה ואם
לא ארעה מה לעשות בהם ופקדתי בשבט פשעם
ובנגעים עונם הודיעו כי עדין לא נגמר דינם וגם
עתה יפקוד עונם וישפט אותם וזה כלשון יי׳ מן
השמים השקיף על בני אדם לראות היש משכיל
דורש את אלהים הכל סר יחדו נאלחו ׳ ורז״ל אמרו מ
סוף מעלי נכרים יספיקו בם ׳ ואנה ארמוז לך
דעת מקבלי האמת דרשו רבותי בעשו כי הנה יי׳
יוצא ממקומו וירד ודרך על במותי ארץ יוצא ובא
לו ממדה למדה יוצא ממדת רחמים ובא לו למדת
הדין וכן הענין הזה ויאמר יי׳ ט לכו זעקת סדום
ועמורה כי רבה ארד במדת רחמים ט מדת הדין
ואראה ברחמים אם כצעקתה הבאה במדת הדין
עשו כלה ואם לא ארעה ואראם בדרך וידע שלום
ואחר שספר הכתוב דעת עליון חזר אל הענין ה
הראשון וספר במעשה כי האנשים אשר השקיפו
על פני סדום לעבר שיצא ושלחם אברהם הנשע
שיצא ואברהם מעת הפרדם מאתם ועד הגיעם שם
עודנו עומד לפניו כי הראו והגיד לו כי מלאכו לו
הם השלוחים האלה להשחית המקום כאשר אמר
ולא הוצרך לפרש מתי עמד לפניו כי מעת שאמר
המכסה אני מאברהם ממה שהגיד לו ׃ **ויגש**
אברהם ויאמר האף תספה צדיק עם

רשע אתה של הקב״ה היה מדת דין ׳ וחשב אברהם
שהיה תספה צדיק עם רשע כי לא ידע מחשבות
יי׳ אשר חשב עליהם ברחמיו כאשר פרשתי ולכן
אמר כי הגון וטוב הוא שישא לכל המקום למען
חמשי׳ הצדיקי׳ אבל לא יתבונן במדת הדין להמית
צדיק עם רשע שא״כ יהיה כצדיק כרשע ויאמרו
שוא עבד אלהים וכם במדת רחמים שהוא שופט
כל הארץ והוא העושה משפט כענין ויגבה יי׳
צבאות במשפט ואמרם המלך המשפט וזה
ענין חללה לך והקב״ה הודה שישא לכל
המקום בעבורם כי במדת רחמים יתנהג עמהם
ומה שהודיע אליך כל הענין היות ויאמר יי׳ ׳ כתוב
יוד הא וכל אשר הודה אברהם שפלות והנה זה
מבואר ׃ **חמשים** צדיקים ׳ כתב רש״י
עשרה לכל ככר וככר ׳׳
השאלה בחמשה ׳ תשעה לכל ככר וככר ואחד
צדיקו של עולם הצטרף עם כלם ׳׳ ואני מבאר
טעם ארבעים ויתבטו ארבעה כרמים ׳ וכן שלשים
יצלו שלשה וכ׳ יצלו ב׳ ועשרה יצלו אחד ולא בקש
על פחות מעשרה שדור המבול היו שמנה צדיקי׳
ולא הצלו על דורן והשמונה על ידי צירוף כבר בקש
ולא מצא כלשון דברי הרב ׳ ואני תמה אם כן מה
התפלה והתחנה הזאת אשר היה מתחנן בכל פעם
ט נא יחר לאדני והנה נא הואלתי ׳ והלא ראוי הוא
שיהיו ארבעים מצלין ארבעה והל׳ והכ׳ יצלו לפי
חשבון כאשר החמשים יצלו חמשה ׳ ובכמה שאמר
כי תשעה על ידי צירוף כבר בקש ולא מצא והיא
לא היה מבקש הצירוף ולא היו שם מה אבל
תשעה אני מבאר שם ׳ והנה דע הרב למן שהרב׳
ראויים להצלה גדולה יותר מאשר יצלו המועטים
אף הצלה מועטת כמו שאמרו אינו דומה מועטי׳
העושין את התורה למרובין העושין את התורה
והנה הודה הקב״ה שיצלו ארבעים וחמשה בצירוף
צדיקו של עולם כל הכרכים כשהיו חמשים שלמי׳
ומעתה כשיהיו ארבעים מצלים ארבעה אף

בצרוף הצדיק עמ' ינצלו וכן השלשים והכ' והעשר
שכבר הודה בצרוף הזה ואת שאולה מן עשרה כנגד
וחמשה שהם רבים ושמא לא ירד בצרוף עד
המועטין כמו שאמרנו צדקת יי' ראויה היא
להצטרף ולהציל מן השורה שלא יבדיל בין רב ל'
למעט זה דעת הרב. ודרך פשט הכתובים שלא
שאל תחלה חמשים לתת חמשים שלם של עשרה
לכל אחד ואחד וחזר ופחת כמו שיכול ולהציל הכל
היה אומר ולא ידעתי מי הכריחו לרב בענין שאמ'
לא אשחית אם אמצא שם. יבטיח אותו שלא
ישחית אם ימצאון שם כן ולא היה אומר
לו דע שאינם כמספר הזה שאמרת לפני שעדין
לא הגיע דינם כאשר אמר ארדה נא ואראה והנה
אברהם לא ידע מה יעשה בהם ולכן השיבם בכך
והשקיף על פני סדום ובראותו כי נשחתו ידע שלא
היו שם כן. בתוך העיר. פי' לא שיהיו יראי'
את השם בפרהסיא וכן שוטטו בחוצות ירושלם.
והנכון בעיני כי אברהם אמר בתוך העיר לאמר
שאם יהיו נכרים יושבים בתוכה ראוי שיצילו
ואין זה בעבור עם וחשב אולי יש אחרים שם.
הנה נא אדני. לרש"י הנה נא אתם אדונים
לי אחר שעברתם עלי. והנכון שהוא
לשון התחנה אדני הנה נא בית עבדכם סורו נא אל
ומלת סורו כמו סורה שבה פה סורה אלינו סורה
אלי אל תירא. וטעם והשכמתם והלכתם לדרככ'
להגיד להם שלא יתעכבו בעיר אחר הבקר כי יודע
בענין אנשי העיר ורשעם אבל היה חושב כי באור
הבקר יעשום או שראה אותם כהולכי אורחות לא
יתעכבו בעיר. ואמר והשכמתם והלכתם לדרככם
אם הרע. ויפצר בם מאד. היה לוט זוכה
בהפצירו בהם והיות לו חפץ טוב בהכנסת אורחים
והיו המלאכים כדי לזכותו ולהכניסו לו בסוף ורז"ל
אמרו מסרבין לקטן ואין מסרבין לגדול ואע"פ יהיה
בדרך מוסר בני אדם: **ונדעה** אותם.
כוונתם לבעול את הזכר משמעו

כדברי רבותי' ז"ל שבעבור טובת ארצם שהיא
כגן יי' יבאו בהם רעה והם היו מואסי' הצדקה
אבל לוט בעשרו וממונו בא אליהם או שבררו
מהם רשות או שקבלוהו לכבוד אברהם. והכתוב
מעיד שאלה כוונתם שכאמר הנה זה היה עון סדום
אחותך גאון שבעת לחם ושלות השקט היה לה
ולבנותיה ויד עני ואביון לא החזיקה. ומה שאמר
רעים וחטאים ליי' מאד שהיו מכשפים ומורדים
בשלותם ובעושי התועבות. והוא שאמר ותגבהינה
ותעשינה תועבה לפני ואסיר אתהן כאשר ראיתי.
ורז"ל היו בהם כל מדות רעות אבל נגמר דינם
על אותו העון מפני שלא החזיקו יד עני ואביון. כי
היו הדירים בזה העון יותר מכלם. וגם כי כל
העמים עושים צדקה עם רעיהם ועם עמיהם ל'
לא היה בכל העמים כסדום לאכזריות. ודע כי
משפט סדום היה למעלת ארץ ישראל כי היא מ'
מכלל נחלת יי' ואינה סובלת אנשי תועבו' וכאשר
תקיא את הגוי כלו מפני תועבותם הקדימה וקיאה
את העם הזה שהיו רעים מכלם לשמים ולבריות
ושממו עליה השמים והארץ ומושבותיה הארץ בלא
רפואה לעולם מפני שבעבור טובה נתגאו וראה
הכתוב שיהיה לאות לבני מרי שבט ישראל העתידים
לרשת כאשר התרה בהן בברית ואמ' גפרית ומלח שרפה כל
ארצה כמהפכת סדום ועמורה אדמה וצביים
אשר הפך יי' באפו ובחמתו כי יש באומות רעים
וחטאים מאד ולא עשה בהם ככה אבל למעלת
הארץ הזאת היה הכל כי שם היכל יי'. ועוד אפ'
עתיד לבא בסדר אחרי מות אם יחייני המקום
והמחיה. **אוציאה** נא אתכן אליכם
מתוך שבאו בצל קורתו
הוה באמת לתת בנותיו שהיה טורח מאד על אכסני'
שלו להציל אותם מפני שבאו בצל קורתו. אבל
שיפוים אנשי העיר בהפקר בנותיו אין זה כי אם
רוע לב שלא היה ענין הזימה בנשים מרוחק כ'
בעיניו ולא היה עושה לבנותיו חמס גדול כמו ל'

35

דעת וכך אמרו רבותינו במקום שבעלו אדם מן
מוסר עצמו על בנותיו ועל אשתו והורגן או הורג׳
וזה מוסר בנותיו להתעולל בהן · אל הבא לענין
אותו משפטין · והנה עם היה מתהלך עמהם כי
היה יושב שם אנשים אבל כאשר הכו בסנורים
את אנשי העיר ואמרו לו כי משחיתים אנחנו את
המקום הזה וישלחנו ה׳ לשחתה אז הכיר נפשו—
והאמין לעשות כל אשר צוו · ודע והבן כי ענין
פלגש בגבעה אעפ״י שהוא כדומה לענין הזה אינו
כמוהו לגמרי כי הרשעים ההם לא היה דעתם—
לבעלת הרגל משקומם אבל היו שטופי זמה ורע
נפש כמשכב האיש האורח וכאשר הוציאו אליהם
פלגשו כתפיסו בה והאיש הזקן שאמר להם הנה
בתי הבתולה ופלגשהו אוציאה נא אותם וענו להן
כטוב בעיניכם יודע היה שלא יתפשו בבתו ולא יענו
עמה רעה ועל כן לא אבו לשמוע לו וכאשר הוצי׳
את פלגשו לבדה שהן ממנו והאיש בעל הבית
גם האורח כלם יתפשו להציל את האיש בפלגשו
כי פלגש היתה לא אשת איש וכבר זנתה עליו ·
ובספר הקבלה עד לא היו בה כל אנשי העיר כאשר
בסדום שנאמר מנער ועד זקן כל העם מקצה
אבל בגבעה נאמר והנה אנשי העיר אנשי בני בליעל
מקצתם שהיו שרים והקיפו בעיר · כמו שאמר
האיש ויקומו עלי בעלי הגבעה ועל כן לא מיחו
האחרים בהם והנה פשעו כל העם מכל שבטי
ישראל רע לעשות גדר גדול בדבר להמית אותם
שנאמר ועתה תנו את האנשים בני בליעל אשר
בגבעה ונמיתם ודבר ברור הוא שלא היו חייבי מיתה
בדין התורה שלא עשו מעשה זנות עם הפלגש
הזונה ולא נתכוונו במיתה שלה וגם לא מתה בהם
וישלחוה כעלות השחר והלכה מאתם לבית אדוניה
ואחר מתה אולי כחלשה מרוב קשיות ונתקררה
נפשה עד האור ומתה שם אבל מפני שהיו יודעי׳
ואומרים לעשות נבלה גדולה כאנשי סדום ראו
שופטים לעשות סייג לתורה שלא יעשה ולא—

יאמר כן משה רבינו כמו שאמרו ובבערת רעה מישר׳
וזה מן הדין הוא ממה שאמרו רבותי׳ בית דין מכין
ועונשין שלא מן התורה ולא לעבור על דברי תורה
אלא לעשות סייג לתורה ושבט בנימין לא נסכמו
בדבר לפי שלא היה בהם חיוב מיתה במעשה הפלגש
ואולי הקפידו עוד בני בנימין על שלא שאלו להם
מתחלה ועשו ההסכמה שלא מדעתם ולפי דעת
שזה עונש של ישראל להפרע בתחלה מפני שלא
היתה המלחמה נעשית מן הדין והגדר עצמו על
שבט בנימין היה מוטל לעשות ולא עליהם שמעכב
על השבט לרוחת שבטו והנה שתי הכתות ראוי׳
לענש כי בנימין מרשיע שאינו חושש לגדר הרע
ולא לגעור בהם כלל וישראל עושים מלחמה שלא
מן הדין וגם את פי ה׳ לא שאלו בזה אבל אמרו מי
יעלה לנו בתחלה למלחמה על בני בנימין כי מעצמם
הוסכימו במלחמה על כל טעם וכן לא שאלו בענין
מעשה אם תכנס בדי כי בטחו בזרוע בשר שהיו
רבים מאד כי הם עתה כמותם עשרה פעמים—
ויותר ולא שאלו אלא מי יעלה בתחלה והוא כמו
גורל במקום אולי היה כל שבט אומר לא אעלה אני
תחלה או אומר אני ראשון והנה השיב כפי שאלתם
יהודה בתחלה לאמר כי יהודה הוא בראש לעולם
כי ביהודה בחר ה׳ לנגיד ולכך לא אמר יהודה יעלה
כשאר המקומות כי לא הרשה אותם אבל ר״ל
מנעם ולא אמר להם לא תעלו ולא תלחמו מפני ע׳
ענשו של בנימין והנה הלכו הם עם שמעם בקרי
והעמידו למקרים ובני בנימין היו גבורים ועריצים
בגבורות והשחיתו מישראל הבוטחים בזרוע בשר
והוסיפו עונש על עונשם כי די להם להבריח את
ישראל מן הגבעה והם הכו בהם להשחית איבת
עולם והפילו מהם עם גדול ורב כב׳ אלפים והנה
ישראל כאשר הוכו מכה רבה נודעה להם שנגפם
כי עשו מלחמה עם אחיהם שלא ברשות גבוה ושלא
כדין התורה ועל כן שאלו בזה השנית האוסיף לגשת
למלחמה עם בני בנימין אחי · והוסרו עתה האחוה

לשאול אפשריא הוכרח ענשם המלחמה והפס־
הפסיק אותם עתה כי השם ואמר עלו אלו כי עתה
אותו להם לדרוש דם אחיהם השפוך והם לא שאלו
השם כי עדין היו שוקטים בדרכם לכנה על כל
פנים והשם לא בחר להסיר כי המלחמה מותרת
להם ומפני שעדין לא נתכפר עונם הראשון כפלו
מכם גם ביום השני אח אלפים וביום השלישי נגפו
העושה ויצומו ויבכו לפני ה' והקריבו עולות לכפר
על הרהורי לבם אשר בטחו בכחם והקריבו ש
שלמים והם שלמי תודה כי ראו עצמם כאלו כולם
פלטים מחרב שונאן וזה מפני כל הנמלטים־
להקריב תודה כענין שאמר ויזבחו זבחי תודה
ויספרו מעשיו ברנה וכתו' ועתה ירום ראשי על
אויבי סביבותי ואזבחה באהלו זבחי תרועה אשירה
ואזמרה לה' · והנה היו בשבט בנימין מאתי מישרא
מן שש מאות ומבנימין נפלו בסוף כ"ה אלפים אנשי חיל
ומעשר מהם עד כל הנמצא נכם · ויתכן שהיו
אלו אלפים בין אנשים ונשים והטף והיה ענש שתי
המכות בשוק · ומה נכבד דברי רז"ל שהיה הקצף
על כל העדה בעבור שלא מיחו אמר הקב"ה בכבודי
לא מיחיתם בכבוד בשר ודם מיחיתם עמדו בכבודי
לא מיחיתם במאורע מיכה ופשטו ידם במעשי·
בכבוד בשר ודם מיחיתם יותר משורת הדין ועל כן
סבל עבר שתי הכאות ואמנם אין לנכם ולא זכרו
בריתות אחים ואחר מעשה נמחרתו כמו שנא' ויבא
העם בית אל וישבו שם עד הערב וגו' כי המרו
שעשו ועונם והנה בדרך נראה פרשם ענין
מסורים ואינם מבאר והזכרם שתעו ·

ויפצרו באיש בלוט · לא מצאתי המלה הזאת
רק בדברי הפוסקים אם
כן נפרש זה שפיכו מאמן הרבה שיטתם להס־
תכלית וכאשר לא רצה לעשות כן פגעו לשבור אותו
אז שהיה עומד בפתח הדלת ולא היה מתחשב לרבה
ש' והם פיהם מרכזו למוד מלפטה כי לא היו רוצי
לפגוע בו וזה שעשו גם הלאה שיגש למקום האחר

חתן ובניך ובנותיך · ר"ל שמי משלך עוד
בשר יוצא מאשתך ובנותיך שנשבו אם
יש לך חתן או בנים ובנות הוציא מן המקום · ולא
יהיה דבריו כדרך בני אדם שהוא לא היו לו בנים
כי אם בנות · ור"ל אמר חתן ובניך חתנים שהם־
כבניך · ויתכן שהיו לו בנים גדולים נשואי נשים
ודבר עם חתניו התלה כי היה סבר שבניו ישמעו
לו וכאשר צחקו עליו חתניו ואלו הדברים שבזם
עלה השחר והמלאכי לא השגיחו לקח רק הנמצאי
אתו בביתו והנה זכות של לוט היה מציל בנים ובנו
וחתנים לא כאשר חשב אברהם שימצא צדיק עם
רשע ובכור הוא שהיו המלאכים יודעים דעת עליון
בזה כי גם עבר הדבר בתפלתו · ויתכן שהיה זה
לבעבור האכסניא כי כן דרך מוסר להשחית למעל
בעל ביתם וכל אשר לו כאשר עשו שני יהושע
שהחיו גם כל משפחת רחב הזונה ובעבור לוט על
ידי שבבו את המלאכים באו לו פני **ויחזיקו**
האנשים · אמר ר"א כי ויתמהמהו
יאמר שפחד ואין בו כח לברוח · והנכון שהוא כמו
והתמהמה מדברים על הטם למהר לשלחם מן העיר
אף כאן היו מוסיפים בהם בחוזק למהר לשלחם ·
בחמלת ה' עליו · לא בזכותו רק בחמלת
האל ובעבור אברהם או יאמר שהחזיקו בו למהר
להוציאם בעבור החמלה עליו פן יגיע הקצף מלפני
ה' ויספה: אל תביט אחריך ואל תעמוד בכל
הככר · שיעור הכתוב אל תעמוד בכל הככר ואל
תביט אחריך אחר שתגיע כי עד היות לוט בככר לא
תרד עליהם רעה ובעבור כן אמר ואנכי לא אוכל
להמלט ההרה פן תדבקני הרעה בהיותי בככר כי
אתה לא תלחיך ה' רק מעט כאשר אמרת מהר
המלט · ואמר ר"א אל תביט אחריך אתה וכל אשר
לך והנה לא השכל מזה ומה ענין לזה ואין העונש
בכאן מפני שיעבור על אזהרת המלאך אבל הוא
הזהירם מפני שיגיע להם נזק · בהבטה היא
ועת מזהיר את לוט לכותו וכל הסובבים ונזהר הוא

את נפשו יצ״ל וענין אחיזה הזאת אינ׳ ר״ל אחזה
הרשעת עמהם ובזכות אברהם אתה עתה אינך
ראוי לראות בפורענותן. ועוד כי ענין כי הראות
באויר הדבר ובכל החלאים המדבקים יזיק מאד ו
וידבקם וכן המחשבה בהם ולכן יסבב המגע
ויסב בדד וכן נשיכות החיות הנוטות ככלב השוטה
וזולתם כאשר יראו המים וכל מראה יחזו בהם
דמות המזיק וישתטו וימותו. כענין שאמרו במסכ׳
יומא והזהירו אנשי הטבע ולכן היתה אשתו
נצב מלח כי באות המכה במחשבתה כאשר ראתה
גפרית ומלח היורד עליהם מן השמים והדבקה בה
והקרוב שי עמ׳ כי בהשחית י״י את הערים הנה היה
המלאך המשחית עומד בין הארץ ובין השמים כ
נראה בלהב האש כענין במלאך המשחית. אשר
ראה דוד ולכן אסר להם ההבטה. ובפרקי ר׳ אליעזר
כענין הזה אמרו להם אל תביטו לאחריכם שהרי
ירדה שכינתו של הקב״ה להמטיר על סדום ועל
עמורה גפרית ואש. עדית אשתו של לוט נכמרו
רחמיה על בנותיה הנשואות בסדום והביטה ל
לאחריה לראות אם הולכות הן אחריה וראתה
אחורי השכינה ונעשית נציב מלח
ויי המטיר
כל׳ רש״י כל מקום שנא׳ וי״י הוא ובית ד׳
דינו. מאת י״י ולא כת׳ מאתו דרך המקראות לדבר
כן נשי למך ולא אמר נשי. ודוד אמר קחו עמכם
את עבדי אדניכם ולא אמ׳ עבדי ואחשורוש כתב
בשם המלך. ולא תמה על הרב שכותב מן ההגדו׳
דעת חלוקות ומשום אותו פסוק מחלוקת הוא בב״ר
ושם עוד דעת שלישית אבא חלפי בר סימקי בשם
ר׳ יהודה בר׳ סימון וי״י המטיר על סדום זה גבריאל
מאת י״י מן השמים זה הקב״ה א״ר אלעזר כל מקום
שנא׳ וי״י הוא ובית דינו א״ר יצחק בתורה בנביאים
ובכתובים מצינו שההדיוט מזכיר שמו שני פעמי׳
בתורה ויאמר למך לנשיו וכו׳ הנה אלה שלש מ״ח
מחלוקות בדבר של יהודה בר׳ סימון ייחס הפס
הראשון לגבריאל שהוא השליח לאחת ויקרא השליח
בשמשון. ור׳ אלעזר אמ׳ כי הוא ובי׳ דינו השכינה
במשפט ומאתו כו׳. ור׳ יצחק אמ׳ שהוא דרך
הלשון ואם השמות הם שכתבתי למעלה תדע כי
כונתם בהוא ובית דינו ויהיה פשוטו של מקרא
כדרך לשונך. וכן וי״י אמר ושמרו דרך י״י למען
הביא י״י שלא אמ׳ ושמרו דרכו למען הביא. וכן
אמ׳ כי גדלה צעקתם את פני י״י וישלחנו י״י. וכן
ויהי בשחת אלהים ועמ׳ מאחריו מאחרי לוט שהיה
הולך אחריהם מאסף לכל בני ביתו ממהרם להמלט.

ויזכור אלהים את אברהם וישלח את לוט.
ענין הכתוב הזה כי לוט נתחסד
עם הצדיק ללכת עמו לשוט בארץ באשר ילך
והוא שכתו׳ וילך אתו לוט כי לוות שלו הלך ולכן
היה לו זכות להנצל בזכות אברהם כי בעבורו הוא
גר בסדום ועל אברהם עלה היה בהן עש־
מולדתו ולא יתכן שתבא לו רעה בעבור אברהם
שיצא בעצתו הוא וגם זה היה הענין שמסר אברהם
נפשו כבשו לרדוף המלכים בעבורו. כי ירא
לשבת בצוער. כת׳ רש״י לפי שהיה קרובה לסדום
ואיננו כן. אבל מפני שהיא מן המקומות שנגזרה
עליהם ההשחתה ובהצלת של לוט הניחה המלאך
בעבור שלא יוכל להמלט ההרה כי ביום האבדם
כי לא יאריך לו עוד אחרי שים לו זמן רב להמלט
ההרה ולכך אמרה בתו ואיש אין בארץ שחשבה
כי באה אחרית העולם כשאתה צוער.

ותאמר הבכירה. אמר ר״א יתכן
שהיתה לו אשה אחרת ומתה
בתחלה ואין ערך כי בכירה הצעירה בכל גדול
באחוה יקרא בכור וכל קטן ממנו צעיר לו והפרי
הבא בשנה יקרא בכורים וכן בכורי לשם המוקדמי׳
בגדלות שהספלת קדשם. וכן בבכורו ייסדנה ובצעירו
יציב דלתיה. וכן תרגם אונקלוס רבתא. וטעם
ונחיה מאבינו זרע. באהלה כי אמרו כנעשה אנחנו
המעשה הראוי לנו כי ירחם האלהים ומעל זכר
ונקבה ויתקיים העולם מהם כי עולם חסד יבנה

ולא נכנס מעולם הכס והנה היו נמשכות ולא רצו
לאמר להכירן שיפיה אותן כי בנה יותר בכתב או
שהיה הדבר מבוער יאחר בשני הדורות ההם ולא
נעשה כן מעולם והלכותיהם בהגדות מנוסם את
עם מאד ׃ **ויאמר** אברהם אל שרה
אשתו אחותי היא ׃ לא היה זה כי
כיון במצרים כי שם בבואם מצרימה ויראו המצרים
את האשה ויהללו אותה אל השרים וגם המלך כי א
אנשי ומה הם אבל המלך הזה הם וישר גם אנשיו
טובים רק אברהם אשר אותם והיה אומר לכל
אחותי היא ׃ וישלח אבימלך ויקח אותה ׃
והנה זה פלא שהיתה שרה אחרי בלותה יפה עד
מאד יחמדוה המלכים כי בהלקחה אל פרעה אם
היתה בת ששים ואמנם איפשר שהיה עליה החסד
אבל אחרי בלותה וחזר המעשה אחר פלא הוא ׃
ואולי אורה לנערותה כאשר בשרה המלאך מאז
כדברי רז״ל ׃ וגם אמנה אחותי בת אבי
היא לא ידעתי טעם התנצלות הזאת גם אם אמת
הדבר שהיתה אחותו ואשתו וכבר שתים באשה אמר
להם אחותי היא להטעותם בדבר כבר חטא בהם
להביא עליהם חטאה גדולה ואין לחלק והפרש כלל
בין שהדבר אמת או שקר ׃ ואולי מפני שאמר
אבימלך מה ראית כי עשית את הדבר הזה לומר
מה ראית כי חטא או רשע שפחדת ועשית כן כי
אני לא כסיתי לקחת נשים מבעליהן ׃ אז ענה
אברהם אני לא ידעתי אתכם אך חשבתי אולי אין
יראת אלהים במקום הזה כי רוב מקומות העולם אין
בהם יראת אלהים ולכן מעצת פחדי מאלהים ולכש
בעמים כאיש תועה ולא ידעתי אל אי זה מקום כי
נבא לא הגיעה עמה לאמר כן בכל מקום כי הדבר
אמת ואחשבתי לי כן הצלת נפש ולא האלהי בדבר
בבואי בארצכם כי לא ראיתי בכם עון אשר חטא ׃
וגם אמנה אחותי בת אבי היא
טענה אמר אני לפי דרכי אמרתי כן שהוא אמת
ואחשבתי אולי אם יתפתו בה ישאלוני אם היא גם—

אשתו ומן שלקחוה עבדיך לא שלום דבר אמרתי
אין גם במקום הזה יראת אלהים והרגוני ׃
ויתכן שהיה ההגלי הזה דברו עמה בם אחסבימצרי
אצף שאמר כאשר התעו אותי אלהים מבית אבי או
שחזר ורנו אותה שם במצרים בשעת מעשה
כאשר פירשתי ׃ ודעת רא״ה כי כל שוה דברי להיות
את אבימלך ׃ **הנה** נתתי אלף כסף לאחיך ׃
היו מבחן והבקר והעבדים שנתן
לו שווים אלף כסף ואמר לשרה הנה נתתי ממון רב
לאחיך הנה הכסף הזה לך כסות שנה כל המעשי
בעיניך כי את שמתם ואת ראשיהם החוזים יכסו
מהכית ברוממנית בכל אשר אתך אתך נערותיך
ושפחותיך והנה לטובתך נתפשת בביתי כי יראו
ממך ויכסו עיניהם מראות בך באמרם המלך
פרק נפשו עליו יד באשת הנביא והגיד הכתוב
שפיים את אברהם בממון ואת שרה בדברי שלא
יפגש באחד מהם ׃ ואמר כי שרה לא נתפייסה עד
אבל עם כל זה היתה מתאבלת עמו בטענו לאמר
שלא התיחול עד ונשבחו לדבר הכתוב ׃ ואברהם—
כתמים ויתפלל עליו והוא כלשון עם ישראל יתפלל
אך דרכו אל פניו אוסף שם ישר פרח עמו ׃ ויתכן
שיהיה אלף כסף שנים כסף ממון רב כמו המלך וכן
הקטון יהיה לאלף ׃ לעם רב וכן המשים להם כהיום
שדותיהם וכרמיהם ומאת הכסף והדגן והיצהר
אשר אתם פנשים בהם מאיות רבות ממון גדול ׃
וילדו ׃ אם הלשון כפשוטו ושב לאשתו
ואמהותיו כי עצר השם בעד רחמים
תמה הוא כי נראה כי בלילה הראשון אשר לקחה
שרה לבית אבימלך ולא קרב אליה עדין בא אלהים
אליו בחלום ובבקר השכים וקרא לעבדיו וגם—
לאברהם ומתי היה להם עצר רחם ׃ אולי היו על
הדרך ואחזום חבלי יולדה ולא יכלו להמלט ואולי
אברהם איחר תפלתו ימים והנה רפואת אבימלך
גם אשתו לא נתפרסמו ׃ ולרש״י וילדו ואחזתם כמשמעו
נקביהם ומוציאו והיא ערה שלהן בעד כל ראשי—

כנגד כל פתח · ואין זה נכון כי אם זה כאומר שילדו
שהיו יושבות קודם שימצאו לידה בעגינים רבים כגון
הרה עמלו וילד שהגיע לדת חק ימה ילד יום מיד
יומאו ויתרשו קיימים אבל מלת רחם לא תבא על
פתח אחר · ואין טעמה מן בניהו מרחם יבא שהוא
כמו כמו בטן האדמה ודעת אנקלו' אונכה כדברי
הרב כי הוא שתנם ואתרואו עשה רחם כפשוטו
פתח ובדרא את שרה לבעל גם אבימלך במלרת
וילדו · ולשון כל כי עצר עצר ה' עצרה כתיב עצר
בגרון עצרה בשן עצרה באזן עצרה מלמעלה
עצרה מלמטה והמדרש הוה להם מיותר לשון
הכפל עצר עצר לא שיפרשו כל רחם כל נקב ·
והנכון בעיני כי מיום אשר נלקחה שרה לבית
אבימלך באיברי התשמיש ולא יוכל לשמש וזהו
לא נתתיך לנגע אליה כי הפגיעה והקריבה בנשי'
הוא על התשמיש כענין אל תגשו אל אשה ואקרבה
אל הנביאה · ואשתו ואמהותיו שהן מעוברות עצר
בעד רחמם ולא יכלו להמלט כי עצירת רחם הוא
שלא יתהר כדרך ויי' סגר רחמה אבל עצירה
בעד הרחם הוא שלא תלד כלשון סגר בעדי ולא
ארך ועמידת שרה בביתו ימים ולא שב אבימלך מ
מדרכו הרעה כי לא הבין עד שבא אלי הלילה באלו
והודיעו ולא פרסם קולו אלי אבימלך והוסרו בריאי
דבר מוסר וכבוד לשרה ואחרי תפלת אברהם
נרפא אבימלך ואשתו ואמהותיו וילדו הבנים ·

וה' פקד את שרה כאשר אמר · בהריון כאשר
דבר בבשורה לרש"י ואין פקידה אלא לשון
זכרה והשגחה על הנפקד כגון פקוד יפקוד אלהים
אתכם פקד פקדתי את העשוי לכם ויפקד
שמשון את אשתו בגדי עזים אף כאן ויי' פקד את
שרה זכר את שרה ועשה לה כאשר דבר וכן הלשון
בכל העקרות היולדות · ברחל נאמר ויזכור אלהים
את רחל ובחנה ויזכרה אלהים וכן אמרו פקודות
הרי הן כזכרונות: מי מלל לאברהם · לשון שבח
והפלאה הוא כאו מי הוא וכמה הוא

גדול שומר הבטחה ומקיימה ועושה לרש"י ולא
יתכן מלת מי בערך הזה למעלה וכתוב הנה לבזוי
מי אבימלך ומי שכם מי דוד ומי בן ישי · והנכון
בעיני כי אמרה צחוק עשה לי אלהים כל השומע
יצחק לי למלאת פה ברנה ושחוק בפלא הנעשה לי
כי מי בכל השומעים שאמר לאברהם מתחלה
תניק בנים שרה אין בעולם שיאמין זו כי אפי' להאמינו
כי לא עלה זה על לב מעולם · ולשון הנה קרוב לזה
מאן מהימן דיימר לאברהם קיים דתניק בנין שרה
כלו כל השומע יצחק כי אין אדם שיהיה נאמן גם
בעיני אברהם אם הגיד לו זה הפלא: מצחק
לשון ע"ז לשון רציחה לשון גלוי עריות
מריב עם יצחק על הירושה ואומר אני בכור ונוטל
פי שנים ויבאו לשדה ונוטל קשתו ויורה בו חצים
כמה דתימר כמתלהלה היורה זקים חצים ומות
כן איש רמה את רעהו ואמר הלא משחק אני ·
ומתשובת שרה אתה לאמר כי לא יירש בן האמה
הזאת וגו' כל זה לשון רש"י · ואף כאן הרב כותב
המחלוקות כלם דהתנאי אמ' שמעון בן יוחאי ארבע
דברים היה ר' עקיבא דורש ואני דורש כמותו
ונראין דברי מדבריו · דרש ר' עקיבא ותרא שרה
את בן הגר המצרית אשר ילדה לאברהם מצחק
אין צחוק אלא ע"ז וכו' ואני אומר חס ושלום שיהא
בביתו של צדיק כך אפשר מי שכתוב בו כי ידעתיו
למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו וגו' יהא בביתו
ע"ז וגלוי עריות ושפיכו' דמים אלא אין שחוק האמור
כאן אלא לשון ירושה שכשנולד יצחק היו
הכל שמחים אמר להם ישמעאל שוטים אני בכור
ואני נוטל פי שנים שמתשובה שאמרה שרה אמנם
אתה לאמר וכו' ונראין דברי מדבריו · וכן הלשון
שאמר הרב מריב עם יצחק על הירושה אינו כרא'
טוב ונכון שאם כן היה זה לאחר ימים רבים ויהיה
ישמעאל גדול מאד משאת אותו אמו על שכמה
וכן אמרו רז"ל שהיה בן י"ז שנה אם כן היה בשנה
שנגמל יצחק · ורא"ה אמר על דרך הפשט כי מצחק

משתעשע. מדקדק כל נער והקנאה בן בעבור היות
גדול מבנה · והנכון בעיני שהיה זה בזוס הגמל
את יצחק וראתה אותו מלעג על יצחק או על
המשתה הגדול לבדו אמר הכתוב את בן ההגר המצרי
ולא אמר את ישמעאל עם יצחק · וכן אמר גרש האמה
הזאת ואת בנה כי לימדה הענין היה מלעג על
אדוניו · וחייב הוא למות או להלקות ואינה רוצה רק
שתגרש אותו מאתה ולא ירש בנכסיך כלל עם בנה
שהוא בן הגבירה ואמרה שיגרש בסיבת אמו כי לא
יכל הנער לעזוב את אמו ועזב את אמו ומת ·

על אודות בנו שיצא לתרבות רעה ופשוטו
על שאומרת לו לשלחו זה לשון רשי ז"ל

והנכון בעיני כי הכתוב ספר בכבוד אברהם ואמר
שלא היה דבר רע מאד בעיניו מפני חשק פלגשו
ומפני בנה ולא אמרה לו שתגרש האמה בלבד היה
עושה כרצונה אבל מפני בנה הרע לו מאד ולא
רצה לשמוע שיח והבה אמר לו שלא ירע בעיניו על
הנער ולא על האמה כלל וישמע לקול שרה כי
ביצחק לבדו יקרא שמו · וישמעאל לא יקרא לו זרע
ומפני שהיה אברהם מפחד עליו שלא יקראם אסון
בשלחו אותה מעמו אמר כי ישימנו לגוי אבל יברכנו
מפני שהוא זרעו בהיות **ואת** הילד וישלחה
נוסף למעלה ויתנו הנער ואת הילד כי
גם הילד נתונה שילך עמה כאשר תלך · ותשלך את
הילד נבהל עליו הצמאה ולא יכול ללכת והשכבה
אותו תחת האילן מושלך וכשב לו כענין וישכבו
ט ארץ אחרת ט תשכבה מלפניך ענין שלוח · ורלא
אמר ותשלך לקחת בחוקה בעת שנחלש בגלותו ·
ורז"ל אמרו שהיה חולה בעת ששלחו והשעל שהכנ
את הילד זה טעם ותשלך · והיה כל הענין הזה
לאברהם מפני שצוה לעשות בכל אשר תאמר שרה
והיה שתה לבוניו מיד ובמעשה לא נתן להם
כסף וזהב ועבדים ובהלכם מוסיפים אותם ·

באשר הוא שם · לפי מעשיו כי
שהוא עכשיו הוא צדון ולא לפי
מעשיו שהוא עתיד לעשות לפי שהיו מלאכי השרת
מקטרגין וכו' לרשי מדברי רבותי · והנכון בעיני
בדרך הפשט שיאמר שמע אלהים אל קול הנער ב
במקום אשר הוא שם הוליד אותה שלא יצטרך
ללכת משם למעין וגו' כי במקום ההוא ירוק במאלו
מיד ואמר לה קומי שאי את הנער אחרי שהגדו כי
לגוי גדול אשימנו וכיבוע [?] באשר כרע שם נפל
שדוד ובאשר אלהים שם הוא יראנו למקום ·

רובה קשת · בעבור היות קשת תחר אמר ג ם
רובה הוא המורה החצים מלשון ישום עליו רבו ·
וימררוהו ורבו · וקשת הוא העושה הקשתות
ויותר נכון שרובה הוא המורה ויאמר על מורה ה
החצים ועל מושלך החצים וזולתם כאשר יאמר
אשר ידיהם שנו וניניך ולכן יאמר אותו פעם אחר
כי הוא קשת וכן ויורו המורים אנשים בקשת ··

השבעה לי באלהים אם תשקור לי ·
מלת אם בכל מקום מספק
ט תחשוב בה בלתו זה וקיים באה ברוב מקומות
השבועה אם תשקור לי לכן נשבעתי לבית עלי אם
יתכפר עונות עלי אחת נשבעתי בקדשי אם לדוד
אכזב · אם יבואון ט מנוחתי · ויקשף וישבע להם אמ
אם יראה איש באנשים הלה [?] · והענין כי בעבור
היות השבועה באלה יאמר השבועה לי להמיר כה
יעשה לך אלהים וכה יוסיף אם תשקור לי · וכן יאמ
תהי נא אלה בינותינו · והענין הנמה נשבעתי
בקדשי אם לדוד אכזב · ואם יתכפר עון בית עלי
כלומר אם יהיה כן אין דברי אמת וכיוצא בזה שלא
ירצה לפרש התנאי בהם והכתוב ירבה ויקצר כמו
וכמותם בחסרון התנאי ויקרא יעבץ לאלהי ישראל
אם ברך תברכני והרבית את גבולי ועשית מרעה
לבלתי עצבי ויבא אלהים את אשר שאל יחסר התנאי
כלו וכן אם יראו את הארץ יחזור לפסוק ראשון
חי אני וימלא כבוד יי' את כל הארץ ויקצר בשבוע
ולשון השקור לי בעבור היות מלך והוא גר בארצו
או שיהיה משקר באהבתו כי אוהב נאמן היה לו

לעבדו ולעשות כרצונו ולא ירחק שלא יזכה גם
זכר זולתו באחד הימים אשר גזלו עבדיו והוא אומר
לו כחסד אשר עשיתי עמך׃ וישובו אל ארץ
פלשתים עמו וישב אל ערב אשר בארץ פלשתים
גם בארץ פלשתים היו אבל הם יושבים בגרר שהיא
מדינת המלך והוא יושב בבאר שבע שהוא בארץ
פלשתים בגבול גרר׃ **ויקרא** שם בשם
ה' אל עולם פי' הכתו' שקר' בשם
ה' המנהיג בכחו הזמנים שיקראו השמים והארץ
עולם כלשון הבא תמיד בדברי רז"ל והודיע בזה
שקרא אברהם והודיע לבריות סוד ההנהגה האל'
בכללו שהוא בשם ה' החסין בכח שיש לו איתן
גבלם והרב אמר במורה הנבוכים שהוא רומז ל'
הקדמות הע' גם הודיע היות קודם לזמן אבל אנכי
אומ' שיקרא שהוא תפלה **והאלהים**
נסה את אברהם׃ ענין
הנסיון לדעתו בעבור היות מעשה האדם רשות
מוחלטת בידו אם ירצה יעשה ואם לא ירצה
לא יעשה יקרא נסיון מצד המנוסה אבל המנסה
ית' יצוה בו להוציא הדבר מן הכח אל הפועל להיות לו
שכר מעשה טוב לא שכר לב טוב בלבד׃ ודע גם
השם צדיק יבחן כשהוא יודע בצדיק שיעשה
רצונו וחפץ להצדיקו ישים אותו בנסיון ולא יבחן את
הרשעים אשר לא ישמעו׃ והנה כל הנסיון הוא
שכתבתי לטובת המנוסה׃ **קח** נא את בנך את
את יחידך בעבור היות בן הגבירה והוא
לבדו אשר יקרא לו זרע קראו יחידו ובא הלשון ל'
להגדיל המעשה אמר קח נא את בנך היחיד האהוב
יצחק ותעלהו עולה לשם׃ המוריה לרש"י
היא ירושלם וכן בדברי הימים לבנות בית ה' בהר
המוריה׃ ורז"ל פירשו שמשם יצאה הוראה לעולם
ואונקלו' תרג' על שם הקטורת שיש בו מור ושאר
ואנכ' יקיים פירושו אל הארץ אשר תהיה מוריה או
שנקראת כן מעולם על שם העתיד׃ ובכלל כך א'
אמרו רבנן אמרין למקום שהקטורת קרבה כמו

דתימר אך לא הר המור׃ אבל דעת אנכי שאינו
הדעה שלאחר אינו נראה כן על המור שבקטורת
שאין לשון שלהם על שם אחד מסממני אחת הקטורת
ולמה לא אמר להדעה דקטורת סממנין׃ אבל דעת
אומ' בארץ אשר עבדו שם הקדושים׃ ויתכן בזה למה
שדרשו בפרקי ר' אליעזר אמרו באצבע הראהו
הקב"ה לאברהם אמר את המזבח אל"ל וזהו המזבח
הוא המזבח שהיה אדם הראשון מקריב בו מקדם
הוא המזבח שהקריבו בו קין והבל׃ הוא המזבח
שהקריב בו נח ובניו שנא' ויבן שם אברהם את
המזבח מזבח אין כתי' כאן אלא המזבח הוא המזבח
שהקריבו בו הראשונים עכ"ל׃ ושם מוריה עשאו
מן מורא ששם יראו האנשים ועבדו לפניו׃׃
והנכון על דרך הפשט שהוא כמו אל הר המור ואל
גבעת הלבונה כי ימצאון שם בהר ההוא מור
אהלים וקנמון כענין שאמרו הקנמון היה גדל ב
בארץ ישראל ומיו עזים וצביים אוכלים ממנו או
שנקרא כן לשבח׃ והנה בכאן קורא שם הארץ
ארץ המוריה ושם נראה כי הר הבית לבדו יקרא
הר המוריה ואולי נקראת הקשר על שם ההר
ההוא אשר נעשה הארץ אשר בה המוריה וההר
לבדו הוא שנקרא מוריה ואברהם ידע את הארץ
ולא ידע את ההר ולכן אמר לו שילך אל ארץ המורי'
והוא יראנו אחר ההרים ששם שנקרא ככה
וטעם להעלותו במקום ההוא כי הוא ההר אשר א'
אלהים לשבתו והנה שתהיה זכות העקידה נזכרת
לעולם כאשר אמר אברהם ה' יראה׃ וטעם גם
לומר כדי להגדיל טרחו והנה שיעשה זה אחר מה'
מהלך שלשה ימים כי לא יעשה זה בפתע פתאום
במקומו היתה פעולתו במהירות ובהלה אבל
כאשר יהיה אחר מהלך שלשה ימים כבר נעשה
מיישוב דעת וטעם וכך אמרו בגמ' ר' עקיבא אומר
נסה אותו בדברי שלא יהיו אומרים הממו ערבבו
ולא היה יודע מה לעשות׃ **ויבקע** עצי
עולה׃ וכיוון במעשה אותו לא

ימצא במקום ההוא עמם והולכים שלשת ימים או שהיה אברהם פוסל לקרבן ען שנמצא בו תולעת כדין התורה ולקח ממנו עמם טובים לעולה· ולכן אמר ויבקע עצי עולה·· וירא את המקום מרחוק· ראה ענן קשור על ההר ונתקיים בזה אל אשר אומר אליך· ויתכן על דרך הפשט וירא את המקום שראה ארץ המוריה מן כל הארץ ההיא היה יודע ויבא אל המקום אשר אמר לו האלהים עתה הוא הר המוריה שאמר לו הנה זה ההר אשר אמרתי לך·· **כי עתה** ידעתי· מתחלה היתה יראתו בכח לא יצא אל הפעל במעשה הגדול הזה ועתה פועלה במעשה והיה זכות שלם והיה משכורתו שלימה מעם יי׳ אלהי ישראל· ודעת הפרש שהאלהים הוא המנסה ומעשה בענין דין ומלאך יי׳ הוא המונע והמבטיח ותבכר בפסוק המלאך הגואל אותו·· **יען** אשר עשית את הדבר הזה· גם מתחלה הבטיחו שירבה את זרעו ככוכבי השמים וכעפר הארץ אבל הוסיף לו עתה יען אשר עשה המעשה הגדול הזה שנשבע בשמו הגדול שירש זרעו את שער אויביו והנה הובטח שלא יגרום שום חטא שיכלה זרעו או שיפול ביד אויביו ולא יקום· והנה זו הבטחה שלימה בגאולה העתידה לנו בע״ה·· **מלכה** גם היא· בעבור היותה בת הרן אחיו היתה בשורה לאברהם שנפקד אחיו הגדול בבנים רבים מבת אחיו היתה ומלשון הכתוב נראה שלא ידע באחד מהם בלתי היום ואם היתה פקידתם בימי בחורותם אי אפשר שלא שמע עד היום כי אין המרחק רב בין ארם נהרים ובין ארץ כנען· והנה אברהם בבשורת מילת בן מאה ושמנה שנה וגם נחור זקן היה ואשתו אינה בחורה· אבל נעשה להם נס שנפקדו בימי הזקנה וזה טעם מלכה גם היא· ובדברי רבותינו כאמר שנפקדה כאחותה·· **ובתואל** ילד את רבקה· לא הזכיר הכתוב לבן ואם הוא גדול מרבקה כי לא בא להזכיר רק השמות שילדה מלכה לנחור· אבל הזכיר רבקה כי להודיע יחוסה באה הפרשה··

וטעם אבי ארם לא להזכיר ארם רק להודיע ולהזכיר קמואל כי ארם היה נכבד מאחיו ואולי קמואל אחד היה בדורות וזה אבי ארם·· ופלגשו ושמה ראומה· יספר הכתוב כל התולדות שנשארו אחרי אברהם בבית אחיו· ויתכן שנכתב זה להודיע כל יחוס נחור כי כלם ראויים להדבק בזרעו של אברהם ועל כלם אמר כי אל בית אבי תלך··

סדר ויהיו חיי שרה

מאה שנה ועשרים שנה ושבע שנים לשון רש״י לכך נכתב שנה בכל כלל וכלל. לומר לך שכל אחד נדרש לעצמו בת מאה כבת עשרים לחטא ובת עשרים כבת שבע ליופי וכן כתב בשני חיי אברהם· ואין מדרשו זה נכון שהרי בשני חיי ישמעאל כאמר כשני חיי אברהם בשוה ולא היו שוים בטובה אבל היה מתחלתו רשע ועשה תשובה בסוף· ועוד כי שנה שנה להלך משמע ואינם נדרשים להשוותן· אבל שנה שנה ושנים דרך הלשון הוא ומה שאמרו בבת מאה כבת עשרים לחטא לא דרשו כן אלא מיתור הלשון שאמר ואמר שני חיי שרה שכלן ומשוה אותן ולא ידרשו כן באברהם· **ויבא** אברהם· לשון רש״י מבאר שבע· ואין זה עומד שהיה עומד שם ממנה שכתוב וישב אברהם בבאר שבע כי איך תהיה שרה בחברון אבל הנכון לומר שהלך שם ביום לברכו ושמע במיתת שרה ובא מעצמו לספוד לה ולבכותה· ולשון רבותינו מהר המוריה בא· וכן הוא לפי המדרש שכתב הרב שמיתה בצעקה ופרחה נשמתה·· והנראה בעקידה שהיתה העקדה בה בבאר שבע כי שם היה דר ושם אחר· כי כן כתוב בתחלה ויטע אשל.

בבאר שבע ויקרא שם אברהם בשם יי׳ אל עולם׃
ואמר ויגר אברהם בארץ פלשתים ימים רבים
והוא נראות בבאר שבע שהוא בארץ פלשתים׳ ושם
נתעכב בעקידה ועל כן עשה בדרך שלשה ימים
כי ארץ פלשתים רחוקה מירושלם שהוא חברון בהר
יהודה והוא כי כן כתוב וקרוב לירושלם ובשום מן
העקידה לבאר שבע חזר כמו שנא׳ וישב אברהם
אל נעריו ויקומו וילכו יחדיו אל באר שבע ואמר שם
וישב אברהם בבאר שבע לדורות שנתעכב שם ו׳
וישב בו שנים׃ ואם כן לא מתה שרה באותו הזמן
כי לא יהיה אברהם דר בבאר שבע ושרה דרה
בחברון וכן נראה כי יצחק נולד בבאר שבע כי
כתוב התולדה ויסע משם אברהם ארצה הנגב וישב
בין קדש ובין שור ויגר בגרר׃ ואבימלך אמר לו הנה
ארצי לפניך בטוב בעיניך שב׳ ונתישב שם בארץ
ההיא בבאר שבע שכן כתוב ויהי בעת ההיא
ויאמר אבימלך ופיכל שר צבאו אל אברהם לאמר
ואין כתוב שהלכו אלו מגרר ויכרתו שם הברית
בבאר שבע וכן נראה כי הגר כשהוציאו אותה
מביתו אברהם ביום הגמל את יצחק הלכה במדבר
באר שבע שם היו דרים׃ אבל אחר ימים רבים
נסעו מארץ פלשתים ובאו לחברון ונפטרה שם
הצדקת׃ אבל לפי המדרש נראים אנו לומר כי
אברהם ושרה בזמן העקידה היו דרים בחברון ו׳
ושם נעקד ומה שאמר הכתוב ויהי ביום השלישי
וישא אברהם את עיניו וירא את המקום מרחוק
כי לא נגלה לו ההר מיד אלא לשבת עד היום
השלישי והיה בשעה שהיה הולך בסביבות ירושלם ו׳
ולא היה הדרך למראות לו ואברהם אחרי הע׳
העקידה לא שב למקומו לחברון אבל הלך הוא
אל באר שבע מקום האשל שלו לתת הודאה
על נסו ושם שמע במיתת שרה ובא ומה שאמר
מהר המוריה בא ומה שאמר מבאר שבע הכל
טעם אחד׃ ולפי זה מה שאמר הכתוב וישב
אברהם בבאר שבע היה עמם

כי בשובו מן העקידה אל באר שבע ומשם הלך
לקבר את שרה אחר הקבורה מיד חזר לבאר
שבע ונתישב שם שנים והשלים הכתוב ענין באר
שבע כאחד ואחרי כן ספר בקבורה ושם בבאר
שבע נשא יצחק את רבקה כמו שאמר והוא יושב
בארץ הנגב׃ וזה דעת כל המפרשים כי אברהם
היה במקום אחר ובא משם׃ ולפי דעתי כי היה
לשרה אהל שם עומדת ואמהותיה לשמה וכן כתו׳
באהל יעקב ובאהל לאה ובאהל שתי האמהות וא׳
והנה שרה מתה באהל אשר לה ויבא אברהם ב׳
באהל עם אחוזת ירושה לספוד אותה או שיהיה
לשון ויבא לומר שנתעורר אברהם להספד הזה ו׳
והתחיל לעשותו כי כל מתעורר ומתחיל במלאכה
יקרא בא אליה וזה לשון מורגל בדברי חכמים
כמו ששנו בתמיד בא לו לגרוף והתחיל בא לו ר״ני
שלמות מכאן בא לו לדופן השמאלית בא לו לעוקץ
ואמרים אני לא באתי עדי המדה הזאת׳ וכן בכתו׳
בא בשכרו שבא למלאכה ההיא ועשה אותה ב׳
בעבור שכרו׃ ולא יתכן כמשמעו שבא ממקו׳
אחרת אל חברון שאלו היה כן היה מזכיר אות׳ ה׳
המקום והיה הכתוב מפרש ויסע אברהם מ׳
ויבא ממקום פלוני׃׃

גר ותושב

אנכי עמכם תנו לי
אחוזת קבר עמכם׃ היה המנהג להיות לבני
בית קברות איש לבית אבותיו ושרה קבורה אחר
יקברו בו כל הגרים׃ והנה אברהם אמר אל
בני חת אני גר מארץ אחרת ולא בנחלתי מאבותי
בית הקברות בארץ הזאת והנה עתה אני תושב
עמכם כי יעדתי לשבת בארץ הזאת׃ ולכן
תנו קבר להיות לי לאחוזת עולם כאחד מכם׃
ומפני שאמר תנו ואשא שבקש אותה
במתנה ממש׃ ועוד אותו אינך נחשב בגוים כי
גר ותושב׃ אבל
אתה מלך
המולך

האנשים עמם ואחיהם ואדוניהם עבדים לך תקח מ
כל מבחר הקברות שתחפוץ בו ותקבור מתך שם ו
והיה לך לאחוזת קבר לעולם כי איש ממנו לא
ימנענו ממך ׃ **אם יש** את נפשכם ל
לקבור את מתי מלפני טעמו
אם לא אקבור מתי בקבר אחד אבל אם רצונכם
שיקבר מתי כבודו לי בעפרון שיש לו מערה בקצה
שדהו ואתנה לו בית קברות אחוזתו כי לשדה היא
לכם וטעם מלפני כי אם לא תעשו כן אקברנה ב
חברון או יהיה טעמו מתי אשר הוא לפני ואפ׳ כ
צריך למהר לקברו ׃ וטעם ופגעו לי כי היה
עפרון עשיר ונכבד כאשר אמ׳ בתוכם ומבני חת היה
ולא יהיה לו לכבוד למכור נחל אחוזתו כענין נבות
היזרעאלי על כן לא הלך אברהם אליו להרבות לו
מחיר השדה ובקש מאנשי העיר שיפגעו בעפרון
דרך כבוד ׃ וטעם ויתן לי ויתנה לי שאחשוב אותה
כמתנה אם בכסף מלא אקחנה ממנו ועל כן לא
הזכיר לשון מכירה וכן אוכל בכסף תשברו ומים
בכסף תתנו לי שהמים הנתונים במתנה אתן בהם כ׳
כסף או שהוא דרך לשון להזכיר כן במכירות ׃
מערת המכפלה ׃ לשון רש״י בית
ועליה על גביו ׃ ד״א שכפולה
בזוגות ואיננו נכון כי הכתו׳ אמ׳ שדה עפרון אשר
במכפלה והנה הוא שם המקום אשר בו השדה ו
ואין צורך לבקש טעם לשם המקומות ׃ ובב״ר א׳
אמרו שכפלו הב״ה קומתו של אדם הראשון וקברו
בתוכה ׃ ועל דעתם היה כל המקום ההוא נקרא
כן מעולם והם לא ידעו טעמו כי עפרון בדמי ה
השדה מכר לו הכל על דעת שאין שם קבר ׃ והנה
אברהם לא היה מבקש רק למכור לו המערה כי
היא בקצה השדה וישאר השדה לעפרון והוא אמ׳
לו דרך מוסר או מרמה שנתן לו השדה והמערה
אשר בו כי לא יתכן לאדם נכבד כמוהו שתהיה לו
המערה לאחוזת קבר והשדה יהיה לאחר ואברה׳
שמח בכך וקנה הכל בדמים שאומר לו ׃

וטעם ארץ ארבע מאות שקל כסף ׃ על דעת
אנקלוס שהיה שוה כן אולי רצה לומר שהיו דמים
קצוצים כן במקום ההוא כי כן המנהג ברוב הא׳
הארצות להיות מחיר שדה קצוב לפי מדתו ׃ ו
ובדברי רז״ל עפרון קצב דמים כרצונו בחוקר גדול
ואברהם בנדבת לבו שמע ועשה כרצונו והגדיל ׃
ועל דרך הפשט ארץ ארבע מאות שקל כסף ב
שקנה אותה בכך עפרון או אבותיו הקדמונים ׃
וטעם לעיני בני עמי לאמ׳ הנה כל העם
הנה עומדים והם יודעים ועדים ו
ולא תחוש לבטלה או לחזרה וקבור מתך שם א׳
מעתה כי שלך היא ולא אוכל לשוב ׃ ואברהם לא
עשה כן כי גם אחרי שפרע הכסף מלא החזיק
תחלה בשדה ובמערה והקימוהו ברשות וכל בני
חת וכל באי שער העיר הסוחרים והגרים ה
הנמצאים שם ואחרי כן קבר אותה ׃ **אם**
אתה לו שמעני ׃ פירושו אם אתה
תשמעני ועתה כמו אם אתה תשמעני ובא הכפל
לצחות בענין כמו שודד אתה שודד ושוד הטוב טוב
אתה וכן ולאמר עליו לאמר וגו׳ ׃ וכן ואם אתה את
כה ׃ ופעמים את ורואה אתה ׃ כי כל הענין כלו ה
הלשונים כלם רדופי הענין ׃ וכן על דעתי אם מחוט
ועד שרוך נעל ואם אקח שיעורו אם מחוט ועד ש
שרוך נעל אקח מכל אשר לך ׃ או יאמר אם אתה
כאשר אמרת כלומר שלך ולכך שוים בענין ואם
תשמעני ׃ וכן ויאמרו להם אחיהם מה אתם ודומ׳
ללשון הזה על דעתו למה זה אנכי ׃ אולי זה דע׳ אנכי
שאין אם את עמי לי טיפ שתעשה רצוני כאשר
אמרת ׃ וטעם ואחרי כן קבר אברהם את
שרה אשתו אל מערת שדה המכפלה היא חברון
בארץ כנען כי שב לבאר השדה והמקום והארץ
בעבור כי כל הפרשה מזכרת בני חת ועפרון החתי
ולא יזכיר בסוף כי היא בארץ כנען אשר היא א׳
ארץ ישראל וכן אמ׳ בתחלת הפרשה בקרית ארבע היא
חברון בארץ כנען וכל זה לבאר כי הנה מתנה בארץ

ישראל ושם נקברה כי ההתים ממשפחות כנען ·
ולפי דעתי כי טעם הכתובים אינו אלא להזכיר כי
היא ארץ כנען לא ארץ פלשתים · כי מפני שאמר
ויגר אברהם בארץ פלשתים ימים רבים וכל מ'
מסעיו בארץ ההיא בגרר ונחל גרר ובאר שבע
ומשם לחברון ומחברון לשם על כן הוזכר כי חברון
היא בארץ הכנעני היושב בארץ ההיא לא בארץ
פלשתים הסמוכה לאברהם והוסיף בסוף להודיע
המערה שהיא בשדה המכפלה על פני ממרא כי
שזה השם הנודע שיה · ונכתבה זאת הפרשה —
להודיע חסדי השם עם אברהם שהיה נשיא אלהים
בארץ אשר בא לגור שם והיחיד וכל העם הדרין
הודאים לו אדוני והוא לא אמר להם כן שהיה שר ו
וגדול וגם בחיין קיים לו ואגדלה שמך והיה ברכה
ואשתו מתה ונקברה בנחלת ה' · ועוד כי כונה —
להודיענו מקום קבורת האבות באשר אכתוב בסיום
לכבוד מקום קברת אבותינו הקדושים · ורז"ל אמרו
שנים זה מנסיונות של אברהם שבקש מקום —
לקבור את שרה ולא מצא עד שקנה אותו · ולפי דעתי
טעם לדברי רז"ל שאמר להודיע מעלת ארץ ישראל
לחיים ולמתים ועוד לקיים דבר השם להיותו נחל כי
הנה מעלה לארץ הזאת ומי יושבה על ארץ אחר לקבר'
ודבר השם לאברהם על כל הארץ היה ונתקיים רק
בזרעו : **ואברהם** זקן בא בימים · חזר הכתוב לומר כן להודיע
השבח שבעבורה השביע את עבדו ואמר כי ראה
את עצמו זקן מאד וחשב בלבו אם ישלח לארץ מ'
מולדתו אולי טרם יחזור השליח ילך לו בית עולמו
ולכן השביע את עבדו אשר ילך יצחק אחר עבות
כי הוא המושל בכל אשר לו שלא יקח לו אשה מבנות
כנען · ובב"ר אמרו כאן זקנה שיש בה לחלוחית ו
ולהלן זקנה שאין בה לחלוחית ידע לפרש כי באים
בימים מתחילים שני הזקנה כי באו מורה על זמן
שעבר כמו הבאים בשערים הטק ובאן אמר שהוא
זקן מאד שעבר בא בימים כמו בא אחיך במרמה:

ברך את אברהם בכל · בעושר ונכסים ו
וכבוד ואורך ימים ובנים וזאת כל תאוות האדם —
והזכיר הכתוב זה לומר כי היה שלם בכל לא חסר ל'
דבר זולתי שיראה בני לבניו שיגיעו מעלתו וכבודו
ולכן התאוה לזה · ולרבותינו בזה ענין נפלא אמרו וה'
ברך את אברהם בכל ר' מאיר אומר שלא היתה לו
בת ר' יהודה אומר בת היתה לו אחרים אומרים בת היתה
לו ובכל שמה דרש ר' מאיר שלא היתה בת לאברהם
וזה לו לברכה כי לא היה יכול להשיאה רק לבני
כנען הארורים ואם ישיאנה לארץ גם כן תעבוד
שם ע"ז כמותם כי האשה ברשות בעלה ואברהם
לא יחפוץ שיבא זרעו הכשר משרה חוצה לארץ ו
ואף כי יעבוד ע"ז · ור' יהודה דרש כי בת היתה לו ל'
לאפוקי ברתיה לא חסריה רחמנא והיא הברכה בכל
כי היה לו כל אשר יאמרו האנשים לא חסר דבר ·
ובאו אחרים והזכירו שם הבת ובאמת שאין הכונה
לאחרים והמחלוקת להם עם ר' יהודה להודיע א'
אותנו שם הבת הזאת בלבד ואולם להם שיודיעו ב'
ברכתו של אברהם שהיא גדולה וכלולה לענין זה
שיאמר הכתוב כי ברך אותו השם בבת ואת שמה
כך אבל אחרים חדשו בפי' הכתוב הזה ענין עמוק
מאד ודרשו בזה סוד מסודות התורה ואמרו כי ב'
בכל תרמוז על ענין גדול והוא שיש בהקב"ה מדה
תקרא כל מפני שהיא יסוד הכל ובה נאמר אני ה'
עושה כל והיא שנא' ויתרון ארץ בכל היא יאמר כי
יתרון הארץ וטובה הגדול השופע על כל באי עולם
בעבור כי בכל היא והיא המדה השמינית מי"ג מדו'
ומדה אחרת תקרא בת נאצלת ממנה ובה הוא
מנהיג את הכל והיא בת דינו של הקב"ה הנרמזת
במלת וה' בכל מקום והיא שנקראת כלה בספר
שיר השירים בעבור שהיא כלולה מן הכל והיא ש'
שחכמים מכנים שמה כנסת ישראל במקומות ר'
רבים בעבור שהיא כנסת הכל · והמדה הזאת
היתה לאברהם כבת כי הוא איש החסד ויתנהג ב'
בו ולכך אמרו אחרים כי אין הברכה הזאת ש'

שנתברך בכל רוממות על שרואה או שלא רואה כ'
בת משרה אשתו אבל היא אומרת ענין גדול
שברך אותו במדה שהיא בתוך מדת הכל. ולכן
הקרא גם היא כל כלשונם שמי בקרבו והנה הוא
מברך בשמים ובארץ ולכך אמר ואשביעך ביי' אלי'
השמים ואלי' הארץ. והענין הזה נמצא לרז"ל רמוז
בהגדות במקומות רבים כענין שאמרו במדרש
חזית שאל ר' שמעון בן יוחאי את ר' אלעזר בר' יוסי
אפשר ששמעת מאביך מהו בעטרה שעטרה לו
אמ' הן אמ' ליה אמ' משל למלך שהיתה לו בת
יחידה והיה מחבבה יותר מדאי והיה קורא אותה
בתי לא זז מחבבה עד שקרא אותה אחותי ולא זז
מחבבה עד שקרא אותה אמי כך בתחלה חבב
הקב"ה את ישראל וקראן בתי הה"ד שמעי בת וראי
והטי אזנך ולא זז מחבבן עד שקראן אחותי שנא'
פתחי לי אחותי רעיתי ולא זז מחבבן עד שקראן אמי
שנא' הקשיבו אלי עמי ולאומי לאמי כתיב עמד ר'
שמעון בן יוחאי ונשקו על ראשו אמ' לו לא באתי אלא
לשמוע הפסוקים מפרדיי' ומנא' יותר במדרשו
של ר' נחוני' בן הקנה אמרו בפסוק אני יי' עושה כל
נוטה שמים לבדי רוקע הארץ מאתי אני שנטעתי
אילן זה להשתעשע בו כל העולם ורקעתי בו הכל
וקראתי שמו כל שהכל תלוי בו והכל ממנו יוצא ו'
והכל צריכין לו ובו צופין ולו מחכין ומשם פורחין כ'
הנשמות לבדי הייתי כשעשיתי אותו ולא יגדל עליו
מלאך לומר אני קדמתי לך גם בשעה שרקעתי את
ארצי שבה נטעתי ושרשתי אילן זה ושמחתי ביחד
ושמחתי בהם מי אתו שגליתי לו סודי ע"כ.
ועוד שם מנא' מאי בכלו רחם תבור אמר בעת
שאמרו לך בניך ותבעם עונם רחם תבור ומאי
רחם תבור אותו שאמר ארחמך יי' חזקי וכתיב לו
מידה קודם שהיא שמבון של ישראל וזכור בם
שירשה ונתנה לו דכתי' ויי' נתן חכמה לשלמה
וזכור אהבת אברהם דכתי' זרע אברהם אוהבי
בקרב שנים תחיה ומהיכן היתה בת לאברהם הן

דכתי' ויי' ברך את אברהם בכל וכתב כל הנקרא
בשמי ולכבודי בראתיו יצרתיו אף עשיתיו והיא
ברכה היתה בת או לא היתה פי' אלא אמו הן בת
היתה משל למלך שהיה לו עבד שלם תמים לפניו
ונסהו בכמה נסיונות ועמד בכלן אמ' המלך מה
אתן לעבדי זה או מה אעשה לו אלא אני נמנו לאחי
הגדול שיעצו ושמרו ולכבדו חזר העבד עם אחיו
הגדול ולמד מדותיו אהבו הרבה וקראו אוהבו דכתי'
זרע אברהם אוהבי אמ' מה אתן לו או מה אעשה
לו הנה כלי נאה עשיתי ובו מרגליות נאות ואין כ'
כמותן ויש סגולת המלכים אתננה לו ויזכה
במקומו הה"ד ויי' ברך את אברהם בכל עכ"ל ויש
תבונה שכתבתי הדעת מאמר הנשים האחרונות
שאמרו ומאז חדלנו לקטר למלכת השמים חסרנו
כל והמה כב תבה המלה חסרת האלף ותמשל דברי
רבים סתומים במקרא ובתלמוד ומי ידע זה המתהלך
בסודותיו הנעלמה שפתיו מי' הלכתא על דברי רז"ל
ולכן כתבתי זה לסתום פי הדוברים על הצדיקים עתק

ואשביעך ביי' אלהי השמים. היה
רצוי לאברהם שיצוה

את יצחק בנו שלא יקח אשה מבנות כנען אבל א'
היה רצונו לגלות לו בחייו ארצו ומשפחתו והשביע
העבד לעשות כן בחייו או במותו ולכן הוצרך על
כל פנים להשביע העבד לעבות שם והוצרך לומר
לו אתה מעך שלא תקח אשה לבני מבנות כנען ו'
ושהלך אל ארצו ותקח לו אשה משם אתה. ומן ה'
שהשביע את העבד על זה לא הוצרך לצוות את
יצחק דבר כי יודע בו שלא יעבור על רצון אביו ו'
ועל השבועה שהשביע את עבדו כי היה הענין כ'
מודע ליצחק בחייו גם יתכן שעשה את העבד א'
אפטרופוס על כל נכסיו ועזה אותו שישיא ליצחק
לרצונו ויכחיל אותו נכסיו על מנת כן. וזה טעם
המושל בכל אשר לו. ואלהי הארץ. אמר יקרא
אלהי ארץ ישראל כדכתי' כי לא ידעו משפט אלהי
הארץ וכתיב וידברו על אלהי ירושלם כעל אלהי עמי

הארץ ויש בזה סוד אכתבנו בע״ה · אבל בפסוק
אשר לקחני מבית אבי לא נאמר בו אלא הארץ כי
היה נאמנא באור כשדים וכך אמרו הדר בחוצה
לארץ דומה כמי שאין לו אלוה שנא׳ כי גרשוני היום
מהסתפח בנחלת ה׳ לאמר לך עבוד אלהים אחרים
וטעם לא תאבה האשה האשה אשר אדבר בה
מכל הנשים אשר שם או הראויה ליצחק ··

מבית אבי ומארץ מולדתי · לשון רש״י
מבית אבי מחרן ומארץ מולדתי
מאור כשדים א״כ כי אל ארצי ואל מולדתי תלך יקים
אור כשדים ואולי שיתעכב זרעו הקרוב בבתיהם
הפסוק אולי יאמר שהיה לו שם משפחה מזרעו של
שם אבל העבד לחרן הלך כאשר דבר אדוניו · אולי
יתשוב הרבה כי ארץ מולדתו · אור כשדים אבל
מולדתו היא משפחתו וארצו חרן אשר גר בה · וכל
אלה דברים נטשם כי בכנען אמר ולקחת אשה לבני
משם · ועוד כי ימים רבים עמד בארץ כנען ויותר
מחרן ולמה הקרא חרן ארצו בעבור שגר בה ימי׳
אבל ה׳ ארצו ואל מולדתו ארצו ששם מולדתו כי שם
עמד ומשם היו אבותיו מעולם וכבר כתב׳ · וכבר
מבני אבינו זה בית של אביו ומארץ מולדתו זו שכונתו
ויתכן שיהיה טעם ה׳ ארצו ואל מולדתו ארצו ואל
ומשפחתו כי גם בארצו ארצו לא יקחנו רק במש׳
במשפחתו וכן ולקחת אשה לבני משם כמו ה׳ מבני
אבי וכן אמר העבד ולקחת אשה לבני ממשפחתו
ומבית אבי ואמר כי תבא אל משפחתו או שהיה
העבד אומר כן לכבדם שישמעו לו · ואשר דבר
לו · לרש״י לצרכו כמו עליו וכן כל לו ולו ולהם הסמוכים
אצל דבר מפרש בלשון על שאין נופל בלשון דבור
אלא לי ולו ולהם עמו עמיה עמיהון אבל אבל
אמירה נופל לו ולו ולהם וכפרש׳ ויבא יעקב הביא
לאיש מעיה שכתו שם את אשר דברתי לך · שאמר
עד יעקב לא דבר קול לבן · ואינו האלוה הזה אמת כי
הנה מצאתו לרבקה את הענין אשר דברתי לדויד
מכשדים למלך ארמית והורשתם והאבדתם מהר

כאשר דבר ה׳ לך וכן האמירה בשבועה ואמרו לו
מה שאנו מה אומר אלהים · ואת אשר דברתי
לך פרושו שאמרתי לך עתה שאתן הארץ לך
ולזרעך ואברך אותך · **ונקית** משבועתי
זאת · לא הרשה אותו לקחת לו
אשה מבנות כנען אבל שיהיה הוא פטור וה׳ הו׳
הטוב בעיניו יעשה · ורש״י כת׳ והקח לו אשה מבנות
ענר אשכל וממרא ואם כנעניים הם אולה דלו
ובאיית שהם מארץ כנען שהכתוב אומר ממרא הו׳
האמורי אחי אשכל ואחי ענר · ובבר׳ אמרו כאשר
לא תקח אשה לבני ולא תזוגנו בבנות ענר אשכול
וממרא כי עלמם אמר אשר אנכי יושב בקרבו כי
הוא לא היה יושב בכל הכנעני כי עמים רבים
היו אבל הוזהיר על אלה בעלי בריתו וכל שכן על
האחרים · אבל ונקית משבועתי זאת · שיהיה הוא
הפטור ואברהם הוא היודע ביצחק הצדיק שישמע
לאביו ושיזהר בכן וילך לו אל ישמעאל או עשו ויתן
ויתר העמים · ויתכן כי משבועתי זאת ירמוז לגמר
שאמר ולקחת אשה לבני משם כי היתה השבועה
על הכל ולא ירמוז לאשר אמר לו לא תקח אשה
לבני מבנות הכנעני וזה טעם זאת ולכך אמר לו
העבד ואפנה על ימין או על שמאל ולא אמר
אשובה לו ·· **וכל טוב** אדוניו בידו · לשון
רבי שלמה שטר מתנה
שכתב ליצחק מכל אשר לו כדי שיקפצו לשלוח לו
בתם · וכן בבר׳ זו דייתקי · ולדעתי זו מה שכתוב
ויתן אברהם את כל אשר לו ליצחק · ואמר שהחזיק
אותו בנכסים בשעת פטירתו שלא יערערו עליו
כאשר אמר וישלחם מעל יצחק בנו בעודנו חי · ואם
כן יהיה מלת הלקיחה מוסבת וכל טוב אדוניו לקח
בידו · או ויקח העבד עשרה גמלים וכל טוב אדוניו
בידו וילך · ואחרים מפרשים כי יאמר שהעבד כ
כאשר נשבע מיד הלך מעצמו ולקח גמלים כ
רבים מגמלי אדוניו כי כל טוב אדוניו בידו והוא כי
פקיד ונגיד על הכל לקחת מהם כאשר ירצה

יבנה כמו שאמר המושל בכל אשר לו · והנכון בעיני
כי טעם הפסוק הזה כטעם הכתוב בחוצה וילך
חוצה לקראת ויקח מנחה בידו וכל טוב דמשק משא
ארבעים גמלים אף כאן כי אמר כי לקח כל טוב
אדניו בידו משא עשרה גמלים · והענין כל הטוב
והמעולה בעיניהם הם פירות ומגדנות מכל
הנמצא בדמשק או בבית אדניו לקחו משא הגמלים
והוליכו מנחה בידם וכן עשרה חמורים משאים
מטוב מצרים והמקראות יקצרו לשונם במובן ··

אותה הוכחת לעבדך ליצחק · לרש"י ראויה
היא לו שהיא גמולת חסדים וראויה
ליכנס בביתו של אברהם · ובה אדע לשון התחנה
הודיעני בה שעשית חסד עם אדני · ואם כן יאמר
ידעתי כי כאשר אותה הוכחת לעבדך ליצחק ואינם
נקשר יפה · אבל פירושו הקרה נא לפני היום זה
המקרה שתהיה הנערה אשר אומר אליה אותה
שהוכחת לעבדך ליצחק ועשה בזה חסד עם אדני
אברהם כי בה אדע אשר עשית חסד עמו אם
תהיה ממשפחתו וטובת שכל ויפת מראה וכן אמר
והיה העלמה היא האשה אשר הוכיח ה' ··
וירץ העבד לקראתה · לרש"י לפי שראה שעלו המים
לקראתה · ובבר' ותמלא כדה ותעל כל הנשים יורדות
וממלאות מן העין וזו כיון שראו אותה המים מיד
עלו אמר לה הגמיאני את סימן לבנך וכו' · ונראה
שדקדקו כן מלשון ותמלא כדה ותעל שלא אמר ו
ותשאב ותמלא וכמו שעשה לה הנס בפעם הראשונה
כי אחרי כן כתוב ותשאב והעבד כשספר להם אמר
ותרד העינה ותשאב אולי לא יאמינו **אשר**
ילדה לבתואל בן מלכה · בעבור
שהיה לנחור בנים מפלגשו ראומה ייחסו לבתואל
בתואל למלכה ובעבור שהנערה הזכירה שם אביה
תחלה בת בתואל אנכי בן מלכה כי כן דרך הנערות
כדרך ותגד לבית אמה לכך יזכרם הכתוב בן בן
מלכה אשת נחור אבל העבד אמר ואשאל בת בתואל
בן נחור כי תקן הדבר בדרך מוסר אבל אמר אשר
ילדה לו מלכה עוד שהוא בן הגבירה ·· ויקח
האיש נזם זהב ושני צמידים על ידיה הכתוב הזה י'
יחסר המעשה והיה צריך שיאמר ויקח האיש נזם
זהב ויתן על אפה ושני צמידים שם על ידיה · ולכן
אמר או כי פירושו ויקח האיש נזם זהב ושני צמידי'
שיהיו על ידיה ויאמר בת מי את וגו' ואחרי שאמר
לו בת בתואל אנכי שם הנזם על אפה והצמידים
על ידיה כאשר אמר להם אבל אשר כאן הקדימו ו'
וכן במקומות רבים · **ויבא** האיש הביתה ·
לישער הוא האיש הבא ·· ויפתח
הגמלים יחזור אל לבן שעשה עם אורחיו דרך
מוסר ויפתח הגמלים ויתן להם תבן ומספוא ונתן
מים לרחוץ רגליו רגלי האיש ורגלי האנשים אשר אתו
כי רחוק הוא שיהיה האיש הוא מתקן מים לרחוץ
רגליו ורגלי אנשיו וכן ויעברו אנשים מדינים סוחרים
וימשכו ויעלו את יוסף מן הבור · כי וימשכו יחזור
אל אחיו הנזכרים בפסוק הראשון · וכן ויאמר
צבא אל המלך ככל אשר יצוה אדני המלך את
עבדו כן יעשה עבדך ומפיבשת אוכל על שולחני
כאחד מבני המלך והם דברי דוד ורבים כן · וענין
ויפתח הגמלים שפתח מוסרי פיהם כי המנהג ל
להוליכם קשורים או שיהיו הולכים קשורים במוסר
המרכבה אשר עליהם כלשון אל יתהלל חוגר
כמפתח · התפתחי מוסרי צוארך · ורש"י כתב מ
התיר זממם שהיה סותם פיהם שלא ירעו ב
בדרך בשדות אחרים · ולשון בראשית רבה התיר
זממיהם הוא ור' ירמיה שאיל לר' חייא בר אבא
לא היו גמלים של אבינו אברהם דומים לחמורו
של ר' פנחס בן יאיר וכו' וזו שטה לסתור פתרון
זממם כי אי אפשר שיהיה החסידות בבהמתו של ר'
פנחס בן יאיר גדול יותר ממנו של אברהם אבינו
וכאשר אמרו של ר' פנחס בן יאיר אינה צריך
להשמר מן הדברים האסורים לבעלו להאכילו
כ"ש גמלו של אברהם אבינו ואין צריך לומר כי לא
יאונה לצדיק כל און · וטעם והנה רבקה יוצאת

וכדי על שכימו כי בחזות בנשים שימע את שימה
או מתחלה הגידה לו שינה אותה שלא נזכר ‥
ותקם רבקה ונערותיה הזכיר הכתוב כי אחרי שנתנו
רשות שילך רבקה ומינקתה ועבד אברהם ואנשיו
קמה רבקה והקימה נערותיה והרכיבה על הגמלים
ותלכנה אחרי האיש כי הוא מורה הדרך לפניהם
וטעם ויקח העבד את רבקה וילך׃ לספר בזריזותו
כי אחרי צאתו מן העיר ותלכנה כל הנשים אחריו
לקח העבד את רבקה עמו לא תפרד ממנו לשמרה
בדרך מכל מכשול׃ ורש״י אמר כי טעמו שהיה הולך
עם רבקה ולא הרכיבה עד שבא יצחק ופגע בו ‥
בא מבוא באר לחי ראי׃ יאמר כי יצחק בא עתה
מבואו באר לחי ששם מבאר לחי שבא שמה שהלך
יאמר בא מבאר לחי היה נראה שהיה דר שם׃ ולכן
הוצרך לפרש כי הוא שב לעירו מבואתו שבא אל
באר לחי לפי שעה כי הוא יושב בארץ הנגב וחזר
לעירו ויתכן בעבור היות מבאר מקור שהיה יצחק
הולך תמיד אל המקום ההוא כי היה לו מקום
תפלה בעבור הראות שם המלאך והוא יושב בארץ
הנגב קרוב משם׃ וכן תר׳ אונקלוס אתא ממיתוהי׃
ועל דעתו הוא באר שבע שתרג׳ בין קדש ובין ברד
ובין רקם ובין שור רקם וחגרא ואמ׳ שהמקום ההוא
מקום תפלת אברהם ראוי לתפלה והנה יצחק בא מן
הבאר ההוא על ערב אחרת אשר היתה בדרך שערו
ויצא לפנות ערב לשוח בשדה עם רעיו ואוהביו
אשר שם ומצא את העבד ורבקה והלכו כלם יחד
אל עירו ויביאה אל אהל אמו׃ **ותרא** את
יצחק ותפל ל׳ רש״י ראתה אותו הדו׳
ונשמטה מפניו׃ ורא״ה אמר כי הפסוק הבא אחריו
מוקדם כי ותאמר אל העבד וכבר אמרה אל העבד
ודברים במערב כן על דעתו ובאמת שימצאו מקדם
אבל באן אינם כמנהג שיצטרך לערב שם כי יקראו
ותשא רבקה את עיניה ותרא את יצחק ותאמר אל
העבד מי האיש הלזה ההולך בשדה לקראתנו וי׳
ויאמר העבד הוא אדני ותפל מעל הגמל ותקח
הצעיף ותתכס׃ ולדעתי בראות רבקה איש הולך
בשדה לקראתם שירד מהדרך והולך בשדה לעומתם
ידעה כי איננו הוא בא לראותם ולקראת להם ל׳
לשלום או להביאם אל ביתו ולגוועה כדרך מוסר
הנשים לצניעות במתנה׃ ותפל מעל הגמל
השמיטה עצמה לארץ כתר׳ ואתרכינת כמו הטי
נא כדך ואתרכינ ויט שמים וירד ואתרכין ודומה לו כי
יפול לא יוטל אם יפול לארץ לא יגיע לקרקע ל׳ רש״י
ואין דעת אנכ׳ שהשמיטה עצמה מן הגמל לארץ
שא״כ הנה היה נופלת מעל הגמל ממש לא מוטה
מעט וכן לשון הרכנה דהטיה לצד אחד כלומר אבל
כוונת כי מעל הגמל אשר היה רוכבת עליו הטת
עצמה לצד אחד להסב פניה ממנו וכיאתו לדעת
ויראה נעמן רץ אחריו ויפל מעל המרכבה לקראתו
ויאמר השלום שאין טעמו רק שהשפיל עצמו במ׳
במרכבה לקראת הרץ אשר היה בארץ לשאול לו
השלום וכן אמ׳ כאשר הפך איש מעל מרכבתו ל׳
לקראתך או יהיה אצל אונקלוס מעל הגמל כמו על
הגמל וכן מעל שמים השקיף׃ וכזה הנם לא יהיה
משם עולי ימים וזקן׃ וכן המים אשר מעל לרקיע
על הרקיע׃ או כמו והנה עם הולכי בדרך מאחריו
וכן רבים׃ **ויביאה** יצחק האהלה שרה
אמו׃ אמר הנקיע״ר וכמוהו רבים
וטעם הכתוב כי יספר בעבור שנחם יצחק באמו כי
מעת שמתה שרה לא נכנס לאהלה כי אמרו לא תבא
אשה אחרת אל אהל הגבירה הנכבדת כאשר באה
רבקה הביאה אל האהל ההוא לכבודה ושם לקחה
וזה טעם ויאהבה וינחם יצחק אמו שהיה מצטער
מאד על אמו ולא נחם ממנו מנחם עד שנחם באשתו
באהבתו אותה כי אין טעם שיאמר הכתוב אהבת
האיש באשתו׃ ואונקלוס פירשו ויביאה יצחק ל׳
האהלה והנה היא שרה אמו ולכך הוזכר האהלה
כי מעשיה צדקתה וכשרון מעשיה שהיא כמו שרה
אמו אהבה וניחם בה והזכירו בבראשית רבה על
שלא מתה שרה היתה ברכה מצויה בעיסה וכו׳׳

אשורים ולטושים ולאומים. לדברי רש"י שם ראשי אומות ותרגומו של אונקלוס אין לו פשט עם לשון המקרא ולא נרא' שסבר אונקלוס באשורים שהם המחנות שיירות הולכים דרך מעבר לעבר כמו שאמ' אורח ישמעאלי' שהוא מלשון באשורו אחזה רגלי לא תמעד אשוריו וסבר בלטושים שהם השכונ' באהלים שהם נטושי' על פני כל הארץ. היום ישכנו במקום זה ומחר ישכנו במקום אחר כי הלמ"ד והמ"ם יומרו במקומו' כמו לשכה ונשכה ויפקדו אנשים בנוס הקורא על הנשכות ומפשט חרב נטושה כמו לטושה ואמר בלאומים ששון כלשון איים ומלת היו ערכה— אומות בזה שהיה ראוי שיאמ' כמו שאמ' ומצרים ילד את לודים ואת ענמים ואת להבים ואת נפתחי' ובב"ר ר' שמואל בר נחמן אמ' אע"ג דאינון מתרגמי' ואמ' תגרין ולמדין וראשי אומים כולם ראשי אומו' הם. והענין כמו שפירשתי כי היו המתרגמי' עשו' אשורים תגרין הולכי דרך והיו עושים מן לטושים אנשי רשע שפוסקים פני חכמים בעדים כלפרים מן לטוש חרש את מחרשתו ואת אתו ילטוש שניו לו ואמ' שמואל בר נחמן שאעפ"י שהכינו לתרגם כן אינן אלא ראשי אומות אין בהם שם תאר כלל וכן הדבר: **ולבני** הפלגשים אשר לאברהם. על הפשט בעבור שהג' לו כי מצחק יצח' להודיע לא בזרע אחד היו כל בניו אבל פלגשים לא היו נחשבות לנשים שאין זרען מורשין כי הגר שפחת שרה פלגשו היתה אבל קטורה לאשה לקח לו ואם היתה שפחה בטבע ולקחה לפלגש לא היה אומר ויקח אשה ושמה קטורה רק תקרא פלגש בכתו' ומפשט הטעם שפרשתי ובדברי רבותי' כתו' וגם קטורה פלגש אברהם והנה אברהם לקח לו אשה מבנות כנען ואע"פ שהיתה מצרית או מארץ פלשתי' הנה לא שלח אל ארצו ולא מולדתו כאשר עשה בבנו כי אינה שומר רק זרע יצחק כי עליו נכרתה הברי' ועוד שלא אמ' הכתוב ויקח אשה את קטורה בת פלוני אחוי או הפלשתים והמצרי מארץ פלו' כאשר אמר בנשי עשו וזולתן אבל הוזכר שמה כלבד כי היא כנענית ויקחה מרוחק וכן יעשה במקומות רבים כשלא יקפיד מרום שלהן ואולי תקרא פלגש בעבור היותה שפחה משפחות העבדי' ואם היא שפחה נשאת ובא שיק לא יזכר יחוסה כי אין דרך הכתו' להזכיר באמהו' יחוס רק שאין כענין בו לפת ולבהה. ורש"י כת' נשי' בכתובה פלגשי' שלא בכתו' כדאמרי' בנשים ופלגשים לדוד בסנהד' ואין הדבר כן כי לא תקרא פלגש אלא כשהיא בלא קדושין כי הכתובה מדברי סופרי' והגרסא בסנהדרין פלגשי' בלא כתובה וקדושין אבל אין שנם בזה כי כאשר ישאו להם נשים כמשפטן ובתחלה היו מקנין לכתו' להם מהר ומתן ואשר כונס שתהיה לפלגש וישלם אותה כאשר ירצה ולא יהיו בניה במחלקם את שלו לא היה כותב לה כלום. ועל ר"ל שהיא הגר הנה היא פלגש ורא': **זקן** ושבע. שראה כל משאלו' לבו ושבע כל טוב וכן ושבע ימים ששבעה נפשו בימיו ולא יתאוה שיחדשו בו הימים דבר— וכענין שנא' בדוד וימת בשיבה טובה שבע ימים עושר וכבוד. והוא ספור חסדי השם בצדיקי' ומדה טובה בהם שלא יתאוו במותרות כענין שנא' בהם תאות לבו נתת לו ולא כמו שנא' באחר האנשים אוהב כסף לא ישבע כסף ואמרו ז"ל אין אדם יוצא מן העולם וחצי תאותו בידו יש לו מנה מתאוה לעשות מאתים השיגה ידו מאתים מתאוה לעשותן ארבע מאות שנא' אוהב כסף וגו'. ובב"ר אמרו אבל מראה להם לצדיקים מתן שכרן מה שהוא עתיד ליתן להם לעולם הבא ונפשם שבעה והם ישנים— נתעוררו הקדמוני' בזה ופרשו הכתו' שאומ' ושבע במראה הזו: **ויקברו** אותו יצחק וישמעאל בניו. ב"ר כאן בן האמה חולק כבוד לבן הגבירה. וישב יצחק עם באר לחי ראי הזכיר ה' המקום ההוא או בעבור שאינו ששם כן כי נשא אמו אבל הנכון.. ואלה שני חיי

ישמעאל הקרוב בדרך הפשט כי הכתוב יספר ג'
בבני הצדיקים תולדותם ומספר חייהם להודיע כי
זרע צדיקים יבורך ולא ספר ימי עשו כי היה
יותר מיעקב: וכבר כתבו שהספר במות יעקב ולא
רצה להזכיר חיי עשו שהכתוב הזכיר תולדותיו . באו
במקום הראוי להם . ובמדרשי רבותי' בספר ימי
ישמעאל טעמים רבים והנכון שבהם שהיה צדיק
בעל תשובה וספר בו כדרך הצדיקים: **ויגוע**
אין גויעה אלא בצדיקים לרש"י . ובגמ'
הקשו והא דור המבול כתי' בהם גויעה ויגוע כל
בשר הרומש על הארץ וכל האדם . כל אשר בארץ
יגוע . ומתרץ גויעה ואסיפה קא אמרי כוונתם כי
הגויעה מיתה בלא חלי מכאיב ובלא ייסורין ואין ז'
זומן לא אלא הצדיקים ואנשי דור המבול הפעמים
כמו רגע ולא חלו בהם ידים . וכן מיתת המדבר ועל
כן אמר בהם גויעה בגוע אחינו . וכן והוא איש
אחד לא גוע בעונו שלא היתה אותה עונו פתאום .
אבל כשיזכיר הכתו' כן עם זכרון המיתה במלת ו'
ויאסף או וימת תרמוז למיתת הצדיקים . ולשון
בר' ויגוע ויאסף וימת אברהם אמר יהודה בר' א'
אלעאי החסידים הראשונים היו מתחסרין בחולי
כעשרה וכעשרים יום עמו שהחולי ממרק . ר' יהודה
אומר כל מי שכתוב בו גויעה מית בחולי מעים . וגם
אמרו בכל אשר בארץ יגוע . ימחוק וירזק שמלת
גויעה אחלש המעים בשרו במעי' . וכן דעת אנקלוס
בכאן ואתנגיד והוא העוף כלשון איתנגיד ואיתפח
יכול לנשום המשה פנים . וכאמר כן במבול כמו
שאמר וימח את כל היקום . ויאמר ויגוע וימת ר'
נגזר יחלש וימות והיא מיתה בצדיקים ..

סדר אלה תלדות

יצחק

אמר הכתו' ואלה תלדות יצחק בן אברהם על עשו
ויעקב בניו שאמורים למטה וזכר איך היתה
יולדתם . אברהם הוליד את יצחק . לשון רש"י
על ידי שכתב הכתוב יצחק בן אברהם הוזקק
לומר אברהם הוליד את יצחק לפי שהיו לצני הדור
אומרים מאבימלך נתעברה שרה לכך צר הקב"ה
קלסתר פניו דומה לאברהם שיאמרו הכל אברהם
הוליד את יצחק . ור' אברהם אמר טעם שטעם הוליד
גדלו ורבה כמו יולדו על ברכי יוסף כמו שאמר
ויגדלם ויגדל יצחק בהן . והנכון בעיני כי חזר
עתה והתחיל באלה היחס כי המנהג בכתוב להזכיר ב
באנשי המעלה כל ראש היחוס . וכן בדברי הימים
כתי' בני שם עילם ואשור וארפכשד ולוד וארם
וארפכשד ילד את שלח וגו' וכאשר השלים חזר ואמר
שם ארפכשד שלח עד אברהם הוא אברהם . וכן
ביחוס בנימין חזר למפרע והתחיל וכר הוליד את היום
וגו' אף כאן אברהם הוליד את יצחק ויצחק הוליד את
יעקב כאשר יזכר ויחזור לספר זה בנעבו שאמר ואלה
תולדו' ישמעאל בן אברהם שהם אמר ג"כ תולדו' יצחק בן
אברהם בלבד הנה הפוך שהן ביחוס ובמעלה ואפס
הקדים הבכור . ועוד שהיה ראוי שיתחיל באברה'
ויאמר ואלה תולדות אברהם אבל לא רצה לעשות
כן שלא ימנה ישמעאל ובני קטורה . ולכן חזר
והתחיל אברהם הוליד את יצחק . עמו כי הוא לבדו
תולדותיו וכאלו לא הוליד אחר זולתו כמו שנא' כי
ביצחק יקרא לך זרע . ולכן אמר למעלה גם כן אשר
ילדה הגר המצרית שפחת שרה לאברהם . לכבוד
יצחק עמו שאין אלו תולדות היחס לאברהם רק הם
בני האמה כמו שאמר וגם את בן האמה לגוי א'
אשימנו . וכן עשה הכתו' אף בדברי הימים כי אמר
תחלה בני אברה' יצחק וישמעאל ואלה תולדותם בכור
ישמעאל נביות וקדר ובני קטורה פלגש אברה'
ילדה את זמרן וגו' והיה ראוי שיאמר בני יצחק ויחזור
והתחיל ויולד אברהם את יצחק בני יצחק עשו ויעקב
ותאמר אם כן למה זה אנכי . אם כן
גדול צער העבור למה זה א'
אנכי מתפללת ומתאוה להריון לרש"י ואינו נכון:

ור' אברהם אמר כי שאלה את הנשים אם אירע להן
ככה ותאמרנה לה. ותאמר אם כן הדבר והמונחג
למה זה אנכי בהריון משונה והנה הכתוב חסר ו
ואינה שלם בפירוש הזה. והנכון בטעם כי אמרה
אם כן יהיה לי למה זה אנכי בעולם קשאי אינם ש
שאמות או שלא הייתי כטעם כאשר לא הייתי
אהיה ועניין: **לדרוש** את יי' להגיד
מה יהיה בסופה לרש"י.
ולא מצאתי דרישה את השם רק להתפלל כטעם
דרשתי את יי' וענני דרשו ואין חי אני אם אדרש
לכם. וטעם שני גוים בבטנך. הודיע אותה שלא
תפחד כי בעבור שהיא מעוברת תאומים יהיה
הרבן הזה בבטנה כי דרך נשים לה. ויתכן שאמר
עוד כי בעבור היותם שני גוים שונאים ולאמים זה
בזה עשו בתחלה יתגבר ... למה שיהיה
ביניהם בסוף. ועתה ימין והמנה היא מפחד
ואספת לנפשה: **כי** ציד בפיו אמרו המפרשים
כי יתן ציד בפיו של יצחק או יצוד ויאכל
המעשה וכן למועד אשר שמו אשר נתן שמו
ויי' אותו כגבור ציד נתן לו שם אותו. ויתכן לי
לפרש ויאהב יצחק את עשו בעבור כי בפיו של
יצחק ציד תמיד כל היום יתאוה לאכול את הציד ו
והתמיד היה בפיו לא יאכל דבר אחר והוא המנהג
לו כאשר אמר איש יודע ציד. והנכון בעיני כי הוא
מלשון יאמר כי עשו ציד בפי אביו יככה האיש ב
במעשיו להדירות וכמהו שבתך בתוך מרמה.
וכן ויזד תפלה. וכך אמרו בגל קורא טבא
לתפוחיה כסא טבא לתפוחיה.. מן האדום
האדום הזה היה התבשיל מאדים מן העדשים שהיו
אדומות או שרקחו בדברים אדומים ועשו לא ידע
מהו וקרא שמו אדום ועל כן קראו שמו אדום כי ל
לגנו עליו שמכר בכורה בבזיון בעבור תבשיל של
מעט כי סובא וזולל היה: **מכרה** כיום
את בכורתך לי. כיום להיום
שמכר ברור כן מכור לי מכירה גמורה לשון רש"י.

ופשוטו כעת מחר. וכן ואתה עמוד פה עמדי וא
ואשמיעך את דבר אלהים. אותה כהיום תרגמון
אותה. קטר יקטירון כיום את החלב. ולא משה
הטעם כיום הזה. והקרוב מדעת המפרשים כי
בעבור היות מכירת הבכורה לאחר מיתת אביו
אמר מכרה לי הבכורה לאו זה יום שתקבלם ווה
שמות לכן בלשון ארמית להין את אויל לאי ויד
מקום מן היאות מודע לי וכן בפרש' וישלח ולהין
אימן אולין מן קין דאיתכנון והוא לשון מורגל
לכן בתקומו הרבה ובגמ"ל ליכן בפתחות הלגט
כטעם שאל הן להן אהן די מדרקונים בפרא לא
איתעבי וכן לכן מלכא מלם יספר עלך ואנקלוס
תרגם וואת אלהין שאל הן. ובמסיחות ברוקות
ומדוקדקו [illegible] והוא כמו שפירשתי
כי הי בלשונם אי זה כמו שאומר בתלמוד הי ר' מאי
והי ר' יהודה וזולתם. ואפשר שעשה אנקלוס כיום
כלו הוא כיום מכרה כיום שתבא לו הבכור' עם כן
ימצאים השמות הוא לבף כאשר ילכו אברים עליה
דשת משפטו באשר ובדמי בגין אשר נתת להם
כי באורכא רוחות השמים פרשת אותם. ויש
אומרים כי אין מחיר הבכורה הכוי' רק יספר
הכתוב כי בקשו לאכול והוא שאמר לו יעקב
מכור לי בכורתך בכסף ואחרי כן תאכל וענה לו
בפחזות על האוכלה למה זה לי בבורה הרי היא
מכורה לך ונשבע עליה וישם לאכול ולשתות.
והכתוב לא פרש המחיר ואין זאת דעתי.
ויבז עשו את הבכורה. בא לגבר יאכל לו.
אכל ככה אמר הטעם שבעבור כאות
למכרה מעט שהגות הולך למות בעבו החיורת
והקרוב הוא שימות בחיי אביו ואין לבכור שום
מעלה רק אחרי האב ומה תועלת לו הבכורה ואם
ויאכל וישת ויקם וילך ויבז כי אחרי שאכל ושתה
אחז הספק לו ואחר סבת בזוי הבכורה כי אין
[illegible] רק שיאכלו וישתו ועשו יתפרש
בעתם ולא יחושו לגזם מחר. ור' אברהם משתבם

בכאן מאד שאמר כי בזה הבכורה בעבור שראה
שאין לאביו ממון ורבו׳ יאמרו כי שב לו אבר׳ ממון
רב וכלו לא באו בימיהם עשיר גדול בנעוריו בא
לידי עני בזקוניו והעד שהיה יצחק אוהב את עשו
בעבור צידו ואלו היה לחם רב בבית אביו והוא נכבד
בעיניו לא ימכר בכורתו בעבור נזיד ואם היה אביו
בכל יום אוכל מטעמים מה טעם הבאה לו ציד ו
ולמה לא היו ליעקב בגדים חמודות ולא נתנה לו א
אמו כסף וזהב לדרך שאמר ונתן לי לחם לאכול ו
ובגד ללבוש ולמה לא שלחה לו צאן והיא אוהבת
אותו כי הולך לשמור הצאן והפסוק שאמר ויגדל
האיש הולך וגדל ושרי לב יאמינו כי העשר
מעלה גדולה לצדיקים והנה איכו יופיה ועד יסעו
למה חסר הממון ליצחק אולי יודיעם למה חסר
מאור עיניו ואם יאמרו בהנה של דרש כי יש לו סוד
ואין לנו לחפש כי עמוקו מחשבות השם ואין כח
באדם להבינם כלשון דבריו · ואנו תמה מי עשר ע
שנה שכלו בזה כי הנה אברהם הניח לו צאן רב
ואבד העשר ההוא מיד הולך הענין הזה ומפני
זה בזה את הבכורה כי הדבר הזה היה בנעוריו
קודם היות לעשו נשים כאשר יספר הכתוב ואחר
זור והעשיר בארץ פלשתים עד כי גדל מאד ויקנאו
בו שרי פלשתים ואחרי כן חזר לעניו והתאוה לציד
בנו והמטעמים ואין אלו רק דברי שחוק ועד כי
הכתוב אומר ויהי אחרי מות אברהם ויברך אלהים
את יצחק בנו והברכה תוספת בעשרו ונכסיו וכבוד
והיה ברכתו שאבד הון אביו והעני ואחרי כן והקים
עמך ואברכך העשיר והעני ואם יש צדיקים
שמגיע אליהם כמעשה הרשעים בענין העשר
אין זה באותם שנתברכו מפי הקב״ה כי ברכת ה׳
היא תעשיר ולא יוסיף עצב ועם עמה אבל היו
האבות כלם כמו לטים ומלכים הגוים באים לפניהם
וכורתים עמהם ברית וכתי׳ וישבעו איש לאחיו ·
ואם היה יצחק רע המזל מאבד נכסי אביו איכה
אמרו ראה ראינו כי היה ה׳ עמך וכבר היה

בדבריו · אבל בזוי הבכורה למעשו לא בכוונות לבו
ויתכן כי פי השנים בבכורה ממשפטי התורה לא
היה כן לפנים רק לגדול מעלת האב ושררתו
שיהיה לו כבוד ומעלה על בשרו ולכן היה אומר
יצחק אני בנך בכורך עשו כי הוא הבכור הראוי
להתברך וכן כי זה הבכור שיש ממשלתו על ראשו
להקדימו בברכה · ואולי היה נוטל גם בנחלה יתר
מעט כי דין פי שנים מחדושי משפטי התורה ·
והטעם אשר היה בפיו כן יעשו השרים והמלכים
בזמנים בבוא מכל המאכל · וכל המטעמים יובאו
מהם שי למורא והיה עשו מתאפק את אביו להביא
כל צידו אליו לאכול ממנו כרצונו תמיד ואהבת
האב לבנו הבכור קלה להבין · ומה שאמר לברך
אותו אחר עשות לו המטעמים אינם שכר האכל
ושחל בהם אבל רצה להורות ממנו שתהיה נפשו
הטובה בנפשו בעת ההנאה ויברך אותו באהבה
מלא ורצון שלם או שהיה יודע בנפשו כי אחרי
האכלה תהיה מתענגת ושמחה ויחול עליה רוח
הקדש כענין ועתה קחו לי מנגן והיה כנגן המנגן
ותהי עליו רוח אלהים · ולא נתנו בגד ליעקב הון כי
ברח היה ובלא ידיעת אביו יצא מן הארץ לבדו
ואלו נתנו לו הון ועבדים ובהמות היו מוסיפים בו
הנאה לארוב לו ולהרגו · ורז״ל אמרו שגזלוהו ממנו
ומה אמר לו שלא היו ליעקב בגדים חמודות שם
ומשי ורקמה אבל הכתוב אמר כי עשו בלכתו השדה
לצוד היה מתלבש בבגדי הצד · ומפני שיצחק
ימשש תמיד בבנו ובבגדיו הלבישה אותם את ·
יעקב כן יכירנו בהם והלא אתה רואה שעשה כן
וירח את ריח בגדיו כי היה מושם אותם בתוך
כלי ובכלים כענין שכתוב מור ואהלות קציעות
כל בגדותיך והיו הבשמים צומחין בארץ ישראל
ועל כן אמר כריח שדה ונראה כי בעבור היותו איש
שדה הריחו בגדיו מהם או ריח טוב האילנות כמו
שאמרו רז״ל כריח שדה של תפוחים · והשאלה על
מאור עיניו שאלת שרי לבבי אם היתה סבה

מאת השם הנה היה כדי שיברך את יעקב והוא
ספר הכתוב והכוונה שניו מראות ויקרא את
עשו׳ ועל הפשט אינו רק מנהג הזקנה וטעמו
ויהי כי זקן יצחק ומה הכוונה שניו בזקנתו קרא את
עשו והנה שיעקב ושני ישראל כבדו מזוקן לא יוכל
לראות׳ וכתיב באחיה השילוני כי קמו שניו משיבו
ויספר במסק רשמ׳ פלא לא כהתה שניו ׳׳

השבועה לו היום׳ כאשר אמר למה זה לי בכורה אינני חפץ בה
אמר לו יעקב השבועה לו שלא תחפוץ בה ולא
תירשנה לעולם ונשבע לו׳ ואחר כן מכרה לו ונתן
לו המחיר או הכפל שבקש׳ ויתכן שאמר עשו למה
זה לי בכורה הנה היא מכורה לך ויאמר השבועה
לו שלא תערער על המכירה לעולם׳ ואמר הכתוב
שנשבע לו ומכרה כלומר אמר מכרה ונשבע לו ׳׳

מלבד הרעב הראשון אשר היה בימי א׳ אברהם׳ אולי לא היה רעב בעולם
עד ימי אברהם עד׳ ימנה הכתוב ומימיו כי מה ערך
להזכיר זה׳ והנכון בעיני כי זה להגיד כי היו זוכרים
אות הרעב הראשון ומספרין עליו שבעבורו ירד
אברהם למצרים ושם עשה לו השם כבוד גדול
ולכן היה יצחק חפץ ללכת בדרך אבותיו לרדת שם
עד שנאמר לו ה׳ אל תרד מצרימה׳ וטעם המשנה
אמרו רז״ל אתה עולה תמימה ואין חוצה לארץ כדי
לך׳ וגעתי בכלל עוד בענין רמיזה בעתיד כי
גלות אברהם אל מצרים מפני הרעב רמז שיגלו
בניו שם ולכת אל אבימלך לא היה גלות כי שם
היה יושב בדרומו אבל ירידת של יצחק שם מפני
הרעב ירמוז לגלות כי גלה ממקומו בעל כרחו
והלך אל ארץ אחרת והנה גלותו היה ממקומו אל
ארץ פלשתים שהיא ארץ מגורי אביו וירמוז לג׳
לגלות בבל שהוא מקום מגורי אבותם שהיו באור
כשדים׳ ורמז כי הגלות הזכר ידמה למעשה
יצחק כאשר לא לקחו אשתו ולא היה לו שם רק
הגלות והפחד ומתחלה אמר שנוגע באיש הזה

ובאשתו מות יומת׳ ושם מיסחור כן ואמר לך מעמנו
ואחרי כן חזרו אליו בברית וכן גלות בבל גלו שם
מפני זלעפות רעב ומעט היותם שם לא עבדום
ולא עמו אותם אבל היו גדולתם שרים במלכות
ואחרי כן אמרו מי בכם מכל עמו יהי אלהיו עמו
ויעל והוקירו עליהם שרי עבר הנהר ומפחות
ואחרי כן בטלו הבנין והות בטלה עד זמן ושנן
אחרי כן חזרו ונתנו רשות בבנין והוקירו ואמרו
די להוון מהקרבין נחוה שמיא ומצלין לחיי
מלכא ובנוהי׳

אל אבימלך מלך פלשתים׳ לא מדע אם הוא אבימלך
אשר היה בימי אברהם או שכל מלך פלשתים
בעת ההיא יקרא כן כי גם בימי דוד יקרא א׳
אבימלך ודעת אונקלוס שהיה בנו׳ וטעם וילך אל
אבימלך כי היה בדעתו לרדת מצרימה והלך אל
אבימלך בעל ברית לאביו אולי ייטיב עמו בימי
הרעבות ולא יצטרך לרד למצרים׳ והנה אבימלך
מפני בריתו של אברהם לא נגע בו ולא בביתו כלל
אבל אנשי המקום בקשו ממנו דרך שחק לאשתו
והוא אמר אחותי היא ואעפ״כ לא נגע בה המלך
ולא איש מאנשיו כי היו זוכרים בענין אברהם
ולכך אמר לו כמעט שכב אחד העם ויאמר אנו ל
לא נגעתי בה ונשמרתי ממנה אבל הרוב היה
שישכב בה אחד מאנשי הארץ והיית מביא עלינו
אשם כאשר היה עלינו חטא בענין אביך ׃

שכון בארץ אשר אומר אליך׳ אין טעם שיאמר בעת אחת שכון בארץ אשר
אומר אליך ועוד בארץ הזאת אבל פירושו אל תרד
מצרימה ושכון כל ימיך בארץ שאומר אליך
בכל פעם ופעם עלפי ה׳ תסעו ועלפי ה׳ תחנו
ועוד עתה בארץ הזאת בארץ פלשתים כי לך ולזרעך
אתן אותם כי כתי׳ חמשת סרני פלשתים לכנעני
תחשב ועמ׳׳ ויתכן שיהיה ויראה אליו מוקדם כי
קודם באתו ממקומו כאמר לו אל תרד מצרימה
שכון בארץ אשר אומר אליך בהיותך שם ועוד

בארץ הזאת בארץ כנען אשר הבטיח עמים רבים
וארצות רבות כי אם יצטרך עתה שלא תצא ממנה
לגמרי כי כל הארצות האל אתן לזרעך והנה נסע
ממקומו מפני הרעב ללכת בכל ארצות כנען לא
לשכון כאשר יאמר אליו ובבואו בגרר אמר לו כאן
תשב ולא תוכל לצאת כי ידוע שלא עבר על
מצות השם וכן על אחד ההרים אשר אומר אליך
כאשר הזכרתי ·· **והקימותי** את
השבועה · אין צריך ס״ב
שיבטיח השם את יצחק שלא יעבור על השבועה
שנשבע לאביו כי לא אדם הוא להנחם ואברהם א׳
אין לו זרע אחר בעל ברית לאלהים והשבועה א׳
איננה על תנאי כי יעקב הולך מפני עשו אחיו
עמו שבו יתקיים הברית ובולעו לא בעשו ונראה
שזה הטעם והקימותי את השבועה יאמר השבועה
ולכך יאמר תמיד בתורה הארץ אשר נשבעתי ל
לאברהם ליצחק וליעקב אשר נשבעת להם בך כי
לא מצאנו שבועה ליצחק בלתי זאת ורבה הקבלה
להשבע לכל אחד מן האבות להודיע שראוי כל
אחד לכרות עמו הברית ושתהיה זכות כל אחד
מועיל לבניו עם זרעם כי אע״פ שהראשונה תספיק
תוספת זכות וכבוד הוא להם ולכן אמר וזכרתי א׳
את בריתי יעקב ואף את בריתי יצחק ואף את ב
בריתי אברהם וגו׳ כי כלם בעלי ברית לאלהים · ויתכן
שהוסיף ליצחק בשבועה לו הזאת שיקים בו בעבורו
השבועה אשר נשבע לאברהם אביו שיהיה הוא
ברכה בעצמו כאשר אמ׳ לאברהם אביו והתברכו
בזרעך כל גויי הארץ · ויהיה פי׳ הכתוב והקימותי
בך את השבועה אשר נשבעתי לו לאברהם אביך
כי אתה תהיה ברכה בעמים וכן אמ׳ עוד ביעקב
ונברכו בך ובזרעך ·· **וישמור**
משמרתי · לשון רש״י בקום
כשכסיתי אותו · משמרתי · גזירות להרחקה כגון
שניות לעריות ושבות לשבת · מצותי · מצות שאלו
לא נכתבו ראוין היו ליכתב כגון גזל ושפיכות דמים
חוקותי דברים שיצר הרע ואומות העולם משיבין
עליהם אכילת חזיר ולבישת שעטנז שאין טעם
בדבר אלא המלך גזר חקו על עבדיו ·· ותורותי
להביא תורה שבעל פה הלכה למשה מסיני · ואם
כן יהיה כל זה בפי׳ על דעת שהיה אברהם מקיים
ומשמר את התורה עד שלא נתנה · וכך אמרו
בפסוק ויתן להם יוסף עגלות שפירש ממנו בפרשת
עגלה ערופה שהיה עוסק בתורה כשפי׳ שהיו
אמתו ועד עכשיו לא נתנה תורה והרי כתיב
וישמור משמרתי מצותי חקותי ותורותי ושמרנו
שהיה משמר אפי׳ דקדוקי תורה והיה מלמד לבניו
וכו׳ · ויש לשאול א״כ איך הקים יעקב מצבה ונשא
שתי אחיות וכלשון רבותי׳ ארבע · ועמרם נשא
דודתו ומשה רבינו הקים י״ב מצבה והיאך יאפשר
שיהיו מקנים קיהל בימיו שאסר אברהם אותם
על עצמו וקבע לו השם שכר על הדבר והוא יצוה
את בניו ואת ביתו אחריו ללכת בדרכיו · וביעקב
דרשו ששמר את השבת וקבע תחומין · ואיפשר
שהיה זה בשבת מפני שהיא שקולה ככל התורה
כלה שהיא מעידה על מעשה בראשית · ואולי
כאמר משמרתי שניות לעריות של בני נח
ומצותי גזל ושפיכות דמים · חקותי אבר מן החי
וכלאים של הרכבת בהמה והרכבת אילן ותורותי
דינין ואיסורי ע״ז שאלו כלן נצטוו בהם בני נח והוא
השומר והעושה כגון טפלו ומשמר אפי׳ דקדוקי
וחומרות במצות שלהן וכמו שהזכירו ע״ז לאברהם
אבינו ארבע מאות פרקי הוה · ודרשו במאה
שערים שהיה נותן מעשרות כי היו האבות נוהגי׳
עמים לתת מעשרות לעניים או לבקשי ה׳ כגון שם
ועבר והתלמידים כענין והוא כהן לאל עליון ·
והנראה אלי מדעת רז״ל שלמד אברהם התורה
כלה ברוח הקדש ועסק בה ובטעמי מצותיה
וסודותיה ושמר אותה כלה כמי שאינו מצווה
ועושה ושמירתו אותה היה בארץ בלבד ויעקב בחוצה
לארץ נשא האחיות וכן עמרם כי המצות משפט

אלא הארץ הזאת שהוזכרה בתורה בכל
מקום וכבר רמזו רבותינו הסוד הזה ואם תשאל
מה בזה והמעבר מעשה שנתחדשה בזמן ידוע כמו
שדרשו כאשר שמע ה' אליך שהניח אחרי היותו
אמונה בשני האבות ובמוסף דרשו שהיה משמר ו'
את השבת אפילו במעבדים מפני שהוא שקול ככל
המצות מפני שהוא עדות על חדוש העולם והיה
עושה כן ללמד לבניו אמונת בריאת העולם ל'
למוצאי מלבש כונת עד ודעת המצרי ואת כונתם
ועל הפשט כאמן שיהיה משמרתי אמונת האלהו'
שהאמין בשם המיוחד ושמר זה משמרת בלם ו'
ואלך בה על עבדי עמו וקרא בשם ה' להשיב
רבים לעבודתו · מצותי ככל אשר צוהו בלך לך מ'
מארצך ועלת במו בריאת האמת ואת בנך ·
חקותי ללכת בדרכי השם להיות אמן ורחום עושה
צדקה ומשפט · ולצוות את בניו ואת בית נכסי ·
ותורותי המילה בעצמו ובניו ובעבדיו ומעשה בנ
בה כולן שהם ערך להם · **ויאמר** אחותי
היא ועל הבנים לא שאלו
כי
יאמר בנו אשה אחרת היא ע' ו' · ויהי לו מקנה
צאן ומקנה בקר ועבדה רבה אפשרות ונמלים
וחמורים ועבדים ושפחות · ויזכר הכתוב זה ולא
יזכר בכסף וזהב כאשר נאמר באברהם בעשר
כי גדולת אשר נתגדל שם בארץ פלשתים במקנה
ובעבדה היתה ויקנאו אותו פלשתים בענין ההוא
וזה טעם כי עצמת ממנו מאד אמר גם לי שאין
המלך אין לו כבשת מקנה ועבדה כמוך ואפשר
היא לא להיות מתגדל מבית המלך · בנחל גרר
רחוק מן העיר · **וישב** יצחק ויחפר את
בארות המים אשר חפרו בימי
אברהם אביו ופלשתי' סתמום והודם שנסע יצחק
מגרר הוא וחפרן לשון רשי · ונראה מדבריו שהם
הבארות הנזכרים כאן שאמר סתמום פלשתים
וימלאום עפר וזה איננו כן כי המלך יתן לו רשות
והם שאמרו הקלה הם לא מפני הקנאות אבל הם
אחרים במקום אחר כי נחל גרר שם מקום או
שהנחל נמשך מגרר אל ארץ אחרת וכאשר
קנאו בו פלשתים הם הבארים אשר בגרר מדינת
המלך סתמו הבארות אשר לו מירושת אביו
בגבול שער גרר והמלך שלו משער יושב כסאו
והלך אל שער אחרת ואולי אינכם ממלכות אחת
שהיה בארץ פלשתים ושם בארות אחרים שחפר
אברהם שגר במקום ההוא ימים ופלשתים יושבי
הארץ כאשר מת אברהם ויצחק לא ישב שם סתמ'
סתמום ולא לשנאתם רק בימי אברהם לא רצו ל'
לסתמם מפני כבודו כי אמרו אולי ישוב לשכנת
בארץ ולכן שב יצחק ויחפר אותם ורועי נחל גרר
רם עמו לאמר לנו המים · והטעם לאמר הנה
הבאר בנחל ומימי הנחל הם אשר ימצא שם ומ'
ומתחלתם ימצא הבאר והנחל יתמעט בהם והנה
הם שלנו · ועל כן הוסיף הכתוב וימצאו שם ב'
מים חיים לאמר כי היה המקור מבע מים חיים
אין מימיו מן הנחל כאשר אמרו מריבו ·
ויקרא שם הבאר עשק · יספר הכתו'
ויאריך בענין הבארות ואין
בפסוקי הספר תועלת ולא כבוד גדול ליצחק והוא
ואביו עשו אותם בשוה אבל יש בדבר ענין נסתר
בתוכו כי בא להודיע דבר עתיד כי באר מים
ירמוז לבית האלהים אשר יעשו בניו של יצחק ו'
ולכן הוסיף באר מים חיים כמו שאמר מקור
מים חיים את ה' · וקרא הראשון עשק ירמוז
לבית הראשון אשר התעשקו עמו ועשו אותו
כמה מחלוקות וכמה מלחמות עד שהחריבוהו
והשני קרא שמה שטנה שם קשה מן הראשון ו'
והוא הבית השני שקרא אותו בשמו שכתוב בו
ובמלכות אחשורוש בתחלת מלכותו כתבו שטנה
על יושבי יהודה וירושלם וכל ימיו היו להם לשטנה
שהחזירום ונתנו עליהם גזרת רעה · והשלישי קרא
רחובות הוא הבית העתיד שיבנה במהרה בימינו
והוא יעשה בלא ריב ומצה והאל ירחיב את גבולנו

כמו שנאמר ואם ירחיב יי' אלהיך את גבולך ובפי'
פקוח לעתיד וכתי' רחובות ורחבה ונסבה למעלה
למעלה ·· ופרינו בארץ שכל העמים יעבדוהו
שכם אחד · **אל** תירא כי אתך אנכי · בעבור
שהבטיחו אבימלך מעליו מקנאתם בו
ומרוב גדל רבו עמו היה מתירא שיאספו עליו
ויכוהו הוא ובניו וקנאתו הקנאה שלא יירא מהם
ויברך אותו ואז נתן בלבם שילך המלך לפניו
בכבוד גדול יותר מאשר עשה לאביו כי בא עם
פיכול שר צבאו ועוד הוסיף להביא עמו שרי רבי'
רעהו · **אם** תעשה עמנו רעה כאשר לא
נגענוך · ימא' אם תעשה עמנו רעה
כמו שאנחנו לא נגענוך אתה עתה ברוך יי' ואין
לאל ידינו לעשות עמך רע אבל ישתנה הענין
בעבור החיים שאתה עושה והתטרך לשוב אל
ארצנו ונשיב לך גמול · וטעם לא נגענוך שלא
נפתה לבנו על אשתך שנע' באחד העם כלשון ה
הנוגע באיש הזה ובאשתו ועשינו עמך רק טוב
לשמור את כל אשר לך בצותינו את העם לאמר
מכם ונשלחך בשלום כי גם בקנאתנו ברצון לקחת
מכל העושר אשר עשית עמנו ולא חוך עשכל
אשר לך בשלום · וענין הרעה הזאת אשר פחדו
ממנו אינה כראה שיירא מלך פלשתים שלא יבא
עליו יצחק למלחמה אבל הבטיחוסו אברהם ולעם
ונכדו ועתה אמרו בלבם בעבור שהפרנו אנחנו
את בריתנו עם יצחק ושלחנוהו מעלינו נשקול יפר
את ברית עמנו ויגרשנו וזרע את זרענו מן הארץ
ולכן עשו עמו ברית חדשה והתנצלו לאמר לו שלא
הפרו הברית הראשונה שלא עשו עמו רק טוב
וזה טעם אתה כי אלה שמתיו שנבא עמך שהנא
באלה להחרים על כל מי שיעבור על הברית כטע'
לעברך בברית יי' אלהיך ובאלתו · ויתכן שהיה
אברהם גדול מאד והכה שקין בשתי שלם מאות
איש שולף חרב ולו בעלי ברית רבים והוא גם בחיל
אשר לו כל בני המלך ורדף אחרי ארבעה מלכים
גבורים מאד ונצחם וכאשר ראו הצלחתו כי היה
מאות האנשים פחד מהם מלך פלשתים פן יקחם
ממנו מלכותו ונצח את מלחמות ארבעה מלכי'
אולי שמע עוד דבר הנס שנתן לו הארץ ולכן בא
עמו בברית והשביעו פן ישקור לו ולניניו ולנכדי
כי היה שקר אם ימרוד על המלך וחשבם אחיה
שיהיה אברהם עד מלך עכשיו וכמעש' אבות יעשו
בני כי היה יצחק גדול כאביו ופחד המלך פן ילחם
בו בגרשו אותו מארצו : **ויבאו** עבדי יצחק
ויגידו לו על אודות הבאר
אשר חפרו · הוא האמור בו למעלה ויכרו שם
עבדי יצחק באר כי הודע למטר אותו ובא אבימלך
אליו בימי ההם וביום הברית גלו כתשמעם בשרוהו
כי מצאו מים · והקרוב לי שהוא הבאר שכרה אברהם
ונתן לו שבע כבשות לעדה כי סתמוהו פלשתים
עם האחרים וישב יצחק ויחפר אותו ויקרא לו גם
הוא שם כשם אשר קרא לו אביו · ועל כן שם העיר
באר שבע על שם הבאר אשר קראוהו כן האבות
ולכן כי שם נשבעו שניהם · והבאר הזאת להם
תרמוז על ימים בן שילה ופלשתים שסתמוהו בלקח
הארון וחזר וחפרו כי כן השיבו הארון עם הדורון
לאשם · **בעבור** תברכך נפשי · היה
בדעת לברך אותו שיזכה
הוא בברכת אברהם לנחול את הארץ ולהיות הוא
בעל הברית לאלהים כי הוא הבכור וכראה שלא
הגידה לו רבקה מעולם הנבואה אשר אמר יי' לה
ורב יעבוד צעיר כי אולי הניח עבור יצחק את פני יי'
והיה לא תגלה והנה מתחלה לא הגידה לו דרך
מוסר וצניעות כי הלך לדרוש את יי' שלא בר
ברשות יצחק או שאמרה אין אתה צריכה להגיד
נבואה לבעלה כי הוא גדול מן המגיד לו · ועתה לא
רצתה לאמר לו כך הוגד לי מאת השם טרם לדת
כי אמרה באהבת אותו לא יברך יעקב ויצוה הכל
בני שמים והיה ירצה כי בשבת זה יתברך יעקב
ממנו בלב שלם ובנפש חפצה או השם סבת מאת

ה' כדי שיתברך יעקב וגם עשו בברכת הרכב ולא
לבדו נתכוון עלעות · ואברככה לפני ה' לפני
מותי · לא נזכר בכל הפרשה לפני ה' רק במקום
הזה פי' אברכה לו אמן הברכה לפני ה' תהיה ברוח
הקדש ואם יתברך בה עשו אחיך תתקיים — פי'
ובזכותו לעולם ואין לך עמידה לפניו · אולי
ימושני אבי · אין הטעם שימושנו
לחסר אותו אבל אמר אולי יקרב אותי אל עצמו
לנשוק לי או לשום ידיו על פני כדרך אהבת האב
על בנו וימצא במשוש שאהבתי אלך ואם תמצא איך
לא פחד מהכר הקול כל בני אדם נכרים בקולם
כמו שאמרו כשתמצא מילך שומא מותר באשתו
ומילך בני אדם מותרים בנשותיהם בלילה אלא
בטביעות עינא דקלא · ואם כתם בני אדם מכירי
בן מה יהיה ביצחק הזקן והבקי להכיר בין בניו
שהיה לו בחינת טביעות בקול · אולי היו האחים
האלה דומים בקולם ולכך אמרו פי' הקול קול יעקב
דבריו שמדבר בלשון רכה ומזכיר שם שמים · או
שהיה משנה קולו לדבר כלשון אחיו כי יש בבני אדם
יודעים לעשות כן · וטעם הזכיר הכתוב עשו בנה
הגדול ויעקב בנה הקטן להפליג בענין הצדקת פי'
האמנה במועדים להכיר את הבכור בברכה ובכבוד
ובמתן והיא יודעתה צדקת הקטן ורשעת הגדול
השתדל בכל הטורח הזה להעביר הברכה והכבוד
מן הגדול אל הקטן וכן יאמר למעלה ויגד לרבקה את
דברי עשו בנה הגדול ותקרא ליעקב בנה הקטן:

גשה נא ואמושך בני · לשון רש"י אמר בלבו
אין דרך עשו להיות שם שמים שגור
בפיו וכן הבל' ואין התימה כי לא היה עשו רשע·
בעשה אביו ואולי היה יוצא כלם כי בעבור היות
איש שדה ולם על הסתר אינם מזכיר שם שמים
מפחדו שלא יזכרנו במקום שאינו טהור או יעבור
כונה ונחשב לו זה בעיני אביו ליראת שמים ועל
דרך הפשט יהיה זה בעבור טביעות הקול ·
ומטל השמים · אין הברכה שיתן לו האלהים מטל
השמים כי הטל ירד בכל מקום ואלו אמר שיתן לו
כמו טל או שירד בעת הצורך ונתתי גשמיכם
בעתם היתה ברכה אבל פירושו כי הזכיר כי בגלל
ה' כריח שדה אשר ברכו ה' · והטעם אשר ברכו
ה' לבני כי השם ברך אותו בשדה עומד שיצלחו
שם בעבודו ולא ימותו ולא תבאשו כי רעה · והנה
ויתן לך האלהים ברכה מטל השמים ומשמני הא'
הארץ והברכה תוספת ובעבור או שיהיה ורב דגן כ'
והנה בתוספת הואו ושיעורו ויתן לך האלהים מטל
השמים ומשמני הארץ רב דגן ותירוש ··
והנכון בעיני כי מלת האלהים תמיד הוא ואין לו פ'
הפסק לעולם ולכך אמר ויתן לך האלהים כל
ימיך על אחרית הטל השמים · ויתן לך משמני
הארץ כלומר השמנה בכל הארצות כענין שכתו'
צבי היא לכל הארצות · ורא"ה אמר כי מים מטל
יוסף עצמו ואחר עמו ומשמני הארץ ולגעו
לא נתנו במלת אלהים ולא ברכני · אבל אמר גם לך
אגלתי אחרין משמני הארץ ומטל השמים יהיה
מושבך כעשר אשר השב שם ירמוז כי יכלה ויאבד
אך בעשרו יהיה חלקו טוב ··

אורריך ארור ומברכיך ברוך ובבלעם
הוא אומר מברכך ברוך ואורריך ארור מה צדיקי'
תחלתן ייסורין וסופן שלוה ואו' כליהן קודמין ל'
מברכיהן והרשעים התחלתן שלוה וסופן ייסורין ·
לפיכך הקדים בלעם ברכה לקללה לשון רש"י מנגל'
ואם כן למה אמר הקללה למברכים ואברכה מ'
מברכך ומקללך אאור · וזה אינם קשה כי יזכ'
שם ונברכו בך וקנה הברכה בראשם ובסוף בא'
בעבור מה שפירשתי שם כי שם דבר בלשון יחיד ו'
והנה כי הכל יברכוהו והיחיד אשר יקלל אותו יואר

מי אתה כאשר אמר לו יקום אבי היה יושב
שקוה יעקב וידע שאכל מציד עשו ובכך
אותו ועשה גם הוא מטעמים שיברכנו אותו ולכן
שאל מי אתה לדעת האמת ·

בטרם תבא ואברכהו גם ברוך

יהיה· אז ויחרד החרד חרדה גדולה עד מאד ונענש
מי הוא אשר רמה לברך אותו שישנה בעקבות לאמר
מיד גם ברוך יהיה אבל היה ראוי שיקללהו · ועוד
כי היה עשו טוען עליו לאמר ולמה תברכהו עתה
אבא ואיך יאמין עשו כי במרמה היה מתחלה ב׳
בראותו כי עתה יברך אותו ברצונו · והכוון במשנ
שאין לשון הווה יאמר מי אפוא הצד ציד אשר ה׳
היה יכול לראותו שאברכהו וגם שיהיה ברוך על
כל פנים כי ידעתי כי הוא ברוך · או טעמו וגם ברו׳
יהיה על כרחי שאי אפשר לו להעביר הברכה ממנו
כי מאז שברך אותו ידע ברוח הקדש שחלה ברכתו
עליו וזהו טעם החרדה הגדולה אשר חרד כי ידע
שאבד בה האהוב לו ברכתו לעולם וזה טעם גם א׳
אחיך במרמה כי אחר שאמר מי אפוא התקדעת
שחכה ליו היה יעקב שאי אפשר שיחול הברכה
רק בו לבדו· **ואת** כל אחיו נתתי לו לעבדים·
אינם ברכה הוה גביר לאחיך כדבר אמו
הן גביר שמתיו לך אבל יתכן שיהיה הוא גביר
ולא יהיו גם עבדים כענין כי יהודה גבר באחיו א׳
אבל אמר נתתי לו לעבדים מה שאמרתו וישתחוו לך
גם אמר כי הוא השתחויית העבד לאדניו כמו ש׳
שאמר יעבדוך עמים ויכפל וישתחוו לך לאומים
וטעם ואת כל אחיו כטעם אחיך ובני אמך ויפרס
בלשון רבים לרמוז על כל זרעו של עשו · ור״א אמר
גם הפלגשים · **הנה** משמני הארץ יהיה
מושבך טעם הנה לאמר הנה אוכל ל׳
לתת לך משמני הארץ ומטל השמים כי לשעבר
יספיק שיהיה משמני הארץ וטל שמים אבל בענ׳
הממשלה שלו הכח ולו העבוד ולא נתן לו ג״כ רב
דגן ותירוש כאחיו כי רבה לבדו המשמני הארץ שאמר
עליו · ואחר אמר ליעקב ויתן לך את ברכת אברהם
לרשת את ארץ מגוריך להיות לו רב דגן ותירוש
בארץ כנען מתנת אברהם ולעשו יהיה הטל
ומשמני הארץ בארץ אחרת · וטעם ועל חרבך
תחיה כמו בחרבי · וכן כי לא על לחם לבדו יחיה ·
האדם בלחם ואין הברכה שתהיה מחיתו משלל ו׳
האויבים בחרבו כי הנה נתן לו מה משמני הארץ ומטל
השמי׳ ובה יחיה אבל הענין אמר שיהיה במלחמותיו
כי ינצח ולא יפול בחרב אויב ועכ״ז אמר רק את אחיך
תעבוד שלא תתגבר עליו והוא יגבר עליך והיה ·
כאשר תריד כשירך מתגברת ידו ופרקת עלו מעל
צוארך ירמוז לישראל שלא יתגברו כם יותר מדאי ל׳
לעשות עמים רע והוא מה שעשה הכתו׳ ובשמירתם
מאד ט׳ תתגברו גם וכן הזכרו רז״ל אמרו כי ששת
אלפים ישבו שם יואב וכל ישראל עד הכרית כל
זכר באדום אמר לו הקב״ה אתה אמרת ט׳ התגבר
גם ואתה התגברת גם חייך שאין ששה אלפים ה׳
הללו נמנין לך למלכותך מלכתי והימים אשר
מלך דוד על ישראל ארבעים שנה והוא מלך ששה
אלפים יותר דכתי׳ בחברון מלך על ישראל שבע
שנים וששה אלפים ובירושלים מלך שלשים ושלש
שנים · ועוד אמרו אמר לו הקב״ה דוד ירדך הדורות
והרוצח ואתה מבקש לרדות בהם את עשני וכו׳ ··
ויאמר עשו בלבו · אמר ר״א יתכן שגלה
סודו לאחד מאוהביו · ואין צריך
כי ההסכמה בדבר אשר ימלך אדם עם לבו הקל
אמירה עם הלב אמנם שיהיה בה דבור בשפתים ·
וכן בלב ולב ידברו כי הרצון יקרא לב וכל ישראל
לב אחד להמליך את דוד שהיו כלם על אותה הסכמה
והיו מדברים בה וכן ויאמר ירבעם בלבו · וכן אמר
אליעזר אני טרם אכלה לדבר אל לבי והיתה גם
גם תפלה בשפתיו ויאמר ה׳ אלהי אדני אברהם ·
אבל טרם אכלה לדבר אל לבי טרם השלים
מה שגלה בדעתו · ויאמר כאן כי כאשר באה
משטמה גדולה בנפש עשו לשטום את יעקב על
הברכה עלה בלבו שיהרוג את אחיו והיה מתנחם
בזה מרוע לבו · וזה טעם ויגד לרבקה את דברי
עשו ולכך אמרה מתנחם לך · ורש״י כתב ברוח
הקדש הוגד לה מה עשו מהרהר בלבו וכן בכל ;
ואם יהיו דברי עשו מחשבת עם הלב כמו דברתי

אם עם לבן והנה עשו היה אומר יקרבו ימי אבל
אבי כי בחייו לא יכעיסו או ימחלו שלא יקללנו ו
ותחסר ברכת לקללה ורבקה פחדה שמא ימות
הזקן פתאום ויהרגנו או שמא יזדמנו בחייו ויהרגנו
וטעם ותשלח ותקרא ליעקב כי היה יעקב
במקום אחר אולי בבית אביו ואמו כי מתחבא היה
מפני עשו אחיו שהיה שונא כלו והיה מתכוין מן
מתנחם או מתפחד: **מתנחם** לך להרגך
מתנחם הוא על ה
הברכות כ
בהלינתקדלרש ושבותו מן ננחם כי וקם אחד אחר
לבן ישי והחזיק ע. וכן כמהו. או פירושו מתנחם
על רכתו וישבו אנשי המקום לאשה ויפל לחפצו.
כי כן עה ע המלך. אבל הנכון אמ כמולך יורב
לך. וכראה מדעתו כי טעם מתנחם לך שמראה
עצמו לך מנוחם על ענין הברכות וכאלו באים
מקפיד בכן והוא מארב כדי שלא תשמר ממנו
והכוונה הענין לא הלשון: **אחי** רבקה אם י
יעקב ועשו כמו בענבר שאמ שמע יצחק
את יעקב לקחת לו אשה מבנות לבן אחי אמו כי
הוטר הכתוב שהיה גם כן אחי אמו של עשו והנראה
היה שיעק גם כן לעשו אבל מודיע שברכת אברה
תהיה ליעקב ולזרעו עשה כן והזכיר כי עשו שמע
שצוה אותו שלא יקח אשה מבנות כנען וילך ל
לבן אחי אמו והוא שמע לנשות רשן אמנו שלא
לקחת אשה מבנות כנען אך לא עשה כן כי אולי
שיקח מבנות לבן אשר שהוא אחי אמו. ועוד כי
הוא שלא שלקח או זן על נשיו ולא גרש את הרעות.
כי הלך על אחות נפשו יותר מרצון אביו. ותם ..

סדר ויצא יעקב

והנה סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה ו
והנה מלאכי אלהים עולים ויורדים בו. הראה ד"ו
בחלום הנבואה כי כל הנעשה בארץ נעשה על יד
המלאכים והכל בגזירת עליון עליהם כי מלאכי
אלהים אשר שלח ה' להתהלך בארץ לא יעשו קטנה
או גדולה עד שובם להתיצב על אדון כל הארץ
לאמר לפניו התהלכנו בארץ והנה היה יושב ושעם
או מלאך חרב ודם. והוא יצוה עליהם לשוב לרדת
בארץ ולעשות דברו והראהו כי הוא ית' נצב עלא
הסולם והבטיחו ליעקב בהבטחה גדולה להודיעו
שהוא לא יהיה ביד המלאכים אבל יהיה חלק ה' ע
ויהיה עמו תמיד כמו שאמר והנה אנכי עמך
ושמרתיך בכל אשר תלך כי מעלתו גדולה משאר
הצדיקים שנאמר בהם כי מלאכיו יצוה לך לשמרך
וגומ'. ועל ר' אליעזר הגדול היתה זאת המראה
כענין בין הבתרים לאברהם כי הראהו ממשלת
ארבע מלכיות ומעלתם וירידתם וזה טעם מלאכי
אלהים כמו שנא' בדניאל שר מלכות יון ושר מלכות
פרס והבטיחו כי הוא ית' יהיה עמו בכל אשר ילך
מהם וישמרם ויצילו מידם ואמרו הראה לו הקב"ה
ארבע מלכיות מושלין ויורדין הראהו שר מלכות
בבל עולה שבעים עוקים ויורד והראהו שר מלכו'
מדי עולה חמשים ושנים עוקים ויורד והראהו שר
מלכות יון עולה מאה ושמונים עוקים ויורד והראהו
שר מלכות אדום עולה ולא ידע יורד אמ' לו יעקב אך
אל שאול תורד אמ' לו הקב"ה אם תגביה כנשר וגו':
כי אם בית אלהים וזה שער השמים. הוא
בית המקדש שהוא שער לעלות
משם התפלות והקרבנות לשמים. וכת' רש"י אמ'
ר' אלעזר בשם ר' יוסי בן זמרא הסולם הזה עומד
בבאר שבע ואמצעו מגיע עד נגד המקדש שבאר
שבע עומד בדרומו של יהודה וירושלים בצפונו כ
בגבול שבין יהודה ובנימין ובית אל היה בצפונו של נחל
בשל בנימן בגבול שבין בני בנימין ובין בני יוסף נמצא סולם
רגליו בבאר שבע וראשו בבית אל מגיע שפועו כנגד
ירושלים ושאמרו רז"ל בית זה בית לחם יעקב ועל
אמרו יעקב קראו בית אל וזו לוז היא ולא ירושלים.
ומהיכן למדו לומ' כן אני אומר שנעקר הר המוריה

ויבא לחרן וזו היא קפיצת הארץ האמורה בשחיטת
חולין שבא בית המקדש לקראתו עד בית אל וזהו
ויפגע במקום. ואם תאמר כשעבר יעקב אבינו
על בית המקדש מדוע לא עכבתו שם איהו לא י'
יהב דעתיה להתפלל ועד חרן אזל. כדאמרי' בגמ'
בגי' הנשה וקרא מסייע ליה וילך חרנה כי מטא ל
לחרן אמר אפשר שעברתי על מקום שהתפללו בו א
אבותי ולא התפללתי בו יהב דעתיה למהדר
וחזר עד בית אל קפצה ליה ארעא עד בית אל כל
זו דברי הרב ולא נראו לו כלל שאין קפיצת הארץ
שהזכירו בעקב מ"א כאותה שאמרו באליעזר עבד
אברהם שבא ביום אחד לחרן כמו שאמרו בסנהד'
שלשה קפצה להם הארץ אליעזר עבד אברהם וי'
ויעקב אבינו ואבישי בן צרויה ופירשו אליעזר עבד
אברהם דכתיב ואבא היום אל העין למימר דהוה
יומיה נפק. יעקב דכתיב ויפגע במקום כי מטא
לחרן אמר אפשר שעברתי על מקום שהתפללו בו
אבותי ולא התפללתי בו כיון דהדר בדעתיה ל
למיהדר קפצה ליה ארעא מיד ויפגע במקום
הנה נפרוש אומרים שמן שעלה בלב בחרן ל'
לחזור קפצה לו הארץ ופגע במקום שהתפללו בו
אבותיו לא שחזר לבית אל ולא שקפץ הר המוריה
ובא לשם. ונראה עוד עשו שעקם שוים נקפצה
אומרו ויקם וילך אל ארם נהרים בן יומו ואבא
היום אל העין היום יצאתי והיום באתי ופשוט דרשו
כן וילך חרנה כדבין אמרין בן יומו ומה טעם ש
שיקפוץ הר המוריה ויבא עד בית אל אחר שיטרח
יעקב לחזור לחרן ועד בית אל מהלך כמה ימים ו
ועוד כי בית אל אינה סוף גבול ארץ ישראל מפאת
חרן כי חרן ארץ קדם הוא. ועוד שאין האמצעית
נקראת שפוע הסולם. ועוד מה טעם להיותה כנגד
בית אל והאמצעית אינה מורה על דבר יותר מכלל.
אבל המדרשים כלם ענין אחד להם אמרו שם בגמ'
א"ר הושעי' כגבר בתי' וישמע יעקב א' וא' אמו וילך
פדנה ארם ומה ת"ל ויצא יעקב מבאר שבע אלא

אמר אבא כשעלה שבקש לבא לחוצה לארץ אמר היכן
הורשה לו לא מבאר שבע אף אני הריני הולך
לבאר שבע. אם נותן לי רשות הריני יוצא ואם
לאו איני יוצא לפי הורדך דכתיב עמך ויצא יעקב
מבאר שבע. ובזכות המדרש הזה כי הם סבורים
שיעקב בחברון נתברך שהוא ארץ מגורי אביו ו
ולשם חזר אליו. שנאמר ויבא יעקב אל יצחק אביו
ממרא קרית הארבע היא חברון אשר גר שם א
אברהם ויצחק. ואם כן הכתוב שאמר ויצא יעקב
מבאר שבע כי כאשר עזב אביו ללכת אל לבן הלך
שם ליטול רשות והוא המקום שלן בו ורחק י כהו
אלהים ונתן לו הרשות לבא כמו שאמר ושמרתיך
בכל אשר תלך והשיבותיך אל האדמה הזאת.
והסולם שראה לדעת ר' יוסי בן זימרא ראה שרגליו
בבאר שבע במקום אשר הוא שוכב שם וסוף ש
שפועו שהוא ראש הסולם מגיע עד כנגד בית א'
המקדש נסמך בשמים בפתח שהיה שם נכנסין
ויוצאים בו. ושם הכבוד נצב עליו ולכן ידע ש
שבאר שבע הוא שער השמים טוב להתפלה ובית
המקדש בית אלהים ובבקר נשא יעקב רגליו מבאר
שבע וילך חרנה בן יומו והיא קפיצת הדרך שלו.
וזו דעת ר' יוסי בן זימרא שאמר בגמ' הסולם הזה
עומד בבאר שבע ושפועו מגיע עד בית המקדש
שנאמר ויצא יעקב מבאר שבע. ויירא ויאמר מה
נורא המקו' הזה והאבן אשר שם מצבה לו במקו'
שפגעו הקים אותה. שהרי בבאר שבע אינה בית
אל והוא בבית אל העמיד אותה ולשם חזר בשוב
שנאמר קום עלה בית אל ועשה שם מזבח לאל הנראה
אליך בברחך מפני עשו אחיך. אבל הקים
אותה כנגד השפוע במקום שראש הסולם עומד
שקרא אותו בית אלהים והיא שער לו. ולדעתו
של ר' יוסי בן זימרא לא היה ירושלים שקראו בית
אל. ואפשר שיהיה כן לפי מקראות
שבספר יהושע ובאמת שאינה בית אל

הסמוך

גם פה כן שם השער היה לראשונה שמי אברהם
וקודם לכן · ור׳ יהודה בר׳ סימון חלק שפעל ר׳
יוסי בן זימרא ואמר הסולם הזה עומד בבית
המקדש ושפועו מגיע עד בית אל מאי טעמיה
ויירא ויאמר מה נורא המקום הזה ויקרא שם
המקום ההוא בית אל · ודעת ר׳ יהודה בר׳ סימון
ם ויפגע במקום הוא הר המוריה וילן שם כי
בא ע השמש בלא עת שאמרו צדיק זה בא לבית
מלונו ויפטר בלא לנה ורואה הסולם רגלו במקום
ההוא ושפועו שהוא ראשו מגיע עד כנגד בית אל
זה והיא של עו ואמר כי זה המקום בית אלהים
ושפע הסולם שער השמים והנה הר המוריה
טוב לתפלה וגם בית אל מקום ראוי לעבוד שם את
האלהים והקים המצבה בבית אלהים לדעת כולם
כנגד הם שני הקים אותה ויסמס לדעת של ר׳ יה
יהודה בר׳ סימון עם המדרש שבגמרא בפרק
גיד הנשה ובפרק חלק שיעקב יצא מבאר שבע ו
והלך לחרן וכשמלך לחזור ולא נתפלל במקום שה
שהתפללו אבותיו בהר המוריה אז קפצה לו הארץ
ויפגע מיד בהר המוריה ובמה דעתם שקפצה
ע בהלכה ובחזרה כדברי האומר וילך חרנה בן
יומו ויפגע מיד במקום בתחלת הלוס · ומצאתי
עוד מפורש בפרקי ר׳ אליעזר הגדול בן שבעים ו
ושבע שנה היה יעקב כשיצא מבית אביו והיתה
הבאר מהלכת לפניו מבאר שבע ועד הר המורי׳
מהלך שני ימים והגיע לשם בחצי היום וכו׳ אמר
ע הקב״ה יעקב הלנס במלונך והבאר לפניך
לאכול ולשתות ולשכב במקום הזה אמן לפניו רטן
כל העולמים עד עכשו יש לשמש ירידות ומעלות
חמשים ואתה שוכב במקום הזה ובלא עת בא
השמש מהמערב והביט יעקב וראה את השמש
בא במערב וילן שם שנאמר וילן שם כי בא השמש
לקח יעקב שתים עשרה אבנים מאבני המזבח ש
שנעקד עליו יצחק אביו ושם אותה מראשותיו ל
להודיע שעתידין לעמוד ממנו שנים עשר שבטי׳

ונעשו כולן אבן אחת להודיע שכולן עתידין
להיות גוי אחד בארץ שנא׳ ומי כעמך כישראל ער
השמים יעקב נבהל בפחד גדול ואמר בית של
הקב״ה במקום הזה שנאמר ויירא ויאמר מה נורא
המקום הזה מכאן אתה למד שכל המתפלל
בירושלים כאלו מתפלל לפני כסא הכבוד ששער ה
השמים הוא פתוח לשמוע תפלתן של ישראל
שנא׳ וזה שער השמים ושב יעקב ללקט האבנים
ומצא אותן כולן אבן אחת ושם אותה מצבה בתוך
המקום וירד לו שמן מן השמים ויצק עליה שנא׳
ויצק שמן על ראשה מה עשה הקב״ה נטל רגל
ימינו וטבע האבן עד עמקי התהומות ועשה א
אותה סניף לארץ כאדם שהוא נותן סניף לכפה
לכך נקראת אבן שתיה ששם הוא טבור הארץ ו
ומשם נפתחה הארץ ועליה היכל י״י שנא׳
והאבן הזאת אשר שמתי מצבה יהיה בית אלהים ו
ומשם נשא רגלו וכהרף עין בא לחרן עכ׳ · והנה
המדרשים כלם אעפ״י שיש ביניהם חלוף במקצת
אבל כלם מודים שקפצה הארץ היתה ליעקב ש
שהלך מהלך כמה ימים כהרף עין · ויתכן שכלם
מודים זה לזה ובכלל לשונו קפצה לו בלכתו מבאר
שבע לחרן ובחזרתו לשוב להר המוריה ובבואו משם
לחרן ואין אחד מכל המדרשים שיאמר כדברי רש״י

וישם

אותה מצבה · כבר פירשו רז״ל ההפר׳
שבין המצבה למזבח שהמצבה אבן
אחת והמזבח אבנים הרבה · ונראה עוד שהמצבה
העשוי לנסך עליה נסכין ושמן עליה שמנה לשעה
ולא לזבח והמזבח להעלות עליו עולות ושלמים
ובבואם לארץ נאסרה המצבה מפני שהיו אותה
הכנענים להם לכך יותר מן המזבחות אעפ״י שכתו׳
בהם את מזבחותיהם תתוצו · או שלא רצה לאסור
הכל והתיר המזבח שראוי לנסך ולקרבנות ··
אם יהיה אלהים עמדי · לרש״י אם ישמור לו
מבטחות הללו שהבטיחני · וטעם התנאי שלא
יגרום החטא · וכדאמרו בגב׳ ר׳ הונא בשם ר׳ אחא

הנה אנכי עמך אם יהיה אלהים עמדי אולם מכאן
שאין הבטחה לצדיקים בעולם הזה׃ ויתכן שעל
על דרך הפשט שאין הספק בדבר׃ אבל בבר
העתיד יאמר הכתוב כן כמו עד אשר אם עשיתי׃
וכן אם יהיה היובל לבני ישראל אם יבא העת שי
שיהיה התנאי אז יתקיים המעשה כלומר בבואו׃
והיה ה' לי לאלהים׃ אינם תנאי כדברי רש"י
אבל הוא הנדר ועניינו אם אשוב אל
בית אבי אעבוד השם המיוחד בארץ הנבחרת
במקום האבן הזאת שתהיה לי לבית אלהים ושם א
אותו את המעשר׃ ויש בענין סוד ממה שאמרו
כל הדר בחוצה לארץ דומה כמי שאין לו אלוה׃׃
וירא והנה באר בשדה והנה שם שלשה ע
עדרי צאן רובצים עליה׃ האריך הכתוב
בספור הזה להודיענו כי קווי ה' יחליפו כח׃ וי
ויראתו היתה שזו כי הנה יעקב אתמול בא מן הדרך
והוא עייף ויגל לבדו האבן אשר היו צריכין אליה כל
הרועים ושלשה עדרי צאן אשר להם רועים רבים
ושומרים כלם רובצים עליה אינם יכולים להטותה כי
כל תולדותיו בגלל גם טוב להם רמז לעתיד כי בו
נרמז לו כי כה שנכנס בדרך הבאר ולא נאספו כל
העדרים רק שלשה מהם ובא טעם שהאבן עליה
הבאר והעדרים שומרים לה וכל הענין המסופר
כאן להודיענו שיצליח בדרך הזה ויבא ממנו זרע
זוכה לרמוז הזה כי הבאר ירמוז לבית המקדש וג'
ושלשה עדרי צאן שלש רגלים כי מן הבאר
ישקו העדרים שמשם היו שואבין רוח הקדש׃ או
שירמוז כי מעין תצא העיר שנמשלה למים׃ ודבר
ה' מירושלים ונאספו שמה כל העדרים בואי מלבא
חמת עד נחל מצרים׃ וגללו את האבן והשקו שמשם
היו שואבין רוח הקדש׃ והשיבו את האבן מונח
לרגל הבאר׃׃ **הידעתם** את לבן בן
נחור היה נכר וידוע בשם
אבי אביו כי הוא נכבד מאביו ורוב בית אבותם כי
כדכתיב אלהי אברהם ואלהי נחור׃ ויתכן שהיה ב

בתשע אלה פחות מעט׃ ולא ירצה לבן שייחסו אותו
האנשים רק לשם אביו כי כן מנהגם ויען לבן וב'
ובתואל אולי היה כל זה למעלת אברהם כי היו כל
המשפחה מתיחסים לנחור אחי אברהם׃׃
וטעם כי רועה היא׃ להגיד כי אין לצאן רועה
אחר זולתה כי לא לבדה מסר אביה העדר והיא לא
לבדה רועה אותם כל הימים לא תלך בהם לאה א'
אחותה כלל׃ ולא היה עניים כבנות יתרו שהיו שבע
בנות וכלן רועות כאחד כמו שאמר ותבאנה ו
ותדלנה ואולי בעבור כי עיני לאה רכות היה השמש
מזיק לה׃ או בעבור שהיתה לאה גדולה ראויה
לאיש ויחשם לה אביה אבל יתרו כבכה במקומו וכ'
וכמו הארץ ויראו מגבעת ט' בגותו או שהיה לבן
בזוע ממימו כי משפחת אברהם כשרה וצנועה ו
ורחל היתה קטנה ואין לחוש בה וזה ענין ויספר
יעקב לרחל או הוא כדברי רז"ל כי נשיקה בלבד א
אינה בפה רק נשק אותה על ראשה או על כתפה
ותגד לאמה׃ לרש"י אמה מתה וכן בבל׃ ולפי
פשוטו לבשרו בבית הנשים ושם אין ויבכו כי
אמה מה לה ומה תעשה לו אבל רבקה הראתה
לאמה המתנות אשר נתנו לה כמנהג הנערות׃
הכי אחי אתה ועבדתני חנם׃ לא ספר הכתוב
שהיה יעקב עובד אותו׃ ויתכן כי מעת
שאמר וישק את צאן לבן אחי אמו לא יצא הצאן מידו
כי כראותו את רחל כי רועה היא חמל עליה שלא
תשוב לרעות צאן עוד והיה הוא רועה אותן כי
באהבתו אותה׃ ואפשר עוד לאמר כי לבן דבר ב
בערמה אמר לו מתחלה כי עצמו ובשרו הוא ויחמול
עליו כאשר יחמול האדם על עצמו ועל בשרו׃
וכאשר ראה שהיה יעקב מתעכב שם מתפרנס
מאשר לבן אמר לו הכי אחי אתה ותעבדני חנם כי
ידעתי כי מעתה תעבוד אותי כי איש מוסר אתה
ולא תתפרנס משל אחרים וגם אני איני רוצה
שתהיה העבודה שתעבדני בחנם בלא משכורת
שגנה והגדה לי מה תבקש אתה במשכורתך

ואתן · ואז המר יעקב דעתו ואמ' לו שיעבוד אותו
שבע שנים ברחל והעבודה מן הסתם היא מרעה
הצאן כי לא היו צריכין ובה היו מדברים ··

כי מלאו ימי שאמרה לו אמי · ועוד
מלאו ימי הריני בן שמונים
וארבעה שנים ואימתי אעמיד שנים עשר שבטי'
לשון רשי ·· מלא שבוע זאת דבק הוא בחטף
שבוע של זאת והם שבעת ימי המשתה גם זה
לשון רשי · ואכ' למה לא פי' הרב מלאו ימי על שני
העבודה והתנאי שעשו כדברי אנקלוס והוא
משמעות הכתוב באמת ובשטת הימים שאמרה
לו אמו גם מעט וזקנתו לא יתקע לבן בתו הול' וזמנו
אשר התנו שניהם ודי שיקיים תנאו וכדברי אנק
הוא שנכתב לפרש מלא שבוע זאת על המשתה
כי ימי העבודה שלמים היו כאשר אמר לו יעקב
גם כן פירש ר"א · ואני לא ידעתי כי שבעת ימי
המשתה הקנה משה רבינו לישראל · ואולי כאמר
שנהגו בהם מתחלה כדברי האומות כענין באבלות
דכתי' ויעש לאביו אבל שבעת ימים · ומה שאמרו
מכאן שאין מערבין שמחה בשמחה
שיקר בעלמא ומיהו הקדמונים קודם התורה ·
אבל בגמרא שלנו בפרק משקין לא למדוה מכאן
ודרשוה מויעש שלמה בעת ההיא את החג וגו' ·
ויתכן לומר כי היה זה מחליף משכורתו עשרת
מונים כי יעקב אמר לו מתחלה כי מלאו הימים ו
ולבן שתק ונתן לו לאה ואחרי כן אמר לו לבן מלא
שבוע זאת כי עדיין לא מלאו ימי עבודת לאה
וקודם זמנה נתתיה לך ויעקב שמע אליו וימלא א'
אותם כדברי לבן כי מה יוכל לעשות והוא ברחל
יחפץ ולכך לא אמתקתו בתחלה ויהי במלאת הימי'
ויאמר יעקב וגו' · ועוד יתכן לומר כי כאשר היו
בבנה המשתה אמ' יעקב ללבן הבה את אשתי כי
מלאו ימי שזו שנת מלאת הימים וכן זקן עם מלא
ימים הוא אשר הגיע לשנת סופו · וכן עד יום
מלאת ימי מלואיכם עד היום השביעי שבו ימלאו

ימי המלואים או שאמ' מלאו בעבור שהיו הרוצים
להמלא ואשוטים כמלאים וכמהו רבים · וכן בסדר
האחר בבאת נפשה כי מתה בהיותה לבד והשונה
כטו מתה · וזה טעם ואבואה אליה כלומר לא ש'
שתתן אותה ואלכה אבל שאשאנה ואשלים מעט
הימי' אשר עלו כי מעתה לא תירא ממנה שאעזבך
ורבותינו עשו מדרש בלשון ואבואה אליה בעבור
שאיכא דרך מוסר להזכיר כן אף כי בצדיקים
אבל הכונה היא מה שאמרתי · ואחרי כן יאמ' לו
לבן מלא שבוע השנים של לאה ואת כי אולי בעבור
שעברת על דעתך לא השלם אותן או כדי שיהיה
ידוע מתי התחילו ימי עבודת רחל ואז אתן לך
האחר בעבודה אשר תעבוד עמדי לאחר הנשואין

ונתנה לך · לשון רבים · כנרדה ונבלה שם
ונשרפה אף זה לשון וכתן · זה פי'
רשי · ולא אמ' למה יתפש היחיד לשון הרבים אולי
יחשוב הרב שהוא דרך הנכבדים בלשון הקדש כ
כמאמר אחרים · ור"א אמ' בכאן שהוא כבנין נפעל
והוא השיב לעתיד ופירושו והנתן לך · והנכון
בעיני כי דברי לבן כנערים אמ' ליעקב לא יעשה כן
במקומנו כי לא יתיצו אנשי המקום לעשות כן
נבלה היא אלה אבל תמלא שבוע זאת ונתן לך כ'
אני וכל אנשי המקום גם את זאת שכלנו נסכים ב
בדבר ונעשה לך כבוד ומשתה כאשר עשינו בל'
בראשונה ··

ויאהב גם את רחל הזכיר
הכתוב שנים אהב רחל יותר
מלאה והטעם בעבור כי הטבע לאהוב יותר האש'
אשר ידע האדם בראשונה כענין שהזכירו חכמי'
בנשים ואינה כורתת ברית אלא למי שעשאה כלי·
והנה יעקב אהב לרחל מלאה שלא כדרך הארץ ·
וזה טעם גם ·

כי שנואה לאה · הנה
לאה נמאסה בה אותה גם
יעקב כי אם כאמ' שהנה כבד באשה שאחז בה
והכנסה אליו ולא תמיד כי היה לה לכבד או לרמוז
כי היא לאה אף כי היתה מתנכרה כל הלילה ·

ולפיכך לא הכירה עד שראה אותה בבקר ולכן ה'
שנאה יעקב והאלהים יודע כי לקנאה אל הצדיק
עשתה כן וכיוצא בזה. וכך אמרו בב"ר מן שראה
יעקב מעשים שרימתה לאח באחותה נתן דעתו ל
לגרשה ומן שפקדה הקב"ה בבנים אמר לאמן של
זו אני מגרש וזה טעם וירא יי' כי חמל עליה שלא
ישנאנה · ויתכן כי שתים נשים שהיו אחיות אהובה
אחד יקרא השנית שנואה כשנראה כמו שאמר וי'
ויאהב גם את רחל מלאה לא שנאה והיתה שנואה
בדבר ורצה אלהים את עניה: **הבה** לי בנים
אמרו המפרשים שהתפלל עליה ועל ואם
אין מתה אנכי לרשו' שמי שאין לו בנים חשוב
כמת והוא מדרש רבותי' ולא תמיה אבל לאה הרה
אחיו ולזה אמר התחת אלהים אנכי ושומע לצדיקי' אל
ומה שאמרו אבל לא היו לו בנים אני יש לי בנים
ממך ימנע ממנו לא מנעו מהצדיקי' אינם שהתפללו
בעד אחרים והנה אביו ושמע התפללו בעד נשים
עקרות · ובלא שבשביל זה תמצאו רבותי' אמרו
בב"ר אמר לו הקב"ה כך עונין את המעוקות חייך
שבניך עתידין לעמוד בפני בנה ·· ועל הפשט
אמרה רחל ליעקב שיתן לה בנים · ובאמת דעתה
לא היה שיתפלל עליה אבל שיתפלל עד שיתן לה בנים
על כל פנים ואם אין שתמית את עצמה בצער ל
דבר שלא כיוון בקנאתה וחשבה כי באהבתו א
אותה יתענה יעקב וילבש שק ואפר ויתפלל עד ו
שיהיו לה בני שלא תמות בצערה ויחר ליעקב שאין
תפלת הצדיקי' מדה שתשמע על כל פנים ובעבור
שדבר דרך געגוע הנשי' אהובו להפחידו במיתת
חרה אפו ולכך אמר לה כי אינני במקום אלהים
שיפקוד העקרות על כל פנים ואינני חושב בדבר
כי ימנע ממנו פרי הבטן ולא ממני · וזה עשר א
אותה ולהכלימה והנה הצדקת באחותה שלא תכל
להסמך על תפלת יעקב סבה להתפלל על עצמה
כי שומע צעקה והוא וישמע אליה אלהים · ואחר
שתמן על דעת רבותינו כי יעקב אי אפשר שלא נ
התפלל על אשתו האהובה כי עקרה היא · ואולי
בלי נתקבלה תפלתו ובאה עתה רחל להתפלל
עליו לאמר שיתן לה בנים על כל פנים בתפלתו כי
לא מפלל הוא מאבו שעשה כן ויחר אפו ואמר לה
כי הדבר ביד האלהים לא בידו ואבינו כשמעה התפלה
שהוא צדיק ועתיד להיות לו זרע אבל היא נמנעת
ממנה פרי בטן ונכון הוא ··

ותלד ליעקב בן · הזכיר בכל הספורות
ליעקב להגיד כי הוא אפן ומולדו ב
בנים ואיננו נקרא לו בן האמה רק בן יעקב כבני
הגבירות המתיחסים אליו · ואמר בלהה בן אמתי
ובן שפי ליעקב בעבור דמי הבנים אמר כי בכלם
יתפרנו את כלם יקרא שמו ולא הזכיר בראשוני כן :

ותרא לאה כי עמדה מלדת · לא
ידעתי טעם מה שעשתה הוא ל
לאה ולמה נתנה שפחתה לבעלה והיא לא היתה
עקרה שתבנה ממנה ואין דרך הנשים לקרבת כ
נשים לבעלן אבל נצרך לומר כי היו נביאות ו
יודעות שעתיד יעקב להעמיד שנים עשר שבטי'
ורצתה שיהיו רוב הבנים לה ממנה או משפחתה
שהיא ברשותה ולא תתגבר עליה אחותה בבנים
ולכך אמרה נתן אלהים שכרי אשר נתתי שפחתי
לאישי · וכן יעקב בעבור זה שמע אליה שיעמיד
בנים רבים כי ידע כן כדברי המתים ·· ויתכן כי
מדעתם שנתנה הארץ לזרעם ולאברהם ויצחק
לא הרבו בנים היה אפן ליעקב בבנים רבים ל
כדי לתרבות ורעו לנחול את הארץ כי דור רביעי
ישובו הנה ולזה רצתה לתן לו שפחתה שלא ישא
נכריות ::

דודאים סיגלי · ובלשון
ישמעאל יאסמין · כך
מצאתי בפירושי רבינו שלמה ואינו כן כי יאסמין
בלשון ערבי כך שמו בדברי רבותינו ז"ל כדאמרי
בפרק במה טומנין אלו כוספא דיאסמין שרי ·
ופינגלי לומדים פעם בשבת שאמרו בקרי מג'
מגבמן עליהם ברכה

עשב בשמים · אבל אין זמנם בימי קציר חטים ·
אולי מצאם שם במקרה והביאו לקבל בדודאים
דעת אונקלוס שתרגם בהם יברוחין וכן ג״כ ר׳ חייא
בר אבא אמר יברוחין וכן יברוח בלשון ערבי · וכת׳
ר״א דודאים אמר המתרגם יברוחין וכן יקראו בלשו׳
ישמעאל ויש להם ריח טוב · וכן כתוב הדודאים
נתנו ריח · וכן על צורת בני אדם כי יש להם דמות
ראש וידים · וי״א כי יועילו להריון ואם לא ידענו
בעבור שהעלימם הכתוב לא דברנו ·· והנכון כי
רחלה בקש להשתעשע ולהתענג בריחן כי בתפלה
נפקדה רחל לא בדרך הרפואות · וראובן הביא ע׳
ענפי הדודאים או הפרי והוא כדמות תפוחים
ולהן ריח טוב · אבל השרש והוא העשוי בצורת
ראש וידים לא הביא · והשרש הוא שאומרין עליו
האנשים שיועיל להריון ואם הדבר אמת הוא
בסגולה כזו לא בטבעו אבל לא ראינו כן באחד
מספרי הרפואות המדברים בהם ·

המעט קחתך את אישי · הטעם המע׳
מאמר שלקחתי לך את אישי כלו
את אשתו ואתה קחיה אף כי תעשי עמך גברת
לקחת הדודאים אשר אני מתענגת בריחן · ויתכן
שרצתה בהם לבעבור יעקב לבשם יעמשו כי דרך
נשים לה · כענין שכתוב נפתי משכבי מור אהלים
וקנמון · ולכך אמרה לאה המעט קחתך את
אישי מעט אף כי תקחי דודאי בני לפתות בהם ׃
ויש אומרים כי הדודאים עשבים יוסיפו כח
התאוה לנשים כנגד מלשון עת דודים ולכן אמרה
לאה המעט קחתך את אישי כאשר הזכרתי ··

זבדני אלהים זבד טוב · לא מצאנו למלה
הזאת מוצא בלשון הקדש · ויתכן
שנאמר שהיא מלה מורכבת זה בר כמלת מבוע
ומלת בד במתנה · והספרדים מורים ל
במקומות רבים וכל שכן במלות המורכבות · וכן
מלת בלמות ומלת בלעדי · ויצחק מלשון בדים ·
בדי עץ שטים · ותהא בדים והמלה מחוברת ·

כי ענפי האילן הנקשים נקראים כן והשאילוד
לנפש יאכל בדיו בכור מות לא כן בדיו · ולכן
אמרה לאה כי עשה לה האלהים זה הזבד זבד טוב ל
להיות בעלה מתלונן בזו כי יזבלני יתלונן בזבל · וכן
בנה בניתי בית זבל לך בית להתלונן בזו ולכבוד
ענין יאמר כן כמו שאמר השמים ושמי השמים לא
יכלכלוך אף כי הבית הזה אשר בניתי · וכן שמש
ירח עמד זבולה עמד במקום שיתלונן בו כמו שאמ׳
לשמש שם אהל בהם · ואונקלוס תרגם זבד טוב
חולק טב ולא המשמעות סברתם עד שראיתו בתרגו׳
ירושלמי זווד יתי מימרא דה׳ זוודין טבין ולמדתי שעשו
המלה כאלו כתובה בזו וטפלו אותה אל הלשון כ׳
הארמית שמתרגמינן צידה זוודין ואמרה שהבן
הזה עשאו השם צידה טובה וחלק טוב כי במלה
יהיה דירתו עמה לרוב בנה ותתפרנס עמו בטוב
ע׳ והוו והבית ישתנו בלשונם במקומות כמו התאוה
והאבה פני נתתי לעמם כמו על גבי חרשו חורשים
וכן לקטו הדרים ירדתה כמו לקטי · וכן לפרוד
למעבד אהבתה יאמרו ממון פרוור דכתיב אל
לשכת נתן מלך הסרים אשר בפרורים ופירוש
שמהם מה שהוא מקיר החומה לחוצה ומגרש ל
לערים תרגם ירושלמי ופרוור וכן תרגם יונתן מג׳
מגרשות ומשנה מלא הרוד הרבה · בטבלה
שאין להו לגביו במקומות שוכן ממון לגביו וכמ׳
ובמקומות שוכן ממון לוין אנטבה אגדוהי · וכן
טובה בזו הרבה ומקנה טרוש אשר בבית במקום
זו שאינם מקפידים בכך

אסף אלהים את
חרפתי · הכתוב במקום שר״א
הראיה וכן ולא יאסף הביתה · אספו פניהם ויריך
לא יאסף לא יתמן לשון רש״י · ור״א אמר כטעם
כרת ונאספה שמחה וגיל · והנכון דעת אונקלוס
שעשאו כלו לשון קצן וכמו כמשמעו מלשון וי״א
ויאספו את הסלע כי מאספיו יאכלוהו · ונקראת
המיתה אסיפה בהיותו נקבץ על אבותיו המתים
ולא יאסף השנה למנקן לאנשי בית ואספו פניהם

שקבע הזכור בנקבה ולא הוזכרו אורם לזון או
שנאספה מן הקהל אשר לא הסברקיע הסמי׳ ויאמרו
אסיפה בחרפה שתתקבץ ולא תתפזר בין בני אדם
להיות נדברים בה על בושת. **נחשתי**
ויברכני ה׳ בגללך · בעבורך
וכמוהו כי איש צדיק אתה · ולשון נחשתי נסיתי
וכל נחש נסיון ויש אומרים שהיה מנחש בתרפים
ויעקב אמר ויברך ה׳ אותך לרגלי לא רצה לומר בגללי
דרך ענוה ואמר לרגלי מעת שבא רגלי בביתך
היית מתברך · ואת אשר היה מקנך אתי · את
אשר מן מעט מקנך שבא לידי כמה הוא לשון רש״י
כלומר אתה ידעת כמה היה מקנך כשבאו אתי ·
ויותר נראה שיאמר ואת מקנך אשר היה אתי
ידעת כי מעט אשר היה לך טרם שאני פרץ לרוב
או נפרץ אתה ידעת את אשר עבדתיך בכל
כחי עשיתי. וידעת את אשר היה מקנך אתי כי
ימים לרבים הם · וידעת כי מעט אשר היה לך
לפני ויפרוץ לרוב יותר שלא כדרך כל הארץ רק
ברכת ה׳ היא אשר באת מעת בא רגלי בביתך ·
ופירוש הנכון ·· **מתי** אעשה גם אנכי לביתי ·
עבדתו אין עד שין לעבד טוב בנו ונכרי
אף להיות עושה עמהם ופורכן וזהו גם לרש״י ·
ולא יתכן שיעקב בחזונה שירשו אותו בניו הקטני׳
והגדולים שבהם בן שש שנים או פחות · כי לבן יתכן
שהיו לו בנים קטנים מרחל ובנים כאשר בא יעקב ועתה
הם ראויים לרעות הצאן ולאיש על בניו ועל עבדיו
אמר שהיו עושים לו במלאכה ואין כל זה נכון ··
אבל פירוש מתי אעשה גם אנכי לביתי כי א׳
אעשה אנכי גם לביתי כאשר עשיתי לביתך ·
וכן ויאהב גם את רחל מלאה וגם אהב את רחל לא
מלאה · וכן גם אותך הרגתי גם הרגתי אותך ·
ורבים כן ·· וטעם נקוד וטלוא · נקוד
או טלוא וכל שה חום פירושו כי שחור מן השחורות
ומפני׳ החום · ואינו נכון בעיני כי חום הכבשים
שחורים יהיו כי בארץ הם שהוא חמה · ולא יהיו

כלם שעקב · והנכון דעת אונקלוס שחום ובו׳
קרוב לאדום וקורין אותו רוש · כן פרש״י ויהיה
חום מגזרת ואור החמה יהיה שבעתים שקרוב
דומה לשמש אשר יתאדם קטה ·· **והיה**
סכרי · לשון רש״י אותן שילדו מכאן
ולהבא נקודים וטלואים בעזים ושחומים בכשבים
יהיו שלי · וכן דעת רא״ב · ועל כל שה נקוד וטלוא
בזכרים וטלוא ונקוד בעזים הנקבות כמו שאמר
ויסר ביום ההוא את התישים ואת כל העזים ·
ועל כל אשר לבן בו בזכרים וכל חום בכשבים
ולפי דעתי כי כל נקוד וטלוא בכשבים וכל חום בעזים
היה שכרו שהרי לא עשה במקלות מראה חום
והיה מפסיד שכרו אף הכשבים שהם מיטב הצאן
וכן בראיתו מראותיו המעשה על הצאן עקודים
נקודים אינכם חום ועל הכתוב אשר יחסם כל שה
נקוד וטלוא וכל חום בכשבים והסר טלוא ונקוד ב
בעזים והיה שכרי שלשת המראות בכשבי׳ והשני׳
בעזי׳ · ואמר וענתה בי צדקתי ביום מחר כי כל אשר
אינם נקוד וטלוא בעזים וגם חום בכשבים גנוב
הוא אתי · וטעם ויסר ביום ההוא את התישים
ספר כי יעקב אמר שהם הסר משם טלוא ונקוד
בעזים ולבן הוסיף לרוע הלב והסיר הזכרים
ומהנקבות והסירם אף העקודים אשר להם לובן ו׳
מעט ברגליהם במקום העקידה והסירם בכשבים
כל אשר לבן בו וכל חום · ואם יהיה כל
אשר לבן בו עם שהטפרים בתישים ובעזים כל
אשר בו מראה לבן בין עקוד בין ברוד יהיה וכל
חום מוסף על המראות הנזכרות · וטעם הוסיף
בבכר הכשבים חום מפני שאין בתולדותם להיותם
בגלגולם כתישים והעזים · ואין בתולדות העזים
להיות בהם חום · **ויקח** לו יעקב מקל לבנה
לח שהסימנו להיות שכרו באלה
היה רש״י לעשות כל מה שיוכל להולדם כן · ואולי
מתנה יעקב שיעשה בצאן כל מה שירצה כי לבן לא
היה יודע בתולדות הזו והרועים לא היו מרגישים

כי

כדבר בראותם המקלות ברהטים פעם אחרת
בשנה שנית עמו כי בהעטיף הצאן שני תשרי לא
ישים שלא ישאר ללבן עד פרסח · ויא' כי השנה
הראשונה שנולדו ליעקב נקודים וטלואים כמש'
בברכת השם אשר הראה לו המלאך ושם המקל'
בפעם הא' שהיו שלו שיולדו כדמותם שלא יאמר לבן
באשר יולדו כי גם כן הוא אתו וזה פרוש בכל יחם
הצאן המקושרות שהם המולדי' לו ובהעטיף הצאן
שללבן לא ישים והיה העטופים ללבן אשר לא
יולדו נקודים והקשורים כלם ליעקב כי יולדו נקודי'

והכשבים הפריד יעקב · פי' רש"י
המולדים עקודים נקודי'
הבדילם לעצמם ועשה אותם עדר לבד והולי'
אותו העדר העקוד לפני הצאן ופני הצאן ההולכות
לאחוריהן צופות בזו וזהו שאמר ויתן פני הצאן אל
עקוד שהיו פני הצאן אל עקוד ואל כל חום שבצאן
בצאן לבן וישת לו עדרים לבדו ולא שתם על צאן
לבן כמו שפרש"י וזה לשון הרב ואין דבריו בכוון
כמו שכי' למה הפריד הכשבים ולא נשאר בעדר
לבן נקוד או חום לא בכשבים ולא בעזים ואם היו
המפרדים אותם אשר הולידו הצאן עקודים נקודי'
וטלואים שהיו שלו ומהם עשה העדר הזה העקוד
למה הפריד הכשבים ללבן ולא לקח גם העזים
והעזים אשר נולדו לו כן ויעשה מכולן העדר
העקוד הזה אשר הולך לפני הצאן ועוד שלא יאמר
שהלך שם חום ועוד כי לפי דעת הרב אין בכשבי'
עקוד וטלוא שאינם שכרו ולא עשה להם מקלות
אבל פי' הכתו' שהפריד הכשבים מן העזים ועשה
מהם עדר מיוחד והנה היו לו עדרי כבשים
ועדרי עזים ונתן פני כל הצאן עדר הכשבי' ועדרי
העזים אל העקודים ואל כל חום אשר בכל צאן
לבן שהם העקודים לפני העזים וכל החום לפני
הכשבים על דעת הראשונים או העקודים וכל
חום לפני הכשבים על דעתם כי מהך המפרדם
מעת החום אשר היה שכרו בכשבים ללבן ;

והנכון בעיני שיאמר כי הכשבים
הפריד יעקב ונתן פני הצאן הסכל שהם הכשבים
אל עקוד ואל כל חום וישת לו עדרי' לבדו מן העקו'
והחום והטלואים לפני הצאן ולא שתם על צאן לבן כי
הם היו שכרו · וטעם בצאן לבן שעשה כן בכל
צאן לבן והנה העקוד בכשבים היו שלו ואל תתמה
למה אמר הכשבים ואמר פני הצאן כי דרך המקראות
לדבר כן · ובפרשה הזאת ברמזה לו בחלום הנלמד ·
וטעם עשות כן בכשבים יותר שלא היה במקלות
הוא או שידע בתולדות הכשבים שנרשמים לסימניהם
רבים בבכורותם יותר מן העזים לקטנם ··

הצאן המקושרות · הנכון במלה בלשון
הזה שהם הצאן אשר המהרי' מהם
הולדם אחר הנקשות בכל עת לא יתפרדו מהם ל'
לרוב תאותם מלשון ונפשו קשורה בנפשו ולשו' אחר
כן הוא יותר כמו אחר רחל בכרותן אחריה ·
ויקראו המולדים בעת ההיא קשורים על שם
אמהם · ורבים אמרו כי קשורים הם החזקי' אשר
אבריהם קשורים זה בזה קשר אמיץ כי זה סבת
הבריאות והעטופים הם החלושים אשר נפשם
בהם תתעטף ואין להם תאוה מלשון העטופים
ברעב והתעלפם אומ' בכיריא ולקישיא כי כן הדבר

כי בכל כחי עבדתי את אביכן מתחלה ונתברך
לרגלי · ויתכן שהיה ללבן לרשת כי נתברכו
גם העטופים לרגלי יעקב כי לא נענו בניו רק ב'
בקנותם ליעקב שעשה את כל הכבוד הזה ;

ואביכן התל בי והחלף את משכורתי
עשרת מונים · זה היה אמת
ואם לא ספרו הכתו' מתחלה וכן אמר לו והחליף את
משכורתי עשרת מונים · והנה במקומות רבים
בתורה ובפרש' הזאת לגמלה לא ספר שהתנה לאה
הדודאים לרחל · וטעם אם כה יאמר נקודים יהיה
שכרך כי מתחלה נתן לו שני המראות נקודים
וטלואים גם החום בכשבים · ואחר כן לתת מראה
אחד והיה מחליף אותו בכל שנה והיו הצאן יולדות

כן ולא היה זה במקלות כי הוא יספר לבן מעשה
ה' הגדול שעשה עמו להפליא מדי שנה בשנה
כאשר אמר ולא נתנו אלהים להרע עמדי גם יתכן
שהיה מחליף את משכורתו אחרי שהיו הצאן
מתעברות והיו יולדות כרצון יעקב כאשר ייחם
בשעה הראוי לעבות · ובעבו' כפל הקללה מה לבן
עתיד לעשות ליעקב אמרו ו״ה נר ערה כונה
בה אסכה אמר אזכתי כאשר אם כה יאמר וכו'

ויהי בעת יחם הצאן זה היה אחרי שהחליף
את משכורתו ולכך אמר כי ראיתי כל
אשר לבן עושה לך · וטעם והנה העתודים העולים
על הצאן מראה לו בחלום כי יעלו על הצאן העתודי'
וכלם עקודים ואחר כן היו כלם נקודים ושוב היו
כלם ברודים והגיד כי הוא רואה הדמים שעשה
לו לבן להחליף את משכורתו ויעשה בנולדים
במראה אשר יבחר בו יעקב ומכאן ואילך לא
יעשה יעקב מקלות כי בטח בה' ישוגב · והנה
העתודים העולים על הצאן התישים והאילים יקראם
עתודים כי כל גדול בצאן יקרא כן אף בגדולי'
האנשים כל עתודי ארץ · וכת' רש"י אע"פ שהבדילן
לבן כלם באו ויתעברו הצאן דוגמתם היו המלאכי'
מביאין אותם מעדר המסור לבני לבן לעדר שביד
יעקב · ועל דרך הפשט היה זה מראה להבטיחו
כי יולדו כהם והעדר מלת והנה כי בכל חלום יאמר
כן כטעם כאלו הדבר לפניו ובעבו' לא הוסיפו
המלאכים שלא מעדרם אמרו שלם אין כתו' כאן
שלא הטעם כי פשוטו של מקרא כמו שאמרנו :

אנכי האל בית אל · יספר יעקב לנשיו כל
מה שאמר לו מלאך האלהים בחלום כי
הכל מום לבן שתלונה עמו · אבל מה שיספר
לא חלום אחד הוא כי מאמר שא נא עיניך וראה
כל העתודים היה בהיותו עובד את לבן בבאתו
בעת יחם הצאן באחת מהפעם הראשונות ומאמר
אנכי האל בית אל היה אחרי כן בעת הנסיעה כי
אחר שאמר לו קום צא מן הארץ הזאת לא נתעכב

באחד לרעות עוד צאן לבן ויעלו התישים על
הצאן ותלדנה נקודים וטלואים רק מאחרת הוא
שלא נראה לרחל ולאה ויספר לבן האמינו והלבו להם ·
וטעם אנכי האל בית אל · פי' רש"י אל יתברך והוא
כמו אנכי אל בית אל ורמזו אל הארץ כנען ובעבו'
הלשון הקדש אנכי האל אל בית אל וכן ועץ הדעת
טוב ורע · הטבעת הזהב והמלך ידבר בלשון
סומכו · ועל האמת יאמר המלאך הזה אנכי האל
בית אל וכן ויקרא לו קום אל בית אל כמו שאמר
כי הקדוש ישראל ויונתן בע' אמר קרים בשמי מרומי
בית שכינתי והוא המלאך הגואל וכן בכל בתי כאמי'
הוא והמשכיל יבין · וטעם אשר משחת שם מצבה
אשר נדרת לי שם נדר כי אתה נדרת להיות
עובד לשם המיוחד בארץ הנבחרת והיו לך לאבן
בית אלהים ולהוציא שם מעשרותיך ואם תאחר
כדרך עוד יקצף האלהים על קולך · ותגנוב
רחל את התרפים · לא נתכונה שלא להפרים אביה
מעז לשון רש"י ואיפשר כי היו ללבן לענין כאשר
אמר למה גנבת את אלהי אבל לא היו כל התרפים
נעבדים כי איך תמצא עז בבית אדוננו דוד ·
והקרוב מה שאומרים שהם כשם לקבל השעות
ויקסמו בהם לדעת עתידות והמלה מגזרת מלשון
רפה ידים כרפים אותם כרפים יקראו אותם רפים
לרמוז שהמסיה דברים כמו נשא רפה תבא בבוא
ותבוא לעתים רחוקות · כמו שאמר התרפים דברו
און ועוד והנה יעשו אותם קטני אמנה להם לאלהים
לא ישאלו בהם הכבד ולא יתפללו אליו רק כל
מעשיהם בקסמים אשר יגידו להם התרפים וכתו'
והאיש מיכה לו בית אלהים ויעש אפוד ותרפים שם
כתוב שאל נא באלהים ונדעה התצליח דרכנו כי
בתרפים היו שואלים וכן היה הענין בישראל באפוד
כי אחרי אשר הורגל באפוד הקדש עשו בדמותו
והיו שואלים בו ומאמינים בדבריו והטעם אחריו
גם באלום לא ידרשו את השם כי אם בהם · וזה
טעם ויעש אותו גדעון לאפוד ויצג אותו בעירו

בעפרה ויזנו את כל ישראל אחריו ויהי לגדעון
ולביתו למוקש כי סרו מאחרי ה' · והנה לבן היה
קוסם ומנחש כאשר אמר נחשתי · וארץ ארם
הקוסמים מעולם כדכתיב כי מלאו מקדם ועוננים
כפלשתים ובלעם בן בעור הקוסם היה מעירו וזה
טעם לגנוב את אלהיו · **ביום** השלישי
שהרי שלשת ימים היה בינהם
דרך שבעת ימים כלומר ג' ימים הלך המגיד
להגיד את לבן שהלך יעקב לדרכו נמצא ריחוק
מלבן ששה ימים ובשביעי השיגו ולמדנו שכל מה
שהלך יעקב בששה ימים הלך לבן ביום אחד לרש"י
ע"כ · ונכון הוא שילך לבן כגבור לרוץ אורח כי
כן דרך הרודפים אבל לבן דרך ג' ימים שם בין
בינו ובין הצאן אשר ביד יעקב לא בין העיר ובין
בא זו כי לבן רועה צאנו במזרח לעיר ויעקב
במערבה וביניהם דרך ג' ימים · והנה יעקב מן
העיר נסע כי שם היו בניו ובנותיו וכל אשר לו
מלבד הצאן והוגד ללבן ביום השלישי כי לא הרגישו
ביום הראשון ושב לבן לעירו ולקח את אחיו עמהם
וירדף אחריו מעירו ז' ימים והשיגו ביום השביעי
אבל כאמת על דעת רז"ל כי מן השדה אשר שהצאן
נסע יעקב ולבן לקח את אחיו עמו מאנשי הצאן ·
ובפרקי ר' אליעזר נראה כי לבן שב לעירו ואסף
לקח כל גבור וכל בן חיל וירדוף אחריו משם ·
וידבק אותו בהר הגלעד · כי ביום הזה
בערב הגיע לבן אל תחת ההר
וראה את יעקב חונה עליו מרחוק ולן בלילה ההוא
למטה ובא אליו הבקר · וטעם אל לבן הארמי
להגיד כי אעפ"י שהוא ארמי והוא ואנשי מקומו
אנשי תרפים ועוננים כפלשתים בא אליו השם הנכבד
לכבוד הצדיק וכן ויגנוב יעקב את לב לבן הארמי
אעפ"י שהוא הארמי הקוסם בעל התרפים ·
מטוב עד רע · כל טובתן של רשעים רעה היא
אצל הצדיקים לרש"י · ופשוטו השמר לך פן תדבר
עמו לעשות לו טובה אם ישוב עמך מדרכו או

פן תפתהו לעשות לו רעה אם לא ישוב עמך כי
אתה עושהו לשוב אל ארצו · **באהל** יעקב
ובאהל לאה כת' ר"ש באהל יעקב
הוא אהל רחל שהיה תדיר אצלה וכן הוא אומר בני
רחל אשת יעקב ובכולן לא נאמר אשת יעקב ויבא
באהל רחל כשיצא מאהל לאה חזר לו לאהל רחל
קודם שיחפש באהל שתי האמהות וכל כך למה שהיה
מכיר בה שהיא ממשמשת · ועל הפשט איננו
נכון שיקראהו בפסוק אחד ב' שמות · ורא' אמר שבא
באהל יעקב ובאהל לאה ובאהל שתי האמהות כי
אהל א' לשתיהן ואחר שב משם לו אהל לאה ואחר
לו אהל רחל וגם זה איננו נכון ועוד כת' והקרוב אלי
שאמר הכתוב דרך קצרה ואחר להזכיר אהל רחל
להזכיר בכולן ולא מצא כי לא היו שם וחזר ופירש
כי כאשר יצא מאהל לאה בא באהל רחל אשר שם
התרפים · והוא הנכון · אבל כי אהלים היו לכולן
כי היה מנהג הצדיק כי לכל אחת מהן הנשים
היה אהל מיוחד בעבור שלא תדע האחרת בביאתו
לו רצתה גם אסור הוא בדין התור כמו שהזכירו
רז"ל במס' נדה וליעקב אהל מיוחד ושם האכלכם
על שלחנו עם בניו ועם בני ביתו · וטעם אשת
יעקב שהזכיר ברחל על דעתי כפשוטו בעבור
שהיא מוזכרת בין השלשים בפרשה הזאת · ולכן
לא אמר כן בסדר וישלח יעקב שימנה לאה ורחל
ואחרי כן השפחות · **אל** יחר בעיני אדוני כי
לא אוכל לקום מפניך לא הבינותי מה
התנצלות זו ומה הכבוד אשר לבן האדם לא יקומו
ולא יעמדו אולי אמרה כי ראשה ואבריה כבדים
עליה והיא חולה בבא האורח כי כן דרכה וכל שכן
במועטות הילדה כרחל שהיתה מועטין והאורח
כבד עליהן מאד · והנכון בעיני כי היו הנדות בימי
הקדמונים מרוחקות מאד כי כן שמן מעול-
נדות לריחוקן כי לא יקרבו אל אדם ולא ידברו כי
כי ידעו הקדמונים בחכמתם שהבלן מזיק ומבט-
עינן מזיק ועושה רושם רע כאשר ביאר

מפתגמו שמא את עתיד להזכיר נשיונם בזה והיו
יושבות בדד באהל לא יכנס בו אדם וכמו שאמרו
רבותינו בברייתא של מסכת נדה תלמודי אסור
לאכול בשעימה של נדה ר' נחמיה אומר אפי' הקרבן
שהוא יוצא מפיה טמא הוא א"ר יצחק אסור לאדם
להלך אחר הנדה ולדרוס את עפרה שהוא טמא
כמת כך עפרה של נדה טמא ואסור להנות במעשה
ידיה ולכך אמרה רחל ראויה הייתי לקום מפני
אבותי לנשק ידיו אבל דרך נשים לי ולא אוכל
להתקרב אליך וגם לא ללכת באהל כלל שלא תדרוך
אותה עפר רגליו והוא הדרים ממנה ולא ענה אותו
כי לא היו מספרים עמהן כלל מפני שדבורה טמא

ויחר ליעקב ויריב בלבן · מתחיל כאן על רשות
לחפש כי אמר עם אשר תמצא את
אלהיך לא יחיה ואמר כנגד אחינו הכר לך מה עמדי
ואיך ימצא אם לא יחפש וימשש אבל מתחלה היה
חושב אולי אחת הנשים או העבדים גנבו את אלהיו
ועתה בראותו שאינם עמהם חרה אפו כי אמר לא
אבד את אלו רק התחלה הוא מבקש ממנו ואמר
על מה דלקת אחרי כאשר ירדוף אדם אחר
הגנב הנה לא מצאת עמי מכל כלי ביתך דבר
והיה ראוי לי לקחת ממך כל מה שאוכל כי אתה
החלפת את משכורתי עשרת מונים · והיית
מבקש ממני הטרפות ושלמתי לך שלא כדין ·

ופחד יצחק לא רצה לומר אלהי יצחק לפי
שאין הקב"ה מייחד שמו על הצדיקים
בחייהם ואע"פ שאמר בצאתו מבאר שבע אני ה' אלהי אברהם אביך
ואלהי יצחק בשביל שכהו עיניו והרי הוא כמת נתירא
יעקב לומר כן לר"ש · וכן דעת הנקדן כי פחד יצחק
אלהי דדחיל ליה יצחק · ורא"א אמר יראת יצחק את
השם הושלמתי כי זכות אב יועיל לבן וישבע יעקב
בפחד אביו יצחק בימי שיצחק מתפחד ממנו והנה
אין פירושו שוה · ועל כת' וי"א כי זה הפחד רמז
לנוס העקידה ואינו רחוק · ועל דרך האמת יבא
הלשון כפשוטו ומשמעו והוא מדת הדין של מעלן

ומימנו אין הכתוב אחר ישובו בני ישר' ובקשו את
יי' אלהיהם ואת דוד מלכם ופחדו אל יי' ואל טובו
באחרית הימים יאמר כי יבקשו הראשונים ומדת
הדין של מטה ויבאו פחד יצחק כי השם ואל טובו
הנזכרים ·

ויוכח אמש · לשון תוכחה ולא
לשון הוכחה זה לשון רש"י · ויותר נכון
לשון הוכחה כי אמ' למעלה ויוכיחו בין שנינו ואמ'
עתה כי האלהים היודע הנסתרות הוא הוכיח בין
שניהם ולבן לא אמ' ויוכח אותך אמש · ולבנותי
מה אעשה לאלה · היום אמרו שהוא כמו ולבנותי
מה אעשה להן היום והוא תפשת מאמר וכן אשר
נשבעתי שמו אנחנו בטנו ובנותי הן אנחנו · ויותר
נראה שהוא דרך תמלה · ולבנותי מה אעשה
לאלה אשר לפני כי נזכרנו רחמי עליהן או לבניהן
המולדים בביתי והם לי בבנים וזה טעם אשר ילדו
ואמר זה מה נגל על דברי יעקב כי באתי אחריך
לראות בנותי ומה אוכל לעשות להן טובה או לבניהן
ועתה איטיב להן שתכרות לי ברית שלא תענה
אותם ולא תקח עליהן נשים ·

והיה לעד · הקנה לר"ש ואינו במשמע · אבל
יאמר והיה הברית לעד בינותינו כי השבר על
יקולל בכל אלות הברית כטעם והיו בך לאות
ולמופת או טעמו והכרתה בדי בדבר קיים שיהיה
לעד בינותינו על כן הרים יעקב אבן והוא מה
שאמרו עד הגל הזה ועדה המצבה כטעם ויאמ'
יהושע הנה האבן הזאת תהיה בנו לעדה ·

ויאמר יעקב לאחיו · לאחי לבן הנזכר
אשר באו עמו כי לא רצה לאמר
כן לאחיו שהיה מקנתו כבוד וכן ויקרא לאחיו
לאכול לחם לאחי לבן ולא קרא ללבן דקרבתו כבו
הכל ברשותו והכל שלו ודומה להם ויאמר פרעה
לאחיו מה מעשיכם · ורש"י פי' לאחיו של יעקב כי
הבאים עם לבן אוהביו ורעיו הם · ויתכן כי מה
שאמר בלבן ויקח את אחיו עמו הם קרוביו כי
משפחתו מזרע נחור אחי אברהם ויצחק כנענים

שלא ירצה להרע על יעקב אנשים נכרים שלא
ירים עמו בריב או יאמרו ויגזלו ויגנבם מאשר לו
והנה הם קרובים ליעקב כמו ללבן על כן יקראו
אחים לשניהם ויא׳ שאמ׳ להם אחי דרך מוסר כמו
שאמ׳ לרועים אחי מאין אתם ובב״ר אמרו ט׳ יאמ׳
יעקב לאחיו לו בניו שהיה קורא אותם בלשון כבוד
אחיו אבל שיקרא לאחיו לאכול להם לא פירש.
והנכון מה שכתבתי בתחלה. ויאכלו שם על
הגל. אכלו שם מעט לזכרון או שהוא דרך הכתו׳
בברית לאכול שניהם מלחם אחד לאהבה ולחברה
ואחרי כן אם בשבועה ובברי׳ זבח להם זבח ועשה
להם כרה גדולה. ויתכן כי טעם ויאכלו שם על
הגל הזבח הנזכר למטה כי אמ׳ להם לקטו אבנים
ונעשה גל ונאכל עליו ויהיה עד בשאכו בברית.
ואחרי כן אכלו עליו זבח. וטעם ויאכלו להשמיעה
להם שעשה גדולה לגן עמו לא משתה כלבד.

ויאמר לבן הגל הזה עד. אחרי שקראו
יעקב גלעד דבר לבן בלשון
יעקב הגל הזה עד ועל כן נקרא שמו גלעד כי
בשם הזה הסכימו שניהם או שדברי לבן מתרגמי׳
ללשון הקדש. וטעם והמצפה כד׳ רש״י והמצפה
אשר בהר הגלעד כמו שכ׳ ז׳ ויעבר את מצפה
גלעד לומר נקראת מצפה אשר אמ׳ כל אחד מהם
לחברו יצף יי׳ ואם כן הוא שם מקום נטה בראש
ההר. ולפי דעתי שהיא האבן שהקים יעקב מצבה
והוא נמשך על כן קרא שמו גלעד והמצפה קרא
כי אמ׳ יצף יי׳ ואיפשר שהוא מצפה גלעד שהקימו
יקרא על שם האבן הזאת לעולם. **ויפגעו**
בו מלאכי אלהים. לשון רש״י מלאכי
ארץ ישראל יבאו לקראתו. מחנים שתי מחנות
של חוצה לארץ באו עמו עד כאן ושל ארץ ישראל
יבאו לקראתו. ואיני מבין בזה שהרי עדין לא הגיע
יעקב לארץ ורחוק היה משם ושלח מלאכים אל
עשו מרחוק ושם נאמר ויעבר את מעבר יבק
שהוא יבק הנחל גבול בני עמון שהוא דרומית

מזרחי לארץ ישראל ועדין יש לו לעבור גבול מואב
ועמון ואחר כך ארץ אדום ותחלת ביאתו בארץ
בשכם היה שנא׳ ויבא יעקב שלם עיר שכם אשר
בארץ כנען אבל היתה המראה הזאת ליעקב כאשר
בא בגבול אויביו להודיעו כי רבים אשר אתו מאשר
אתם וקרא שם המקום מחנים כי כן הדרך בשמו׳
או מחנים מחנהו ומחנה השלוחים לאמ׳ כי מחנהו
בארץ כמחנה המלאכים כולם מחנות ט׳יסמנברכי׳
ע׳ ומודים באחודו׳ הם

סדר וישלח יעקב

מלאכים. נכתבה הפרשה הזאת להודיע כי הקב׳
הציל את עבדו וגאלו מיד חזק ממנו וישלח מלאך
ויצלהו ולמדנו עוד שהוא לא בטח בצדקתו ונשתדל
בהצלה בכל יכלתו ויש בה עוד רמז לדורות כי כל
אשר אירע לאבינו עם אחיו עשו יארע לנו תמיד
עם בני עשו וראוי לנו לאחוז דרכו של צדיק
שנזמין עצמנו לשלשת הדברים שהזמין הוא את
עצמו לתפלה לדורון ולהצלה בדרך מלחמה לברוח
ולהנצל וכבר ראו רז״ל הרמז הזה מן הפרשה הזאת
כאשר אזכיר. **אל** עשו אחיו ארצה שעיר.
בעבור היות נגב ארץ ישראל על ידי
אדום ואביו יושב בארץ הנגב יש לו לעבור דרך
אדום או קרוב משם על כן פחד אולי ישמע עשו
והקדים לשלוח אליו מלאכים בארצו. וכבר הפשוטו
כתבתי. על זה אמרו בב״ר מחזיק באזני כלב וגו׳
אמ׳ לו הקב״ה לדרכו היה מהלך והיית משלח אצלו
ואומר לו כה אמר עבדך יעקב. ועל דעתי גם זה
ירמוז כי אנחנו התחלנו נפילתינו ביד אדום. כי
מלכי בית שני באו בברית עם הרומיי׳ ומהם שבאו
ברומה והיא היתה סבת נפילתם בידם וזה מוזכר
בדברי רז״ל ומפורסם בספרים. **כה** תאמרון
לאדוני לעשו כה אמר עבדך יעקב.
צוה אותם שיאמרו לו לאדוני לעשו אנחנו. כלומר

תכתוב שלו אל שלוחים שלו ולאמר לו כה אמר עבדך
יעקב עם לבן גרתי והודיע לו בפרשה זו למי אתה
אל שקראו יעקב בפתיחת אדני עשו להוקירו שלא
יזכרהו אחר שלא נתכוין רק דרך כבוד כראותם כי
אדנים קורא אותו אדני· ונראה כי כל הכבוד הזה
שהיה יעקב עושה לאחיו בפתיחת לאמר אדני ועבדך
בעבור כי הקנאה כבעשר לידת יעלה וכבר אל
מבעור כוון הוא אחר כאשר רמוז לו גם הקדים
בברכות אחיו הגדול וקנה יעקב לקח בכורתו וברכתו
ועשו שונא אותו עליה ועתה היה מרא לו כנון אין
המברך הקיים אתו כלום ולא הוא שמה בו בעבור
כאב להוציא מלבו המשטמה· ואשלחה להגיד
לאדני להודיע שאני בא אליך למצוא חן בעיניך
שאני שלם עמך ומבקש אהבתך לשון רש״י ר״ל
שאינה קודם ליעלה אבל יאמר ואשלחה להגיד
לאדני כי אני בא למצוא חן בעיניך ועשו כל אשר
יצוה אדני· ויותר נכון שיוסב למעלה ואשלחה
להגיד לאדני שיש לי עשר ונכסים וכבוד לעשות
כי אתכבד ולצורך ירצונו שישלח לי דורון מהם אז
שיקח הוא ממנו מה שיחפוץ וכן אמר יהי לך כל
המחנה הזה אשר פגשתי ויאמר למצוא חן בעיני
אדני· וישובו המלאכים אל יעקב לאמר השלוחי
המלך עשו שלוחים אבל לא ספר הכתוב זה כי אין
צורך· וטעם וגם הולך לקראתך לאמר כאשר
אתה הולך לקראתו גם הוא הולך לקראתך ומקבל
פניו וזה בוש· ויירא יעקב מאד· בעבור
שאמרו לו כי יצא עשו ממשכנו והוא בא לקראת
יעקב ועוד שלקח עמו אנשים רבים ארבע מאות
איש היה ירא לנפשו מאד כי אין לו לקח כל אלה
רק להלחם בו· והנראה בעיני בענין הזה כי עשו
לא קבל השלוחים כהוגן ולא השגיח עליהם ואולי לא
היו לפניו כי לא נתן להם רשות שיבאו לפניו וידברו
עמו כלל כי היה הכתוב מספר שם להם מה שלו
אחי ומה עשו ועניין ביתו ובניו וקראו לו בשלומו
ואמרו לו כי אתה הולך לראותו והם היו מגידים כן
ליעקב והכתוב לא ספר שיאמרו השלוחי דבר בשם
עשו אבל עברת שיורה בלם ולעבות לו הענה
היה מהלך בחיל הזה והנה השלוחי אמרו במחנה
וידעו כי הוא הולך לקראת יעקב וזה טעם וגם
כי אמרו באנו אל אחיך אל עשו ולא ענה אותנו דבר
ולא שלח לדברי שלום וגם הולך לקראתך בחרב
וחיל· ולכך הוסיף לו פחד על פחדו ויירא מאד
ויצר לו וקראמרו רז״ל בשלוחים כי הסכן כי שראה
אמרו באנו אל אחיך אל עשו אתה נוהג בו כאח
והוא נוהג עמך כעשו אבל בסוף כאשר ראה
הכבוד הגדול שעשה לו יעקב ואשר השפיל עצמו
לפניו שהשתחוה ארצה שבע פעמים מרחוק עד
גשתו אליו נכמרו רחמיו והשכיח הוא מרדיד
בכורתו וברכותו עליו כאשר פרשתי והתנה בזה
כי הלבבות לא תמיד לכל אשר יחפוץ יטם אותם·

והיה המחנה הנשאר לפליטה· על דרך
הפשט זה בחולק כי אמר אולי ינצל
המחנה האחר כי נמכות האחד יברחו או תשוב
חמתו או תבא להקלה ואמת הכעס וכך אמרו בכל
למלחמה דרך ארץ שלא יצא אדם כל ממונו
בזוית אחת· ורש״י כתב והיה המחנה הנשאר לפליטה
על כרחו כי אלחם עמו התקין עצמו לשלשה דברי
לתפלה לדורון ולמלחמה וראיתי במדרש מה עשה
וזיינם מבפנים והלבישם בגדים לבנים מבחוץ
והתקין עצמו לשלשה דברים וכו׳· וכן שקר
והכוונה בזה כי יעקב יודע שאין ורשע כזה מפחד
בני עשו אם כן ינצל המחנה האחד על כל פנים
וגם זה ירמוז שלא ינוכו עלם בני עשו להוריש
את בניו אבל יעשו רעות עם קצתם בקצת
הארצות שהם מלך אחד מהם יגזור בארצו על
ממונם או על נפשם ומלך אחר ירחם במקומו
ויציל את הפליטים וכך אמרו בב״ר אם יבא עשו
אל המחנה האחת והכהו אלו אחינו שבדרום
המחנה הנשאר לפליטה אלו אחינו שבגולה רמז כי
גם לדורות תרמוז הפרשה··

כי

קטונתי מכל החסדים · נתמעטו
זכותי על ידי חסדים ואמת
שעשית עמדי לכך אני ירא שמא משהבטחתני
נתלכלכתי בחטא ויגרום לי למסרני ביד עשו לכך
ואיכא כמו כן בלשון הכתוב · ועוד יש אומר אחרי כן
ואתה אמרת היטב איטיב עמך ושמתי את זרעך
כחול הים ומה יועיל הבטחון הזה אם יגרם החטא
אחר · ועוד יש אומר יעקב ב' הבטחות שהבטיחו
הקב"ה בבית אל ובחרן וזהו שאמר תחלה מה שאל בחרן
ואמר ה' האומר אלי שוב לארצך ולמולדתך ואיטיבה
עמך וזהו מה שנאמר לו בבואו מבית לבן שוב אל
ארץ אבותיך ולמולדתך ואהיה עמך והנה אחרי
כן לא הטיב לו בכל החסדים ובכל האמת מחלה
שיתמעטו זכותו על ידיהם · אבל קטונתי עומד
כי קטן הוא מהיות ראוי לכל החסדים שעשה עמו
וכן מי יקום יעקב כי קטון הוא קטן מהיות יכול
לסבול כל הגזר שלו שם · וכן אמרו בב"ר קטנתי
ר' אבא אמר איני כדאי · והחסדים הם קטנות
שעשה עמו בלא נדר · והאמת הטובה שהבטיחו
ואמת לו הבטחתו · יאמר שאינו ראוי שיבטיחהו
ויעשה לו אותן טובות שהבטיחו בכן ולא לטובות
אחרות רבות שעשה עמו ולא הבטיחו דעת אונקלוס
שתרגם מכל חסדין ומכל טבון והוא רגיל לתרגם
חסד ואמת טיבו וקשוט ואולי עשה חסדים כלומר
אשר קטנו פעמים רבות מכל טובותיו ועשה אמת
כל הטוב הוא שהיה לו כי נתן לו בנים ובנות ועשר
ונכסים וכבוד · והנכון בעיני כי החסדים הקיימים יקראו
אמת כי הוא מגזרת אמנה כמו ונאמן ביתך
וממלכתך עד עולם ענין קיום וכמו כן מימיו
נאמנים כאשר אמר היו תהיה לי כמו אכזב מים
לא נאמנו · והכה אם על בנים · פירשו כי

ואתה והכני והכה אם על בנים וכן רבים
אמרת היטב איטיב עמך · אע"פ
שהיתה פחדתי שמא יגרם החטא אמר ע"ד
עמדי חסדים גדולים שלא הייתי ראוי להם כל שכן
שיש לך לעשות עמדי חנם החסד הזה אשר
הבטחתני עליו שתטיב לי ותרבה את זרעי ואין
חטאי ראוי למנוע ממני הטובה אשר הבטחתני
כי מה שמתחלה לא הייתי ראוי לה אם עשית
תשמור לי ולא הבטחתני עליה בעבור מעשי רק
בחסדיך הרבים · ויש אומרים כי יעקב היה חומל
על בניו ועל נשיו פן יכה אותם עשו כי לא ידע
בהבטחת והיה זרעך כעפר הארץ אם על אלה
או על אחרים כי יתכן שימלט הוא לבדו וירבה
עוד את זרעו ואיננו נכון בעיני כי אם היתה זאת
מחשבתו איך אמר בתפלתו ואתה אמרת היטב
איטיב עמך ושמתי את זרעך כחול הים אשר לא
יספר מרוב ועוד כי שם נאמר לו והנה אנכי עמך
ושמרתיך בכל אשר תלך והשיבותיך אל האדמה
הזאת כי לא אעזבך ואם יהיו בניו מתים בדרך
אחריו אין ההבטחה הזאת קיימת ולא ירמוז באמרו
היטב איטיב עמך וכן ואיטיבה עמך כי כל זה מה
שנאמר לו והייתי עמך בכל הכל מיראות הראיה כי
דרך הצדיקים לירוא תמיד והיה מתירא אולי חטא
משיגרם השספט בבואו בבית עם לבן שעבר עליו
או בדבר אחר ושגגות מי יבין

מן הבא בידו מנחה · יאמר כי עשה
מנחה מאשר עשה עמו כי עשרו היה בצאן ובבקר
ומקנה שלא כי בדרך היה ואינו מקום לשאת לו
כלי כסף וכלי זהב ומרגליות ·· ורוח תשימו
כדי להשביע עינו של אותו רשע ולהונו על קרובו
ודרשו בב"ר שיש בזה רמז אמר יעקב להקב"ה
רבש"ע אם יהיו צרות באות על בניו לא תביא
אותן זו אחר זו אלא הרוח להם מצרותיהם · עשה
רמז שיהיו המסים והארנוניות שיתנו בני עשו
מזרעו בריוח והפרש בין זו לזו ׃

אכפרה פניו · אבטל רוגזו וכן וכפר
בריתכם את מות לא תוכל
כפרה ונראה בעיני שכל כפרה שאצל חטא ועון
ואצל פנים כלן לשון קינוח והעברה הן · ולשון

ארמית הוא בהרבה מקומות בעזרא לכפורי ידים
וגם בלשון מקרא נקראים המזרקים כפורי זהב
על שם שכהן מקנח ידיו בשפת מזרק לשון רש"י
וכן אמר אונקלוס אשוטנה לרגזיה ואם כן יהיה פי'
כי אמר פי' חשב יעקב בלבו אכפרה פניו והכתוב
מגיד לנו זה כי אינם ראוי שיאמרו השלוחים לעשו
ככה וכן פי' ר"א ואינם ישר בעיני שיצטרך הכתוב
להגיד לנו עתה מחשבתו זאת. והיא ידועה בכל
שולחי מנחה ועוד שאם כן היה ראוי שיאמר הכתוב
זה בתחלה והנה גם הוא אחרינו כי חשב אכפרה
פניו כי עתה לא הוסיף על הענין הראשון אבל
הנכון כי עתה הוסיף לפרש להם שיאמרו הנה גם
הוא אחרינו בלשון כבוד כלשון הזה גם הנה עבדך
יעקב בא אחרינו והקדים אותנו לפניו לתת כופר
נפשו על ראות פני כמו כדרך במנחה הזאת. כאשר
יתנו העבדים כופרם בתת להם רשות לראות פני
המלך ואחר כן אראה פניו כי אולי ישא פני ויכבדני
להיותי מרואי פני המלך וזה דרך מעלה מיראתו
מאימתו. ובא אכפרה פניו כדכ' ואיש חכם יכפרנה
יתן כופר על חטאו ועל חמתו ולשון קדש בכפור
אינה לשון קדש רק לשון ארמית וכן כפורי זהב
שם המזרקי' כבבלי כי לעולם לא תבא כפרה בחט'
אבל יאמר לכפר על נפשותיכם ונסלח לו לכפר
עליו על נפשו ויאמר אכפרה בעד חטאתכם וכלן
מלשון ונתנו איש כופר נפשו שהוא פדיון .

והוא לן בלילה ההוא. יאמר שלא בא באמצע
הלילה ההוא אבל לן במחנה עם עבדיו
ועם הרועים בבוקר עורך כאיש למלחמה פן יבא
אחיו בלילה ויכה בו. ויקח את שתי נשיו ואת
שתי שפחותיו. אין מוקדם ומאוחר בכתוב הזה
לבלה אבל אומר שאסף נשיו ושפחותיו וילדיו אל
שפת הנחל ועבר הוא לבדו את המעבר יבק
לראות אם נבקו המים ושב ויקחם עמו כלם
כאחד ויעבירם את הנחל. ואחרי כן ויעבר
את כל אשר לו מקנהו ורכושו.

ויותר יעקב לבדו. שכח פכים קטנים
וחזר עליהם לרש"י. ועל דרך
הפשט ויקחם ויעבירם את הנחל העבירם עמו
ויעבר את כל אשר לו בשני פעמים חזר ועתה שיעברו
לפניו ונשאר הוא אחריהם.. ויאבק. ויתעפר
כך פירשו מנחם לשון אבק שמעלין אבק ברגליהם
ולא נראה לשון ויתקשר ולשון ארמי הוא בתר
דאבקו ביה ואבק עמו מיבק זה לרש"י ואבקה בלשון
חכמים אבוקה שמשו בה הרבה אבקתא אית בה
דרגש עולא ואפוקי באבקתא וכן אבוקה בלשונם
אבוקה בעבור היות מעשקים אגודים וקשורים
יחד כי היות הכבד בלשונם והקלע אותה לאחר פי'
ופעמי' רבים יבלעו היות מסורה במקום מסורה
אתך במקום תחותך אסירתא הסירתא ולשפר
שיהיה ויאבק כמו ויחבק מלשון ויחבקהו כי אולי
כן הלשון ומצינו ברורים אמוצים כמו חמוצים
מלשון חמוץ בגדים ואמרו הם פרסיים ואחוזים
במרכלתך כמו ואחוזים מן עולך באחוזים. וכן
אמרו במ"ל ותאלצהו שהוא כמו ותחלצהו מהופך
מן ותלחצהו ושמא הוא דעת אנקלוס שאמר
ואשתדל וכך תרגם יפתח אחרי ישראל יאבק ויכסף
שהוא דרך הפתי. או שלא נזדמן לו לשון ועשאו
ענין התשלה כי כל השתדלות התשלה וכזה ענין:
ובבראשית רבה מי נתמלא אבק אחיו שהיה
עמו כדברי מנחם והוא הנכון..

ויירא כי לא יכול לו. מלאכו גבורי כח
עושי דברו ועל כן לא יכול המלאך
לנזיקו כי לא הורשה רק במה שעשה עמו להקע
כף ירכו ואמרו בב"ר פ"נ צדיקים שהם עתידים
לצאת ממנו זה דורו של שמד. והעניים המאורע
כלו רמז לדורותיו שיהיה דור בורעו של יעקב
יתגבר עשו עליהם עד שיהיה קרוב לקרקע בני ז
והיה זה דור אחד בימי חכמי המשנה בדור של ר'
יהודה בן בבא וחבריו כמו שאמרו אמר ר' חייא בר
אבא אם יאמר אדם לי תן נפשך על קדושת שמו

של הבא אתו מתקן ומזומן שיהרגנו מיד אבל בדורו
של שמר איש יכול לשנות ואף היו עושין בדורו
של שמר היו מעשין כדוריו של ברזל ומלבנין אותו
באור ומתקנין אותו ונותנת שיהיה ומשיאין כתבותיו
מהם ויש דורות אחרים עשה עמהם עשו כזה
ויותר כי מאוד והכל שכלו ועבר עליו כמו שכתו'
ויבא יעקב שלם · למה זה תשאל · אמר
אין לך בידיעת שמי תועלת כי אין
הכח והיכול בלתי לא' לבדו אם תקראני לא אענך
ולא אברך לא אושיעך · אבל עתה אברך אותך
כי כן צויתי ולא פירש הכתו' הברכה והקרוב מה
שאמרו רבותינו שהודה לו על הברכות שם במקום
הקווה על כרחו כי לא רצה יעקב להמתין לו עד
בית אל ·· מי לך לך · שם על הנשים ועל הילדים
ושאל הילדים אשר חנן אלהים את עבדך דרך מוסר
כי לא רצה לומ' שהן נשיו והבן עשו כי הן אמהות
הילדים · מי לך כל המחנה הזה אשר פגשתי
הגיד עבדי יעקב עשו כאשר עבד
אותם ולא רצה לקבל מהם בגאותו ועברתו לא דבר
עמהם ולא שאלם למי אתה ואנה תלך והם ירצו
מנשאת טוב ואמר עתה מי לך כל המחנה הזה כי
חשב שהם ליעקב מדברי המלאכים הראשונים או
שהלך השלוחים הגידו כן במחנה עשו או שאין
אדם אחר בדרך הקווה להיות לו כן · וטעם מי לך
כל המחנה הזה כלומ' מי זה לך שתשלח לו כל כך
כלומר מי הוא הגדול אצלך שתשלח עבל אלה
והוא עשו למצוא חן בעיני אדני כי אתה הגדול
והאדון בעיני: כי על כן ראיתי פניך · אמר לו
הקח מנחתי מידי בעבור שראיתי פניך
שהם לי כראות פני אלהים · ותרצני בקבלת המנחה
כאשר האלהים רוצה את יראיו בקבלת מנחתם
וקרבנם כענין ונרצה לו עולותיהם וזבחיהם לרצון
על מזבחי מלשון יהי רצוי אחיו והוד פניך כי
ראיתם כי רע עבדיך את אבותם כלם ענין יפה
ויחשך בגבר ורש"י כתב על שכתרגמו למחול לו על
סורחנו ותרצני נתפייסת לי · וכבר אמרתי שאינו
טוב שיהיה לו מוסר שן · קח נא את
ברכתי · המנחה · וכן עשו · אתו בברכה
השיבו לי מנחה וכן קח נא ברכה מאת עבדך
ויקראו המנחה שישלח האדם לרעהו ברכה כי הוא
שולח מאשר ברך אותו השם · כענין אשר ברכך
יי' אלהיך תתן לו כמו שאמר למעלה מנחה כגו
והמנחה אשר הבאת בה למלך בבכר ידוע הקרא מים
ויותר כל הצאן · דרך המעלה שהיה לו לומ' ויותר כלם
אבל לא יאמר כן על הילדי' וגם לא רצה לומ' וימותו
הכם על הבקר ועל הצאן כי יחמול על הילדים
שלא יהיו במשמע ולא רצה להאריך ומתו כל הצאן
והבקר או יהיה פירושו כי הילדים רכים וייגעו
נערים ויינעו ולא ירצו ללכת והצאן והבקר עלות
עלי ואם ידפקום יום אחד ימותו הצאן שהם בהמה
דקה כי הבקר לא ימותו אבל יזיק להן · עד
אשר אבא אל אדני שעירה · היה
ליעקב בשוב אל ארצו דרך בארץ שעיר והנה אמר
לו עשו והלכה לנגדך ולא יפרד ממנו עד בואו אל
אביו לעשות לו כבוד בבואו אל ארצו · ויעקב אמר
הנה אלך לאטי ואחרי ישוב אל שעיר ממשלתו ואם
אשוב דרך שעיר יכבדני · וילך עמי כאשר יאפשר
ולא היה זה כדי ממנו שיבא אל אשר עשו צריך
לו ורבותינו ראו עד שלא היה בדעת יעקב לשוב
דרך שעיר ורצונו היה להתרחק ממנו כאשר
יוכל אבל הראה לו את הדרך וגם זו עצת חכמים
ועוד להם מדרש אחד שהיה דבריו למו' המשיח
שנא' ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו
יאמ' כי המושיעים אשר בהר ציון יעלו לשפוט את הר
עשו · למה זה אמצא חן בעיני אדני · לאמ'
זה תעשה לי טובה שאיני צריך לה
אמצא חן בעיניך ולא תשלם לי גמול · שום גמול
לשון רש"י · והכונה שער כי לא היה חפץ בהם
ובחבריהם כלל · וכל שכן שהיה בדעתו ללכת דרך
אחרת ורבותינו ראו שר הוא עצה אמרו לי ימי

כדמות סלע למלכות הזאת מסתכל באלה פרשה
ולא הוה נסיב עמיה רומאין חד זמן לא הסתכל
בה ונסב עמיה רומאין ולא הגיעו לעכו עד שמכר
פנים של משה שהיתה קבלה בידם שזו פרשה
גלות כלומר כשהיה בא ברומא בחצר מלכי אדום
על עסקי הצבור היה מסתכל בפרשה ללכת אחרי
עצת הזקן הראשון כי מעשה ידיו הדורות וכן יעשו
ולא היה מקבל אגרת אנשי המלכות ללוות שאין
מקרבין אלא להנאת עצמן ומפקירין ממון של
אדם ׃ ויבן לו בית ׃ יתכן כי היה המקום מקום
אין שם עיר והוצרך לבנות לו בית ולעשות סכות
או ויבן לו בית שבנה לו בית גדול וגם מגדל עם
להשגב מפני עשו ׃ **ויבא** יעקב שלם עיר
שכם מפדן ארם כלומר להסגרו
יצא שלו מבין שני אריות ובא שלם אף כאן ויבא
יעקב שלם מלבן ומעשו זה לשון רש״י אבל ר״א פי׳
שבא בשלום ולא אירע לו שום מאורע כי עתיד
היה לספר מאורע דינה ׃ ולפי דעתי אומר הכתוב
כן כי בסוכות היה מתפחד מעשו כי סוכות בעבר
הירדן מזרחה במלכות סיחון אם הוא המוזכר
בספר יהושע ואם הוא אחר הנה הוא יותר קרוב
לשעיר ועד היות בארץ כנען לא שקט לבו כי אז
ידע שלא יגע בו כי אביו קרוב משם או שישמרוהו
אנשי הארץ כי אביו נשיא אלהים בתוכם או שסוכות
מארץ הגליל ולכן אמר עתה שבא שלם אל ארץ
מעברי אבותיו כי הבטיחו אלהים בברך יכף כל אויביו
ואמרו רבנ׳ כל אותן חדשים שעשה יעקב אחשם
בסוכות היה מכבד את עשו בלשון הדורון כי היה
מתירא ממנו שם ויעשה לו כאותו הדורון בכל
חדש וחדש או פעם אחת בראש השנה ׃ **ויחן**
את פני העיר ׃ לא רצה להיות אכסנאי
בעיר אבל רצה שתהיה תחלת בואו בארץ בתוך
שלו ולכן חנה בשדה וקנה המקום וזה להחזיק
בארץ והמעשה הזה היה רמז כי המקום הזה
יכבשו לבניו תחלה טרם הורישו יושבי הארץ מפני

ודע כאשר פרשתי באחרים ורז״ל אמרו נכנס
עם דמדומי חמה וקבע לו תחומין ׃ ועל דעתי לא
היה בבונה ממש אבל על כל פנים היה המאורע
לרמוז על העתיד שאמרתי אבל ר״א אמר כי הוזכר
הכתוב זה להודיע כי מעלה גדולה לארץ ישראל ומי
שיש לו אלף בה יחשוב הוא כאלף העולם מלא ׃
ויקרא לו אל אלהי ישראל ׃ לא שהמזבח
קרוי אלהי ישראל אלא על שם
שהיה הקב״ה עמו והציל קרא שם המזבח על
שם הנס להיות שבחו של הקב״ה נזכר בקריאת
המזבח כלו׳ מי שהוא אל הוא לאלהים לי שמי ישראל
וכן מצינו במשה ויקרא שמו ה׳ נסי לא שהמזבח
קרוי ה׳ אלא על שם הנס קרא שם המזבח להזכיר
שבחו של הקב״ה ה׳ הוא נסי ורבותינו דרשו שהקב״ה
קראו ליעקב אל ׃ ודברי תורה כפטיש יפוצץ סלע
מתחלקין לכמה טעמים ׃ ואני לישב פשוטו
באתי כל זה לשון רש״י ׃ והנה נמצאו דברי הרב
בפשוטו של מקרא זה יהיה טעם לו כטעם קרא לו
בשין וקורא לך מדבר פרץ ׃ ודע כי המנהג הוא
בישראל כן שיקראו השמות בשבחי הקב״ה כמו עזרי
אל עזרי שדי כי יגיד הקורא שהקב״ה הוא עזרו ושדי
הוא עזרו וכן עמינו אל וכן שם המשיח ה׳ צדקנו
ושם ירושלם ה׳ צדקנו ׃ וכן יעשו בשמות המלכי׳
נכרים מיכאל כי בעבור גדולת כחם יגידו בשמם
כי הגבורה לאל ומי כמוהו ׃ אבל אונקלוס אמר ופלח
עלוהי קדם אל אלהא דישראל ׃ ויהיה טעם לו כטעם
לו כלכך כי טהר אותה לכן יפי והחזיק לו למי
מריבה או יאמר ויקרא אל אלהי ישראל ׃ וטעם
לו כטעם אלכה לי אל הגדולים לך לך מארצך ׃
ועל דרך האמת הוא במדרש רז״ל שדרשו במגלה
מגלה מנין שקראו הקב״ה ליעקב אל שנאמר ויקרא
לו אל אלהי ישראל ויש בענין הזה סוד גדול והשמרו
עשר בכר בלשון אחד אמן לו אתה אלהי כעולמים
ואני אלהי בתחתוני׳ ירמוז למה שהם אומרי׳ תמיד
שאיקונין של יעקב חקוקה בכסא הכבוד והכונה

ל

שהשכינה שורה בארץ ישראל והמשכיל יבין.

וטעם **בת לאה** אשר ילדה ליעקב לומר שהיא אחות שמעון ולוי המקנאים והמקימים נקמתה והזכיר אשר ילדה ליעקב כי כל האחים קנאו בה..

וישכב אותה ויענה. וישכב כדרכה ויענה שלא כדרכה לשון רש"י. אבל ר' אברהם אמר ויענה בעבור היותה בתולה ואין צורך כי כל משגל באונס תקרא עינוי וכן לא תתעמר בה תחת אשר עניתה. וכן ואת פלגשי ענו ותמות. ויגיד הכתוב כי היתה אנוסה ולא נתרצית לנשיא הארץ לספר בשבחה..

וכן לא יעשה לענות הבתולות שהאומות גדרו עצמן מן העריות מפני המבול לשון רש"י. ולא ידעתי זה כי הכנענים שטופים בעריות ובבהמה ובזכור דכתיב כי את כל התועבות האל עשו אנשי הארץ אשר לפניכם ולא הקפידו בזה באונס הדול. ודעת אברהם ויצחק היו יראים פן יהרגו אותם לקחת נשיהם. אבל כן לא יעשה כמשך עם ישראל כי נבלה עשה בישראל וכן לא יעשה בהם. על כן אמר בישראל כי אינה כן בין הכנענים ואונקלוס אמר לא כשר להתעבדא עיקר שהוא אסור ולכך היא נבלה בישראל **מהר ומתן** מוהר הדבר הנתן לבתולה כמו כתב כמוהר הבתולות והם שבעומות שהבחורים שולחים לבתולות כאשר ישאו אותן. ומתן מגדנות או כסף וזהב לאמה ולאחיה.. ובבראשית רבה אמרו מוהר פראמון מתן פרא פרמן והם כתובה ונכסי מלוג בלשון ירושלמי. כלומר שיתן לה הוא משלו נכסים שיהיו שלה כנכסי בית אמה ויהיו אצלו כנכסי מלוג. וטעם התום הזה כדי שיתנו אותה לו לאשה כי הנערה לא היתה מתרצה אליו וצועקת ובוכה תמיד וזה

טעם וידבר על לב הנערה ולכך אמר קח לי את הילדה הזאת לאשה שהדבר היה בבתו ובגדו ולא ירא מאחיה כי הוא נשיא הארץ ואיך ינועד ממנו להוציאה מביתו. והחשק הגדול לשכם כי היתה הנערה יפת תואר מאד אבל לא ספר הכתוב ביופיה כאשר עשה בשרה ורבקה ורחל כי לא רצה להזכיר יופיה בהיותה אליה למכשול עון ובשבח הצדיקות דבר הכתוב ולא בזו. וכן לא הזכיר מה נעשה בה אחרי כן. ועל דרך הפשט עמדה עם אחיה צרורה באלמנות חיות כי היתה טמאה בעיניהם כדכתיב אשר טמא את דינה אחותם. ורבותינו ז"ל נחלקו בה והקרוב לדברי האומר נטלה שמעון וקברה בארץ כנען והוא כמו שאמרו שהיתה עמו נברתו כאלמנה וירדה עמהם למצרים ושם מתה ונקברה ונקברה בארץ וקבורתה ידועה עד היום בקבלה. והיא בשער ארבאל עם קבר נתאי הארבלי. ויתכן שנטלה שמעון עמותה לחולה עלה או שהעלו אותם ישראל עם עצמות אחיה ככל השבטים כמו שהזכירו רבותינו..

ויענו בני יעקב את שכם ואת חמור אביו במרמה. הנה חמור ושכם דברו אביה ואל אחיה דברו אבל הזקן לא ענה אותם דבר כי בניו ידברו במקומו בענין הזה לכבודו כי בעבור היות הדבר להם הזקן לא ידע שיחתם עם לגבר כי כלל. ויש כאן שאלה שהדבר נראה כי בדעת אביהם ובעצת ענו כי לפניו היו והוא היודע מענם כי במרמה ידברו וא"כ למה כעס. ועוד שלא יתכן שיהיו רצים להשיא בת לכנעני אשר טמא אותם. והנה כל האחים עמו המענה הזה במרמה ושמעון ולוי לבדם עשו המעשה והאב אחר אחם להם לבדם. והתשובה כי המרמה היתה באמרם להמול להם כל זכר כי חשבו שלא יעשו

כן בני העיר ואם אולי ישמעו לנשיאם ויהיו כולם
נמולים יבאו ביום השלישי בהיותם כואבים ויקחו
את דינה מבית שכם ואת עצת כל האחים
וברשות אביהם ושמעון ולוי רצו להנקם מהם
והרגו כל העיר· ויתכן שהיה הכעס ליעקב
שארר אפם על שהרגו אנשי העיר אשר לא חטאו
לו והראוי להם שיהרגו שכם לבדו וזהו שאמר
הכתוב ויענו בני יעקב את שכם ואת חמור אביו
במרמה וידברו אשר טמא את דינה אחותם כי
כולם הסכימו לדבר לו במרמה בעבור הנבלה
שעשה להם· ורבים ישאלו ואיך עשו בני
יעקב הצדיקים המעשה הזה לשפוך דם נקי·
והרב השיב בספר שופטים ואמר שבני נח מצווים
על הדינים והוא להושיב דיינים בכל פלך ופלך לדון
בשש מצות שלהם· ובן נח שעבר על אחת
משבע מצות נהרג בסייף ראה אחד שעבר על
אחת מהן ולא דנהו להרג הרי זה הרואה יהרג
בסייף ומפני זה נתחייבו כל בעלי שכם הריגה
שהרי שכם גזל והם ראו וידעו ולא דנוהו·
ואין הדברים הללו נכונים בעיני שאם כן היה יעקב
אבינו חייב להיות קודם וזוכה במיתתם ואם
פחד מהם למה כעס על בניו וארר אפם אחרי
כמה זמנים וענש אותם וחלקם והפיצם והלא הם
זכו ועשו מצוה ובטחו באלהים והצילם··
ועל דעתי הדיינין שמנו לבני נח בשבע מצות
שלהם אינם להושיב דיינין בכל פלך ופלך בלבד·
אבל צוה אותם בדיני גנבה ואונאה ועושק ושכר
שכיר ודיני השומרים ואונס ומפתה ואבות נזיקין
וחובל בחבירו· ודיני מלוה ולוה· ודיני מקח וממכר
וכיוצא בהן כענין הדינין שנצטוו ישראל ונהרג
עליהם אם גנב ועשק או אנס ופתה בתו של
חבירו· או שהדליק גדישו וחבל בו וכיוצא בהן·
ומכלל המצוה הזאת שיושיבו דיינין גם בכל עיר
ועיר כישראל· ואם לא עשו כן אינן נהרגין שזו

מצות עשה בהם ולא אמרו אלא אזהרה שלהן זו
היא מיתתן ולא תקרא אזהרה אלא המניעה בלאו
וכך דרך הגמרא בסנהדרין· ובירושלמי אמרו
בדינין של בני נח הטה דינו נהרג לקח· שוחד
נהרג בדיני ישראל כל דין שאתה יודע שאי אתה
שלם ממנו אתה רשאי לברוח ממנו· וכל שאתה
יודע שאתה שלם ממנו אי אתה רשאי לברוח
ממנו· אבל בדיניהם אפי' שאתה יודע שאתה
שלם ממנו אתה רשאי לברוח ממנו· מכאן נראה
שרשאי הדין לומר לבעל הדין איני נזקק לכם כי
תוספת הוא בישראל לא תגורו מפני איש ל' תכנס
דבריך מפני איש וכל שכן שלא יהרג כשלא יעשה
עמו הדין שוטר ויוכל לשפוט את אדוניו· והנה
יבקש הרב בכן חיוב· וגם אנשי שכם וכל שבעה
עממים לא עובדי עבודה זרה ומגלי עריות ו
ועושים כל תועבות השם היו· והכתוב צווח
עליהם בהרבה מקומות על ההרים הרמים ועל
הגבעות ותחת כל עץ רענן וכו' לא תלמד לעשות
ככל התועבות הגוים ההם· ובגלוי עריות כי את
כל התועבות האל עשו אנשי הארץ אשר לפניכם·
אלא שאין הדבר מסור ליעקב ובניו לעשות בהם
הדין· אבל ענין שכם כי בני יעקב בעבור שהיו
אנשי שכם רשעים ודמם חשוב להם כמים רצו
להנקם מהם בחרב נוקמת· והרגו המלך וכל
אנשי עירו כי עבדיו הם וסרים אל משמעתו
ואין הברית אשר נעשה נחשב לשניהם לאמונה
כי היה להחניף לאדוניהם· ויעקב אמר בכאן כי
הטילוהו בסכנה שנאמר עכרתם אותי להבאישני
ביושב הארץ וגם ארר אפם כי עשו חמס לאנשי
העיר שאמרו להם במעמדו וישבנו אתכם והיינו
לעם אחד· והם היו בוחרים בהם ובטחו בדבריהם
ואולי ישובו אל י"י
והרגו אותם
חנם כי לא

הרע להם כלל · והנו שאין כל אלה מהכרחותיהם
ואם נאמין בספר מלחמות בני יעקב בא להם־
פחד אביהם כי כאשר שמעו שכם ועשו עמהם ג׳
מלחמות גדולות. ולולא אביהם שחגר גם הוא כלי
מלחמתו ונלחם בשעתו בסכנה כאשר יסופר בספר
ההוא · ובשבי׳ הזכירו מזה במה אשר לקחתי מיד
האמרי בחרבי ובקשתי אמרו נתקבצו כל סביבותיו
להזדווג להם חגר יעקב כלי מלחמה כענין כמו
שכת׳ ר״ש אבל הכתו׳ יקצר בזה כי היה הנס נסתר
כי אנשים גבורים היו וכלו וזרועם הושיעה למו כ׳
כאשר קצר הכתו׳ בענין אברהם באור כשדים לא
הזכיר מלחמות עשו עם אחורי כלל אבל הזכיר בכאן
כי היה חתת אלהים על הערים אשר סביבותיהם ולא
נאספו כולם לרדוף אחרי בני יעקב כי היו מפחדים
עליהם כחול אשר על שפת הים לרוב · וזה טעם
חתת אלהים כי נפלה עליהם אימתה ופחד מן הגבור
אשר ראו במלחמה הראשונה ויבא יעקב לוזה הוא
וכל העם אשר עמו להודיע שלא נפקד מהם ולא
מעבדיהם איש במלחמה **שלמים** הם
אתנו · היו אנשי קש־ א׳
יושבי׳ שהיו שונאי׳ אותם כי ראו אותם עצבי׳ ויחד
להם מאד ואולי היו כשומרים מהם ומתנים בעברם
בריח ולא היו כי גבורים היה ואנשי חיל למלחמה
ועתה אמרו להם אל תפחדו ואל תתיראו מהם כי
בלבב שלם הם אתנו · וטעם מקנהם וקנינם וכל
בהמתם · כי הבהמות אשר בעדרים בשדה הם
שיקראו מקנה בעבור שהם עקר קנין האדם בין
טמאות בין טהורות כענין שכתו׳ הנה יד ה׳ הויה
במקנך אשר בשדה בסוסים בחמורים בגמלים־
בבקר ובצאן ואשר אינם עדר כגון בהמות יחידו׳
בבית אין שם מקנה ויכנסו בכלל וכל בהמתם
או היה כפל הלשון ולשון כלל וכל בהמתם אשר
הנה כבית מאד · **וישב** שם ועשה שם־
מזבח · לא ידעתי מהו ושב שם ויתכן
שטעמו לשבת שם תפלה ואחרי כן יעשה המזבח
להקטיר מזבחותיה עו׳ או מן התחלתם שהדרך כענין
ואתם חנו מחוץ למחנה שבעת ימים כי לא שב
עדין במי חטאת ויעקב נדרו במצוה והקטר־
טרם בואו שם או שיהיה במקומה ובעלה בית אל
מוקדם במעשה ואולי עשה ושב שם לפני מחשבת
לנבואה בו אל·· ויטמון אותם יעקב ע׳ ומפרשים
אין מן הנקברים אבל צריך שיהיה נקבר וזורה
לרוח או מטיל לים · והנראה לי כי בני יעקב לא
לקחו ע׳ ומשמשיה משכשעה שנתבטלה ונותרה
להשתמש מבטל ע׳ בעל כרחו והנה היה מותרת
להם אבל יעקב צוה להסיר אותה לטהרת הקדש
שיהיו ראויים לעבוד את השם ולהקריב לפניו
קרבן כאשר צוה להם בטבלה וחלף הבגדים והיה
די להם בקבורה ולכן טמן אותם תחת האלה
במקום שלא ידעו בו ולא יזרע **ותמת**
דבורה מינקת רבקה · לא ידעתי
למה נכנס הפסוק הזה כאן ויקרא למקום אל בית
אל ובין וירא אלהים את יעקב עוד והפסיק בענין
אחר שהיה בבת אחת ובמקום אחד כי יעקב בבואו
לזה היה בית אל בנה מזבח וקרא למקום אל בית
אל ונראה לו האלהים שם ויברך אותו ולמה הפסי־
קבתו׳ הזה בתוך ענין אחד · והקרוב מה שאמרו
רבותי׳ שירמוז למיתת רבקה ולכן קרא שם המקו׳
בכות כי אין בכי ואבלה על המינקת הזקנה־
שיקרא גם המקום עליו אבל יעקב בכה והתאבל
אמו הצדקת אשר אהבתו ושלחה אותו שם ולא
זכתה לראות בשובו · ולכן נגלה אליו האלהים ובירך
אותו לנחמו כאשר עשה ליצחק אביו אחרי מות
אברהם ובשמם אמרו חכמים ברכת אבלים־
ברכו ושיעור לי מה שאמור למטה ויבא יעקב
אל יצחק אביו ממרא קרית הארבע ולא היתה־
רבקה שם היה מזכיר אל אביו ואל אמו כי היא
השולחת אותו שם והבטיחתו על כל הטובה ויצחק
בצותה צוה אותו ללכת שם וכת׳ ר״ש ולמה שהעלימו
את מיתתה שלא יקללו הבריות כרס שיצא ממנה

עשו אף הכתוב לא פרסמה ומדרש רבותינו הוא ·
והנה גם לשון לא יזכיר אבל הכוונה להסתיר מפני
שהזכיר מיתתה ברמז ותלה הדבר במינקתה
וכיון שדבר בה לשון הסתיר הענין ולא גלהו ·
וטעם הקבלה אינו מחוור שבעבור הזכירו במיתת
יצחק ויקברו אותו עשו ויעקב בניו · אבל יתכן לומר
שלא היה לא כבוד במותה כי יעקב איננו שם ועשו
שונא אותה ולא יבא שמה ויצחק כהו עיניו ואיננו
יוצא מביתו ולכן לא רצה הכתוב להזכיר שיקברוה
בני חת · וכענין הזה מצאתי באלה הדברים שכתבו
בפרשת כי תבא למלחמה אמרו את מורה כשמתה
רבקה אמרין מאן יפוק קמיה אברהם מת יצחק
יושב בבית ועיניו כהות יעקב הלך לו לפדן ארם
יפוק עשו רשיעא קמיה ויימרון בריאה שטין דדין
ביזיון דהא כדין ינקין מה עשו הוציאו מטתה
בלילה אמר ר׳ יוסי בר חנינא לפי שהוציאו מטתה
בלילה לא פרשו הכתוב ובשמיתתה ש״מ מן הכר הקלל
ויקרא שמו אלון בכות שתי בכיות · הקלל וירא אלהים
אל יעקב ויברך אותו ומה ברכו ברכת אבלים ברכו
ע״כ · והנה בעבור שיהיה עשו יחידי בקבורתה
פחדו מן הקללה ולא כתוב שיהיה לה לכבוד וזהו
ענין הסתרו והיתה דבורה עם יעקב כי אחרי שבא
עם רבקה שבאה לחרנה ועתה תבא עם יעקב
לראות בגדלתה או שנתעסקה בגדול בני יעקב
לכבוד רבקה ולאהבתה והיתה בביתו ויתכן שאינה
היא המיניקת שנאמר בה וישלחו את רבקה אחותם
ואת מינקתה אבל היתה מינקת אחרת שנשאר
בבית לבן וכתב אל ועתה יבא אותה יעקב עמו
לגלגל את שיבתה לכבוד אמו כי כן דרך הנכבדי׳
להיות להם מינקות רבות כי רחוק הוא שתהיה
הזקנה הם״נה שתגלה אמו ליעקב כדברי ר׳ משה
הדרשן **ואת** הארץ אשר נתתי לאברהם
ולצחק לך אתננה כאשר נתתיה
להם כן אתננה לך ירמוז זה לשבועה כי להם
נתנה בשבועה שלא יגרום החטא אבל לו נתנה

מתחלה בלא שבועה וזהו שאומר בכל מקום אשר
נשבעתי לאברהם ליצחק וליעקב או שיהיה הכתוב
הנשיאה לו לשבועה כאשר פרשתי כבר · ויעל
מעליו אלהים כמו שאמר באברהם ויעל אלהים מעל
אברהם · ובשניהם להודיע כי לא היה זה מראה
וחזון נבואה בלבד או כענין ויבא אותו ירום שענין
במראות אלהים · אבל שהיתה עליו שכינה במקום
אשר הוא עומד · ועל דרך האמת עלה מעליו
אלהים במקום המדבר עמו כענין שנא׳ ברוך כבוד
ה׳ ממקומו ויתכן מה שהזכירו החכמים שהאבות
הן הן המרכבה · ויצב יעקב מצבה · פרש רז״ל
וכבר הקטר בפניו הראשונה מצבה ונסך עליה
עתה נסך ויצק עליה שמן וכמו הוא ··
ויקרא יעקב את שם המקום בית אל יקרא וכן טעם
אחר טעם להודיע כי הדבר אמת ונכון הוא בית
אלהים ושם השכינה תמיד · וכן ענין שם באר שבע
שמך יעקב יאמר כי עוד אתה נקרא יעקב
אמנם שהקב״ה שמך שרו של עשו כי הוא לא נפקלא
לך להחליף את שמך אבל מעתה לא יקרא שמך
יעקב כי אם ישראל יהיה שמך וזה טעם ויקרא
את שמו ישראל או ירמוז שקרא את שמו ישראל
מוסף על יעקב לא שיאסר שקרא יעקב
כברת הארץ מנחם פרש לשון
כבר מהלך רב ואגדה
בזמן שהארץ חלולה ככברה שהכביר מצוי והסתו
עבר ועדין השרב לא בא ואין זה פשוטו של מקרא
שהרי בנעמן מצינו וילך מאתו כברת ארץ ;
ואומר אני שהוא שם מדת קרקע לשון רש״י והנכון
מה שחשב ר׳ דוד קמחי כי הכף לדמיון ואיננה
שרשית ומורה המלה מן הין לברות לחם ותברת
לפי ענין אכלה מועטת בבקר ופירושה שישער
מהלך ארץ מן הבקר עד לעת האוכל כי **כן**
ישערו כל הולכי דרכים וזה כתבתי תחלה ועכשיו
שזכיתי ובאתי לירושלם שבח לאל הטוב והמטיב
ראיתי בעיני שאין מן קבורת רחל לבית לחם אלא

מיל אחד והנה הוכיח קמח' הזה וגם דברי אונקלוס
אבל הוא שם מדת הארץ כדברי רש"י ואין כו
תואר רק הסמיכה ברוב השמות. והכף לשימוש
שלא נמצא בבנין ושימוש השם הזה מתואר יתכן
פירוש ברית כמו בת מלשון ואם ברי ואם בר בטעם
והוא שהלמדה הקטנה שימדדו הולכי אורחות
כמו מיל וקיום ויאמר לא בת ארץ כי מידה כמו
בת לפרסה או לעדה אחרת ידועה בעיני העם
וכן ראייה שאין הקבורה ברמה ולא קרוב לה ·
אבל הרמה אשר לבנימן רחוק ממנה כארבע
פרסאות והרמה אשר בהר אפרי' רחוקה ממנה
יותר משש ימים על כן אני אומר שהכתוב שאומר
קול ברמה נשמע מליצה כדרך משל לאמר כי
מיתת רחל צועקת בקול גדול ומספר מר עד
שנשמע הקול למרחוק ברמה שהיא בראש ההר
שהיא לבנה בנימן כי אינה שם והיא תבכה מאד
לא נחמה בבניה ברמה רחל מבכה על בניה אבל
אמר כי שם נשמע הקול · ונראה בעיני כי קברה
יעקב בדרך ולא הכניסה לעיר בית לחם הקרובה
שם לפי שנפטה ברוח הקדש שבית לחם אפרתה
יהיה ליהודה ולא רצה לקברה רק בגבול בנה בנימן
והדרך אשר המצבה בה קרובה לבית אל בגבול
בנימן · וכך אמרו בספרי בחלקו של בנימן מתה
שנא' וכו' כדאיתא בפרשה וזאת הברכה · וראיתי
ליונתן בן עוזיאל שהוא מתרגם בזה ואמר קל ברום
עלמא אשתמע ותרגם כל הכתוב על כנסת
ישראל **בן** אוני · בן צערי · בנימן נראה כטעם
ר"פ שהוא לבדו שנולד בארץ כנען שהיא
נגב כשאדם בא מארם נהרים כמו שאמ' נגב
בארץ כנען והלוך ונסוע הנגבה בטעם בן ימין לשון
נגב וימין אחד כדאיתא ולכך הוא ימלא לדרש ולא
מבאות וזה שתחוה ארץ ישראל דרומית לארם נהרים
שהרי ארם מזרחית לארץ ישראל ככתוב וילך
ארצה בני קדם וזה הוכיחו מן ארם ינחני בלק מלך מואב
מהררי קדם ויעקב עבר הירדן שהוא למזרחם.

של ארץ ישראל, והיה יותר דרך אלכסון שהוא בדרום
ארץ ישראל כי נמצא ארם מזרחית דרומית לארץ
ישראל וארץ ישראל לנגבה אבל אם נולד בהיות
בית לחם אפרת שהוא בארץ יהודה כדכתי' בית
לחם יהודה וכתי' ואתה בית לחם אפרתה צעיר
להיות באלפי יהודה הנה הוא בדרומה של ארץ
ישראל והנה בין בית אל ובין בית לחם אפרת נולד
והסכימו בהר אפרים הרי היא בנגבה של ארץ
ישראל כדכתי' יהודה יעמוד על גבולו מנגב ובית
יוסף יעמדו על גבולם מצפון ואם בחלקו של בנימן
גם כן היא בדרום דכתי' ויהי להם הגבול לפאת
נגבה ומזה אין טעם לקרותו בן דרום · והנכון
בעיני כי אמו קראתו בן אוני וכונתה עמי בן אבלי
מלשון שלא אכלתי באוני ממנו ואביו עשה מן
אוני הכח מלשון כי הוא ראשית אוני ולאין אונים
עצמה ירבה · ולכן קרא אותו בנימן בן הכח כי
החוזק הוא בימין ולכן קראו בן הכח או בן החוזק
כי הימין הוא הגבורה והחוזק כענין שכתוב לב
חכם לימינו ימינך תמצא שונאיך ימינך ה' רוממה
רבה להיות קורא בשם שקראתו אמו כי כל בניו
בשם שקראו אותם אמותם יקראו והנה תרגם
אותו לטובה ולגבורה · וראיתי בב"ר בן אונו בן
צערי ואביו קרא לו בנימן בלשון הקדש ולא ידעתי
מה הוא כי הכל לשון הקדש וכן שם כל בניו לשון
קדש הוא אבל רמזו למה שאמרתי שתרגם בלשון
לטובה **וישמע** ישראל ספר הכתוב
עתה כי שמע בחלל בא
ימצאו ולא מה שהוכיחו מבית מכל בניו ולא
יכול עמהם· אבל ימנה עמהם שהיו שנים עשר
והוא ימנה ראשון ולכן עשה משה הפרשיות
פסוק אחד כי אמר שהוא תחלת ענין שבא למנות
השבטים ימשלו כולם רמז כי ראובן לא כריתם
במעשהו · ועל דרך הפשט יתכן שבלבל ראובן
ימשו בלהה ימצאו שלא תלד ליעקב עוד כי הוא
הבכור וחשב לקחת בחלקו ויפסיד יותר מכל אחיו

ולא פחד ממנו כי זקנה היתה ואולי מתה ולפי זו
חשש לכבוד אביו בעבור היותה שפחתה ולכך לא
מנאה הכתוב מלדה כהגר מלדה · וזה הוא טעם
ויהיו בני יעקב שנים עשר כי לא הוליד אחרי כן ·
ויהיו ימי יצחק · אין מוקדם ומאוחר בתורה ·
מכירתו של יוסף קדמה למיתתו של יצחק י״ב שנה
לרש״י · וכבר כתבתי שזה מנהג הכתוב בכל הדורו׳
יספר ענין האדם ותולדותיו ומיתתו ויתחיל בתולדו׳
הדור האחר ולאוי היה להקדים מיתת יצחק לתולדות
יעקב כאשר עשה באברהם ובכל דורו הראשוני׳
אבל יתכן שכתוב להגיד כי יצחק מת בשיבה
טובה זקן ושבע אחרי שבא אליו בנו המתברך
קהלת מעלתו · ויקברו אותו עשו ויעקב בניו
הגדול תחלה ולא הוצרך להזכיר כי קברוהו במער׳
המכפלה בעבור שהזכיר כי היה בשער הקריה
והנה יקברוהו רק בקבר אביו **עדה** בת
אילון היא בשמת בת אילון ונקראת
בשמת על שם שהיתה מקטרת בשמים — לע״ז
אהליבמה היא יהודית והוא כינה שמה יהודי׳
לומר שהיא כופרת בע״ז כדי להטעות את אביו בשמת
בת ישמעאל ולהלן קורא לה מחלת · מצינו
באגדת מדרש ספר שמואל שלשה מוחלין להם על
כל עונותיהם גר שנתגייר והעולה לגדולה והנושא
אשה ועל הטעם הזה נקראת מחלת שנמחלו
לו כל עונותיו כל זה לרש״י והנה לא נתן טעם שבשמת
אהליבמה שנקראת שם בארי וכאן ענה ובשמת
בת ישמעאל יהיה שם קטנה והוא שם אחר לקטו׳
מבשמים ובכלל אמרו נתן עשו דעתו להתגייר ·
מחלת שמחל לו הקב״ה על עונותיו בשם שנתגיירה
דעתה עליו · והנה שניהם אחר אין שם עשו שם רע
בה ולכך אמר ר״א כי היו לה שני שמות וגם לאשה
ויתכן לומר כי השמות נשים הקם אחת בלא בנים
אולי כנענית בעבור שהיו מורות רוח ליצחק ולרבק׳
ונשא אחות אשתו בת אילון ואחרת אהליבמה בת
ענה אבל בת ישמעאל אחות נביות בעבור שהיה

לה שם כשר בלשון הקדש מאולי קרא את שמה
בשם הנכבד אשר היה לאשתו הראשונה מלשון
בשמים כי היתה אהובה עליו בעבור שהיתה
ממשפחתו ואיננה רעה בעיני יצחק אביו ׃
ויקח עשו את נשיו ואת בניו ואת בנותיו
זה המסע היה אחרי שוב אביו מארץ
ואחזו בארץ כנען כמו שאמור כאן ויתפרש
שהיה גם אחרי מות אביהם · והנה בעבור אחיו
בארץ מקומו בשעיר ככתוב למעלה אבל הענין
כי עשו הלך לשעיר בימי אביו מחורי יושבי הארץ
ויהי לגבר הולך עם ארבע מאות איש ובניו וביתו
היו בארץ כנען ויתכן שהיתה לו שם אחוזה במקו׳
אחר במישור לא בהר שעיר על כן ייחס לו ארצה
שעיר שדה אדום · ואחרי מות אביו לארץ כנען
פנה לו מפני כי ידע שארץ כנען נחלת אחיו
אשר נתן לו אביו בברכתו ולקח בניו וכל נפשות
ביתו עם רכושו והלך לשעיר להתיישב שם · ואז כלם
בבני שעיר החורי יושבי הארץ כי אולי פחדו ממנו
ולא היו מתנגדים אותו לבא בגבולם בהר שעיר
שהיו שם הגבורי׳ שלא ישב בהרה אדום בימיו
הראשון וישמידם ה׳ מפניהם ויירשום וישבו תחתם
כאמור במשנה תורה ולכך יאמר שם כי ירושה
לעשו נתתי את הר שעיר · **ולא** יכלה ארץ
מגוריהם · טעמו שר— מגוריהם
היה חברון אשר גר שם אברהם ויצחק כי ארץ
כנען הנשא כזה וכזה שלפניהם אבל עשו בראותו
כי לא יוכל לעמוד בשרו ובמקומו שב כל הארץ
לאחיו והלך לו וטעם **וילך** אל ארץ אחי
אנקעם אל ארץ אחרת ורש״י פירש
לגור באשר ימצא כי הלך אל ארץ אשר ימצא לו
מקום לחסות עד שבא לו הר שעיר וישב שם ·
והנכון בטעם שאמר וילך לו ארץ שעיר ויספרו
הכתוב בעבור היותו מוכן שכבר הוזכר שהיה שם
בארץ שעיר והידוע כי לשם שרביתו ויזכיר בשמו
וישב עשו בהר שעיר · ונמצא כזה ויבא לו אדמון

בית המלך וישרוף עליו את בית מלך · ושיטתו
בית המלך הזה שהיה שם וכן וישרוף את הבמה
לעפר וישרוף אשרה כלומר אשר לשרפם שם הנזכר
במקום ההוא וכן ויאמר יואב לכושי לך הגד למלך
אשר ראית וישתחו כושי ליואב וחמור והאחרי וכן
ש"ג נשברו אניות בעציון גבר האניות וכן כשם אף
כאן וילך אל ארץ כמו אל הארץ אשר הנזכר
· ואלה תלדות עשו הם אדום בהר שעיר
בא להזכיר התלדות אשר הולידו בניו אחרי שהלכו
עמו לשעיר כי הוא לא הוליד שם והנה הכל נמנים
עמו הוא הוליד את אליפז ורעואל והם הולידו בארץ
שעיר תלדו הלנו ויזכיר עמלק בני אליפז כי הם הולדי
בארץ כנען אבל שלא הזכיר להם התלדות בארץ
שעיר כי שימם עם אחיהם בני עשו הנזכרים
בתחלת הפרשה ובעבור היותם בשעיר אלופי
ם כל אלופים ישר׃ **ותמנע** היתה פלגש
מפני שלא הקפיד נבר
האחרים להודיע שם האם דרכו כמתכון כי זה
להודיע גדולת של אברהם אבינו כמה היו תאבים
להדבק בזרעו שהרי תמנע זו בת אלופים היתה
שנאמר ואחות לוטן תמנע אמרה איני זוכה להנשא
לך הלואי ואהיה פלגש כמו שכתב רש"י · ויתכן כי
בני אליפז החמשה היו ידועים לו כי הולדים יכנסו
ועמלק בעבור היותו בן פלגש לא היה לו שם
באחיו והיה ככלל. אשכנב עשו בעבור היותו ממזרע
והזכיר הכתוב עוד כי אמו פלגשית אשר היה מורע
לא ילדה לאליפז אבל אינם בכלל בני עשו ולא יושב
עמהם בהר שעיר כי בני הנזכרו יקרא לו זרע
ולא כבן הפלגש כי לא יירש בן האמה עם בניו
כאשר עשה אביו והנה אנחנו נצטווים בבני עשו
שלא נתעב אותם ולא נקח את ארצם והם כל בניו
הידועים לו הושבים בשעיר כי הם הנקראים אדום
על שמו אבל בן הפלגש אינו בכלל בני עשו ולא
ירשו עמלק באחרים ונצטווים כי בהפך לתעב אותו
ולמחות את שמו · וכה"ג עד ובדברי הימים

אומר ותמנע בבניו של אליפז ותלד סבה על
אשתו של שעיר החורי ויאמר ותמנע מעשה ס
וכשנגדלה היתה פלגשו וזהו ואחות לוטן תמנע ולא
מנאה ימנה שעיר שהיתה אחות מן האם ולא מן
האב ואינו דעתי סובלת זה כי היה ראוי על בדברי
הימים ותמנע בת ולמה ימנה האשה בבנים אולי
לא יקפיד הכתוב בכך בדבר הידוע כי מצינו שם
בדברי הימים ובני עמרם אהרן ומשה ומרים ובני
אהרן נדב ואביהוא וגו' וא"כ ראוי שנאמר כי תמנע
ואת היא בת שעיר אשר ילדה לו אשת שעיר החורי
אחרי מות אישה והיתה אחות לוטן מן האם ונשא
אליפז לפלגש שהקפיד יותר בבנות און כאמור על דעת
רבותינו כי תמנע הנזכר בדברי הימים הוא תמנע
בתוך הנזכר לבסוף שנמנה שם מבני אליפז כאשר
נמנה קרח והוא בן אהליבמה כי שלשתם היו ממזרי
נולדו מן האחד ונמצא עשו בנו האחד כי ראובן
שימנה האשה בין הבנים בתרגם · ועל הפשט יש
להשוב כי תמנע פלגש אליפז אחרי לדתה את
עמלק ילדה בן ותקם גלדתו ותמית והקרא את
שמו תמנע בעבור הזכר שמה ואביו אליפז קרא
לו קרח ולא הזכיר הכתוב הבן הזה לתמנע אמו כדי
שלא יאחרים הבושה היתה לאמו עמלק בבני עשו
אבל בני אליפז שבעה היו ומנה הכתוב האלופים דרך
מעלותם על כן הקדים קנז וקרח לגעתם · ואמר עוד
סופר בכתוב הוא כמה שאמרו רבותינו בלב יודעת
שהאגדה בדרשת אמרו שהוכיח ראוי להיות אלף
שהלכו שנאמר כי אלכית מעשה ולא ואם רוצה הפשט
יאמרו כן בפסוקים אחרים וכזה יאמר בני אליפז
תימן אומר צפו וגעתם וקנז ותמנע · ויזכר
ואחות היתה פלגש לאליפז בן עשו ותלד לאליפז את
עמלק ולא הזכיר שם הפלגש · והאמת שהיא
אחות לוטן תמנע והוא הסבה שלא הזכיר שמה כי
לא רצה לאמר שם שני נשים ותמנע לזכר ולנקבה
והנה בני אליפז שבעה והם האלופים הנזכרים לו אבל
האלופים שם זה הקטן בעבור היו שמו כשם הפלגש

שלא ישב בנה וקראהו קרח בצוותו למעל׳ אלוף
ור״א אמ׳ כי קרח בן אהליבמה אשת עשו הוא כימנם
פעמים כי הוא הקטן לאהליבמה וגדלתו עדה וכן
בני מיכל בת שאול כדברי רבותינו ועל דעת הזו
יהיה פירוש הכתוב בדברי הימים כי תמנע ילדה
עמלק שיהיה שישלו ולתמנע עמלק וחסרו הלמד
כדרך ושני שרי גדודים היו בן שאול לבן שאול ·
והנכון מה שחשבתי כי · וטעם אלה בני עדה על
הרוב כי עמלק איננו בנה וכן אלה בני יעקב אשר
יולד לו בפדן ארם אינו על בנימין ·

אלה בני שעיר החורי · החורי שם איש
היה אבי אומה קדמונית הנקרא על שמו כמו
האמורי והפריזי כענין שנאמ׳ אשר השמיד את
החורי מפניהם ונקרא שעיר על שם הארץ שנקרא
שעיר · והשם הזה היה לארץ מן עשו שהוא איש
שעיר מיום שהלך שם וכן שם אדום מעמו היה אבל
הכתוב יפרש שמותם כי אלה הם בני שעיר החורי
שהיו יושבי הארץ מראשונה לא בני שעיר האדומי
אשר בא שם · ועוד אפרש יחוס החורי במסכת
העורה בע״ה · וכתב ר״א הזכיר הכתוב זה להפריש
יחוסי שעיר ועשו כי ישראל יכו על בני עשו וירשי
כ״ל לא הוזקק לכת׳ יחס אבות החורי אלא מפני תמנע
להודיע גדולת אברהם · ואחות לוטן תמנע ·
כמו ואחות תובל קין נעמה ואחיותיהם צרויה
ואביגיל ותמר אחותם וקרא אחותם כי המנהג
ליחס הבת אל האחים והיה ראוי שתמנה למעלה
עם בני שעיר ודישון ואצר ודישן ותמנע אחותם
אבל היתה אחות לוטן בת אביו ובת אמו לא אחות
שאר האחים ולכן לא רצה ליחס אותה אלא אליו או
שהיתה אחותו מן האם ולא מן האב ואיננה בת
שעיר החורי

ואלה בני צבעון ואיה וענה הוו יתיר׳ עבד אביך ואני מאז
ועתה ואני עבדך שפירושם אני · ואלה ראשי בית
אבותם ועפר ושפו וכמוהם רבים · והנה צבעון
זה הוא הבן השלישי לשעיר החורי והוא אבי בנים
שנו איה וענה ושאר הכתו׳ כי ענה זה בן צבעון הוא
אותו ענה שמצא הימים בדעתי האמורים של
צבעון אביו להבדיל בינו ובין ענה דודו אחי צבעון
אביו וזה ענה בן צבעון הוא חמיו של עשו ·

ואלה בני ענה דישון ואהליבמה בת ענה
דרך הכתוב למנות נקבות כן כמו
ואת דינה בתו · וזה ענה הוא הבן הרביעי לשעיר
החורי אחיו צבעון הנמנה אחריו למעלה כי הפרש
תמנה שבעה בני שעיר החורי בתולדותם והיה לזה
ענה בן אחד יקרא גם כן דישון כשם דודו ולו בת
תקרא אהליבמה כשם קרובתה בת ענה בן צבעון
ולכך יאמ׳ הכתו׳ באשת עשו אהליבמה בת ענה
בת צבעון להבדיל כי היא בת ענה שמצא הימים
נכדת צבעון לא אהליבמה בת ענה בן שעיר החורי
אחי צבעון ועל דעת קצת רבותינו אין בהם רק
איש אחד הנקרא ענה והוא בן צבעון שבא בזנות
על אמו אשת שעיר החורי וימנה אותו הכתוב
בבני שעיר החורי כי יחשבהו האנשים בנו ויקראוהו
ענה בן שעיר וגלוי בין בניו בחשבם שהוא בנו
וימנה אותו פעם אחרת על פי האמת בן לצבעון
וזה מדרש של דורשי חומרות כמו שמוזכר
במסכת פסחים ואינם דברי הכל בגמ׳ ולא
ישמעו של מקרא כלל

אשר מצא את הימים · כדעת מקצת רבותינו
בתלמוד הספרדים וזה האיש מצא כי ילדו מין
שלא במינם ואין כן באחר ימינו הכלאים ואמ׳ במדב
בדעתי האמורים של היו לו שם במדבר חמורים
רבים תשובם אתונות והלכו עם הסוסים
והולידו וכראה שנחשב לו בדורו לחכמה כי הפרד
במינם שהם קרובים בטבע ויולידו והיה יודע
במעשה הזה ועל כן יתארכו בו · ואנקלוס תרגם
גבריא והכריח מסברתו כי ענה זה בא עליו מן
האומה הנקראת אימים לפטם עם גדול ורב
כענקים סורר לגזול מימם האמורי של צבעון אביו
והוא היה במדבר ואין צורך לו

ושמה יבו להם והגבל מידם והוא מלשון השמה
יקך לכל אויבך ולא השמתך בה שאול. או יאמר
שמצא אותם ובלבד והיה מודע בגבורה הזאת וכבון
הוא. **ואלה** בני דישן חמדן ואשבן. הוא
דישון הבן החמישי לשעיר כי דשן
הוא שקראו דישן או דישון כשהם בפסוק
אחד להבדיל בין שניהם וכינוים הירושלמית הכינוי
ויכל אירם. והנזכר הכתוב בכאן לקראו דישן שלא
יחשב שהוא דישון בן ענה הנזכר בסמוך להם לו
תולדות כי בן יהיה במשמע. **ואלה** המלכים
אשר מלכו בארץ אדום. נכתב
זה להגיד כי נתקיימה בו ברכת יצחק שאמר לו ועל
חרבך תחיה כי גבר על בני שעיר החורי וימלכו
עליהם בארצם ואלה השרים מדינות בארץ אדום
כי גדולה לאדום היה כמו שכתוב כי זבח לה' בבצרה
וטבח גדול בארץ אדום. וכן ארץ התימני מאדום
כמו שאמר בו וחתו גבוריך תימן למען יכרת איש
מהר עשו. ובזה כולם כרמזה אבל ספר הכתוב כי לא
היו מלך בן מלך כאשר היו בישראל ולפני מלך מלך
ימים רבים קודם. ואין טעם לפני מלך מלך
שנמשכה מלכות אלה עד מלכו ישראל אבל לאמר
כי אז לא תהיה המלכות לקיים ואת אחיך תעבוד
ויתכן שאלו כולם שמי משה כבר עברו כי היו זקני'
בעת שמלכו אותם ולא האריכו ימים. וטעם
המכה את מדין בשדה מואב להגיד גבורתו שבאו
המדינים בשדה מואב להסב עמהם ונצח את כולם
ובעל חנן בן עכבור היה ממקום שאול על כן לא
הזכיר לו שם עיר. ויתכן שהיה הבן ממקום הוא
בעל עלו ואחרי כן המלך. **ואלה** שמות
אלופי עשו. מתחלה מנה בני בניו
שהיו אלופים בדור ההוא ואחרי כן המלכים
שזרעם למלוכה ואחרי כן פסקה מלכותם וחזרו
ונתנו את אלה אלופים לראש והראשון בדברי הימי'
וימת הדד ויהיו אלופי אדום התימני כך פירש רש"י
ויפה שאמר למשפחות למקומות בשמות למושבות

בארץ אחוזתם כי הראשונים היו כל האחים אלופים
ויושבים כולם בשער אחת מושלים בעם כאחד או
כענין נשיאי שבט וראשי בית אבות אבל אלו האחרוני'
היו אלופים למשפחותם כי כל אחד היה אלוף לבד
משפחות בני עשו ולבד מקומות מושבותם והוא
לבדו יקרא בדור אלוף אין אחד נקרא כן בכל
ארץ אחוזתם כי היו כמלכים בארצם אבל לא יהם
לבסא להם ולא נתנו עליהם סדר מלכות ונכתבה
הפרשה בדקדוקה כדעת רבים ואיננו נכון כי הכתוב
למה תזכיר את אלה ועד אי זה זמן המנה והתפסי'
בהם. אבל הנכון שכל אלה לפני התורה ונאמר
שמשלו כאחד ויהיה פרוש למקומותם שמשל כל
אחד במקומו או שהיה ממשלתם ומקומותם ושכנו
כשמם הקערה .. מגדיאל זו רומי ר"ש ולא
הבינותי זה כי אם נאמר שהיה נעשה למים רבים
ולעתים רחוקות הנה מלכים רבים מלכו לאדום
על מלכות רומי ואין אלוף רומי אלוף אבל היא
מלכות גדולה תקיפה ואימתה יקרא לא היה
כמוה בממלכות. אבל מה שאמרו בפרקי
ר' אליעזר בשכר שפנה את כלנו מפני יעקב אחיו
נתן לו מאה מדינות משעיר ועד מגדיאל ומגדיאל
זו רומי שנאמר אלוף מגדיאל אלוף עירם. כוונתם
בזה מה שהודעתיך כמה פעמים כי היו המקרי'
בראשונים רמז לזרעם והנה אלה האלופי' האחרוני'
עשרה עם מגדיאל רמז שיהיו מלכי אדום בממשלת
המלכות הרביעית עשרה ימלכו על ארץ אדום
והעשירי מהם ימלוך על רומי ומשם תתפשט א'
אחרי כן מלכותם על כל העולם ולזה ירמוז שם
מגדיאל שיתגדל על כולה כמו שאמור בו ועשה
כרצונו המלך ויתרומם ויתגדל על כל אל וזהו
שאמר וקרניא עשר מינה מלכותא עשרה מלכי'
יקומון מן ארעא ואחרן יקום אחריהון והוא ישנא
מן קדמיא ואמרו נגד כולם ביומי ירכו שרי
עשו הכתוב מדבר ודרשו אלוף עירם שהוא העתיד
לערום הסחורות למלך המשיח .. תם

סדר וישב יעקב

טעם וישב יעקב בארץ מגורי · כי אמר שאלופי עשו ישבו בארץ אחוזתם כענין שהקדים לאחוזת עשו אבל יעקב ישב גר כאביו בארץ לא להם היא לכנען והכונה להגיד כי השתיארים לגור בארץ המגורות שנתקיים בהם כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם ולא בעשו כי ביעקב לבדו יקרא להם זרע

אלה תולדות יעקב ואלה של תולדות יעקב אלה ישובתם וגלגולתם עד שבאו לכלל ישוב שבה ראשונה יוסף בן שבע עשרה שנה ונו' ע"י זה נתגלגלו וירדו למצרים וזהו ישוב פשוטו של מקרא להיות דבור על אפניו לרש"י ואין לשון לתולדות שיהיה על הישוב · ורא"א אמר אלה המאורעות שאירעו לו והקורות שבאו עליו כטעם מה ילד יום · ואין אדם מולד קורותיו רק בנים מיוחס שיולדום ואולי יאמר אלה תולדות המיוחסים של יעקב · והנכון בעיני כי אלה תולדות יעקב יוסף ואחיו אשר יזכור ואחז הכתוב דרך קצרה בשמות שכבר הזכירם למעלה אבל אמר אלה תולדות יעקב יוסף ואחיו אשר אירע להם ככה · ואיפשר גם כן שירמוז אלה לכל הנזכרים בספר הזה בשבעים נפש כי כאשר הזכיר באלה תולדות עשו בניו ובני בניו מלכים ואלופים כל אשר היו בהם עד זמן התורה כן ימנה בתולדות יעקב בניו ובני בניו וכל זרעו רק יזכיר בהם הפרטים במולדותם · והוא נער את בני בלהה · שהיה עושה מעשה נערות ממשמש בעיניו ומתקן בשערו · את בני בלהה כענין ורגיל אצל בני בלהה שהיו אחיו מבזין אותן והוא מקרבן את דבתם רעה כל רעה שהיה רואה באחיו בני לאה היה מגיד לאביו לרש"י · ואו"כ למה לא הטילו בני השפחות והוא אוהב אותם ומקרבן ומגיד לאביו על האחים בצונש · ואם כאמן שייראו מן האחים והנה הם ארבעה וראובן עמהם ויוסף עמו והתגבר ידם עליהם ואף כי לא יבואו עמהם במלחמה · ועוד נראה בכתוב כי כולם הסכימו במכירתו אבל לדעת רבותינו בב"ר על כולם היה מוציא הדבה · והנכון בעיני כי זה הכתוב שבא לבאר מה שהזכיר ושיעורו יוסף והוא נער בן שבע עשר שנה היה רועה בצאן את אחיו את בני בלהה ואת בני זלפה נשי אביו · ודומה לו בסדר הזה ויחלמו חלום שניהם איש חלומו בלילה אחד איש כפתרון חלומו המשקה והאופה אשר למלך מצרים אשר אסורים בבית הסוהר איש כפתרון חלומו וכן רבי' או שיהיה והוא מוסף אחד עמו ומשפטו והוא נער והוא את בני בלהה ואת בני זלפה נשי אביו יאמר כי הוא נער והוא עם בני בלהה ועם בני זלפ' נשי אביו תמיד לא יפרד מהם בעבור נערותו כי להם צוה אביהם שישמרוהו וישרתוהו לא לבני הגבירות והוא מוציא מהם דבה רעה אל אביהם ולכן ישנאוהו אלה הארבעה אחים ואחר כן אמר כי אביו אהבו ויראו אחיו האחרים כי אותו אהב אביהם יותר מכולם ויקנאו בו וישנאוהו כי אלה שפני מכולם כי בני הגבירות יקנאו בו למה יאהב אותו מהם והם בני גבירה כמוהו ובני השפחות אשר לא יקנאו בזה למעלת עליהם ישנאו אותו בעבור היותו מוציא דבתם אל אביהם · וטעם דבתם רעה להפליג כי כל דבה רעה היא · ועל דעת רש"י יתכן שתהיה דבה טובה ומוציא דבה הוא אשר יראה יגיד אבל מוציא דבה הוא כסיל האומר שקר · ועל דרך הפשט אינכן הטעם שיקראוהו נער והוא בן שבע עשרה שנה כי בעבור היותו קטן מכולם יקראוהו כן וטעם כי לא היה מתחזק כאחיו ויצטרך להיות עם בני בלהה וזלפה בעבור נערותו · וכתו' ברחבעם בן שלמה ורחבעם היה נער ורך ולא התחזק לפניהם והוא בן ארבעים ואחת שנה במלכו · וכן השם לנער להבטלים ובטלנין ברדתו למצרים גדול ממנו ויקראוהו

נער פעמים רבים · ואנקלוס תרגם והוא נער והוא
מרבה עם בני בלהה יאמר כי מיום היותו נער הוא
עמהם הם גדלוהו כאב והם ישרתוהו גם נכון הוא
ועל הדרך שפירשתי כי הכ' לא יספר כי מעשה יבאה
הלבנה ולבני הגבירו בקנאתם ·· וטעם נשי אביו
כי נשיו היו שלקחם לנשים ולא יקרא אותן הכתוב
שפחות רק בהיותן עם רחל ולאה שהן גבירות להן
וכן וישם את השפחות ואת ילדיהן עמ' כי בעבור
היות השפחות לרחל וללאה שם אותן לפניהם וכן
וישכב את בלהה פלגש אביו שלא היתה גבירת לא
יעשה בן · ויתכן כי בחיי רחל ולאה יקרא אותן
שפחות ופלגשים ועתה מתו והיו לנשים ··

כי בן זקונים הוא לו · שנולד לו לעת זקנתו
ואנקלוס תרגם ארי בר חכים הוא ליה
כל מה שלמד משם ועבר מסר לו · לא שהיה זיו
איקונין שלו דומה לו לשון רש"י · וכן אמר ר"א כי בן
זקונים שנולד לזקוניו והוא בן תשעים ואחת שנה
וגם אחיו בנימין קראו ילד זקונים קטן · והיותר
נכון בעיני כי הכתוב אומר שאהב את יוסף מכל
בניו בעבור שהוא בן זקונים · וגם כל בניו נולדו
לזקוניו · והנה יששכר וזבולן אינם גדולים מיוסף
רק כשנה או שנתים · והנראה בעיני כי מנהג
הזקנים שיקחו אחד מבניו הקטנים להיות עמו
לשרתו והוא נשען על ידו תמיד לא יפרד ממנו
והוא נקרא לו בן זקוניו בעבור שישרת לזקוניו ··
והנה לקח יעקב את יוסף לדבר הזה · והיה עמו
תמיד ועל כן לא ילך עם הצאן ברעותם במקום
רחוק ואנקלוס שאמר בר חכים ירצה לומר שהיה בן
דעת וחכם בעיני אביו וטעמו כטע' זקנים והתרגם
על זקונים בר חכמין כי לא אמר הכתוב כאן כי בן
זקנים היה אבל אמר הוא לו שהיה בן בעיניו ואת
כונתם באומרם כל מה שלמד משם ועבר מסר לו
לומר שמסר לו חכמות וסתרי תורה ומצאו משכיל
ובעל סוד כאלו היה זקן ורב ימים

קמה אלומתי וגם נצבה והנה תסובינה
אלומותיכם · ענין החלום כי אלומות הם הראוהו שעל
ידי אלומות ותבואה ישתחוו לו · וענין תסובינה הם
יקיפו אותו כמלך עתיד לגדוד אשר עבדיו יהיו
סביבו · **המלוך** תמלוך עלינו אם משול
תמשול בנו · פירש ר"א אנחנו
כשימלך מלך או אתה תמשול בנו בחוזק · ויותר
נכון דעת אנקלוס התהיה מלך עלינו או שלטון
מושל בנו כי לשעבוד אדם משתחוה לא יהיה לך
עלינו לעולם לא מלכות ולא ממשל · וטעם **על**
חלומותיו ועל דבריו שהיו שונאים אותו על
החלומות וגם על הספור שהוא מספר אותם להם
כמתהלל כמו שאמר שמעו נא החלום הזה אשר
חלמתי · **ויספר** אל אביו ספר החלום הזה
לאביו ולא הראשון כי הוא עמו
הנזכר בפתרונו כי השמש ירמוז לאביו והוא גער
בו · וטעם אל אחיו פעם שנית כי ספר אותו לאביו
בפני אחיו והוא גערו להסר קנאתם מעליו וטעם
מה החלום הזה אשר חלמת כמו מה אדם
ותדעהו · כלומר מה החלום הזה אינם
כלום שהחלומות כי אינם אלא דברים בטלים או טעם
הגערה לומר איך נשאך לבך לחלום חלום הזה אין
זה כי אם גובה לב ונערות שיעלו דברי' כאלה על
לבבך כענין שנא' בחלומו רעיוניך על משכבך סלקו
וכתי' והרהורין על משכבי · הבא נבא אני ואמך
והלא אמך כבר מתה והוא לא היה יודע שהדברי'
מגיעים לבלהה שגדלתו כאמו וענין ז' לרש"י ולפי דעתי
בעת שירד יעקב למצרים כבר מתה בלהה גם
זלפה כי הכתוב אמר בספור שבעים נפש מלבד
נשי בני יעקב ולא הזכיר מלבד נשיו ונשי בניו ·
ואת' כי בעבור היותן פלגשים לא רצה לאמר לבד
מנשי בני יעקב ופלגשיו הנה כתו' נשי אביו והיא
הוא שיהיה הירח רמז לפלגשיו · אבל ענין החלו'
כי השמש רמז ליעקב והירח רמז לבית ביתו כל
נשיו שבהן היו תולדותיו ירמוז כי כל תולדותיהם
ישתחוו לו והשכל ע' נפש יוצאי ירכו כי כלם השתחוו

בבואם אליו ויאמר עשר כוכבים אחיו אשר השתחוו לו בהיות עשרים טרם באו אחיהם בכלכם ויבא יוסף השנה וישתחוו לו אפים ארצה ·· וישלחהו מעמק חברון · יאמר הכתוב מעמקו אשר שלחו משם ועד ש' היה מהלך רב בימים ולכן נתנו עצו רעה כי רחוקים היו מאביהם ולהגיד כי יוסף לכבוד א' אביו נתאמץ ללכת שכם כי מקום רחוק ולא אמ' איך אלך והם שונאים אותי ובמדרש כוה מדרש להשלים עצה עמוק של אותו צדיק הקבור בחברון

וימצאהו איש והנה תועה בשדה · יאמר כי היה תועה מן הדרך ולא היה יודע אנה ילך ונכנס בשדה כי במקום שימצא היה מבקש אותם ויאריך הכתוב בזה להגיד כי סבות רבות באו אין שהיה ראוי לחזור לו אבל הכל סבב לכבוד אביו ולהודיעם עוד כי הגזירה אמת והחריצות שקר כי זמן לו הקב"ה מורה דרך שלא מדעת להביאו בידם ולזה נתכוונו רבותי' באמרם כי האישים האלה מלאכים שלא על חנם היה כל הספור הזה הוא להודיענו כי עצת יי' היא תקום ;

נסעו מזה · הסיעו עצמן מן האחוה ·· נלכה דותינה לבקש לך נכלי דתות שימיתוך בהם · ולפי פשוטו מקום הוא ואין מקרא יוצא מידי פשוטו לרש"י · ואין הכונה לרבותי' שיפרש לו האיש נסעו מן האחוה והלכו לו לעבור עליך דינים ותרעומות שאם כן היה נמנע מללכת ולא היה מסכן בעצמו אבל הכונה להם כי האיש גבריאל אשר דבר לו הגיד אמת ויאמר לשון משמש לשני פנים ושמעם אמת והוא לא הבין הכונה הנסתר ם ומל' האחר הנגלה ממנו וילך אחר אחיו וימצאם בדותן כאשר אל' ודרשו זה מפני שהאיש הוא מלאך ואם יודע הוא אנה הם ולמה לא אמ' הנה הם בדותן ויאמר כמסופק ששמע מהם כי ילכו שם ואיש יודע אנה הם עתה ולכן ימצאו את ידרכם במאמרו ; כי שמעתי אומרים · שמעתי אותם שהיו אומרי' נלכה דותינה והרבה אומ' היינו שומעת ויתכן שיאמר נסעו הכוונה מזה כי שמעתי אנשי אומרי' נלכה דותינה אולי הם אחיך דבר עמו כמנהג דר טמי מקומעניו ·

ויתנכלו אותו להמיתו היו חושבים להמית אותו בנכליהם אשר ; יתנכלו בטרם יקרב אליהם ולא ימצא להם נהפך דמו בידיהם · וכך אמרו בבר' נעשה בו את הכלבי' ואולי עשו כן ולא עלתה בידם וכאשר ראו כי קרב אליהם ולא יכלו להמיתו בנכליהם אמרו איש אל אחיו הנה בא אליו ועתה נהרגנו אנחנו · ונראה מה יהיו חלומותיו · מלשון דרך לעג נראה אחרי מותו אם נשתחוה לו · והנכון בטעם כי אמרו עתה נראה מה יהיו חלומותיו כי אם יצילנו מידם [illegible] עלינו · אבל רז"ל אמרו רוח הקדש אומר' ונראה מה יהיו חלומותיו כלו דבר מי יקום מעמד או מהם ;

אל תשפכו דם · אמר להם הנה הייתי סובל לכם כאשר חשבתם להמית אותו בנכליכם כי גם אני שנאתיו וכ'מה שיומיתנו' אחרי · אבל אתם אל תהיו שופכי דם בידיכם אשלח להם · והכונה לראובן בכל זה היתה להצילו להשיבו אל אביו · והכתוב ספר מה שאמר להם ראובן ושמעו אליו אבל דברי אחרי' אמר להם מתחלה שלא קבלו ממנו כמו שאמר הלא דברתי אליכם לאמר אל תחטאו בילד ולא שמעתם וכאשר ראה שלא שמעו לנפשם אמר להם אח"כ אל תשפכו דם בידכם ולא אמר דמו כי הראה עצמו שלא יחמול בו אהבתו רק שלא יהיו בשופכי דמים לומר אותם שאין טעם קברם כטעם השופך דם בידים ·· וטעם אל הבור הזה אשר במדבר לומר הנה הבור הזה עמוק ולא יוכל לצאת ממנו והוא במדבר ואם יצעק אין מושיע לו כי אין עובר עליו וספר הכתוב כי היה רק ואין מים שאם היה בו מים לא יטבעו אותו שהבור נמנעו משפוך דמו · וכתב רש"י משמע שנא' והבור רק איני יודע שאין בו מים ומה ת"ל אין בו מים מים אין בו אבל נחשים ועקרבים יש בו מדברי רז"ל ואח"כ היו הנחשים והעקרבי' בחורי הבור או שהיה עמוק ולא ידעו כי שם היו רואים אותם ולא יזיקו שהספקים הקב"ה בבור להם

שבעשה לו נס גדול. ושהוא צדיק גמור וידעו כ״י
זכותו הצלתו מכל רע. ואיך ינצלו במעשיה הפסד-
אשר הוא חפץ בו וינצלו. והענין שהאמין אלהי' שלא
ימשפה ויעבר פיו אחריהם ולא יבלעם כל הבלבלי
הייגוקי וכן אישתכחת לו אבל הם לא ידעו בדבר
ועל דרך הפשט יאמר והבור רק אין בו מים כלל
שגם אם היו בו מים מעט יקרא רק. וכן בו מת
אותו ולא החיה כלל בשום טעם וקלל באור וחוזק

וכסינו את דמו ׃ ונעלים את מיתתו
לשון רש״י וכן אמר אנקלוס ונכסי
על דמיה ׃ והנכון שהוא כפשוטו כי מנהג רוצחי
נפשות רשעים להרוג הנרצח ולקברו ולכסות דמו בעפר
והענין שיאמר ויטמנו בחול. ולכך אמר להם הנה
אנחנו הורגים את אחינו ומכסים דמו בעפר כי
כי יחשב לנו והנה ראובן צוה להם שלא ישפכו דם
בידים אבל ישליכוהו בבור וימות שם שאין עונש
מעורים כעונש שופך דמים ובא יהודה עתה ואמר
גם זה יחשב לנו לרציחה כאלו אנחנו הרגנוהו וכן
הדבר באמת. וכענין שאמר הכתוב ואותו הרגת
בחרב בני עמון ודינא רבה ודינא זוטא איכ' ביניהו
ושניהם אסורים אמת׃

והנה ארחת ישמעאלים באה מגלעד׃
כאשר נשאו עיניהם וראו מרחוק אנשים באים
מגלעד חשבו כי ארחת ישמעאלים היא. בגמלים
וידעו כי למצרי' ילכו כי מגלעד יובא הצרי והנכא'
ולמצרים היה דרכם להוליך אותו. ולכן אמר להם
יהודה הנה האנשים האלה מארץ מרחק והולכים
אל ארץ רחוקה נמכרנו להם כי לא יודע הדבר-
וכאשר קרבו להם מצאו כי היו בעלי הסחור' אשר
להם הגמלים. והעבירו אנשים מדינים סוחרי' שסכרו
הגמלים מן הישמעאלים וימכרו את יוסף למדיני'
שקנו אותו לסחור בו כי ארחת הישמעאלי' משכרי'
הגמלים לא יקנו הם סחורה לעצמם ואמר וימכרו
את יוסף לישמעאלים כי להם מכרו אותו. שהסו-
מוליכים הסחורה למצרי' וזה טעם מיד הישמעאלי'

אשר הורידוהו שמה כי היה עבד. אבל המדנים
היו בעליו והם מכרוהו. והוא שאמר והמדני' מכרו
אותו אל מצרים וכל מעשה בכתוב פעם יספר אותו
כמו על העושה בו ופעם בשלוח שיעשהו בהדרכתו
את כל מעשה ה' הגדול אשר עשה וכתוב אחר
אשר עשה משה לעיני כל ישראל וכן אמר ותשלם
כל המלאכה אשר עשה המלך שלמה ואומר-
עשאה כדכתי' ויבא אל המלך שלמה ויעש את כל
מלאכתו ויוסף עבדיו אמר ואת כל אשר עושים
שם הוא היה עושה וכן המעשה לשם למעלה
בו ולעשה אותו. ור' אברהם אמר כי המדינים יקראו
ישמעאלים כאשר אמר הכתוב על מלכי מדין כי
ישמעאלי' הם ואינם כאשר חשב כי הכתוב שאמר כי
נזמי זהב להם כי ישמעאלי' הם ירמוז על בני קדם
שהמלחמה ההיא להם היתה דכתיב וכל מדין
ועמלק וכל בני קדם כארבה ירדו ובני קדם הם
ישמעאלים כי על כל בני הפלגשים אשר לאברהם
אמר וישלחם מעל יצחק בנו קדמה אל ארץ קדם׃
גם יתכן שהיו המלכים ישמעאלים והמלכו על-
מדינים לכן יקראו מדין ועל שם ישמעאל אביהם׃
והנכון בפשט הכתו' ביוסף מה שאמרתי כן אבל
רז״ל אמרו שנמכר פעמים רבו׃

וישלחו את כתונת הפסים ויבאו אל
אביהם׃ בעבור או וישלחו השלוחים המשלחים כי
שלחו אותה ועשרם בזויה ואמרו זאת מצאנו הכר
כי או שלחוה אל הבנים לבית אחד מהם ובני אם
הכניסוה לפני אביהם ואמרו לו זאת מצאנו וכל
זה להתנכר בענין כי אם שתקו היה חושד אותם
לאמר אתם הרגתם אותו כי ידע קנאתם בו׃ ויטב'
ויטבלו שתקעו בה השלח לקרעה במקומו כדי יראו
שם חיות מלשון בשלח יעברו ׃ וטעם הפסים כי
שלחו אותה שיכירנה בפסים אשר עשה לו ׃
ולבישתו ׃ בת ובת בנו ׃ ויתכן שיכנס בכלל
הזה גם כלי עומם כי בכלל הבגדות יקראו גם
הכלות כן ׃ או כי מלאכת הכתונים אין אדם נמצא

מלקרוא לכלת בת וכך אמרה נעמי שובנה
בנותי· אל בנותי· לכי בתי · ואינו אלא דרך חבה
בלבד כמו הלא שמעת בתי·· שר הטבחים
שוחטי בהמות המלך לרש״י · וכן ויאמ
הטבח · לרקחות ולטבחות · אבל יותר קרוב דעת
אונקלוס בעבור היות בית הסוהר בביתו · ומצאנו
טבחה להריגת האנשים · הכינו לבניו מטבח ·
טבחת ולא חמלת · וראיה לדבר הכתוב בדניאל
לאריוך רב טבחיא די נפק לקטלא לחכימי
בבל· בת איש כנעני · אמר אונקלוס תגרא
כמו איש סוחר שבא לגור בארץ
בסחורתו ודעתו לומ׳ כי בני יעקב ישתמרו מלשאת
כנעניות כאשר עשו אבותם יצחק גם אברהם ·
וכך הזכירו בגמרא במסכת פסחים והיו נשיהם
מעבריות עמוניות ומואביות ומיחוסי ישמעאל ובני
קטורה ולבד ייחד הכתוב על שאול בן שמעון שאול
בן הכנענית כי הוא לבדו בהם וגם אם דרשו שהיה
דינה שנבעלה לכנעני · ורבותינו נחלקו בדבר
אמרו ר׳ יהודה אומ׳ תאומות נולדו עם השבטים
ונשאום ר׳ נחמיה אומ׳ כנעניות היו · ויתכן שלא
הקשה ר׳ נחמיה שאותן לא נתכוונו אלא שנשאו
מנשי ארץ כנען אבל היו מן הגרים והתושבים
מבניהם מכל אחד אשה או עמוניות ומואביות ומיותר
העמים כי לא נתכוון רק לחלוק על ר׳ יהודה שלא
נשאו אחיותיהם שאחות מן האם אסורה לבני נח
ולדעת ר׳ יהודה יצטרכו בני לאה לשאת התאומות
שעם האחרים וכן ישאו שלהן · או שלא יודה ר׳
נחמיה בתאומות כלל ושלא היתה לו בת זולתי דינה
כמשמעו הכתוב ועל דרך הסברה איננו נכון שישאו
כולם כנעניות שיהיו במולדת הארץ מזרע כנען
העבד הארור כמו מזרעו של אברהם · והכתוב
עם אחריתו ולא תהיה לו שארית ופליטה ועל כל
פנים זה האיש תגר כי למה יספר הכתוב לאמר
כי הוא כנעני מיחוסו וכל אנשי הארץ · הקיני
כנעניים הם מן הפלשתי ומן החוי

והיבוסי והאחרים כי לכנען יתייחסו כולם · והגרים
בארץ כנען היה · והראוי היה שיאמר ויקח שם
יהודה אשה ושמה כך כאשר הזכיר שמות הנשי׳
בתמר ונשי עשו וזולתם אבל פי׳ כי שמוא התגר
שאינו מן הארץ שהיתה לגוי או לאמורי · וזה
טעם וירא שם יהודה בת איש כנעני כי בעבור
אשה נשאה והכתוב שאמר בני יהודה ער ואונן
ושלה שלשה נולד לו מבת שוע הכנענית בעבור
שהיתה בת האיש הנקרא כנעני יקרא כנעני האיש
הבוא יקרא להם הסוחר כי הוא ידוע ומובהק
בסחורתו אשר בעירה גר שם · ורבי אמר כי
בעבור היות האשה הזאת כנענית ועבר על דעת
אבותיו היו בניה רעים ומתו ולכן הזכירו הכתוב ושאול
לבדו הזכיר שהיה בן כנענית כי לא הוצרך שלהזכי׳
כן בגלה · ור״ל יאמר טעם וירא שם יהודה עמד
שראה אותה ואשה כנענית וירא שם שאשה בתמנת
דשמעון וכתרגום ויחי יעקב בת לוי וישאו אותה בניו
ולא בני בניו שכך עשו לא יטעו במעשי לא מבניכם
לכן שהשמיעו וכנענית ויהי זה לכן שאול בן שמעון
וש״ה בן יהודה היו יחסו כנען ולכן הוצא את כל
אבל בספרות שלא נגר מתמם בכלן אחד מבנ
בניהם שיש בהם מנשים כנען · וכן תמר היתה
בת אחד מן הגרים בארץ לא בת איש כנעני
ביחוסו כי אלא שהיה ארמיה דוד ומשיח בנקם
שנגלה במקרה מזרע כנען העבד המקולל· ורז״ל
אמרו בתמר שהיה׳ בת של שם והוא כהן לאל עליון
ויקרא את שמו ער · יהודה קרא ער
לבנו מלשון עוררה את גבורתך
ואשתו קראה שם השני אונן ולא ספר הכתוב למה
ויתכן שהקשה בלדתה כי אחזה נשים לקרא שם
בנים על זה כאם יעבץ שקראה שמו יעבץ
לאמר כי ילדתי בעצב וגם כן עשתה עטרה אם
אונם והוא מלשון ויהי העם כמתאוננים · ויש
מהלשון אלם אי שמו בן אוני דרחל· ויהודה לא
הקפיד לשנות שמו שעקב אביו ונקראת רבא
לא

אומרו על שהוער מן השבט ולא שהיתה ואחר
כנעת יהודה אבל דרשו כי השמות יורו על העתיד

ותקרא שמו שלה והיה בכזיב בלדתה אותו כתב רש"י אומר אני על
שפסקה מלדת נקראת כזיב · לשון היו תהיה לי
כמו אכזב שאם לא כן מה בא להודיענו · ולא
ידעתי למה יקרא שם המקום על שם זה ואין
במקרא הזה כל חדש כי די לה שתלד ג' בנים
ובעת לידתה לא נודע אם פסקה או נעצרה אחרי
כן רק בעת מותה יודע הדבר · וי"א שהיה דרכם
שיקרא האב שם הבכור ותקרא האם שם השני
על כן בראשון ויקרא את שמו והשני ותקרא ואמר
בשלישי ותקרא כי יהודה היה בכזיב בלדתה אותו
ואיננו שם שיקרא לו שם · ואין בו טעם או ריח ·
ודעת ר"א שיספר הכתוב אנה נולדו · ואמר בלדתה
אותו כלומר אמר בלדתה אותם כי במקום א' נולדו
כלם ועל דעתי שלה לשון דבר הנפסק והכזב
וכן לא תשלה אותי ואמר בו התרגום לא תכזיב
פתגמך באמתך · ואולי יתיחס ללשון שגגה שלא
כי השוגג כוזב במחשבתו · ואמר הכתוב כי קראתו
שלה על שם המקום כי היה בכזיב בלדתה אותו
כלומר והיה הכזבה וזהו מאמרם כבר פסקת ·

ויהי ער בכור יהודה רע בעיני י"י · לא הזכיר
הכתוב פשעו כאשר עשה באחיו · אבל אמר כי
בחטאו מת להודיע שלא היה זה בעונש יהודה על
מכירת יוסף כי הקבלה עומדת על המכירה ולא
היה בשנת האחת שכל זולתו בזה שהיה רע
בעיני י"י כי זרע צדיקים יבורך ועל כן היה יעקב
מתאבל על בנו ימים רבים ויהודה לא התנחם שהיה
הדבר בעיניו עונש גדול על מכר אחיהם אותו ·

ויבם אותה והקם זרע לאחיך · הבן יקרא
על שם המת לרש"י ואין זה אמת כי
במצות התורה כאמור גם כן יקום על שם אחיו המת
ולא ימחה שמו מישראל · ואין הכונה מצוה לקרא
שם בנו כשם אחיו המת · ואמר בבעז וגם את
רות המואביה אשת מחלון קניתי לי לאשה להקים
שם המת על נחלתו ולא יכרת שם המת מעם אחיו
ומשער מקומו והקריאה אותו עובד לא מחלון ·
ועוד שאמר וידע אונן כי לא לו יהיה הזרע · ומה
הרעה אשר תבא עליו עד כי השחית זרעו מפני
אם יקרא שם בנו כשם אחיו המת · ורוב בני אדם
מתאוים לעשות כן ולא אמר הכתוב ויאמר אונן
אבל וידע אונן כי לא לו יהיה הזרע כי ידיעה
ברור היתה לו בזה שלא יהיה לו הזרע אבל הענין
סוד גדול מסודות התורה בתולדת אדם ונבר
הוא לעיני רואים אשר נתן להם השם עינים לראות
ואזנים לשמוע · והיו החכמים הקדמונים קודם
התורה יודעים כי יש תועלת גדולה ביבום האח
והוא הראוי להיות קודם ואחריו הקרוב במשפחה
כי כל שאר הקרוב אליו ממשפחתו אשר הוא יורש
נחלה יגיע ממנו התועלת · והיו נוהגים לבא אשת
המת האח או האב או הקרוב מן המשפחה · ולא
ידענו אם היה מנהג קדמון לפני יהודה · ובב"ר
אמרו כי יהודה התחיל במצות יבום תחלה כי כאשר
קבל הסוד מאבותיו נזדרז להקים אותו · וכאשר
באתה התורה ואסרה אשת קצת הקרובים רצה
הקדוש ברוך הוא להתיר איסור אשת האח
מפני הבנים ולא רצה שידחה מפניו איסור אשת
אחי האב והבן וזולתם כי באח הרגיל הדבר והתועל'
קרובה ולא בהם כמו שהזכרתי · והיה נחשב
למזכירות גדולה באח כאשר לא יחפוץ ליבם
וקוראים אותו בית חלוץ הנעל כי עתה אלך מאס
וראוי הוא שתעשה המעשה הזאת בחליצת הנעל
וחכמי ישראל הקדמונים מדעתם הענין
הנכבד הזה הנהיגו לפנים בישראל לעשות המעשה
הזה בכל יורשי הנחלה באותם שלא יהיה בהם
איסור הערוה ויקראו אותו גאולה והוא ענין בועז
וטעם בנעמי והשכבות והמשכיל יבין · וטעם שבי
אלמנה בית אביך שתהיני לא מתקדשת עד יגדל
שלה רמז לה שתהלכי ולבשי בגדי אבל ואל תשוב

שמן כאשה המרחת שק על בעל נשואיה עד
שיגדל שלה ויבא אותך כי כן המנהג במתייבמת
כי היבמת וחפצה להנשא לאיש זר לובשת בגדי אבל
ימים מעט כפי המנהג ומתנחמת ולובשת שמם
והכס בצעיף ותתעלף עד שתנשא לאיש **כי**
אמ' כלומ' היה רואה אותה בקש שלא היה
ברעת להשיאה לו כי אמר פן ימות גם הוא כאחיו
כי מוחזקת היא שימותו אנשיה לרש · ולא ידעתה
למה יתביישו יהודה הימוס בדורו מן האשה הזאת
ולא יאמין אלא גם לשלו מכתו ולמה יטעה אותה
והיה אסורה לשלה כמו שאמרו בנשואי' בתרי זימני
הויא חזקה · ועוד כי בהיות מקפיד על זנונים
לחייב אותה שריפה נראה שהיה יתפן בה להיותה
בביתו וריחוק הוא שלא שמע יהודה כי בבנו הטאן
וישלחם בה שטעם ואין להאמר בקש אחת והנכון
בטעם שהיה שלה ראוי לנשם אבל לא רצה אבינו
שייבם אותה ושלום כעד פן ימות גם כאחיו
אשר מתו בבשריקם כי נערים היו ואין לאחד
מהם יב' שנה וכאשר יגדל וישמע למוסר אביו אז
יתננה לו לאשה וכאשר המתינה ימים וראתה כי
גדל שלה בשנה והוא עדין כער לאביו כי אין לו
עשר שנים והיה ממתין לו עוד אז מקרה תמר
ברוב תאותה להולד מזרע הקדש ועשתה המעשה
הזה ; **ויעל** על גוזזי צאנו · היה עולה שם
תמיד להתכנס שישים לבן בצאן ויש
ויספה לישו והוגד לתמר כי הוא עולה שם תמיד
בכל יום ואולבה לו באחד הימים או שהיה יהודה
גדול בארץ והיו מתקבצים לו שם ומשתה בעת הגוזז
כמשתה המלך והיו הרעים הולכים שם והוגד לה
טרם עלותו ; ויחשבה לזונה · לפי פשוטו
דרכם · כי כסתה פניה ולא יכול לראותה · ומדרש
רז"ל כי כסתה פניה כשהיתה בבית חמיה צנועה
לפי לא חשדה זו לרש"י · ופשוטו של הכתוב יתכן כי
דרך הזונה לשב בפתח שמש כדכתי' וישבה לפתח
ביתה על כסא מרומי קרת לקרא לעוברי דרכו'.

ויאמר כי כסתה פניה ולא הכירה אבל מדרש רז"ל
שכסתה פניה בבי' חמיה לפי שהיתה צנועה עכל' מתמן
בביתו ולא ראה פניה מעולם ואיך יכירנה · והנכון
עד לפי הפשט שיאמר שחשבה לזונה בעבור
שהכסה הפנים כי אחרי כן אמר כי לא ידע כי כלתו
היא · והטעם כי דרך הזונה לשבת בפתח שמש
מעולפת הצעיף מכסה קצת השער וקצת הפנים
ומסרקת העיני ושפתי' ומגלה קצת הגרון והצואר
כי בעבור שתעוז פניה ותאמין לו ותחזיק בו ונשקה
לו תכסה קצת הפנים ועוד כי הקדשות היושבות
על דרך בעבור שתכנה גם מן הקרובים יכסו
פניהם וכן יעשו הקדשים גם היום בארצותם
ובשוקים לבעבור לא יודע ושמם שלם שבכות הן של
יהבה שיאלה מדרש ושל זקנה שיאמר שמאה מאת
ושל יובלות חוץ שקורא מכלום · יובלות חוץ היא
הזונה נפקת בר' ומתנת שבכה על קנת הראש לא
שהשכב עמה ותקים שיאלה מדרש ולא לכסות
בה ראשה ותטמא טמאה מאת אבל לקשט קוועתם
ולהיותם מתחת השבכה נראין ואינן נראין ולכך
שקורא מכלום ; **חותמך** ופתילך ·
שקתרוסיטך טבעת
שאתה חותם בה ושמלתך שאתה מתכסה בה ·
לרש"י · ואיננו נכון שיתן שמלתו וילך ערום ממנה
ואיך תקרא השמלה פתיל ואיך יאמר ופתילים
בלשון רבים ואם תאמר כי על שם פתיל תכלת
תקרא השמלה פתיל אולי שיקיים יהודה מצות
ציצת ויזהר לו לתת אותו בזונה · ואולי היה בגד
סודר קטן אשר יעטוף בו קצת הראש לפעמים
ויקרא פתיל בעבור שהוא קשר כפתיל והוא תרגו'
שושיפא ולא תמצא לאנקלס בכל שמלה שבתורה
שיתרגם אותה שושיפא אבל לשון כסות ומלבוש
תרגו' בכלן מלבו ופרשו השמלה שאמר בו ויפרשון
שושיפא לפי שהוא הסודר הידוע בתלמו' שיודע
בו הבתולים וכן ת"י בעי המעטיפות שושיפא שהם
סודרים קטנים יעטפו בהם הראש ויפרשו אותם

המכבדים על המגבעות והפארים אשר על ראשם
חק הכהונה. שלא היו בארצות המזרח · ויתכן עוד
כי היה יהודה יודע אותם בצורת אחרים או ערב אחרת
ידועה כמו שלם ומזה מהו מעלים שבגדים תמיד־
ההיא לתמיד כן · והמטה היה מהו כי משפט שבט
ומנהג כענין שכתוב מטה עוז שבט מושל · וכתי'
לא יסור שבט מיהודה ולכן נתן שהיה ·

ויאמר יהודה הוציאוה ותשרף · אמר
אפרים מקשאה תלמידו של ר'
מאיר משום ר' מאיר תמר בתו של שם היתה שהוא
כהן לכך דנוה בשריפה וז בת כהן ולא פרשו ואם
לא ידעתי הדין הזה שבת כהן אינה חייבת שריפה
אלא בזמן שזינתה תחת בעלה ארוסה או נשואה כמו
שמפורש בגמ' בסנהדרין אבל בת כהן שומרת
יבם שזינתה אינה במיתה כלל ומן בת ישראל כן
בת כהן אינה אלא בלאו גרידא · ואם תאמר שהיה
דינם מקודם בבני נח והיה להם בכלל אשת איש
ואחזקה שלהם זו היה מיתתם והלא הם אומרים
שיהודה התחיל במצות יבום תחלה וכן בגמרא
בסנהדרין מוכח שאין יבמה בבני נח חייבת כלל
ונראה לי שהיה יהודה קצין ומושל בארץ
ותמר אשר תבא עליו אינה נדונה כמשפט שאר
הנשים הזונות אך כמבזה את המלכות ועל כן
כתו' ויאמר יהודה הוציאוה ותשרף כי באו לפניו
לנבואות בה כל אשר יעשה והוא חייב אותה מיתה
למעלת המלכות ושפט אותה כמחללת את אביה
לכבוד המלכות לא שיהיה דין הדיוטות כן · ועל
דרך הפשט יתכן שהיה משפטם כנהוג קיים
במקצת ארצות ספרד שהאשה אשר תזנה תחת
אישה מוסרין אותה לבעלה והוא דן אותה למית'
או לחיים כרצונו · והנה היתה מיועדת לשלה בנו
והיה לה כאשת איש בתשמישים ·

צדקה ממני · צדקה בדבריה ממני היא
מעוברת · ורבותי' דרשו שיצאה
בת קול ואמרה ממני ומאתי יצאו הדברים לרש"י

והנכון שהוא כמו צדיקים וטובים ממנו ויאמר אל
דוד צדיק אתה ממני כי אתה גמלתני הטובה ואני
גמלתיך הרעה צדקה בדברים יותר ממני כי הי'
הצדקת ואני החוטא אחר שלא נתתיה לשלה בני
והטעם כי שלה הוא היבם ואם לא יחפוץ לקחת
את יבמתו אביו הוא הגואל אחריו כאשר פירשתי
למעלה בדין היבום · ולא יסף עוד לדעתה ·
אחרי שקיים זרע לבניו לא רצה להיות עמה
עוד אחר שהיה ברשות כי אינה אסורה עליו
והיתה אשתו כמשפט היבמים וזה טעם האומר
ולא פסק כתרגו' הכא ולא יסף וכתי' קול גדול
ולא יסף · **מה** פרצת עליך פרץ · חזקת
עליך חוזק לשון רש"י · וענין פרץ בכל
מקום כמעשה הגדר ושברו מן פרוץ גדרו למעבר
פרצת גדריו · ולשונם פרצה קוראה לגנב אבל
יאמר בלשון הקודש על כל שובר גבול הדבר · ופרצת
ימה וקדמה ויפרוץ האיש מאד מאד ולכן אמר
בכאן בהיות הראשון כמשיב ידו והוא מהר־
לצאת מה פרצת פרץ גדול בגדר למהר לצאת ממנו
ואמר עליך כי היה הגדר עליו והוא כלוא בתוכו
כלומר מה פרצת עליך פרץ גדול בגדר ויצאת ממנו
ורא"ע אמר מה פרצת כאדם הפורץ גדר ויצא ממנו
והנה יש עליך משפט זה הפרץ ואין בזה טעם ·
ובמדרשו של ר' נחוניא בן הקנה יוסד סוד בפס'
שב הילדים אמרו חכמי' זרח על שם החמה שהי'
זורחת תמיד ופרץ על שם הלבנה שנפרצת
לעתים ונכספת לעתי' ואחרי פרץ הוא הגדול והחמה
גדולה מן הלבנה לא קרא דבה כתי' ויתן יד וכתי'
ואחרי כן יצא אחיו · והנה לדעתם שהיה שם
הלבנה לפרץ משם מלכות בית דוד והיו התאומים
כי הלבנה מיותאמת בחמה והנה פרץ תאום לזרח
שנתן יד והוא בכור בכח עליון כמו שאמר אף אני
בכור אתנהו וזהו שאומרים בקדוש החדש דוד
מלך ישראל חי וקיים והמשכיל יבין ·

כי על כן · שם שימוש שעבר כמו לשון רש"י

והיה נראה אבל וירא אדניו כי ה' אתו כי יצליחו
מעשיו בכל עת יותר מכל אדם וידע כי מאת
האלהים היה לו . וכן ראה ראינו כי היה ה' עמך .
וימצא חן בעיניו . ושמו משרת לעצמו ופקיד על
ביתו וכל אשר לו נתן בידו להיות פקיד נגיד על כל
אשר לו בשדה . ולרבותינו ז"ל במדרש אמרו מלחם
ונכנס מלחם ויוצא אמר לו מזוג רותחין והיה רותחין
מזוג פושרין והיה פושרין מה יוסף הבן בעפרוים
ורצין במצרים עד היכן עד שראה שכינה עומד'
על גביו הה"ד וירא אדוניו כי ה' אתו והשגחתו בעבדו
היות אדוניו מצרי לא ידע את ה' אמרו כי בראות
הצלחתו הגדולה היה חושב כי דרך כשפים היה כי
כאשר נבט אחריו עד שראה שהיה מאת עליון כי
כמראה שכינה לו בחלום או בהקיץ כעמוד ענן
וכיוצא בו לכבוד הצדיק **כי** אם הלחם אשר
הוא אוכל . לשון נקיה כדברי רבותינו
ורש"י אמר כי כל אשר לו היה ביד יוסף חוץ מהלחם
אשר הוא אוכל שלא היה אפי' נוגע בו בעבור
היותו עברי כי כן היה משפט המצרי' את העברי'
שלא יגעו במאכלם כי תועבה היה למצרי' . ואיפשר
שהוא כן או יהיה פי' הכתוב כי לא ידע אדוניו את
יוסף מאומה שיקח מכל אשר לו רק את הלחם
לבדו אשר יאכל יוסף לא לאחר הנאות כאשר
יעשו הבחורים ולא לאסוף לו עושר ונכסים כענין
שנאמר ולא מצאתי בו מאומה מיום נפלו עד היום
הזה ולא ידע אתו מה בבית ענין אחר שלא ישגיח
לדעת מה אתו בבית כי לא ידע אתו מאומה לשון
כולל ומה בבית יקיים . ויהי יוסף יפה תאר
ויפה מראה . הזכיר זה בכאן לומר כי בעבור יופיו
נשאה אשת אדוניו את עיניה אליו . ורש"י כת' כיון
שראה עצמו מושל התחיל אוכל ושותה ומסלסל
בשערו וכו' **וימאן** ויאמר אל אשת אדוניו
ספר הכתו' כי מיאן לעשות כרצונה
אע"פ שהיה גבירתו אשת אדוניו והוא ירא ממנה
כי היה ירא את השם יותר וזה טעם אשת אדוניו

וחטאתי לאלהים . בני נח נצטוו על העריות
לשון רש"י ונכון הוא רק בעבור הזכירו דעת הנשי'
הקדוש ב"ה כי הדבר בגזלה באדוניו אשר בטח בו
ואחרי כן אמר כי יש בענין עוד חטא לאלהים ויתכן
לפרש וחטאתי לאלהים בגזלה הזאת כי רעה גדול'
שיהיה לגבה חטא לפני האלהים כי עון בנאמנות
אדון ולא לפניו בגד ישא ובדברו אמת רק לא הזכיר
איסור הערוה כי דבר עמה בדרך הפיוס וטעם
לשכב אצלה כדברי ר"א אפי' שישכב אצלה בהמו'
היא בבגדה והוא בבגדו או להיות עמה לדבר
שיותר כי לא מצאנו אצלה על המשגל רק עמה
או אותה שכבה עמי אם שכב ישכב איש אותה
והנשים תשכבנה . **ויעזוב** בגדו אצלה .
לכבוד גברתו לא רצה להוציאו
מידה בכחו הגדול ממנה והסיר אותו מעליו כי
היה בגד יתעטף בו כמעיל וכניף והיה בראותה
כי הניח בגדו שלה פחדה פן יגלה ענינה לבני הבי'
או לאדוניו והקדימה היא לאמר כי הפשיט בגדו
לשכב עמה ובראותה כי הרימותי קולי נבהל וברח
וזה טעם ויהי כראותה כי עזב בגדו ולכן לא הגיד
היא ויעזוב בגדו בידי רק אמרה לאנשי ביתה
ולבעלה ויעזוב בגדו אצלי . וטעם **ראו**
הביא לנו איש עברי כי העברים שנואי'
המצרים היה ולא יוכלו לאכול את לחם כי תועבה
היא להם לא יקחו מהם רק לכורמים וליוגבים
ולא יביאו בביתם ולכן אמרה הנה עשה עמנו
רעה להביא בביתנו עברי ועשאו פקיד נגיד
וראוי לו שיהיה בנו כענין שנאמר מפנק מנוער
עבדו וגומר וזה טעם אשר הביאה לנו כי הביאת
בביתו היתה הסבה בשחוק ואמרה הביא לנו על
בעלה ולא הזכירתו לכבוד או דרך מוסר לנשים
או בעבור שהמשאה ידוע וכן כספ' איוב במקומו
כשם ידבר על השם הנכבד בשתם בעבור דעתם
שלא ידברו . וכן ויאמר לו אבנר מדוע באת אל
פלגש אבי לא יזכיר האומ' ולא דבר בו כלל בעבור

היות ידוע שהוא איש ששת' **ויהי** כשמוע
אדוניו. בשעת תשמיש אמרה לו כדברי'
האלה עשה לי עבדך ענייני תשמיש כאלה לשון רש"י
וכך אמרו בב"ר ר' אבהו אמר בשעת תשמיש ואם
תמה כי אדון יוסף סריס היה ואשתו בנעוריו נשא
וכן דרשו סריס פרעה מלמד שלא לקחו אלא
לתשמיש וסרסו הקב"ה בגופו ועוד כי איך תספר
את ערותה והמאוס בשכבה לאמר לו כי ונתנה
בחונם או ברצון ואולי היה שיקרנה כי למה לא
צעקה מתחלה ויברח כאשר עשתה בסוף והנה
לאנשי ביתה אמרה בא אלי לשכב עמי לא שכב
אלא שבא לעשות כן וצעקתי וברח וכל שכן שתקתי
הדבר מרצונה ואם תאמר כדי שיחר אפו ויהרגנו
ואלו חיוב מיתה לעבד שיבא לאנוס אשת השר אל
אדוניו ואפשר שרצה לפרש כדברים האלה שעשה
תשמיש בגלוי ערוה ומשמוש ידים לא דרך תשמיש
ממש והיה אדוניו סריס בגופו שבא אליה אלא שלא
יתאוה כענין הסחוף · ועל דרך הפשט אין צרך
כי אין הכף לדמיון בדבר אחד ופתרון הדברים
האלי' וכמוהו והגד לדעת אמה כדברים האלו וכן
ובדברו עמו כדברים האלה נתתי פני אדוני וכן
רבים או יאמר כי בשמוע אדוניו את דברי אשתו
שאמרה לו עשה לי עבדך ככל הדברים האלה
שהגידה מיד לאנשי ביתה חרה אפו· ויתכן שיהיה
הכף בכאן להפלגה וכן למה ידבר אדוני כדברים
האלה· והקרוב אלי אותו כשלא והנה מאהבת אדוניו
את יוסף לא הרגו או שהיה גם מאת השם או
שנסתפק בדבריה מידעת צדקת יוסף וכך אמרו
בב"ר אל ידע אנא דלית הוא מנך אלא שלא לערב
פסולת בנים· **ויתנהו** אל בית הסהר מקו'
אשר אסירי המלך אסורים אמ'
רא"ה כי הכתוב יפרש שבית הסהר הוא מקום אשר
אסירי המלך אסורים ולכן אמר כי הוא שם מעברי
כי דרך הכתוב לפרש לשון נכרים כמו הפל פור
הוא הגורל· ולא אמר כלום אבל ויתנהו אל בית

הסהר מודיע למלך שהוא מקום אשר יאסרו שם
אסירי המלך עמ' כי היה זה סבה שיכנסו שם
עמו המשקה והאופה · ויתכן שטעם אסירי
המלך עבדיו ומשרתיו החוטאים לו במשפט
המלוכה כי שאר האסירים לפני בית השופטים
והשוטרים בבית סהר אחר ינתנו · וספר הכתוב
ששמו שם יוסף מאהבת אדוניו אותו והכל סבה
מאת השם · ובעלי הלשון יפרשו סהר מלה
עגולה מלשון אגן הסהר ולפי דעתי שהוא הבור
בית בנוי תחת הקרקע ולו פתח קטן מלמעלה
יכנסו בו האסורים ומשם להם אורה והוא מלשון
סיהרא בארמית כאשר אמר וצהר תעשה לתבה
מלשון צהרים ושם בקש זה לרוב אורו וזה למיעוט
על שני סריסיו · היו שני הסריסים שנא' סריסי'
כי היו שרי המשקים והאופים גם בבית
הנשים אשר למלך והמלכה יקראו אותם· ודעת
אונקלוס כי סריסים שרים גדולים אמ' בפוטיפר רבא
דפרעה ועל תרין רברבנוהי וכתי' בדנ' והיו סריסי'
בהיכל מלך בבל · איש כפתרון חלומו · לשון פתרון
בחלומות הוא המקרה אשר יקרה לעתיד ויקרא
המודיע אותו העתיד פותר ועל דעת רבותי' כי
פתרון הוא פי' וטעם איש כפתרון חלומו כל אחד
ואחד חלם חלום שדומה לפתרון העתיד לבא אליו
זה לשון רש"י ומה טעם שיאמר שר המשקים
לפרעה חלמנו חלום הדומה לפתרון שימצא בו
חכמת הפותר ואולי לא יהיה כן חלום פרעה ולא
ידעהו יוסף · ורא"ה אמר שראה כל אחד בחלומו
מה שהיה פתרון חלומו כל מה שאירע לו בעתיד
עמ' שהיה חלום אמת לא כרוב ענין שלא יתקיים
רק המקצת והוא הנכון · **וישאל** את
סריסי פרעה אשר אתו במ״ם
במשמר בית אדוניו היה ראוי שיאמר הכתוב וישאל
אותם לאמר אבל האריך כי רצה לספר בשבח יוסף
שהיה נער עבד ושאל לשלום שרים גדולים והם בבית
אדוניו אשר שבא אותו והיה כל אחד מהם יכול

לשות לשר אחר ראשו מעלו ולא פחד מהקשות לשאול
אותם ולאמר להם דעת בפתרון כי בעת החכימת
שאלו כמלם שר האופים היה תלה אותו · וטעם
ופותר אין אותו · אין מודיע העתיד ממנו ויתכן
שאלו לקצת החרטומים בבקר או שהיו אנשים
עמהם בבית הסהר ואין מהם פותר אותו או
שאמרו ואין בעולם פותר אותו כפי דעתם כי
בעולם הוא מאחר · **הלא** לאלהים פתרונים ·
פירש ר"א כי יאמר כי המקרים העתידי'
לבא בחלומות לאלהים הם כי הוא לבדו המחליט—
והמודיע העתיד והוא העושה שלום ובורא רע.
ואין בדברי לכם תפלה או הפסד וזה אמר שלא
יעצבו אם תבא להם רעה או כדי שיספרו
אותם לו ולא יבושו · ואם כן אין למלת הלא בזה
טעם · ואולי יהיה פירושה כמו הנה · יאמר הנה
לאלהים לבדו הפתרונים ולא לאדם הפותר · והנכון
בעיני כי יאמר הלא לאלהים פתרונים בכל החלומות
הנעלמים והסתומים והוא יכול להודיע פתרון
חלומכם ואם הוא בעולם בעזרכם ספרו נא לי אולי
ייסר בשכלי לדעת סודו ש"י: **והיא** כפורח'
עלתה נצה · דומה לפורחת והיא
כפורחת כדמה לו בחלומו כאלו היא פורחת ואחר
הפריח עלתה נצה כענין שנאמר ואחר כך הבשילו
והיה כאשכלות אפיקות לבלבן עד כאן תרגום של
פורחת לרש"י ואיננו נכון שאם היה מדבר כמראה
מפני שהם דברי חלום היה אומר והנה כגפן
לפני וכגפן כשלשה שריגים והכף הזו איננה בחלום
שר האופים ולא בחלום פרעה ואולי ידמה בזה
יותר מכל האחרים אבל יאמר בכלם והנה והוא
הדמיון שטעמו כאלו · אבל פי' והיא כפורחת עלתה
נצה שראה בחלומו הגפן כי מיד שפורחת עלתה
נצה והבשילו אשכלותיה ענבים . וזה להורות כי
ימהר האלהים לעשות ובזה אמר יוסף כי שלשת
השריגים שלשת ימים הם לא חדשים ולא שנים—
וחשב ימהרת כי ביום אחד ישא ראש שניהם . או

בעטור כי בלילה אחד חלמו · ואין צורך לדברי ר"א
שאמר שהיה יוסף יודע יום הלדת את פרעה ·
ובזאת הכף במקומות רבים ויקח כמשיב ידו כבא
אברים מנגדימה וכעת מותה ותדברנה הנגבת
וכן רבים · ואונקלוס אמר והיא כדאפרחת אפיקת
לבלבין תרגם עלתה שעלה לבלבי גפנים הוציאה
פרי ועלתה לבלבין נצה והבשילו אשכלותיה
ענבים כי לא יבא לשון עלתה בנץ כי איננו עולה
כי אם זכרתני אתך · אם תזכרני כאשר ייטב
לך ועשית עמי חסד ותזכרני אל פרעה
ואם יהיה כי לשון בקשה יאמר כי אם זכרתני
ועשית נא עמדי חסד תזכרני אל פרעה וטעם
אתך שתזכרני לעשות עמי כטוב אשר ייטב לך
שיגיע מעלת השכר · או יהיה פירושו שתזכרני
בלבך כאלו אני עמך והזכרת אל פרעה שיקלל
אותי כי לא אמר הנה בבית שר הטבחים עבד יפה
לפני מלפנים יתעצב · והנכון על דעתי שיאמר אם
תזכרני לפני אתך כאשר ייטב לך ותשוב למעלתך
ותחפץ לעשות עמי החסד הזה תזכרני אל פרעה
לאמר לפניו זכרתי נער שהיה משרת לי בבית הסהר
תהנו ש"י להיות לי משרת והוצאתני מן הבית הזה
כי חטא גדול הוא על המעמידים אותי בכאן או
יהיה טעם והזכרתני אל פרעה כי ראה אותו פרעה
בהיותו עבד לשר שלו ופקיד על כל אשר לו משרת
לפניו ואם תזכרני לפניו תצילני מכאן כי אין בי
עון אשר חטא ורצוי למלך שיצילני מיד עושקי
כי כל דבר לא יכחד מן המלך אם יחפץ · וטעם
מארץ העברים מארץ חברון אשר גרו שם אברהם
יצחק ויעקב כי אברהם שהיה ראש היחס נקרא
אברם העברי כי היה מעבר הנהר וגדול שמו
בגוים כי נתקיים בו ואגדלה שמך ועל כן נקראו
כל זרעו העברים והם עצמם יחזיקו את שמם כן
שלא יתערבו בעמי הארצות הכנענים והוחזק
השם הזה בכל זרע ישראל לעולם וזה טעם הבא
לנו איש עברי כי יוסף אמר להם עברי אנכי ולא

רבה שיוציאוהו בגנבתו והנה ארץ מעבריים קרא ארץ העברים כלומר הארץ אשר העברים שם או שנקראת שמה כן על שם גדולי הארץ ואנשיה כמו שנאמר כשיח שיש אתה נתבעו וכתב אל הנ״ע במשיחי **כי** טוב פתר · אמר אונקלוס כי יפה פתר וכן **כי** טוב טעם ודעת למדני וכן כי טובת המה יפות · והטעם לאמר כן כי ראה יוסף מבטיח על יוסף חושב בו שלא ידע לפתור חלומו לטובה ולא יגיד לו הרעה אם לא בראותו פתר לחברו יפה וכוונן או יאמר וירא שר האופים כי לטובה פתר לו ושמח והגיד חלומו שהיה עתה עד בו יותר מחברו ·· סלי חורי סלים של נצרים קלופים עשויים חורים חורים זה לרש״י · והנכון כי פעניו פירש סלי לחם לבן כלחם ההולך מלשון ולא עתה פניו יחורו מן החורית שתאמר ללבן חורי והוא נכון כי היה בכל השנה מלחם המלך ובסל העליון מכל מאכל פרעה שיהיה מעשה אופה · ולשון רבותינו במשנה פתין גריצין וחורי ואמרו ירושלמי רבנין שמעין לה מן הדא והנה שלשה סלי חורי על ראשי ·

סדר ויהי מקץ

על היאור · כל שאר נהרות אינם קרויין יאורים חוץ מנילוס מפני שכל הארץ עשויה יאורים יאורי׳ בידי אדם ונילוס עולה בתוכם לרש״י · אבל אונקלוס תרגם יאור נהרא רק תרגם על יאוריהם על אריתיהון כי הוא תרגם להבדיל ביניהם מפני שכבר הזכיר על נהרותם ועל יאוריהם והנה כלם יקראו לדעתו יאורים הגדולים נקראים נהרות ויאורי׳ וגם העשויים חפירות ארוכות בידי אדם גם הם יקראו יאורים · ומצאנו כי חדקל נקרא יאור כמו שכתוב ואני הייתי על יד הנהר הגדול הוא חדקל והנה איש אחד לבוש בדים וכו׳ והנה שנים אחרים עומדים אחד הנה לשפת היאור ואחד הנה לשפת היאור ויאמר לאיש לבוש הבדי׳ אשר ממעל למימי היאור ולדעתי כדברי אונקלוס כן הוא כי יאור ונהר לשון אחד שניהם לשון יורקי · וכן הגשם נקרא יאור כן פרץ עננו אורו יפוץ ענן אורו וכמו שאמרו אמר ר׳ יוחנן כל אורה האמורה באליהו בירידת גשמים הכתוב מדבר והוא בעבור שהגשמי׳ בשנת היאורות והנהרות יעשו מהם ויתיחסו על האמת **והנה** מן היאור עולות · בעבור כי ארץ מצרים תשקה מן היאור ומימיו להם השובע והרעב ראה אותן עולות מן היאור והפרו׳ סימן לחרישה והשבלים סימן לקציר כמו שאמר אשר אין חריש וקציר ראה כי היאור לא יעלה רק מעט ואין חריש ואשר יזרעו מעט במקומו הלחי יבא קדים רוח ה׳ וישדוף אותם כאשר ראה אותן שדופות הקדים · והנראה ממשמעות הכתובים כי היה השבע בארץ מצרים לבדה כאשר נאמר שבע גדול בכל ארץ מצרים · וכן אשר היה בארץ מצרי׳ אבל הרעב היה בכל הארצות וכן פתר יוסף וקמו שבע שני רעב אחריהן ולא הזכיר בארץ מצרים ועל כן לא יכלו בשאר ארצות לקבוץ אוכל ואפילו אם שמעו הענין כי היה מפורסם מאד והוא היה בחלום כמו מזוק בעת שהזכיר ותרגמו בארו כי שם היה ירעשן ומעמדן אבל הרעבות אשר יאכלו את הטובות תתקלקלנה בארץ ולא ידע פרעה עד אנה הלכו · **באחו** אגם לרש״י כמו ישגא אחו בלי מים ואיננו נכון כי אחו שם העשב הגדל כמו היגאה גומא בלא בצה ישגה אחו בלי מים עודנו באבו לא יקטף · והנה איננו האגם · ואולי ירבה עמו שיקרא העשב הגדל באגמים עם האגם · והנכון שיהיה אחו שם כולל הדשא והעשב הנעשה על שפת הנהרו׳ והאגמים ויהיה בית באחו כמו בית לחמו בלחמי ושתו בין מסכתי כי על שפת היאור היו רועות כמו שאמר אבל הפרות על שפת היאור ואולי הוא

מלשון אחוה · בעבור היות מים המעטים רבים גדלים יחד · ותעמודנה אצל הפרות בגדן והקרוב להן והוא סימן שלא יהא הפסק בין שני השבע ושבעת הרעב ואסף שלא ספר זה ליוסף · ואולי המראה והספור היו שוים והכתוב לא יחוש כאשר הוסיף בספורו ולא נודע כי באו אל קרבנה וכן שנו בקנה אחד סימן שתהיינה שבע שנים רצופות ·

ותאכלנה הפרות · על דעתי הוא סימן שיאכלו שני הרעב את שנות השבע ומזה למד יוסף לומר לפרעה ויקבצו את כל אוכל השנים הטובות והיה האוכל לפקדון לארץ לשבע שני הרעב כי ראה שהפרות והשבלים הטובות תבאנה אל קרבנה של הרעות ואיננה עצה כי הנועץ המלך נתמהו רק בפתרון החלום אמר כן ונשכח כל השבע ולא יודע השבע פתרון ולא נודע כי באו אל קרבנה ומראיהן רע כי ראה שלא היו באותן בריאות וטובות רק היו להן למחיה שלא אכלו אותן היו מתות בכחישתן ולא כדברי רש"י שאמר ונשכח כל השבע הוא פתרון הבלועה ·· צומחות אחריהן · לא שראה אותן צומחות שלא ראה אלא שבלים עשויות אבל הוא כאן אמר צומחות אחריהם ואחז זה הלשון להודיע שמיד שראה הטובות ראה הרעות שעלו אחריהן כי סימן התכיפה ראה בכאן ··

ותפעם וייקץ פרעה והנה חלום · הנה חלום שלם לפניו לרש"י · ולפי דעתי ידמה כי עומד על מטתו הקיץ ומחשב בחלומו אולי יראה עוד דבר פעם שלישית · וכאשר עמד בבקר ולא חלם עוד נפעם רוחו וזה טעם ויהי בבקר ותפעם רוחו אבל בנבוכדנצר אמר ותתפעם רוחו ושנתו נהיתה עליו כי גם בלילה לא שכב לבו · ואומר וייקץ פרעה מן הענין הנזכר בספר השינה כי חלום שיחלום אחרי חלום אחר מענין אחד בשנת אחינו מתקיי' על כן אמר כי כאשר הקיץ נהיה חלום ויחשב כי עד הבקר אולי ישלים חלומו כאשר נשנה · והנה פרעה עמנו הכתוב כי ענין אחד הוא ולכך הזכיר והנה חלום וכן אמר חלום חלמתי ופותר אין אותו ולא הזכיר חלומות וזה טעם ואראה בחלומי · אבל הכתוב הזכיר ואין פותר אותם לפרעה לומר שאין פותר אותו כאחד מהם ··

איש כחלומו לפי החלום והקרוב לענין לרש"י · ויותר נכון שאמר כי לכל אחד ממנו פתר כאשר היה אמיתת חלומו העתיד לבא לו כי כאשר פתר כן היה לנו וכן איש אשר כברכתו ברך אותם כברכה הראויה לו · ועל דעתי אין צורך אבל אומר איש את חלומו פתר לנו ויהי כאשר פתר לכל אחד כן בא והנה אמנם לא הגיד כי היו חלומות שונים ולהם פתרונים שונים כאשר יפרש שלא יחשוב שחלום אחד חלמנו שניהם ופתרון אחד להם וכן לדעתי איש אשר כברכתו שלא ברך אותם ברכה שוה לכלם אלא ברכ' מיוחד לכל אחד כאשר פרש ואמ' לו ·

צנומות דקות · תרגום בלשון ארמי סלע הרי הן כמו בלא לחלוחית וקשות כסלע ותרג' כמו לקיין כמו אין בהם אלא הכן לפי שנתרקמו מן הזרע לשון רש"י · והשבלים בעת שנתרוקנו מן הזרע אין בהן כן וכן פרעה לא ראה אותן בעת ההנכן כי מלאות וטובות ודקות ושדופות קדים ראה אותן וכן צנומות שיהיו כמו שנעשות מלשון תרגום אינו נכון והשבולים הדקות אינן קשות כסלע אבל פי' צנומות פרודות לחתיכות הרבה והוא לשו' רבותי' פת הצנומה בקערה מברכין עליה המוציא פת החתוכה והוא הפת שהאלם עושה ממנו את החתיכות ומחזק המרק עליו בקערה ואוכלו החתיכה החתיכה בלא בצעה אחרת והוא לשון התרגום גם כן שאמר כנן לשון חתוך וחסרון · ממה שאמרו הם ז"ל מליאה במלואה נבלה בנבלה לא הויא חזקה שכל מלואה ושליא בנבלה הויא חזקה · המקום שהוא בנה שלם הנפר נקרא מליאה · ושהוא חסר העפר ובו חסרון ועמיא נקרא נבלה אף כאן צנומות הפך מלאות וכן הפך מליאן · והענינים לא היו

לה

השבלים מלאות הבריאות אבל היה בהם מקומות
חסרים אין בהם גרגרים ומקום אחר גבוה שבו
שלקו והם דקים ולכך אמר יוסף במקום בהמות
רקות כי היו בהם מקומות דקים אין בהם גרגרי'
כלל׳ · **יהיו** שבע שני רעב · בעבור
שהשבע בארץ מצרים אינם דבר
גדול כי הוא כמו יי׳ חושב תחלה פתרון הרעה כי
הוא החדוש והפלאות החלום כי הטובים בראייתו
הראה לפרעה הרעב להיות לפליטה גדולה :
וזה טעם והשנות שבע שני הרעב לבוא כאשר
אמר יוסף כי לא נודע דברו רק בשמות הרעב
ועל השנות החלום אל פרעה פעמים ·
טעם השנות החלום שנשנה שני
פעמים בלילה אחד כי היה אפשר שיראה בחלום
אחד הפרות והשבלים להודיע כי אינחרים והשבע
ושבע עמהם שני חלומות בלילה זה אחר זה בלילה
אחד ואין דרך החלומות כן להודיע כי הדבר
נכון וממהר האלהים לעשותו וזה טעם פעמים
כי לא נשנה בפעם אחת · ורא״ מפרש כי השנות
החלום בפרות ובשבלים לומר כי הדבר נכון וקיים
אבל בעבור כי היה פעמים בלילה אחד לומר כי
ממהר האלהים לעשותו ואם כן כאמר שהיה די
בשבלים כי הוא המודיע הרעב · ירא
פרעה איש נבון וחכם · אמר לו שיבחר לאיש
נבון וחכם שיהיה ממונה על כל הארץ ויפקד
עלי' פקידים תחתיו שילכו בארץ ויקבצו את כל
אוכל כי לא יוכל השליט ללכת בכל הארץ ואמר
לו שיהיה נבון וחכם שידע לנהל עם ארץ
מצרים בלחם לפי הטפיהם ולתת להם כדי חייהם
וימכור המותר לארצות האחרות לאסוף עושר ו
ממון לפרעה וחכם שידע לקיים התבואה שלא
תרקב שיערבנה עם כל מין דבר המקיים אותנו
בטבעו כגון חומטון שקורין רגותמו והכספקתי
המנית הקטנה והנוצה בהן ואמרו בבל' ערב
בהן עפר והשומעות דברים שמקיימין אותה

התבואה · ויאמר יוסף כל זה בעבור שיבוא אותו
כי החכם שנו בראשו · **והיה** האוכל
לפקדון לארץ · יאמר שיהיה
האוכל פקדון ביד פקידי פרעה לצרך הארץ
לשבע שני הרעב ולא יוציאו ממנו לדבר אחר
שלא תכרת הארץ ברעב כאשר לא ימצאו הפרות
בראשיהן · וטעם הכינה כזה · בעבור שהיה
עברי והם שנאי נפש המצרים לא יאכלו מנעם
ולא יתחברו עמהם טמאים אבלם על כן לא רכה
לממשלה משנה בלא רשותם ולכך אמר להם שלא י
ימאסו מצרי כמוהו כי רוח אלהים בו ואחרי שקולן
לו אמר ליוסף אחרי הודיע אלהים אותך את כל
זאת כי מאשר היה הפתרון טוב ונכון בעיני פרעה
ובעיני עבדיו היה בעיניהם כאלו בא כבר הכל
כאשר פתר להם · ויתכן שירמוז את כל זאת גם
למה שספר לו שר המשקים וכמוהו ויספר ללבן
את כל הדברים האלה הברכות המוכרות קודם
לכן אמר אחר שהודיע אלהים אותך כל החכמה
הגדולה הזאת לפתר כל החלומות הנעלמים
והסתומים ולא יפול דבר מכל דבריך אין נבון
וחכם בכל ענין כמוך וראוי אתה לגדולה שררה
ומלכות ולהיות לי למשנה · **ויסר** פרעה
את טבעתו מעל ידו · כתובת
טבעת המלך היא אות למי שנותנה לו להיות שני
לו לגדולה לשון רש״י ז״ל · והנכון שטבעת המלך
היא חותמו כענין ויחתמו בטבעת המלך והנה
נתן לו החותם להיות שני ומשנה בכל המלכות
ויחתם בטבעת המלך כל אשר יחפץ ·
במרכבת המשנה · השניה
למרכבתו המהלכת אצל
שלו לשון רש״י ז״ל · והנה הוא שם · וכן כתוב
המשנה · את משנה התורה הזאת · והנכון כי
משנה תואר כמו ואת אחיך לך למשנה כי מרדכי
היהודי משנה למלך אחשורוש וכן כסף משנה
תואר כמו כסף שני · וכבר הביאו המדקדקים

ראיה בהיות אלה כולם בשגל ומשנה המרכה וכל השמות בגדי כמשפט השמיכות · והענין כי יש למלך מרכבת ידועה לו כמו שנאמר וסוס אשר רכב עליו המלך ואחרת ידועה למשנהו ואחריו לשלים ·

צפנת פענח · אמר רא"ה אם היה מלה מצרית לא ידענו פרוש ואם מתורגמת לא ידענו שם יוסף · ועל דעת הראשונים שאומרים המפענח נעלמים יתכן שקרא לו שם נכבד בלשון ארמי כי שאל לו או שהיה המלך יודע שפת ארץ כנען הקרובה אליו ועניו בשנה מגלה וכן בתו קראה שם משה כי בלשון עמו מן משיתהו · ואל תשומים בעבור שיקראוהו ספרי המצרים מוניום כי ישנו השמות ללשון מובן או מורגל להם כאשר עשה התרגום בקצתם כמו בין קדש ובין שור בין רקם ובין חגרא וכן בהרבה מן השמות ובקצתם לא ישנה דבר כאשר עשה בסיחון מלך חשבון ובעוג מלך הבשן וזולתם הרבה · וזה לפי מה שהיו נקראים בלשון הארמית בדורו וכן עשו המצרי' וכל המעתיקים

בת פוטיפרע כהן און · הוא פוטיפר ונקרא פוטיפרע על שנסתרס מאליו לפי שלקח יוסף למשכב זכור לשון רש"י ז"ל · והוא מדרש רז"ל והורך ממנו רש"י לומר כי כל כהן משרת לאלקות און מזה שהוא לשון גדולה שהרי שר הטבחים היה וכן כהן מדין ואם אומר כי לדברי רבותינו היה פוטיפר שר לפרעה וכאשר נסתרס בגופו וקראו לו קראוהו פוטיפרע נתמש בדבר ופירש משרתו והכהנים עמו בבית ע"ז ונעשה כומר לע"ז כי כן מנהג הכהנים · ואפשר שהיה און שם לאלהו וכן כהן מדין כומר כמו שאמרו ביתרו שהיה מפטם עגלים לע"ז · והאמת כי לשון כהונה שרות אבל לא לאלקות בלבד כי הנה ובני דוד כהנים היו · ובמקומו בדברי הימים ובני דוד הראשונים ליד המלך · וכן מוליך כהנים שולל שרים משרתי המלכים · וכן וכהן פאר יתלבש

פאר ככהן השמש שיעשו לו בגדים שלא כשאר העם לכבוד ולתפארת וכן ומוידעו וכהניו ראשי משרתיו ··

לקמצים · קומץ על קומץ יד על יד היו אוצרין לשון רש"י · ואונקלוס אמר לאוצרין כי הקמפור־ העשויות בארץ לאוצר או לדברים אחרים יקראו קמצים · באחד הפתחים תרגם יונתן באחד מן קומצא וכן כל פחת תרגם קימצא והוא קרוב מן חופר עמוק כי הגימל תשמש בכאן כמו קוף כאשר תשמש כמו כף באל יחסר המזג מן מסכה יינה וכנה אשר נטעה ימינך שהוא כמו גנה ויסכרו מעיינות תהום כטעם ויסגרו · על ארץ מכורותם מכורותיך ומולדותיך וסכרתי את מצרים הכף והגימל בהם שוים ושתיו הקוף והכף תמיד כמו קובע וכובע תקן משלים הרבה כמו מי תכן את רוח ה' ורז"ל אמרו מלשון קיסוט הכסיטו' והקסי' וכן ויעתקו את ארון האלהים ויעל אשתור עד הס־ כל העם לעלות מן העשר אמר כי התרגום ואקימו ית ארונא עשאו כמו ויצגו · וכענין שנאמר כי ויצגו את ארון ה' ויציגו אותו במקומו מלשון אי אתננה לא עמך והצגתי לפניך ·

ויקבוץ את כל אוכל · יוסף הנזכר למעלה וגם אחרי כן ויצבור יוסף בר · וכן כי אל לספר יוסף · ואמר רא"ה כי אין פרושו כלם ברעב היו מתים וכן כל הארץ באו מצרימה רק טעמו שהקבין כל אשר יכול · והנכון בעיני שקבץ את הכל תחת ידו והוא נתן להסיעמן בכל שנה כדי פרנסתם שלא יבזבזוהו והוא שאמר ויקבץ את כל אוכל השבע הטובות ויצברו בר תחת יד פרעה אוכל הערי' ושמרו ומפני שאמר ויקבץ את כל אוכל ואמר ויצברו בר וכן ויקבוץ את כל אוכל ויאסוף יוסף בר יורה שקבץ כל הנאכל לאדם בר ולחם ומזון אפי' התאנים והמוקים וכיוצא בהם ויצברו מהם הבר אל תחת יד פרעה והוא התבואה שהוא הא בריאה ומוזרה לזרוע ולבר

ויתן בערים כדי לאכלם מכל התבואות והיה כל
האוכל למשמרת לארץ שני הרעב שיקחו ממנו
כדי לזרוע והנשאר יהיה קיים באוצרות׃ ויתכן
שיתן להן דמים כשער הזול מגנזי המלך ולבסוף היה
מכר לפרעה ומכרו להם בשני הרעב כמו שכתו׳
וילקט יוסף את כל הכסף הנמצא בארץ מצרים
או שלקחו המלך בחזקה כי אמן אנו שאמרתו אבל
אוכלים תבואת אוכל וכל בשוה **ויהי** רעב
בכל הארצות אשר סביב ארץ מצרים
כי מה יעשו הארצות אם היה בהן רעב כזה׃
וכן אמרו ככל בשלש ארצות בפניקיא ובערביא
ובפלשתינא׃ וישבר למצרים ויחזק הרעב בארץ
יאמר כי לא פתח יוסף אשר בהם עד כי חזק הרעב
בארץ לא כאשר עשו ע׳ פרעה מיד כי הצם שעקי
כשים להם מאיזה מעט וקוה רבה שלא ישאר להם
כלום וזה טעם והרעב היה על פני כל הארץ כי
טרם פתחו אוצרותיו היה הרעב על פני כל הארץ
ועל יזהר לגזור שלא ימכר להם עד שיחזק עליהם
הרעב מאד או שיתלבש החכם עמר שהיה רעב של
מהומה׃ **למה** תתראו׃ ע׳ תראו עצמכם
שבעים לפני בני ישמעאל ובני עשו
באותה שעה עדיין היתה להם תבואה ומפני אחרי׳
שמעתי שהוא לשון כחשה למה תהיו כחושים
ברעב ודומה לו ומרוה גם הוא יורה לרש״י ודברי
אחרים אין בהם ממש׃ ומה שאומר אל תראו
עצמכם שבעים בפני בני ישמעאל ובני עשו לא
הבינותי שאין בני ישמעאל ובני עשו עתה בארץ
כנען ולמה לא יאמר שלא יראו את עצמן שבעים
בפני בני ארץ כנען ואולי הי׳ ובני ישמעאל ובני עשו
באים מארץ אחוזתם אל יוסף לשבר והיו באים דרך
ארץ כנען שעברים עליו ואמר להם שלא יראו ע׳
עצמן שבעים בפניהם כי יאשימוהו שיש ליעקב
תבואה ויבואו שיין לאכול עמו להם בביתו ואם כן
מה שאמר ונחיה ולא נמות טעם אחר הוא הוצרים
להיות נשארים במעט אשר בידם ושילכו לקנות
ממנו שלא ימותו כאשר יתם הלחם אשר בידם׃
והנכון למה תתראו במקום הזה כי היה להם מעט
מיד כאשר שמעתם שיש שבר במצרים כי כבר
בספקה היו אם לא ימהרו לשבר וזה טעם ונחיה
ולא נמות׃ **והוא** המשביר לכל עם הארץ׃
אינינו ראוי שיהיה השליט על הארץ
משנה למלך מצרים מוכר לכל אחד שהוא
הדקה מעט תבואה ולכן הוצרכו בזה רבותי׳ ואמרו
שנה לסתום כל האוצרות חוץ מאחד בעת ההיא
ועל דרך הפשט יתכן שהיו באים לפניו מכל
הארצות והוא שואל וחוקר עליהם ומצוה לפקידים
המוכרים לאנשי שער טוב כך וכך תבואה ממנין טוב
והוצרכו בני יעקב לבא לפניו בתוך הבאים מארץ
כנען לצוות עליהם כמה ימכרו לאחיהם כי הם
ראשונים לאשר באו מארץ כנען והם באו לפניו
בעבור כולם **וירא** יוסף את אחיו ויכירם
מיד שראה אותם הכירם ופחד אולי
יכירוהו הם ויתנכר אליהם שעשה המצנפת על
מצחו וקנת הקטים ושינה עצמו כמו שאמר באחת
ידענים קומי כה והתקשות ולא ידעו כי אשרית
ידענים היה וכתי׳ ויהי כנעלה והיה מתנכר או
יהיה ויתנכר כאן שהתנכר להם בדבריו שדבר
להם קשות ואמר להם בכעס כאלו לא יבא אדם
לפניו לשבר מארץ פלשתים ויאמרו מארץ כנען
לשבר אוכל׃ וכאשר הזכירו לו זה אז התנכר לו
שהם אחיו באמת וזה טעם ויכר יוסף פעם שנית
כי נתוסף לו בהם הכרה וידיעת אמת׃ ורש״י ז״ל
כת׳ נעשה להם כנכרי בדבריו לדבר אתם קשות
ועל דעתי יהיה ויתנכר עמו שדבר כאיש נכרי׃
ואיננו נכון׃ והם לא הכירוהו׃ יאמר שלא
הכירוהו כלל ולא הוצרך עוד להתנכר אליהם׃
ואמרו רבותי׳ בטעם ההכרה לפי שהניחם חתומי
זקן והם לא הכירוהו שיצא מאצלם בלא חתימת
זקן ועכשו מצאוהו בחתימת זקן ורבנה יששכר וזבולן
אינם גדולים מיוסף רק מעט אבל כיון שקשר את

הגדולים הכיר את כלם · ועל היהמירים ידעת
שיגיעו שם והם לא נתנו לבם שיהיה העבד אשר
מכרו שמשעולם הוא השליט על הארץ · ואמר
ר"א ויכרם · בתחלה הכיר שהם אחיו ואחרי כן לא
השתכל בכל אחד והכירו · **ויזכור** יוסף
את החלומות אשר חלם להם
עליהם וידע שנתקיימו שהם השתחוו לו לרש"י ·
ולפי דעתי שהדבר בהפך יאמר הכתוב כי בראות
יוסף את אחיו משתחוים לו זכר כל החלומות אשר
חלם להם וידע שלא נתקיים א' מהם בפעם הזאת
כי יודע בפתרונם כל אחיו ישתחוו לו בתחלה מן
החלום הראשון והנה אנחנו מאלמים אלמים כי
אנחנו ירמוז לכל אחיו אחד עשר ופעם שנית
ישתחוו לו השמש והירח ואחד עשר כוכבים מן
החלום השני וכיון שלא ראה בנימין עמהם חשב
זאת התחבולה שיעלול אותם כדי שיביאו גם בנימין
אחיו אין לקיים החלום הראשון תחלה ועל כן לא
רצה להגיד להם אני יוסף אחיכם ולאמר מהרו ועלו
אל אבי וישלח את העגלות כאשר עשה בפעם
השנית כי היה אביו בא מיד בלא ספק · ואחרי
שנתקיים החלום הראשון הגיד להם לקיים החלום
השני ועל כן היה יוסף חוטא חטא גדול לצער
את אביו ולהעמידו ימים רבים בשכול ואבל על
שמעון ועליו · ואף אם היה דעתו לצער את אחיו
קצת איך לא יחמול על שיבת אביו אבל את הכל
עשה יפה בעתו לקיים החלומות כי ידע שיתקיימו
באמת גם הענין השני שעשה להם בגביע לא
שתהיה כוונתו לצערם אבל חשד אולי יש להם שנאה
בבנימין שיקנאו אותו באהבת אביהם בקנאתם בו
או שיאמרו הכנים בנימין שהיתה ידם ביוסף ומלבד
שנאתם הקטנה והגדולה ועל כן לא רצה שילך עמהם
בנימין אולי ישלחו בו ידם עד בדקו אותם באהבתם
אותו ולזה נתכוונו רז"ל בב"ר· א"ר חייא בר אבא כל
הדברים שאתה קורא שדבר יהודה בפני אחיו עד
שאתה מגיע ולא יכול יוסף להתאפק היה בו פיוס

ליוסף פיוס לאחיו פיוס לבנימין פיוס ליהודה ראה
היאך דותן כתבו על בנה של רחל וכו' וכן אני אומ'
שכל המעשים האלה היו ביוסף מחכמתו בפתרון
החלומות כי יש לתמוה אחר שעמד יוסף במצרי
ימים והיה פקיד ונגיד בבית שר גדול במצרים
איך לא שלח כתב אחד לאביו להודיעו ולנחמו כי
מצרים קרוב לחברון כששה ימים ואלו היה מהלך
שנה היה ראוי להודיע לכבוד אביו ויקר פדיון נפשו
ויפדו ברוב ממון אבל היה רואה כי השתחוית
אחיו לו וגם אביו וכל זרעו אתו אי איפשר להיות
בארצם והיה מקוה להיותה שם בראותו הצלחתו
הגדולה שם וכל שכן אחרי ששמע חלום פרעה
שנתברר לו כי יבואו כולם שמה ויתקיימו כל
חלומותיו · **ויאמר** אליהם מרגלים אתם
העלילה הזאת יתכן להיות
בה טעם או אמתלא כי מה עשו להיות אומר להם
ככה וכל הארץ באו אליו והם בתוך הבאים כמו
שאמר לשבור בתוך הבאים כי היה הרעב בארץ
כנען ואולי ראה אותם אנשי תאר ונכבדים לבושי
מכלל כולם ואמר להם אין דרך אנשים נכבדים
כמכם לבא לשבור אוכלכם עבדים רבים לכם ·
ויתכן שהיו בתחלת הבאים מארץ כנען והוא
טעם ויבאו בני ישראל לשבור בתוך הבאים כי
היה הרעב בארץ כנען כי עתה באו מהם הראשוני'
ואמר להם יוסף מרגלים אתם כי מארץ כנען לא
בא ט' אדם לשבור אוכל · וזה טעם מאין באתם
שאמר להם בתחלה · **כולנו** בני איש אחד
נחנו יתכן לפרש בטענה הזאת
כי אמרו מפני היותנו אחים בני איש א' ולא נפרד
זה מזה כי כן רצון אבינו באנו כולנו כאחד לשבור
אוכל ולא שלחנו אחד ממנו עם עבדיו וכן היה
הדבר כי למה ישלחם כולם אלא שאין רצונם להפרד
זה מזה גם יתכן שעשו כבעבור כובד הרעב
שלא יגזלו מעבדיהם בדרך את השבר אשר יביאו
ויתכן שאמרו לו כולנו בני איש אחד נחנו הוכל

לחקור עליו כי הוא מדע בכסף עשרו ורוב בניו
ואם תשאל ותחקור תדע כי כמה אנחנו ואנשים
צדיקים בני איש צדיק לא מרגלים · וטעם לא היו
עבדיך מרגלים כמשאנחנו נאמנים בכל דברינו
לא היו עבדיך מרגלים מאז ועד עתה וכן לא היינו
מרגלים מעולם · ורבותי׳ נתעוררו בזה שאמרו
ודרשו שנכנסו בעשרה פתחים כדרך מרגלים—
ולכך הע״ל עליהם · וטענה נכונה היא אבל לא
הזכיר אותה הכתו׳ ושמא שאמרו לו בתחלה כולנו
בני איש אחד נחנו והיא שמחייבת אותם · ויתכן
שיתחיל אמ׳ להם שנכנסתם בעשרה פתחים ועכשיו
אתם עומדים במקום א׳ ונקשרים יחדיו אין זה דרך
מרגלים ואמרו לו בעבור היותנו אחים נאספנו
יחד ואמר להם לא כי ערות הארץ באתם לראות כי
אם אתם אחים היה לכם ליכנס בפתח א׳ כאשר
אתם עתה יחדו אז אמרו כי האחד איננו והקטן
לבדו והכתוב לא יחוש להאריך בטעני הטענות

ויאסוף אותם אל משמר שלשת ימים
עשה כן להפחידם ושיאמינו גם
גם כי את האלהים הוא ירא ומפני מוראו יוציא אות׳
שלא ימותו אנשי ביתם ברעב וזה טעם ואתם לכו
הביאו שבר רעבון בתיכם ועוד כי לא ישימו להניח
האחד רק להצלת כולם **אשר** ראינו צרת
נפשו בהתחננו אלינו · חשב להם
האכזריות לעונש גדול יותר מן המכירה כי היה
אחיהם בשרם מתחנן ומתנפל לרגליהם ולא ירחמו
והכתוב לא ספר זה שם או מפני שהדבר ידוע
בטבע כי יתחנן אדם לאחיו בשאו בידם להרע לו
וישתעשע בחיי אביהם ויעשה כל אשר יוכל להציל
נפשו ממיתות · או שירצה הכתו׳ לקצר בסיפורים או
מדרך הכתובים שמקצר ס במקום אחד ומאריכ׳
גם במקום אחר · והנה ראובן ענה להם שכבר—
אמרתי להם בשע׳ מעשה שלא תחטאו גם כי ילד
הוא ומפני נערותו חטא לכם ואוי לכם להעניש
על חטאת נעוריו ועתה גם דמו עם האכזריות
אשר אתם אומרים הנה נדרש · או יהיה פירושו
גם דמו אעפ״י שלא הרגתם אותו ידרוש השם מכם
דמו וכיחשב לכם כאלו שפכתם דמו בהיותו נמכר
לעבד עולם כי יתכן שימות בעבור היותו ילד—
שעשועים ולא נסה לעבוד · ורבותינו דרשו דמו
ודם הזקן · וטעם ולתת להם צדה לדרך כדי שלא
יאכלו בדרך מהם שקנו והנה הודיע להם זה כי בכל
נתן הצדה לדרך אשר כדי שיוכלו להביא את הכל
כי אמר אין דעתו להרע לכם אם יאמינו דבריכם

ויפתח האחד את שקו · אחד מהם פתח
את שקו במלון לתת מספוא
והאחרים לא פתחו את שקיהם עד היותם עם—
אביהם כאשר אמ׳ ויהי הם מריקים שקיהם כי אולי
היו האחרים עוקרים לחמוריהם תבן כי יאכלו כל
מהלכם בדרך וזה הא׳ לא היה חמורו חזק והוצרך
למספוא ומצא כספו בפי אמתחתו · וכת׳ רש״י כי
אמתחת הוא השק ואנקלוס תרגם טוענא והנראה
מדעתי שהיו לכל אחד שק גדול ושקים קטנים—
לאשוות משא וכלל המשאים יקרא אמתחת והנה
אירע לאחד שמצא כספו בפי אותו השק שפתח
ולא הרע לאחרים כן עד היותם מריקים את כולם
והכתוב אומר כי אמתחת שק גדול יש לו פה כדין
הנקרא בלשון תלמוד מטראתא · ובפי אחד מן
הכדים הושם הכסף לכולם ואירע לאחד שפתח
הכד ההוא שהיה גם הכסף ולא לאחרים · ונקרא
אמתחת בעבור שימתח לצדדין ··

ואת הארץ תסחרו · גם לו מפני השלום
כדי שישמעו שימס לשלא אתם בשאן
כי בכנען מיד היו חוזרין עלי שאמר לא ילך בני
עמכם וכן אמרו לו אחיכם האחד הניחו אתי ולא
הזכירו לו מאסרכם ולא מאסר שמעון ויתכן שאמ׳
להם יוסף ואת הארץ תסחרו ולא ספרו הכתוב
וטעמו שתשאו סחורה כרצונכם לקנות התבואה
ולא אקח מכם מכס בסחורתכם כי איטיב לכם
תחת נמתכם ·· וכן שאול שאל האיש לנו

ולמען היותם מתנכלים לו במקום · או כאשר אמרו
כי כולנו בני איש אחד נחנו אמר להם לא כי באמת
ערות הארץ באתם לראות והגידו לו אם אביכם חי
ואם יש לכם עוד אח כי אחקור עליכם ואדע מה
אתם ואז ענו שנים עשר אחים אנחנו בני איש א'
והוא בארץ כנען היום כי עודנו חי והקטן עמו
והאחד איננו והוא מה שאמר יהודה אדוני שאל את
עבדיו לאמר היש לכם אב או אח וכן במקומות
רבים יקצר במעשה או בספור כאשר הזכרתי ·
ורש"י כת' תהילתו תשבחו וכל לשון זמורה ושוררים
על שם שמשבחים אחר פרקמטיא · כראה שרנה
הרב להזכיר מזוק שלא אמרו אלא שיהו רשאין לסבב
הארץ ולשבור בר כרצונם תמיד ולא מ' כן שנו
ושלוק ויקראו אותה · **את** שני בני תמית ·
קבל עליו באלה להמית ב' אביו כי אמר לו
את שני בני תמית בהיות עונש עליו אם לא אשיבנו
אליך והוא כענין מה שאמר יהודה וחטאתי לך כל
הימים ואמר את ב' בני והם היו ארבעה לאמר תמית
האחד מבנ' דיקיה הקטן בבניו והנה יעקב לא בטח
בראובן כאשר בטח ביהודה כי יהודה גבר באחיו
ועוד כי ראובן כבר פשע באביו ולא יבטיח כי
והכל לפי היתה עצת יהודה טובה להמתין לו קצת עד
שיכלה פת מן הבית כי אז ישמע והוא שאמר לו
ונחיה ולא נמות גם אנחנו גם אתה גם טפנו ·
ושלח לכם את אחיכם אחר ואת בנימין · כראה על
דרך הפשט כי לא היה שמעון רצוי אביו בעבור
דבר שכם ולכך לא אמר את שמעון בני ואת בנימין
כי לא יזכרם ברעם כאשר עשו במצרים ימים
ועוד היה בביתו להם לא שלח עדיין את בנימין ויתחם
במצרים · ורש"י כת' רוח הקדש נצנצה בו לרמת
את יוסף · ובב"ר גם כן אמרו ושלח לכם את אחיכם
זה יוסף אחר זה שמעון · וכמו הוא כי נתן דעת
בעת התפלה להתפלל עליהם גם על האח האחר
אולי עודנו חי ולשון אחר דרשו שם בב"ר אמרו ר'
יהושע בן לוי פתח קריה בגלות ואל שדי יתן לכם

רחמים לפני האיש זה הקב"ה שנא' ה' איש מלחמה
וכתי' ויתן אותם לרחמים ושלח לכם את אחיכם אלו
השבטים אחר ואת בנימין זה יהודה ובנימין ואני
כאשר שכולתי בחורבן ראשון שכלתי בחורבן שני
לא אשכל עוד זה לשונם ז"ל עכ' · והכוונה כי ירידת
יעקב למצרים ירמוז לגלותינו ביד אדום כאשר
אפרש · וראה הכתוב הענין מתחלתו והתפלל עליהם
לשעה ולדורות והכתוב הזה כפי המדרשים לו סוד
גדול כי אמר ואל שדי במדת הדין יתן לכם רחמים
שלפניו יעלה אתכם ממדת הדין למדת רחמים ·
והמשכיל יבין · **ואני** כאשר שכולתי שכלתי ·
ואתה עד שובכם אליה שכו' מספק
כאשר שכלתי מיוסף ומשמעון שכלתי מבנימין ל"ל
והנכון שהוא אומר לא תוכלו להוסיף על שכולי כי
כבר שכלתי יתכחש מכל הבא עלינו ביתרון כאשר
על יוסף וכיוצא וכאשר אבדתי אבדתי כלומר כבר
אני אבדה ואם ימיתנו לא יוסיף על אבדן ·
להתגולל עלינו ומתגולל מתגלגל
ברם · ושמלה מגוללה בדמי'
כאדם שיקבץ ויעבר ע"ד על חבירו · ולהתנפל עלינו
כאדם שיתנפל ברעה על חבירו מלא קומתו ·
ואמר הר' להתגולל עלינו להתרבה עלינו שיגלגלו
עלינו כשוא קישלגלו · ולהתנפל להשתקפה לשים
עלינו דברים שלא היו כי הדבר שאינו יקרא נופל
כמו לא נפל דבר אחד · והנכון עלילות דברים
השקופות מלגן · וכן תי' עלילה השקפה · וטעם
ולקחת אותנו לעבדים ואת חמורינו · כי ידאגו על
חמוריהם לאמר הנה יקחו גם את חמורינו עם
אמתחותיהם ולא יוכל לשלוח לביתם בר וימותו
כולם ברעב · **בי אדני** לשון בקשה
ותחנונים הוא ובלשון ארמי
בייא בייא לשון ר"ל · וזה דבר זר יאחד לשמכו אל
מלת לשון סורסי ואיננו דומה לה כי בי אדוני לה
לא תשתנה ולא יאמר מגנה בי · ועוד שמלת
הקיאה איננה לשון בקשה ותחנונים כמו שאמר הרב

אבל הוא לשון מעשה ותרגומית על סבר ועל שנו
דבר כשמלת אתי בלשון קדש והיא ידועה בלשון
ערב יקנו אותה בקימותקם כולם בטרחות הבית
ובלשון יון שיא בבית רפה בשבא יאמרו אותה
על הדוחק והצער · ובכל בסדר בראשי' מקום סוגו
לרוכב בערבות שיה שמו כל מקום ומקום שאינו
ממונה על שיה שלו אנגריקום במדינה ממונה על
שיה שלו   כך מי ממונה על שיה של עולמו הבא
ר"ל שבכל מקום יש ממונה על המעשה ועל השנו
והבא ממונה על מעשה המעשוקים בטל המעשי'
שיא· ועוד לטעם כפרש ויגש שין אל יהודה שיא
אתה מעשרעשו משליך אמרת לו ואשימה עיני
עליו זו היא השימת עין · ובפרשת ויחי בשלח
שיא את מעשר שיא על בריה · ובפרשת וישלח
יתברו נתמונה אדם ונטל טלית כל טורח צבור עליו
אם ראה אדם מעשר שיא על חברו או שער
עברה ולא מיחה הוא נענש עליו · ובפרשת אשם
כי תריע שה אנה שיא עלכון · וכן במקומות
הרבה· ואנקלוס תרגם כי אדוני בבעו לא שהוא
מלת כי מן בעו אבל רדף הענין שהוא בא בכל
מקום בענין הבקשה · ורא"ה אמר כי כי אדוני דרך
הכרה בלשון הקדש והוא כמו כי אני אדוני המלך
קטן והטעם עשה כי כל מה שהרבה והשמעת
ואם כן נכון הוא שיאמר אדם כי אחי או כי שמעת
ולא מצאתי שהבא מלת כי רק עם אדוני או עם
השם הנכבד הנכתב באלף דלת שגם הוא לשון אדון
ולכן אמר אותו ספרים כי בעיני אתה אדון ומושל
וכאלו שם הכמיין לחזוק כמו ולא אני עבדך כי אני
אדוני המלך· ודומה לזה כי כי בשעריך כי כי שערך
בשערך אני **נתן** לכם מטמון באמתחותיכם
אמר רא"ה יתכן שהיה לאדם מטמון
בבור ושכחו ויבא בעולם כי כספכם בא לי והנה
הם דברים נאמנים   כי איך יבא לכל אחד כספו
במשקלו אבל כל דבר מכוסה יקרא מטמון· טמן
עצל ידו בצלחת· יש לנו מטמונים בשדה· והנה

אמ' להם כי דרך המצרים לוקחי התבואה לשים כל
אחד כספו בשקו והנה המשביר לקח מן הכלים
שקיהם ומלא עשרה שקים שבר והכסף טמון
תחת התבואה ובא אדוניו ושם לשפטם אל כל
בני יעקב כי רצה למהר לשלחם או מפני שלא בא
הכסף לו והנה לכל אחד בפי אמתחתו כספו
במשקלו כי כל איש יבא בידיו כסף שוה חמור
להם· וזה יקרה תמיד בשוקים ובאוצרות הנמכרי'
מרוב מקומות הטעם **כאשר** יוכלון שאת
יותר מן המנהג להם כסף
אשר הביאו לו ושים כסף איש בפי אמתחתו לדעת
כי אמר להם ידע אדוני כי עשה לכם חמס ויבקש
להטיב לכם שאם עשה זה כפעם הראשונה שלא
לדעתם היה להם התנצלות בגביע שנעשה כו
כאשר נעשה בכסף אבל היה לדעתם וידעו בכסף
כאשר ידעו במשא כי הכירו שנתן להם כאשר
יוכלון שאת ואם היה שלא לדעתם אולי טענו עליהם
כי היה הכסף גם בפעם הזאת מטמון ולא יתכן
כן בגביע ומי יוכל לדון עם שתקיף ממנו · ודע
כי בעבור היות השוברים רבים מאד בכל מצרים
ומקומות רבות באתם היו הכלים פותחים כספים
ושקים למשביר והוא מודד להם כפי הכסף הנמצא
בהם וגם עקחים הניתן להם כאשר דבר מלך
שלטון ועוד כי באמונה הוא עשה ועל כן לקחו
בפעם הראשונה שקיהם שמורים ולא ידעו מה
בתוכם גם בשנית· הלא זה אשר ישתה אדוני בו
לא הוצרך להזכיר הגביע אבל דבר עמהם כאלו נודע
שהם לקחו הגביע ולכך אמר הלא זה שלקחתם הוא
אשר ישתה אדוני בו גם הם עשו כאלו אינם יודעים
מה מבקש ואיך נגנב מבית אדוניך כסף או זהב
ואמרו אשר ימצא אתו מעבדיך כסף או זהב גנב
ומת וטעם אשר ישתה אדוני בו עשה להגדיל עונם
אשם כי הגנב כוס המלך אשר ישתה בו חוק לית
המלכו ולא יושל כי ירבה שוחד והשלמין· והוא
נחש ינחש· כי אינני רוצה שיהיה הכוס שלו לאחרי'

וישא למנחשים עליו וזהו שאמר איש אשר כמוני
וכוונתם עוד בו על פי המנחשים ידע שהם גנבוהו
ולכן רדף אחריהם יותר מכל הנמצאים בביתו וכל זה
להתנכל בענין כאשר התנכל בחפשו שהחל בגדול
ובקטון כלה· גם עתה כדבריכם כן הוא·
אף זו מן הדין אמת כדבריכם כן הוא
שכולכם חייבין בדבר עשרה שנמצאת הגנבה ביד
אחד מהן כולן נתפסין אבל אני אעשה לכם לפני'
מן השורה אשר ימצא אתו יהיה לי עבד לרש"י·
ואין לשון גם עתה נופל יפה על הפי' הזה· ויותר
יאמר גם עתה שכדבריכם הוא המשפט אשר
ימצא אתו בלבד יהיה לי עבד אבל יוסף אמר חלילה
לי מעשות זאת· ויורה בו אין משפטם שיהיו כולם
נתפסים בגנבה ולכן אמר בו חלילה לי בו שופט כל
הארץ אני וחלילה לי מעשות לכם יותר בו אין חיוב
העברה בהמצא הגנבה ביד האחד בלתי אם שעברו
בו באוכלם יחד לגנות לגנוב ולקח אחד מהם את
הגנבה לדעת כולם או יתחייבו· והנכון בו יתחלף
הדין מאשים את כולם למה שלמתם רעה תחת
טובה הרעותם אשר עשיתם והם פטרו עצמם
באומרם אשר ימצא אתו ומות בו הוא הגנב ונשי'
אנחנו הנקיים מן הגנבה נהיה לעבדים הנה דעת
אמר שהגנב אשר ימצא אתו הוא לבדו יודע
בגנבה כי אם היו כולם יודעים בגנבה למה ימות
זה ויהיו הם ראוי שימותו כולם או יהיו כולם עבדי'
כי הלוקחים שוה אבל הם טוענים שלא ידעו מאחרי'
בגנבה רק הכנסו את עצמם שיהיו נקנים לעבדים
ולכן אמר להם גם עתה שאתם מודים ומצדיקי'
דבריו כדבריכם כן הוא אשר ימצא אתו הוא הגנב
והוא לבדו הראוי לענש ויהיה לי עבד כי כתשלומיו
אבל אתם יותר ממיתתו אתם תהיו נקיים כי אולי לא
ידעתם בגנבה כאשר אמרתם או טעם כן הוא כן
יהיה גם עתה שאין כן המשפט כדבריכם כן יהיה
ומאודו והלא אמר כדבריכם כן הוא והשלחם וילכו·
כטעמו כן יהיה והוא הנכון בעיני והוא דברי רז"ל

בדבר שאמרו עשרה בני אדם שנמצאו בגנבה אין
כולם בגזירה אם אין אנו שעשה כן וכו' נתכוונו לומר
שפירשנו ולא כדברי רש"י· ובכל לתקן לדעת הרב
שאמר יוסף חלילה לי מעשות זאת שאחייב לכם את
רעת מאשר על ביאור שפטור אתכם ימצא בו ואמר
לכם ואתם תהיו נקיים כי אני אקיים דבר עבדי
ועבת מעלתם אשלים

סדר ויגש אליו

טעם ידבר נא עבדך דבר· לאמר בו דברים מועטי'
ידבר ולא יהיו עלינו לטורח· והנכון כטעם בו דבר
הוא ההמורה אשר יחלה פניו להחליף כמו אחיו
בו כי לא יבקש ממנו דבר אחר ואחר דבריו פוס
ונקשה לנו· ואל יחר אפך בעבדך כי כמוך
כפרעה· יאמר אל יחר אפך בו על דברי לפניך כי
כמוך כפרעה ובמורא גדול אני מדבר עמך כאלו אני
מדבר לפני פרעה· אדני שאל את עבדיו
ועתה לא ידעתי טעם להאריכות דברי
יהודה בספור מה שהיה בכל מעלה ומה שאמרו ז"ל
ובו זו היא שיחת עבן שאמרת להושיבך עלינו·
איכה טענה בו המושל שיצא להביא אדם לפניו
לא יעשה על מנת לפטור אותו מן הרעה שיצא
וכל שכן על הגנבה שיגנוב מבית המלך הגנוב
אשר ימצא בו ומתחלה כבר שם שם עליו לטובה
וקרא לו שלום בכבוד שאלו יחנך בני· ועשה לכולם
לכבודו משתה לפניו בבית המלך והרבה משאת
ונתן להם בר כאשר יוכלון שאת יותר מנגד כסף
שהשיבו לו כאשר פירשנו ומה לעשות לו·
ואשר ירחם לו על דרך המשפט שאינו נכון התחממם
להשאר באחיו כי אשר יהודה כי הטעם הוא ירא
כאשר אמר לו וכאשר נתן עצמו ערב כראוי הטוב
לרחמים על הנער שעשה להם· וזה ענין
הספור אמר לו אנחנו באונס הגדנו באחינו וזה
מפני שאלת אדוני ולא הודינו גם כן להורידו

לפניך כמשפטך הראשונה רק אמרנו כי לא יוכל
הנער לעזוב את אביו אבל בנפשנו נביא אותו
ממנו ולעצת רעבם אמרת לא תוספון לראות
פני ולא רצה אבינו לשמוע עד היותנו כולנו ב
בסכנה לשוב לשבר מעט אוכל ואז הודה בפחד
ובדאגה · ועתה כראותו כי אין הנער ימות בנפש
מרה ולכן תפול נא תחנתי לפניך לרחם עלינו ועל
הזקן ויקח אותי תחת הנער לעבד עולם כי טוב אם
ממנו ולך תהיה צדקה וזה טעם כל הפרשה ·
ויתכן שיהיה והורידו עבדיך את שיבת עבדך
אבינו כמו לכבוד · והורדת את שיבת עבדך
אבינו · וכן וחטאת עמך ·· ויש לומר עוד על
דרך רבותינו שאמרו זו היא השימה שלא יאמר כי
כמוך כפרעה ראוי שתעמוד בדבריך ובתורך
כי על פיך הבאנו אותו באונס גדול כאשר יזכר
ופחד לנפשם לו יותר אבל יש בסתר דבריו שהיה
מעשה הגביע התחלה מאתו להעליל כי למה
יבקש לראות על כרחם · וכך אמרו בב״ר אמר לו
יהודה תדע לך שבעולם אתה בא עלינו כמה
מדינות ירדו לקנות אוכל כלום שאלת אותם כמו
ששאלת לנו שמא בתך אנו מבקשים או אחותינו
אתה מבקש וכו׳ יאמרו כי היה זה בראיה בדבריו
ואשימה עיני עליו · אמר ר״א הטעם שאראה
אותו ולא תכחיש בכתוב שימת עין על הראיה בלבד
ושימת עיני עליכם לטובה · והנכון שיספרו
ואל תגעו לו מאומה רע · כי לא צוה אותו שיראהו
אחרי שיקחנו אלא שישמור אותו וייטיב לו אבל כדר
להם יוסף לחמול עליו לשמרו ואם לא נזכר בפי
כאשר יקצר שם בכל הדברים האלה אשר ספר
יהודה בפניו ולא הזכיר מאסר שמעון ועלילת
מרגלים אתם דרך מוסר או אימת מלכות ··

ועזב את אביו ומת · פי׳ ר״א ומת אביו ואם
כן היה אומר לא יוכל אחינו לעזוב את
בנו ועזב את בנו ומת · או לא יוכל שיעזוב הנער
את אביו כי לא יתנו האומה על אחיהם בנער כי

הם יחזיקוהו בגדול לא ידע בין טוב לרע אבל
פירושו לא יוכל הנער לעזוב את אביו מפני נערותו
והיותו ילד שעשועים בחיק אביו אשר אהבו ואם
יעזבנו ויבוא בדרך ימות הנער · ויהי כי
עלינו אל עבדך אבי ונגד לו את דברי אדוני ·
אמרו כי בבואם שאין מזיד הגידו לו שלא יוסיפו ל
לראות פניו בלא אחיהם הקטן ולא אבה לשלחו
והיה מעונה לו שמעון במאסרו וזה טעם ויאמר
אבינו שובו שברו לנו מעט אוכל כי לא רצה להודו
לשלחו בכל אשר אמרנו עד שהזקן הרעב ··
אתם ידעתם כי שנים ילדה לי אשתי · אם יאמר
שהוא יחיד לאמו מה טעם בזה שהזכיר שיברתנו
ברעה שאול אחרי שיש לו בנים רבים ובני בנים
ואמנו כבר מתה לא תבכה עליו בפניו אבל הטעם
כי יעקב לא לקח אשה מדעתו רק רחל וזה טעם
ילדה לי אשתי כי לא נולד לי מאשה אשר היא
אשתי בדעתי רק שנים ושניהם אהבתי בהם כאלו
הם יחידים והאחר כבני הפלגשים אצלי · ואחיו
מת וזה לבדו בני יחידי אשר אהבתי ולכן יקדים
הכתוב רחל ללאה כרחל וכלאה אשר בנו שתיהן
את בית ישראל ויקרא לרחל וללאה כי היא הקודמת
במחשבתו ואמרו המפרשים כי לכך יאמר כסדר
הזה בני רחל אשת יעקב כי היא העקרה אשר לו
באמת בלא מרמה ולדעתי היה זה מפני שהוא אמר
שם בין השפחות וכבר הזכרתי כן · וקראו אסון
והורדתם את שיבתי ואם יקראהו אסון כאחיו
תורידו את שיבתי ברעה שאולה או וקראהו אסון
שיקראהו כן מפני היותו נער ורך ולא נסה ללכת
בדרך וכמו שאמר למעלה פן יקראנו אסון כי פי׳
אסון מות מקרית כמות בני אדם ויהיה רעה או
בחמי הקור בדרך · כי עבדך ערב את הנער
יאמר כי יהיה כמו שאול עליו כי נכשלנו שאמרנו
לו לא רצה הזקן לשלחו עד שנתעשתי לו ערב עליו
ובטח בו ועל כן ישב נא עבדך תחתיו ·
ואם יהיה שלום והורידו עבדיך כששונו

יאמ׳ ל׳ אנחנו מעבירים מיתת הזקן ברעה כי אנכי
ערבתי לו · ואמ׳ כי איך אעלה אל אבי להודיע כי
יבחר להיות עבד שלא ימצאנו אותו ט׳ אבוא בלתי הנער
שלא יוכל לראות ברעתו כי יבכה תמיד ויתאונן
עליו כל היום ויזכיר זה שלא יעבור אותו שיעשה
מרעה בעבור שהוא ידע לברוח יו״ד מן הנער ·

ולא יכול יוסף להתאפק לכל הנצבים עליו ·
לא יכול לסבול שיהיו מצרים נצבים עליו
ושומעים שאחיו מתביישים בהודעו להם לרש״י ·
ולא אמ׳ להתאפק לסבול לכל הנצבים עליו טעמו
עד שיצאו כל הנצבים עליו והוצרך לקרא להוציאם
אבל אנקלו׳ תרגם לאתחסנא להתחזק וכן ויתאפק
ויעל השלה · וכן כל לשון התאפקות בכל מקום
חזוק · והנכון בעיני שהיו שם מבית פרעה ומן
המצרים אנשים רבים יחלו פניו למחול לבנימין כי
נכמרו רחמיהם על תחנוני יהודה ולא יכול יוסף
להתחזק לכול ויקרא לעבדיו הוציאו כל איש נכרי
מעלי כי אדבר עמהם ויצאו מעליו ובצאתם מעליו
את קולו בבכי וישמעו מצרים ואנשי בית פרעה ·
המוציאים מעליו כי עמים באחר היוצאים · ויתכן
כי פי׳ הנצבים עליו משרתיו העומדים לפניו כמו
הנער הנצב על הקוצרי׳ שרי הנצבים להתיצב על ה׳
וטעם ויקרא שקרא קולו בכעס יאמ׳ למשרתיו
הוציאו כל איש מעלי בלתי האנשים האלה
וטעם בהודעו שהוציאם מפני שלא ישמעו
בהודעו להם המכירה כי תהיה להם גם שי״ן למוכשו
שיאמרו עבדי פרעה ומצרים אלה אנשי בוגדות
לא יבטחו באחרים ולא ירכבו באחריותם באחיהם
גם באחיהם בגדו מה יעשו במלך ובעמו ונגד
ביוסף לא יאמינו עוד **כי זה** שנתים הרעב
בקרב הארץ · הוצר לפסוק שעבר
ויגעו גם הם עם מן הארץ אשר עברו עליה שתי
שנים ברעב ואכלו כל מה שהיה בהם ונתקרר
השער מאד ועוד יעברו עליה ה׳ שנים לא יהיה
להם בה מחיה כלל אם לא שלפו הקבה לעצרם ·

כי פי המדבר אליכם · בלשון הקדש בלא מליץ וזה
דעת המפרשים והוא תרגום אנקלוס · ויתכן
שאמר להם כי לא מתחלה ולפנים כי אינכם רואים
שידבר אדם א׳ במצרים בלשון הקדש כי על דעתי
הוא שפת כנען כי אברהם לא הכיר אותה מאור
כשדים ומארץ חרן כי ארמית היא והנה חזק עד
ואינכם לשון איש אחד לבדו אבל הוא שפת כנען
ורבים במצרים יודעים אותה כי קרוב הוא ואף כי
המושל שדרך המלכים והמושלים לדעת הלשונות
וכמו שתראה בנבוכדנצר שאמ׳ בלשון קדש חלום
חלמתי ותפעם רוחי לדעת החלום בעבור שהיו
שם חרטומים ואשפים ומכשפים וכשדים מלשונות
רבים ומעברים וכולם יבינו אותו והם ענו לו ארמי׳
וידברו הכשדים למלך ארמית כי הם היו הקרובי׳
אלו היושבים ראשונה במלכות והם היו מרשות
לדבר ט׳ המלך ועוד כי כאשר בא יוסף מאסר־
למצרים יבואו רבים · ויותר היה להם ראיה
בהודעתו ועניין המכירה אני יוסף אחיכם אשר
מכרתם אותי מצרימה · והנכון בעיני כי יאמר
והנה עיניכם ועיני אחי בנימין רואות כי אני המושל
והאדון לכל מצרים המגיד לכם מפי כי אני אחיכם
ומעתה להוריד אבי ט׳ לבבלו א״כ תגידו לאבי את
כל כבודי ואת כל אשר ראיתם כי בשטנים־
ותמהרו להורידו אלא כי המצרים יאמינו ויש בו כח
להצלו ולהחיותו ברעב והוא כמו כי פי אני דברתי ·
וכנגלי בימים מגלה אמרו כפי כן לא ·

וישבת בארץ גשן · היה יוסף יודע
בארץ שלא ירצה־ לעמוד
בשער מצרים אשר שם הבירה למלכות על כן
שלח לו מעתה כי בארץ גשן יושיבם ·
וטעם אתה ובניך מחובר בפסוק העליון רדה אלי
אתה ובניך ובני בניך וצאנך ובקרך וכל אשר לך ·
ואמר פן תורש אתה וביתך דרך כבוד כי
לאחיו יאמ׳ כי למחיה שלחני אלהים לפניכם ולשום־
לכם שארית שהיו מתים ולא ישאר להם שארית

אבל אמרו לו רבה עוד כי אמרו אם תתעכב בארץ
כנען תרעב כי אינו לא תוכל לבוא לארץ כנען לפס
רב מעבדי המלך כי יחשדו אותו שאנו מוכרו שם
לנסות לפס אוצרות כסף ולשוב אל ארצו ואל
מולדתו ובמאמרי וידעו כי אתם אחיו ואחי יתן לו
המלך רשות · וטעם באו אחי יוסף כי היה יוסף
מגיד לבית פרעה כי יש לו אחים נכבדים בארץ
העברים כי גנב גנבתי מעם ועתה שמעו כי באו
אחי יוסף אשר אמר וייטב הדבר בעיני פרעה
ובעיני עבדיו כי היה הדבר להם לחרפה שימשול
בהם איש נכרי עבד מבית האסורים יצא למלוך
ועתה בבוא אלו אחים נכבדים ומזרע כי הוא
הגון להתיחס לפני מלכים שמחו כלם בדבר ·

ואתה צויתה זאת עשו · אמר לו הדבר
בעבור מדעת מוסר יוסף כי אינם
סולה יד בהון המלך ולא ידע אתו מאומה על כן
חשב פרעה אולי לא ירצה לבוא אביו דבר על כן
אמר לו אתה מצוה אותך שיעשו זאת על כל פנים ·
ולאביו שלח כזאת עשרה חמורים כפשוטו וזה
ומהו הפשוטו עשרה חמורי׳ ובמ׳ לר״ש · ואמנם נכון
שירמוז על הפשוט אבל יתכן שיאמר כזאת עשרה
המנחה · ויהיה שישרו ולאביו שלח זאת המנחה
עשרה חמורי׳ וגו׳ והכסף כלו יתרה רק דרך לשון
כן כמו והדבר אלו כדברים הלה עשה לו עבדך ·
או יאמר ולאביו שלח כדרך הזאת אשר נתן
לאחיו ולא להשוותן רק כאשר נתן להם צדה לדרך
גלהם כן שלח לאביו בר ולחם ומזון לדרך בבואו
והוא הנכון והזכיר חמורים ואתנות כי המשא
ומשאי המשא הכל שלח לו והקנינו לבוא זכרים
ונקבות כאשר עשה אביו **אל** תרגזו בדרך ·
ענין רגז הוא רתת ותנוע ויאמר בבואו
מן הפחד על הרוב לב רגז ורגזו וחלו ותחתי ארגז
ומימיך כרגזה וכדאגה תשתה · ולכן הנכון בעיני
בפסוק הזה שאמר להם יוסף אל תפחדו בדרך
והענין כי בעבור נשאם בר ולחם —

ומזון וטוב מצרים שהוא הבכורות אולי יפחדו
בדרך כל בתים וכל שכן בשובם עם כל רכושם ולא
ימהרו לדבר ולכן אמר להם שילכו בזריזות וימהרו
לבוא כמו שאמר מהרו ועלו אל אבי ולא יפחדו כלל
בדרך שהוא עליהם שמוא המושל בכל ארץ מצרי׳
ויהי כל האחר שת הקנבנו ומוראו ייראו מכל וילכו
ויבאו לבטח · **ויפג** לבו · כחלף לבו והלך
מלהאמין לו היה לבו פגה אל הדברי׳
לשון מפוגן טעמן בלשון משנה וכמו מאין הפוגה
וריחו לא נמר מתרגו׳ וריחיה לא פג לר״ש · ואינם
נכון כי לשון הפוגה שתוק ושתיקה כמו אל תתנו פוגת
לדוכן שנו פוגה ולא תדימה מאין הפוגות שנגרה
תמיד מאין שתה והפסק · וכן ועל כן רף תפוג
תורה תבטל והפסק וכן מפוגן טעמן שמפסירין
אותן ומבטלו ונבזה ויפג לבו שנתבטל לבו והפסיק
משימתו כי פסקה התנועה הלבו והיה כמת וזה
הענין ידוע בבוא השמחה פתאום והזוכר בספרי
הרפואות כי לא יסבלו זה הזקנים והחלשי הכח
שיתעלפו רבים מהם בבוא להם שמחה בפתע
פתאום כי יהיה הלב נרחב ונפתח פתאום והחום
הטבעי יצא ומתפזר בחיצונו ויאפס הלב
בהתקררו · והנה נפל הזקן כמת ואמר כי לא
האמין להם לומר שעמד זמן גדול מן היום והוא
שוכב דומם בעבור שלא האמין להם כי היודע
בעלוף הזה שיחזקו לו וידברו אותו בשמחה היא
עד שתתקבל בו נשמתו · וזה טעם וידברו אליו
את כל דברי יוסף אשר דבר אליהם ·
וירא את העגלות כי היו עשויים באופן דברי
יוסף ומעשיהם לפני העגלות ואז שב רוחו אליו
והורה נשימתו והיה וזהו ותחי רוח יעקב אביהם ·
ורבותינו אמרו ושרת רוח הקדש בעבור שהדבר
אמת הוסיף זה ודרש כן מאמרת רוח שלא אמר
ויחי יעקב אביהם ועשאו מענין רוח יי׳ אלהים על
ועתה יי׳ אלהים שלחני ורוחו איש אשר רוח בו ·
וידברו אליו את כל דברי יוסף · ירא לו על דרך

הפסוק שלא הוגד ליעקב כל ימיו כי אחיו מכרו את
יוסף אבל חשב כי היה תועה בשדה והמוצאי' אותו
לקחוהו ומכרו אותו אל מצרים כי אחיו לא רצו
להגיד לו חטאתם אף כי יראו לנפשם פן יקצף
ויקלל' כאשר עשה בראובן שמעון ולוי ויוסף לא
רצה להגיד לו במוסרו הטוב ולכן נאמ' ויצוו אל יוסף
לאמר אביך צוה לפני מותו לאמ' וגו' ואלו ידע יעקב
בענין הזה היה ראוי להם שיחלו פני אביהם במותו
לצוות את יוסף ימחול כי ישא פניו ולא ימרה את
דברו ולא היו בסכנה ולא יצטרכו לבדות דברים
מלבם **ויזבח** זבחים לאלהי אביו יצחק ·
חייב אדם בכבוד אביו יותר
מכבוד זקנו לפיכך תלה ביצחק ולא באברהם לרש"י
ואיננו מספיק שהראוי עוד לאלהי אבותיו כלו
שייחד אדם כמו שאמ' האלהים אשר התהלכו אבותי
לפניו אברהם ויצחק ובתפלתו אמר אלהי אבי אברהם
ואלהי אבי יצחק או יאמר ויזבח זבחים ליי' כמו שאומ'
באברהם ויבן מזבח ליי' ומה צרך לפרש כי יותר
אבל הפסוק הזה יש בו סוד יגלה אותו לנו שם בבר'
כי כאשר בא יעקב לרדת מצרים ראה כי הגלות
תתחיל בו ובזרעו ופחד ממנו וזבח זבחי' רבי' לפחד
אביו יצחק שלא תהיה מדת הדין מתוחה כנגדו
ועשה זה בבאר שבע שהוא בית תפלה לאבותיו
ועשה כנגד רשות בלכתו לחרן ואמר הכתו' זבחים
להודיע שלא היו עולות כאשר עשו אבותיו כי אברהם עולות
הקריב ורבותינו אמרו לא הקריבו בני נח שלמים
עולות הקריבו וכן הוא כתוב מעשרם ויעל עולו'
במזבח אבל יעקב מפני פחד יי' הקריב שלמים
להשתוות בו כל המדות כמו שאמרו שלמים שמטילי'
שלום בעולם והנה היתה תחלת כונתו במד' הגבור'
שהיא הקרובה אליו וזהו הטעם שאמרו בבראשי'
רבה שחייב אדם בכבוד אביו יותר מכבוד זקנו ·
והוא הטעם שאמרו שם בלשון אחר בהלל שואלי'
בשלום התלמיד ואחר שואלין בשלום הרב · ולאותו
במדרשו של ר' נחוניא בן הקנה כלשון הזה וישבע

יעקב בפחד אביו יצחק וכי יש אדם שישבע כך
באמונת פחד אביו אלא עדין לא ניתן ליעקב כח
ונשבע בכח שנתן לאביו שנאמר וישבע יעקב
בפחד אביו יצחק ומאי עזו הוא דכתי' מה ותפל
אש יי' ותאכל את העולה וכתי' כי יי' אלהיך אש
אוכלה הוא ונאמ' עד כאן במדרש ומדבריהם נלמוד
שמפני כן לא אמר ויזבח זבחים ליי' לפי שעתה
כבר זכה יעקב בחלקו שנאמר תתן אמת ליעקב
חסד לאברהם אשר נשבעת לאבותינו מימי קדם
והוצרך לפרש והנה בזכות הקרבנות נראה אליו
אלהי יצחק אביו במראות הלילה במדת הדין רפה
וזהו שאמר אלהים במראות הלילה וזהו מה שאמר
אנכי האל אלהי אביך כי הוא האל מדת ט' אשר אמ' לו
בחרן אנכי האל בית אל אשר משחת שם מצבה
והוא אלהי אביך הוא השם והוא המדה והבטיחו
שלא יירא במצרים כי יזכה בדינו ויגאל אחר עמי
וזהו טעם ואנכי אעלך גם עלה ·· וכת' הרב
בספר מורה הנבוכים כי תרגו' אנכי ארד עמך
מצרימה ואנכי אעלך גם עלה אנא איחות עמך ·
ואנא אסקינך ונטלו הרב בזה על דעת אנקלוס ·
ואמר כי אנקלוס שם כל מאודו להרחיק הגשמות
בכל ספור אשר בתורה וכל אשר ימצא ממנו הסימני'
המורים על מין ממיני התנועה ישים ענין התנועה
לכבוד נברא או לשמירה מקהל · ומתרגם וירד יי'
ואתגלי יי' ארדה נא ואראה אתגלי כען ואחזי וא'
ואם כן למה תרגם כאן אנא איחות · ופירש הרב
כי בעבור שאמר בתחלת הענין ויאמר אלהים לישרא'
במראות הלילה לא היה קשה לאנק' לספר המאמ'
כאשר נאמ' במראות הלילה כי הוא ספור מאמר
לא ספור מעשה שהיה כי יש הפרש גדול בין מה
שיאמר בחלום או במראות הלילה ובין מה שיאמר
במחזה ובמראה ובין מה שיאמר בדבר מוחלט ויהי
דבר יי' אלי לאמר או ויאמר יי' אלי לאמר אלו דבריו
ובן אמר שהרחיק אנקלוס הגשמות בכל מקום
נסים פרושה הנגעת הדבר הקוה לברא או קטל
לו

תפלה ויתרגם שמיע קדם יי וקבלא אקבל קבלתיה
גם כן הדבר כדברי הרב. למה יברח אנקלוס מן
התנועה ויראה השמיעה גם כן מיראתו שתורה
על גשמות ולא יברח מן האמירה והדבור ולא מן
הקריאה בשום מקום מן כלם גם במראה גם
במאמר מוחלט גם בכולן יתרגם ויאמר יי ומלל יי
וקרא יי למשה והיא גם היא תורה על גשמות והיה
לו לתרגם ויתאמר מן קדם יי לו ואמר יקרא דיי
לו ואתקרע יי כפי הראוי בענין כמו שפרש הרב
בדבור ובאמירה ולמה ירחיק השמיעה ולא ירחיק
הראיה שיתרגם אותה וחזא יי ואשר אמר הרב כי
יורה על ענין השגת שכל כאשר יורה על ענין ה
השגת העין. כל שכן שהוא זה בשמיעה כי היא
תאמר על ההשגה בשכל וברצון כרוב המקומות
כגון וישמע אברם לקול שרי שמע קול תחנוני גם
כי תרבו תפלה אינני שומע הנה שמוע מזבח טוב
והיה אם שמוע תשמע לקול יי שמרון לב שומע
וכן רובם והנה אנקלוס לא היה לו לברוח מן השמיעה
שלא תורה רק על קבלת הדבר והרצון בו. ולא
ברח מן הראיה בשום מקום אבל תרגם אותה
כפשוטה בכל מקום שהדבר מושג בראיה בלבד
אבל כאשר איננו מושג בראות בלבד והוא צריך
הבנה והתבוננות יתרגם כפי הראוי גם כאשר אמר
כי ראה יי בעניי ראה ראיתי את עני עמי וירא
אלהים את בני ישראל שאין הראיה בהם שיראה את
נפשם אבל שיבין בענינם וידע אותם וזה דרכו
בכל התורה לא כטעם שעלה בדעת הרב ונסתבך
בו. וכלשון העברה כבה אנקלוס ותרגם ויעבר יי
על פניו ואעבר יי שכינתיה על אפוהי שיחיד
הדבר העובר נברא לדעתו ולא יוסר לשון התנועה
בברוא כפי מה שהזכיר הרב ואם כן איך תרגם יי
אלהיך הוא עובר לפניך יי אלהך הוא עבר קדמך
והנה זה מן התנועה בספור מעשה ולא יירא אנק
ממנו וכן בפסוק וירא ישראל את היד הגדולה
תרגם גם וחזא ישראל ית גבורת ידא רבתא טיפל

כי הגבורה מפני לשון אשר עשה והשאיר כי ידא
רבתא ולא היה ירא ומתפחד מן היד ולא יכנה אם
אותה כלל וכן נהג בתרגם כטעם באשבע. אלהים
באשבעא דיי ומה שאמרנו הרב כי ישים אנקלוס
השבעה כלשון נברא אשר פיה השבועות בחפץ הנברא
איננו אמת כי הנה ימימין אם דתלמו כת ימינה
ולא פחד מן הימין הכותבת שתורה על גשמות וכן
מן השבועה. ועוד תרגם אדירי ימינך ואמר ימינך
יי תברת סנאה ואמר ובמימרך פטיך ותל ירך החוק
ירך הקיפא ואמר בגיד הקיפא ובדרעא מרממא
וכן ותאחז במשפט ידי ותתקיף בדינא ידי וכן
תרגם הדירא שוני יי אלהך בה. והנה בעקב כתו
בתחלת הענין ויאמו והנה סולם מוצב ארצה ופחד
אנקלוס ממנו ותרגם והא יקרא דיי מעתד
עלוהי ולא תרגם והא יי בעבור שהוא בחלום.
ותרגם והנה אנכי עמך והא מימרי בסעדך ולא
אמר והא אנא עמך כמו שתרגם אנא אחות
עמך ואשקף שהוא ספור דבר שבאה בחלום כמוה
בשוא. ותרגם ואנכי אהיה עם פיך ואנא איהי עם
פומך ואמר שיאמר כי אהיה עמך ארי יהא
מימרי עמך. ועוד נזהר אנקלוס בחלומות.
ותרגם ויבא אלהים אל אבימלך בחלום הלילה ויבא
אלהים אל לבן הארמי בחלם הלילה ואתא מימר מן
קדם יי. ואם תאמר שחשש שלא תהא הבאה
קודמת לחלום ויחשב בה שהיא ממש הנה בשלמה
כתוב בגבעון נראה יי אל שלמה בחלום הלילה.
ותרגם אותו יונתן בן עוזיאל אתגלי יי לשלמה ואם
הדבר הנאמר בחלום יספרו אותו כאשר כאמר
בחלום הוא ואל יקשה עלינו אנקלוס שהוא מאמין
יורה על הגשמות כי היותו בחלום יתרץ הקושי כי
שאינו ממש גם כן הדבר שיאמר כי הוא נראה ב
בחלום ראוי שיספרו אותו כאשר הוא כי מה שבאמת
כי שהוא בחלום הלילה יגיד שאינו ממש אבל הוא
חלום שנראה לו ממש כן. ואל תחשוב שהיה זה
שיונתן בן עוזיאל מפני שלא יאמר בארמית לשון

ראיה בחלומות כי וארא בחלומי מתרגם וחזית ·
ובכתב כנאמר חזה הוית · וכן תרגם אונקלוס ולא
עשה התמיהים כי על ה' אלא על מימרא דה' ·
ואין כאן ירחק ופחד מן הגשמות וכן וידבר העם
באלהים ובמשה ואתרעם עמא על מימרא דה' ·
וכן ביני וביניכם ובין אלהים ובין כל נפש חיה בין מי
מימרי ומימרא דה' וכיוצא בהן הרבה · וכן תרגם
יכף ה' יסף מימרי דה' · אלהים עד מימר דה' סהיד
ואין לו בהן יראת הגשמות וגם אין למימרא ענין
בכאן שיאמר בו שיפסה ויעשה וכן השבעה לי באלהים
קיים לי במימרא דה' ואין השבועות מוזכרים אצ
נשבע במאמר אלהים וכיוצא בזה רבים לאונקלוס ·
וסודם ידוע למשכילי · וכן בלשון עמידה אמר הרב
ששם יונתן בן עוזיאל כוונת לפרש בו קיום ולכך
תרגם ועמדו רגלנו והתגלי גבורתיה וכן יתרגם כל
דבר עסק ותנועה גבורתא · והנה אונקלוס לא
יתרא מלשון עמידה ותרגם הנה עומד לפניך כי
שם על הצור הוא הנה קאים קדמך תמן על טינרא
ומה שאמר הרב כי אונקלוס ישים ענין התנועה
גלוי שכינה והראות כבוד נברא הנה אונקלוס יתן
הכבוד יקרא מלתא כי בלשונות האלה ויתרגם
וירא כבוד ה' אל כל העדה ואתגלי יקרא דה' כמו
שאמר ואיתגלי ה' ולא יתרגם ואתחזי יקרא דה' וכן
ירג במלאכים ואיתגלי ואם ידבר אונקלוס במלאכי
ובכבוד נברא בענין הגשמיות כמו שאמר הרב
היה ראוי שלא יתרא מן הראייה שיראה האדם
ויתרגם בהם ואיתחזי כמו שעשה כי ראייתו אינם
פנים אל פנים אחרי חזיתי מלאכא דה' ואם השלם
שיהיה הדבר הנקרא שכינה כבוד נברא ואומר
הנכבד יתי כאשר חשב הרב כאן · ובפרקים רבים
מספרו והוא תרגם אם אין פניך הולכים אם לית
שכינתך מהלכא בינא ומשה לא יחפוץ בלבריית
עמו כבוד נברא שהרי אמר לו הנה מלאכי ילך
לפניך ולא היה מתרצה בבריאה כל היה מבקש שילך
עמו הוא בעצמו ובכבודו · וכן אמר שבימות השם

בקולו ואמר לו גם את הדבר הזה אשר דברת א
אעשה אמר משה ילך נא ה' בקרבנו · יהיה כען
שכינתא דה' בינא וכן תרגם לא תוכל לראות את
לא תכול למחזי אפי שכינתי · ארי לא יתחזיין אינשא
ואמר יונתן בן עוזיאל בריך יקרא דה' מאתר בית
שכינתיה · ואם הכבוד הזה יהיה כי הכתוב עשה
הנברא ואמת ויהיה כמו הראני נא את כבודך
שאמר כי הרב כן הנה הוא כי אתר ובית ושכינה
ואם יאמר שהוא כבוד נברא כדעת של הרב
שכבוד ה' מלא את המשכן וזולת איך יקבלו כי
ברוך והמבורך ומתפלל לכבוד נברא כעובד עז ·
ובדברי רבותינו דברים רבים יורו על השם השכינה
שהוא האל יתעלה אבל הענינים האלה לאונקלוס
ויונתן בנו דברים ידועים בקבלה וסודם לנודעים אין
ובמעמד הר סיני יתרגם אונקלוס כל מלת אלהים
הנזכרת בפרשה יקרא דה' אין מימרא דה' וכאשר
תמצא בפרשה השם המיוחד לא יאמר כן והכל
בחכמה ובתבונה מאמרו ועד אומר זה בעלי יתי
אבל מה שאמר כאן אנכי איהות עמך רבה לרמוז
כי מה שאמרו גלו למצרים שכינה עמהם שנא' אנכי
ארד עמך מצרימה גלו לאשור שכינה עמהם שנאמר
ושמתי כסאי בעילם והנה האמיר והיר' שנסכימו
שפרשתי למעלה ולא היה יכול לתרגם אלא כן
בסוד טעם כאשר רמזתי אבל שם במעבר לא יתכן
לתרגם והוא אנכי עמך בעבור כי שם כתוב והנה
ה' נצב עליו והמשכיל יבין · ומה שאמר אונקלוס
שאינם כפשוטו מימש ברית מימש ועשאו ענין עוד
בלבד ואמר מימרי בסעדך ולא אמר מימרי
עמך כמו שאמר במשה והנה יראתו נפלאו מתורת

ויאמר יעקב יעקב · אחר שאמר לו השם
לא יקרא שמך עוד יעקב כי אם
ישראל יהיה שמך הראה לו השם הנכבד
הזה וכן הוא נזכר בפרשה הזאת שלשה פעמים
אבל קראו יעקב יעקב לרמוז כי עתה לא ישור
עם אלהים ועם אנשים ויוכל אבל יהיה בגלות עבדי

לו

עד שיעלו נ״ס ע׳ לא כי מעתה הגלות התחיל בו ולא
וזה טעם ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה
יעקב ובניו ועם כי בשם בני ישראל יבאו שמה כי
יפרו השבטים וירבו ויגדלו שמם וכבודם אבל יעקב
הוא עתה ברכת שם ·· והזכיר הכתוב ער ואונן
עם שמות בני ישראל הבאים מצרימה להודיע
מדבריו שכתבתי כבר והמשכיל יבין זה וטעם כל
הפסוק וכן הזכירם בפקודים בני יהודה ער
ואונן וימת ער ואונן בארץ כנען ויהיו בני יהודה
למשפחותם · ובדברי הימים מנאם במספר אמר
בני יהודה ער ואונן ושלה שלשה נולדו לו מבת שוע
הכנענית ותמר כלתו ילדה לו את פרץ ואת זרח
כל בני יהודה חמשה : **ובנות** בניו סרח
בת אשר ויוכבד בת לוי לשון רש״י
ומה יהבה בבאתו אבל הדקדוקו כשיוכבד מאשי
הבני יאמר מהיר לשון רבי ובני דנושים ובני פוא
טיאב · וכן באתו דינה ונמות בניו סרח בת אשר
אבל יוכבד לא יזכירה הכתוב כמו שאמ׳ כל נפש
ששים ושש אבל ירמוז אלה כדעת רבותינו שלשי׳
ושלש ובפרטן אי אתה מוצא אלא שלשים ושתים
זו יוכבד שמלאה במשפחן למטר שנאמר אשר
ילדה אותה ללוי במצרים לדתה במצרים ואין
הורתה במצרים זו היא שטת רבותינו · ור״א השיב
ואמ׳ כי זה תימה א״כ למה לא הזכיר הכתוב הפלא
שנעשה עמה שהולידה למשה והיא בת קל״ שנה·
ולמה הזכיר דבר שרה שהיתה בת תשעים ולא די
לנו זה הנער עד שעשו הפשטים פוטים בנושא
שמיתה תורה יוכבד אמי׳ אחרי הקנאמי · והנה
היא בת מאתים וחמשים שנה ומי אחיה הש״ע
איך כך וכך שנים והוא דרך הגדה או דברי יחידי׳
אלו דבריו והנה פן יהיה חכם במעיו בסתירת
דברי רבותינו אמ צריך לעמוד אליו ואומר כי על
כל פנים יהיה בדבר יוכבד פלא גדול מן הנסים מן
הנסתרים שהם יסוד התורה כי היא בת לוי עצמו
לא מתיחסת טין כמו שכתוב אשר ילדה אותה

ללוי במצרים · ועוד כתוב את יוכבד דודתו והנה
אם נאמר שהולידה אותה בבחרותו כאשר הוליד כל
בניו והיתה לידתה אחרי רדתו למצרים מעט הנה
היא בלדת משה והנה מאה כמנין שאמרו רבותי׳
או קרוב לו ואם נאמר שנולדה לו אחר שבתו במצרי׳
ימים רבים והנה נחשוב שהוליד אותה אחר רדתו
למצרים חמשים ושבע שנה והוא יהיה בן מאה
שנה כי ברדתו היה בן מ״ג והנה יהיו בזה שני פלאי׳
כי יהיה הוא זקן כאברהם אשר הזכיר הכתוב
הלבן מאה שנה יולד וכתוב ואדני זקן והיה היא
זקנה בלדתה משה בת שבעים ושלש ואם נאמר
עוד לדתה לסוף ימי לוי הנה יהיה פלא גדול משל
אברהם · אבל אומר לך דבר שהוא אמת
וגדול בתורה כי הנסים הנעשים על פי נביא
שיתנבא בו מתחלה או במלאך שנגלה במראות
הנה יזכרם הכתוב והנעשים מאליהן לעזור צ
צדיק או להכרית רשע לא יזכרו בתורה או בנביאי׳
וזה והב לותו יוכן בפי הכל הוא מאה שהשיב על
רבותי׳ בענין פנחס וזולת במקומות הרבה ולמה
יזכרם הכתוב וכל יסודות התורה בנסים הנסתרי׳
הוא· ועם התורה אין בכל ענינם רק נסי׳ לא טבע
ומנהגו שכרי יעדי התורה כלם אותות ומופתים כי
לא יכרית וימות בטבע הבא על אדם מן העריות
או האוכל חלב ולא יהיו השמים כברזל בטבעם מן
מפני זרעו בשנה השבעית וכן כל יעדי התורה
בטובות הם וכל הצלחת הצדיקים בצדקתם וכל
תפלות דוד מלכנו וכל תפלותינו נסים ונפלאות
אלא שאין בהם שני מפרסם בטבעו של עולם
כאשר הזכרתי זה כבר ועוד אפרשנו בע״ה· והנה
אתן לרעך כאין על מה שאמרתי ידעתי כי מעת
בא ישראל לארץ עד בית אבינו דוד היה כשלש
מאות ושבעים שנה והימים האלו יתחלקו לארבעה
דורות שלמון ובעז ועובד וישי ויגיע לכל אחד
מהם צ״ג שנה והנה כלם והעם הרוב לאמרם
ויהיו מולידים כל אחד בשנת מאות שלא כדרך כל

הארץ כי אינם חיים בזמננו מאה שנה. ואם הוליד
אחד מהם בבחורותו כמנהג. יהיו האחרים זקנים
מאד יותר מאברהם ויהיה בהם הפלא גדול יותר
מאד כי ימי האדם בדור אברהם ארוכים בשנות
דור הזה למחציתם ואולי היו יותר כי אפשר שהיו
לשמונים ימים רבים בימים בארץ ולכן נתנו אנשי
הקבלה וקם חכמי אמת לעבור ימים רבים והוא
גם נסתר כנעשה לאם המלוכה בן הצדקת הבאה
לחסות תחת כנפי השכינה וכן יזכרו בחייו אורך
ימים רבים וכבר פירשתי כי הפלא באברהם אינו
כאשר יחשוב הרב הזכיר וזולתו מבעלי המקרא כי
אברהם הוליד את יצחק טרם מותו שבעים וחמש
שנה והנה לא עברו עליו שני חלקים ימיו והאנשי
בכל דור אין הזקנה בהם עד עבור עליהם שלשת
חלקי ימיהם כאשר יחשבו הרופאים הילדות
והבחרות והאישות והזקנה ובגבורות הזקנה אשר
הימים בהם כשבעים שנה לא יחשבו לו הרופאים
זקן עד אחרי ששים ועוד כי אברהם הוליד בנים
רבים אחרי ארבעים שנה מלדת יצחק ואין הפלא
כפלא כפלים· ואם נאמר שהולידה קהת בימי בחורותו
יקשה עלינו כי לא הזכיר הכתוב הפלא הגדול הזה
והוא נס גלוי ומפורסם בהפך מנהג הטבע ומן הי'
הידוע כי האנשים בדור הזה מהם שיולדו בזקנת
עד מלאת שבעים שנה או שמונים ויותר כפי זאת
התקומם בהם הלחות לפי טבעם גם הנשים אין
להם זמן וכל עוד היות להן אורח תלדנה · רק
התימה באברהם ושרה כאשר פירשתי שם מפני
שלא הולידו בנערים ועתה יולדו זה מזה · ועוד
בשרה היה פלא כי חדל מהיות לה אורח כנשים ואחרי
כן לא תלדנה והנה אם יהיו ימי יוכבד כימי אבות
ותתקיים בה הלחות עד קרוב לזקנתה כמשפט
הנשים איננו פלא אם תוליד בזמן אשר נתנו לה
כטבעם · ומפני שרצה האלהים לגאול את ישראל
על ידי האחים הטוב ולא הגיע הקץ איחר לידתם
ימים רבים עד כי זקנה אמם ולא יפלא מאד כל

דבר · כת' רש"י ודברי האומר התאומות נולדו עם
השבטים נראים אמן לומר שמתו קודם ירידתם
למצרים שהרי לא נמנו כאן ואין צורך לזה שהרי
אמרו ר' יהודה אומר לאחיותיהם נשאו השבטים
והנה היו אלה התאומות נשי בניו והכתוב אמר
שניהם מלבד נשי בני יעקב ור' יהודה מזה הכתוב
אמר כן כי מה טעם לומר מלבד נשי בני יעקב
הכנעניות אחרי שאמר יוצאי ירכו רק בעבור ש
היות נשי בניו גם הם מיוצאי ירכו יאמר כן אבל
לא פרסם אותה בכאן כאשר לא הזכירם בערך
לדתם עם השבטים · ועוד כי לא הזכיר הנה רק
אשר יולדו ויתרם במצרים להודיע הנס הגדול
הנעשה ברבוי העם אשר רבו במצרים והם בזה
שבעים נפש · ונשיהם לא ימנו כי האיש עם אשתו
הוא אחד ·· **אלה** בני זלפה בני רחל אשת
יעקב ועוד דרך הכתוב למנות בני
הגבירות יחד בתחלה כמו שאמר בסדר וישלח
יעקב ובסדר ואלה שמות או למנותם כתולדותם
הבכור כבכורתו והצעיר כצעירתו כאשר עשה
בברכתם בסדר ויחי יעקב אבל בכאן מפני שבא
למנות מספרם כי בשבעים נפש ירדו מצרימה ה
הקדים המרובה בנפשות ולכך הזכיר רחל בתוך
השפחות והוצרך להזכירה בכלל ואמר אשת
יעקב כאשר הזכרתי למעלה · **וירא** אליו
יוסף כראה אל אביו · ויפל על
צואריו עוד לשון הרבות בבכי· אבל יעקב לא נפל
על צואר יוסף בכה ולא נשקו · ואמרו רבותי' שהיה
קורא את שמע לשון רש"י · ולא ידעתי טעם
ביראה אינו כי מדוע שהבליאו טעם כאשר נפל על
צוארו ועוד כי איננו דרך כבוד שיפול יוסף על
צוארי אביו אבל שישתחוה לו או שינשק ידו וכתב
ויוצא אותם יוסף מעם ברכיו וישתחו לאפיו והשענה
הזו ראויה יותר להשתחוות לו וכן כל עוד בכתב
תוספת על שקר הוא איננו כמו הרבה לא על
איש ישיש עוד שיישים עליו כפי הטאיו ולא יותר ·

והנכון בעיני כי כבר היו עיני ישראל כבדים קצת
מזוקן והוא שבא יוסף במרכבת המשנה ועל פניו
המצנפת כדרך מלכי מצרים ולא היה מכיר לאביו
וגם אחיו לא הכירוהו · ולפיכך הזכיר הכתוב כי
כאשר נראה אל אביו שהכירו בו והכירו נפל
אביו על צואריו ובכה עליו עוד כאשר יבכה תמיד
עד היום הזה כשלא ראהו ואחר כך אמר לו אמותה
הפעם ודבר ידוע הוא מי דמעתו מצויה אם
האב הזקן המוצא את בנו חי לאחר היאוש והאבל
או הבן הבחור המולך · ואל תחוש בעבור אמרו ו
ויאמר ישראל כי מזוקן יכבד ויחזור ויזכיר שמו וכן
ויקבץ את כל אוכל שבע שנים ונאמ׳ ויכלכל יוסף
וליוסף יולד שני בנים וכן במקומות רבים תמיד
בתורה ובמקר׳ **והאנשים** רועי צאן
כי אנשי מקנה היו אמר
להם שהם רועים אבל לא שירעו בהמות של אחרי׳
כי גם בעל עדרים יש להם עבדים ובני בית ירעו
אותם אלא שעסקם במקנה וזה טעם כי אנשי מ
מקנה היו והיה להם עושר ועבודה רבה מאד
במקנה רב אשר להם כי לא רצה להזכירם רק לכ׳
לכבוד ·· לגור בארץ באנו כי אין מרעה לצאן
אשר לעבדיך כי כבד הרעב בארץ כנען · אמ
תמה בטענה הזאת שאמרו לו כי גם במצרים אין
מרעה כי כבד הרעב בארץ מצרים כמו בארץ
כנען או יותר כי עליה היתה שכר הבוירה ואולי
אמרו בארץ כנען כי מפני כובד הרעב יאכלו ה
האנשים עשב השדה ולא ישאירו מחיה לבהמה·
אבל בארץ מצרים יש בה שבר יאכלו בו האנשים
וישאר בה מרעה מעט · ויתכן שהיה בארץ מצרי׳
מרעה מעט באחו מפני היאורים והאגמים ·
אביך ואחיך באו אליך · הכפלת דברים כזו אומ׳
הנה שמעת כי אביך ואחיך באו אליך וארץ מצרי׳
לפניך היא · והנכון בעבור שיאמ׳ אביך ואחיך אליך
באו לשמוע כבודך ועליך השליכו יהבם שתעשה
עמהם טובה כי עבדך הדבר ויש לאל ידך ··

ויברך יעקב את פרעה · היא שאלת
שלום כדרך כל הבאים לפני מ
מלכים לפרקים ל׳ רש״י · ואיננו נראה לפי שאין
מדרך מוסר המלכה שישאל אדם בשלום המלך
וכמו שאמרו כלום יש עבד שנותן שלום לרבו אבל
היא ברכה ממש שדרך הזקנים והחסידים הבאי׳
לפני המלכים לברך אותם בעושר ונכסים וכבוד
והתנשאות מלכותם וכענין שאמר הכתוב יחי אדני
המלך דוד לעולם · ובבאתו מלפניו חזר וברך
אותו שטול רשות מלפניו · ואמרו רבותינו שיעלה
נילוס לרגלו ·· **מעט** ורעים היו ימי שני
חיי · לא ידעתי טעם הזקן הזה בזה כי
מה מוסר הוא שיתאונן אל המלך ומה טעם
לאמר לא השיגו את ימי שני חיי אבותי כי אולי עוד
ישיגם ויחיה יותר מהם · ונראה לי כי יעקב אבינו
זרקה בו שיבה והנה נראה זקן מאד · ופרעה תמה
על זקנתו כי אין רוב אנשי זמנו מאריכים ימים כל
כך שכבר קצרו שנותם ולכן שאלו כמה ימי שני
חייך כי לא ראיתי כמותך זקן בכל מלכותי · אז
ענה יעקב כי ימיו שלשים ומאת שנה ואל יתמה
בהם כי מעט הם כנגד שנות אבותיו שחיו יותר ·
אבל מפני היותם רעים בעמל ואנחה זרקה בו ש
שיבה ונראה זקן מאד ·· **וטעם** ויושב
יוסף ויתן להם אחוזה שהוש
שהושיב אותם במיטב הארץ ובאחוזה שנתן להם
כי לא רצה שיהיו כגרים בארץ והנה להם בתים נ
נחלת שדה וכרם ומתן להם וזה מרשות פרעה כי
הם אמרו לגור בארץ באנו לא לגור כי בעבור
הרעב נשוב לארצנו · ופרעה אמר ליוסף הושב
את אביך שיושיבם כאנשי הארץ המתישבים בארץ
ונתן **וילקט** יוסף את כל הכסף ונאמר ·
ספר הכתוב זה ונאמר הענין בכל
הפרשה להודיע מעלת יוסף בחכמה בתבונה
ובדעת וכי היה איש אמונים שהביא כל הכסף
בית פרעה ולא עשה לעצמו אוצרות כסף ומס

שהרה שמחברין ומחברין כלשון פריך רב אחאי וכך אמרו אף אתה הקהה את שניו שבר אותם או החלשם בדברים הבסר מהם ואין משבר שאין שקהות וההרה ענין זה והקהיה הבלע את שהם **חכלילי** שנים אמרו המפרשים שהוא ענין אדמימות שיתאדמו שניו מרוב שתות היין וכמוהו למי חכלילות עינים והנראה בעיני שהוא הפך מן כחלת עיניך להם וכטלה מן הלבן כמנהג רבים והוא ענין מכחול הנשים הידוע ומורגל בדברי רבותינו וכן שמו בערבי כחול יאמר שהוא כחול העינים מן היין וכמו שאחרים מלבנין שנים בתמרוקין כן לבן אותם בחלב. והמשיל לרבוי היין והחלב בארצו כאשר הזכיר אונקלוס וכן למי חכלילות עינים כמו כחלות יאמר ששניו כחולות שלא יוכל להסתי' שכרות או יאמר למי חכלילות עינים שיתערך לכחול שעיניו תמיד למאחרים על היין ויאמר את עיניהם ויורידו דמעה והמתקנה כחוליהם ויתערך שיהיו עיניו במכחול תדיר יספר הכתוב בגנות היין כדעת הנאות לו מנחון במדינים וכתבתם ושימתם בביתו אוי ואבוי ויזכר הנוך הקוה לו מימין בנפש באשכת עינו והתלהיקרבו וזה פי' וענין נכון **דן** ידין. כמו כי ידין ה' עמו אחרי ידין ה' דינה דעמיה כלשון שפטם ה' ורבה ריבי ממני לא חסיד ריב שמנה יאמר כי דן ינקו' נקמת עמו כל שבטי ישראל כאחד. והטעם כי פלשתים הרעו לכל ישראל כמה פעמים כי בימי שמגר בן ענת הכה ובימי יפתח כתוב וימכרם ביד פלשתים. וגם אחרי עבדון בן הלל ויתנם ה' ביד פלשתים ארבעים שנה ולא היה בשופטים מי ש שהכתם או שנצחם כלל ואעף שכתוב בשמגר ויך את פלשתים שש מאות במלמד הבקר אינה נקמה כי אינה מכה רבה על כן כתוב בשמשון והוא יחל להושיע את ישראל מיד פלשתים והנה נקמת ישראל מהם כי הרג מהם עם רב וכל סרני פלשתים המית. והזכיר ידין כי היה המנהג הוא שופט לא מלך. ואיפשר שזה דעת אונקלוס שאמר בדין יתפרק עמיה. ויתכן שיהיה כאחד שבטי ישראל כמיוחד שבשבטים שהוא יהודה שאמ' בו יודוך אחיך ידך בעורף אויביך נשוא יגבר על אויביו וינקם **ושפיפון** הם לנחש שישוף עקב וככלבא מן הקטן ואמרו בירושלמי במסכת תרומות איזהו קטן זה שפיפון שמו ודומה לשערה ויהנה רשות לארץ לבקוע מפניו ודימה שמשון לנחש בעבור שלא היה שמשון בא על אויביו במלחמה כשאר השופטים או המלכים רק הוא לבדו יוצא עליהם ומנשט היוצא ממאורתו על הולכי דרך או המין הקטן שבנחשים שאין עבר כלל לפתח אורח. והטעם **הנושך** עקבי סוס רמז לשני העמודים אשר הבית נכון עליהם ושלשת אלפים אשר על הגג הם הרוכב המפל אחור כי כאשר ישוך הנחש בעקבי הסוס ינתר הסוס ראשו ורגליו הראשונים ויפל רוכבו אחור. **לישועתך** קויתי ה'. לא היה בכל שופטי ישראל מי שנפל ביד אויביו זולתי שמשון שהוא הניח זה כדכתיב והיה ה' עם השופט ו והושיעם מיד אויביהם כל ימי השופט והוא היה האחרון לשופטים כי שמואל נביא היה ולא נמנה ב הם ובימיו מלכו המלכים וכאשר ראה הנביא תשועת שמשון כי נפסקה אמר לישועתך ה' קויתי לא לתשועת נחש ושפיפון כי כך אומר לא בשופט כי תשועתך תשועת עולמים. **גד** גדוד יגודנו פירש רשי ז"ל על דרך אונקלוס יתנבא כי גדוד יעבר מימים ואותו הגדוד יעבר על עקבם שיחזור בדרך אשר בא בו לשלום אל ארצו. והנכון כי היה כמו לעלות לנגוס יגודנו יאמר כי גדוד יגודנו תמיד שיהיו לו מלחמות רבות ופשט גדוד עליו ב בארצו והוא יגד אותו על עקבם שיגבר עליו ש וירדוף אותו והם ישובו על עקב בשתם ביד.

אותם בגבורה ונצח על כל הבא עליהם למלחמה
וזה כענין ברכת משה להם ברוך מרחיב גד
כלביא שכן כי בעבור שירשו ארץ רחבת ידים
וגדולה מאד והיא בעבר הירדן היו באים עליהם
תמיד גדודי עמון ומואב שהיו הרשעים הקרובים
בניהם ופושטים עליהם והוא כלביא שכן על טרפו
מקולם לא יירא ומהמונם לא יחת וזה פירוש נאה
לגירתו מן הירושלמי שאמרו במסכת סוטה גד
גדוד יגודנו נייסא אתא מגייסתא והוא מגיים לה ל
עומר כי הגיים יבא לאספם ולגיים עליו והוא יגוד
עליהם ויבא גדודיו באחריהם ואולי ירמוז הנבואה על
מלחמת יפתח הגלעדי עם בני עמון כי בני גד י
ירשו כל ערי הגלעד וחצי ארץ בני עמון והיו בני
עמון באים תמיד ונלחמים באנשי גלעד והוא ב
במעט עבר עליהם והכה אותם ואת עריהם מכה
גדולה מאד והיה הענין הזה נס גדול והזכיר ו
הנבואה כאשר הזכיר דבר שמשון **נפתלי**
אילה שלוחה · מנהגו במושלו ארץ
לגעות זה לזה האילים והקרקעיות האילות שמולכו
בארץ מלך התימן יגלע אותן בהיכלו מלך הנגב
ויקשרו כתב הבשורה בקרניה והיא תרוץ מהר
ותשוב למעונה ויתבשרו בהווה טעם אמרי שפר
כלומר אילה שלוחה מבשר בשורות טובות והענין
הזה ידוע הוא ומוזכר בירושלמי במסכת שביעית
אמרו אין אוכלין מן הזרין ואיבעית למבדקה אייתי
טבין ושלחון לארעא דאיקיא בסוף אמון הזרין עבד
בוחייה טבין ואחרי הרשתון בכסף ושלחון לאפריקי
ובסוף תלת עשרה שנין הזרון לאתריהון בהתירוס
לאחר שלש עשרה שנה ומיד הזרו · והמשל ש
נפתלי שבע רצון ומלא כל טוב ומימיו תבוא בשורה
לכל ישראל כי עשתה ארצו פירות לשבעה כמו
שהזכירו רבותינו בפירות גינוסר **בן** פרת
יוסף · בן חן והוא לשון ארמי אפרין
נימטיה לר' שמעון בן פרת עלי עין חן כנוי על
השן הרואה אותו לשון רש"י · ורחוק הוא מאד

לשמרו אל הלשון הזה שלשונות כאלה בתלמוד
יונית או פרסי ושאר לשונות אין להם הנהגה בלשון
הקדש · ועוד כי לפי הנראה ממנו אינהו רק לשון
ברכה ושבח והמון בן פורה וכן בבראשית רבה ויברכו
את רבקה דוין ושפטין ולא הוו מפרנין עד נפק
ודומה לו שהוא ממנה שאמרו פרנא לאתתי
בפירושו השנה שהשבתו הוא לאתתים · וקראו
עוד הכתובה פרנא · אשה נשא פרנא מהשם—
הכתובה שמיא שבח בת אשה וכמו שאמרו מהר
פראמן אבל נפרת · או כדעת אונקלוס מלשון
פריה ועופה · או כדברי בעלי הדקדוק שעשו
פרת מלשון והאדרכנה פארותו והם אמרו כי בן
כמו נטע והשאו לו דומה וכנה אשר נטעה ימינך
ועל בן אמצת לך והענין כאן אמר נטע שבו
פארות רבות יוסף ועל דעתי בן כמשמעו יאמר
יוסף הוא בן שהוא כמו פארות אילן שתול על
המעין אשר לא יכזבו מימיו ועשתה בנות צעדה
אותן על החומות הגבוהות בשמים · והנה הבנים
שהבאנו מן הפארה בנות כי הן בנות לפארות
הגדולות והוא דרך נאות לבן פורת ולא כמיך בן
אל פורת אבל הוא כמו אשור ארז בלבנון נפתלי
אילה בשמן זאב ולפיכך נקוד בצרי כי אין הידר—
פירושו נטע שיש לו פארות משפטו בסגול ואמר
בן דרך אחב כמו מטרף בני עלית · ועל הכלל ר'
כאוי שנפרש בברכת יוסף שיהיה בה זכר לשני
השבטים היוצאים ממנו והוא לשון פרת ובנות
אבל מטה שהזכיר לוי ושבטי ישראל אינם אלא
שנים עשר לא יעשה ממנו כן בברכת שני—
שבטי חלקי אבל ירמוז להם והמשה רבי בברכת
דמה אותו לשור ולראם והזכיר כי הקרנים כי כל
אחד מהם נגף אחד שממנו יתחלקו קרנים ובענין
שהם לא הזכיר שמעון אמר בפירוש והם רבבות
אפרים והם אלפי מנשה **מיד** אביר יעקב
זאת היתה לו מאת הבה שהוא אביר
יעקב ומשם זכה להיות רועה אבן ישראל שהקב"ל

ונתמוטטו המכתרים בארץ מצרים או לשלו ולארץ כנען אבל כתב לגילך הבטוח בו כל הכסף וקנה לו האדמה גם העבדות ומצא בזה חן גם נשענו העם כי השם הוא המצליח את יראיו · ויתם הכסף מארץ מצרים ומארץ כנען ויבאו כל מצרים אל יוסף וגו' הזכיר כי תם הכסף מארץ כנען בעבור כי מצרים כבאם אל יוסף יזכירו לו זה · כי אמרו אחרי שתם הכסף גם מארץ כנען ולא יבאו אליך עוד לשבור למה נמות נגדך כי אפס כסף ותמיד תמציאנו חנם ותשאר התבואה בידך ואין קונה ··

ויבאו אליו בשנה השנית לשני הרעב ואע״פ שאמר יוסף ועוד חמש שנים אשר אין חריש וקציר מכיון שבא יעקב למצרים באתה ברכה לרגלו והתחילו לזרוע וכלה הרעב · וכן שנינו בתוספתא דסוטה לשון רש״י וכך הזכירו בסדר אמ' ר' יוסי בר' חנינא שתי שנים עשה רעב · כיון שירד יעקב למצרי' כלה הרעב ואימתי חזרו בימי יחזקאל וכו' · ואע״כ לא נתקיימו דברי יוסף בפתרונו ויבא הענין לחשוד אותו בחכמתו · ואולי כאשר שהיה הרעב בארץ כנען כדבר יוסף אבל במצרי' ירד יעקב אמנם ע' היאור לעיני פרעה ולעיני כל מצרים וראו כל עמי הארץ שעלה שנים לקראתו וידעו כי ברכת השם היא לרגלי הנביא · ואם כן היה ויכלכל יוסף את אביו ואת אחיו לחם הטף בשפות שבעו וכל ימי חיות אביו כי גם אחרי מות אביו אמר אנכי אכלכל אתכם ואת טפכם ועם כל זה תמה אני שאם כן לא היה העולם אומר כי הלאו לו הגזירה ולא העתק הנבואה והנעשה בהם · וראיתי שם בתוספתא סוטה אמ' יוחנן שון שמת יעקב אמנם חזר הרעב שנאמר וכו' ועוד שמצא בספרי ויברך יעקב את פרעה במה ברכו שנכנעו שני רעב אע״פ כן שלגו אחר מיתתו שנאמ' ועתה אל תיראו אנכי אכלכל אתכם · מה כלכול האמור להלן בשני רעבון הכתוב מדבר אף כלכול האמור כאן בשני רעבון הכתוב מדבר ר' שמעון אומר אין

זה קדוש השם שדברי צדיקים קיימים בחייהם ובמותם לאחר מיתתם אמ' שמעי בר' שמעון ורא' אמר את דברי ר' יוסי מדברי אבא שוק קדוש השם שכל זמן שהצדיקים בעולם ברכה בעולם נסתלקו מן העולם נסתלקה ברכה מן העולם עכ״ל · והנה השלים הרעב חמש השנים הנותרות · ודעת רא״ שהיו אלה השתי שנים אחר בא יעקב למצרים וכך כתב מתחם בדרש כי נסתלק הרעב בזכות יעקב ויתכן · גם יתכן שהיה רעב שלש שנים ולא היו כמו ארבע שעברו · ואין דבריו נכונים כלל כי מספר העם ושברו ישוב כל השבע שנים · ואלו היה כן יזכר הכתוב עניינם של השנים האלה · אבל על דרך הפשט לקט יוסף את כל הכסף הנמצא בארץ מצרי' ובארץ כנען בחמש שנים ויבא אותו אל פרעה כי איך יתכן שיתם הכסף והמקנה בשנה אחת · אבל הכסף הספיק להם כל חמש שנים כי כן הדבר במנהג של עולם · ובעבור שלא נתחדש ונשתנה דבר אחר בכל אלה השני לא ספר בהם הכתוב רק וילקט יוסף את כל הכסף ומצרי' · ואחרי שתם הכסף ספר שבאו אל יוסף · והיה זה בשנה הששית ונתן להם במקניהם להם רק נהלם בו שיאכלו לפי חייתם ולא לשבעה · ותתם השנה ההיא אשר נזכר להם לנהלם בלחם בכל מקניהם והיא השנה הששית ויבאו אליו בשנה השנית יוזה ואמרו לו שיקנה אותם ואת אדמתם בלחם שיאכלו בשנה הזאת השביעי ואחר שיהיה הארץ לפרעה יתן להם זרע שלא תשם האדמה · כי ידעו כי כלו שבע שני רעב ויהיה להם זרע וקציר · וזה טעם ויכלכל יוסף להם לפי הטף שנתן להם בשארית הרעב כדי צרכם להם כי לפי הטף ירמוז כן ··

קנה אותנו ואת אדמתנו · הנה אמרו לו שגם נפשם יקנה לעבדים לפרעה וכן אמר הן קניתי אתכם ואת אדמתכם · אבל אמר ויקן יוסף את כל אדמת מצרים לפרעה כי מכרו מצרים איש שדהו ולא אמר שיקנה רק האדמה

והטעם כי הם אמרו לו שיקנה אותם לעבדי' עושי
מלאכת המלך בגופם והוא לא רצה רק לקנות
האדמה והתנה עמהם שיעבדו אותה לעולם ויתנו
בה חמישי בתבואות לפרעה ואחרי כן אמר להם
הן קניתי אתכם ואת אדמתכם לפרעה לא לעבדי'
כאשר אמרתם לי רק עם האדמה תהיו לו · והנה
כאלו שיטול המלך שהוא אדון הקרקע ארבע
הידות ואתם החמישית · אבל אני אתחסד עמכם
שתטלו אתם חלק בעל הקרקע ופרעה יטול החלק
הראוי לאריס אבל תהיו קיימים לו שלא תוכלו לנטוש
את השדות וזה טעם מה שאמרו לו והאדמה לא
תשם שלא תשם לעולם ולכך אמר לו נמצא חן
בעיני אדוני שהקלת עלינו שנטול ארבע הידות
שהכל היות נכס והיינו עבדים לפרעה כאשר
נדרנו שנעבוד את האדמה לרצונו ··

סדר ויחי יעקב

ויחי יעקב בארץ מצרים שבע עשרה שנה · כבר
הזכרתי כי רדת יעקב למצרים ירמוז בגלות השני
הוא גלותנו היום בזר ההיא הרשעה · היא רומי
הרשעה כי בני יעקב הם עניים שבנו דרתם שם
בגזירת יוסף אחיהם ויעקב ירד שם מפני הרעב
וישב להנצל עם בני נבגת אוהבנו · כי פרעה כבר
ליוסף והיו סבורים לעלות משם בכלות הרעב
מארץ כנען כמו שאמרו לגור בארץ באנו כי אין
מרעה לצאן אשר לעבדיך כי כבד הרעב בארץ
כנען · והנה לא עלו · אבל ארך עליו הגלות ומת
ששועלו עצמותיו וחקק פרעה וסריו הקלוהו ועשו
עמו אבל כבד · וכן אנחנו עם רומי ואדום אחינו
הסימן באותם בזמן כי כרתו ברית עם הרומיי'
ואגריפס המלך האחרון לעת שבא בריח אליהם
לעזרה ומפני הרעב נלכדו אנשי ירושלם והגלות
ארך עלינו מאד לא נודע קץ כאשר הגבור'ת ו

ואנחנו גם כאשר אומרים יקברו עצמותינו בגורלם
לא ויעלו אותנו מכל הגוים מנחה לה' ויהיה להם
אבל כבד בראותם כבודנו ואנחנו נראה בנקמת
ה' יקימנו ונחיה לפניו ·· ויקרבו ימי ישראל
למות · פתרונו כאשר קרבו ימי ישראל למות קרא
לבנו ליוסף והוא בשנה האחרונה לימיו וענינו כי
הרגיש בעצמו אפיסת הכחות ויתרון החולשה
ואינגו חולה אבל ידע כי לא יאריך ימים ולכן
קרא לבנו ליוסף · ואחרי שוב יוסף למצרים חלה
והוגד ליוסף ובא לפניו עם שני בניו כדי שיברכם
וכן ויקרבו ימי דוד למות וגם כאשר אנכי הולך
בדרך כל הארץ כי ידע בנפשו כן ··
השבעה לי וישבע לו · לא היה יעקב חושד בבנו
הצדיק האהוב לו שימרה על מצות אביו על הדבר
אשר הבטיחו אנכי אעשה כדברך · אבל עשה כן
לחזק הענין בעיני פרעה אולי לא יתן לו רשות
לפרד ממנו ויאמר לו שלא אחיך ועבדיך ויעלוהו
שם או שיחשוב פרעה שיקבר הנשאר בארצו לכבד
להם ולזכות ולקדושתו כי לא יהיה נכון להעבירו
על שבועתו וגם יוסף יצטרך יותר להשתדל בענין
מפני השבועה · וכן היה הדבר כמו שנאמר עלה
וקבור את אביך כאשר השביעך ··

ומולדתך אשר הולדת אחריהם · אם תוליד עוד לא יהיו
במנין בני · אלא בתוך שבטי אפרים ומנשה יהיו
נכללים ולא יהיה להם שם כשאר השבטים לענין
הנחלה · ואע"פ שנתחלקה ארץ ישר' למנין גלגלותם
כדכתיב לרב תרבה נחלתו וכל איש נטל בשוה
חוץ מן הבכורות מכל מקום לא נקראו שבטים א'
אלא אלו · לשון רש"י · וזה אינגו נכון שאם כן אין
הבכורה ליוסף אלא לענין הכבוד בלבד שיקראו
בניו שבטים · והכתוב אומר בנחלתם · ובגמרא
אמרו לנחלה הקשתים לראובן ושמעון ולא לדבר
אחר וכו' כדאית' בהוריות · והוסרו דבריהם בכל
מקום שהיה יוסף בכור לנחלה ויירש פי שנים

באחד כמשפט כל בכור לא שהיתה בכורתו להקל
שבטים בלבד כדברי הרב ומזה נלמוד עד שלא
חלקו הארץ לכל שבטי ישראל לגלגלותם שאם כן
מה הבכורה הזאת שרושה ואם נאמר שנתנו
לכל אחד מבני יוסף פי שנים באחד מכל אחים מן
מה אחר השבטים לא הוזכר זה בכתוב כלל ולא מצינו
ביעקב שיתן בכורה ליוסף אלא שאמר כראובן
ושמעון יהיו לי ׃ ומזה אמר הכתוב נתנה בכורתו
ליוסף בן ישראל אם כן היו לגמרי כשני שבטים
והיא בכורתו וכך הם דברי חכמים בכל מקום אבל
הענין איננו כלל כמו שאמר הרב שארץ ישראל
לשבטים נתחלקה שנים עשר חלקים שוים עשו מן
המנה וכל שבט שימעט המיעוט שבהם כשבט
יהודה שמרובה באוכלוסין ונטלו אפרים ומנשה
כראובן ושמעון בשוה וכדאיתא בגמרא בפרק יש
נוחלין וכתו׳ התנחלו הארץ לשנים עשר שבטי ישראל
יוסף חבלים ׃ וכן אמר אונקלוס הרין שבטין
יפקון מבנוהי יקבלון חולקא ואחסנתא שיהו שוים
בקבלת הנחלה ׃ וטעם חולקא חלק בכור
ואחסנתא ירושת הפשוט ׃ ומה שאמר הכתוב
לרב תרבה ולמעט תמעט לענין בתי אבות מן
הנזכרים בפרשה דבר הכתוב שהשבט מהארץ
חלקו לבתי אבות של יוצאי מצרים ׃ ובית אב
מרובה נותנין לו חלק גדול ׃ ובית אב ממועט מן
נותנין לו חלק קטן ומתים יורשים חיים כדמפרש
בספרי ׃ ורש״י ז״ל הזכירו בפרשת פנחס והכלל
בענין יוסף שהיה בכור לנחלה ואם חלקו ישראל
את הארץ לשבטים בשוה כמוזכר בגמרא נתנו
לו כראובן ושמעון בשוה ואם אולי נאמר שחלקום
לגלגלותם כפשט מן הכתוב נתנו להם כפלים
במספרם ׃ חלק פשוט כדין שאר האחים
וחלק שני בכורה לו ויהיה טעם כראובן ושמעון
כפלים במספרם ׃ אבל שיהיה יוסף כשאר
השבטים בנחלה ותהיה הבכורה להקרא שני שב
שבטים כמאמר הרב זה דבר שאי אפשר בשום

פנים ׃ כתוב בפירוש רש״י ז״ל ואקברה שם
ולא הולכתיה אפילו לבית לחם להכניסה לארץ ׃ ולא
ידעתי מהו ׃ וכי בחוצה לארץ נקברה יש ושלש־
שהרי בארץ מתה ושם נקברה ׃ כמו שאמר כאן
בפירוש מתה עלי רחל בארץ כנען ׃ ושם כתוב
עוד מפד׳ ויבא יעקב לוזה אשר בארץ כנען היא
בית אל ׃ וכתיב ויסעו מבית אל ויהי עוד כברת
הארץ לבא אפרתה ותמת בדרך בין בית אל ובין
בית לחם אפרתה והיא בארץ ישראל ׃

ואקברה שם ׃ וידעתי שיש בלבך
עלי אבל דע לך שעל פי
הדבור קברתיה שם שתהא לעזרה לבניה כשיגלם
נבוזראדן והיו עוברים דרך שם יצאתה על קברה
ובוכה ומבקשת רחמים עליהם שנאמר קול ברמה נשמע
נהי בכי תמרורים רחל מבכה על בניה מאנה־
להנחם על בניה כי איננו והקב״ה משיבה יש שכר
לפעולתך נאם ה׳ ושבו בנים לגבולם ׃ לשון רש״י ׃
וצריך על כל פנים שיהיה רמז במקרא לטעם ה
הזה שאמרו באגדה זו ׃ ושמא והוא מה שאמר
הכתוב מתה עלי רחל בדרך ואקברה שם בדרך ׃
כלומר בדרך אשר יעברו בה בניה מתה ושם קב
קברתיה לטובתם כי היא לא מתה בדרך רחוק ב
ברמה שהיא שער בארץ בנימן ושם נקברה ׃ אבל
בדרך שלעתיד מתה ׃ והכתוב לא יפרש בעתידו׳
רק ירמיזו בהם ׃ ועל דרך הפשט גם כן אומ׳
לו כן כמתנצל שלא יחר ליוסף בראות אמו בקבר
בקבורת המערה על שלא קבר אמו שם ׃ כאשר
קבר שם את לאה ולכך אמר לו כי מתה בארץ
כנען ולא נקברה בחוצה לארץ כאשר תהיה הם
קבורת מצרים ליעקב ומתה בדרך בפתע פתאום
ולא יכול לקברה שם כי איך יעזוב את בניו ואת
מקנהו בדרך וילך מהרה עמה למערת המכפל׳
והיה הרופאים והרפואות להמס אותה ׃ וזה־
טעם עלי ׃ ואף שמערת המכפלה איננה רחוק
משם ׃ רק כחצי יום היה יעקב כבד מאד במקנה

מן

עיין במה שכתב
הרב ז״ל בב׳ נושלה
בס׳ הכבוד ...

הגדול ובעבור זה ולא ינשא שם רק לנשים רבים וכן
עשה בדרך הקודש ימים רבים עד נשאו כי אשו ושם
הכימי ולא של בני לנשאו מפני הכבוד וכל המיתות
יולדות · ואחר סבור שהיו על דברי הקבלות וגם ׳
יוסף ידע שמיתה בדרך ונקברה בארץ וכבוד עשה
לה במותה אבל הכונה שעקב שלא הולך אותה
למערה כדי שלא יקבור שם שתי אחיות כי ישם
מאבותיו ולאה היא הנשאת לו ראשונה בהתי־
ר ואל באהבתו אותה ובגדר אשר נדר לה לקחה׳ :

אשר נתן לי אלהים בזה לא היה צריך יוסף
להודיע לאביו כי במצרים נולדו לו
אחרי כשפירש ממנו לא היו לו אשה ובנים והוא
אמר לו כבר שני בניך הנולדים לך בארץ מצרים
ונראה לי כי פירוש בזה בענין הזה שאמרת שהכנס
לי השם קודם בואך אלי מצרימה והם אשר אמרת
עליהם שהם לך וכן ובזה הנערה באחת כי המלך ׳
ואמר נתן לי אלהים שעשה לי השם נסים עד שנתן לי
המלך האשה והיו הבנים האלה ממנה ·

ויברך את יוסף ויאמר הטעם כי לברך
את יוסף בהקבת אותו ברך את
בניו ויגיד כי לא היה ליוסף זרע אחר והיתה כל
ברכתו בברכת אלה הנערים · או שיקראו שאר
בניו על שם אחיהם ומברכתם יברכו גם הם ·
והוא הנכון בעיני · כי הנה אמר ומולדתך
אשר הולדת אחריהם לך יהיו ודברו לא יהיה
לריק אבל הולד אחרי כן בנים כדעת אונקלוס כי
שאמר וכבר נולד בתריהון · ויהיה אשר הולדת
עבר במקומו כמו אשר לקחתי מיד האמורי
בחרבי ובקשתי · ורבים מלבנו כי על דרך הפשט
ירא שכבר היו לו בנים שנולדו אחרי בואו אליו
מצרימה ממנה שהוכרך להאריך ולא אמר ועתה
שני בניך הנולדים לך אפרים ומנשה כראובן וש
ושמעון יהיו לי ומולדתך אשר תוליד לך יהיו · וזה
טעם מה שאמר ליוסף יולד שני בנים בטרם
תבא שנת הרעב כי אחרי הרעב נולדו לו עוד

בנים אחרי והכתוב לא יזכור אותם כי אונקלוס ערך

האלהים אשר התהלכו אבותי
לפניו אברהם ויצחק יקרא
הנביא אל אלהי אבותיו אשר לו הגדולה והגבור־
ה ועשה עמהם את הגדולות ואת הנוראות ויקרא
לאלהי המערכת אשר הוא רועה אותו מעודו ׳
ויתכן שיהיה הרועה אותו מגזירת רעך ורע א׳
אביך אל תעזוב כי במדה הזאת שלום ורעות ׳
והמלאך הגואל הוא השכינה אותו בעת צרתו וכן
ושאמר לו אנכי האל בית אל והוא שנאמר עליו כי
שמי בקרבו ׳ ולכך אמר בקרב הארץ והוי זה
מעולה למשכיל ׳ ואל יקשה עליו מעודי עד־
היום הזה עם מה שכתוב בפסוק ויזבח זבחים ל
אלהי אביו יצחק כי מעודו יצחקו בדרך אמרת ׳
אבל לא נתיחד לו המדה עד שובו לארץ אבותיו
מפני היותו בחוצה לארץ גם בעבור שהולך
להתנהג עם לבן בדרך פתלתל ואיננו דרך : הא
האמת ׳ וטעם **ויקרא** בהם שמי
אמר ר׳ אברהם־ שנקראו
ישראל על שם אפרים כאשר הם נקראים זרע
אברהם יצחק ויעקב ׳ ואיננו נכון ׳ כי הכתוב
אמר בהם והנה לא נקראו על שם מנשה ׳
ואולי בעבור שיקראו בית יוסף ׳ והנכון שיעמוד
זרעם ושמם ׳ ויהיה שם אברהם יצחק ויעקב
נזכר בהם לעולם ׳׳ **וירע** בעיניו ויתמוך
יד אביו להסיר אותה מעל
ראש אפרים על ראש מנשה ׳ אולי יוסף היה
אוהב את מנשה יותר בעבור היותו בכור ולכן
חרה לו ׳ והנכון בעיני כי חשב שטעה
אביו בהם ׳ ואם היתה ברכתו בהם בבלי דעת לא
תבא אליהם כי איננה ברוח הקדש כראוי ׳
וכאשר אמר לו ידעתי בני ידעתי נתפיס ׳׳

ויברכם ביום ההוא לאמר
ישימך אלהים
כאפרים וכמנשה ׳ טעם ביום ההוא בעבור

שיוסף יחשב כן לשום מנשה ראשון הנה כי לא רצה
להסיר יד ימינו מראש אפרים על ראש מנשה
ולא עשה אלא שחזר ואמר בפירוש במעמד ההוא
בפני יוסף בברכו אותם כאפרים וכמנשה וישם
את אפרים לפני מנשה בכל ברכותיו ..
וטעם בך יברך ישראל אל יוסף ידבר כי בזרעך
יברך עם ישראל ויאמר למתברך ישימך אלהים
כאפרים וכמנשה **ואני** נתתי לך שכם אחד
על אחיך . אחרי שברך את בני
יוסף ועשאם שני שבטים חזר אל יוסף ואמר לו
הנה אנכי מת והיה אלהים עמכם בגלות להעל
אתכם מכל צרה ותפדו וידכן מיד וישיב אתכם
אל ארץ אבותיכם לנחול אותה ואני כבר נתתי ל
לך בארץ ההיא החלק האחד אשר בידי לתת הוא
חלק הבכורה להיותך בן יתר על אחיך שם אשר
לקחתי אותו מיד האמורי בחרבי ובקשתי .
וזה כולו פירוש שיוסף באהבתו אותו כי הודיעו ש
שנתן לו הבכורה להיות בניו מעתה מתברכים
להעשות שני שבטים ושיהיו שני שבטים בדגלי ה
המדבר ובחנכת הנשיאים וגם החלק אשר לו ב
בנחלה כחלק שיזכה בו כאשר יכבשו הארץ בחרב
ובקשת ובמלחמה . והנה אמר לו עשיתי עמך כל
הטובה שיכולתי לעשות לך לעת שהייתי יכול ל
לעשותה כי אין ברשות יעקב בארץ רק שכם
אחד שאין בידו לגזול מאחד מבניו את נחלתו רק
הבכורה היתה לו לתת אותה לטוב בעיניו והנה
נתן אותה אליו . וטעם מיד האמורי כי ישראל
לקחו הארץ תחלה מיד האמורי כי סיחון ועוג שני
מלכי האמורי היו . והמלחמה הראשונה והגדולה
שהיתה להם בכבוש הארץ היתה לבניו של יוסף
עם האמורי היא מלחמת יהושע עמהם ובה נעשה
הנס הגדול כדכתיב אז ידבר יהושע לה' ביום
תת ה' את האמורי לפני בני ישראל ויאמר לעיני
ישראל שמש בגבעון דום וירח בעמק אילון ומיד
האמורי היה חלק ונחלה לבני יוסף כמו

שכתוב וילכו בני מכיר בן מנשה גלעדה וילכדוה
ויורש את האמורי אשר בה וגם בני אפרים כלם
בגבול האמורי כמו שכתוב ויואל האמורי לשבת
בהר חרס באילון ובשעלבים ותכבד יד בית יוסף
ויהיו למס .. וטעם **בחרבי** ובקשתי
כי הארץ לא הכבש להם רק
בחרב ובקשת ירמוז למה שאמר הכתוב לא היתה
עיר אשר השלימה אל בני ישראל בלתי החוי
יושבי גבעון את הכל לקחו במלחמה כי מאת ה'
היתה לחזק לבם לקראת ישראל למלחמה למען ה
החרימם וייחס החרב והקשת אליו כי זכותו היא
העושה עמהם מלחמה והוא הנלחם להם לא הם
עצמם וכענין שאמר הכתוב כי לא בחרבם ירשו
ארץ וזרועם לא הושיעה למו כי ימינך וזרועך
ואור פניך כי רציתם . וזהו בזכות האבות כי על
דרך האמת ימינך לאברהם וזרועך ליצחק ואור
פניך ליעקב . והקרוב אלי על שעשה יעקב כדרך
שעשו הנביאים שנטה ידו בחרב כנגד ארץ האמורי
וזרק שתים להיותה נכבשת לבניו כענין שעשה
אלישע דכתיב וישם ידיו על ידי המלך ויאמר
אלישע ירה ויור . ואף על פי שלא ספר הכתוב
כן ירמוזו בפסוק הזה .. ויתכן שיהיה
טעם אמרו לקחתי כי מאז לקחה הארץ לבניו ..
באחרית הימים . הם ימות
המשיח כי יעקב ירמוז
אליו בדבריו כמו שאמר עד כי יבא שילה ולו יקהת
עמים .. ורבותינו אמרו שבקש לגלות
את הקץ ונסתלקה ממנו שכינה כי לדברי הכל
הכל אחרית הימים ימות המשיח הם ..

ראובן בכורי אתה כחי וראשית
אוני שיעור הפסוק . הוא ראובן אתה בכורי וכחי
וראשית אוני יתר שאת ויתר
עוזי . ועתה אתה
בכור כחי

וראשית אונו בהיות יתרון שאת ומעלה כלשון
הלא שאתו תבעת אתכם משתו יגורו אלים כממשות
וגדולה ובהיות יתרון עוז למלחמה כמו ויתן עוז
למלכו ועוז מלחמה׃ **פחז** כמים אל תותר
פחז שם דבר מן אנשים ריקים ופוחזים
ריקים ונמהרי׳ קלי הדעת ורז״ל מסתפקים תמיד
נסתכלו בנוטריקון שלו ופחז יתרי על כלומר קפצן
יתרי על׃ ואמרו עוד אפחזיכו הוא לשון מגלי
כלומר קלות דעתם עמא פחיזא דאקדמיה פומיה
לאודנה עדיין בפחזותכו קיימיתו כמקדם בקלי דעת
ויתכן שהוא הפך מן אתנן יאמר שטף הנהר
כמים ל׳ תותר גם כי עלית משכבי אביך בפחזותך
וקלות דעתך אז חללת אותם כאשר יצועי עלה ה
הפחז שלך שהוא כמים הקלים ושוטפים וזה
כלשון הכתוב במים הנה ה׳ מעלה עליכם את מי
הנהר העצומים והרבים ועלה על כל אפיקיו והלך
על כל גדותיו וחלף ביהודה ושטף ועבר׃
ובעתים אמרו אז חללת יצועי עלה׃ שכינה
שדרכו לעלות על יצועו והכתוב אמר ובחללו יצועי
אביו שיצוע הוא המחולל ואולי יכנה אותו שם
ואם כדרך כמו יתכן שיהיה העולה יעקב עצמו
כלשון אם אעלה על ערש יצועי ויאמר אז חללת
אותו רק דבר בנסתר מפני הכבוד׃ וכן בחללו
יצועי אביו כמו בחללו העולה על יצועי אביו׃
ומן הכתוב הזה כפי פשוטו נראה כמו שפירשתי
בסדר וישלח יעקב כי ראובן נתכון לפסול את
בלהה מאביו כדי שלא תלד לו עוד בנים וימעטו
בכורתו על כן אמר לו שהוא פחזות וקלות דעת
שיחשוב להרויח בו ולא ירויח לו עוד ממנו יתרון
רק הפסד׃ **שמעון** ולוי אחים׃ יאמר
שהם בעלי אחוה כי יחם
לבם על אחותם ימסרו עצמם וכזות כי בקנאתם
על האחות עשו מה שעשו ואמר שאין ראויים
ענש גדול ולא החטא ראוי למחול כי הוא חמס
והכוון בשבט שאומר כי שמעון ולוי

אחים בגבורים רוצים ומתאחים זה לזה בעצתם ו
ובמעשיהם וכבר פירשתי כי יעקב הקפיד על שמעון
ולוי בהרגם אנשי השכם בעבור שעשו חמס כי
הם לא חטאו להם כלל ובאו בבריתו ונמולו ואולי
ישובו אל ה׳ ויהיו כולם בכלל אנשי בית אברהם
ומן הנפש אשר עשו׃ ועוד ירא לו שלא יאמרו
כי בעצתו נעשה הדבר ויהיה חלול השם שיעשה
הנביא חמס ושוד וזה טעם בסודם אל תבא נפשי
התפללתי שלא היה בסודם בעצותם במרמה
ובקהלם לא נתיחד כשבאו על השכם והרגום ולכן
יקלל אפם ועברתם׃ וכן תרגם אנקלוס ברזיהון
לא הות נפשי ובאתכנשותהון למיקם וכו׳ ופירוש
כלי חמס מכרותיהם על דעת אנקלוס ורש״י ה
המפרשים כלי חמס מגורותיהם וכן מכורותיהם
כן מכורותיך ומולדותיך וכן על ארץ מכורתם
יאמרו כי פירושו שעשו חמס בארץ מגורותיהם
ואם כן יהיה שיעור הכתוב כלי חמס להם ב
במגורותיהם ויקרא אותה ארץ מגורותיהם שגרו
בה אחרי כן׃ אבל לפי דעתי יאמר כלי
חמס הם מגורות הם חייהם כלשון ימי מגורי
יאמר כי כלי החמס עדיים הם מגוריהם כי בם
יחיו ויזונו ודומה לזה ערכה לו להם לגבורים ו
ובעבור זה יחלקם ביעקב שלא יוסדו ויפיצם ב
בישראל שלא יקבצו ויהי להם כן כי נחלת שמעון
בתוך בני יהודה כדכתיב ויהי נחלת בני שמעון
בתוך חבל בני יהודה והיו ערים מחולקות זו מזו
בכל שבט יהודה ונחלת לוי ערי מקלט מפוזרת
בכל ישראל׃ וטעם **כי באפם**
הרגו איש וברצונם עקרו
שור שעשו הדברים באפם שכעסו על שכם ו
וברצונם שהם חפצים בו לא בשביל המומתים ולא
חטאתם ואמר אנקלוס כי טעם שור כמו שור
בשורק מן בנות צעדה עלי שור ותרגם גם שור ס
סנאה מן ותבט עיני בשורי׃ וטעם
שעקרו שור מוקפת חומה את טפם ואת ו

כשיהם אחרי הרגם האנשים ויהיה עקרו מקום עקרון
העקר · ואחרים פירשו כי שור גדול בבהמות רמז
לחמור ושכם בנו נשיא הארץ כמו בכור שורו
הדר לו · פרות הבשן אשר בהר שומרון וכן יכנו
הכתובים השרים הגדולים באילים ועתודים.
והנכון בעיני שהכתוב כי שמעון אמר כי באפם
הרגו כל איש אפם וברצונם אחרי אשר שככה
חמתם בהריגת האנשים עקרו כל שור רמז ל
למקניהם וקניניהם כל אשר בבית וכל אשר בשדה
והשור זה עיקר כי במה שלא בחה נפשו בכל אלה
אפילו לעקור להם מקנה וקנין ולבוז שלל כלל
ועקרו את סוסיהם העקר אך הכל לשון אחד
וענין אחד **לא יסור** שבט מיהודה
אין ענינו שלא יסור לעולם
כי כתוב יולך אותך ואת מלכך אשר תקים עליך
אל גוי אשר לא ידעת אתה ואבותיך · והנה הם
ומלכם בגולה אין להם עוד שם מלך ושרים וימים
רבים אין מלך בישראל והנביא לא יבטיח את ישראל
שלא ילכו בשבי בסוס ענין בעבור שימלוך יהודה
עליהם אבל ענינו שלא יסור שבט מיהודה אל אחד
מאחיו כי מלכות ישראל המושל עליהם ממנו יהיה
ולא ימשול אחד מאחיו עליו וכן לא יסור מחוקק
מבין רגליו שכל מחוקק בישראל אשר בידו טבעת
המלך ממנו יהיה כי הוא ימשול וירדה בכל ישראל
ולו יאות המלכות עד כי יבא שילה ולו יקהת כל
העמים לגבות בכולם כרצונו וזהו המשיח כי ה
השבט ירמוז לדוד שהוא המלך הראשון אשר לו
שבט מלכות ושילה הוא בנו אשר לו יקהת העמי'
ולא יתכן מאמר ר' אברהם שיהיה שילה דוד כי לא
היה שהודה שבט קודם דוד כי אע"פ שבטו נכבד
ומשפע בתחלה אין שבט רק למלך ומושל כדכתיב
שבט מישור שבט מלכותך שבט מושלים שבטו ל
למשול · והכתוב הזה רומז כי יעקב המליך
שבט יהודה על אחיו והודיע שיהודה המושל על
ישראל והוא מה שאמר דוד ויבחר ה' אלהי ישראל בי

להיות מלך על ישראל לעולם כי ביהודה בחר לנגיד
ובבית יהודה בית אבי ובבני אבי בי רצה להמליך
על כל ישראל ואמר לא יסור לרמוז כי ימלוך שבט
אחר על ישראל אבל מעת שיתחיל להיות שיהודה
שבט מלכות לא יסור ממנו אל שבט אחר וזהו
שאמר כי ה' אלהי ישראל נתן ממלכה לדוד על ישראל
ולבניו ברית מלח וענין שאול היה כי בעבור שעבר
שאלת המלכות בעת ההיא נתעב אבל הבה לא
רצה להמליך עליהם מן השבט אשר לו המלכות
שלא יסור ממנו לעולמים ונתן להם מלכות שעה
ולזה רמז הכתוב שאמר אתן לך מלך באפי ואקח
בעברתי שנתתי לו שלא ברצוני ולכך לקחו בעברתי
שנהרג הוא ובניו ונפסקה ממנו מלכותו והיה כל זה
מפני שהיה שמואל שופט ונביא ולחם מלחמות הם
על פי ה' ומושיע אותם ולא היה להם לשאול
מלך בימיו כמו שאמר להם וה' אלהיכם מלככם
והנה אמר לו לא אותך מאסו כי אם אותי וענין ולפי
לא נתן להם מלכות של קיימא ומה שאמר נסכלת
לא שמרת את מצות ה' כי עתה הכין ה' ממלכתך
אל ישראל עד עולם שאם לא חטא היה לזרעו מן
מלכות בישראל לא על כולם וזה טעם על ישראל אולי
היה מולך על שבטי אמו על בנימין ואפרים ומנשה
כי יהודה ואפרים כשתי עממים נחשבים בישראל
או היה מלך תחת מלך יהודה · ולפי
דעתי היו המלכים המולכים על ישראל משאר
השבטים אחרי דוד עוברים על דעת אבותם
ומעבירים נחלה והם היו סומכים להם על דבר א
אחיה הנביא שמשח לירבעם ואמר ואענה את
את זרע דוד למען זאת אך לא כל הימים וכאשר
האריכו ישראל להמליך עליהם משאר השבטים מן
מלך אחר מלך ולא היו חוזרים על מלכות יהודה
עברו על מאת הזקן ונענשו בהם וכמו שאמר
הושע הם המליכו ולא ממני · וזה היה ענש
החשמונאים שמלכו בבית שני כי היו חסידי עליון
ואלמלא הם נשתכחו תורה ומצות מישראל

ואע״פ כן נענשו ענש גדול כי ארבעה בני חשמונאי
הזקן החסיד המולכים זה אחר זה עם כל גבורת'
והצלחתם נפלו ביד אויביהם בחרב והגיע העונש
בסוף למה שאמרו כל דאמר מדבית חשמונאי
קא אתינא עבדא הוא שנכרתו כולם בעון הזה
ואפש' שהיה בזרע שמעון ענש מן הצדוקים אבל
כל זרע מתתיה חשמונאי הצדיק לא אבדו אלא
בעבור זה שמלכו ולא היו מזרע יהודה ומבית
דוד והסירו השבט והמחוקק לגמרי והיה ענשם
מדה כנגד מדה שהמשיל הקב״ה עליהם את עבדיה'
והם הכריתום ואפשר גם כן שהיה עליהם חטא
במלכותם מפני שהיו כהנים ונצטוו תשמרו את
כהונתכם לכל דבר המזבח ולמבית לפרוכת
ועבדתם עבדת מתנה אתן את כהונתכם לא היה
להם שימלכו רק לעבוד את עבודת ה׳ · וראיתי
בירוש׳ במסכת הוריות אין מושחין מלכים כהנים
אמר ר׳ יהודה ענתוריא על שם לא יסור שבט מ
מיהודה אמר ר׳ חייא בר אבא למען יאריך ימים
על ממלכתו הוא ובניו בקרב ישראל מה כתיב
בתריה לא יהיה לכהנים הלוים · הנה שם בבאור שאין
מושחין מלכים מן הכהנים בני אהרן ופירשו ו
התלמוד שהוא לכבוד יהודה שאין השררה סרה מן
השבט ההוא לפיכך אפי׳ שישראל מקימין עליהם
מלך משאר השבטים כפי צורך השעה אין מושחי'
אותן שלא יהא עליהם הוד מלכות אלא כמו שופטי'
ושוטריהם והזכירו הכהנים שאע״פ שהן בעצמן
ראויין למשיחה אין מושחין אותם לשם מלכות
וכל שכן שאר השבטים וכמו שאמרו בגמ׳ שאין
מושחין אלא מלכי בית דוד ור׳ חייא בר אבא פירש
שהוא מטעם מן התורה שלא יהיה לכהנים הלוים
כל שבט לוי חלק ונחלה במלכות · והוא דבר ראוי
והגון · **ולו יקהת** עמים · אסיפת
העמים שנאמר אליו גוים
ידרושו והדומה לו עין תלעג לאב ותבוז ליקהת אם
לקבוץ קמטים שבפניה מפני זקנתה וכתרגום ר

דמתרגם הקיהתא בהוקה דנהדרעא ויכול הוא לומ׳
קהית עמים לשון רבים וא״כ נראה לפרש בקהת
אם אסיפת אם ולשון מקהו הקיהתא אינו אלא
לשון פרכות וקושיות שהיו מקשים ומפרכין בה
קושיות הרבה מן המתקשה בדבר יקרא קוהה
בלשון חכמים כמו שאמרו במדרש חזית כלם
אחוזי חרב שהיו כולם שונין הלכה כחרב שאם בא
מעשה על ידיהם לא תהא הלכה קוהה להם וכן
עד שם רבם ומומו אמרו בגמרא ר׳ יהושע
קיהה וטיהר שהקשה בם דברים רבים ושבר כל
דברי המטמאים עד שטיהר בהכרח וכן מצינו
בתוספות ישנות בגמרא בבבא מציעא מאן
דקהי אזוזא מקרי נפש רעה שמדקדק בו ומתקשה
לקבל אותו מחבירו ובעלי הדקדוק אומרים בקהת
שפירושו יקה ופירשו בו לשון משמעת וקבול
המלך יקהת עמים שישמעו העמים אליו ויעשו
כל אשר יצוה עליהם ונוסף לקהת אם לקבל מצותה
והנכון בעיני שהוא מלשון האוכל הבוסר
תקהינה שניו ופירשו כהה והוא מן כיון יקהה
וענין כולם החולשה והשבירה יאמר שלא יסור ה
שבט מגם מיהודה עד כי יבא בנו אשר לו חלשת
העמים ושבירתם שיחלש את כולם לפי חרב וכן
אם כהה הברזל שנחלש ואינו יכול לכרות כסכין
שנפגם בלשון חכמים או שנשבר קתו ונעשו בו
פגימות וכן מצאתי עד שם במדרש חזית הופיע
עליהם הקב״ה ריח טוב מבשמי גן עדן וקיהה נפשם
קוהה לאכול אמרו לו משה רבינו תן לנו מה נאכל
אמר להם כך אמר לי הקב״ה כל בן נכר לא יאכל בו
עמדו והפשיטו הכבלים מעליהם וקיהה נפשם
קוהה לאכול וכו׳ והענין שהיתה נפשם
נחלשת ומשתברת בעבור מרוב תאותם לאכול מן
הפסח שנכספה בו הריח הטוב ·· וכן לא תהא
הלכה קוהה להם נחלשת ורופפת בידם ·· ומקהו
הקיהתא מקשים קושיות מחלשות הנפש מרוב
הצער והענין · או הוא לשון שבירה

ישרא׳ לשון האבן הראשה לשון רש״י · מאל אביך
היתה זאת לך והוא יעזרך ועם הבא היה לבך
כבלא שמעת לדברי אדוניך· והוא יברכך גם זה
לשון · ורבי׳ אמר כי מם מאל אביך נמשך ומאת
שדי והוא יברכך · ועל דרך האמת הברכה
הזאת דומה לברכה אשר ברך למעלה את הנערים
כי אמר יעקב ט׳ אמת ולא בא בכתוב אשר אברה׳
או יצחק וזולתם רק אשר יעקב או אשר ישראל
הוא יעקב והנה מידי אשר יעקב הגדולה והגבול
משם מידי אשר יעקב רועה אבן ישראל היא
האבן הראשה שהיתה לראש פנה מאת יי׳ ונקרא
אבן ישראל כמו שאמרו חכמים כנסת ישראל
וטעם אבן שהוא כבנין משלם הכל · וענין רועה
כי קשת הגבורה מתעלה בשמים אל הבה כדכתיב
וקשתו מידו לו ושם האבן ישו׳ כלומר ושם בשמים
האבן הזה והאבן הוא הכח המתעלה הכתוב
במקום אחלותו וזהו שכאמר וכנה אשר נטעה
ימינך · מאל אביך הוא הרועה אותו ואת שדי
ויברכך · ודעת הברכה כי מידי אשר יעקב
יזן מחסל שרועה אבן ישרא׳ ומאל אביו יפק רצון
ויבא עשרו ועם שדי תהיה ברכתו והנה הוא
מברך בשמים ובארץ · וזה טעם ברכות
אביך גברו על ברכות הורי כי הבנין שלם כי הן
העליונות הענין הזה ממדרשו של ר׳ נחוניא בן
הקנה והמשכיל יבין **קברו** אותו אל אבותיו
עם אבותיו לשון רש״י ולא פירש אל
המערה ואיכא עם ויתכן שיהיה לשון המקרא
הזה קבר קברו אותו ושאותו אל אבותיו המערה
כי כן אמר ונשאתני ממצרים ושאו אותו בניו ·
ויתכן שישים אל כטעם רבים קברו אותו עם
אבותיו כמו ואסף אל אחותה לא תקח עם אחותה
אל המערה במערה כמו ואל הארון תתן את
העדות הנה הוא נחבא אל הכלים · וכן ואחרי כן
קבר אברהם את שרה אשתו אל המערה ויאמר
רבי׳ כי טעם קברו אותו שילכו עם יוסף ולא היה

יעקב צריך לכך · אבל טעם לבאר עתה שיקברו
אותו אל המערה כאשר השבע ליוסף כי היה
אולי לא יתן פרעה רשות ליוסף לצאת מן הארץ
שלא יתעכב בארצו ולא תראה שהוצרך יוסף לומר
פני אנשי בית פרעה שיבקשו לו מפרעה שילך
והוא ענה כאשר השביעך כי בעבור השבועה
יתרצה בזה · וטעם שמה קברו את יצחק שלא
אמר קברתי בעבור היות עשו עמו בקבורת
אביהם ולא ירצה עתה להזכירו · ועוד שלא יצטרך
להאריך לומר שמה קברנו את יצחק ושמה קברו
את רבקה אשתו כי לא היה הוא בקבורת אמו ·
והזכיר להסבת אשתו המערה והנקברים בה לגדל
המקום כדי שיזדרזו לקברו שם · ואמר אשר קנה
אברהם לאחוזת קבר להודיע כי אברהם שהיה כי
המקום ההוא בית הקברות להם לאחוזת עולם
אבל למטה כשאמר ויקברו אותו בניו אל מערת
שדה המכפלה אשר קנה אברהם לאחוזת קבר
נתכוון הכתוב לרמוז כי שיעקב נשלמה כונת הצדיק
כי לשלשתם קנאה ולא יקברו בה עוד איש · ועל
כן לא צוה יוסף שיקברו אותו במערה עם אבותיו
וראיתי במכלתא לר׳ שמעון בן יוחאי שאמר
להם יוסף וכשאתם מעלים אותי קברו אותי בכל
מקום שתרצו מקובל אני שאינו נכנס לקבר אבותי
שאינו נכנס לקבר אבות אלא שלשה אבות ושלש
אמהות שבא שמה קברו את אברהם ונאמר ואותי
בקברי אשר כריתי לי כי הוא פסוק · ויתכן
שרמז להם באמרו ושמה קברתי את לאה שכבר
החזיק הוא במערה ואמר זה כנגד עשו שלא
יערער הוא או בניו בקבורתו לטעון שהמערה
שלו כי הוא הבכור והוא הראוי להקבר עם אבותיו
ויוסף שהלך אל ארץ אחרת יהיו משאים אותו
משם כאשר ישאו בניו את יעקב כי ירצה להקבר
עם אבותיו הקדושים לאחר אתם בקבורה ואם
יקבר שם עשו לא יקבר שם יעקב כי אין לעשות
מספחות בית קבורה א׳ וזהו ג״כ מה שאמר בקברי

אשר כריתי לי שכבר כרה לו הקבר להחזיק בו ·
וזה טעם ויעלו עמו גם רכב גם פרשים
כי ידעו זדון עשו ובניו · וכן היה המעשה כי מצאנו
בספרי דברי הימים ליוסף בן גוריון וזולתו מהספרי
הקדמוניות כי בא צפו בן אליפז בן עשו ועשה עמהם
קטטה על זה עד שערכו מלחמה ותגבר יד יוסף
ותפשו עם מבחר גבוריו והביאו למצרים ועמד
שם בתפיסה כל ימי יוסף וברח משם במותו והלך
לארץ כתים ומלך על כתים ברומה ובסוף הומלך
על כל ארץ איטליא והוא אשר מלך ראשון על רומי
והוא אשר בנה ההיכל הראשון והגדול מאשר נבנה
ברומה וגם רבותינו הזכירו מזה הענין מהקטטה
עם בני עשו במערה · והכתוב שאמר בכאן וישב יוסף
מצרימה הוא ואחיו וכל העולים אתו לקבור את אביו
אחרי קברו את אביו בא לרמוז · שלא מת אחד
מכולם במלחמה ולא בדרך שעמד להם זכות
הנבואה וזכות יוסף שעלו עמו ולא עשה יוסף כאשר
עשה אביו לשאת אותו לקברו בארץ. ועתה כי לא
יתחזקו בית פרעה כי לכבוד הוא להם ועוד שהם
ילכו עמו אחיו ובית אביו יגועו וינחם אנשי הארץ
כל אשר להם ואין דרך כבוד שיוליכוהו שם אחרי
ויאמר יוסף אל אחיו אנכי מת כי אחיו חיים היו כי
האריכו ימים יותר ממנו כאשר אתה רואה בלוי
ויזכר וישבע יוסף את בני ישראל כי באחרונה
שאחיו זקנים השביע כל בניהם וכל בית אביו
שיצוו גם את בני בניהם לעת הגאולה כי כולם
יודעים סוד הגאולה · ויאסף **ויגוע** · ומיתה
לא נאמרה בו ואמרו רבותינו יעקב
אבינו לא מת לדרשו · ולדעת רבותינו הרי יעקב
הזכיר מיתה בעצמו הנה אנכי מת והיה אלהים
עמכם ואולי לא ידע בנפשו או שלא רצה להרחיק
כבוד לשמו וכן ויראו אחי יוסף כי מת אביהם כי
להם מת הוא או שלא ידעו הם בזה כלל · וענין
המדרש הזה כי נפשות הצדיקים צרורות בצרור
החיים וזו התוספת שלו על כל הגוים שבאת להשפיע

השעה שלא יפשיטנה ערומה מעקב · או התלבש
לעתים מזומנות · וכן הענין הזה במסכת
שבת ובמסכת כתובות ·
ונשלם ספר בראשית בספר דברי האמת ·
להגיד ראשונות וחדשות בטרם תצמחנה נלבבות
ושער כל ראשית הוכב עדות ·
הקדמות רבות · והוראות לדורות ·
ולו נתכנו עלילות וסבות ·
מגלה עמוקות ודעות נשגבות ·
ומוציא לאור מחשבות ·
המוליך אותי בארח צדקה בתוך נתיבות ·
המגיל לחיים טובות ·
יתב' ויתע' ויתרומם ויתנשא המפליא פלאיו רבות ·
הגואל לעמו ישראל מכל צרותם והרחיק להם
פשעים ועונות ·

ואתחיל לכתוב ספר ואלה שמות ·
בעזרת האל השוכן במרומות ·

ספר ואלה שמות

השלים הכתוב ספר בראשית שהוא ספר היצירה
בחדוש העולם ויצירת כל נברא ובמקרי האבות
שהם כענין יצירה לזרעם מפני שכל מקריהם הם
ציורי דברים לרמוז ולהודיע כל העתיד לבא בהם
ואחרי שהשלים היצירה התחיל ספר אחר בענין
המעשה הבא מן ההרמזים ההם ונתיחד ספר ואלה
שמות בענין הגלות הראשון הגדול במצרים
והגאולה ממנו ·· ולכן חזר והתחיל

הנגיד בתרוס׳ ובגאולה ממנו ולכן חזר ומתחיל בשמות יורדי מצרים ומספרם אעפ״י שסבר כבר זה בעבור כי ירידתם שם הוא ראשית הגלות כי מאז הוחל׳ והנה הגלות ארכה כשלא עד יום שובם אל מקומם ואל מנוחת אבותם ישוב וכשיצאו מן ממצרים אעפ״י שיצאו מבית עבדים עדין יחשב גלות כי היו בחוצה לארץ לפסנם שם במדבר וכשבאו לא הכ׳ שיש ועשו המשכן ושבה שכינה ושרה שכינת בינהם או שבו אל מעלת אבותם שהיה סוד אלוה על אהליהם והם הם המרכבה ואז נחשבו כגאולים ולכן נשלם הספר הזה בהשלימו ענין המשכן ובהיות כבוד י״י מלא אותו תמיד

סדר ואלה שמות

טעם ואלה שמות כי הכתו׳ ירצה לעשות ענין הגלו׳ מעת רדתם למצרים כי אז גלו כראש גולים כאשר פירשתי ולפיכך יחזור אל תחלת הענין שהוא מפסוק וכל זרעו הבאה אתו מצרימה ושם כתוב אחריו ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה וגו׳ ואותו הפסוק בענינו הוא שהחזיר בכאן כי אעפ״י שהם שני ספרים הסיפור מחובר כדברים באים זה אחר זה וכאשר הזכיר בני יעקב הזכיר בני בניו וכל זרעו והחזיר הכלל כאשר אמר שם כל הנפש לבית יעקב הבאה מצרימה שבעים · וכענין הזה בספר דברי הימים וספר עזרא שהם שני ספרי הימים ובשנת אחת לכורש מלך פרס לכלות דבר י״י מפי ירמיהו העיר י״י את רוח כורש מלך פרס וגו׳ כה אמר כורש מלך פרס וגו׳ ואותם שני פסוקי׳ בלשונם החזיר בראש ספר עזרא לחבר הסיפור לפי שהיו שני ספרים השלם הראשון במה שהיה קודם בנין הבית והספר השני מעת הבנין · וכן הדבר בשני הספרים האלה בראשית ואלה שמות ורז״ל אמרו כי בעבור שהזכיר בסוף הספר הראשון

כי ראה יוסף לאפרים בני שלשים הזכיר כי בני אחיו ברדתם היו מעטים וזכרו ורבו ואחיהם כמו כן · ורש״י כתב אעפ״י שמנאם בחייהם חזר ומנאם אחר מיתת׳ בשמותם להודיע חבתם שנמשלו לכוכבים שמוציאן במס׳ ער׳ ומכניסן במספר שנאמר המוציא במספר צבאם לכולם בשם יקרא ואלו דברי אגדה והם דברים של אמת בענין החשב שהכל מחובר וכו׳ שמותם תדיר אבל הקשר הפסוקים וחבורם בזו הוא כמו שפירשתי · הבה נתחכמה לו · לא ראה פרעה וחכמיו יועצו להכותם תהיה נבואה גדולה להכרית אותם העם אשר בזו בארץ במעט המלך הראשון וגם עם הארץ לא יתנו רשות למלך לעשות חמס כזה כי [illegible] ממשפט ואף כי בני ישראל עם רב ועצום ויעשו עמהם מלחמה גדולה אבל אמר שיעשו דרך חכמה שלא ירגישו ישראל כי באיבה יעשו בהם ולכן הטיל בהם מס כי דרך הגרים בארץ להעלות מס למלך כמו שבא בשלמה ואחרי כן צוה במסתר למילדות להרוג הזכרים על האבנים ואפילו היולדות עצמן לא ידעו בזה ואחרי כן צוה לכל עמו כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו אתם · והענין שלא רצה לצוות לשרי הטבחים אשר לו להרגם בחרב המלך או שישליכו הנולדים ליאור אבל אמר לעם כאשר ימצא כל אחד ילד יהודי ישליך אותו ביאור ואם ימנע אבי הילד למלך או אל השר הקשר יאמר שיצא עדים ויעשה בו נקמה וכאשר הותרה רעת המלך היו המצרים מחפשים הבתים ונכנסי׳ שם בלטות ומתנכרים ומוציאים הילדים משם כי על כן נאמר ולא יכלה עוד הצפינו · ונראה שעבר זה ימים מעטים כי בלידת אהרן לא היתה הגזרה וכשנולד משה נראה שנתבטלה אולי בת פרעה בחמלה עליו אמרה לאביה שלא יעשה כן · או כאשר נשמע כי מאת המלך נהיה הדבר בטל אותו או שהיה על פי האצטגנינים כדברי רז״ל כי הכל התחכמות עליהם שלא יודע הזמן וזה טעם מאמר

האומרים למשה רבינו אשר הבאשתם את ריחנו
בעיני פרעה ובעיני עבדיו לתת חרב בידם כי
עתה יוסיפו בשנאתם אותנו ויהרגו טענה כי
אנחנו מורדים במלכות ויהרגו אותנו בחרב לשנ
הכל לא יצטרכו עוד לעשות במרמה

ועלה מן הארץ על כרחנו ודעתו דרש״י
כאדם שמקלל עצמו ותולה קללתו
באחרים כלו כתב ועלינו מן הארץ והם יירשוה
לרש״י ואם כפשוטו הוא אומר ועלה על הארץ כי
כן הלשון בו ורבים עלה נבוכדנצר מלך בבל על כל
ערי יהודה הבצורות וילכדם עלה רצין מלך ארם
ירושלים למלחמה · ואולי יאמר ועלה עלינו מן הארץ
אשר הוא יושב בה · ירמוז לארץ גשן ויתכן לפרש
שיאמר כי תקרינה מלחמות יהיה מוסף על שונאים
לנו על שלל ולבוז בו ויעלה לו מן הארץ הזאת אל
ארץ כנען עם כל אשר לו ולא נוכל אנחנו לנקום
נקמתנו ממנו להלחם בו והוא כלשון אשר העלה
מארץ מצרים אשר העלה ואשר הביא את בני
ישראל מארץ צפון ומכל הארצות וכן ושמו להם
ראש אחד ועלו מן הארץ שישימו עליהם ראש
ועלו למרחק מן הארץ אשר גרו בה

שרי מסים למען ענותו בסבלותם · שם
על העם מס לקחת מהם אנשים לעבודת המלך
ומינה על המס שרים מן המצרים שיקחו מהם
כרצונם אנשים לעשות העבודה חדש או יותר
יהיו בבנין המלך ואחר יהיו בביתם והערים
האלה בנו אותם שיהיו ערים לפרעה ויבן העם
ערי מסכנות לפרעה בענין הזה וכאשר ראו כי
לא יזיק זה לעם הקלו בחייהם מפחדם וגזרו כי
שיעבדו כל מצרים את העם כל איש מצרי שיצטרך
לעבודה ימצא לקחת מהם אנשים שיעשו עבודתו
וזה טעם ויעבידו מצרים וגו׳ ועוד גזרו עליהם
עבודות קשות בחומר ובלבנים כי מתחלה היו
המצרים נותנים להם הלבנים והיו אנשי העם בונים
הבנין ועתה נתנו קשה בעבודה ועוד שיהיו מוציאי׳
עפר ועשו החומר שריפה ובגללם ולא יתן להם
מעשה המלך רק הבנין בלבד ומתוך הלבנים לאנשי
הימים השם לעשות הבנין וגם כל עבודה קשה
אשר לפרעה ולמצרים בשדה כגון החפירות והוצאת
הזבלים הכל נתנו עליהם וגם היו רודים בהם לרדות
אותם שלא ינוחו ומכים ומקללים אותם וזה טעם
את כל עבודתם אשר עבדו בהם בפרך והיה
המלך מפרכם אותם בהם עד כי מהנה לפעמ׳
המלך והוא מאמין המתחדשי׳ שאמרו זכרנו את הדגה
אשר נאכל במצרים חנם את הקשואים כי הדגה
במצרים רבה מאד והיו לוקחים מן הנהרים אותה
במצות המלך ולוקחים מן הגנות קשואים ואבטיחי׳
ואין מכלם כי מצות המלך היה ובטחתם אמרו
עבדים למלכם היו ולא עבדים לעבדים אבל
ויעבידו מצרים כמו לשרי המסים אשר לפרעה

וילך איש מבית לוי · בעתם אמרו שהלך
אחר עצת בתו · ולא אמר כי בערים
כמת היו ישראל יושבים וזאת האשה היתה בשעה
אחרת ומה ענין שיזכיר הכתוב זה · ועל דעתי
בעבור שלא חשש לגזרת פרעה ולקח לו אשה
להוליד ממנה בשם אמר הכתוב כן כי בכל מוזרו
לעשות ענין חדש יאמר כן וילך ראובן וישכב את
בלהה וילך ויקח את גמר בת דבלים לבו ונשכרם
שהמתעשים לבו ונכח בלשון לבו נא ומכתה וכן זה
הלכו ויקח את בת לוי ולא הזכיר הכתוב שם האיש
ולא שם אשתו אשר לקח והיה זה בעבור כי זה ישראל
שחשם והזכיר מי אביהם ואם אמהם אל לוי
ועכשו ירבה לקצר עד לדת המושיע ואחרי כן
ייחס גם שאר השבטים בעברו בסדר השם ·
ועל דרך הפשט שהיה זה תחלת הנשואין אין
מוקדם ומאוחר בפרשה כי היה זה קודם גזרת
פרעה וילדה מרים ואהרן ואחר כן גזר פרעה כל
הבן הילוד והלך הבן הטוב הזה ולא הזכיר הכתוב
לידת מרים ואהרן כי לא היה בלידתם חדוש דבר ·
ועל דעת רבותי׳ הם לקוחים ששים שפרשו ממנה

מפני גזירת פרעה והחזירה בנבואת בתו ועשה
בה מעשה לקוחים הושבה באפריון ומרים ואהרן
מרקדים לפניה בשמחתה כי על ידי זכינו אנו ישרא'
ואעפ"י שהיה אהרן קטן כתן השם שמחה בלם ב
בענין הזה או אחותו מלמדת **ותרא**
אותו כי טוב הוא והתנבאו
ידוע כי כל הנשים אוהבות את בניהן יפים ושאינם
יפים וכולן חמלתה אותו בכל יכולתן ואין צורך
לטענת כי טוב הוא אבל פי' הטובה הזאת שראתה
בו טוב מיוחד וחשבה כי יארע בו נס וינצל ולכן
נתנה אל לבה וחשבה מחשבות בעניין וכאשר
ראתה שלא יכלה עוד הצפינו חשבה שינצל ב
בתחבולה אחרת ועשתה לו תבת גמא ואחותו
נצבת מרחוק שלא ימירו בה לדעה מה יעשה בו
וכל זה סיוע לדברי רבותינו שדרשו כי טוב הוא
שנתמלא כל הבית אורה ׃ ולמה שאמרו שהיתה
מרים מתנבאת עומדת לידע מה שהגיד בן שמושיע
את ישראל׃׃ **לרחוץ** על היאור פרש
המקרא ופרשו ׃ ותרד
בת פרעה על היאור לרחוץ בו לשון רש"י ואם
כן יהיה על היאור כמו אל היאור וכן וילך אלקנה
על ביתו הרמתה ׃ כה תאמרון איש אל רעהו
ואיש אל אחיו ׃ ויתכן שהיו באור מעלות והיא
ירדה מארמון המלך לרחוץ במעלה הראשונה
אשר ביאור כי לא תכנס אל שבולת הנהר וראתה
התבה בתוך הסוף רחוק ממנה ותשלח את אמתה
ותקחה או הוא כמו לרחוץ ביאור ׃ וכן ונתת
אותם על סל אחד ׃ **והנה** נער בוכה קולו
נשמע כנער לרש"י וכבר ראו זה
ואמרו אם כן עשית למשה כמום בעל מום ועוד
מה טעם שיזכיר הכתוב שמע קולו ׃ ורז"ל אמרו
שהיו איבריו גדולים כנער ׃ ואולי הוזכר זה לומר
כי בעבור טובו ויופיו חמלה עליו כי הכרה בו
שהוא מקרוב ואיבריו יפים ומתוקנים כאלו הוא
נער ׃ ויותר נכון שנפרש כי שהיה בוכה כנער

בחריצות וזריזות ולכן חמלה עליו ׃ ואגדה נער
בוכה ילד היה ומנהגו כנער בא גבריאל והכהו ל
למשה כדי שיבכה ותתמלא עליו רחמים ׃ ועל
דעתי אין צורך לכל זה כי הילד מיום הולדו יקרא
נער כמו שנאמר מה נעשה לנער היולד ׃ וכן
ויבקש דוד את האלהים בעד הנער ׃ ויקרא ילד
והוא גדול כמו שנאמר בשמעאל ׃ וכן והנער נער
כל שהוא ילד קטן בן כל הדברים כי כאשר נגמל
מחלב מיד העלתהו כדכתיב ותינק את בנה עד
גמלה אותו ותעלהו עמה כאשר גמלתהו ׃׃
ותאמר מילדי העברים זה ׃ כתבה ב
לבה המעשה כאשר היה כי
אמרה לבעבור הטיל אותו או שלא יראו במורא
הילד שמוהו שם ואם מעברי לא היה יעשה כן ׃ ויש
שאומרים שראתה נמול ואם כן השירה בגדיו וב
ובדקה בו ואין צורך ׃ ויגדל משה ויצא אל
אחיו ׃ שגדל והיה לאיש כי מתחלה אמר ויגדל
הילד שגדל עד שלא היה צריך לגמלה אותו ואז
הביאתו לבת פרעה ויהי לה לבן כי לפני מלכים
יתיצב ואחרי כן גדל ויהי לאיש דעת ׃ וטעם
ויצא אל אחיו כי הגידו לו אשר הוא יהודי והיה חפץ
לראותן בעבור שהם אחיו והנה נסתכל בסבלותם
ועמלם ולא יכול לסבול ולכן הכה המצרי המכה
אותן ׃ **הלהרגני** אתה אומר ׃
מכאן אתה למדין שהרגו
בשם המפורש לשון רש"י ׃ ומדרש רבותינו הוא ׃
ואני תמה אם כן מי הגיד לרשע כי הוא הרגו ׃
אולי סמך ידו עליו ויקללהו בשם ה' וזהו ויך את
המצרי או מפני שנפל מת לפניו פחד משה
שיתפשו עליו וקברו בחול וראה אותו עושה כן וי
וידע שהוא ההורג או שחשב שהרגו בחרב כי לא
ראה רק ההכאה ׃ ועל דרך הפשט אומרים
כי אתה אומר פירושו חושב כי מצינו אמירה על
מחשבת הלב אמרתי אני בלבי אמרתי טוב
הנני הכסל ׃ ואין בכאן צורך לזה כי אמר מי

מי

שימך לאיש שר ושופט עלינו אם בעבור שאתה
חפץ להרגני כאשר הרגת את המצרי אתה מוכיח
אותם ואומר למה תכה רעך **ולכהן** מדין
שבע בנות. לא יזכיר הכתוב
שמו כי אינם ידוע רק מן הכהני שהוא נכבד ב
בכהונתו והוא יתרו כי אחרי התחתן משה בו
והסב ה' יתר אותו ושם כתוב ויאמר יתרו למשה לך
לשלום כמו אלקנה ואליהו ירמיה וירמיהו ואחרי כ
שנתגייר נקרא חובב דכתי' ומבני חובב חותן משה
כי דרך כל המתגיירים לקרא להם שם אחר בעבור
והוא בן רעואל דכתי' ויאמר משה לחובב בן רעואל
המדיני ומה שאמר בכאן ותבאנה אל רעואל אביהן
הוא אבי אביהן כמו ט"י אבי אברהם נבוכדנצר אבי
וכן וידעתם את לבן בן נחור ומפיבשת בן שאול
ורבי' והיה זה כי הכהן לא ימצא בביתו היה נזכר
במקום בנית אביו ותבאנה אל הזקן ויתכן כי ויואל
משה לשבת את האיש הוא הכהן הנזכר למעלה
כי הוא שנתן לו צפרה בתו.

ותבאנה ותדלנה. היו הרועים בכל א'
הימים ממלאים הרהטים ו
ומשקים צאנם בתחלה ואחרי כן היו הבנות שלם
משקות שלהם ואירע כי היום הזה קדמו הבנות
ותבאנה ותדלנה כי היו חושבות להשקות צאנם ט
טרם באו הרועים והנה באו הרועים ויגרשום מן
הרהטים להשקות הם תחלה כמנהגם בכל הימים
ומשה חרה לו על החמס והצילן כי כיון שהן מלאו
הרהטים הרי הימים שלהן וגם דלה דלה להן כי לא
הספיקו הרהטים לכל צאנן וזה טעם מדוע
מהרתן בא היום ואמרו איש מצרי הצילנו מיד
הרועים שמגרשין אותנו בכל יום תמיד בבואנו
להרהטים בתחלה **ויהי** בימים הרבים ההם.
לא יאמר בימים ההם וביום ההוא רק
על הזמן השעבר אשר יזכר בו המאורע. אבל
לאחר השעה יאמר ויהי אחרי כן והראוי בכאן שיאמר
ויהי אחרי ימים רבים וימת מלך מצרים על כן

אמרו רבותינו כי לפי שהיו ימים של צער קורא
אותם רבים וירמוז לזמן ההווה וכן אמרו בפסוק
של מעלה ויהי בימים ההם ויגדל משה שהיה גדל
שלא כדרך העולם כלומר בזמן אחד במהרה ומכל
מקום בימים ההם מיום שמת מלך מצרי' ויאנחו
בני ישראל ותעל שועתם אל האלהים ימים מעטים
היו. אבל נפרש כי אמר בימים ההם ימי העבודה
והעבודה הקשה שהיו רבים מאד כי ארך הגלות
מאד והיה זה שנאנחו ותעל שועתם. וכן ויהי ימים
רבים ודבר ה' היה אל אליהו בשנה השלישית
שהיו ימים רבים ואירע בהם זה. ולפי דעתי
כי טעם הכתו' הזה ירמוז על הימים שהיה משה
בורח מפני פרעה באמת בנעריו ברח שהכתו'
אמר ויגדל משה ויצא אל אחיו שהיה זה מיד כאשר
גדל ועמד על דעתו והגידו לו אשר הוא יהודי
ונכסף לראות סבלות אחיו ועמלם ולחצם וביום
ההוא שיצא הכה המצרי וביום השני הלשין עליו
וברח והנה היה כבן י"ב שנה כאשר הזכירו רבותי'
ועל כל פנים לא הגיע לעשרים ובעמדו לפני
פרעה היה בשמונים אם כן עמד כמו ששי' שנה
בורח מלפני פרעה. והקרוב כי בסוף הזמן בא
למדין ונשא צפרה כי כשהיה עם הכהן הזה עדין
לא הולד ממנה רק בנו הבכור גרשום אבל לא הוסי'
הכתו' בבריחתו רק וישב בארץ מדין וישב על הבאר
כי לא נתאחר בימים האחרים ענין שיצטרך הכתו'
לספרו וכן הדבר כי הבורח מן המלכות לא יתעכב
במקום מושב וקרוב לו. אבל יברח ממקום למקום
אל ארץ מרחקים והנה עמד ימים רבים מתהלך
ומתגלגל מגוי אל גוי וממלכה אל עם אחר ובסוף הזמן
בא למדין ויתעכב שם וזה טעם וישב בארץ מדין
כי ראוי היה שיאמר וילך אל ארץ מדין אבל רמז
שלא ישב במקום עד בסוף שבא אל ארץ מדין ושם
ישב ומפני שהזכיר הכתו' בריחתו מפני פרעה
ושבתו במדין ובא להזכיר מיד שהושב למצרים
במיתתו של פרעה והיה נראה שהיו כל המעשים. ס"

חלק מכריע ונעשים יחד ותכופים זה לזה בשנה אחת כמו הכתו' ורמזו לנו הענין כאשר היה ואמ' ויהי בימים הרבים ההם שהיה משה בורח מפני פרעה ועומד במדין מהם ומת בימים ההם בשופטים מלך מצרים והיה למשה גלוי שכינה בענין זה וזה ושב למצרים ובאם ועל כן לא אמר ויהי אחרי ימים רבים כי היה משיצא משכבת משה במדין ולא היו הימים הרבים רק בכל המסופר למעלה .

וימת מלך מצרים ויאנחו . נצטרע והיה שוחט תינוקות מישראל ורוחץ בדמי' לרש"י והוא מדרש חכמים . ועל דרך הפשט מכיון העבדים למלך בעבור רשע שהיו מענים ומאחרים להם מות וכאשר ראו שמת המלך האנחו מאד מהמלך אשר יקום מרשיע מן הראשון כי אמרו אבדה התקוה בגורלם לו ויבחרו מות מחיי' חק טעם נאקתם כי נאקו נאקות חלל .

וירא אלהים את בני ישראל . פי' רא"ה כי ראה החמס שהיו מצרים עושים להם בגלוי וידע אלהים המעשו' להם בסתר . ורש"י פי' וידע אלהים נתן לב עליהם ולא העלים עינו מהם . ונכון הוא על דרך הפשט כי מתחלה היה מסתיר את פניו מהם והיו לאכול ועתה שמע אלהים נאקתם וראה אותם לשמור שלא הסתיר עוד פניו מהם וידע את מכאוביהם וכל הנעשה להם ואת כל הצריך להם . וכמוהו ואתה את עבדיך ידעת . והאריך הכתוב להזכיר טעמות רבות בגאולתם . וישמע אלהים את נאקתם ויזכור אלהים את בריתו וירא אלהים וידע אלהים כי ידעתי את מכאוביו כי אעפ' שבעונש הוזין שגזר עצמם לא היו ראויין לגאול כמו שמפורש על ידי יחזקאל אלא מפני הצעקה קבל תפלתם ברחמיו . ועל דרך האמת יש בכתוב הזה סוד גדול מסתרי התורה ועל כן עלה ענינם לאחור פניו וקרב אותם אל הדעת כענין נקרב שמו תמיד בגונו ראשו תכור ולכן יאריך הכתוב בזה אחרי שכבר אמר וישמע אלהים ויזכור אלהים ונתפרש הפסוק הזה במדרשו של ר' נחוניא בן הקנה תבינהו משם ..

וירא מלאך ה' אליו בלבת אש . אמר הכתוב מתחלה וירא מלאך ה' .

ואחר כן אמר וירא ה' כי סר לראות . ויקרא אליו אלהים . ולכן אמר ר' אברהם כי אלהים בכאן הוא המלאך הנזכר כמו כי ראיתי אלהים פנים אל פנים . וטעם אנכי אלהי אביך כי ידבר המלאך בלשון שולחו ואיננו נכון כי משה גדול הנביאים לא יסתיר פניו מן המלאך . ורבותינו אמרו בב"ר מלאך זה מיכאל ר' יוסי הגלילי בכל מקום שהיו רואים אותו היו אומרים שם רבינו הקדוש . בכל מקום שמיכאל נראה שם הוא כבוד השכינה . נתכוונו לומר שמתחלה נראה אליו מיכאל ושם כבוד השכינה והוא לא ראה הכבוד כי לא הכין דעתו לנבואה . וכאשר כיון לבו וסר לראות נתגלה אליו מראה שכינה ויקרא אליו אלהים מתוך הסנה . ועל דרך האמת המלאך הזה הוא המלאך הגואל שנאמר כי שמי בקרבו הוא שאמר ליעקב אנכי הא-ל בית אל וזה נאמר ויקרא אליו אלהים . אבל יקרא במדת הדין מלאך בהנהגת העולם וכן כתו' ויוציאנו ה' ממצרים . וכתי' וישלח מלאך ויוציאנו ממצרי' ונאמ' ומלאך פניו הושיעם כלומר מלאך שהוא פניו כדכתי' פני ילכו והנחותי לך . והוא שנאמ' בו ופתאום יבא אל היכלו האדון אשר אתם מבקשים ומלאך הברית אשר אתם חפצים הנה בא ועוד אבאר בפסוקי' הבאים בע"ה

והנה הסנה בוער באש . כטעם דולק שהיה בתוך אש בוער כמו האשת מבערים את האש . מדליקין . ובערו בהם אש . מדוע לא יבער הסנה . לא ישרף ולא יאכל . וכמוהו כפשתים אשר בערו באש . נשרפו . וכן דעת אונקלוס שתרג' הראשון בער והשני מתאכל' אין היה יבער מלשון ובערת הרע מקרבך והיה לאדם לבער כי דרך נחות בלשון הקדש לדבר כן כבשם על שלשים עשירים ושלשים עשירים לנס .. אל תקרב הלום . לא הגיע עדין

למעלת הגדולה בנבואה כי בהר סיני נגש אל הערפל אשר שם האלהים · וכן ענין הסתרת הפני׳ שעדיין לא עלה לנבואה שהיא מן ותמונת ה׳ יביט ·· כי המקום אשר אתה עומד עליו אדמת קדש הוא אעפ״י שהיה רחוק מהסנה הודיעו בזה כי נתקדש כל ההר בהיות השכינה אל ראש ההר כאשר בשעת מתן תורה · ויתכן בהר היה כי שם עלה שנאמר ויבא אל הר האלהים חורבה · והסנה היה בראש ההר והנה כלו קדוש ואסור בנעילת הסנד׳ וכן אמרו כל מקום שהשכינה נגלית אסור בנעל׳ מנעל · וכן ביהושע · וכן הכהנים לא שמשו במקדש אלא יחפים ··

אנכי אלהי אביך · על דרך הפשט כמו אלהי אבותיך אבל יאמר יחיד במקום רבים אלהי כל אב מאבותיך כי כלם יקראו בשם אב · וכן אלהי דוד אביך · וזה אלי ואנוהו אלהי אבי וארוממנהו · אלהי אבותי · ורז״ל אמ׳ כי אלהי אביך אברהם כי הוא התחיל לקרוא בשם ה׳ ואחר כך הזכירו בשם וצרף עמו שאר האבות · ודעת רבותינו אלהי עמרם אביך כלו אמר אנכי אלהיך והנה יחד שמו על הצדיק שמת לא על החי ואחר כך אלהי אברהם יצחק ויעקב שהוא אלהי ישראל כלם · וטעם הזכירו אלהי עם כל אחד ולא אמר אלהי אברהם ויצחק ויעקב כי יזכור שמו וזכרו יתברך ויתעלה ועל אחד אחד וזה בפרשת·

ויאמר ה׳ · יזכירם במדת רחמים בענין התחלה על הטעם אעפ״י שכל הפרש׳ בשם אלהים ·· וארד להצילו מיד מצרים · שנתגלית על ההר הזה באש כטעם וירד ה׳ על הר סיני כי ירד עליו ה׳ באש או הוא כמו ארדה נא ואראה הכצעקתה הבאה אלי · וכבר פרשתי סודו ··

אל ארץ זבת חלב ודבש אל מקום הכנעני והחתי יזכר בכאן ששה עממין ויניח השמיטו אולי לא היתה ארצם זבת חלב ודבש כשאר · וכן בפסוק כי ילך מלאכי לפניך הזכיר אלה הששה · ואולי הוא דימו שאלה כבשו תחלה כי הם אשר נזכרו על יהושע ויתנם ה׳ בידו · ורבותי׳ אמרו הגרגשי פנה והלך לו מכח עם הכנענים שנאמר בהם והכחדתיו וכן בכאן ירמוז אל הגלויים שכבשו · ועוד אדבר על זה בע״ה · וטעם זבת חלב ודבש כי שבח את הארץ התחלה שהיא טובה ואמר שהאויר טוב ויפה לבני האדם וכל טוב ימצא בה ושהיא רחבה כדי שיעמדו בה כל ישראל במרחב · או טעם רחבה שיש בה ארצות שפלה ועמק ומישור גדולו׳ וקטני׳ ואין רובה הרים וגבעות וצור ושבח אותה שהיא ארץ מקנה שיש בה מרעה טוב ומים יפים ויגדל החלב בבהמות כי אין הבהמות בריאות וטובות ומרבות החלב רק באויר טוב ועשב רב ומי׳ טובי׳ וכאשר שימצאו זה בארץ ובמקום ההרים ואין הפירות שם שמנים ויפים אמר כי היא עוד שמנה מפירותיה שמנים ומתוקים עד שתשוב כלה כדבש ממש · והנה שבח אותה על כל טוב ה׳ על דגן ועל תירוש ועל יצהר ועל בני צאן ובקר וזהו גם היא לכל הארצות · וטעם אל מקום הכנעני שלא אמר אל ארץ הכנעני כאשר יאמר בשאר המקומות ירמוז שירשו אותם ויכריתם וישבו במקומם לא שיהיו יושבים בקרבם כאשר הם ··

הנה צעקת בני ישראל באה אלי · אעפ״י שאמר ואת צעקתם שמעתי חזר ואמר כי באה אלי והגיע צעקתם אל כסא כבודי ולא אוסיף עוד לעבור לפרעה כי המצרים לוחצים אותם יותר מדאי כענין עד לשמים הגיע · ועל דרך האמת צעקת בני ישראל היא כנסת ישראל שבאה היא הצעקה כדרך הכצעקתה הבאה אלי עשו כלה ושם רמזתי · וטעם וגם ראיתי את הלחץ לומר שיקח נקמה מפרעה וממצרים מפני שעשו עמהם יותר מן הנגזר בארץ הגדול אשר לוחצים אותם כאשר פרשתי בסדר לך לך ··

ויאמר כי אהיה עמך וזה לך האות · רבו הפרושי׳ במקרא הזה · והנכון על דרך הפשט כי הקב״ה אמר למשה שני דברים שיגד להצילו מיד

מצרי׳ והיה איפש׳ להצילם מידם בארץ גשן עצמה
או הקרוב מהם אבל הבטיח עוד להעלותם מן הארץ
ההיא כלה אל מקום הכנעני ומשה נתירא משתיהן
ויאמ׳ מי אנכי כי אלך אל פרעה אמר שכל אנשים
רועה צאן והוא מלך גדול ואם אומ׳ שיו לשוב את
העם כלל יהרגני כענין שאמ׳ שמואל ושמע שאול
והרגני. ויאמ׳ עוד מי אנכי כי אוציא את בני ישראל
מארץ מצרים כמו שאמרת לי להעלותם אל ארץ
כנען כי עם רבים ונכון יושבי הגבול הזה ולא יאספנו
ללכת אחרי אל ארץ עמים גדולים ועצומים מהם
כאשר אמרת להעלותם אל ארץ טובה ורחבה אל
מקום הכנעני כי ההצלה מיד פרעה איננה תלויה
בהם אם ישמע פרעה יקל עלו מעליהם ויגלם
או יגרשם מארצו על כרחם. ועוד כי הם עניים
ישמעו אל כל אדם בזה כי מי האדם שלא ירצה
לצאת מעבדות קשה שאין כמוה. אבל העליה
לארץ כנען לא ישמעו בה וכן היה הדבר שהיתה
מלחמת הענקים קשה קשה עליהם מתחלה ועד
סוף ופחדו ממנה במצרים ובמדבר וזאת היתה
יראתו של משה רבינו מפרעה ופחדו מהם ועל
שתיהם ענהו השם אמר לו אל תירא מפרעה כי
אנכי אהיה עמך להצליח וזה לך האות אל העם כי
אנכי שלחתיך אליהם כי בהוציאך את העם ממצרי׳
תעבדון את האלהים על ההר הזה ומאז יקבלו עול
השם ללכת אחרי מצותו וגם בך יאמינו לעולם
ואחריך ילכו לכל מקום אשר תצוה והנה נגלתי
לך בהר הזה בלכתך אם כי כן יהיה לעיני כל העם
בעברם אותו בהר הזה והנה למשה אות במה
שראה שלא יפחד מפרעה כיון שהבטיח להצלו
ולישראל יהיה להם אות שלא פחדו מן הכנעני׳ בביאם
אל הר סיני כי לצאת ממצרים ברצון פרעה אל
מקום קרוב דרך שלשת ימים לזבוח לאלהי׳ עבריי
ישמעו ויעשו כן בין ברצונם בין שלא ברצונם.
ועל דרך האמת וזה לך האות כמו זה לי עשרים
שנה בביתך יאמר כי אהיה עמך והנה לך האות

אות הברית שתהיה עמך תמיד. כדרך אני הנה
בריתי אתך כי אנכי השולח אותך שתעבדו את
האלהים בהר הזה ואז תעלה גם אתה בקרב העם
הזה אל המקום אשר הכינותי.. **ואמרו**
לי מה שמו. הפסוק הזה אומ׳
לך פרשה כי לא יתכן שיאמ׳ לו משה ואמרו לי מה
שמו להיות להם אות שיאמינו בו כי שאלת שמו
ואמירתו להם איננה אות למי שלא יאמינו מתחל׳
שאם ידעו ישראל אותו השם גם משה כהם ידע
אותו והנה ידיעתו כידיעתם איננה אות ומופת כלל
ואם לא שמעו בו מה הראיה שיאמינו בדבריו כי
כלל והנה אחרי הודיעו את השם הגדול אמ׳ והם
לא יאמינו לי ואז נתן לו אותו. ואולי כי שאל משה
מה שם יאמ׳ לישראל משמותיו כי בשם שדי לא יעשו
אותות רק בשם הגדול. ואין דבריו נכונים בעיני
כי עדין לא נאמ׳ למשה שיעשו בשליחות מצרי׳ אותו׳
ומופתים גדולים ונפלאים אבל שיצילם מיד מצרים
ויעלם לארץ ובשם אל שדי יוכל לבא בלב פרעה
להצילם וגם לגבה הענקים. והדבר הוא שהיה
מצות בנבואת גדולים שהבטיח עלו ונבא אברהם לו
לבדו המלחמת הגדולים. וכל זה בגבורת אל שדי
השם המודע לאבות. והנה יעשה בבטחם. ועוד כי
יעקב אמ׳ והיה אלהים עמכם והשיב אתכם אל ארץ
אבותיכם. ויוסף אמ׳ פקוד יפקוד אלהים אתכם
והנה הפקידה באלהים. ולפי דעתי היה משה גם
בעת ההיא אב בחכמה גדול במעלת הנבואה.
ודרך שאלה בזה שיודיעהו מי השולח אותו כלומ׳
באי זו מדה הוא שלוח אליהם כענין שנאמר
בישעיה ועתה יי׳ אלהים שלחני ורוחו. והנה אמר
ישאלוני על שליחותי אם היא במדת אל שדי היא
שעמדה לאבות או במדת רחמי׳ עליונית שתעשה
בה אותות ומופתים מחודשי׳ בעולם. וזה בעבור
שאמ׳ לו אנכי אלהי אביך אלהי אברהם ולא פירש שם
משמותיו הקדושים כלל. ושמע משה שהבטיחו
על מעמד הר סיני ומתן התורה והוא היודע כי

מנ

התורה לא תנתן בשם ה' שהוא המזכר באבות רק
בשם הגדול שם הויה השלם ועל השאלה מה אומ'
אליהם ורמזם נתעוררו לזה אמרו ויאמר משה אל
האלהים הנה אנכי בא אל בני ישראל אר' פינחס הלוי
בשם ר' סימון אמ' משה עתיד אני לעמוד פרקליט
ביקרוטיקס כשתתן להם התורה ותאמר להם אנכי
יי' אלהיך ואו' אלהי אבותיכם שלחני אליכם אומרים שעד
נתגבר משה על עסקיו שנהרא אם ישאלו לו מה
שמו מה אומר אליהם באותה שעה היה מבקש מן
משה שיודיעו הקב"ה את השם הגדול · וזה ענין
השאלה והנה ענהו האלהים אהיה אשר אהיה אהיה
עמכם בצרה זו ואהיה עמכם בשעבוד שאר
גליות · אמר לפניו רבש"ע דיה לצרה ב
בשעתה אמ' לו יפה אמרת כה תאמר אל בני ישר'
וגו' לרש"י ז"ל ומדברי רבותינו והכונה להם בזה כי
משה אמר לפניו יתע' ויאמרו לי מה שמו שיגיד להם
השם שיורה הוראה שלימה על המציאות ועל
ההשגחה והיכולת השים לנו זה ישאלו לשמו אין
להם ערך לראיה אחרת רק כי אהיה עמהם בכל
צרותם יקראוהו ויענם והיא הראיה הגדולה שיש
אלהים בישראל קרובים אליו בכל קראם אליו ויש
אלהים שופטים בארץ וזה פי' נכון באגדה הזו ועל
אמרו בכיוצא בזה במדרש אגדה ומהו אהיה
אשר אהיה כשם שאתה הווה עמי כך אני הווה
עמך אם פותחים את ידיהם ועושים צדקה אף אני
אפתח את ידי שנא' יפתח יי' לך את אוצרו הטוב
ואם אין פותחים את ידיהם מה כתיב שם · הן
יעצר במים ויבשו וגו' · ועל דרשו ר' יצחק אומר
אמר לו הקב"ה משה אמור להם אני שהייתי ועכשיו
אני הוא ואני הוא לעתיד לבא לכך כת' כאן אהיה
אשר אהיה שלשה פעמים ומאמר דעת ר' יצחק כי
בפעל שהוא העבר והעתיד כל נברא בהווה
כי אין אלוהות ונבא עמו ולא עברו מימיו כלום
לפניו יקרא כי כל הזמנים בשם אחד מורה חיוב
המציאות · ואנקלוס תרג' שם השמות הראשונים

אהיה עם מלאך דאהיה ולא תרג' כלל השם שאמר כי
כה תאמר אל בני ישראל אהיה שלחני אליכם ·
והנראה מדעתם כי אמר השם הנכבד שהודיעו
הוא בן ד' אותיות האלה שעמו כה תאמר אל בני
אהיה שלחני אליכם אבל הודיעו התחלה עמו כי
שאלת של משה לדעת דרך השם משמו כענין
שאמר ויאמר הודיעני נא את דרכיך ואדעך בשם
וכאשר השיב לו שם וקראתי בשם יי' לפניך וחנותי
את אשר אחון ורחמתי את אשר ארחם לאמר כי
בשם הנכבד הזה אשר יקרא לפניו יחונן וירחם
ולא יוכל אדם לבא עד עומק דרכיו כן אמר בכאן
אהיה עם מלאך דאהיה בשמי שתאמר להם שהוא
אהיה כי כן אני עם האדם לחונן ולרחם · והגאון
רב סעדיה כת' כי פירושו אשר לא עבר ולא יעבור
כי הוא ראשון והוא אחרון · קרובים דבריו לדברי
ר' יצחק · והרב אמ' במורה הנבוכים הנראה אשר
הוא נראה כלומר ראוי המציאות יגיד להם כי יש
נמצא ראוי להמצא שלא היה נעדר ולא יהיה נעדר
והנה לדעת אלה החכמים צריך שנפרש כי הקב"ה
אמר למשה שיאמר להם זה השם וילמדם אותו כלומר
שיפרוש להם ראיות שכליות אשר בהם יתקיים
אצל חכמיהם זה השם כלומר המציאות או הקיום
אשר לא עבר ולא יעבור כי זכרת השם בלבד
יאמר מה שיאמר אינו ראיה לבטל מהם דעת
הקדמות או האפיקורוסות המחייב בבטול המציאות
לגמרי · ואין זה משמעות של המקרא · אבל כי
הוזכרת השם להם הוא הראיה והוא האות והמופת
על הדברים שישאלוהו · ועל דעתם לא יסתפקו
זקני ישראל במציאות הבורא כאשר אמר הרב ·
וחלילה אבל זה השם תשובת שאלתו שפירשנו לך
הודיעו שהוא שוה אליהם במדת הדין אשר בידו
הרחמים ואמר כה תאמר אל בני ישראל אהיה
שלחני אליכם שיזכיר להם השם האחד לבדו ל'
להורות על האחדות ולכן תקנו עד כה תאמר אל
בני ישראל יי' שלחני כי זה השם מדת הרחמים

וידעו כי יולך לימין משה זרוע תפארתו ויהדם
אותות ומופתים בעולם · והנה פירש לו כי אהיה
אשר שמו לאמר להם הוא השם הגדול הזה והשם
שוים בלשונם ובאותיות כי שהאותיות האחרונות
שבשם הראשון הם הקודמות בזה כי בראשון יורו
על חכמת שלמה כדכתיב וי"י נתן חכמה לשלמה
ובזה יורו על חכמת ע"ס ואות האלף בראשון תורה
על הקדימות והייחוד והיוד בשם על עשר ספירו'
בשוה ונלקחו שתי האותיות האלה בא"ף ויוד משם
השמות הקדושים ונכתב תחלה וסוף בשם הנכבד
ונקרא בא"ף דלת להורות כי הוא אדנות מן הראש
ועד הסוף ומדת הדין נאמנת כי שמו נקרא ו
ומכאן תבין למה קימשת · ונשתמש לשון הקדש
בשם ההוא בכל שם אדנות כי ממנו כל ממשלה
והשלטון והקבלה ירא"ם נפלאות מיתרת ·
וזה זכרי לדור דור · יהוה א' אלהי אברהם אלהי
יצחק ואלהי יעקב כי לעולם לא ישכח ברית אבות
ובכל הדורות כאשר יזכרו ואלהי אברהם ויעקב
ישמע ה' ויענם · ועל דרך האמת זה שמי לעולם
אלהי אברהם אלהי יצחק · וזה זכרי ואלהי יעקב ולכך
הוסיף בו וו וזה טעם לדר דר חסד והמשכל יבין

ושמעו לקולך · מאחר שהם מבינין שהאמ'
להם לשון זה מיד ישמעו לקולך
שכבר סימן זה מסור בידם מיעקב ומיוסף שבלשון
הזה נגאלים · יעקב אמר ואלהים פקוד יפקוד אתכם
יוסף אמר פקוד יפקוד לרש"י · אות ידרוש הרב כי
יוסף אמר טעמים פקד יפקוד להגיד שהיה מסור
בידו מאביו · ובאלה שמות רבה מיד ושמעו לקולך
למה שמסורת גאולה הוא בידם שכל גואל שיבא
ויאמר להם פקידה כפולה הוא גואל של אמת וזהו
לשונם באגדה זו · ויש עליך לשאול ומכין למס-
שיאמינו שמא שמע משה במסורת הזו כמותם ·
וי"ל כך קבלו מיוסף שמפי הנבא אתכם
שהראשון שיבא ויאמר להם כלשון הזה הוא יהיה
הגואל אותם · גלוי וידוע לפני הקב"ה שלא יבא אדם

ויכון בהם בקרא שיאמר אבל במקום אחר מבאר
שם אמר ר' חמא בר חנינא בן י"ב שנה נתגלה משה
כששמע מעשת אביו למה שאינו גדל בבית אביו וכא'
ויאמר להם המעשים לא היו מאמינים כי שהיו אומ'
אביו מסרה לו למה שיוסף מסרה ללוי ולוי לקהת
וקהת לעמרם · ולכך נתגלה מבית אביו · וכשהלך
והגיד לישראל כל הדברים לפני האמינו כי שנאמר
ויאמן העם · וכותב ביוסף מסרה ללוי לומר שיען
גלה סודו ליוסף באהבת אותו · ום בלשון הזה
יוסף לאחיו כלם וגלה ללוי כי הוא אמר להם כלשון
הזה מפני המסורת שבו מאביו · וזה שיהיה—
הדבר סוד ·· ולא בי"ד חזקה · כל עוד שאין
אני מודיעו ידי החזקה לא יתן אתכם
להלך לרש"י · והנכון בעיני לא יתן אתכם להלך
בדבור ולא בי"ד חזקה עד שאשלח ידי בכל נפלאות
אשר אעשה בקרבו בי"ד חזקה ובזרוע נטויה
ובמורא גדול ובאותות ובמופתים ואחרי כן ישלח
אתכם כי כלם באו עליו טרם ישלח אותם להלך ··

ויען משה ויאמר והן לא יאמינו לי ולא ים
ישמעו לקולי · אותה שעה דבר משה
שלא כהוגן · הקב"ה אמר לו ושמעו לקולך והוא אמר
והן לא יאמינו לי מיד השיבו הקב"ה בשטה ונתן לו
אותות לפי דבריו · לשון ואלה שמות רבה · ור"א אמר
על דרך הפשט כי השם אמר שיאמינו בו הזקנים
רק לא הזכיר שיאמינו העם או שישמעו לקולו ·
ואולי לא יאמינו בלב ואינם נכון · אבל יתכן שהאמ'
כי ושמעו לקולך איננה הבטחה רק צווי ושמעו
לקולך ראוי היה להם שישמעו ובאת אתה וזקני
ישראל אל מלך מצרים וכן ושמעו מגבי מקצעת
בכך ויאמרו אל יושב הארץ ראוי יהיה שיהיה
ככה וכן טהרת הלב כי אם י"י ראוי לא מתקיים ·
וכן והאמינו לקול האות האחרון בפרשה הזאת ·
ורבים כן · והנכון בעיני כי ושמעו לקולך לבא
עמך אל המלך ולאמר לו א' העברי נקרה עלינו כי
מה יפסידו · והנה השם הודיעו כי לא יתן אותם מל

יתד

מצרים לשלוח ולכן אמר משה והן לא יאמינו לא
אחרי ראותם שלא יתן אותם פרעה לשלוח ולא
ישמעו עוד בקולי כלל כי יאמרו לא נראה אליך יי׳
שאלו היית שלוח השם לא ימרה פרעה את דברו
או שיאמרו לא נראה אליך השם הגדול במראות
הראשון לעשות לנו אותות ומופתים כאשר אמרת
כי אתה גדול מן האבות ולכך לא שמע פרעה
שאלו היה כדבריך היינו יודעים על כל פנים ואין
עשותיהן מבדילים בזה וכן הראשים

ויאמר השליכהו ארצה וישליכהו ארצה
לא הזכירו למה עשה האותות
למשה כי מתחילה היה משה שהקב״ה ידבר עמו ו
והראוי שיאמר המטה אשר בידך השליכהו ארצה
לפניהם והיה לנחש וכן באות השני כאשר אמר
בשלישי ולקחת ממימי היאור· ולכן נאמין דברי ר׳
אברהם שהיה לו הראשון כמו שספר עליהם לשון
הלעז ושבט להעמשו כי זה טעם וינס משה מפניו
כי פחד שמא ישכנו הנחש וכל אדם מתרחק
מן המזיק לו אף שידע שא״כ יהיה בחפץ השם
אין מציל מידו ואולי אף שהודיעו השם הגדול
שזה נברא הנחש וזה נהיה כל דבר רע להראותו
כי בו יעשו אותות ומופתים משני התולדות למען
יתחזק הענין כלם של משה וידע באמת כי על
ידו יעשו בשלשה דברים מחודשים ודי למשה בשני
האותות ולא היו שם מים על כן צוהו שיעשה האו׳
השלישי למען הענין ·· למען יאמינו כי נראה
אליך· פתרונו כי יאמינו בעשותך כן לפניהם ויקשר
הכתוב בזה כי ידוע כי על מנת שיעשה כן לפניהם
ויאמינו כי יראום כמלאות ··

והיו המים אשר תקח מן היאור והיו לדם והיו
שני פעמים נראה במשמ׳ אנו אומ׳ והיו המי׳ אשר
תקח מן היאור לדם ביבשת שומע אני שבהן הם
נהפכים לדם ואף כשיהיו בארץ יהיו בהווייתן ·
עכשו והיו האחרון מלמדם שלא יהיו דם עד
שיהיו ביבשה לרש״י ואין המשמעות הזה כדברי
הרב ואין צורך למדרשו שכבר מצאנו בעל הלשון
שדרך הרבה מקראות לכפל התיבות לרבות ולחזק
בעבור מי״שע ארוך שבא ביניהם וכמוהו והיה
ערכך מבן עשרים שנה ועד בן ששים שנה והיה
ערכך כסף חמשים שקל· וכן וכי יבא הלוי מאחד
שעריך מכל ישראל אשר הוא גר שם ובא בכל
אות נפשו הבחיר ובא פעם שני בעבור שהאריך
בינתים · וכן ויאמר מלך מצרים למילדות העבריות
אשר שם האחת שפרה ושם השנית פועה ויאמר
בילדכן וגו׳· וכן ויאמר אלהים לישראל במראות הלילה
ויאמר יעקב וכענין הזה רבים ··

גם מתמול גם משלשום גם מאז דברך אל עבדך
למדם שכל שבעת הימים היה הקב״ה מפתה את
משה ללכת בשליחותו מתמול ומשלשום ומאז
דברך הרי שלשה ושלשה גמין רבויין הרי ששה ·
והיה עומד ביום השביעי · לרש״י ועל דרך הפשט
יאמר כי אני כבד פה גם מתמול גם משלשום כי
מנעורי הייתי כבד פה אף כי עתה שאני זקן וגם
מאז דברך היום אל עבדך כי לא הסירות כבדות
פי בשולחך אותי ללכת אל פרעה לדבר בשמך·
וא״כ איך אלך לשבו והנה משה מרוב חפצו שלא
ילך לא יתפלל לשבו יתבר׳ שיסיר כבדות פיו אבל
טען אחרי שלא הסירות כבדות פי מעת שדברת
לי ללכת אל תעש שאלך כי לא יתכן לאדון הכל
לשלוח שליח ערל שפתים אל מלך עמים · והקב״ה
כיון שלא התפלל בכך לא רצה לרפאותו אבל אמר לו
אנכי אהיה עם פיך והוריתיך אשר תדבר שיהיו
דברי אשר אשים בפיך במעלת נכונות שתדבר
לבטוח בהם יפה · ובאלה שמות רבה אמרו אמר
לו אם אתה אינך איש דברים אל תחוש הלא אנכי
בראתי כל פיות שבעולם ואני עשיתי אלם מי שם
פיקחתי וחרש ועור ופקח לראיה ופקח לשמיעה
ואם חפצתי שתהיה איש דברים היית אלא לעשות
כך אני חפץ ובעת שתדבר יהיו דבריך נכונים
שאני אהיה עם פיך הה״ד ועתה לך ואנכי אהיה

עם פיך ולמד זה נראה במשה שלא רצה להסיר
ממנו כובד לשון בעבור שהיה בו ממעשה הנס
שספרו רבותי׳ שאירע לו עם פרעה׳ והנכון בעיני
שאמר השם למשה מי שם פה לאדם או מי ישום
אלם הלא אנכי השם עשה כל זה כדי לרפאת אותך
ועתה כיון שלא תרצה ברפואתך ולא התפללת
לשם על זה לך אל אשר אני מצוה לך ואנכי אהיה
עם פיך ואגליא שליחותי׳ גם אפשר שיהיה כמו
שאמר אפי׳ במשה שלא רצה לרפאת ושלחו בעל
כרחו׃ מי שם פה לאדם׳ דבר בעבור היות
כבד פה׳ וכן שפה אחת׳ ומדברות שפת
כנען׳ או מי ישום אלם׳ פירשו כי שהוא נמשך
לאדם או מי ישום אדם אלם כלומר מי יברא אדם
שהוא אלם והשימה לאדם כי הקטיעות לא יושם כי
איננו דבר אבל הוא העדר הדבור׳ ואולי בעבור
היות באדם נפש מדברת והאלמים בהיות בהם
אוטם בכלי הלשון יאלמו׳ יתכן לומר מי ישום
הקטיעות׳ והדבר אמת במורה הנבוכים כי המסיר הקנין
יאמר בו שפעל ההפסק כי יאמרו במי שמכבה את
הנר שהחשיך וכן על דעת יוצר אור ובורא חשך
עושה שלום ובורא רע׳ ביד תשלח בד׳ מי
שאתה רגיל לשלוח והוא אהרן לא׳ בד׳
אחר שתרצה לשלוח שאין סופך להכניסן לארץ
ולהיות נעלם לעתיד יש לך שלוחים הרבה לר״שי׳
ואנקלוס תרגם בד׳ מאן דכשר דתשלח יאמר שלח נא
בד׳ אדם מדבר צחות שיהיה כשר וראוי לשליחות
נכבדת כזאת ואל תשלח בד׳ כבד פה וכבד לשון
והיה עם פיו בדברו אל פרעה כי אינו דרך כבוד
ומעלה להיות שליח ערל שפתים כי לא ישמעו כל
העומדים בדברו עם המלך ויהיה זה גרעון במעלה
והנכון בעיני שלא בד׳ כל אשר תשלח כי אין בעולם
אדם שלא יהיה הגון יותר ממני לשליחות והסבה
למשה בכל ההרכבות הזאת ענוות הגדולה מכל
האדם אשר על פני האדמה שלא היה מוכח את
לבו להתגדל ולדבר אל המלך ושיפחד לאמר השם

שלחנו לא על ישראל להוציאם ממצרים ולמיורת
עלהם מלך׳׳ ידעתי כי דבר ידבר הוא כלומ׳
גלוי לפני שידבר במקומך כרצוני לאמתך ואפילו
לא פיתיו וגם הנה הוא מעצמו יוצא לקראתך
ודאך וסימן כלם ולא יקנא בך למעלתך על הם
השליחות הנכבדת הזאת ומה שהודעך עמו לו לך
לקראת משה המדברה בעבור כי הודיעו הדרך
אשר יבא בה׳ ויתכן ששמע אהרן בבאת משה
ממדין ויצא מעצמו לקראתו ואחרי כן בדרך נאמ׳
לו לך לקראת המדברה כי שם תמצאנו׳׳
והיה עם פיך להורותך אשר תדבר אל פרעה כי
עתה לא אמר שידבר אהרן בעבורו רק אל העם
כמו שנא׳ ודבר הוא לך אל העם אבל לפרעה משה
ידבר ויתכן שיהיה זה לכבוד המלכות ובסוף אחר
משה ואמר הן אני ערל שפתים ואיך ישמע אלי
פרעה ונתן לו רשות שלא ידבר גם לפרעה והיא
מעלה למשה ולכך אמר שם ראה נתתיך אלהים
לפרעה ואהרן אחיך יהיה נביאך׳ וטעם ועם פיהו
להיו׳ דברי פיהו לשומעים חן׳ ואת המטה הזה
תקח בידך אשר תעשה בו את האותות לא נזכר
עדין במטה רק אות אחת שיהיה לנחש אבל אשר
תעשה בו את האותות אשר אומר אליך׳ ויראה
בעיני כאשר אמר השם למשה בכל נפלאותי אשר
אעשה בקרבו הודיעו אותן בפרט אבל הכתוב
יקצר וזה טעם אשר תעשה בו את האותות׳
ויאמר ה׳ אל משה במדין׳ אמר ר״א כי
אין מוקדם ומאוחר בתורה׳
ופירושו וכבר אמר וכמו ככה ואין דברו זה נכון
כי הדבור הראשון לא היה במדין רק בהר סיני׳
ובמדין לא נדבר עמו רק הפעם הזאת אבל כאשר
קבל משה ללכת בדבר השם ואחר למדין לשאול
רשות מחותנו היה סבור ללכת יחידי מתנכר ולכ׳
אמ׳ אלכה נא ואשובה אל אחי אשר במצרי׳ ואראה
העודם חיים כלומר אראה את אחי העודם חיים
ואשוב כי זאת כדרך בקור הנכסף לראות ארץ
מנו

אחיו ואז אל השם במדין לך שוב מצרימה כלומ'
הוא כי יען הארץ הזאת ושוב אל ארץ מצרים ואל
תפחד שהנה מתו כל המבקשי' רעתך והודיע שהטעם
הטעם על שהודיעו מתם · ולכן לקח אשתו ובניו כי
היה זה על כי נכון להוליכם עמו כי בעבור זה יבטחו
בו ישראל יותר כי בהיות בן חורין במדין יושב בטח
בשלו עם בניו ואשתו והתכונן הארץ לא יביא אותם
להיות שם עבדים וימררו את חייהם בעבודה קשה
רק אם היה נכון לו בטוח שיצאו בקרוב ויעלה עם
עמהם לארץ כנען ולא יטרך באותם לשוב למדין
לקחת אשתו ובניו משם · וטעם ויקח משה את
אשתו ואת בניו כמו ובני פלוא שאלא כי לא היה לו
רק גרשום כאשר הוא הכתוב ושאר נתעברה
ממנו בדרך או במצרים אם הלכה שם · ויתכן כי
היום הדבור הנדבר לו בהר האלהים לא נולד לו רק
גרשום אבל היתה מעוברת הרה וכאשר שב אל יתר
חותנו ילדה ובעבור כי היה דבר המלך נחוץ לא מל
אותו ולא קרא לו שם ובדרך כאשר מלה אותו אמו
לא קרא לו שם כי משה היה נפגם מן המלך ו
ואחרי לכתו למצרים וראה שנצל מכל המבקשים
את נפשו אז קרא לו אליעזר כי אלהי אבי בעזרי ויצלני
מחרב פרעה וכן הוזכרו רבותי' כי המגול הזה הוא
אליעזר · וטעם וישב ארצה מצרים עם הנערים
ולא אמ' וישב ארצה מצרים כי הוא לבדו שב כי
כאשר פגע השם משה במול אליעזר · ובהתרפאו
שבה צפורה עם בניה אל אביה ויתכן זה כי בעבור
שהמול אליעזר לא היה יכול להוליכו בדרך עד כי
שיתחזק הילד ולא רצה לעכב שליחותו של הקב"ה ולכן
עזבה במלון ויניח אותה לשוב אל בית אביה בהתרפאו
וזהו שכת' אחר שלוחיה גם אפשר שהלכו למצרים
וכאשר נתעכבו שם נכספה אל אביה ושלחה עם
בניה וזה טעם שלוחיה כי פחד יתרו שמא היה
דעתו לגרש אותה · ובאלה שמות רבה וילך משה
להיכן הלך שהלך לטול אשתו ובניו אמ' יתרו להיכן
אתה מוליכם למצרים אמ' לו עכשיו מבקשים לצאת

את מוליכן אמ' למחר הן עתידין לצאת ולעמוד על
הר סיני ולשמוע מפי הגבורה אנכי ה' אלהיך אשר
הוצאתיך מארץ מצרים ובני לא ישמעו עמהם אמ'
יתרו לך לשלום · ועל דעתם ראוי שנפרש שאחרי
שהסכימו בכך שמו הקב"ה שישלחנו וישוב למצרי'
עם בניו ואשתו כאשר פירשתי · ויאמר ה'
אל משה בלכתך · אמ' ר"א כי זה נאמר לו במדין
הודיעו כי יחזק את לבו ולא ישלחם בעבור כל ה
המופתים שיראה עד המופת האחרון ירצה לפר'
בפסוק הזה שיאמ' ראה כי בעבור כל המופתים
אשר שמתי בידך ואתה תעשם לפני פרעה בכל
זה לא ישלחם והאמ' לו כי אנכי הורג את בנו בכורו
ואז ישלחם · ואין הפי' הזה נכון כי מה טעם בלכתך
לשוב מצרימה ראה אבל פירושו כי כאשר לקח את
מטה האלהים בידו ממדין לשוב לדרך פעמיו הזכירו
האלהים ואמ' לו בלכתך בדרך שים לבך וראה שכל
המופתים אשר שמתי בידך תעשה לפני פרעה לא
תשכח דבר שלא תעשה לפניו ואני אחזק את לבו
וגם תתיאש אתה מלעשותם בעבור כן ועד תגיע
אותם המכה האחרונה שבה ישלחם וענין שמתי בידך
שבידך שמתי אותם אתה תעשם ולא אחר שכבר
הודיעו שיעשה בו אותות ומופתי' רבים כמו שאמ'
בכל נפלאותי אשר אעשה בקרבו וכל זה וזו כמש'
כי בעבור שהיה מוכרח בשליחות מזהירו קודם
מעשה ויעשה אותו בשעת מעשה בכל מופתיו ומופ'
ויתכן שיהיה ואמרת אל פרעה ידיעה שיעמו עמד
לו כן בסוף יאמ' אני אחזק את לבו ולא ישלח את
העם בכל המופתים ואמרת אליו ביום ההוא הנה
אנכי הורג את בנך בכורך ואז ישלחם כי לא מצינו
שהודיעו מיתת בכוריהם רק בשעת ההיא והנה כל
הדבור הזה עתה ויש לפרש ראה כל ג' המופתים
ההם אשר שמתי בידך לעשותם לעיני ישראל ותעשם
אותם ג"כ לפני פרעה בעבור שידע פרעה כי זקני
העם המבקשים ממנו לשלחם על פי השם יאמרו כן
ולא ישאול עליהם וכן עשה משה ואע"פ שלא כתוב

ואשר אמר עוד כי ידבר אליכ' פרעה לאמר תנו לכם
מופת כי ירצה מופת לו ועל במטה שיהיה לתנין
לא כמו כאשר היה בפעם הראשון והנה רצה
להראות שיבלע מטה אהרן את מטותם להורות
לו שינצחם ויהיו אובדים מהקשה על ידו ובמדרש
ואלה שמו' רבה ראיתי וכי על אי זו מופתי' אמר את
על הנחש והצרעת והדם והלא אותן לא אמר הקב"ה
לעשותן אלא לישראל ועוד לא מצינו שעשה משה
אותן האותות לפרעה אלא מהו כל המופתים אשר
שמתי בידך זה המטה שהיו כתובין עליו מטריקו'
דצך עדש באחב ולמה זה יהיה פי' הכתו' ראה
והסתכל במטה אשר שמתי בידך שכל המופתים
שבו תעשה לפני פרעה · ויפגשהו בהר האלהים
הנה הר סיני בין מצרים ובין מדין ויסע לו אהרן
נסע למשה כי משה הנה זקן כבוד באחיו הגדול
ולכן לא אמר וישקו איש לאחיו · וטעם את כל דברי
ה' אשר שלחו שהגיד לו כל הדברים שהיו בסנה וכן
מלבד כל אשר היה מסבב באותות · וכי על כרחו
נשתלח וזה טעם כלו ובמדרש אוית ורבנין אמרין
גלה לו שם המפרש ירדשו כי הגיד לו השמו' הנזכרי'
למעלה אשר שלחו בהם והשם שיגאל מהם והוא פי'
להם · פן יפגענו פן יפגעהו רודפים לומר שלא
שאלנו כבוד למלכו לרש' ור"א אמר פן יפגענו כולל
אנחנו הישראלי' גם אתה פרעה וכל מצרים · ולכן
בראותם מכת בכורו' אמרו כולנו מתים כי התבוננו
לדברי משה שאמ' פן יפגענו בדבר וגרשו אותם
ללכת לשוב ואין לדברו זה נכון כי לא טו לאמ' שיהי'
ישראל דבר או חרב אם לא יזבחו · והם לא ישמע
בשלחו השם לדבר · ועל האמת הוא סוד הקרבנו'
שהם כופר מהקצפה מגפה כי לפניו ילך דבר או בחרבו
הקשה · ואמרו זה כי הבא נגע אותם ואמרתם שיו
ה' אלהי העברי' נקרה עלינו ועתה והם אמרו כה אמר
ה' אלהי ישראל שלח את עמי · והנה פרעה היה חכם
גדול ויודע את הטלסמאות בן כאשר אמר הוא או
מורישו ליוסף אחרי הודיע אלהים אותך איש אשר

רוח אלהים כי אבל לא היה יודע את השם המיוחד
ועל כן לא ידעתי את ה' והם נזכרו ויזכרו ויאמרו לו
כאשר צוו אלהי העברים נקרה עלינו כי הזכירו לו
אלהי העברי' בלבד שהוא אל שדי ויאמרו נקר' עלינו
שהודיענו לשון המקרה כאשר נבטוו ופירשו לו
כי במקרה הוה אשר נקרה עליהם יצטרכו לזבח
לפניו פן תהיה המגפה בדבר או בחרב וכענין
הוה בא בדבר בלעם שנאמ' ויקר אלהים אל בלעם
ויאמר אליו וגו' · למה משה ואהרן · שאל להם
שיותם והוזכרים בשמם דרך כבוד · תפריעו את
העם ממעשיו אמר אונקלוס תבטלון · וכן פרע מוסר
ותפרעו כל עצתי · לכו לסבלותיכם · על השפט
עבודת המלך שהיו מכלל העם כי בפעם הזאת
באו לפניו עם כל העם ולא שמע שיקשו עם אותם
שוב כלכם אל העבודה וישם משה ואהרן לפניו
ואמר להם פרעה תנו לכם מופת ועשו כן אז היו
בשניו חרטומי' וחכמי' ונהגו בהם בכבוד ומעת הזאת
המכות עליו נהג בהם מורא גדול · וכן נראה שעל
שלא היו כל עם בני ישראל עובדי' כל הימי' לפרעה
בחומר ובלבנים כי היו ממלאים ארץ מצרי' ערים
אבל בימים היו עושים רק כי הכבוד עליהם — שלו
להיות מהם רבים · ופי' לסבלותיכם למלאכתכם
שיש לכם לעשות בבתיכם אבל שעבוד מצרי' לא
היה על שבטו של לוי והדע שהיו משה ואהרן יוצאי'
ובאים · וכן הוא כי כל עבודת האדם בבית ובשדה
יקרא כן כמו לבל שכל בית יוסף ומנהג בכל עם
להיות להשתכרו' מוריהם ולכן קשה להם פרע'
שבט לוי שהיו חכמיהם וזקניהם והכל שבה מאת
השם · ובא"ך שמות רבה ראיתי אמר יהושע בן לוי
שבטו של לוי פנוי היה מעבודת פרך · אמר להם
פרעה בשביל שאתם פנויים אתם אומרים נלכה
נזבחה לאלהינו לכו לסבלותיכם לישראל ·
דבר אחר אמר להם דייכם שאתם פנויים עומדים
שמא רע לכם שאין אתם עושים מלאכה לכו
לסבלותיכם · ול' אונקלוס פרש לכו לסבלותיכם

סבלות העם כי ידבר עמהם בעבור כל ישראל ·
ודע למה הרעות' כתוב באלף דלת כי
בשם המיוחד שהוא מדת הרחמים לא יריע לעם
ולמעלה הזכירו משה שני פעמים באלף דלת שהוא
מהדין כי שלא יחר בו האף ואולי היה מתרעם
מקוטר השם הגדול המיוחד לו ומדבר אין ··
למה הרעות' · אחרי הודיעו אדם את משה פעמי'
שלא יתן אותם מלך מצרים להלוך מדוע יתרעם
ואמ' רז"ל כי חשב משה כי מעת דברו אל פרעה
בשליחות השם יקל מעליהם ויחל השם להצילם ·
והנה פרעה הכביד והרע וזה טעם למה הרעות'
כי זה הפך מה שאמרת לו ראה ראיתי את עני ע
עמי ואחר להצילו · ואיננו נכון בעיני בעבור שאמ'
והצל לא הצלת ואין ההצלה רק יוציאם מן הגלות
ולפי דעתי שחשב משה רבי' כי יאמר השם שלא
ישמע אליהם מלך מצרים להוציאם מיד במעשה
ולא בחזקה ויתמהמה עד שיעשה בו נפלאותיו הרבות
אבל חשב כי יעשה עליו המכות זו אחר זו בימים
מעטים וכאשר אמר לא ידעתי את יי' יעשה מיד
לעשות לפניו אות התנין והוא לא ישמע ויכה את
אותו בו כיום בדם ואחר כן בכל המכות וכאשר
ראה שעמדו ג' ימים והוא יריע להם בכל יום—
והכה לא הכה בו ולא נתגלה למשה להודיעו מה
יעשה או חשב משה כי ארוכה היא · ויתכן שהיו
בזה שעשה שספר הכתו' ימים רבים כי כאשר
הוכו שוטרי בני ישראל עמדו ימים עד שדברו עם
פרעה עמהו ואמרו לו למה תעשה כה לעבדיך כי
אין רשות לכל אדם לבא בהיכל המלך פתאום ולדבר
עמו בעתים אף כי שוטרי העם הנבאשים—
בעיניו · והנה סבלו עמלם ותמס ימים והיו באים
על פתח שער המלך עד שנשמעה צעקתם לפני
המלך ועת שיצאו לפניו וידברו לו וכן אומר כי
סבב משה אל יי' ואמ' למה הרעות' אחרי ימים—
מעט שפגעו בו השוטרי' ובמ"ה שמות רבה אמרו
ויכלו פגשי העם ושוטריו כיון שבא בן המלך משה

למדין ועשה שם שנה אחדים ואהרן היה יושב—
במצרים · באותה שעה החזיר משה אשתו ובניו
למדין ועל אמרו ויפגעו את משה ואת אהרן אח
אחר שנה אחדים נגלה הקב"ה על משה במדין ואמ'
לו לך שוב מצרים בא משה ממדין ואהרן ממצרי'
ופגעו בהן שוטרי ישראל כשהן יוצאין מלפני פרעה
וכן ראיתי עוד במדרש חזית דומה דודי לצבי מה
צבי זה נראה וחוזר ונראה כך גואל הראשון נראה
להן וחוזר ונכסה מהן וחוזר ונראה להן וכמה נכסה
מהן ר' תנחומא אמ' ג' חדשים הה"ד ויפגעו את
משה ואת אהרן ר' יהודה ברבי אמ' לקירסין כלומ'
כי לשון פגיעה לתרקים היא והנה היו ימים רבים
מעת דבר לו השם ובואו אל פרעה ולכן כששב משה
אל השם ואמ' למה הרעות' לעם הזה למהר לגאול
אותם קודם שיגיע הקץ כי לא היה ראוי לגאלם לו
עד שתגיעה להשלים עתה הרעות' להם ולא הצלת
אותם ואם ככה את עושה להם ישובו ברעה אשר
ימצאם ולכך ענה אותו עתה בעת הזאת בקרוב
תראה אשר אעשה לפרעה לא אאריך כל כך
כאשר חשבת וקרוב לבא עתו וימיו לא ימשכו ·

סדר וארא

וידבר אלהים אל משה · לרז"ל דבר אתו משפטו על
שהקשה לומ' למה הרעות' לעם הזה ויאמ' אליו אני
יי' נאמן לשלם שכר למתהלכים לפני בתמים וכלשו'
הוא מה שאמר כדרש בכמה מקומות וכן וארא
אל אברהם באל שדי · הבטחתים הרבה הבטחות
ובכולן אמרתי להם אני אל שדי ושמי יי' לא נודעתי
להם לא הודעתי אין כתו' כאן אלא לא נודעתי שלא
נודעתי להם במדת אמתות שלי שעליה נקרא שמי
יי' נאמן לאמת הדברים · שהרי הבטחתים ולא—
קיימתי כל אלו דברי הרב · ויכנה לפרש שעדין
לא ידע קיום ההבטחה ואעפ"י שעדין לא הגיע
ומ"מ לא ידע להם בקיום הבטחתו · ועם כל זה לא
יתכן הלשון שהיה ראוי לומ' לא הודעתי או שיאמר

ושמי ה' לא נודע להם · ואלו לדעת יאמר ושמי ה'
לא הודעתי להם לשון שלא נודעתי להם כן והחכם
ר"א פירש כי שם בא שדי מושכת · ושיעורו וארא
אל אברהם באל שדי ובשמי ה' לא נודעתי להם ·
וענין הכתוב כי נראה לאבות בשם הזה שהוא מנצח
מערכות השמים ולעשות עמהם נסים גדולים שלא
נתבטל בהם מנהגו של עולם ברעב פדה אותם ממות
ובמלחמה מידי חרב ולתת להם עושר וכבוד וכל
טובה והם בכל היעודים שבתורה בברכות ובקללות
כי לא תבוא על אדם טובה בשכר מצוה או רעה
בעונש עבירה רק במעשה הנס ואם יונח האדם
לטבעו או למזלו לא יוסיפו בו מעשיו דבר ולא
יגרעו ממנו אבל שכר כל התורה וענשה בעולם
הזה הכל נסים והם נסתרים יחשבו בהם לרואים
שהוא מנהגו של עולם והם באדם עונש ושכר
באמת ומפני זה תאריך התורה בייעודים שבעולם
הזה ולא תבאר יעודי הנפש בעולם הנשמות כי אלה
מופתים וכנגד התולדת וקיום הנפש ודבקה בשם
דבר ראוי בתולדתה שהיא תשוב אל השם אשר
נתנה · ועוד אפרש זה אם יגזור השם עלי · והנה
אמר השם למשה נראיתי לאבות בכח ידי אשר אני
שודד בו המזלות ועוזר לבחירי אבל בשמי של יוד
הא אשר בו נהיה כל הווה לא נודעתי להם לברוא
להם חדשות בשינוי התולדות ולכן אמור לבני ישראל
אני ה' ותודיע להם פעם אחרת השם הגדול כי בו
אני עושה עמהם להפליא וידעו כי אני ה' עושה
כל · וצדקו כל דברי ר"א בענין הזה אלא שהוא כ
כמתנבא ואינו יודע · והנה גם לדבריו היה ראוי
שיאמר הכתוב והודע אל אברהם באל שדי ובשמי
ה' לא נודעתי להם או שיאמר וארא ובשמי ה' לא
נראיתי להם אבל הוא יתקן בזה כי מפני היותה
נבואת האבות במראות הלילה אמר בהם וארא ו
ובעבור היות של משה פנים אל פנים אמר לא
נודעתי להם כאשר נודעתי לך · ועל דרך
האמת יבא הכתוב כפשוטו ומשמעו יאמר אני ה'
נראיתי להם באספקלריא של אל שדי כטעם
במראה אליו אתודע ואותו אני ה' לא נודעתי להם
שלא נסתכלו באספקלריא המאירה שידעו אותי
כטעם ודבר ה' אל משה פנים אל פנים כי האבות
ידעו השם המיוחד אבל לא נודע להם בנבואה ו
ולכן כשידבר אברהם עם השם יזכיר השם המיוחד
עם אלף דלת או אלף דלת לבדו · והנה הענין
שהאבות היה גלוי השכינה והדבור עמהם במדת
הדין רפה ונכון עמהם בה ועם משה יתנהג ויודע
במדת הרחמים שהוא בשמו הגדול כטעם מוליך
לימין משה זרוע תפארתו וכתיב כן נהגת עמך
לעשות לך שם תפארת · ולכן לא יזכיר משה
מעולם שם אל שדי כי התורה בשמו הגדול נתנה
שנאמר אנכי ה' אלהיך והוא שנאמר מן השמים
השמיעך את קולו ליסרך ועל הארץ הראך את
אשו הגדולה · וכבר ראיתי פירוש השמים
והבא יגלה עונם ויראו נפלאות מתורתך ·

וטעם וגם הקימותי את בריתי אתם וגם אני
שמעתי כלומר נראיתי להם באל שדי וגם הקימותי
להם הברית ההוא לתת וגם בשמי הגדול שמעתי
עתה את נאקת בני ישראל ואזכור את בריתי אשר
הקימותי להם עמדי והמשכיל יבין · ומה שדרשו
רבותי בענין הזה חבל על דאבדין ולא משתכחין
הרבה כמה פעמים נגליתי על אברהם יצחק ו
ויעקב באל שדי ולא הודעתי להם שמי ה' כשם
שאמרתי לך ולא הרהרו אחרי מדותי וכו'
שלא שאלו מה שמו כשם ששאלת אתה ואתה
תחלת שליחותי אמרת לי מה שמך ובסוף אמרת
ומאז באתי אל פרעה לדבר בשמך הרע לעם
וגומר · ועל זה נאמר וגם הקימותי את בריתי
אתם וגומר וגם המדרש הזה עניינו מתיישב אחר
המקרא כי הוקשה להם ז"ל למה יזכיר נבואת האבות
לפחות מעלתם בנבואה ולאמר שלא נראה אליהם
רק באל שדי מה צורך היה לזה היה ראוי לומר אני
ה' ולכן אמור לבני ישראל אני ה' והוצאתי אתכם

וידעתם כי אני ה' המוציא אתכם ולכן ידרשו כי
היה הדבר תחלה למשה לאמר לו הנה האמרת׳
אשר לא הגיעה מעלתם בנבואה שידעוני כאלו רק
בש׳ שדי כמו האבות כי וגם הקימותי את בריתי
אתם ושמעתי נאקת בניהם בעבדם אף כי אתם
שידעתם בשמי הגדול והבטחתיך כי שים לך
לבטוח בדבריי והבטיח ישראל בשמי שאעשה
עמהם אותות ומופתים וגם זה נכון והבן ·

והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרי׳
יבטיחם שיוציא אותם
ממצרים ולא יסבלו עוד כובד משאם והצלתי אתכם
מעבודתם שלא ישעבדו בהם כלל להיו׳ להם במקומם
למס עובד וגאלתי אתכם כי יעשה בהם שפטים
עד שיאמרו המצרים הנה לך ישראל בפדיון כי
נפשם כי טעם גאולה כענין מכר · וטעם בזרוע
נטויה שתהיה ידו נטויה עליהם עד שיוציאום ולקחתי
אתכם לי לעם בבאכם אל הר סיני ותקבלו התורה
כי שם נאמר והייתם לי סגולה · וטעם וידעתם כי
אני ה' אלהיכם המוציא אתכם מארץ מצרי׳ · אמר
ר"א כי היה במערכת המחברת הגדולה למפרתם
העליונים שיעמדו עוד בגלות ואיננו מדרך הפרשה
רק יאמר כאשר אגאל אתכם בזרוע נטויה שיראו
אותה כל העמים תדעו כי אני ה' העושה אותות
ומופתים בעולם ואני אלהיכם ובעבורכם עשיתי כי
אתם חלק השם

אשר נשאתי את ידי ·
הרימותי לשבע בכסאי לרש״י · ואמר
ר"א דרך משל כאדם שישא ידו אל השמים וישבע
כמו כי אשא אל שמים ידי וירם ימינו ושמאלו אל
השמים וישבע · ועל דרך האמת נשאתי את ידי
שהרימותי זרוע עוזי אל שתתן להם הארץ וכן כי
אשא אל שמים ידי שאשא ידי הגדולה אל שמים
להיות בה הכחות לעולם ואין וירם ימינו ושמאלו אל
השמים מן הענין הזה כי הוא נאמר במלאך לבדם
הבדים שנשבע בחי העולם · מקוצר רוח
ומעבודה קשה · לא בעבור שלא האמינו בה׳
ובנבואו רק שלא הטו אוזן לדבריו מקוצר רוח
כאדם שהקצר נפשו בעמלו ולא ירצה לחיות רגע
בצערו מרעת שירוח לו אחריכן וקוצר הרוח הוא
פחדם שלא יהרגם פרעה בחרב כאשר אמרו כי
שוטריהם אל משה ועבודה קשה הוא הדוחק
שהיו המנגשים אוצים בהם ולא יתמם לשמוע דבר
ולחשוב בו · וידבר ה' אל משה לאמר ·
אמרו המפרשים כי מלת לאמר בכל התורה לאמ׳
לישראל · והטעם שאמ׳ השם למשה אמור לישראל
דברי אלה ובכאן לאמ׳ אל פרעה · והנכון שיאמר
אותם אמר אלי לאמר אינם בא על הנכון בפרוש
הזה וכן ברוב מקומות שיכפול וידבר ה' אל משה
לאמר דבר אל בני ישראל ואמרת אלהם וכן ויאמ׳
ה' אל משה לאמ׳ דבר אל בני ישראל ואמרת אלה׳
ויאמרו אל כל עדת בני ישראל לאמר ויאמרו
בני ישראל אל משה ואל אהרן לאמר הן גוענו ואומ׳
אליכם בעת ההיא לאמר וכיוצא באלו רבים וכן
בסדר הזה וידבר ה' אל משה ואל אהרן לאמר
כי ידבר אליכם פרעה לאמר אינם לאמר לאחרי׳
על הנכון · והנכון בעיני כי מלת לאמר להורות
על דבור הענין וידבר השם אל משה לאמירה
גמורה לא מראה מסופקת ולא בחידה דבר ולכך
יאמר זה בכל התורה כי נבואת משה פה אל פה
ידבר בו ולא בחידות · ולכן אמר כן שענה אותם
אמר השם אלי באמירה ברורה שלא אוסיף לכם כי
על כן הייתי עושה עמכם רעה וכן ויאמרו בני ישר׳
אל משה ואל אהרן לאמר שהיו אומרים להם כן
בפירוש ומענים להם בגלוי פנים כי המקור לדבור
הענין פנים מוקדם ופנים מאוחר כמו אומרים
אמור למלכינו · הן בני ישראל לא שמעו
אלי · כי לא עשית דברי שיהיו נשמעים להם ואיך
ישמעני פרעה ועוד כי אני ערל שפתים ואינני
הגון שאדבר במעמד מלך גדול · ויתכן לפרש
שאמר משה אולי כי מפחיתותי לא שמעו אלינו כי הו׳
ערל שפתים ולא יכון לדבר על לבם דברים טובים

דברים שהוציא אותם ידבר לפרעה׳ וטעם הכתו׳
הזה כי מתחלה לא צוה אותו שידבר הוא אל פרעה
רק אמר ובאת אתה וזקני ישראל אל מלך מצרים
ואמרתם אליו והיה אפשר שידברו הזקנים והוא
יתחיל והיה טעם מלדבר גם אל העם ויאמר לא
איש דברים אנכי והנה השיב ודבר הוא לך אל
העם וכן עשה בראשונה מתחלה כמו שאמר—
וידבר אהרן את כל הדברים אשר דבר יי׳
אל משה ויעש האותות לעיני העם׳ ועתה כאשר
נכתוב משה לכן אמור לבני ישראל אני יי׳ דבר—
הוא להם בעצמו כאשר צוהו ולא שמעו אליו ו
וכאשר חזר וצוה אותו לדבר אל פרעה אמר איך
אדבר אליו ואני ערל שפתים והנה צרף אהרן עמו
וצוה את שניהם אל בני ישראל שידברו להם כל
אשר יצוה ואל פרעה להוציאם מארצו׳ ורש״י ז״ל
פירש על דבר בני ישראל ועל דבר שליחות אל פ
פרעה ואין צורך **ויצום** אל בני ישראל פיר
רש״י ז״ל ודבר— השוי מקום מפורש
בפרשה שנה לאחר סדר היחס אלא מתוך שהזכי׳
מש׳ ואהרן הפסיק הענין ללמדנו היאך נולדו
ובמי נתיחסו וידבר יי׳ אל משה לאמר אני יי׳ דבר
אל פרעה מלך מצרים את כל אשר אני דובר—
אליך הוא דבור עצמו האמור כאן בא דבר אל פ
פרעה מלך מצרים אלא מתוך שהפסיק הענין
בשביל יחוס חזר עליו להתחילו׳ ויאמר משה
לפני יי׳ היא אמירה שאמורה כאן הן בני ישראל
לא שמעו אלי וגו׳ ושנאה הכתו׳ בשביל שהפסיק
הענין וכך היא השיטה כאדם שאומ׳ נחזור על ה
הראשונות וכן דעת רא״ה׳ ואין כן דעתי אבל
כאשר צוה השם את משה לדבר אל בני ישראל
לכן אמור לבני ישראל ועשה כן ולא שמעו אליו
וחזר וצוה אותו שיבא אל פרעה ויצוה אותו לשלחם
ואז ענהו הן בני ישראל לא שמעו אלי והנה צוה
את שניהם לדבר אל העם ועם פרעה ואחר משה
כי שניהם יתנבאו בכל האותות ושניהם ישאו אל

בני ישראל ואל פרעה ודי שידבר האחד כי דרך
כל שנים השליחים שהאחד ידבר והשני יהיה וכ
ונתפייס בזה ותיר השם ויאמר אליו אני יי׳ הנגלה
לך לברך בשמי הגדול דבר אל פרעה מלך מצרי׳
כל אשר אני דובר אליך כי לך היו הדברות כולן
לא לאהרן עמך ואותך עשיתי השליח אל פרעה
אז ענה משה פעם אחרת הן אני ערל שפתים
והשם אמר אליו ראה נתתיך אלהים לפרעה כי אתה
תבא לפניו עם אהרן ושם תצוה אתה את אהרן ו
ולא ישמע פרעה דבריך ואהרן בשליחותך ישמי׳
ישמיענו דבריך כאשר האלהים משה לנביא והנביא
משמיע דבריו ומוציא בהן והנה זו מעלה וגדולה
למשה זכה בה בנבואתו שהיה גם לדבר בערלת
שפתו וכן אמר גם האיש משה גדול מאד בארץ
מצרים בעיני עבדי פרעה ובעיני העם מרוב—
כבוד מה שהיה ירא שלא יהיה נבוך בתשובות׳
ורש״י כת׳ אתה תדבר פעם אחת כל שליחות ושמעו
לפי ששמעת מפי ואהרן אחיך ימליצנו וישמיענו
באזני פרעה ואין זה נכון כלל׳ אלה ראשי
בית אבותם׳ לא רצה הכתוב להתחיל אלה שמות
בני לוי לתולדותם שלא ירחיק שיהיה לוי בכור היחס
מכאן והולך לכבוד משה אבל הזכיר אחיו הגדולי׳
ממנו וכי הוא כמנה שלפני והזכיר בבני לוי לתולדות׳
כי בראובן ושמעון לא הזכיר רק יורדי מצרים ע
עמהם ובלוי יזכיר תולדותיו ושמותיו ותולדות אבות
הנביאים ושמותם לכבודם ועוד כי הם נעבדים ה
חסידי עליון ראויים לספר בהם כאבות העולם׳
ויקח אהרן את אלישבע בת עמינדב אחות
נחשון כאשר הזכיר יחס הנביאים לכבודם וגם אמר
שהיא בת לוי איש צדיק ונרמז שנעשה בה נס כן
הזכיר את הכהונה שהיא מיוחסת מזרע המלוכ׳
אחות הנשיא הגדול והזכיר אמו של פנחס שהוא
ג״כ כהן שזכה בה בעצמו ואם היה זה שם פוטיא׳
שם אביה כדרש מה טעם להזכי׳ ששמו שלא ידענו
מי הוא ולכן אמרו ז״ל שהוא מזרע יוסף שפטפט ביצרו

ומודיע יתרון שפטים עליהם לעז והזוכר לשבח
שזכו בצדקתם לכבוד עולם · וע"ל הפשט כאמר
שהכתובים מזכירים בגנותם שמות אמותם ושם
אמו מעכה בת אבשלום ושם אמו עזובה בת
שלחי וכן כולם או שהיה פוטיאל נכבד ויודע בדורו
והזכירו לשבח ואמר הכתוב מבנות פוטיאל ולא אמר
בת פוטיאל כי היו לו בנות רבות והוא בחר מהן
האחת או שלא היתה בתו אבל בת בתו מתייחסת אליו
למעלתו ועל כן לא הזכיר שמה **ויהי** ביום
דבר ה' אל משה בארץ מצרים יתכן
לפרש שהכתוב מוסב למעלה יאמר ויהי זה שהיו הם
המדברים אל פרעה מלך מצרים בעת אשר דבר
ה' אל משה בארץ מצרים כי בעבור שאמר הוא
אהרן ומשה אשר אמר ה' להם הוציאו את בני ישראל
מארץ מצרים היה נראה שהדבור לשניהם בשוה
ועתה פירש שהיה הדבור למשה והמעלה לשניהם
שוים וזה טעם הפסק הפרשה ·
ואני אקשה את לב פרעה אמרו במדרש רבה
גלה לו שהוא עתיד לחזק את לבו בעבור לעשות
בו הדין מאחת שהעבידם בעבודה קשה · ועוד שם
כי אני הכבדתי את לבו א"ר יוחנן מכאן פתחון פה
למינין לומר לא היתה ממנו שיעשה תשובה אמר ר'
שמעון בן לקיש יסתם פיהם של מינין אלא אם ללצים
הוא יליץ מתרה בו פעם ראשונה ושניה ושלישית
ואינו חוזר בו והוא נועל בו דלת מן התשובה כדי
לפרוע ממנו מה שחטא כך פרעה הרשע כיון
ששיגר הקב"ה אצלו חמשה פעמים ולא השגיח על
דבריו אמר לו הקב"ה אתה הקשית ערפך והכבדת
את לבך הריני מוסיף לך טומאה על טומאתך ·
והנה פירשו בשאלה אשר ישאלו הכל אם השם הקשה
את לבו מה פשעו שני טעמים ושניהם אמת הא'
כי פרעה ברשעו שעשה לישראל רעות גדולות חנם
נתחייב למנוע ממנו דרכי התשובה כאשר באו
בזה פסוקים רבים בתורה ובכתובים ולפי מעשיו
הראשונים נדון · והטעם השני כי היו חצי המכות

עליו בפשעו כי לא נאמר בהן רק ויחזק לב פרעה
ויכבד פרעה את לבו והנה לא רצה לשלחם לכבוד
השם אבל כאשר גברו עליו המכות ונלאה לסבול
אותן רך לבו והיה נמלך לשלחם מכובד המכות
לא לעשות רצון בוראו ואז הקשה השם את רוחו
ואמץ את לבבו למען ספר שמו כענין שכתוב
והתגדלתי והתקדשתי ונודעתי לעיני גוים רבים
וגו' ואשר אמר קודם המכות ואני אחזק את לבו ולא
ישלח את העם יודיע למשה העתיד לעשות בו
במכות האחרונות כענין שאמר ואני ידעתי כי לא
יתן אתכם מלך מצרים להלוך · וזה טעם ואני
אקשה את לב פרעה והרביתי את אותותי כלומר
שאקשה לבו למען רבות מופתי בארץ מצרים כי
בחמש מכות האחרונות גם בטבעת היה כאמר
ויחזק ה' כי פלגי מים לב מלך ביד ה' על כל אשר
יחפוץ יטנו **בלהטיהם** אמרו
רבותינו שהם מעשה
כשפים ועל ידי מלאכי חבלה הם נעשים והמלה
מגזרת אש להט להבה תלהט רשעים והענין כי
הם נעשים על ידי להטים מלאכי אש מלהטת כי
באדם ולא ידע ותבער בו ולא ישים על לב כענין
ויגל ה' את עיני הנער אלישע והנה רכב אש וסוסי
אש סביבות אלישע ואולי יקראו כן המלאכים ה
השוכנים באויר גלגלי היסודות שקורין אותם ·
שדים ועוד אבאר זה בע"ה · אבל בלטיהם אמרו
שהמעשה שדים והמלה נגזרת ממלת לט דברו
אל דוד בלט ותבא בלט כי השדים באים בלט כי
הם בעלי גופות מאויר שאינם נראים וזהו שאמר
לחכמים ולמכשפים כי חכמי השבעות ואסיפת
השדים היו ראשיהם והמה וחרטומי מצרים כי
יכלול את שניהם ולא ידענו גזרת המלה ואמר רא"ה
כי היא לשון מצרים או לשון כשדים כי לא מצאנוהו
רק בדברי שניהם · והקרוב כדברי
רשי ז"ל שהיא מלה ארמית מורכבת מב' טעמי ה
הגזרים בעצמות כי מדע הוא כי רוב האמונות

בעצמות מתים או בעצמות חיות כענין שהזכירו
בפירוש · והנה לא שמעתי עד כה · בעבור
שזאת המכה ומעלתה יאמר להכות אמר לו כי רשע
ברשעו להביא עליו ענש שלא שמע לגזרת בוראו
והנה פרעה לא היה אומר להם בעבור שלא ישמע
ולא ישלח רק בטעם הראשון שאמר לא ידעתי את
ה' וגם את ישראל לא אשלח · ולא היה בעבור בהם
רק שומע לדבריהם ושותק כי יפחד מן המכות
מעט שעשו לפניו מופת התנין ובלע מטותם ·
אך במכות הראשונות ינסה את החרטומים
לעשות כמו כלומר שהם מעשה חכמים · והנה
הוא ירא ומתחזק וזה טעם ויחזק לב פרעה ·

וירם במטה וירא' המים שהרים המטה
ונטה ידו על ארץ מצרים כנגד כל
הרוחות · ואחר כך הכה המים אשר ביאור לעיני
פרעה ונהפכו כל המים אשר ביאור לדם לעיניו
ויהי הדם על בכל ארץ מצרים · ורא"א אמר כי
הוסר מכת היאור ולא חשש לומר נטיית ידו על
כל ארץ מצרים · **גם** לאות למופת המטה
שנהפך לתנין וגם לאות של דם לרש"י ויותר
נכונים לאות שהיתה המכה והיה לו לפרעה מתחילה
מן יד השם מעתה · ופסוק וימלא שבעת ימים
קשור בעלון וימלא רק שבעת ימים שחפרו מן
מצרים סביבות היאור ולא יכלו לשתות ממימי ה
היאור עד מלאות שבעת ימים אחרי הכות ה' ·
למתי אעתיר לך הרב רש"י כאלו אמר מתי אעתיר
היה משה אומר התפאר עלי שבא למתי אני היום
אתפלל עליך שיכרתו לזמן שתקבע לו ואומר לו
לומר זה יום תרצה שיכרתו · ועל דרך הפשט בעת
תפלתו היו סרות המכות כי כתוב ויעתר משה אל
ה' ויעש ה' ואין כתוב ויעש ה' ממחרת ואין לומר
למתי ראיה שתפלל מיד כי הוא כמו מתי ורבים
המפרשים הבאים כבה למחר יהיה האות הזה · למן
היום הוסדה למן היום אשר יצאת מארץ מצרים
עד למנחת הערב כנף האחד למאות ימים ורבים

ככה · וטעם להכרית הצפרדעים רצונו להיותם
כלשון ונכרתה הנפש ההיא והכרתי לאחאב · ואמר
משה טעם אחרת ויסורו הצפרדעים לאמר כי מיד
שיתפלל יסורו כולם שלא יפחד פרעה שימותו אלא
ויעלו אחרים מן היאור · רק תשאר המכה לנגרי
ואחר שתתאחרנה מים ביאור · וכל זה להודיעו כי
המכה מאת השם על ענין ישראל בלבד ·

ויאמר למחר ידוע כי מנהג כל האדם
לבקש שתסור רעתו מיד ופרשו
בשם הגאון רב שמואל בן חפני שפרעה חשב או
מערכת הכוכבים הזאת הנהרגת על מצרים ומשה
ידע כי הגיע עת סורם ולכן אומר לו התפלל על
באותה שאומר לו להכריתם עתה מיד ועל כן האמר
למחר · והנכון בעיני כי בעבור שאמר משה למתי
אעתיר לך חשב פרעה כי בקש זמן ועל כן נתן לו
זמן קצר ויאמר למחר ומשה ענה לו כדברך כי אף
אחרי שלא בקשת שיסורו מיד לא יסורו עד למחר

ויעשו כן החרטומים בלטיהם להוציא
את הכנים · אמר ויעשו כן שהכו
בעפר הארץ ואמרו השבעות השדים עשו להעלות
כאשר עשו בשאר המכות להוציא הכנים ולא
יכלו ויתכן שיאמר ויעשו כן שעשו כמוהו דברים
מוציאי הכנים ולא הצליחו מעשיהם בטעם הזאת
כי הכינו החרטומים · ונראה היו מה בבה ידם
לעשות וכבר נסו כל מעשיהם בענינים רבות אחרות
ויאמרו החרטומים אל פרעה אצבע אלהים היא
אמר כי בעבור שעשו כמעשה אהרן בדבר הדם
גם במכות הדם והצפרדע ולא יכלו עתה לעשות
כן אמרו אל פרעה לא באה זאת המכה ע"י אהרן
בעבור ישראל רק מכת אלהים היא כפי מערכות
הככבים על ארץ מצרים כי פרעה לא כיחש הבריא
רק השם שאמר לו משה וזהו כדרכם לא ידו שנגעה
בם כי המקרה הוא היה לכן ע"כ חזק לב פרעה והנה
ראיה מפני שלא אמרו אצבע ה' שהוא אלהי ישראל כאשר
אמר בעת המכות הנבדלות העתירו אל ה' ובעבור כי

ימסס

אמר לפרעה דבר מכת היאור ולא הודיע בתחלה
מכת הכנים· ואין דבריו נכונים בעיני כי המקרא
לא יקרא אצבע אלהים רק המכה הבאה מאתו ב
בשנוי תקרא יד ה' ואצבע אלהים כאשר נאמר בכתו'
שבאה ע ידו שנעשה בה וכתי' וירא ישראל את היד
הגדולה והיתה יד ה' בכם ובאבותיכם כבדה מאד
יד הש"ים שם · ועוד כי לא עמדו החרטומים לפני
משה אחרי כנים במכת הערוב שהיתה בהתראה
ולא בשאר המכות אבל הענין כפשוטו כי בראות
החרטומים שלא יכלו להוציא את הכנים הודו בנס
במעשה אהרן שהיה מאת הש"ים ולכן לא הקדים
לפרעה מן העת הזאת והלאה ולמעשה הענ'
אמרו אצבע אלהים ולא אמרו יד אלהים כלומר מכה
קטנה מאתו ולא אמרו אצבע אלהים פרעה ועבדיו
לא יאמרו הספק מיוחד רק בגבורתם משה בנגנו
שהוא יזכרם להם · ומה שלא יכלו החרטומים
להוציא את הכנים סבה מאת ה' היתה להשכיל
אותם בדעתם שהכל שלו והכל בידו · והנראה
בעיני עוד כי מכת הדם להפך תולדות המים לדם
ומכת הצפרדעים להעלותם מן היאור יכלו לעשות
כן כי אין בהם בריאה או יצירה כי לא אמר
הכתוב ויהיו צפרדעים רק ותעל הצפרדע שנאספו
ועלו רק מכת הכנים היתה יצירה ואין טבע המ
העפר להיות כנים ועל כן אמר והיה לכנים ואמר
להוציא את הכנים כענין תוצא הארץ נפש חיה
ויהי כן ולא יוכל לעשות כמעשה הזה זולתי היוצר
ית' ואמר ויעשו כן ולא יכלו כי השתדלו שריקם
לעשות מאמרים ואין בהם כח · ומה שיחזק דברי
בצפרדעים אמרם ר' עקיבא אמר צפרדע אחת
היתה השריצה ומלאת כל ארץ מצרים אמר לו ר'
אלעזר בן עזריה עקיבא מה לך אצל הגדה כלה
מדברותיך ולך אצל נגעים ואהלות צפרדע אחת
היתה שרקה להם והם באו שלא ראה ר' אלעזר בן
עזריה שיוכלו החרטומים להביא טבע חדש בב
בצפרדעים להוליד רבות יותר מטבען אבל יאספו

אותן להעלותן · ועל דעת ר' עקיבא ושרץ היאור
צפרדעים שירבו בנס יותר מטבעם ועל דעת
ר' אלעזר בן עזריה כמו שרצו בארץ ענין התוספה
כמו שפרשתי בסדר בראשית שיאספו ויתנועעו
ביאור ומשם עלו על המצרים · ורבותינו אמרו
בכנים שאין השד שולט על בריה פחותה מכשעו'
ולא יוכלו אפי' לאסופכם ממקומם ולהביאם ואמרו
במדרש רבה עד כאן שראו החרטומים שלא יכלו
להוציא הכנים מיד הכירו שהיה מעשה אלהים ולא
מעשה שדים ועוד לא חשבו לדמות ענין למשה
להוציא את המכות · ומה שאמר ר"א כי משה לא
הודיעם מכת הכנים נראה בעיני שהכה אהרן ב
במטה לעיני פרעה כאשר עשה בדם אבל לא
התרה בו כי אין קבלה מתרה בפרעה רק במכות
אשר בהן מיתה לאדם וכתו' בצפרדעים ובפרדע
ותשחיתם שהוא כמו שהיתה או להשחיתה שקטרו
בבתיהם שהיו מסרחים אותם וכן הארבה ימיתם
בגוע כי אכל יתר הפליטה הנשארת להם והכל
ראוים מאתם באדם כענין שכתו' ואתה כי הזהרת
רשע ידרכו לשוב ממנה ולא שב מדרכו הוא
רשע בעונו ימות ואתה את נפשך הצלת ולכן
לא התרה בו בכנים ולא בשחין ובחשך רק בדבר
בעבור שהוא מיתה ואולי שהוא גם באדם כאשר
אמר לו אחרי כן ואולם בעבור זאת העמדתיך ולכן
הודיעו הענין איך יהיה · ואמר בתחלת המכות
השכם בבקר הנה יוצא המימה · ועל דרך הפשט
היה בעת צאת המלכים בבקר להשתעשע על
המים ועת הבא למשה שילכם · והטעם כי גם
בעבור היותה המכה הא' רצה שיעשה לפניו ובל
ירחק ממנו וזה טעם ונצבת לקראתו והתיצב לפני
פרעה שיעמוד כנגדו זה רמז וכן במכת הערוב
נאמר השכם בבקר והתיצב לפני פרעה הנה יוצא
המימה ובברד השכם בבקר והתיצב לפני פרעה
והוא גם כן נראית המיתה כי הערוב והברד אשר
בהן המיתה והנגש לבני אדם רבה מאד שיהיה

לגמרי כל הנשים בבית המלך והמיוחדים אלבו מרבית
העם אחריו והנה יתרה אותו למשכם אולי ישובו
אל אלהיהם לשוב מדרכו הרעה ואם לא יעשו כן
יהיו חייבים להענש אבל באחר המכות די בהתראה
המלך ועל כן כאמר כאן בא אל פרעה שיבא אל
היכלו ולא הוסר בכאן ובשחין כי בעבור שהוצרך
אהרן להכות העפר והיכל המלך אין שם עפר כי
היה רצפת בהט ושש וכן הוצרך משה לזרוק הפיח
השמימה והנה עשו אלה השתים בפני פרעה
בחוצות בחצר גנת ביתן המלך או כיוצא בם ·

והפליתי ביום ההוא את ארץ גשן ·
בעבור היות המכות
הראשונות עד עתה אינם פלא שיהיו בארץ מצרי'
ולא בארץ גשן אבל זאת מכה משולחת וכאשר
ימלא הבית מערבית חיות והררי במצרים
והשחית כל ארץ מצרים וישראלי היה בטבעם שיבאו
גם בארץ גשן אשר היא מכלל ארץ מצרים בתוכה
לכן הוצרך לומר והפליתי את ארץ גשן שתנצל
כולה בעבור שעמי עומד עליה כי רובה של ישראל
היא ואמר ושמתי פדות בין עמי ובין עמך שאפילו
בארץ מצרים אם ימצאו החיות איש יהודי לא
יזיקוהו ויאכלו המצרים כדכתי' ישלח בהם ערוב ו
ויאכלם והוא לשון פדות כטעם נתתי כפרך מצרים
כוש וסבא תחתיך · **אני** יי' בקרב הארץ פי' ראו
דרך משל כמנהג המלכים שיעמדו ב
באמצע המלכות להיות קרוב לקצוות ואין לדבר
טעם במקומו הזה אבל הוא לומר כי הוא שליט ומשגיח
בקרב הארץ לא כמי שיחשוב עמהם סתר ולא ·
יראם ויזנח שמים יתהלך ויתכן שיהיה כמו כי שמי
בקרבו והוא סוד נשגב ונעלם · ויסר הערוב
מפרעה מעבדיו ומעמו מחר כאשר אמר פרעה
במכת הצפרדעים למחר כן כנה משה לעשות גם
בזאת שיתפלל ויסורו מחר והנה סר הערוב והלכו
להם לא כאשר היה בצפרדעים מן הטעם שאמרנו
כטעם שרצה הב״ה לעבור אותן במכות לא נבאשו

להם כלל ויתכן כאמר בכך באמרו כי אין פרעה
להכרית הצפרדעים שירצו לעשות כמו שפירשתי

במקנך אשר בשדה · הקדים אותם
במקנה כי רוב המקנה בשדה
אבל היה הדבר גם במקנה אשר בבית כמו שאמר
וימת כל מקנה מצרים · ויתכן כי בעבור היות
התועבה למצרים כל רועה צאן מגדלים אותו מן
העברים זולתי בעת השתמשם בסוסים לרכוב
ובחמורים במשא והנה היה המקנה רחוק ממצרי'
בשדה גם בארץ גשן ויתערב במקום המרעה
מקנה מצרים ומקנה ישראל על כן הוצרך לומר
והפלה יי' בין מקנה מצרים ובין מקנה ישראל או
בעבור שהדבר משמיד האויר ראוי שיתפשט בכל
המלך רק שעשה השם עמהם להפלא · והיה
לאבק · על דעתי היה מן הפיח ההוא אבק יורד
על כל ארץ מצרי' והיה האבק ההוא כשיורד על
האדם ועל הבהמה בכל ארץ מצרי' יעלה בהם שחין
אבעבועות כי היה השורף אולי היה הרוח מכניס
אבק גם בבתים ואין צל מועיל ונכון הוא וכן ירד
טעמי' רבו שני הגבורות כדמות אבק כדרך הטל
וכתי' יתן את מטר ארצך אבק ועפר · וגם יתכן
לומר על דרך הפשט כי פירוש והיה לאבק שיהיה
האבק אשר יעשה מן הפיח במקומו מגן שחין
על כל ארץ מצרים שהלקה את האויר לעשות
כן וגזירת עליון היא · **ולא** יכלו החרטומים
לעמוד לפני משה · בשו והכלמו ויחפו
ראשם במיותם מלאים שחין ולא יכלו מלט נפשם
על כן לא באו אל היכל המלך ולא נראו לפני משה
בחוצות והיו נחבאים מסתגרים ·· ויחזק יי'
את לב פרעה · יתכן שבמכות הראשונות היו
החרטומים מחזקים לבו להתפאר בחכמתם שלא
ועתה לא באו לפניו ואין עוזר לו ואין סומך כלל
רק עבדיו אשר ילבבוהו או יראוהו הכתוב לפי שפי'
רז"ל כי במכות הראשונות בפשע היה הדבר ועתה
סבת מאות השם כמו שבארנו למעלה והוא האמת.

בעבור שאמר הכתוב אשר לא היה כמוהו במצרים
למן היום הוסדה ועתה ואמר עוד כבד מאד אשר
לא היה כמוהו בכל ארץ מצרים מאז היתה לגוי
ירמוז כי יש מקומות אחרים בעולם שירד עליהם
כן כענין שאמר וה' השליך עליהם אבנים גדולות
מן השמים או כענין סדום ועמורה ואם אבל
בארץ מצרים שאין הגשמים יורדים ולא הברד ה
היה פלא גדול בה. ולא הבינותי מה שאמרו במגל'
רבה איש אומר אשר לא היה במצרים כמוהו אלא
אשר לא היה כמוהו במצרים שלא היה כמוהו
בעולם ולא במצרים. וטעם למן היום הוסדה
כאומר לא ראו בה כן אבותיהם ואבות אבותיהם
מעולם ולא יתכוין שהיה כן טרם הוסדה העיר
או טרם היות הארץ לגוי ואולי בעבור שהברד הוא
שגם על חטא יושבה ואיננו במקום שבעולם יאמר
כן שלא בא ככה בשעת אבותם כי טרם היותה
לגוי דבר גדול הוא שלא בא כן. **הנני**
ממטיר כעת מחר ועתה שלח ה"ע
כל אלה דברי הקב"ה אל משה ובהודע שבא משה
ואמר אל פרעה את כל דברי ה' אשר שלחו. ולא
הוצרך להאריך רק אמר הירא את דבר ה' שדבר
משה להם כן והיתה העצה הזאת בתחלת הקשם
כי מכת הברד לא שלח רק להשחית יבול הארץ
ולא על האדם על כן יורה חטאים בדרך להמלט
ממנה. רק בארץ גשן אשר שם בני
ישראל בעבור שנטה ידו על השמים הוריד הברד
היה ראוי שירד גם על ארץ גשן שהאויר שלה
ושל ארץ מצרים אחד הוא ולכן פירש הכתוב ש
ששל אויר ארץ גשן בעבור ששם בני ישראל.
חטאתי הפעם. בהודו הפעם
אודה לה' כי חטאתי לו והוא הצדיק ואני ועמי ה
הרשעים שמרדנו בדברו מאז ועתה.
כצאתי את העיר על דרך הפשט יתכן שהיה
משה מתפלל בביתו רק בעבור הזאת ראה להיות
כפיו פרושות השמים ויחדלו הקולות והמטר מיד

ולא יתכן לעשות כן בעיר על כן אמר כצאתי את
העיר וכן נאמר עוד ויצא משה מעם פרעה את
העיר ובראשונה אמר הנה אנכי יוצא מעמך
ורבותינו אמרו שלא היה מתפלל בתוך העיר לפי
שהיא מלאה גלולים וכל שכן שלא היה מדבר עמו
שם חוץ לבדרים כן נאמר כי בעבור שהיה פרעה
מבקש עתה שיסור הברד מיד הוצרך משה לפרש
לו כי יצטרך לצאת את העיר ואחרי כן יפרוש כפיו
אל ה' ויסור בתפלתו והוא האמת **ידעתי**
כי טרם תיראון יפה הפשט לר"א
על דברי ר"ש שאין טרם כמו לא אבל הוא כטעם
קודם ופירוש כי הכתוב יחסר מלה אחת טרם וזה
תיראון כאומר טרם שאפרוש את כפי ויחדלו . ה
הקולות והברד אתם יראים את השם כי בעבור
המכה הזאת והתמרו . והנכון עוד שנפרש
כי ירמוז גם לפעמים הראשונות יאמר כי כבר ידעתי
מכם כי בטרם אתם יראים ובאחרית אתם מורדים
כי לשעה קודם סור מכם המכה אתם יראים את ה'
כאשר עשיתם בצפרדעים ובערוב ובדבר והתמרו
את פי ה' וכן תעשו לעולם ומפני זה לא הודיעו
עד בסוף אבל התפלל עליו באהבה על דעת
שיוסיף להטיב. **והפשתה**
והשעורה ספר הכתוב
מה שאירע ולא ידעתי למה נכנסו שני הפסוקים
האלה במקום הזה טרם השלים דבר משה בתפלת
הסור הברד ואמרו בשם הגאון רב סעדיה שהם
דברי משה אל פרעה שאמר לו קודם שתיראון
ואמרתם ה' הצדיק כבר הוכתה הפשתה והשעורה
וזה לא ישוב לרפואה אבל החטה והכוסמת לא
נכו עדין ומעתה לא יפסד לכם דבר ואין לו טעם
בפירוש הזה כי הברד הכה כל עשב השדה וכל
העץ שבר ולא נמלטו החטה והכוסמת רק מפני
שהן אפלות לא צמחו כלל או מפני הקטנות לא
נפסדו כי עד המנחה ואם כן אפילו ירד עליהם
הברד עד ימים לא יזיק ואין צורך להודיע לו מה

שנתפחד ומה שלא נתפחד כי בסור הברד ירצה ׃
ועל דעתי שהם דברי משה אל פרעה שאמר להם
ידעתי כי טרם סור המכות הראשון ואחרי כן
תשובו באולתכם אבל הפשתה והשעורה נכתה
והחטה והכסמת שהן לכל חיתכם לא נכו במכת
הזאת והנה האלים לאבד אותם מכם אם תשובו
ותחטאו לפניו כיון להם למה שאמר ואכל את
יתר הפליטה הנשארת לכם מן הברד ׃

סדר בא אל פרעה

כי אני הכבדתי את לבו. הודיע הקב״ה למשה שהוא
הכביד את לבם עתה אחרי שהחלו ממנו בברד
והסירו את ענוים ואמר לו הטעם שעשיתי כן למען
שאשית בקרבם אלה האותות אשר אני חפץ לעשו׳
בהם שידעו מצרי׳ את גבורתי לא שאעשה אותם
יותר מפני הכבוד הזה. ועוד כדי שתספר אתה
וכל ישראל לדורות הבאים כח מעשי ותדעו אתם
כי אני י״י וכל אשר אחפוץ אעשה בשמים ובארץ
וטעם התעללתי כי אני משחק בו שאני מכביד את
לבו ועושה בו הנקמות. כטעם יושב בשמי׳ ישחק
י״י ילעג למו. והנה עתה הודיע הקב״ה למשה
מכת הארבה ושיגיד אותה לפרעה כי מה טעם
בא אל פרעה אם לא יאמר לו כלום ולא נזכר רק
בדברי משה אל פרעה כי הכתוב יקצר בזה וכן
קצר למעלה במכת הברד שספר דברי הקב״ה אל
משה והתיצב לפני פרעה ואמרת אליו ולא הזכיר
דברי משה אל פרעה כלל כמו שפרשתי. וסבת
זה שלא ירצה להאריך בשניהם. וטעם יקצר בזה
וטעם בזה ובלה שנות רבה ראיתי ולמען תספר
באזני בנך. הודיעו הקב״ה למשה מה מכה יביא
עליהם וכתב אותה משה כדינו. ולמען תספר
באזני בנך ובן בנך זו מכת הארבה כמה דתימר
עליה לבניכם ספרו ובניכם לבניהם ונו׳ ׃

ויבא משה ואהרן. כתב ר״א ידענו כי לבדו
לא בא משה אל פרעה בלא אהרן על
עמו כי הוא המליץ אבל הזכיר עתה משה ואהרן
בעבור שצוה פרעה להשיב את שניהם ויגרש
אותם באחרונה שלא עשה כן בכל המכות ׃
הנה מבא מחר ארבה. אמרו המפרשים שהיו
ימים רבים בין מכת הברד ומכת הארבה בעבור
הצמיח לכם מן השדה. ועל דעתי לא היו בינתים
רק ימים מעט כי בידוע הוא שלא נמשך דין המ
המצרים יותר משנה כי משכות משה כשנו יודע.
זה כמו ששנו במסכת עדויות משפט המצרים
במצרים שנים עשר חדש. וכן אמר יתר הפליטה
הנשארת לכם מן הברד וכת׳ אשר השאיר הברד
כי היה בשנה ההיא בעונתה. אם כן היה הברד
בחדש אדר בשנה ההיא לא קודם לכן כי השעו׳
אביב והחטה אפילה ולא יזיק אלא אם יכה הברד
מה שצמח ממנה כי השבו׳ והצמיח ועדין לא פרח
הגפן ולא הכו האילנות ולכך אמ׳ הכתוב את כל
עץ השדה שבר כי שבר הענפים והפארות ואחרי
כן כחדש ימים בניסן נמצא החטה והכוסמ׳
והיא הפליטה הנשארת להם מן הברד והתחילו ה
הענפים להוציא פרח והגבעו׳ כלאו וזה טעם הצמח
כי בא הארבה ואכל פריהם והשחית הכל אשר
לא השאיר להם פרח או ציץ ובחדש הוא בעצמו
נבלע. והכתו׳ שאמר ואת כל פרי העץ על העץ
שיעשה פרי כמו שאמ׳ ולא נותר כל ירק בעץ ׃

ויפן ויצא מעם פרעה בעבור שפחדו מאד
מברד חשב משה שיפחדו גם עתה ש
שימותו ברעב אם יאכלו יתר הפליטה הנשארת
להם ויצא בלא רשות טרם שיענוהו הן או לא כדי
שיתיעצו בדבר חשב מחשבת אמת כי כן עשו
ואמרו לפרעה הטרם תדע כי אבדה מצרים ׃
ובדברי רז״ל ראה אותן שפנים זה להוציאו מאחריני׳
לדבריו יצא משה כדי שיטלו עצה לעשות תשובה
והנכון בעיני כי כן היה עושה בכל עת בואו

אל פרעה אל היכלו מחדר בו ויוצא מלפניו אבל
הוצרך הכתוב להזכיר זה בכאן בעבור ויושב את
משה ואת אהרן ההולכים · היה פרעה
מי ומי
כוונ׳ שילכו ראשיהם והקטנים
והשוטריהם אנשים נקבו בשמות · ומשה ענהו כי
גם הטפים והבהמות ילכו כי חג ה׳ לנו ומענה על
כולם לחוג לפניו אז חרה לפרעה על הטפים והבהמ׳
ואמר שלא ישלח הטף בשום פנים כי הם לא יזבחו
אבל ישלח כל הזכרים הגדולים בעבור היותם שאמרו
וישארו הטף והנשים · ראו כי רעה נגד
פניכם כתרגומו זה לרש״י ומה טוב היה שיפרשהו
אימו והנפלאות מן התרגום מתחלפות בו יש שכתו׳
בהן ארי בישא דאתון סברין למעבד לקבל אפיכון
אסתחרת · ונראה לזו הנפלאה שרצה אונקלוס לפרש
הרעה שאתם חושבים לעשות ישבה לנגד פניכם
להשיב בכם שאתם רוצים לברוח כלשון ויושיבם
אנשים בני בליעל נגדו ויעידוהו לאמר והוא כלשו׳
וישבו לאכול לחם ואמרו הוא לא שבה אסתחר ·
ויש נוסחאות כתוב בהן לקבל אפיכון לאסתחרא
ואמר הנה הרעה הזאת מזומנת לשוב נגד פניכם
כי עליכם תחזור ותלשון ולא תשוב כאלה לא תסתחר
וזו כמדרש חכמים שאמרו באלה שמות רבה דרך
הזקנים והבחורים לזבוח שמא הקטנים והטף מי
שאומר דבר זה אין דעתו אלא לברוח ראו כי אותה
רעה שאתם מבקשים לעשות שיש בדעתכם
לברוח היא תשוב נגד פניכם שלא תלכו מכאן כלו׳
מדה כנגד מדה · ויש מוצאות בו נוסחא אחרת
לית קבל אפיכון לאסתחרא · יאמר אין בהבטת
פניכם להסב מחנה הרעה אשר בלבבכם · כי
הכרת פניהם ענתה בכם · ודרך הפשט רעה כי
רעה עומדת נגד פניכם הקרובה לבא אליכם מאתי
כי אגמול אתכם רעה בראותי שאתם חפצים לברוח
ואחריו לא יהיה כן הכתוב מודיע אותם
מדרך הנבואה שאחריו לא יהיה כן · וכתב רש״י
ואותה שהיה בימי יואל שנאמר בו כמוהו לא נהיה

מן העולם למדנו שהיה גדול משל משה · ואותו של
יואל היה על ידי מינים הרבה שהיו בו אחד ארבה
וחסיל ילק וגזם · אבל של משה מין אחד וכמוהו
לא היה ולא נהיה · וקשה על מה שאמר הרב שהרי
כתוב ויתן לחסיל יבולם ויגיעם לארבה · וכתו׳ אמר
ויבא ארבה וילק ואין מספר · ואולי יאמר הרב
שהיה מין הארבה של משה גדול משל יואל ושאר
המינין של יואל גדולים משל משה · ואלה דברים
בטלים · אבל בכל גבול מצרים נאמר · לפניו לא
היה כן ארבה כמוהו ואחריו לא יהיה כן שם ·
ויתכן כי בעבור היות ארץ מצרי׳ לבד מאחד בגבול
לא יהיה שם ארבה גדול כי דרכו לבא בשני עצר
המטר וכאשר הוא מוזכר ביואל וכת׳ ר״א בפירושי
התורה שלא מצא עתרת משה רבי׳ ועד עכשו אין
ארבה מפסיד בכל גבול מצרים ואם יפול בארץ
ישראל ויבא ויכנס בגבול מצרים אינו אוכל מכל
יבול הארץ כלום עד עכשיו · ואומרים כי זה
דבר ידוע הוא לכל בא ורואה כי בנפרדשם אמר
רק מאור תשארנה ולפיכך נשאר בו אלה מאכה
עד עכשיו אבל בארבה כתו׳ לא נשאר ארבה אחד
בכל גבול מצרים · ועל זה נאמר שיהו בכל גבולותיו
עד כאן לשון הרב · ודעתי בפשט הכתוב כי
בעבור שמכת הארבה רגילה לבא פעמים בכל
הדורות ושם שבאה זאת כדרך המקרים כי רוח
הקדים נשאו בעבור זה אמר כי היה גדול מאד
מכל אשר נהיה במקרה העולם כי לפניו ואחריו
אינם בא כמוהו ונגלה ידעו כי מכת השם
היא שאין רגילות לבא כן באחד מן הזמנים וגם
אותה של יואל מכה מאת האלהים · וטעם את לא
חטאתי לכך כבוד למשה · כי הוא אנוס לפרעה
וגדול מאד בארץ מצרים והעתירו אל אלהיכם
לשבחם כי כן יאמר פרעה בכל פעם דרך מוסר
כי יודע פרעה כי משה הוא המעתיר כי כן אמר
לו למתי אעתיר והעתרתי אל ה׳ · אפרוש כפי אל
ה׳ כי לא ידבר משה בזה לשון רבים שלא יוצא

סקר ממנו · וטעם לא ראו איש את אחיו ולא
קמו איש מתחתיו כי לא היה החשך הזה אפיסת
אור השמש שבא שמשם והיה כמו לילה אבל היה
חשך אשר כלומר אויר עב מאד שירד מן השמים כי
על כן אמר נטה את ידך על השמים להוריד משם
חשכה גדול מכלת עלה והיתה מכבה כל נר כאש
בכל החפירות העמוקות ובכל מקומות החשך העצום
לא יתקיים הנר וכן העבריים בבתי החשך לא יעמוד
להם שם הנר ולא האש כלל · ועל כן לא ראו איש
את אחיו ולא קמו וטעמא כן היו משתמשין בנרות
וזהו שאמר הכתו' שלא חשך ויאשך כי היה שלא
חשך לא אפיסת אור היום בלבד · ויתכן שהיה
אויר עב מאד ממושש שהיה כן כמו ממש כדברי
רבותינו כאשר הוא שם אוקיינוס כעבות רא' ·
וטעם צאנכם ובקרכם יוצג · כי אנשי מקנה היו
וכל רכושם ועושרם במקנה היה ויחשב פרעה כי לא
ישאו כל ממונם ויברחו ואם אולי יעשו כן ישאר לו
עושר גדול כי היה מקנה כבד מאד · **גם** אתה
תתן בידינו זבחים ועולות · לא אמר משה
דבר זה עמו לעשות ולא עשה כן כלל אבל הן דברי
חזוק יאמר כי תכבד מאד יד השם עליו ועל עמו עד
כי גם זבחים ועולות וכל אשר לו יתן בעד נפשו ·
ובאמת כי כאשר אמר להם וברכתם גם אותי היה
מתקן בדעתו כל מקנהו לכפר עליו אבל לא עלה
על דעת משה לנצות ובא רשעי' תועבה כי השם
חפץ דכאו לא לכפר עליו רק להענישו ולבער אותו
ואת כל חילו בים · ורבותי' אמרו כי כאשר דברתם
הוא על מה שאמרתם גם אתה תתן בידינו זבחי' ועולות
אולי רצה עמו שרצונו להם לתת ככל אשר אמרו לא
שלקחו ממנו כלל לו זבחי' ועולות להם כדי שיראו
לא ליקריבם עליו · וגם זה אינו נכון ··
לא אוסיף עוד ראות פניך · פעם אחרת אחרי
באים כי במכת בכורות לא ראהו כי טעם ויקרא
למשה ולאהרן שהלך עד פתח שעריו וצעק באשר
קומו צאו מתוך עמי או ששלח להם על ידי הממוני'

שכאמר להם ותחזק מצרים על העם למהר לשלחם
מן הארץ · ויתכן שיאמר לא אוסיף עוד ראות
פניך בהיכלך שלא אבא עוד אל חצרך · וכן אמרו
בשמות רבה יפה אמרת אל תוסף ראות פני
עוד איני בא אצלך אתה תבא אצלי ··
ויאמר ה' אל משה עוד נגע אחד · בעמדו לפני
פרעה נאמר לו זה שהרי משיצא מלפניו לא הוסיף
עוד ראות פניו לשון רש"י והראיה לדבריהם הפך
האלהים עליו כשבוא נכנס בפלטין של פרעה בשעת
משה שאמר לא אוסיף עוד ראות פניך שלא ימצא
בדאי ואת מוכח שלא דבר הקב"ה עם משה בבית
של פרעה שלא היתה שעה מצוין כצאתי את העיר
ועוד · ועכשיו הפך הקב"ה ודבר עם משה שנאמר
עוד נגע אחד ועוד והנה גם זה הוא קיצור בספרי'
כי השם אמר לו עוד נגע אחד אביא על פרעה
והודיעו הנגע ההוא ואל' כחצות הלילה אני יוצא
בתוך מצרים וכל ענין הפרשה ההיא אבל לא רצה
הכתוב להאריך באמירה שאמר השם למשה כי די
במה שספר משה לפרעה כה אמר ה' כמו שפירשתי
באחרונה · ובאו כענין הזה פרשיות רבות בתורה ·
ובסדר הזה פרשת קדש לי כל בכור הקדים בדבור
הקב"ה למשה והאריך שיאמר משה אל העם זכור
את היום הזה ושמר את הפרשה כלה וקם דברי
· השם אל משה שיאמרם לישראל כן בלשון שנכתוב ·
ואמר דבר נא באזני העם בצאתו מלפני פרעה ·
וטעם ויתן ה' את חן העם בעיני מצרים · שלא היו
אנשי מצרים שונאים אותם על המכות אבל
מוסיפים בהם אהבה ונושאים חן בעיניהם לאמר
אנחנו הרשעים עשים חמס וראוי הוא שיחונן
אותם האלהים · וגם האיש משה המביא עליהם
המכות גדול מאד בכל ארץ מצרים בעיני עבדי
פרעה אנשי רבו ובעיני העם ישר' אחרי שאמרו
לו ירא ה' עליכם וישפוט · ואחרי ולא שמעו אל
משה מקוצר רוח כי נתגדל מאד בעיניהם בראותם
כי נאמן הוא לנביא לה' · ויש אומרים כי בעיני

מו

העם עם מצרים ולא אמר בעיני פרעה ובעיני עבדיו כי הנם אמין את לבם כדבר משה ודבר לו שנא כאוהב עתה פעמים · והנה הנם שיבא אלו וישתחוה לו כבא אדם אל שונאיו כי כל זה גדולה ומעלה למשה · ולא יתכן לפרש כי ויתן י"י את חן העם בעיני מצרים הוא חן השאלה כי עתה בזמן ההבטחה לא יאמר ויתן י"י אבל היה אומר ואתן את את חן העם ולמטה בשעת מעשה כאמר וי"י נתן

ויאמר משה כה אמר י"י כחצות הלילה אל פרעה אמר כן ולא עבדיו כמו שאומר בסוף דבריו וירדו כל עבדיך אלה אלי ולא פירש עתה אי זה לילה תהיה המכה הזו כי הדבר הזה והאזהרה לו פרעה קודם ראש חדש שנקים וכשאמר כחצות הלילה לא יודע אי זה לילה הוא והנה לא הודיעם משה של מכתם אבל אמר בחרי אף לא אוסיף עוד ראות פניך אבל אתה תקראני ועבדיך ישתחוו לי בחצות הלילה לצאת מארצך · ובפרשה השנית פירש לגבורת הלילה ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה ונגו' · ובפרשה השלישית אמר ויהי בחצי הלילה המוכר שעשו כי הפסח ··

ויאמר י"י אל משה לא ישמע אליכם פרעה · בעבור שהיה ראוי שיפחד פרעה ועבדיו במכת הבכורות וייראו ממנה יותר מכל אשר בא אלה ובכר ראו כל דברי משה מתקיימים בהם בעבור כן הודיעו השם שהוא מחזק את לבם כדי שירבה כי מופתו במכת בכורות באדם ובבהמה ושפטי' באלהים ורמז אמר מכת בכורות וקריעת ים סוף ולגבור המצרים בתוכו · ולא יתכן זה בעבור שלא ולא שלח את בני ישראל מארצו · וטעם ומשה ואהרן עשו את כל המופתים האלה הם המופתי' הנזכרים למעלה · ואמר זה בעבור שהאלהים כל המעשים שעשו ונזכרת מכת בכורו' שכבר הודיעו אותה לפרעה כי במיתת בכורות אין למשה ואהרן בא מעשה ·

החדש הזה לכם ראש חדשים זו מצוה ראשונה שצוה הקב"ה את ישראל על ידי משה ולכן אמר בארץ מצרים כי שאר מצות שבתורה היו בהר סיני או שבא עומד בארץ מצרים ולא בעיר מצרים כמו שאמרו רבותי חוץ לכרך והיה ראוי שיאמר תחלה דברו אל כל עדת בני ישראל לאמר החדש הזה לכם ונגמר הפרשה · אבל משה ואהרן הם במקום ישראל · ואמר לכם כנגד ישראל לדורותם ואחר ואמר דברו אל כל עדת בני ישראל שיעשו במצות שעה לקחת פסח מצרים מבעשור ולפי מדרשו לכם עומר שקדוש החדש צריך בית דין מומחין ולכך לא נאמר בתחלה דברו אל כל עדת בני ישראל שאין בקדוש החדש אלא משה ואהרן וכיוצא בהם · וטעם החדש הזה לכם ראש חדשים שימנו אותו ישראל חדש ראשון וממנו ימנו כל החדשים שני ושלישי עד תשלום השנה י"ב חדש כדי שיהיה זה זכרון בנס הגדול כי בכל פעם שנזכיר החדשים יהיה הנס נזכר · ועל כן אין לחדשים שם בתורה אלא יאמר בחדש השלישי ואומר ויהי בשנה השנית בחדש השני נעלה הענן ובחדש השביעי באחד לחדש ונגו' · וכן כלם · וכמו שהיה הזכירה ביום השבת במנותם ממנו אחד בשבת ושני בשבת כאשר אפרש כן הזכירה ביציאת מצרי' במנותם החדש הראשון והחדש השני והשלישי לגאולתנו שאין המנין לשנה שהרי יתחיל שנותינו מתשרי דכתי' וחג האסיף תקופת השנה · וכתב בצאת השנה אם כן כשנקרא לחדש ניסן ראשון ולתשרי שביעי פתרונו ראשון לגאולה · ושביעי לתשרי וזה טעם ראשון הוא לכם שאיננו ראשון בשנה אבל הוא ראשון לכם שנקרא לו · לזכרון גאולתנו · וכבר הודו רבותינו ז"ל זה הענין ואמרו שמות חדשים עלו עמנו מבבל כי מתחלה לא היו להם שמות אצלנו · והסבה בזה כי מתחלה היה מנינם זכר ליציאת מצרים אבל כאשר עלינו מבבל ונתקיים מה שאמר הכתוב לא יאמר עוד חי י"י אשר העלה את בני ישראל מארץ מצרים כי

אם כי יש אשר העלה ואשר הביא את בני ישראל
מארץ צפון וזהו הזכרון לקרוא החדשים בשם שנקראו
בארץ בבל להזכיר כי שם עמדנו ומשם העלנו
השם כי אלה השמות ניסן ואייר וזולתם שמות
פרסיים ולא ימצאו רק בספרי נביאי בבל ובמגל׳
אסתר ולכן אמר הכתוב בחדש הראשון הוא חדש
ניסן כמו הפיל פור הוא הגורל ועד היום הגוים
בארצות פרס ומדי כך הם קוראים אותם . ניסן
ותשרי וכלן כמוהו והנה מספר בחדשים הגאולה
השנית כאשר עשינו עד הנה בראשונה ::

איש שה לבית אבות . טעם המצוה הזאת
בעבור כי מזל טלה בחדש ניסן בכחו
הגדול כי הוא מזל הצמיחה לכך צוה לשחוט טלה
ולאכול אותו להודיע שלא בכח המזל יצאנו משם
אלא בגזירת עליון . ועל דעת רבותי׳ שהיו המצרים
עובדים אותו כל שכן שהודיע במצוה הזאת
שהשפיל אליהם וכחם בהיותו במעלה העליונה שלו
וכך אמרו קחו לכם צאן ושחטו אליהם של מצרים

בין הערבים משש שעות ולמעלה קרוי בין
הערבים שהשמש נוטה לבית מבואו לערוב ולשו׳
בין הערבים נראה בעיני אותן שעות שבין עריבת
היום לעריבת הלילה . עריבת היום בתחלת שבע
כי ינטו צללי ערב . ועריבת הלילה בתחלת הלילה .
ערב לשון נשף וחשך כמו ערבה כל שמחה לשון
רשי׳ ור׳ אברהם השיב מן הכתוב שאמר ובהעלות
אהרן את הנרות בין הערבים כי שם כתיב יערוך
אותו אהרן ובניו מערב עד בקר . ועוד מן הכתו׳
בפסח עצמו שם תזבח את הפסח בערב כבוא
השמש מועד צאתך ממצרים כי כבוא השמש
שקיעת החמה . ואין זו התשובה על הרב שכבר
אמרו רבותינו בערב אתה זובח כבוא השמש אתה
אוכל . מועד צאתך ממצרים אתה שורף . וכבר
כתב הרב זה . והנכון בעיני בזה כי הלילה נקרא
ערב כמו שנאמר בערב תאכלו מצות והוא בלילה
שנאמר ואכלו את הבשר בלילה הזה ולא יום ומעת

וכן ויהי ערב ויהי בקר על תחלת הלילה כאשר
הזכרתים וכן בנשף בערב יום באישון לילה ואפלה
ויקרא גם כן סוף היום ערב וכן עוד היום גדול
כמו שנאמר ויבאו שני המלאכים סדומה בערב ולוט
יושב בשער סדום וכן ויהי בערב ותעל השלו ולא
באה השלו בלילה וכן רבים . וכתו׳ ערב ובקר וצהרים
אשיחה ואהמה . והנה אלה השלשה עתים כוללים
כל היום אם כן אחרי הצהרים יקרא ערב מיד .
ובנטות השמש וכל עת היותו במזרח יקרא בקר
והוא ארבעה שעות . כמו שהעידו על התמיד של
שחר שקרב בארבעה שעות . ואחר הבקר יקרא
העת צהרים כמו שאמר מהבקר ועד הצהרים
וכן שתי השעות החמשית והששית . והוא מלשון
צהר תעשה לתבה כענין זוהר . ויאמר בהם לשון
רבים בעבור שהם שתים . והנה הם שתי צהרים .
או מפני שיזהירו כל הצדדין . כי בבקר האור
במזרח . ובערב הוא במערב . ובאמצעות היום
בגובה הרקיע יאיר לכל הצדדין . וכאשר יעברו
הצהרים ויסור השמש מזורח בשני הצדדין יקרא
ערבים . מפני שיערוב השמש משני הצדדי׳ ההם
והזמן הזה הוא כל עת זרוח השמש ברקיע אבל
בשקיעת החמה והוא כמו שעה ורביע על דעת
רבותינו ז״ל אינו זמן השחיטה ואינו נקרא ערבים
אבל הוא ערב יום . ואמר בין הערבים כי בין
במקום הזה אינו מבדיל אבל הוא כענין בתוכם
וכן שמתים בינינו וביניך . בינו ובינך מה היא
על בין עבותים . מעפות לגלגל כמו בתוכם . וכן
מבין השריפה מתוכה . כענין שנאמר והקם בשער
שלה׳ בתוך שלה . וכן בין הערבים . בתוך זמן
הערבים . ולא נאמר בערבים שלא יהא במשמע
ערב ימים רבים . והנה אמר הכתוב שנשחוט את
הפסח בתוך הערבים . כי זמן שחיטה מן התורה
הוא משש שעות ולמעלה עד תחלת השקיעה וכן
אמר בארבעה עשר יום לחדש בין הערבים פסח
לה׳ שהוא זמן השחיטה . וכן בין הערבים תעשו

אותו על תחלת העשייה שהיא השחיט · וכן בין
הערבים תאכלו בשר הן השעות המוכרות כי היה
להם לאכילת הבשר זמן גדול · ואמר ויהי בערב
והעל השלו · כי עלה ביום הראשון לשעה אחרת
בערב · ויתכן שיהיה הלשון כדברי רש"י ז"ל שש
ערבים ערב בקר וערב כי כן יאמרו הכתובים
מנחת הבקר ומנחת הערב שנא' ויהי בבקר כעלו'
המנחה ואומר עד למנחת הערב ובמנחת הערב
קמתי מתעניתי · ומנחה לשון מנוחת השמש
והשקט אורו הגדול כדי ותרגמו' למנח יומא · וכן
מנחה גדולה ומנחה קטנה שהזכירו חכמים והנה
כל הזמן הזה להדלקת הנרות ולהקטרה שאינן
כשרים בלילה אלא בזמן תמיד של בין הערבים
וקודמין לו · ולזה יטה דעת אונקלוס שאמר בין
שמשיא שמש הזורח ושמש המערב ואמר הכתו'
יערוך אותו אהרן ובניו מערב עד בקר שתהיינה
דולקות כל הלילה · והנה מכל לתרם שם תזבח את
הפסח בערב בזמן המוכר כי נקרא ערב ויהיה
כבא השמש מועד צאתך ממצרים מחובר עם
ובשלת ואכלת · וכן רבים · אבל על דעתי אין תזבח
את הפסח על השחיטה · אבל יאמר במקום אשר
יבחר יי' אלהיך שם תעשה זבח הפסח בלילה כבא
השמש שהוא מועד צאתך ממצרי' כמו שנא' הוציאך
יי' אלהיך ממצרים לילה · ואמר על זו העשייה
ובשלת ואכלת במקום ההוא המוכר והפסח עצמו
יקרא זבח לא תשחט על חמץ דם זבחי פסחי · וזה
טעם כל הפרשה שמור את חדש האביב ועשית
פסח לי' אלהיך כי בחדש האביב הוציאך יי' אלהיך
ממצרים לילה · לא תאכל עליו חמץ הזכיר
העשייה והשלה וצוה איך יאכלוהו · והזכיר
שבעת ימים · ואין בכל הפרשה הזאת זכר ליום
ארבעה עשר והשחיטה בו · וכן אמר ולא ילין מן
הבשר אשר תזבח בערב ביום הראשון לבקר ·
והנה בערב ביום הראשון יום חמשה עשר
הראשון בשבעה ימים הנזכרים כי יום ארבעה

עשר לא הוזכר כאן כלל · וכן בארבעה עשר יום
לחדש בערב תאכלו מצות הוא ליל חמשה עשר
והנה פירוש אשר תזבח בערב שלא ילין לבקר מן
הבשר אשר תעשה אותו זבח בערב ביום הראשו'
ומצות על מרורים יאכלוהו · שיעורו
ואכלו את הבשר בלילה הזה צלי
אש ובמצות עם מרורים יאכלוהו · וכן על מצות
ומרורים יאכלוהו עם · וכמוהו ויבאו האנשים על
הנשים · וכן ראשו על כרעיו ועל קרבו · ולא אמר
עם ללמד שאיננו חובה שיהא כורכן בבת אחת
ואוכלן ויאסר הכתוב בית כמו ירחצו מים וימת
שלג לא בשם · ולימד הכתו' שאין מצוה במרורי' אלא
עם אכילת בשר · אבל המצות הזה וצוה בערב
תאכלו מצות אפי' בפני עצמן כדעת רבותי' ז"ל ·
ויותר נכון שנאמר כי ומצות נמשך למעלה ואכלו
את הבשר ומצות · וחזר וצוה עם מרורים יאכלו
לבשר הנזכר · והנה צוה באכילת הבשר ובאכילת
המצות ולא צוה באכילת המרורים אלא שיאכלו
את הבשר עם מרורים ירמוז שאין במרורי' מצוה
רק לאכול הבשר עמהם · ובזמן שאין בשר אין
במרורים מצוה וגם אינן מעכבין את הבשר · ואם
אכל פסח ולא אכל מרורי' ידי פסח יצא כי המצוה
בפסח כמו המצוה במנחה כל אחת עולה בפנ'
עצמה ·· אל תאכלו ממנו נא · זו מצוה
לדורות שכל המצוה בכאן נוהג בפסח
מצרים לדורות · אבל המצוה באוכלים כגון מתניכם
חגורים וקדם על המשקוף איננו רק בפסח מצרי'
וכן אמר הכתוב בפסח שני על מצות ומרורים
יאכלוהו ולא ישאירו ממנו עד בקר ועצם לא
ישברו בו ככל חקת הפסח יעשו אותו שהן כלי
אם לא נא ולא מבושל ·· ובכל אלהי מצרים
אעשה שפטים · של עץ הית' מ
נרקבת ושל מתכת היתה נתכת ולא פירש הכתו'
בשפטים אלה בעבור כי מוסר הבלים עץ הוא ·
וכן בשעת מעשה כתו' ויי' הכה כל בכור וכל בכור

98

בהמה ולא הזכיר השפטים באלקיהם כי לנגיעת הבכורות חרדו ויקם פרעה לילה הוא וכל עבדיו וכל מצרים · והשפטים באלקיהם לא פירש עד הכתוב שקברו לשנית תוצאתם וכתי' ומצרים מקברי' את אשר הכה ה' בהם כל בכור ובאלקיהם עשה ה' שפטים · ועל ידי ירמיהו הכתוב לשרי מעלה של מצרים כענין יפקוד ה' על צבא המרום במרום ועל מלכי האדמה באדמה · והנה השפל מזלם ושרי המזלות שלהם והכתוב ירמיהו ויקבר בגעש

אעשה שפטים אני ה' · אני בעצמי ולא על ידי שליח זה לשון רש"י ומדרש חכמים אינו כן אלא ועברתי בארץ מצרי' אני ולא מלאך והכתי כל בכור אני ולא שרף ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים אני ולא השליח אני ה' אני הוא ולא אחר · ופירושו כי בעבור שהפרשה דבר משה עם ישראל היה ראוי שיאמר ועבר ה' בארץ מצרי' והכה כל בכור ולכך ידרשו ם ועברתי אני בעצמי לא על ידי מלאך שהוא מלאך במגפות כענין בדוד ובסנחריב · והכתי כל בכור אני ולא שרף כלו כי גם המכה הזאת על יד הבא לא כמלך שיעשה נקמה בשונאיו לכבודו על ידי ספקלטור שלו שהם השרפים שהם הבא אש שורפת באויביו כענין אלהו בשרי האומות · ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים ולא על ידי השליח השליח מלאך שהוא יה לכל המעשים הנעשים בארץ והוא המלאך הגדול הנקרא בעבור כן מטטרון כי פירושו המלך המורה הדרך כמו שאמרו בספרי אצבעו של הקב"ה נעשה מטטרון למשה והראהו כל ארץ ישראל · ובתלמוד וישמע בלק כי בא בלעם ששלחו מטטרון לפניו · ועל שם הראה הודעתי תת לפניך אני אוכתת לך אני מטטרון שלך ואל תתמה עליהם שאני עתיד לעשות מטטור לפני אדם ערל לפני כורש שנאמר אני לפניו אלך · לפני אשה אני עתיד לקדם לפני דבורה וברק שנא' הלא ה' יצא לפניך וכן במקומו כתב · וכן שמעתי כי שליח בלשון יון מטטר ודרשו

אני ה' אני הוא ולא אחר שהוא אחד ואין אלהים זולתו לשלוח על ידו וזהו ענין המדרש הזה ··

כל מלאכה לא יעשה בהם לשון רש"י אפי' על ידי אחרים · ולא הבנתי זה שאם האחרי' הם ישראל הם עצמן מוזהרין עליה · ואין אדם מוזהר במלאכתו שלא תעשה על ידו · שאם השכיר מטעה אותו באיסור מוזהר עליה משום ולפני עור לא תתן מכשול בין במלאכת בין במלאכה העושה עצמו · ואם אחרים הללו גוים אין אנו מוזהרין בתורה על מלאכה שלהם כלל לא ביום טוב ולא בשבת אלא שיש בה שבות מדבריהם עם האמירה שלהם כמו שאמרו אמירה לגוי שבות וזה דבר מבואר בגמרא · אבל במכילתא כל מלאכה לא יעשה בהם לא תעשה אתה ולא יעשה חברך ולא יעשה גוי מלאכתך · אתה אומר לא תעשה אתה ולא יעשה חברך ולא יעשה גוי מלאכתך · או לא תעשה אתה ולא יעשה חברך ולא יעשה גוי מלאכתו · ת"ל ששת ימים תעשה מלאכה הא לא תעשה אתה ולא יעשה חברך · אבל יעשה גוי מלאכתו דברי ר' יאשיה · ר' יונתן אומר אינו צריך והלא כבר נאמר ששת ימים תעבד ועשית כל מלאכתך והרי דברים ק"ו ומה שבת חמורה אי אתה מוזהר על מלאכת הגוי כמלאכתך ויו"ט ע"כ בבריתא זו · ובדאי היא אסמכתא בעלמא שבאו לאסור מדבריהם אמירה במלאכה שלהם וסמכו אותה למקרא הזה אבל במלאכת הגוי בשלו מותר ולפי דרכנו למדנו שלא גזרו באמירה לגוי אלא בשלנו אבל בשלו אומר לגוי ועושה · וכן פירש רש"י בגמ' מס' מגלה · ושם במכילתא עוד אין לי אלא דברים שהן משום מלאכה דברים שהם משום שבות מנין ת"ל ושמרתם את היום הזה להביא דברי' שהן משום שבות · וברייתא כזו מטעה ואין ראוי לבודקן כפשוטן שגם זו כזה שהוא אסמכתא בעלמא · ויש לנו בזה פי' נכון עוד אדבר עליו בע"ה לכל נפש · אפי' נפש בהמה · יכול אף לגוים

לכם

ת"ל לכם לשון רשות · וגם זה אינו כהלכה · אבל
לכם ולא לגבוה · לכם ולא לכלבים ··

לא ימצא בבתיכם · מנין לגבולין ת"ל בכל
גבולך · מה ת"ל בבתיכם מה בתוך ברשותך אף
גבולך ברשותך · יצא חמצו של נכרי שהוא אצל
ישראל ולא קבל עליו אחריות זהו לשון רשי · ואינו
מכוון אבל שאין במשמע ברשותך להוציא חמץ
של נכרי שהוא ברשותו הוא ובתים וגבולין שוין הן
בו שהרי שניהם רשות שלו וממון של אחרים ושל
שהוא מן של נכרי שלא קבל עליו אחריות · ואינו בא
בהיקש הוא שאין של בתי' פשוט להיתר משל גבולי'
אבל בבתים הוא במשמע איסור מן המקרא
הוא דכתי' לא ימצא והיתרו יוצא לנו מדכתיב לא
יראה לך שלך אי אתה רואה אבל אתה רואה של
אחרים ושל גבוה ואין לנו שלא בגבולין · בבתים מנין
ת"ל שאור שאור לג"ש כמו שמפורש בתחלת מס'
פסחים · אבל המדרש הוא שדרשו מה בתוך
ברשותך אף גבולך ברשותך אינו בא להוציא חמצו
של ישראל שהוא ברשות נכרי · וכך שמיה במכלת
בבתיכם למה נאמר לפי שנאמר בכל גבולך שומע
אני כמשמעו ת"ל בבתיכם מה בתוך ברשותך אף
גבולך ברשותך יצא חמצו של ישראל שהוא ברשו'
נכרי אעפ"י שהוא יכול לבערו · אבל אינו ברשותו
ולא חמצו של נכרי שהוא ברשות ישראל והאמ[ן]
שנפלה עליו מפולת אעפ"י שהוא ברשותו אבל אינו
יכול לבערו וכו' ופירושה שהיה במשמע ולא יראה
לך בכל גבולך שלא נשא חמצו בכל גבולים אפי'
בבית של נכרי ולכך בא בבתיכם להוציא בית של
נכרי · ולמדנו מן הברייתא הזו שלא הוזהרנו מן
התורה אלא שלא נקיים חמץ שלנו ברשותינו בין
בבתים בין בגבולינו אבל אם הפקדנו אותו ביד גוי
בביתו של אין אנו עוברין עליו בבל יראה ובבל
ימצא וכן הדבר שאם לא תאמר כן על חמץ שלנו
עובר בכל מקום אפי' הפקידו ביד גוי במדינ' ר'
קים ועל של נכרי אינו עובר עליו אפי' בביתו של

ישראל ואם כן למה נאמר בבתיכם ולמה נאמר
גבולך אין בין בתינו וגבולינו לכתי' הבתים וגבולים
שוים הפרש אלא שלא הוזהרנו כלל מן התורה אלא
מרשותנו אבל מדברי סופרים הוזהרנו לבער
חמץ שלנו מכל מקום · ולפי זה אמרו בגמ' ייחד
לו בית אינו עובר עליו עם שהחמץ של נכרי שקבל
עליו אחריות אעפ"י שבכון כשלו אינו אסור אלא
ברשות ישראל אבל ברשות גוי מותר ואפי' מדבריה'
לא גזרו עליו כלל · והרב לא כן סבר בפי' בגמרת
פסחים · וזהו שפיינו בברייתא שכתבנו יצא
חמצו של נכרי שהוא ברשות ישראל מהיקש בתים
וגבולין קאמר דמה בגבולין מותר דכתי' לך · שלך
אי אתה רואה אבל אתה רואה של אחרים ושל
גבוה אף בבתים נמי מותר ומוציא נמי חמ[ץ]
שנפלה עליו מפול' גדול שאינו יכול לפקח כגל והוא
אבוד ממנו ומכל אדם שהוא מותר דלא קרינא
ביה שלך ·· כל מחמצת · להביא את התערובת
לשון רשי · וגם זה אינו שהלכה היא כדברי ר"א
על חמץ דגן עונש כרת ועל תערובתו בלא כלום ··

ויקרא משה לכל זקני ישראל ויאמר
משכו · הפרשה הזאת הדבר
באשר צוה אותם השם בפרשה של מעלה כי ידוע
שאמר להם משה לישראל הכל בפרט ושמר אותם
כל קטנה וכל הדבר בכתו כאשר צוה יי' אותו
משה כן עשו אבל הזכיר זאת הפרשה בכלל כי
קרא משה לכל זקני ישראל והשאספו אליו כל העם
ויאמרו לו כל עדת בני ישר' משכו הקחו מן העדר לו
בתיכם להיו לכם למשמרת מבעשור לחדש ויתכן
שאמר משכו בעבור היות הצאן רחוק מהם באחרן
גשן כי תועבת מצרים כל רועה צאן · ואמר וקחו
לכם קחו אותם למשפחותיכם איש שה לבית אבו'
שה לבית ושחטו הפסח בין הערבים ככל הנזכר
למעלה במצוה ושם במכילתא ויקרא משה לכל
זקני ישראל מגיד שעשאן בית דין · ויאמר משכו
הדבר מפי משה לאמר לכל ישראל · דברי ר' יאשיה

97

ר' נתן אומר הדבור מפי משה לאמר לזקנים וזקני'
לאמר לכל ישראל · והנה לדעת ר' יאשיה יהיה
ויקרא משה לכל זקני ישראל שיאספו אין כל העם
כמו שפירשתי ועל דעת ר' נתן הם יאמרו לקהל
ויהיה דברו אל כל עדת בני ישראל הזקנים המעלי'
להם כמו והיה אם שמוע תשמע · והוסיפה זאת
הפרשה באזוב בנתינת הדם שתהיה באגודת אזו'
וטבלה בסף שלא נאמר למעלה בפירוש אבל שם
נאמר סתם ולקחו מן הדם לומר שכל לקיחה
האמור בתורה סתם שתהיה באגודה ושכל קבלת
דם טעונה כלי כמדרש רבותי' · ופירש להם
בפר' הזו ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בקר
כי בעבור זה נצטוו בנתינת הדם על המשקוף
שיהיו שמורים כמו שאמר ולא יהיה בכם נגף
למשחית · וכת' רש"י ואתם לא תצאו מגיד שמאחר
שנתנה רשות למשחית לחבל אינו מבחין בין צדיק
לרשע ולילה רשות למחבלים הוא שנאמ' בו תרמוש
כל חיתו יער · ולא הבינותי דבריו במה שאמר
לילה רשות למחבלים הוא שבא בו תרמוש כל חית'
יער וכי אסור לאדם בכל לילה לצאת מפתח ביתו
עד הבקר מן המקרא הזה והיה לו לומר שהלילה
הזו שנתנה בו רשות למשחית לחבל · ולכן הזהירם
ממנו אבל לא ראה הרב לומר כן מפני שהקב"ה
בעצמו ובכבודו הוא המכה · והענין הזה שמו'
במכילת' בלשון אחרת ואתם לא תצאו איש מפתח
ביתו עד בקר מגיד משנתנה רשות למלאך לחבל
אינו מבחין בין צדיק לרשע שנאמר לך עמי בא
בחדריך וסגור דלתך ואומ' הנני אליך והוצאתי חרבי
מתערה והכרתי ממך צדיק ורשע · ואומר והיה
בעבור כשדי למלך שהוא נכנס בית טוב ויוצא
בית טוב · וכן אתה מוצא שהאבות והנביאים נהגו
בדרך ארץ · וישכם אברהם בבקר · וישכם
יעקב בבקר · וישכם משה בבקר · וישכם יהושע
בבקר · וישכם שמואל לקראת שאול בבקר · והרי
דברים קו' ומה האבות והנביאים שהלכו לעשות

רצונו של מי שאמר והיה העולם נהגו בדרך ארץ
שלא בטחו אדם עליהם · וכן הוא אומר תשת חשך
ויהי לילה · הכפירים שואגים לטרף · תתן להם
ילקוטון תזרח השמש יאספון ואל מעונתם ירבצון ·
ומכאן ואילך יצא אדם לפעלו ולעבודתו עדי ערב
על הבריות · והענין עוד שהזהיר הכתוב את ישראל
במצרים שלא יצאו איש מפתח ביתם בלילה ההוא ·
לפי שהקב"ה עבר במצרים כמלך שעובר ממקום
למקום וספקלטורין לפניו שלא יפגע בו אדם ולא
יסתכל בו · כענין שנאמר ובא ה' אלהי כל קדושים
עמך · וכן והיה בעבור כבודי ושמתיך בנקרת
הצור להגין עליו משרפים ופמליא של מעלה וכיון
שמצינו בשעה שנתנה רשות למחבל שאינו מ
מבחין בין צדיק לרשע לפיכך אין אדם רשאי
לשנות דרך העולם שיצא בלילה לפי שהוא זמן
של חיות שנתן להם לטרוף ואין להבחין בין צדיק
לרשע וטעם ולא יתן המשחית לבא הוא המלאך
המשחית בעולם בעת המגפה · כענין ויאמר ה'
למלאך המשחית בעם רב עתה הרף ידיך · לא
המשחית במצרים כי הקב"ה הוא המכה ··

ושמרתם את הדבר הזה · הוא
דבר הפסח עצמו שאמ'
למעלה ושחטו הפסח · ואם הוא רחוק לא מתן
הדינים הסמוך לו כי בפסח מצרים בלבד נצטוו
בכך כמו שאמ' ועבר ה' וראה את הדם ונאמ' וכן
ושמרתם את העבודה הזאת זבח הפסח · וכמוהו
ואף לאמתך תעשה כן ·· וילכו ויעשו בני
ישראל · שילאו מלפני משה והלכו אל בתיהן ועשו
הפסח בעירם · ודרך הכתוב לכפול ולאמר כן
עשו לבאר שלא הפילו דבר מכל אשר צוה כמו
שפירשתי בנח וכן וירא משה את כל המלאכה
והנה עשו אותה כאשר צוה ה' כן עשו ורז"ל בזה
מדרש לפי שלא היה צריך הכתוב להזכיר ההליכה
אמרו ליתן שכר להליכה ושכר לעשייה · ויעשו
ומה כבר עשו אלא מכיון שקבלו עליהם לעשות

הפעלה עלתה הכתוב כאלו עשו כאשר צוה יי׳ את
משה ואת אהרן כן עשו להודיע שבחן של ישראל
שכשם שאמר להם משה ואהרן כן עשו · לא מה
ת״ל כן עשו אלא שאף משה ואהרן כן עשו דרשו
התחלה כי הכתוב לשבח ישראל שלא שכחו ולא נפל
להם דבר מכל אשר אמרו להם · הוא דרך הלשון
במקומות רבים · **כי** אין בית אשר אין שם מת · אם
יש היה שם בכור מת · אין שם גדול
הבית מת שקרוי בכור שנא׳ אף אני בכור אתנהו
ר״ל מצריות מזנות תחת בעליהן ויולדות מרווקים
פנויים והיו להם בכורות הרבה פעמים חמשה מחמשה
בכורות לאשה אחת וכל אחד בכור לאביו · ועל
דרך הפשט הבכורות שמתו במצרים בכורי פטר
רחם היו ועל כן קרא המתים כל בכור פטר רחם
בבני ישראל באדם ובבהמה והיה בכור פרעה
היושב על כסאו פטר רחם לאמו · וכן מנהג
המלכים לקחת הגבירה המולכת בתולה · כענין
שנא׳ באחשורוש אבל על דעת רבותי׳ נתרץ שהכה
במצרים כל בכוריהם כל בכור הוא בכור ראשית אונו
ובכור האם פטר רחם וגם גדול הבית · ולא הכה
להם המתים בשבט רק בכור האם שהוא ידוע
ומפורסם יותר ובבהמה · לא יודע כלל רק בכור
האם ובחר משום המין הזה וכדמות ראיה לזה
ויך כל בכור במצרים ראשית אונים באהלי חם כי
על הזכר יאמר כן · ויקרא למשה ולאהרן
לילה מגיד שהיה מחזר על פתחי העיר ועונה היכן
משה שרוי היכן אהרן שרוי ל״ר והיה זה כי משה
ואהרן לא במצרים בלילה ההוא לקיים דבריו שאמ׳
וירדו כל עבדיך אלה אלי וגו׳ ובבא פרעה אליהם שלח
מלאכים אל ארץ גשן אשר שם בני ישראל לתת להם
רשות לצאת ויאספו כולם ברעמסס והיה יום גדול
ומשם נסעו עד רמה ומשה ברעמסס כמו שנאמ׳
ויסעו מרעמסס בחדש הראשון · בט״ו יום לחדש
ממחרת הפסח יצאו בני ישראל ביד רמה לעיני כל
מצרים והכתוב שאמר הוציאך יי׳ אלהיך ממצרים לילה.

כי מעת שפטרם פרעה יקראו יוצאים וכך אמרו
בספרי והלא לא יצאו אלא ביום שנא׳ ממחרת הפסח
אלא מלמד שנגאלו מבלילה ובגמ׳ במסכת ברכות
הכל מודים כשנגאלו לא נגאלו אלא בלילה שנאמר
הוציאך יי׳ אלהיך ממצרים לילה וכשיצאו לא יצאו אלא
ביום שנא׳ ממחרת הפסח יצאו בני ישראל ביד רמה
לעיני כל מצרים · ויא׳ שיצאו ממצרים בלילה
ומארץ מצרים שהיא רעמסס ביום כי רעמסס
יושבת בקצה מצרים ויצאו בלילה ונאספו עם כל
אחיהם ברעמסס ואינו נכון כי הכתוב אמר ואתם
לא תצאו איש מפתח ביתו ועד שהיו אסורים לצאת
כלל מן הבתים בלילה וכן אמרו במכילתא ויקרא
למשה ולאהרן לילה · ויאמר קומו צאו אל משה כך
כנוונו ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בקר
ומי בקשם אנו שנצא בלילה · לא נצא אלא ביד רמה
לעיני כל מצרים ואחרונה פי׳ כי הנסים שנעשו להם
בלילה יקרא הוציאך כי בעבורם יצאו · וטעם קומו
צאו מתוך עמי · מעת מלך שיצאו מיד מתוך עמו
כי לא אתן להם רשות לעמוד בתוך עמי כלל · כי
הם נקראים עליכם גם אתם המתים גם בני ישראל
כלם תצאו ולא תתעכבו בכאן ביום הזה · ודי
לקיים גרש יגרש אתכם מזה · ואמ׳ ולכו עבדו את
יי׳ כדברכם שום שירע לצאת וישמעו אלין כי אתם
חפשים ללכת במדבר לעבוד את יי׳ · וטעם
וברכתם גם אותי כאשר תזבחו ליי׳ אלהיכם כאשר
דברתם והתפללו על נפשותיכם שלא יפגע אתכם
בדבר או בחרב תפללו גם אותי עמכם ·
ואמר רש״י ז״ל התפללו עלי שלא אמות שאני בכור
ופשוטו שיברכו אותו ואת ממלכתו כי
בכלל שלום וברכת המלך שלום כל המלכות ·
ובמכלתא התפללו עלי שתכלה ממני הפורענות
כלומר שלא יפגע עוד בעבורם · - · וטעם
ויאפו את הבצק אשר הוציאו ממצרים
שאפו אותו מעת יציאתם ממצרים
שנטמן שאור לא ימצא בבתיכם · כי כל אוכל

מאחיהם ונכרית ואמר כי גרשו ממצרים עמו שאפו
אותו כדרך בעבור כי גורשו ממצרים ולא יכלו ל
להתמהמה לאפות אותו בבצק ולשאת אותו אפוי
ועתה ועל כן נשאו אותו בבצק ומשארותם צרורות
בשמלותם על שכמם והקרו ואפו אותו טרסיהמן
בדרכו בסוכות שבאו שם לשעה קלה כדברי רז"ל

ומושב בני ישראל אשר ישבו במצרים ל'
שנה וד' מאות שנה · משנולד
יצחק עד עכשיו היו ארבע מאות שנה משעה
שהיה זרע לאברהם נתקיים בו כי גר יהיה זרעך
בארץ לא להם ושלשים שנה היה משנגזרה גזרת
בין הבתרים עד שנולד יצחק וכשתמנה ד' מאות
שנה משנולד יצחק תמצא מביאתן למצרים עד
יציאתן רד"ו וזה לר"ש והוא דעת רבותי' אלא שאינו
מתוקן בפירושיו כל צרכו שהרי כתוב ואברם בן
חמש שנים ושבעים שנה בצאתו מחרן ומעמד בין
הבתרים היה אחרי זה ימים רבים · אבל נצטרך
לתרץ הענין כמו ששנו בסדר עולם אבינו אברהם
היה בשעה שנדבר עמו בין הבתרים בן שבעים
שנה שנא' ויהי מקץ שלשים שנה וארבע מאות
שנה יצאו כל צבאות יי' מארץ מצרים חזר לחרן
ועשה שם ה' שנים שנא' ואברם בן שבעים וה' שנה
בצאתו מחרן · ויהיה ענין הכתוב עמו כי בצאתו
מחרן ארץ מולדתו שלא חזר ולא עד בית אביו
היה בן שבעים וה' שנה · ודעתי בדרך הפשט
כי השם אמר לאברהם ידוע תדע כי טרם תתי לך
הארץ הזאת גר יהיה זרעך בארץ לא להם ימים
רבים ארבע מאות שנה ולא חשש להודיע השלשי'
כי אמר לו ועד ודור רביעי ישובו הנה להודיעו שלא
ישובו מיד בסוף ארבע מאות שנה עד הדור
הרביעי שיהיה שלם עון האמורי ויכנסו לשלשים
הללו כי עומדים במדבר מ' שנה לא היה מתום עון
האמורי שלא נשלם · ויהיה שיעור הכתוב ומושב
בני ישראל אשר ישבו במצרים עד שלשים שנה
וד' מאות שנה שישבו שם לגלות להם כן בארץ
לא להם הודיענו הכתוב כי עתה בצאתם נשלמה
הגלות הנגזרת עליהם והוציאם מעבדות לחרות
לא שיוציאם ממצרים ויהיו עוד גרים בארץ לא
להם ·· ובעבור שכבר הזכיר הענין הזה
והודיע בו לא הוצרך להאריך כי לא בא בכתוב הזה
רק להודיע השלשים שנה שהוסיפו עליהם ולכך
אמר דרך קצרה שהושבו במצרים ל' מאות שנה
הנאמרים לאבותם ויושבו להם ועוד שלשים שנה
וחזר ואמר ויהי מקץ שלשים שנה וארבע מאות
שנה לגלותם יצאו מארץ מצרים לחרות עולם
ודומה לו והימים אשר הלכנו מקדש ברנע עד
אשר עברנו את נחל זרד עד שלשים ושמונה
שנה להשלים החשבון כי לא הלכו מקדש ברנע
עד נחל זרד שלשים ושמונה שנה · אבל ישבו
בקדש שנים רבות · ואחרי כן הלכו משם וחזרו
לאחור דרך ים סוף ובשנת שלשים ושמונה שנה
עברו נחל זרד · והנה שיעור הכתוב
והימים אשר הלכנו מקדש ברנע עד אשר עברנו
את נחל זרד עד שלשים ושמונה שנה ·
וכמוהו אשרי המחכה ויגיע לימים אלף שלש
מאות ושלשים וחמש שיגיע לקצם לא להם עצמם
ואמר ליל שמורים הוא ליי' להוציאם כי שמר להם
הדבר מן העת שגזר עליהם הגלות שיוציאם בלילה
הזה כבא הקץ מיד כי בעצם היום הזה · או טעמו
ליל שמורים הוא ליי' שהוא שומר ומצפה ללילה
שיוציאם מארץ מצרים שהלילה מצפה לעת שיהיו
ראויים להוציאם משם · והנה אם נאמר שטעם כי
גר יהיה זרעך מעת שיהיה לך זרע ונתחיל
החשבון משנולד יצחק תהיה עמידתם במצרים
ר"י שנה כמו הפירוש שהזכרנו וגם זה לדעתי
אינו דרך הפשט על הנכון שכל ימי אברהם לא
יקרא הגלות בזרעו · והנכון שיאמר כי גר יהיה
זרעך בארץ לא להם ת' שנה מן היום הזה והענין
לאמר לו לא ינחלו בתוך הארץ הזאת אשר אני נותן
להם מיד אבל יהיו גרים כמוך בארץ לא להם ימים

רעים ת' שנה · ועוד לא ישוב הנה עד דור רביעי
למלאת ד' מאות ושלשים · ואם תהיה עמידתם
במצרים כמו ר' ועשרים שנה או קרוב לזה · ואם
יהיה חשבון אותיות של רדו שיהיה מסורת בישראל
יתכן שירמוז לשרדים עמים שאחרי מות יעקב
ישעבדו הם שם ר"י שנה ועם זה שנו יהיו ר"ו וכבר
הזכרתי פי' ר"א שיאמר כי גר יהיה זרעך בעבדות
ועינוי עד ת' מאות שנה מן היום הזה ואמר כי הל'
המוספים היו מיום צאת אברהם מארצו · והנה
יהיה פי' הכתוב ומושב בני ישראל אשר ישבו בארץ
מצרים עד מלאת ל' שנה וד' מאות להיותם גרים
הם ואבותיהם בארץ לא להם · ועוד אנו אומר כי
הפשט המיוחד מן הכל הוא שבא כי הגזרה היתה
ת' שנה מן היום ההוא כאשר הזכרנו והשלשים
שנה הנו הם תוספת עליהם בעון הדור ההוא כי
אם נגזר על האדם בחטאו גלות ועוני שנה או
שנתים והוא הוסיף על חטאו פשע בהם יוסיפו
עליו שבע על חטאתיו וגלות ויסורין כהנה וכהנה
שאין ענשו הראשון הבטחה לו שלא יענש בעון
שיעשה והנה היה על אברהם אומן גזרה שיהיה
זרעו גר בארץ לא להם ד' מאות שנה ושלא ישובו
הנה עד דור רביעי כי לא שלם עון האמורי ולא
היתה לו הבטחה רק שאחרי כן יצאו ברכוש גדול
והוא יציל או יתפלל בעדה וגם הוא על תנאי כמו
שאמר וגם את הגוי אשר יעבדו דן אנכי ואחרי
כן יצאו שיעמיד בדין את הגוי אם עשו כראוי
לישראל לא יעשיהם ולא הכביד עליהם ועוד
שאין שום הבטחה שלא יגרום החטא לבטלה אלא
במקום שבועה · ומן הידוע שהיו ישראל במצרים
רשעים וחטאים מאד ובטלו גם המילה וכתי' וימרו
בי ולא אבו לשמוע אלי איש שקוצי עיניו לא השליכו
ואת גלולי מצרים לא עזבו ואומר לשפוך חמתי עליהם
בתוך ארץ מצרים וגו' וכתי' והסירו את אלהים אשר
עבדו אבותיכם בעבר הנהר ובמצרים ועבדו את
ה' ועל כן ארך גלותם שלשים שנה · והיה ראוי

שיתארך יותר אלא שצעקו והרבו תפלה וזה טעם
ויאנחו מן העבודה ויצעקו ותעל שועתם וישמע
אלהים את נאקתם ועתה הנה צעקת בני ישראל
באה אלי וכתי' ונצעק אל ה' אלהי אבותינו וישמע
את קולנו וירא את ענינו ואת עמלנו ואת לחצנו
כי לא היו ראויים לגאולה מפני הקץ שבא אלא
שקבל צעקתם ונאקתם מפני השער הגדול שהיו
בו כאשר פירשתי בסדר ואלה שמות ולמה יהיה
קשה על הראשונים לפרש כי נתארך גלותם על
הקץ שלשים שנה והנה נתארך עליהם מ' שנה
בחטא המרגלים כי כל האר' בעשם הקם היה להם
עינוי כמו שאמר וזכרת את כל הדרך אשר הוליכך
ה' אלהיך זה מ' שנה במדבר למען ענותך וכתיב
ויענך וירעבך והיה להם גלות שהיה בארץ לא
להם רק לבוא שם ועקרב ולא נתקיים להם ודור
רביעי ישובו הנה כי ארבע שנה נתחלף הדור
ההוא שלא שבנר מולד אבל החטאים גרמו הכל
ואפשר שהיה זה שבט בני אפרים שיצאו שלשים
שנה קודם לגאולת משה רבנו כמו שהזכירו רבותי'
כי הם מנו ולא טעו ושמותו ילכדו את הרשע
והבא ימחול לו על כל חטא ושגגה · וטעם
הוא הלילה הזה לה' שמורים לכל בני ישראל לדורות
הוא הלילה שהיה שמור לגם להוציאם ממצרים
הוא לה' כלומר מקודש לשמו שמורים לכל בני
ישראל לדורותם שישמרו אותו לעבוד בו לשמו
באכילת הפסח ומצות הגשים ולהלל ולהודות
לשמו כמו שאמר ושמרת את החקה הזאת ואמר
שמור את חדש האביב · ולא אמר כי טעם של
שמורים הוא לה' שהשם שמרם ולא נתן המשחית
לבא אל בתיהם · ואינו נכון בעבור שאמר להוציאם
מארץ מצרים **ויאמר** ה' אל משה ואל
אהרן זאת חקת הפסח כו'
בטעם כאומר פרשה זו לר"ש וכן הדבר שהרי כתוב
בסופה ויעשו כל בני ישראל וגו' למה נאמר שכמו'
ועבדיהם · ואם היה בדין להקדים הפרשה הזאת

הזה ויהי בחצי הלילה אבל הטעם כי פרש׳ החדש
הזה להם נאמרה בר״ח וכן בזה מיד עשה משה
שליחותו ויקרא לכל זקני ישראל ויאמר אליהם שיש
אותם בחקות הפסח והכתובים שינהגו בליל חמשה
עשר והשאירים ויקוד העם וישתחוו וסמך הכתו׳
לזה ויהי בחצי הלילה לומר שקיים להם הבטחתם
וכשהשלים זה חזר לענין ראשון להשלים הודעת
הפסח והוסיפה זאת הפרשה מצות רבות אסור
בן נכר וערל והוצאה מהבשר ושבירת עצם ופסח
הגר וזקן מצות מיד ולדורות והשלים בה כי עשו
בני ישראל כל זה ועשו כאשר צוה יי׳ ואמר בכאן
כל בני ישראל לבאר שלא היה בהם אחד שעבר את
פי יי׳ בכל אשר צוה בדיני הפסח בכל הפרשיות
הנזכרות · ולא אמר כי זאת הפרשה בפסח דורות
נאמרה אחרי פסח מצרים ואמר ויעשו כל בני
ישראל על פסח מדבר שעשו בשנה השני׳ ונכתב
בכאן עם העשה כדרך ויניחהו אהרן לפני העדות
למשמרת וזה שהם כי לא נצטוו בכל הפרשיות
הללו אלא בפסח מצרים ובפסחי הארץ כמו שבא׳
למעלה והיה כי תבאו אל הארץ וגו׳ אבל פסח
מדבר מצוה שנצטוו בה באותו הפרק׳ ·

כל בן נכר שנתנכרו מעשיו לאביו שבשמים
ואחד גוי ואחד ישראל משומד לשון רש׳ ומשמעתו
והכתוב לא הוזכר את ישראל וכן תרגם אנקלוס כל
בר ישראל דישתמד שנתנכר לאחיו ולאביו שבשמי׳
במעשיו הרעים והוא משומד שהזכירו חכמים
בכל מקום ופירושו ממוכר ושיעורו משומדע
מלשון ואשתמודע יוסף לאחוהי ואינון לא א
אשתמודעוהו ויסרו הקטן כמו שהקבלנוה במלות
רבות ואמרו מדם במקום מדעם · דור קטי דור
קטוע בקי בקיע **תושב** זה גר תושב ·
שכיר זה הגוי · ומה ת״ל והלא
ערלים הם אלא כגון ערבי מהול וגבעוני מהול
לשון רש׳ · ולא ידעתי למה יכתוב הרב הדברים
הנדחים בגמרא שהרי הקשו על זה והנה מולן

שניהו והתנן המדר מן הערלים מותר בערלי ישר׳
ואסור במולי אומות העולם שנא׳ כי כל הגוים ערלים
וכל בית ישראל ערלי לב והעמידו הכתוב בגר
שמל ולא טבל **ויהי** בעצם היום הזה הוציא
יי׳ מפני שאמר למעלה ליל שמורים הוא
ליי׳ להוציאם מארץ מצרים חזר ופירש כי לא יצאו
בלילה כולם מן הארץ אלא שנתן להם רשות לצאת
והיו בני חורין · אבל בעצם היום הזה יצאו מכל
גבול מצרים עם צבאותם כצאת הגבורים על רב
הגוים עליהם · ולא פי׳ כי ויהי בעצם היום הזה
שהוציא יי׳ את בני ישראל מארץ מצרים דבר יי׳
אל משה לאמר קדש לי · וטעם
קדש לי שיקדש אותם מיד שתהיה המצוה נוהגת
במדבר והוסיפה הפרשה הזאת מצות רבות
שיזכרו היום והחדש שיהיה האביב וישמרו החוק
הזאת למועדה וזה רמז לעבור השנה כי לא נעשה
פסח רק בחדש אביב והוסיפה בה מצות לא יראה לך
בכל גבולך ומצות הטוטפות · והיה כי יביאך
יי׳ אל ארץ הכנעני אע״פ שלא מנה אלא ה׳ עממין
כל שבעה עממים במשמע שכולם בכלל הכנעני
הם ואחת מן המשפחות שלא נקרא לה אלא כנעני
לרש׳ ובאמת שהם בכלל כנעני שהם בנו כולם
ולכך כשאומר והיה כי יביאך יי׳ אל ארץ הכנעני
יכללו את כולם וכן אומר הכתוב בכל מקום
ארץ כנען אבל בכאן אין טעם שיזכיר רובם ויניח
קצתם בכלל כנעני · ודעת רבותי׳ שהיתה ארץ
חמשת עממים הללו זבת חלב ודבש ולא היה כן
ארץ השבעה הנשארים ולכך יבשר אותם בארץ
הזאת כך שנינו בספרי לענין הבכורים ויתן לנו
את הארץ הזאת ארץ אשר היה זבת חלב ודבש
מה ארץ זבת חלב ודבש האמורה להלן ארץ ה׳
עממין אף ארץ זבת חלב האמורה כאן ארץ ה׳
עממין ר׳ יוסי אומ׳ אין מביאין בכורי מעבר הירדן
שאינה זבת חלב ודבש הרי מיעטו ארץ ה׳ עממי׳ מן
הבכורי׳ לפי שאינה זב׳ חלב ודבש ור׳ יוסי מיעט אף

עבר הירדן שהיתה של אמורי לפי שגם היא היתה זבת חלב ודבש והאמורי היו ווכר כאן הוא אותה שבארץ ישראל עבריה וכנען הוא שמו במעלתה בפרשה הזו · ועוד שם בספרי וכאלה לא יהיה לו זו כחלת ה׳ עמיין בקרב אחיו זו כחלת שני עממי׳ הפריזו בבנו עמין ואמיה עמיין הללו לפי שהם שבעה הארץ שבה הכנעים שהיא זבת חלב ודבש ורש״י בתרת שופטים ושוטרים נתקשה בזו הבריית׳ ועל הדפת הזו הכתו׳ למעלה אל ארץ טובה ורחב׳ אל ארץ זבת חלב ודבש הוסיף שם הפרזי בעבור ארץ טובה ורחבה לא בעבור זבת חלב ודבש והם השבעה עמים הנזכרים בכל מקום כי הגרגשי עמהם ולא נזכר בתורה רק בפסוק ונשל גוים רבים מפניך וגו׳ ולכן אמ׳ רבותי וכן כתו׳ כי האחרים החריימסהחתי והאמורי והכנעני והפרזי החוי והיבוסי ולא הוזכר הגרגשי ירמוז כי לא יבא עמהם במלחמה ויפנה מפניהם · ויהושע אמ׳ והורש יוריש מפניכם את הכנעני ואת החתי ואת החוי ואת הפריזי ואת הגרגשי והאמורי והיבוסי כי כל השבעה הורים מפניהם · וטעם וביום השביעי חג לה׳ · שישאו חגיגה ביום השביעי ולא יאחרו עד שאין לו תשלומין אחרי כן אבל הראשון יש לו תשלומין כל שבעה לענין החגיגה שהם שוים לענין מקרא קדש כמו שאמ׳ למעלה ובמוסף׳ אמר׳ מקרא קדש וביום השביעי מקרא קדש וגו׳ · בעבור זה עשה ה׳ לי · בעבור זה שעשה ה׳ לי בצאתי ממצרים וכן הודעת להסית הדרך ילכו בה אשר ילכו בה והשם כן יאמר כי בעבור זה שעשה ה׳ לי בצאתי ממצרים אני עובד את העבודה הזאת כענין שאמ׳ לגבוה על כן אני זובח לה׳ כל פטר רחם ואמ׳ זה כלומר תגיד לו זה שאתה רואה כשמצרים עשה ה׳ לך בצאתך ממצרי׳ ורבותינו דרשו כי על מצה ומרור שמונחין לפניו ירמוז · והתכן שיהיה שיעורו והגדת לבנך זה עשה ה׳ לי בצאתי ממצרים. כאומר כך וכך עשה לי כי

מלת בעבור השיג נסכנתם עלון כמו בעבור הילד חי כמית והבך ואיכם בגלל · ורז״ל אמ׳ כי בעבור זה שאתה עושה ועובר לפניו באכילת פסח ומצה עשה ה׳ לי אותות עד שהוציאם ממצרים · ואיננו נכון ועוד אפרש הכתו׳ והיה לך לאות על ידך ולזכרון בין עיניך למען תהיה תורת ה׳ בפיך · שיעורו והיה לך לאות על ידך ולזכרון בין עיניך כי ביד חזקה הוציאך ה׳ ממצרים למען תהיה תורת ה׳ בפיך ושלושו שתכתו׳ על ידך ועל בין עיניך יציאת מצרים ותזכור אותה תמיד למע׳ שתהיה תורת ה׳ בפיך לשמור מצותיו ותורותיו כי הוא אדונך שפדך מבית עבדים · והיה כי יביאך ה׳ אל ארץ הכנעני בעבור כי מצות פטר רחם איננה מוקנת אלא בארץ · ועל דרך הפשט הקדש לי כל בכור כל המצויים בשעת היום כי בעבור שהרגם ממות בבכורות בארץ מצרים שיהיו קדושים לו לעבוד את עבודת ה׳ לכל אשר יצוה בהם ולא נתן להם עתה פדיון עד שהתחלפו בלוים ושם בפדיון השרשים אבל מצוה במדבר לא נהגה במדבר ושם כי כאשר יבואו אל הארץ תנהג באדם ובבהמה ובפטר חמור ושם בפדיונם לדורות · וטעם כאשר נשבע לך ולאבותיך · שנשבע לאבותיך לתתה לך כמו שאמ׳ למעלה אשר נשבע לאבותיך לתת לך או שיקרא דבר השם שבועה כי אמר בין הבתרים ואחר לא הגלו מיד מצרים ולהעלות אל ארץ טובה ורחבה ושם והבאתי אתכם אל הארץ אשר נשאתי את ידי · והעברת כל פטר רחם לה׳ לשון הפרשה שיעבירם מן העדר להיות לה׳ ואחר פירש מה היא העברה הזו שכל פטר שגר בהמה הזכרים ופטר חמור ובכור אדם בבנו יהיו לה׳ · ורש״י ז״ל כת׳ והעברת כל פטר רחם לה׳ בבכור אדם הכתוב מדבר · · ולטוטפות בין עיניך · אין למלה הזאת משפחה ידועה

אבל בעלי הלשון יחשבו לפרש אותה אל לשון הטף
אל דרוש ועשאו הטוף מלתי ענין מושאל מן
והטיפו ההרים עסיס · ויאמר שהעשה מיציאת
מצרים על ידך אות ובין עיניך דבר יזל כטל על
שומעו אבל רבותינו יקראו הדבר המונח בראש
טוטפת כמו שאמרו לא בטוטפת ולא בסנבטין
ואמר ר' אבהו טוטפת המקפת מאזן לאזן והם
בעלי הלשון שמדברים בו ויודעים אותו ומהם לשוני
קבלו ואמר טוטפת ולא טוטפת בעבור שהם
בתים רבים כאשר קבלנו עדותם מן האבות ה
הקדושים שראו הנביאים והקדמונים עשים כן
על מעשה רבינו · והנה שורש המצוה הזאת שנצוה
כתב יציאת מצרים על היד ועל הראש כנגד הלב
והמוח שהם משכנות המחשבה והנה נכתוב פרשת
קדש והיה כי יביאך בטוטפות מפני המצוה הזאת
שנצטוינו בהם לעשות יציאת מצרים טוטפת בין
עינינו ובפרשת שמע והיה אם שמוע נצטוינו
שנעשה המצות גם כן טוטפת דכתי' והיו הדברי'
האלה אשר אנכי מצוך היום ועוד' והיו לטוטפות
בין עיניך ולכך אנו כותבין גם שתי הפרשיות ההן
לטוטפות שהם מצות היחוד והזכרון כל המצות
ועונש והשכר וכל השורש באמונה ואמר בשל יד
יהיה לך לאות על ידך ודרשו בו שהוא שמאל שהלב
בתוך לו · ועל דרך האמת מה שאמר הכתוב
בעבור זה עשה יי' לי כמו זה אלי ואנוהו יאמר כי
בעבור שמו וכבודו עשה עמנו והוציאנו ממצרי'
והיה זה לך לאות על זרוע עוזך כטעם כי תפארת
עוזמו אתה והנה האות באות המילה והשבת
ובעבור שהכל בכל הוא האות על היד העתיקו
אבותינו מעשה מפי הגבורה שיהיה בית אחד
כענין שאמר הכתוב אחותי כלה בעבור שהיא
מתאחת וכלולה מל"ב נתיבות וכתי' שמאלו תחת
לראשי וימינו תחבקני · ואמר ולזכרון בין עיניך
שמניחו במקום הזכרון בין העינים שהוא ראשית
המוח והוא תחלת הזכרון מעמד העצות אחרי

הפרדן מלפניו והם מקיפים את כל הראש
גד מעשיהם והקשר שהוא על אחורית המוח ה
המשמר לזכרה ולשון בין עיניך שיהיו באמצע
הראש לא מצד אחד או שמשרשי השערים ומשם
יהיה הראות וכן ולא תשימו קרחה בין עיניכם
למת זה יורד ואמר ולטוטפות לבאר שאין המצוה
בין העינים למטה אבל בגובה הראש מונחים שם
כטוטפת ואמר לשון רבים שהם בתים רבים כאשר
קבלנו · ועתה אומר לך כלל בטעם מצות
רבות הנה מעת היות ע"ז בעולם מימי אנוש החלו
הדעות להשתבש באמונה מהם כופרים בעיקר
ואומרים כי העולם קדמון כחשו ביי' ויאמרו לא
הוא ומהם מכחישים בידיעת הפרטים אמרו איכ"ה
ידע אל ויש דעה בעליון ומהם שיודו בידיעה
ומכחישים בהשגחה ויעשו אדם כדגי הים שלא
ישגיח האל בהם ואין עמהם עונש או שכר ואומרי'
עזב יי' את הארץ · וכאשר ירצה האלהים בעדה
או ביחיד ויעשה עמהם מופת בשינוי מנהגו של
עולם וטבעו יתברר לכל בטול הדעות האלה
כולם כי המופת הנפלא מורה שיש לעולם אלוה
מחדשו יודע ומשגיח ויכול וכאשר יהיה המופת
ההוא מוגד תחלה מפי נביא יתברר ממנו עוד
אמתת הנבואה כי ידבר אלהים את האדם ויגלה סודו
אל עבדיו הנביאים ותתקיים עם זה התורה כולה
ולכן יאמר הכתוב במופתים למען תדע כי אני יי'
בקרב הארץ להורות על ההשגחה כי לא עזב
אותה למקרים כדעתם ויאמר למען תדע כי לי"י
הארץ להורות על החדוש כי הם שלו שבראם מאין
ואמר בעבור תדע כי אין כמוני בכל הארץ להורות
על היכולת שהוא שליט בכל אין מעכב בידו כי בכל
זה היו המצרים מכחישי' או מסתפקים א"כ האותו'
והמופתים הגדולים עדים נאמנים באמונת הבור'
ובתורה כולה ובעבור כי השם לא יעשה אות ומופת
בכל דור לעיני כל רשע או כופר יצוה אותנו שנעשה
תמיד זכרון ואות לאשר ראו עינינו ונעתיק הדבר

אל בנינו ובנינו לבניהם ובניהם לבניהם עד דור
אחרון והחמיר מאד בענין הזה כמו שחייב כרת
באכילת החמץ ובעזיבת הפסח והצריך שנכתוב
כל מה שנראה לנו באותות ובמופתי' על ידינו ועל
בין עינינו ונכתו' אותו עוד על פתחי הבתים במזוזו'
ושנזכיר זה בפינו בקר וערב כמו שאמרו אמת
ויציב דאורייתא ממה שכתו' למען תזכור את יום
צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך· ושנעשה סוכה
בכל שנה וכן כיוצא בהן מצות רבות זכר ליציאת
מצרים והכל להיו' לנו בכל הדורות עדות במופתי'
שלא ישכחו ולא יהיה פתחון פה לכופר להכחיש
אמונת האלהים כי הקונה מזוזה בזוז אחד וקבעה
בפתחו ונתכוון בענינה כבר הודה בחידוש העולם
ובידיעת הבורא והשגחתו וגם בנבואה והאמין בכל
פנות התורה מלבד שהודה שחסד הבורא גדול
מאד על עושי רצונו שהוציאנו מאותה עבדות
לחירות וכבוד גדול לזכות אבותינו החפצים ביראת
שמו ולפיכך אמרו הוי זהיר במצוה קלה כבחמורה
שכולן חמודות וחביבות מאד שבכל שעה
אדם מודה בהן לאלהיו· וכוונת כל המצות שנאמין
באלהינו ונודה אליו שהוא בראנו והיא כוונת היצירה
שאין לנו טעם אחר ביצירה הראשונה ואין לעליון
בתחתונים חפץ מלבד זה שידע האדם ויודה לאלהיו
שבראו וכוונת רוממות הקול בתפלות וכוונת בתי
כנסיות וזכות תפלת הרבים זה הוא שיהיה לבני
אדם מקום יתקבצו ויודו לאל שבראם והמציאם
ויפרסמו זה ויאמרו לפניו בריותיך אנחנו וזו כוונת'
במה שאמרו ז"ל ויקראו אל אלהים בחזקה מכאן אתה
למד שתפלה צריכה קול חוצפא כנה לבישא· ומן
הנסים הגדולים המפורסמים אדם מודה בנסים
הנסתרים שהם יסוד התורה כולה שאין לאדם חלק
בתורת משה רבי' עד שיאמין שכל דברינו ומקרינו
כולם נסים אין בהם טבע ומנהגו של עולם בין
ברבים בין ביחיד אלא אם יעשה המצות יצליחנו
שכרו ואם יעבור עליהן יכריתנו ענשו הכל בגזרת
עליון כאשר הזכרתי כבר· ויתפרסמו הנסים
הנסתרים בענין הרבים כאשר יבוא מענין התורה
בענין הברכות והקללות כמו שכתו' ואמרו כל הגוי'
על מה עשה ה' ככה לארץ הזאת ואמרו על אשר
עזבו את ברית ה' אלהי אבותם שיתפרסם הדבר
לכל האומות שהוא מאת ה' בענשם ואמ' בקיום
וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו
ממך· ועוד אפרש זה בעזרת האל

סדר ויהי בשלח

כי קרוב הוא· ופי' לשוב בארץ הדרך למצרים
ומדרשי אגדה יש הרבה לשון רש"י וגם הוא דעת
רא"ב כי טעם ולא נחם אלהים דרך ארץ פלשתים
בעבור כי קרוב הוא ויבואו וישובו אל מצרים מיד
ועל דעתי אם היה כדבריהם היה כי אומר אלהים
מוקדם ויאמר הכתוב ולא נחם אלהים דרך ארץ
פלשתים כי אמר אלהים כי קרוב הוא פן ינחם העם
אבל הנכון שיאמ' כי לא נחם אלהים דרך ארץ פלשתי'
אשר הוא קרוב וטוב להוליכם בדרך ההוא כי אמ'
אלהים פן ינחם העם בראותם מלחמה ושבו מצרימ'
וטעם המלחמה שיהיה להם לעבור דרך ארץ
פלשתים ופלשתים לא יניחום לעבור בשלום וישובו
למצרים אבל בדרך המדבר לא יראו מלחמה עד
היותם בארצם בארץ סיחון ועוג מלכי האמורי
שהיא נתונה להם ורחוקים הם ממצרים בעת
ההיא ומלחמת עמלק ברפידים לא היתה ראויה
לשוב בעבורה כי הם לא יעברו עליהם והוא שבא
מארצו ונלחם בהם לגרשם אותם ואם יהיו ראוים
לשוב למצרים לא יוכלו כי ילחם בהם בדרך וגם
רחוקים היו ממצרים בדרך העמוקה אשר הלכו
בה ולא ידעו דרך אחרת· ולשון רש"י ז"ל
בראותם מלחמה כגון מלחמת הכנעני והעמלקי
אם הלכו דרך ישרה היו חוזרים אם בשקיפים

דרך מעשהם אמרו נתנה ראש ונשובה מצרימה׃
אם הולכין בפשוטה על אחת כמה וכמה מסלת׳
והענין הזה שאמר ולא נחם ויסב אלהים את העם
דרך המדבר כי נכנסו מסוכות היה עמוד האש
ללכת לפניהם ולא הלך דרך ארץ פלשתים אבל
הלך דרך מדבר איתם וישראל הלכו אחריו ושכן
הענן באיתם ויחנו שם והוא בקצה המדבר ׃
וטעם וחמושים עלו בני ישראל עמ׳ כי אעפ׳ שהסב
השם אותם דרך המדבר היו יראי׳ פן יבאו עליהם
פלשתים או הערים הקרובות להם והיו חלוצים כמו
היוצאים למלחמה ויש אומ׳ שספר הכתוב שיצאו
בני רמה וחשבו להיות גאולים ולא הלכו כדמות
עבדים בורחים׃ **ויי׳** הולך לפניהם יומם׃
כבר אמרו שכל מקום שנא׳ וי׳ הוא ובית
דינו אם כן פירוש הכתו׳ שהשם שוכן בתוך הענן
והולך הוא לפניהם ביום בעמוד הענן ובלילה בית
דינו שוכן בתוך עמוד האש להאיר להם כטעם
אשר עין בעין נראה אתה יי׳ ועננך עומד עליהם
ובעמוד ענן אתה הולך לפניהם יומם ובעמוד אש
לילה׃ וראיה בלילה שמות רבה כי לא בחפזון תצאו
כי הולך לפניכם יי׳ לשעבר אני ובית דינו הייתי
מהלך לפניהם שנא׳ ויי׳ הולך לפניהם יומם אני
ובית דינו אבל לעתיד לבא אני לבדי שנא׳ כי הולך
לפניכם יי׳ ומאספכם וגו׳ וסוד המדרש הזה כאשר
הזכרתי כי בגאולה הראשונה היה הב״ה עמהם
ביום ובית דינו עמהם בלילה אבל לעתיד לבא ב
התגלה מדת דינו ברחמים ויהיה הולך לפניהם
השם המיוחד כי ש׳ ישראל מאספם אותם עמו ושלם
כיום יאיר כחשכה כאורה כי הכל במדת רחמים
מיוחדת׃ ורא״ה אמ׳ כי הכתוב הזה ידבר כלשון בני
אדם בעבור כי כח השם ושלוחו הולך עם ישראל
בדרך מוליך לימין משה זרוע תפארתו׃ והאמת
שזאת כדרך מוליך לימין משה זרוע תפארתו אבל
לא כאשר יבין רא״ה מדעתו׃ וכתי׳ כן נהגת עמך
לעשות לך שם תפארת׃ וחזקתי את

לב פרעה ורדף אחריהם בעבור שהיה פרעה
מוכה במכת הבכורות ובכה מכהו וברכתם נגד
אותו לא היה בלבו לרדוף אחריהם אפלו יברחו
אלא שיעשה משה בהם כרצונו ועל כן הוצרך לומ׳
כי הוא יחזק את לבו לרדוף אחריהם ונמצא אמ׳
פעם אחרת ואני הנני מחזק את לב מצרים ויבאו
אחריהם כי בראותם שנקרע הים לפני בני ישראל
והם הולכים ביבשה בתוכו איך ימלכם לבם לבא
אחריהם להרע להם ואין בכל המופתים כפלא
הזה וזה בהיות שנטענהם אבל סכל עצתם ויחזק
לבם לבא שם׃ **ויגד** למלך מצרים כי
ברח העם׃ איקטורין שלא עמהם וכיון שהגיעו
ער שלשת ימים שקבעו לילך ולשוב וראו שאינם
חוזרין לעבדים אחזו והגידו לפרעה ביום הרביעי
אמשי׳ ושני כדו אחריהם של שתים ירדו לים
בשחרית אמרו שירה והוא יום שביעי של פסח
לכך אנו קורין השירה ביום השביעי זה לשון רש״י
וכך הוא במכילתא׃ ועל דרך הפשט הוא אשר
דבר יי׳ ואמר פרעה לבני ישראל כי כאשר עשו כן
בני ישראל ושבו ויחנו לפני פי החירות לפני בעל
צפון הוגד למלך מצרים ויאמר כי ברח העם והם
נבוכים במדבר ואינם הולכים אל המקום שהודיעו לזבח
זה טעם ובני ישראל יוצאים ביד רמה שעשו להם
דגלים להתפאר ויוצאים בשמחה ובשירים בתוף
ובכנור כדמות הנגאלים מעבדות לא כעבדים
המתעדים לשוב לעבודתם וכל זה הוגד לו׃
ויראו מאד ויצעקו בני ישראל אל יי׳
ויאמרו אל משה המבלי אין
קברים במצרים איננו נראה כי בני אדם הצועקי׳
אל השם להושיעם יבעטו בישועה אשר עשה
להם ויאמרו כי טוב להם שלא הושיעם אבל הנכון
שנפר׳ שהם כתות והכתו׳ יספר כל מה שעשו כולם
אמ׳ כי הכת האחת צעקה אל יי׳ והאחרת מכחש׳
בנביאו ואינה בוטחת בישועה הנעשית להם ועל זאת
כתו׳ וימרו על ים בים סוף ולכ׳ יאמר הכתו׳ בני ישר׳

פעם אחרת ויצעקו בני ישראל אל ה׳ כי הטועים בלא
צעקו אל ה׳ והכשרים מהן בלבבו ולכך אמר אחרי
כן וייראו העם את ה׳ ויאמינו בה׳ ובמשה עבדו
לא אמר וירא ישראל את היד הגדולה וייראו ישראל
את ה׳ ויאמינו אבל אמר העם כי בני ישראל שם
צדיקים והעם שם להמון וכן וילונו העם וכך
הוזכרו בטעמים ויחל העם כל מקום שנאמר העם
לשון גנאי הוא וכל מקום שנאמר ישראל לשון שבח
הוא והנה לא אמרו לקחתנו למות במלחמה אבל
לקחתנו למות במדבר ומיתתנו במדבר כי טרם
טרם יראו מלחמה לא היו חפצים לבאת אל המדב׳
פן ימותו שם ברעב ובצמא · ויתכן שאמרו על כן
בצאתם ועודם בארץ מצרים כאשר הסב אותם
אלהים דרך המדבר ים סוף או שאמרו על מתחלה
אנה נבא אם דרך ארץ פלשתים ילחמו בנו ואם
דרך המדבר טוב לנו לעבוד את מצרים ממותנו
שם · ואיפשר עוד לומר כי היו העם מאמינים בה׳
ומתפללים אליו להושיע אבל במשה נכנס ספק
בלבם פן יוציאם למשול עליהם ואעפ״י שראו האותות
והמופתים חשבו שעשה אותם בדרך חכמה או
שהשם הטה עליהם המכות ברשעת הגוים ההם
כי אלו היה השם חפץ בשנאתם לא היה פרעה רודף
אחריהם · ואנקלוס תרגם בראו ויצעקו וזעקו
עשאו ענין תרעומת לומר שלא יתפללו אבל היו
מתרעמים לפניו על שהוציאם ממצרים כלשון
ויצעקו אל פרעה לאמר למה תעשה כה וכמוהו
ותהי צעקת העם ונשיהם גדולה אל אחיהם היהודי׳
מתרעמים עליהם בקול גדול וזעקה ובמכילתא
ויצעקו תפשו להם אומנות אבותיהם ויאמרו אל
משה המבלי אין קברים במצרים מאחר שנתנו
שאר בשנה באו להם אבל משה אמרו על הלא זה
הדבר וכו׳ ושאור שבעיסה הוא יצר הרע ודעתם
לומר כי מתחלה צעקו אל השם לתת בלב פרעה לשוב
מאחריהם וכאשר ראו שלא היה חוזר אבל היה
משתוקק אחריהם או אמרו לא נתקבלה תפלתנו

ונכנסה בלבם מחשבת רעה להרהר אחרי משה
כאשר בתחלה כי אשר ראיתם את מצרים היו׳
לא תסיפו לראותם עוד עד עולם · על
דעת רבותינו הרי זו מצות לא תעשה לדורות ואם
כן יאמר הכתוב אל תיראו התיצבו במקומכם וראו
את ישועת ה׳ שיושיע אתכם היום מידם ואל
תשובו לעבודתם כי מצרים אשר ראיתם אותם היו׳
ההכה מעתה אתכם עד שלא תסיפו גם עכבם
לראותם מעתה ועד עולם והיה מעה מפי משה
לישראל ולא הוזכרה למעלה וכן ולא ישיב את העם
מצרימה למען הרבות סוס וה׳ אמר לכם לא
תוסיפון לשוב בדרך הזה עד שהיא מצוה באמת
לא הבטחה מה תצעק אלי · אמר רז״ל כי משה
כנגד כל ישראל שהיו צועקים על כמו
שאמר ויצעקו בני ישראל אל ה׳ ואם כן למה אמר מה
תצעק וראוי להם לצעוק ואולי יאמר מה תצעק
לצעוק דבר להם ויסעו כי כבר אמרתי לך ואכבד׳
בפרעה ורבותינו אמרו שהיה משה עומד ומתפלל
והוא הכהן כי לא ידע מה יעשה ואעפ״י שאמר על
השם ואכבדה בפרעה הוא לא היה יודע איך
יתנהג כי הוא על שפת הים והשונא רודף ומשיג
והיה מתפלל שיורנו ה׳ דרך יבחר וזה טעם מה
תצעק שהיית צריך לשאול מה תעשה ואין לך
צריך לצעוק כי כבר הודעתיך ואכבדה בפרעה
ולא סיפר הכתוב צעקת משה כי הוא בכלל ישראל
ויסע מלאך האלהים אמר רז״ל מלאך האלהים
הוא השר הגדול ההולך בענן והוא
הכתוב עליו וה׳ הולך לפניהם יומם וכאשר נסע זה
המלאך ההולך לפני מחנה ישראל והלך מאחריהם
נסע עמוד הענן עמו ויהי הענן והחשך בין מחנה
ומחנה ויאר לישראל את הלילה בעמוד האש כאש׳
יעשה בשאר הלילות לעבור הים כי בלילה עברו ·
ועל דעתי זה שאמר הכתוב ויסע מלאך
האלהים היה בתחלת הלילה · ומלאך האלהים
ההולך לפני מחנה ישראל רמז למדת דין של הקב״ה

שנקראת מדת הדין מלאך במקומות מן הכתוב
והוא השוכן בעמוד האש והולך לפניהם לילה להאיר
להם ולכך הוזכר הט"ס ויתכן שאינו נסמך אבל
הוא בחור וראיתי במכלתא דר' שמעון בן יוחאי
שא"ל ר' נתן את ר' שמעון בן יוחאי מפני מה בכל
מקום כתוב מלאך ה' וכאן כתוב מלאך האלהים אלא אין
אלהים בכל מקום אלא דין וכו'. רמזו למה שאמרנו
והנה עתה נסע בעמוד האש מלפני מחנה ישראל
והלך מאחריהם ונסע עוד עמוד הענן מפניהם
ויעמוד מאחריהם והנה שני העמודים מאחריהם
ושב לבאר כי בא עמוד הענן הזה בין מחנה מצרי'
ובין מחנה ישראל לומר שלא הפסיק עמוד הענן בין
עמוד האש למחנה ישראל אבל הפסיק בין מחנה
מצרים ובין עמוד האש ויהי הענן והחשך בין מחנה
למחנה והיה לישראל אור בעמוד האש אע"פ שהוא
מאחריהם מפני שהיה למעלה ולא היה עמוד
הענן מפסיק אותו להם כאשר למצרים וזה טעם
ויאר את הלילה כי האיר להם הלילה אבל לא כאשר
השלוח לבואתם הדרך כי לא היה הולך לפניהם
והיה זה שלא היה עמוד האש הולך לפני ישראל
כאשר השלוח ועמוד הענן בין מצרים ובין ישראל
היו ישראל מתקרבים ללכת והמצרים לא יראו ולא
ישאו אחריהם ועתה הלכו ישראל לאטם ואין
המרחק רב ביניהם והיו המצרים רואים אור
מחנה ישראל מתוך הענן והולכים אחריהם כי
יראו האש מתוך הענן אלא שלא היו יכולים לקרב
אליהם מפני הפסק שני העמודים וזה טעם ולא
קרב זה אל זה כל הלילה.. ויהי באשמורת
הבקר וישקף ה' אל מחנה מצרים בעמוד אש כי
הסיר עמוד האש ממחנה ישראל כמנהג כל
הימים ושמו הוא משקיף על מחנה מצרים שבים
ובין עמוד הענן אשר ישתמשו בו ישראל ביום
ויהם את מחנה מצרים בהשקיף עמוד האש ע
עליהם כי ידעו שיהם חומו הגדול ולהבה תלהט
רשעים וכבר פירשתי במעשה בראשית כי יסוד

האש יקרא חשך והענן והחשך הוא עמוד אש
וענן אבל עמוד האש היה אש מאיר לישראל
בעמודו והיה עתה מחשיך למצרים מפני היותו
בא בעמוד הענן אשר יחשיך עליו כשמש אשר
הענן יכסהו והנה עשה הכל בשני עמודים הללו
וזהו הנכון בפסוקים האלה ויט משה את
ידו על הים ויולך ה' את הים ברוח קדים
עזה היה הרצון לפניו ית' לבקע הים ברוח קדים
מיבשת שיראה כאלו הרוח היא המחרבת ים-
כענין שכתוב יבא קדים רוח ה' ויבש מקורו ויחרב
מעינו השיא למצרים ויאבדם כי בעבור זה ישבו
אולי הרוח שמה הים לחרבה ולא יד ה' עשתה זאת
בעבור ישראל ואע"פ שאין הרוח בוקעת הים-
לגזרים לא שמו לבם גם לזאת ובאו אחריהם
מרוב תאותם להרע להם וזה טעם וחזקתי ויבאו
אחריהם שיחזק לבם לאמר ארדוף אשיג ואשיגם
שם ואין מציל מידי ולא זכרו עתה כי ה' נלחם
להם במצרים.. ויכסו את הרכב ואת
הפרשים לכל חיל פרעה כך דרך המקראות לדבר
בלמד יתירה כמו לכל כלי המשכן. לכל כליו
תעשה נחשת ואינה את לשון תיקון לרש"י. ואיננו
כן במקום הזה רק פירושו ויכסו את הרכב ואת
הפרשי' ולכל חיל פרעה הבאי' אחריהם והחיל אינם
הרכב והפרשים אבל הם עמו אשר לקח עמו
כמו שאמר למעלה כל סוס רכב פרעה ופרשיו
וחילו וכמוהו כסוי בלמד ומלאה הארץ דעה את
ה' כמים לים מכסים ועשית מכסה לאהל ובא על
המכסה על הקרבן וכן רבים.. וירא
ישראל את היד הגדולה את הגבורה שעשתה ידו של
הקב"ה הרבה לשונות נופלין על לשון יד וכלן לשון
יד ממש הן והמתקן יתקן לשון אחר ענין הדבור
לרש"י. אבל אנחנו לא פי' היד גבורה אבל אמר יד
גבורת ידו כפשוטו. ורא"א המכה הגדול והנכונה יד
ה' הויה במקנך כבדה מאד יד האלהים שם. ועל
האמת יאמר שהבינו להם היד הגדולה והיא מדת

הדין שעשה י״י במצרי׳ כי היתה שם במצרים מכה
בהם וזה כמו ועל האחרון הכביד את ידו הגדולה
והוא הימין אשר תרעץ אויב והוא זרוע י״י שאמ׳
הכתו׳ עורי עורי לבשי עז זרוע י״י הלא את היא
המחצבת רהב · ולא יתערב ממנה מה שאמר לבשי
עוז ממנה שכתבנו בפסוק מידי אביר יעקב ··

אז ישיר משה לר״ש כשראה הנס עלה בלבו
שישיר שירה וכן עשה ויאמרו לאמר ונו׳ וכן
אז ידבר יהושע כשראה הנס אמ׳ לו לבו לדבר כן
וכן עשה ויאמר לעיני כל ישראל · וכן שירת הבאר
שפתח בה אז ישיר ישראל פירש אחריו עלי
באר ענו לה וכן ובית יעשה לבת פרעה אשר בלבו
לעשות לה בית אז יבנה שלמה פירשוהו חכמי
ישראל שבקש לבנות ולא בנה וזהו לשון פשוטו ·
ומה יאמר הרב בפסוק יעשו עגל בחרב כמה
ימרוהו במדבר יעציבוהו בישימון וכל הדומים
כן יהרג בבקר נפשם ישנם בהם ערוב וכן ומאין
יבואו שירין הימים אשר יבואו ארמים וכן ומשה
יקח את האהל ואיכן לשון הווה שלא לקחו אלא
פעם אחת אבל דרך הלשון הוא לומ׳ עתיד במקו׳
עבר וכן יאמרו במקומות רבים הקטן והטעם
מנהג הלשון שהמספר ענין יעמיד עניינו בזמן
שיאמרנו וידמנו למעשה ממנו פעם יעמיד ענינו
בזמן המעשה וידבר בו כענין הווה ועתיד עלו
בתחלתו ויאמ׳ ישיר ישראל כאלו משוררים לפניו וכן
כולם ופעם יאחר ענינו ויאמ׳ זה כמעשה כבר והכל
לאמת ענינו ולברור שיהא זה יהיה כענין הנמצא
כי גאה גאה על השירות ועל כל מה שהקלם
בו עד ים בו מוספת לר״ש עשאו לשון רוממו וגדל
ואינו כן הוא וכמוהו ופה ישית בגאון גלך בו גאו
המים ויגאה כשאל תגדע לשון גדל ורבוי והנכון
דעת אונקלוס לשון גאות ממש כי נתגאה על
הסוס שיתנשא במלחמה ועל הגבור הרוכב בו
כי אותם שבהם רמה בים וכן וברוב גאונך וכן כולם
לשון גאות כי המתגאה ירומם ענינו במעלה ··

עזי וזמרת יה פי׳ ר״א כי מלת עזי מוסכת
עזי וזמרת יה והטעם הולך כי עזו
והקפם אשר יזמר בו הוא השי׳ והוא היה ישועתו זה
אלי ואנוהו אלהי אבי וארוממנהו
שאספר בגבורותיו וזה הוא ודאי פשוטו של מקרא
אבל לא הוזכר השם שלם · והוזכר ממנו שתי
האותיות בלבד · ודרך משה בכל התורה להזכיר
השם הגדול אשר אמ׳ לו זה שמי לעולם וזה זכרי
לדור דור · וכבר דרשו בפסוק כי יד על כס יה ·
נשבע הקב״ה שאין הכסא שלם ולא השם שלם עד
שימחה זכרו של עמלק · ועל דרך האמת בעבור
כי ישועת הים כלה היתה על יד מלאך האלהים הוא
שכתוב עליו כי שמי בקרבו · וכמו שאמר וירא
ישראל את היד הגדולה כי היד ירמוז למדת הדין
אשר הוא היד הגדולה והמוקמת והיא המקרעת
ים כמו שפי׳ הנביא עורי עורי לבשי עוז הלא את
היא המחרבת ים מי תהום רבה · וכמו שכתבתי
למעלה בעבור כן אמר כי עזו וזמרת השם הוא
כי בה י״י צור עולמים · וכן מה לך הים כי
תנוס הירדן תסוב · מלפני אלוה יעקב · וכן אמרו
במכלתא ירדו להם שתים עמקים שנאמר ויסע
מלאך האלהים · ובאלה שמות רבה אין עוז אלא
דין שנאמ׳ ועוז מלך משפט אהב · זה אלי ואנוהו
אותו אל מה ענין · אלהי אבי שנראה להם באל
שדי ועתה ארוממנו אותו בשם השלם · כי מעתה
יהיה השם איש מלחמה ויהיה י״י שמו · כטעם
ועתה ארוממנו ועתה אנשא · ויתכן שירמוז זה
לשבעה ספירות בחכמה כמו זה שמי לעולם וזה
זכרי · ובמכלתא אלי עמי נהג במדת רחמים ועם
אבותי במדת הדין ומנין שאין אלי אלא מדת
רחמים שנאמ׳ אלי אלי למה עזבתני · אל נא רפא נא
לה · אל י״י ויאר לנו · ואל יאמר זה אלי כי עמי הוא
אל בזה כי יתעל׳ עם הראשו׳ להיות רחמים בדינו ··

ימינך י״י נאדרי בכח ימינך י״י תרעץ
אויב · לשון רש״י ז״ל פשוטו של

דבר ימינך הנאדר בכח מה מלאכתה ימינך ה׳
תרעץ אויב. וכמוהו מקראות רבות כי הנה
אויבך ה׳ כי הנה אויבך יאבדו עד מתי רשעים
ה׳ עד מתי רשעים יעלוזו. נשאו נהרות ה׳ נשאו
נהרות קולם ורבים הפך ככה. ואיננו נכון לדעתי
כי הפסוקים יכפלו מלות. ואמר כי תמיד יהיה ככה
מכלל שיבאו ענין רק בטעם השנית. ואלו אמר
ימינך ה׳ ימינך ה׳ תרעץ אויב היה כמות אלה
הנזכרים. ור״א אמר כי פירושו ימינך ה׳ שאתה
נאדר בכח ימינך ה׳ תרעץ אויב. ויותר נכון לומר
ימינך ה׳ הוא נאדר בכח להשפיל כל גאה ורם
ימינך ה׳ תרעץ אויב בכח גדול. והוסר ימין
בלשון זכר ונקבה כמו יד שלוחה אלי והנה בו
מגלת ספר והוא כפול כדרך הנבואות. ודרך
הצחות ידענה המשכיל מן הפסוקים הראשונים
שפירשתי וכרמיזו היתה ידו את משקעבן וידו
את מלת אתכם כי הכה מגדל כענין ועתה יגדל
נא כח ה׳.. **אמר** אויב. לעמו כשפתם
בדברים— ארדפם ואשיגם—
ואחלק שלל עם שרי ועבדי לשון רש״י. ורבותי
במדרש אות כך תמ״ר ישמעאל אמר אויב ארדוף
אשיג היה ראוי להיות תחלת השירה ולמה לא
נכתב אלא שאין מוקדם ומאוחר בתורה. ואנכי
סובר כן. ולכך הכנס דוקא אמר שנאה על התחל
מחשבת בדרש אחריהם. ולדעתי בדרך הפשט
הוא סדור בפסוק הראשון ממש. כי מתחלה אמר
שטבעו שם וירדו במצולות והיה זה כאשר שבו
המים ויכסו את הרכב ואת הפרשים. ואחר כך
שב לאמר איך נעשה זה כי ברוח אפך הוא רוח
הים שנה נערמו המים מתחלה והפלאו התהומות
ומעתה זה חשב האויב שירדוף וישיגם שם ויחלק
שללם והמלא נפשו מהם ונשפת עליהם ברוחך
ים. והוסר זה כי גם במחשבתו ואת סנה״
ולא מאת השם שחזק לבם וסכל עצתם לבא שם
כאשר פירשתי למעלה. על כן אחריו מי כמוכה

באלים שעשה גדולות ונפלאות כדבר והפכו ..
נשפת ברוחך. אמר ר״א מגזרת נשף
כי בנשף הבא רוח שהטבעה
אותם. ורש״י פירש לשון הפחה וגם נשף בגשם—
וייבשו ויפה פירש. ולדעתי עוד שטעמו כמו נבית
נשבת ברוחך מלשון כי רוח ה׳ נשבה בו ישב רוחו
יזלו מים כי שתי המלות האלה ישמשו בענין
אחד וכן על גפי מרומי קרת. על גפי. אם בגפו
יבא בגפו. וכן ורכוש להם יבוא בור עמים לשון
טור. וכן בשמות יתלפו אותם שובך ושופך.
ולדעתי במשנה הנקר לעניים כמו הפקר ומן
עבשו פרודות יאמר עפם. ואומרים בן מקוטע
במקום בן בקוטע מפני שנקטעה ומגלו שם בן
הסעה יו. וכן על דעתי הכששט באפר כמו
הכששט באפר מלשון ומלאו את הארץ וכבשוה
יכבש עונותינו. ובלשונם עד מה כשהם כמו
כשהם. וענין הכתוב כי ברוח אפך קשה והקשה
נערמו מי הים ונשבת ברוחך אשר אתה מנהג
הים וכסימו ים וזהו וישב הים לפנות בקר לאיתנו
כי שב לגבונם הרוח כאשר יעשה באיתנו בשוא
גלנו. וטעם צללו כעופרת. שבאו במצולות
כמו העופרת והוסר זה כשירה ערמים כמו אבן
כעופרת כי גם זה להם מיד ה׳ שהיו בהם אנשים
רבים יודעים לשחות והיו קרוב ליבשה. אף כי
רוכבי הסוסים כ״ש היו ראויים להנצל כי הסוסים
שטים הרבה על פני המים. וכן תופשי המגנים
נצלים רבים והכאן לא נמלט להם אחד וזהו טעם
וינער ה׳ את מצרים בתוך הים שהיה השם—
מנגעם ברוחו הקשה ומפלש בם מלשון וינערו
רשעים ממנה. והיה החשון לנעורת מה שמפטן
ומפל מן הפשתן המתקן אותו.. **מי** כמוך
באלים ה׳. בחזקים. כמו ואת אילי
הארץ לקח. אונתי לעזרתי חושה לשון רש״י.
ובאמת שהלשון לשון תקף וחוזק. אבל מי כמוך
באלים במלאכי מעלה שהם נקראים אלים מלשון

אלי ואנוהו · והקבלה נקראת אל שלטון שהוא שלטון על כלם · וכן ועל אל אלים ידבר נפלאות כמו הוא אלהי האלהים · וכן הבו לה' בני אלים כמו בני האלהים כי יקראו אלים ובני אלים · וכן יקראו אלהים ובני האלהים · כי גדול ה' מכל האלהים · ויבאו בני האלהים להתיצב על ה' · ויש אומרים כי בני אלים במלכות וכן בני שלשי אנשי מחקי על הקיר · וזה טעם מי כמוכה נאדר בקדש שאין כמוהו אדיר במעון הקדש בשמים · ובתהלות מי כמוך באלים שהם משמשים לפניך במרום שנאמר כי מי בשחק יערוך לה' ידמה לה' בבני אלים · אל נערץ בסוד קדושים רבה ··

נורא תהלות · יראים מלהגיד תהלותיו פן ימעטו כמו לך דומיה תהלה · לרש"י גם כן פירש ר"א כי כל המהללים יראים להלל שמו כי מי ישמיע כל תהלתו · והם חייבין להלל שמו כי הוא לבדו עשה פלא · ולפי דעתי כי טעם נורא תהלות שהוא נורא בתהלות כי יעשה דברי נוראות ויתהלל בהם שעשה נקמות בשונאי רעמו · וכן והושיע בם את עבדיו · והנה הוא בזה נורא ומהולל יחד · ובעבור כי מלת ארץ נוראות בעשק ונוה אמר כי הם הוא נורא בדברים אשר הוא מהולל בהם · וכן לך דומיה תהלה · על דרך הפשט התהלות לך תהלה כי כל המיחלים לך ישיבון רעמם ויקוו שמך בציון וישלמו שם את נדריהם אשר נדרו בעת צרתם מלשון אך לאלהים דומי נפשי כי ממנו תקותי · וידום השמש וירח עמד · וכן אך לאלהים דומיה נפשי מיחלת · כך נראה לי · ואחרים שמעתי אומרים לך משתתקת התהלה כי לא תשיג תהלה לפעלך הגדולים והנוראים מלשון ושלא דומיה לי · ויהיה טעם אלהים בציון האלהים אשר בציון כלומר השוכן שם · והנכון מה שאמרנו ··

נטית ימינך תבלעמו · הטעם כי אחר שנשפת ברוחך וכסמו ים · נטית עליהם ימינך וזרועך הנטויה ותבלעמו הארץ · והענין כי אחר שטבעו השליכם הים כמנהג הימים

וכן אמר וירא ישראל את מצרים מת על שפת הים ושם ילכו וישוב העפר על הארץ כשהיה · והנה הם נבלעו ונשארים כמו יחד סביב ותבלעמו בלע ה' ולא חמל ודרך ארחותיך בלע השחית · ורבותינו אמרו שפתחה הארץ את פיה ובלעה אותם שזכו לקבורה בשכר שאמרו ה' הצדיק ואני ועמי הרשעים · ואין לשון ימין ויד נטויה רק לנקימה ולהשחתה ואולי יפרשו נטית ימינך להמית בם ותבלעמו ארץ אחר כך והיא הקבורה שזכו אליה · נחית בחסדך נהלת בעזך · אמר ר"א כי הוא עבר במקום עתיד כי כן יבא בנבואות · ועל דעתי יאמר נטית ימינך על האויב ותבלעם הארץ ונחית בחסדך בעמוד ענן לנחותם הדרך עם זו שגאלת ונהלת אותם בעזך יהדר אל נוה קדשך כי שיו הולכים וכן ונהרו אליו כל הגוים ונוה קדשך הוא בית המקדש כאשר יאמר עד מקדש ה' כוננו ידיך · וכך אמרו במכילתא אין נוה אלא בית המקדש שנאמר חזה ציון קרית מועדינו עיניך תראינה ירושלם נוה שאנן ·

שמעו עמים ירגזון · יאמר הכתוב כאשר שמעו העמים ירגזון מתגברת ידך ויחיל אחז יושבי פלשת בעת ששמעו · ויתכן שאמר כי כבר שמעו העמים כל אשר עשה השם בארץ מצרים וירגזון תמיד מן המכה אשר שם בהם · ויתפלל שתפול עוד עליהם אימתה ופחד שלא יבאו לקראת ישראל למלחמה · ואמר ר"א כי תפול עליהם שב על פלשת אדום ומואב לא אל כנען · וזהו שאמר עד יעבור עמך כי עליהם עברו טרם באם אל ארץ כנען ולא נלחמו עמהם · ואם יצא אדום לקראתם בעם כבד וביד חזקה לבל יעברו בארצו לא נלחם בהם · ועל כן נפל עליהם אימתה ופחד ותמם היו להלחם משכנו אותם ולא הזכיר עמון ומואב ועמון כמו אחד הם · ויתכן גם על הכנעני נפל פחדם ולא נלחם בהם עד עברם כי הכנעני מלך ערד יושב הנגב איננו כנעני מתוכו כדעת רז"ל ·

ה' ימלוך לעולם ועד · יאמר כי הראה עתה כי
הוא מלך ולו השלטון על הכל שהושיע את
עבדיו ואבד את מורדיו · כן יהיה הרצון מלפניו
לעשות בכל הדורות לעולם לא יגרע מצדיק עיניו
ולא יעלימנו מן הרשעים המרשיעים · ובאו כזה
פסוקים רבים כמו ימלוך ה' לעולם אלהיך ציון ונאמ'
יהי שם ה' מבורך ונאמר · והיה ה' למלך על כל
הארץ · ואונקלוס תירגם מימרו בעבור כי המלכות
באימת הלא לאלהים הוא לעולמי עד ולפיכך עשאו
לשון הווה ה' מלכותיה לעלם ולעלמי עלמיא כדרך
מלכותך מלכות כל עולמים · ולא הבינותי דעתו
בזה שהרי כתוב יהי כבוד ה' לעולם · וימלא כבודו
את כל הארץ · יתגדל ויתקדש יאמן ויגדל שמך ·
ויתכן שטעמם כמו הברכות ׃ כי בא סוס
פרעה אמר רא"ב שגם זה מן השירה כי
הם משוררים ואומרים כי בא סוס פרעה ברכבו
ובפרשיו בים וישב ה' עליהם את מי הים בעוד בני
ישראל הולכים ביבשה בתוך הים והוא נס בתוך
נס · ואיננו כלשון השירה וההגדות · אבל פירושו
אז ישיר משה כי בא סוס פרעה בים · כי הוא
מיד לא מיום המחרת או אחרי כן · או טעמו אז
כאשר בא סוס פרעה בים והשיב השם עליהם מי
הים בעוד בני ישראל הולכים ביבשה בתוכו להגיד
כי נלחם בעדם ביבשה אמרו השירה ואמר עוד
כי אז לקחה מרים הנביאה את התוף בידה וענת
להם הפסוק הראשון של השירה שהתענה כן
אחרי משה וישראל ·· אחות אהרן · הכהן
בעבור כי מפני שהוזכרו בשירה משה ומרים ולא
הוזכר אהרן בכאן רצה הכתוב להזכירו ואמר אחות
אהרן דרך כבוד כי שהוא אחיהם הגדול · ואחותו
הנביאה מתייחסת אליו שגם הוא נביא וקדוש ה' ·
ויתכן שדרך הכתובים לייחס אל הגדול האחים · וכן
ואחות לוטן תמנע · כדרך את עוץ בכורו ואת
בוז אחיו · וכן ובני כלב אחי ירחמאל שהיה גדול
אחיו שנאמר את ירחמאל ואת רם ואת כלב ··

שם שם לו חוק ומשפט ושם נסהו ·
במרה נתן להם מקצת
פרשיות של תורה שיתעסקו בהם שבת פרה אדומ'
ודינין ושם נסהו לשון רש"י והוא דעת רז"ל · ואינו
הנכון כי לא פי' כאן החקים האלה והמשפטים
ויאמר וידבר ה' אל משה צו את בני ישראל כאשר
אמר בפרשיות המוזכרות למעלה דברו אל כל עדת
בני ישראל ונו' וכן יעשה בכל המצות באהל מועד
וערבות מואב ופסח מדבר ולשון רש"י שאמר פרשיות
שיתעסקו בהן משמע שהודיעם החוקים ההם
ואמר אותם עתיד הקב"ה לצוות אתכם בכך על
הדרך שאמר אברהם אבינו את התורה והיה זה
להרגילם במצות ולדעת אם יקבלו אותם בשמחה
ובטוב לבב והוא הנסיון שאמר ושם נסהו והודיעם
שעוד יצום במצות רבות וזהו שאמר אם שמוע
תשמע לקול ה' אלהיך והאזנת למצותיו אשר יצוה
אותך בהם · ועל דרך הפשט
כאשר החלו לבא במדבר הגדול והנורא · ומצמאון
אשר אין מים שם להם במחייתם וצרכיהם מהנהגו'
אשר ינהגו בהם עד בואם אל ארץ מושב כי המנהג
יקרא חק כענין הטריפני לחם חקי · חקות שמים
וארץ לא שמתי · ויקרא משפט בהיותו משוער
במכוון · וכן כה יעשה דוד וכה משפטו כל הימים
כמשפט הראשון אשר היית משקהו · כמנהג
הראשון על משפטו ישב · על מדתו ישב · או
שייסרם בחקי המדבר לסבול הרעב והצמא ולקרוא
בהם אל ה' לא דרך תלונה ומשפטים שיחיו בהם
שם לאהוב איש את רעהו ולהתנהג בעצת הזקני'
והצנע לכת באהליהם בענין הנשי' והילדי' ושינהגו
שלום עם הבאים במחנה למכור להם דבר · ותוכחו'
מוסר שלא יהיו כמחנות השוללים אשר יעשו כל
תועבה ולא יתבוששו · וכענין שבא בתורה כי תצא
מחנה על אויביך ונו' · וכן ביהושע כאמ' ויכרות
להם יהושע ברית לעם ביום ההוא וישם לו חק
ומשפט בשכם · אינם חקי התורה והמשפטים ·

אבל הנהגת וישוב המדינות. כענין תנאין שהתנה
יהושע שאמרו רז"ל ומובא בהם ואמ' ושם נסהו
להודיעם שהולכים בדרכים שאין שמים והביאם
אל מקום המים המרים לנסיון כמו שנאמ' ויענך
וירעבך לנסותך להטיבך באחריתך ·
וטעם ויורהו יי' עץ וימתקו המים שהראה אותו
עץ ואמר לו השלך העץ הזה אל המים וימתקו
המים ובעבור שלא מצאתי לשון מורה אלא
בענין למוד ויורני ויאמר לי למדני וכן כולם כראה
אל בדרך הפשט כי העץ הוא ימתיק המים
בטבעו והוא סגולה בו ולמד אותה למשה ורבותי'
אמרו שהיה עץ מר והוא נס בתוך נס כענין
המלח שנתן אלישע במים ואם כן אמר ויורהו כי
לא היה העץ נמצא במקום ההוא והקב"ה הורהו
את מקומו או שהמציאו שם בנס · ושוב מצאתי
במדרש רבה מה כתוב שם ויורהו יי' עץ ויראהו
לא נאמר אלא ויורהו הורהו דרכו כלומר שהורהו
ולמדו דרכו של הקב"ה שהוא ממתיק המר במר ·

אם שמוע תשמע לקול יי' אלהיך פירש ר"א
להבין טעם מה שיצוך לעשות · והישר
בעיניו תעשה · מצות עשה · והאזנת למצותיו ·
מצות לא תעשה · ובמכילתא אמרו והישר בעיניו
תעשה זה משא ומתן מלמד שכל מי שמשא ומת'
באמונה ורוח הבריות נוחה הימנו מעלין עליו כאלו
קיים כל התורה כלה · ועל אחר זה בקיצור אל
פשוט ועשית הישר והטוב אם ייטיב עניי הם הטוב
כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים
עליך · לשון רש"י לא אשים עליך ואם אשים הרי
הוא כלא הושמו כי אני יי' רופאך וזהו מדרשו ·
ופשטו כאדם שאומר אני הוא הרופא המזהירך
שלא לאכול דברים המחזירין האדם לחליו ע"כ ·
ואין פשטו של מקרא שיהיה רופאך תחלה · ואין
דרך שיבטיח האדון את עבדו אם תעשה כל
רצוני וחפצי לא אמית אותך בתחלואים רעים ולא
כן כל ההבטחות שבתורה · אבל זו אזהרה היא
שיזהירם שלא יהיו כמורדין במצרים כי בשומעם
בקולו יכלו מכל אותה המחלה כי כל המחלה ההי'
ראויה לבא על כל עובר רצון כאשר באה על
המצרים שלא שמעו אליו · וזה כדרך שאמ' והשיב
בך את כל מדוי מצרים אשר יגרת מפניהם
ודבקו בך · ואמר כי אני יי' רופאך הבטיחם
שאסיר מקרבך מחלה באה בדרך הארץ כאשר
רפאתי המים · ואמר ר"א כי האות הזה והוא
הראשון במדבר הפך המכה הראשונה שבמצרי'
כי מימי היאור היו מתוקי' והפכם לרעה ואלו היו
מרים ורפא אותם והנה השם יעשה דבר והפכו ·
על כן יש לך לירא מפניו שלא תמרה כי פן ירעע
לך כהם · ולאהוב אותו כי ייטיב לך כאשר רפא
לכם המים · וענין הכתוב שמדבר בשם לשומרי
מצותיו וחקיו ולא אשים עליך כי אני יי' רופאך ·
כבר כתבתי לך שאנשים בחור עניינו ויובן ממלת
לקול · וממלת אני יי' כי אם נשמע בקול אלהים
לשמור מצות יי' וחקיו יהיה השם המכבד רופאם
ומכאן תקנו בברכות בא"י אלה' אלקנו כי הברכה
יש בה מלכות והמשנת נכתוו לא מן העולם ועד
העולם והמשפל ימנן · והנה מאיר שעוך כי
כל ברכה שיש בה מלכות היא כן שחלקו כבוד
למלכות העולם אשר קדשם ואשר עשה למו ·
והסמוכה לחברתה אשר לא יזכרו בה מלכות הן
לברא אתה גבור אתה קדוש וכן כלם · והנה
בעלום לשבח כסתר מתנה שמזכירין בה לשם מלך
מלם העולם · והכן זה ·

ושם שתים עשרה עינות מים ושבעים תמרי'
אינם דבר גדול בהיאה במקום שבעים תמרים
כי בשפל המקומות ימצאו אלף תמרים ויותר
מהימה ושאת מים רבים יוצאים בבקעה ובהר
ולמה יספר הכתוב זה · ור"א אמר כי יספר הכתו'
זה שבאו במקום טוב הפך מרה כי בם עינות
רבות והם מים מתוקים ויפים כי התמרים לא
יגדלו בארץ שמימיה מרים ולכן אמר ויחנו שם

כי נתעכבו שם בעבור זה ימים יותר משאר
המקומות כי ערבו להם · אבל בפרשת אלה מסעי
לא ספר דבר מני מרה ואמר ויסעו ממרה ויבאו
אילמה ושם שתים עשרה עינות מים ושבעים
תמרים ויחנו שם · ולא הוצרך כן באחד מכל
מקומות המסעים · ורש"י כתב שתים עשרה
עינות מים כנגד י"ב שבטים שנזדמנו להם ·
ושבעים תמרים כנגד שבעים זקנים · ולא ידעתי
מהו הזימון הזה אם במציאת הנסים נעשו שם
בזמנה ההוא · אבל ראיתי במכלתא ר' אלעזר
המודעי אומר מיום שברא הקב"ה את עולמו ברא
שם שתים עשר מעינן כנגד שתים עשר שבטי
ישראל · ושבעים דקלים כנגד שבעים זקנים ·
ויספר הכתוב זה כי חנו עליהם כל שבט על מעינו ·
והזקנים ישבו בצלם לשבח לאל עליהם שהכין להם
כן מארץ עם · ועוד דרשו במדרשו של ר' נחוניא
בן הקנה בכתוב הזה פירוש נפלא ענין ::

ויסעו מאלים ויבאו אל מדבר סין · אחר
הכתו' דרך קצרה כי בנסעם מאלי'
חנו על ים סוף ויסעו מים סוף ויחנו במדבר סין
כי המדבר הזה גדול מנסעו מאלים ועד סיני וכאש'
נסעו מאלים חנו על ים סוף במדבר ההוא · ונסעו
משפת הים ונכנסו עד בתוך המדבר ועשו בו
מסעות דפקה ואלוש · ויסעו מאלוש אשר הוא
במדבר סין ויחנו ברפידים · ועל דעת רבותינו
היה דבר המן באלוש כי בראותם שהיו חוני' ונוסעי'
ונוס' במדבר בדפקה ואלוש ולא יבאו מימם פחדו
ונתרעמו וזה טעם וילונו במדבר כי לא היתה
התלונה בבואם שם רק היתה בהיותם במדבר
וטעם אשר בין אלים ובין סיני להפריש בין
מדבר סין זה למדבר צין האחר הכתו' בגלי' שבאו
שם בשנת הארבעים ומתה שם מרים · וכן הוזכר
שם ויחנו במדבר צין היא קדש להפרישו מזה ::
וילונו כל עדת בני ישראל על משה · היה
ראוי שיספר הכתוב תחלה טענת התלונה כאשר
אמר במרה וברפידים ובכל התלונות ויאמר כאן
ואין בשר לאכול ואין לחם לשבע וידע שם העם
לחם · ורש"י כתב שאמר הכתוב בחמשה עשר
יום לחדש השני לפרש חנייה זו לפי שבו ביום כלתה
העוגה שהוציאו ממצרים · והוצרכו למן ללמדך
שאכלו משיירי הבצק ששים ואחת סעודות וקבלה
רבותינו היא · ולזה לא פירש תלונתם מפני שלא
הצריכם הוא הנעשה להם בסתר וכבר כתבתי
הטעם בסדר ויגש אליו · ור"א אמר כי הוזכר הכתו'
בחמשה עשר יום לחדש השני לאמר שעבר להם
חדש ימים שיצאו ממצרים · ואכלו הלחם אשר
הוציאו ממצרים כי הלך רב היה וזה טעם התלונה
ועל דעתי הוזכר הכתו' ויבאו אל מדבר סין להודיע
תלונתם כי בבואם אל מדבר סין · וכבר רחקו
ממצרים אמרו יום אחד נאכל ומה יספיק לנו במדבר
הגדול אשר אנחנו באים בו כי מתחלה היו סבורי'
שיבאו אל הערים אשר סביבותיהם אחרי ימים
מועטים ועתה יש להם חדש · ועוד מושב לא מצאו
ואמרו כלנו נמות במדבר הגדול שבאנו בו · וזה
טעם וילונו על משה ועל אהרן במדבר כי תלונתם
מפני המדבר · וכן אמרו כי הוצאתם אותנו אל
המדבר הזה להמית את כל הקהל הזה ברעב ·
הזכירו המדבר והקהל לאמר כי קהל גדול כזה
ימות כלו ספק ברעב במדבר גדול כזה · והקב"ה
שמע אותם והחל עתה לערוך להם שלחן במדבר
עד באם אל ארץ נושבת ::

הנני ממטיר לכם לחם · אמר ר"א כי בעבור היות
יורד כדמות מטר מן השמים אמר ממטיר ·
ומנאם ימטר על רשעים פחים אש וגפרית · ואין
הטעי' על סדום ועל עמורה גפרית ואש · ואולי היו
באים עם המטר · ודעת אנקלוס שהוא לשון ירידה
הא אנא מחית · ויתכן שיהיה מענינו כמטרה
לחץ שהוא שורש אחר כי בכל זריקה אשר
תבא מלמעלה למטה יאמרו כן · והקרא ימטר
על רשעים שיטילון עליהם הקמט · ואמר וימטר עליהם

כעפר שאר וכחול ימים עוף כנף · או שיאמרו
כן בעוף השמים כי ירד עליהם כמטר · לחם
בעבור שיעשו ממנו לחם כמו שכתוב ועשו אותו
עוגות כי כל פת יקרא לחם לא בגיזות מן החטים
ומן השעורים בלבד · ואמרו ממטיר לכם לחם
כי להיות לחם ימטירם להם · וכן ארץ ממנה יצא
לחם · להוציא לחם מן הארץ שיוציא החטה שיעשו
ממנה לחם · ויש מפרשים הנה ממטיר לכם לחם
מאכל וכן לחם אשה כי את לחם אלהיך הוא מקריב
כי השב לחום את מושל · כלש ענין מאכל ·
והנכון כי לגוס לאכול לחם · ולחם אלקרמי שהוא
שעלה לאלהיך כלחם לאדם כן כי מנחתם לא
על הלחם לבדו יחיה האדם ··
למען אנסנו הילך בתורתי אם לא ·
אם ישמרו מצות התלויות בו שלא יותירו ממנו
ולא יצאו בשבת ללקוט לשון רש"י · ואינו נכון ·
אבל הוא כמו שאמר המאכלך מן במדבר אשר
לא ידעון אבותיך למען ענותך ולמען נסותך
להיטיבך באחריתך · כי נסיון הוא שלא יהיה בידם
מזון ולא יראו להם עצה במדבר רק המן שלא
ידעו מתחלה מהו ולא שמעו מאבותם ויורד להם
בכל יום בזמנו וירעבו אליו ועם כל זה שמעו לל׳
אחרי השם במדבר לא מקום לחם · וככה אמר להם
ע"ד וזכרת את כל הדרך אשר הוליכך יי' אלהיך
זה ארבעים שנה במדבר למען ענותך לנסותך
לדעת את אשר בלבבך התשמור מצותיו אם לא ·
כי היה יכול להוליכם בדרך הערי' אשר סביבותיו
והוליכם במדבר נחש שרף ועקרב ושלא יהיה להם
לחם רק המן השמי' דבר יום ביומו לנסותם ולהיטי'
להם באחרונה שיאמינו בו לעולם · וכבר פרשתי
טעם הנסיון בפסוק והאלהים נסה את אברהם ··
והרב אמר במורה הנבוכים לדעת כל יודע ולבו
שיש תועלת בעבוד' הש"י ואם יש בה סיגוף ערכיאם
לא ואם כן היה ראוי שיאמר למען ינסה לדעת
והנה לא הזכיר כאן רק דבר המן שהוא הלחם —

שהממטיר להם אכל כאשר אמר להם משה בתת
יי' לכם בערב בשר לאכול ולחם בבקר לשבע
ידעו כי הכל כאשר לו אבל הכתוב יקצר בדברים
הנכפלים בענין השוי או בספור כאשר הזכרתי
לך פעמים רבים ופעמים לא יזכיר האחד כל —
ככתוב בפרשה הזאת וזה הדבר אשר צוה יי' מלא
העומר ממנו ולא נכתבה הצואה כלל וכן במקומו'
רבים · ועל דעת האומרים כי לחם כל מאכל יתכן
שאמר הנה ממטיר לכם לחם על המן ועל השלו
כי יתן להם שניהם ששאלו להם לחם ובשר · ומשה
פרש שיהיה הבשר בערב לאכול והלחם בבקר —
לשבע כדרך כל הארץ ·· ערב וידעתם
כי יי' הוציא אתכם מארץ מצרים ולא אנחנו
המוציאי אתכם משם כאשר אמרתם כי הוצאתם
אותנו ·· **ובקר** וראיתם את כבוד יי' · לא
נאמר זה על הכבוד הנראה בענן
כי בו טוב היה כבר להם אתמול ויפנו אל המדבר
ופרש רש"י לא כך אמר להם ערב וידעתם כי
היכולת בידו ליתן תאותכם ובשר יתן לכם אך לא
בפנים מאירות יתננה לכם כי שלא כהוגן שאלתם
אותו ומכרס מלאה והלחם ששאלת' לצורך בריאתם
תראו לבקר את כבוד שבו שיורידנו לכם דרך חבה
בבקר שיש שהות להכינו · ואינו נכון שיאמר
ובקר וראיתם את כבוד יי' מפני שיקרים להם —
מתנת המן בבקר כי זה כבוד יי' בזה ועוד שהסמיך
לזה בשמעו את תלונותיכם והמדרש הזה לרבותי'
אינם בפרוש וראיתם את כבוד יי' · אבל אמרו
כן מפני שחלק להם הפרנסה בשני עתים — מן
היום ולא נתן הכל בבקר — ··
וכך אמרו במכילתא ויאמר משה בתת יי' לכם —
בערב · מכאן את למד שבפנים חשכות נתן את
השלו לישראל והמן ששאלו להם כהלכה נתן להם
בפנים מאירות כלומר בבקר · ור"א אמר כי ובקר
נמשך בפסוק הראשון כי בעבור שאמרו כי הוצאת
אותנו אמר שם אותות יעשה השם לכם שתדעו

כי הוא הוציא אתכם. האמר בערב היום הזה. והבקר
למחר בבקר והיה ראוי שיאמר ערב ובקר וידעתם
כי יי' הוציא אתכם שאין ובקר דבק עם וראיתם
את כבוד השם כי פנים ענינו ראו הכבוד ונ"ם זה
אינם נראה כן. והנכון בעיני כי היה הפלא
במן גדול מאד כי השלו תבוא אותם מן הים ברוח
נסע מאת כדרך העולם אבל המן מגר להם עתה
יברא חדשה בשמים כענין מעשה בראשית והוא
מה שאמרו כי שנברא בין השמשות ולכך אמר
הכתוב בזאת אשר יעשה לכם בערב תדעו כי הוא
הוציא אתכם מארץ מצרים כי יערוך לכם שולחן
במדבר אבל בפלא הגדול אשר יעשה לכם בבקר
תראו את כבוד מלכותו אשר מי אל בשמים ובארץ
אשר יעשה כמעשיו וכגבורותיו כי בגדולו ובפלאו
שיעשה השם יראה כבודו כענין לקבץ את כל
הגוים והלשונות ובאו וראו את כבודי וכתי' והגדלו
את כבודי בגוים וכן רבים. וכן הוא דעת אונקלוס
שאמ' ותחזון ית יקרא דיי' ולא תרגם כן וראיתם.
ודע כי יש במן ענין גדול רמזוהו רבותינו ואמרו
במסכת יומא לחם אבירים אכל איש לחם שמלאכי
השרת אוכלין דברי ר' עקיבא. אמ' לו ר' ישמעאל
טעית וכי מלאכי השרת אוכלין לחם. והלא כבר נא'
לחם לא אכלתי ומים לא שתיתי אלא לחם אבירים
לחם שנבלע באיברים. והענין הזה שאמ' ר' עקיבא
הוא שקיום מלאכי השרת בזיו השכינה. וכן דרשו
ואמרו ואתה מחיה את כלם אתה מחיה לכלם.
ועלי נאמר ומתוק האור שישנו כי טוב טעם.
והמן הוא מתולדות האור הזה העליון שנתגשם
ברצון בוראו יתעלה. ונמצא שאנשי המן ומלאכי
השרת מוזנין מדבר אחד. ור' ישמעאל תפסו מפני
שהם קיימים בדבר המתגשם מתולדת האור
שיקרא להם כי הם קיימים באור העליון עצמו.
ומפני זה היו מוצאין במן טעם כל מה שירצו כי
הנפש במחשבתה תדבק בעליונים והמזגה ממנו
חיים ותפק רצון מלאכיו. ואמרו במכילתא היום

לא תמצאוהו ר' אלעזר חסמא אומר היום אין אתם
מוצאין אותו אבל אתם מוצאין אותו לעולם הבא.
וזה יסבול שני פירושים שנאמ' שיהיה בבני העול'
הבא מי שלא הגיע מעלתם לזכות מזיו השכינה
ויהיה קיומם בדבר המתגשם מן הזיו ההוא
כמעל' דור המדבר שהשיגו לזיו השכינה בים. כמו
שאמרו ראתה שפחה על הים מה שלא ראה יחזקאל
בן בוזי. ומאותה שעה נתעלת נפשם להתקיים
בתולדותיו שהוא המן. ויותר נכון שנאמר שרמזו
הכתוב לדברי ר' אלעזר חסמא במעלת היום שבע
עולם הבא יהיה קיומן מסוד המן שהוא הזיו
העליון כמו שאמרו אין בו לא אכילה ולא שתיה
אלא צדיקים יושבין ועטרותיהם בראשיהם והם
נהנין מזיו השכינה. שבעולם הבא יתקיימו
בהשיגן מזיו השכינה בהדבקם בעטר' שבראשם
והעטרה היא המדה שנקראת כן שאמ' בה הכתו'
יהיה יי' צבאות לעטרת צבי. ובה נאמר בעטרה
שעטרה לו אמו רמזו על קיום בני העה' ורמזו על
שכר המן ואמר הכתו' ויצו שחקים ממעל ודלתי
שמים פתח וימטר עליהם מן לאכול ודגן שמי' נתן
למו לחם אבירי' אכל איש וכן אמ' ולחם שמי' ישביעם
שנראה מזה שהיה הדגן הזה בשמים והורידו
להם בפתיחת דלתיו והוא מה שפירשתי שנתגשם
האור כי באור העליון יאמר הכתוב בלשון הוד-
נפתחו השמים ואראה מראות אלהים. וזו שהדבר
היה בשמים כמאמרם שנברא בין השמשות.
ונחנו מה. אמר רש"י ונחנו מה חשובים לעשו'
כי לא עשינו רק מה שצונו. ואינו כן אבל הוא
כמו מה אנוש כי תזכרנו. מה אדם ותדעהו. כי
במה נחשב הוא. וזאת דרך ענוה כי מה אנחנו
שתלונו עלינו שהוצאנו אתכם מארץ מצרים הן
אנחנו אין ופעולתנו הבל ולא עלינו תלונותיכם כי על
יי' שהוא המוציא אתכם מארץ מצרים ולא אנחנו
ובמכילתא וכי מה אנו שפנים שאתם עומדים
ומתרעמין עלינו. בתת יי' לכם בערב

יפרש מאמרו הראשון כי בתת ה' לכם בערב בשר
לאכול וידעתם כי ה' הוציא אתכם ונתת לכם לחם
בבקר לשבוע וראיתם את כבוד ה' ··
שמעתי את תלונות בני ישראל דבר אליהם לאמר
בין הערבים · זה הדבור כבר אמרו משה לישראל
אבל נשנה בעבור שיאמר שמעתי את תלונת־
בני ישראל כי מתחלה אמר הנה ממטיר לכם לחם
כשהם עומדים יחד ברעב או בזכותם · ועתה
הנה כי נחשב להם לעון ובעבור התלונה יעשה־
עמהם כן כדי שתדעו כי אני ה' אלהיכם כי עד
עתה הייתם מאמינים בה' אלהיכם על כן אתם־
מתלוננים על נפלאותיו · ויתכן שמתחלה לא הבטיחם
להיות להם המן כל ימי המדבר והיו חושבין אולי
יהיה להם יום אחד או לשנים בהיותם במקום ההוא
ובבואם משם יבאו אל מקום לחם ועתה אמר להם
כי בין הערבים יאכלו בשר תמיד ובכל בקר־
ישבעו לחם כל ימי המדבר וכן דעת רבותי שהיה
השלו עומדים מן היום ההוא והלאה כמו המן ·
ובן נראה כי על שני דברים התלוננו ובשניהם שמע
את תלונתם ותאותם ימלא להם · כי מה יתן להם
ומה יוסיף להם בשר ליום אחד או לשנים · והפרשה
שתפרש ותאריך בענין המן בעבור כי כל מעשיו
נפלאי' ותקצר בשלו ויהי בערב ותעל השלו · כי הוא
כמנהג שבעולם · ועוד השלו הנה בקברות התאוה
כי לא בא להם מאמן עתה לשובע כאשר יאמר
כאן תמיד בשר לאכול ולחם בבקר לשבוע · ויתכן
שהיו גדוליהם לקטו אותו או שהיה מזומן לחסידי'
שבהם ובצדיקים היו מושכים לו ורעבים ממנו · כי
לא יספר בשלו וילקטו המרבה והממעיט כאשר
אמר במן · ולכן אמר שם והאספסוף אשר
בקרבו התאוו תאוה ואמר וישובו ויבכו גם בני ישראל
שהיו גם ממנו בוטחים לו ולא לכל ואז נתן להם ממנו
לרוב מאד כאשר אמר הממעיט אסף עשרה־
חמרים ואכלו חדש ימים בשפע ההוא ושב לענשם
הראשון · ועל דרך הפשט היו כל מעשה השלו

לעונשם והמן שהיה אותם היה להם תמיד כי שקר
תלונתם עלו כי הוצאתם אותנו אל המדבר הזה
להמית את הקהל הזה ברעב ··
מחספס על דעת אונקלוס מן מחשוף הלבן חשף ה'
דק בחשוף השין בסמך ושן הטעם כפולה
ככפור · הוא הטפל שמי הקור · וכן
כפור כאפר יפזר ותרגם אונקלוס דעדק כגיר
כגלידא על ארעא · ובת רש כאבנא גיר והוא מין
נבנע שחור כדאמרי' גבי כסוי הדם הגיר והזרניך
דעדק כגיר כגלידא דעל ארעא דק היה כגיר
וסובב מוגלד כקרח על הארץ וכן פי' דק ככפור
שטוח קלש ומחובר כגלד דק שהיה מגלד גלד דק
מלמעלה ומה שתרגם אונקלוס קספת הוא על לשון
העברית ואין לו תיבה בפסוק ואין כל זה נכון כי
הגיר הוא העפר הלבן הנדבק לאבנים ויכסו אותם
וטחין בו הכתלים כסיד והוא לבן מאד וטוב מן
השיש לטוח על הקירות · וכן כתוב
על גירא די על כתל היכלא ועל כן ייחס כי המן
שהוא לבן ומפוזר על הארץ כגיר המפזן · ואנק
תרגם במלת כפור שתי טעם עשאו תחלה מן
וכפרת אותה מבית ומחוץ בכופר ולכן אמר כגיר
שם טחין ומכסין · ועשאו עוד מן כפור כאפר
יפזר שהוא הקרח הדק היורד בקור כמו שתרגם
וקרח בשלג וגלידא כחית עלג בלגלא ומזמן מימם
והאחד יקרא גלד כמו ששנו במסכת מקואות
שו לא מעלין ולא פוסלין · השלג והברד והכפור
והגליד · וכן יתרגם אונקלוס שני פעמים בכתובי' רבי'
אבל במחאות הגבורות מן התרגום דעדק דגיר
כגלידא על ארעא · ופירושו עשוי חמרים כגלד
על הארץ והוא האמת · שאם היה מלשון גיר היה
מתרגם כגירא כגלידא כי כן דרך הלשון ההוא ··
וירום תולעים ויבאש · הפי זה מקרא
הפוך שבתחלה הבאיש ולבסוף
התליע כענין שאמר ולא הבאיש ורמה לא היתה
בו · וכן הוא הדרך לכל דבר שהוא מן המתליעים

לשון רש"י · ולא היה המן מתליע בדרך הטבע
כאשר המתליעים היה הדבר כן · אבל זה שהתליע
בדרך נס יתכן שהריח התליע תחלה ואין ערך
שנהפך המקרא ועוד כי הכתוב שאמר ולא הבאיש
ורמה לא היתה בו הוא המופת כן · כי אלו לא
היה מריח התליע עד אשר עלה באשו תחלה ·
כשאמר ולא הבאיש כבר הבטיחנו שלא היתה בו
רמה ולא יכפול אחרי כן ורמה לא היתה בו אבל
אם הריח התליע בתחלה כפשוטו של מקרא
הוצרך לומר שזה לא הבאיש וגם לא עלתה בו רמה
כלל ואף המתליעים בטבע לא יבאישו רק הממים
ולחים מהם אבל היבשים ירומו התולעים ולא יבאישו
כלל כענין המתליעים והפירות המרימים התלעו'
באוצרות או אחרי כן · וספר הכתוב שנה הבאיש
בהם · ובאלה שמות רבה אמרו ומה יש לך דבר
שבתחלה עושה התולעים ואחר כך מבאיש אלא
שהקב"ה משנה למדות מעשיהם לבריות שלא
יריחו את ריחו בערב וישכבו אותו שהיה עושה
כל הלילה שורות של תולעים · מ"ד ויקצף
עליהם משה · **את אשר** תאפו
אפו · פירש רש"י ז"ל
מה שאתם רוצים לאפות בתנור אפו לבשל במים
אפו ובשלו היום לשני ימים · ולנ' יאמר את אשר
תאפו משנה העומר אשר בידכם אפו היום ואת
אשר תבשלו משלו בשלו עתה ואת כל העודף לכם
משבעכם היו הניחו לכם למשמר עד הבקר ובגק'
כאשר ראו שלא הבאיש באו להגיד כי לא רצו לאכול
ממנו מיום אל יום · אעפ"י שהתיר להם להניחו עד
הבקר ובבקר התיר להם אכלוהו היום הוא בלבד
כי על כן אמרתי להניחו למשמרת והודיעם בטעם
המצוה כי היום לא ימצאוהו בשדה כי השם יעשה
כן בעבור שהוא שבת קדש לה' ומפני שאמר ואת
כל העודף יתכן שלא יתן להם מדה בזה אבל
יאכלו כרצונם בששי כי העודף יספיק לשבת כי
ברכת ה' היא · ור"א יאמר את אשר תאפו

כמנהגכם אפו לכם היום והוא העומר הידוע
לכם ואת כל העודף שהוא העומר השני הניחו
לכם למשמרת עד הבקר ולא הגיד מה יעשו
ממנו ובבקר אמר להם אכלוהו היום ולא יאכלוהו
בשבת חי מבלי שיאפו או יבשלו בתנור ושבו ממנו
שבות כמנהגם והראשון יותר נכון וכן דעת אונקלו'

ויסעו כל עדת בני ישראל ממדבר סין ל
למסעיהם על פי ה' ויחנו ברפידים
יאמר שנסעו ממדבר סין שחנו שם בנסעם מאילי'
והלכו למסעים רבים שנסעו על פי השם ואחרי כן
חנו ברפידים ולאמר זה דרך הקצרה כי בנסעם
תחלה ממדבר סין חנו בדפקה ואחרי כן באלוש
ומאלוש לרפידים וזה טעם למסעיהם כי היו להם
מסעים ממדבר סין אל רפידים ולא באו בדר
במסע הראשון אבל לא בא עתה אלא לפרש
תלונתם כי בתחלת בואם במדבר הקוה יעמו על
הלחם ועתה ירבו על המים · ואין מים לשתות
העם כאשר באו של המקום שהוא ולא מצאו שם
עינות מים מיד עשו מריבה עם משה וזה טעם
וירב העם עם משה כי התלונו במקומו שנאמר בה
וילונו על ענין הוא תרעומות שהיו מתרעמים לאמר
מה נעשה מה נאכל מה נשתה אבל וירב שעשו
עמו מריבה ממש ובאו עליו לאמר תנו לנו מים שאתה
והכהן אחיך כי עליכם הדבר ודימו עליהם וממש
אמר להם מה תריבון עמדי מה תנסון את ה' כי
הריב הוא לנסות את ה' הוא היוכל לתת לכם
מים · כי אם הקדישנו מעליכם והתפללו אלינו יענה
אתכם · וכן היה בלבם לנסות כאשר אמר ועל
נסותם את ה' לאמר היש ה' בקרבנו אם אין ואז
רפתה רוחם מעליו ועמדו יום או יומים מבקשים
במים שבכליהם ואחרי כן ויצמא שם העם למים
וילן העם על משה כענין התרעומות אשר המה
עושים בכל מקום בבקשם דבר שיאמרו למה זה
העליתנו ממצרים להמית אותנו ברעב ובגלות
משה כי נמאו הקהל לשם והגיד לפנו · נה

צרת המריבה שעשו עמו בראשונה · ור' אברהם
אמר כי היו שתי כתות האחת מריבה והאחרת
מנסה את השם · והנכון מה שאמרתי ··

להמית אותי ואת בני ואת מקני בצמא
יזכרו ע בתלונתם גם המקנה
לאמר לו כי הם צריכים מים רבים וצריך לתת להם
עוד לכלם ולכך נאמר שם בשנית ויצאו מים רבים
ותשת העדה ובעירם · ורבותינו ז"ל אמרו השוו
בהמתן לעצמן · אמרו בהמת של אדם היא חיין
המהלך בדרך אם אין בהמת עמו מתעלף הוא·
וטעם הוצרכו אותי ואת בני ולא אמרו שהב־
להמיתנו במדבר בצמא או להמית את כל הקהל
הזה שיכלול אנשים ונשים וטף כמאמרם בשאר
המקומות כי יזכרו ע הבנים להרבות עליו תלונה
שיאהל לדבר כי הקטנים לא יסבלו הצמא כגדו־
ויאותו לשני אביהם כטעם דבק לשון יונק אל חכו
בצמא ··

עבור לפני העם · כלשון ואת
העם העביר אותו לערים־
והעברתי את אויבך בארץ אשר לא ידעת ·
שתעבור מקום אל מקום אחר · או כמו ויעבור
את הכושי והוא עבר לפניהם שהקדים ללכת קודם
להם · ועוד הכתוב הזה כי העם היה ברפידים
והצור אשר יצאו ממנו המים היה בחורב והוא
הר סיני על דעת הראשונים או מקום עד לפני
ההר הקרוב לו על דעתי כאשר אפרש עוד והנה
הוצרך משה לקדם לפני העם לעבור מרפידים על
חורב כמהלך פרסה או שתי פרסאות רחוק מן
המחנה ולפניהם · ועל כן אמר עבור לפניהם וקח
אתך מזקני ישראל והלכת · לומר שהלך עד
שנראה אותי עומד לפניך על הצור בחורב והנה
הכה בצור ויזובו מים ממנו ולא ספר הכתוב ותשת
העדה ובעירם כאשר בשנית אבל מדוע שיעשו
כן ונכון הוא שלא הלכו העם אל חורב לשתות כי
לא באו לפני הר סיני עד אחרי כן בחדש השלישי
אבל שלחו שם נעריהם ובהמתם לשאוב מים־

ולהביא להם כי מנהג הבהמות · והקרוב אלי שיצאו
מן הצור בחורב מים רבים משם הלכו אל רפידים
וגם שתו אותם · והוא שאמר הכתוב ויוצא נוזלים
מסלע ויורד כנהרות מים · וכתוב פתח צור ויזובו
מים הלכו בציות נהר · ומה שאמר הן הכה צור
ויזובו מים ונחלים ישטופו · גם הוא על הצור הזה
בחורב על דרך הפשט והסלע השני אשר היה־
בקדש נבקע גם כן והוא מובע מים · ועל כן אמר
היא הבאר אשר אמר יי׳ למשה · ואמרו בשירה
באר חפרוה שרים כרוה נדיבי העם כי היה כמו
באר חפורה · ולכך אמר שם ותשת העדה ובעירם
שהיו שם באותו מקום אבל כאן היו שוטפין
כנהרות ממנו ושותים בהליכם לדרכם ואף שהיה
הכל באר של מרים כקבלת רבותינו · ויתכן
שהיה בטעם הראשון וכל האחרונים מוסף מים
כנהרות · ובטעם השמטת מטה משנה אשר היה
שם נעשה כמו באר הפרה מלאה מים חיים ·
וטעם ומטך אשר הכית בו · כשוי לזקן · והזכיר
כי מכת היאור ולא אמר והמטה אשר נהפך לנחש
או והמטה אשר עשית בו את האותות להזכיר כי
פלא · כי או הפך המים לדם והכיר אותם מטובעים
ועתה יצאו מים מצור החלמיש והנה יעשה בו דבר
והפכו ··

הנני עומד לפניך שם על הצור
בחורב · בעבור כי הפלא במים־
במקום הזה עתה היה קבוע שיהיה הבאר עמהם
כל ימי המדבר כדברי רבותינו ז"ל · בעבור זה־
בגלות עליו השכינה במקום ההוא כאשר אמר־
במן ובקר ולאיתם את כבוד יי׳ בעבור היות פלא
המים ·· ויאמר משה אל יהושע · נראה
מכאן כי משה מיום היותו לפניו היה קורא אותו
יהושע · וכן כתיב וישמע יהושע את קול העם
ברעה · והכתוב שאמר בעשן המרגלים ויקרא משה
להושע בן נון יהושע שמראשונה ידבר · הודיענו
כי זה הושע בן נון אשר בחרו במרגלים הוא אשר
קראו משה יהושע ובדברי רבותינו ז"ל שאמרו יה

יושיעך מעצת מרגלים · להגיד כי בעבור זה
המעשה שהיה משה יודע שהוא עתיד ללכת
עם המרגלים קרא לו השם הזה או נאמר כי אז
קבע לו משה אותו השם בעת הצרה שלא יקרא
שמו עוד הושע ויהיה שמו יהושע ·· ובטעם
שצוה משה את יהושע להלחם בעמלק בעבור
שיתפלל הוא בנשיאות כפים על ראש הגבעה
ועלה שם כדי שיראה את ישראל הנלחמים וישים
עינו עליהם לטובה וגם הם יראו אותו פורש
כפיו השמימה ומרבה בתפלה ויבטחו בו ויוסיפו
אומץ וגבורה ·· ובפרקי ר' אליעזר עוד כל
ישראל יצאו חוץ לאהליהם ורואו את משה כורע
על ברכיו והם כורעים על ברכיהם נופל על פניו
ארצה והם נופלים על פניהם ארצה פורש את ידיו
לשמים והם פורשים את ידיהם לשמים כמש־
שאלה בעבור מתפלל כך כל העם עמו אחריו ·
והפיל הקב"ה את עמלק ואת עמו ביד יהושע ולא
יהיה טעם ומתק המטה בידי עומד כי כאשר עלה
אל ראש הפסגה וראה את עמלק נטה ידו במטה
עליהם להביא עליהם מכות דבר וחרב ואבדן כענין
הנאמר ביהושע נטה בכידון אשר בידך אל העי
כי בידך אתננה כי בעת היותו מתפלל וכפיו פרושו'
השמימה לא יתפוש בהם דבר · והיה כל הענין הזה
במעשה משה רבינו מפני שהיה עמלק גוי איתן
וחזק מאד · וישראל אינם מלומדים מלחמה ולא
ראו אותה מעולם כאשר אמר פן ינחם העם בראות'
מלחמה והיה עיף ויגע כאשר כתו' במשנה תורה
על כן פחד מהם והוצרך לכל התפלה והתחנה
הזאת · ויתכן שפחד משה פן יתגבר בהם
מפני היותו בעל החרב בברכת הזקן שאמר לו
ועל חרבך תחיה כי המלחמה מן המשפחה הזאת
היא הראשונה והאחרונה לנו כי עמלק מזרע
עשו ומהם באה אלינו מלחמה בראשית הימים ·
ומזרעו של עשו היה לנו הגלות והחרבן האחרון
כאשר יאמרו רבותינו ז"ל שאנחנו היום בגלות
אדום וכאשר ירימה הוא ויחלש הוא ועמים רבים
אשר את מגמה משה לנצח כאשר אמר ועלו
מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו והיתה
לה' המלוכה והנה כל אשר עשו משה ויהושע
עמהם בראשונה יעשו אליהו ומשיח בן יוסף עם
זרעם על כן התאמץ משה בדבר

וכאשר ירים ידו · על דרך הפשט
כאשר קשה ידו באונס מפני
כובד ידיו רפה שגבר עמלק וצוה לאהרן וחור
שיתמכו בהם ולא יניחם עוד ורבותי' אמרו במדר'
וכי משה היה עושה שיגבר עמלק אלא אמור
לאדם לעשות כלם שעות כפיו פרושות השמים

וטעם ויהי ידיו אמונה · שהיו עומדות
וקיימות ברוממותן כלשון ואמנה על
המשוררים דבר יום ביומו וכן אנחנו כורתים
אמנה דבר קיים כברית וכן ויתד התקועה במקו'
נאמן הזה · ועל דרך האמת נשא עשר
אצבעות לרום השמים לרמוז על עשר ספירות
לדבקה באמונה הנאמנה לישראל · ובכאן נתבאר
ענין נשיאות כפים בברכת הכהנים וסודו ··

כתוב זאת זכרון בספר · אמר ר"א כי הוא
ספר מדע והוא ספר מלחמות ה'
וכתו' כי המלחמות שעשה השם בעבור יראיו ·
ויתכן שהיה מימו' אברהם ואילך בבנין ט' הדרך הזאת
והנכון בעיני כי בספר ירמוז לספר התורה כטעם
שכתוב לקוח את ספר התורה הזה · יאמר כתוב
זאת זכרון בספר תורתי שיזכרו בני ישראל מה
שעשה עמלק · כי מחה אמחה את זכרו ונקמתי
נקמתי כי בני עמי ישרא' וזו היא המצוה שכתובה
במשנה תו' זכור את אשר עשה לך עמלק · ואמ'
ושים באזני יהושע לצוות להזכיר לישרא' את כל
התלאה אשר באה להם על ידו כי הוא היודע ועד
וירמוז כי אחרי שירשו את הארץ ימחו אותו כי
מצוה עליהם תחלה להכרית שבעת העמים וינחלו
הארץ · וזו שנא' שם והיה בהניח ה' אלהיך לך ונאמ'

ואם היה שמי יהושע כהיה מוזהרים למחות אותו
אבל כשאירע הדבר לרשעה שמיו הרבה ולא הניח
זמנה עד מלך שאול · **כי יד** על כס יה ·
ידו של הקב"ה הורמה לשבועה בכסאו
להיות לו מלחמה ואיבה בעמלק עולמית · ומהו
כס ולא נאמר כסא · ואף השם נחלק לחציו נשבע
הקב"ה שאין הכסא שלם ואין השם שלם עד שימחה
שמו של עמלק בן עשו ומשנמחה שמו יהיה השם
מלא והכסא שלם שנא' האויב תמו חרבות לנצח
וזהו עשו שנא' ועברתו שמרה נצח אבל וכשנמחה
מה כתיב אחריו וה' לעולם ישב הרי השם מלא
כונן למשפט כסאו הרי הכסא שלם לשון רש"י ז"ל
ומדרש חכמים הוא · ויש מפרשים כי כאשר
תהיה יד על כס השם תהיה לה' מלחמה בעמלק
וכן תהיה מדור לדור · והענין כי כאשר יהיה
מלך בישראל יושב על כסא ה' כענין שנאמר וישב
שלמה על כסא ה' למלך ילחם בעמלק והוא רומז
לשאול המלך הראשון וכן מדור לדור לומר כי כל
מלך בישראל חייב להלחם בהם עד שימחו · וגם זה
דרך מדרש בנגלה שאמרו בספרי אומר כי יד
על כס יה מלחמה לה' בעמלק הוי להעמיד להם
מלך תחלה ואין כס יה אלא מלך שנאמר וישב
שלמה על כסא ה' למלך וגו' כדאיתא בפרק כהן
גדול והוא פשט נכון במקרא הזה · ועל דרך
האמת כי היד אשר על כסא יה והיא מלחמה לה'
היא בעמלק מדר דר כי מדת הדין של מעלה
תהיה בו למחות לעולם מדור לדור · ומדרש
חכמים בשם הזה והכסא השלם ירמוז לזה ·
וטעם השנה שנענש עמלק יותר מכל העמים
בעבור כי כל העמים שמעו וירגזו ופלשת אדום
ומואב ויושבי כנען נמוגו מפני פחד ה' ומהדר
גאונו ועמלק בא ממרחק כמתגבר על השם
ולכך אמר בו ולא ירא אלהים ועוד כי הוא
מבני עשו וקרוב לנו עובר
מתעבר על ריב לא לו

סדר וישמע יתרו

כבר נחלקו רבותי' בפרשה הזאת יש מהם אומרי'
כי קודם מתן תורה בא יתרו כסדר הפרשיות ויש
מהם שאמרו שלאחר מתן תורה בא וזה ודאי
יתקיים מן הכתוב שאמר ויבא יתרו חותן משה
ובניו ואשתו אל משה אל המדבר אשר הוא חונה
שם הר האלהים · הנה אמר שבא אליו בהיותו לפני
הר האלהים שחנו שם שנה אחת וזה טעם אשר
הוא חונה שם · ועוד שאמר והודעתי את חוקי
האלהים ואת תורותיו שהם החוקים לו בהר סיני
ועוד כי כאן אמר וישלח משה את חותנו וילך לו
אל ארצו והיה זה בשנה השנית בנסעם מהר סיני
כמו שאמר בפרשת בהעלותך ויאמר משה לחובב
בן רעואל המדיני חותן משה נוסעים אנחנו וגם
כתוב ויאמר אליו לא אלך כי אם אל ארצי ואל מולדתי
אלך והיא ההליכה הכתובה בכאן וילך לו אל ארצו
ועוד הביאו ראיה מזה שאמר הכתוב ה' אלהינו
דבר אלינו בחורב לאמר רב לכם שבת בהר הזה
פנו וסעו לכם וגם נאמר ואומר אליכם בעת
ההיא לאמר לא אוכל לבדי שאת אתכם ואקח את
ראשי שבטיכם אנשים חכמים וידועים ואתן אותם
ראשים עליכם שרי אלפים ושרי מאות ושרי חמשי'
ושרי עשרות ושוטרים לשבטיכם וזאת עצת יתרו
וגם כתיב ונפש יהודה כי נפשו מיד ואכ"ן נצטרך
טעם למה הקדים הפרשה הזאת לכתבה בכאן
ואמר ר"א כי היה זה בעבור דבר עמלק כי כאשר
הזכיר הרעה שעשה עמנו עמלק וצוה שנגמלהו
כרעתו הזכיר שעשה לנו יתרו טובה להורותם
שנשלם לו גמול טוב וכשנבא להכרית את עמלק
כמעשה עליו שנזהר בבני הקיני השוכנים עמהם
ולא נוסיפם עמהם והוא דבר שאול שאמר להם כן ·
ועכ"ז יש פשט על הדעת הזו כשאמ' וישמע יתרו
כל אשר עשה ה' למשה ולישראל כי הוציא ה' את

את ישראל ממצרים לומר לא אמר טעם ששמע מה
שעשה למשה ולישראל במתן תורה שהוא הנפלאות
הגדולות שנעשו להם כמו שאמר כי שאל נא לימי'
ראשונים אשר היו לפניך למן היום אשר ברא אלהים
אדם על הארץ ולמקצה השמים ועד קצה השמי'
הנהיה כדבר הזה או הנשמע כמוהו השמע עם
קול אלהים מדבר מתוך האש כאשר שמעת אתה
ויחי · וכשאמר ויספר משה לחותנו את כל אשר
עשה יי' לפרעה ולמצרים על אודות ישראל את
כל התלאה אשר מצאתם בדרך ויאמר יתרו מזה
עתה ידעתי כי גדול יי' לומר לא סיפר לו מעמד
הר סיני וענינו יודע כי השם אמת ותורתו אמת
אין עוד מלבדו כמו שאמר אתה הראית לדעת כי
יי' הוא האלהים אין עוד מלבדו מן השמים השמיעך
את קולו וגו' ואולי כאמר ששמע יתרו מיד כי הוציא
יי' את ישראל ממצרים ונסע מארצו והגיע אל
משה אחרי היותו חונה בהר סיני אחר מתן תורה
ולא הוזכר שספר לו ענין המעמד ההוא כי הדבר
ענינו קרוב ונודע שם ומודיע כי סופר לו והקרוב
כי לא נתפרש סדר התורה שבא קודם מתן תורה
בהיותם ברפידים כמו שאמרו במכילתא ר' יהושע
אומר מלחמת עמלק שמע ובא שהיא כתובה
בצדו ונסעו משם מרפידים אל הר סיני והכתו'
שאמר אל המדבר אשר הוא חונה שם הר האלהים ·
ענינו כי היה הר סיני בדרך מדין קרוב משם שהרי
משה הלך שם לרעות צאן מדין ובאהרן אמר
ויפגשהו בהר האלהים והנה יתרו יבא עם בתו ובני'
ממדין ובאו אל הר סיני ומשה היה ברפידי' שהוא
מקום אחר במדבר סין שהכתוב אומר ויסעו מאילים
ויבאו כל עדת בני ישראל אל מדבר סין אשר בין
אלים ובין סיני · ואמר כי מדבר סין מגיע עד הר
סיני ויכלול דפקה ואלוש ורפידים · ואעפ"י שאמר
ויסעו ממדבר סין ויחנו ברפידים כך אמר ויסעו
ממדבר סין ויחנו בדפקה ואלוש וכלם ממדבר סין
שכמו כי המדבר כלו יקרא מדבר סין והמקום
שלפני ההר יקרא מדבר סיני · וכמוהו ויסעו אל
ארץ פלשתים והנה יהיה פי' הכתוב ויבא יתרו חותן
משה ובניו ואשתו אל משה אל המדבר אשר הוא
חונה שם ויבא הר האלהים אל ההר בא ושם עמד
והוא כמו שאמר ויבא אל הר האלהים חורבה וכן
ויפגשהו בהר האלהים וכן רבים שבת בהר הזה ·
ומן ההר שלח אליו אני חותנך יתרו בא אליך ויבא
אליו משה ולא הצריך לומר כי ויאמר יהיה מוקדם
ויחנו אם לא יהיה רפידים במדבר סין על כל פנים
במדבר הוא כי לא באו ישראל בארץ מושבת כל מי
שנה והקרוב מהר סיני היה שבאו משם אל ההר ביום
אחד מחנה הקהל גדול כמוהו וכמו שנתבאר בטעם
העד ששם מימיו ברפידים כאשר פירשתי והנה
יהיה הפי' שאמרתי נכון וראיתי במכילתא אל המדב'
אשר הוא חונה שם הרי הכתוב מתמיה עליו שהוא
שרוי בתוך כבודו של עולם ובקש לבאת אל המדב'
תוהו שאין בו כלום · דעתם לפרש אל המדבר אשר
הוא חונה שם הוא מדבר הר האלהים כי מדבר סין
מאלים ועד הר סיני וספר הכתוב שבא אל ההר
המדבר אשר הוא חונה שם הוא מדבר הר האלהים
חורבה · והוצרך זה שבא יתרו ששב ארצו ובא אל
המדבר בעבור שידע שהוא הר האלהים כי בו נגלו
אליו האלהים שהדבר שמע כל הענין כי ישראל יצאו
ממצרים לעבוד את האלהים על ההר הזה ובא לשם
אל אלהי ישראל וגם זה נכון הוא · וכן נראה לי כי מה
שאמר כאן וישלח משה את חותנו וילך לו אל ארצו
שהיה זה בשנה הראשונה והלך לו אל ארצו ואחר
כן ויתכן שהלך שם לגייר את משפחתו ואחר
למשה ועמדו בהר סיני כי קרוב הוא למדין כמו
שהזכרתי שהרי בנסוע המחנה באייר בשנה
השנית כשאמר לו משה נוסעים אנחנו למקום אתנו
וענה אותו לא כי אל ארצי ואל מולדתי אלך התחנן
לו משה מאד ואל נא תעזוב אותנו כי על כן
ידעת חנותינו במדבר והיית לנו לעינים והיה כי
תלך עמנו והיה הטוב ההוא אשר ייטיב יי' ועמנו

ולא השיב אותו דבר ונראה שקבל דבריו ועשה
כרצונו ולא שבם. אבל בימי שאול היו בתוך עמ-
עמלק ובאו ונתחברו עם אל ישראל והיו בגבולם
בני יונדב בן רכב אולי בימות משה חזר לארצו הוא
או בנו ואיפשר שהיה הקני היושב עם עמלק ממ-
משפחת יתרו לא בנו ועשה חסד עם כל המשפחה
בעברו כאשר עשה יהושע עם משפחת רחב ·
ודעת רבותי' כך היא שהלך ועמהם אמרו בספרי
שנתנו לו דשנה של יריחו והיו אוכלים אותה עד
שנבנה בית המקדש תמ' שנה · ורש עצמו כת' זה
בסדר בהעלותך ר"ל חזר אלו ובמכלתא אל קרית
הולך ומגייר את בני מדינתי שאביאם תחת כנפי
שמים יכול שהלך ולא חזר ת"ל ובני קיני חותן משה
עלו מעיר התמרים וגו' **למשה** ולישרא'
עמו · הנפלאו-ת שעשה
למשה שעשה עמו חסד וטובה שיצא אל פרעה
תמיד ולא יפחד ממנו ויצא עמו המכו' עד שיצאו
ממצרים הוא והעם עמו כמלך עליהם · ור"א אמ'
למשה ולישרא' בעבור משה וישרא' · והטעם על
המכות וטבעת פרעה והנראה מדעת רבותינו
שאמרו שקול משה כישרא' וישרא' כמשה · וטעם
עשה אלקים כי הוציא יי' הוציא אלקים השם שהיה
יתרו יודע מלפנים · וכי הוציא יי' בשמו הגדול
שמע עתה על ידי משה שהן נעשו האותות ·
אחר שלוחיה · בעבור שהוזכר
הכתו' ויקח משה את אשתו ואת בנו וישב ארצה
מצרים הוצרך לומר כאן שהיתה בבית אביה כי
משה שלחה שם · ויתכן שיאמ' כי לקחה יתרו
להשיבה אליו אע"פ ששלחה ממנו בעבור ששמע
כל אשר עשה אלקים למשה כי מעתה ראוי ללכת
אחרי המלך בכל אשר ילך · ואת שני
בניה אשר שם האחד גרשום אע"פ שאין זה מקום
תולדתם יפרש שם הבנים כי לא היה מקום להזכיר
שם אליעזר בהולדו כאשר פירשתי בסדר ואלה
שמות · ובכאן רצה להזכיר החסד שעשה הקב"ה

עם משה שהיה גר בארץ נכריה ומתן שם הודא'
לשם שהצילו מחרב פרעה בברחו ועתה הוא
מולך על ישרא' והשמיע פרעה ועמו שם · וטעם
כי אמר נמשך למשה הנזכר בפסוק הראשון וכן
שם האחד אליעזר כי אלקי אבי בעזרי נמשך על כי
אמר וכן רבים · ויאמר אל משה אני
חותנך יתרו בא אליך שלח לו הדבר באגרת כתוב
בה כן כי השלוח לא יאמר אני חותנך אבל יאמר
הנה חותנך יתרו בא אליך וכן לא יתכן שיאמר לו
ככה פה אל פה כי יאמר הנה באתי אליך ואין דרך
להזכיר שמו אני פלוני כי בראותו אותו יכירנו
וכמוהו ויאמר חירם מלך צר בכתב וישלח אל
שלמה ·· אשר הציל אתכם מיד
מצרים ומיד פרעה כי עשה עמכם נס גדול שלא
הרגו אתכם פרעה ועמו כי יראו בעברכם עליה'
מכות גדולות בארצם והיה הנס הזה גדול במשה
על כן הוציאו לבדו בכלל ואמר אתכם אתה והעם
ועוד נס אחר אשר הציל את העם מתחת יד
מצרים שהיו הם בני מצרים ויצאו משם להורית
עולם · ור"א אמר כי ברך תחלה השם אשר הציל
אתכם אתה ואהרן שבאו המכות על ידכם לפרע'
ולמצרים ואחר כן ברך אשר הציל את העם מתחת
יד מצרים במצרים ובים ·· כי בדבר אשר זדו
עליהם פירושו בדבר אשר הזידו המצרים על ישרא'
ידעתי שהוא גדול מכל האלהים וטעם הזה מפני שהם
גזרו על ישר' ועבדו ועינו אותם ולא היה על המצרי'
בזה העונש הגדול אבל הזידו עליהם וחשבו להכרי'
אותם מן העולם כמו שאמרו הבה נתחכמה לו פן
ירבה וצוה למילדות להמית הבנים וגזר על העם כל
הבן הילוד היאורה תשליכוהו · ומפני זה בא עליה'
העונש המשחית אותם לגמרי וזהו שאמר ונשאת
הגוי אשר יעבודו דן אנכי כמו שפירשתיו : והנה
השם ראה את מחשבותם ונקם מהם על זדון לבם
וכן אמר הכתוב עוד כי ידעת כי הזידו עליהם-
כי העונש בעבור הזדון שחשבו לעשות להם והנה

משה רואה לבדו ועושה משפט העשוקים ומקום ובעל חימה ואין מוחה בידו · ואמנם שאמר אחרי בפתגמאה דחשים מצראי למען את ישראל מיד דמזן ירבה לומר כי היה עונש על טבעת הילדי׳ ביאור שהיכה בכלל ועבדום ועמו אותם ׃ ועל כן אמרם במים ·· ויקח יתרו חותן עולה וזבחים לאלהים · היה כל זה טרם בא משה אל הר סיני גם יתכן לפרש שסדר הכתוב כל ענין יתרו אבל היה זה אחר שעמד עמהם ימים ונתגייר במילה וטבילה והרצאת דמים כמשפט ויבא אהרן וכל זקני ישראל לאכול להם עמו בום התנהגת כי יתכן דמים הוא ויהי ממחרת · ממחרת היום שעשו זה שנזכר ישב משה לשפוט את העם ואמרו במכלתא ממחרת יום הכפורים ואין דעתם לומר שהיה ממחרת רוצו יום הכפורים כי יום הכפורים לא נזכר בכתוב שיאמר עליו ממחרת וגם כן אין הכוונה שיהיה ממחרתו ממש כי לא היו בום הכפורים אסקיה להם יום הכפורים בשנה ראשונה קודם שנצטוו כי ועוד כי בום הכפורים נתנו לוחות אחרונות וממחרתו ירד משה ודבר עם בני ישראל ויצום את כל אשר דבר השם אתו בהר סיני ואיכנם יום המשפט שיעמוד העם עליו מן בקר עד ערב וג״כ אי אפשר שיהיה בשנה שנה בום הכפורים כי בנסוע הדגלים אמר כי אל ארצו ואל מולדתי אלך אבל הכוונה לבריאה הוו לומר שהיה זה אחר יום הכפורים כי אין להם יום פנוי למשפט מיום בואם להר סיני עד אחר יום הכפורים של שנה ראשונה הואת · ואמר עולה וזבחים לאלהים בעבור שיתרו עדין לא ידע את יי׳ כי משה אמר אשר עשה יי׳ לפרעה ולמצרים ויושעם יי׳ אבל יתרו הקריב לאלהים וככה לא ימצא בכל הקרבנות שבתור׳ כהשם כאשר אפרש בע״ה · וכן כי יבא אלי העם לדרוש אלהים · והודעתי את חוקי האלהים דברי משה לחמיו · ויתכן שאמר כן בעבור כי המשפט לאלהים

הוא כמו שאומרים רבותינו המיד אלהים זו מדת הדין · כי יבא אלי העם לדרוש אלהים השיב משה לחותנו בריאם שיעמדו עליו זמן גדול מהקיו כי לדברים רבים באים לפני כי יבא אלי העם לדרוש אלהים להתפלל על חוליהם · ולהודיעם מה שיאבד להם כי זה יקרא דרישת אלהים וכן יעשו עשקנזאי׳ כמו שאמר לפנים בישראל כה אמר האיש בלכתו לדרוש אלהים לכו ונלכה עד הרואה · וכן ודרשת את יי׳ מאותו לאמר האחיה מחולי זה שיתפלל עליו ויודיעם אם נשמעה התפלה · וכן והלך לדרוש את יי׳ כמו שפרשתי שם · ועוד שאני שופט אותם כי יהיה להם דבר בא אלי ושפטתי · ועוד אני מלמד אותם הדרך שנאמר והודעתי את חוקי האלהים ואת תורותיו ·

ויהי אלהים עמך בעצה זו אמר לו בא והמלך בגבורה לשון רש״י · ורבי פי׳ שימע בקולו ויהיה השם בעזרך הנ׳ לאחר בעצתי אבל לפשוטו אמר אם את הדבר הזה תעשה וצוך אלהים שתדרוש אם תעשה את הדבר הזה וצוך אלהים לעשות או תוכל לעמוד שימלך בגבורה ואין ספק שעשה כן ·

והיה אתה לעם מול האלהים · נגד האלהים ואמר היה אתה בעבורם שעומד נגד האלהים להתפלל אין כתוב יום נשקתי בשלה נגדך · והבאת אתה את הדברי׳ שיבקשו מן האלהים הורה לו על הדבר הראשון שאמר כי יבא אלי העם לדרוש אלהים ויתכן שיהיה גם כוח עצה ממנו יאמר היה לעשמול האלהים לשבת באהל מועד מזומן לפניו לדרוש אותו ולא יהיה זה בענין המשפט ·· והזהרת אתהם את החוקים ואת התורות והודעת להם את הדרך אשר ילכו על פי התורה והמצוה שתזהירם אתה מאד ותלמדם התורה והמצוה הורה לו גם בענין שאמר והודעתי את חוקי האלהים ואת תורותיו וגם בזה עצה להזהיר אותם מאד ולהזהירו אותם במצות ועונש אחרי שלא יעשה הוא בהם את הדין אבל במשפט אשר אמרתי ושפטתי בין איש ובין רעהו

שים לך שופטים עוזרים כדי מהר דבר המשפט
יותר מן הכל וטוב לך ולהם להקל מעליך ונשאו
אתך ודוע כי היו עם משה שוטרים ונגשים בעם
להביא הנתבעים לפניו ולהגיש בדבר המשפט
והדבר היה עם השופטים הנה ולכן אמר
במשנה תורה ושוטרים לשבטיכם ואין צורך להזכי'
זה בכאן כי לא היה מעצת יתרו : וטעם

אנשי חיל אנשים ראויים להנהיג עם גדול
כי כל קבץ ואוסף יקרא חיל ואחרים
בואי צבא המלחמה בלבד : וכן חיל גדול מאד
והארבה חיל הגדול והממון כחי ועצם ידי עשה לי
את החיל הזה : ישאו על כתף עירים חילהם
ובפירות תאנה וגפן נתנו חילם : והנה יקרא איש
חיל במשפטים החכם הזריז הישר ובמלחמה הגבו'
הזריז היודע מערכות המלחמה : ותקרא גם
האשה אשת חיל בהיותה זריזה ויודעת בהנהגת
הבית והנה יתרו דבר בכלל ובפרט אמר שיהיו
אנשים . ראויים להנהיג העם הגדול במשפטים
ובפרט שיהיו יראי אלהים אנשי אמת ושונאי בצע
כי לא יהיו אנשי חיל במשפט בלא מדות האלו ולא
הוצרך להזכיר חכמים ונבונים כי הדבר ברור
שהוא בכלל אנשי חיל וכאשר נאמ' למטה ויבחר
משה אנשי חיל הנה הכל בכלל שהיו יראי אלהים
אנשי אמת ושונאי בצע וחכמי' ונבונים ועוד שאמ'
מכל ישראל וטעמו המובחרים מכל ישראל והם
שיש בהם כל המדות האלו כי כמו שאמ' מכל ישר'
לומר שהיו המובחרים מכולם ידוע כי השופטים
שבישראל כל מדות טובות בהם אבל יתרו מפני
שלא היה רגיל בהם הוצרך לפרש : ויש מפרשי'
אנשי חיל אנשי כח וזריזות וכן אשת חיל בעלת
כח וזריזות בעבודת הבית כאשר יפרש בה בענ'
ואשר כח בהם לעמוד בהיכל המלך וכן השענו
בחילך וכן וברב חילו לא ימלט מלשון אדמירת
שיאמ' בם לעז ידי את חילו בדי ולמטה אומר
ויבחר משה אנשי חיל מכל ישראל המובחרים מכל

העם והכל בכלל כאשר פירשתי **שונאי**
בצע : ששונאין את ממונם בדין
כההיא דאמרינן כל דיינא דמפקין ממונא מניה
בדינא לאו דיינא הוא לשון רע . ירצה לפרש שכל
ממון שירצו כי שאדם יכול להוציאו מידם בדין
ישנאו אותו ויחזירוהו מעצמם ואפילו הוא שלהם
באמת : כגון שקנה עבד שלא בעדים וכיוצא בו
אבל הלשון במכלתא אינו כן אלא כך שמיה שם
שונאי בצע שהם שונאים לקבל ממון בדין דברי
ר' יהושע : ר' אלעזר המודעי אומר : שונאי
בצע אלו שהן שונאים ממון עצמם ואם ממון
עצמן שונאים קל וחומר ממון חבריהם פירש ר'
יהושע שונאי בצע שונאי שחד כמו כל בוצע
בצע איש לבצעו · ור' אלעזר המודעי דרש כי הם
השונאים הממון הרבה ואין להם חפץ בדמי כסף
וזהב כענין אם אשמח כי רב חילי וכי כביר מצאה
ידי כי הממון יקרא בצע מה בצע כי נהרוג את
אחינו ומה בצע כי נתם דמך והחרמתי לה'
בצעם כמו וחילם לאדון כל הארץ : ושוב ראיתי
בתלמוד שונאי בצע ששונאין ממון עצמן ואין
צריך לומ' ממון אחרים יהיו אומרים אפי' שורף
גדישי אפי' קוצץ נטיעותי כהוגן אתה דן : וזהו
ענין ששונאין ממון עצמן שאמ' ר' אלעזר המודעי
שלא יחמלו על ממונם בעת הדין אם יבא להם
הפסד ממונם ומשה הזהירם עוד בזה לא תגורו
מפני איש והבצע ממון כמו שפירשתי : ואנקלוס
אמ' שכן לקבלא ממון ואין הממון אצלו שחד רק
שלא יקבלו ממון מצד אדם במתנה או בהלואה
לעולם שלא ישאו להם פנים בעת המשפט וכענ'
שאמרו הוי דיינא דשאיל שאלתא אסור למידן דינא
ועל המשפט אנשי אמת שונאי בצע שהם אוהבים
האמת ושונאים העושק וכי יראו עושק וחמס אין
דעתם סובלת אותו אבל כל חפצם להציל עשוק מיד
עושק : וטעם ושפטו את העם בכל עת כי בהיות
להם שופטי' רבי' ילך העשוק לשופט בכל עת שירצ'

וירא׳ לו מזומן כי אין לא יוכל להתקרב בכל עת
מפני ההמון הגדול אשר לפניך והטרדה הגדולה
אשר לך ורבים מהם יסבלו החמס הנעשה להם
מפני שלא יזדמן להם להגידו לך ולא ירצו לעזוב
מלאכתם ועסקיהם עד בא עת ההגיע שיוכלו
לגשת אליך וזה טעם על מקומו יבא בשלום כי
עתה מפני שלא יוכלו לגשת למשפט בכל עת לא
ימצאו בשלום כי זה פתח לעושקי— לעשות חמס
ולעשוקים לעשות מריבה וטעם על מקומו אל כל
מקום אשר ימצאו שמה בהיותם במחנה במדבר ·
ודקדקו רבותינו מלשון ושפטו בכל עת שיהיו
ממונים ומזומנים אפי׳ בשעה כי לא אמר כל היום ·

בחדש השלישי היה ראוי שיאמר הכתו׳
ויסעו מרפידים ויחנו במדבר
סיני בחדש השלישי לצאת בני ישראל מארץ מצרי׳
כמו שאמר למעלה במדבר סין אבל בעבור היות
בואתם במדבר סיני שמחה להם ויום טוב ומעת
צאתם ממצרים נכספו אליו כי ידעו ששם יקבלו
את התורה כי משה הגיד להם מה שנא׳ לו תעבדון
את האלהים על ההר הזה וגם לפרעה אמר נלכה
נא דרך שלשת ימים במדבר ונזבחה לה׳ אלהינו
והוא המהלך ממצרים ועד הר סיני בעבור זה
התחיל הפרשה כי בחדש השלישי בפסוק שהתחי׳
החדש באו לשם ואחרי כן חזור ואמ׳ כאשר הנסעו
ויסעו מרפידים והיה ראוי גם כן שיאמר ויסעו
מרפידים ויחנו במדבר אבל כת׳ ויבאו מדבר סיני
ואמ׳ כי מיד שבאו אל מדבר סיני חנו במדבר בראות׳
ההר מנגד ולא המתינו עד שיכנסו בו אל מקום
טוב לחנות שם אבל חנו במדבר או בחורב שהוא
מקום חורב שממה לפני ההר וזה טעם ויחנו
במדבר ויחן שם ישראל נגד ההר ויתכן שהבדיל
מהם האספסוף אשר בקרבם וחנו בני ישראל
לבדם לפני ההר וערב רב אחריהם כי לישראל יתן
התורה כמו שאמר כה תאמר לבית יעקב ותגיד לבני
ישראל וזה טעם ויחן שם ישראל אין הוא להוציא—
דרך כתוב בקבלה התורה ור״ש כת׳ ויסעו מרפידי׳
מה הוצרך לחזור ולפרש מהיכן נסעו והלא כבר כת׳
שברפידי׳ היו חונו׳ מדוע שהקיש נסיעתן את מקים
נסיעתן מרפידים לביאתן במדבר סיני מה חנייתן
בתשובה אף נסיעתן בתשובה ולא הבינותי זה—
שכך נאמר בכל המסעות ויחנו באלים ויסעו מאלי׳
ויבאו אל מדבר סין ויסעו ממדבר סין ויחנו ב
ברפידים וכן כל פרשת אלה מסעי וידבר הכתוב
לפי שלא היו חנות אחרות ביניהם ולשון מכלתא
ויסעו מרפידים ויבאו מדבר סיני והלא כבר נאמר
בפרשת מסעות ויסעו מרפידים ויחנו במדבר
סיני ומה ת״ל ויבאו מדבר סיני מקיש נסיעתן
לרפידים וכו׳ והענין עוד מפני שבכל המסעות—
שספר בכאן מאילים ורפידים כתוב בפרשת
אלה מסעי בשביל דברים שנתחדשו בהן שם נכתבו׳
אבל המסע הזה ספר אותו הכתו׳ כאן וכאן בשוה
והוצרך לדרוש שהיה לצרך הקדש ··

ומשה עלה אל האלהים · מיום בואם אל
הר סיני כסה הענן את ההר
ושם כבוד השם וזהו שכתו׳ וישכן כבוד ה׳ על הר
סיני ויכסהו הענן ששת ימים קודם מתן תורה—
ולפיכך אמר ומשה עלה אל האלהים כי עלה אל
קצה ההר להזמין לפניו ולא בא אל הערפל אשר
שם האלהים ויקרא אליו השם מראש ההר כה תאמר
לבית יעקב · ור״א אמר כי ויקרא אליו מוקדם
שקרא לו ועלה אליו ולא נראה לי כי הקריאה היא
כה תאמר לבית יעקב והוא יפרש ויקרא אליו
לאמר לו כה תאמר לבית יעקב ואיננו נכון ·
וטעם עלה אל האלהים ויקרא אליו ה׳ כי עלה אל—
כבוד השם השכן בהר לאמר לישראל עשרת
הדברות בשמו הגדול ידבר עם משה כטעם אם
יהיה נביאכם ה׳ במראה אליו אתודע בחלום—
אדבר בו ··

ואביא אתכם אלי · אל מקום
כבודי · ההר

הזה אשר שמעתי שם עמכם ואנקלוס תרגם
וקיימתא יתכון לפולחני דרך כבוד של מעלה תפס
לעצמו · ושמרתם את בריתי
הברית אשר כרתי את אבותיכם להיות להם לאלהים
ולזרעם אחריהם ור"ל אמן הברית שיכרות משה
עם ישראל אחר מתן תורה כמו שאמר הנה דם
הברית אשר כרת יי' עמכם על כל הדברים האלה
ועל דרך האמת שתשמרו את בריתי לדבקה בו
כטעם כי אם שמוע תשמע בקולו ועשית כל
אשר אדבר **והייתם** לי סגלה · שתהיו
סגלה שלי כדבר נחמד לא
ימסרנו המלך ביד אחר כמו וסגלת מלכים
והמדינות ואמר כי לי כל הארץ כטעם אשר חלק
יי' אלהיך אותם לכל העמים ואתכם לקח יי' וכך
אמר ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי או יהיה
סגלה דבקות כי לי הארץ הנקראת כל כמו
שפירשתי בפסוק ויי' ברך את אברהם בכל והמפרשים
יבחר · וכן ואתם תהיו לי שתהיו אתם לי בייחוד לא
כשאר העמים וכך אמרו במכלתא ואתם תהיו לי
כביכול איני מעמיד ואיני משליט עליכם אלא אני
וכן הוא אומר הנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל
ממלכת כהנים · ותהיו ממלכתי
משרתי וגוי קדוש לדבקה
באל הקדוש כמו שאמר קדושים תהיו כי קדוש אני
יי' והנה הבטיחם בעולם הזה ובעולם הבא ·
וישם לפניהם את כל הדברים האלה ·
טעמו שאמר להם הנה נתתי לפניכם
הדברים בחרו לכם היום אם תעשון כן ולכן ענו
אותו כל אשר דבר יי' נעשה · כטעם הנה נתתי
לפניך היום את החיים ואת הטוב ואת המות ואת
הרע וכן ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם
שיאמרו אם יבחרו ויקבלו עליהם לעשותם ועל כן
אמר שם ויבא משה ויספר לעם את כל דברי יי'
ואת כל המשפטים ויען כל העם קול אחד ויאמר
כל הדברים אשר דבר יי' נעשה וכן וזאת התורה
אשר שם משה לפני בני ישראל שאמר לדור הבא
בארץ אם יקבלו עליהם את התורה כי בא לכרות
עמהם ברית בערבות מואב כאשר כרת עם
אבותיהם בחורב · והגאון רב סעדיה אמר כי וישם
לפנה' כמו שימה בפיה' ואיננו אלא כמו שפירשתי
וכן טעם ויענו כל העם יחדיו כי משה קרא לזקני
העם שהם החכמים והשוטרים כי להם הנאירם
וישם לפניהם כל הדברים האלה במעמד כל העם
כי על כולם צוה כה תאמר לבית יעקב ותגד לבני
ישראל והם לא קימוה לעצמה ובאירה ויענו כל
העם יחדיו למקטון ועד גדול כל אשר דבר השם
נעשה וכן אמר ויענו כל העם קול אחד ויאמרו ··
וישב משה את דברי העם אל יי' · ששב לפניו
אל ההר עם מענה העם והנה הכל
גלוי לפניו ולא שאל מה ענה לך העם הזה וכענין
שכתוב וישמע יי' את קול דבריכם בדברכם אלי
וכשאו לפניו אמר לו הנה אנכי בא אליך בעב הענן
בעבור ישמע העם בדברי עמך וגם בך יאמינו
לעולם ואז הגיד לפניו ואמר רבונו של עולם בניך
מאמינים הם ומקבלים עליהם כל אשר תדבר וכן
וישיבו אותם דבר ויראום את פרי הארץ שובס־
ביקס עם הדברים שראו כי אחרי כן אמר ויספרו
לו ויאמרו ואין צריך לדברי ר' אברהם בזה ·
בעב הענן הוא הערפל אשר שם האלהים
והכל רואים ומודים כן כמו שאמר
ומראה כבוד יי' כאש אוכלת בראש ההר לעיני
בני ישראל **בעבור** ישמע העם בדברי
עמך אמר כי היו בשר אנשים
שהיתה הנבואה להם בספק ולעת' שכתוב ויאמינו
ביי' ובמשה עבדו שם אמר וירא ישראל ולא כל
ישראל וזהו שאמרו טין היום הזה ראינו כי ידבר
אלהים את האדם וחי כי לא היו מאמינים כן מתחלה
וזה טעם בעבור ישמע העם בדברי עמך
עשרת הדברים וגם בך יאמינו שאתה נביא כי
מעתה יאמינו אתם עמך הנבואה · ואיננו נכון

כי זרע אברהם לא יסתפקו בנבואה כי האמינו
בה מאבותם וכבר אמר עוד ויאמן העם ויאמינו
ביי' ובמשה עבדו ואם לא אמר שם כל העם וכל
ישראל אף כאן לא נאמר בעבור ישמע כל העם .
והנכון בעיני שיאמר הנה באתי אליך בעב הענן שתגש
אתה אל הערפל בעבור ישמע העם בדברי ויהיו הם
עצמם נביאים בדברי לא שיאמינו מפי אחרים
כמו שנ' באמור יי' אלי הקהל לי את העם ואשמיעם
את דברי למען ילמדון ליראה אותי כל הימים וגם
בך יאמינו לנצח בכל הדורות . ואם יקום בקרבם
נביא או חולם חלום כנגד דבריך יכחישוהו מיד
שכבר ראו בעיניהם ושמעו באזניהם שהגעת
למעלה העליונה בנבואה יתברר להם ממך מה
שכתוב אם יהיה נביאכם יי' במראה אליו אתודע .
בחלום אדבר בו לא כן עבדי משה בכל ביתי נאמן
הוא פה אל פה אדבר בו ולכך אמר בעבור ישמע
העם בדברי עמך כי ישמעו דברי מתוך האש
וידעו שאני יי' מדבר עמך ויאמינו בדברי וגם בך
לעולם . וכן מה שאמרו היום הזה ראינו כי ידבר
אלהים את האדם לעין הנה נתקיים אצלנו הדבר
בראיית עינינו כאשר היה חפץ האלהים . ומצאתי
הרב אתה שידענו כך שהגעת למעלה הגדולה
ושמע כל אשר יאמר יי' ושמענו ממך ועשינו
שכבר נאמנה נבואתך כי היא העליונה על
כל הנביאים . ובמכלתא ראיתי בעבור ישמע העם
בדברי עמך ילמד שאמר המקום למשה הנני קורא
לך מראש ההר ואתה עולה שנא' ויקרא יי' למשה
וגם בך יאמינו לעולם גם בך גם בנביאים העתידי'
לעמוד אחריך . מכאן דבריהם לדעת רש"י .

וקדשתם היום ומחר . פי' רש"י וזמנתם וכן דעת אונקלו'
וכיונו אתו עיני למקודשי . וכן התקדשו למחר
ואכלתם בשר . ולא אמר שירחצו במים . ומה
טעם היום ומחר ואין צריך לרחוץ רק פעם אחת
והנכון שיהיו קדושים שלא יגעו אל אשה ואל כל
טומאה כי הנשמר מן הטומאה יקרא מקודש
כמו שאמר בכהנים לנפש לא יטמא קדושים יהיו
לאלהים וכתיב כי הכהנים לא התקדשו עוד שלא
הטהרו וכנה אם אשה עצרה לנו כבאתי ויהיו כלי
הנערים קדש ובידוע כי ירחצו במים והוא בלשון
מכבסים הבגדים . ובכך אמרו במכלתא אין כבוס
בגדים בתורה שאין טעון טבילה .
היובל הוא שופר של איל ושופר איל של יצחק היה
לרש"י ולא הבינותי זה כי איל של יצחק עולה הקרי'
אותו והקרנים והטלפים הכל נשרף בשעת אותו
כגל הקנה עפר קדם והחזירו למה שהיה . אבל
כפי דעתי ההגדה הזו יש לה סוד יאמרו שהקול
הזה הוא פחד יצחק . ולכך ויחרד כל העם אשר
במחנה ולא השיגו דבר בגבורה הזאת זולתי קול

ירד יי' לעיני כל העם . שכולם יראו בירידתו
שם כי יראו מראה הכבוד כאש אוכל'
בראש ההר לא שיראו את השם וכתיב לא יראני
האדם וחי . וירד משה מן ההר אל
העם למד כאן שלא היה מדבר הוא שאמר בו ויאמר
יי' אל משה לך אל העם וגו' היה בהר שהיה משה
עולה שם בכל פעם לדבר אתו ובמכלתא דרש בו
מלמד שלא היה משה פונה לעסקיו ולא היה הולך
לתוך ביתו אלא מן ההר אל העם .

משה ידבר והאלהים יעננו בקול . אמרו
במכלתא שזה על שעת מתן תורה שהיה משה
משמיע הדברות לישראל כמו שכת' רש"י ז"ל ועל
דרך הפשט לא ידבר בזה עדין אבל ירד השם
הנכבד אל ההר בעוד השופר והוציא משה את
העם מן המחנה לקראת הכבוד הנראה להם
ויתיצבו הם בתחתית ההר ומשה עלה למעלה
קרוב לראש ההר ששם הכבוד מחיצה לעצמו
ומדבר עם ישראל להורותם מה יעשו וישראל
שומעים קול האלהים שעונה אותו ויצוהו והם לא
ידענו מה יאמר לו ויצוה אותו בצואות האמורות
אחרי כן בפרשה רד העד בעם וגו' לך רד ועלית

אתה ואהרן עמך. והיה זה קודם מתן תורה וגם
בשעת הדברות. כי משה לא עלה אל ראש ההר
אל הערפל אשר שם האלהים רק לאחר מתן תורה
וכך אמר אנכי עומד בין יי' וביניכם בעת ההיא
להגיד לכם את דבר יי' כי יראתם מפני האש ולא
עליתם בהר כאשר עליתי אני. ויתכן כי ישראל
יראים מאד מקול השופר ההולך וחזק מאד ומשה
היה אומר התפלה כמו דעתכם כי עתה תשמעו קול
בענין כך ומיד האלהים יעננו בחוזק קול.

וירד יי' אל הר סיני. אם תשכיל בפרשה
תבין כי שמו הגדול ירד על הר סיני
ושכן עליו באש והוא מדבר עם משה והדבור עם
משה בכל הפרשה בשם המיוחד והעליה והיציאה
לקראת מקום הכבוד כמו שפירשתי והזהיר פן
יהרסו אל יי' לראות כי גם אצילי בני ישראל לא חזו
אותו וכל ישראל שמעו קול והשם מתוך האש והוא
שנא' וידבר אלהים את כל הדברים האלה כמו שאז"ל
אין אלהים אלא דיין ואמרו מפי הגבורה שמענום.
ובמשנה תורה כתוב את כל הדברים האלה דבר יי'
אל כל קהלכם בעבור שפירש מתוך האש וזה
טעם פנים בפנים. ולכך נאמר אנכי יי' אלהיך ואל
יקשה עליך מה שאמרו הם למשה כי מי כל בשר
אשר שמע קול אלהים מדבר מתוך האש כי לא אמר
אשר שמע אלהים מדבר מתוך האש אבל אמר קול
אלהים אמרו מה שהשיגו. ולכך אמרו קרב אתה
ושמע את כל אשר יאמר יי' אלהינו. וכן אמר להם
משה השמע עם קול אלהים מדבר מתוך האש כי
מדבר תואר לקול כענין וישמע את הקול מדבר
אליו ויותר תבין מה שאז"ל תמיד במדרשי הגדות
כי בשבעה קולות נתנה התורה והם שהזכיר דוד
בהבו ליי' בני אלים והוא הענין הנרמז בפרשה
הזאת כי ויהי קולות וברקים חסר ויחנה אחד וכן
וכל העם רואים את הקולות יחסר מהם וו הרבוי
והנה הם ששה וכבר נאמר בפירוש וידבר אלהים וכן
במשנה תורה שזכר שבעה קולות במתן תורה.

ובמסכת ברכות אמרו בגמרא שנתנה בחמשה
קולות שהם יחשב הקולות הנסתרות. והשמות
מפורשים להם בכתוב. והכונה כי למשה רבינו
נתנה בשבעה קולות והוא השומע ומתבונן בהם
אבל לישראל בקול אחד ישמעו. כמו שאמר קול
גדול ולא יסף. ונאמר קול דברים אתם שומעים
ותמונה אינכם רואים זולתי קול. ואף כאן כמו
וכל העם רואים את הקולות חסר זו אחד כי כל
הקולות יראו אחד והוא מה שנאמר אחת דבר אלהים
שתים זו שמעתי על דרך האמת. והנה הפרשיות
מתאחרות לא יתחלף לך דבר בדבר. וגם
הכהנים הנגשי' אל יי' שהם מגישים לשם הנכבד
הקרבנות והנגשים בהם אליו.

אנכי יי' אלהיך. הדבור הזה מצות
עשה. אמר אנכי יי' יורה ויצוה אותם שידעו
ויאמינו כי יש יי' והוא אלהים להם כלומר הווה קדמון
מאתו היה הכל בחפץ ויכולת והוא אלהים להם
שחייבים לעבוד אותו. ואמר אשר הוצאתיך מארץ
מצרים כי הוצאתם אותם יורה על המציאות ועל
החפץ כי בידיעה ובהשגחה ממנו יצאנו. וגם תורה
על החידוש כי עם קדמות העולם לא ישתנה דבר
ממנהגו. ותורה על היכולת. והנה היכולת תורה
על הייחוד וכמו שאמר בעבור תדע כי אין כמוני
בכל הארץ. וזה טעם אשר הוצאתיך. כי הם
היו יודעים ועדים בכל זה. וטעם מבית עבדים
שהיו עבדים במצרים בבית העבדים שהיו
לפרעה. ואמר להם זה לאמר שהם חייבים שיהיה
השם הגדול הנכבד והנורא הזה לאלהים להם שיעבדוהו
כי הוא פדה אותם מעבדות מצרים. כטעם כי
עבדי הם אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים. וכבר
רמזתי עוד למעלה טעם שני השמות הקדושים
על דרך האמת. וזו המצוה תקרא בדברי רבותי'
קבלת מלכות שמים. כי המדות הנזכרות אשר
הזכרתי הם במלך כנגד העם. וכך אמרו במכילתא
לא יהיה לך אלהים אחרים על פני למה נאמר לפי

שהוא אומר אנכי ה' אלהיך משל למלך שנכנס
למדינה אמרו לו עבדיו גזור עליהם גזירות. אמר
להם לאו כשיקבלו מלכותי אגזור עליהם גזירות
שאם מלכותי אינכם מקבלין גזירותי היאך מקבלין
כך אמר המקום לישראל אנכי ה' אלהיך. לא יהיה
לך. אני הוא שקבלתם מלכותי עליכם במצרים.
אמרו לו הן. כשם שקבלתם מלכותי קבלו גזרותי
כלומר אחר שאתם מקבלים עליכם ומודים שאני
ה' ואני הוצאתים מארץ מצרים קבלו כל מצותי .
וכאמרו כל הדברות כלן בלשון יחיד אלהיך. אשר
הוצאתיך. ולא כאשר התחיל להם אתם ראיתם.
דברתי עמכם. שמוע השמעו. להזהיר כי כל
יחיד מהם יענש על המצות כי עם כל אחד ידבר
ולכל אחד יצוה שלא יחשוב כי אחר הרוב ילך והיחיד
ינצל עמהם ויבאר להם משה זאת הכוונה בסוף
התורה בפרשת אתם נצבים

לא יהיה

לך אלהים אחרים על פני. כתב
רש"י לא יהיה לך למה נאמר לפי שנא' לא תעשה לך
אין לי אלא שלא יעשה. העשוי כבר מנין שלא
יקיים ת"ל לא יהיה לך. וזו באמת ברייתא שהיא
היא במכילתא. ואם כן תהיה זו מצות לא תעשה
בלבד אזהרה למקיים ע"ז ברשותו ואין בה מיתת
ב"ד. ולמה הקדים הקיום שהוא בלאו להשתחואה
ועבודה שהם בכרת ומיתת ב"ד. ולפי דעתי שאין
הלכה כדברי זו הברייתא. וכדברי יחיד היא שהרי
שנו שם בספרא ואלהי מסכה לא תעשו לכם יכול
יעשו להם אחרים ת"ל לא יהיה לכם. אין לי אלא
להם יכול יעשו הם לאחרים ת"ל לא תעשו. לא לו
ולא לאחרים. מכאן אמרו העושה ע"ז לעצמו
עובר משום שתי אזהרות משום לא תעשו. ומשו'
לא יהיה לכם. ר' יוסי אומ' משום שלש. משום
לא תעשו ומשום לא יהיה לכם ומשום לא יהיה לך
הרי שר' יוסי יחיד במקום רבים הוא האומר כי לא
יהיה לך אזהרה למקיים צלמים, ולדברי ת"ק אינו
כן. והנכון גם לפי הפשט שהוא מלשון והיה ה'
לי לאלהים להיות להם לאלהים יאמר שלא יהיה לנו בלתי
השם אלהים אחרים מכל מלאכי מעלה ומכל צבא
השמים הנקראים אלהים כענין שנאמר זובח לאלהים
יחרם בלתי לה' לבדו. והוא מצוה שלא נאמין
באחד מהם ולא נקבלהו עלינו באלוה ולא נאמר לו
אלי אתה. וכן דעת אונקלוס שאמר אלהא אחרן בר
מני. ודע כי בכל מקום שיאמר הכתוב אלהים אחרי'
הכוונה בו אחרים זולתי השם הנכבד. ויתפרש זה
השם בקבלת אלהות או בעבודה לו כי יאמר לא
תקבלו עליכם אלוה בלתי ה' לבדו. אבל כשידבר
בעשייה לא יאמר בכתוב אחרים. ושאלה אבל יאמר
אלהי מסכה לא תעשה לך ואלהי מסכה לא תעשו
לכם. ויקראם כן בעבור שיעשם בכוונה שיהיו אלוה
אבל בהם יאמר הכתוב כי לא אלהים המה כי אם
מעשה ידי אדם עץ ואבן. והנה הזהיר בדבור
הזה קודם התורה שלא נקבל לנו אדון מכל האלהים
זולתי ה'. ואחרי כן אמר שלא נעשה פסל וכל
תמונה להשתחוות להם ולא לעבדם בשום עבודה
בעולם. ולכך לא אמר ולא תשתחוה להם כי הוא
בסמוך לעשייה שימנע אותם מהשתחוות להם
והנה כלם אזהרות מעבודת ע"ז וכלן חייבי מיתות
ואין בפסוק הזה אזהרה לעושה צלמים שלא
לעבדם אבל למטה יזהיר מזה אלהי כסף ואלהי זהב
לא תעשו לכם. וכן אלהי מסכה לא תעשה לך. לא
תעשו לכם אלילים. וטעם על פני כמו אם לא על
פניך יברכך. ועתה הואילו פנו בי. ועל פני כל העם אכבד.
יזהיר לא תעשה לך אלהים אחרים כי על
פני הוא שאני משגיח ומביט בכל עת ובכל מקום
בעושים. כן הדבר העשוי בפניו של אדם והוא
עומד עליו יקרא על פניו וכן ותעבור המנחה על
פניו. וכן וימת נדב ואביהוא ויכהן אלעזר ואיתמר
על פני אהרן אביהם. שהיה אהרן אביהם רואה
ועומד שם. ובדברי הימים וימת נדב ואביהוא
לפני אביהם ובנים לא היו להם. והנה אמר לא
תעשה לך אלהים אחרים. שאני נמצא עמך תמיד

ורואה אותך בסתר ובגלוי · ועל דרך האמת תבין
סוד הטעם ממה שכתבתי כי הכתוב הזה במעמ'
הזה טעם בטעם דבר ה' עמכם · ותדע סוד מלת
אחרים · ויבא כל הכתוב כפשוטו וכמשמעו · וכן
רמזו אונקלוס והוא שאמר לא תעשון אתי ונאמ' ·
כי אנכי ה' אלהיך לבדי ואין ראוי שתשתף עמי
אחרים · ואנכי ה' תקיף שיש לו ידי וקנא שהקנאה
במתן כבודי לאחר ותהלתי לפסילים · ולא נמצא
בכתוב בשום מקום שיבא לשון קנאה בשם הנכבד
רק בענין ע"ז בלבד · ואמר הרב במורה הנבוכים
שלא תמצא בכל התורה ובכל ספרי הנביאים לשו'
חרון אף ולא לשון כעס ולא לשון קנאה אלא בענין
ע"ז בלבד · והנה בקדושי עליון ויחר אף ה' במשה
ויחר אף ה' בם וילך וכתיב חרה אפי בך ובשני
רעיך כי לא דברתם אלי נכונה כעבדי איוב אבל
בלשון קנאה אמת הוא · וכך אמרו במכלתא
בקנאה אני נפרע מע"ז · אבל חנון ורחום בדברי
אחרים · ולפי דעתי כי יזכר קנאה בע"ז בישראל
בלבד · וטעם הקנאה כי ישראל סגלת השם הנכב'
אשר הבדילם לו כאשר פירשתי למעלה · והנה אם
העם שלו ישרתוהו פונים אל אלהים אחרים יקנא השם
בהם כאשר האיש יקנא באשתו בלכתה לאחרים
ובעבדו בעשותו לו אדון אחר ולא יאמר הכתוב כן
בשאר העמים אשר חלק להם צבאות שמי' ובכאן
אני אומר מה שיורו הכתובים בענין ע"ז כי היו ג'
מינין הראשונים היו לעבוד את המלאכים שהם
השכלים הנבדלים בעבור שידעו למקצתם שררה
על האומות כענ' שכתו' שר מלכות יון ושר מלכו'
פרס וחשבו שיש להם יכולת גם להטיב או להרע
וכל אחד עובד לשר שלו כי היו הראשונים יודעים
אותם ואלה הם הנקראים בתורה ובכתובים כלם
אלהים אחרים מאלהי העמים כי המלאכים נקראים
אלהים כמו שנאמ' הוא אלהי האלהים וישתחוו לו כל
אלהים כי גדול ה' מכל האלהים ואע"פ שהיו העובדי'
יודעים שהכח הגדול והיכולת במורה לאל עליון·

וכך אמרו רבותי' ויקרו ליה אלהא דאלהיא · ובוד
אמר הכתוב זובח לאלהים יחרם · הזכירם בשם
הידיעה · והמין השני בע"ז שחזרו לעבוד לצבא
השמים הנראה מהם עובדי השמש או הירח
ומהם למזל מן המזלות · כי כל אחת מן האומות
ידעה כי המזל בה כפי ימשלו על הארץ שלהם
וחשבו כי בעבודתה יגבר המזל ויושל להם כענין
שכתוב ושטיחום לשמש ולירח ולכל צבא השמים
אשר אהבום ואשר עבדום ואשר הלכו אחריהם
ואשר דרשום ואשר השתחוו להם וכמו שנאמר
בתורה באיסור ע"ז ופן תשא עיניך השמימה וראית
את השמש ואת הירח ואת הכוכבים כל צבא
השמים ונדחת והשתחוית להם ועבדתם אשר חלק
ה' אלהיך אותם לכל העמים תחת כל השמים · יאמ'
כי בעבור שחלק השם אותם לכל העמים ונתן לכל
עם כוכב ומזל לא תהיה נדח אחריהם לעבדם וגם
האנשים הם שהחלו לעשות הצורות הרבו בפסילי'
והאשרים והחמנים כי היו עושים צורות מזלו
בשעות אשר להם הכח כפי מעלתם והיו מתעים
בעם כפי מחשבותם כח והצלחה · והקרוב בענין
שהוא לזה בדור הפלגה כאשר הפיצם השם אל
הארצות ומשלו בהם הכוכבי' והמזלו' למחלקותיה'
כי הטעם היו רוצים לעשות להם שם ולא יחלקו
כאשר רמזתי במקומו והיו לכל אלה הטעות נביאי
שקר מגידים להם מן העתידות ומודיעים קצת
הבאות עליהם בחכמת הקסם והניחוש · כי יש גם
למזלות שרים שוכנים באויר כמלאכים בשמים
יודעים בעתידות ומהמין העבודה הזאת היו מהם
עובדים לאנשים · כי בראותם לאחד מהם אדם
ממשלה גדולה ומזל עולה מאד כנבוכדנאצר היו
אנשי ארצו חושבים כי בקבלם עליהם עבודתו
וכוונתם שיו יעלה מזלם עם מזלו והוא גם כן יחשוב
כי בהדבק מחשבתם בו תוסיף לו הצלחה בכח
נפשותיהם המכוונות אליו וזה היה דעת פרעה
כדברי רבותי' · ונבוכדנצר שאמר הכתוב במחשבתו

אעלה על במותי עב אדמה לעליון׳ ואחרים ויחברו
שעשו עגלין צורות כי היו רשעים לא שוטי׳ נבוני׳
והמין השלישי בעז׳ יודו אחרי כן לעבוד את
השדים שהם רוחות כאשר אפרש בע״ה כי נגד
הם יש ממונים על האומו׳ שיהיו הם בעלי הארץ
ההיא להזיק לצריהם ולנכשלים שבהם ברוב
מעשים בחכמת הנגרומנציא גם בדברי רבותינו׳
ובזה אמר הכתוב יזבחו לשדים לא אלוה אלהים לא
ידעום חדשים מקרוב באו לא שערום אבותיכם׳
ולעג להם הכתוב שהם זובחים גם לשדים שאינם
אלוה כלל כלומר שאינם כמלאכים שנקראים אלוה׳
אבל הם אלהים שלא ידעום כלומר שלא מצאו בהם
שום טובות ורק שלמות והם חדשים להם שלמדו
לעשות כן מאחרים מן המצריים המכשפים׳ וגם
אבותיהם הרשעים כתרח ונמרוד לא שערום כלל
ומזה מזהיר ולא יזבחו עוד את זבחיהם לשעירים
אשר הם זונים אחריהם׳ והנה התורה אסרה
בדבור הזה כל עבודה בלתי לשם לבדו ולכך הזהיר
בתחלה לא יהיה לך אלהים אחרים שהם המין הא׳
והוא על פני כאשר רמזתי שוכו׳ והזהיר עוד על
הפסל וגם על התמונה שהיא תרמוז גם לדברי
הרוחות המדומה׳ כענין שכתוב יעמוד ולא אכיר
מראהו תמונה לנגד עיני׳ וכך אמרו אשר
בשמים לרבות חמה ולבנה כוכבים ומזלות מים על
מלאכי השרת כי גם בהם יעשו צורות לשכלים
הנבדלים אשר הם כנגד למזלות כאשר היה בעגל
מעשה העגל שהוא עתיד לגרם נע״ל׳ ואמר ואשר
במים מתחת לארץ לרבות השדים מתחת מים
ושוכניהם׳ וכך אמרו לרבות את הבבואה׳ ואמר
ובכלם לא תשתחוה להם ולא תעבדם בשום עבודה
כלל ואמר לא יהיה דעת להוציא עצמו מרשות של
הבה והנה ריקן כל העבודות כלם לשם המיוחד ית׳

פוקד עון אבות על בנים׳ אמר ר׳ אברהם
כי טעם פקידה כטעם זכרה כמו
וי״י פקד את שרה׳ שהוא כמו ויזכר אל׳ וכטעם

כי הטעם יצריך לרשע אולי ישוב ויוליד בן צדיק אבל
אם הלך הבן בדרכי אביו גם הדור השלישי גם
הדור הרביעי יאבד זכרם כי הטעם יזכור מה שעשו
האבות ולא יצריך עוד׳ וכזה אמרו כל המפרשי׳
ואם כן לא יפקוד עון אבות על בנים ועל שלשים
רק על רבעים וראוי היה שיאמר פוקד עון אבות
ובנים ושלשים על רבעים ואולי יאמרו שהוא זוכר
העון על הבנים לאמר אתה ואביך חטאתם׳ וכן
יעשה עם השלשים ועם הרבעים ואז ינקם מהם
לא יפקוד להם עד כי יכריתם בעון כלם׳ ואין
פירוש נכון שיאמר הכתוב זוכרה בכלם בשוה
ולא יזכר הנקימה שתהיה ברבעים בסוף׳ ולשון
פקידה עמ״ו ה על לא הנה על זכרה׳ אבל הוא
הנקימה׳ וכן וביום פקדי ופקדתי עליהם חטאתם
וכן יפקוד י״י בחרבו הקשה הגדולה והחזקה על
לויתן נחש בריח ועל לויתן נחש עקלתון והרג את
התנין אשר בים וכן יפקוד י״י על צבא המרום במרו׳
כלה הנקימה והעונש׳ והנכון בעיני שיאמר כי הוא
פוקד העון אשר עשה האב על בנו ומכריתם
בעון אבותם׳ כענין שנאמר הכינו לבניו מטבח
בעון אבותם וכן יפקוד אותם על שלשי׳ כשלא יהיה
עונם שלם בשני הדורות׳ כענין כי לא שלם עון
האמורי עד הנה׳ ופעמים יפקוד עון כלם על
הרבעים שנתמלאת סאתם ויכריתם׳ אבל בדור
החמשי לא יענש הבן בעון אביו הראשון׳ והוסיף
במשנה תורה ועל שלשים ועל רבעים כטעם או׳
ואמר ר״א כי בני הבנים נקראים בנים על כן אחז
דרך הנדה כי מלת שלשים ורבעים יתבונן זה׳
ואינם כן אבל שלשים הדור השלישי בעון׳ ורבעי׳
כן כי הם הרביעה חטאים׳ והכתוב שאמר בשלש
עשרה מדות פוקד עון אבות על בנים ועל בני
בנים על שלשים ועל רבעים יפרש על בני בנים
השלשים והרבעים ולמה׳ יהיו מעשה במרגלי׳ ואמר
על בנים ועל שלשים ועל רבעי׳ ולא הזכיר בני בני׳
והכל אחד׳ ואמר הכתוב לשונאי כשיהיו הבנים

שונאי השם שהם הולכי בנתיב לא ישא בעון האב
כמו שפירש יחזקאל ומדברי רבותי נראה כפירוש
הזה שפירשתי שאמרו מכאן מדה טובה מרובה
על מדת פורעניות שמדת פורעניות לארבעה
דורות ואם היה כפירוש הראשון הייתה מדה טוב'
אם יאריך גם דור עשירי · ויתכן שתהיה המדה
הראשונה הזאת בע״ז בלבד כי בה יזכיר אבל בשאר
המיתות אינם בענין בלבד ימות · וסוד הכתוב
בפוקד עון אבות על בנים בתחלת ספר קהלת
תמצאנו וכבר כתבתיו ·· **לאוהבי**
ולשומרי מצותי · הנראה כפי
משמעות הכתוב שזו הבטחה בענין המדה הג'
אשר הוזכר' אמ' כי הוא עושה בהם חסד לאלפים
לאוהבו הם המוסרים נפשם עליו · כי המודים
בשם המיוחד ובאלהותו לבדו ויכפרו בכל אלוה נכר
ולא יעבדו אותם עם סכנת נפשם יקראו אוהבו
כי זו היא האהבה שנתחייבנו בה בנפשותינו · כמו
שאמר ואהבת את יי אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך
שתמסור נפשך וחייך באהבתו שלא תחליפנו באל
אחר ולא תשתף עמו אל נכר ולכך נאמ' באברהם
זרע אברהם אוהבי · שנתן נפשו שלא יעבוד ע״ז
באור כשדים ושאר הצדיקי' יקראו שומרי מצותיו
וכמו שפירשו כי אוהבו הם העובדי' מאהבה שלא
על מנת לקבל פרס כמו שהוזכרו חכמי' · ומצאתי
במכילתי' לאוהבי זה אברהם וכיוצא בו · ולשומרי
מצותי אלו הנביאים והזקנים · ר' נתן אומר לאוהבי
ולשומרי מצותי אלו שהם יושבין בארץ ישראל ונותנין
נפשם על המצות · מה לך יוצא ליהרג על שמלתי
בני · מה לך יוצא לישרף על שקראתי בתורה · מה
לך יוצא ליצלב על שאכלתי את המצה · מה לך
לוקה מאפרגל על שנטלתי את הלולב · ויאמר אשר
הכתי בית מאהבי · המכות הללו גרמו לי ליאהב
לאבי שבשמים הרי פי' ר' נתן כי האהבה מסירת
הנפש על המצוה והכתוב ודאי על עבודה זרה כי
בה נתחייבנו ביהרג ואל יעבור בכל המצות לעשו

אבל הראיה הענין לכל המצות · לפי שהשבועה
הנזכר אינו נאמר על כלם מן הכתוב האחר ולא
תחללו את שם קדשי · ור״ק שאמר זה אברהם · אלו
הנביאים · אינו נכון שיאמר שהיו הנביאים עושי'
על מנת לקבל פרס אבל יש בזה סוד יאמין שאברה'
נתן נפשו באהבה כענין שכתוב זרע אברהם ·
ושאר הנביאים בגבורה והבן זה ·· **לא** תשא
את שם יי אלהיך לשוא · כבר נתפר' ויד'
הכתוב בדברי רבותינו שהוא אסור להשבע בשם
הנכבד לריק כענין שנשבע על הידוע לאדם לשנות
או לקיימו · על עמוד של שיש שהוא של זהב · או
שהוא של שיש והוא עומד לפניהם ומפורש בו · ועל
דרך הפשט יאסור עוד שלא ישא על שפתיו השם
הנכבד לחנם כלשון לא תשא שמע שוא · ובל אשא
את שמותם על שפתי · כי הדבר יקרא כן בעבור
שישא בו קול · וכן משא דבר יי · וכן ישא במשא
הקול לאמר לא תהיה זונה · שישא קולו לאמר כן
ובאמת שגם זה אסור ונקרא בלשון חכמי' מוציא
שם שמים לבטלה · וכבר אמרו מנין שלא יאמר
אדם ליי עולה ליי חטאת · אלא עולה ליי חטאת
ליי · ת״ל קרבן ליי · והלא דברים ק״ו ומה אם מי
שהוא עתיד להקדיש אמרה תורה לא יחול שמי אלא
על הקרבן ק״ו וכו' · ושידר זו המצוה אחר אזהרת
ע״ז · כי כאשר ראוי לירא את השם הגדול והנורא
שלא לתת כבודו לאחר · כן ראוי לתת כבוד לשמו
והנשא אותו לשוא מחלל כבוד שכינתו ולא תשבעו
בשמי לשקר וחללת את שם אלהיך וכמו שהזכיר
בע״ז וכתב העונש כי הוא אל קנא ובה פוקד עון
אבות על בנים כן כתוב העונש כי לא ינקה אותו
ואמר בלשון הזה ולא אמר כי יפקוד עונו בעבור
שאין אבל הנשבעים עבירה חמור וישוב שראוי
למחול לו · אמר כי לא ינקה כל הנשבע בה · ודבר
רז״ל על הכתוב הזה כמובן · והנה לשון הכתוב הזה
את שם יי אלהיך כאילו משה ידבר וכן בכל הדברו'
אחרי כן · ובשני הפסוקים הראשונים השם ידבר

אנכי. אשר הוצאתיך על פני כי אנכי · לאוהבי
ולשומרי מצותי · ומפני זה אמרו רבותי׳ אנכי ולא
יהיה מפי הגבורה שמעום שהם עיקר הכל · וראה
הפשט כי הכתוב אמר וידבר אלהים את כל הדברים
האלה לאמר · ומפרש מיהו את הדברים האלה
דבר יי׳ את כל הקהל והם כתו׳ עד ויכתבם על
שני לוחות אבנים כי כאשר אמרם אל כל הקהל כן
כתבם על הלוחות · ואני אפרש לך קבלת רבותינו
בדרך שכל עשרת הדברות שמעו כל ישראל מפי
האלהים כפשוטו של כתוב · אבל בשני הדברות
הראשונות היו שומעי׳ הדבור ומבינים אותו מפיו
כאשר ימבין אותו משה ועל כן ידבר עמהם כאשר
ידבר האדון אל עבדו כמו שהזכרתי ומכאן ואילך
בשאר הדברות ישמעו קול הדבור ולא יבינו אותו
ויצטרך משה לפרש להם כל דבר ודבר עד
שיבינו אותו ממשה · וכך הם מפרשים משה ידבר
והאלהים יעננו בקול · ועל כן היו בהם דברי השם
עם משה שיאמר להם כן והכוונה היתה בזה כדי
שיהיו כלם נביאים באמונת השם ובאיסור עבודה
זרה כאשר פירשתי לפי שהם העיקר לכל התורה
והמצוה כמו שאמר הקהל לי את העם ואשמיעם
את דברי אשר ילמדון ליראה אותי כל הימים
אבל בשאר הדברות יקבלו מפי משה מאוזן עם
שמיעתם קול הדברים · ובשאר המצות יאמינו
במשה בכל׃

זכור את יום השבת לקדשו
אחר שצוה שנאמין בשם המיוחד
ית׳ שהוא הנמצא הוא הבורא הוא המצוה והיכול
ושיחד האמונה בכל לב והכבוד לו לבדו ועתה
שנכבד זכר שמו צוה שנעשה בזה סימן וזכרון תמיד
להודיע שהוא ברא הכל והיא מצות השבת שהוא
זכר למעשה בראשית · ואמר זכור את יום השבת
לקדשו · ובמשנה תורה כתוב שמור את יום השבת
לקדשו ורבותינו הקפידו בזה ואמרו זכור ושמור
בדבור אחד נאמרו ולא הקפידו בלשונות אחרים
שנתחלפו בהם · והכוונה להם כי זכור מצות עשה
שנזכור את יום השבת לקדשו ולא נשכחהו ושמור
אזהרה מצות לא תעשה שכל מקום שנאמר השמר
פן · ואל אינו אלא לא תעשה · יזהיר שנשמור אותו
לקדשו שלא נחללהו ואינו ראוי למשה שיחליף בדברי
השם מצות עשה למצות לא תעשה אבל אם
האריך בדבור השני וכל תמונה · ואמר כל תמונה
בחסרון וו והוסיף אותה שעל שלשים וכל מונה
בזה בשאר הדברות אין בכך כלום כי הכל אחד ·
והטעם הזה לא ישכל אותו אלא מי שהוא רגיל
בתלמוד ומפרש אמרו נשים חייבות בקדוש היום
דבר תורה שנאמר זכור ושמור כל שישנו בשמירה
ישנו בזכירה והני נשי הואיל ואיתנהי בשמירה
איתנהי בזכירה שהנשים חייבות בשמירה שבכל
מצות לא תעשה הנחייבות ולא היו חייבות בזכירה
שהיא מצות עשה שהזמן גרמא ונשים פטורות
בה אלא שהקשם הוא מחייב אותן · ואני תמה אם
נאמר שמור מפי הגבורה למה לא נכתב בלוחות
הראשונות · ויתכן שהיה בלוחות הראשונות ובשניות
כתוב זכור · ומשה פירש לישראל כי שמור נאמר
עמו וזו היא כוונתם באמרם · ובמדרשו של ר׳ נחוניא
בן הקנה הזכירו עוד סוד גדול בזכור ושמור ועל
הכל התקיף הזכרה ליום והשמירה ללילה · וזה
מאמר החכמים שאומרים בערב שבת באי כלה באי
כלה · בואו ונצא לקראת שבת כלה מלכה ויקראו
לברכת היום קדושה רבה שהוא הקדוש הגדול ·
והבן זה ואמת הוא גם כן כי מצות זכור במצות
עשה והוא היוצא ממדת האהבה והוא למדת הרחמי׳
כי העושה מצות אדוניו אהוב לו ואדוניו מרחם
עליו · ומצות שמור במצות לא תעשה והוא למדת
הדין ויוצא ממדת היראה · כי הנשמר מעשות
דבר רע בעיני אדוניו ירא אותו · ולכן מצות עשה
גדולה ממצות לא תעשה כמו שהאהבה גדולה
מן היראה כי המקיים ועושה בגופו ובממונו רצון
אדוניו גדול מהנשמר מעשות הרע בעיניו ולכך
אמרו דוחה עשה ודחי לא תעשה ומפני זה יהיה

קשנים במצות לא תעשה גדול ושאין בו דין כגון
מלקות ומיתה ואין שאין דין במצות עשה כלל
אלא במורדים· כגון לולב איני עושה · סוכה איני
עושה שמכין אותו עד שיקבל עליו לעשות או עד
שתצא נפשו· וכת׳ רשי׳ בפירוש זכור תנו לב לזכור
תמיד את יום השבת שאם נזדמן לו חלק יפה יהא
מזומנו לשבת · וזו ברייתא היא ששנויה במכלתא
כך ר׳ אלעזר בן חנניה בן חזקיה בן גרון אומ׳ זכור
את יום השבת לקדשו תהא זוכרו מאחד בשבת
שאם נתמנה לך חפץ יפה תהא מתקנו לשם שבת
אבל בלשון יחיד היא שנויה ואינה כהלכה שהרי
בגמ׳ אמרו תנא אמרו עליו על שמאי הזקן כל
ימיו היה אוכל בכבוד שבת · מצא נאה בהמה
נאה אומר תהא זו לכבוד שבת לאחר מצא אחרת
נאה הימנה מניח את השניה ואוכל את הראשונה
אבל הלל הזקן מדה אחרת היתה בו שכל מעשיו
לשם שמים שנאמ׳ ברוך ה׳ יום יום · תניא נמי
הכי בית שמאי אומ׳ מחד בשבך לשבתך · ובית
הלל אומרים ברוך ה׳ יום יום ובמכלתא אחריתי
שמאי הזקן אומ׳ זכרהו עד שלא תבא שמירהו
משתבא · ומעשה בשמאי הזקן שלא היה זכרונו
שבת זז מתוך פיו לקח חפץ טוב אומר זה לשבת
כלי חדש אומר זה לשבת הלל הזקן היה בו מדה
אחרת שהיה אומר כל מעשיך יהיו לשם שמים
והלכה היא כדברי ב״ה · ועל הפשט אמרו שהיא
מצוה שנזכור תמיד בכל יום את השבת שלא
נשכחהו ולא יתחלף לנו באחד הימים · כי בזכרנו
אותו תמיד נזכור מעשה בראשית בכל עת ונודה
שיש לעולם בורא והוא צוה אותנו באות הזה כמו
שאמ׳ כי אות היא ביני וביניכם · וזה עקר גדול
באמונה הא׳ · וטעם לקדשו שיהיה
זכרונו בו להיותו קדוש בעינינו כמו שאמ׳ וקראת
לשבת עונג לקדוש ה׳ מכובד · והטעם
שתהא השביתה בעינינו בעבור שהוא יום קדוש
להפנות בו מעסקי המחשבות בהבלי העולם ·

ולהתם בו עונג לנפשם בברכת ה׳ וללכת אל החכמי׳
ולנביאים לשמוע דברי ה׳ כמו שאמ׳ מדוע את
הולכת אליו היום לא חדש ולא שבת שהיה דרכם
כן · וכך אמרו ז״ל מכלל דבחדש ובשבת בעי למיזל
וזה טעם שביתת הבהמה שלא יעלה בלבנו מחשב׳
עליה ולכך אמרו ששבת שקולה כנגד כל המצות
שבתורה כמו שאמרו במד׳ מפני שבה נשער בכל
עיקרי האמונה בחדוש ובהשגחה ובנבואה אמרו
במכלתא ר׳ יצחק אומר לא תהא מונה כדרך
שאחרים מונים אלא תהא מונה לשם שבת ·
ופירושה שהגוים מונים ימי השבוע לשם הימים
עצמם יקראו שם לכל יום בפני עצמו או על שמו
המשרתים כמנדרים או שמות אחרי׳ שיקראו להם
וישראל מונים כל הימים לשם שבת · אחד בשבת
שני בשבת · כי זו מן המצוה שנצטוינו בו לזוכרו
תמיד בכל יום וזה פשוטו של מקרא · וכך פי׳ ר״א
ואומר אני שזה מדרשו של שמאי הזקן שפירש
מצות זכור עד שלא תבא כלומר שלא נשכחהו
בשום פעם אבל הזכירו בברית׳ עד מדת חסידות
שהיה הוא מזכירו גם במאכלו ואוכל בכבוד שבת
כל ימיו והלל עצמו מודה במדרשו של שמאי אבל
היתה בו מדה אחרת במאכלים מפני שכל מעשיו
לשם שמים והיה בוטח בשם שיזמינו לשבת מנה
יפה מכל הימי׳ אבל לדעתי׳ עוד בו מדרש מעלת
לקדשו שנקדש אותו בזכרון כענין וקדשתם את
שנת החמשים שנה שהוא ענין קדוש בכל עומר
גבול מקודש מקודש · אף כאן צוה שנזכור את
יום השבת בקדשנו אותו · וכך אמרו במכלתא
לקדשו קדשהו בברכה · מכאן אמרו מקדשין על
היין בכניסתו · אין לי אלא לילה מנין תלמוד
לומ׳ ושמרתם את השבת וזהו קדוש היום והוא מן
התורה אינה אסמכתא · וכך אמרו נשים חייבות
בקדוש היום דבר תורה וזה על קדוש הלילה לפי
שכל הטעון קדוש מתקדשים בכניסתן פעם
אחת כגון קדוש החדש וקדוש יובל · אבל בשום

הסמוכה ואין אומרים בו מקודש כלל שריים בפעם
אחת בכוס וכן על היין הסמוכה ואיום הקבע
כלל׳ ובגמרא פסחים אמרו זכור את יום השבת
לקדשו׳ זכרהו על היין׳ אין לי אלא ביום בלילה
מנין ת״ל את יום׳ הא׳ תנא מקדר אלעא וכשיב
נה קרא דימימא׳ ועד שכר קדושא בלעא הוא
לא הם קאמ׳ זכור את יום השבת לקדשו זכרהו
על היין בכניסתו׳ אין לי אלא בלילה ביום מנין ת״ל
את יום וכן הבריתא שבמכילתא נקרא בה אין לי
אלא בלילה שהוא עיקר הקדוש ביום מנין ת״ל וכו׳
והיא הסמוכה בעלמא׳ ומפשט התלמוד שהמצוה
הזו למדה מגלת לקדשו אבל זכור את יום השבת
מצוה לזכרו תמיד בכל יום כמו שפירשתי אלא
שכל מצות הזכירה נימנה אחד בחשבון רמ״ח
מצות שבכתובים ודע זה׳ **ששת** ימים
תעבוד׳ ענין עבודה היא מלאכ׳
שהיא לבניית הגוף כאוכל נפש וכיוצא בה כענ׳
שנא׳ ובכל עבודה בשדה ׳כי תעבוד את האדמה
ומורעה ועבדתם׳ וכאשר אפרש עוד בע״ה ולכן
אמר ששת ימים תעבוד את האדמה ועשית כל
מלאכתך אשר היא לצרך גופך ולמזונותיך כענין
את אשר תאפו אפו וגו׳ ובשבת לא תעשה שום
מלאכה אתה ובנך ובתך הקטנים הוזהרו בשבת
שלא יעשו הקטנ׳ מלאכה לדעתם ובדעתם
ועבדך ואמתך׳ הם העבדים שמלו
וטבלו שחייבין בכל דין השבת מדאורי׳ כמו שאמר
במשנה תורה למען ינוח עבדך ואמתך כמוך ולא
חייבין בכל המצות כנשים כמו שמפורש בדברי
רבותינו׳ וראוי היה שיזהיר אותם בעצמם כי הם
עצמם מצווים בשבת אבל דבר הכתוב עמהם מפני
שהעבדים ברשותם עם שבעליהם עליהם׳ ואם לא
ימנעם אנחנו נענשים עליהם ועוד בעבור שעם
ישראל ידבר הכתוב בכל עשרת הדברות׳׳
וגרך אשר בשעריך׳ על דרך הפשט גר שער
לעולם הוא גר תושב שבא לגור בשערי ערים
וקבל עליו שבע מצות בני נח והוא הנקרא גר
אוכל נבלות שאמר בו הכתוב לגר אשר בשעריך
תתננה ואכלה ולכן לא היתה בו המצוה שיאמר לא
תעשה בו מלאכה הא׳ הוא הגר׳ אבל לא יצוה שלא
יעשה מלאכה לצרכנו כהקטנים וכבהמה והוא
בעצמו אין עליו זאת המצוה׳ ועושה מלאכה
לעצמו בשבת׳ והכתוב שאמר וינפש בן אמתך
והגר׳ הוא גר צדק שנתגייר ועוד לתורתינו שצוה
אותו בשבת׳ וכן בכל שאר המצות כאשר אמ׳ תו׳
אחת ומשפט אחד יהיה לכם ולגר הגר אתכם לגר
ולאזרח הארץ׳ אבל מכלתנו לרבותי׳ שדרשו בהפך
אמרו כי וגרך אשר בשעריך גר צדק והוא חייב
כמוך בשבת׳ וינפש בן אמתך והגר לרבות גר
תושב הערל׳ ודעת שיהיה המוזהר תחלה הגר
שנימול שחייב כמוך׳ והכתוב השני לרבות הערל
ולהפך הוא לבהמה שאמר למען ינוח שורך
וחמורך וינפש בן אמתך והגר׳ עם בהמתך כלם
בשוה שלא יעשה לנו ויעשו לצרכם לעצמם׳ וכן
יהיו העבד והגר המוזכרים בעשרת הדברים שוים
וחייבין בכל דין השבת כמוך כמו שאמר למען
ינוח עבדך ואמתך כמוך׳׳ **ברך** יי׳ את
יום השבת ויקדשהו׳ אמר שיהיה
יום השבת מבורך ומקודש כי הוא נוטה לברך
אותו ולהדרו׳ וזה בשמירה שיהיה לנו קדוש ולא
נעשה בו מלאכה׳ ורז״ל אמרו כי ברכו השם ביום
הזה וקדשו שזימן אותו לקבל בו הנפש תוספ׳ הכנה
יותר מכל הימים׳ ודרך האמת כתבתיו בפסוק
ויכלו ומפני השפע כי ששת ימים עשה יי׳ את יום
לא יאמר בית׳ אבל כי ששת ימים עשה יי׳ וביום
השביעי שבת בהם וינפש׳׳ **כבד** את
אביך ואת אמך הנה השלים כל
מה שהם חייבין בדברי התורה בעצמו ובכבודו׳
ויזהר לבנות אותם בעצם הדברים׳ והתחיל מן האב
שהוא לתולדותיו כענין בורא משתתף במעשה׳ כי
השם אבמ״ן הראשון׳ והמוליד אבמ״ן האחרון׳ ולכן

אמר כאשר פירשנו בכבודי · כן אנו מצווין בכבוד
המשתתף עמו ביצירה · ולא פירש הכתוב הכבוד
שהוא נלמד מן הכבוד הראשון למעלה בדבר הראשו'
יתבאר שיודה בו שהוא אביו ולא יכפור בו לאמין על
אדם אחר שהוא אביו ולא יעבדם כבן שרוצה או
לעת אחר שיגזה ממונו ולא ישא שם אביו וישבע
חי אביו לשוא ולשקר · ויכנסו בכלל הכבוד דברים
אחרים כי בכלל כבודו נכללים ומפורשים הם בדברי
רבותי · וכבר אמרו שהוקש כבודו לכבוד המקום
וכאשר המצוה הזאת היא בהיקש כן נתן שכרה
באריכות ימים בארץ אשר יתן לנו · ועל דעת
רבותי עם הכתוב למען יאריכון ימיך ועל האדמ'
יבטיח כי במצוה הזאת יהיו כל ימותיו ארוכים כי
ימלא השם ימיו בעולם הזה · ויהיו ארוכי' בעולם
הבא שכלו ארוך · ותהיה ישיבתו לעד על האדמה
הטובה שיתן לנו · ובמשנה תורה פי' למען יאריכון
ימיך ולמען ייטב לך על האדמה · והנה הם שתי
הבטחות ·· **לא** תרצח לא תנאף לא תגנב ·
אמר הנה צויתיך להודות שאני בורא
הכל בלבך ובמעשה ולכבד האבות · בעבור שהם
יש שותפים ביצירה · אם כן השמר פן תחבל מעשה
ידי ותשחית האדם אשר בראתי לכבודי ולהודו'
לי בכל אלה · ולא תנאף אשת רעך כי תחבל בענין
כבוד האבות לבלבל בזמה ולהודות בשקר · כי לא
ידעו את אבותם ויתנו כבודם לאחר · כאשר יעשו
עובדי עבודה זרה אומרים לעץ אבי אתה · ולא
ידעו אבותם שבראם מאין · ואחר כן הזהיר לא
תגנוב נפש · כי הוא כמו כן נברא כזאת וכן סדר
המצות באזהרה ועונשן כך הוא · אחר עבודה זרה
שפיכות דמים · ואחרי כן גלוי עריות · ואחרי כן
הזהיר גנבת נפש ועדות שקר והגזל · ומי שלא
יחמוד לא יזיק לעולם לחברו · והנה השלים כל
מה שהאדם חייב בשל חברו · ואחר כך יבאר
המשפטים בפרט · כי המתחייב לחברו במשפט

מן המשפט אם לא יחמוד ולא יתאוה למה שאינו
שלו ישלם מה שעליו · ואמר ר' אברהם כי אחז
הכתוב דרך לאמר תחלה בית רעך כי המשכיל
יקדים להיות לו בית ואחר כן יקח אשה להביאה לו
בית ואחרי כן יקח עבד ואמה · ובמשנה תורה
הזכיר האשה תחלה · כי הבחורים יתאוו לשררת
אשה תחלה · או שחמדת האשה האיסור הגדול
שבהם · והנה עשרת הדברות חמשה בכבוד הבור'
יתברך · וחמשה לטובת האדם · כי כבד את
אביך כבוד האל יתע' כי לכבוד הבורא צוה לכבד
את האב המשתתף ביצירה · ונשארו חמשה
לאדם בגופו וטובתו · והנה הזכיר בקצת הדברות
גמול · ובקצתם לא הזכירו · כי בדבור השני אמר
כי אנכי יי' אלהיך אל קנא פוקד עון אבות על בנים
ובשלישי כי לא ינקה · ובחמשי למען יאריכון ימיך
ולא הזכיר באחרים עונש או שכר · והיה זה כי
החמשה דברים האחרונים טובת האדם הם והנה
שכרו אתו ופעולתו לפניו · אבל בעבודה זרה צריך
אזהרת עונש לומר הגדול שבה · שהיא לכבוד
הבורא · והנראה לי כי אמר אל קנא פוקד על
לא יהיה לך ואמר ועושה חסד על אנכי כי העונש
יבא על מצות לא תעשה והשכר על מצות עשה ·
וקבלת מלכות הש"י ואזהרת עבודה זולתו ענין
אחד · והשלים הדבר ואחר כך הזהיר על העובר
והבטיח בשכר על העושה · והזהיר בשבועת שוא
בעונש לא ינקה ולא הזכיר בשבת גמול כלל · ולא
אמר על המחלל עונש הכרת · או עונש אחר
זולתו ולא הזכיר שכר על השומר שבת מחללו
מפני ששבת נכללת בשתים המצות הראשונות כי
השומר שבת מעיד על מעשה בראשית · ומודה
במצות אנכי · והמחללו מכחיש במעשה בראשית
ומודה בקדמות העולם ומכחיש במצות אנכי והנה
הוא בכלל אל קנא פוקד ובכלל ועושה חסד ·
ובדבור החמשי בכבוד האבות הזכיר שכר כי הוא

מעשה עשה · והנראה במכתב הלוחות שהיו
החמשה הראשונים בלוח אחד שהם כבוד הבורא
כמו שהזכרתי · והחמשה השנים בלוח אחד ··
שיהיו חמשה כנגד חמשה כענין שהזכירו בספר
יצירה עשר ספירות בלימה במספר עשר אצבעות
חמשה כנגד חמשה וברית יחיד מכוונת באמצע
ומזה יתבאר לך למה היו שתים · כי עד כבד את
אביך הוא כנגד תורה שבכתב ומשם ואילך כנגד
תורה שבעל פה · ונראה שלזה רמזו רבותינו
שאמרו שני לוחות כנגד שמים וארץ וכנגד חתן
וכלה וכנגד שני שושבינין · וכנגד שני עולמים וכל
זה רמז אחד והמשכיל יבין ··

וכל העם רואים את הקולות ויאמרו אל משה
דעת המפרשים שהיה זה אחר מתן תורה
והוא שאמר והקרבון אלי כל ראשי שבטיכם וזקניכם
ותאמרו הן הראנו ה' אלהינו את כבודו ואת גדלו
ואת קולו שמענו מתוך האש היום הזה ראינו כי
ידבר אלהים את האדם וחי · אם יוספים אנחנו
לשמוע את קול ה' אלהינו עוד ומתנו ואין כן דעתי
בעבור שאמר בכאן ואל ידבר עמנו אלהים ולא אמר
עוד · ומשה אמר בכאן אל תיראו · וגם כאומר
הטיבו אשר דברו · ועוד כי בכאן לא ספר שיפחדו
רק מן הקולות והלפידים ומן ההר שהוא עשן ·
וגם פחדו מדבר השכינה שאמרו כי מי כל בשר
אשר שמע קול אלהים חיים מדבר מתוך האש
כמונו ויחי · ועוד כי אמר ומשה נגש אל הערפל
ולא אמר שבא בתוכו · והנכון כשטת בפרשה
הזאת וכסדור הענין · כי וכל העם רואים את
הקולות ויאמרו אל משה היה קודם מתן תורה ·
ומתחלה הוזכר כסדר כל דברי האלהים מה שענה
האלהים למשה בהגבלת ההר ואזהרת העם ועשרת
הדברות · ועתה חזר והזכיר דברי העם אל משה
ואמר כי מעת שראו את הקולות · ואת הלפידים
נעו לאחור ועמדו מרחוק יותר מגבול ההר אשר
הגביל משה · והסדר בדברים כי בבקר היו קולות
וברקים וקול שופר חזק מאד · ועדיין לא ירדה
שכינה כענין ורוח גדולה וחזק מפרק הרים ומשבר
סלעים לפני ה' לא ברוח ה' · וחרדו העם במחנה
במקום המחנות · ומשה חזק לבם והוציאם
לקראת האלהים ויתיצבו בתחתית ההר · ובהיותם
שם בתחתית ההר מנפחם ירד השם על ההר באש
ויעל עשנו עד לב השמים חשך ענן וערפל וחרד
ההר עמנו ונזדעזע כאשר יעשו ברעש הנקרא
ונולה או יותר מכאן · וכן אמר ההרים רקדו כאלים
גבעות כבני צאן ואיננו מגבל כאשר איננו מגבל
הים ראה וינס הירדן יסוב לאחור · ונחזק קול
השופר מאד · אז ראו העם וינעו לאחור ועמדו
מרחוק יותר מן הגבול · ואז אמרו אליו כלם שלא
ידבר עמם האלהים כל פן ימותו כי במראה נקטנו
צריכים עליהם ולא עברו כחי · ואם ישמעו הדבור
ימותו · ומשה חזקם ואמר להם אל תיראו ושמעו
אליו ויעמדו העם מרחוק כי לא רצו בכל דבריו
להקרב אל הגבול ומשה נגש אל הערפל אשר שם
האלהים לא בא בתוכו · ואז דבר אלהים עשרת הדברו'
ואחר הדברות לא הוזכר כאן מה שאמרו הזקנים
למשה כי רצה לבאר כסדר המצות והמשפטים ·
אבל במשנה תורה הוזכר משה כי אחרי הדברות
קרבו אליו כל ראשי שבטיהם וזקניהם ואמרו לו אם
יוספים אנחנו לשמוע את קול ה' אלהינו עוד ומתנו
כי שערו בנפשים שלא יוכל עוד לסבול משא דבר
ה' אלהים כי חשבו שירבה האלהים לדבר עמם כל
המצות ולכך אמרו קרב אתה ושמע את כל אשר
יאמר ה' אלהינו ואת תדבר אלינו ושמענו ועשינו ·
והבין הודה לדבריהם ואמר הטיבו אשר דברו כי כן
היה החפץ לפניו שלא ישמיעם רק עשרת הדברי
והיראה ישרה לפניו ·· **וינועו** ויעמדו
מרחוק · על דעת רבותי
ז"ל אין מוע בכאן אלא ויע' · וכן הוא אומר

מטעם תמוט ארץ כשכור ואם כן יאמר כי נזדעזעו
ומפחדם חזרו עד לאחור ועמדו מרחוק ·
ועל דעת בעל' הפשט וינעו שנעו ממקומם
לאחוריהם ועמדו מרחוק מלשון נע ונד תהיה
בארץ · וכן ויניעם במדבר ··

ואל ידבר עמנו אלהים פן נמות · השגיח הרב
במורה הנבוכים באונקלוס שתרגם ואל ידבר עמנו
אלהים ואל יתמלל עמנא מן קדם יי' דילמא נמות
ולא עשה כן בשאר המקומות כי תרגם וידבר
אלהים את כל הדברים האלה לאמר · ומליל יי' ·
וכן בכל מקום וידבר יי' אל משה לאמר · ומליל
יי' עם משה למימר · והטעם אצלו כי הדבור
הראשון אע"פ ששמעוהו כל ישראל אין מעלתם
כן כמעלת משה רבנו ע"ה ואם כן כדעתו למה
תרגם כי מן השמים דברתי עמכם מלשמיא מלילית עמכון
והיה לו לומר איתמללית מן קדם יי' עמכון · וכן
במשנה תורה את הדברים האלה דבר יי' אל כל
קהלכם תרגם יתהון מליל יי' עם כל קהלכון ·· וכן
אמרו הם ואת קולו שמענו מתוך האש היום
הזה ראינו כי ידבר אלהים את האדם וחי · ותרגם
ית קל מימריה שמענא יומא דין חזינא ארי
ימליל יי' עם אינשא ויתקיים · וכן פנים בפנים
דבר יי' עמכם מליל יי' עמכון · ועוד שהרי תרגם
משה ידבר והאלהים יעננו בקול · ומן קדם יי' הוה
מתעני ליה בקל · וכבר בא בלשון התורה כן במשה
עצמו וישמע את הקול מדבר אליו מעל הכפרת
ותרגמו מתמלל · וכן ירד עמוד הענן ודבר עם
משה · ומתמלל עם משה · אבל הטעם לאונקלוס
מפני שלא נאמר בכל מתן תורה דבור השם אל
ישראל רק מתוך האש ומן האש שמעו והוא מה
שפשטו הם וכן מן השמים על דרך האמת מתוך
השמים והוא מתוך האש בסוף · וכבר נתבאר
טעמו · והנה כשראה אונקלוס בכאן ואל ידבר
עמנו אלהים פן נמות שלא הוזכר בו מחיצה לא
רצה לתרגם ולא ימלל עמנא יי' ואין בלשונו כינוי
למלת אלהים ולכך שנה בכאן מקום הדבור ממש ·
ומן המופלא בחכמת אונקלוס שלא הזכיר בו מעמד
הר סיני יקרא דיי' או מימרא דיי' ותרגמה אנא
מתגלי לך · יתגלי יי' לעיני כל עמא על טורא
דסיני דאיתגלי עלוהי יי' · ואיתגלי יי' על טורא
דסיני · ולא תרגם ואיתגלי יקרא דיי' כאשר הוא
מתרגם תמיד הר האלהים טורא דאיתגלי עלוהי
יקרא דיי' · כן עשה בכל מקום שהוזכר השם
המיוחד בירידה הזאת · אבל כאשר יוזכר הכבוד
אלהים תרגם לקראת האלהים לקדמות מימרא דיי'
ותרגם בא האלהים איתגלי לכון יקרא דיי' · ולא אמר
יתגלי לכון יי' דהמן יקרא דיי' · וכן אמר ומן קדם
יי' מתעני ליה בקל · וכל זה מעיד מפורש למי
שישכיל דברינו המפורשים למעלה · וכן ראיתי
בנוסחאות מדוקדקות ויעל משה אל הר האלהים ·
וסלק משה לטורא דיי' כי אחר מתן תורה יאמר
כן · וכתוב ויסעו מהר יי' ·

כי לבעבור נסות אתכם בא האלהים · לגדל
אתכם בעולם שיצא לכם שם בגוים שהוא בכבודו
נגלה עליכם · נסות לשון הרמה וגדולה
כמו הרימו נס · ארים נסי · כנס על הגבעה שהוא
זקוף לשון רש"י ואיננו נכון · אבל יתכן שיאמר
כי לבעבור הרגילכם באמונה בא האלהים שמון כי
שהראה לכם גלוי השכינה תכנס אמונתו בלבבכם
לדבקה בו ולא תפרד נפשכם ממנה לעולם ··

ולמען תהיה יראתו על פניכם ·
בראותכם כי הוא לבדו האלהים בשמים ובארץ
ותיראו ממנו יראה גדולה · או יאמר שתהיה על
פניכם יראת האש הגדולה הזאת · ולא תחטאו
מיראתכם ממנה · ויהיה הלשון הזה מן לא אוכל
ללכת באלה כי לא נסיתי ויואל ללכת כי לא נסה ·

כענין לנסות · והרב אמר במורה הנבוכים כי
אמר להם אל תיראו כי זה אשר ראיתם היה
שכשינסה יי' אלהים אתכם להודיע ערך אמונתכ'
וישלח לכם נבא שקר שירצה לסתור מה ששמעת'
לא תמעד אשוריכם לעולם מדרך האמת כי כבר
ראיתם האמת במעמדכם · ואם כן יאמר בעבור
שיוכל לנסות אתכם לעתיד בא האלהים עתה כדי
שתהיו עומדים לו בכל נסיון · ועל דעתי הוא נסיון
ממש יאמר הנה רצה האלהים לנסותכם התשמרו
מצותיו כי הוציא מלבבכם כל ספק ומעתה יראה
הישרים אוהבים אותו ואם תחפצו בו ובמצותיו · וכן
כל לשון נסיון בחינה · לא אוכל ללכת באלה כי לא
נסיתי · לא בחנתי נפשי מעולם ללכת בהן ·
ויתכן שיהיה הנסיון הזה בטובה כי האדון פעמים
ינסה עבדו בעבודה קשה לדעת אם יסבלנה
לאהבתו · ופעם ייטיב עמו לדעת אם יגמול
אותו כטובה אשר עשה עמו להוסיף לאדוניו עבוד'
וכבוד · כענין שאמרו חכמים אשרי אדם שעומד
בנסיונו שאין לך בריה שאין הקב"ה מנסה אותה
העשיר מנסה אותו אם תהא ידו פתוחה לעניים ·
העני מנסה אותו אם יכול לקבל ייסורין וכו' · ולכך
אמר הכתו' היטיב עמכם האלהים להראותכם את
כבודו אשר לא עשה כן לכל גוי לנסותכם אם
תגמלו לפניו כטובה אשר עשה עמכם להיות לו
לעם נחלה כענין שאמר הלה' תגמלו זאת ואמר רק
אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה וגו' כי העמי'
אינם חייבים לו כמו אשר ידעתי אתכם פנים בפני' ·
אתם ראיתם כי מן השמים דברתי עמכם
טעם שיאמר להם אחרי שראיתם במעמדכם כי מן ה'
השמים דברתי עמכם ואני הוא האדון בשמים
ובארץ אל תשתפו עמי אלהי כסף ואלהי זהב כי אין
לכם ערך אתי לעשר אחר · ושיעור הכתוב לא
תעשון אתי אלהי כסף ולא תעשו לכם אלהי זהב ·
ולדעתי פירושו לא תעשון אתי כסף ואלהי זהב להיות

לכם לאלהים אתי ולא תעשו לכם כלל הזהיר מן ה
האמונה בהם ויחזור ויזהיר מן העשייה לבדה
כענין ופסל ומצבה לא תקימו לכם ·· ועל דרך האמת
טעם אתי כטעם על פני וכבר רמזתי פירושו · וכת'
רש"י כי מן השמים דברתי עמכם וכתו' אחד אומר
וירד יי' על הר סיני בא השלישי והכריע ביניהם
מן השמים השמיעך את קולו ליסרך ועל הארץ
הראך את אשו הגדולה כבודו בשמי' ואשו וגבורתו
בארץ זה לשון הרב ואינם מכוון · אבל הכרע
הפסוקי' מדרש חכמי' הוא ולאמתו הוא כי הש' בשמי'
וכבודו בהר סיני כי באש יי' וכתו' ועל הר סיני ירדת
ודבר עמהם מן השמים · והמקראות כלן מבוארו'
בלשונם לכל יודע וכבר בארתי הכל למעלה · ורא"א
כי מי שיש לו לב יבין הטעם בפרש' כי תשא ודברי
פי חכם חן ·· מזבח אדמה תעשה לי פירו'
כי אמר לא תעשון אתי אלהי כסף וזהב לקבל כח
עליונים בעבורם להיות אמצעים ביני וביניכם כי
בכל מקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך אני
בכבודי וברכתיך אין לך ערך לאמצעי · ועל ד"נ
במזבחות שהם העושים במשכן ובמקדש הזהיר
מעשות המזבחות באדמה ובאבנים לאמר שיעשו ג"כ
המזבחות לשם לבדו ושם יזבחו העולות והשלמים
ולא לשדים על פני השדה ובכל המקום אשר יזכרו
את שמו יבא בכבודו עליהם לשכן שכינתו בתוכם
ולברך אותם · וטעם ואם במעשה חובה לו אם
יגיע הזמן שתבנו לנחת את הארץ ולבנות לו מזב'
אבנים בעת הבחירה השמר שלא תבנה אתהן גזי'
שתחשוב לעשותם כן למעלה הבנין · ודעת רא"א
שהמעלה על מזב' הבריח שבסל' משפטי' בפירושו
ועל דרך האמת הכתובים כסדרן אתם ראיתם כי מן
השמים דברתי עמכם בשמי הגדול ולא תעשון על
פני אלהי כסף וזהב אבל אתה מותר לבנות תעשו מזבח
לפני ולזבוח עליו עולות גם שלמי' בכל המקום אשר
אזכיר את שמי כי אבוא אליך וברכתיך ברכו' שמי' ·

מעל. ברכות תהום רובצת תחת׳ ואומר מזוכרם
בכך׳׳ **ולא תעלה** במעלות
על מזבחי בעבור כי
הקהיל לעלות במזבח השלם מעלות ולא איחר זה
עד שוב בדברי הקרבנות בתורת כהנים וזו כאיה
לדברי החכמים ואין צריכין חזוק ׳׳

כי חרבך הנפת עליה · לאסור בהם
נגיעת הברזל כמו שאמר
אבנים שלמות תבנה את מזבח ה׳ אלהיך לא תניף
עליהן ברזל והזכיר כאן הברזל בלשון חרב כי כל
כלי ברזל אשר בהם פיות כורתות יקראו חרב יאמר
בסיף ויעש לו אהוד חרב ולה שני פיות ובאיזמל
קח לך חרב חדה · ויאמר בכשיל וכלפות אשר
ישתברו מן הכשן ומגדלותיך יען בחרבותיו וכן זה
המסתת האבנים יקראוה חרב׳ וטעם המניעה
כדברי רבותי׳ להורות מעשה שלא יונף המקצר על
המאריך · ור׳ אברהם אמר שלא ישאר הנפסל
מן האבן באשפתות והמקצת בפני במזבח השם ·
או שלא ילקח ממנה לעשות מזבח לע״ז כי שבריה
יעשו כן אולי יצלחו · והרב אמר במורה הנבוכים
שהיה הרחקה שלא יבאו לעשות בהן צורה והגיה
אבן משכית כי היה כן מנהג עובדי ע״ז · ואני
אומר כי טעם המניעה בעבור היות הברזל חרב
והוא המאריך השלם ולכן נקרא כך · והנה עשו
אשר שנאו השם הוא היורש החרב שאמר לו ועל
חרבך תחיה והחרב הוא כחו בשמים ובאר—ץ כי
במאדים ובמזלות החרב והדם יצלח ובהם הרצח
גבורתו ולכן לא יובא בית ה׳ · וזהו הטעם שאומרו
הכתוב בפירוש אומר לא תבנה אתהן גזית כי
בהניפך עליהם שום ברזל לעשותם כן הנפת עליך
חרבך המורכה הבנה חללה ויחללת אותם ומפני זה
לא היה במשכן ברזל כי גם יתדותיו שהיו טובע—ת
יותר מברזל עשה נחשת׳ וכן בבית שלמים לא
נעשה בו כלי ברזל ולכן המשכן כי השיתוף—

אינה עשויה והכתוב לא אסר לבנות גזית ורבן
בהניף עליהן ברזל ׳ כי פירש כאשר חרבך הנפת
ומפרש מזה לא תניף עליהן ברזל ואם בא לפסות
אותן בכלי כסף או בשמיר שאומרו רבותינו הרי
זה מותר אע״פ שאינן שלמות וזה ישבר טעמו של
ר׳ אברהם גם טעם הרב בעבור זה אינם נכון ׳
והנה שלמה הוסיף במעלה שלא נשמע כל כלי
ברזל בבית בהבנותו אע״פ שהיה מותר שהכתוב
במעלתו לא תבנה אתהן גזית כי אי אתה בונה
אבל אתה בונה בהיכל ובקדשי הקדשים ועוד את
מקיים ומקבות והגרזן כל כלי ברזל לא נשמע ב׳
בבית בהבנותו בבית אינו נשמע אבל בחוץ נשמע
והיה העשוי הוא שהיו עוקרין האבנים מהרריהן
בכלי ברזל ומסתתין שם בברזל כאשר יכרתו גם
כן בברזל העצים והברושים אשר היו בבית׳ וכן
כתוב ויסעו אבנים גדולות אבנים יקרות ליסד ה
הבית אבני גזית וכאשר יביאו אותן אל הבית ל׳
לבנות הקירות לא יתקנו אותן בברזל ולא ישפו א׳
אותם עליהן כלל כדרך הבונים ׳ וזהו שאמר אבן
שלמה מסע נבנה ומקבות והגרזן כל כלי ברזל
לא נשמע בבית בהבנותו׳ לא שהיה שלמה לבנאי
רק שהיה שלמה שאין בה פגם כדי שתחבר בה ב׳
בפנן אבל היא חלקה ושוה · ופירוש מסע שהיא
גדולה כאשר הסיעו אותה מן ההר לא יחלקו לה
הסלע לאבנים מרובות כמנהג הבונים ולא יתקנו
אותה בכלי ולא יוסיפו במקבות והגרזן כמנהג
כל בונה אחר · כי לא רצה שלמה עליו השלו—ם
שישמע בכל הר הבית קול ברזל ׳ וכל זה להרחיק
הברזל ממנו ׳

וזה כדעת ר׳ ירמיה במסכת סוטה · אבל כדעת
ר׳ יהודה אבני גזית בבית שם אותם לא נבררו ה
המקדש ׳׳ ועל דעתו פירוש המקרא
ויסעו אבנים גדולות אבנים יקרות ליסד הב—ית
הבית ואבני גזית׳ כלומר שהסיעו גם אבני

גזית וקם לשתו. וכן נראה בפשט הכתוב כי הזהיר
עשה אבני גזית דכתיב ויבן את החצר הפנימית
שלשה טורי גזית. ולא הזהיר רק בהיכל ובדביר
וכל זה ליחוק הגבול מן הקדש. והגבול אשר
הקדים דוד שלא נזהר משקלו לגבות ממנו כלם
לגרות העצים ולחטב האבנים היה.
וטעם המעלות יראת המזבח והדורו לכבוד השם
ולמנעת השם טעמים רבים בכל אחת כי יש בכל
אחת מעלות רבות לגוף ולנפש ..

סדר ואלה המשפטים

טעם ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם. כי רצה
להקדים להם המשפטים כי כאשר היה בעשרת
הדברות הדבור הראשון בידיעת השם והב' באסו'
ע"ז חזר ועוה את משה כה תאמר אל בני ישראל
אתם ראיתם שהזהרתם אתה עד שיתמו לבם למה
שראו ויזכרו במעמד הגדול שעיניהם כי אתם ראיתם
כנגד דבור אנכי ולא תעשון אתי כנגד לא יהיה לך
להשלים ענין ע"ז ואלה המשפטים כנגד לא תחמוד
כי אם לא ידע האדם משפט הבית והשדה ושאר
הממון יחשוב שהוא שלו ויחמדהו ויקחהו לעצמו
לפיכך אמר תשים להם משפטים ישרים ינהיגו
אותם בטעם ולא יחמדו מה שאינו שלהם מן הדין
וכך אמרו במדרש רבה כל התורה כלה תלויה
במשפט לכך נתן הקב"ה דינין אחר עשרת הדברו'
וכן יתפרש באלה המשפטים המשפט בע"ז ובכבוד
האב והרציחה והגלוי' הנזכרים בעשרת הדברות
ודרשו לפניהם ולא לפני גוים מפני שהיה רצו'
לומר אשר תשים להם כמו שאמר שם שם לו חק
ומשפט ואמר לפניהם שהם יהיו הדיינין על
השופט יבא הלשון הזה ועמדו שני האנשים אשר
להם הריב לפני י"י לפני הכהנים והשופטים עד ע'

עמדו לפני הצדק למשפט לפני כל יודעי דת ודין
ודרשו לפניהם ולא לפני הדיוטות מפני שכתב
במשפטים והגישו אדניו אל האלהים. עד האלהים
יבא דבר שניהם. וכתוב גם כן ונתן בפללים שהם
הדיינין המומחין הממונין על משה רבינו. ולכך
אמר בכאן שהמשפטים האלה ישים אותם לפני
האלהים שיזכר ולא לפני הגוים. ולא לפני מי שאינו
שופט על פי התורה והוא הדיוט לזה שאסור
לבא לפניו כשם שאסור לבא לפני גוים ואע"פ
שיודע שידינהם כדינינו. אף שההדיוט הוא יודע
שורת הדין וידין לו כהוגן. אבל הוא אסור לשומו
דיין ולהשתדל לו שיכוף את בעל דינו לדון לפניו.
וההדיוט עצמו אסור לדון להם. ואע"פ שהוזכרו
הכינוים שתי הכתות האלה כאשר יש הפרש ב'
ביניהם שאם רצו שני בעלי הדין לבא לפני ההדיוט
שמישראל מותר הוא והדבר קבלו עליהם דינו דין.
אבל לפני גוים אסורים הם לבא לפניו שידונו
להם בדיניהם לעולם ואפילו הן דיניהם כדינינו
באותו ענין ..

כי תקנה

עבד עברי. התחיל המשפט
הראשון בעבד עברי מפני שיש בשלוח העבד
בשנה השביעית זכר ליציאת מצרים הנזכר בדבור
הראשון כמו שאמר בו וזכרת כי עבד היית בארץ
מצרים ויפדך י"י אלהיך על כן אנכי מצוך את
הדבר הזה היום. ויש בו עוד זכר למעשה
בראשית כשבת כי השנה השביעית לעבד שבתון
מאלהיו כיום השביעי. ויש בו עוד שביעי
בשנים שהוא היובל כי השביעי נבחר בימים ובשני'
ובשמטות והכל לענין אחד. והוא סוד ימות
עולם מבראשית ועד ויכלו. ולכן המצוה
הזאת ראויה להקדים אותה שהיא נכבדת מאד כי
רומזת דברים גדולים במעשה בראשית. ולכך
החמיר בה הנביא מאד. ואמר אנכי כרתי ברית
את אבותיכם מקץ שבע שנים תשלחו וגו' בגמרא

במעלות כאשר תגזור התורה גבול על שמירת הארץ
וכמו שכתוב עד בנא׳ · וכאשר השלים משפט
המזבח הזכיר בעבדים העברים הכל במשפט לא
תרצח שהיא האמורה ובכבוד האבות ובלא תנאף
וחזר למשפט מכה איש בלא שימות בו · ואחרי כן
לגניבת העבד שהיא האמורה מגניבה תולדות
ואחרי כן לאיברי הישראלים והעבדים · ואחרי כן
לנזקי הבהמות בגניבה וכל הפרשיות בסדור
ובכוונה נכונה · **ויצאה** אשתו עמו · כת׳
רש״י וכי מי הכניסה שתצא אלא
מגיד שהקונה עבד עברי חייב במזונות אשתו
ובניו ומדרש חכמים הוא והכתוב עצמו הפשט
מכתוב אחר שאמר ויצא מעמך הוא ובניו עמו ·
ולא נתברר לי בזה הענין אם מעשה ידי האשה
והבנים לאדון כל הימים אשר יזון אותם · והנראה
בעיני שהוא נכנס במקום הבעל כי חובה התורה
על האשה והבנים שחייבים תלויים להשתעבד מכח
בידי הבעל ועתה שנמכר יאבדו בצרתם · ולכן שם
את האדון אשר הוא לקח מעשה ידיו להיות להם
במקומו · וא״כ לא יהיה על האדון רק חיוב הבעל
בלבד יקח מעשה ידיהם כאשר יעשה הבעל ויזון
ויפרנס וזה לשון ויצאה אשתו עמו כי היתה אשת
העבד עם בעלה כשפחה לאדניו שהרי מעשה ידי
שניהם שלו והוא חייב במזונותם אין בניהם אלא
שהרשות ביד האשה לעבוד לנפשה וכן הבנים אינו
חייב להם במזונות אלא בקטנן בזמן שהאב מעניק
אין הבן לזון אותם וכן פרש״י במסכת קידושין וכל
זה חמלה מאת השם עליהם ועל העבד שלא ימות
בצערו בהיות עמלו בבית נכרי · ובנו ואשתו יהיו
נשטם ואע״פ שלא היה הוא מחוייב במזונותם
מדין התורה כמו שנתבאר בתלמוד בכתובות
אבל מנהג כל הארץ לפרנס אדם אשתו ובניו
הקטנים צוה הא״ל ברחמיו להיות הקונה כאב
רחמן להם · וכוונת חכמים בבנו הבנים והבנות
ולאיתי במכילתא יכול שיהא חייב במזונות אדום

ושומרת יבם ת״ל אשתו להוציא שומרת יבם שאינה
אשתו עמו להוצי׳ ארוסה שאינה עמו · וגם זה ראיה
לדין שאמרתי כי אין מנהג בארוסה ושומרת יבם
להמשך על האיש ולכן לא הטילה התורה מזונותם
על האדון ואפילו אם נתחייב היבם והארוס לזון
אותם מן הדין בזמן הידוע בתלמוד הוא ע״ד״ין
כשאר חובותיו ולא נתחייב בהן האדון · ושוב
מצאתי במכלתא אחריתי דר׳ שמעון אם בעל אשה
הוא מה הוא חייב במזונותיו אף אשתו ובניו חייב
במזונותיהן עדין אני אומר אשה ובנים שהיו לו עד
שלא לקחו רבו רבו חייב במזונותיהן שמתחלה לא
לקחו אלא על מנת כן אבל אשה ובנים שהיו לו מן
משלקחו רבו לא יהא רבו חייב במזונותיהן תלמוד
לומר אם בעל אשה הוא ונ״ג שתי נשים כאן אחת
עד שלא לקחו רבו ואחת משלקחו רבו יכול אפי׳ היו
לו ארוסה ושומרת יבם הוא אינו חייב במזונותיה
רבו חייב במזונותיהן אשתו ובנו זהו שהוא אין
חייב במזונותיהן ורבו חייב במזונותיהן ת״ל ויצאה
אשתו עמו אשה שהיא עמו יצאה זו שאינה עמו
יכול אפילו התחילה והיתה לו אלמנה לכהן גדול ג׳
גרושה וחלוצה לכהן הדיוט תלמוד לומר ויצאה א׳
אשתו עמו אשה שראויה להתקיים עמו יצאה זו
וכו׳ יכול אפילו נשא אשה שלא מדעת רבו תלמוד
לומר הוא מה הוא מדעת רבו אף אשתו מדעת
רבו יכול יהא מעשה בנו ובתו של רבו ודין הוא
מה עבד כנעני שאין רבו חייב במזונותיו מעשה
בנו ובתו של רבו עבד עברי שרבו חייב ב׳
במזונותיו אינו דין שיהא מעשה בנו ובתו של
רבו תלמוד לומר הוא מעשה ידיו של רבו ואין
מעשה בנו ובתו של רבו ·
ויצאה אשתו עמו · אל תפרישנו מאשתו · אל
תפרישנו מבנו עד כאן הברייתא הזו ·
ועדין אני אומר שאם רצה אשתו ובנו לזון משל
אדון הוא לקח מעשה ידיהם כמו שהזכרתי ·
ולא באו למעט בברייתא הזו

אלא שאינם של כדין עבד כנעני וכדין העבד
עצמו אלא יכולין הם לומר אין אנו שומעים ואין
אנו עושים ונתחדש לנו מן הברייתא הזו שאם כשאין
אשה אלא כרבן אדונו אינו חייב במזונותיה ולא
במזונות ולדיה שכיון שברשות אדונו למסור לו ש׳
שפחה כנענית אינו חייב במזונות הישראלית הזו׃
ודרשו שכר מעולת עמו שלא תפרישנו מאשתו ו
ומכאן לומר שאין רבו יכול לומר לו עם השפחה
שמסרתי לך תתייחד ותישן בלילה ולא עם אשתך
הישראלית אלא הרי הדבר ברשות העבד ׃

אם אדניו יתן לו אשה ׃ בכנענית
הכתוב מדבר או אינו א׳
אלא ישראלית ת״ל האשה וילדיה תהיה לאדוניה
הא בכנענית הכתוב מדבר וזה לשון ברייתא השנויה
במכילתא ׃ וכתב רש״י שהרי העבריה אף היא י׳
יוצאה בשש ואפילו לפני שש אם הביאה סימנין ש׳
שנאמר ימכר לך אחיך העברי או העבריה ואין
זה מכוון כהוגן כי אם כאומר שהיא בישראלית לא
במוכר את בתו לאמה שיוצאה בסימנין כי היאך
יתננה לו אדונו והוא אין בידו למכרה לגוס אחדס
אחר ׃ וכן הראיה שאמר שאף היא יוצאה בשש
אינה ׃ אלא לדבריו שכתב במוכר עצמו שאינו
נמכר אלא לשש וגם בתלמוד דברי יחיד והלכה
במוכר עצמו שנמכר לשש ויותר על שש׃ ואם כן
אין אשה יוצאה בשש אלא בשמכרה אביה אבל מה
מה שאמרו הא בכנענית הכתוב מדבר מפני ש׳
שאמר האשה וילדיה תהיה לאדניה שהולדים כ׳
בכנענית לאדון שולד שפחה ונכרית כמוה אבל
בישראלית אפילו היתה גדולה ואפילו כאמה שהביא
האשה רשאה למכור את עצמה בשנה של אב הן׃

והגישו אדניו אל האלהים ׃ לב״ד צריך
שימלך במוכריו שמכרוהו לו ׃
ואמר ר״א כי נקראו השופטים אלהים בעבור שהם
מקיימי משפטי האלהים בארץ ׃ ולדעתי יאמר כ׳
הכתוב והגישו אל האלהים ועד האלהים יבא דבר
שניהם לרמוז כי יהיה האלהים עמהם בדבר המשפט
הוא יצדיק׃ הוא ירשיע וזהו שאמר אשר ירשיעון
אלהים וכך אמר משה כי המשפט לאלהים הוא׃ וכך
אמר יהושפט כי לא לאדם תשפטו כי לה׳ ועמכם
בדבר המשפט וכן אמר הכתוב אלהים נצב בעדת אל
בקרב אלהים ישפוט כלו בקרב עדת אלהים ישפוט כי
האלהים הוא השופט וכן אמר ועמדו שני האנשים
אשר להם הריב לפני ה׳ וזה טעם כי לא אצדיק
רשע על השופט הכהן ונלקה שמות רבה אלה בשעה
שהדיין יושב ודן באמת כביכול מניח הקב״ה שמי
השמים ומשרה שכינתו בצדו שנאמר כי הקים ה׳
שופטים והיה ה׳ עם השופט ׃ ועבדו לעולם
פירשו רבותינו כי הוא עד היובל ׃ ואחר״כ כי פי׳ עולם
זמן בלשון הקדש כבר היה לעולמים אשר היו
לפנינו ומתם וישב שם עד עולם ולכן אמר ועבדו
לעולם לומר שכל יובל שאין במועדי ישראל זמן ארוך
ממנו ויציאת חירות כאלו עולם מתחדש לו׃ ויהיה
פירושו שישוב לומר הראשון שהיה חפשי והמשכי׳
יבין׃ כי לעולם כמשמעו כי השעבד עד היובל עבד
כל ימי עולם ולשון מכילתא ר׳ אומר בא וראה שאין
עולם אלה חמשים שנה שנא׳ ועבדו לעולם עד היובל
ושנה רא״ה מה שהשכל וכת׳ במקום אחד ׃
לא תצא כצאת העבדים כיציאת עבדים כנענים
בשן ועין כדדרשוהו רז״ל והרי הוא שאין עבד עברי
נקרא עבד סתם׃ ואינו תמה ולמה הוצרך הכתוב
לומר כן ואולי שלא נדון בעבריה שתצא גם בשן ועין
בקל וחומר מן הכנענית ואמר זה בעבריה והקיש אשה
העברי׃ אבל בלשון אמרו מפני שיציאת הכנענים בשן
ועין קנס הוא ואין למדין מן הקנסות עשה זה מנו
לא תעשה יוציא את האדון שאם בא להוציאה
מרשותו בשן ועין שישעבד בלבו אבל ישלם לה דמי
השן והעין ותהיה עמו לשעבד עד הזמן כי יהיה זה
רעה רבה שהפיל את שנה בכעסו עמה ויוציאנה
מממונו אשר היה מיחלת לשעבדו לאחר שפנים אותה
ועוד כי פעמים רבים יהיו דמי הנזק [illegible]

האיברים יותר מדמי עבדותה בהיות קרוב לבא
עתה · והאמיר הכתוב על האדון בלאו שלא יגזול
ממנה דמי ראשי איבריה אפילו ירבה להוציא־
בהם · ואיפשר שהוצאה עבורה אסורה עליו עד
הזמן כי אינם הכתוב במזונותיה ולעמוד עמו אולי
תמצא חן בעיניו ותהיה כאשר הזכיר בלאו ג
בשארה כסותה ועונתה לא יגרע · ולא הזכיר־
ימנה לא תצא כצאת העבדים בכלל שהיא יוצאת
לא תעשה · **לעם** נכרי לא ימשול למכרה ·
אינו רשאי למכרה לאחר לא האדון
ולא האב · בבגדו בה אם בא לבגוד בה שלא לקיים
בה מצות ייעוד וכן אביה שבגד בה ומכרה לזה
לרשי · ואם כן יהיה לעם נכרי כמו לאיש נכרי ו
ולא מצאנו לו חבר בכל הכתוב ושמא יהיה למ״ד
לעם נמשך לעם לנכרי לא ימשול למכרה ופירושו
כמו תתנם מאכל לעם לציים שפירש מי הוא
העם אנשי הציים כן אמר לא ימשול למכרה לעם
ופירש לנכרי כלומר לאיש נכרי מכל העם ויהיה
נכרי כמו ועצביך בבית נכרי בבית איש אחר־
ומכריה אמריה הלשון שאינה אשתו וכל זה־
לקיים דברי חכמים שאומרים כך שאין אדם רשאי
למכור את בתו לשפחות אחר שפחות ואמרו כיון
שבגד בה שוב אינו רשאי למכרה · אבל ראיתי
במכילתא לעם נכרי לא ימשול למכרה הרי זו א
אזהרה לב״ד שלא ימכרנה לנכרי · ונראה מלשונם
שאינה אזהרה שלא ימכרנה פעם אחרת לא לזה
ולא לאחר אבל הוא מצוה לנכרי מן הנכרי שלא
ימכור אדם בתו לגוי לשפחות כי מפני שאמר־
בעבד עברי ונמכר לגר תושב עמך או לעקר־
משפחת גר הוצרך לומר שלא יעשה כן באשה ו
והטעם ידוע וזה פשוטו של מקרא בולאי שיאמר
כי אחרי שקדם האב המוכר לא יוכל למכרה לגוי
והוא הדין מתחלה אבל כי לפעמים אדם רוצה־
מאד לפדות את בתו מן האדון שלא יעדה ויחפוץ
למכרה לגוי לשנה או לשנתים להוציא־ ממנה

והזכירו הכתוב מה או יחזור לתחלת הענין כי
ימכור איש את בתו לאמה · לא ימשול למכרה־
לנכרי · ואם כן מה שדרשו בתלמוד שלא ימכור
אדם את בתו לשפחות אחר שפחות הוא מייתור
בבגדו בה שהרי לעם נכרי איננו רשאי למכרה ל
לעולם וא״כ למה אמר בבגדו בה שמשמעו לומר
דכיון שבגד בה פעם אחת ומכרה לשפחות לא י
יבגוד בה פעם אחרת לפיכך ידרשו הכתוב כן לעם
נכרי לא ימשול למכרה ובבגדו בה · כלומר ולא י
ימשול למכרה בבגדו בה שכיון שמכרה שוב לא י
ימכרנה ובהרבה מקומות דרשו כך · הרי בזה־
הפך לגר אשר בשעריך תתננה ואכלה או מכור ·
תלמוד לומר תתננה ואכלה או מכור לנכרי ·
וכן דרשו בכאן ויצאה חנם אין כסף ומפני שייתר
עשו ממנו שתי יציאות ויצאה חנם ויצאה אין כסף
ולמדו ממנה יציאה בנערות ובבגרות לפי שאינה
נערות והוא בגר דאיסרת כמו שאמר בתחלת
קדושין · ודרך הפשט בפרשה הזאת שיאמר כי
ימכור איש את בתו הקטנה לאמה לא תצא כצאת
העבדים הללו הנמכרים בשמטה ויובל שלא יוכל
האב להוציאה משם לעולם · אם תיטב הנערה־
בעיניו ותשא חסד לפניו אבל יקחנה לו לאשה־
כרצונו · ואם רעה בעיני אדוניה אשר לא יעדה ל
להיות לו לאשה כי הקונה בת ישראל לקחתה ר״ל
לאשה יקנה אותה והנה היא מיועדת לו מן הסתם
ועתה אם לא יאעצנה אדוניה והפדה האב המוכר
כי אסור לו להשהות עוד בה האדון מעת שיאמר לא
חפצתי לקחתה ולא יוכל למכרה · לעם נכרי בבאו
לבגוד בה כי זאת בגידה שימכור אדם בתו זולתי ל
לפי שיוכל לשאת אותה · או טעמו שכל מוכר בת
בוגד בה ·· ואם שלש אלה־
הייעוד לו או לבנו או הפדיון לא יעשה לה או תצא
חנם אין כסף כצאת העבדים הנמכרים ··
כמשפט הבנות יעשה לה־ ·
על דרך

המשפט יתכן שיאמר שאם ייעדנה האדון לבנו ·
והוא הסדור שיסדרנה לו כי ייעד לשון זימון הוא
מן המועד אשר יעדו כמשפט אשר יעשה האדם
לבנותיו יעשה לה שיתן לה משפט כמוהר הבתולות
ועם בוא כאשר עם בהענקה והכל אשר מאתו ׃
יה׳ · ועל דעתי והוא האמת כמשפט הבנות אשר
ישיאו אותן האבות יעשה לה הבן ופירש משפטן
כי אם יקח אחרת שארה כסותה ועונתה של זו לא
יגרע · ואין צריך לומר אם לא ישא אחרת כי דבר
הכתוב בהווה · ופירש׳ שארה מזונות · כסותה ―
כמשמעה עונתה תשמיש וכן אמ׳ אונקלוס ורבה׳ ׃
ובגמרא אמרו על מי שאמר כך · ואלו הנה סבר
מזונות לאוריית׳ דתניא שארה אלו מזונות וכן הוא
אומ׳ וימטר עליהם כעפר שאר · והמובן בבונות
הנאמ׳ שהם דברי יחיד והלכה מזונות תקינו לה ―
רבנן · וגם על הפשט לא יזכיר במזונות שאר
שהוא הבשר והראוי שיזכיר לחמה כי על לחם ―
יחיה האדם וגם יהיה החיוב · ויחשב ר״א לתקן זה
ופירש שארה מזון שיעמיד שארה שהוא בשרה ·
ואינו טעם שאמ׳ הכתו׳ לא יגרע הבעל בשרה
ולכך אני אומ׳ כי פי׳ שאר בכל מקום בשר הקרב
והקרוב לבשרו של אדם נגזר מלשון שארית כלו
שאר בשרו מלבד בשר נפשו ויקראו הקרובים שאר
אל כל שאר בשרו שארה הנה כענין עצמי ובשרי
אתם · ויאכלו את בשרו · וכן שם ושאר ושן וככל ·
ורעו הקרוב אליו · וכן בכלות בשרך ושארך עמך
ובמקום שם הבשר הקרוב לך · ויקרא הבשר הנאכל
שאר וימטר עליהם כעפר שאר כי הבשר הנאכל
ידבק באוכל ויחזור לבשרו · ויתכן שיהיה מוז ―
בכלות בשרך ושארך בשר נפשך ושאר הבשר לב
הנעשה מן המאכל יכלה ולא יהיה כך לבשר ―
והקרא האשה שאר לבעלה כמו שדרשו כי אם ―
לשארו זו אשתו והוא מן הטעם שאמ׳ ודבק באשתו
והיו לבשר אחד · והנה שארה קירוב בשרה וכסות
כסות מטתה כמו שנא׳ כי היא כסותו לבדה היא

ישכב ועונתה הוא עתה שיבא אליה לעת דודים ·
ואם יהיה פי׳ שאר כמו בשר כדברי המפרשים ―
ואמ׳ כל שאר בשרו בשר בשרו כענין אחינו
בשרנו הוא ג״כ נפר׳ שארה לא יגרע שלא ימנע
ממנה בשרה כלומ׳ הבשר הראוי לה והוא בשר ―
הבעל אשר הוא עמה לבשר אחד · וענין הכתו׳
שאמ׳ שאם יקח אחרת קירוב בשרה של זו וכסות
מטתה ועת דודיה לא יגרע ממנה כי כן משפט
הבנות · והטעם שלא תהיה האחרת יושבת עמו על
מטה כבודה והיו שם לבשר אחד וזאת עמו כפלג׳
ישכב עמה בדרך מקרה ועל הארץ כבא על אשה
זונה אולי יאמר לאמה קטנה ופלגש תהיה בשני
ולכך מנעו הכתוב מזה וכך אמרו חכמים שארה
זה קירוב בשר שלא ינהג בה מנהג פרסיים שמשמשי׳
מטותיהן בלבושיהן · וזה פי׳ נכון כי דרך הכתוב
בכל מקום להזכיר המשכב בלשון נקי ובקיצור ·
ולכן אמר כאלו ברמז שארה כסותה ועונתה על
שלשת הטעמים אשר לאדם עם אשתו בחבורן
ובא זה כחונן על דין הה״לכה · ואין המזונות ―
ומלבושי האשה התקנה מדבריהם ··

ומכה אביו ואמו מות יומת · כבר למדו
חכמים שמיתתו בחנק ולכך סמך
לו וגנב איש ומכרו ונמצא בידו מות יומת שגם ―
הוא בחונק מיתתו והמפרשים אמרו מקלל אביו ואמו
חמור שהוא בסקילה שנאמר בו אביו ואמו קלל
דמיו בו · וכל מי שנאמר בו כלשון הזה הוא ―
בסקילה כלמד ממה שכתוב באבן ירגמו אותם ל׳
דמיהם בם · והחמיר במיתת ―
המקלל אביו ואמו יותר ממיתת המכה מפני
שחטא הקללה מצוי יותר שהכסיל כאשר יכעס
והתקצף וקלל במלכו ובאביו ואמו תמיד כל היום
והעבירה כפי מציאותה תמיד צריכה ייסור גדול
או מפני שיש בקללה חטא גדול יותר שהיא ― ב׳
בהזכרת השם והנה צריך להעניש על ― חטאו
באביו ואמו

ועל אשר נשא שם לא אמנו לפשע ויתאחר ״
והגאון רב סעדיה אמר כי הכתוב דבר בגונב איש
נפשות בעבור כי על הרוב הגונבים הם קטנים ו
ונגלו במקום אחר ולא יכירו אבותם · ויבא שיכיר
ויקלום ולכן ראוי להענש הגונב במיתה כאשר כי
הענש הוא עליו ·· **ונמצא** בידו שראוהו
עדים שגנבו ומכרו ונמצא בידו
קודם המכירה לשון רש״י ז״ל · ולא הבינותי זה אם
לומר שיראוהו עדים בידו קודם המכירה ומה תועלה
על דעתך שיהא זה נקרא עליו עד שיראו עדים ש
שגנב ומכר · ודי במה שאמר וגונב איש ומכרו ב
בעדים והמצוא בידו איננה ראיה במורה אבל
הכתוב הוא בא לומר על מה ששנו הגונב נפש
מישראל אינו חייב עד שיכניסנו לרשותו ואמרו
ונמצא בידו ולא מכרו · מכרו ועדין הוא ברשותו
פטור · והענין לומר שאינו כדין שאר הגונבים ב
בממון שאם טבח ומכר ברשות הבעלים פטור
ואם הגביהו או הוציאו מרשות הבעלים חייב · וכן
זה צריך שיהא הגונב לרשותו וכן אם הגביה הנער
על כתפו ומכרו לאחר חייב הוא דהא קרינא ביה
ונמצא בידו ולא תהא הגבהו קונה בו יותר ממכרו · וכן
מה שאמרו מכרו ועדין הוא ברשותו שלא הוציאו
הלוקח מרשותו כלל ואף על פי שנתן בו מעות כיון שלא
הוציאו משם פטור · ולא ידעתי אם לומר שצריך
קנין כמשפט הקנות שימסרנו מרשות מוכר ל
לסימטא או שיגביהנו או היה גוררת הכתוב בנפש
ולומר שאפילו נגמר המכר ביניהם וקנה בהגבהה
או במשיכה בחצר של שניהם יהיה פטור עד שי
שיצא מרשותו לרשות לוקח · וכן נראה · ורש״י פי׳
שם בפירושיו בגמ׳ ועדין הוא ברשותו של גנב
עבדו ופטור מפני שאין כאן גניבה כלל · ואם לא
נתחדש כאן דבר שלא כמשפט גנבת ממון · ועל כל
ענין שיעור הכתוב וגונב איש ונמצא בידו ומכרו
מות יומת · ויתכן שיהיה עד כסדרו ונמצא בידו
של לוקח שאם גנב את הנפש והוליכו לביתו והוא

שם הלוקח ומכרו לו ולא הוציאו הלוקח משם אינו
חייב שלא נגמר המכר ביניהם או אפילו בשנגמר
המכר יפטר כמו שכתבתי ·· **באבן** או
או באגרוף על לשון רז״ל אגרוף הוא
היד שיקבץ האצבעות לתוך הכף להכות בה כמו
שאומרין בעל אגרוף אגרופו של בן אבטיח וכן
באגרוף רשע יד רשע המכה · והזכיר הכתוב שתי
הכאות אחת קשה והיא האבן ואחת קלה לא תמית
על הרוב לומר כי בשתיהן צריך אומד ויודעין א
אותו ואם ימות זה כנגד שהכהו על נפשו רוצח הוא
מות יומת ואם לא ימות ישלם שבתו ורפואי ··
ובמכילתא ר׳ נתן אומ׳ הקיש אבן לאגרוף ואגרוף
לאבן מה האבן שיש בה כדי להמית אף אגרוף
שיהיה בה כדי להמית ומה אגרוף במדוע אף אבן
במדוע הא אם נתערבה באבנים אחרות הרי זה
פטור לומר שאם נתערבה באבנים אחרות מ
משערין את הקלה שבהן ואם אין בה כדי להמית
פוטרין אותו · ואחרים אמרו כי אגרוף רגב עפר
מלשון עבשו פרודות תחת מגרפותיהם · והאלף
כאלף אזרוע והוא דעת אונקלוס שאמ׳ בכורמיזא
והזכיר את אלה גם כן לומר כי גם ברגב ימות
אם הכהו במקום שיש בו כדי להמית · וזה להבדיל
הקרבה מהם שאין צריך אומד כמו שאומרו רז״ל ;
על משענתו על בוריו וכחו
לשון רש״י ז״ל ··
ואמר אברהם כי טעמו שלא ישען על אחר כדרך
החולי רק על עצמו כי אז ינקה המכה שיוציאוהו
מבית הסהר · ולפי דעתי כי משענתו כפשוטו כי
כמו ואיש משענתו בידו מרוב ימים · משענת קנה
ויאמר הכתוב כי כאשר יתחזק המוכה והוא מתהל׳
תמיד בחוץ בשוקים וברחובות על משענתו כמשפ׳
החלשים שנתרפאו מחליו ונקה המכה · ולומר
שאפילו פשע בעצמו ומת בחולשתו אחרי כן לא י
יומת · ודבר הכתוב בהווה כי החולים שנתרפאו
למשכב לא יתהלכו בחוץ עד שתחזק מכתם

ויאמרו מילי דשכבה וזה טעם והתהלך בחוץ כי אם
יקום והתהלך בבית על משענת לא ינקה ובמכילתא
אם יקום והתהלך שומע אני בתוך הבית ת"ל בחוץ
אי בחוץ שומע אני אפי' מתמוטט ת"ל אם יקום—
וגם זה נכון מאד שיאמר הכתוב אם יקום ממשכבו
לגמרי והוא מתהלך תמיד בחוצות שלא יחזור—
למשכבו בכאבו מן החוץ כמנהג המתמוטטים אעפ"י
שהוא חלש ונשען על משענת ינקה המכה והכלל
כי כל זה כמין משל בחולה והדין הוא שיאמדוהו
לחיים ולכך תרגם אונקלוס על בורייה · ואמר רק
שבתו יתן ורפא ירפא, ולא אמר שבתו ורפואתו לרמוז
שיתן השכר לרופאים וירפאו אותו ולא יוכל להטעו
שיתן לו השכר והוא יעסק בו בדברים אחרים רק
ירפא בו על כל פנים · וכי יכה איש את עבדו
כבר למדו רז"ל בקבלה מטעם כי כספו הוא
שבעבד כנעני הכתוב מדבר · ופשוטו של מקרא
כדבריהם כן הוא באמת כי לא יקראו עבד ואמה
סתם אחיו העברי או העבריה · ואמר בשבט
בדיעה כי לדרכו של אדון להיות בידו שבט והוכיח
כי אעפ"י שהוא שבט מוסר ואינו מקל יד ישמר
ממנו ולא יכה בו אפילו העבד הכנעני מכה בלתי
סרה וזה טעם תחת ידו שהיה מכה אותו מכה—
רבה עד שמת ולא הוצרך לפרש משפטו אבל אמר
שלא יפטר בעבור שהוא כספו רק נקום ינקם—
כנקימת כל מכה איש ומת שאמר בו מות יומת ·
וע"ד הפשט אך אם יום או יומים יעמוד שיקום—
העבד ויעמוד על רגליו · ולכך הוצרך לומר יום או
יומים · וטעמו אם ביום ההוא גם ביום המחרת
יעמוד על רגליו לא יוקם · ושיעור אך אם יום או
יומים או ליום או ליומים וכמהו רבים · והנה בתחל'
אמר ומת תחת ידו והיה במשמע שימות בעת
הכאתו מיד · ושב לבאר שאם עמד ביום הכאה
על רגליו או אפי' לא היה יכול לעמוד כלל ביום—
ההוא ועמד ביום המחרת יפטר האדון אבל אם
לא עמד כלל חייב אעפ"י שמת ביום השני כי גם זה

מת תחת ידו ולא הוצר עמידה ביום השלישי כיון
שהיה שלשה ימים פטור הוא שהרי אין אתה קורא
בו ומת תחת ידו ·· וע"ד רבותי' הוצר יום או יומים
להודיע שצריך להיות כ"ד שעות וטעמו יום שהם או
יומים שאין בהם יום שלם ולא אמר יום בלבד היה
צריך שיעמוד מעל"ע ויום מעת הכאה במעשה—
בראשית ובשבתות ובמועדי' והיה יעמוד שיתקיים
וכן למען יעמדו ימים רבים יתקיימו · והוא הנכון
והאמת · כאשר ישית עליו בעל האשה
כשיתבענו הבעל בב"ד להשית
עליו ענש כל כך לשון רש"י ונכון הוא · וכן כאשר
ייטב לך ורבים כהם · והכוונה כי הוא חייב בדמי
הולדות כאשר ישית עליו הבעל ולא כאשר תשית
עליו האשה כי אין לה חלק וזכות בהם · אבל אונקלוס
תרגם כמה דישוי עליה ·· ואור"א ככל אשר ישית
עליו בעל האשה או יתן בפלילים כלו אמר שיתפשר
עמו לרצונו או ישלם כפי דיניהם על פי ב"ד · ואינם
נכון כי מה טעם לומר זה · ולפי דעתי כי אין
שולדים היזק עבר כי מי יודע אם יגלהו אמר—
הכתוב אעפ"י שאין כאן ממון השוויין בשים עליו
ענש והוא כמו קנס וממון שיטילו הדיי' עליו על
כרחו וכן ויתן ענש על הארץ ויין ענושים ישתו ·
ואמר שיהיה הענש ככל אשר ישית עליו בעל כי
האשה שהוא חפץ בילדיו וחשובים הם אצלו ויתן
זה בפלילים שלא יתן עליו ענש גדול יותר מהדי
דיניהן · ובמכלתא כאשר ישית עליו שומע אני
כל מה שירצה תלמוד לומר ונתן בפלילים ואין פלילים
אלא דיינין וכו' · עין תחת עין · הידוע בקבלת
רבותי' שזה ממון ויבא כלשון הזה בתשלומי'
ומכה בהמה ישלמנה נפש תחת נפש · ואמר ר"א
כי כונת הכתוב לומר שהוא חייב בכך אם לא יתן
כפרו והכתוב אשר עליו שלא נקח כפר לנפש ר
רוצח אשר הוא רשע למות · אבל נקח כופר—
ממי שהוא רשע לכרות אבר מאבריו · ולכן
לא נכרות אותו לעולם אבל ישלם

כדי דמיו · ואם אין לו יהיה עליו החוב עד שתשיג
ידו ופנט׳ והראיה לדברי חכמים מה שאמר למעל׳
רק שבתו יתן ורפא ירפא ואם נעשה באיש אשר
יכה את רעהו כאשר עשה בו מה ישלם אחרי כן
והוא גם כן צריך שבת ורפוי ואין טענה ממטע
המתרפא מהרה כי אין זה פשוטו של מקרא אבל
הכתוב ידבר בכל אדם וגם אם נתרפא יותר מהר
כבר לקחו נקיות ממנו כי עשימו לו כאשר עשה
בשוק · ועל דרך הפשט אין הבדל מזאת השאלה
לבד אם יאמרו כי המכה אשר יתן מום בעמיתו
והוא מום קטע שישאר בו בענין ויד ורגל וכויה
שתשאר ממנה הרושם לעולם אז נעשה כמוהו
בנפש והוא מה שאמר כאשר יתן מום באדם כן
ינתן בו ואין בזה תשלומי שבת ורפוי כלל אבל
אשר יכה אותו באבן או באגרוף על בגדיו ונפל
למשכב ונתרפא רפואה שלמה ולא נשאר בנפש
מום בזה אמר רק שבתו יתן ורפא ירפא והנה
הכתו׳ שהזכיר כויה ופצע וחבורה כפי משמעו כל
הנזקי׳ בכלל הזה והפצע והחבורה יתרפאו לגמרי
ומה שאמר הכתוב שם ואיש כי יתן מום בעמיתו
רמז לכלל כל המכות שלא הוצרך שם להזכיר
פצע וחבורה וכויה ואמר מום כי כל מכה עושה
מום לשעתו ואפי׳ המתרפא נקרא מום כאמרם
מום עובר · והתורה קראה גרב או ילפת או מרוח
אשך מום · וכלם עוברים ומתרפאים · וכתו׳ ילדים
אשר אין בהם כל מום · והכלל כי הקבלה בכל
מקום אמת ·· **וגם** בעליו יומת · הקלו רבותי׳
שהיא מיתה בידי שמים · וכמוהו והזר
הקרב יומת ומיתתו בו כי יחללוהו · וראיתי שלא בא
בתורה בחייבי מיתות ב״ד יומת בלבד אבל מות
יומת כאשר בכלם · ואין טענה ממכה אדם יומת
ולא משבת ונבלה המסית שכבר פי׳ בהם במקום
אחר · ולא ידעתי טעם להרבנו של אונקלוס שאמר
יתקטיל · ואולי ירצה לומר כי ראוי הוא שיהרג אלא
שיש עליו כופר או רצה לפרש שאמר הכתוב וגם

בעליו יהרג כאשר נהרג האיש המומת · כי יומו
יבא או במלחמה ירד ונספה לא ינקה אותו רבו
ללמד שהוא חייב בידי שמים למות ביד הורג · לא
מיתת עצמו כענין והרגתי אתכם בחרב · ואמר
עוד אונקלוס בפסוק והזר הקרב יומת יתקטיל
כי היה סובר כדברי ר׳ עקיבא שאמר הזר ששימש
במקדש ר׳ עקיבא אומר בחנק ·· **אם** כופר
יושת עליו · בעבור היות הכופר כפרה
כענין הקרבנו׳ ואם הוא אינו חפץ בה אין מכריחי׳
אותו לבא לבד לחייבו בכך ואפילו אם חייבוהו אין
ממשכנין אותו בעבור זה אמר אם ·· **או**
בן יגח או בת יגח · אמר או שהוא מוסיף
ושיעורו והמית איש או אשה או בן או בת משפט
אחד להם ויש אומרים שיבא במקום אם · וכן או
בנבלה היא טמאה או עשיתי בנפשו שקר או
נודע כי שור נגח הוא וכן רבים לדעתם וכלם עדי
שקר השכל בהם במקומם · והוצרך הכתו׳ לפרש
משפט הקטנים על דעת רבותי׳ בעבור כי הוצרך
למעלה לומר איש או אשה ללמד שהשוה אשה
לאיש לכל נזקים שבתורה ויכול לא יהא חייב אלא
על איש ואשה גדולים ת״ל או בן יגח או בת יגח
לחייב על הקטנים כגדולים וכן עשה הכתו׳ גם יכה
כל נפש אדם כמו שכתב רש״י · ועל דרך הפשט
בעבור שהשור הממית אדם גדול הוא רע מאד
כדוב שכול במדבר ואם הועד בבעליו ולא ישמרנו
הנה פשע פשיעה גדולה וראוי שיתחייב מיתה
וכופר אבל הממית את הקטנים אינו רע כל כך
ודרך רוב השוורים שלא ייראו מהם ויעלה על
הדעת שלא יתחייב בעליו ולפיכך הוצרך הכתוב
לאמר כי כמשפט הזה יעשה לו ··
והמת יהיה לו · לנזק · ששמין את הנבלה ונוטלה
בדמים ומשלם לו המזיק עליה תשלומי נזקו · לשון
רש״י ז״ל ולא ביאר את דינו כי אין צריך לומר בנבלה
הזאת שיטלנה הנזק בחשבון התשלומין כשיבא
אותה לבד לשלם הנזק שאפי׳ אין לו למזיק נבלת

וטרפות אחרות נבלות יפרענו בהם כפי דמיהם
שהכל אומרים לגבות שוה כסף אפי' סובין . אבל
הטעם לומ' כי הנבלה של נזק הוא ומיומו הוחשב לפי
אם פחתו דמיה אחרי כן הן שהנבלה אין על המזיק
לשלם אלא דמי המיתה אם היה השור כשהוא חי
שוה מנה וכשמת שוה חמשים וזו יש עליו חמשים
וזו וזה יספל בנבלתו ויפרנה לעצמו וזה הדין
בכל הנזקים וזהו שקורין חכמים פחת נבלה ומפו'
הוא בגמרא·· ולא ישמרנו בעליו· ידוע כי
גם הכתוב אם ישמרנו בעליו כראוי
ויצא והזיק במקרה שאירע בלא שהוא פטור ·
וזה שאמר במועד ולא ישמרנו על דעת האומר
בתלמוד שהמועד צריך שמירה מעולה מן התם·
יאמר הכתוב ואם שור נגח הוא והועד בבעליו ולא
הוסיפו שמירה מפני דעתו ויצא והזיק ישלם נזק
שלם · ועל דעת האומר שהשמירה בתם ובמועד
שוה יאמר ואם מודע שהשור נגח הוא וגם עתה לא
ישמרנו בעבור פשיעתו הגדולה יתחייב נזק שלם··
והמת יהיה לו· לנזק ועליו ישלם המזיק
עד שיהיה לו הנזק נזק שלם · זה
לשון רש"י ז"ל כדרך רבותינו ואם כן יראה שנכתב
שלם ישלם שור תחת השור עם המת שיהיה לו·וכן
ויוסף היה במצרים · עם יוסף שהיה במצרים ·
וכלא אוכל און ועברה בעברה·כאמרו סוכה גזל
בנבלה · ויתכן לומר על דרך הפשט והמת יהיה
לו למזיק· כלומ' שלם ישלם שור תחת השור והמת
יהיה לו למזיק· המשלם בתשלומין הטו שיכפפהו
לנזק בחשבון · ועל שני הלשונות הדין שוה הוא
שיהיו הבעלים מטפלין בנבלה ומשעת מיתה
הכנס בחשבון כדברי רבותי' · אם
זרחה השמש עליו · אין זה שלא כמין משל וכו' ·
ואונקלוס שתרגם ואם עינא דסהדיא נפלת עלוהי
נקי לו שפה אחרת לומ' שאם מצאוהו עדים קודם
שבא בעל הבית וכשבא בעל הבית כשגנו הרגו בו
שלא יהרגנו דמים לו · חייב עליו אם הרגו מאחר

שיש להם רואים שאין הגנב בא על עסקי נפשות
ולא יהרוג את בעל הבית לשון רש"י · ואינו הגון
שהרי כשאמר למעלה אין לו דמים לפטרו על
הריגתו ודאי בהתירו בו הוא שאין רוצח חייב
מיתה לעולם אלא בהתראה · ואם היאמר שלא בא
הכתוב אין לו דמים אלא להתיר לו דמו מידי שמים
עמר שהוא מותר להורגו זה אינו אמת אלא הכתו'
הראשון פטרו בכל ענין מידי שמים ומידי בית
דין בהתראה · והשני מחייבו בדין שמים · ואולי
יתכוין הרב לומר שאם מצאוהו עדים קודם שבא
בעל הבית והתרוהו והגנב ידע בהם אינו בא על
עסקי נפשות עכשיו שהכל רואים שהתרוהו העדי'
ואם יהרוג יכירו העדים לב"ד ויהרגוהו · וזה טעם
אם זרחה השמש עליו · כי בגלוי שלא יהרגוהו
העדים יהרגנו לבעל הבית ויברח · ועל דעתי
נתכוון אונקלוס לומר שאם ימצא הגנב מן המחתרת
ובא זה לומר עליו יש לי עדי' שבא במחתרתי דמי'
לו כשאר החיים ואינו מותר להורגו · ואם הרגו
נהרג עליו. אבל ישלם אם לקח משם דבר · ואמר
הכתוב אם זרחה השמש עליו שדבר מחוור שדרך
באי במחתרת לבא בלילה שאין אדם מצוי בהם
והורגו שם פטור ומותר אבל המתעכב שם עד
זרחה השמש עליו הוא מתייאש ויוצא ובורח לנפשו
ואם בא לחיים על פי עדים אינו מתחייב מיתה
לא בב"ד ולא ביד בעל הבית · ואכ' על דעת האומ'
בתלמוד שהבא במחתרת ונטל כלים ויצא פטור
בדמיה קננהו · יהיה שלם ישלם אם אין לו ונמכר
חוזר למעלה על כי ישלם אים · כדרך ואף לאמתך
העשה כן · ודרך הפשט ידועה · יאמר שאם יחתר
בחשך בתים ונמצא במחתרת בלילה יהרגנו ואם
זרחה השמש על הגנב שעמד שם עד שזרחה לו
השמש ואדם רואהו ומכירו לא יהרגנו אבל ישלם
מה שגנב והוציא משם בנוס · וטעם השמש האור
לעיני הרואים · וכן לעיני השמש הזאת בגלוי ·
וטעם הדין הזה כאשר הזכרתי כי זה יהרוג את

בעל הבית וזה יברח ממנו ·· **כי** יתן איש אל
רעהו כסף או כלים לשמור· פרשה זו
נאמרה בשומר חנם ולפיכך פטר בו את הגנבה
כפי קבלת רבותינו ומכל מקום בכתוב מפרש שדרך
שומרי כסף או כלים לשומרם בחנם· והפרשה
הב' שבשומר שכר הוזכרה חמור או שור או שה וכל
בהמה· ודרך הבהמות לתת אותם בשכר הרועים
לשמור וירעו הרועים אותם בשכר ··
ונגנב מבית האיש· פירש רש"י לפי דבריו עמו שהוא
טוען כך· והביא לו דומיא כי יקום בקרבך נביא
חננא בן עזור הנביא· כי לא יקראום בשם הזה על
האמת רק שהוא יאמר כן· ואין צורך· כי הכתוב
יאמר אם נגנב מבית האיש ונמצא הגנב ישלם שנים
ואם לא ימצא הגנב יבא לב"ד וישבע על הגנבה
אם לא שלח ידו במלאכת רעהו ואשר ירשיעון אות
ב"ד בגנבה הזאת שהוא הגנב ישלם שנים כי בית
דין לא ירשיעו אותו לשלם שנים אם לא נגנב הוא·
כי חיוב התשלומין בכפל בגנב הוא כאשר אמר
למעלה חיים שנים ישלם· וטעם אם לא שלח ידו
במלאכת רעהו על דעת רש"י שיקרב אל האלהים
לשבע שלא שלח ידו בשל חבירו ·· והנכון
שיקרב אל האלהים לשבע שנגנב כמו שהוא טוען
אם לא שלח הוא יד להשתמש לצרכו במלאכ' רעהו
כי השולח יד בפקדון נעשה עליו גזלן וחייב באונסי'

אשר יאמר כי הוא זה· כת' רש"י ז"ל לפי
פשוטו אשר יאמר העד כי הוא זה
שנשבעת עליו הרי הוא אצלך· ורבותינו דרשו כי
הוא זה ללמד שאין מחייבין אותו שבועה אא אם
כן הודה במקצת כך וכך אני חייב והמותר נגנב
ממני· וזה הטעם שכתב הרב דברי יחידים הוא
ואינו כהלכה שהשומרים אינם צריכין כפירה
במקצת והודאה במקצת ואפילו כשטוען טענת
גנב בכל הפקדון חייב הוא לשבע שבועת השומרי'
ועוד מתבאר בגמרא בראיות ברורות גמורות כי
כשהוא כופר בעיקר הפקדון ואומר לא הפקדת
אצלי אם כופר בכל פטור ואם מודה מקצת חייב
שבועה וזה לדברי הכל· ואעפ"י שהרב אינו אומר כן
בפירושיו בגמ' ואם כן נאמר כי הכתוב הזה לפי
מדרש חכמים הוא בטוען לא הפקיד אצלי מעול'
שאם כפר בכל פטור ואם כפר במקצת והודה
במקצת חייב שבועה· ויאמר אם לא ימצא הגנב
יקרב בעל הבית אל האלהים· על כל טענת פשע
שיטענו עליו פשעת בשמירה· או אשר יאמר
השומר כי הוא זה הפקדון שבידי ולא הפקדת לי יות'
הנפקד אשר ירשיעון אותו אלהים ישלם שנים לרעהו·
והנה שנים ישלמו· אבל אין השבועה השנית אלא
בטוען טענת גנב· וטענת מודה מקצת מהנית
בכל התביעות ואפי' בהלואה ובגזלה ושאר הטענות
ובזה הדין מקרא מועט והלכות מרובות· אין
צריך להאריך מהם בכאן· אלא בכדי יישוב המקרא

אם טרוף יטרף· על ידי חיה רעה· יביאהו
עד יביא עדים שנטרפה באונס ופטור
זה לשון רש"י ויש לתמוה למה הצריך הכתוב בכאן
עדים ולמעלה אמר שבועת יי' תהיה בין שניהם·
והדין בכאן שזה הוא שאם יש לו עדים פטור במת
ונשבר ונשבה וכן בנטרף· ואם אין לו עדי' נשבע
על כלן· ואינו משלם· ושמא כי דבר הכתוב בהווה
כי השור כשימות באגם בעליו או ישבה לעכן
ונשבר אין רואה בו· וכן הנשבה בלסטים מזויין
שבא עליו ונטלו מן העדר והלך לו· אבל האריה
והדוב כאשר יטרוף יקרא עליו מלא רועים· ולכן
יאמר שיביא אותם לב"ד ויפטר· או שנפרש שבא
הכתוב ללמד על דינו של איסי בן יהודה שאומר אין
רואה פטור· הא יש רואה יביא עדים ויפטר·
ופירושו שאם אירע האונס במקום שאנשים
מצויין שם כל היום אין סומכין על שבועתו וצריך
להביא עדים· ודרך הטרפה שיהיה כן כאשר
אמרנו· ולכן הצריך בה הכתוב שיביא עדים· ור"א
פי' יביאהו עד שיביא הנה הנטרף שני כרעים· או
בדל אזן להיות לו לעד· וכן ראיתי במכלתא דר'

שמעון בן יוחאי אבא שאול אומ׳ יבא עבירה שנא׳
בה אמר י״י כאשר ינצל הרועה מפי הארי וגו׳

וכי יפתה איש · מדבר על לבה וכן תרגומו
ארי ישדל שידול בלשון ארמי כפתוי בלשו׳
קדש · מהר ימהרנה לו לאשה · יפסוק לה מוהר
כמשפט איש לאשתו שכותב לה כתובה וישאנה ·
לשון רש״י · ואינו נכון אבל ענין פתוי · הטיית רצון
בשקר וכן פן יפתה לבבכם ויפת בסתר לבי · אם
נפתה לבי על אשה ולכן האנשים אשר אין דעתם
שלימה להשכיל ויטעה לבם בדברי בטלות ענינים
יקראו פתאים וכמו שאמ׳ פתי יאמין לכל דבר ·
והמסית את הבתולה לשכב עמה · יפה רצונה
לחפצו בדברי שקר ונקרא מפתה · ואונקלוס הלך
בלשון למחלקות אמ׳ כאן ישדל והוא לשון תחבולה
ועסק אשר יעשה האדם עם אחר לעשות בו
כרצונו יהיה השתדלות בדברים או במעשה כי כן
אמ׳ ויאבק איש עמו ואשתדל · ויונתן בן עוזיאל
תרגם ושובבתיך ונתתי חחים בלחייך ואשדלנך ·
וכתרגום מגלת רות ואנה עשית ולאן אשתדלת
למעבד · ושם האיש אשר עשיתי עמו היום שמי
דאשתדלית עמיה · כי תחבולות ענין אשר אדם
מתעבד לעשות יקרא השתדלות · ואמרו במשנה
ובמקום שאין אנשים השתדל להיות איש · ובגמ׳
לעולם ישתדל אדם לקראת מלכי ישראל · ובכתוב
הוה משתדל לשזבותיה · משתדל ועושה תחבולות
ועל דעתי מזה הלשון הוא ומרד ואשתדור מתעבד
בגה מרד ותחבולה רבה · כי יתחלפו האותיות האלה
אף בלשון הקדש מזלות ומזרות · כמלצר במרצע ·
מפלשי עב · מפרשי עב · וכן בארמית ואלו שמין ·
ואלו ארבע אמין · שרשרת אמרו בה חכמי׳ שלשלת
ויש נוסחאות שכתוב בהם במשנה השתדר להיות
איש ולכן אמ׳ אונקלוס כי יפתה ארי ישדל · ישובב
וישובב את הבתולה בטענות עד שישכב עמה ·
ובעבור כי פתוי הבתולות בטענות רבות פעמים
בדברים פעם בממון פעם בשקר שיטעה אותה ·
פעם באמת שרצונו לשאת אותה לו לאשה לא ייחד
לו לשון ועשאו השתדלות · אבל בכן יפתה לבבכם
אמר בו אונקלוס דילמא יטעה · ומה שפירש הרב
במוהר ימהרנה לו · שיפסוק לה מוהר כמשפט
איש לאשתו שכותב לה כתובה אינו אמת שהמפת׳
אם ישאנה אינו נותן קנס · ואם יגרשנה אחר
הנשואין אין לה עליו כלום מן התורה · שהכתובה
מדברי סופרים היא אבל פי׳ מוהר השלוחי׳ שאדם
משלח לארוסתו כלי כסף וכלי זהב ובגדים לצרכי
החופה והנשואין וכן הנקראים סבלונות בלשון
חכמים · וכך אמרו מוהרי מהרי · ואונקלוס אמר
בפרש על מוהר מהר ומתן אסגו עלי לחדא מן
מוהרין ומתנן ולא היה סדר לכתוב לה כתובה
הרבה מאד · אבל המוהר סבלונות כמו שפירשתי
ויתכן שהלשון נגזר מן מהרה יוסף · לפי שהוא
הדבר הראשון הנמהר בנשואין כי החתן ממהר
ומקדים לשלוח לפניו המנחה ההיא · ואחר כך הוא
בא לבית חמיו לעשות הנשואין או השמחה כמו
שהזכירו רז״ל סעודת סבלונות · ופי׳ מהר ימהרנה
לו לאשה שישלח לה סבלונות ובגדי חופה להיות לו
לאשה כמו שהם יכולים לעכב ואמ׳ הכתוב בלשון
הזה ולא אמ׳ שיקחנה לו כי אין מעכב עליו שישאנה
רק אם רצה ואם לא יתפשרבה מתחלה יפרע ואחר
אמר שאם ימאן אביה לתתה לו · שישקול על ידו
כסף כמוהר אשר יתנו האנשים לבתולות הנשואות
להם · והטעם כי פסלה בעיני הבחורים ויצטרך
אביה להרבות שוה יתן ואם לא יתנו לה מוהר ·
וראוי הוא שיפרענו המפתה · ואמרו רבותינו כי
המוהר הזה הוא נקצב בענין האונס כי הוא
חמשים כסף ודין האונס והמפתה שוין בזה אבל
חלק הכתוב בין אונס למפתה · שבאונס נאמ׳ ולו תהיה
לאשה לא יוכל לשלחה כל ימיו · והטעם כי דרך
הארץ להיות בחורי ישראל מפתים בנות הגדולים
היפות ואינו הגון שיהא יוצא נשכר · ולכן פירש
שלא ישאנה על כרחם וישלם להם · ובעבור שנה

היא אסורה בדבר לא נתן עליו ענש שישאנה על
כרחו ודי שישלם הקנס ואחרי שישאנה לרצונה
ודעת אביה הרי היא עמו ככל הנשים אינה עליו
כתובה בתורה · וכן דרך בני הגדולים לאמם בנות
הפחותים במעלה אשר אין להם כח כנגדם · ולכן
אמר באונס ולו תהיה לאשה על כרחו · ועל
דעת רבותי גם שם בין היא בין אביה יכולין לעכב
כי אינה קנין שיקחנה על כרחם ויעשה עמה —
שנים רעות ופעמים שתהיה נכבדת ממנו ולא
יתכן שתתגנה בחטאו · והמשפט הישר שיהיו
הענשוין שנים ולא בזו שהוא ישאנה על כרחו
שלא יהו בנות ישראל הפקר לבעלי הזרוע · והנה
הדין הזה אינו רק בנערה כדין האונס אבל שם
פירש הכתוב כי ימצא איש נערה בתולה · וכאן לא
הזכיר נערה והטעם כי הנערה הנזכרת שם אינו
אלא להוציא הבוגרת שהיא אסורה אבל הקטנה גם
היא בכלל וכאן לא הוצרך להוציא את הבוגרת כי
ידוע בבוגרת המפותה שלא ישלם כלום מדעתה
עשה והאב אין לו בבגרות שום זכות אחרי ימי הנעורי'
כדכתיב בנעוריה בית אביה · ואמר כאן אם מאן
ימאן אביה לתתה לו לרמוז שהוא הנותן אותה —
לאיש שהוא זכאי בכסף קדושיה בקטנה ובנערה
כמו שדרשו כל שבח נעורים לאביה · אבל באונס
הוצרך לכתוב נערה להוציא את הבוגרת כי היה
עולה על דעתנו שישלם לה לא שגזרת הכתוב
היא והטעם כי נעמדה על דעתה הסירה מן
האונס · ואמ' ר"א כי מוהר לשון קשור והירבם
ענינים אחר מהרו ואינם נכון · אבל הוא כמו
שהזכרתי מדברי רבותי · ועל דעתי אחר מהרו
הוא כמהרי לב לשון אחר ללכת אחריו במהירות
בלא השבחה ובלי דעת וכדברי המדקדקים שנתם
מוהר לשון אחר והטעם שנתנו לו זבח ומנחה ··

מכשפה לא תחיה · אמר למעלה בכל חייבי מיתות מות יומת ·
והטעם שהוא חייב מיתה · ומכשפה עשה עלם
להמית אותה מיד שנא' ובערת הרע מקרבך ·
או יהיה בעניין שיהרג ויומת · אבל בכאן לא אמר
מכשפה מות תמות כי הזהיר בה להוציא אותה
בלאו שלא נחיה אותה · והטעם מפני שהיא טמאות
הפסד רבות המזומה והשוטי' כמותם לכן הזהיר
בה בלאו וכן בכל מירות התורה כענין שאמר במסית לא
תחמול ולא תכסה עליו · ואמר ברוצח ולא תקחו כופר
לנפש רוצח ··

זובח לאלהים · לשו' והוא נקוד
בפתח · לומר לאותם האלהי' שהוזכרו
עליהם במקום אחר כך פירש רש"י · ואמר ר"א כי על
דרך הפשט אינו מדבר בשרט שכבר הזהיר —
עליו בדבר השם רק בעבור הגר הכתוב אחריו כי
על תנאי זה יגור בארצנו שלא יזבח לאלהיו כאשר
היה עושה · והכל יפרש פירשו כי בעשרת הדברות
הזהיר על ע"ז בלאו · וכאן מפרש העונש והמשפט
שנעשה בו כאשר עשה בלא תרצח ולא תנאף כי
אלה הם המשפטים אשר ישים לפניהם והנה חייב
אותו מיתה כי יחרם מיתת ב"ד · וכן כל חרם אשר
יחרם מן האדם לא יפדה · ואמר יחרם כי מפני
שזבח לחרם יהיה חייב שיחרם כענין · והיית חרם
כמוהו שקץ תשקצנו כי חרם הוא · ויתכן
שיכלול הכתוב הזובח גם הזובח שבכל יהיה לחרם
לרמוז שהוא אסור בהנאה · והזכיר הכתוב זביחה
והוא הדין להשתחואה ולכל עבודת פנים · אבל
שאר עבודות כגון המכבד והמרבץ והמנגף
והמנסך אינו במיתה בשלא כדרכה · אבל כדרך
עבודתה בכל ענין הוא מתחייב ואפי' פוער עצמו
לפעור · והנכון בעיני כי אלהים בפתחות הלמ"ד שהם
מלאכי מעלה ונקראו אלים בהרבה מקומות בכתו'
אין כמוך באלים ה' · הוא אלהי האלהים ואדוני האדוני'
וכן וישתחוו לו כל אלהים ונקראו גם כן אלים כאשר
הזכרתי כבר ואמר בלתי לה' לבדו · בעבור שהזובחי'
למלאכים יחשבו לעשות חפצו שיהיו הם אמצעיים
להפיק להם רצון מאתו וכלו הזובחי' לצבא ולמשרתיו
על כן אמר בלתי לה' לבדו · ויש בכאן עוד בדרך

הוא סוד עמוק יובן ממנו ענין הקרבנות ויכול
המשכיל לדעת ממנו שכתבנו במקום אחר ·
ואנקלוס רמז לו בלשונו ועוד נרמוז אנחנו בתרגם
כהנים בע״ה יתגבר שמו לעד ולנצח·· כי גרים
הייתם בארץ מצרים · לא הזכירו כל הגרי׳
בעבור היותם גרים בארץ זמן · ואין טעם שיהו
מוכרחי׳ לעולם בעבור כן · ופרש״י הוא טעם לאו
הבנוי׳ יזהיר שלא תונה אותו בהונית דברים · ואם
הונית אף הוא יכול להונתך ולומר לך אף אתה
מגרים באת מום שבך אל תאמר לחברך · ור״א אמר
זכור כי גרים הייתם בארץ מצרים כמוהו · ואין
בכל זה טעם כעיקר · והנכון בעיני כי יאמר לא
תונה הגר ולא תלחצנו ותחשוב שאין לו מציל מידך
אתה ידעת שהייתם גרים בארץ מצרים וראיתי
את הלחץ אשר מצרים לוחצי׳ אתכם ועשיתי בהם
נקם כי אני רואה דמעת העשוקים אשר אין להם
מנחם ומיד עושקיהם כח ואני מציל כל אדם מיד
חזק ממנו · וכן האלמנה והיתום לא תענון כי אשמע
צעקתם שכל אלה אינם בוטחי׳ בנפשם ועלי יבטחו
ובפסוק האחר הוסיף טעם ואתם ידעתם את
נפש הגר כי גרים הייתם בארץ מצרים · כלומר
ידעתם כי כל גר נפשו שפלה עליו והוא נאנח
וצועק ועיניו תמיד אל ה׳ וירחם עליו כאשר רחם
עליכם כמו שכתוב ויאנחו בני ישראל מן העבודה
ויזעקו ותעל שועתם אל האלהים מן העבודה · כלומר
לא בזכותם רק שריחם עליהם מן העבודה · וטעם
כל אלמנה ויתום לא תענון · אפילו עשירה ובעלת
נכסים כי דמעתה מצויה ונפשה שפלה עליה · ואמר
אם ענה תענה אותו על כל יחיד מהם על כן אחרין
והיו נשיכם אלמנות בעונש האלמנה וצעקתה ·
ובניכם יתומים בצעקת היתום · והעונש הזה לא
מצא אותו רז״ל בכלל חייבי מיתה בידי שמים בברייתא
דוטו שבמיתה השנויה בסנהדרין · והטעם שאין
זה מיתה כמיתת בני אדם בידי שמים כאומר בהם
ומתו בו כי יחללוהו ולא יענוש · אבל ענשו בכאן

שיהרגו אותם בחרב אויב או במלחמה ירד ונספה
בלא הודע והיו נשיהם אלמנות לעולם ובניהם
יתומים לעולם ·· אם ענה ענה אותו · הכת׳
זה מקרא קצר נזום ולא פירש ענשו
כמו לכן כל הורג קין ולא פירש ענשו אף כאן אם
ענה תענה אותו לשון נזום סופך לשלם את שלך
למה כי יצעק אלי אשמע ואנקמנו · לשון רש״י ז״ל
ואיננו נכון · וגם הגר שהזכיר לא יעשה כן · אבל
יתכן שיהיה כי במקום הזה כמו אם שהוא אחד
משמושין שלו כי אם יצעק אלי שמוע אשמע
צעקתו· והכפל לבאור הענין וחזוקו כדרך המבל
אין הברים במצרים. הרק אך במשה · והנכון
בעיני כי יאמר אם ענה תענה אותו רק אם צעוק
יצעק אלי בלבד מיד אשמע צעקתו · איננו צריך
לדבר אחר כלל כי אני אושיענו ואנקום אותו ממך
והטעם כי אתה עוזר אותו מפני שאין לו מושיע
מידך והנה הוא כשר יותר מכל אדם כי שאר
האנשים יצרחו אחרי מושיעם שיושיעם ואחר
עוזרי׳ לנקום נקמתם והוא לא יושע לו וזה בצעקתו
בלבד מושע בה׳ ויכנס ממך כי נוקם ה׳ ובעל
חמה · ויבא כענין הזה בכתובים רבים כענין שאמר
אל תגזול דל כי דל הוא וגו׳ כי ה׳ יריב ריבם יאמר אל
תגזול דל בעבור שהוא דל ואין לו עוזרים · ואל תדכא
העני אשר בשעריך כי השם יריב בעבורם · וכן אמר
ובסדר יתומים אל תבא כי גואלם חזק הוא ה׳ צבאות
שמו · שים לקם נקם וחזק והקרוב יותר מכל אדם ·
אף כאן יאמר כי בצעקתו בלבד יושע · וכמוהו כי
כאשר ירד הגשם והשלג מן השמים ושמה לא
ישוב כי אם הרוה את הארץ והולידה והצמיחה
ונתן זרע לזורע ולחם לאוכל כן יהיה דברי אשר
יצא מפי לא ישוב אלי ריקם כי אם עשה את אשר
חפצתי בשמים אמר שלא יעשו דבר אחר כי אם
שירוה את הארץ מיד וכן כי אם שיעשה מה
שחפצתי והנה הוא כטעם אלא · וכן כי אל ארצי
ואל מולדתי תלך ·· לא תהיה לו כנושה ·

כנושה הוא המלוה יאמר שלא תהיה לו כמלוה
כמושל ללוה כענין שכתוב ועבד לוה לאיש מלוה.
אבל תהיה לו בכל דבר כאלו לא לוה ממך. ומטעם
ולא תשימון עליו נשך שהוא נשך כסף נשך אוכל.
אבל תהיה המלוה אליו חסד לא תטול ממנו תועל'
כסף ולא תועלת ממון .. ושמעתי כי
חנון אני. חונן ומקבל תחנת כל אדם אע"פ שאינו
הגון מעוררת חנם והטעם שלא יחשוב לא אחון ל
שלמות הצדיק אבל שלמות אדם שאינו צדיק אקח
ולא אשיבנו כי צעקתו לא ישמע אל לפיכך יאמר כי
חנון אני ושומע כל מתחנן לי.

אלהים לא תקלל. אמר אנקלוס על הדיין
שלא יקלל אותו כאשר יחייבנו בדין לא הקיל לשון
קללה הוא בארמית מיקל להו יקרה אלהים אשר
ירשיעון עד ושנה וכן הרבה בלשון ירוש' ..
ונשיא בעמך. הנשיא על העם והוא המלך והזכיר
שלא יאור אותו כאשר יחייב אותו במשפטו. ודרז"ל
בגמ' לשם לא תקלל אזהרה על ברכ' השם אפי' בכנוי
והנה הזכיר על המלך הטעון יה' ועל המולך בארץ
והם אמרו בגמ' כי יכנס בכלל אלהים השם הנכבד
והשופטי' אשר ישב מושב אלהים בארץ ולא נתבאר
אם יכנס בכלל הנשיא ראש סנהדרי גדולה שנקר'
נשיא בגמ' ואולי משה אמר שהוא בכלל האזהרה
הזו. וכן נראה לי ממה ששנו ר' יהודה הנשיא על
עצמו כגון אני מה אני בשעה שאני בקרבן וכו' ואמ' יאמר
לא תאור כל נשיא בעם שהוא ראש השררה על
כל ישראל. בין שתהיה השררה הזאת במשפט
מלכות או ממשלת תורה כי נשיא הסנהדרין הוא
במעלה העליונה בשררת התורה ..

מלאתך ודמעך לא תאחר. מתנת
מלאה בזרע כן תקל' המלא
הזרע אשר תזרע השד וכמלאה מן היקב התירוש
והיצהר כענין שנאמ' והשיקו היקבי' תירוש ויצהר
והנראה לי בלשון הזה כי יקרא פרי השדה והכרם
תבואה בעבור שיביאו אותה בארות אל הבתים .

ויקרא גם כן אסיף. אוסף בני יבאו. ואת האסיף.
ולכך יקרא מלאה כי לאוסף הדבר ועתה יקרא
מלוי. אשר יקרא עליו מלא רועים. קראו אחריך
מלא. יחד עלי יתמלאון. יאספו ויבאו. וכן. וזרעו
יהיה מלא הגוים. קבוץ ורבוי עמים. ועוד יתכן
שתקרא מלאה בכנוי לברכה שימלאו הגרנות בר
והיקבי' תירוש ויצהר ומלא ידו קוצר וחצנו מעמר
ובעני' כי כאשר תקולל הקהל יאמרו יהיו כחציר
גגות שקדמת שלף יבש שלא מלא כפו קוצ' וחצנו
מעמר. והמתברכת יקראו מלאה. ויהיה דמעך
רמז לתירוש ויצהר מוסב' מן דמעה הקטן בעבור
שידמה ברדתו טפה. או שכל טפה היורדות
שמים דמעה. ותרד עיני דמעה. טפות מים .
ואינם שם לבם בלבד. ועמן הכתוב כי כאשר
תאסוף פרי השדה וימלאו הגרנות בר והדורך
הנסחטים שפך דמעתם והשיקו היקבים תירוש
ויצהר לא תאחרם בכך כי בראשיתם תתנם לי כמו
שאמר ראשית דגנך תירושך ויצהרך. ועל דעת
רבותי' לא תאחר שלא תאחר המוקדם ולא פי' אי
זה הוא כי בכאן יזכיר המעלה דרך כלל ואחר כך
יבארם. והם סדרו בכורים ותרומה ומעשר ראשון
ומעש' שני מטעמי' שדרשו בהם כמו ששנו ור"ל
שיקדמו בכורי' לתרומה זה קרוי תרומה וראשית
וזה קרוי תרומה וראשי'. אלא יקדמו הבכורי' שהם
בכורי' לכל. ותרומה למעשר ראשון שהוא ראשית
מעשר ראשון לשני שיש בו ראשית. ואנקלוס אמ'
בכורך ודמעך. ופי' רש"י מלאתך חובה המוטלת
עליך כשתתמלא תבואתך ותתבשל. והם בכורים .
ודמעך היא תרומה ואיני יודע מהו לשון דמע.
וכן במכלת' מלאתך אלו בכורים שנוטלין מן המלא
ודמעך זו תרומה ואולי כאשר יקראו למעשר המוקד'
הזה הבכורים מלאה בעבור שנוטלין מן המלא .
יקראו התרומה דמעה בעבור שיביאו אותה תירו'
ויצהר לא פרי. והזכיר שני המינין ממנה לרמוז כי
דינה להפרישה תירוש ויצהר אין חיוב להקדימה

בנפשם ובניהם · והנה לא יזכיר המצות בכאן רק
ברמז כאומר הזהר במצות האלה אשר אנכי
היום וכמו שאמר ושמתי לך מקום כי היה וגו'
לכתוב טו המצות בספר הברית אשר יזכיר בפרשה
האחרת ועל יאריך ויבארם כולם במקום כל אחת:

ואנשי קדש תהיון לי · טעם הכתוב הזה
על הנה הזכיר המשפטים והזהיר
בדברים המטמאים ועתה כשבא להתחיל באיסור
המאכל פתח ואמר ואנשי קדש תהיון לי שראוי
הוא שיאכל האדם כל מה שיחיה בו ואין האיסורי'
במאכלם רק טהרה בנפש שיאכל דברים נקיים
שלא יולדו עבים וגסות בנפש על כן אמר ואנשי ק'
קדש תהיון לי · כלומר אני חפץ שתהיו אנשי קדש
בעבור שתהיו לי ראויים לדבקה כי שאני קדוש
לכן לא תנאלו נפשותיכם באכילת הדברים המתועבי'
וכן יאמר אל תשקצו את נפשותיכם בכל השרץ
השורץ ולא תטמאו בהם ונטמתם בם כי אני יי'
אלהיכם והתקדשתם והייתם קדושים כי קדוש אני ·
והנה השרצים משקצים הנפש · והטרפה אין בה
שקוץ אבל יש בשמירה ממנה קדושה ··

תשמטנה ונטשתה · השמטנה
מעבודה · ונטשתה:
מאכלה אחר זמן הבציר · דבר אחר השמטנה
מעבודה גמורה כגון חרים וזרוע ונטשתה מלזבל
ולקשקש לשון רשי · ואינו נכון כי לא הוזכרו מן
התורה אלא על חרישה וזריעה · אבל המקשקש
והמזבל ואפי' מנכש ועודר וכוסח וכל שאר עבוד'
קרקע אינו אסור מן התורה · וכך מפורש בתחלת
מסכת משקין דחרישה וזריעה אסר רחמנא אבל
תולדות לא אסר רחמנא וכלהו מדרבנן והקרא
אסמכתא בעלמא הוא · וכן הבוצר אינו נלמד מן
המקרא הזה · ולא' אמר השמטנה שמוט כל
בעל משה ידו · ונטשתה שלא תזרע · ואינו כלום ·
אבל הכתוב דבק בראשון · אמר שש שנים תזרע
ואספת את תבואתה והשביעית תשמטנה שלא תזרע
את ארצך · ונטשתה שלא תאסוף את תבואתה אבל
תשבנה ואכלו אביוני עמך וחית השדה פרי העץ
ותבואת הכרם וכן ונטש השנה השביעית ··
למען ינוח שורך וחמורך מפני שגילה למען כמו
בעבור נפרש שיאמר ששת ימים תעשה כל
מעשיך בשבת ובשדה בעבור שינוח בשבתו בן
אמתך והגר להיות כלם עדים במעשה בראשית
כטעם את אשר הלאו אפו' וכן אמר ששת ימים
תעבוד ועשית כל מלאכתך · כאשר פירשתי שם ·
ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו פי' רשי'
לעשות כל מצות עשה באזהרה שכל שמירה ושמנה
שבתורה אזהרה היא במקום לאו · ולפי דבריו
יצטרך לומר הכתוב שיהיה לאו שבכללות שאם לא
כן היו לוקין על כל עשה ועשה שבתורה אבל הוא
כלאו שיכלול דברים רבים ולא יזכור שם העבירה
כלל הכל מודים שאין לוקין בו · אבל כבר אמרו
השמר דעשה עשה · ואם כן לא הוסיף בכאן אלא
עשה · ובמכלתא נחלקו במקרא הזה ודרשוהו
בפנים רבים · ועל דרך הפשט טעמו בכל אשר
אמרתי אליכם מאלהים אחרים תשמרו כי הכתוב
נקשר בסופו יאמר בכל האזהרו' הדבו' אשר אמרתי
אליכם מאלהים אחרים תשמרו מאד שלא תעבדום
ולא תשתחוו להם ותחרימו הזובח להם ולא תעשו
פסל וכל תמונה · ועוד השמרו שלא תזכרו שם
אלהותם להזכיר כמוס אלהי מואב · מלכום אלהי בני
עמון · אשימא אלהי חמת לא ישמע על פיך שמים
אפי' בלא זכר אלהות להזכיר מלכום ואשימא כלל
אבל תכנה אותם לגנאי שקוץ מואב תועבת בני
עמון · או לא ישמע בפי עובדיו על דרך כענין
שאמרו רבותינו וישבע לו בעבודה זרה שלו ·
ויתכן שיהיה לא תזכירו יורה · שלא תזכירו אותו
לעובדיו לאמר באלהיך תעשה עמי חסד ולא ישמע
על פיך זכר שמו כלל והוא שנאמר בספר יהושע
ובשם אלהים אחרים לא תזכירו ולא תשביעו · ולא
תעבדום הוסיף שם בית · לבאר כי האזהרה שלא

יוכל לו ישמש שום אדם בגופו הנכר ..

וחג הקציר בכורי מעשיך · לא ידעתי למה יזכרם הכתוב בשם הידיעה כי לא עם בשם ולא הוזכרו עד עתה · ולאוי שיאמר ועשית חג הקציר בכורי מעשיך כאשר אמר במשנה תורה ועשית חג שבועות לה׳ אלהיך · ואולי בעבור שאמר שלש רגלים תחוג לי בשנה · ופירש את חג המצות השמור בחדש האביב שהשמור לעשות חג בהחל אמר זה ואמר ואחר השמור שיהיה חג הקציר בכורי מעשיך והשלישי השמור שיהיה חג האסיף בצאת השנה והנה כשעל מעשיו מן השדה לתת בשם הודאה לאלהים אשר הוא שומר חקות שמים ומוציא לחם מן הארץ להשביע נפש שוקקה ונפש רעבה מלא טוב · וזה טעם ג׳ פע׳ האדון ה׳ שמות האדון המפרנס לעולם לעבדיו ובגלל פרס מלפניו יבואו אליו לראות מה יעשה · והנה אל פני כמו לפני · ועל דרך האמת יהיה מן פנים וכבר רמזתי לך פירוש הפנים בעשרת הדברות · ולכן אמר האדון ה׳ כמו שאמר בפעם השנית האדון ה׳ אלהי ישראל · וכן הנה ארון הברית אדון כל הארץ · מלמד אדון הוא ארץ ..

לא תזבח על חמץ דם זבחי · לא תשחט את הפסח בארבעה עשר בניסן עד שתבער את החמץ · לשון רש״י ז״ל · ולא תמן ממנו שיכנה לדורשו אזהרה על בעל החמץ שיהיה קודם זמן השחיטה כמו שהוזכר זה בפרק קמא דפסחים זמן שחיטה אמר רחמנא שאין זה עקר מדרש הכתוב לפי פסק ההלכה שם כי בעל חמץ בערב הפסח אין בו לאו מן התורה ולא אפילו לאכול אותו · אבל לפי העניין שהוא כהלכה היא אזהרה לשוחט את הפסח על החמץ ועניינו שלא יהא חמץ לאחד מבני חבורה הנמנין על הפסח בשעת השחיטה · וכן כתב רש״י בפרשת כי תשא · ויאוי למקרא שיאמר לא תשחט על חמץ דם זבחי כי הדם אינו נזבח · אבל על דעת רבותינו ז״ל הוא לרבות את הזורק שלא יזרוק על חמץ ויאמר לא תשחט על חמץ כלומר ולא דם זבחי יהיה על חמץ ומקרא קצר הוא ..

הנה אנכי שולח מלאך לפניך כאן נתבשרו שעתידין לחטוא ושכינה אומרת כי לא אעלה בקרבך כי שמי בקרבו מחובר לראש המקרא ושמור מפניו כי שמי משותף בקרבו · ורבותינו ז״ל דרשו זה מטטרון ששמו כשם רבו · מטטרון בגי׳ מטריא שדי זה לשון רש״י ז״ל · ובאלה שמות רבה גם כן יש מי שדורש כן שזה על דבר העגל ויש לשאול שהרי הגזירה ההיא לא נתקיימה שהרי אמר לו ושלחתי לפניך מלאך כי לא אעלה בקרבך ומשה בקש עליה רחמים ואמר אם אין פניך הולכים אל תעלנו מזה · ובמה יודע איפה כי מצאתי חן בעיניך הלא בלכתך עמנו ונתרצה לו הקב״ה ואמר לו גם את הדבר אשר דברת אעשה וכך אמרו דאפלו בפרובקיא לא קבלתיה דכתי׳ אם אין פניך הולכים אל תעלנו מזה · והתשובה לפי הדעת הזו כי הגזרה ההיא לא נתקיימה עד שמשה בימיו הוא שאמר ונפלינו אני ועמך · ואמר כי מצאת חן בעיני ואדעך בשם · ועוד אמר וראה כל העם אשר אתה בקרבו · אבל לאחר מיתת של משה רבינו ע״ה שלח להם מלאך וזהו שאמר הכתוב ויהי בהיות יהושע ביריחו וישא עיניו וירא והנה איש עומד לנגדו וחרבו שלופה בידו ויאמר לא כי אני שר צבא ה׳ עתה באתי ושם הראיה ששאלו יהושע מה אדני מדבר אל עבדו · ולא בא אותו דבר שנגלה אליו בעבורו שלא שאמר לו של נעלך ולא בירר לנו מה בא · אבל היתה המראה להודיע אותו כי מעתה יהיה מלאך שלוח לפניהם לנצח בגוים במלחמה וזהו שאמר עתה באתי · וכך אמרו בתנחומא אני הוא שבאתי בימי משה רבך ודחה אותי ולא רצה שאלך עמו · ומפורש אמרו

בטל שלא ימסרו לשר כל ימי משה · ומזן שמת
משה חזר אותו השר למקומו שכן יהושע רואה
אותו שנאמר ויהי בהיות יהושע ביריחו ויאמר לא
כי אני שר צבא ה' עתה באתי לכך נאמר הנה
אנכי שולח מלאך · ועל דרך האמת המלאך
הזה שהבטיחו בו בכאן הוא המלאך הגואל אשר
השם הגדול בקרבו כי בה ה' צור עולמים והוא
שאמר אנכי הא' בית א' כי דרך המלך לשכון בביתו
ויקראנו הכתוב מלאך בעבור היות כל ההנהגת
העולם הזה במדה ההיא ורז"ל אמרו שהוא מטטרו"ן
והוא שם למורה הדרך · וכבר פירשתי זה בסדר
בא אל פרעה · וזה טעם לשמרך בדרך ואל
המקום אשר הכינותי הוא בית המקדש דכתיב
מקדש ה' כוננו ידיך · והטעם אשר הכינותי לו
להיות בית קדשי ותפארתי כי שם השכינה שלם ·
ועד אותה כוונה בשמו כשם רבו · והנה קולו
הוא קול אלהים חיים והמצוה לשמוע בקולו מפי
הנביאים · או הטעם שלא יקצץ בנטיעות ויעשה
תורה שבעל פה כענין שדרשו ואת אמרת קדוש
ישראל נאצו · זו תורה שבעל פה · והנה פירושו
ושמע בקולו לדברי ולכן אמר אם שמוע תשמע
בקולו ועשית כל אשר אדבר · ולהקשות רמז זה
שהדבר אחד בשמו ובמימריה כי לו ידבר · ואמר
ואיבתי את אויבך שנם במדת הרחמים אהיה
להם אויב · וצרתי את צורריך על ידו במדת הדין
ולכן פי' כי ילך מלאכי לפניך והביאך אל האמורי
והכנעני והכחדתיו בהבטחו אותך אליהם להודיע
כי הוא המכחיד אותם והוזכרו בלשון יחיד כי כלם
כאיש אחד יכחידם · והנה כאשר המלאך הזה שוכן
בקרב ישראל לא יאמר הקב"ה כי לא אעלה בקרבך
כי שמו בקרבו והוא בקרב ישראל אבל כשחטאו
בעגל רצה לסלק שכינתו מתוכם ושיהיה מלאך
משלוחיו הולך לפניהם · ובקש משה רחמים וחזר
ושכן שכינתו בתוכם ושם אפרש הפסוקים בע"ה ·

וגם שם במדרש רבה רמזו לזה אמרו לא הנה
אנכי שולח מלאך אמר לו הקב"ה מי ששמר את
האבות ישמור את הבנים וכן את מוצא באברהם
כשברך את יצחק הוא ישלח מלאכו לפניך · יעקב
המלאך הגואל אותי אמר להם הוא גאלני מיד עשו
הוא הגואל מיד לבן הוא זנני ופרנסני בשני רעבון
אמר הקב"ה למשה אף עכשיו מי ששמר את
האבות ישמור את הבנים שנאמר הנה אנכי שולח
מלאך לשמרך בדרך ולהביאך אל המקום אשר
הכינותי · ועוד אמרו שם בפרוש אמר להם
הקב"ה לישראל הזהרו בשליח שאינו חוזר בשליחות
מדת הדין הוא אל תמר בו וכו' · ומכל מקום
דברי הכל המדרש שהזכרתי אמת הוא שכל ימי
משה לא היה מלאך שר צבא הולך עמהם · כי
משה היה מעלה מקומו כענין שנאמר והיה
כאשר ירים משה ידו וגבר ישראל וכאשר יניח
ידו וגבר עמלק · בימי יהושע הוצרך לו שיבא
מלאך שר צבא ה' ללחום מלחמותם והוא גבריאל
הנלחם להם וזהו שראה אותו והבין שעמד בזו כי
בא לעשות נקמה בגוים תוכחות בלאומים ··

כי לא ישא לפשעכם כי שמי בקרבו ·
יאמר שלא תמר בו שלא ישא לפשעכם אם תמר
בדברו · כי המאמר בו ממר בשמי הגדול אשר
בקרבו וראוי להכחידו במדת הדין · ויתכן
שיהיה כי שמי בקרבו מחובר למעלה ושמע בקולו
כי שמי בקרבו וקולו הוא קול אל עליון ··

לא תשתחוה לאלהיהם ולא ת' תעבדם ·

התורה הזהיר על עבודה זרה בכמה מקומות
ואע"פ שהמקראות מיותרין בה אין להקפיד בכך
שמפני חומר שבה שכל המודה בה כופר בכל
התורה כולה הזהיר והזהיר והזהיר כאומר לעבדו
זכור הזהיר ולא תשכח העיקר הגדול שצויתיך
שהכל תלוי בו · ויתכן שהזהיר בעשרת הדברות

שלא יעשה לה עבודה זרה ולא יעבדנה · ועכשיו
הזהיר על עבודה זרה שימאסו אותה עשויה
ונעבדת לגוים שבארץ שלא יעבדו אותה כלל ·
אבל יעקור אותה מן הארץ ··

ולא תעשה כמעשיהם · יתכן
שהיא אזהרה
מדרכי האמורי שהזהירו חכמים כמו שהזהיר
במקום אחר ובחקותיהם לא תלכו · ואמרו אלו
דרכי האמורי שמנו חכמים · והנראה יותר כי
יזהיר על עבודה זרה שלא יעבוד אותה כדרכה
אפילו בעבודה שאינה דרך כבוד כמו שדרשו
בפסוק איכה יעבדו הגוי' האלה את אלהיהם ואעש'
כן גם אני · והטעם כי אמר לא תשתחוה לאלהיהם
ולא תעבדם · ועבודה הוא המכוון אשר יעשה
העבד לאדונו ויזוז ויאמר כי אפילו עושה שאינו
עבודה אלא בזיון כגון פוער עצמו לפעור וזורק
אבן למרקוליס אם נהגו בה לעשות להם כן · לא
תעשה אותה להם כלל ואמרו אע"ג דקא מיכוין
לבזויה לפעור · ואע"ג דקא מיכוין למרגמיה
למרקוליס ·· **ועבדתם** את ה' אלהיכם
וברך את
לחמך ואת
מימיך והסירותי מחלה מקרבך · כוונת הכתוב
הזה בעבור שרוב עובדי עבודה זרה יאמרו וידעו
כי השם הנכבד והנורא הוא אלהי האלהים ואדוני
האדונים · ואין כוונתם בעבודה זרה רק שיחשבו
כי בעבודות ההם תהיה להם ההצלחה כגון שיעבדו
השמש בעבור שימשלו לו ממשלת בתחלות ·
והירח במעשות ובכל התמורות וכן טועה בהם
בכל צבא השמים · וכל שכן שיחשבו כי תהיה להם
תוספת טובה בעבודת המלאכים בעבור שהם
מכבדים משרתי השם הגדול · ועל כן אמר הכתו'
הזה כי בעבודת השם לבדו תהיה לכם ההצלחה
והשמירה · ועקירת העבודה זרה לא תזיק אבל
תוסיף לכם טובה וברכה · כי השם יברך לחמך

והוא כלל לכל מאכל אשר יאכל · ויברך מימיך
שהוא אב לכל משקה אשר ישתה · והברכה היא
תוספת בהן שיהיה מהן לך לרוב מאד · ואמר
והסירותי מחלה מקרבך לשון שאסיר בהן מחלה
מקרבך שיהיו המאכלים והמשקים טובים ובריאי'
לא יולדו מחלה אבל ירפאו ממנה · ואמר עוד
שלא תהיה בהם אשה משכלה בריחם משכל · ולא
עקרה בריחם ושדים צומקים · כי בהיות המאכלים
והמשקים והאויר מטורפים יהיו הנפשות בריאים ·
ואיברי הזרע נכונים לעשות מעשיהם כהוגן ·
והזכיר הנקבות כי בהם ימצא השכול והעקור
יותר מן הזכרים · ויתכן שיהיו הזכרים בכלל
והסירותי מחלה מקרבך כי העקור מחלה בנפשם
ועם האנשים ידבר מן הסתם · ואחר כן הזכיר
הנשים כמו שאמר לא יהיה בך עקר ועקרה
ובבהמתך · וטעם בארצך להכנס גם הבהמות
כמו שאמר שם ובבהמתך · ואמר את מספר
ימיך אמלא · שלא ימות במלחמה או במגפה
בשני האויר רק בזקנה שימלא ימים כמספר
אשר הם חיי האדם בדורותיו כגון שבעים ושמונים
בדור דוד המלך · וכבר הזכרתי כי כל אלה נסים
שיעשה השם בשמים ובארץ מופתים בעבור
עושי רצונו ואמר כי כאשר יעשה עמהם אותות
לטובה כן יעשה בשונאיהם לרעה שיתן להם לב
רגז ומחדרים אימה · ועוד ישלח בהם את הצרעה
והוא מין ידוע כגון הדבורה ומזכירין אותה חכמי'
הליר ברשן וזנבם דבש לדברים דבש גרשם ·
והטעם כי ישלח הצרעה הזו באויר אליהם כמו
הארבה ששלח במצרים הילק החסיל והגזם היל'
הגדול שבא בימי יואל · וטעם וגרשה כי היא סבה
בהם להתגרש מן הארץ כי תכסה את עין הארץ
ותחשך ולא יוכלו לבא במלחמה ועוד כי תאכל כל
ימצאו בשדה כענין שאמר בקללות זרע רב תוציא
השדה ומעט תאסוף כי יחסלנו הארבה · וכל ענין

ופרי האדמה יירש הצלצל כן אמר בכאן שיעשה
בשונאים. והזכיר הכתוב החוי והכנעני והחתי
דרך קצרה. והכוונה בכל הנזכרים למעלה.
והנכון בעיני כי שלשה אלה לא יצאו רובם במלחמ'
ולא נפלו להם בחרב והיו נשגבים במבצרים ושלח
בהם רק את הצרעה הזה כענין שאמר במצרים
ומלאו בתיך ובתי כל עבדיך ובתי כל מצרים אשר
לא ראו אבותיך ואבות אבותיך למיום היותם על
האדמה עד היום הזה ויפן ויצא מעם פרעה.
והוא שאמר במשנה תורה וגם את הצרעה ישלח
יי' אלהיך בם עד אבד הנשארים והנסתרי' מפניך.
והצרעה הזאת עברה עם יהושע את הירדן.
וכך שנו במסכת סוטה ואמרו שהיתה מטלת
ארס בהם ומתים בה. והאמת כי יש בה גם היום
ארס מזיק וממית. וכתוב ביהושע ותעברו את
הירדן ותבאו אל יריחו וילחמו בכם בעלי יריחו
האמורי והפרזי והכנעני והחתי והגרגשי החוי
והיבוסי ואתן אותם בידכם. וכתיב ואשלח לפניכם
את הצרעה ותגרש אותם מפניכם שני מלכי האמ'
האמורי לא בחרבך ולא בקשתך. וטעמו ותגרש
אותם הנשארים בהם כי אחרי נתנו בידכם כל
הנזכרים שלחתי הצרעה לגרש הנשארי' והנסתרי'
ואמר שני מלכי האמורי והם סיחון ועוג שהזכיר
מתחלה ולא בחרבך ולא בקשתך עשית כל זה.
ור' אברהם אמר כי הצרעה הוא נגף מגזרת
צרעת ואין צורך. וטעם ועבדתם את יי'
אלהיכם. שיהיה העבודה לשם המיוחד. ואמר וברך
את לחמך ואת מימיך והסירותי מחלה מקרבך
כדרך כי אני יי' רופאך וכבר פרשתיו והמשכיל
יבין משם.

לא תכרות

להם ולאלהיהם ברית

הזהיר שלא יכרות להם ברית להחיות מהם כל
נשמה ולאלהיהם הזהיר שלא יכרות להם ברית לקיים
עבודה זרה שלהם. אלא שיהרסם וישבר מצבותם
ויתכן שיאמר שלא יכרות ברית עמהם ועם
אלהיהם כאחת. והכוונה לומר כי בעודם עובדים
את אלהיהם לא יכרות להם ברית. אבל אם קבלו
עליהם שלא לעבוד עבודה זרה רשאי הוא לקיימם.
כי תעבוד את אלהיהם כי מוקש הוא לך.
טו כי כי משמשין בלשון אשר וכן בהרבה מקומות
וזהו לשון אי שהוא אחד מארבע לשונות שהכ"י
משמש. שמצינו בהרבה מקומות אם משמש
בלשון אשר וכו' לשון רש"י ז"ל. ואינו כן. אבל
שיעור הכתוב לא ישבו בארצך יהיה לך למוקש
פן יחטיאו אותך לי כי תעבוד את אלהיהם. וכן
אמר פן תכרות ברית ליושב הארץ פן יהיה לך
למוקש בקרבך. והטעם כי שבתם בארצך יהיה
לך למוקש ולמכשול פן יחטיאו אותך לי בדרכם
הרעה ובעצתם הנשחתת כי תעבוד את אלהיהם
כי יפתוך וימשוך בכך.

ואל משה

אמר עלה אל יי'. פרשה
זו קודם עשרת הדברות
נאמרה בסיון נאמרה לו לשון רש"י ז"ל. ויאמר
יי' אל משה עלה אלי ההרה והיה שם לאחר מתן
תורה נאמר לו כן. גם זו דבריו ז"ל. ואין המקראו'
באות כסדרן ולא כמשמען כלל. וטעם כתי' ויבא
משה ויספר לעם את כל דברי יי' אשר שמעו ואת
כל המשפטים שהם המשפטים האלה הכתובים
למעלה שאמר בהם ואלה המשפטים אשר תשים
לפניהם כי אינו נכון שיהיה על המשפטי' שנצטוו
בני נח ושנאמרו להם במרה שכבר שמעו וידעו
אותם ולא יאמר ויספר אלא בחדשות אשר יגיד.
וכבר היטיב לראות ר' אברהם שפירש הענין
כסדרו ואמר כי על הנה ספר הברית. והנה
הפרשיות כלן באות כהוגן שאחר מתן תורה מיד
בו ביום אמר השם אל משה כה תאמר אל בני
ישראל אתם ראיתם כי מן השמים דברתי עמכם
והתחיל לחזור ולהזהיר על עבודה זרה

לא תעשון אתי אלהי כסף ואלהי זהב לא תעשו לכם·
ועתה אומר ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם ו
וכל המצות הבאות אחרי כן · והשלים באזהרת
העבודה זרה שימנעו בארץ ובעבדיה ואמר לו
אחרי שובך זה לכם עלה אל יי׳ אתה ואהרן
והודיע התורה כי משה עשה כמצות השם ובא
אל המחנה ויספר לעם את כל דברי יי׳ כאשר
צוה אותו כה תאמר אל בני ישראל אתם ראיתם כי
מן השמים דברתי עמכם ואת כל המשפטים ·
כאשר צוה ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם
וקבלו הכל בשמחה ואמרו כל אשר דבר יי׳ נעשה
והטעם כל הדברים האלה אשר דבר לך השם
נעשה כי מאמינים אנחנו בדבריך כמו שספר
במשנה תורה ואת תדבר אלינו את כל אשר יאמר
יי׳ אלהינו אליך ושמענו ועשינו · ואז אמר השם ל
למשה שמעתי את קול דברי העם אשר דברו
אליך כי קבלו הכל בשמחה לך אמור להם שובו ל
לכם לאהליכם והנה שם לאהליכם ועשו שמחה
ומשתה ויום טוב ביום קבלת התורה ומשה כתב
ביום ההוא בספר הברית כל מה שנצטוה חוקים
ומשפטים ותורות ולקח הספר ההוא להיות בידו
עד למחרת כי לא היה באותו היום כדי לבנות
המזבח ושתים עשרה מצבה ולעשות עולות ושלמי
וכל המעשים הנזכרים הנה · ועוד שטוב ונכון הוא
להמתין להם הברית עד למחר לתת להם עת
ומתון בדבר לדעת הישנם אומרים לעשות כן בכל
לבבם ובכל נפשם והשכים בבקר ממחרת היום ה
ההוא לכרות להם ברית על הכל וכל ישראל ה
השכימו לרגליו ואחרו במקום שעמדו בקבלת ע
עשרת הדברים ושם בנה המזבח וזבח הזבחים
ונתן חצי הדם על מזבח יי׳ וחצי הדם שם באגנות
ולקח הספר שכתב מאתמול וקראו באזניהם וקבלו
עליהם עוד לבא בברית עמו ואמרו כל אשר דבר
יי׳ לנו נעשה וגם נשמע אליך בכל אשר צוית או

השוה מאתו יתברך · ואז זרק עליהם חצי הדם
כי זאת אות הברית לבא השנים בחלקים שוים
ואחרי שהשלים מעשיו עמהם הודיעך למלאת דבר
השם שאמר לו עלה אל יי׳ אתה ואהרן נדב ואביהוא
ושבעים מזקני ישראל · והוא שאמר ויעל משה ו
ואהרן נדב ואביהוא ושבעים מזקני ישראל · ואמר
לו השם פעם שנית עלה אלי ההרה והיה שם ו
ואתנה לך את לוחות האבן והתורה והמצוה אשר
כתבתי להורותם הודיעו שיתעכב שם ימים בקבלת
הלוחות והתורה ועשה מה שצוה ונגש משה לבדו
אל יי׳ והוא שאמר ויבא משה בתוך הענן ויעל
אל ההר ויהי משה בהר ארבעים יום וארבעים ל
לילה · והנה מעשה הברית ביום המחרת למתן
תורה וכן היתה העלייה שעלה משה אל ההר ו
ושמה נתעכב שם ארבעים יום והוא שפירש
הכתוב ויקרא אל משה ביום השביעי מתוך הענן
ואמר ויבא משה בתוך הענן ויעל אל ההר ויהי
משה בהר ארבעים יום וארבעים לילה · וכל זה
מתוקן ומבואר · וראיתי במכילתא שנחלקו
בדבר יש שאמרו שהיה קודם מתן תורה בחמישי
ואמר להם הרי אתם קשורים תפוסין וענובין
מחר בואו וקבלו עליכם את כל המצות · ור׳ יוסי
בר׳ יהודה אומר כי ביום נעשו כל המעשים לומר
כי ביום לאחר מתן תורה נעשו כל המעשים של
ספור העם וכתיבת ספר הברית הכל כמו ש
שפירשנו ולזה שומעין שאמר כהלכה ··
וטעם ואל משה אמר · בעבור שהיו עד כאן
המצות והמשפטים אל בני ישראל אמר עתה
שהיה זה המאמר אל משה שהוא מצוה שיעשנה
הוא בעצמו כי צוה אותו אחר שתשים לפניהם
המצות והמשפטים ותכרות עמהם הברית עלה
אתה אלי ולכך עשה המצוה הראשונה בששי
והשכים בשבעה בבקר וכרת עלה הברית ואחרי
כן עלה אל ההר הוא והנקראים על הדרך אשר

כבודו ׃ וטעם עלה אל ה' ׃ על דרך הפשט יזכיר שם במקום הכנוי כמו נשי למך ואת יפתח ואת שמואל׃ וכן והאר פניך על מקדשך השמם למען ה'׃ אבל בתלמוד שאלו עלה אלי מיבעי ליה ובכאן אמרו זה מטטרון ששמו כשם רבו לומר ואל משה אמר השם הנזכר בתחלת הענין ויאמר ה' אל משה עלה אל מטטרון שנקרא כשמו ה' והטעם עלה אל מ׳ מקום הכבוד אשר שם המלך הגדול והכוונה כי משה יבא בתוך הענן אשר שם כבוד ה' ולא י׳ יבא אל השם המיוחד כי לא יראני האדם וחי ואין כוונת רבותינו ז"ל במה שכתב רש"י למעלה גם במסכת סנהדרין הפך הרב הענין וכבר הזכרתי כוונתם בשם הזה וכל דבריהם אמת אלא שהרב בהגדה הזאת כמסתיר פנים כי ר' אידית לא גלה למין הזה השואל ענין מטטרון הגדול וסודו ואשליך אבל הזכיר לו כי על מלאך מורה דרך כי בעולם התחתון הכתוב הזה מדבר ולפיכך אמר לו דאפילו בפרונקא לא קבלנוה דכתיב אם אין פניך הולכים אל תעלנו מזה שאנו לא קבלנו שליח בלתי השם הנכבד וכבר פירשתי סוד הפנים וכל הענין בפסוק למשפטים כי במתן התורה ׃

ונגש משה לבדו אל ה'׃ גם זה על דעת ר' אברהם שם במקום כנוי שהיה ראוי לומר אחר עלה אל ה' ונגשת אתה לבדך אבל מנהג הלשון כן כאשר הזכרתי׃ וכן וה' המטיר על סדום ועל עמורה גפרית ואש מאת ה' מן השמים׃ והטעם מאתו׃ ויאמר משה לחובב בן רעואל המדיני חותן משה נוסעים אנחנו אל המקום אשר אמר ה' אותו אתן לכם לכה אתנו והטבנו לך כי ה' דבר טוב על ישראל׃ והטעם חותנו׃ וכן וישלח ה' את ירובעל ואת בדן ואת יפתח ואת שמואל ויצל אתכם מיד אויביכם מסביב ותשבו בטח׃ וכן אז יקהל שלמה את זקני ישראל את כל ראשי המטות נשיאי האבות לבני ישראל אל המלך שלמה ירושלם להעלות את ארון ברית ה' מעיר דוד היא ציון׃ והנכון בעיני בכאן כי הדבור הזה היה גם לאהרן שגם הוא שמע כאשר קול השם אומר למשה עלה אל ה' אתה ואהרן נדב ואביהוא ושבעים מזקני ישראל והשתחויתם מרחוק׃ ואם כן היה צריך להזכיר הנגשה בשם ואם ידבר אליו לנכח גם כן היה צריך לאמר ונגשת אתה משה לבדך ולא יספיק הכנוי כי ולפיכך אמר ונגש משה לבדו אל ה' והם לא יגשו והעם לא יעלו עמו וזה טעם לבדו למעט גם אהרן הנכלל עמו בדבור׃ ויתכן שיהיה רמז לדבר המתעלה שיצוה לאמר למשה שיגש אל ה' והמשכיל יבין ׃

ויבא משה ויספר לעם׃ היה משה בעת הדבור ה׳ הנזכר כולו במקום אשר נגש בו אל הערפל אשר שם האלהים ועתה בא אל מקום רחוק משם שהיו בו העם בשעת מתן תורה וספר להם כל מה שנצטוה ושמעו בקולו ולא אמר בכאן ויכר כי כלם בתחלת הדבור היו לא נראה ששם כבוד השם א׳ אלא שמשה היה קרוב אל מקום הערפל והם ע׳ עמדו מרחוק בשעת הדברות כאשר פירשתי׃ וכאשר נפרד משה ממקומו והחל לבא אל העם קרבו אליו כל ראשי שבטיהם וזקניהם אל המקום מעמד הכהנים הנגשים אל ה' ואמרו לו ועתה למה נמות כי תאכלנו האש הגדולה הזאת אם יוספים אנחנו לשמוע את קול ה' אלהינו עוד ומתנו קרב אתה ושמע את כל אשר יאמר ה' אלהינו ואת תדבר אלינו את כל אשר ידבר ה' אלהינו ושמענו כי היו סבורים שידבר להם השם הנכבד כל המצות כאשר דבר להם עשרת הדברים׃ ומשה בא עם העם אל מקום העם וספר לכולם את כל דברי ה' כי ר׳ כען הקדוש ברוך הוא כך הוא שילמדם שאחר

התורה על יד משה והם שמעו וקבלו כל הדברים אשר דבר ה' נעשה ונשמע אלינו במשמעו ואז כרת להם ברית שום להם לאלהים כאשר פירשתי למעלה · ועל דעת רבותינו ז"ל שאומרי' לזכות הקדימו נעשה לנשמע. טעמו שאמרו הנה מעתה אנחנו מקבלים לעשות ולקיים כל מה שיצוה יאמר מה שירצה ויגזור מה שיחפוץ כי נעשה הכל מיד בשמענו אותו בין ממנו יתברך בין מפיך אתה הכל מקובל עלינו בין קל בין חמור העמק שאלה או הגבה למעלה ··

נערי בני ישראל · הם הבכורות כדברי אונקלוס כי הם העלו העולות והשלמים ולא ידעתי למה יכנה הבכורות בלשון נערי אולי בעבור שהזכיר הזקנים שהם אצילי בני ישראל קורא הבכורות נערים כי הם נערים לנגדם · ירמוז כי לא בעבור מעלתם בחכמה שלחם כי לא היו זקנים רק מפני הבכורה כי הם המקודשים לקרבנות · ועל דרך הפשט נערי בני ישראל הם בחורי ישראל שלא טעמו טעם חטא שלא נכנסו אל אשה מעולם כי הם הנבחרים בעם והקדושים בהם כענין שאמרו עתידין בחורי ישראל שלא טעמו טעם חטא ליתן ריח כלבנון וכו' ··

וטעם לה' פרים · כי ישראל כל ימי היותם במדבר פחדו ממדת הדין ואחרי טעותם במעשה העגל והנה העלו העולות וזבחו השלמים כולם פרים כטעם פר כהן משיח ופר העלם דבר ופר עבודה זרה גם פרה אדומה כן ובענין העגל אומר זה ··

וישם באגנות · הם כלים עשויים שלא כדמות כלי המזבח ולכך אמר שחצי הדם שהיה דעת לזרק על העם שם בכלים ההם והחצי האחר זרק על המזב' מן המזרקות שקבל אותו בהם כדרך הקרבנות · ור' אברהם אמר כי באגנות ישים בעבור שהם

וכן דעת אונקלוס שתרגם במזרקיא ··

ויראו את אלהי ישראל · פירש ר"א במראה הנבואה כמו ראיתי את ה' נצב על המזבח · ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר הוא מראה יחזקאל כמעשה אבן ספיר דמות כסא · וכעצם השמים לטוהר · שראו תחת לבנת הספיר כעצם השמים לטוהר · הוא הרקיע כעין הקרח הנורא הנטוי על ראשי החיות · והנה בכאן כתוב ויראו את אלהי ישראל ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר וכעצם השמים לטוהר ושם כתוב היא החיה אשר ראיתי תחת אלהי ישראל כי תפש בדרך הנרא' כי היא תחת הרקיע שהוא תחת הכסא והכל תחת השם הנכבד ·

ועל דרך הפשט תחת אלהי ישראל לומר כי זכרו ישראל אבותם עמהם לזכותם במראה הזאת ·

ועל דרך האמת בעבור כי הזכיר במתן תורה וידבר אלהים והוא כאשר אמר הן הראנו ה' אלהינו את כבודו ואת גדלו ואת קולו שמענו מתוך האש באר בכאן שראו אלהי ישראל ולא אמר כאשר יאמר בכל מקום ה' אלהי ישראל והזכיר זה בהם לומר שהשיגו הזקנים במראה זו יותר משאר העם שהראם על הארץ את אשו הגדולה כי היה לעם במחיצת ענן וערפל · ואונקלוס ירמוז לזה שתרג' וחזו ית יקר אלהא דישראל ולא תרגם ואתגלי להון יקרא דה' כמנהגו במקומות אחרים ··

ואל אצילי בני ישראל · הם נדב ואביהוא והזקנים הנזכרים וקראם כן כי נאצל עליהם רוח אלהים · וכן ומאציליה קראתיך הנה כלם שנאצל עליהם מרוחי או הגדולים שנאצל עליהם כבוד מן המלכות · וטעם לא שלח ידו בעבור שאמר והכהנים והעם אל יהרסו לעלות אל ה' פן יפרץ בם הודיע בכאן שנזהרו בכך ולא פרץ בהם פרץ כי היו אצילי בני ישראל ראויים למה שחזו במחזה הזה · והטעם כי חזו את האלהים ולא הרסו לעלות

אל ה׳ ׃ וטעם ויאכלו וישתו שאכלו שם
השלמים בתחתית ההר לפני האלהים טרם שישובו
לאהליהם כי השלמים טעונין מחיצה נאכלין ב
בירושלם לפנים מן החומה ובשילה בכל הרואה
וכאן היו נאכלין לפני המזבח תחת ההר לא במחנה
וטעם וישתו שעשו שמחה ויום טוב
כי כן חובה לשמוח בקבלת התורה כאשר עשו
בכתבם כל דברי התורה על האבנים וזבחת שלמי׳
ואכלת שם ושמחת לפני ה׳ אלהיך · וכתיב בשלמה
החכמה והמדע נתון לך וגו׳ מיד ויבא ירושלם ויעש
משתה לכל עבדיו · ואמר ר׳ אלעזר מכאן שעושי׳
משתה לגמרה של תורה ואמר בדוד אביו כי
בהתנדבם לבנין בית המקדש ויזבחו לה׳ זבחים ו׳
ויעלו עולות לה׳ וגו׳ ויאכלו וישתו לפני ה׳ ביום
ההוא בשמחה גדולה אף כאן ביום חתונת התורה
כן עשו ׃

ויאמר ה׳ אל משה עלה אלי ההרה ׃
היא המצוה שאמר לו מאתמול
עלה אל ה׳ ונגש משה לבדו אל ה׳ ועתה ביום
השביעי הוסיף לו לאמר והיה שם ואתנה לך את
לוחות האבן והתורה והמצוה אשר כתבתי להורותם
שיתעכב בהר עד כי יתן אליו לוחות האבן והתורה
והמצוה ואשר כתבתי יחזור על הלוחות ולהורותם
על התורה והמצוה · ושיעור הכתוב ואתנה לך את
לוחות האבן אשר כתבתי והתורה והמצוה ל
להורותם והוא כאשר אמר במשנה תורה ואדברה
אליך את כל המצוה והחקים והמשפטים אשר ת׳
תלמדם · ורש״י כתב אשר כתבתי בתוך לוחות
האבנים להורותם שכל שש מאות ושלש עשרה ׃
מצות בתוך עשרת הדברות הם · ור׳ אברהם אמר
התורה הדבור הראשון והשני והמצוה השמונה ה׳
הנזכרים ואינו כלום כי הכתוב במשנה תורה ו
ואדברה אליך יעיד כי על כל המצות כולם ידבר ·
ועל דעת רבותינו יתכן שיהיה רמז שהיתה כל ה׳
התורה כתובה לפניו קודם שנברא העולם כאשר
הזכרתי בתחלת ספר בראשית ׃

ויקם משה ויהושע משרתו · לא ידעתי
מה טיבו של יהושע בכאן ואומר
אני שהיה התלמיד מלוה את הרב עד מקום ה׳
הגבלת תחומי ההר שאין רשאי לילך משם ולהלאה
ומשם ויעל משה לבדו אל האלהים ויהושע נטה שם
אהלו כל ארבעים יום שכן מצינו כשירד משה
וישמע יהושע את קול העם ברעה למדנו שלא
היה יהושע עמהם לשון רש״י · ועל דעתי היה
יהושע מכלל שבעים הזקנים כי אין בישראל
שבעים זקנים ראויים לקרבה אל האלהים יותר
ממנו · וכאשר פירש משה מהם היה מלוה את
רבו עד הגבול · ואל תקשה עליו ממאמר רבותינו
בשנים הזקנים קטן בתבערה כי יאמרו כן על כלן
חוץ מיהושע לפי שהוא ראוי למראות האלהים
ולכל נבואה ׃ וטעם
ואל הזקנים אמר שבו לנו בזה · כי בהפרדו מהם
עם משרתו צוה אותם שישבו להם בזה · ואין
הטעם שיעמדו שם כל היום · וכל הלילה עד שובם
כי אמר הנה אהרן וחור עמכם מי בעל דברים
יגש אליהם ובמחנה יהיו בעלי הדברים ושם מקום
המשפט וכבר אמר לכולם שובו לכם לאהליכם
אבל הטעם שיעמדו ויבאו עד המקום ההוא ולא
יקרבו לעלות אליהם אפילו אל מקום יהושע עד
שובם אליהם · ולפי דעתי יתכן להיות פירושו שבו
בגבולכם ובמקומכם במחנה ואהרן וחור עמכם ו
ומי בעל דברים מן הדבר הקשה אשר יקריבון אלי
יגש אליהם במקומי ואינ׳ צריכים לכך מעלה לאהרן
וחור כי לפני כולם יצא לבא ובמעמד אחד ידינו
כאשר אני עמכם · והנה צוה שישבו הזקנים ואהרן
וחור יושב׳ כל כמשה על שרי האלפים והמאות
עד שובו כי ידע שיתעכב בהר ואין לו דרך כבר
לתלמיד כאשר אמר בהר לא אכשים וזה פי׳ נכון ׃

אבל רש"י ז"ל כתב ואל הזקנים אמר בצאתו מן
המחנה שבו לנו בזה להתעכב שם עם
שאר העם להיות נכונים לשפט
לכל איש ריב. ולא יתכן כי
לא היו עתה במחנה
ומה טעם שיאמ'
להם כן והם
במחנה
ישבו:
וכבר
נתמעטו
שופטים.

חסלת סדר ואלה המשפטים

סדר ויקחו לי תרומה

כאשר דבר השם עם ישראל פנים בפנים עשרת הדברות וצוה אותם על ידי משה קצת מצות שהם כמו אבות למצותיה של תורה כאשר הבינונו רבותי' ז"ל עם הגרים שבאים להתיהד וישראל קבלו עליהם לעשות כל מה שיצוה על ידו של משה רבינו עליו השלום וכרת עמהם ברית על כל זה מעתה הנה הם לו לעם והוא להם לאלהים כאשר התנה עמהם מתחלה ועתה אם שמוע תשמעו בקולי ושמרתם את בריתי והייתם לי סגלה מכל העמים כי לי כל הארץ. ואמר ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש. והנה הם קדושים ראויים שיהיה בהם מקדש להשרות שכינתו ביניהם. ולכך צוה תחלה על דבר המשכן שיהיה לו בית בתוכם מקדש לשמו ושם ידבר עם משה ויצוה את בני ישראל. והנה עקר החפץ במשכן הוא מקום מנוחת השכינה שהוא הארון כמו שאמר ונועדתי לך שם ודברתי אתך מעל הכפרת מבין שני הכרובים אשר על ארון העדות את כל אשר אצוה אותך אל בני ישראל על כן הקדי' הארון והכפרת בצואה כי הוא מוקדם במעלה

וסימן לארון השולחן והמנורה שהם כלים המיוחו
ויורו על ענין המשכן שבעבורו נעשה אבל מעשה
הקרשים בפרשת ויקהל את המשכן את אהלו ואת
מכסהו · וכן עשה בצלאל לפי שהוא הראוי להקדים
במעשה · וסוד המשכן הוא שיהיה הכבוד אשר
שכן על הר סיני שוכן עליו בנסתר וכמו שנאמר
שם וישכון כבוד ה' על הר סיני וכתיב הן הראנו
ה' אלהינו את כבודו ואת גדלו כן כתוב במשכן וכבוד
ה' מלא את המשכן · והזכיר במשכן שם פעמים
וכבוד ה' מלא את המשכן כנגד את כבודו ואת
גדלו והיה במשכן תמיד עם ישראל הכבוד שנראה
להם בהר סיני ובבא משה היה אתו הדבור אשר
נדבר לו בהר סיני וכמו שאמר במשנה תורה מן
השמים השמיעך את קולו ליסרך ועל הארץ ובמ׳
כך במשכן כתו׳ וישמע את הקול מדבר אליו מעל
הכפרת מבין שני הכרובי׳ וידבר אליו ונכפל וידבר
אליו להגיד מה שאמרו בקבלה שהיה הקול בא מן
השמים אל מעל הכפרת ומשם מדבר עמו כי
כל דבר עם משה היה מן השמים בוס ונשמע
מבין הכרובים כדרך ודבריו שמעת מתוך האש
ועל כן היו שנים זכר ונקבה וכן אמר הכתו׳ ונועדתי לך
שמה לדבר אליכם ונקדש בכבודי שם יהיה בית
מועד לדבר ונקדש בכבודי ·· והמשכיל
יפה בכתובים הנאמרים במתן תורה ומבין מה ש׳
שכתבנו בהם יבין סוד המשכן וסוד המקדש ויוכל
להתבונן כי מזה שאמר שלמה בתפלתו נבר׳
המקדש ה' אלהי ישראל כמו שאמר בהר סיני ויראו
את אלהי ישראל והוסיפו שם לפרש ה' לענין שרמזו
שם למעלה כי אלהי ישראל יושב הכרובים כמו שאמ׳
וכבוד אלהי ישראל עליהם מלמעלה היא החיה אשר
ראיתי תחת אלהי ישראל בנהר כבר ואדע כי כרובי׳
המה ואמר דוד ולתבנית המרכבה הכרובים זהב
לפורשים וסוככים על ארון ברית ה' וכן יזכר
התמיד בשת המקדש לשם ה' לשמך ויאמר בכל

פנים ואתה תשמע השמים במדת הרחמים וכתי׳
והתפללו אל ה' דרך העיר אשר בחרת בה והבית
אשר בניתי לשמך ושמעת השמים ובבאור אמר
כי האמנם ישב אלהים את האדם על הארץ הנה
השמים ושמי השמים לא יכלכלוך אף כי הבית
הזה אשר בניתי וכתו׳ על הארון להעלות משם את
ארון האלהים אשר נקרא שם שם ה' צבאות יושב
הכרובים · ובדברי הימים להעלות משם את ארון
האלהים ה' יושב הכרובים אשר נקרא שם כי השם
יושב הכרובים · **וזאת** התרומה · על האמת
הוא כמו וה' נתן חכמה לשלמה ·
וכן כתוב וזאת אשר דבר להם אביהם ויברך אותם
וכתי׳ וזאת הברכה וכתי׳ מאת ה' היתה זאת · וכבר
רמזו זה בבר׳ במדרש מוקשה אתבונן וה׳ מבין
יתבונן · ובאלה שמות רבה וזאת התרומה אשר
תקחו מאתם כנסת ישראל שהיא תרומה שנאמ׳
קדש ישראל לה' ראשית תבואתה · ושם עוד אמר
להם הקב"ה לישראל מכרתי לכם תורתי וכביכול כ
נמכרתי עמה שנאמ׳ ויקחו לי תרומה כי התרומה
תהיה לי ואתם עמה כדרך דודי לי ואני לו וכן אמר
ככל אשר אני מראה אותך כי אני הוא המראה ·
ואמר הראה אותך רמז למעלת אני וכן אשר אתה
מראה וכן אמ׳ דוד הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל
כי היתה עלי יד ה' ··

בשמים לשמן המשחה ולקטורת הסמים · יש אומ׳
שזה מקרא קצר בשמים לשמן המשחה וסמים
לקטורת הסמים · ואחרי׳ אמרו שהוא כאלו בספך
ולקטורת ישאו הסמים · ומזכרם בדיעה לומר
הסמים הטובים להקטיר כי גם שם לא פי׳ אותם ·
ור"א אמר שהוא כמשמעו ובשמים לשניהם לשמן
המשחה ולקטורת הסמי׳ כי יכנסו בקטורת בשמי׳
שבלת נרד וכרכם וקנמון כדברי רז"ל ולא הוצרך
לזכור ובשמים וסמים לקטורת בעבור שהזכיר
קטורת הסמי׳ כאשר לא הזכיר שמן לשמן המשח׳

וזה נכון הוא והוכרחו לכך אלו המפרשים כי דעת
בעלי הלשון שהבשמים הם הערוגות כגון הלבונה
והחלבנה ובשמים הם הנאכלים שיקראו מסעדים
אשר להם בשום בריחם הטוב אבל על דעת רש״י
סמים שם לבשמים והקריא כוונת רבותי׳ במדרש
אחד עשר סממן נאמרו למשה רבינו בסיני׳ וכן
מתרגם אנקלו׳ בסמין בסמים׳ והוא הנכון בכתו׳
הוא אבל בעבור שישנה הכתו׳ הלשון יתכן שנאמ׳
כי החשובים בבעלי הריח המובחרים נקראים בשמי׳
וטעם המובחרים ; ידועים בשמים כמו שאמר
בשמים ראש בראש כל בשם · גם נכון שנאמר כי
מלת בשמי׳ ובשם מלה מורכבת כי שם גם שמים
והראיה על דבריהם שאמר בשמים ראש מר דרור
והמור בשמים יחשב שהיא תרופה לא מסעד ואמ׳
הכתו׳ נרד וכרכום קנה וקנמון עם כל עצי לבונה
וכתיב מר ואהלות עם כל ראשי בשמים׳ ועל כולם
אמר הפיחי גני יזלו בשמיו ועוד שהכתוב אמר ואת
הבשם ואת השמן למאור ולשמן המשחה ולקטורת
הסמים ולא הוזכר שהביאו סמים אם כן כולם
בכלל הבשם :: אבני שהם ואבני מלואים
לאפוד ולחשן · על שם שעושי׳ לה בזהב
מושב כמין גומא ונותנין שם האבן למלאת הגומא
קרואין אבני מלואים ומקום הגומא קרוי משבצות
לאפוד ולחשן אבני השהם לאפוד ואבני המלואים
לחשן זה לשון רש״י וכן פירש משובצים זהב יהיו כ׳
במלואותם מוקפין משבצו׳ בעומק שיעור שימלא
בעובי האבן וזהו לשון מלואותם וכן כל לשון מלוי
האמור בענין הזה ואינו נכון בעבור שיקרא
אותם עתה אבני מלואים על שם שעתיד עש—
נצות למלא בהם הגומא שיעשו להם ועוד כי גם
אבני השהם היו מוסבות משבצות זהב ולא קרא
אותם מלואים ועוד שכבר אמרו רבותינו בגמרא
אבנים הללו אין מפרישין עליהן באיזמל שנאמ׳
במלואותם ואם היה פי׳ במלואותם שימלאו האבני׳
את הגומות לא היה ראוי מכאן שלא נחרוץ בהן

השמות באיזמל כלל · ועוד כי עשו מושב האבנים
שאמר הרב שהוא עשוי כמין גומא אינו כן אבל
הוא כדברי אנקלוס שתרגם מרמצן והוא שעשו
מלמטה מושב כמדת האבן ומוציאין ממנו מזלג
שלש השנים שיאחזו את האבן מלשון הרמצים—
ומפקי לה ברמצא דפרזלא כגון דבוצא ברמצא ד׳
דפרזלא וכן יעשו גם היום בכל אבן יקרה בטבעו׳
כדי שתהיה נראית מכל צד ולא ימעטו יפיה והדרה
בתוך הגומא ודע לך שהוא כן שהרי שרתי ש׳
שרשרות זהב התלויות בשתי טבעות · שנאחזן
הקודש במשבצות שבכתפות האפוד ואם— ה׳
המשבצות גומות הם למושב האבנים היאך יתקעו
בהם שרשרות ומה ישמשו שם גומות שבהן אבל
הם מזלגות כמו שאמר מן ונקבו השרשרות בנקבי׳
בקומיהן לפי דעתי כי אחוזת האבן אחסים בהם
הרמחים ובראשם מזלגות לתפש הבריחים כמו
שאמר והנה הרכב ובעלי הפרשים הדבקוהו׳
ופירוש מוסבות משבצות שיעשה ריתוי זהב
סביבן · ועל׳ אנקלוס שאמר משקען היו האבנים
משוקעות בתוך בתים והיו יוצאין מהן — מכן
מקיפין אותן ואוחזין בהן מלמעלן · אבל ענין
מלואים הוא שתהיינה האבנים אבנים שלמות
שנבראו כך ולא תהיינה אבני גזי׳ שנכרתו ממחצב
גדול או שנחצב מהן כלום כי גם בתלמוד ידוע שאין
שלמות באות האבנים היקרות והסגולות שנג—
זולתי באבן אשר היא כתקוני אבנים מן הנהר
ולכך תרגם אנקלוס אשלמותא כי לשון מלוי כלם
או גומא בתרגומו מלוי ממם ותמלא כדה ומלאת
וכן כולם אבל בכאן תרגם המלוי לשון שלמות וכן
מלא אותם חכמת לב אשלים כי אינם דבר שימלא
כלי · אבל הוא שלמות שהיו שלמים בחכמה · וזה
טעם ובחרשת אבן למלאת · שידעו לפתח פתוחי
חותם באבנים במלואותם · והנה באבני האפוד
נאמר מעשה חרש אבן פתוחי חותם תפתח את
שתי האבנים על שמות בני ישראל · כי היו עושין

ארן בהם במשבצות השמות כאשר יעשו · ורש"י
האבן והנה לא היו במלואותם · אבל באבני החשן
כתוב ומלאת בו מלאת אבן וכתיב יהיו במלואותם
והאבנים על שמות בני ישראל שתים עשר על שמותם
לא מעשה אחר · ולכן לא היה למשה רבינו ענין
בהם וזולתי בשמיר שהזכירו רבותינו כמו שאמרו
במסכת סוטה אבנים הללו אין כותבין עליהן בדיו
שנאמר פתוחי חותם ואין משרטין עליהם באיזמל
שנאמר במלואותם אלא מראה שמיר ומראה להן
והן נבקעות מאליהן ובמלואותם לא נאמר אלא ב
באבני החשן · ואל תתמה למה שהוזכר באגד־
אינה שמיר דאייתי משה לאבני אפוד שקר־שן
יקראו אפוד בדרך קצרה יאמר שהוא מחובר בו
וכדכתיב נמי הנשאם האפוד והחשן היו שוהם ·
והנה פירוש הכתוב אבני שהם שלא שתים לאפוד
ואחת לחשן ואבני מלואים לחשן ואם היה דעת־
רבותינו שיהיו גם אבני האפוד מלואים מן הכתוב
הוה יהיו לאפוד ולחשן שהם אבני שהם ואבני מ
מלואים **וכן תעשו** לדורות אם יאבד
אחד מן הכלים או כשתעשו
כלי בית עולמים כגון שולחנות ומנורות וכיורות
ומכונות שעשה שלמה בתבנית אלו תעשו אותם
ואם לא יהיה המקרא מחובר למעלה קיימן לא ה
היה לו לכתב וכן תעשו אלא כן תעשו והיה מוסב
על עשיית אהל מועד וכליו לרש"י ולא ידעתי שיהי'
זה אמת שיתחייב שלמה לעשות כלי בית עולמים
בתבנית אלו ומזבח הנחשת עשאו שלמה כ' אמה
אורך וכ' רוחב ור"א אמר וכן תעשו הכלים כי בתחלה
אמר ועשו לי מקדש ועל המשכן אין ערך לכל זה
אבל בא הכלל לחזוק וזרוז אמר ועשו לי מקדש בית
וכלים כמקדש מלך ובית ממלכה ושכנתי בתוכם
בבית ובכסא הכבוד אשר יעשו לי שם ככל אשר
אני מראה אותך את תבנית המשכן הזה אשר
אמרתי שאשכון בו בתוכם ואת תבנית כל כליו וכתב
וכן תעשו כולם בזריזות ובחריצות והוא כהכתב

ויעשו בני ישראל ככל אשר צוה ה' את משה כן
עשו כי מפני שהוא צוה אמר וכן תעשו ··
ועשו ארון יחזור אל בני ישראל הנזכרים
למעלה ואחרי כן ובפרט אותו ויצוה
לו וכלן בלשון יחיד כי משה כנגד כל ישראל · ויתכן
שירמוז שיהיו כל ישראל משתתפין בעשיית הארון
בעבור שהוא קדוש משכן עליון ושיזכו כולם לתור'
וכן אמרו במדרש רבה משה אמר בכל הכלים כתו'
ועשית ובארון כתוב ועשו ארון אמר ר' יהודה בר
שלום אמר הקב"ה יבואו הכל ויעסקו בארון שיזכו
לתורה · והעסק שיתנדב כל אחד כלי זהב אחד־
לארון או ישמש לבצלאל עד מעט או שיכוון לבו
ארבע פעמותיו · כתרגומו ארבע
זויתיה · ובזויות העליונו־ת
סמוך לכפרת היו נתונין ושתי טבעות על צלעו
האחת הן הן ארבע טבעות שבתחלת המקרא
ופירש הכתוב ושתים מן הטבעות האלו על צלעו
האחת כפירש"י ויפה פירש · אבל לא ידעתי למה
אמר שבזויות העליונות סמוך לכפרת היו הטבעות
שהכתוב יהיה יתר מאחד ועוד כי דרך הכבוד הוא
שיהיה הארון נשא ובגוף למעלה על כתפות הכהנ'
ור"א אמר חפשתי בכל המקרא ולא מצאתי פעם־
שהוא זוית רק רגל ומה יפו טעמי רגלי עם פעמי
רגליו ועל הזכרתי לפרש כי רגלים היו לארון ופי' כי
הם שמונה טבעות ארבע התחתונות לשאת אותו
בהם והעליונות היו לנוי · ואין דבריו נכונים כלל ·
אבל אם כדבריו שפעמים רגל יטה הכתוב שיהיו
הטבעות בזויות התחתונות אשר הארון יושב בהם
ויקרא הכדים התחתונים רגלים כי לשון הקדש
יתפוס כל הקצוות לדמות האדם ויאמר בכל דבר
לעליון ראש ולאשר התחתון רגל וזה באמת כדעת הוא
שבזויות התחתונות היו הטבעות והארון נשא למעלה
כמו שפירשתי אבל לפי דעתי אין פעם רגל אבל
הוא שם הפסיעה מה יפו פעמיך פסיעותיך ·
כמשנא' בתלמוד כמה נאות פסיעותיה של רבה

זו וכן יהודה אחרו טעמי המכשירין ויאמר הכתוב
בכאן פעמותיו לתפיסות הכהנים המשאים אותו
כמו שם דברים שיהיו הטבעות בזויות למטה
מימה הכונים למושב הארון ושיהיה כל ארכו של
ארון מפסיק בין שתי הטבעות כי הארון ארכו
למזרח והטבעות שתים בצפון ואחד בראש המזרחי
ואחד במערבו ושתים בדרום ופעמי הכהנים הולכי'
בין טבעת לטבעת ולפיכך ונמשכת המשכן שם
ארבע טבעות של זהב היו קבועו' כי שתים בצפון
ושתים בדרומו שבהם היו נתונים הבדים ולא היו
זזים משם לעולם וכו' ·· **ואל** הארון תתן את
העדות לא ידעתי למה נכפל שהרי כבר
אמור ונתת אל הארון את העדות ויש לומר שבא
לומר שבתחלה ארון בלא כפרת יתן תחלה העדות
לתוכו ואחר כך יתן הכפרת עליו וכן מצינו כשהקים
המשכן כאמר ויתן את העדות אל הארון ואחר כך
ויתן את הכפרת על הארון מלמעלה לרשי' · ואם
היה זה אחר משמע יותר שאחר שיתן הכפרת
על הארון כאשר אמר יתן בארון את העדות כי
ארון יקרא גם בהיות הכפרת עליו · ועוד כי יש
לשאול גם כן למה הזכיר אשר על ארון העדות כי
ידוע כי כרובים הם על ארון העדות · ומה צריך
לפרש עוד כיון שאמר מעל הכפרת · מבין שני
הכרובים אבל פירושו כי נעשה שתי הכרובים
להיותם פורשי כנפים למעלה ולא אמר למה יעשם
כלל ומה ישמשו במשכן ולמה יהיו בענין הזה לכך
אמר עתה ונתת הכפרת עם כרוביו שהכל דבר
אחד על הארון מלמעלה כי אל הארון תתן את
העדות אשר אתן אליך כדי שיהיה לכסא כבוד כי
אם אועד לך שם ואשכון שכנתי עליהם ודברתי א'
אתך מעל הכפרת מבין שני הכרובים בעבור
שהוא על ארון העדות והנה הוא כמרכבה אשר
ראה יחזקאל שאמר היא החיה אשר ראיתי תחת
אלהי ישראל בנהר כבר ואדע כי כרובים המה ולכך
נקרא יושב הכרובים כי היו פורשי כנפים לסוכות

שהם המרכבה משאי הכבוד וכמו שבא ולתבנית
המרכבה הכרובים זהב לפורשים וסוככים על
ארון ברית יי' כאשר הזכרתי · ועל דעת רבותי'
הם צורות אדם מלשון ארמית שהאומר לשון
רביא והחזיר בהם הוא הכף שרש כי כן הם
כנערים לצורות על כן ט"ס ואם תחשוב עוד למה
היו פניהם איש אל אחיו והיו מקשה הכל לדעת
כי ראוי להם שיהיו פורשי כנפים למעלה כי הם
כסא עליון וסוככים על העדות שהוא מכתב אלהים
וזה טעם ולתבנית המרכבה כי הכרובים שראה
יחזקאל משאים הכבוד תבנית לכרובים שהם כנגד
התפארת והכרובים אשר במשכן ובמקדש תבנית
להם כי גבוה מעל גבוה שומר וגבוהים עליהם ·
וזה טעם ואדע שראה באחד וידע באחד ולפיכך
אמר המה והמשכיל יבין ·· **זר זהב**
סימן לכתר מלכות שהשולחן שם
עשר וגדולה הוא כמו שאומר שולחן מלכים ראש
וכן הדבר שזה סוד השולחן כי ברכת השם מעת
היות העולם לא נתבראת יש מאין אבל עו"ס
כמנהגנו מוקב דכתיב וירא אלהים את כל אשר עשה
והנה טוב אבל כאשר יהיה שם שורש דבר תחול
עליו הברכה ותוסיף כי כאשר אמר אלישע הגידי
לי מה יש לך בבית ואלה הברכה על אסוך שמן
ומלאת כל הכלים ובאלישע כד הקמח לא חסר · וכן
השולחן בלחם הפנים בו תחול הברכה וממנו תבא
השובע לכל ישראל · ולכך אמרו כל כהן שמגיעו
כפול אוכל ושבע ·· **קערותיו**
פירש רשי' דפוסיו וכפותיו
בזיכין שמתנן בהן הלבונה וקשותיו כמין חצאי
קנים · ומנקיותיו הם סניפין מפצלין
שסומכין את הקנים · וכן הזכירו הכלים האלה
בגמרא · ואמר הרב ולשון מסלתיד
כובעותיו מלשון נלאיתי הכל נלאיתי כלכל וכחלקו
כי חכמי ישראל שם אומרים קשותיו אלו סניפין
ומנקיותיו אלו הקנים · אבל

אנקל״ס שתרגם מכילתיה היה סובר כדבריו הא׳
מנקיות הן הסניפין אע״פ דבריו ז״ל ולא נתכוונו אלי
לפי שאין מכילתיה בלשון ארמי אלא שם למדות
כגון האיפות ומוכלא כגון שכן תרגם איפת בי־ין
מכילן דקשוט. לא יהא לך בביתך מכילה ומכילה
וכן בכל מקום בתלמוד. ובדברי חכמים מיל׳
מיכל במכילתא כמ״ש איפה בת מיתפל וכן כל איתי
הכל. לשון מדה מחזקת. וכן שלש בת ימל וכל
בשליש קטן מיכל את הצלה וכו״ים. וכן כל איתי
כלכל על דעתי אינו לשון שכל אבל הוא מן הלשו׳
הזה בעניו׳ כלאיתי להכיל כלשון לא תוכל האר׳
להכיל את כל דבריו וכן רוח איש תכלכל מחלהו
שיכיל אותו בתוך נפשו ולא יקוץ בו הנה השמים
ושמי השמים לא יכלכלוך לא יכלו ויחזיקו בגדל
רוממותך כי אין לך קצב ומדה. אף כי הבית הזה
הקטן אשר בניתי. מכלכל דבריו במשפט. שלא
יהיה כסיל יוציא כל רוחו אבל מכיל דבריו בקרבו
כראוי ומוציא מהן כראוי ויכלכל יוסף שנתן להם
מזון כאשר ימלא לא החסיר ולא העדיף רק להם
לפי הטף וכן כולם אבל דעת של אונקלוס לא נתברר
ואולי מנקיותיו לדעתו שם למדה כי היתה שם מדה
מחזקת שני עשרונים היא למדוד בה הלחם האח׳
לא היו מודדין בעשרון של מנחות ושנו במתני׳
דהקתני שתי מדו׳ של יבש היו במקדש עשרון וחצי
עשרון אבל היו שם לדעתו שלש מדות עשרון וחצי
עשרון ושני עשרונים. והנכון בטעם בדעת כי
המכילא הוא הדפוס העשוי לבצק כמו שאמרו ש׳
שלשה דפוסין היו שם נותנה בדפוס ועדיין הוא ב׳
בצק וכיון דפוס היה בתנור וכשהוא רודה נותנה
לדפוס כדי שלא תתקלקל והדפוס הזה שהוא כדי
שלא תתקלקל אינו צריך להיות בערכת הלחם
ושיעורו אבל הוא עשוי כמין קערה לסמוך
דפנותיו של לחם והוא קערותיו אבל הדפוס הראשו׳
של בצק עשוי כמדת של לחם וכשיעורו ארכו י׳
עשרה ורחבו חמשה וקרנותיו שבע אצבעות וש
מוסיפין הבצק ומודדין אותו ומתקנין אותו ולפי׳
הוא נקרא מכילא שהוא עשוי למדה ולשון מנקי׳
שם כמו איפה וסאה כשם קערותיו וקשותיו וש״א
השמות אין בהם תאר. ואולי המדות המערכות
הנקראות איפה בצק ואין בצק יקראו אותו מנקי׳
שהם נקיות מן השקר ומנקות בעליהן מן האונאה
והחטא. והקשוות שם כולל הקנים והסניפין אולי
בעבור שעל יקראו כן בחילוף הכלי בשין כמו ו׳
וייראו יוסף קשות כחילוף כ״י ושין במלת שחוק׳
וכת׳ ר״א ויש שמם בדברי קדמונים שאומר התור׳
קערות מזרקות ותחת הכפות כפורים והזהב
הקשוות כאשר הם ותחת המנקיות מזלגות והכל
זהב לערך השולחן אולי כלם אחרים היו שעשה דוד
לשומם בשולחנות שיעשה שלמה ואין ככה שולחן
אוהל מועד. והשמש בדברי ר״א הוא כי מה שאין
הכתוב והמזלגות והמזרקות והקשוות וזהב טהור
ולכפורי הזהב במשקל לכפור וכפור אינם מחובר
עם לשולחנות המערכת בלבד אבל הוא חוזר למה
שאמר ולכל מלאכת עבודת בית ה׳ ולכל כלי עבוד׳
בית ה׳ ואמר לזהב לכל כלי עבודה ועבודה. והזכיר
המזלגות והמזרקות שהם כלי המזבח והקשוות
לשולחן והכפורים למזבח והזכיר ולמזבח הקטורת
במשקל זהב מזוקק ואמר הכל בכתב מיד ה׳ עלי
השכיל כל מלאכות התבנית והנה כלם לכל צרכי בית
המקדש .. לחם פנים שיש לו פנים רואין
לכאן ולכאן לצדי הבית מזה ומזה ונותן ארכו לרוחב
של שולחן וכותליו זקופין כנגד שפת השולחן לרש״י
ולשון המשנה בזומא׳ אומר לחם פנים שיהיו לו פנים
אבל כל זה יהיה לדברי האומר מנר עשויין אותו כמין
תיבה פרוצה אבל כדברי האומר כמין ספינה רוקדת
אינו כך. ור״א אמר שנקרא לחם פנים בעבור לפני תמי׳
ועל׳ הא׳ כי תבין מלת לפני תבין שמו וסודו כי
בעבור היות הוא מונח בפנים ברכת השם היה
תעשיר כטעם שנא׳ בכל המקום אשר אזכיר וגו׳.
וכבר רמזתי בו. והכונה המנור׳ בטבעה וכפתוריה

ופרחיה ממנה תהיה ונעשית מאחד אבל היותה—
מקשה בגשם קשה יוציאים מן הגשם ועושה—
כך אותם ומאחרים כולם אל עבר פנה כל זה הכל
לקחן מהדברים שכתבתי במקום אחר · ויש מן
מאומרים שנתקשה מעשה במקשה ··

ככר זהב טהור · שלא יהיה משקלה עם
כל כליה אלא ככר לא פחות ולא יותר
לשון רש״י ז״ל · וכן הוא פשוטו של מקרא · אבל אם
הדבר כן יהיה תמה גדול שלא יתן הכתוב משקל
למנורה כמה יהיה בה מן הככר · ויוכל להיות
זהב הככר או יותר במלקחים ובמחתות שהם כלים
נפרדים ממנה וימעט גם או שיתן במנורה ככר
פחות ממנה ובכל הכלים הנזכר מנה · ועוד מה טעם
שתשקול המנורה עם כלים רבים נפרדים במשקל
הככר ולמה לא נתפרשו כמה יהיו המלקחים—
והמחתות שיעשו ממנו · אבל אין דעת רבותינו
כמו שאמר הרב אלא כך שנו חכמים במנחות—
מאור ונרותיה באה מככר ולא מלקחיה ומחתותיה
ומה אני מקיים את כל הכלים האלה לרבות את
הנרות כדברי ר׳ יהודה · ר׳ נחמיה אומר מנורה
באה מככר ולא נרותיה ומלקחיה ומחתותיה ומה
אני מקיים את כל הכלים האלה שיהיו כולן של
זהב ופשט אמרו לדברי ר׳ יהודה שיהיו הנרות מקשה
עמה ואעפ״י כן יקראם הכתוב הכלים האלה מפני
שהם כלים לקבל השמן ויש להם שם בפני עצמם
וכשאר המנורות נעשין נפרדין ולדברי ר׳ נחמיה
אמרו שם שאין הנרות מקשה עמה · והנה על
דעת כולם לא יבא במשקל הככר אלא גוף המנורה
במה שהוא עמה מקשה לא כלים נפרדים ממנה
כלל · ולדברי ר׳ נחמיה אמרו שם ומה אני מקיים
את כל הכלים האלה שיהיו כולן של זהב ולא נכרכה
אלא לפי כבוד · ועל דרך הפשט יאמר ככר זהב
יעשה אותה את כל הכלים האלה יעשה זהב טהור
כי לא פי׳ תחלה בנרות שיהיו זהב כלל · וכן במעשה
אמר ויעש את נרותיה שבעה ומלקחיה ומחתותיה

זהב טהור ואין זהב טהור חוזר רק על המלקחים
והמחתות וחזר ואמר ככר זהב טהור עשה אותה
ואת כל כליה שעשה כל כליה זהב טהור לא מן
הככר · ויכנס עוד בכלל כל כליה כלי השמן שהרי
עשה לה כלים רבים מלבד שם הנזכרים כמו שנא׳
במסעות וכסו את מנורת המאור ואת נרותיה
ואת מלקחיה ואת מחתתיה ואת כל כלי שמנה—
אשר ישרתו לה בהם והכתוב שאמר עד ירכה עד
פרחה מקשה היא · כפי פשוטו כך נראה שנעשה
מקשה לא נרותיה וכל זה לפי שיטת הגמרא ·
אבל בבריתא של מלאכת המשכן · שמיה נעשין
אחר מנורה שעשה משה במדבר היתה באה של
זהב וטעונה מקשה וטעונה גביעים כפתורים—
ופרחים שנאמר ועשית מנורת זהב טהור שומע
אני יעשה איברים איברים וידבקם ת״ל ממנה—
יהיו מנין לרבות את נרותיה שיהיו ממנה תלמוד
לומר תעשה יכול שאני מרבה גביעים כפתורים ו
ופרחיה ת״ל אותה ומה ראית לרבות נרותיה ולהוצ׳
גביעיה כפתוריה אחר שריבה הכתו׳ מיעט מרבה
אני את נרותיה שהן נעשין עמה ומוצי׳ אני גביעיה
כפתוריה ופרחיה שאין נעשין עמה ומנין לרבות
מלקחיה ומחתותיה ת״ל תעשה יכול שאני מרבה
את הגביעים ואת המלקטאו׳ ת״ל אותה ומה ראית
לרבות מלקחיה ומחתותיה ולהוציא את הגביעים ו
ואת המלקטאות אחר שריבה הכתו׳ מיעט מרבה
אני מלקחיה ומחתותיה שהן משתמשין עמה ומוצי׳
אני את הגביעים ואת המלקטאות שאין משתמשי׳
עמה · ר׳ יהושע בן קרחה אומ׳ אותה מככר ואין
כליה מככר שנא׳ ככר זהב טהור יעשה אותה ומה
אני מקיים ואת כל כליה שיהו זהב טהו׳ ע״כ הבריית׳
ונראה ממנה שיהיו הנרות והמלקחים והמחתות
כולן עמה מקשה שאין המלקחים נבדלים אבל הן
שעשה על פי הנרו׳ טס של זהב פותח וסוגר וסוכב
עליו שלא יפול בשמן דבר כאשר עושין היום ב׳
במנורות של מלכים · והוא מלשון ולשון מורבן

מלקוחי שיקרא מה שעל הלשון ומחתותיו מלקוחי'
שהם עקיצים הלשון באמצעם והמחתות הם ספלי'
שהאש כלכר וכר לשאת מעט אש שיפול ממנה
והכל מקשה ובאין מן הככר · אבל הגביעים
והמלקחות שאין השמיטן בעצמה אבל הם כלם
נפרדים ממנה ואינן חבור בה אין באין מן הככר
כלל · וכן מיעטו בבריתא הזו גביעים כפתוריה
ופרחיה שהם רבה שלא לעשותם עמה מקשה
כשאי וכתן הטעם לפי שאין נעשין עמה כלומר
שאין מעכבין בה שהם עשויה של שאר מיני מן
מתכות אינה באה גביעים כפתרים ופרחים אבל
קנים מעכבין בה לעולם · ולפי הברייתא הזו אמר
הכתוב ואת כל כליה לרבות שעשה לה כל הכלים
הצריכין לשמושה והלאוין לא זהב והם הגביעים ו
והמלקחות שצריכין לכל המנורות בהשמיטן וכן
לכל כלי המשכן בכל עבודתו כלם הצריכין למשכן
לא פירש אותם ולא הזכיר בהם רק שיהיו נחשת
אבל ככר זהב טהור יעשה אותה את כל הכלים
האלה הם הנרות בה וכלם מקשה עמה · ויתכן
שגם מה שאמ' במעשה ואת כל כליה רמז לכלים
האלה הנרות שהיו כלם עמה ככר זהב כפשוטו
של מקרא אבל כלי שמנה לא הוזכרו במעשה
כאשר לא הוזכרו בצואה וברצון עמם עשו אותם
ואולי לא עשאם בצלאל אבל יחידים עשו אותם ו
ומסרום לגזבר ועל הכלל נצפה באה ככר ואינה ככר
שאין לנפה באה מן הככר לדברי הכל··

שתי ידות לקרש האחד · כתב רש"י ז"ל היה חורץ את
הקרש מלמטה באמצע בגובה אמה ומניח רביע
רחבו מכאן ורביע רחבו מכאן · והן הן הידות
והחריץ שבאמצע הידות חצי רחב הקרש · ואותן
הידות מכניס באדנים שהיו חלולין והאדנים היו
נפקין אמה ויושבין רצופין מן זה אבל זה וידות
הקרשים הנכנסות בחלל האדנים חרוצות משלשת
צדיהן רוחב החריץ כעובי שפת האדן · שיכסה—
הקרש את כל ראש האדן שאם לא כן נמצא ריוח
בין קרש לקרש כעובי שפת שני האדנים שיפסיק
ביניהם וזהו שנאמר ויהיו תואמים שיחרוץ את
הידות בצדיהן כדי שיתחברו הקרשים זה אצל זה
כך נראה לי לשון הרב ואינו הנכון שאם היה החריץ
שבאמצע חצי רוחב הקרש והן אורכה טפחים ו
וחצי יצטרך שיהיה עובי שפת האדן כרביע רוחב
הקרש שני טפחים ורבע כדי שיהיה עובי שני ה
האדנים ממלא החריץ שבאמצע שהוא חצי רוחב
הקרש ולא יהיה ריוח בין אדן לאדן · ואע"פ כשאתה
חורץ הקרשים משלשת צדיהן כך לא ישאר בהן
כלום ושפתי האדנים שוות היו בכל צד · ועוד—
שסברא הרב כן שמיה משנת מעשה המשכן סדר
הקרשים למלאכת המשכן היה עושה את האדנים
חלולין וחורץ את הקרש מלמטה רביע מכאן ורביע
מכאן והחריץ חציו באמצע · ועושה לו שתי ידות
כמין שני חווקים ומכניסן לתוך שני האדנים · וגם
זו הברייתא כפי משמעה יש בה תמיה גדול שחורץ
מן הקרש רביע מכאן ורביע מכאן והמ' מאמצע
עושה חריץ חציו של רוחב הקרש נמצא כולו חרוץ
לא נשאר בו יד ורגל כלל · אבל לפי דעתי הברייתא
הזו לא נתנה שיעור לחריץ לפי שלא נתנה הכתוב
שיעור לעובי שפתי האדנים · ולפיכך אמרו שהיה
חורץ את הקרש רביע אורכו מכאן לכסות שפה
אחת של אדן ורביע אורכו מכאן ובאמצעו של הקרש
היה חורץ חציו של כל החריץ שבאותו הקרש לכסו'
שפת שני אדנים · ולדברי הכל צריך תלמוד שלא
היה במשכן מלמטה בגובה אמה רוחב עשר—
אמות שהרי עובי שני אדנים שמכאן ומכאן
ממעטו בו ואולי אין קפידה בכך · ומדברי רש"י
הקרש שהיה עביו אמה היה חורץ בעובי הידות
מבפנים כפי עובי שפת האדנים והוא נכון אלא
שלא הוזכר זה בברייתא·

משולבות אשה אל אחותה עשויות
כמין שליבת סולם · אשה אל אחותה—·

מכוונות זו כנגד זו ומובלעות זו בזו ומשופין ר'
ראשיהן לכנס בתוך חלל האדן כשלבה הנכנסת
בנקב עמודי הסולם שיהיו חריצן שוין זו כמדת
זו כדי שלא יהיו שתי ידות זו משוכה לצד פנים וזו
משוכה לצד חוץ בעובי הקרשים שהוא אמה לשו'
רש"י · והנה לדבריו משולבות יאמר על הידות
שיהיו משופות בראשן לכנס בחלל האדנים ואשה
אל אחותה לא יבא רק על הקרשים שתהיינה
מחוברות בשוה והקרשים לשון זכר והיה לו לומר
איש אל אחיו · ולולי יאמר אשה אל אחותה שתהיינה
השלבות מכוונות זו כנגד זו ואחריתן שוין בכך
יהיו הקרשים חוברים והידות אין ראשיהן משופו'
בשפוע מפני כי חלל האדנים שוה הוא בכל האדן
אלא שיהא הרך בגדרין שלהן כדי שיתחברו קרש
בקרש · אבל בברייתא של מלאכת המשכן מצאתי
ושני הקטן יוצאין מן הקרשים שנים לכל אחד וא'
שמשקיע את הזכר בתוך הנקבה שנא' משולבות
אשה אל אחותה דברי ר' נחמיה שר' נחמיה אומר
אין תלמוד לומר משולבות ומה ת"ל משולבות
שעשה להן שלבים כסולם המצרי · ופירוש כמו
כשעושין בארגזים להדק ולחבר הדפין זה בזה
כמין יתדות שלהן כמו ששנינו במסכת כלים
עשאן בסמן או כשובנין אינו צריך למרח מן
האמצע ואומרין בתלמוד קטנים וסנאין וכפי זה
נראה שיאמר הכתוב שיעשה שלבה יוצאה מן הקרש
כמין קורן זכרים וכנגדו בקרש שבצדו שלבה
אחרת נקובה ומכניס הזכר לתוך הנקבה והנה הקל'
האחר שתהא בכל קרש שתי שלבות נכנסות זו
בזו ומשולבות ואשה אל אחותה שם לשלבות עצמן
והוא לשון נקבה כאן · וכן הזכירו אותן חכמים
כשמטה שלבה מתחתיו בסולם אחד שלשבר"י
ואע"פ שמצינו בן הסלמים הוא כמו נשים ופלגשי'

ומעם קדימה מזרחה כי לשון הקדים יקל'
למזרח קדם כענין ומדותם מאון
למד את פאת קדימה · ויקרא למערב אחור כענ'

שנא' הן קדם אהלך ואיננו ואחור ולא אבין לו ·
וכן עד הים האחרון המערבי והטעם כמוין כי
יקפש הלשון כמו באדם הפונה אל אחור השמש ·
וכן יאמר וילכו לאחור ולא לפנים · ויקראו הדרום
נגב בהיות מנגב מקום החום ופעמים שיזכיר הכתו'
הכמו' ויבאר אותו בשם יאמר שהוא קדימה כמו'
ויבאר מזרחה שהוא השם יאמר נגבה בכמו'
ויבאר תימנה שהוא השם והמערב יזכרם בכמו'
ים כי יקפש אותו באנשי ארץ ישראל שהים הגדול
לשם מערבו והצפון יזכרם בשמו ונקרא כן כי הוא
צפון אין השמש נראה בו לעולם · ויקרא התימן
דרום כענין שנאמר הולך אל דרום וסובב אל צפון
והיא מלה כפולה תחבר ראש אחת להתחבר שתי
אותיות שותדר דוש כי השמש ילך בדוש הדור"ה
ההוא ויקראו לדרום ימין ולצפון שמאל בכמו' האדם
הפונה למזרח כאשר הזכרתי · והסוד בשמורת
הלז מדע ממעשה המרכבה העליונה וכן שם
המערב ים מפני שאמרו שכינה במערב כי הים
חכמת שלמה כמו שאמרו במדרש אין ים אלא
תורה שנאמר ורחבה מני ים ואינו צריך לומר זה
בפרשת ואת הברכה בפסו' ים ודרום ירשה אם
יברכני עזרי להגיע שם ·· **ויחדיו** יהיו
תמים אל ראשו אל הטבעת
האחת · על הדרך שכתב רש"י הכתוב הזה יחזור
לפרש בכל הקרשים שיהיו כלן תואמים מלמטה
לארון הקרשים בגדיהן ויחדיו יהיו תמים כלן אל
ראשו של כל קרש וקרש או ראשו רמז למשכן אל
עליון וכן אל הטבעת האחת שבכולן · ופירוש כן
יהיה לשניהם וכן יהיה לשניהם של שני המקצועות
ולא ידעתי למה לא פירש בזה הכתוב ויאמר ועשי'
טבעות זהב תעשה ויזכיר האדן שיעשה בקרשי'
ועד היאך יאמר אל הטבעת האחת בידיעה ואולי
בעבור שדרך כל בתי הקרשים להבין כן בטבעת
אחת בראשן הגד הכתוב ואמר הטבעת הידוע
והנכון לו · וכן אמר בבריאים ואת טבעותיהם

תעשה זהב הידועים להם במקרא · וכן ועשית זהב
ויצאתי בברייתא של מלאכת המשכן היה חורץ
את הקרש מלמעלן אצבע מכאן ואצבע מכאן
ונותן בתוך טבעת אחת של זהב כדי שלא יהו
נפרדין זה מזה שנא' והיו תואמים מלמטה ויחדיו
יהיו תמים אל ראשו אל הטבעת האחת שאין ת"ל
אל הטבעת האחת ומה התלמוד לומר אל הטבעת
האחת מקום שמתקן את הבריח · ולפי זה פירוש
הכתוב ויחדיו יהיו תמים אל ראשו של קרש בחרץ
שיעשה בו אל מקום הטבעת העליונה של הבריחי
שיכנס החרץ עד מקום הטבעת ולא הקפיד הכתוב
במה יחברם אם בטבעת כסף או זהב · הטבעת
או מיטלטלות או בחשוקים · והברייתא אומרת
שעשה משה טבעות להם · ועל דרך הפשט
הכתוב הזה בקרשי המקצועות לבדן ··

והבאת שמה מבית לפרוכת את ארון העדות לא יתכן שהיה שיעשה
כסדר הזה שיתן הפרוכת תחת הקרסים ואחר כן
יביא שמה אל מבית לפרוכת את הארון · כי אין
עתה הצווי בהקמת המשכן אלא בעשייתו · וכן
ונתת את הכפורת על ארון העדות בקדש הקדשים
אין פירושו שיתן הכפורת על ארון העדות כשהארון
שם בקדש הקדשים · אבל הטעם שיהיה הכתוב
שישים הפרוכת תחת הקרסים כדי שיהיה הארון
שמה מבית לפרוכת והבדילה הפרוכת בין הקדש
ובין קדש הקדשים · וכן אמר ונתת את הכפורת
על ארון העדות שם בקדש הקדשים · להודיע
שהכפורת עם כרוביו על הארון יהיו שם שם
בקדש הקדשים המוכר אשר הוא מבדיל לפ"
לפרוכת · אבל כשמגיע לצאת ההקמה אמר
ושמת שם את ארון העדות · ואחרי כן וסכות
על הארון את הפרוכת · וכן במעשה ויתן
את הכפורת על הארון מלמעלה ויבא את הארון
אל המשכן · ואחר כך וישם את פרוכת המסך ··

תם

סדר ואתה תצוה

אמר הכתוב בכאן ואתה תצוה בעבור שאמר במשכן
תמיד ועשית והוא בצווי · אמר בכאן ואתה בעצמך
תצוה להם שיקחו אליך שמן המאור כי אין להם
דרך לעשות אותו במדבר רק אם היה אצלם
משמירה והנשיאים הביאוהו · וטעם אליך שיובא
לפניו והוא יראהו אם זך וכתית כראוי · וכן צו את
בני ישראל ויקחו אליך · וטעם מאת בני ישראל
שיקחו אליך השמן מאת בני ישראל מאשר ידבנו
לבם כמו שאמר מאת כל איש אשר ידבנו לבו ·
וכן אמר ואתה הקרב אליך את אהרן אחיך כי אתה
בעצמך תקדישם ותגדלם במעלה הזאת · ועשית
להם בגדי קדש בצווי לחכמים העושים במלאכה
כדרך כל מלאכות ההגשה · וכן ואתה תדבר אל כל
חכמי לב שידבר עמהם הוא עצמו כי הוא יכיר
את חכמתם וידע המלאכה הראויה למסור לכל
אחד מהם · ובעבור שאמר ואתה הקרב ועשית
הוצרך לפרש ואתה תדבר אל כל חכמי לב כי בצווי
יעשו הבגדים כשאר המלאכה אשר יאמר בה ראה
קראתי בשם וגו' ·· **להעלות** נר
תמיד · כל לילה ולילה קרוי
תמיד כמו שאתה אומר עולת תמיד ואינה אלא
מיום ליום · וכן במנחת חביתים נאמר תמיד ואינה
אלא מחציתה בבקר ומחציתה בערב · אבל התמיד
האמור בלחם הפנים הוא משבת לשבת לשון רש"י
ומדרש רז"ל אינו כן · אלא כך שנינו בספרי יאירו
שבעת הנרות שומע אני שיהו דולקין לעולם ת"ל
מערב עד בקר אי מערב עד בקר ויכבה ת"ל יאירו
שבעת הנרות הא כיצד יאירו שבעת הנרות מערב
עד בקר לפני יי' תמיד · שיהא נר מערבי תדיר
שממנו מדליקין את המנורה בין הערבים ובזה
הטעם נמי כך אמרו להעלות נר תמיד · שיהא נר
מערבי תדיר · והקדש הזה מצאו שכתב משם

ויהדלקו מהמזרח קשיא ליה בוקר כמי מדליק נר
מערבי לפי שהוא התמיד לעולם · ובמסכת תמיד
שנו כך מי שזכה בדישון המנורה נכנס ומצא
שני נרות מזרחיים דולקין מדשן את האחר ומניח
את אלו במקומן · מצאן שכבו מדשנן ומדליקן מן
הדולקין ואחר כך מדשן את האחרי' · ושם משנה
זו שאינה כדברי ר' שאומר בנרות מזרח ומערב
הוא מונחין · ולדעת נר מערבי הוא השני ונקרא
מערבי לפי שהוא מערבי לראשון ולפי שהוא צריך
להדליק נר מערבי לקיים בו לפני יי' התמיד · צריך
להדליק המזרחי שאין השני נקרא מערבי עד
שיהא זה מזרחי אצלו · אבל לדברי האומר צפון
ודרום נר מערבי הוא האמצעי שבנפתה של מזר'
והוא לבדו מדליק בבקר · ועל הכלל לפני יי' התמיד
בנר מערבי שהוא דולק התמיד בוקר ובלילה · וטעם
נגד ואשבוא טעו ואיתמר בני אהרן · שלא יחשוב
כי במשיחת האב לכהן יהיו הבנים הטל כהונים ·
אבל להם בעצמן יכהן והנה יצא פנחס ושאר
הבנים שלא נתכהנו רק על הארבעה הנמשחי'
עמו · ומולדותם אשר יולידו אחרי כן ·
לכבוד ולתפארת שיהיה נכבד ומפואר במלבושי'
נכבדים ומפוארים כמו שאמ' הכתוב כחתן יכהן
פאר כי אלה הבגדים לבושי מלכות הם · כדמותם
ילבשו המלכים בזמן התורה · כמו שמצינו בכתנת
ועשה לו כתנת פסים · שפירושו מרוקמת בדמות
פסים והיא כתנת תשבץ כמו שפירשתי והלבשו
כבן מלך הם · וכן הדרך במשל · וכתיב ועליה
כתנת פסים כי כן תלבשנה בנות המלך הבתולות
מעולם · ופירושו כי עליה כתנת פסים נראית
ומגלת כי המנהג ללבוש בנות המלך הבתולו'
מעולם שהתעטפנה בהם · ונמצא שכתנת הפסי'
עליה מלבוש עליון · לכן אמ' וכתנת הפסים אשר
עליה קרעה · והמצנפת ידועה גם היום למלכים
ולשרים הגדולים ולכן אמר הכתוב בנפול המלכות
הסר המצנפת והרם העטרה · וכן כתיב וצניף

מלוכה · וכך יקראם הכתוב פארי המגבעות ·
וכתיב פארי פשתים יהיו על ראשם · שהם פאר
ושבח למכתירים בהם · והאפוד והחשן לבוש מלכו'
כענין שכתוב והמניכא די דהבא על צוארך ·
והצץ נזר המלכים הוא וכתיב יתן נזרו והם זהב
וארגמן ותכלת · וכתיב כל כבודה בת מלך פנימה
ממשבצות זהב לבושה · וכתיב ארגונא תלבש
והמניכא די דהבא על צוארך · והתכלת גם היום
לא ירים איש את ידו ללבשו חוץ ממלך גוים וכתי'
ומרדכי יצא מלפני המלך בלבוש מלכות תכלת
וחור ותכריך בוץ וארגמן · והתכריך הוא המעיל
שיעשה בו · ועל דרך האמת לכבוד ולתפארת
יאמר שיעשו בגדי קדש לאהרן אחיך לשרת בהם
לכבוד השם השוכן בתוכם ולתפארת עוזם כדכתי'
כי תפארת עוזמו אתה וכתי' בית קדשנו ותפארתי'
אשר הללוך אבותינו והקדשנו הוא הכבוד ותפארתי'
תפארת ישראל · ועוד כאמ' עוז ותפארת במקדשו
וכן לפאר מקום מקדשי ומקום רגלי אכבד שיהיה
מקום המקדש מפואר בתפארת · ומקום רגלו
שהוא בית המקדש מכובד לכבוד השם · · וכן
ובישראל אתפאר · שיהיה מראה ומיחד בקש־
תפארתו · וכן אמר לעתיד גם בבגדי הכהנים כלם
לכבוד ולתפארת · ואמר בקרבנות יעלו על רצון
מזבחי ובית תפארתי אפאר · והנה המזבח רצון
והכבוד בית תפארתו · והיו הבגדים צריכין עשייה
לשמן · ויתכן שיהיו צריכין כוונה ולכך אמ' ואתה
תדבר אל כל חכמי לב אשר מלאתיו רוח חכמה
שיבינו מה שיעשו · וכבר אמרנו דמות דקיומן מננה
לפני בבית מלחמתי · **והם** יקחו את הזהב
הנה כל העשיות על כמן היו במשק
עמנו ועשית יתעשה · ועתה צוה שידבר אל כל
חכמי לב שיעשו הבגדים · ולכן אמר והם יקחו
את הזהב שיקבלו את הנדבה מן הנדבה ויעשו בה
את הבגדים · והטעם לאמר שלא ישקלו להם
הנדבה ולא ימנה כי נאמנים הם כענין שנאמ' ולא

יחשבו את האנשים אשר יתנו את הכסף על
ידם לתת לעשי המלאכה כי באמונה הם עושים
וכאשר נאמר בבגדים הוא הדין בכל מלאכת המשכ׳
כי גם הראשון בלבד כתוב ויקחו מלפני משה·
וגם הוא שלא בחשבון לקחו הכל מלפניו· וכאשר
הימים הביאו שקים ולכך כתוב ויאמרו אל משה
לאמר מרבים העם להביא כי להם היו מביאים· לא
שיתנו למשה והוא ישקול על ידם אבל הם לאחר
שגבו הכל מנו ושקלו ואמרו למשה כדכתיב ויהי
זהב התנופה וגומ׳·· **ולא** יזח החשן· לשון
נתוק ולשון ערב הוא כדברי דונש בן
לברט· לשון רש״י· והקרוב אלי כי הוא כמו ולא
יסח מן בית גאים יסח ה׳· ובגדים יסחו ממנה·
ענין נתיקה ושנוי בחלוף הסמך והזין כמו יעלזו
חסידים בכבוד עם נתעלסה באהבים· ונתנהם
את מזבחותם עם כתבו בתהלתי· וכן ושמרתם את
משמרת הבית מסח· מנתק· יזהירם שלא יפרד
אחד מהם וינתק המשמר· ואולי גם כן ולמזרח
תמיד יתגרה· להרס ונתיכה יאמר שיתפרד הקהלה
תמיד עד שיהרס וינתק בה כאשר אחרי מתחברי׳
בחבורתם אין מזח עדי אין הריסה עד· יאמר
למי עברי באזני ארכך שחר אל ארץ· והרסים
שהיתה סוחרכך ואין הריסה ופרוד עד שלא
יפרד אחד מבולדם מהם ולא ישוב למי כי תהרב
לבגדי הכתבד מעמד חבריו יקרא הורם כלשו׳
אל יהרסו אל ה׳ לראות· וכתו׳ וממעמדך יהרסך·
וכן ומזיח אפיקים רפה· נתיבת האפיקי׳ הם הנחלי׳
השוטפים והורסים ההרים והגבעות· ומזיח בשקל
מפיח· שענם בעל׳ הכון כי הוא מלשון נתוק כי יזוק
הרים במים·· **ונתת** אל חשן המשפט
את האורים ואת התומים· סבר
ר״א להתחכם בענין האורים והתומים· ואמר כי הם
מעשה אומן כסף וזהב והאריך בענינם כי חשב
שהם על התכונות שיעשו בעלי החכמה לדעת
מחשבת השואל ולא אמר כלום· אבל הם כדברי רש״י

כתב שלשם המפורש נתון בין כפלי החשן· ולכך
הוצרך להיות כפול· והראיה כי לא נזכרו אורים
ותומים כלל במעשה האומנין· לא הזכרם להם
בצואה· ולא במעשה כלל ופרט בבגדים ויעש את
האפוד ויעש את החשן ולא אמר ויעש האורים
והתומים· ואלו היה מעשה חרש חרש היה מאריך
בהם יותר מן הכל· ואם אולי ירצה לקצר בהם
לעמקם היה אומר ועשית אורים ותומים כאשר
הראה אותך בהר וזהב טהור תעשה אותם או כסף
מזוקק· ועוד השוב תראה כי לא הוזכר בהא הידיע׳
אחד מכל הכלים שלא נזכרו כבר· אבל אמר ועשו
ארון ·· ועשית שלחן· ועשית מנורה· וכן כלם·
ובמשכן אמר ואת המשכן תעשה· בעבור שכבר
הוזכרו ועשו לי מקדש והנה באורים ותומים אמר
ונתת אל חשן המשפט את האורים ואת התומים·
לא צוה אותו בעשייתם והזכרם בהא הידיעה
ולא הזכרם הכתוב רק במשה לבדו שאמר בצואה
ונתת אל חשן המשפט· ובמעשה ויתן אל החשן את
האורים ואת התומים· כי לא היה מעשה אומן ולא
היו לאומנין ולא לקהל ישראל בהם מעשה ולא
נדבה כלל אבל הם סוד מסור למשה מפי הגבו׳
והוא כתבם בקדושה או הוו מעשה שמים· ולכך
יזכרם סתם ובידיעה· כמו וישכן מקדם לגן עדן
את הכרובים· והנה משה לקח כתב האורי׳ והתומי׳
והשים שם בחשן המשפט אחרי שהלבשם אהרן
האפוד והחשן כמו שאמר ויתן עליו את
האפוד ויאפד אותו בחשב האפוד· וישם עליו את
החשן· ויתן אל החשן את האורים ואת התומים· כי
לאחר כן נתנם בין כפלי החשן· והענין הוא כי היו
שמות קדושים מכחם יאירו האותיו׳ מאבני החשן
אל עיני הכהן השואל במשפטים· והמשל כי כאשר
שאלו מי יעלה לנו אל הכנעני בתחלה להלחם היה
הכהן מכוין בשמות שהם האורים והאירו לעיניו
אותיות יהודה· יוד מלוי· והה משמעון· ולמד מלוי
והא מאברהם הכהן שם על דעת רז״ל או שהאירם

פעם אחרת לפני שמו אלא מיוחד. והנה כאשר האותיות מאירות אל עיני הכהן עדין לא ידע הכהן כי מן האותיות אשר סדרו מהן יהודה יעלה היה אפשר לעשות מהן הוי הד עלה. או הי על יהודה. ותיבות אחרות רבות מאד. אבל היו שם שמות הקדש אחרים נקראים תמים. מכחם יהיה לב הכהן תמים בידיעת ענין האותיות שהאירו לעיניו. כי כאשר כוון בשמות האורים והאירו אותו מיד ומכוין בשמות התמים ועודם האותיות מאירות לעיניו ויבא בלבו שהטורים יהודה יעלה וזאת מדרגה ממדרגות רוח הקדש והיא למטה מן הנבואה ולמעלה מבת קול שמשתמשין בה בבית שני לאחר שפסקה הנבואה ופסקו אורים ותומים כמו שהוזכרו בגמ׳. ואפשר שאחרי שנתן משה בחשן השמות הקדושים של האורים והתומים היו נדרשים במסורת ממנו לגדולי חכמי ישראל שמסרם להם עם סתרי תורה ולפיכך היה בה דוד אפוד והיה כדמות אפוד משה ובו חשן כדמות חשן הקדש. אבל נראה שהיו בה כאשר נאמר בשמואל נער חגור אפוד בד. ואמר בנוב שהרג הכהנים שמונים וחמשה איש נושא אפוד בד. וילבשו אותו את הכהן שהוא מבני הנביאים ושוטים בו ונענין לפעמים כאשר הסבירו ר״ל. ומה שאמר שאינו ראה תשובת רבו׳ האיי לא אמר כלום. כבר ראיתיה ותשבחה וידענו כי ר״א לא נתכוון שייך.

מעיל כפרש״י הוא כמין חלוק. וכן הכתנת אלא שהכתנת סמוך לבשרו.

ומעיל קורא חלוק העליון ואין הדבר כן כי המעיל בגד יתעטף בו כמו שאמ׳ והוא עטה מעיל וכתי׳ מעיל צדקה יעטני. ולא תבא עטייה על הכתנת רק על השמלה אשר יכסה בה דכתיב עוטה אור כשלמה כי הוא עטוף וכן על שפם יעטה יתעטף והוא תרגומו של יונתן בע׳ שהוסר הרב כדרכו כי הוא עטוף הקרוב לצורת האפוד שיתעטף בו אבל קנוף שכלפי רגליו. כי אם היה חלוק אינן דומין זה לזה כלל וראיה עוד שאמר ויחזק בכנף מעילו וגו׳ והנה יש לו כנפים ואינו כמין חלוק. אבל המעיל כסות מקיפות הגוף כלו מעטהו ולמטה עד רגלים הארם. ואינו בית יד כלל ובאחד המעיל יש לו בית צואר כנגד כל הצואר התפור בו. ואותו בית הצואר נקרא פי המעיל. ועל הכתוב שיהיה אהרן עטוף והמעיל כלו מחולק מלפניו עד למטה מכתפיו ריבו בנקביהו ונראה שאחרו יעבור בפי המעיל ומלפניו ב׳ כנפים מכסה בו ומגלה כרצונו כשנן באמצע שאין לו בית ראש שאלנו התפרה שלפניו מקומי שפה ולמטה. ולכן יבא בו לשון עטייה לגמרו ולא ידעתי גם כן למה עשה הרב הפעמונים לענין. פעמון בין שני רמונים. כי אם כן לא היו הרמונים משמשים כלום. ואם לומר למה היו עשויין כרמונים חלולים יעשם כמין תפוחי זהב. ועוד שהיה צריך הכתוב לפרש במה יתלה הפעמונים ואם יעשה בהם טבעות לתלותן בהם. אבל הם בתוך ממש. כי הרמונים חלולים ועשויין כמין רמונים קטנים שלא פתחו פיהם והפעמונים טמונים בהם ונראין מתוכן. ולא פירש הכתוב מנינם.

אבל רבותינו אמרו שהיו שבעים ושנים זגין ובהם שבעים ושנים ענבלין ותלה ששה ושלשי׳ מצד אחד ולו מצד אחד כדאית בזבחים בפ׳ המזבח ומכאן תלמוד שאינו כמין חלוק וכתנת׳ שלא יש לו כנפים וכן כת׳ רש״י שהמצנפת כמין כובע שהרי במקום אחר קורא לה מגבעת ומתרגמינן כובען. וגם זה אינו. שהרי אמרו שהמצנפת ארכה י״ו אמה והרי היא כעין נטף שעוטף בה את ראשו מגלגל ומחזיר. מגלגל ומחזיר סביב ראשו כפל על כפל ומצנפת של כהן גדול אינה קרויה מגבעת בשום מקום אבל בכהן הדיוט אמר הכתוב מגבעת ואף היא מצנפת היא אלא שקושר בה כל ראשו ומעלה הכפלים עליו כמין מגבעת שהוא כובע כדברי אנקלוס כי מגבעת כמו מקבעת כאשר אמרתי בסלוקי מן הגלעד הגמל והקוף אלא שהמגבע׳

137

כמו המצנפת ולכך יומרו חכמי' הל"ר דכהן גדול
והדיוט מצנפת בתורת כתיב · ובמסכ' יומא שנים
כהן גדול משמש בשמונה בגדי' והדיוט בארבע'
בכתנת ומכנסים מצנפת ואבנט · מוסיף עליו כהן
גדול חשן ואפוד ומעיל וציץ · על פתיל
תכלת ובמקום אחד הוא אומר ויתם עליו
פתיל תכלת · ועוד כתוב כאן והיה על המצנפת
ולמטה הוא אומר והיה על מצח אהרן · ובשחיטת
קדשים שנינו שערו היה נראה בין ציץ למצנפת
ששם מניח תפלין למדנו שהמצנפת למעלה גבוה
הראש · והציץ למטה והפתילים היו נקובים ותלויים
בשני ראשיו · ומכניסם שנים בשלשה מקומו'
קלעו פתיל מלמעלה אחד מבחוץ · ואחד מבפנים
כנגדו וקושר ראשי הפתילי' מאחורי העורף שלשת'
נמצאו בין אורך הציץ ופתיל' ראשיו מקיפין את
כל הקדקד והפתיל האמצעי שבראשו קשור עם
ראשי השנים הולך על פני רוחב הראש מלמעלה
ונמצא עשוי כמין כובע · ועל פתיל האמצעי הוא
אומר והיה על המצנפת והיה נותן את הציץ על
ראשו ועל ידי פתיל האמצעי הוא מחזיקו שאינו
נופל והציץ תלוי כנגד מצחו נתקיימו כל המקראו'
קלעו פתיל על הציץ וציץ על הפתיל · ופתיל על
המצנפת מלמעלה כל זה לשון רש"י · ואם תאמר
בדבריו שהכתוב אינו מונה רק לעשות פתיל
תכלת אחד והוא עושה ששה · ועוד שהוא מהפך
המקראות של הציץ והעשייה ומרבה פתילי' כנגד
כלם · וכן תבל למטות בארון ושלחן ומזבח · ואם
הכתו' עם שישימו אותו על פתיל תכלת היאך נתקיים
גם עליו פתיל תכלת ואנה צוה לעשות כן · ומה צר'
לחוטין שבאמצע · והוא קשור מאחורי העורף
כדרך כל ציץ באנשים ובנשים אבל אין הדבר כמו
שאמר הרב · ולא היה שם אלא פתיל אחד שהציץ
מקיף מאזן לאזן ונקוב בשתי קצותיו ופתיל תכלת
נכנס בשני הנקבים והציץ נקשר בו כנגד העורף
והנה היה ענף המצנפת סביב הראש: לא על

המצנפת כלל אלא למעלה במקום שער · ועל דעת
רבותי היה מצח גם מקצת שער ראשו כנגד מנו
לתפלין והיתה המצנפת בגובה הראש כנגד המקום
האמצעי והוא מכסה גם כל הראש כנגד אחוריו
והרי המצנפת באמצע ומצח הציץ כנגד מצחו
מאזן לאזן ואין מפסיק בין מצחו לציץ · אבל מאזן
לאזן לאחוריו כנגד כל העורף היה המצנפת
והפתיל שנקשר בו יבא עליה וזהו שאמר ושמת
אותו על פתיל תכלת שיכנס הפתיל בנקבי הציץ
והיה הפתיל על המצנפת לאחורי אזניו כנגד
העורף על מול פני המצנפת יהיה הציץ ויהיה על
מצח אהרן כנגד המצנפת בפניו · וזהו שאמר
ושמת המצנפת על ראשו · כלומר למעלה בעליון
שבראש לא כמו המגבעות שנאמר בהם וחבשת
להם מגבעות שהן חובשות הראש כמו שחובש
בראשו וחובשו לחוק · ואמר ונתת את נזר הקדש
על המצנפת כי עליה יקשרו מאחוריו · וכן אמר
ויתנו עליו פתיל תכלת לתת על המצנפת מלמעלה
כי שם ינתן בקשר וכן ישים על המצנפת אל מול
פניו את ציץ הזהב ששם נקשירנו על המצנפת
וגם מול פניו ציץ הזהב והנה הנתינה בכל הכתובים
על המצנפת כי היא הקשירה · אבל הציץ אל מול
פני המצנפת במצח · ואין להקפיד כי ויתנו עליו
פתיל תכלת · וכן ושמת אותו על פתיל תכלת כי
בשניהם כאילו ושמת אותו בפתיל תכלת ויתנו בו
פתיל תכלת כדרך ונתת אותם על כל אחד בכל ·
וכמוהו המלט על נפשך · או ישים שבמקום אל
ונתת אותו ב' פתיל תכלת ויתנו שני פתיל תכלת כי
הפתיל נתן שנים והוא ב' הפתילים כי יסיעך · והכלל
שאין ענין הכתובים אלא שיכנסו הפתיל בנקבי
הציץ · וגם כן הוא שהפתיל על הציץ והציץ על
הפתיל וכן וירכסו את החשן מטבעותיו ב' טבעות
האפוד בפתיל תכלת · שהביא רש"י ז"ל ראיה מהם
פתיל אחד הוא שהיו מכניסין פתיל אחד בטבעות
החשן ובטבעות האפוד שכנגדו וכן בקצה האחד

פתיל אחד כי שם מקומות הן וכל אחד בפתיל
אחד ירכסו אותו ׃ והלבשת אותם את
אהרן אחיך ואת בניו אתו׳ אותם הכתובים בהם ׃
לשון רש״י׃ וטעם אתו שכולם אחד ילבישם כלם
וימשחם׃

ומשחת אותם ומלאת את ידם ׃ כל מלוי ידים לשון
חינוך כשהוא נכנס להיות מוחזק בו מאותו היום
והלאה׃ לשון רש״י׃ ולא הבנותי בדבריו היאך יבא
לשון מלוי ידים לחנוכת כל דבר ׃ ומה שאמר הרב
כי בלשון לעז כשממנין אדם על פקודת דבר מתן
השלטון בית יד של עור שקורין גנט ועל אותו בית
יד הוא מחזיקו בדבר והוא מלוי ידים ׃ לא ידעתי
אם ירצה הרב לומר שעל שם שבית יד יקרא החינוך
מלוי ידים ויבא ראיה מן השוטים ׃ ודע כי הענין
הזה יבא להם מן ההערה שהוא אדם קטן והאלופו
של שמו׃ וכך מתערבת להם שלף איש נעלו ונתן
לרעהו׃ ששולף הגנט שלו׃ והם אומרים שהנעל
נתן לממש ׃ וזה המנהג הוזכר בספרי חכמיהם ׃
והנה דבריו בדברי הבאי׃ והנכון בלשון מלוי ידי׳
בתורה שהוא לשון שלמות כלשון כי מלאו ימי ׃
ובמלאת הימים האלה׃ עד יום מלאת׃ בהשלמים
וכן בכסף מלא׃ מחיר שלם׃ והטעם כי הזר אשר
לא השיגה ידו בטהרת להקריב קרבן או לעבוד
עבודת המלכות הנה ידו חסרה בעבודה ההיא ׃
וכאשר יכשר לעשות כן הנה ידו שלמה ראויה
לכל העבודות והמלאכות׃ וכן מלאו ידכם היום׃
כי עתה ידכם מלאה לכל עבודת השם כי איש
בבנו ובאחיו עבדתם אותו׃ או שירמוז להם כי
בזכות זה יהיו נבחרים לעבוד עבודת השם במשכן
כמו שאמר בעת ההיא הבדיל ה׳ את שבט הלוי ׃
ודוד המלך אמר לשבט׳ בנדבת הבית ברצותי בבית
אלהי יש לי סגולה זהב וכסף נתתי לבית אלהי׃ ואמ׳
להם ומי מתנדב למלאות ידו היום לה׳ כי במתנדבים
לבנין הבית תהיה ידם שלמה בכל הקרבנות ובכל
העבודות כי אין עבודת ישראל להקב״ה שלמה שלא

בבית המקדש ׃ וכן איל המלואים בפרש׳ שמלואי
הכהנים בו׳ כי היא חטאת ועולה לכפר וזה למלאת
ידם בהקרבה׳ ומצאתי בתרגו׳ הירושלמי שתרגם
איל המלואים דאשלמותא ׃ וכן תרגם בכלן לשון
שלימות אבל אנקלו׳ דרך הענין ולא הקפיד בלשון
כמנהגו במקומות רבים ויש מפרשי׳ ומלאת את
ידם שימלא ידם מן הקרבנות׳ וכן הכהן לא
ימלא את ידו שיקריב מהם כדרכו מלוי ידיו ׃
והנכון מה שפרשתי׃ ופי׳ הכהן ימלא את ידו
ויהי כהן הבמות שיביא מלואים לו בקרבן כאשר
בדה מלבו לחנכו ואחרי כן יהיה כהן לבמות׃ כי
בדומה לברכת התורה יעשו ׃ ולא ימותו מכלל
לאו אתה שומע הן אם יהיו עלו לא יתחייבו מית׳
הא אם יכנס מחוסר אחד מן הבגדים הלא חייב
מיתה לשון רש״י׃ ואינו נכון בעבור שהיה לו לכתוב
פסוק זה לאחר שיזכיר כל שמונה בגדים ׃ ולמה
הוזכר זה בשלשה בגדים חשן ואפוד ומעיל קודם
שיזכיר ציץ וכתנת מצנפת ואבנט ומכנסים׃ וכן
אמ׳ ובבאתם ולא ימותו׃ ואין מיתה עבול שיתחייב
עליה משום מחוסר בגדים׃ וכן והיו על אהרן ועל
בניו׃ כת׳ רש״י והיו כל הבגדים האלה על אהרן ועל
בניו הראוין לו והאמורין בהם ומתו׃ הא למדת
שהמשמש מחוסר בגדים חייב מיתה׃ וכן נראה
זה בדרך הפשט׃ אבל לפי העולה מן הסוגיות
שבגמ׳ אין דעת רז״ל כן׃ אבל אם המצוה הזאת
שוה בכלם באהרן ובבניו׃ והיא על המכנסים ׃
והטעם גם כן בהם כי צוה בעשייה ועשה להם
מכנסי בד ׃ וצוה על הלבשה והיו על אהרן ועל
בניו כי בשאר הבגדים צוה למעלה בעשייתם וצוה
בלבשה והלבשת אותם את אהרן אחיך ואת בניו
אתו ועכשיו אם כן המצוה הזאת כלה על המכנסים
ועליהם יהיה העונש׃ למדנו זה ממה שאמרו
בסנהדרין ובשחיטת קדשי׳ מחוסר בגדי׳ ששימש
מנא לן דבמיתה אמ׳ ר׳ אבהו אמ׳ ר׳ יוחנן ומטו בה
משמיה דר׳ אלעזר בר׳ שמעון וחגרת אותם אבנט

ואבנט להם מגבעות ומיתה להם כהונה לחקת
עולם בזמן שבגדיהם עליהם כהונתם עליהם · אין
בגדיהם עליהם אין כהונתם עליהם והוו להו זרים
ואמ' מר זר ששימש במיתה ואם היה הכתוב הוא
אמרם בכל הבגדים הנה בכאן שנים מספר' למיתות
בגדים כמאמר הרב · אבל הוא במכנסים בלבד
והכתוב הוא חוזר באחד הבגדים · ולא הוזכרו שם
המכנסים והראיה על דעתם שלא הוזכר למטה
בסדר הלבשת מכנסים כלל   ט' בעבור שענש
עליהם בכאן אין צריך לחזור ולהזכירם ט' בבוא
שילבשם · ומה שאמר למעלה ונשמע קולו בבואו אל
הקדש ולא ימות · הוא על דעתי באור למצות
הפעמונים ט' מפני שאין בהם צרך בלבשה ואין
דרך הנכבדים לעשות להם כן · לכך אמר ט' טעם
בהם בעבור שישמע קולו בבואו אל הקדש ויכנס
לפני אדונו כאילו ברשות · ט' הבא בהיכל המלך
פתאום חייב מיתה בנימוסי המלכות כענין
אחשורוש · ורמזו למה שאמרו בגמ' יומא ירוש' וכל
אדם לא יהיה באהל מועד אפי' אותם שכתוב בהם
ודמות פניהם פני אדם לא יהיו באהל מועד · על
כן צוה להשמיע קולו כמי שיקרא הוציאו כל איש
מעלי ויבא לעבוד את המלך ביחוד · וכן ובצאתו
לצאת ברשות ושיודע הדבר כדי שיוכלו משרתי
המלך לשוב לפניו שם · ובפרקי היכלות יודע זה
הענין · והנה הטעם שלא יפגעו בו מלאכי אלים ·
והזהיר זה בכאן הגדול למעלתו וזה טעם לפני י"י
ט' הוא העובד לפניו שתשרה שכינה בעבודתו
לפניו ט' מלאך השם בבאות הוא ט' הכהנים
יכנסו בהיכל להקטיר ולהטיב · וראיתי במדרש
ונק' שמות רבה באבנט חשן מה טעם שיהא לבא
מסתכל בהם בבגדי הכהן בכנסתו ביום הכפורי'
ונזכר לזכות השבטים ר' יהושע בשם ר' לוי משל
לבן מלך שהיה פרנס נכנס אצלו מלמד על בני
שעבריה והיה מתירא מן העומדים עליו שמא
יפגעו בו · מה עשה הלבשו פורפוריא של אביו

רואין אותו ומתיראין ממנו · כך אהרן היה נכנס
בכל עת לבית קדשי הקדשים ואילולי זכות הרבה
שהיו נכנסות עמו ומסייעת אותו לא היה יכול
ליכנס · למה שהיו מלאכי השרת שם · מה עשה
הקב"ה נתן לו מדמות לבושי הקדש · שנאמ' וילבש
צדקה כשרין · עד כאן אגדה זו · ואעפ"י שלא היה
נכנס לפני לפנים בבגדים אלו אף באהל מועד
הוצרך לרמוז הכפורים שהרי כתי' וכל אדם לא
יהיה באהל מועד ··   והקרבת אותם בכל
כמשך לפניו · יאמר ט' הלחם בכל והפר והאלים
ואהרן ובניו יקריב אל פתח אהל מועד   ורחצת
אותם במים לאהרן ולבניו · ויותר נכון ט' והקרבת
אותם בכל לא יפרש   ט' מן הכתוב הוא ידוע
שיקריבם אל המקום אשר יצוה לבא הכתוב ·
הכתוב השם ידבר על אהרן ועל בניו בלבד · ולכך
אמר ורחצת אותם במים ··   ולקחת את
שמן המשחה ויצקת על ראשו · אמר ר"א ט' זה
לפני שומן המצנפת על ראשו ט' על הראש עצמו
יצק השמן · ואיכנו נכון בעיני ט' גם במעשה אמר
וישם את המצנפת על ראשו ונו' · ואחר כך אמר
ויקח את שמן המשחה וימשח את המשכן ונו' ·
ואחר ויצק משמן המשחה על ראש אהרן · אבל
הנכון שהיתה המצנפת סביב סביב ואמצע הראש
מגולה ועליו יצק השמן ואם היתה המשיחה בכל
הראש כדברי רש"י התיה היתה במקום הנחת
התפלין שהיה מגולה ומשם ימשכו כמין ט'

וחגרת אותם אבנט אותם ירמוז לאהרן
ולבניו · ושב לפרש אהרן ובניו
כמו יצחק את תרומת י"י · אשר לא יעבדו אותו
את נבוכדנצר · כדברי ר"א · ואם כן יחזור ויחבשת
להם מגבעות למקומם · ט' אהרן אין לו מגבעת
והמצנפת כבר היא על ראשו ·   ויתכן שיהיה
שיעור הכתוב וחגרת אותם אבנט ואהרן ובניו ·
יאמר התחבר בניו הנזכרים אבנט ואהרן עמהן עם
בניו · ובעבור שהאבנט שוה בכלם לא הוזכר עם

בגדי אהרן למעלה והוצרך עתה לומר שיחגרם
אבנט כבניו ולא הזכיר המכנסים כי לא הוזכר כאש
פירשתי · והטעם בהפרש המכנסים משאר
הבגדים כי כל הבגדים היה משה מלביש אותם
כמו שנא' והלבשתם אבל המכנסי' שהם לכסות
בשר ערוה היו הם לובשים אותם בצנעה ולכן לא ה'
הזכירם עתה בכלל ולקחת את הבגדים והלבשת
ולא הזכירם במעשה ובצואה כמו שהזכרתי למעל'·
והקרבת את הפר לפני אהל מועד · אר"א
כי טעמו כאשר הקריב את הפר לפני אהל מועד
יסמוך אהרן ובניו עליו כי כבר הוזכר זה למעלה·
והנכון בעיני כאשר פירשתי שהם צוה להקריבם
ולא פירש אל אהל מועד רק שיקריב אותם והטעם
שיקריבם אל מקום הקדש שיהיו מזומנים ומעומדי' שיהיו
לפני יחד המשכן ועכשו הנה' שיקריבם לפני אהל
מועד אל פתח האהל כאשר יפר' בשחיטה כי השמיה
הקיה שם ·· החלב המכסה את הקרב·
הוא הקרום שעל הכרס שקורין טילא לרש"י· ולפי
דעתי כי החלב המכסה את הקרב הוא הקרום ·
אבל כאשר יאמ' כל החלב המכסה את הקרב ירמוז
לג' חלבים אשר שם לחלב הקרום הזה ולחלב הנק'
אשר על הקרב כמו שנא' בסדר ויקרא ואת החלב
המכסה את הקרב ואת כל החלב אשר על הקרב
והנה על הקרב שני חלבים פעם יזכר הכתו' את
שניהם ופעמים יכלול אותם כאחת במלת כל והנה
בכאן בכל החלב המכסה את הקרב כלל גם החל'
אשר על הקרב· וכן במעשה החטאת הזאת אמ'
ויקח את כל החלב אשר על הקרב ואת יותרת
הכבד כללם בכל החלב אשר על הקרב· ולמטה
בפרש' הזו אמ' ולקחת מן האיל החלב והאליה ואת
החלב המכסה את הקרב והראשון המוזכר שתם
הוא החלב אשר על הקרב·· השרוף באש· לא
מצינו חטאת חיצונה נשרפת אלא זו לרש"י והוראת
שעה היתה כדברי רז"ל· והטעם בזה שהכל גלוי
לפניו והיה פר חטאת זה לכפר על מעשה העגל

והקרבה של כהן משיח הוא ושם יצוה להזות את
דמו אל מעשה לפרוכת ולא רצה עתה להכניסו שם
לפנים כי שם אמ' במעשם פני פרוכת הקדש ובאן
עדיין לא נתקדש ולא שרתה עליו שכינה שיקרא
פרוכת הקדש· והנה היותן כשמיני והסמיכה
בבנו מפני שהתאנף על אהרן להשמידו והוא
לוי בני הוצרכו גם הם להתכפר בו· וטעם השריפ'
כטעם שריפ' פרה אדומ' וסודה יודע מן השער
המשתכל ·· מאיל המלואים אשר לאהרן· לא
הזכיר בניו ובאיל הוא מלואים לבנו· והטעם כי
ימנה הכתו' ולקחת את חזה התנופה מאיל המלוא'
בעבור שהוא לאהרן ואין החזה ראוי לו כי לא יהיה
לבעלים ואחר שנתן טעם שאינם ראוי שיהיה
לאהרן אין צרך לומר שלא יהיה לבניו · כי אחריו
יזכו הם ולמטה אמ' מאשר לאהרן ומאשר לבניו
לומר כאשר לקח מקרבן כלם החזה והשוק כן
יקחו הם החזה והשוק מקרבנו המקריבו' על ידם·
למשחה בהם· להתגדל בהם· שם משיחה
לשון שררה כמו לך נתתים למשחה· אל תגעו במשיחי
לרש"י· ואינו כן הוא כי בעבור שהשררה ישראל למשוח
היא למלך ולכהן ישאלו הלשון לכל שרר' וכן ומשחת
את יהוא למלך על ארם ואת אלישע בן שפט תמשח
לנביא תחתיך· אבל בכאן הנכון הוא למשחה בהם
למשוח בבגדים הכתובים הגדולים מבניו ולמלא בם
את ידם ולהקריב הקרבנו· וכן לך נתתים למשחה
שנתתים להיות שלך בעבור שמשחתיך לכהן לי וכן
אל תגעו במשיחי כי המוגע בהם כנוגע במשיחי ה'
העתידים לבאות מהם כמו שאמ' ומלכים מחלציך
יצאו מלכם עמים ממנה יהיו· ויתכן שיאמ' עוד כי
ומשחת את יהוא למלך על ארם שישלח לו שמן ל
למשחו למלך להודיעו כי דבר ה' הוא ועשה כן
אלישע במצות רבו כאשר הגיד לו שימלוך ואעפ"י שלא
נכת' שם ומשח את אליש' לנביא ואולי כן עשהו בכרם
משיחתו כמלכי ישראל בעבור שידע כי נביא בשר
המלך אותו ויקרא את שמו בעבור ה'· ולכך

139

אמ׳ למעשיהו לבורם׃ ורז״ל אמרו מה בורם מעשיה טוב וכו׳ והנה כלן מעשיות ממש וכתיב שאמר כה י״י אלהים עליך יען משח י״י אותי לבשר ענוים שלחני. דרך משל שימשיל רוח הקדש אשר תחול עליו לשמן הטוב כענין טוב שם משמן טוב׃ ובשלת את בשרו במקום קדש׃ לא ידענו אם הוראת שעה היא שיהא בשר המלואים טעון כהן בבשולו. או יהיה ובשלת בשוי כמו ומטך אשר הכית בו את היאור ויבן שלמה את הבית כדברי רא״ה והצריך במקום קדוש שהם זובחי שלמי צבור שנאכלין לפנים מן הקלעים ונאכלין ליום ולילה עד חצות׃ תעשה לנס על הכפורים. בשביל הכפורים. לכפר על המזבח מכל זרות וטומאה. ומדרש ת״כ אומ׳ כפרת המזבח הוא הכרח שמא התנדב אדם דבר גזל במלאכ׳ המשכ׳ והמזבח לרש״י. והנכון כי על הכפורים על שם האלים שהם כפורים לאהרן ולבניו כמו שאמ׳ כאן ואכלו אותם אשר כופר בהם. ואף כי החטאות כפרה. וכתיב כאשר עשה ביום הזה צוה י״י לעשות לכפר עליכם כדברי רא״ה׃

לשכני בתוכם על מנת לשכנו בתוכם לשו׳ רש״י. ופירוש הלמד בתנאי כזה אינו נמצא ויתכן שיאמר וידעו בשכני בתוכם כי אני י״י אלהים אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים כי ידעו כבודי ויאמינו שאני הוצאתי אותם מארץ מצרים והוא כדרך ויאמר דוד לכל גרכתו וגו׳ כי בוחר אתה לבן ישי על אשר מריתם את פי למי מריבה והדומים להם. אבל רא״ה כי לא הוצאתי אותם מארץ מצרים רק בעבור שאשכון שכינתי בתוכם וזהו תעבדון את האלהים על ההר הזה ויפה פי׳. ואע״פ יש בענין סוד גדול כי פשט הדבר השכינה בישראל צורך הדיוט לא צורך גבוה אבל הוא כענין שאמ׳ הכתוב ישראל אשר בך אתפאר ואמ׳ יהושע ומה תעשה לשמך הגדול. ופסוקים רבים באו כן הוא למושב לו פה אשב כי אויתיה. וכתיב והארץ אזכור׃ ועשית מזבח

מקטר קטרת. הנה מזבח הקטרת מן הכלים הפנימיים היה ראוי שיזכירנו עם השלחן והמנור׳ שהוא מזבח עמהם. וכן הוזכרו במעשה בפרשת ויקהל. אבל הטעם להזכירו כאן אחר המשכן וכל כליו והקרבנות בעבור שאמר בתשלום הכל ונקדש בכבודי ושכנתי בתוך בני ישראל. אמר כי עוד יתייחד להם שיעשו מזבח מקטר קטרת להקטיר לכבוד השם. וזהו רז שנמסר למשה רבינו שהקטור׳ עוצרת מגפה כי הקטרת במדת הדין שנא׳ ישימו קטורה באפך מן וחרה אפו. והוא מה שאמר הקטרת זרה ועל פיה כל העם אשר שידעו כבודי כי לא ישא לפשעכם ויזכרו בכבודי. ולכך אמר כאן ונתת אותו לפני הפרוכת אשר על ארון העדו׳ לפני הכפרת אשר על העדות אשר אועד לך שמה. כי מה צריך להאריך בכל זה. ולא אמר ונתת אותו לפני ארון העדות באהל מועד כאשר אמר בפרשת ויקהל. אבל הוא להורות על טעמו׃

והקטיר עליו אהרן. אין המעשה הזו בכהן גדול בלבד אלא היא אף בכהנים הדיוטים כדין הדלקת הנרות שנאמר שאמר גם כן ובהעלות אהרן את הנרות. ואינה בכהן גדול בלבד כמו שאמור למעלה יערוך אותו אהרן ובניו. ולא ידעתי למה הזכיר אהרן בשניהם ולא אמר הכהן. ואולי מפני שעת הכתו׳ למטה וכפר אהרן על קרנותיו שהוא באהרן בלבד או שירמוז שאהרן יתחיל בקטרת ובנרות. וכן אמר בסוף אמור אל הכהנים יערוך אותו אהרן ולא הזכיר בניו בעבור שהוא יתחיל בה. והזכיר שם חקת עולם במעשה׃

קטרת זרה שום קטורת של נדבה שכלן זרות לו חוץ מזו. לשון רש״י. אבל הנכון אמר קטרת בסמנין ככרלין ולא תהנה כבר ישראל. רבה לפרש שלא יעשה קטרת מסמנים אחרים זולתי הקטרת אשר יעשה אותה. וכן אם הוסיף בה סמנים אחרים יעבור בלאו הזה׃

סדר כי תשא

צוה הקב"ה את משה כאשר תשא את ראש בני י'
ישראל במנין יתנו כופר נפש מחצית השקל ואמר לו
ולקחת את כסף הכפורים הנזכר ונתת אותו על
עבודת אהל מועד ומזה ילמוד משה שימנם עתה
וכן עשה כמו שנא' וכסף פקודי העדה מאת ככר
ולא הוצרך להאריך ולומר ועתה תשא ראשם ונתת
הכסף על עבוד' אהל מועד כי הדבר מובן ממשמעו
שימנם עתה ולפי כלל המצוה כאשר תשא ראשם
תעשה כן שיכנס בכלל כל פעם שימנם. והנראה
לי בעבור כי לא הצריך אותו עתה לבא בחשבונם
ולמנותם כאשר יעשה בחומש הפקודי' רק שיעש'
כאשר יאמרו רבותי' בשקלי הקרבנות. צוה עליהם
שכל היודע בעצמו שהוא מבן עשרי' שנה ומעלה
יתן הכסף הזה והם הביאו ע"ו הכופר נדבה עם כל
שאר הנדבה כנקר נבקר ולכן לא אמר רק ונתת
את כסף הכפורים כלו הנה שיתנך כאשר תמנם
שיתנו כפרם ועתה יתנו מעצמם הכופר ותתן אותו
על עבודת אהל מועד ולכך לא הוצרך עתה לחקרן
ונשיאים שיהיו עמו ואין טענה מכל העובר על
הפקודים כי פירושו הראוי לעבור. ומפני שלא
נתפרש כאן אם היא מצות דורות או לשעה ב'
במשה במדבר טעה דוד ומנה אותם בלא שקלים
והיה הנגף בהם והתודה עליו ויאמר דוד אל י"י א'
חטאתי מאד אשר עשיתי. ורבותינו דרשו מכאן
שלש תרומות מרבוי המקראות וכן נראה ממה
שאמר הכתוב מדוע לא דרשת על הלוים להביא
מיהודה ומירושלם את משאת משה עבד י"י י'
והקהל לאהל העדות. יראה מזה כי משאת משה
מצוה לדורות להביאו לבדק הבית אע"פ שלא ימנם
וכן בקבלת כדברי חכמים וכן כתוב והעמדנו
עלינו מצות לתת עלינו שלישית השקל בשנה
לעבודת בית אלהינו ללחם המערכת ולמנחת התמיד

ולעולת התמיד והשבתות והחדשים למועדים י'
ולקדשים ולחטאות לכפר על כל ישראל וכל מלאכת
בית אלהינו בכאן מפורש שהיו מביאים שקלים בכל
שנה לקרבנות ולבדק הבית. ואמר שלישית השקל
כי בימי עזרא הוסיפו עליהם והיה שלישית השקל
עשר גרה ובמסכת שקלים שנינו כשעלו ישראל
מן הגולה היו שוקלין דרכונות חזרו לשקול סלעים
חזרו לשקול טבעין ובקשו לשקול דינרין ופרושה
כשעלו מן הגולה מפני שהיה בדק הבית צריך
להוצאות מרובות היו שוקלין דרכונות שהם גדול'
מן הסלעים והיה כל אחד שוקל דרכמון אחד חזרו
לשקול סלעים שלמים חזרו לשקול טבעים. ומפני
ברוב שהוא פלגות סילעין בקשו לשקול דינרין ולא
קבלו מהם שיכול הצבור להוסיף לתת יותר מחצי
השקל ולצבור שהוא יד כלן שוה כמו ששנינו במס'
מס' שקלים ומנין אין אדם רשאי לפחות ולתת פחות
מחצי סלע בזמן יחיד בזמן רבים כי אין כפר הנפש ב'
בפחות מכן כדכתי' זה יתנו וגו' ובירושלמי אמרו
בשלישית השקל מכאן שאדם חייב באחריות ש'
שקלים שלשה פעמים בשנה מכאן שאדם צריך
בשלשית שקלו שלש פעמים בשנה מכאן שאין
מטריחין על הצבור יותר משלשה פעמים בשנה.
וכת' רש"י לפי פשוטו כאן ג' תרומות אחת תרומת
אדנים שמנאן כשהתחילו בנדבת המשכן אחר י'
יום הכפורים בשנה ראשונה ונתנו כל אחד מחצ'
השקל ועלה למאת הככר שנא' וכסף פקודי העדה
מאת ככר וגו' והשנית אף היא על ידי מנין שמנאן
משהוקם המשכן הוא המנין האמור בחומש הפקודי'
באחד לחדש השני בשנה השנית ונתנו כל אחד מ'
מחצית השקל לקנות מהם קרבנות צבור ואת' וכו'
אותם שבאותם היו ישראל שוין שש מאות אלף וג'
אלפים וחמש מאות וחמשים והלא בשתי שנים היו
ואע"א שלא היו בשעת מנין הראשון בני כ' ונעשו
בני עשרים השובה לדבר אבל שמות האנשי' בשנה
אחת נמנו אבל למנין יציאת מצרים היו שתי שנ'

140

של ישראל מעשרים ומעלה ושמות. הראשים
מונין למנין שמות שלש המתחילין מעשרי כמו שאמרו
ב' המנינין בשנה אחת המנין הא' בתשרי לאחר יום
הכפורים שנתרצה הקב"ה לישראל ונצטוו על המשכן
והב' בא' באייר כלשון דברי הרב. ואם תאמר ואיך
יתכן שיהיה הקהל גדול כמוהו ולא ימותו בחצי שנה
למאות ולאלפים והנה לפי דברי הרב עמדו כשבעה
חדשי' ולא מת א' וכתי' ויהי אנשים אשר היו טמאי'
לנפש אדם. ועוד קשה לפי מנין שמות הראשים
אינם למנין שמות שלש מתשרי. אבל הוא מעת
לעת מיום הולדו שלכך נאמר בהם כ' שנה ומעלה
שיהיו שש שלמות להם וכן בכל מקום התורה
בשנו' האדם כדרכם נמנין מעת לעת כמו שאמרו
במס' ערכין שנה האמורה בקדשי' ובבתי ערי חומ'
שתי שני שבשדה אחוזה ושש שבעבד עברי ושבבן
ושבבת כלן מעת לעת בקדשי' מנא לן אמר קרא
כבש בן שנתו שנה שלו ולא שנה של מנין עולם וכו'
ומפ' התם שבבן ושבבת למאי הלכת' אמר רב גידל
אמר רב לערכין והטעם מפני שכתוב בבן ומעלה
ובכל מקום שהדבר כך כתו' בבן ג"כ ומעלה ומבן
המדבר כמנין הערכין בכל דבר כמו שאמרו בבכ
בתו' נמר ומעלה מערכין אף כל המנויים
מתשרי ועד א' באייר השלימו שנה נמנים ונתרם בבן
ב' המנינין עם רב אבל יותר נכון שנאמר שכך אירע
המעשה שהיו ישראל בשעת מנין הראשון תרנ"ג אלף
ותקן ומתו מהם הרבה בז' חדשים כמוהן שבשעה
ובמ"ב מתשלימין שנתם מתשרי ועד א' באייר ואירע
הדבר שהיו המשלימין כמנין הראשו' אבל לפי דעתי
אין קושיות המעשה שלא כללם במנין הראשון כמנה
שבט לוי עמהם כי עדין לא נבחר ולא יצא מכלל
העם ובמנין ב' נאמר לו אך את מטה לוי לא תפקוד
ונו' והנה אותם המשלימין שנתם שנכנסו בין שני
המנינין בכ' שנה ומעלה היו קרוב לכ"ב אלפים דבר
ברור הוא מפני שהוצרך לומ' במנין ב' אך את מטה
לוי לא תפקוד וגו' ראיה שהיה נמנה עמהם עד הנה

ועתה נבחר השבט ההוא ונמנה לעצמו להיו' לגיון
של מלך והנה ישר' כשיצאו ממצרים היו כתר' אלף
רנ"ג לא שם יצאו ומתו מהם עד המנין הזה ונתרבו
במשלימים שמתו מהם ואולי הגברים אינן בני עשרי'
אבל כל הנקרא איש מבן י"ג שנה ומעלה בכלל כי
הוא להוציא הנשים והקטנים בלבד כאשר אמ' לבד
מטף וכן כל כי שלש תרומות שרמזו בכאן ואחת
לקרבנות הנעשר איננה על ידי המנין והאחר בחומ'
הפקודי' כדברי הרב כי שם נא' אך את מטה לוי וגו'
והשקלים של קרבנות לוים חייבין בהם לדברי הכל
וכדברי חכמי' אף הכהני' וכן הלכה כמו שמפו' במ'
שקלים ועוד כי השקלים לקרבנות אינם מבן עשרי'
שנה ומעלה אלא משהביא שתי שערות חייב לשקו'
וכן מפו' שם אבל עתה הכתו' שיביאו לעולם המשכ'
תרומה זו השקל לכל העובר על הפקודים מבן
כ' שנה ומעלה ורמז העשיר לא ירבה והדל לא ימעי'
ממחצי' השקל לתת את תרו' ה' לכפר על נפשותיכ'
של העריך כפרה שהיא לכלל חיוב המחצית יצא
מחצית השקל אחד לקרבנות.

מחצית השקל בשקל הקדש. הקבע לו
משקל רשום מטבע כסף בשרש כי מלך גדול הי'
וקראו למטבע ההוא שקל נמצא שכל המטבע
במשקל שלש אין בו פחות ולא כסף סיגים ובעבור
שמשקל הערכין ופדיון הבכור במטבע ההוא שהם
קדש וכן שקלי המשכן. וכן כל כסף הכתוב האמור
בתורה יקרא לו הכתו' שקל הקדש וכן הטעם אצלי
במה שרבותי' קורין לשון התורה לשון הקדש שהוא
כן מפני שדברי התורה והנבואה וכל דברי הקדושה
כלם בלשון ההוא נאמרו והנה הוא הלשון שהקב"ה
ית' שמו מדבר בו עם נביאיו ועם עדתו אנכי ולא יהי'
ושאר דברות התור' והנבואה ובו נקרא בשמותיו
הקדושי' ה' אלהים צבאות ושדי ויו"ד ה"א והשם הגדול
המיוחד ובו ברא עולמו וקרא שמות שמים וארץ
וכל אשר בם ומלאכיו וכל צבאיו לכולם בשם יקרא
מיכאל וגבריאל בלשון ההוא וגם קרא שמות ל'

לקדושי' אשר בארץ אברהם ויצחק ושלמה וזולתם·
והרב אמ' במורה הנבוכי' כי הטעם שנקרא' לשוננו
לשון הקדש לגאותיה או לטעמיה אבל הוא כי ז'
זאת הלשון קדושה לא ימצאו בה שמו לאבר המשגל
בזכר או בנקבה ולא לטפה ולשתן ולצואה כי אם
בכנוי· ולא יטעה אותך שגל כי היא האשה המזומנת
למשכב ואמרו ישגלנה על פי מה שנכתב עליו ז'
ופירושו יקח אשה לפלגש והנה אין ערך לטעם
הזה כי הדבר ברור שלשון קדש קדשים הוא כמו
שפירשתי· והטעם שהזכיר על דעתי אינם אי׳ת
כי מה שיכתב ישגלנה ישכבנה יורה כי משגל שם
ענס לבעלה וכן יכתב לאכול את חוריהם כי הוא
שם מגונה ואם מפני טעמו של הרב היו קורין לו
לשון נקיה כענין ששנו עד שיקיף וכן הקיתון
ולא הטעון ש״א שדברו חכמים בלשון נקיה ואמרו
כי אם הלשון אשר הוא אוכל לשון נקי וכן במקומו'
רבים· ועו' הכתו' כי השקל הוא כ' גרה של כסף
והרג' אנקלוס מעין כי הגרה אצלו שם למטבע מנקל'
בארמית מעה וכן תי' לאגורת כסף למעה דכסף
וכן אמ' בשקל הקדש סילעא כי כן שם המטבע
בארמית ושיעורו ידוע בתלמוד· וכת' ר״ש שהשקל
משקלו ד' זהובים שהוא חצי אוקיא למשקל קיסר
של קלוניא מנא הרב מפורש בגמ' שהסלע הוא ד'
דינרין והכל במשקל הדינרין שהוא כמשקל הזהובי'
וככת בפירושיו בגמ' בבא קמ' הדינר משקלו זהוב
וכך קורין בקוסטנטי' הזהוב דינר וכל זה אמת·
אבל שיער הרב בזהובים הנמצאים בדורו ובנ־
בדורינו והם במשקל חצי האוקיא שהזכיר ואינם
כמו מלא הגויים פחות הזהובים והכל מעט בדברי
הגא' והגאונים הראשונים כי הדינר הנזכר בכל מקו'
בתלמוד הוא דינר שפירשו וכתבו בהלכות רבים
בגמ' קדושין ואמר שהוא דינר זהב של ערבי· ולפי
השיעורין הנמצאים בדברים הדינרין שבתלמוד
גדולים מן הזהובים הנמצאים היום בזמננו כי
קרוב לשלשה והשקל ג' רבעים אוקיא למשקל של

הארץ הזאת והיא האוקיא שהזכיר הרב ז״ל· ודע
כי שקל התורה הם הסלעים הללו הנזכרים של
סלע מהם ד' דינרין אבל שקל הנזכר בדברי
חכמים כגון ששנו שקל העליתי עלו וסלע היה
שוה סלע העליתי עלו ושקל היה שוה הוא שני ד'
דינרין חצי הסלע· וטעם זה מפני שהעם קורין
שקלים לחצי הסלעים שהיו שוקלים בכל שנה· וכן
הורגל בלשון חכמי' במשנה וע״כ אומ' אדם לחברו
שקל העליתי כלומ' המשקל שישראל שוקלים· ויתכן
שעשו בזמן בית שני מטבע כסף של שני דינרין
כדי שיהא מצוי לתת לגזבר ההקדש ולא יצטרכו
לשלחן וקראו לזה המטבע שקל והיו קורין לשקל
של משה שהוא שקל התורה סלע כתרגומו· ואע״פ כי
הטעם במנה שאמרו מנה של קדש כפול היה וכן
כל המטבעות ואין כן כי שקלי עבד ואונס ומפתה
אינם של קדש·· וטעם העשיר לא ירבה
והדל לא ימעיט שיבאו השקלים בשוה הנזכרת
והנרא' מן הכתו' הזה שאם הביא הדל בשקלו פחות
ממחצית השקל שהוא עובר בלאו והוא שכתו' הזה
מצוה שאם כאמ' בעשיר לא ירבה שיהיה שלא
עמ' שבדברי ע' לא יוכל לפרש כן בדל לא ימעיט
וא״כ שתיקן מטבעות אם שקל העשיר היחידי יותר
ושקל הדל פחות עברו בלאו ובראיה מה שהיו תרומי'
על האדנים ועל העתיד לבנות יתקן להם וזה כי הדל
הממעט במותר עתיד לבנות הוא ומן העשיר
המרבה לא יתרמו הגבאין בתרון ולא יהו מזומן
במותר ו' וראיתי לבקש ולכל המנות המעות שלא
הוזכרו בלאו הזה· ורחצו אהרן ובנו ממנו
את ידיהם ואת רגליהם· הרחיצה הזו דרך כבוד
שלמעלן כי כל הקרב לשלחן המלכים לשרת ולנגע
בפת המלך ובין משתיו רוחץ ידיו בעבור היות
הידים עסקנות והוסיף בכאן לרחוץ הרגלים בעבור
היות הכהנים משרתי' יחפי' ויש בכבוד אדם ברגליהם
זוהמא ומטנף· ועל האמת בעבור היות ראשית
האדם וסופו הידי' והרגל' כי הידי' למעלה מכל גופו

בהנשבו אותן והרגלים למעלה וקם בשבת מאדם
רמז לעשר ספירות שיהיה כל גופו שוקן וכמו
שאמרו בספר יצירה כרת לו ברית בין עשר אצבעות
ידיו ובין עשר אצבעות רגליו במלת הלשון ובמלת
המעור לפיכך נעשו מסרתי עלין לרבון קדוש־
והרגלים והריאה הוא לקדושה תרגו׳ אותה אנך
ומן העשן הזה תקנו רבותי׳ נטילת ידים בתפלה
שיתכוין לזה כטעם נשיאות כפים והריאה היא
המעלה אבל הטור שם לזמנה ואינו מעכב
ולא מעלה כי הנה גוש הכפרים כנ׳ מקדש ידיו ו
ורגליו מקיתון של זהב שהיו עושין לכבודו אבל
לא היו מן הטור שצריכה כלי״ **מר** דרור
תרגם מירות הסמנו המפרשים וקל״ש
מלכים כי היה הוא הנקרא מוסך · ור״ח פשיכם
אינם כשם אעפ׳ שריחו טוב ואוש בעצמו זה לא
הפרידו הכתוב מן הבשמים והוא הקשה כי כתוב
אריתי מרי שהוא דבר מלוקט ואומרים המנחשים
אותו כי הוא נעשה בגרון הצבי ועד מן הכתו׳ וידי
נטפו מר · ואומ׳ כן הוא בהיות לח · ויתכן שיאמ׳
אריתי כי עשר כי הוא דם נעכר בבטן החיה הדומ׳
לצבי הידועה בארץ הודו ובלבושה בין השיאים
שמי החוש הגדול מוגרדת בנפח הקוא והדם יוצא
צרור ולוקטים אותו מקהלתו ואמ׳ וידי נטפו מר כי
הכתוב ידמה ריחו כאלו ידיו תטופנה ברוח הקוא
בטפי מים ואחרים אמרו איך יכנם בקטורת ו
ובשמן הקדש דם חיה טמאה גם זו אינה קושיא
כי הלשות הקוא הנאספנה מרוב הדם ויזוב מעונה
בחייה אין בו לא טומאה ולא מיאום ופרשו דרור
מלשון וקראתם דרור שיהיה חפשי מן הזיוף ו
והתערובת ואומ׳ כאומר שהצריך הכתוב להיות א׳
חפשי לומר שיוקח מן הצבי הקוא בהיותו חפשי מ׳
מתהלך בין ערוגות הבשמים ומתענג כרצונו כי
כאשר ילכד ויעמוד ברשות אדם לא יעשה מר כי
אם מעט ואינו מבושם וזה דבר ברור · ועכוז
הנראה אלי מדברי רבותי׳ שאין המור מוסך שהם

אמרו במדרש חזית מר אינמרמון והמוסך אף ב
בלשון חכמים כך שמו מוסך כמו שאמרו בברכו׳
חוץ מהמוסך מפני שהוא מין חיה וכן שם בירושל׳
בר ממוסכן · וכת׳ בעל הערוך ג״כ שמו בלשונין
ועל אמרו שם במדרש חזית צרור המר דודי לי זה
אברהם מה המר הזה ראש לכל מיני בשמים כך
אברהם ראש לכל הצדיקי׳ מה המר הזה אין מפיח
טלא באור כך אברהם לא פרש מעשיו עד שהשליך
לכבשן האש ומה המר הזה כל מי שלקטו ידיו מ׳
מתמרמרות כך אברהם מימרר עצמו ומסגף
עצמו ביסורין והנה המוסך ריחו מפיח בלא אור
יותר מן האור · ועל שטעם טו חוכבן בכלם הופת
והמר וכו׳ על המרדעת · רשב״ג אומר עד כאישר
האיטלקי · והטעם זה הכלל כל המקפיד עליו חוכן
וכל שאינו מקפיד עליו אינו חוכן ואין המוסך
דבר כנה כופת שיחון ואם שיהא מתקנין אותו
בעגן שיכנה בכלם אינו מקפיד עליו שיחון אפי׳
על המרדעת והגרם מר ואהלות קציעה כל
בגדותיך מירא ואהסילאון וקציעתא והקרוב שהו׳
הנקרא כן בלשון ערבי מר שהם ממנו מר אחמר
ומור אבן וגם מקטרין וריחו מפיח באור בותר ו
והנה הלשונות עברית וארמית וגם הערבית שוות
בו ובלשון אגרת פרסית או יונית נקרא אינמרמון
הקרוב לזה וגם בלשון רומיים נקרא מירא ולהשוא׳
הלשונות בו נראה שהוא המין הזה והוא יחשב
בשמים · ומה שאמרו שהוא ראש לכל הבשמים
שהזכירה תורה בראשם או שהוא במין שאר מ׳
משובח מכלם · ואיפשר שימצא עד במינו בעל
ריח מבושם בותר והוא הנקרא דרור והלקטו ל׳
לזה ידיו מתמרמרו שהוא מר כלענה ושמו בספר
דברים שאי איפשר לרעתן כגון המערב מים בין
קוממס במור כי זה מזייפין אותו בקוממס הנקרא
גמה שערבי שהוא כדמה לו · ולכך אמר מור
דרור שיהיה נקי מן הזיוף שמזייפין אותו תמיד·
ויתכן כי לשון דרור בכל מקום נקיות וכן וקראתם

דרור בארץ לכל יושביה שיהיו כל בעלי הארץ נקיי'
משעבוד ומכל שעבוד בגופם ובאחרים. כלשון
ובעל השור נקי ומה שאמר הכתוב וידי נטפו מור
ואצבעותי מור עובר. יתכן שיהיה שיעורו וידי
נוטפו שמן מור כי המנהג לסוך בו גם הידים לעדן
ולרכך אותם כדכתי' ששה חדשי' בשמן המור ופירשו
בו שמן זית שלא הביא שליש מפני שמשיר את
השער ומעדן את הבשר והענין כי השמן הוא
מתקן אותו במור ונקרא כן. וזה טעם וידי נטפו
מור ואנו סבור שהוא אינגראן המוזכר במדרש
שכך קורין ברוש שמן ורד ודיאון וכן דרך השמן
בשמים בלשונות הגוים גם יתכן שיוציאו מן המור
שמן כאשר נעשה במעשה וזולתו מן הבשמים והנה
ראוי לקרותו מור ושמן המור ..

וקנמון בשם מחצית לפי שהקנמון
קליפת עץ הוא יש שהוא טוב ויש בו ריח וטעם ו'
ויש שאינו אלא כעץ לכך הוצרך לומ' קנמון בשם
מן הטוב לשונו'. והרב ר' משה אמ' שהוא השר
שבבה ואחרי' אמרו שהוא העץ הטוב הנקרא אעל
טיב ואינו כדברי כולם שהרי אמרו בב"ר ובמדרש
חזית קנמון היה גדל בארץ ישראל והיו עזים ובהמו'
אוכלים ממנו והנה הוא כעשב השדה ידעו אותו
הכהן ולפי דעתי הוא התבן המבשם הנקרא בערבי
אדכר ובלשון הרומיים אסקיננט והוא בשם חשוב
והוא מרעה לגמלים במקומו. והרי בעל הקלבו'
כת' בפסחי' כגון קנמון וסבל שדומין לתבן והקדם
ידועה מלשון הארמי' שהיא קטנה וכן בערבי ..

ועשית אותו שמן משחת
קדש רוקח מרקחת מעשה רוקח. על דרך
הפשט היה מעשה השמן כדברי ר' יהודה שאמ'
שרחוס במים שלא יבלעו את השמן ואין השריי'
שיהיו במים לרבן אבל נתנו הבשמים כתפים
בכלי מלא מים והציפו עליהן שמן זית הין ואחכך
נתנו הכלי על פי כלי אחר מלא מים ונתנו על אש
נחת בגחלים אומנות ובשלו אותם עד יבשת המים

והלכו השמן מעליו כי כן מעשה הרקחים בכל
שמן מבשם ולכך הזכיר הכתוב וזה שיעשו השמן
הזה רוקח מרקחת כמעשה רוקח ולא פירש
המעשה כי דרך הרקחים ידועה בזה וכן מצאתיה
בתלמוד ירושלמי ר' יהודה אומר שולקן היה במים
ומוהן שמן מלמעלה מהשיה קולט את הריח
מעבירו כדרך שהפטמין עושין עכשיו ועשית אותו
שמן משחת קדש רוקח מרקחת מעשה רוקח וגו'

על זר. מאותו של משה שאין ערך כהונה
ועיה ומלכות לדורו'. ורא"ה השיבו זר
במקום הזה כל שאינו מזרע אהרן ובנו הכהני'
כמו והזר הקרב יומת כל איש זר חוץ מן הכהני'
וכן וכל זר לא יאכל קדש למען אשר לא יקרב איש
זר אשר לא מזרע אהרן הוא. ולכן יספר כי המשיח
בשמנה שהוא נצוק הכן השמן מן האהל והוא
שמן המשחה הולכת שבה על פי הכהנים ואין כן
דעת רבותי' ואומר אני כי הכתו' אמ' שמן משחת
קדש יהיה זה לי לדורותיכם והיה ראוי שיאמ' שמן
משחת קדש יהיה זה לאהרן ולבניו לדורותם כאשר
אמר בבגדים ובגדי הקדש אשר לאהרן יהיו לבניו
אחריו או שיאמר ואת אהרן ואת בניו תמשח
וקדשת אותם לכהן לי והיתה להם חוקת עולם
לדורותם כי עכשו שלא הזכיר רק הם עצמם ואמ'
שלא ינתן על זר יהיה במשמע על כל אדם חוץ מן
הנזכרים עצמם וכן על בשר אדם לא ייסך. והנה
הכתו' מפרש הכהן המשיח תחתיו מבניו יעשה
אותה אבל כך הוא הדבר עד שימשח בו עתה
אהרן ובניו ואמר שמן משחת קדש יהיה זה לי ל
למשוח בו משיחי קדשי אשר אבחר בו לדורותיכם
ולא ינתן על זר שאינם לי ולכן ימשחו בו המלכים
והכהנים הגדולים כי שניהם משיחי השם. וכתוב
מצאתי דוד עבדי בשמן קדשי משחתיו. בשמן ש
שהוא משחת קדש לי. ופי' על בשר אדם לא ייסך
אזהרה בכל האדם כי לא אמ' על בשר זר לא ייסך
והטעם שיצק מן השמן על ראש אהרן למשחו

ויפסח גם כתנו אבל לא יסוך בו בשר שום אדם אפי' הכהנים המשוחים כאשר סכין הבשר בשמני' קטופים ומורחין בהם הבשר בגדים משוחות אחרי הרחיצה כשמן ורחצת וסכת והרחצה במי' והסוכך בשמן וזהו פשוטו של מקרא ומשמעו וכך אמרו רבותי' ממנו לכה"ג שבטל משמן המשחה שעל ראשו ונתן על בני מעיו שחייב שנאמר על בשר אדם לא ייסך: קח לך סמים · אמרו בדרך הפשט כי פירושו קח לך סמים הם נטף ושחלת וחלבנה אלה הסמים ולבונה זכה עמהם · ואינם נכון להחזיר פעם אחרת כי אין הדרך בכתוב ל' לשנות מה שאומר רק במפסיקין הענין באריכות או בדברים שהם כתמיה והאמת כדברי רבותי' כי הם סמים אחרים · וכתב רש"י סמים שנים נטף ו' ושחלת וחלבנה הרי חמשה סמים לבסתם עוד כמו שן מרי עשרה ולבונה הרי י"א · ויש לתמוה ולמה לא יזכרם הכתוב ואולי יאמר הכתוב קח לך סמים נטף ושחלת וחלבנה סמים רבים ולבונה זכה ולא יקפיד הכתוב רק באלה הארבעה כי בהם ענין הקטורת שלא רק עם שיתן עמהם סמים רבים אשר להם ריח טוב כדי שיהיה בהתמרות עשן ית' מעשם · ולא פרש המשקל וכמה יקטיר ממנה כי לא הקפיד רק שיהיו אלו הארבעה בשוה ושיוסיף עמהם עוד סמים טובים להקטיר והטעם כי כאשר אמ' בשמן שיעשה אותו כמשפט מעשה הרוקחי' ולא פירש על מעשהו רק שימך עמהם כן אמ' בזה שיקח אלה הארבעה הסמים במשקל שוה ויוסיף עמהם סמי' ויעשה מכולם קטורת מרוקח כמעשה הרוקחים בסמים הידועים להם שהם טובים עם אלה ובעשיית אשר הם עושים ויתן ממנה לפני ה' העדות כדי שתעלה תמרתה כמנהג המן ותמרות ל' לפני המלכים וכן הדבר בעשייה ולא הזכיר אותה כמו שפרו האחרים כולם וכזה אמרו במדר' אמ' ר"ש לקיש מה לשון קטורת דבר שקוטר ועולה כי לא שם בתוכה רק כדברים שקוטרין ועולין על ג'

דרך מעשה הרוקחים ואולי על פה נתפרש לו שם בשיעור הסמים הנזכרים לזה וכל מעשה הקטורת כי כן נתפרש לו גם מעשה השמן איך יעשה אותו אע"פ שתלאו במנהג הרוקחים או שלא הקפיד כלל רק על אלה המפורשים בכתוב ועל שיבשם אותו ב' בסמים אחרים ע"ד הרוקחים · וכך אמרו במדרש חזית בדקו חכמי' ולא מצאו יפה לקטורת אלא י"א סממנין אלו בלבד · ויתכן עוד כי לשון סמים ובשמי' לשון אחד הוא כמו שהזכרתי ושלא הב' אשר הזכיר אינם סמים כי הנטף והחלבנה שרפים והשחלת צפרן ואולי מין חיה ואמר הכתוב קח לך סמי' הנזכרי' ונטף ושחלת וחלבנה סמים עוד ולבונה זכה — ו' ותעשה קטור' מרוקח כמעשה הרוקחי' כי הסמי' הנזכרים למעלה בשמן מר דרור וקנמון וקנה — נכנסין בקטור' וקנה בשם על דעתי הוא הקלמס שהזכירו בה חכמים והוא דר"צ בלשון ערב וכן בלשון הנוצ' והוא הנה כדמות הקנים והסמי' שעה להוסיף הם שבלת נרד וכרכם והקשט לפי מה — שפי' חכמי' ואולי אין הקפדה בכתוב אלא באלה הט' שהזכיר אבל במה שנכפל להוסיף כי עוד סמי' לא יקפיד רק בנשים שיעשה קטורת מרוקח והקנה במעשהו ובמשקלו האחרים מפני שנה שיעשה כמעשה רוקח · ונ"ל שבחרו חכמי' באלה הב' מפני שהוזכרו בשיר השירים נרד וכרכם ואהלות והוא הקשט ויקראוהו בלשון רבים מפני שהוא שני מינ' המתוק והמר וקנה הוזכר שם קנה וקנמון ולבונה ומר עם כל הב' ואמ' עם כל ראשי בשמים להביא הקלה והנה הם כל סמי הקטורת והוזכר התלה כ' כפרים עם נרדי' להביא נטף ושחלת וחלבנה שהם שרפי' כי כפרי' מן וכפרת אותה בכפר כבר וקמתל' הירוס אמ' ואהלות אקסי לואין והוא העץ הטוב הנקרא בלשון רומי לבנאו עואן כי אקסי עץ בארמי' לאואן כשמו ובלשון יון נקרא כן ממש אקסי לואין והשמן במערבי שעוד טיב · אבל אנה הרב ג' כאהלים נטע י"י כשמיה לא ייחד לו שם · נטף · הוא

צרי וכתוב בפירושי רש״י: והצרי קורין לו טריאקה
ע״ש שהיא אינה אלא שרף הנוטף מעצי הקטף הקרוי
כטף. ולא ידעתי אם הוא טעות סופרי או המגיה
כתב לו ט׳ טריאקה איננה סם אחד אבל היא
מרקחת רבת ההרכבה יכנס בה שאור ודבש ובשר
שקצים ורמשים כי יכנסו בה אבל העקרבים ובשר
האפעה כי לכך נקראת כן כי קורים בלשון יון
תריאק וכן בלשון תלמוד תריקא הויא וקמווככה
המרקחת בלשונם כי טריאקה לבולע נפה ויחשם
שיכנס בקטורת בשר שקצים ורמשי׳ ושאור ודבש
וכתוב כי כל שאור וכל דבש לא תקטירו ממנו אבל
הצרי הוא השרף כמו שמן הנוטף מעץ הבלסמו׳
הנקרא בלשון חכמי׳ קטף והוא מה שטעם רשב״ג
אומר הצרי אינו אלא שרף מעצי הקטף ושמא י׳
יקראוהו קטף בעבור שקוצצים ענפיו שמי הקוס
והצרי וכן מין הקטיפה הקויא. ואמרו בגמ׳ בפר׳
במה מדליקין ר׳ שמעון בן אלעזר אומ׳ אין מדליקי׳
בצרי וכן היה ר׳ שמעון בן גמ׳ אומ׳ הצרי אינו
אלא שרף מעצי הקטף ופירשו כי אינו טעונ׳ חתכ
כריתו שקוף ירק שאז יתפתח ממנו והנה הוא
השמן הטוב הנזכר. ואם תמה כי אנקלוס תרג׳
נכאת וצרי ולט שעף וקטף וכן מעט צרי נכאת
ולט ושבר קטף ותרגם נטף נטופא ולא תרגם נטף
כצרי. ויונתן תרגם בכל מקום צרי שעף והוא לשו׳
שמן משיחה מלשון תלמוד עברי לא שיפא בגבנא
והוא מגולע הטמן שטפה דשייף לא מקמו־
מינא בפנימיה דשיף. והנראה מדעתם כי אילן
הצרי ופריו שנהם יקראו צרי בלשון הקדש כמו
התאנה והרמון והאתרוג וזולתם כמהם. והנכאת אשר
הוא שם לכל שמן הטוב ומטעם ולכך אמר ויראם
את כל בית נכתה שהאוצר אשר בו השמן הטוב.
יקרא על שמו שהוא מובחר השמנים ושם כתוב
ואת השמן הטוב ולכך אמר אנקלוס במנחה של
יוסף שתמהו לו שעף שהוא שם משיחת השמן לפי
שהטוב הוה והשמן מעצמו הטף שהוא הצרי הנקל׳

קטף ובשאר מקומות כשיזכר הכתוב צרי לבדו ו׳
ויזכרם לתרופה ולשבח כמו הצרי אין בגלעד יתכ׳
אותו יונתן על השמן שהוא שעף והר׳ אנקלו׳ כטף
כטופא והוא השמן הזה שנקרא כן בעבור שהוא
נוטף מהצרי מענפיו ואין כאן מקום לתרגמו ש
שעף אינו נקטר למשיחה. וראיתי לרב ר׳ משה
שיכתב בקטורת עץ האילן הנזכר הוא הנקרא
בערבי עוד בלסאן. נראה שסבר כי רשב״ג שאמר
הצרי אינו אלא שרף מעצי הקטף בא לחלוק ולומר
שאין הצרי מסמני הקטורת כי הוא אינו אלא שרף
ובקטורת אין השרף נכנס כי אם הקטף עצמו.

ממולח

שיהא מלוח במלח כמו שאמרו
מלח סדומית רובע ואנק׳ תרג׳
מערב ירבה לעשות ממולח כאשר שיעשה הסמי׳
כולם שחוקים מאד ומעורבים יפה עד שיהו כאחי׳
ולא יוכר שם מהם מלשון כי שמים כעשן נמלחו ו׳
וכן בלויי מלחים ארץ פרי למלחה ארץ מלחה כלם
ענין השחתה וכליה. ורש״י פי׳ כי לשון ממולח שיהא
מעורב יפה בשחיקתן זה עם זה. והנה דומה לו
מלחיך וחובליך ע״ש שמהפכין את המים במשוטו׳
כשמהפכין את הכתונת כאדם שמהפך בכף
בצים טרופות לערבן יפה. ועל דעתי נקראו הכמי׳
הספנים מלחים בעבור שהם יודעים טעם הים־
כלו הם המרגישים במלחות ובמתיקות כלומר כי
היודעים מתי יהיה מתוק ונאות להולך הים בו
מתי הוא מר ורע להם ואין תפשי המשוטות
נקראים מלחים שהרי כתוב בבר יושבי צידון וארוד
היו שטים לך חכמיך צור היו בך המה חובליך
בדק כל אניות הים ומלחיהם היו בך כי הספנים
הזקנים יודעים הים הם מלחי׳ וכתו׳ וירדו מאניותיה׳
כל תפשי משוט מלחים כל חובלי הים על הארץ
יעמודו והנה הם ג׳ תפשי משוט והמלחי׳ והחובל׳
וכן ארץ פרי למלחה לארץ מלוחה ומקום המלח
לא יצמיח. כענין שכתוב בסדום גפרית ומלח
שרפה כל ארצה לא תזרע ולא תצמיח. וכתוב

ויזרעה מלח. ויתכן שיהיה הלמד מוסף. כמו שמני
כהנים נתלבו ירבה עומר כמיהו. כלומר במוציאים
שלמנו ושעו. **ונתת** ממנה לפני העדות
באהל מועד. יתכן שנפרש שהוא
הכתוב באהל כל מעשה הקטורת אמר שיקטיר
ממנה לפני העדות בקדש הקדשים קטורת של
יום הכפורים ויקטיר ממנה באהל מועד בכל יום
ואשר אומר לדרשה יחזור אל העדות ויתכן שיזכיר
כי יתן ממנה במזבח הפנימי שהוא מונח לפני
ארון העדות כי כן יאמר בפרשת ויקהל..

ראה קראתי בשם בצלאל בן אורי בן חור
אמר השם למשה ראה קראתי בשם
ומשה אמר לישראל ראו קרא ה' בשם. והטעם
כי ישראל במצרים פרוכים בעבודת חומר ולבנים
לא למדו מלאכת כסף וזהב וחרושת אבנים טובות
ולא ראו אותן כלל והנה הוא פלא שימצא בהם
אדם חכם גדול בכסף ובזהב ובחרושת אבן ועץ ו
וחושב ורוקם ואורג כי אף בלומדים לפני חכמים לא
ימצא בקי בכל האומנות כולם והיודעים והנוהגים
בהם בבא ידיהם תמיד בטפש וטיט לא יוכלו לעמוד
בהן אומנות דקה ויפה ועוד שהוא חכם גדול
בחכמה ובתבונה ובדעת להבין סוד המשכן וכל
כליו למה צוו ועל מה ירמוזו ולכן אמר השם למשה
שיראה הפלא הזה וידע כי הוא מלא אותו רוח
אלהים לדעת כל אלה בעבור שיעשה המשכן כי לו
היה רצון לפניו לעשות משכן במדבר ולכבודו
ברא כי הוא הקורא הדורות מראש כדכך בטרם
אצרך בבטן ידעתיך ובטרם תצא מרחם הקדשתיך
ועוד וכלשון הזה ראו כי ה' נתן לכם השבת על כן
הוא נותן לכם ביום הששי לחם יומים. ולרבותינו
בזה מדרש הראה אותו ספרו של אדם הראשון ו
ואמר לו כל אחד התקנתיו מאותה שעה ואף
בצלאל מאותה שעה התקנתי אותו שנאמר ראה
קראתי בשם בצלאל והוא כענין שפירשנו. ועוד
אמרו יודע היה בצלאל לצרף האותיות שנבראו ב

בהם שמים וארץ והענין כי המשכן ירמוז בכל ו
והוא היודע ומבין סודו..

ואת בגדי השרד. לא ידעתי מה
לא צוה התורה לעשות
הבגדים האלה כאשר צוה בכל מלאכת המשכן
ובבגדי אהרן ובניו כי היה ראוי שיאמר לו ועשית
בגד כליל תכלת לכסות בו הארון ובגד ארגמן על
לכסות בו המזבח ובגד תולעת שני לכסות בו
השולחן ועתה כאשר יצוה על העושים יכלול אותם
עם שאר המלאכה ואולי לא היתה בהם הפירוד
ויעשו אותם כרצונם בגדי שרד ממין אחד לבדו ו
והם עשו מן התכלת והארגמן ותולעת שני ולא כ
רצו בשש כי אינם נכבדים כמותם ואחרי שנעשו כן
רצה השם שיהיה התכלת לארון והארגמן למזבח
והשני לשולחן ולכן הספיק להם השם בקצרה כי
כאשר צוה על העושים כי לדעתם יעשו בגדי
השרד ואיננו הענין שיהיה בגד המכסה עשוי נקבים
כדברי רש"י אבל הוא מלשון שריד בעבור היותם
ממין אחד כדברי ר"א. כתבתי זה הענין לפי שטת
רש"י וכל זה איננו שוה לי כי מה טעם שיאמר הכתוב
למשה ויעשו בגדי הקדש לעשות און בגדי השרד כלל
שיאמר לו כמה היו ג' או מאה וכמה ארכם וכמה
רחבם ולמה יעשו ואין הענין מובן כלל בדבר הזה
ועוד שמזכיר אותם לפני קודם בגדי אהרן ועוד
מה טעם לשרת בקדש כי זה ירמוז על עבודת
הקרבנות בקדש כמו שאומר או בגשתם אל המזבח
לשרת בקדש וכן אשר יבא אל אהל מועד לשרת
בקדש לא על עבודת הוצאת משא ועוד כי כתוב ועשו
את כל אשר צויתיך את אהל מועד וגו' ואת בגדי
השרד וגו' ואת קטורת הסמים ככל אשר צויתיך
יעשו ולא צוה אותו התורה על בגדי השרד כלל.
והנכון מדברי רז"ל כי בגדי שרד הם בגדי כהונה
עצמם והוזכר זה בגמרא במסכת יומא. ואם כן
הנכון שנפרש בגדי השרד בגדי הייחוד כלומר בגדים
שיתייחד בלבשתם אחד העם הכהן הגדול מאחיו

מן ובשרידים אשר ה׳ קורא השרידים אשר שרדו
מהם מן פלטה ושריד ויראנו לבגדי אהרן ויקראם
כן שלא ילבשם רק יחיד בדורו אהרן בחייו ואחריו
הכהן הגדול אשר הוצק על ראשו שמן המשחה ו׳
ומלא את ידו ללבוש את הבגדים והכתוב יזכיר
בגדי אהרן לעולם בדרך כבוד כמו שאמר לכבוד
ולתפארת בגדי קדש שהן הזהב נזר הקדש ועל כן
יקראם בגדי השרד בגדי מלכות וזה טעם ואת ב׳
בגדי השרד לשרת בקדש את בגדי הקדש לאהרן
הכהן שם לבאר. וכן אמר בפרש׳ ויביאו את המשכן
ומה שאמר בכאן בפרש׳ ראה קראתי ואת בגדי ה׳
השרד ואת בגדי הקדש לאהרן הכהן טעמו שהם
בגדי שתי מעלות בגדי השרד ובגדי הקדש לבאר
שלא ילבשם רק אחד העם בבואו לשרת בקדש ו׳
ומפני שלא הוזכר כאן לשרת בקדש הוסיף לבאר
שהם בגדי שרד ובגדי הקדש ועוד באו כמה ווין
יתרות בכתוב · ופי׳ ומן התכלת והארגמן ותולעת
השני עשו בגדי שרד לשרת בקדש · שהוא מוסב אל
אלה פקודי המשכן ונתן חשבון בזהב ובכסף ובנחשת
כמה הביאו ישראל ומה עשו בהם בעבור השיבתן
ואחרי כן אמר כי מן התכלת והארגמן ותולעת
השני אשר הובא להם עשו בגדי שרד לא הוסיף ו׳
ולא גרע ולא הותר מהם כי אינם חשוב ואולי
הביאו ממנו הרבה והותר ושב לבאר ויעשו את
בגדי הקדש אשר לאהרן כאשר צוה ה׳ את משה
ויעשו את האפוד ובאר העניין ·· **אך** את
שבתותי תשמרו · אע״פ שתהיו רדופין
בזריזות המלאכה אל תדחה שבת מפניה כל אכין
ורקין מיעוטין למעט שבת ממלאכת המשכן לשו׳
רש״י · ולא נתכוון אלא כי לפי מדרש רבותי׳ באכין
ורקין ימעטו בשמירת השבת כי המיעוטין אבל
בכל מקום ימעטו בדבר המדובר בו ואם תדרוש
המיעוט בעניין מלאכת המשכן יהיה מותר
לעשותה בשבת אבל המיעוט הוא למילה או לפקוח
נפש ודומה בהן שהן דוחין אותה וכן אמרו במסכת

יומא ומנין שספק נפשות דוחה שבת ר׳ אבהו אמר
ר׳ יוחנן אך את שבתותי תשמרו מיעט ומלאכת
המשכן שאינה דוחה שבת מפני שהוקיר בה כאן
ועל הפשט הוא כן יאמר תעשו מלאכה אבל מועט
אבל שבתותי תשמרו לעולם · והנה יכול יהא בנין
בית המקדש דוחה שבת ת״ל את שבתותי תשמרו
ומקדשי תיראו אני ה׳ · והטעם שבתותי בעבור
כי שבתות השנה רבים · ועל האמת טעם כאן כזכור
ושמור כאשר רמזתי בסודם · יאמר בטעם כי
אות היא שהם שבו ובעבור לדעת · ואמר ושמרתם
השבת ויחייב במחללה כרת כי מקרות השוב ט׳ הבתים
אשר נתנה וזאת תכרית מהם · ואמר ביום השבת
שהיא שבת השבתון קדש לה׳ בעבור שהוא יסוד
עולם והזכיר בשבת שהיא ברית עולם ואות ואמר
כי ביני ובין בני ישראל אות היא השבת בסוד ה׳
השבוע והטע׳ שהיום אות והשבת היא לעולם וזה
טעם שבת וינפש והיא נשמה יתירה הנאצלת מיסוד
עולם אשר בידו נפש כל חי והנה הפרש׳ מבוארת
וכבר רמזתי ענינה בעבור הדברו והמשכיל יבין
ויתן אל משה · נמשך לפסוק ט׳ אלהים הזוכר
בסוף הפסוק ויתן אלהים ט׳ משה כאשר
הזכיר במדבר וידבר אלהים את כל הדברים האלה ו׳
והמעשה והמכתב והלוחות מעשה אלהים המה
והמכתב מכתב אלהים וכן בהנה ויקחם ט׳ משה ·
אשר ילכו לפנינו · תאוות הרבה אוו להם
כי זה משה האיש אשר העלנו מא׳
מארץ מצרים והיה מורה לנו דרך נעלה בה עתה
צריכין אנו לאלהות הרבה אשר ילכו לפנינו לשון
רש״י · ואין לשונו מכוון · אבל הכתוב הזה הוא מן
מפתח לדעת ענין העגל ומחשבת עושיו **כי**
בידוע שלא היו ישראל סוברין שמשה הוא האלהים
ושהוא בכחו עשה להם האותות והמופתים ומה
טעם שיאמר כיון שהלך משה ממנו נעשה אלהים
ועוד כי בפירוש אמרו אלהים אשר ילכו לפנינו
לא שיהיו מחיין להם חיים בעולם הזה או בעולם

הנה אבל היו מבקשים משה אחר. אמרו משה
שהורה לנו הדרך ממצרים ועד הנה שהיו המסעי׳
על פי י״י ביד משה הנה אבד ממנו נעשה לנו מ׳
משה אחר שיורה הדרך לפנינו על פי י״י בידו וזה
טעם אומרם האלהי׳ אשר העלוך לא הם אשר העלוך
כי יתברכו לשם ש״ש וכן תגלה למבין זה מהתשובת
אהרן אל משה רבינו מה עשה לך העם הזה כי
הבאת עליו חטאה גדולה והיתה התשובה הוא עשה
לנו אלהים וגו׳ ואומר להם למי זהב התפרקו ויתנו לי
ואשליכהו באש וגו׳ והנה אהרן מתנצל למשה ואומ׳
לו כי יחר אף אדני והוא מוסיף על חטאתו פשע
שאומר כי הם בקשו ממנו ע״ז ועשאה להם בידיו
ומה לא יחר אפו ומה חטאה גדולה מזו אבל
הענין כמו שאמרתי שלא יבקשו העגל להיות להם
לאל ממית ומחיה ויקבלו עבודת אלהות עליהם א״א
אבל ירצו שיהיה להם במקום משה מורה דרכם
וזהו התנצלות של אהרן טען שלא אמרו לו רק
עשה לנו אלהים שיעשה להם אלהים אשר ילכו
לפניהם במקומך אדני שלא ידעו מה היה לך אם
תשוב אם לא ולכן הם צריכין למי שיורה להם דרכם
כל זמן שלא תהיה אתה עמהם ואם אתה תשוב י׳
ישובו וילכו אחריך כבראשונה וכן היה הדבר
מן שראו העם את משה מיד הניחו את העגל ו׳
ובעטו בו שהניחוהו לשרפו ולזרות עפרו על פני
המים ולא היה מהם חולק עליו כלל וכן תראה שלא
הוכיחם ולא אמר להם כלום אבל כשבאו במחנה
וירא את העגל ומחולות בריו ממנו והוא לקח את
העגל וישרוף אותו וישק אותו להם ולא מיחו כלל
ואלו היה להם לאלהים אין דרך שיניח אדם מלכו ואלהיו
לשרפת אש כן ישרוף את תועבתם לעיניהם ולא
יסקלוהו והנה אהרן הוא אשר הוציא העגל הוא׳
כי הם לא אמרו לו מה יעשה שור או כשב או עז
וזולתם וזהו מאמר החכמים שאמרו מלמד שאוו
לאלהות הרבה כי הם לא ידעו במה יבחרו ואי זה
הטוב להם • והכוונה לאהרן מיתה משה שיש׳ היו

בו לדבר הורה שימיה׳ והחרבן ושימיות שלש יבאו
מן הצפון כדכתיב מצפון תפתח הרעה ועמ״ש שאין
הכוונה במלך בבל בלבד כאשר ידמה בנגלה מן
הכתו׳ אבל כי מן השמאל תבא מדת הדין לשלם ל׳
להשיב על כל יושבי ארץ כרעתם • והנה במעשה
המרכבה פני שור מהשמאל לארבעתם ולכן חשב
אהרן שהמחזיב יורה דרך ימקום החרבן שם כח
הגדול ובהיותם במדבר שם לא יעדה כח ממרום
כאשר נאצל על משה וזהו שאמ׳ חג ליי׳ מחר שיהיו
העגלה וזובחים לשם המיוחד להמון רצון ממנו ב׳
בעגל הערה כי בהיותה לפניהם יכוין ב׳ עצנה ורז״ל
למדו אותנו הענין הזה והם שגלו סודו אמרו ראה
ראיתי את עני עמי א״ל הקב״ה למשה משה אתה
רואה ראיה אחת ואני רואה שתי ראיות אתה רוא׳
אותם באים לסיני ומקבלין תורתי ואני רואה היאך
מתבוננין בי שאני יורד במרכבה של שאתן להם את
התורה שנאמר רכב אלהים רבותים ושומטין אחד מן
הטטרא מולין של מרכבתי ופני שור מהשמאל ומכעיסי
אותי בו • טטרא מולין ד׳ פרדות טטרא בלשון יון
ד׳ כמו שאמרו טטרגון ד׳ מולין פרדות כמו מולאו׳
של בית ר׳ משל הג׳ חיות המשאו׳ המרכבה ושקל
רבה שאמ׳ אהרן מתוך שאני בונה אותו אני בונה
אותו לשם הקב״ה שנא׳ ויקרא אהרן ויאמר חג ליי׳ מחר
חג לעגל אין כתי׳ כאן אלא חג ליי׳ • ור״א אמ׳ כי ש״ש
במקום הזה כמו יורה בעבודת נוי״ה ואם תשים לבך
ב׳ המסע הראשון התמזג׳ ואינם נכון כששני שלא
נעשה העגל במלאכת חכמות המזלג להיות בצורת
יונה כמו אינה כי רק שעשו העו׳ לכוין בעבודה
ב׳ עצנה וכבר פרשתי סוד המסע הזה וחטאה שרבה
אהרן להדמות אלו רק ממנו יקח שיהיה מסעם
מנגד המדה הזאת והמשכיל יבין •

פרקו נזמי הזהב • אחר בזהב ולא בכסף
בעבור שהוא מורה על מדת הדין ומראהו כמראה
אש וכמו שאמרו שני זהב פרוים שדומה לדם פרי׳
ולכן נעשה בית המקדש כולו בזהב וכן מזבח הקטור׳

וכן הכרובים ודרשו בהם שלא יעשו של כסף לא
היו כן כאלהי כסף ואלהי זהב ובונם דמות עגל הזהב
יותר מן הכסף ·· **ויאמרו** אלה אלהיך
ישר' אשר העלוך נש' וזה הכתו'
יורה לאותך כי אין טעם בעולם שיחשוב כי הזהב
הזה אשר היה באזניהם הוא הוציאם ממצרי' אבל
אמרו כי כח המערכה הזו העלה אתם והנה לא
תמצא שיאמר בעגל בשום מקום אשר הוציאם
ממצרים כי הם מודים במי שאמר אנכי י"י אלהיך
אשר הוצאתיך מארץ מצרים כי שמו הגדול הוא
המוציא אותם משם אבל יאמרו במקומות רבים
אשר העלוך כי יקחו זה במקום היד הגדולה כי
המערכת יש השמה מעמקי ים דרך לעבור גאולי'
וזהו שאמר וימירו את כבודם בתבנית שור אוכל
עשב ושם נאמר שכחו אל מושיעם עושה גדולות
במצרים נפלאות בארץ חם נוראות על ים סוף ·
שכחו את דברו אשר שם והנה עברו על לא
תעשה לך אלהים אחרים על פני כאשר רמזתי שם
וחטאו זה ·· **וירא** אהרן · טעם זה הכתו'
שראה אותם ברע מכוונם בעגל
וקם ובנה מזבח וקרא חג לי"י מחר שיזבחו לשם
המיוחד על המזבח אשר בנה הוא לשמו ולא יבנו
הם מזבחות לעשות ולא תהיה כוונתם בזבחים ל
בלתי לי"י לבדו · ויתכן שאמר מחר להאריך להם
אולי יבא משה וישבר את העגל והם הד' שכימו
בבקר ויעלו עולות ויגישו שלמים ולא אמר הכתוב
ויעלו לו עולות ויגישו לו שלמים והענין מפני שהיו
בהם מכוונים לשם הנכבד כאשר אמר אהרן ומהם
משחיתים וזובחים לעגל ועל אלה אמר הקב"ה למשה
וישתחוו לו ויזבחו לו כי הם החוטאים ואם אולי היה
אהרן המקריב הקרבנות אמר ויעלו עולות ויגישו
שלמים כי הוא מכוין לשם י"י והם דעתם ל' העגל
אשר עשו והיו הכונה מפולגת ··
וטעם וישב העם לאכול ושתו · שישבו כולם כאחד
לאכול לשבעה ושתה לשכרה כאשר יעשו בחגים

ובמועדים ואחרי כן קמו לצחק במחולות ולשמחה
וספר זה בעבור מה שאמר קול ענות אנכי שומע
משה מעלים משחקי' לפני העגל ויגבה לבו בדרכי
י"י לקחת אותו מלפניהם ולשרפו לעיניהם ויסרך
אותו להם · והשלים הכתוב כל מה שעשו בעגל ו
ואחרי כן ספר מה שאמר הקב"ה למשה לך רד א'
אבל היה הדבר הזה למשה בבקר השכם כאשר
השתחוו לו ויזבחו לו ובברית משה ישבו לאכול ושתו
ויקומו לצחק ומעלים בשחוק וגם זו ראיה למה
שפירשתי שלא נאמר למשה לך רד כי שחת עמך
עד שעשה אהרן העגל והמזבח שהיה יורד מיד
אבל כשזבחו והשתחוו לו הטעם או אמר למשה שירד
כי שחת עמך · אמר השם למשה כי
עשו שתים רעות האחת כי
שחת עמך וענין השחתה הריסה בענין כענין ש'
שאמר ואיש כלי משחתו בידו הנני אליך הר־ ה'
המשחית בבל ההורס כל חומה ומגדל ופי' וגם
ההשחתה בכאן הדבר שהרסו דתיהם מהר
בנטיעות · והשנית כי עשו עגל מסכה וישתחוו
לו ויזבחו לו והנה העבירה הראשונה לא ידענה
רק השם לבדו שהוא יודע תעלומות לב · והשנית
מעשה הזובחים החוטאים שבהם כאשר פירשתי
והנה רוב העם חטאו במעשה העגל כי כן כתוב
ויתפרקו כל העם את נזמי הזהב ועל זה לא היה
הכעס בכולם לכלותם והנה הנהרגים והנגפים מן
מועטים כי ברובם היה החטאת במחשבה הרעה
שפירשתי ·· וטעם אשר העלית
מארץ מצרים מפסוק ויסע משה את ישראל
מים סוף או שרצה לומר לו כמאמרם אשר אמרו
כי זה משה האיש אשר העלנו מארץ מצרים · וכן
במשנה תורה אשר הוצאת מארץ מצרים כי על י
ידך יצאו כאשר הם אומרים ומשה אמר בתפלתו
אשר הוצאת מארץ מצרים בכח גדול וביד חזקה ·
כי אתה לבדך הוא המוציאם כי לך הכח והגבורה
כי בכח גדול ימין י"י נאדרי בכח וביד חזקה ימין

יי' הרעך אויב׃ וכן אמר ברוך הגדול ובזרועך הנטויה כאשר רמזתי בסוף מדת הזרוע׃ ואין טעם שיאמר השחת לו ולכעסם כי אם לא הרבה אפו עדין איך יחרה אפו אחר שיפתם משה׃ אבל על דרך הפשט שיאמר השחת לו ולכלם בחרון אפו. ל׳ כדרך הרף ממנו ואשמידם׃ ועל דרך האמת השחת רחמי ומדת הדין שלא תתגרה בהם ולכלם בה כי עמי אין לה רשות בהם׃ וזה טעם ויחל משה את פני יי' אלהיו והוא כטעם את פני האדון יי' אלהי ישראל׃ וכך הוזכר במשנה תורה השם באלף דלת ויוד הא אחרין׃ ויתכן שיהיה ויחל מלשון תחלה מן ותחל׃ **למה** יי' יחרה אפך בעמך׃ הנה בחטא הגדול הזה ראוי היה שיתפלל דרך וידוי והתחנה כענין אנא חטא העם הזה חטאה גדולה והתפלל עליה והתודות על מעל מעלה׃ ואין טעם שיאמר למה יי'׃ ורבותי מתעוררים בזה על דרך ההגדות לומר כמה טענים למצא החטא לפניו׃ ועל דרך האמת יאמר למה תתן רשות במדת הדין להיות שולטת בעמך כי אתה הוצאת אותם לשמך מארץ מצרים במדת רחמים בהם ובמדת הדין על שונאיהם׃ והתפלה הזאת למה יי' למה יאמרו מצרים נראה באמת׃ כי זאת התפלה היא אשר הזכיר במשנה תורה ואתפלל אל יי' ואומר יי' אלהים אל תשחת עמך ונחלתך׃ כי ענין התפלה שוה בשניהם׃ והנה הזכיר כאן התפלה קודם רדתו מן ההר ושם הזכירה אחרי רדתו מן ההר׃ ודעת ר"א כי משה לא יתפלל בעד ישראל כל זמן שעגל׳ זה היה בעינם׃ אבל כאשר אמר לו הרף ממנו ואשמידם התבונן כי הדבר תלוי בו וירד ובער העגל ושב להתפלל בארבעים יום ואין מוקדם ומאוחר בתורה. ולפי אין דעתי כן בעבור שהתפלל שעשה בשוב היא אשר יספר אנא חטא העם הזה חטאה גדולה׃ ואם הכל תפלה אחת שעשה בארבעים יום אחרי שובו לבד למה יחלק אותה

ויזכר כאן מקצתה ואחרי הירידה יזכר המקצת האחר׳ אבל הן שתי תפלות׃ ולכן נראה כי כאשר אמר לו השיחה לי ויחר אפי בהם ואכלם מיד חלה פני השם ולא אחר כלל כי היה ירא פן יצא הקצף מלפני יי' ויחל הנגף לבלותם כרגע ומיד אמר למה יי' יחרה אפך בעמך ועני' וכן מצאתי באלה שמות רבה אמר משה אם מניח אני את ישראל ואירד לי אין לישראל תקומה בעולם אלא איני זז מכאן עד שאבקש עליהם רחמים מיד התחיל משה ללמד עליהם סניגוריא וכו׳ והנה התפלל עליהם וניחם השם על רעתם אשר דבר להרוג אותם ולכלותם לא שנתרצה רק שאמר נחמתי לא אעשה כלה׃ ומן שהיה לו פנאי ירד משה ושרף את העגל והרג עובדיו ואחרי כן אמר להם אעלה אל יי' אולי אכפרה בעד חטאתכם שימחול להם׃ אבל במשנה תורה ספר הענין בסדר אחר כי אחרי דבר השם שאמר הרף ממני ואשמידם אמר ואפן וארד מן ההר׃ והטעם לפי שהיה מהד יספר להם שם כל חטאיהם והטורח שטרח עליהם והנה ספר מה שעשו בחורב בעגל שהוצרך הוא לשבר הלוחות והתפלל עליהם ארבעים יום ומ' לילה ועוד על אהרן׃ ושטרח לשרוף העגל וספר מה שעשו גם בתבערה ובמסה ובקברות התאוה ובשלוח אותם השם מקדש ברנע׃ ואחרי שהשלים ממרים הייתם עם יי' מיום דעתי אתכם חזר אל ענין תפלותיו אשר הזכיר וסדר את שתי התפלות ואמר ואתנפל לפני יי' את ארבעים היום ואת ארבעים הלילה אשר התנפלתי כי אמר יי' להשמיד אתכם ואתפלל אל יי' ואומר אדני אלהים אל תשחת עמך ונח׳ כאומר הוצרכתי להתנפל לפני יי' בעבור כל ארבעים יום כי תחלה אמר השם להשמיד אתכם עד שהתפללתי אליו אל תשחת עמך ונחלתך׃ ולא הוצרך להזכיר התפלה השנית כי כבר אמר שארבעי' יום התנפל עליה׃ כי גם בכאן לא הזכירה׃ כי מי יוכל לכתוב כמה תחנונים ובקשות ואשר התנפל

עליהם ארבעים יום · ואם תבין מה שפירשתי תמצא בחינת שהיו שתי תפלות כי מתחלה חלה את פני ה׳ אלהיו ובסוף התנפל לפני ה׳ ארבעים יום כאשר יתבאר בפרשת ויאמר משה אל ה׳. והזכיר במשנה תורה ובאהרן התאנף ה׳ ואתפלל גם בעד אהרן בעת ההיא ולא הזכיר כאן זה כלל · וזה לכבוד אהרן לא רצה משה להזכיר בחיין שהוצרך לתפלת שלא ימות · וגם אחרי מותו הודיענו האמת וזהו הסדר הנכון בפרשיות הללו ··

והלוחות מעשה אלהים המה · היה ראוי שיזכיר כל מעשה הלוחות בפסוק ויתן אל משה כאשר אמר כתובים באצבע אלהים · אבל הזכירו כאן לספר במעלתן עמו כי לא נמנע משה בכל זה מלשבר אותם כי הרה על גאותו המעשה הרע ההוא ולא יכול להתאפק · או כענין שהזכירו רבותי׳ שפרח הכתב עתה ובאו בגבול העגל במקו׳ הטומאה והחטא · וטעם קול ענות אנכי שומע · אינני מכיר ידיעת הדבר · כי היה אומר קול ענות הוא · אבל הטעם כי משה אב בחכמה ויכיר כינוי הקולות ואמר כי קול ענות הוא הנשמע שם · וכך אמרו בהגדה שאמר לו משה מי שעתיד להיות שררה על ישראל איננו מבחין בין קול לקול · והנה משה בענותו הגדולה לא הגיד העגל ליהושע כי לא רצה לספר בגנותן של ישראל אבל אמר לו כי קול שחוק הוא ·

ויזר על פני המים · וישק את בני ישראל · אחר שהיה דק לעפר זרקו על פני מי הנהר היורד מן ההר והשקה אותם מאותם המים · ואיפשר כי הזהב הנשרף שאינו שבר׳ · אבל הוא צרוף וכתוך עד אשר דק כאשר הזכיר רז״ל כל הוא על פני מי על כן היה נף והשקהו להם או היה זורק אותו על הנהר מעט מעט ושואב ומשקה להם טרם ישקע או יהיה ממעשה הנסים · והנה רצה לבודקם ממעשיהם והנה טמן האלוה שלהם והכתשו בבטן שיוציאוהו ברעש ובבזיון · כענין שהאמין פרס כמו דוק כא׳ תאמרנו · ועל דעת רבותינו׳ עשה כתכון לבדקם כסוטות ובכתה בטנם ונפלה ירכם והוא האמת ··

מה עשה לך העם הזה כי הבאת עליו חטאה גדולה · כמה ייסורין סבלת שייסרוך עד שלא תביא עליהם חטא זה · לשון רשי׳ ז״ל · ואינו נכון בעיני כי החטא הזה מן החטאים שיהרג עליהם ולא יעבור · ואולי אמר לו כן להגדיל אשמתו · והנכון בעיני כי הוא כמו מה עשיתי ומה עוני ומה חטאתי לפני אביך כי מבקש את נפשי · יאמר מה שנאה היתה לך עם העם הזה כי סבבת להשמידם ולכלותם ומפני שהיה להם אהרן למושיע ולמכפר וראוי שיאהב וירחם עליהם אמר לו בהלומו נהגת עמהם כאויב האכזר בגרמתם לא פשעם ולא חטאתם לך · והנה היה משה ראוי להאשים אותו תחלה על חטאתו אשר חטא הוא · ואחרי כן יאשים אותו לאשמת העם ויאמר איך חטאת החטאה הגדולה הזאת לאלהים וגם הכשלת רבים והבאת עליהם חטאה גדולה ·

אבל משה בענותו כמו כבוד באחיו הגדול ולא הזכיר לו רק מכשול העם · ויתכן שגם משה נכון לבו בטוח בצדקת אחיו שכוונתו לא היתה לרעה אבל על אשמת העם האשים אותו כי היה ראוי להוכיחם והם נכשלו על ידו והוא הסיב שהטעהו בדבריהם ··

אתה ידעת את העם כי ברע הוא · יאמר כי הם בדרך רעה כי אמרו לי לעשות להם מורה דרך במקום אדונם עד שוב אולי ישוב ונתנו לי הזהב ואשליכהו באש והנה יצא להם העגל הזה · כי הם חשבו כי מחשבת רעה שישתחוו לו ויזבחו לו · ובעבור שלא ירצה אהרן להאריך בהוריתם הנה ואמר ויצא העגל הזה · שיצא להם לענין הרע הזה אשר אדוני רואה · וטעם וירא משה את העם · עמר כי אעפ׳ שהתנצל אהרן שלא פשע בהם ראה משה בלם את העם כי פרוע הוא כי גני אובד עצת המה ואין בהם תבונה ויפרעו כל עצת כמו

שאמר כי הפריע בקודש ומעל מעל בה' · כי
פרעו אהרן ובטל מהם כל ענוה ומוסר · והנה
הם כעם הנפרעים על הקרים בלא יועץ ומדריך ·
ואמר זה מפני שהיו הם יודעים שהעגל מורה להם
הדרך והנה הם כבר אין להם ענוה ולא ידעו הדרך
ילכו בה והמעשה אשר יעשון כי מהם חשבוה
לטובה כפי סברתם ומהם לרעה במורה וכל אחד
מהם פונה לדרכו · ואמר לשמצה בקמיהם כי אפי'
אותם אשר אין מחשבתם רעה יוצאו עליהם
לדורות שמץ ודבה · והנה כל העם פרוע ענוה
ומוסר מהם לרעה · ומהם להעלות על שפת לשון
ודבת עם · ואמר זה כנגד אהרן לומר כי לכלם
חטא · וזה כדעת אונקלוס שתרגם לשמצה בקמיהם
לאפקא שום בש בדריהון · ולפי שאמר בדריהון
נראה שרצה לפרש כי העגל אשר עשו יהיה שמץ
רעה בדורות ישראל כי יאמרו לא הנסעו אבותי'
את העגל ועבדוהו רק שידעו בו כי הוא אשר
העלם מארץ מצרים ורצו בעבודתו תפלת להם
ואף אנחנו נעשה כן כי טוב לנו לעבדו כאשר
היה הדבר בירבעם שאמר רב לכם מעלות ירושלים
הנה אלהיך ישראל אשר העלוך מארץ מצרים ראה
משה רעה כי לדורות יפשעו בו · ושמצה ענין
דבה רעה הוא לדברי אונקלוס · והוא לשון מורגל
בדברי רבותינו שמץ פסול · ואולי לדעתם יהיה
שאמר הכתוב ותקח אזני שמץ מנהו שלקח אזני
בנם האדם ודופי שם לומ' אף כי שוכני בתי חומר
אשר בעפר יסודם · וכן ומה שמץ דבר נשמע בו
שאין בכל דרכו דופי ודבה כלל רק שבח ותהלה ·
ועל דרך הפשט שמץ לשון מיעוט לקח אוזני
מעט ממנו · ומה שמץ דבר נשמע בו · שכל
הנשמע והנאמר בו הוא קל וגבורת דבר מועט
הוא כנגד גדל מעשיו · וכן לשמצה בקמיהם ·
יאמר כי פרעה אהרן לעם למעט אותם באויביהם
כי העון הגדול הזה ימעטם בפני אויביהם או
ימעטו זכותם בבואם במלחמה עם אויב · והוא

כענין והמעטתים לבלתי רדות בגוים · או כענין
שאמ' יכרת ה' לך במשפט ט' בה'פרפן המעטנו
וטעם ויעמוד משה בשער המחנה דבק במה
שאמר · כי כיון שראה את העם שהיו לשמצה
ולקלסה באויביהם וזה חלול השם עמד בשער
המחנה וקרא בקול גדול מי לה' אלי והרג בפרהסי'
עובדי העגל כדי שישמעו הדבר בקמיהם ויתקדש
שם שמים בהם תחת החלול שעשו · ואמ' אלהי ישראל
בעבור שחשבו עושי העגל בזה לאלהי ישראל ·
והנה מדת הדין פוגע בהם בעבור שקנאו בבריתו
ועוד כי המשפט לאלהים הוא · ומפני זה אמר בגוים
כי הבדיל אלהי ישראל אתכם מעדת ישראל · כי
העבודה לאלהי ישראל ולשמו נכלו בזכות זאת ··
שימו איש חרבו על ירכו · היו עובדי העגל
רבים ולא יוכלו להמיתם לבד' · על כן צוה לכל בני לוי
לחגור חרבם על ירך על דרך שאמרו רבותינו
שאם אי אתה יכול להמיתו במיתה הכתובה בו אתה
ממיתו בכל מיתה שאתה יכול להמיתו · והנה זאת
הוראת שעה לקדוש השם שלא היתה בהם התראה
כי מי התרה בהם · אבל היו בני לוי מכריזים באלו
המתכנסים שהם היו עובדיו · ועל דעת האומ' עדים
והתראה בדי אדם כמו שכתב רש"י · נאמר שצוה
אותם לחגור חרבם לתפוש אותם ולהביאם לבית
משה או הסנהדרין ואשר מצאוהו בעדים והתראה
הרגוהו בסקילה כמשפט עובדי ע"ז · או שהיתה
מיתתם בסיף כאנשי עיר הנדחת · והנה כל בני
לוי היו לה' ומתודים בעם שלא ישתחוו לו ולא יזבחו
לו · כי אהרן לא עם לחוג בלתי לה' לבדו ·
כאשר פירשתי · והנכון כדברי האומ' זבח וקטר
בסיף · גפף ונשק במגפה · שמח בלבו בהדרוקן ·
כדאית' במס' יומא · והנה הכל מעשה שעה כי אין
מגפף ומנשק במיתה לדורות · וטעם והרגו איש
את אחיו שלא תחמלו ולא תכסו על אח ורע וקרוב
וטעם כה אמר ה' · אינכן ממענת וזה לאלהים
אחרים כי אין בו חיובן מיתה מן הדין · אבל היא

מעשה שנאמרה למשה מפי הגבורה ולא נכתבה
כי כאשר ניחם השם הנכבד על הרעה עם אותו
מון שאינך רוצה שאכלה אותם התרוני אתה את
שבריו בסיף כי דקדקו את כל ראשי העם והוקע
אותם ליי' נגד השמש וישוב חרון אף יי' מישראל
והנה זאת המעשה כמעשה רבה אמר יי' מלא העומר
ממנו וכבר הזכרתי טובה בזה·

ועתה אם תשא חטאתם· לשון רש"י אם
תשא חטאתם הרי טוב איני אומר לך מחני ואם
אין מחני נא· וזה מקרא קצר· וכן הרבה·
מספרך מכל התורה כולה שלא יאמרו עלי שאיני
כדאי לבקש רחמים עליהם· ואם כן מה התשובה
השיב הקב"ה מי אשר חטא לי אמחנו מספרי·
ואין אחר למחות מספרו· ואולי יאמר אין אתה
מוחק אלא מי שחטא ואתה לא חטאת לי· ואיננו
נכון· ור"א אמר כי מספרך אשר כתבת כמו דינא
יתיב וספרין פתיחו והספרים לדעתו הם מערכות
השמים שכל גזירות השפלים תלויים בהם· ואמר
מי אשר חטא לי אמחנו מספרי לומר לא אמחה
אותך רק אמחה מן העם החוטאים אשר חטאו לי
במיתתם ולא נקרא והוא שאמר ויגף יי' את
העם· ואיננו נכון בעבור כי מלבד ההרוגים בחרב
בני לוי והמתים במגפה היו רוב הקהל חוטאים לו
כאשר כתבתי· ולפי דעתי כי משה אמר ועתה
אם תשא חטאתם בראותך ואם אין מחני נא
תמחם מספר החיים ואסבול אני ענשם כענין
שאמר הכתוב והוא מחולל מפשעינו מדוכא
מעונותינו מוסר שלומנו עליו ובחבורתו נרפא לנו
והקב"ה השיב החוטאים אמחה מספרי ולא אותך
שלא חטאת·· ועתה לך נחה את העם· כי
אחרי שנחמתי מכלותם נחה אותם אל אשר דברתי
לך אל מקום הכנעני והאמורי· אבל לא ירצה
להוסיף כן שום דבר כענין כאומר מה שדברתי לך
אעשה לכבודך אבל לא אשא חטאתם כי ביום
פקדי אפקוד אותם עליהם אחרי בואם אל הארץ וזה

רמז לעת הגלות ממנה או למה שאמרו רבותינו
שאין לך פורענות שאין לך אוקיא מעון העגל·

ויגוף יי' את העם· לא ספר הכתוב כמה
היו המתים במגפה כאשר ספר
ההרוגים ביד בני לוי וכאשר פרש במגפה של
דבר קרח ושל בעל פעור· אולי לא מתו במגפה
אחת אבל נגף השם למות בלא עתם כאשר כתבתי
כי אם יי' ינגפנו או יומו יבא ואולי לא חשב למתים
כי כן לא מנה המתים בתבערה ובקברות התאוה
שאמר ויך יי' בעם מכה רבה מאד אבל המופלים
על יד בני לוי פרט לכבודם ומן שהרגו רבים בעם
ולא פחדו מהם כי על יי' בטחו· ואמר על אשר
עשו את העגל· שלא היו מן המשתחוים לו והזובחים
לו אבל היו מן העושים אותו· כלומר מן המקהלים
על אהרן והמביאים לו הזהב ובעבור שאמר שנענשו
על מעשה העגל לא על עבודתו והם לא עשאוהו
פירש אשר עשה להם אהרן במעשהם ואונקלוס תרגם
על דאשתעבדו לעגלא דעבד אהרן ירצה לומר כי
המגפפים והמנשקים ואחרים כן הם שהיו במגפ'
ואונקלוס לא יתן בתרגומו מעשה אחד לשנים· וכן
כל אשר עושים שם הוא היה עושה תרגם וכל
דעבדין תמן על מימריה הוא מתעבד· והמגפה
הזאת היתה אחרי שהרג משה העובדים ונתפלל
עליהם ואמר ואם אין מחני נא· כי בעבור שהיה
מוסר נפשו עליהם רחם עליו הקב"ה ואמר לו
להעלותם אל הארץ ושישלח עמהם מלאך ורצה
לנכות עליהם מן העון הגדול· כדי שיהיו ראויין
לזה ושלח המגפה הזאת בהם· או נגזר עליהם כן
וקהל הנגף· ואחרי זה חזר ואמר לך עלה מזה
אתה והעם עמו כי המגפה לא תמחה חטאתם
לשכב בתוכם· והזכיר אל הארץ אשר נשבעתי
לאברהם ליצחק וליעקב ואמר וגרשתי את הכנעני
ועמו כי בעבור המגפה שהמיתה או נגזר עליהם
נמחה קצת חטאתם ונתרצה להם מעט להזכיר
זכות אבותם ושיקיים להם השבועה להביאם אל

הארץ הטובה ארץ זבת חלב ודבש רמז על שלא
השיגו הארץ ולא תחנף תהיה יושבת מפני חטאם
ושיגרש כל אשר העממים שהבטיחו מתחלה
עליהם ואמר להודיעו כי לא אעלה בקרבך לטובתך
פן אכלך בדרך בהפך ערפך. והנה בכאן לישראל
שתי פורענות. האחת שלא ישרה שכינתו בתוכם
והשנית שישלח מלאך לפני משה עד שיגרש האומות
אבל אחרי שירשו את הארץ לא הבטיחם אפילו
במלאך לשמור להם כי לכך הזכירם בדרך ועל כל
זה אמר וישמע העם את הדבר הרע הזה ויתאבלו
ולא שתו איש עדיו עליו כאבלים. והנה השם רחמן
מלא רחמים וכאשר ראה שהתאבלו חזר ואמר ב
בדרך רחמים אמור לבני ישראל עד עתה הוסר
עקרוהם ועתה יומרם בשמים הכתב ועת לאמ׳
להם כי לטובתם לא אעלה בקרבם שלא אכלה אות׳
כרגע אבל הטיבו אשר עשו להניחם ולהתאבל על
חטאתם וכן יעשו תמיד ואדעה מה אעשה להם
כלו׳ אפקוד חטאתם לדעתי כפי התאבלם והנחמם
על עונם כי אני שוקל ותוכן לבות. ועל׳ האמת
יהיה ואדעה מה אעשה לך כי בדעת הרחמים י׳
יעשה בהם כמו ואם לא אדעה וכבר פירשתיו ..

וטעם ויתנצלו בני ישראל את עדים מהר
חורב כי בשמעם זה התנצלו ויתפרקו מכל עדי י׳
יותר ממה שעשו תחלה. והנה שהרגש בעדי התקון
זין דעתו כדברי האומ׳ בכל׳ זיינות אגר להם כלומ׳
שיגר להם הקב״ה בשעת מתן תורה כלי זין להנצל
מכל פגע ומהמלאך המות כמו שדרשו חרות על
הלוחות חירות ממלאך המות והם שמותיו של הקב״ה
והנה ישראל הבלו עליהם את המיתה ברגע כפשם
מפני שעשו העגל וזה עונש גדול והוראה בחטאם

ומשה יקח את האהל. כת׳ רש״י הדבר
הזה היה משה עושה מיום הכפורי׳
עד שהוקם המשכן לא יותר שהרי בי״ז בתמוז
נשתברו הלוחות בי״ח שרף את העגל ודן החוטאים
בי״ט עלה ועשה שם מ׳ יום ובר״ח אלול נאמר לו ועלית

נבקר לקבל לוחות שניות ועשה שם ארבעים יום
אחרים בעשרה בתשרי נתרצה הקב״ה לישראל ומסר
לו לוחות האחרונות וירד התחיל לצוות על מלאכת
המשכן ועשאוהו באחד בניסן ומשהוקם המשכן
לא נדבר עמו אלא משם. וכן דעת רא״ה שהיה כל
זה אחר שהוריד את הלוחות השניות ואין מוקדם
ומאוחר בתורה. ואינו נכון בעיני כי מה טעם
להזכיר זה בכאן באמצע הפרשה. ודברי רבותי׳
בכל המדרשים שעשה משה זה בעבור חטאת
העגל דרש משה מנודה לרב מנודה לתלמיד וכמו
שהזכיר רש״י אני בכעס ואתה בכעס אם כן מי
יקרבם. ואם היה הוצאת האהל אחרי יום הכפורי׳
הנה כבר הקב״ה גם משה ברצון היו אבל הנראה
כי ביום רדתו בי״ז בתמוז שרף העגל ודן עובדיו
ויקם ממחרת אמר להם שיעלה אל הר ה׳ לכפר
עליהם ועלה אל ההר שם הכבוד וזהו וישב משה
אל ה׳ והתפלל התפלה הנזכרת אנא חטא העם הזה
חטאה גדולה והשם ענה אותו מי אשר חטא לי
אמחנו מספרי. ועתה לך נחה את העם והאל
בהם הנגף ושמו לך עלה מזה אתה והעם והוא
הדבר זה לישראל והתאבלו ויתנצלו את עדים מהר
חורב אז ראה משה כי הדבר ארוך מאד ולא ידע
מה יהיה בסופו ולקח האהל ונטה לו מחוץ למחנה
שהמקום שבו מדברת לו משם כי אינה שורה
בקרב העם והסקיה האהל בקרב המחנה לא יהיה
לו הדבור משם. ואמר והיה כל מבקש
ה׳ טעם שיהיה כל מבקש ה׳ יוצא אליו
והכתוב ישלם לספר כל מה שהיה בעוד שהאהל
שם עד שהוקם המשכן והוא מיום הכפורים עד
אחד בניסן על דעת רבותינו. וראיתי בפרקי ר׳
אליעזר ר׳ יהושע בן קרחה אומר ארבעים יום
עשה משה בהר קורא בדת מקרא מוס ושונה
בדת משנה בלילה ולאחר ארבעים יום לקח את
הלוחות וירד אל המחנה בי״ז בתמוז ושבר את
הלוחות והרג את חוטאי ישראל ועשה ארבעים יום.

במחנה עד ששרף את העגל וכתת כעפר ארץ
והכרית ע״ז מישראל והתקין כל שבט במקומו ובר״ח
אלול אמ׳ לו הקב״ה עלה אלי ההרה והעבירו שופר
במחנה שהרי משה עלה להר שלא יטעו עוד אחר
ע״ז והקב״ה נתעלה באותו השופר שנא׳ עלה אלהים
בתרועה י״י בקול שופר וכן התקינו חכמים שיהו
תוקעין בשופר בר״ח אלול בכל שנה ושנה על דברי
אגדה זו · וא״כ ומשה יקח את האהל וכל הפרשה
מא״ה בתמוז עד סוף ארבעים יום ומיום הכפורים
עד אחד בטבת אבל לא יבא זה כהוגן מפני שאמ׳
הכתוב ואתנפל לפני י״י כראשונה ארבעים יום
וארבעים לילה לחם לא אכלתי וגו׳ וכתי׳ ואתנפל לפני
י״י את ארבעים היום ואת ארבעים הלילה אשר ה׳
התנפלתי כי אמר י״י להשמיד אתכם ואי אפשר
שיהיה כל זה בארבעים יום האחרונים אחר שנא׳
לו פסל לך ועלה אלי ההרה כי היו כרצון וכבר בטל
להשמיד אתכם ·· **ומשרתו** יהושע
בן נון נער · כתב ר״א חיק׳
יהושע מאה ועשר שנים וחכמים אמרו כי שבע
שנים כבש ושבע שנים חלק אם כן היה בן חמשים
ושש שנה ואיך יקראהו הכתו׳ נער וככה פירושו
ומשרתו יהושע בן נון שירות נער · ועל דעתי דרך
לשון הקדש שיקרא כל משרת נער כי בעל הספר
הכבד הוא הא׳ והמשרת לו יקרא נער וכן נחזי
נערו יקומו נא הנערים וישחקו לפנינו וכן עשרה
נערים נושאי כלי יואב כי יואב לא ימסור כלנו רק
לאנשים גבורי חיל שיעמדו על ידו וכתוב ולשנים
האנשים המרגלים אמר יהושע וכתי׳ ויבאו הנערים
המרגלים וגו׳ מפני שהיו משרתי העדה מרגלים
הם וכן נערי המלך משרתיו בחור שהם
האנשים העומדים לפני המלך משרתי משה לא מ׳
משרתי הכהן וא״כ יאמ׳ ומשרתו יהושע בן נון מ׳
משרת תמיד שלא ימוש מתוך האהל ··
וטעם בן נון בא בחירק המורה סמוך וכן דברי
אגור בן יקה · שבן שלו היה וכן שם אבי · אם בן

הכות הרשע ועם כל זה אינו תימה למה לא נמלט
בשם הצדיק הוא אחד שיבא כמוהו · ואנו יודעים
שנקנה להיות כן לכבוד כי היה הגדול בתלמידי
משה רבנו ויקראהו לו כי מן לומר הנבון · כי אין
נבון וחכם כמוהו · או יהיה עמו יהושע שהשנה
מוליד יעשו מן מלשון לפני שמש ינון שמו ··
ויאמר משה אל י״י ראה אתה אומר אלי
היה זה באחר שיש בעלות שסד
ב״ט בתמוז · ולא הוצרך הכתוב לומר ויעל משה
אל י״י ויאמר כי ראה אתה אומר אלי כי כל ענין
היות הכבוד שוכן בהר שיש בתוע שהם הגבו׳ ·
וכן אמר ועתה אעלה אל י״י · ואמר וישב משה אל
י״י שבא אל המקום אשר עמד שם את פני י״י ··
ואתה לא הודעתני את אשר תשלח עמי
שאמרת לי הנה אנכי שולח מלאך אין זה הודעה
שאין אנו יודעין מי · לשון רש״י ז״ל · ואיננו נכון בלשון
הכתוב · ועוד כי למה יאמר עתה כן ובעת שאמר
לו הדבר הוא שתק ממנו ומה יבקש עתה להודיע
בעבור מעשה העגל · אבל הטעם כי הקב״ה אמר
בכאן למשה ושלחתי לפניך מלאך ומשה אמר לו לא
הודעתני מי הוא המלאך שתשלח עמי · אם הוא
המלאך הראשון שאמר בקרבם · וזה טעם ואתה
אמרת ידעתיך בשם שידעתני ותגו׳ והמתי בעיניך
וכן כתב רא״ה · ועל דעת המלאך אשר יבאהו כי הוא
מיטטרון הנזכר בטוב שכלו בפסוקים · כי המלאך
הראשון פני למשה ולישראל אבל לא יוכל לדעת
האמת כי לא שמע ולא יבא ·· וטעם פני ילכו
על דעת כל המפרשים אני בעצמי אלך והביאו לו
מזמה ותנך הולכם בקרב · וטעם אם אין פניך
הולכים על דעת רש״י בזה אינו יתכן על ידי מלאך
לא תעלנו מזה · ותשובה שיאמר אם אין פניך הולכי׳
אחר שהבטיחו פני ילכו · ורא״ה פי׳ כי השם אמר אני
בעצמי אלך · והניחותי לך · לבדך · כי עמך לבדך
אלך ומשה השיב אם אין פניך הולכים עם העם כלו
אל תעלנו מזה · ולכך אמר תעלנו בלשון רבים נש׳

וזה אינו מתוקן כי משה אמר תחלה לא הודעתני
את אשר תשלח עמי בלשון יחיד · והנה גם בעת
רצון קודם החטא אמר הנה אנכי שולח מלאך
לפניך לשמרך ולהביאך · ואם ידבר עם ישראל גם
זה בעבורם יאמר כן ועוד אם כן היה משה מבקש
שיודיעהו מי המלאך שישלח עמו והנה היה רוצה
במלאך שנאמר בו כי שמי בקרבו והשם ענהו בטובה
כפולה ומכופלת יותר ממה ששאל שילך הוא
בעצמו אבל הפרשה הזאת אי איפשר להולמה
למי שלא שמע בסתרי התורה וכך הוא הענין על
דרך האמת. כי משה אמר ואתה לא הודעתני מי
המלאך אשר תשלח עמי יבקש שיקיים לו ב׳ דברי׳
שאמר לו האחד ידעתיך בשם כלומר שאודע בשמי
בעבורך · ויתכן שיהיה ואתה אמרת. וזה מה
שאמר לו ושמי י״י לא נודעתי להם כאשר פירשתיו
והדבר השני וגם מצאת חן בעיני שיהיה מוכח הוא חן
והוא דבקות הדעת. ואמר ועתה אם נא מצאתי חן
בעיניך במדת הדין הודיעני נא דרכיך הדרכים
אשר אתה מודע בשמך ואדעך שאדרך למען א׳
אמצא חן הגדול וראה כי עמך הגוי הזה אתה א׳
אלהים והם בניך ולזה יתכוין הנקוד שאמר אודע.
כען ית אורח טובך ואדע רחמך אז ענה הקב״ה
פני ילכו מלאך הברית אשר אתם חפצים שבו יראו
פני שעליו נאמר בעת רצון שמי בקרבו והנחותי
אותך לך שלא יתנהג עמך במדת הדין עוד אלא
במדה טובה ממדת הרחמים מלשון והיה בהנח
י״י אלהיך לך מכל אויביך והוא כענין שנאמר וכלה
אפי והנחותי חמתי בם והנחמתי · אז ענה משה
אם אין פניך בעצמך ובכבודך הולכים אל תעלנו
מזה שתהיה עמנו פנים בפנים כי כן היו התנאין
בפרשת ויקרא · וכך הוזכר למעלה בכח גדול וביד
חזקה והנה יבקש שיעלה אותם ב׳ הארץ בכח גדול
וביד חזקה כאשר הוציאם בהם ממצרים ··
וטעם ונפלינו אני ועמך שיהיה חלקנו במופלא ואין
כן לכל העם אשר על פני האדמה · ... גם את

הדבר הזה אשר דברת אעשה · אולי היה הרמז
הזה בסוף ארבעים יום השנים על דעת רבותינו
כאשר נתרצה הקב״ה ואמר פסל לך שני לוחות
אבנים כראשונים ·· **ויאמר** הראני נא
את כבודך · בקש שיהיה
רואה במראה ממש את כבוד השם · ויתכן שיהיה
כטעם בגלוי הכבוד הגדול שאפשר לראיה במראה·
והשם ענהו אותה אני אעביר מדת כל טוב על
פניך שתשיגנו ותתבונן בכל טוב יותר מכל האדם
כי מראה הפנים ששאלת לא תוכל לראותם ··
וקראתי בשם י״י לפניך · שאקרא לפניך השם
הגדול שלא תוכל לראותו וחנותי כי את אשר אחון
ורחמתי כי את אשר ארחם שתדע בקריאה הזאת
מדת החנינה ומדת הרחמים אשר יחונו וירוחמו
בשמי ובטובי · ועל זה נאמר בכל ביתי נאמן הוא
כי טוב האדם בשתי · ואין טעם כי לא יראני האדם
וחי שיראה אותו וימות אבל טעם שאין לראיה
תפרד נפשו מעליו · כי אפילו במראות המלאכים
נאמר במראה נהפכו צירי · הנה מקום אתי
בהר הזה אשר שכנתי שם · ונצבת על הצור שהיה
בהר כמו שנאמר הנני עומד לפניך שם על הצור
בחורב · וטעם ופני לא יראו טעם המאירים כאשר
פירשתי · ויתכן שיהיה מלת אחורי כלשון אחור
וקדם צרתני על פי רבותינו ·· ואיש לא יעלה
עמך · שלא יעלו עמו כל זקני ישראל כאשר עשו
בלוחות הראשונות · וגם איש אל ירא בכל ההר גם
בתחתית ההר מקום מעמד ישראל בראשונה · גם
הצאן והבקר אל ירעו אל מול ההר הזה מנגד · כי
בראשונה לא הוזהרו רק שלא תגע בו יד אדם
בהמה אם איש · והנה עדיין היו עומדים באזהרה
הזאת כי הכבוד היה תמיד בהר עד שנתנו הלוחות
האחרונות אבל עתה הזהיר בשעת מתן הלוחות
הללו יותר ממעמד הראשון · והטעם בכל זה כי
בראשונה היה המעמד בעבור כל ישראל וזה
למשה בלבד בזכותו ובתפלתו · וגדול יהיה הכבוד

הכונה בזכר האחרון מן הראשון ··
ויתיצב עמו שם השם כתיב כענין ויבא ה׳ ויתיצב
ועמו׳ עם משה שבא בענן כאשר בראשונה ·
וטעם ויעבר ה׳ על פניו ויקרא· שקיים אעביר
כל טובי על פניך· ויקרא ה׳ ה׳ ט׳· שלש תיבות
הללו הן שמות הקדש והחכמי׳ יקראו אותם מדות
כי הם מדת בעל התשובה ומדת רחמיו ומדת
טוב· והשם המיוחד לא יתרבה בהם והנה המדות
שהם מזכירים באדם הם עשר מדות רחום וחנון וגו׳
והנה כלם מדות מגזה אחד ומגזע אחד השלם הם
שמות עשר והעשר מדות· והמדות כאמרו על
השמות כי רחום וחנון וארך אפים בכל ענין· על
כן לא אמר מרחם וחונן ומאריך אפים כי השם
פעל למדות הללו· ורב חסד ואמת נוצר חסד
לאלפים במדת הרחמים שהוא מרבה החסד על
גבורת ושמו והאמת ברחמיו ונוצר חסד לאלפים כי
זכר חסדו ואמונתו לבית ישראל· או נוצר מלשון
ונצר משרשיו יפרה· ובטובו הוא נושא עון ופשע
וחטאה· מלשון אתה עשיתי ואני אשא ואני אסבול
ואמלט· ונקה לא ינקה ופוקד עון אבות על בנים
פי׳ לנשיאות ויקרא מדה כי ינקה אותו בפקודה
ההיא ומפני כי הנשיאות איננו שוה בעון ופשע
ובחטאה אבל בכל אחד ענין מיוחד לו יקרא בכל
אחד מדה אחת והנה משה השתחוה להם שעבר
על פניו ובקש שילך תמיד בקרבם ויסלח לעונם
ולחטאתם בכל מה שיעשו וינחילם הארץ· ולא אמר
ולפשעם כי לא יתכן לסלוח לפשעי׳ שהם המורדים
רק שישא אותם ולא יכלם בהם· ולא יתעלם ממך
למה נכתבו שני שמות הללו באלף דלית ומפני
זה אמר הנה אנכי כורת ברית ואת מעשה ה׳ כי
נורא הוא· וטעם כי עם קשה ערף הוא כפשוטו
שילך בקרבם בעבור שהם עם קשה ערף אחר
שנתרצה להם ההליכה יהיה השם טוב לקשי ערף
יותר ממלאך ומבקש להגדיל טובם יותר כי חס—
ענינו ונחלתנו· וכאשר בעת הכעס היה מה לחס—

שישלח לפניהם מלאך בעבור שהם עם קשה ערף
כמו שאמר פן אכלך כן בעת הרצון טוב להס—
בשכינה בעבור שהם עם קשה ערף· שיותר—
יחון וירחם על עבדיו· והשם ענהו שיעשה
כן שיכרות הברית ויעשה בו נפלאות כאשר בקש
ונפלינו אני ועמך ואמר נגד כל עמך אעשה נפלאות
וראה כל העם אשר אתה בקרבו כי הגדול והנורא
הוא עם משה שיעשה אותם ובעבורו והטעם יהיו
בברית ולא יתכן לפרש שיבטיח לעשות עם ישראל
עתה נפלאות אשר לא נבראו מקדם בכל הארץ
ובכל הגוים כי לא נעשו להם נפלאות גדולות אחר זה
יותר ממה שנעשה עמהם מתחלה בארץ מצרים
ועל הים· אבל נבראו ונעשו עמהם מתחלה יותר
גדולות אלא שהטעם ירמוז כי שכון השכינה בהם ולא
היותה עם משה להם ולתפארת בעולם ובמופלא
כאשר אמר ונפלינו וכמו שפירשתי· והקבלה ירמוז
נפלאות מתורתו·· שמור לך את אשר אנכי מצוך
היום· לא באמר בכל המצות שעברו אנכי מצוך ועל
כן נפר׳ שיאמר שמור המצות אשר אנכי מצוך היום
ולא תעשה בהם כאשר עשית במה שציויתך תחלה
שעברת על הכל לעבוד ע״ז והבטיח לגרש העמי׳
והזהיר על ע״ז שלהם ועל בריתם כאשר עשה נפר׳
הנה אנכי שולח מלאך שיזהרו מהתנאים הראשוני׳
והוסיף בכאן אלהי מסכה לא תעשה לך שלא יעשו
כאשר עשו בעגל אפי׳ במחשבת השמים שאותו היו
לפניהם· והזהיר עמו ג׳ הרגלים לראות בהם את
פני האדון אלהי ישראל כאשר עשה שם והטעם ידוע
כי יבא אחר אזהרת ע״ז וכבר פרשתיו בסוף וישמע
יתרו·· ואכלת מזבחו כסבור אתה שאין ענש
באכילתו ואני מעלה עליך כמודה בעבודתם לרש״י·
ואני אומר על דעתי שזו אזהרה לאוכל תקרובת ע״ז
שהם אמרו שאסור הוא מן התורה· ולא מצינו כי
אלא זה· וכן משמעו מן תכרות ברית ליושב הארץ
ופן אחרי אלהים כי יזבחו להם תמיד ופן יקרא לך
ואכלת מזבחו אשר יזבח לאלהיו בזמנו אחריו· ופן

תקנה מצותיו לבטלך והנה כלן אזהרות נמשכות
בענין. הראשון שאמר מן הכרות ברית ··
בחריש ובקציר תשבות׳ ע״ד הפשט יזכיר חריש
וקציר שבהם עקר חיי האדם׳ ויזכיר השבת
במצות הרגלים כי סמך אותו לחג המצות ולקדוש
הבכורות בעבור שכלן זכר למעשה בראשית כי
ביציאת מצרים אות ומופת הם כאשר פרשתי בי׳
הדברות׳ ועוד כי הכתוב אמר שיש גם בשבת זכר
ליציאת מצרים כמו שאמר בדברות האחרונות
וזכרת כי עבד היית במצרי׳ וגו׳ ושם אפרש בע״ה
יה׳ ·׳ ולא ילין לבקר זבח חג הפסח כפי פשוטו
יזהיר בכל החג שלא ילין עד הבקר מן הבשר כי
המותר ימתין עד בקר באש ישרף ומן החלב שלא
יקריב אותו ל״א עד הבקר׳ ואונק׳ תרגמו על החלב
השלם לגבוה כי הוא החג׳ כאשר אמר שם ולא ילין
חלב חגי עד בקר כי כל המצות האלה שמיות וכת׳
רש״י ולא ילין כתרגומו׳ אין לינה מועלת בראשו של
מזבח׳ ואין לינה אלא בעמוד השחר׳ זבח חג הפסח
אימוריו ומכאן אתה למד לכל הקטר חלבים ואברי׳
ובפרש׳ ע׳ אבאר זה בע״ה׳ והנה בראשו של מזבח
מחלוקת הוא בגמ׳ ולדעת רבא יש לינה בראשו של
מזבח ואם לנו שם האיברים וירדו לא יעלו שאם ל׳
לא ירדו אפי׳ לנו בקרקע ימים רבים ועלו לא ירדו
כדאי׳ בפר׳ המזבח·· ראשית בכורי אדמתך
בעבור שאמר שיביא בכורי כל אשר בארצם לבית
ה׳ שם יסמוך לזה לא תבשל גדי בחלב אמו כי בעת
בכורי האדמה יביאו גם כל בכור בהמה הגדיים
והטלאים ובעת ההיא יגדלו הגדיים ויהיה החלב
והעמים רבים יעלו האם עם הבכור בהיות יונק
בעבור שלא ימות והנה הכהני׳ לגו יתעסקו לאכול
הבכורות בכל המטעמים עם הבשר ולכך הזכי׳
איסורם עם הבכורים׳ אבל במשנה תורה הזכיר
איסור המצוה הזו וגם איסור המאכלים אחר שהזכי׳
בהמה טמאה ודגים ועופות טמאים ונבלה כי שם
יאות להזכיר זה כי הוא איסור מאכל לא איסור ב׳

בשול בלבד׳ כאשר יחשבו קטני אמנה מאוכלי
הדעת׳·· כתו׳ לך את הדברים האלה׳ גם
שיכתוב ספר ברית ויקרא אותו באזני העם ויקבלו
עליהם בנעשה ונשמע כאשר עשו בראשונה כי כל
המעשה כאשר היה בלוחות הראשונות יעשה
לגמרי עמהם בלוחות השניות ואין ספק שעשה
כן אבל לא חשש הכתוב להאריך ע״ז ויעש כן משה
כאשר האריך במקומות רבים׳ והנכון בטעם
בעבור שישראל הם החוטאים והעוברים על הברי׳
הוצרך הקב״ה לחדש להם ברית חדשה שלא יפר
להם הוא ברית ולא מעשה שיכתוב התנאים׳ וזה
טעם כי על פי הדברי׳ האלה כרתי אתך ברית ועם
ישראל׳ וטעם אתך כי בעבורך עשיתי עמהם ולא
הוצרכו הם להביא עמהם במסורת הברית הזאת׳
אבל הוא ית׳ הצריך לכרות להם ברית במחילה
שמחל להם וכת׳ המחילה והתנאים׳ ויהי שם עם ה׳
ארבעים יום וארבעים לילה ויכתוב על הלוחות יאמר
שהיה משה עם השם שם בראש ההר ארבעים יום
וארבעים לילה ויכתו׳ השם על הלוחות׳ וע״ד רז״ל טע׳
הכתו׳ שהיה שם עם ה׳ מ׳ יום בעת שכתב על הלוחו׳
את דברי הברית הזאת השנית אבל מ׳ יום אחרים
עמד שם קודם לכן להתפלל על ענין העגל
שאמר ראה אתה אומר אלי העל את העם הזה ובהם
נא׳ במשנה תורה ואתנפל לפני ה׳ את מ׳ היום וגו׳
וכאן לא פירש כמה ימי התפלה והתחנה הזאת כי
הוא ידוע מעת עלותו ט׳ הקהל עד כרות לפסול
הלוחות האחרונות אבל ספר כי היה ענין הלוחות
השניות ככל ענין הראשונות במכתב א״ים ובמ״ים
שעמד שם לפני השם שלא יחשב שכבר למד התור׳
בפעם הראשון ולא יצטרך עתה לעמוד שם הרבה
וטעם ויכתוב על הלוחות ויכתוב א״ים על
הלוחות לא יאמר למשה כי כן אמר וכתבתי על הלוחו׳
וכן במשנה תורה ואפסול שני לוחות אבנים וגו׳ ויכתו׳
על הלוחות כמכתב הראשון ומפני שאמר כמכתב הראשו׳
ידענו כי הם כתובים באצבע א״ים ויהיה פי׳ וכתבתי

באצבעו וידעת פי׳ אצבע מן קירי׳ · וידבר משה
אליהם לשון הווה קורא כל הענין הזה · ואחרי כן
כבשו אחר שעמד לוקחם יחזור ומלמד הפרש׳ או
הקבלה לישראל לרש״י · ואינו נכון · אבל יאמר הכתו׳
כי בגשת ישראל לקראתו ראו קרני הוד ופחדו
מגשת אליו וחזרו אחורנית · אולי חשבו שיהיה שם
כבוד השם או מלאכי עליון עמו ופחדו פן יפרוץ
בהם י״י · וקרא להם משה ושבו אליו אהרן וכל
הנשיאים הקוראים לפניהם ודבר משה אליהם דברי
שלום ובשרם בסליחת עונם ובלוחות שהוריד ואחרי
כן ראו כל בני ישראל כי הוא מדבר עם הנשיאים
ונגשו לפניו כלם ויצום להם כל אשר דבר י״י אתו
בהר סיני והוא עשרת הדברות השניות שנתן לו
וכל הנאמר לו מתחלת שמור לך את אשר אנכי
מצוך היום עד סוף הפרשה כי הגיד להם שעשו
לכרות עמהם ברית חדשה על פי הדברים האלה
והכתוב הנה בזה וספר הענין בכלל ואחר אמר כי
כלה לדבר אתם כל הענין הזה ונתן על פניו מסוה
כי התחיל בשונם אחור כי הרן עד שנו או הגידו
לו ואחרי שספר מעשה היום ההוא אמר ובבא משה
וזהו הענין ההווה עמו שנהג בכל ימיו עמהם ··

סדר ויקהל

משה את כל עדת
בני ישראל · יקהיל
כל עדת בני ישראל האנשי׳ והנשים כי כלם התנדבו
במלאכת המשכן · והנה משה אחר שצוה לאהרן
והנשיאי׳ וכל בני ישראל האנשי׳ כל אשר דבר י״י אתו
בהר סיני אחרי שבר הלוחות ונתן על פניו המסוה חזר
ועתה והקהיל אליו כל העדה אנשי׳ ונשי׳ ויתכן שהיה
זה ביום מחרת רדתו ואמר להם ענין המשכן אשר
נצטוה בו מתחלה קודם שבר הלוחות כי מאחר שנתרצ׳
להם הקב״ה ונתן לו לוחות שניות וכרת עמו ברית
חדשה שילך השם בקרבם והנה חזרו לקדמותם ו
ולאהבת כלולותם ובודאי שתהיה שכינתו בתוכם כענ׳
שצוה מתחלה כמו שאמ׳ ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכ׳
ולכן צוה אותם משה עתה בכל מה שנצטוה מתחלה·

אלה הדברים אשר צוה י״י לעשות ששת ימים
תעשה · אמר אלה הדברים אשר צוה י״י לעשו׳ על
מלאכת המשכן כל כליו וכל עבודתו והקדי׳ השבת
לאמ׳ כי ששת ימים תעשה מלאכה אלה הדברי׳ ולא
ביום השביעי שהוא קדש לי״י · ומכאן שאין מלאכת
המשכן דוחה שבת ולא כמדרש ארכמו שפרשתי
בסדר כי תשא · לא תבערו אש וגו׳ ענין הכתו׳
הזה ודאי לאסור בשבת גם מלאכת אוכל
נפש כי אמ׳ כל העושה בו מלאכה יומת ועוד שלא
יבערו גם אש לאפות להם ולבשל בשר כי האש עקר
כל מאכל והוצרך לומ׳ כן מפני שלא אמ׳ העושה בו
כל מלאכה כאשר אמ׳ בעשרת הדברות לא תעשה
כל מלאכה ואמ׳ מלאכה סתם והיה אפשר שנבין
מן הכלל מלאכת אוכל נפש כי כן נאמ׳ בחג המצו׳
לא תעשה מלאכה ואין אוכל נפש בכלל ולכך הוצי׳
בפני שאף אוכל נפש אסור בו · ולשון הזה מצאתי
במדרש ר׳ נתן אומ׳ לא תבערו אש בכל מושבותיכ׳
למה נאמ׳ לפי שהוא אומ׳ ויקהל משה את כל עדת
בני ישראל שומע אני יכול ראשי להדליק לו את הנר
להטמין לו את החמין ולעשות לו מדורה בשבת ת״ל
לא תבערו וגו׳ · וזה הכתוב למה שאמרנו שלא היו
מלאכות הללו שהן הנאה לנפש בכלל איסור הראשו׳
והנה ר׳ נתן עמ׳ שלא הוצרך הכתוב לאסור אפייה
ובשול ושאר צרכי אוכ׳ נפש שהרי אמ׳ להם את אשר
תאפו אפו ואת אשר תבשלו בשלו אבל עדיין מלאכו׳
שאדם נהנה בהן ואינן עשוין אלא הנאה לגוף כגון
הדלקת הנר ומדורה ורחיצת פני בחמין יהו מותרו׳
כי זה משמע השבת לבקרא׳ לא תבערו לאסור הכל
ולרבותי׳ עוד בו מדרש בתלמוד מפני שלא אמר כל
העושה בו כל מלאכה יומת או שיאמ׳ כל המבער
אש בכל מושבותיכם יומת אמרו שיצאת להקל בה
להיותה בלאו · ויש שיצאת לחלק לפי שהיתה בכלל
לא תעשה כל מלאכה ·· יביאה את תרומ׳
י״י כמו יביא את תרומת י״י אבל יכנה ויפרש · וכן
ותפתח ותראהו את הילד · כבואו האיש אשר לא י׳

יעבדו אותו את נס כדבר אשר אני מצוך לבני
ישראל ורבים· ועל דרך האמת הוא כמו ישאו עם
התרומה יי׳ שיבא הקד׳ ומה המלאכה כסוד ויקחו
לי תרומה וכבר פירשתיו· ונר׳ לי שהפרשה והאריכו
את הילד שראתה עמו שמנה· והנה משה הוצרך
לספר לכל העדה כל המלאכה שצוה אותה השם
כדי להודיע להם שצריכין להביא נדבה רבה כי הי׳
המלאכה גדולה ולכך ספר להם את המשכן את
אהלו ואת מכסהו וגו׳ כלן הוזכרו על כלל· וטעם
את המשכן את הארון את השלחן וכל הנזכרים
שיזכרם בה״א הידיעה כאומר את המשכן ואת
הכלים אשר סביב לחכמים העושים במלאכה בפרטן
וגם ישרתם עתה לכל העדה לא יגרעו אף בשמות
בכלל· ויבאו כל איש אשר נשאו לבו על
החכמים העושים במלאכה יאמר כי
כי לא מצאו על המלאכה נשיאות לב אבל נדיבי
זהב נפש· וטעם אשר נשאו לבו לקרבה אל
המלאכה כי לא היה בהם שלמד המלאכות האלה
ממלמד או מי שאמן בהן ידיו כלל אבל מצא
בטבעו שידע לעשות ויגבה לבו בדרכי יי׳ לבא
לפני משה לאמר לו אני אעשה כל אשר אדני דובר
וכבר הזכרתי זה בסדר האחר· והנה אמר שבאו
לפני משה כל אשר נשאו לבו לקרבה אל המלאכה
וכל אשר נדבה רוחו אותו הביאו התרומה· והנה
משה אמר לכלם כי קרא יי׳ בשם בצלאל ואהליאב וג׳
ואחרי כן קרא להם משה וגו׳ כל איש חכם לב
שיבאו לפניו ונתן להם הנדבה·· וטעם ויבאו
האנשים על הנשים· בעבור כי הנדבה בתכשיטין
מצויה אצל הנשי׳ יותר וכלן היו להם ופרקו נזמיהן
וטבעותיהן מיד ובאו תחלה והאנשים אשר נמצאו
להם הביאו עמהם כי טעם על הנשי׳ שהם היו שם
בתחלה והאנשי׳ נטפלו להן· וכן נוהג אדם על אחרי׳
כי המלאכה הזאת לאחרים ולא שתם על לבן
ועליו מצוה משה והתרומה להם ואמר שבאו כלם
אנשים ונשים נזם וטבעת וכומז וכל כלי

זהב כמו נזמים ועגילים כי נמצאו לכלם וכל התכשיט
ואמר כי יש מהם שהניפו תנופת זהב שבור או
במטבע· ואמר וכל איש אשר נמצא אתו תכלת
וארגמן כי לא ימצאו משאה רק למקצתם וחזר ואמר
אשר נמצא אתו עצי שטים כי היו יותר מעטים
שימצא עצי שטים· ואמר כל מרים תרומת כסף
ונחשת כי לרוב האנשי׳ היה כסף ונחשת במטבעו
וכלם· אבל לא הזכיר זה למעלה עם כל הזהב
בעבור שהזכיר שם הנשים ואין להם כסף או נחשת
רק הזהב בתכשיטין כאשר אמר נזמי הזהב אשר
באזני נשיכם וכל איש אשר הניף תנופת זהב לא
היו רבים כמרימי הכסף והנחשת ולא היתה הבאת
הזהב מרובה ככסף והנחשת על כן הקרא זו
תנופה וזו תרומה כי המביא זהב ימשיך ידו להניפו
הנדבה או הלוקחים ישאו הזהב להראות לשר
המביא על נדבתו· ובפרשת אלה פקודי יקרא
הזהב גם הנחשת תנופה כי לא הזכיר שם תרומה
כלל רק· כסף פקודי העדה ויתכן שיקרא גם
הנחשת תנופה שהיה חשוב להם יותר מן הכסף
מפני שלא היה נמצא בהם מאומה או שהיה חשוב
מאד כענין שנאמר וכלי נחשת מוצהב טוב שנים
חמודות כזהב·· ויקחו מלפני משה הנה
ביום אחד הביאו כל הנדבה הזאת
אל בית משה והחכמים לקחו אותה בו ביום מלפניו
ובמחרת בבקר כמו שכן בפסוק הביאו אליו עוד אל אהלו
נדבה והוא צוה להביאה אל האומנים עד שאמרו לו
שהם מרבים להביא והיתה דים והותר ולא היה
היתרון דבר חשוב שיזכיר בפרשת אלה פקודי מה
עשו בו אולי היה מונח באהל מועד בה את בני
המשכן או לעשות בו כלי שרת כאשר יעשו ב
במקדש במותרות והזכיר הכתוב מרבים העם
להביא כדי לשבח את העם המביאים בנדבתם
ולספר החכמים באמונתם וגם הגדיל שעלתה
תשובה בזה שהעביר קול במחנה למנעם כי אין
חפץ בכספם וזהבם כאשר המושלי׳ בעמים כענ׳

שאמ' לא תמור אחד מהם בשאר·· איש ואשה
מ' יעשו עוד מלאכה המיומן יקרא מלאכה ובואם
לא שלא ידו במלאכת רעהו· לרגל המלאכה· וכל
המלאכה נינוח ונימס· והענ' שלא יביאו עוד שום
דבר למלאכת הקדש אבל אמ' מ' יעשו עוד מלאכ'
לתרומת הקדש שלא יקחו עוד טווה את השני והנה
גם הקבלה יקרא מעשה ומנע מהם הכל··
ויעשו כל חכם לב בעושי המלאכה את המשכן וגו'
הנה החזיר בתורה מלאכת המשכן ה' פעמים כי
זוכר את כלה בעולה בפרט ובכלל· התחלה אמר
ועשית כך ועשית כך ואחרי כן זוכר כלם בדרך
כלל ועשו את כל אשר צויתך את אהל מועד ואת
הארון לעדות עד ככל אשר צויתך יעשו· והטעם
בזה שעשה השם למשה שיגיד מ' בצלאל ואהליאב ולכל
החכמים המלאכה בכללה ואחרי כן יקדם שיד-
לעשותהם לא יכשרו למלאכת הקדש עד שישמעו
כל המלאכ' ויביאו אותה ויקבלו עליו שידעו להשלים
ובשעת המעשה זוכר אותה תחלה בדרך הכלל
הזוכר ואמר יבאו ויעשו את כל אשר צוה ה' את
המשכן וגו' ואחר יבאר פרט אמ' שגלה זוכר מעשה
לאמ' מ' החכמים העושים במלאכה עשו משכן עשר
יריעות אורך היריעה כך ורוחב כך וכן בכל המלאכ'
ולא זוכר הכתו' זה כי מודע שאמ' להם הכל כסדר
אחד שעשו כן כל דבר ודבר· והטעם בזה כי לא
הוצרך משה להזהיר להם כל המעשה דבר בדבר
כאשר הוזכר בעולה ובמעשה אבל הקדו להם כלו
אמ' שיעשו משכני יריעות ה' כענג ה' והם הטעם
כי יעשו עלמות ומקטרות והרסי הזהב ומזבח בזה
בכל המלאכות נקטרה רמז להם הטעם והם הטעם
הכל עכ' לא הארי' בפרט הזה ירמוז הכתו' חכמת
ובינתם וטוב השכל שבהם ואח' כן החזיר המלאכה
כלה בדל' הפרט הראשון ויעשו כל חכם לב בעושי
המלאכה את המשכן· ויעש יריעות עזים ויעש
קרשים וגו' והיה מספיק בכל הענין שיאמ' ויאמר
משה מ' כל עדת בני ישראל כל המלאכה אשר צוה

ה' אותו ויאמר ויעשו בני ישראל ככל אשר צוה ה'
וגו' וירא משה את כל המלאכה והנה עשו כאשר
צוה ה' כן עשו וגו' אבל רצה לומ' כי משה זוכר מ'
כל עדת בני ישראל והחכמי' שם כל המלאכה בכלל
כי נתכוון בזה שיתכנו השם כדי העמדה למלאכ'
הגדולה ובעבור שישמעו החכמי' וידעו אם יקבלו
לעשותה כאשר נצטוה ואח"כ זוכר בפרט המעשה
להגיד שעשו כל החכמים במשכן וזהו שנא' ויעשו
כל חכם לב בעושי המלאכה את המשכן י' יריעו'
ואמ' ויעש יריעות עזים ויעש את הקרשים ירנה
עמ' ויעש כל חכם לב יריעות עזים והזוכר בארון
ויעש בצלאל להגיד כי הארון הגדול שבהם הוא
שעשה לבדו הארון והטעם בעבור שהוא מלא רוח
אלהים בחכמה בתבונה ובדעת שיתכן כי ויעשה
בכוונה רצויה כי אין במעשהו אומנות גדולה אבל
יש שם מלאכות שצריכות לאומנות יתירה ממנה
וחזר ואמ' שהם ויעש את השלחן ויעש את המנורה
ועל רוב ירמוז מ' בצלאל שעשה כל כלי הקדש ואין
כן לעתי' שגם בחצר המשכן אמ' כן אבל הוא חוזר
לרמוז מ' כל חכם לב כאשר אמ' במשכן ואחר-
שהשלים כלל ופרט במעשה זוכר הקבלה מ' משה
בדרך הכלל ואמ' ויביאו את המשכן מ' משה וגו'
להגיד חכמתם שהביאו אין הכל כסדר כי לא הביא
א' מהם מלאכתו לבדו עד שהשלימו כל המלאכה
כאשר אמ' ותכל כל עבודת וגו' ואחר שהשלימו-
נאספו כלם והביאו אותה אין כסדר אמרו התחיל הכי
הנה האהל והנה כליו ואח"כ הנה הארון והנה בדיו
והאהל והנה לא זוכר במשכן כל כליו כאשר צוה
ה' את משה אבל בזה פקודי בבגדי כהונה יזכר
כן בכל דבר ודבר והטעם כי כלל מלאכת המשכן
בפסו' שאמ' בסוף ובצלאל בן אורי בן חור עשה וגו'
ואולי היה זה מפני שמי הסדר כמו שהוזכרו רז"ל
ועל הכלל כל זה דרך חבה ודרך מעלה לומר כי א'
חפץ השם במלאכה ומזכיר אותה בתורה פעמים
רבות להרבות שכר לעוסקים בה· כענין מד-

שאמרו במדרש יפה היתה טבעי נתי אבות לשב
הבה מתורתן של בשם שקרי פרשתם של ליטון שנ'
ונ' דפון היה אמורה׃ ויעש את שמן המשחה
קדש ואת קטורת הסמים טהור לא פי' בשו כאשר
פי' באחרים שע"ל הטעם לאו שיאמ' ויקח בשמים
ראש מר דרור וגומ' ויעש אותו שמן משחת קדש
ויקח סמים נטף ושחלת וגו' ויעש אותה קטורת
רוקח מרקחת מעשה רוקח והטעם כי בעבור
שלא נאמרה בהם הצלה בהשלם המעשה כאש'
פירשתי שם ובקטורת לא הוזכר גם כל הסמים
וסמך עליהם במה שאמ' מעשה רוקח לא הוזכר
במעשה כלום אבל אמ' שעשוהו ע"ד הרקחים וזה
טעם קדש טהור מעשה רוקח׃
במראות הצובאות׃ בנות ישראל היו להן מראות
שרואות בהן כשהן מתקשטות ולא אחרוהן לא עכבם
והיה משה מואס בהן מפני שעשויין ליצר הרע
א"ל הב"ה אלו חביבות עלי מן הכל שעל ידיהן העמידו
הנשים צבאות רבות במצרים וכו' ויעש הכיור
מהם שהוא לשום שלום בין איש לאשתו להשקות
מן המים שבו לאשה שקנא לה בעלה ונסתרה לש'
רש"י׃ והטעם במדרש הזה שבכל מלאכ' המשכן
קבלו התכשיטין מן הנשים כדכתי' ויבאו האנשים
על הנשים והביאו חח ונזם וטבעת וכומז והכומז וכתי'
מדרשו זהב נמאס אבל שם נתערבה כל הנדבה
אבל שיעשו כלי מיוחד מן התכשיט העשוי ליצר ה'
הרע לא היה משה סבור בכך עד שנא' לו כן מפי
הגבורה ולא ידעתי למה זה לא ידיע יפרש אשר צבאו
פתח אהל מועד׃ והוא יאמר שהביאו הנשים
הנדבה הביאה אל אהל משה שקראו אהל מועד
והוא עצמו קבל מהם על פי הדבר כי אהל המשכן
לא נעשה עדין׃ ואונק' תרג' דאתיאן לצלאה לתרע
משכן זימנא מטים דבריו לדברי ר"א שאמ' שהיו
הנשים הללו עובדו' השם וסרו מתאוות זה העול'
ונתנו מראותיהן נדבה ובאות כל יום ויום אל אהל
מועד להתפלל ולשמוע דברי המצות׃ ויתכן שעד

נדרך הפס' שהביאו שעשו הכיור וכנו ממראות
הנשים אשר באו מהן צבאו גדול ונאספו אל פתח
אהל מועד לתת מראותיהן בנדבת לבן והיה
נחשת המראות נחשת קלל ממורק ויפה מאד ו
וע"כ יחדו אותו מתחלה לכלי הזה והנשים בראותן
כן נאספו ובאו צבאות צבאות לתת כלן מראותיה'ן
לעשות בהן כל הכיור וכנו וגם נכון הוא שיתכון
בכך מתחלה מפני ענין הסוטה והן קבלו כן
בשמחה והתנדבו לתת בו כל מראותיהן׃

סדר אלה פקודי

אמ' המשכן משכן העדות בעבור כי ידיעת שם
משכן הם שיקראו משכן במטה ובמעשה אבל
משכן העדות כולל הבית בכלו שהוא המשכן כי
הנעשה לשום העדות׃ ועל דעת רבים טעם פקודי
יחזור אל הנזכרים למעלה יאמר כי המשכן וכלו
שהוא הבית והחצר וכל הנעשה להם פקודי עשל
הלוים שפקדם משה ביד איתמר ואין כלי הקדש
הארון והשלחן והמנורה והמזבחות בכלל המשכן
כי הם ביד אלעזר ואין כן דעתי כי למה יזכר פקוד
איתמר ולא יזכר פקודת אלעזר שהיה הנכבד
אבל טע' פקודי ירמוז כי אשר יזכר בפרש' למטה
יאמר כי כסף פקודי העדה מאת ככר שעשה בו
האדנים והווים לעמודי' וצפויים וחשוקיהם ונחשת
התנופה שהוא שבעים ככר שעשה בה מזבח
הנחשת והמכבר וכל כליו ואדני החצר ויתדו' הכל
נקי' משה במספר במשמרת ביד איתמ' ולא ספר בפרש'
מה נעשה בזהב כי הזהב נמנה ביד איתמר לפני
הקרשי' והבריחים ונמנה ביד אלעזר הארון והכפר'
והמנורה והשלחן ומזבח הזהב והנה בעבור שלא
יודע לפני כל כלי כמה זהב יש בו לא ספר שנתן א'
אותו משה להם במנין ובמשקל ולכך לא הוזכ' כאן
פקודת אלעזר כי לא בא הכתו' עתה רק לדבר על
מלאכת המשכן לשום המשמרת וטי יקשה עליך
בעבור שימנה כאן מזבח הנחשת והוא בפקודת

אשר כי יתפרק עם שמעשהו מחוברת התוספה
ולא יחוש להוציא דבר אחד מכלל הדברים שאמר בהם
שהם בזה אתאמר כי כן דרך הכתוב במקומות הרבה
ולא הוזכר בכאן הכיור וכנו כי לא נעשה במשקל
אבל כל המראות שהביאו הנשים הצובאות שם בהם
ולא ידע נחשתם משקלו · ויתכן שלא היה בפקוד'
אתאמר כי יכנס בכלל מה שאמר הכתוב ומשמרתם
הארון והשלחן והמנורה והמזבחות וכלי הקדש אשר
ישרתו בהם כי הכיור וכנו ישרתו למזבח והנה אינם
נחשבים הפרשה הזו׳ **ובצלאל** בן אורי
בן חור למטה יהודה עשה
את כל אשר צוה יי׳ · הטעם כי עליו נעשה הכל
כי הוא המורה לכל החכמים ולפיכך היו עושים—
כלם ומראים לו כל מלאכתם כמו שאמ׳ ולהורות
נתן בלבו אבל גם כל חכמי לב עשו במלאכה כמו
שאמ׳ ויעשו כל חכם לב בעושי המלאכ׳ את המשכ׳
ועל דרך ויהיה זה לשבח אותו ולומ׳ שאפי׳ דברים
שלא אמ׳ לו רבו השכימה דעתו למה שנאמ׳ למשה
בסיני ולא בא הכתוב לומ׳ שהוא עשה הכל אלא ש׳
שקיים בכל הנעשה על ידו כל אשר צוה יי׳ את
משה ולפי׳ לא אמ׳ בכל הנעשה על ידו כל אשר ד׳
דבר יי׳ א׳ משה כי היה במעשה כאשר אמ׳ ל׳ משה
בדבר השפוט שינה הסדר בהם ממה שא"ל משה
ולפי׳ כלל זה בכאן לומ׳ שעשה הכל כאשר אמ׳ כמו
שכתבתי למעלה׳ · את אדני הקדש ואת אדני
הפרכת · יקרא הכתו׳ המשכן קדש והבדיל הפרכ׳
בעבור היותה מבדיל בין הקדש ובין קדש הקדשים
כאלו אמ׳ את אדני הקדש ואת אדני קדש הקדשי׳ ·
וירקעו את פחי הזהב לא הוסיף בכל מלאכ׳
הקדש לפר׳ דרך האומנות איך נעשה זולתי בכאן
והראוי שיאמ׳ ויעשו את האפוד זהב תכל׳ וארגמן
ותולעת שני ושש משזר מעשה חושב כתבנית עשו
ע׳ ונ׳ כי כן הדרך בכלם · ויתכן שספר בכאן
האיך שהפשו בחוטי הזהב כי היה תמה במעשה
להיות זהב טווי ושזור כאשר יעשו בצמר ובפשתי׳

כי לא נשמע עד היום הזה לעשות כן ··
ויעשו את הכתנות שש מעשה אורג ל׳
לאהרן ולבניו · נראה מכאן שהיו
הכתנות שוות לאב ולבנים אע"פ שאמר באהרן ו׳
ושבצת את הכתנת שש ובבניו אמ׳ ולהם תעשה
כתנות כי הכוונה תעשה כתנות כמו המזכרת וכן
כתו׳ החשן והאפוד והמעיל וכתנת תשבץ מצנפ׳ ואבנט
ועשו בגדי קדש לאהרן אחיך ולבניו לכהנו לי כי
לאהרן ולבניו יחזרו ד׳ כתנת תשבץ מצנפת ואבנט
כי הם שוים בכלם והנה מה שאמ׳ כאן ואת המצנפת
שש ואת פארי המגבעות שש כלל אהרן ובניו כי
המצנפת והמגבעת אחד הם במעשה אלא שהכהן
יכנה אותה ובניו יחבשו בהם ראשם כאשר פירשתי
ולשון פארי המגבעות שיהיו עולות על הראש
כפארים מלשון הפארים והמגבעות פארי פשתים
יהיו על ראשם ופי׳ באבנט שעשו אותו שש משזר
ותכלת וארגמן ותולעת שני ולא נתפרש זה בצואה
רק ממה שנאמ׳ בו ואבנט תעשה מעשה רוקם
נודע שהוא רקום באבנט מענין הלא כמו שנאמ׳
במסך ועשית מסך לפתח האהל תכלת וארגמן
ותולעת שני ושש משזר מעש׳ רוקם והאבנט הזה
הוא ג"כ לאהרן ולבניו כדעת האומ׳ אבנטו של כ"ג
זהו אבנטו של כהן הדיוט ולד׳ האומ׳ לא זהו אבנטו
של כהן הדיוט פי׳ בשל אהרן שהוא מעשה רוקם
ולא הוצרך להזכיר של בניו שהוא שם כמו שאמר
ולבני אהרן תעשה כתנות ועשית להם אבנטים
וגו׳ וכלן שש ככתנת · וטעם ויעשו על שולי המעיל
רמוני תכלת וארגמן שעשו הרמונים להיות אותם
על שולי המעיל סביב ועשו פעמוני זהב טהור—
וישימו הפעמונים בתוך הרמונים קודם שיתנו אותם
במעיל והנה הפעמונים בתוך הרמונים בתלום וישימו
הרמונים על שולי המעיל סביב והפעמונים בתוכם
ולפי׳ כפל הכתו׳ בתוך הרמונים פעמו׳ כי היו בתוכם
מתחלה ובשעה שתלו אותם על שולי המעיל סביב
וגם זו ראיה למה שפרשנו בסדר ואתה תצוה ::

ויביאו את המשכן אל משה את האהל ואת כל כליו · פירוש הכתוב הזה כמו שאמר ויביאו את המשכן אל משה ואת האהל ואת כל כליו כי יריעות שש משזר קראם בשם משכן כמו שאמר ואת המשכן תעשה עשר יריעות שש משזר ואמר בכאן וחברת את היריעות והיה המשכן אחד ויריעות עזים הן האהל כאשר אמר בכאן ועשית יריעות עזים לאהל על המשכן וחברת את האהל והיה אחד · וכן את המשכן את אהלו ואת מכסהו ואת אהלו אף כאן ויביאו את המשכן אל משה ואת האהל ואת כל כליו · כי יזכיר שמות הכל ולפעמים יקרא כל הבית אהל מועד · כאשר אמר ועשו כל אשר צויתך את אהל מועד ואת הארון לעדות כי אהל מועד הוא הבית בכללו אשר יועד אליו משה וכן כל מלאכת עבודת המשכן לאהל מועד ··

את נרותיה נרות המערכה · יתכן שידבר המנורה להיות בה נרות לפני או להגביה בהן האור לפרקים ואין כן במסורת המקדש כי לא היו בה רק שבעה הנרות ועל פי נרו המערכה כי הן אשר יערוך אותם מן הערב · וטעם כן עשו בני ישראל את כל העבודה כל מלאכת המשכן ויקראה עבודה לומר כי עשו אותה לעבודת השם הנכבד כענין ועבדתם את ה' אלהיכם ואותו תעבדו · ויתכן שיאמר כל העבודה בכאן על הכלים כלשון שיאמר את כלי עבודת המשכן והזכיר תחלה הכלים לומר כי אף בכלים נזהרו ועשו כמצוה בהם ואחר כן הזכיר וירא משה את כל המלאכה ··

ביום החדש הראשון באחד לחדש תקים את משכן אהל מועד · ע"ד רבותי' שהוא יום שמיני למלואים טעם הכתוב שתקים את המשכן ותעמוד כן ולא תורידנו ולא תקימנו עוד כי בנסוע המחנות הלוים יורידו אותו ויקימו אותו ולא הוזכר לשות עוד על הקמות שבעת ימי הראשונים כי אל מהלה והקמות את המשכן כמשפטו · אשר הראית בהר · וכן שפרש לו עתה כי ביום החדש הראשון תהיה הקמתו לעמידה הנה ידע כי שבעת ימי המלואים יצטרך להקים ולהוריד ואולי היה כן להרגיל הלוים במעשהו כי המה יקימו וכן יעשו או היה להכיר הקום במעשה זו · ונראה לי בעבור כי בשבעת הימים הראשונים היה מקים אותו בבקר בבקר ושוהה כן כל היום וכל הלילה וכמעט השחר היה מוריד אותו וחוזר ומקימו מיד כי הכתוב אמר ופתח אהל מועד תשבו יומם ולילה ואין פתח לאהל כי בעת הקמתו וכבר דרשו אל פתח אהל מועד בזמן שהוא פתוח ולא בזמן שהוא מפורק · ואמרו שלמים ששחטן קודם שיפתחו דלתות ההיכל פסולין שנא' ושחטו פתח אהל מועד בזמן שפתוח ולא בזמן שנעול וכן במשכן עד שלא העמידו הלוים את המשכן ואחר שפרקו הלוים את המשכן פסולין · ועוד שהיה מקריב בו תמיד של בין הערבים ומדליק את הנרות בערב · ובמקרא רבה ראיתי היה משה מעמידו ומפרקו שני פעמים בכל יום ר' חנינא הגדול אומר שלשה פעמים בכל יום שנא' תקים הוקם ויקם · אחת לתמיד של שחר ואחת למלואים ואחת לתמיד של ערב · ויתכן שכל זה שנעות להודיע ענין ההקמה והסדר ולא יעמידם מפורק כלל והכתוב שאמר כאן ויכס הענן את אהל מועד וכבוד ה' מלא את המשכן על זה ענין היה זה ביום השמיני כי אמר ויכל משה את המלאכה וכאשר כלה ההקמה זו שלא בענין ככה הענן את המשכן וכבר כת' רש"י · ימי מה שדרשו ויצאו ויברכו את העם לפי שכל שבעת ימי המלואים שהעמידו משה את המשכן והיה משמש בו ומפרקו לא שרתה בו ש' שכינה והיו ישראל נכלמים ואמרו למשה משה רבנו כל הטורח שטרחנו כדי שתשרה שכינה בתוכנו ונדע שנתכפר לנו עון העגל אמר להם אהרן אחי כדאי וחשוב ממני שעל ידי קרבנותיו ועבודתו תשרה שכינה בכם · ובמדרש המלואים יכול הוקם המשכן בר"ח ונסתר שכינה בה בחדש ת"ל וביום הקים את המשכן בשעה שענן את המשכן לאהל העדות מלמד שבו שהוקם המשכן שרתה שכינה עליו מעשה אהרן וכו'

הנה יאמרו בס״פ כי כסוי הענן את המשכן בשמיני
למלואים היה והוא אחד בניסן והיה תחלת כל הפרשה
הזאת לדעתם ביום השמיני והיה זה מפני שהכתוב
יספר כי צוה השם את משה שיקים הקימ־ כי
המשכן לעולה ביום החדש הראשון באחד לחדש
ואמר כי משה עשה כן וכלה כל המלאכה ואז
כסה הענן את האהל וכן התמיד · ואחר הכתוב אל
תחלת הדבור אשר היה למשה מן האהל ואמר ו
ויקרא אל משה וגו׳ וכל זה בסדר נכון וכדמיון ראיה
לנס מה שכתוב ויהי ביום כלות משה להקים את
המשכן ואם לא הודיע אותנו מה טעם ביום כלות
כי ביום אחד הקים וכלה והראוי שיאמר ויהי ביום
הקים משה את המשכן ועוד שאמר שם זה הדבר
אשר צוה ה׳ תעשו וירא אליכם כבוד ה׳ וירא כבוד
ה׳ אל כל העם ומשמעות זה שעדין לא כסה הענן
את האהל ולא מלא כבוד ה׳ את המשכן ומן ביום
ראשון של מלואים כדבר למשה משם כל הפרשיו׳
הנאמרות מתחלת ספר ויקרא עד ויהי ביום
השמיני אבל לא היה הענן מכסה אותו והיו דברי׳
שהיה הדבור למשה שם מן השמים כאשר היה גם
באהרן מעברים אבל במדרש אמרו מגלחי ויהי ביום
השמיני זה היה ראוי להיות תחלת הספר ולמה
נכתב שם שאין מוקדם ומאוחר בתורה ואח״כ יקים
ויקרא אל משה מאהל מועד אחר וירא כבוד ה׳ אל
כל העם ותצא אש ותאכל על המזבח ויהיה הדבו׳
לאהרן יין ושכר משחרת כי לא יתכן שנדבר לאהרן
מאהל מועד קודם למשה ואינו יודע אם זה דברי
הכל או אם דברי יחיד הם כי על דברי ר׳ ישמעאל
כאמרו שם · **תקים** את המשכן אהל מועד
לא פירש ע בצאתו הוו כמו סדר
ההקמה כאשר פי׳ במעשה ויתן את אדניו וישם
את קרשיו והיה זה מפני שהכבד הראה אותו ההקמ׳
במראית העין כמו שאמר והקמות את המשכן
כמשפטו אשר הראית בהר · וכן הזכיר כאן ואמר
ושמת שם את ארון העדות ולא הזכיר ואל הארון

תתן את העדות כי בהזכירו ארון העדות יבין זה
כי לא יקרא הארון כן רק בהיות בו לוחות העדות
והכבר נכתוב מתחלה ונתת את הכפרת על הארון
מלמעלה ואל הארון תתן את העדות אשר אתן אליך
ולא הוצרך כאן אלא לצוות בהקימו כי השו׳
הארון עם העמודים יקדים לכל הכלים וכן הזכיר בענ׳
השלחן והמנורה שכבר צוה אותם בזה הם מקום מן
המשכן העומדים והזכיר בענין לבשת אהרן ובניו
שאמר והלבשת את אהרן את בגדי הקדש ובניו
אמר והלבשתם כתנות כי כבר צוה אותם בפר־ט
בסדר לבישתם ולא בא עכשו אלא לסדר על שעת
הלבשה שתהיה אחר הקמת המשכן כלו והוזכר
כתנות שבהן יתחיל הלבשה ·· וטעם וסכות
על הארון במקום אל כי וסכות מלשון מסך וכן וישם
את פרכת המסך ויסך על ארון העדות ··
והיה המזבח קדש קדשים בעבור שיהיו כי גם
קדשי הקדשים אמנם כן אע״פ שהיה בחצר ואינו
גם במשכן והיה קדש כי לא נקרא קדש קדשים
דרך מקום משכן הארון כמו שנא׳ והבדילה הפרכ׳
לכם בין הקדש ובין קדש הקדשים · ויתכן שאמר
במזבח קדש קדשים בעבור שיקדש כמו שאמר
והיה המזבח קדש קדשים כל הנוגע במזבח י׳
יקדש ·· **ויהי** בחדש הראשון באחד לחדש ·
על דעת רבותינו הוזכר הכתוב שהוקם
המשכן לעמוד כן באחד לחדש הראשון כאשר
צוה ואמר ויקם משה את המשכן לספר מה־ ש
שעשה בהקימו אותו מן היום הראשון שהתחיל
כי שהוא שלשה ועשרים באדר ולא הוזכר בכאן
משיחת המשכן וכלו ולא משיחת אהרן ובניו ו
והקרבות המלואים כי לא עשה אותם עד שסיים
כל ההקמה ונצטוה עליהם פעם שנית קח את אהר־
אהרן כמו שמפרש בפרשת צו · והנה המשכן
וכלו לא נתקדשו לעבודה אלא במשיחה כמו שנא׳
ומשחת את המשכן ואת כל אשר בו וקדשת אותו
ואת כל כליו על כן פירש רש״י ז״ל ויערוך עליו ערך

גם ויעל הנרות כי עשה כן בזמנם אחרי המשיחה
והנה הם כטעם לעשות כן · ומה שאמר גם כן
למעלה והבאת את השלחן וערכת את ערכו ישה
שיערוך אותו אחרי המשיחה וכן אמר ונתת את
מזבח הזהב לקטורת וכן ויעל עליו את העולה
ואת המנחה בזמנם כי עד שלא הקים החצר סביב
למשכן ואין מקריבים בלא קלעים כי יהיו שוחטי
חוץ שלא כולן בזמנן ·· וטעם ויקח ויתן
את העדות שלקח הלוחות מארון עץ שהיו שם
בתוך אהל משה והביא אותם אל המשכן ··
ויקטר עליו קטורת סמים · משה הקטיר עליו כל
שבעת ימי המלואים ואע״פ שלא אמר בענין
והקטיר עליו קטורת סמים הכהן זה משה ה׳
העבודות כולן שהרי עם אותם בכלל שיסדר הלחם
ויעלה הנרות · וכן ויעל עליו את העולה ואת ה׳
המנחה משה הוא המעלה שכך נכתוב וזה אשר
תעשה על המזבח שיתחיל הוא לעשות כן כשעבדו
בימי המלואים כי העולות כולם שם על עבודת
משה ואמ׳ אחרי כן עולת התמיד לדורותיכם שיעשו
כן הכהנים לדורות ולכן אמר גם בסדר פנחס
עולת תמיד העשויה בהר סיני שהתחיל אותה
משה שם והנה משה רבינו בכל העבודות הכהן
הראשון ולפיכך הקטיר גם הקטורת ואולי בכלל
ונתת את מזבח הזהב לקטורת שתקטירהו עליו מ׳
מיד ומה שאמר בענין ונתת אותו לפני הפרכת
והקטיר עליו אהרן קטורת סמים לדורות על
העתיד מיום שהתחיל אהרן בכהונתו ולעולם שכך
אמר ובהעלות אהרן את הנרות בין הערבים ואין
הדבר אלא מיום זה ואילך כי בכלן עם למעלה
בפירוש והעלית את נרותיה · ובפירוש רש״י ראיתי
ויקטר עליו אהרן קטורת שחרית וערבית כמו ש׳
שנא׳ בבקר בבקר בהטיבו את הנרות יקטירנה ·
ובהעלות אהרן את הנרות בין הערבים וגומ׳ · ולא
ידעתי אם הוא טעות סופרים · **ויכס** הענן
את אהל מועד וגו׳ · יאמר הכ׳ הענן

יכסה את האהל מכל צד והוא מכוסה וטמון ם
וכבוד השם מלאות המשכן תוכו מלא הכבוד כי
הכבוד שוכן בתוך הענן תוך המשכן כענין שנא׳
בהר סיני אל הערפל אשר שם האלהים ואמ׳ כי לא
יכול משה לבא אל אהל מועד אפי׳ אל הפרוזדור
מפני שהענן היה מכסה אותו ולא היה רשאי
לבא בתוך הענן ועוד כי המשכן מלא כבוד השם
ואיך יכנס בו והטעם שלא יבא שם בלא רשות
אבל יקראהו ויבא בתוך הענן כאשר עשה בהר
סיני ויקרא אל משה ביום השביעי מתוך הענן ·
ואמר ויבא משה בתוך הענן · ועל דרך הפשט
בעבור שאמר וידבר ה׳ אליו מאהל מועד לא
נכנס משה במשכן אבל קרא אותו מאהל מועד
ועמד פתח האהל וידבר אליו · ורבותינו אמרו
כתוב אחד אומר ולא יכול משה לבא אל אהל
מועד וכתו׳ אחד אומר ובבא משה אל אהל מועד
הכריע כי שכן עליו הענן כי לדעתם ובבא משה
אל אהל מועד שיבא שם בלא קריאה מדעתו אז
מפני שאמר שם וישמע את הקול מדבר אליו מ׳
מעל הכפרת · נראה להם שהיה משה עומד
בתוך האהל לפני הכפרת וכל עת היות כבוד
השם מלא את המשכן לא נכנס משה בתוכו ולכך
יאמרו שהיה זה לאחר שנסתלק הענן כלומר
שנסתלק מתוך האהל ואין הכבוד מלא את
המשכן כי לא היה זה רק ביום השמיני
ברדת שם הכבוד והקריאה
שאמר ויקרא אל משה
וידבר ה׳ אליו מאהל
מועד ועל דעתם
קודם לבנקיתם
כאשר פירשתי
למעלה · ויתכן
שהכתוב אמר
פעם אחרת וכבוד ה׳ מלא את המשכן
ירמוז אל הכבוד השוכן בקרבו ·· תם

בשמו מכונן תבל ושמים ספרה ·
אשר לו הכח וישע וגבורה ·
הלא הוא מקדש אדון הכל נקרא ·
וגם על דור דורים ורם על כל נברא
ומאז על עבדו תשועתו גברה ·
ויום צרה משגב לעתות בצרה ·
וכן תהיה ידך תמיד לעשות נורא
לפרש לכתוב לספר ויקרא ·

ספר ויקרא

הספר הזה הוא תורת כהנים והלויים יבאר בו ענין הקרבנות כלם ומשמרת המשכן כי כאשר היה הספר האחר בענין הגלות והגאולה ממנו והשלימו בענין אהל מועד וכבוד השם אשר מלא את המשכן צוה בזו בקרבנות ובשמירת המשכן שיהיו הקרבנות שם ולא יגרמו להם העונות לסלק השכינה · ועל כן בכהנים הכהנים בני אהרן שיתקדשו שיזהיר על טומאת מקדש וקדשיו וגם שלא יקרבו לעלות אל ה' כמו שאמר דבר אל אהרן אחיך ואל יבא בכל עת וגו' כאשר הזהיר פן יקרבו אל ה' לראות ונפל ממנו רב · ואחרי כן יגבול המשכן כהגבלת הר סיני בעת היות שם כבוד אלהי ישראל והנה רב הספר הזה בקרבנות בתורת הקרבן והמקריבים ובמקום שיתקרבו ויבאו בו קצת מצות נגררות עם אלו כי יתחלה עם בקרבנות הנדבה ואחר החלב והדם בעבודה ואחר כך בקרבנות החטא · ונגרר אחר זה להזהיר המאכלים האסורים בעבור שהם מטמאים · והאוכלם או הנוגע בהם בכל קדש לא יגע ואל המקדש לא יבא · ואם נכנס שם בטומאה יהיה חייב בקרבן עולה ויורד שהזכיר כבר והוצרך להזהיר תורת המצורע ומשפטי היולדת והזב והזבה לחייב אותם בקרבן ולהזהיר על טומאתם כאשר אמר בסופם והזרתם את בני ישראל מטומאותם ולא ימותו בטומאתם · ונגרר אחר זה שיזהיר על העריות כי משכבם מטמא ועונש יקרא טומאה נרמה לסלק השכינה ולגלותו על כי השוגג בהם מחוייב חטאת שהזכיר כבר כי אם נפש אחת תחטא בשגגה · ואחר כן הזהיר מצות השבת ומועדי ה' בעבור הקרבן כמו שאמרו אלה מועדי ה' אשר תקראו אותם מקראי קדש להקריב אשה לה' עולה ומנחה זבח ונסכים דבר יום ביומו ורוב פרשיות הספר הזה ידבר בהם עם הכהנים דבר אל אהרן ואל בניו צו את אהרן ואת בניו · ובפרשת קדושים קצת מצות לבני ישראל רובן נגררות עם ענין הקרבנות או בדומים להם · ובמקומם אפרשם בעזרת אל הקדוש ··

סדר ויקרא

אמר הכתוב בכאן ויקרא אל משה וידבר ה' אליו ולא אמר כן בשאר המקומות · בעבור שלא היה יכול משה לבא אל אהל מועד להיותו כנגד המקום אשר שם האלהים רק בקריאה שיקרא אותו שכבר נאמר למשה ודברתי אתך מעל הכפרת מבין שני הכרובים אשר אועד לך שמה ומן שידע שהשם יושב הכרובים נתירא לבא באהל מועד · כלל עד שיקרא אליו כאשר בהר סיני שאמר ויקרא ה' למשה אל ראש ההר ויעל משה · ויקרא אל משה ביום השביעי מתוך הענן · או שלא היה משה יודע שהכתוב באהל ושיהיה לו הדבור משם כי לא כסהו הענן עד יום השמיני כדעת רז"ל · ואחר הקריאה בא משה באהל לפני לפנים כמו שאמרו אהרן בכל יבא ואין משה בכל יבא · וזהו דרך פשט הכתוב הזה · וכבר פירשתיו למעלה · ורז"ל אמרו כי לכל הדברות ולכל האמירות ולכל הצוויי

הקדמת הקריאה · ולא אמר שיאמר אליו משה משכנו ויאמר
הנה וזה דרך חבה וזרוז למשה · והנה על דעתם
הוצרך זה כאן בעבור שהוא תחלת דבור אשר
היה אליו מאהל מועד ללמד על כלם כי כן יתיחד
משפטו כל הימים בכל התורה ומאהל מועד ·
לדעתם הוא מוקדם ויקרא אליו מאהל מועד וידבר
ה' אליו באהל כי משה היה שם ושיעור הכתו' כפי
פשוטו ומשמעו ויקרא ה' אל משה וידבר אליו
מאהל מועד · ועל דרך האמת הוא כמו ואל
משה אמר עלה אל ה' וסודו ידוע ממעמד הר סיני
ומעשרת הדברות וכבר רמזתי לו ·· **אדם**
כי יקריב מכם קרבן לה' · שיעור
הכתו' הוא אדם מכם כי יקריב מן הבהמה קרבן
לה' מן הבקר ומן הצאן תקריבו · והטעם בעבור
שיצוה אחר כך בקרבן העוף ובקרבן המנחה אמר
כאן כי כשיקריב אדם קרבן בהמה יקריב מאלה
השני' לא חיה ולא אחר בבהמות והנה זה לאו הבא
מכלל עשה במקריב חיה כמו שאמרו בזבחים פ״ג
המעלה איברי חיה ר' יוחנן אומ' עובר בעשה ··
תקריבו מלמד ששנים מתנדבין עולה בשותפו'
קרבנכם מלמד שהיא באה נדבת צבור היא עולת
קיץ המזבח הבאה מן המותרות · לשון רש"י · פי'
הרב כן לומ' שאם הקהל רצו להביא עולה עולת
השותפין היא · מה בין שנים המשתתפין בקרבן ·
ובין עשרה ואף שנשתתפו בו · אבל קיץ המזבח
הבאה מן המותרות לב ב"ד מתנה עליהם ולפי' היא
עולת צבור והנה לדעתו כל עולה שיביאו רבים חוץ
מן המותרות דינה כדין עולת השותפין · וטעונה
סמיכה בכלם ונסכין קרבן משלהם · ואולי לדעת
עולת העוף שהיא באה נדבת שנים ואינה באה
נדבת צבור · וכן השלמים שאמרו בהם שהשותפי'
מביאין אותן נדבה ואין הצבור מביאין אותן נדבה
בכלן יכולין הרבים להתנדב להם בתחלה דעולת
שותפין היא נקראת ושלמי שותפין הם נקראים
לא מעטו אלא שלא יביאו אותם מן ההקדשות ואיפש'

שנאמר שאם רצו צבור להפריש בתחלה לנדבה ·
ויגבו אותה כאשר יגבו השקלים להתמידים ומוספי'
שתהיה נדבת צבור כעולת בהמה ואינה טעונה סמיכה
שנתרבה מן הכתוב הזה · וכל זמן שיתנדבו רוב
ישראל היא נדבת צבור · ואינה בעולת העוף ולא
בשלמים ומיעטו נדבתן מיחידים והוא הנכון ··
וסמך ידו · בשתי ידיו כי מצאנו וסמכו
אהרן ובניו את ידיהם על ראש
האיל וסמך אהרן ובניו את ידיהם על ראש הפר
ודרשו בו ידי כל יחיד ויחיד · והנה הוא בשתי ידיו
ובשעיר המשתלח מפורש וסמך אהרן את שתי
ידיו על ראש השעיר · ולא ידעתי אם כן למה כת'
בכל מקום הסמיכות את ידו · ואולי להורות ממנו
מה שדרשו ידו ולא יד שלוחו כי שליח היה בסמיכ'
ידיו להביא את שתיהן ולא נתמעט בו השליח · אבל
עכשיו שהסמיכה בשתי ידים לא כתב לשון יחיד
אלא למעט השליח · שאע"פ שלוחו כמותו בשאר
המקומות לא נדון כן בסמיכה · ובת"כ וסמך אהרן
את שתי ידיו מלמד שהסמיכה בשתי ידים בנה אב
לכל הסמיכות שיהיו בשתי ידים ·· ונרצה לו
לכפר עליו · על מה הוא מרצה אם על כריתות
ומיתות ב"ד או מיתה בידי שמים או מלקות · הרי
עונשם אמור הא אינו מרצה אלא על עשה ועל לאו
שנתק לעשה · לשון רש"י ובריתא היא בת"כ · ואינו
תמה וכי היכן ענשו אמור כי ההקרבות בשוגגין
הם מדברים · ומכל מקו' שיכפרו על חייבי מיתה בידי
שמי' שוגגין ועל חייבי מלקות שוגגין · וכן על חייבי
מיתות ב"ד שוגגין כאותם שהם חייבין עליהם חטאת
כענין מכה אביו ואמו ומקלל בהם שחטאת מכפר'
בחייבי כריתות שוגגין · ואולי בעבור שפי' הכתו'
בחייבי מיתות ב"ד ובחייבי כריתות עונשן במזיד
ובשוגג ופי' בחייבי מיתה בידי שמים עונשן במזיד
למיתה ובחייבי לאוין למלקות ולא פירש בהם שום
עונש בשוגג נראה להם לחכמי' שכל העונשים בהם
פרטו הכתוב כי למה יפרש עונשם אלא במזיד

ובשוגג ויפרש ענשם האחרים במזיד ולא יפרש
אותו בשוגג ויאמר שיהא מחוייב להביא בכן עולה
ולכך ראו שאין בחייבי מיתה בידי שמים ובחייבי
מלקות שיתענשו המעשים בהם למזיד אבל בשוגג
אין ענשם שום בהיות חטא ואין צריכין רצוי כלל
וזהו שאמרו כבר ענשן אמור שכל העונשים שרצה
להטיל עליהם כבר אמרו הכתוב אבל על עשה ועל
לא תעשה הניתק לעשה המזידין שלא הזכיר בהן
שום ענש ואי אפשר שלא יענש בהם בזה ירצה
העולה הזו ואם יתאחר בכרבת נפשו · ויתכן עוד
כי בעבור שלא הזכיר בקרבנות הנדבה לכפר עליו
על סבות אשר שגג כאשר בקרבנות החטא ואמ'
ונרצה לו היה לרמוז במשמעות הזה שיכפר על
המזידים שאינם רצויים לפניו · כי השוגג אעפ'
שחטא רצוי השם הוא אם כן אי אפשר לו לכפר
במזידים זולתי על עשה ועל לא תעשה שניתן
לעשה שלא נגזר בהם ענש כי שאינם רצויים
למלך שעברו על מצותו ובזה יתרצו אל אדוניהם
בדורון הזה · וראיתי בהגדה ויקרא רבא תני ר'
שמעון בן יוחאי אין העולה באה אלא על הרהורי
הלב · אמר לוי מקרא מלא הוא והעולה על רוחכם
היה לא תהיה העולה מכפרת על רוחכם · וכן
באיוב הוא אומ' והעלה עולות מספר כלם כי אמר
אולי חטאו · הרי אמרת אין העולה באה אלא על
הרהורי הלב והטעם שלפי שהוא חטא שאין מכיר
בו אלא יי' לפי לבו כליל ליי' · ולשון ונרצה לו יחזור אל
השם הנכבד הנזכר שיתרצה לו בקרבן הזה לכפר
עליו · מלשון ובמה יתרצה זה אל אדוניו · ואחר שגירש
רבותינו כן רבי ויתכפר ונרצה כמו לחטאת שנרצה לו
לכפר עליו מלשון נרצה עונה או תרצה הארץ את
שבתותיה וכן ירצו את עונם לשון השלמה · ויתכן
שהוא כענין הראשון כלו' הקשון רצוי לפני השם אל
יחד אתו עד ·· **ושחט** והקריבו הכהני'
המקבלה ואילך מצות כהונה ·
למד על השחיטה שכשרה בזר · והקריבו זו קבלה

ומשמעה לשון הולכה למדנו שבתוכן בבני אהרן
לשון רש"י ואינו נכון · אבל מדרש רז"ל והקריבו זו
קבלת הדם שאין לשון והקריבו קריבה הוא מש־
למזבח שהיא ההולכה אבל הוא לשון קרבן שיעשו
מן הדם קרבן והוא הקבלה ולמדנו כל המזבח כי
הוזכר בבעל הקרבן הבאה והסמיכה והשחיטה ·
ואחרי השחיטה הוזכר בני אהרן מיד אם כן אף
הקבלה עבודה מצות כהונה ואינה אלא בכהן כשר
ובכלי שרת וכן ההולכה וזריקה · ועוד שההולכה
אברים לכבש פסולה בזר שכך דרשו והקריב
הכהן את הכל והקטיר המזבחה זו הולכת אברי'
לכבש אמ' אף הולכת הדם צריכה כהן ככולם ··
והפשיט את העולה · מצוה שיפשיטנה כלה
ואחר כך ינתח אותה ואמ' והפשיט ונתח כי בבעל
הקרבן ידבר כאשר אמ' וסמך ושחט · כי ההפשט
והנתוח אינן עבודות וכשרות בזר ולכך הזכיר אחרי
כן ונתנו בני אהרן וכן דרשו ההקדמה כשרה בזר
ולכך אמ' והקרב והכרעים ירחץ במים בבעל הקרבן ·
ואחרי כן והקטיר הכהן · ואמ' לשון רבים ונתנו
וערכו כי בכל מצות הכהונה יאמר כן בעבור
שהכהנים רבים יאספו בבית השם לעשות העולה
וברב עם הדרת מלך · אבל אינו עכוב שהרי למד
למטה וערך הכהן אותם · והפשיט ונתח ונתנו
בני אהרן אש אין זה הסדר · שהראוי שיערכו
הכהנים המערכה ואחר כך ינתחו העולה · וכך
היה סדר המערכה בתמיד · וכן מה שאמ' וערכו
בני אהרן הכהנים את הנתחים את הראש ואת
הפדר על העצים אשר על האש ואחרי כן והקרב
והכרעים ירחץ במים · אין האמת שיעשה כסדר
הזה כי הערכה היא הקטרת הנתחי' שצוה למעלה
והקטיר הכהן את הכל ואם כן אין הסדר שיעלה
הנתחים והראש והפדר על האש שבמזבח · ואחר
כך ירחץ הקרב והכרעי' ויקטירם אבל תחלה ינתח
וירחץ ואחרי כן יעלה הכל על האש ויקטיר · אבל
ענין הכתוב שהקדים זריקת הדם ללמד שהיא

קודמת לכל דבר · ואחרי כן שם נקטר האיברי׳
ואמר שיפשיט וינתח להעריך אותם על האש אחר
רחיצת הקרב והכרעים ואז יקטיר הכל כאחרת
וזהו שאמר את הכל והכוונה שהיא הכתוב באיברי׳
עולה וערכו על האש והקטיר לומר שאחר שיסדרם
על האש לא ימתין עד שיבער בהם האש ויאכל
אותם ותעלה מהם הקטרת · וכן מה שהקדים
הפשט ונתח למערכת האש לומר שאין בעולה
הנדבה חובה להקדים לה מערכה כעולת התמיד
שבטוחין ובער עליה הכהן עצים בבקר בבקר
והיא קודמת לכל דבר המזבח כמו שאמרו ביומא

את הפדר · אמר בו אונקלוס ית תרבא וכן דברי
כל המפרשים פה אחד ואין למלה חבר
ולפי דעתי שאינו שם להלכסלים רק לחלב הדק
הפרוס ומבדיל בין הקרבים · והמלה מן הקפטים
פרד שמפריד בין הקרבים העליונים לתחתונים ·
ולכך אמרו ז"ל שהוא פרס הפדר על בית השחיטה
שזהו דרך כבוד של מעלה שהחלב הזה ראוי
לפרסו ולכסות בו וכן נקרא חשוב האימורות לפרסו
על הכל · ואם יהיה שם להלבים כלם יקרא החלב
כן בעבור שהוא השומן הנפרד מן הבשר · וכן
הוא כמו בפי חכמי הטבע כאשר אומר ··

עולה · לשם עולה · אשה · כשישחטם יהא
שוחטו לשם האש וכל אשה לשון
אש · ניחוח · נחת רוח לפני שאמרתי ונעשה רצוני
לשון רש"י · ולא פי׳ הרב מהו לשם האש ובגמ׳ אמרו
לאפוקי כבבא ללא · פירשו בו שישחטם על מנת
להעלות על גבי אש בוערת במערכה לא להעלות
על גבי גחלים אוממות שמתכבות ומולבות ולכך א׳
שצריך לכוין שתאכלם האש לגמרי לא שיצלה בה
מעט והוא מלשון בבן סורר כבשר מבא לאכלו
גמי׳ ובגמ׳ ערוכין וכבכב ומטל׳ · ויש שפירשו׳ בה
לאפוקי גבבא ללא שיתכוין להעלות על גבי אש של
עצים כדכתי׳ על העצים אשר על האש · ולא יחשב
להעלות על גבי אש של קש ושל גבבא כעשבשטם

מה שהיה ה׳ מקשו וגבבא · והנה בכתוב הזה
טעם הקרבנות שהם אשה ריח ניחוח לה׳ · ואמ׳
הרב במורה הנבוכים כי טעם הקרבנות בעבור
שהמצריים והכשדים אשר היו ישראל גרים ותושבי׳
בארצם מעולם היו עובדים לבקר ולצאן המצרי׳
עובדים טלה והכשדי׳ עובדים לשדים אשר יראו
להם בדמות שעירים · ואנשי הודו עד היום לא
ישחטו בקר לעולם ובעבור כן צוה לשחוט הג׳ מינ׳
להשם כדי שיודע כי הדבר שהיו חושבי׳ כי הם
בתכלית העבודה אשר יקריבו לבור׳ ובהם יתכפרו
העונות כי כן יתרפאו האמונות הרעות שהם
מדוי הנפש כי כל מדוה וחולי לא יתרפא כי אם
בהפכו · אלה דבריו ובהם האריך · והנה הם דברי
הבאי ירפאו שבר גדול וקושיא רבה על נקלה
יעשו שלחן ה׳ מגואל שאינו רק להוציא מלבן של
רשעים וטפשי עולם והכתוב אמר כי הם לחם אשה
לריח ניחוח וגם כי לפי שטותם של מצרי׳ לא יתרפא
מחלתם בזה · אבל תוסיף מכאוב כי מחשבת הרשעי׳
הכוכבים לעבוד למזל טלה ולמזל שור שיש להם
כח בהם כפי מחשבותם ולכן לא יאכלו אותם לכבו׳
כחם ויסודם אבל אם יזבחו אותם לשם הנכבד זה
כבוד להם ומעלה והם עושים כך הם המנים כמו
שאמר ולא יזבחו עוד את זבחיהם לשעירים ·
ועשי העגל זבחו לו · והרב אומר שהיו מקריבין
ללבנה בכל ראשי חדשיהם · ולשמש בעלותה
במזלות הידועות להם בספריהם · ויותר תתרפא
המחלה באכלם אותם לשובע שהוא אסור להם
ומגונה בעיניהם ולא יעשו כן לעולם · והנה נח
בצאתו מן התבה עם שלשת בניו אין בעולם מצרי׳
או כשדים הקריב קרבן וייטב בעיני ה׳ · ואמר בו
וירח ה׳ את ריח הניחוח וממנו אמר אל לבו לא אוסי׳
לקלל את האדמה בעבור האדם · והבל הביא גם
הוא מבכורות צאנו ומחלביהן וישע ה׳ אל הבל ואל
מנחתו · ולא היה עדיין בעולם שמץ ע"ז כלל ובלעם
אמר את שבעת המזבחות ערכתי ואעל פר ואיל

במזבח ואין דעת עליה לשאול ממנו׳ אמונו רצות
ולא נכשל בכך · אבל עשה כן לקרבה אל האלהים
כדי שיחול עליו הדבור · ולשון הקרבנו את קרבנם
שימי לאשי ריח ניחוחי והעולה שלא יהיה בהם שום
תועלת וכן רק עולות עז׳ מדעת השוטים ויותר
ראוי לשמוע הטעם שאומרים בהם כי בעבור שמעשי
בני אדם נגמרים במחשבה ובדבור ובמעשה צוה
השם כי כאשר יחטא יביא קרבן יסמוך ידיו עליו
כנגד המעשה ויתודה בפיו כנגד הדבור · וישרוף
באש הקרב והכליות שהם כלי המחשבה והתאוה
והכרעים כנגד ידיו ורגליו של אדם העושים כל
מלאכתו ויזרוק הדם על המזבח כנגד דמו בנפשו
כדי שיחשוב אדם בעשותו כל אלה כי חטא לאלהיו
בגופו ובנפשו · וראוי לו שישפך דמו וישרף גופו
לולא חסד השם שלקח ממנו תמורה וכפר הקרבן
הזה שיהיה דמו תחת דמו נפש תחת נפש · וראשי
איברי הקרבן כנגד ראשי איבריו והמנות להחיות
בהן מורי התורה שיתפללו עליו · וקרבן התמיד
בעבור שלא ינצלו הרבים מחטוא תמיד · ואלה
הדברים מתקבלים מושכים הלב כדברי אגדה ·
ועל דרך האמת יש בקרבנות סוד נעלם תכנס בו
ממה שאמרו רבותי׳ בספרי ובסוף מנחות אמר ר׳
שמעון בן עזאי בא וראה מה כתו׳ בפרש׳ הקרבנות
שלא נאמר בהם לא אל ולא אלהיך ולא אלהים ולא שדי
ולא צבאות אלא י׳ שם המיוחד שלא ליתן פתחון פה
לבעל הדין לחלוק · ושמא תאמר לאכילה הוא צריך
ת״ל אם ארעב לא אומר לך וגו׳ · לא אמרתי לכם
זבחו אלא כדי שיאמר ויעשה רצוני · ובתחלת ת״כ
ר׳ יוסי אומר כל מקום שנאמר קרבן אמור בו ה׳
שלא ליתן פתחון פה למינים לרדות אלא דבריהם ז״ל
ואמת כי בפרש׳ הקרבנות לא נאמר לא אל ולא אלהים
אבל מצינו והעולה שם עולות ליי׳ אלהיך וכתו׳ לחם
אלהיהם הם מקריבים · וקדשתו כי את לחם אלהיך
הוא מקריב · וכן במזמור המזכה זבח לאלהים תודה
ושם כת׳ כי מעלו אבותינו ועשו הרע בעיני יי׳ גם

שנגרו דלתות האולם ויכבו את הנרות וקטורת לא
הקטירו ועולה לא העלו בקדש לאלהי ישראל · אבל
הטעם כלו מבואר בתורה שנאמר את קרבני לחמי
לאשי · ואמר להם אשה שהם לשם לאשה ומנמן
לאשים ואשה מלשון אש · ואמ׳ ר״א שהוא שם תאר
וטעמו קרבן אש והוא תאר למלת הכל ובמנחה
שאמ׳ והקטיר הכהן את אזכרתה אשה ריח ניחוח
יהיה תאר לקומץ ואינו כן אבל אשה שם כמו אש
ועולת אשה כמו עולת האש · וריח ניחוח ליי׳ וכן
כלם כי טעמם כמו להם אשה אבל לא אמ׳ אש ואמ׳
אשה כמשמעו כאשר הראה אותך בהר במכון
תורה · והנה הקרבן במדת הדין והזבח לשם יי׳
לבדו שלא יתכוין לדבר בעולם רק לשם יי׳ לבדו ·
וזה טעם עולה הוא אשה הוא · ולכך אמ׳ הכתו׳ כי
את אשה יי׳ לחם אלהים הם מקריבים כי הם לאשי
יי׳ קרבן אלהים ולכך אמרו שלא יזכר בשאר שמות של
קרבנות לא אל ולא אלהים · אלא אשה ליי׳ ריח ניחוח
ליי׳ כי הכוונה ליי׳ לבדו תהיה לא יכוין המקריב ולא
יעלה במחשבתו רק לשם המיוחד והוא מאמ׳ רז״ל
ריקן כל העבודות כלן לשם המיוחד · ובת״כ ליי׳ לשם
מי שעשה את העולם · והוא מה שאמר המזמור
זבח לאלהים תודה ושלם לעליון נדריך כי יי׳ עליון נורא
מלך גדול על כל הארץ · ואין מדרין אלא לשם
המיוחד · והוא שאמ׳ שם אלהיך אנכי · לא על זבחיך
אוכיחך כאשר אמ׳ אנכי יי׳ אלהיך · וזה טעם המזמור
כלו שאמ׳ אל אלהים יי׳ דבר ויקרא ארץ שהזכיר שם
מלא על עולם מלא · והזכיר שם הקרבנות · והוא
שנאמ׳ יעלו על רצון מזבחי ובית תפארתי אפאר ·
יאמר שיהיו הקרבנות על רצון שהוא מזבחו ובית
תפארתו יפאר בעלותם לריח ניחוח · והנה ניחוח מן
נחת רוח אליהו על אלישע ותנוח עליהם הרוח · וכל
קרבן לשון קריבה ואחדות לבר׳ אמ׳ ועולה לא העלו
בקדש לאלהי ישראל כי העולה בקדש תהיה לאלהי
ישראל · והמלך לומ׳ לנביא עתה הקרבנו ואמ׳ אם
תערבו לא אוכל בלחמך שאם יעשה לו לחם לא

יקבל ממנו · כי הוא כבעל זבח תועבה לשם · אבל
אם תעשה עולה לא לבדו תעלה והקים לרצונו על
אשה לה' ואז עולה בלהב המזבח והנה הענ' מאחר
מפורש ולא כתוב יכפר בעדו ·· **ואם** מן
הצאן קרבנו · הפרש הזו בעולת
הצאן · ודינה כדין עולת הבקר בכל מעשיה · ולכך
קצר בכאן ולא הזכיר וסמך וכרכה והוסיף עוד על
ירך המזבח צפונה לפני ה' לבאר כי לפני ה' שכתו'
בבן הבקר הוא ירך המזבח צפונה · ופי' ירך המזבח
צדו · והוא בכאן למד כי כבש המזבח בדרום וגם
פני המזבח שבאמ' בכאן לפני ה' על פני המזבח וטע'
השחיטה שהיא בצפון כבר פירשתיו · ואמ' סביב על
המזבח סביב כי הוא המזבח הנזכר אשר פתח
אהל מועד ולא הזכיר והפשיט שכבר הוזכר · ואמ'
וערך הכהן אותם ללמד כי די בכהן אחד כמו
שפירשתי · כי הפרשיות למדות זו מזו מה שחסר
באחת ביאר באחרת ·· מן התורים או מן
בני היונה · ביאר הכתו' בשני המינין הקטן בעבור
שהם מצויין והזולן להמצא כאשר הזכירו רבותי'
בשור שה כשבים ושה עזים · שיקריב מן הגדולים
על חטאו ולא יצטרך לשאת כלו תלוי וקשה לגדל
צאן לעני · אבל רבה בתורים הגדולים מן בעבור
פרישותם והלבנים ידוע מהם שמי שאבד זוגו
לא יזדווג לאחר לעולם · וכן ישראל לבני ה' שהם
ולא ידבקו באל אחר לעולם · אבל היונים הנאים
מאד והנאותם יתפרדו ויאכלו על כן לא בחר
מהם אלא הקטני קודם שיזדווג כי היונה בקטנות'
או תוספת יאהבנה בכן גדולה יותר מכל העופות ·
ויזכירו רבותי' כי כל העופות אם יגע אדם בקן
שלהם לקחת מהם אפרוחים או ביצים ישנאוהו ולא
יקננו בו לעולם · והיונה לא תשנאו בשום ענ' וכן
ישראל לא יחלפו בראש ותורתם לעולם · אלא או
יהודי או טוב ולא בחר בתרנגולין לומר ומתם ·
והרב אמ' בעורך הנשמים כי הטעם בהקרבת
גדול התורים ואפרוחי היונים כי הוא הטוב שבהם
מפני שהגדול בהם אין ערבות בו · ואין זה אמת
כי קטני יונים כמוהם שאין ראויים לאכלה מפני
רכות ערבות שבהם · אבל אם נאמר לטבעם —
באהבה יתכן שבחרו לגדלתם כי התורים בגדלתם
אוהב הבעל · ואפרוחי היונים בגדלתם לתועלת
גדולה במטעמי האיברים כפלג ומוח כו ··
והקריבו הכהן אל המזבח · הקריבה
הזו היא העלאה שיעלה
הכהן אל המזבח וגם ימלוק אותו שהמליקה אינה
אלא בראשו של מזבח ומפני זה דרשו הכהן ועולה
על לב שחוזר קרב לגבי המזבח · א"כ למה נאמר
הכהן ומלק · מלמד שלא תהא מליקה אלא בעצמו
של כהן · ומלק והקטיר ונמצה · אי אפשר לומר כן
מאחר שהוא מקטיר הוא מונח אלא מה הקטרה
הראש בעצמו והגוף בעצמו אף מליקה הגוף בעצמו
והראש בעצמו · ופשוטו מקרא מסורס הוא ומלק
והקטיר וקודם הקטרה ונמצה דמו כבר לשון רש"י
ולא יתכן עוד שימלוק את הראש ויקטירנו ואחר
כן ונמצה דם הגוף על קיר המזבח והקטיר אותו
לפי שאין איברים קרבים לעולם בשום קרבן אלא
לאחר הרצאת דמים כי הדם הוא בנפש יכפר בכל
הקרבנות ולפי דרשו כשלא בא הכתו' אלא להקיש
מליקה להקטרה שיהא בשתיהם הראש בעצמו ·
והגוף בעצמו · אבל פשוטו של מקרא ומלק את
ראשו להקטיר המזבח ילמד על המליקה שתהיה
להקטיר הראש כאשר יקטיר הגוף כמו שאמר
והקטיר אותו הכהן · כי דרך הכתו' בכל הקרבנות
עוד כן כמו שפירשתי בנותחי העולה · אבל אמר
בכאן והקטיר אותו הכהן ולא אמר והקטיר את
הכל כי שתי הקטרות הן יקטיר הראש · ויסיר —
המוראה ושסע אותו ויקטיר הגוף כמו ששנו
בזבחים ·· **והסיר** את מוראתו · מקום
הראי' זה הזפק · במשנתי · עם
בני מעיו · ונוצה לשון דבר מאוס · וכן כי נצו גם
נעו וזהו שתרגם אנקלוס בזוכלתי · וזו ילדרשו של

אבא יוסי בן חנן שאומ' מטל את הקורקבן עמה'
ורבותי' אמרו קודר את הזופק בסכין כעין ארובה
ונוטלו עם הנוצה · לשון רש"י · ואינו נכון שאין המל'
בשום מקום אל לשון טנפה ממש · וכן כי נע נש
כנע יאמר כי הטנפה טנפה לעשף במקומו מפשט הנבלה
וגם ימעט שם שלא מצאו ממנו · וכמוהו כי נצא
תבא · ומתרגם קירוס אומ' כי אחרי אתקוטטו אף
אטלטלו · עשאו מן כי ינצו אנשים יאמ' כי הם נצים
בכל הענינים ומורדים מהם ולא יוסיפו לנער בהכם
ויפה פי' אבל לשון טנפה לא ימצא בדברי הרב ·
ומדרשו של אבא יוסי בן חנן שהצריך ליטול את
הקרקבן עמה מפני שהזופק והוושט עם הקרקב'
כלן המאכל הכל בכלל מראתו כי הקרקבן יעשה
הראוי · ולא חלק אבא יוסי כלל על מה שאמ' הל'
יטלנו עם הנוצה שהרי שניהם במשנה באו לענף
והסיר את המוראה ואת הנוצה ואת בני המעים
היוצאין עמה והשליכה לבית הדשן ומשנה זו משנת
אבא יוסי היא והכתוב מוכיח · ודעת אונקלס כדעת
רז"ל שאינו מסיר רק הזופק בנוצתו עם האוכל
הכמוס בו · שהוא המוראה · ולפי שהכהן תופס
בזופק ומסיר בו את המוראה אמר ית זפקיה
באוכלשה כלו הוא אוכלשה בזפקיה · כי אוכלשה תרג'
מראתו · וזפקיה תרג' בנוצתה שהכתוב אומר
שיסיר המראה שהוא האוכל בנוצה שעליה שהוא
הזופק בשערו ובנוצה שעליו · וכך אמ' אונקלס אחרי
בשמי מעדיה וכפי העברי · ויאמר אחרי שמי
במעדיה אבל הפך תרג' לצורך ענין שידע בו ·
ותרגם ואת שתי קצות שתי העבותות כן בהפך ·
וית תרתין גדילן דעל תרין סטרוהי וכן רבים ··
ושסע אותו בכנפיו · עם כנפיו אינו צריך למרוט
כנפי נוצתו · כנפיו נוצה ממש לשון רש"י · ואינו
נכון שא"כ לא יזכיר הכתו' מלוי זה מקום ישסע
אותו אם מלפניו אם מגבו · אבל פי' ושסע אותו
במקום כנפיו כי הבית הכל כאומר באחרון
בבית או בשדה · ואין כנפיו נוצה אבל הוא ככל

כנפים שבכתו' כנפי כל כנף · יפרוש כנפיו לתימן
וכן בכנף מעילו · ונוצה הוא השער אשר על גוף
העופות כענין שכתו' הנשר הגדול גדול הכנפים
ארך האבר מלא הנוצה וכך טעם הכנפים והנוצה
טמאות מטמאין ומתטרפות ואמרו פרט לחרטום
ולצפרנים לכנפים ולנוצה ·· **ויצק** ונתן
והטעם מלמד שיצקה ובללה בפרש
בו' · הכהנים וקמץ מהקמיצה ואילך מצות כהונה
לשון רש"י וצריך שנבאר שאין מצות כהונה מתחלת
בקמיצה שהרי הגשה קודמת לקמיצה · והיא
פסול בזר כמו שאמ' והקריבה אל הכהן והגישה אל
המזבח ואחר כך והרים הכהן את אזכרתה שהוא
הקומץ הרי שהכהן הוא מגישה אל המזבח לקרן
מערבית דרומית ואחר כך קומץ · וכך שנינו
הסמיכות והתנופות והגשות והקמיצות מצותן
באנשים ואין מצותן בנשים ואמרו הגשות דכתיב
ואת זאת המנחה הקרב אותה בני אהרן ולא בנו'
אהרן · אל' ההגשה בבני אהרן היא · אבל מה
שאמרו מהקמיצה ואילך מצות כהונה · כוונתם כי
מהקמיצה זו האמורה בפסוק הזה ואילך מצות
כהונה ולא בדברים שהקדים הכתו' בכאן לקמיצה
שהרי בפרש' זו הוזכר יציקה · ונתינת לבונה והבא'
אל הכהן וקמיצה · ולא הוזכרה כאן הגשה אל
המזבח נמצא שכל האמורין כאן קודם קמיצה
כשרין בזר שהם יציקה ובלילה והבאה ··
כל המנחה אשר תקריבו לי"י לא תעשה
חמץ · אשר לבא המנחה חמץ · ואחר
כך אמר לא תקטירו ממנו לאסור שלא יחמיץ
הקומץ ויקטירנו ויכנס בכלל לא תקטירו ממנו
אשה לי"י כל הקטרה כגון קטרת הסמים
שבפטמין אומרים יפה היה הדבש לקטרת אלא
שאסרתו התורה · ואמ' ממנו לאסור מקצתו כלומ'
חצי קומץ וכן על ערום לעקה מרבוי הכתו' שאמ'
כי כל שאור כמו שמפורש במנחות ובפסחים ·
וטעם הכתו' שיזכר מנחה היא ויכתוב הוא · וכן

פ

בכל מקום מפרשת הנה אנכי שולח מלאך · וכן
האשה ההיא בעבור שהנקבה נכללת בזכר בכח ·
וטעם השאור והדבש · יתכן שהוא כדברי הרב
במורה הנבוכים · אמר שמצא בספריהם שהמנהג
היה לעובדי ע"ז להקריב כל מנחותם חמץ ולערב
הדבש בכל קרבנותיהם · ולכן אסרם לגבוה · והנה
אמרו ז"ל במצבה שהיתה נבחרת בימי אבותינו ואחר
שנאה השם מפני שעשאוה חק לע"ז · כמו שאמר
אשר שנא י"י אלהיך · ובטעם המלח אמר בעבור שהם
ימאסו אותו ולא יקריבוהו כלל · ויתכן מפני שאינו
דרך כבוד להיות לפני השם הפת מבלי מלח כטעם
הקריבהו נא לפחתך ולבד מטעמו הטעמי והדרש אינן
שעשאן מלח · או שיש בכל אלה סוד נעלם ממנו ·
ואמר הכתוב בשאור ובדבש לשון רבים כי עם אהרן
ובניו ידבר ויזהיר ואמר וכל קרבן מנחתך במלח ועל כל
יזהיר כי מנחה המנחה שאמר כי בתחלת הספר ואם
מנחת מרחשת קרבנך · והטעם כי המלח כשרה
בה כמו ימתיק ובשלה · והטעם על כל קרבנך תקריב
מלח · על כל קרבנותיך של הקרבנות טעונים מלח
כמו המנחה · ולא תשבית מלח ברית אלהיך
שהברית כרותה למלח מששת ימי בראשית שהובטחו
המים התחתונים שיקרבו במזבח במלח ובנסוך המים
בחג לרש"י · ומדרש רז"ל הוא · ור"א אמר על הפסוק
הכנסיתך בברית · והשבעתיך שלא תקריב הפת
ולא יאכל כי הוא דרך בזיון · ובעבור שהוא ברית
בקרבנות יעשה הכתוב זאת הברית אב לכל הבריתות
ויאמר במתנות הכהונה ובמלכות בית דוד ברית
מלח כי הוא קיים כברית המלח בקרבנות אבל ר"א
פירש שם ברית כרותה מגזור ארץ מלחה ומקום
המלח נכרת ואין טעם לדבריו · ומפני שאמר בכאן
ברית אלהיך ולא אמר ברית י"י כלשון הפרשה והדרך
כל הקרבנות או שאמר ברית אלהיך את סוד כי עם
כי המלח מים ובכח השמש הבא בהם יעשו מלח ·
והמים בתולדתם ירוו הארץ ויולידו ויצמיחו · ואחרי
היותם מלח יכריתו כל מקום ישרפו · לא תזרע ולא
תצמיח והנה הברית כלולה מכל המדות · והמים
והאש באים בה ועדיה תלויה · ובאה הממשלה
הראשונה ממלכת השם כמלח · שיתן טעם בכל
המאכלים והקיום והכרית במשחיתה · והנה המלח
כברית · ולכן אמר הכתוב הלא לכם לדעת כי י"י אלהי
ישראל נתן ממלכה לדוד על ישראל לעולם ברית מלח
כי היא מדת של דוד · ולכן אמר בקרבנות ג"כ ברית
מלח עולם הוא כי הברית מלח העולם בו יתקיים
ויכרית · וכבר הורתיך להתבונן מדבריו במקומות
אחרים שלא תמצא הלשון ברית מלח עולם היא ··

ואם תקריב מנחת בכורי' לי"י הרי אם משמש
בלשון כי שהרי אין זו רשות · שהרי
במנחת העומר הכתוב מדבר שהיא חובה וכן ואם
יהיה היובל לרש"י · ונכון כי בעבור שלא יצוה עתה
לעשות המנחה הזאת אמר כן · יאמר אם תקריב
מנחת המחבת תעשנה כן ואם תקריב מנחת
מרחשת ככה תעשה · ואם מנחת בכורים תהיה
המנחה אשר תקריב כמשפט הזה תעשה אותה
והנה היא כפשוטו · וטעם ואם יהיה היובל כי
אמרו גם אם ינחלו בני ישראל את הארץ כל הימי'
ויזכו לקדש שנת היובל לא תחזור לנו הנחלה ואפש
ג"כ שאמר ואם תקריב מנח' בכורי' כאומר אם יביאך
י"י אלהיך אל הארץ ותקצור את קצירה ותביא מנחת
בכורים כן תעשה אותה כי ירושת הארץ בתנאי
יזכרנה להם כמו שאמר כי אם שמור תשמרון את
כל המצוה הזאת והוריש י"י את כל הגוים · וכן
במקומות רבים ·· ואם זבח שלמים קרבנו
אם זכר · או נקבה הטעם בעולה שיהיה זכר
ובשלמים שיהיו אם זכר אם נקבה · ובחטאת שיהיה
נקבה דבר בגוף הוא כי העולה כשמה · והשלמים
מלשון וכל חפצי ישלים · אבטחם שלמות והחטאת
לכפר פשעו במנחה ההולכת לפניו וכבר כתבתי כל
זה והאשם זכר בעבור כי החטאת בחייבי כריתות
שתשוב הנפש אל האלהים אשר נתנה והאשם לא יבא
על חיוב כרת ובשלו הוא לריח ניחוח כעולה וכאשר

הנשיא בעבור כי הוא המולך אשר לו המשפט ו
ומוציאם מלחמות השם ועל פיהם יהיה כדרך שאמרי
ע"ז ·· והקטירו אותו בני אהרן כמו לאשה הנזכ'
והקריב מזבח השלמי' אשה לה' והוא שוה עם מה
שאמ' למטה והקטירם כי שם ירמוז לכל האמורי'
ומדרשו והקטירו אותו והקטירו והקטירם מה ת"ל
והקטירו אותו הכשר ולא הפסול והקטירו שלא :
יערב חלבים בחלבים והקטירם כלם כאחת ::

חלבו האליה תמימה · שם חלב בלשון הקד'
השומן הנפרד שאינו עם הבשר כ
כדבר אחד כי השומן המתערב בבשר שאינו נפרד
ממנו יקרא שומן כענין שאמ' הכתו' וישמן ישורון
ויבעט ויאכלו וישבעו וישמנו השמן לב העם הזה
ובשרי כחש משמן והיה דשן ושמן כמו חלב ודשן
תשבע נפשי · וכן בכל מקום והחלב הוא הנפרד
אשר עליו קרום ונקלף לא יתערב הלשון בשום
מקום כאמרם בשר שמן לא בשר חלב ונ"ל בשאר
לשונות הגוים שמותיהם חלוקים ויאמ' דרך השאלה
בכתו' בקרימכם את חלבו ממנו כי הטוב אשר
יורש מן הבהמה יכנה אותו בחלב · כאשר החלב
מורם בקרבנות חלב כליות חטה · ידמה החטה
לכליות והחלב אשר בם כאשר יאמ' ודם ענב ואין
היין דם ואכלו את חלב הארץ שיאכלו כל חלב טוב
ושבחו שם וכל הזה דרך משל · והנה אין באליה
חלב כלל אבל יש בה שומן שאינו נפרד כמו שיש
בכל בהמה טובה ירכותיה והידוע הרופאים בטבעם
שאין החלב נעשה לעולם סמוך לעור ולא באבר
שיתנועע תמיד ואמרו כי טבע השומן שאינו נפרד
מן הבשר בגלגלת ובגידין · ובאליה הוא חם ולח
והנפרד מן הבשר כמו אשר על הכליו' קר ולח וגם
ועבה וקשה להתבשל באצטומכא וממהר לבלות
ויולד לחה לבנה וסותם א"כ הכתו' שאמ' כל חלב וכל
דם לא תאכלו אין שומן שעל גבי האליה בכללם א
אין חלב בשמו ולא בטבעו ואם היה כל שומן חלב
א"כ יאסר כל שומן שבבהמה בכתפות ובגידין כי

הכתו' לא אמ' כל חלב אשר יקריבו' לה' לא תאכלו'
אבל אמ' כי כל הבהמה אשר תקרב על גבי המזב'
יאסר כל חלב שבה · ולא יתכן שנאמ' שיאסר מה
שנקריב מן הבהמה שא"כ יהיו הכליו' והיותרת על
הכבד אסורין אבל כל הנקרא חלב כאשר אעפ"י ש
שאינו קרב למזבח כגון החלב שעל הטחול ושאינו
נקר' חלב מותר אעפ"י שהוא קרב כגון הכליו' והיות' ל'
והכבד והאליה וכן אמ' הכתו' במלואי' בשוי ולקחת
מן האיל החלב והאליה ובמעש' ויקח את החלב ואת
האליה כי אין האליה חלב והכתו' הזה שאמ' חלבו האלי'
תמימה פירושו שיקריב ממנו חלבו באליה תמימ'
כי כאשר יסיר האליה תמימ' עד העצה יוסר עמה
חלב רב אשר הוא מחובר בה בגבי הפנימי' · וכך
אמרו בת"כ להביא את החלב הסמוך לאליה זה חלב
שבין הפקוקות ועל דעתי עוד שישוב הכתו' הזה
כמו הכתו' האחר ואת כל חלבו יקריב ממנו את
האליה אף כאן יאמ' והקריב מזבח השלמים אשה
לה' כל חלבו יקריב ממנו את האליה אף כאן יאמ'
והקריב מזבח השלמים אשה לה' · בשני הפסוקים
יכלול תחלה שיקריב כל חלבו ואח"כ יפרט ויזכיר
כל מה שיקריב ממנו · ואין כל הנפרטים חלב כי שתי
הכליו' והיותרת על הכבד אינן בכלל חלב כלל · וכן
לא אמ' שיהיו כמו השמיני ואת החלב ואת הכליו' ואת
היותרת מן הכבד הוסר החלב לבדו ושאר הקרבי'
לבדן כאשר אמ' מן האיל החלב והאליה א"כ אף האלי'
אינה בכלל חלבו אבל אמ' שיקריב מזבח השלמים
כל חלבו ואח"כ פי' כל הקרבני' אשר הם חלב ואשר
אינם חלב והכתו' שאמ' בחטאת ואת כל חלבה יסי'
כאשר הוסר חלב מעל זבח השלמי' אינו עומד בחל'
לבדו שא"כ לא יהיו הכליות והיותר' מן הכבד קרבי'
בחטאת אבל טעמו שיסיר החלב עם כל המוסרי'
עמו בזבח השלמים והזאת כל חלבה יסיר כאשר
הוסר חלב הכשב מזבח השלמי' שיסירם כהסרת
זבח השלמי' עם כל המוסרי' שם לבדו הט' בחלבה
והוסיפו החלבי' על האשות ויקטר החלבי' המזבח

עם כל המוסרים עמהם והוצרכתי להאריך בזה
לסתום פיהם של צדוקים ימח שמם כי כדברי תר׳
כאמר ענה כסיל כאולתו ואמרו הוי שקוד ללמוד
תורה ודע מה שתשיב לאפיקורוס והגאון ז׳ סעדיה
אמר להם שאמ׳ כי חלבו הטוב הכר וו חלבו והטוב
ורא׳ הטיב שהיה ראוי להיות חלבו טוביתו׳ או החלב
הטוב ואיננה השובה׳ כי מנתם וכל ישראל וזקניו
ושופטיו ושוטריו׳ ועוד אומר טעות גדולה שטעה
רב׳ בטעותיו עמהם הרע לאמר מהם אבל פי׳
הגאון אינם נכון וכש׳ שאינם מוכרח להתיר בו ׳
והאומר שטעו רז״ל כל חלב שור וכשב ועז שלא אסר
אלא חלב השוק בכלו מדרש הגאון הוא׳ אבל שלא
ליתן פתחון פה לבעל הדין לחלוק הוצרכתי לראיות
וטענות שכתבתי ׳׳ ואם עז קרבנו׳ הזכיר
המין אם מן הכשבים קרבנו כדעת הנקבה שאמ׳
מן בני שנה וכן מה שאמ׳ בעולה מן הכשבים או מן
העזים שמינים׳ ועל דעתי לא יקפיד להזקיקים בשם
הבהמות כי בדברים שם אחד לזכר ולנקבה כגמל
וחמור ושפן וארנבת וחזיר וכעופות יונה ותור וגם
במינים שיש להם שמות לזכר ולנקבה׳ כגון שור
ופרה כבש וכבשה תיש ועז לא יקפיד ויאמר שם
ושור לנקבה כענין שכתוב ושור ושה אותו ואת
בנו והוא בפרה וכבשה כלבד כדעת האומר אין
חוששין לזרע האב וכן מן העזים זכר תמי׳ יקריבנו
מן התישים ואם עז קרבנו זכר או נקבה וכן אם לא
תגיע ידו די שה כשבה או שעירת עזים ׳׳
נפש כי תחטא בשגג׳ בעבור היות האשם בנפש
והיא השוגגת הזכיר כאן נפש וטעם הקרבנו׳ על
הנפש השוגגת מפני שכל העונו׳ יולדו בגלוי בנפש
והם מום בה ולא תזכה להקבל פני יוצרה רק
בהיותה טהורה מכל חטא ועל זה היו טפשי העמי׳
זובחים לבאר לפניו ולכן הנפש השוגגת תקרי׳ קרבן
שתזכה להקרבה אל האלהים אשר נתנה ובעבור זה
ג״כ הזכיר נפש׳ ורז״ל דרשו נפש לרבות הגרי׳ והעבדי׳
ולא הזכיר בחטאת המשיח ובפעלו ונשלם ע׳ כאשר

הזכיר בשאר החוטאים בקהל ובנשיא ובהדיוט אולי
לרוב מעלתו לא יתכפ׳ ונשלם ע׳ לגמרי עד שיתפלל
ויתחנן לפני אלהיו כי מלאך ה׳ צבאות הוא וכדי להיו׳
נקי וטהר ידים ולא הזכיר כאן בפרים הנשרפים
בהקטרת האימורים ריח ניחח ולא אשה לה׳ וטעמ׳
בעבודות מהם חלק בחוץ אינם לאשה לה׳ ובשעי׳
הנשיא הזכיר כפרה ולא הזכיר ריח ניחוח לה׳ ב׳
בעבור היות הקרבן שעיר ובחטאת היחיד הזכיר
ריח ניחח לה׳ ולא הזכיר אשה כי ידוע שהוא אשה
כי הכוונה כלה באשי ה׳ והמשכיל יבין ׳׳
ונודעה החטאת אשר חטאו עליה׳ ידוע כי לא
יקרים חטאות עד שידעו שחטאו אבל דרך הלשון
שיאמ׳ וכאשר יודע להם שחטאו יביאו קרבנם ולא
הזכיר כן במשיח כי אין צורך׳ ויתכן שיטעם שלא
יתחייב בחטאת הזאת אלא בידיעה לא על הספק
כאשר באשם תלוי׳ ורבותי׳ דרשו שאם ידעו שהורו
וטעו מה שהורו יכול יהו חייבי׳ ת״ל ונודעה החטא׳
ולא שידעו החוטאים ולא הזכיר כן במשיח בעבור
שאמ׳ לאשמת העם הרי משיח כצבור ׳׳
אשר נשיא יחטא לשון אשרי אשרי הדור שהנשיא
מביא כפרה על שגגתו ק״ו׳ או הודע אליו חטאתו
הרבה או יש שמשמש בלשון אם ואם במקום או׳
וכן או נודע כי שור נגח הוא לרבנ׳ ורא׳ כת׳ אשר
נשיא יחטא הפך אשר יחטא נשיא׳ והוא דרך
למעלה ואם כל עדת ישראל ישגו כמו אמ׳ ואם אשר
יחטא הוא נשיא או הודע אליו אחז הכתו׳ דרך קצר
והטעם שיודע לנשיא מעצמו שחטא או הודע אליו
הודיעו איש אחר שראהו ויהיה הנקדו׳ הודע פעל
עבר כמו וקנה לדויאשר המודיע כמו אשר ילדה
אותה ללוי ואין צריך לכל זה כי שמושי אשר רבים׳
יש מהם יורו על הזמן כמו כאשר בא יעקב מפדנ׳
כאשר בא יוסף אל אחיו כאשר כלו לאכל את השבר
ודומיה אף כאן כאשר נשיא יחטא ויאשר כהקמע
וכן את הברכה אשר תשמעו כאשר תשמעו אשר
ראיתם את מצרים כאשר ראיתם שבעת ימים׳׳

תאכל מצות אשר צויתך כאשר צויתך׃ ופעמים
תחסר המלה הזאת כמו ויסירם מגבירה אשר
עשתה מפלצת לאשרה כאשר עשתה כטעם
בעבור כמו באשר את אשתו׳׳ וטעם או הודע
אליו על ואשם יאמר כשיעשה אחת מכל מצות ה׳
אשר לא תעשינה ואשם להיות עליו ענש או הודע
אליו ויתכפר לו בקרבנו וטעם או יקיה אשם או יבי׳
קרבן ויתכפר לו׳׳ וטעם ה׳ אליו לומ׳ כי אעפ׳
שהוא המלך האדון שאין עליו מורא בשר ודם יש
לו לירא מה׳ שהוא אליו כי הוא אדוני האדונים׳ וכן
למען ילמד ליראה את ה׳ אליו כלו׳ שישים לו לבו כי
יש עליו עליון שהוא אליו אשר בידו נפשו וממלכתו

ואת דמו ישפך על יסוד מזבח העולה׳ הוא
הנזכר׳ אבל דרך הלשון להזכיר השם
במקום הידיעה׳ וכן וסמך את ידו על ראש השעיר
ושחט את השעיר ורז״ל דרשו מה שדרשו כי תורת השם
תמימה אין בה חסר ויתר׳׳ והוא עד או ראה או
ידע שהיה שלשה עניני׳ כי אינו עד בלא ראיה ובלא
ידיעה אבל יאמר ששמע קול אלה שהשביעו עליו
להעיד בדבר שהוא עד בין בראיה בין בידיעה אם
לא יגיד ישא עונו׳׳ והנה לא נתחייב בקרבן הזה
אלא א״כ יודע עדו שיזכה ממנו השביע אותו בדין
ולכך אמרו ז״ל יש עדות שתחלתו בראיה בלא ידיעה
ויש שתחלתו בידיעה בלא ראיה כיצד מנה מניתי לך
בפני פלוני ופלוני וטוען לא היו דברים מעולם יבאו
ויעידו זו היא ראיה בלא ידיעה מנה הודית לי בפני
פלוני ופלוני יבאו ויעידו זו היא ידיעה בלא ראיה׳׳
ועל הפשט אינו צריך לראיה בלא ידיעה אבל או ראה
שהוא ראה הגזל או המקח לנכרי או ידע ששמע
אותם מודים במעשה הזה בפני עדים ולא ראה
המעשה ולא אמר כאן ונעלם ממנו כי הוא חייב
במזיד או בשגגת השבועה עם זדון העדות׳ אבל
אם היה שכוח בעדות בשעת שבוע׳ אינו עליו כלום׳
ונעלם ממנו והוא טמא׳ שנעלמה ממנו
הטומאה ואשם באכלת קדשים או בביאת המקדש

לרש״י׳ ואין הכוונה שיהיו אכלת קדשים וביאת
מקדש כלמדים יחד ואשם כי בכל הקרבנות למעלה
לא כן אבל הפרש הזה הוא בדבר הטומאה כי מפני
שאין בנגיעת נבלה ושרץ שום חטא ולא הוזכרו
מטומאה אלו הכתובים אלא שיתחייב הכתוב בנגיעתם
קרבן אבל אמר כי כאשר יטמא האדם ונעלם ממנו
הטומאה או כאשר ישבע ונעלם ממנו השבוע׳ ויאשם
בהעלמה של אחת מאלה יתחייב להביא קרבנו ושידוע
שאין בהעלמת הטומאה חטא זולתי שיאכל קדשי׳
או יבא למקדש ואין בהעלמת השבועה חטא זולתי
שיעבור עליה וזהו ישוב פשוטן של המקראות בפרש׳
זו ורז״ל בא עד מדרשים לחזוק הענין הזה׳׳
והתודה אשר חטא עליה והביא את אשמו אין הכל
כן אבל הוא מצוה החטאת וסומך עליה ומתודה
כמו ששנה להלן וסמך אהרן את שתי ידיו על ראש
השעיר החי והתודה עליו אבל לא אמר כאן וסמך ידו
בעבור שפי׳ בכל החטאות למעלה שהן טעונות סמיכ׳
וכן בקרבנות הנדבה ולא פי׳ הוידוי למעלה כשאר
החטאות׳ ועל הפשט יראה שאמ׳ בכאן והתודה
בעבור כי שבועת העדות יביאו קרבן עולה ויורד וכן
בשבועת הפקדון הוזכר והתודו את חטאתם אשר
עשו אבל בחטאות השגגה לא הוזכר וידוי אבל על
רז״ל והתודה אשר חטא עליה על כל הנזכרי׳ בפרש׳
אף טומא׳ מקדש וקדשיו ושבועת בטוי שקרבנם
ובשאר כל החטאות כלמדים מכאן אבל הוזכר הוידוי
בכאן מפני ששבועת העדות ושבוע׳ בטוי אינן בזדון
כרת והצריכן וידוי וכש׳ למעלה בחטאות הקשות
שיתודה על חייבי כרתות׳ ואמרו ז״ל כי והתוד׳ אשר חטא
עליה כלל לכל חטאות שטעונות וידוי׳ והכתוב בפרש׳
נשא ואשמה הנפש ההיא והתודו את חטאתם אשר
עשו להביא כל האשמות כדמפרש בספרי ושם דרשו
הנפש הזה בע״ב והתודו לכל המיתות שיתודו וידוי
ואם לא תגיע ידו די שה הקל הכתוב על העוש
כאן להביא קרבן עולה ויורד ויתכן הטעם בשבעו׳
מפני שאינו חייב כרת ובטומא׳ מקד׳ וקדשיו מפני

שהוא טומא.

בדבר מעשה כי הכהן האוכל בקדשים והנה למקל
להשתחוות או להקריב קרבנות הנה הוא במעשה ודעת
לשמים ולפי׳ אע״פ שחטא בהעלמת הטומאה הנה
לו הכהן כפרות ואח״כ כי טעם אחד לעולה שיקרב
על המזבח כנגד האימורין בחטאת הבהמה ויפה
פי׳׳ והביא את אשמו לה׳ נקרא הקרב
הזה אשם כמו שאמר בשקל הקדש לאשם אבל והבי׳
את אשמו לה׳ האמור למעלה בקרבן עולה ויורד
טעמו והביא את קרבנו לה׳ כי הקרבן ההוא חטאת
הוא כמו שאמר כשבה או שעירת עזים לחטאת ולא
נתבאר מה טעם יהיה שם הקרבן האחד חטאת
ושם אחד אשם וכלם יבאו על חטא ולא מכל עומד
בעבור שהחטאת נקראת כי יש חטאת וכו׳ שעירים
ופרים ואין לומר שיהיה מפני חומר החטא כי הנה
במעט׳ מבא׳ שם קרבנו ושם הוא חטאת והב׳ אשם
והנראה במשנה כי שם אשם מורה על דבר גדול אשר
השוגג יתחייב להיות שמם ואבד כי מלשון האשימם
אלהים ויאשמו נאות מדבר וכן האשם שומרון כי
מרתה באלהיה וכן אשמים אנחנו נענשים וחטאת
מורה על דבר אשר נטה בו מן הדרך מלשון אל
השערה ולא יחטיא והנה אשם גזילות ושפחה חרופה
בעבור שהם באו׳ אף על המזיד יקרא קרבנם אשם
וכן אשם נזיר אבל אשם מצורע אע״פ שהוא בשוגג
בעבור שהוא בקדשי ה׳ יקרא הקרבן אשם כי הוא
החטא גדול יתחייב להיות אשם בו כאשר יקרא
מעילה ועונש המועל בעבור שהמצורע חשוב כמת
והנה הוא כבר שמם ואבד יקרא קרבנו הראשון
אשם שיבין עליו מן האשמים אשר הוא שמם בהם
והשם חטאת שהוא מכפר שגגותיו׳׳ וטעם אשם
תלוי מפני שבעלו ספק שאינו יודע אם לא פשע
שחטא מפני זה האמיר עליו הכתוב בכפרו יותר
מעולו והכריחו איל בכסף שקלים וגו׳ שדע חטאו
היה מביא חטאת בת דנקא וקראו אשם לומר שהוא
בכ׳ סלעים כאשמות האמורים לרמוז על שאסיקה
בקל בשגגו ולא יבא כפרתו יהיה שמם בעונו וזה

טעם אשם הוא אשם אשם לה׳ יאמר כי הקרבן הזה
אע״פ שהוא בא על ספק אשם הוא כי אשום אשם
לה׳ היודע כל התעלומות ואם אולי חטא לו יענשהו
וכן מה שאמר למעלה והביא את אשמו בעבור כי
הם מן הנזכרים מזידין כענין שבועת העדות יזכיר כי
אשם והוא חטאת וע״ד האמת שם הקרבן הבא נקב׳
על חטא יקרא חטאת והזכר יקרא אשם והשעירי׳
והפרים יקראו ג״כ חטאות בעבור שהם לחטאת׳

סדר צו את אהרן

אמר הכתוב בפרש׳ ויקרא דבר אל בני ישראל כי שם
ידבר בהבאת הקרבנות וישראל מביאים אותם וכאן
אמר צו את אהרן ידבר במעשה הקרבנות והכהני׳
יעשו אותם וכפרש״י אין צו אלא זירוז מיד ולדורות
אמר שמעון ביותר היה צריך הכתוב לזרז במקום שיש
בו חסרון כיס ומדרשו של ר׳ שמעון אינו על זו העול׳
כי כאן אין בו חסרון כיס לבני אהרן המעשים בה׳
אבל יש להם ריוח ושכר בכל הקרבנות גם בעולה
אבל אמר הם אין צו אלא זרוז מיד ולדורות עומד
שהפרשיות שירצה הכתוב לזרז בהם שיעשו מיד
ויהיה הדבר לדורות יאמר בהן צו ובשאר הפרשיות
יאמר דבר אל בני ישר׳ או אמור אליהם ובא ר׳ שמעו׳
לחלוק ולומר שפעמים יבא הלשון הזה בדבר שאינו
מיד ולדורות בעבור שיש בו חסרון כיס כענין האמור
האמורה בשמן המאור וכענין שאמר הכתוב צו את בני
ישר׳ ונתנו ללוים וגו׳ ויתכן שבא שם בעבור חסרון
כיס לבהמ׳ בעבור זה קרבן אהרן ובניו המנחה בעו׳
זו׳ אבל בתחלת ספרי בענין מחלוקת היא שנויה
זאת תורת העולה׳ הרי הענין הזה בא
ללמד על הקטר חלבים ואברים שיהיה כשר כל
הלילה וללמד על הפסולים אי זה אם עלה ירד ואיזה
אם עלה לא ירד שכל תורה לרבות הוא בא לומר תור׳
אחת לכל העולים ואמר פסולין שאם עלו לא ירדו לרב׳
ואין התורה הזאת לכל העולין אלא לכל העולין שהכשרי׳
אם עלו ירדו ואמר נכרי כשרי׳ והזובח פסול או הזובח

כשר ונפסל פסולו וכ"ש שהם פסולין בכלי מזבח
לא ירד ונפסל ירדו שזהו כדין של מקרא תורת
העולה תורה אחת לכל העולים ולא לפסולים ולא לדם
כדברי ר' יהושע וזהו הכתו' הוא מלמד שלא נקרי'
העולה בשלא אבל אם נשחטה וזרק דמה ביום—
נקטיר איבריה כל הלילה וכן חלבי השלמים · ופי'
היא העולה כמו ההיא העול' על מוקדה על המזב'
כל הלילה ואמ' היא למיעוט שדרשו בו וכפי המדר'
אין הכתו' מלמד שיעלה האיברים מן הארץ למזבח
בלילה שכבר למדוה מפסוק אחר לא ילין חלב חגי
עד בקר כי משם ילמדו שיהיו נפסלין בלינה על גבי
הרצפה ויעלו כל הלילה וכאן ידבר באיברים שהם
כבר על גבי המזבח ביום שמקטירן בהם כל הלילה
עד הבקר ולכך אמ' היא העולה שכבר היא עולה
על גבי המזבח ומלמד עוד שאפי' פסולין לא ירדו
וכלבד שיהו פסולין בקדש ושנפסלים ירדו וקודם
כמו שכתבתי · ואש המזבח תוקד בו יאמ'
שתוקד אש בזמן בה כל הלילה כי מעת
שישימו שם ביום עצים הרבה כדי שלא יתאכלו ל'
לגמרי ויכבה האש מהם · ולפי דעתי מה שאמר
אש תמיד תוקד על המזבח לא תכבה מעת לבקש
ביום האש כי אמר ובער עליה הכהן עצים ובא
שיזכרו בזה ויערכו אש ועצים הרבה שתוקד האש
תמיד כל היום וכל הלילה והזהיר בלאו שלא תכבה
נשלם וקנה אם נתעצלו הכהנים וכבתה האש עברו
בלאו ומפני זה אמרו רבותי' שהיתה מערכה שניה
לקיום האש ומה שאמ' והאש על המזבח תוקד בו לא
תכבה מקר' יתר ונדרש לרבו' בכל אדם מלשון שכל
המכבה עובר בלא תעשה ואפי' כבה מן המערכ'
גחלת אחת לוקה בין שכבה אותה בראשו של מזבח
בין שהורידה וכבה אותה מלמטה ובמדרונה לו ש
שאין עובר אלא בלאו אחד ·· ולבש הכהן
מדו בד היא הכתונת ומה ת"ל מדו שתהא כמדתו
על בשרו ושלא יהא דבר חוצץ בנתיים לרש"י והנה
תרומת הדשן צריכה בגדי כהונה ואין העבודה

בשאר הבגדים מהם אבל הזכיר הכתו' כאן הב' לדבר
שנתחדש בהן כאן ולומ' שתהא הכתונת כמדתו והטע'
לומ' שאם היו מסולקין הבגדי' ואינן מגיעין עד רגליו
ועבד בהן עבודתו פסולה ולומר שלא יהא בינה ולא
בין המכנסים לבשרו כלום ולא שצריכה כל בגדי
כהונה כי כן שהוצר' הכתוב שהיא צריכה בגדים
למדנו שהיא צריכה ד' בהדיוט וח' בכ"ג וכך מפור'
במ' יומא פ"ב ובת"כ מה ת"ל ילבש להביא את המכנס'
ואת האבנט ואחר כך ת"ל מדו לפשין · ונראה כי אלו
מדו שם יכלול כל בגדיו כלן אמ' ולבש הכהן בגדי
בד וכן מדיו קודש על פי מדותיו מלבושיו · והענ'
מדו לבשו ויהיה זה כדעת האומ' אבנטו של כהן
הדיוט לא זהו אבנטו של כ"ג ·· ופשט את
בגדיו · אין זו חובה אלא דרך ארץ שלא ילכלך בגדי'
שהוא משמש בהן בהוצאת הדשן בגדים שבשל בהן
קדרה לרבו אל ימזוג בהן כוס לרבו ולכך אמ' ולבש
בגדים אחרים פחותין מהם לרש"י · והכוונה לרז"ל
בזה לומ' שהוצאת הדשן טעונה בגדי כהונה ואין בגדי'
אחרי' בגדי חול אבל לא ידעתי מנין אמ' הרב שאינה
חובה כי נראה שמצוה היא על הכהן · כי הבגדים
שיעשו בהן הקדרות גם הוצאת הדשן יהיו בגדים
נקיים לא ישמש בהן אשר הוציא הדשן · ומעט
מלכלך מוסר העבד לרבו ולבניו לבקש הבגדים
החמודו' לעבודו והפחותי' להוצאת הדשן וכל זה לפי
הסבר' הזו שכתבנו הרב אבל יש מרז"ל שם במ' יומ'
אומרי' שאין הוצאת הדשן צריכ' בגדי כהונה ויאמרו
ולבש בגדים אחרי' בגדי חול ופשוטו של מקר' בכך
הוא ויעשה עליו שלא ילכלך בגדי חבר בגדי הקדש
בהוצאת הדשן אבל ילבש בגדי חול ··
זאת תורת המנחה הוסיף הפרש' הזו כפי פשוטה
ל' מעשה המנחה שתהא נאכלת מצות ושתהא נאכל'
בחצר אהל מועד ושיאכל אותה כל זכר בבני אהר'
ושיקדש כל אשר יגע בהם וכפי מדרש רבותי' הרב'
מחודשים בה שאפי' מנחת כהנים נקמצת ושיניח
אותה לשם ה' שהוא הקרן מערבית ול' טע המזבח

שהוא קרבן לדורות· ונראה שמשנה הנסך לקרבן
מעשר שבת לדורות· והרים ממנו מן המחובר
שלא יביא עשרון אחד בשתי כלים ושלא יעשה מדה
לקומץ ואמר לא תאפה חמץ להקיש כל המנחות
לאפייה שהיא לשתה ועריכתה וכל מעשה ומעשה
שבה שעבר בלאו ולוקה עליו בכל עצמו ··
חלקם נתתי אותה מאשי· שאף למלקה אינם רשאין
אלא לאחר מתנות האשים ומכאן למדו לכל הקדשי
דכתי׳ בו קדש קדשים היא· ולא תאפה חמץ חלקם
שאף השירים אסורין בחמץ וכחטאת וכאשם
לומר מה חטאת מן החולין פסול וכל זמנה אף זו מן
החולין בזו וכל זמנה· וכל זכר בבני אהרן שאפי׳
בעלי מומין במחלקת והוסיפה בבהמה וכל מנחת
כהן כליל תהיה וגו׳· ואמר הרב במורה הנבוכים כי
הטעם בעבור שכל הכהן מקריב קרבנו הוא בעצמו
ואסיקו׳ מנחה ויאכלנה הוא בעצמו כאלו לא הקריב
דבר כי מנחת יחיד לא יקרב ממנה כי אם הלבונה
והקומץ ולא די מעשה הוא הקרבן אלא שיאכלנה
ויראה שלא הקריב בקרבן כלל ולכן ישרפו את כלה
וזאת תורת החטאת היה הטעם בסדר ויקר׳
עולה ומנחה וזבח השלמי׳ והחטא׳ והאשם כי ידבר
בתחלה בקרבנות הנדבה ואחר בקרבנות החובה
על חטא׳ אבל בכאן היה הסדור לעולה ולמנחה ו׳
ואחריהם בחטא׳ ובאשם כי רצה לבאר דיני קדשי
קדשים כי משפט אחד להם כמו שאמר במנחה
קדש קדשים היא כחטאת וכאשם ואחר יבאר דין
קדשים קלים והנה יתפרש בפרש׳ זו דברים רבים ··
זאת תורת החטאת תורה אחת לכל החטאות· שאף
חטאות הפנימיות דמן טעון כבוס יכול אף חטא׳
העוף ת״ל זאת· ואמר במקום אשר תשחט העולה
תשחט החטאת לפני ה׳ שכל החטאות לא תהא
שחיטתן אלא בצפון לפי שלא נאמר כן בפרש׳ ויקרא
אלא בחטאת נשיא ויחיד וכאן נתרבו כלן חטאות
הצבור וחטאות הפנימיות ועוד דרשו קדש קדשי׳
לרבות שלמי הצבור שלא תהא שחיטתן אלא בצפון

בכל קדשי הקדשים הטעון צפון הוא פרט לתרו׳
ואיל נזיר ועוד נתבארה בשר החטאת לבני אהר׳
ושם שיאכלוה בחצר אהל מועד הזכרי׳ מהן ולא בנו׳
אהרן ואלה דינים רבים נכללים מן החטאות ··

תכבס במקום קדוש· אמרו׳ הכתו׳ בדם
הנבלע בבגד לעשות כאשר—
היה קודש הוא שלא יצא חוץ לקלעי׳ ואמר וכלי חרש
אשר תבושל בו ישבר ואף הוא במקום קדוש הוא
נשבר והחרסין נבלעים במקומם ואין עושין [בו] גם
מריקה ושטיפה כלל והנה המריקה והשטיפה בכלי
נחשת במקום קדוש הוא כי כל הכתובים במשפט
ט׳ מקום קדוש שהוזכר·· וכל חטאת אשר יובא
מדמה שאם הכניס מדם חטאת החיצונה לפנים
פסולה לרש״י וכפי הדעת הזו מה שאמר לכפר—
בקדש אינו כמשמעו שזו אינה מכפרת שהרי
נפסלה בהבאה זו ומטעם פסול שלה היא נשרפת
אבל אמר לכפר שאם הכניסה לפנים ע״ד לכפר ש׳
שיזה ממנה שם כמעשה חטאות הפנימי׳ אעפ״י שלא
כפר בה כלל שלא הזה מדמה כלום נפסלה משע׳
כניסה ונשרפת ואפי׳ שאם הכניסה שלא ע״ד להזו׳
ממנה כלל שתהא כשרה וכדברי ר׳ שמעון אינה
פסולה אלא אם כן כפר בדמה שעשה בה הזאות
כמעשה חטאות הפנימיות ולכך אמר הכתוב לכפר
לא שכפרה אלא שהוא הביא מדמה לכפר וכפי זה
כפי מחשבתו ופי׳ לפנים שהכניס קדש להיכל וכן
אם הכני׳ מדם פר כהן משיח והעלם דבר ושעירי
ע״ז לפני לפנים שכלן לפני׳ ממקומן הכניסן ופסול׳
ואמר מדמה שאפי׳ מקצת דמה פסל שאם קבל
דמה בשתי כוסות והכניס אחד מהם לפני׳ נפסלה
וע״ד הפשט אינהכתו׳ מדבר אלא בחטאות הפנימיו׳
שצוה כבר בשריפתן ובא כאן לתת לא תעשה על
אכילתם והפרשה להשלים דיני חטאתו וזה מדרשו
של ר׳ יוסי הגלילי בת״כ ובזבחים ·· והכהן
המקריב את עולת איש· עור הדין הוא מקבל בכל
הקדשי׳ ואמר הכתו׳ עולה וה״ה לחטאת ולאשם ככהני׳

למעלה ואין זבחי השלמים כן ולכך הוצרך מפסוק
הכהנים בחלוקת הקרבנות קודם שידבר בשלמים
ומדרשו בת״כ אינו אל׳ עולה עורות קדשי קדשים
מנין ת״ל אשר יקריב או יכול שאני מרבה עורות
קדשי קל׳ ת״ל עולה מה עולה מיוחדת קדשי קדשי׳
יצאו קדשים קלים · ועל הפשט לא הוצרך לומ׳ כן
בחטאת ואשם שהם מתנות הכהונה והכהני׳ זוכין
בבשר וזוכים בעור אבל בעולה הוצרך לומ׳ שיזכו
בעור וזהו מדרשו של ר׳ שאמ׳ כל עצמו לא נכתב
אלא לעור העולה שבכל מקום העור מהלך אחר
הבשר וכו׳ בת״כ׳ · **וכל** מנחה אשר תאפה
בתנור דקדק הפשט בזה ידועה שהם בפורש
ואות משלש מנחות מאפה התנור והמרחשת
והמחבת שיהיו כלן לכהן המקריב אותן לגרו
ויאמר בכל אחד המנחות כגון הנדר מנחה שהם
שהוא מצה סלת ובמנחת הבכורים שהם בלולות
ובמנחת חוטא וסוטה שהן חרבות שיהיו מתחלקו׳
לכל בני אהרן כלומ׳ לכל בית אב שלהם · ופי׳ וכל
מנחה בלולה בשמן וחרבה מנחה שאין בה אלא ס׳
סולת בלולה או חרבה לא מצא מנוכרו ויהיה טעם
ההפרש בטעם מפני שטרח כהן באפייתן וראוי
לקרבות שכרו אבל רבותי׳ לא רצו בכך מפני שאינ׳
וכל מנחה בלולה בשמן וחרבה שכל המנחות שבעול׳
יכלול זה שהן כלן בלולות או חרבות ולכך ראוי שפי׳
לכהן המקריב אותם לכהנים הטהורים הנמצאים
שם וכן מה שאמ׳ והכהן המקריב את עולת איש ·
והכהן אשר יכפר בו לו יהיה כלם לא באו אלא לומ׳
שלא יהיו לבעלים אבל יהיו בשכר ההקרבה לכהני׳
הטהורים הנמצאים שם שכלם הם המקריבים כנגד
או בתוי כי היחיד מהם או השנים ושלא המקריבי׳
ברשות כלם הם עושים ובשליחותם וכלם הם עומדי׳
על הקרבן כחלק היורד במלחמה וכחלק היושב על
הכלים יחדו יחלקו ואחר שאמ׳ שיהיו לכהנים בשכ׳
עבודתם חזר ובאר וכל מנחה בלולה בשמן וחרבה
שהוא כלל המנחות לכל בני אהרן המקריבים

הנזכרים תהיה איש כאחיו כלומ׳ לבית אב לטהורי׳
מהם שכלם הם מקריבים · והוצרך הכתו׳ כל המנחו׳
בשמותם מאפה ומרחשת ומחבת ואחר כך חזר
וכלל לומ׳ איש כאחיו שלא יקח לזה אלא כמנה שיש
לזה ואפי׳ מנחת הסלת בה יחלקו ואמ׳ הכתו׳ הדין
הזה במנחו׳ וכ״ש באחר הקרבנות שדמיהן מרובין
והקבלה תכריע ותקנת הכהנים היא ושלום בבתי׳
ויתכן שיהיה שיעור הכתו׳ כפי הדעת הזו וכל
מנחה אשר תאפה וכל נעשה במרחשת ועל מחבת
לכהן המקריב אותה לו תהיה וכל מנחה בלולה
בשמן וחרבה כן ולכל בני אהרן תהיה איש כאחיו׳
והקריב על זבח התודה פירשו בו עם
זבח התודה׳ וכן על חלות
לחם חמץ יקריב קרבנו עמהן · והנכון שהוא
כמשמעו שיוסיף על המזבח לחם וכן על חלות לחם
חמץ יקריב קרבנו שיביא חלות לחם חמץ ועליהן י׳
יוסיף להביא קרבנו שהוא לחם המצה הנזכר והכל
יבא על הזבח ועשה העקר לחם החמץ ואחר
הלחם עליו בעבור שהוא מרובה כנגד כל אחד מ׳
המינים ופנה הכתו׳ לומ׳ על זבח תודת שלמיו לחם
שדרשו בו שאין הלחם קדוש קדוש׳ הגוף עד שישח׳
הזבח ושישחט עליו כלו׳ עד שיקדש הלחם עמה ·
וכת׳ רש״י והקריב על זבח התודה ד׳ מינים לחם חלות
ורקיקים ורבוכה שלשה מיני מצה וכתו׳ על חלות
לחם חמץ וכל מין ומין עשר חלות כדאמרי׳ במנחו׳
ושיעורן חמש סאין ירושלמיות שהן שש מדבריות
עשרים עשרון · ולא הוזכר הרב בכ׳ עשרונות הללו
מהן עשרה לחמץ עשרון לחלה ועשרה למצה ג׳ חלו׳
לעשרון דרשו כן מן הכתו׳ הזה על חלות לחם חמץ
כנגד חמץ הבא מצה נמצאו עשרים עשרון עשר
לחמץ ועשרה למצה עשרה לחמץ עשרון לחלה
עשרה למצה שלש חלות לעשרון · נמצאו ארבעים
חלות · והקריב ממנו אחד מכל קרבן חלה אחת
שלוקח נמצא נוטל תרומה ארבע חלות ושאר התודה
בשהוציא הכתוב מלמו׳ השאור קרבן ראשית ת׳

תקריב למינו לא אמר גבי וקרבן תודה וזו איכה שלא
כי הכתוב אמר ואל המזבח לא יעלו לריח ניחוח ולכם
התודה אין ממנו למזבח כלום שאינו טעון אלא
תנופה ואע"פ שאמרו בלחם הפנים שעבר עליו ב'
בחימוץ מפני הלבונה שעלו שהיא לאזכרה אסור לא
אבל לחם התודה אין ממנו למזבח כלום ואולי לא
הוצרך הכתוב לפיוד הקודש אלא בעבור שלא נתפרש
בבכורים שיבאו מן החמץ וכלל השאור עמו ואמר
בשתי הלחם קרבן ראשית תקריבו אותם אבל בשאור
המקטר במקומו אין צריך לפרוש אותם לא יתנה
הכתוב במחלוקה מנות יומית וז"ל מעובדת הקרבנות
ובעבור לאשר אחיך וזמן היבמה **ובשר**
זבח תודת שלמיו · יש כאן ריבוין
הרבה לרבות חטאת ואשם ואיל נזיר וחגיגת י"ד
שיהו נאכלין ליום ולילה לרש"י ואין זה נכון שחגיגת
י"ד נאכלת היא לשני ימים ולילה אחד כשאר שלמי'
וכך שנינו במ' פסחים אשר תזבח בערב ביום הרא'
עד בקר יקרי בקר של יום שני · ורש"י עצמו כת' זה
בסדר ראה אנכי · אבל בכאן סבר הרב כדברי בן
תימא דאמר חגיגת י"ד שהיא באה עם הפסח הרי
היא כפסח ונאכלת ליום ולילה ואינה נאכלת אלא על
עד חצות ואינה נאכלת אלא בצלי · אבל לדברי בן
תימא אינה באה בריבוין הללו אלא שהיא כפסח
לכל דבריו ואינה באה אלא מן הצאן וזכר ובן שנה
מדכתי' ולא ילין לבקר זבח חג הפסח וכו' כדאיתא
התם · אבל הרב כתב זה מברייתא שהיא שנויה בת"כ
דקתני ובשר זבח תודת שלמיו ביום קרבנו יאכל ·
הרי זה בא ללמד על הנאכלים ביום אחד שיהו
נאכלין ליום אחד · אין לי אלא תודה ומנין לרבות את
הפסח ת"ל קרבנו · ומנין לרבות את הוולדות ואת
התמורות ת"ל ובשר ומנין לרבות חטאות ואשמות
ת"ל זבח ומנין לרבות שלמי נזיר ושלמי הבאים מחמת
הפסח ת"ל שלמיו זו היא הברייתא הזו · ופירש הרב
בשלמים הבאים מחמת הפסח שהיא חגיגת י"ד
שהיא באה עם הפסח וכן מצאתי לו במס' פסחים

בפר' מי שהיה טמא ששם נשנית בשלמים הבאים
מחמת הפסח וכת' לשון אחר חגיגת י"ד וזו שמעתי
וסמך הרב בכאן על שמועתו ואין הדבר כן אלא
שלמים הבאים מחמת הפסח הוא מותר הפסח כגון
תמורתו ופסח שנתכפרו בעליו באחר דמיון שמתחלת
אינו נאכל אלא ליום ולילה אף סופו כן אבל חגיגת
י"ד נאכלת היא לב' ימים כדברי חכמי' וכך שם שם
בת"כ בחוצה בריית' נפלה דקת' סופה ומנחת הרי
זה בא ללמד על הנאכלין לב' ימים שיהיו נאכלין לב'
ימים אין לי אלא שלמי' מנין לרבות את החגיגה הרבה
את החגיגה שבאה בזמנה מכאן חגיגה הבאה עם
הפסח וכו' ·· וממחרת והנותר ממנו יאכל
וו' יתירה היא זו ויש כמוה הרבה כמו ואלה בני
צבעון ואיה וענה וכנענית וקדש וזבח מרמים לפי'
רש"י וכן פי' ר"א · ולפי דעתי טעם הכתוב הוא בעבו'
שאמר ביום הקריבו את זבחו יאכל וממחרת והיה
כמשמעו שהתורה מצוה שיאכל בשני ימים יאכל
מקצת ביום הראשון ויניח מקצת למחר ולפי זה
לבאר והנותר ממנו בראשון יאכל וממחרת לא
שישאיר ממנו בכוונה ולא שיהא רשאי להניח כלו
ליום המחרת אבל מצוה שיאכל ממנו בראשון ו
והנותר במקרה יאכל במחרת הנותר והטעם הזה
מדברי רבותי' למדתיו אמרו בת"כ ביום הקריבו
יאכל מצוה להאכל ממנו יום ראשון יכול כלו ת"ל
וממחרת יכול מצוה לאוכלו לשני ימים ת"ל והנותר
אם הותיר הותיר אי והנותר יכול אם הותיר כולו
לשני ימים יהא פסול ת"ל יאכל אפי' כלו אם הטעם
גם כן הוו' יתירה גם כן יתפרש וממחרת הנותר
ממנו יאכל לא שהותיר לדעת ולא ידעתי למה
היתה הוו' בתה וקדש וזבח מרמים יתירה אבל רש"
כי טעם הכתוב שיאכל עד מחר את הפסח שומים
ועד מחר קדש וזבח מרמים · **והנותר**
מבשר הזבח ביום השלישי
באש ישרף · אין טעם הכתוב שיהיה הנותר ליום
השלישי נשרף ויאכל בלילה שהרי למדו רבותינו

מן הכתו' בפרש' קדושים תהיו והנותר עד יום הג'
באש ישרף שכל מה שישאר בשני הימי' כלו כטעון
שרפה · אבל ביום הג' אינו דבק עם והנותר אבל
הוא דבק עם באש ישרף יאמר כי הנותר מבשר
הזבח שלא נאכל בשני הימים ומאוחר ישרף באש
ביום הג' בבקר זהו שאמרו ונאכלין לב' ימים ולילה
אחד כי בלילה הג' אינו נאכל ואינו נשרף הצריך
הכתו' לשרפה פסולי המוקדשין הללו שתהיה ביום
כמו שהקרבנות הנשרים ביום · או בנבלת בהמ'
טמאה אחז הכתו' דרך הנבלה והזכיר הנה הטמאה'
והוא הדין לכלם כי אף בנבלת בהמה טהורה אם
נגע בה ואכל קדשי' חייב הכרת הוא ועל הכרתו'
אפר' אותו בפרש' עריות בע"ה · כי כל אוכל חלב
מן הבהמה אשר יקריב ממנה לא יתכן כי יהי'
פירושו מן הבהמה שהיא עצמה קרבן ולהוציא
מאותן כי הכתו' כבר אמר בפרש' ויקרא שהם כל
חלב ואין שם תנאי ושיור וגם כאן אמר התחלה כל
חלב שור וכשב ועז ואם חלב הנבלה והטרפה כאיסור
החלב ואינן קרבנות לשם ועוד שאמ' שם חקת עול'
לדורותיכם בכל מושבותיכם ולא ימצא בכל עת
הקרבנות בכל מושבותיכם ובאמתות כמו שהוא אומר
לחקת עולם פעמי' רבות ולא הזכיר בכל מושבותיכ'
מפני שאין הקרבנות חקת עולם בכל מושבותיכם
רק במשכן ובמקום אשר יבחר יי' וגו' יעשה שמך
המשתמש בפסוק ולחם וקלי וכרמל לא תאכלו עד
עצם היום הזה עד הביאכם את קרבן אלהיכם חקת
עולם לדורותיכם בכל מושבותיכם כי החדש אסור
מן התורה בכל מקום כי יאמר הכתוב שלא נאכל
לחם וקלי וכרמל לעולם בכל מושבותינו עד עצם
היום הזה שנביא הקרבן בבית הבחירה ואם אין
קרבן לא יאסר לעולם מכאן ואילך כי לא אמר לא
תאכלו עד הביאכם את קרבן אלהיכם אבל האיסור
הוא עד עצם היום הזה בלבד אבל פי' עד עצם היו'
הזה שתביאו הקרבן כשתוכלו להביא אותו ובזה
טעם כדי שיהיה הקרבן מנחה חדשה · ויתכן

שיהיה היום נמשך עד עצם היום הזה עד יום
הביאכם את קרבן אלהיכם והראיה הנז' ורק שפי' מן
הבהמה אשר יקריב ממנה מן המין הקרב כי כן
נאמ' בערכין ואם בהמה אשר יקריבו ממנה קרבן
לי' כל אשר יתן ממנו לי' יהיה קדש ופירושו
בהמה שמקריבין ממנה קרבן לי' · וכן ואם כל
בהמה טמאה אשר לא יקריבו ממנה קרבן לי' ·
יאמ' כפי' מן הבהמה הטמאה שמקריבין ממנה
ואין הפרש בשום חלק בין שיזכר בלשון רבים
אשר יקריבו ואשר לא יקריבו ובין שיאמר בלשון
יחיד אשר יקריב כי פירושו אשר יקריב אדם
ממנה · וכן אמ' וכי ימות מן הבהמה אשר היא
לכם לאכלה המין הנאכל לא שהיא עצמה תאכל
ולפי שאסר כל חלב מן הבהמה אשר יביא הקרבן
ממנה לא מן המין שלא יתקרב ושמא יעלה על
הדעת לומר כי הנבלה והטרפה יאסרו כמין שלא
יתקרב ממנו הוצרך להזכיר שיהיה אסור · ווד
שאמ' ואכול לא תאכלוהו שיהיה בכרת כשאר כל
חלב כי כל המין הקרב יאסר ואמר הנבלה והטרפה
ממנו ואמ' יעשה לכל מלאכה לומ' שאין בו טומאה
כלל כי יאמ' בנבלה ובנבלתם לא תגעו ובחלב שלהם
יאמ' שיגעו בו ויעשה ממנו כל מלאכה ואם היה
איסור החלב בקרבנו' בלבד למה הוצרך לומ' כי כל
חלב וכל דם לא תאכלו · וגם בפרש' ויקרא וכבר
זה שיעלה על המזבח לריח ניחוח ואין נאכל אשה
לי' ולמה לא הזכיר גם בתורת הכבד ובשתי הכליות
מן הקרבנות · ועוד למה הוצרך להזכיר שור וכשב
ועז כי מדוע שלא יביא קרבן אלא מהם ומה שאמ'
הכתו' בפסוק המוקדש יזרק את דמו לא תאכל ולא
הוזכר החלב ינעט' לפנ' למקומו ואפרשנו
את החלב אשר על החזה הכראה מן הכתו'
פי' הפשט שהחזה הוא מונח עם החלב' ולא השוק
והכתוב שאמר ואת החזה ואת שוק הימין הנף
אהרן התנופה כי אחרי כן יאחוז ויתפס בשתי ענינים
ורז"ל אמרו שהיה מתן החלבים על יד הבעלי' וחזה

ושוק התרומה מהן ולבעלים הוכי' התנופה בחזה לבדו
לבדו מה שאמרו בשלמה ובשתייר אחד מהן מהכן
שהוא טעון תנופה הל' חזה להניף אותו ׃
לתת להם ביום משחו אותם׃ שיצוו אשר צוה ה'
ביום משחו אותם לתת להם מאת בני ישראל חוקת
עולם ופי' ביום משחו אותם בעת המשיחה וכן ביו'
הקריב אותם לכהן בעת הקריאה אשר הבדילם ור"א
אמ' כי ביום משחו מיום משחו׃ וכן המותר בבשר
ובלחם׃ **אשר** צוה ה' את משה בהר סיני
ע"ד רז"ל כי כל המצות נאמרו למשה
בהר סיני כללותיהן ופרטיהן ודקדוקיהן ונשנו מהן
באהל מועד והנה מצות ויקרא שניות׃ ועל הפש'
שיצוו אשר צוה ה' את משה בהר סיני ביום
צותו את בני ישראל במדבר סיני להקריב את הק'
קרבנותם לה' כי צוה בשלמים בהר סיני וכן בעולה
ובחטאת וצוה במנחה ובאשם ובזבחי השלמים במדב'
סיני באהל מועד׃ ויתכן כי טעם בהר סיני במקו'
הזה לפני הר סיני והוא באהל מועד וכן עולת
תמיד העשויה בהר סיני אינם בהר ממש כי עולת
התמיד לא הותחלה בה רק באהל מועד דכתיב וזה
אשר תעשה על המזבח וגו' וכן ויסעו מהר ה' וכן
רב לכם שבת בהר הזה והטעם בכל אלה כי ישב'
המן לפני הר סיני בקרוב לו דכתי' ויחן שם ישראל
נגד ההר ושם עמדו עד נסעם משם למדבר פארן
והנה עשו אהל מועד והקימו אותו לפני ההר—
במזרחו ושם התחילו בעולת התמיד ובשנה השנית
נסעו על הרגלים והעמידו האהל בתוך המחנות
בנסעם ולפי' אמ' הכתו' בכאן זאת התורה לעול'
ולכל הקרבנות שצוה השם בהר סיני ביום צותו א'
את בני ישראל במדבר סיני יגיד כי היה בהר סיני
ובמדבר סיני להודיע שלא היה בהר ממש במקו'
הכבוד ששם דבר עמו עשרת הדברות ולא במדב'
סיני אחרי שנסעו מלפני ההר אבל היה במדבר
סיני לפני ההר בתחומו וקרוב לו ושם אהל מועד
כמו שאמ' בתחלת הענין ויקרא אל משה וידבר ה'
אליו מאהל מועד הודיע אותנו עתה מקום אהל מוע'
קח את אהרן׃ פרש' זו נאמרה שבעת ימי'
קודם הקמת המשכן שאין מוקדם—
ומאוחר בתורה לרש"י ולמה נהפוך דברי אלהים חיים
ועוד כי צוה בפרש' ביום החדש הראשון בכל הקמ'
המשכן ובלבשת אהרן ובניו ומשיחת כלם וספר
שם במעשה שעשה משה כל ענין ההקמה ולא
הזכיר באהרן ובניו דבר עד המקום הזה ואיך הפרי'
ענין אחד בשתי פרשיות ואיחר המוקדם׃ אבל
הנכון שנאמ' כי נצטוה בהקמת המשכן בכ"ג באדר
והקים אותו וכאשר עמד המשכן על מעמדו מייד
קרא לו השם שהוא יושב הכרובים וצוה אותו על
מעשה הקרבנות כל הפרשיות הללו שמתחלת
ויקרא עד כאן רצה ללמדו מעשה כל הקרבנו'
ומשפטיהן קודם שיקריב מהם כלום יש בקרבנו'
המלואים חטאת ועולה ושלמים ולא יודע כל דיניהם
רק מן הפרשיות הללו שהקדים לו ואחר כך אמ' לו קח
את אהרן ואת בניו אתו לזרז אותו בשבעת ימי'
במה שאמ' מתחלה וזה הדבר אשר תעשה להם—
לקדש אותם וגו' והוסיף לו בכאן ואת כל העדה הקהל
אל פתח אהל מועד שיעשה במעמד כלם שידעו
שהשם בחר באהרן ובזרעו׃ ועל דעתי משה נצטוה
במלאכת המשכן קודם למעשה העגל וכשנתרצה
לו הקב"ה והבטיחו שישרה שכינתו בתוכ' ידע מעצמו
שמצות המשכן במקומה עומדת וצוה לישראל עליה
כמו שפירשתי בסדר ויקהל ואחרי שהשלימו המלאכ'
בא לו פרש' ביום החדש הראשון בא' לחדש תקים את
משכן אהל מועד ושם נא' והקרבת את אהרן ואת
בניו וגו' והנה ידע שפנים אהרן ובניו במעלתם ובאהבת
לפני הקב"ה ועכשו חזר וצוה ביום הראשון של מלואי'
בשעת מעשה והנה כל הפרשיות כסדרן אלא שהקדי'
ויכס הענן את אהל מועד שהוא ביום הזה למלואים
כדע' רז"ל לסדר כל ענין הקמת המשכן כי כן דרך הכתו'
בכל מקום להשלים הענין אשר התחיל בו׃ וירחץ
אותם במים הקרוב אלי שספר הכתוב כי לכלם רחץ

לא היתה רחיצתם כאחת אלא רחץ אהרן והלבישו
בגדיו ומשחו ואחרי כן רחץ בניו וילבישם ··
ויתן עליו את הכתנת ויחגור אותו באבנט וזה היה
סדר שעשה כן משה אבל בצואה אמר והלבשת
את אהרן את הכתנת ואת מעיל האפוד כי רצה
שם לכלול האבנט בכלם בצואה אחת ואמר וחגרת
אותם אבנט אהרן ובניו והנה הלבישו הכתנת עם
האבנט ואח"כ המעיל והאפוד כסדר האמור שם
והקדים בכאן ויחגור אותו בחשב האפוד קודם
שישים עליו החשן כי משה יודע בדרך הלבשה כי
לנמוס תכף ללבשת הבגד יחגור אותו בחגורה
העשויה לו באבנט תכף לכתנת ובחשב תכף לאפוד
ואין ראוי שתהיה לבשת האפוד בהפסקות אבל
שם כאמר ואת האפוד ואת החשן ואפדת לו בחשב
האפוד לפי שהזכיר שם בענין החשן ולא אמר שיתן
אותו באפוד ולא שישים שם האורים והתמים שהכל
עם כל זה במעשה האפוד והחשן ··
ויקח משה את שמן המשחה וימשח את המשכן
ויזק משמן המשחה על ראש אהרן גם זה עשה
משה בסדר נכון כי כשנצטוה במעשה השמן ומשחת
בו את אהל מועד וגו' ואת אהרן ואת בניו תמשח
ע"כ לא רצה למשוח המשכן עד שהלביש אהרן ומשח
אותם כאחת כדי שיהיה המקריב במזומן לעבוד
לכא"ט המקלוניה די באהרן שהוא קדוש יי' ואעפ"
שכתוב במעשה הקמת המשכן ומשחת את המשכן
ואת כל אשר בו ואח"כ והקרבת את אהרן ואת
בניו ורחצת אותם והלבשת את אהרן שם הסדי'
כל הנעשה לאהרן ולבניו כאחת · ויז ממנו על
המזבח כתב רש"י לא ידעתי היכן נצטוה
בצואה הזאת של הזאות הללו ואפשר כי מה שאמר
במזבח וקדשת את המזבח והיה המזבח קדש ק'
קדשים שיהיה הקדוש ההוא בהזאות הללו ואינם
במשיחה בלבד כי והיה קדש קדשים שיוסיף אליו
קדוש יותר משאר המשיחה במשכן וכל כליו ועשה
לו קדוש כקדוש אהרן נצטוה לעשות במקריבים כי

שאמר והזית על אהרן ועל בגדיו כי אין המזבח שהוא
כלי לקרבנות פחות מכלי המקריבים והוא' מדבר וכן
כה"ג בוס הכפורי' והזה עליו מן הדם באצבעו שבע
פעמים וגו' שכל קדוש המזבח בהזאות וכ"ש בה"ל
שצריך קדוש מטומאה וזרות ולא הוזכ' בכאן משיחת
בניו כי ידוע שנעשה להם כאשר נעשה לאביהם
כאשר נצטוה ומשחת אותם כאשר משחת את אביה'
וכל זה במה שאמר נעשה כאשר צוה יי' את משה·
והנראה בעיני כי לא היתה משיחת הבנים ביציקת
שמן על ראשם כי לא נאמר זה אלא באהרן ויצקת על
ראשו ומשחת אותו ולא הוזכר שם משיחה הבני' כלל.
שלא היתה יציקה כמוהו · ויתכן שלא היתה בבני'
משיחה זולתי ההזאות שהזה משמן המשחה על
בניו ועל בגדיהם והנה היא בפירש' וזה הדבר אשר
תעשה להם לקדש אותם שצוה למשוח הכ"ג ולקחת
את שמן המשחה ויצקת על ראשו ולא צוה למשוח
הבנים כלל לא ביציקה ולא במשיחה אבל בפרשת
הקמ' המשכן אמ' ומשחת אותם כאשר משחת את
אביהם שלא הוזכר שם הזאה כלל וכן בפרש' הפ'ין
ולא הוזכרו משיחה והזאות בבנים במקום אחד
לכך אני אומר שלא עשה בבן אלא אחת מהם והן
ההזאות ·· ויחטא את המזבח חטאו וטהרו
מזרות לכנס בקדוש ויקדשהו בעבודה זו מעתה
לכפר עליו כל הכפרות לרש"י · ואח"כ הכתוב יספר
כי בזה נתקדש וראוי לכפר עליו מכאן ואילך וזה
כענין שנא' ביחזקאל שבעת ימי' יכפרו את המזבח
וטהרו אותו ומלאו ידיו וגו' ורציתי אתכם נאום יי' ·
ונר' בכאן כבר נעשה זה ואין הקטר' האמור'
מעכבת בחנוך המזבח שכן לדורות אינה מעכבת
אבל בתם של פרשת מלואים ראיתי כפרה זו איני
יודע מה היא מכן אתה אומר שלא היתה כפרה זו
אלא שאמר משה בשעה שיצא הכרוז להתנדב במשכ'
דיקנו ישראל איש ואשה והביאו שלא בטובתן הביא
כפרה זו שלא יתנדבו דבר גזול למקדש וכן הוא אומר
כי יי' אוהב משפט וגו' וכבר הזכי' רש"י גם זה שיהיה

תמה ::

ואת הפר ואת עורו ואת בשרו ואת פרשו
יכול בפר הקרב שאינו נכלל בשרו
עמנות ובגדים קרעם וטלפים שהם מלבד עורו
ובשרו ופרשו או יהיה הוא מן המשמשין בותרי·
והוא כמו ושרף את הפרה לעיניו את עורה ואת
בשרה ואת דמה על פרשה ישרוף·· ואת
האיל נתח לנתחיו אין נתח ט"א לאחר הפשט אבל
הנה בהפשטה בכלל שכבר צוה בזה בפרשת עולה
ואמר ויקטר משה את הראש ואת הנתחים· בזמן
הקטרה והוא אחר ואת הקרב ואת הכרעים רחץ
במים וזהו שאמר ויקטר משה את כל האיל המזבחה
הקטיר כאחת אחר הרחיצה ט"א שהפרידם לומר
שאין הנתחים טעונין רחיצה·· ויקרב את
האיל השני איל המלואים · כבר פרשתי פי' ענין
המלואי' שהיה להם יד שלמה לעבוד את עבו' יי'
ויאמר כן במזבח עמנו והעבדים והנה כל הקרבנו'
הללו באים למלא את ידם כדכתיב וזה הדבר אשר
תעשה להם לקדש אותם לכהן לי לקח פר אחד בן
בקר ואילים שנים תמימים אבל נקרא האיל השני
איל המלואים בעבור שהוא סוף הקרבנו' הללו וגם
תמלא ידם וכהנו לפניו יתן פי' כלם מערבין בענין
ויתכן פי' החטאת לכפר על המזבח ולקדשו פי' כן
כתו' והעולה להרצאה על הכהנים ככפרת כל עולת
נדב והשלמי' תודה להם שנתנו להם בשתי ובחזותיו
יד ושם והנה השלמים לבדם באים על מלוי ידים ו'
ולכך יקראו אותם מלואים ויאמר מלואים ולא מלוי
בעבור פי' האלהים והשוק גם תרומת הלחם הכל
הכה·· ויקח משה משמן המשחה
ומן הדם אשר על המזבח · לא ידעתי אם מערבן
להזות הלו כמו ולקח מדם הפר ומדם השעיר ו'
נתן על קרנות המזבח · וכן לא נתברר לי מה טעם
אחר הזאות הללו לאחר הקטרה של מלואים פי' ב'
בצואה הקדים ההזאות ואחר כן אמר ולקחת מן ה'
האיל החלב והאליה ואולי בעבור שאמר שם וקדש
הוא ובגדיו ובניו ובגדי בניו אתו לומר משה פי' הוא

הדבר המאוחר הנעשה בהם שם יהיו קדושים··
לגמרי פי' לא הזכיר שם במשיחה קדוש ולא במתן
בהזאת · וכאן אמר וימשח אותו לקדשו לא שקדש
לגמרי עד שעשה ההזאות. ואמר בכאן ויקדש את
אהרן ואת בניו והנה השלש קדושות האלו והבנים
כאחת בהזאות ה"ה וכך אמרו בת"כ ויקדש את
אהרן זה למדת שלא שלם קדוש אהרן והבנים אלא
בהזאת הדם·· והנותר בבשר ובלחם באש
בבשר השמים כמו מים והנותר מן הבשר ומן הלחם
וכמוהם השמיני והשלמה בשנה הקדש שמונה עשר
שנה ולא פי' הכתו' והנותר עד הבקר פי' כבר למדו
משפטי הקרבנו' וידעו שהשלמים שלו נאכלין לאמורי'
שבהם שנאכלין לשנים ולילה או שהדבר הכתוב כאן
בעבור שהוא משפט בפני עצמו ואם יותר מן הבשר ומן
המלואים ומן הלחם עד הבקר ·· ופתח
אהל מועד תשבו יומם ולילה שבעת ימים וגו' על
הברית של ת"כ ענין הכתוב הוא שלא יצאו מפתח
אהל מועד יומם ולילה בשעת עבודה · כלומר עד
שישלימו כל העבודה המוטלת עליהם באותו העת
והיא מצוה מקובלת לדורות שלא יצא כהן עבודה
ויצא ותיים עבודה מיתה והוא שאמר בכ"ג ומן המקד'
לא יצא ולא יחלל אמרו רבותי אינו יוצא ואינו מ'
מחלל הוי אומר בשעת עבודה ודרשו כן המורים
ממשמע לא תצא שומע אני אינו ט"א אהרן ובניו
שנמשחו בשמן המשחה שאם יצאו בשעת עבודה
חייבין מיתה מנין לכל הכהנים שבכל הדורות ת"ל
פי' שמן משחת יי' עליכם· פירו' שלא אמר פי' בשמן
משחת יי' אתם משוחים ואמר עליכם כמו והיתה
להיות להם משחתם לכהונת עולם לדורותיהם··

ויעש אהרן ובניו את כל הדברים אשר
צוה יי' ביד משה · יאמר בכל מקום
כאשר צוה יי' את משה· אבל בכאן מפני שהוסיף
על המצוה לא אמר כן פי' לא עשו כאשר צוה יי' ·
אבל עשו כל הדברים אשר צוה השם · ועוד מוסף
עליהם מה שיאמר באש וזה אשר לא צוה אותם··

סדר ויהי ביום

השמיני

ויאמ' אל אהרן קח לך עגל בן בקר לחטאת ונצטוה
משה רבינו בקרבנות הללו כמו שאמר בסוף זה
הדבר אשר צוה י"י תעשו · ואם לא נזכר זה · וכן
ויאמר משה זה הדבר אשר צוה י"י מלא הטעמי
מימין למשמרת וכן אמר הר"ל בת ט' · ספר יעקב
זה ואם לא נזכרה המאמירה לו · וכבר הראיתיך
בפרשיות של מעשה פסח כי"ה רבות · וטעם ואל
בני ישראל תדבר לאמר שיאמר להם אהרן כי רנה
שיהיה אהרן המעשה בשם י"י והוא המקריב
הקרבנות לגלע בעוני העם · והנכון שטעמו ואל
בני ישראל תדבר לאמר אתה והזקנים הנזכרים כי
לכך קראם שידברו לישראל כדי ויקרא משה לכל
זקני ישראל ויאמר אלהם משכו וקחו לכם צאן וגו'
אמר לכל אחד מהזקנים ואל בני ישראל תדבר ·
ושיעור הפרשה ויאמר אל אהרן קח לך ואל הזקנים
אמור ואל בני ישראל תדבר לאמר · כי המדבר לרבים
יאמר שהם לכל אחד מהם כדרך ואצו אתכם
בעת ההיא לאמר חלוצים תעברו והכינוי במשנה
תורה · ולא אמר כי טעם · ויאמר משה זה הדבר
אשר צוה י"י תעשו שכבר אמר להם משה זה הדבר
ואח"כ יתכן שיהיה שיעור הפסוקים כאלה כך ויקרא
משה לאהרן ולבניו ולזקני ישראל ויאמר משה זה
הדבר אשר צוה י"י אותי תעשו וירא אליכם כבוד י"י
ויאמר אל אהרן קח לך עגל וגו' · ואל בני ישראל
תדבר לאמר וגו' קחו שעיר עזים וגו' · והנה הזכיר
בתחלה ופירש בסוף והוא נכון · אבל אחר שהזכיר
להם הקרבנות ויקחו את אשר צוה משה אור—
ואמר להם זה הדבר אשר צוה י"י תעשו · שיקריבו
הקרבנות על הסדר שיצום ואחר כך יראה להם
הכבוד ובעבור שאמר להם כי היום י"י נראה אליכם
אור ואמר להם שיראה להם בכבודו והנה הקרבנות

הכתו' לא הוזכרו בפרשתו · וזה הדבר אשר תעשה
להם לקדש אותם לכהן לי · כי שם לא צוה רק על
המלואים · ובשבעת הימים והיו כמתוקנים מלאו ימי
המלואים כי עתה ביום השמיני הם עתידים יקריבו
הקרבנות והנה הקרבנות הללו כהמורה למכהני
מנחת הכהנים לדורות ביום המשח אותו · ויתכן
כי לכפר על מעשה העגל הוסיף להביא קרבנו
הללו כי כאשר צוה זה הדבר אשר תעשה להם
לקדש אותם עדין לא נעשה העגל כאשר פירשתי
ולפי לא הוזכרו שם · ולא כדברי רש"י שאמר שם כי
פר לכפר על מעשה העגל אבל היו מפרים הדם
לחטא על המזבח ועל אהרן ובניו ולקדש אותם ·
והעגל הזה ביום השמיני לכפר על מעשה העגל
והנה קרבן אהרן כקרבנו ביום הכפורים בזה
והעולה והעם כחטאתם ביום הכפורים שעיר—
עזים אחד לחטאת וכך אמרו בתוספתא של פרש'
מלואי' בתורת כהנים שהעגל הזה לכפר על מעש'
העגל ודרשו ומה ראו ישראל להביא יותר מאהרן
אלא אמר להם יש בידכם בתחל' ויש בידכם בסוף יש
בידכם בתחלה שנא' וישחטו שעיר עזים ויש בידכם
בסוף שנאמר עשו להם עגל מסכה · יבא שעיר
ויכפר על מעשה שעיר · יבא עגל ויכפר על
מעשה עגל ונראה כי בעבור היות שעיר החטאת
של אהרן כשעמו ביום הכפורים שרפו אותו כאשר
ישרוף של יום הכפורים אע"פ שהיה זה חטאת
חיצונה כי לא צוה משה שיעשה כן · ואולי נצטוה
בכך · והכתוב לא חשש להאריך כי לא יעשה רק
מה שאמר משה ולא יאמר משה רק מה שצוה השם
וטעם **קרב** אל המזבח ויקרב אהרן אל
המזבח וישחט על דעתי בדרך הפש'
יאמר קרב אל פתח המזבח ועשה שם החטאת והעולה
כי הם שחיטתן בצפון וקבול דמן בכלי שרת בצפון
ואמר משה כן בדרך הנהג שכבר ידע אהרן זה ·
אבל שהכ' נתעררו רז"ל בזה · ואמרו משל משל
למה הדבר דומה למלך בשר ודם שנשא אשה—

והיתה מתביישת מלפניו נכנסה אצלה אחותה
אמרה לה אחותי למה נכנסת לדבר זה לא שתשמשי
את המלך הנשי דעתך ובאי שמשי את המלך כך
א"ל משה לאהרן אהרן אחי למה נבחרת להיות כ"ג לא
שתשרת לפני הקב"ה הנשי דעתך ובא ועבוד
עבודתך וי"א היה אהרן רואה את המזבח כתבנית שור
והיה מתירא ממנו נכנס משה אצלו אמר לו אחי
לא תירא ממה שאתה מתירא הנשא דעתך ובא
קרב אליו לכך נאמר קרב אל המזבח ויקרב אהרן
אל המזבח בזריזות. וטעם זה כי בעבור שהיה
אהרן קדוש ה' ואין בנפשו חטא זולתי מעשה העגל
היה החטא ההוא קבוע לו במחשבתו כמו שנאמר
וחטאתי נגדי תמיד והיה נדמה לו כאלו צורת העגל
שם מעכב בכפרתו. ולכך אמר לו הנשא דעתך
בלא תהיה שפלות כל כך שכבר רצה השם את
מעשיך. והאחרים מפרשים שהיה השטן מראה
לו כן כמו שאמרו שם אהרן אחי אעפ"י שנתרצה
השם לכפר לך צריך אתה ליתן לתוך פיו
של שטן שמא ישטינך בביאתך למקדש וכו' בת"כ.
וטעם וכפר בעדך ובעד העם. יאמר קרב אל
המזבח לעשות כל הקרבנות ועשה תחלה את
חטאתך ואת עולתך וכפר בעדך בראשונה
בקרבנותיך ובעד העם אחרי כן שתעשה קרבן
העם וכפר בעדם בקרבנם למד אותו שיבא זכאי
ויכפר על החייב‥ **מלבד** עולת הבקר
הוצרך הכתוב להזכיר זה בכאן
ללמד שאין עולת העם פוטרת עולת התמיד ולא
קודמת לה ולא הוצרך להזכיר כן במלואים לפי
שהם קרבנות יחיד. למלא יד הכהנים ובידוע שלא
פטרו את התמיד ולא קדמו לו. ובת"כ שם ויקטר
על המזבח מלבד עולת הבקר מה בא זה ללמדם
אם ללמד שאם לא מצא מנחה יביא בהמה והלא
כבר נאמר ויקרב את העולה ויעשה כמשפט א"כ
למה נאמר ויקטר על המזבח מלבד עולת הבקר
מלמד ששתי מנחות היו שם אחת על העולה ואחת
בפני עצמה ופירשו שם שאמר ויקרב את העולה
ויעשה כמשפט מלבד עולת הבקר. היה ללמד
שהתמיד קודם כמו שאמר בפרשת המוספין על
עולת התמיד יעשה ונסכו. מלבד עולת התמיד
אבל כשהזכיר את המנחה ויקרב את המנחה
וימלא כפו ממנה ויקטר על המזבח ועליו אמר
הכתוב מלבד עולת הבקר נראה שעל המנחה הוא
אומר ולפי דקדוקו שהם לומר שהקריבו המנחה
לבדה ולא הקריב מנחת נסכים לתמיד ולא לעולת
העם שלא מנה אלא לבדה זו והלא כבר נאמר
ויקרב את העולה ויעשה כמשפט שקרבה כמשפט
בנסכים. א"כ למה נאמר ויקטר על המזבח מלבד
עולת הבקר ללמד שהקריב המנחה הזו מלבד עול'
הבקר ומנחתה שאין המנחה הזו מנחת נסכים
אלא מנחת נדבה של ישראל‥ והמכסה.
חלב המכסה את הקרב לשון רש"י ואינו נכון בעיני
כי למה יזכיר החלב הזה ולא יזכיר החלבים האחרי'
אבל על דעתי המכסה שם לכלם כל חלב שיקרב
לגבי המזבח הוא מכסה כי האחד חלב המכסה
את הקרב. והשני כל החלב אשר על הקרב וגם
הוא מכסה והחלב אשר על הכליות יכסה עליהן.
וכן אשר על הכסלים וכמו שאמר חלב שהבשר חופה
אותו מותר שעל הכסלים אמר כהמנח ולא בתוך
הכסלים והנה הכתוב הזה נמשך למעלה וימציאו
בני אהרן אליו את הדם של שור ואיל הנזכרי' ואת
החלבים מן השור אבל מן האיל המציאו אליו השוק
והחלב ומשכם הכליות ויותרת הכבד ואח"כ וישימו
את החלבים על החזות. כי השוק והכליות ויותרת
הכבד יהיו למטה והחלבים עליהם והכל על החזות
והנה החלבים לבדם יראו למעלה והוא דרך כבוד
בהקטרה ויקטר החלבים המזבחה עם שאר
הנזכרי' אבל בעבור היות ההקטרה גדולה בחלבי'
יזכירם. וכן והאכל על המזבח את העולה ואת
החלבים‥ **וישא** אהרן את ידיו אל העם
ויברכם. ברכת כהנים יברכך.

ידי׳ ישא׳ לרש״י. ולכ״ הי״ פרשת דבר אל אהרן כה תברכו את בני ישר׳ שבחומש הפקודי׳ מוקדמת לזה. ואולי כן הוא כי יסמוך למה שנאמר שם ויהי ביום כלות משה להקים את המשכן. ויתכן שנאמר כי אהרן פרש כפיו השמים וברך את העם כאשר עשה שלמה שנאמר ויעמד שלמה לפני מזבח יי׳ ויפרוש כפיו השמים וגם נאמר ויעמוד ויברך את כל קהל ישראל קול גדול לאמר ולמה לא הזכיר הכתוב לאמר שצוה אותו משה לעשות כן ובברייתא של פרשת מלואים בת״כ ראיתי ויברכם זו ברכה סתומה שאיני יודע איזו היא חזר הכתוב ופי׳ להלן יברכך יי׳ וישמרך. ועדיין יש לומר שבכך אמר ברכה זו שבירך אהרן את העם מעצמו סתומה היא. ולא פי׳ לנו הכתוב מה היא אבל ברכה שנצטוו הכהנים לדורות נתפרשה והיא שוה בכל הכהנים לעולם. או שהם שוים שכאן עשה אותה בנשיאות כפים לשם זה ולהלן נתנה ברכה זו לו ולבניו לדורות.. ותצא אש מלפני יי׳ ותאכל על המזבח. טעם מלפני יי׳ כמו מאת פני יי׳. והמשכיל יתבונן שכבר פירשתי זה החטא בנדב ואביהוא תלמד ממה שנא׳ ויקריבו לפני יי׳ אש זרה ולא אמר ויקריבו לפני יי׳ קטורת זרה אשר לא צוה אותם. והנה הם שמו קטרת על האש כענין שאמר הכתוב ישימו קטורה באפך ולא שמו להם רק לאות והנה לא היה אשה ריח ניחוח וזה טעם וישימו עליה קטרת שלא אמר וישימו עליהן קטרת כאשר נאמר בעדת קרח ותנו בהן אש ושימו עליהן קטרת וגם שם ויתנו עליהן קטרת אבל אמר בכאן עליה לרמוז כי על האש בלבד שמו קטרת ותצא אש מלפני יי׳ ותאכל אותם. ויתכן שירמוז למה שאמר הכתוב לא תעלו עליו קטרת זרה שלא יעשו זרה. והוא מה שאמר בקרבתם לפני יי׳ וימותו. כי בהקריבם לפני יי׳ מתו..

הוא אשר דבר יי׳ לאמר. היכן דבר ונקדש בכבודי פי׳ תקרי בכבודי אלא במכובדי אמר לו משה לאהרן אהרן אחי יודע הייתי שיתקדש הבית במיודעיו של הקב״ה. הייתי סבור או בי או בך ועכשיו אני רואה שהם קדושים יותר ממני וממך לשון רש״י ממדרש רז״ל. ולכ״ יהיה טעם ונקדש בכבודי שיהיה קדוש בעיני כל. העם ובמכובדי וידעו כי אני יי׳ שוכן בם. ור״א ג״כ אמר הוא אשר דבר יי׳ לאמר כבר אמר לו השם שיראה קדושתו בקרובו׳ אין כטעם רק אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה. ובאשר אראה בהם קדושתי אז אהיה נכבד על פני כל העם וייראו ממני. ולכ״ הוא דבר לא נכתב כי הם הורישו דרכו שכך היתה הוראת לבבו. ולדעתי בדרך הפשט אין צריך לכל זה כי דבר השם גזרת ומחשבת ועצת רצונו והדבר יאמר בכל שהוא דברתי אני עם לבי חשבתי מחשבה זו. וכן וזה הדבר אשר מל יהושע זה הענין על דבר הכסף וכן ותהי אשה לבן אדונך כאשר דבר יי׳. גזר׳ וכמוהו באחרים בכורו יסלקו. ונשגב נשגבו הכיב להתיק כדבר יי׳ אשר דבר ביד יהושע בן נון. והנה אמר משה המקרא הזה הוא אשר גזר השם לאמר לי בקרובי אקדש שלא יקרבו לי קדושתי. ועל פני כל העם אכבד. שיהיו מקנן כסל במעשה.. וטעם וידום אהרן. שהיה בוכה בקול ואז שתק. או כטעם ואל תדום בת עינך.

קרבו שאו את אחיכם. מצאתי בת״כ בפרש׳ מלואים ר׳ אליעזר אומר לא מתו אלא בחוץ ממקום שהלוים מותרי׳ ליכנס שם שנא׳ ויקרבו וישאום בכתנתם שא״כ למה נאמר וימותו לפני יי׳ כנגד ההיכל והוציאום לחוץ. ר׳ עקיבא אומ׳ לא מתו אלא בפנים שנאמר לפני יי׳. א״כ למה נאמר ויקרבו וישאום בכתנותם שהשליכו בהם אנקות של ברזל וגררום והוציאום לחוץ ע״כ הברייתא. והטעם אעפ״י שגם הכהנים אסורין לבא בהיכל אלא בשעת עבודה אין אלא במלאכה ריקנית אבל להוציא משם טומאה או לבדוק הבית יכנסו שהשם בת״כ יכול לא יכנס לעשות רקיעות ת״ל אחר. כך היה מעתן הכהנים נכנסין שם. אם אין כהנים נכנסין לויים.

אם אין טמורים נכנסין שמאין אם אין התמימים
נכנסין בעלי מומין ועכשיו היום הזה אין שם
כהנים אחרי נשוו שלא יטמאו להם אבל פוסקים
אמנם בזכות ובגדיה לא היו רשאין ליכנס שם ·
ועל דעת ר׳ אליעזר מפני שאמ׳ הכתוב ויקרבו שכבר
שהיו בחוץ לכך לא אמ׳ ויגררום בכתנותם וטעם
בכתנותם כי היו לובשים בגדי כהונה · והנה צוה
משה להוציא אותם אל מחוץ למחנה ושם יפשיטום
בגדי כהונה וילבשום תכריכי המתים ויקברו אותם
כמנהגם כשאר המתים במדבר והנה אח״כ טהרו
הבגדים הקדושים והיו לשאר הכהנים ··
אל תפרעו · אל תגדלו שער · מכאן שאבל
אסור בתספורת · אבל אתם אל תערבבו שמחתו
של מקום · ולא תמותו · הא אם תעשו תמותו ל״ר״ש״י
וזה שאמ׳ מכאן שאבל אסור בתספורת אסמכת׳
בעלמא הוא · ועוד כי לפי זה לא ידרוש הא אם
תעשו תמותו · אבל יהיה דרשו בבני אהרן שאמ׳
אינכם חייבים לפרוע ראשיכם ולקרוע בגדיכם
כשאר האבלים · ולא תמותו שלא תהיו חייבים מית׳
בקרים שאר האבלי׳ חייב מיתה אם לא עשו כדרכן
אמרו בגמ׳ מסקין אבל שלא פרע ולא פרם חייב
מיתה שנא׳ ראשיכם אל תפרעו ובגדיכם לא תפרומו
ולא תמותו הא אחר שלא פרע ולא פרם חייב מית׳
וכל זה כדרך אסמכתות בתלמוד · ואין פריעה
ופרימה באבלות אלא מדברי סופרים · או שיהיה
יום ראשון הלכה למשה מסיני ולמד מן האחרות
כפי דעת הגאונים · אבל פשט הכתוב הוא אזהרה
בבני אהרן · ושמע פרושו כבר אמרו רז״ל שכהן
גדול מקריב אונן ואינו אוכל · ואם מת לו מת אסור
לפרוע ולפרום עליו ולטמאות לו שנא׳ את ראשו לא
יפרע ובגדיו לא יפרום · ועל כל נפשות מת לא יבא
ובעבור שהוא רשאי להיות מקריב כשהוא אונן
אמר כי הכתוב ומן המקדש לא יצא ולא יחלל את
מקדש אלהיו · והטעם שיזהיר אותו שלא יצא מן
המקדש ולא יניח העבודה כי זה יחלל השם הוא ·

והנה זו אזהרה שלא יצא מן המקדש בשעת עבו׳
מוהגת בכל הכהנים אבל למד בכ״ג שמקריב אונן
ומזה שכן אם יניח העבודה ויצא בחוצות יתחייב
ככל כהן שמניח עבו׳ ויוצא לרשות והנה משה הזהי׳
כאן לאהרן שלא יפרע ולא יפרום כי היה מעתה
מוהגת בו לדורו׳ שהוא הכהן הגדול אבל בניו שהיו
משאר הכהנים לא היו רשאי׳ להקריב ביום הזה כי
היו אוננים ואונן שעבד חלל · והיו חייבים להטמא
לאחיהם וכן היו רשאין או חייבין לפרוע ולפרום
ומשה הזהירם מכל זה הוראת שעה · ולכן צוה כי
מישאל ואלצפן שיטמאו למתים הם ולא הכהנים
וצוה להם שלא יפרעו ולא יפרומו כאחיהם ולא יבכו
כלל וזה טעם ואחיכם כל בית ישראל יבכו השרפה
ולא אתם והנה הכל שלא לערבב שמחתו של מקום
והזהיר בזה שיהיה להם חיוב מיתה אם יערבבו
השמחה כלל ויתכן שנצטוה משה בהרימו הגבל
ואעפ״י שלא נכת׳ או שלא זה ממה שנצטוה ושמרת׳
את משמרת י״י ולא תמותו · כי משמרת י״י יוסיף
גם היום השמיני · והנה גלוי וידוע לפני מי שאמר
והיה העולם כי עתידין בני אהרן להיו׳ אוננים ואעפ״כ
צוה שלא יצאו המקדש אח״כ לא יטמאו ולא יתאבלו
כלל והנה בני אהרן הכהנים המשוחים אעפ״י שהם
כהנים הדיוטים עשה דינם במי המלואי׳ כדין כהן
משוח מלחמה לדורות שהוא אינו פורע ולא פורם
ולא מטמא לקרובים ככ״ג · אבל אינו מקריב אונן
וגם הם לא הקריבו ביום ההוא כמו שדרשו הקדמו׳
הקרים את חטאתם וגם הם הקרים שהם הדיוטו׳
אם הקרבתי שאם כ״ג · והנה בכל המקרה הזה לא
נתבטל דבר במלואי׳ שכבר קרבו בקרבנו׳ ולערב
אכלו כלם הראוי לאכלה · ואיפשר שיהיה זה מהגבל
ימיהם בעשור ואיתמ׳ שיהיה דינם כמשוח מלחמ׳
בעבור שנמשחו בשמן המשחה ויהיה זה טעם
שמן משחת י״י עליכם וכבר הזכרתי הבריתא של
ת״כ שאמרה ומפתח אהל מועד לא תצאו · יכול
בשעת העבודה ושלא בשעת העבודה ת״ל ומן

המקדש לא יצא ולא יחלל. אימתי אינו יוצא ואינו
מחלל הוי אומ׳ בשעת העבודה. פורענות מאמש׳
לא אתה שומע הן כי שמן משחת ה׳ עליכם מה
ת״ל שיכול אין לי אלא אהרן ובניו שנמשחו בשמן
המשחה שאם יצאו בשעת העבודה חייבין מיתה
מנין לכל הכהנים שבכל הדורות ת״ל כי שמן משחת
ה׳ עליכם וכן ראיתי עוד בתוספתא של סנהדרין
אמרו ע״ל ר׳ יהודה אין ומן המקדש לא יצא אלא
בשעת העבודה בלבד והנה לפי זה האזהרה הזו
והעונש הזה היו באהרן ובניו שאם יצאו מפתח
אהל מועד בשעת העבודה יהיו חייבין מיתה.
והכה״ג היה מקריב ביום ההוא והזהירו שלא יניח
העבודה ויצא אבל בניו ביום ההוא אוננין היו ואין
עובדין ואיך יהיו בכלל זה. ואולי כאמר שמשה אמר
להם ומפתח אהל מועד לא תצאו בשעת עבודה
פן תמותו והם יודעים כי אהרן מקריב אונן ואוננו׳
באזהרה מעתה ובניו בכלל האזהרה והעונש
כשיהיו ראויין לעבודה מיום זה ואילך. ומפני זה
אמר בכאן סתם ומפתח אהל מועד לא תצאו. ולא
פי׳ עד מתי אם עד הערב או עד למחרתם כי
הכונה שלא יניחו העבודה והיה מעשה הכה״ג לדורו׳
ויתכן שהיה לבניו הוראת שעה שלא יצאו משם
ביום ההוא כאבלם לכבוד השמחה. אבל הכהנים
שבכל הדורות מוזהרים שלא יניחו עבוד׳ מן הכתו׳
שאמ׳ ומן המקד׳ לא יצא ולא יחלל כי כל כהן שיניח
ויניח עבודתו יחלל ולא הוזכר כאן לעונש מכאן אלא
העונש שנכרת כל מניח עבודה ויוצא לפי׳ מה
שמן משחת ה׳ עליכם שהמשיחה לדורות היא
עליהם כמו שנאמר והיתה להם משיחתם לכהונת
עולם לדורותם. וכך פי׳ שם בבריית׳ של ת״כ. מכאן
אמרו הכהנ׳ בג׳ אין מתעסקין עמהם לכל דבר
שמא תאמר הרי הן קולטין לבתים מתאבלין אוננ׳
וטמאין ולא כבר פקדם המקו׳ שלא יצא מן המקד׳
כי אם מכאן שהיתה הוראת שעה שיהיו כמתים
בג׳ של מעלה כנכרנן בג׳ על העבודות שבאו׳

ושותין בשעת הדיצן ובשעת העבו׳ אף כאן יעמדו
לפני השם ביום חתונתו וביום שמחת לבו כי חתונתו
זה יום סיני. וביום שמחת לבו זה אהל מועד.

יין ושכר. יין דרך שכרותו. לרש״י ופירושו שאם
הפסיק בו או שנתן לתוכו רביעית מים פטור
ודעת של הרב שלא הוזהרו אלא על היין. לא כל
שאר המשכרים ובלמוד שכר מן הנזיר. וכן הדבר
לפי דעתי. אבל על דעת הר׳ משה על שאר
המשכרים באזהרה ושכר כפשוטו. והעונש בבא׳
זו עונה שלא יטעה הכהן בשכרות היין ויבא לפני
המחשבה שאינה כהוגן ויורות בה כאשר עשו בניו.
ויתכן מה שדרשו שהיו נדב ואביהו שתויי יין נכנס׳
כי מפני יינם טעו באש זרה לא שיהיה העונש מפני
היין כי עדיין לא הוזהרו מתחלה אבל עונשם שטעו
באש ה׳ כאשר רמזתי. בבואכם אל אהל מועד
אין לי אלא בבואם להיכל. בגשתם למזבח מנין נאמר
כאן ביאת אהל מועד ונאמר בקדוש ידים ורגלים ביאת
אהל מועד מה להלן עשה גישת מזבח כביאת אהל
מועד אף כאן גישת מזבח כביאת אהל מועד.
לרש״י ות״כ. והנראה לפי הפשט הוא שאין הכהן
חייב מיתה בגישת המזבח ולא בביאת ההיכל אלא
א״כ שעבד עבודה כדרך קדוש ידים שאין האזהרה
שם אלא שלא יעבוד כמו שנאמר או בגשתם אל
המזבח לשרת להקטיר אשה לה׳. וכן הלשון הזה
שפי׳ שם בספ׳ ר׳ אומר נאמר כאן בבא״כ אל אהל מועד
ונאמר להלן בבואם אל אהל מועד מה להלן עשה
את ההיכל כביאה ואת המזבח כאהל מועד ואינו
חייב אלא בשעת העבודה אף כאן עשה את ההיכל
כביאה ואת המזבח כאהל מועד ואינו חייב אלא
בשעת העבודה כלומר שאין החיוב אלא שלא יעבוד
כהן שנכנס שם שכור או ששתה שם ועבד. ושם
אמרו חקת עולם. לרבות היציקות והבלילות והתנופו׳
והגשות והקמיצות וההקטרות והמליקות וההזאו׳
כי מפני שאמר הכתוב להקטיר אשה. הוזהרו על
לבונתם. ונראה עוד שאין החיוב הזה במקריב

בניה · ולכך יאמר שם אין לנו אלא אהל מועד כגון
לבית שילה ובית עולמי׳ · על דעת שלמה האוהל
לקהל בעמידתם ואין כאן מקריב בבמ׳ וקהלתם
בבואכם כאשר תעבדו עבודה · ואמר בלשון הזה כי
כל העמידות שם היו או בתוך האהל או במזבח
העולה אשר פתח אהל מועד · והכלל כי האוהל הזה
והעומד בו אינם אלא שלא יעבור שתי יין · או
שאינו רחוץ ידים ורגלים וכן מחוסר בגדים אבל
על הכתוב אין בה בהרה שום משנה מזה · ומה
שאמר ר׳ יוסי אומר בה דברים בין האולם ולמזבח
שוה להיכל כל שאין בעלי מומין · ופרועי ראש
ושאינן רחוץ ידים ורגלים נכנסין לשם וכו׳ מתקנת
מעלות דרבנן הם · ועל הדבר הזה יש נכתבה
בלא עבודה לאו שאין בו מיתה ··

שוק התרומה וחזה התנופה לשון אחר
הונף ואחר הורם · תנופה מוליך ומביא · תרומה
מעלה ומוריד ולמה חלקן הכתוב תרומה בשוק
ותנופה בחזה לא ידענו שעשה בתנופה והרימה ·
לרש״י · והנראה לי בעשות כי במלואים היה השוק
תרומה לי׳ והוקטר עם החלבים ועם האליות והמורם
ממנו למים יקרא תרומה כמו שנא׳ והקריב ממנו
אחד מכל קרבן תרומה לי׳ · וכן כל שהניפו אותם
לגבוה שהם כלם תרומת יי׳ ולא יקרא בשתי׳ פה
כי תנופתם היתה עם הלחם ועם החלבים כדי
להקטירם לשם · אבל החזה הונף בפני עצמו ולא
היה חלק משאר הבשר אלא בתנופה · ובתנופה זו
בלבד נתקדש וזכה בו משה להיות לו למנה · ומתנת
זכות אהרן ובניו בחזה ושוק לדורות היה מיום
המלואים וזכו בשוק בתרומתו לי׳ ובחזה בתנופתו
ושאר הבשר לבעלים יקרא לעולם השוק תרומה
והחזה תנופה כאשר היה בהם ביום הזכות ··

על אשי החלבים · כמו על חלבי האשים · מכאן
שהחלבים למטה בשעת תנופה לרש״י ואין
צורך כי אשה אחר לחלבים כמו שאמר להם אשה
אשה יי׳ ונחלתו יאכלון · ופי׳ הכתוב הזה שאות טעם

למה שאמר כי הקרן ויאך בכך נהנו מזבחי שלמי׳ ישב
ישראל · ואמר שוק התרומה וחזה התנופה על אשי
החלבים יביאו אותם בני ישראל המוכרים להניף
תנופה לפני השם שיהיו קדושים לשמו · והיו לך
ולבניך לחק עולם כי הטעם בתנופה אין זה מקומו
אבל לפי דרכנו למדנו בה שהחלבים למטה בשעת
תנופה ·· ואת שעיר החטאת · שעיר מוספי
ר״ח ושלשה שעירים הקריבו בו ביום · קרבו שעיר עזי׳
לחטאת ושעיר נחשון ושעיר ר״ח · ומכלם לא נשרף
אלא זה · ונחלקו בדבר חכמי ישראל · יש מפני טומאה
שנגעה בו נשרף · ויש מפני אנינות נשרף לרש״י ·
ועל האומר מפני טומאה נשרף · כי הרב בכאן
ואכלתי חטאת היום הייטב היום אסור אבל לשעו
לשעה מותר שאין אונן אלא בו ביום הקבורה כי לפי זה
אם מפני אנינות היה להם לאכלו בערב · אלא הטעם
אנינות לשעה דאורייתא ··

הן היום הקריבו · מהו
אומר אלא אמר להם משה שמא זרקתם דמה
אוננים שהאונן שעבד חלל · אמר לו אהרן וכי הם הקריבו
שהם הדיוטות אני הקרבתי שאני כהן גדול ומקריב אונן
לרש״י · וכך הוא בגמ׳ בפ׳ טבול יום ודילמא הקריבו
ופסילתיה וכו׳ · ואני תמה שהרי קודם שנכנסו ת
נעשו כל הקרבנות דכתי׳ וירד מעשות החטאת
והעולה והשלמי׳ · ואחר נכנסו לאהל מועד ויצאו
ואחר ירדה האש מן השמים לקרבנו · ואז הקריבו
נדב ואביהוא קטרת זרה ושמא לא היה משה רואה
את מעשיהם · ויתכן שמא מפני זה הם השעיר הזה
שלא נודע עדין וזרקוהו · והקרבתי׳ הלא הוריה שלא
היה וכשנודע מידי נודעה ולא נפסלה באנינות
ועשו ומתן כל הלכה היה · אבל לא נעשה בהם
דבר באנינות כלל ·

אל משה ואל אהרן דברו
אל בני ישראל המיתה · בפרשיות הללו מרבנן
בהרש ובכמעט · אבל בעצם מרובה בבהמ׳ כי הם
נצריכים להשמר תמיד מכנגע הטומאה · בעבור
שיצטרכו לבא במקדש ולאכול הקדשים · ועוד כי
אם שבני ישראל בהם · היינו להבא עולם קרבן

שיקריבוהו הכהנים ועל שעה אותם להבדיל בין הקדש ובין החול ובין הטמא ובין הטהור · והנה הם צריכים להורות לישראל הטמא והטהור והקדוש שיזהרו בהם על כן היה הדבור בזה אל משה ואל אהרן שניהם · או למשה שיאמר לאהרן ומה שאמר דברו אל בני ישראל ולכך כאמרו בספ׳ ת״כ · ויזהיר בפרט באוכל׳ ובטומאה שלא יטמאו המשכן וקדשיו

מכל הבהמה אשר על הארץ: פשטו של המקרא מכל הבהמה אשר על פני כל הארץ והטעם מכל אשר בעולם ומדרשו מפני שיש חיה בים ואין תרתן בסימנין הללו אלא בדגים לפי אמר אשר על הארץ להוציא את שבים ·· כל מפרסת פרסה ושוסעת שסע מעלת גרה טעם הכתוב הוא שכל בהמה שיהיו בה שני הסימנין האלו תאכלו אבל לא תאכלו באחד מהן והיה ראוי שיאמ׳ כן בדרך כלל אלא שפרט בגרה הגמל והארנבת והשפן והחזיר בפרסה מפני שאין אחרים בעולם בסימן האחד לבדו וחוזר ואמר מבשרם לא תאכלו ללאו · וכת׳ רש״י אין לי אלא אלו שאר בהמה טמאה שאין לה שום סימן טהרה מנין אמרת ק״ו · ומה אלו שיש בהם קצת סימני טהרה אסור וכו׳ · ולשון בסיפר׳ מה אם אלו שיש בהם סימן טהרה הרי הן בלא תעשה על אכילתן · שאר בהמה טמאה שאין בה סימן טהרה אינו דין שתהא בלא תעשה על אכילתן כמו אלו הגמל והשפן והארנבת והחזיר מן הכתוב · ושאר בהמה טמאה מק״ו · כמנחות מצות עשה שלהם מן הכתוב · ומצות לא תעשה מק״ו · ע״כ הבריית׳ · אבל לפי דעתי אינה עולה כהוגן לפי סוגית התלמוד שא״כ לא יהא לוקה על שאר בהמה וחיה טמאה שאינה בלאו אלא מדין ק״ו שאין מזהירין מן הדין · וכך אמרו באחות שאסר הכתו׳ אחות בת אביו או בת אמו והוצרך לכתוב בכתו׳ אחות שהיא בת אביו ובת אמו אע״פ שבאת בק״ו ויש בה שם שתיהן · ועיקר שאין מזהירין מן הדין כדאית׳ במכות בפ׳ מ״ב · אבל בריתא זו שהיא

שהיה כדברי האומ׳ שנשנין מן הדין כמ׳ סנהדרי׳ או שהיא מתרגמת · והטעם בחלוקות שאר בהמ׳ טמאה מפני שאמר הכתוב באיסור השפן מפני שאין מפריס פרסה והחזיר מפני שאינו מעלה גרה א״כ כל מה שאינו מעלה גרה ומפריס פרסה הוא בכלל האיסור הזה אין צריך לק״ו כלל ··

אותה תאכלו · ולא בהמה טמאה · והלא באזהרה היא אלא לעבור עליה בעשה ולא תעשה לרש״י וכך היא בת״כ וה״ר משה אמ׳ שהוא למעט בשר האדם · אותה תאכלו ולא אדם ובשרו וחלבו בעשה ולא מצאתי שידרש כן לרבותי׳ ושמא חשב זה מפני שמצא שם בת״כ יכו׳ אף בשר המולד שתים וחלב המולד שתים יהיו בלא תעשה על אכילתן ת״ל זה לא תאכלו זה בלא תעשה על אכילתו ואין בשר המולד שתים וחלב המולד שתים בלא תעשה על אכילתן · ודין הדבר מזה שאינו בלא תעשה אבל הוא בעשה · ודרשו מן הכתוב אותה תאכלו ואין הדבר כן שבפי׳ אמרו חכמי׳ בהם המולד שתים וחלב המולד שתי׳ שאפי׳ מעשה פי׳ מדבריהם אין כן · ואם היה בשרו אסור כל היוצא מן הטמא טמא ודם השרץ ודם האדם מיעטו אותן חכמים מאיסור דם ואמרו דם השרץ כבשרו ועונש עליו משום שרץ שאין בו משום דם ושאינו כבשר אבל מה שאמרו שאין בלא תעשה על אכילתן עם שלא נתמעטו ממנו והם מותרים אבל לפי דעתי יהיה זה כבשר מן החי · אבל מן החי למדו בו ג״ש מטעלה טרופה שאסור בהנאה

ואת הארנבת · מין שיקראו כן בלשון הקדש הזכר והנקבה ממנו · וכן היענה · וכשעפת היונה אין שם הזכר חלוק מן הנקבה · ויש רבים שמותם בלשון זכר ואין לנקבותיהם שם אחר שהן גמל חזיר דוב עורב ופרד ודוכ׳ תרנגה וכן תור בשעפת · ולכך אמר הכתוב שתי תורים או שני בני יונה ואמר בתורים שהן לשון זכר שתי · ושונה שני להודיע שאין הפרש בהם · וכל השב

עלה מלשון רז״ל שאמרו פרה והורידה ויאמרו גמל
הבא מן הגמלה כי ישאלו בהם לשון לבאר כוונתם
וטעם הא׳ סור בגלו שאינם בעלי שני הסימנין ··
ובנבלתם לא תגעו· איננו אזהרה לאסור לגו
הנגיעה· אבל יאמר ובנבלתם לא תגעו כי טמאים
הם לכם כלו׳ לא תגעו בהם בלתי אם תטמאו בהם
והענין עמ״ר שיחשוב כל הנוגע בהם שהוא טמא
ויזהר מן המקדש ומן הקדשי׳ וסמך המדר׳ שאז״ל
ובנבלתם לא תגעו ברגל כלו׳ שלא תגעו בו בשעה
שאתם חפצים להיות טהורים כי טמאים הם ולא
תגעו בהם ברגל אבל אין הנגיעה נמנעת בלאו שאין
הנוגע בנבלה ברגל מן הלוקין את המ׳ ומה שאמרו
חייב אדם לטהר עצמו ברגל מצוה מדברי סופרי׳
ואין זה מן התורה עשה או לא תעשה זולתי מצוה
קלה או שמא ובנבלתם לא תגעו ברגל אסמכת׳
כשאר אסמכתות הרבה שנמצאת שם בת״כ· ושנו
שמה שם אחרים אומרי׳ יכול אם נגע אדם בנבלה
ילקה ת״ל ולהם תטמאו אי ולהם תטמאו יכול
אם רצה אדם את הנבלה ילך ויטמא ת״ל ובנבלת׳
לא תגעו· הא כיצד הוי אומ׳ ברגל וזהו עיקר הדין
מן התורה **סנפיר** וקשקשת סנפירין שט
בהם קשקשים אלו הקבועי׳
בו לרש״י· וכן הוא בגמ׳ במסכת חולין אבל לא תבין
מלשונם שהן הקשין בגופם ממש והדבקים בעור
הדג אבל הראוי הקטנים שאינם נדין ממנו ולא
מזדעזעין כי בסנפיר וכן הקלפין העגולין שנראין
דומה לצפרנים הנפשטין מעל הדג ביד או בסכין
אבל כל שהוא קבוע ודבק בעור הדג ואינו נפרד
מן העור כלל אינו קשקשת ובעלו אסור הוא ולכ׳
אמרו בגמ׳ דקשקשת לבושא הוא ולשון התוספ׳ אלו
הן הקשקשין שלעבם בהן וסנפירין ששט בהן וזהו
הר׳ של אנק שאמ׳ קלפין שהן קלפין שעל העור
נפשטין ונקלפין ממנו כקלפי האילנות והפירות·
וכן ענין הכתו׳ שאמ׳ ושריון קשקשים הוא לבושי
שהשריונות כלן עשויין מן הטבעות ויש שעושין
בהם קליפות לבושם פות של הטבעות שלא יכנס
בהן חץ לק והקלפות ההם נקראו קשקשים· וכך
הוזכרו חכמים בגמ׳ בפ׳ חלק לבושי שריון קלפתי׳
ותי׳ בגמ׳ ושרין נ״ל שהן מלשון תער הגלבים ש.כ.ס־
הרבעמן יתכוין עמ׳ כי היה כסוי פי טבעת השריון
ההוא כקלפת עור הדג שמגלחין העור ההורן
ומכסין אותן השריונות בהן כי כן עושין גם היום
והבן זה ·· וטעם הסנפיר והקשקשת כי בעלי
סוכנם לעולם בעמקי המים ובעליהן ויקבלו גדול
באויר הנכנס שם ולכן יש בהם קצת חום דוחה
מהם ספעת הלחות כאשר יעשה הגמר והשער
וגם הצפרני׳ באדם ובבהמה ושאינן כנפי׳ והקשקש׳
ישכון לעולם בתחתית המים ובעמקיהם ולרוב
הלחות והפכת החום לא יזיק מהם דבר ועל כן הם
בעלי לחה קרה דבקה קלוכה לבמית והיא ממית׳
בקצת המימות באגמים המעופשים **מכל**
שרץ המים· אר״א כי שרץ הקטנים
שיבראו מן המים ונפש החיה מוכר ונקבה· ולפי
דעתי כי שרץ המים כלל לדגים השטים במים כי
כל לשון שריצה תנועה· ומכל נפש החיה· הן החיות
שבים שיש להם רגלים והולכות עצמם כחיות השדה
והנה לכלם דין אחד· ומדרש ת״כ חיה· זו חית הים
נפש להביא בן הכירה· יכול יהא מטמא באהל
כדברי בן חכינאי ת״ל שקץ ·· ואת נבלתם
תשקצו לרבות יבחושין שסיננן· יבחושין משילום
בלע׳ לרש״י ואינו תימה כי שהמין הוא פרש מן היין
תמיד ופורח באויר ונח על הארץ ואפי׳ משפרח
פריחתו כאשר כדאמרי׳ בפ׳ ג״ה טרטו בשרב יוסף
פרש לאויר הטעם מהו וכו׳ כשהוא נח על הכלים
ועל הארץ למרחוק בכל בית האוצר בכל היום־
תליד והרינא בזה השורץ על הארץ· אבל המין
ההוא יתהם שמו ונעשה מין כדאמרי׳ באגדה של
טיטוס הרשע והיבחושין שהוזכרו בדבר׳ כאן מין
שמון במים ושואבין אותו בכף ומוציאין אותו
מלשון אין שואבין את השתיה בשבת ובגמ׳ זבחי׳
בפ׳ הב׳ אמרו כל המשלם למי מקוה משלם למי
בור לרבעי׳ אינו משלם וש״ו למעוטי אי יבחושין

אדומים אבל בשפתו נמי׳ דתניא׳ רשב״ג אומר כל
שתחלתו מן המים מטבילין בו שהוא מין שתחלתו
מן המים׳ וכן נמי נמצאים הדיר בשמרי היין
תולעים לבנים קטנים מאד שהם נבראים מנבגות
היין ומתגדלין אותם. וראיתי בפירושין שם שכתב
יבחושין אדומין כמין יתושין בלא כנפים כדרך
שגדלין בשולי חביות יין שלא מבחוץ יבחושין דקין
אף כן נבראין מן המים׳ ואולי לכך נתכוון בכאן
למין שאין לו כנפים ואינו נברא מן המים אלא ע״י
סמון וגם הם בתוך שם הלוט הם נקראו׳ אבל הרב
אבל בפי׳ מים הולך כתב יבחושין כמו יתושין דקין
הנמצאים במערתו של יין והכל לשהוא מין שאינו
שורץ על הארץ כלל׳ **ואת** אלה תשקצו מן
העוף׳ לא נאסרו מכל העופות אלא אלו
הנזכרים בפרשה בלבד עם מיניהם באופן שכאן
בהם למינו למינה כי הכתוב לא הזכיר סימן בעוף
טמא לאיסור או בטהור להיתר אבל אמר ואת אלה
תשקצו מן העוף לא אחרים מלבד אלה וכן בפרשה
הטמאים שהוזכרו בפרשת ראה במדוקדק גלוי לנו
הנקובים בשמות בפרשה ורז״ל למדו סימנים בעופות
והם להכיר בהן שאין בכל אותן הסימנים מן המינים
האלה האסורין והסימן הגדול בעופות הוא הדורס
שכל עוף הדורס לעולם טמא כי התורה הרחיקה
מפני שהיו מתועבים לאכזריות ושחור וגם ומולד
המידה השרופה השחורות ומתן אכזריו כל כך
ואין בכל השלשה עוף שידרוס מלבד הנזכרים בפרשה
והנה כל עוף שידרוס בידוע שהוא מאלו הנזכרים
ואם בידוע שהוא דורס אסור ואם אינו דורס נתיר
אותו שאין בכל האסורין עוף שאינו דורס וזולתי
א׳ והוא פרס או עזניה ולא חשבו ע׳ חכמי׳ מפני שאינו
מצוי בישוב אלא במדברות הוא שוכן תמיד׳ ואולי
מפני היותו שוכן בחרבות דומה כשהוא דורס כדורסין
ואסרתו תורה עמהם ועוד מצא חז״ל בסימנים שאם
נמצא עוף שיש לו אצבע יתירה וזפק וקורקבנו נקלף
בידוע טהור הוא כי ידוע להם שאינו דורס אבל כ׳
כשיש בו שני סימנים מן הג׳ הנזכרים באחד אותם

כי השרבים בו אצבע יתירה והקורקבן נקלף׳ ואם
חופשין ע׳ ולמינו שהם כלם בעלי ב׳ סימנין׳ ואינו
עומד שאם לא היה בו אלא סימן א׳ מהג׳ אז שכאמו
אותו כי שאר העופות האסורים כלם הרבה בכיוצא
א׳ גלוי הנשר שאין בו א׳ מכל אלו הג׳ ועתה הדורסים
הוא הנשר שידרוף העופות ויתפסם חיים וידרסם
בפיו ויאכל אותם כאשר יעשה הכן הגם הנקרא
אסטור והכן הדק הנקרא אספרוויר בלעז ובערב
כן וזהו משפט העופות האסורים והיתרם על פי
הדר הנכון והמחובר בגמ׳ ואשר הקדמנו ומנהגנו
בבדיקת העופות׳ והנה טעם איסור העופות
מפני אכזריות תולדותם והבהמות יתכן שיהיו מפני
כן שאין בבעלי הגרה והפרסה השסועה דורס ו׳
והשאר כלם יטרופו׳ והנה נמצא בתולדותם שיהיו
מה שהוזכרו חז״ל שכל חלב הטהורים עומד וחלב
הטמאים כלם אינו נקפא ולא יתגבן לעולם והנה
הם מתוקים׳ ויתכן מזה שיהיו באיברי הדורס ו׳
ויהיה הדורס המתאכל מן הלחה שבגוף הרע ולכן
לא תשגר כלאיו לא תשגר בטוב ונכון מלבד שיש ב׳
במותרין טובה ידועה בדרך הרפואות׳ וראיתי
בקצת ספרי הרפואות שחלב החזיר אם יינק היונק
ממנו יהיה אותו הנער מצורע׳ וזה למות שיש
בכלם סגולות רעות מאד׳ **שרץ** העוף׳
הם הדקין הנמוכין ורומשי׳ על
הארץ כגון זבובין וצרעין ויתושין וחגבים לרש״י ואים
כמן אצבעם לא יקרא העוף שרץ בעבור קטנו ולא
יהיה שמו עוף שהם בעבור גדלותו והעטלף קטן
הרגלים ורבים ממיני הארבה אשר רגליו גדולים
ממנו ולמה לא יקרא שרץ העוף כמהם׳ אבל שרץ
העוף פירושו כמו ההולך על ד׳ כי כל עוף שילך
על ב׳ רגליו אחריו זקוף וראשו למעלה וסומך על
כנפיו ומתעופף תמיד ולכן יקרא עוף כנפו ועופפת
אבל בעל ד׳ רגלים הולכים כמותם ואחרם וראשם
למטה כשרצים׳ ולכך יקראו שרץ העוף כאשר
פירשתי בסדר בראשית׳ וכן חזר כאן ופרש וכל
שרץ העוף אשר לו ארבע רגלים שהן הוא לבסו׳

ופירושו כאותו אבל כל שרץ העוף אשר לו ארבע
רגלים בלבד ואין לו כרעים המוכרי שקץ הוא לכם·
ומדרשו בת״כ ר׳ אומר וכל שרץ העוף אשר לו ד׳
רגלים הא אם יש לו חמש טהור· והנה אין בפרש׳
הזו בשרץ העוף לא מצות עשה· אבל במשנה
תורה נאמרה בו אזהרה וכל שרץ העוף טמא הוא
לכם לא יאכלו ומשם עקרו עליו ··

ולאלה תטמאו· לאלה העתידי׳ להאמר
למטה בענ׳ תטמאו כאן למדך
שנבלת בהמה טהורה מטמאה· ובענין שבסוף
הפרש׳ פי׳ על בהמה טהורה לרש״י· ואם כן למה חלקן
הכתוב ולמה פרט בהם· היה ראוי שיאמר כל הנוגע
בנבלת בהמה יטמא עד הערב וכל הנשא מנבלת
יכבס בגדיו ויטמא עד הערב· והנכון בעיני כאן
הוזכר בנבלתם סתם ולא הוזכר בהם מיתה לומר
שאין בהם שחיטה וכל הנוגע בהם בזמן שאינם
בחיים יטמא· אבל כאן אמר וכי ימות מן הבהמה לומר
שאם נשחטה אינה מטמאה· ועוד בפרש׳ הוזכר
ולאלה תטמאו לומר שאין במוזכרים בדגים ובעופות
והשרצים הטומאה הזו רק לאלה אשר יזכיר והם
הבהמה אשר איננה שוסעת שסע ומעלת גרה
ואמר טמאים כל הנוגע בהם יטמא בטומאה הנזכר׳·
ועוד ואמר וכל הולך על כפיו בחיה ג״כ יטמא הנוגע
עד הערב והנשא יוסיף לכבס בגדיו ובזה לכם
הטמא בשרץ על העתיד להזכר· ונשתנה בכאן
ר״א והנה למעלה בענין איסור המאכל הוזכר
הבהמה שאיננה שוסעת שסע ומעלת גרה· ולא
הוזכר הולך על כפיו בחיה ·· לא בעבור שאין צריך
לאלה לא פרט בהם והמשם בתוך הכלל שאמר
שכל הבהמה המפרסת פרסה ושוסעת שסע
ומעלת גרה ולא אחר והיה בכלל בהמה כמו שכא׳
זאת הבהמה אשר תאכלו איל וצבי וגו׳· ורז״ל בת״כ
בפרש׳ כלה מדרשים· לכל הבהמה טמאים הם
באבר מן החי· וכל הולך על כפיו· באבר מן המית
כי יצטרך הכתוב יזכיר בהם טומאות רבות לרמוז
שיטמאו כלן או מקצתן במיתת כל הגוף ובמיתת האבר
המתמן כשיפלו מן הגוף החי ·· וכתוב יטמא
עד הערב בכל הפרש׳ כי בערב יטבל אם ירחץ בשרו
במים אבל יקשה בראיה בכאן בעבור שיזכיר כבוס
בגדי הנוש׳ שהוא טבילה וכן שירחץ בשרו ובפסוק
להזכיר כל הטמאו בנבלות ובשרצים הזכיר הטבלה
בכלים במים יובא וטמא עד הערב וטהר והוא לאחד
מן המתמן כלמוד ובפרש׳ אחרת פי׳ וכל נפש אשר
תאכל נבלה וטרפה וגו׳ והזכיר גם הטבילה ואם לא
יכבס ובשרו לא ירחץ ונשא עונו והוא כלל לכל ט׳
טומאות הנבלה ומהם כלמוד לשרצים וכבר הוזכר
כאן הראיה בשרצים כמו שכתבתי והאמיר הכתו׳
במשא יותר מן הנוגע בכבוס הבגדי׳ מפני שצריך
הנוגע לנגע בו בגויה אבל הנושא אותה בגדיו
שיכבד עליו ובגדיו ישיאו אותו ברוב הפעמים ··
וכל אשר יפל עליו מהם במותם יטמא וגו׳ הקרו׳
שי בוה כי מהם במותם ירמוז לכל המוזכרים למעלה
בהמה טמאה וחיה ושרצים למה יזכיר טומאה הכלי׳
והבגדים בשרצים ביחוד והיא מוהגת גם בנבלות
וכן כל המשפטים אשר יזכיר בהכשר האוכלים
כלם שוים בכל הטומאות ובכלן דבר הכתוב· וכי
יקשה במשך הוית בהם במותם שבכתוב הראשון
בשרצים ומהם במותם בכתוב הב׳ בכלם שהן במקומן
כתם· ויתכן לומר שהמתין הכתוב עד שהזכיר כל
הטמאים בבהמה ובחיה ובשרצים· ואחר כך הזכיר
בסוף הטומאה בכלים באחד אשר ישלם בו לימוד
מהם לכל האחרים כי דעת רבותינו שיהיה מהם
במותם בשרצים ומהם ילמדו על השרץ שהוא
מטמא בכעדשה· וכן נהג הכתוב בטבילה שהזכיר
בסוף הטומאות טומאת הכלים והטהרם· ומהם כלם וג׳
לאדם וכלם בכל שאר הטומאות המוזכרות ··
במים יובא· ואף לאחר טבילתו טמא הוא לתרומה
עד הערב השמש ואחר כך הוא נטהר בהערב שמשו
לרש״י· ומדרשו בת״כ וטמא עד הערב יכול לכל
ת״ל וטהר אי וטהר יכול לכל דבר ת״ל וטמא עה״ע
הא כיצד טהור לחולין מבעוד יום ולתרומה משתחשך
שיעו׳ הכתוב לפי המדרש במים יובא וטהר וטמא עד

הערב׳ יוע׳ הפס׳ במים יובא וטמא עד הערב׳ וטהר
בערב והנה הזכיר הכתו׳ בכל הפרשיו׳ עד הערב
כי יתפרש הטהו׳ לתרומ׳ הקדשי׳ כמו שאמ׳ וטמא
עד הערב ולא יאכל מן הקדשים כי אם רחץ וגו׳׃
אבל הטהרה לחולין לא בעבור היא בטבלה בלבד
ולא יזכירנה בכאן אינה מצוה להטהר לחולין ואם
הנה יאכלם בטומאה׃ מכל האוכל אשר
יאכל׃ פירש״י הכתו׳ הזה כפי מדרשו
ולמד בו דברי׳ הרבה ובכללם אמ׳ ולמדנו ממנו שאין
אוכ׳ מטמא אחרי׳ אלא א״כ יש בו כביצה שנא׳ יאכל
אוכל הנאכל בבת אחת ושיערו חז״ל אין בית הבליעה
מחזיק יותר מביצת תרנגולת זה לשון הרב ויש בו
קשי כי הכתו׳ הזה בטומאת האוכלין עצמם הוא
ואינו מדבר בטומאתן לאחרים אבל הודאה הרב
הזה ממה שאו׳ בת״כ אוכל יטמא מלמד שמטמא
בכל שהוא ת״ל אשר יאכל הא אינו מטמא אלא
בכביצה וכבר חלקו על הרב והבאתי ראיות שאין ה
האוכלין מקבלין טומאה מן התורה בכל׳ אלא
בכביצה והמדרש בת״כ אסמכתא מדבריהם שהם
הוסיפו שיקבלו טומאה בכל שהו׳ ועקר הכתו׳ ידב׳
במה שאו׳ גם האוכל להוצי׳ אוכלי בהמה מכל האוכ׳
להביא אוכלי בהמה שחשב עליהם למאכל אדם אשר
יאכל פרט לאוכל סרוח׃ תנור וכירים יבא
הכתו׳ ללמד שיקים לאו התנור והכירים שהם עשויי׳
מן הטיט ומסיקין האור בתוכם ואופין בהם הפת
בחפרן לקרקע כדי שלא יחרם שהם הקדרו׳ והקתביו׳
האופיין בכבשן והן מכלים שאף בו יקבלו טומאה
ולא יהיה להם טהרה במקוה ואמ׳ יותץ ולא אמ׳ ישבר
ללמד שאין צריך לשברן עד שלא ימצא במכתתן
חרס לחתות בו אש מיקוד אלא שיהרסם ולא יבנם
לעשות מלאכתן ולמד עוד שהם מקבלין טומאה
אע״פ שמחוברין בארץ ויתץ את אשר בנה כי ענין
נתיצה הריסת בנין כמו ונתצו הבתי׳ ונתצת את הבתי׳
אך מעין ובור יאמ׳ שאין המים במקום מקבלי׳
טומאה בחבורן בקרקע אם יפול בהם הטומאה׃
ואמ׳ ונוגע בנבלתם יטמא שיטהרו ומי שאשר נוגע

בנבלתם יטמא כי המים הראשונים אשר יגעו הם
בנבלתם יטמא כי במקוה לא יגעו המים בנבלתם
אבל נבלתם יפול בו תחלה והזכיר המים בלשון יחיד
כדרך מי נדה לא זורק עליו או שיאמ׳ הכתו׳ וכל הנוג׳
בנבלתם יטמא והכוונה לרבו׳ המי׳ והמשקי׳ הנזכרי׳
ועל הכלל כי בא זה ללמד על המי׳ שהם מקבלי׳ טומאה
בתלוש ולא במחובר כי לא הזכיר זה עד עתה׳ ובת״כ
ר׳ יוסי הגלילי או׳ הנוגע בנבלתם במגע הן מטמאי׳
ולא במשא ונשוא יתכן שיהיו ט׳ כל הענין הנזכרי׳
ויאמ׳ שאין לטהרנו רק טומאה המים ועוד לרז״ל בכתו׳
הזה מדרשי׳ שאר הלשון וכלן הלכו׳ למש׳ מסיני והזכי׳
טהרת המקוה והמי׳ המחוברי׳ בשרצים והוא הדין לנבלו׳
ארץ המימן עד שהסמי׳ לזוכר כל מינים המטמאין או
בעבור שהז׳ השרצי׳ למעות במעשון וסר וכב׳ הזכרתי
דעתי׃ זרע זרוע וזרע של מינים זרעונים וזרוע שם
דבר כמו ויתנו לנו מן הזרעוני׳׃ טהור הוא למדך
הכתו׳ שלא הוכש׳ ונתקן לקרות אוכל לקבל טומאה עד
שיבא עליו מים לדרש׳ והנה למעלה הזכי׳ הכתו׳ מכל
האוכל אשר יבא עליו מי׳ ללמד על הכשר׳ אבל שם
אמ׳ שאין האוכל מטמא מאויר כלי חרס אלא בהכש׳
מים וכאן הוסיף שאף מן הכשרו׳ עצמם אינן מקבל
טומאה אלא בהכשר כדמפ׳ בת״כ ויתכן עוד לומ׳ כי
מכל האוכל אשר יאכל הנזכ׳ למעלה הנא׳ והמאכלי׳
וכאן יאמ׳ שאף הזרעים כאשר יזרעו אותם לצריכה
יטמאו בהכשר מים וטע׳ ההכשר בעבור כי לכלוך
הפרי והטומאה ידבק במאכלי׳ בלחי׳ ולא כן ביבש
ועשתה התור׳ הרחק לטמ׳ המוכשרי׳ במים ובנגע
שלא יתקרבו בם לשיעורין והנה נצריך הכשר מהנ׳
בטומאה הנגלה והזכירו הכתו׳ כאן לענין שאמרנו׃
והאוכל מנבלתם ע׳ הפס׳ ידבר הכתו׳ באוכל כזי׳
האוכלי׳ שמגע ומשא יש בהן אוכל וטמא במגע
או במשא והוצרך להזכיר זה שלא יעלה על דעת׳ שיה׳
טומאתו יותר גדולה בעבו׳ האכילה והזכי׳ זה בבהמ׳
טהור בעבו׳ שלא יטעה האדם ויאכלנה שיחשו׳
שהיא שחוטה ואין צריך לטעות כל במינים האסורי׳
ולכך הזהיר לבד בזאת וכפי מדרשו שבא לתקן שיהו

אכלה והוא כזית וה"ה הומר בנבלת בהמה טהורה
וה"ה לטומאה המוכרת פה השלש כאן דין הטומאות
וע"ל מדרש ת"כ כל טומאות נבלות נקרם מכאן ·
ופרש שלמעלה באיברים קיא וכבר הזכרתי מזה·

וכל השרץ השורץ על הארץ · טעם הכתובים
פה הזכיר למעלה השרצים לענין הטומאה
ופרט המטמאים ולא דבר שם בענין איסור אכלה
כלל ולכך אמר עתה וכל השרץ השורץ וגו' לא יאכל·
עמ' פה בענין האכלה אין הפרש בשקנם כלן אסורי'
וחזר ופרט בהן והרבה בהן לאוין ומלקיות כמו שהזכי'
רש"י ·· להבדיל בין הטמא ובין הטהור · שהבדיל
בכל הנזכרים בין הטמאים לטהורי' לענין הטומא'
ובין החיה הנאכלת נמשך לנפש הנזכרת בין נפש
החיה הנאכלת ויאמ' שהבדיל לענין אכלה בין נפש
החיה הנאכלת על פי התורה במים ועל הארץ ובין
החיה אשר לא תאכל מהם ובת"כ אמרו אחרי אומ'
בין החיה אשר לא תאכל לתן אזהרה לחיה וא"כ הוא
לאו ול' רש"י בין הטמא ובין הטהור אין צריך לומ' בין
פרה לחמור והלא כבר מפורשים הם א"א בין טמאה
לך לטהורה לך בין שנשחט רובו של קנה לנשחט
חציו · וקשה מהם וכמה הוא בין רובו לחציו כמלא
שערה ואל תחוש בזה מה שאמרו בגמ' בעי' רוב
הנרא' למשנה שאין פירושו א"א להוציא מדברי האומ'
מיחדה על מיחדה כרוב ולכך אמרו דבעינן שיהיה
השחוט רוב ממש כדי שיראה למשנה לא המיחדה
שנחשוב אותו בלבנו כרוב ונאמר רוב הוא השחוט
מאחר שאין בינה שלא נשחט יותר ממנו · אבל כל
שישחוט ממנו יותר מן החצי כשר הוא ואפי' כמלא
השערה כדאמרו בזו הגמרא ואף בגמ' כדהיא עולה·

סדר אשה כי תזריע

כתב רש"י כי תזריע וילדה לרבות שאפי' ילדתו מחוי'
שנמחה ונעשה כמין זרע אמו טמאה לדה · ופי'
הענין שמה שנו' הולד בצורת אדם ואח"כ שנוח בכל מי
שאינו מצורת אדם אינו ולד וכל שאינו ראוי לבריי
בשלמה אינו ולד אבל בשעת הלידה אפי' מחוי' מטמא

אם אמן מזרעת תחלה כבר נתפרש מדרשם כמנא' ודאי
ואם לאו בספק וזהו פשוטו של מקר' זה כדברי רז"ל
ובמשמעות אמרו אשה כי תזריע וילדה זכר אשה
מזרעת תחלה יולדת זכר ואין כוונתם שיעשה הולד
מזרע האשה כי האשה אע"פ שיש לה דמים כזרע
הזכר או שלא יעשה בהם זרע כלל או שאין הזרע
הוא נקלט ולא נעשה דבר בעבור · אבל אמרם
מזרעת על דם הקרים שיתאסף בשעת גמר ביאה
בחם ומתאחז בזרע הזכר פה לגרעים העבר מנגד
מדם הנקבה ומלבן האיש ולשניהם יקראו זרע ·
וכך אמרו ג' שותפין יש בו באדם איש מזריע לובן
שממנו גידים ועצמות ולובן שבעינים אשה מזרעת
אודם שממנו עור ובשר ודם ושער ושחור שבעינים
דעת הרופאי' בענין הזה · וע"ל פילוסופי' הטבע
כל גוף העובר מדם האשה אין בו לאיש אלא הכח
היודע בלשונם היולי שהו' מתנהג בחומר אין בין
בעת התרכבות הבלה מן הזכר לגדלת מן האשה פלג
בעפר שום הפרש ש"א שזו תגדל אפרוח וזו לא פר'
ולא תצמיח בהמנע ממנה החום היסודי שהוא לה
הולד ואח"כ יהיה מלת תזריע כמו זרועה תצמיח ·
וכן אמר אונק' אחרי תעדי'·· דותה לשון דבר
הזב מגופה · לא לשון מדוה וחולי שאין אשה רואה
דם שלא תהא תחלה ראשה ואיבריה כבדין עליה ·
לרש"י · ולא ידעתי מאי זה מוצא יהיה דותה לשו'
דבר הזב בלשון הקדש אבל יתכן שיהיה לשון מדוה
ממה שאמרו ראשה ואיבריה כבדין עליה וכן דעת
ר"א שאומ' כי דותה שם וטעמו חולי כי הדם יוצא
חולי באשה ובאמת כי הוא נקוי במותרות · ומפני
שראשה ואיבריה כבדין עליה חולי יקרא חולי והכנו'
בכל מקום שהוא כמו כנגע ובעבור על לבם דוי · היה
דוה לבם כמו כנגע לבבם והנה הזיבה כנגע באשה
אע"פ שהוא בתולדתה וכן על ערש דוי ·

תשב אין לשון ישיבה א"א לשון עכבה כמו
ותשב בקדש · וישב בלוט מתרגם לרש"י · ואח"כ יאמ'
ושלשים יום ושלשת ימים תשב עד שלא תגע.
בכל קדש ולא תבא למקד' אע"פ שבימים טוהר אבל

שטמאה והוא טע' בדמי טהרה ויאמ' כלשון הזה להודי'
שאפי' לא תראה ה' ימים האלה תמתין בהם מפני
הדם ויתכן לומ' כי לשון תשב בכאן כמו ימים רבי'
תשבי לי ועני' כי האשה המשוכבת עם בעלה תקרא
יושבת לו' ולפי שאמ' בשבעה וטמאה שבעת ימי'
כימי נדת דותה שתטמא לבעל ולקדשים כל שבע'
אמ' כי אחרי כן תשב לבעלה ל"ג ימים בדמי טוהר
אבל לא תגע בקדש ולא תבא אל המקדש. אע"פ
שלא תראה ותשב עם בעלה אע"פ שתראה. והנכון
בעיני כי האשה בימי ראייתה תקרא נדה בעבור
שינודו ויריחוקו כל בני אדם ואנשי' ונשי' ירחקו
ממנה ויושבת בדד לא תספר עם אדם כלשון נד
דברה טמאה אתם והעפר אשר תדרוך טמאה להם
כעפר יקב עצמות המת וקוראו גם זה רז"ל ואף
מנהג שלא מולד היזק וכבר הזכרתי זה בסדר ויצא
יעקב והיא משפט הנדות לשבת באהל מיוחד והוא
מאמר רחל לאביה לא אוכל לקום מפניך כי דרך נשי'
לי כי מנהגן שלא תלך ולא תדרוך כף רגלה על אהל
לכך האמירה העד במושב הנדה והמשכב יותר
מן המגע. וכן אמר הכתוב במצורע בדד ישב מחוץ
למחנה ולא אמ' כאשר יאמר בשאר הטמאי' ויצא אל
מחוץ למחנה לא יבא אל תוך המחנה כי הזכיר בו
ישיבה שלא ילך כלל כי רוחו והבלו מזיקין ולכך אמ'
הכתו' בכאן גם שלשים יום ושלש' ימי' תשב בדמי
טהרה על מושבה אשר ישבה בימי' נדתה הטמא והוזכ'
בלבד שלא תגע בקדש ולא תבא אל המקד'. ומדרשו
תשב לבאה המקדש בימי' יא' שתהא טהור מן הזיב'
יכול תהא טהורה מן הנדה ת"ל דותה תטמא ..
וטעם דמי טהרה ע"ד רז"ל לומ' שאע"פ שרואה טהור
וקראה כי הטעם שהוא דם טהור כנגד דם הנד'
ואינו מטמא והשם גזר על הזכר כמספר הימים
שהזרע בבטן והנקבה כפליים וזה דבר גדול
ומופלא ולפי דעתי כי טעם טהרה נקיון לשון וטהר
טהור גדון ומזוקק וכן וישב מצרף ומטהר וטהר
את בני לוי וזקק אותם. והענין כי אחר בולדת זכר
שתראה ז' ימים כדרך נדתה כי המנהג שתהא שופכ'
דם מן המקור ושם שתאחר עד ל"ג ימי' תהיה בשפע
נקיות ונפשה כי בכל שלה תעשה תמצא דם והלהו
העכורות המשופטות הבאות יצאת מן הדם ואז
תנקה מהם ומבטן ומקרין ותבא בטהר' ורז"ל קבלו
שהיא טהור לבעלה בדמי' הלו ומטעם שאמ' בו שכן
כימי נדת דותה. ובזה אמ' שתטמא לקדש ולמקד'
לא לחולין ולא לבעל וכמו שאמרו בעלת יום טוהר.
וטעם הכפל בנקבה כדברי רא"ה ע"ד ר' ישמעא' שאמ'
שהזכר נגמר למ"א יום והנקבה לפ"א. אבל לדעת
חכמים שאמרו אחד הזכר ואחד הנקבה למ"א.
הטע' בעבור כי טבע הנקבה קר ולח והלחה ברוב
האם רבה מאד והרה ועל יולדת נקבה ולפי צריך
נקיון גדול מטבע דמי הלוו והדם המשופע שבמן
ומטבע הרידות ידוע כי האשה הרה צריכה בנקיון
אריכות זמן יותר מן האחר

והקריבו

לפני ה' יאמר שתקריב כפר
נפשה לפני השם שתטהר ממקור דמיה כי האשה
בלדתה תהיה לה מטען נפשה ומקור משחת ואחרי
עמדה בימי הנקיון או בימי יצירת הולד לזכר או
לנקבה תבא כופר נפשה שיעמד מקורה ותטהר
כי השם רופא כל בשר ומפליא לעשות ורז"ל אמרו
בשעה שכורעת לילד קופצת ונשבעת לא אזקק עוד
לבעלה. ועקר הכוונה כי בעבור שהיא בשבע מתוך
הצער ואין השבועה ראויה שתתקיים מפני היותה
משועבדת לבעלה רצתה התורה לכפר לה מעלות
רוחה ומחשבות השם עמוקו ורחמיו מרובין שהוא
רוצה להצדיק בריותיו .. אל משה ואל אהרן.
בעבור כי על פי הכהן יהיה כל ריב וכל נגע היה
הדבר גם לאהרן או למשה שיאמ' לאהרן על דעת
רז"ל ולא אמ' בכאן דבר אל בני ישראל כי גם הכתו'
בראותם הטמאים יכריחום להסגר ולהטהר ואמ'
בפרש' הטהר' אל משה לאמ' זאת תהיה תו' המצור'
כי אין צרך להזהיר ישראל בטהרה וגם לא הכהן
להקריב הקרבנות כי כבר ידעו כן ובפר' זוב אמ'
דברו אל בני ישראל ואמרתם איש בעבור שהוא דבר
שקר ואין מכיר בו זולתם שיודיע כל א' ולא לכהן.

שאת או ספחת או בהרת · שמות הנגעי׳
הם ולבשם זה מזה לרש״י · ופי׳
פ׳ שאת לשון שרפה כמו ומשאת האלה ויש אם
דו׳ ויתכן שנקרא כן בעבור כי היא הגבוה־
להכשא למעלה והספחת מגזר ספחני נא ונספחו
על בית יעקב והוא שיתחבר ב׳ מקום אחד · בהרת
מגזר בהיר הוא בשחקי׳ שיעשה כמו אות וסימן
ואכ׳ הזכיר שאת שם הנגע הנעשה מנקמיר הירוק
הנשרפת והנגזרת מן הלחה הלבנה · והספחת
הנאספת משתיהן ורז״ל אמרו אין שאת אלא לשון
גבוה והוא אומ׳ על הכרו׳ הרמים ועל הגבעו׳
הנשאות ואין ספחת אלא טפלה וכן״א ספחני נא ·

עמוק מעשר בשרו · כל מראה לבן עמו׳
הוא כמראה חמה עמוק מהכל
לרש״י ומפט זה כשהנגע הרב אבל הפסוק השא׳
שאמ׳ ואם בהרת לבנה היא ועמוק אין מראה מן
העור כי הרב לא ידעתי פירושו והקשה אבל כון
שהיא בהרת לבנה א״א שלא יהיה מראה עמו׳ מן
העור כמראה חמה עמוקה מן הצל והנה אנחנו
יכולין לתקן הקושי׳ הזו שלא יאמרו הכתובי׳ במרא׳
הנגע שיהיה עמוק מן העור אלא כשיהפך בו שע׳
לבן אבל כשאמ׳ ושערה לא הפך לבן יאמ׳ ועמוק אי׳
מראה מן העור שבן מראה חמה אם יהיה במקו׳
מקום לבד שחור מפוזר בו לא יהיה המרא׳ למסתכ׳
בו עמוק והנה השער בתולדת שחור ומבטל עוצ׳
הנגע וכשיהפך לבן או צהוב יהיה הלובן כלו מזהיר
ויראה כעמוק לכל מביט בו מרחוק ועכ״ז מה שאמ׳
הרב כל מראה לבן עמוק הוא אינם נכון בשנ׳ ·
שהרי אמרו אין שאת אלא לשון גבוה ושאת לבנה
היא כדכתי׳ שאת לבנה ואמרו שאת כצמר לבן ששם
ע׳ הקדוש שבה והנה היא לבנה הרבה ורואי שהיא
עמוקה ואיך יקראוה גבוה והכתו׳ גם כן לא יאמ׳
במראה השאת עמוק מן העור · ובת״כ אמרו מה
לשון שאת מוגבהת כמראה הצל שהיא גבוה־
מיראה החמה ואם כל מראה לבן עמוק הנה א׳

הדבר בהפך ואולי כאומ׳ לשון שאת מוגבהת היא
כנגד הבהרת שאם הקיפוהו שתיהן תהיה הגדול
כמראה החמה והשאת בגדה כמראה הצל וכנגד
העור שתיהן עמוקות שהכתו׳ לא אמר במראה
השאת עמוק מן העור · אבל כך כ״ל הענין הוא
שיש עבן מחוזקר ולטיסות בשטח כמראה החמ׳
והשנן אינו מקבל מון הלבן הגוון ולכן יראה אלנו
כעמוק כמראה החמ׳ שהיא עמוק מן הצל בעבו׳
שהשנן מקבל גוון השחרות והנגע בו וגוון הלבן
מעט כי הראות ויתרחק ע׳ ולכן יראה כעמוק ·
והנה עבן הבהרת שהוא בהיר ועם כשלג הראות
כאלה ממנו כאשר יחלם במקו׳ החמה והלבן שלא
יהיה בו שער שחור כי אז יתפש כח הראות בשחרו׳
וממנו יתפשט בכל מקום הנגע ולא יברח ממנו
והשאת היא לבנה אבל אין הלבן מזהיר ולא יחלם
הראות ויתפש בו ויתקבל ט״ו ויראה כקרוב אלנו ומוגבה׳
כענין הראות בכבשים שהם נראין כמו גבוהין גבוהי׳
והזוכר הכתו׳ בשאנו׳ מראות שאת לבנה או בהר׳
פתוחה באדמדמת ואמ׳ בה מראה שפל לא עמו׳ כי
הבהרת היא אע״פ שהיא לבנה עם האדמדמת
שבתוכה מונע ממנו העומק ויחזור לשפלו מעט
ועל הפש׳ לא יחזור והנה מראה שפל מן העור רק
לבהרת אבל בשאת לבנה לא אמ׳ כן ואמ׳ בשתיהן
ואם אין בה שער לבן ושפלה איננה מן העור ונגע׳
כי בעבור שיש בה מראה האדמדמת ושחרו השע׳
אבר ממנה נשקספלו והזוכר במכוה לבנה אדמדמ׳
או לבנה ואמ׳ מראה עמוק על לבנה ויחזור ואמר
והנה איננה בהרת שער לבן ושפלה איננה מן העור
כי הזוכר עמן שפלות ללבנה אדמדמת ללמד כי לא
העמיק הוא והשפלו שניהם סימן טומאה ואינם
טהרה רק כשאינם שפלות כלל והיא כהה והנה
התורה רצתה בטהרת ישרא׳ ונקיות נפש והראיה
הוא הוא בתחלת כי המראות השם אינם עדיין
טבעת נמורה אבל התורה עדי כרוי אמרו הרופאי׳
בספריהם הנהרו ערה מהם מהנבשתו לבך אמ׳

הכתוב בתחלתו נגע צרעת כלומר מכה של צרעת
אינה צרעת גמורה ובהיות סימני הטומאה גמורה
לאחר ההסגר שיאמר צרעת היא יתכן שהיא צרעת
גמורה ופעם יאמר בטומאה וטמאו הכהן נגע
צרעת היא והכוונה עם שיטמאהו מעכשו כי הוא
נגע שיבא לידי צרעת וראוי להגדל מעתה
מן הקצת וכן וטמאו הכהן אותו נגע הוא יאמר שהוא
נגע גדול שלא יתרפא אבל יגדל כל היום ויפשה
כאשר פשה עתה ומה שאמר רש"י בשער לבן שהוא
סימן טומאה וגזרת הכתוב הוא דלא פשרא דמילת'
וגזיר' עלאה היא די מטת על גבריא הקוה כי הנגע
אעפ' שלא יהפך השער ללובן אין רק שער בעור
לא לקח שתחלה כלל **והנה** הנגע עמד בעיניו
במראהו ובשיעורו הראשון לרש"י.
ובמהו כעין הבדולח וכן כעין הקרח הנורא וכן לא
הפך הנגע את עינו בבגדים אבל בת"כ שנו אינו
אלא בשטח עמדו בשטח תלמידו מעתה' ואם בשטחו
עמד הנגע א"כ פירושו ואם בעיני הכהן הנזכר
עמד הנגע כלו שעמד על עמדו לא שנה את מקומו
ולא פשה לפי מראה עיני הכהן ולשון מצוי גם בדברי
חכמים כראות בעיניך וכן תיקר נא נפשי בעיניך
בדעתך ובמחשבתך וירמוז הכתוב כי לפי מראית
עיניו ישפוט בפשיונים צריך למדוד את הנגע:
והנה כהה הנגע ולא פשה הנגע. כת' רש"י כהה
הנגע שהוכהה ממראיתו הא אם עמד במראיתו
ולא פשה טמא הוא והוא באמת משמעות הכתוב
אבל לפי מדרש חכמי' אינן כשהיו שעם להסגיר
את העומד בסוף שבוע ראשון ולפטור את העומד
בסוף שבוע שני ובמאור אמרו בת"כ עומד בראשו'
מסגיר ובשני פוטר ובאדם עומד בראשון מסגיר
ובשני פוטרו ועוד אמרו בגמ' כמו מגלח יכול מטהר
מוסגר שאין צרעת תלויה בגופו אלא בימיו ובן היה
צריך שתהיה כהה הייתה טהורה תלויה בגופו ורש"י
עשאו כת' ופי' שם כלשון הזה שאין תלוי בגופו שאם
לא ימצא בשבוע סימני טומאה שער לבן או פשיון

יטהרנו אפי' שהנגע עומד במראהו כמו בסוף שבוע
שני. אבל כך אמרו חכמים שבסוף שבוע שני בין
שכהה הנגע ממראה השלג לסיד ההיכל או שהוא
לקרום ביצה ואפי' קצת שתהיה כסיד וחזרה לשלג
וכן עומדת במראיתה כל שלא פשה מטהרו. וא"כ
פי' הכתוב והנה כהה שחזר למראה הנגע אחר כגון
משלג לסיד ההיכל ולא פשתה מספחת היא שלא
תאמר כיון שנשתנית למראה הנגע אחר תראה ב'
בתחלה בא הכתוב ולמד שהוא טהור והק' אסקשה
שכבר למדך הכתוב שאין השנוי ממראה למראה סימן
טומאה אלא כשעמד בשטחו הוא וכל שלא פשה
טהור הוא. ואם תשאל ולמה לא הזכיר הכתוב העזה
וכן כהה בא ללמדך שאע"פ שכהה אספקה טמא
ופי' כהה שהוכהה לא ממראות הנגעים כגון משלג.
ועד קרום ביצה שעדין נגע הוא אבל למטה ממראה
הנגעים כבר נתרפא ואין כאן נגע ואין פשיון כזה
מטמאו כלל. וכענין הזה הוא מתבאר בת"כ..
והנה שאת לבנה בעור והיא הפכה שער לבן
פי' הכתוב הזה אינו שיהיה צריך לשתה
לשער לבן ומחיה שהרי טמא הכתוב בשער לבן לבדו
בפר' ראשונה וכן המחיה לבדה סימן טומאה היא
א"כ פירושו והיא הפכה שער לבן או מחית בשר חי
בשאת והזכיר שער לבן בשאת אע"פ שכבר הזכירו
בבהרת ללמד שבשאת הוא סימן טומאה. ורז"ל
דרשו שיקדים שער למחיה שהלו כדי לקבל שער לבן
שהוא שתי שערות..   ואם פרוח תפרח הצרע'
בעור וכסתה הצרעת את כל עור הנגע הנה הפריח
אינה סימן טהרה עד שתפרח בכל הגוף חוץ מן
המקומות שמנו חכמי' במסכת שאין מעכבין את
ההופכו לבן א"כ ימנו את כל עור הנגע אבל פי'
וכסתה הצרע' את כל עור הנגע מראשו ועד רגליו
יאמר שהפך לבן מקום הנגע וכל הגוף אם הפך
לבן כל הגוף ומראה הנגע חזר לבן או נתרפא טה'
הוא **בראש** או בזקן בא הכתוב לחלק בין
נגע שבמקום שער לנגע שבמקו'

בשר שזה סימנו בשער לבן וזה סימנו בשער צהוב
וגם שער צהוב שנהפך שער שחור שם לצהוב נתק
הוא כדסימו של נגע שבמקום שער לר״ש״י והקרא
מן הלשון הזה שהקפרש שמן נגע הראש והזקן
לנגע עור הבשר הוא זה שהזכיר כמו שער הלבן
והצהוב הם הנגע בד׳ מראותיו כשהוא בתוך שער
הראש והזקן אם נהפכו שער טמא כאשר הוא
טמא בעור הבשר אם הוא לבנות היא דריש פה ענין
כן והלא הוא ענינו כל׳ כמראה נגעת עור בשר
שמטמא בד׳ מראיו ולא במראה הנתקים של מקום
שער שאין מטמאין בד׳ מראיו שאת ותולדתה בהר׳
ותולדתה ואסבל׳ מראות אינם מטמא׳ באי זה מראה
ובאי זה ענין הוא מטמא ולא הוזכר בו הכתו׳ כ״א
סימני הישנה שבסוף שער צהוב ופשיון אבל הכב
הכב שבנגע הראש והזקן הודיעו הכתו׳ בשמו שאמ׳
נתק הוא ונוא׳ הכם הידוע לו ובשם הזה הוא נכר
והנה הוזכר בכנעשה שמותם ומראיה בהרת לבנה
שאת לבנה ובראש הוזכר שמו ובשמו הוא מודע.
וכל הכם הוא טמא הכתו׳ ויחוד ופי׳ סימני הישנה
בסופו זו היא סבר׳ הרב בנתק וכן נרא׳ עד מדבריו
כי טעם הפרש השמות ואיש כי ימרט ראשו עני׳ כי
כאשר ימרט הראש שישיר השער ויקרח יהיה כי
טהור מטומאת נתקים דראש ואינו מטמא באות
בנגע הקרח נתק ויהיה נדון כדין עור בשר שאת
ותולדתה בהרת ותולדתה דכון שאין כאן שער יצא
מכלל דיראש וזקן וכל זה אינו כשהראש או הזקן
בעל שער בהם אינן מטמאין במראות נגעי׳ כלל
אבל כאשר ימרט מקום בראש וישאר השער שם
ומעקרו עד שנעשה המקום חלק ותמי מכל שער
ומלא במקום הנתק ההוא שער צהוב ודק הוא
בנגע הטמא ולכך נקרא נתק בעבור שנתק משם
השער לא שהוא שם בלבד כמו שאמ׳ הרב אבל
בשמו כהוא שבר׳ נתק השער נגבים ואחר נתק
השער הראשון התלוי מן המקום ההוא אם מלא
שם השער הזה הצהוב הדק הלקוי הוא בו סימן

טומאה לא כשמלא התחלה קודם הנתק וכך שנים
מלא בראש או בזקן זהו הרא׳ והזקן ונקראו טהורי׳
הראש והזקן עד שלא הקע׳ שער ונקראו ר׳ שמע׳
בן יעקב מטמא שהתחלתן וסופן טמא וחכמים
מטהרין ולעט׳ שער צהוב הקודם כמו שאם שער
צהוב שקדם לנתק טהור ור׳ יהודה מטמא ר׳ שמע׳
בן יעקב אומ׳ לא מטמא ולא מטהר וכן הענין הזה
כלו עד שפי׳ בספרי וטע׳ הכתו׳ שלא הוזכר הנתק
בתחלה מפני שהוזכר נגע בראש או בזקן ומראה
עמוק ושער צהוב ולא יתכן שיהיה המראה עמו׳
כמראה חמה עמוקה מן הצל בעור השער השחו׳
התלוי עליו ולשונ׳ התפס שהם כצהוב כבני אדם ש
בנאה הנגעים בראשם ינתקו מתחלה ויולד בנתק
נגע ויצמח בו השער הצהוב הדק הקצר ואח״כ פי׳
נתק הוא לפר׳ בפי׳ שלא יטמא עד שיהיה נתק ודע׳
כל רבות המפרשי׳ שהנגע הזה שהוא הנתק אינו
צרי׳ שיהיה בו כבהר׳ ושאת ולא תולדותיהן ולא שום
שמי בעולם בעור הראש אבל כיון שנתק השער
כנגרים בראש או בזקן ונעקר משרשו לגמרי הוא
הנגע ואם מלא בו שער צהוב דק טמא וזו היא ב׳
נרעת הראש או הזקן שקרי טמא הכתו׳ בתחלה
מראהו עמוק בשער צהוב ויחזור ויזכיר בשאינו
עמוק הסגר וטמא אותו בפשיון ושמעו׳ וזה שאי׳
מראה הנתק עמו׳ ולא משונה כלל ובדאי ב׳ הכתו׳
הטו שהם הפשיון והשער הצהוב שוים בדין אלא
באו הכתובי׳ ללמד דבין מראהו עמו׳ כמראה הבהר׳
או שאינו עמוק ולא משונה כלל כיון שנתק מטמא׳
בשער צהוב או בפשיון ובריאת רבות שמו׳ בכפר
כענין הזה אבל אם היה נרא׳ שאחר שימרט המקו׳
בראש אינו נגע עד שתעלה במקום החלק הבהרת
ותולדתה או שאת ותולד׳ ואז תטמא הבהר׳ והשא׳
בשער הצהוב כמו שתטמא בעור הבשר בהפך
לבנה הכתו׳ שהוזכר נגע בראש או בזקן ואמר
והנה מראהו עמוק מן העור ירמוז למראו׳ נגעי׳
הנזכרים למעלה והזכיר בהרת ותולדתה וכן שאת

ותלבינהו· ואין הפרש בזה אלא לטעון טען אחד
שלא כדעתם והוא שלא יטמאו מראו הנגעי' בראש
אלא אחרי הנתק ויש בו להקל ולהחמיר להקל שלא
יטמאו בשער לבן ולהחמיר שיטמא בשער צהוב
והכתו' שאמ' ומ' יראה הכהן את נגע הנתק· והנה
אין מראהו עמו' מן העור ושער שחור אין בו והסגי'
הכהן את נגע הנתק פירושו כמו ואם בהרת לבנה
היא ועמוק אין מראה מן העור כי נגע הנת' ירמו'
שיהיו מראות הנגעים בנתק וזה נמ' בתוספת' בנג'
כנגעים שלמי שבעים שם והנתקי' מטמאי' בכל מרא'
ואפי' לבנים בשחור ושחורים בלבן ומטמאי' בשע'
צהוב רק שמראיו כתבנית הוזכר עכ'· ויראה מזה
שגרי' שיהיה בנתק מרא' נגע או לבן כשער הראש
השחור בשאר מראות הנגעים או אפי' נגע שחור
בשער הראש הלבן כשאר המראות אלה השחורים
שהוזכרו הרופאי' כי הכתו' לעולם יזכור נגע הנת'
שצריך שיהיה נגע בנתק אבל לא ייחד לו מראו
כיון בשער הבשר· והפרש השמה ואם כי ימרט
למדך כי אין דין הנתקי' אלא כאשר ימרט אמצעות
הראש ויש אחר השער יקיף את הנתק מכל צד·
אבל אם ימרט אחורי הראש או פאת הפנים וינתק
כל השער ההוא אינו נדון בשמו ראש וזקן אלא בסימני
עור ובשר והטע' כי בטבעו בני אדם כשיקרחו
והסימנים השער בפאתי הראש לאחור או לפני'
ואין הנתק בהם חולי אחר אלא קרי הוא כשאר הגוף
אבל כאשר ינתק השער באמצעות מקום השער
אינו אלא נגע והוא חולי שקורין קלוושין שלא טיגנה
ובערב' ססעפה ויעשה הכת' שנמרט מפאה פניו
ומאחוריו שכן דרך בני אדם להקרח ואמ' הכתוב
ואם יהיה בקרחת או בגבחת נגע לבן אדמדם שיטמ'
כשאר הגוף במראות הנגעים בפתוך ובחלק ואמר
כמרא' צרעת עור בשר שיהיה מוחלט במחיה או
בפשיון שהוא מראה הצרע' המוחלט בעור הבשר
והזכירו רז"ל שאין מטמאה בשער לבן כמו ששנינו
שמחיה מטמאה בקרחת ובגבחת מה שאין כן ב'

בשער לבן וגדל' הוא בת"כ ויש מן המפרשי' שאומ'
כי טעם הפרשיות להבדיל בין הנתק ובין המיני' שם
והענין בקרחת ובגבחת הוא שיעקר השער בענין
שאינו עתיד לחזור כענין שקרח ראשו בסם מנשיר השע'
או שנעקר בטבעו בזמן הזקנה וענין הפרש' כפי
הדעת הזו כי מתחלה דבר הכתו' בנתק והוא שנשר
השער ונכרת מלשון ונתקנו וכרות נתקו כפות רגלי'
הכהנים ואח"כ אמ' כי כאשר ימרט ראשו שיעקר
השער במריטה שישאר הראש חלק ומלובן כענין
נחשת ממורט וכענין שכתוב למען היות לה ברק
מורטה שבדוע שלא יחזור שם שער לעולם ואינו
נתק אבל קרח הוא קרח הוא או גבח כדרך בני
אדם הקרחים וטהור הוא אבל אם יהיה בקרחת
או בגבחת אחד ממראו' הנגעי' יהיה טמא כמרא'
צרע' עור בשר ובסימנה מחיה ופשיון אלא שמעטו
חכמים מימין במדרשם שער לבן וטעם הדבר לפי
שהכבד נמרט הראש ואין ראוי לגדל שער כלל ואם
יגדל שם מעט שער במקרה לעולם לא יהיה שחור
ולא בתכונת שער אלא לקוי ולבן· וזה דעת חכמי'
הנרפאתי' בפי' מן נגעי' ועת היקפתו והבריית' הסמוי'
שם פוסק לגבריהם ואח"כ יהיה הנתק יותר הספק'
או מתני' הידועים הנתקי' מחלת פוטל ושבל הבניא'
ולכם אתם ויש להם שער והמריטה הוא הקרחה ו'
ואין לו שער ורפואה כלל· **וטעם** שאמר
הכתו' והתגלח ואת הנתק לא יגלח
כפי פשוטו יזהיר שלא יעבור התער על מקום הנתק
שלעולם שאין בו שער אם יעבור התער על הראש
ההוא יתגדל השער והנה סכנה להצמיח בו שער
שכן דרך בני אדם חוטטין שנראה וכל המספרים שערותיהם
לגדל המקום וגם לעשות בהם חבורות באזמל·
אבל בת"כ דרשו ואת הנתק לא יגלח ומה תלמ' יש בו
כלו והלא נתק השע' מתוכו אלא כמין לנתק לא יגלח
הא כיצד מגלח חוצה לו ומניח ב' שערות סמוך לנתק
כדי שיהא ניכר אם פשה וזהו שאמ' אחר ויגלח כורכו
נתקו ודעתו נתקו לא יגלח שיניח בכל צד ב' שערות

שערו להסגר בהם שהפשיון ויהיה טמ' ואת בשרו ויגע
כול את העם ויפשטו להסתגלם שבאו כמוך להם ולא
בא בהם או טעמו כטעם עם ויאסר מלת אשר
ויאמר ויאסר עם הכהן לא יגלח וכמוהו רבים ע"כ ׃

והבגד כי יהיה בו נגע צרעת זה העניין
אינו בטבע כלל ולא הווה בעולם
וכן נגעי הבתים אבל בהיות ישראל שלמים לה' יהיה
רוח ה' תמיד עליהם להעמיד גופם ובגדיהם ובתיהם
במראה טוב וכאשר יקרה באחד מהם חטא
ועון יתהוה כיעור בבשרו או בבגדו או בביתו להראות
כי השם סר מעליו ולכך אמר הכתוב ונתתי נגע צרע'
בבית ארץ אחוזתכם כי היא מכת השם בבית ההוא
והנה אינו נוהג אלא בארץ שהיא נחלת ה' כמו שאמ'
כי תבאו אל ארץ כנען ובגמ' ואין הדבר מצד היות
אוכלת קרקע אבל מפני שלא יבא העניין ההוא אלא
בארץ הנבחרת אשר השם הנכבד שוכן בתוכה ובת"כ
דרשו עד שיכבשו מטמא אלא לאחר כבוש וחלוק
ושיכיר כל אחד ואחד מכיר חלקו ואת שלו והטעם
כי אז נתיישבה דעתם עליהם לדעת את ה' והשרה
שכינתו בתוכם וכן אני אומר בנגעי הבגדים שלא י'
יבואו אלא בארץ ולא הוצרך למעט מהם חוצה לארץ
כי לא יארעו שם לעולם ומפני זה צריך אינם מקבלין
אלא בבגדים לבנים ולא בצבועים כי אולי הצבע הוא
המעכב ההוא במקום ההוא בטבעו ולא יהיה מעשה ה'
הוא ולפי הנראה מדברי רבותינו מטמאין כדברי ר'
שמעון ועל המפורש מפני זה יאחרו הכתובים בכל
פסוק ופסוק הבגד או העור והשתי והערב כי הוא
דבר נסי ורז"ל בהם מדרשי' בכלם בת"כ ׃

צרעת ממארת היא לשון ממאיר ומדרשו תן
בו מארה שלא תהנה ממנו לרש"י ואונק' תר' סגירו
מחזרא עשאו כן מלשון ממאיר שכן קורין בארמי'
לקוצים הממאירים אוזרי כאורא בגבא דעמרא
שקיל טיגמיה ושדי אחזרי ׃ והאמת שהוא לשון
מאור כלו שהוא קללת טינסרבנו ובת"כ אשר הוכרע
ומדבר שאמ' שהוא אסור בהנאה מיתה הלשון וכן

קלין בבית המנגע ובלשון יון ונתן את הבית יוכן
מצאתי בגמ' ערלה ירוש' אבנים מנגעות שנעשאו כיר
אית תני תנא עלו מידי טומאתן ואית תני תני לא
עלו מידי טומאתן מאן דאמר עלו מותרו מאן דאמר לא עלו אסורו
דכתי' צרעת ממארת היא תן בו מארה ולא תהנה ממנו
ר' אבהו בשם ר' יוחנן אמר כל הנשרפין אפרן מותר
חוץ מאפר עז אית תני ר' חייא בר יוסי קמי ר' יוחנן
מדי אפר קמת אינו בא מחמת עז ותימר אסור
אל' שנה הוא דכתי' נתיבה ׃

סדר זאת תהיה תורת המצורע

והובא אל הכהן ׃ יאמר שתהיה זאת תורת המצורע
ביום שירצה לטהר שיובא אל הכהן אינו טהור
לעולם אלא על פיו ואחרכ"ך כי הכהן יצא אליו מחוץ
מושבו אל מחוץ למחנה והוא לא יבא אליו אע"פ שנתרפא
ומדרשו בת"כ והובא אל הכהן שלא ישהא וא"ע יאמר
כי ביום שיטהר שיתרפא מנגעו יובא על כרחו אל
הכהן וכן וכי יטהר הזב מזובו ואם טהרה מזובה
כשיפסקו ויהיו ממקומם כאשר פירשתי והוא
הנכון ׃ חיות פרט לטרפות טהורות פרט
לעוף טמא לפי שהנגעים באין על לשון הרע שהוא
מעשה פטיט לפיכך הוזקקו בטהרתו צפרים
שמפטפטין תמיד בצפצוף קול לרש"י ומפני שאמ'
טהורות פרט לעוף טמא כלמוד שאין הטהורות מין
ידוע אבל הוא שם כולל השנים ולכך נמנו הפוסקים
הוא שימצאו להם כי עופות רבים אינם טהורים פה
ומצפצפין ועוד כי אמר חיות פרט לטרפה בגמרא
ולמ"ד טרפה חיה אינה כן ובת"כ חיות לא שחוטות טהורות
לא טמאות שיהיו לא טרפות ובעלי המקדש אומ' כי
כל עוף יקרא צפור ממה שבא צפור שמים ודגי הים
כל צפור כל כנף באדם אמנו לצפור כל כנף והוא
הצפור לא באר על העורים ובני יונה ׃ והנכון בעיני
שהם צפור כלל לעופות הקטנים המשכימים בבקר
לצפצף ולשורר מלשון ארמי' צפרא ׃ וכן ישוב ויצפר
ישכים בבקר ואינו צפור שמי' עליה כי לרוב שיכרו

לעוף בשמים וכל צפור כל כנף שם מיוחד לקטנים
ולא לגדולים כי יקרא קן צפור לפניך הם הקטנים
שהם רבים שאינו בקטנים יחוס וכן אשר שם צפרים
יקננו. כי הם השוכנים בענפי ארזי הלבנון. ואמור
לצפור כל כנף שיתחשב אפי' הקטנים עלמים כי לא
הטורפין יבאו מעצמן וכן התשחק בו כצפור כי דרך
הנערים לשחוק בעוף הקטן ולשון אזל כרוח כל
שיש כנף ממקלאו צפור הדרור מעשה הנזיר כמלא
היסט כנגד כצפורתא ואמרו צפרת כרמי' ואמרו
בשר צפרים מחזירין החולה לבוריו ואמר הכתוב כל
צפור טהורה תאכלו על המיוחד בהם מהם ונתרב'
של מעשה מכל ואמר וזה אשר לא תאכלו מהם כלומ'
ושם אשר לא תאכלו מהם ולכך דרשו טהורות
ולא טמאות ואמר כלם בעלי פטפט הם וכן גם כתו'
מגלה שם ואע"פ כך נראה שאינם שם כולל העופות
כלן וכן אשר שם צפרים יקננו וגו' והנראה מדברי
רז"ל שכל מיני טהורים נקראים צפור אבל מעט
של מצורע בצפרי דרור דהתנא בת"כ ושלא את הקטנ'
קהיה ל' מיוחד לעמר ל' פני השדה ר' יוסי הגלילי או
צפור שהיא דרה בבית כהפקר ואי זו זו דרור ומן המדב'
הוא הוברו הפטפט ויתכן שאינם שם למעשה ודי
עבד כלן כשרין כי ולמ' הוברו בת"כ למעט טמאו'
וכן שבמן בגמ' מנחם ומצאה שתי צפרים דרור ושם
עד שם שתי צפרי מצורע שיהו שוות במראה ובקומ'
ובדמים ולקיחתן כאחת אע"פ שאינן שוות כשרות
שהטו את אחת מהן ונמצאת שלא דרור יקח זוג לשניה
והשחט בזה שאע"פ שגבי עבד כלן כשרות כשהן
שם מינן פסול ובפ' גן טרפו אמרו עוף המסרט
כשר לטהר בו את המצורע וזו היא ... לגבה
שנחלקו בה ר' אליעזר וחכמים ומכלן שאין צפרי
המצורע מין אחד בלבד ושאין מטהרין בכל עוף
טהור אבל מטהרת בכל עוף דרור כלו שדרה בבית
כבשדה ולמה אמרו בסמוך שמן שהיא טהורה
לגבי חכמי' כשרה לטהר בה שהיא בכלל דרור ומכל
כל הטהורין כשרין גבי עבד שכלן בכלל שתי צפרי

טהורות ושם בספרי א"ר יאשיה כל מקום שנא' צפו'
בטהורה הכתו' מדבר א"ר יצחק עוף טהור נקר' עוף
ונקרא צפור וטמא לא נקרא אלא עוף. וכן נקרא
בגמ' בפ' שלוח הקן ושם הקשו כי חיות שאין ראשי
איברי' שלהן למעוטי מהוקדו' אבר וכן הקטרו' אסו'
בהן ודרשו טהורות למעט אסורות כגון צפרי עיר
הנדחת ועוף שהרג את הנפ' והאתנן והמחיר ומדרשם
זה שם מין הלשון עצמו שאין צפור אלא עוף טהור.
ומשמע מכאן שכל עוף טהור בכלל צפור וראייתא
עד ברוש בגמ' נזיר שאמרו ומה נזיר טמא צפרי כו'
מביא תרי' ובני יונה הוא מתני' איית תני תנא כל עוף
טהור קרוי צפרי' איית תני תנא כל הקטנים בין טהו'
בין טמא קרוי צפרים והנה נשאר בדימן מחלוקת
ומ"מ יתכן שיהיה שם בקטנים בלבד ובגמ' כך הוא
נראה מימנה שאמרו בגמ' סוטה הבא מים שרכפו
ככר בהם ובמה הם רבנן ושמו גרוע"ה שדוחק את
המים קטנה ונראה מפני המים מקום ופרשו כל
שיעורי חכמים כך הם בצפור דרור שיערו חכמי'
אין לך גדולה שדוחק את המים ואין לך קטנה
שנראית מפני המים וא"ו היה כל עוף טהור כשר כי
היה מהם מי שאינו דוחק כמה עכבון ואולי אמרו כן
בצפור דרור שהוא מעט לבתחלה ממדרשו של ר'
יוסי הגלילי וכבר הוכרו בגמ' וירושל' צפרא רבא יהוא
ואסיק שהיא בכלל והכוון שיעלה מכל זה שנא' כל
צפור שאינו דרו' פסול אפי' גבי עבד מן המדר' הזה
שלא שמו בגמ' בתנתו מעתה שיקח דרור אע"פ שאינן
דרור כשרו כמו ששוים בשוות וכל הדרורים בעל'
פטפט הן ומה שאמרו בת"כ לא טמאו' מפני שיש
הפטפט ואין מינם שהן דרור כגון הספוגל' שיע' או
יהיה פרושו למעט טמאו' לדרשה האסורו' והקטרו'
כמו שהקשו בגמ' בפ' שלוח הקן וזהו הקנין בשני'
ובאגדה דרבה אמר' יהודה בר סימון אין צפורי'
קונין זה האומ' לשון הרע אמ' הב"ה יבא קול ויכפר
על מעשה קול ור' יהוש' בן לוי אמ' צפורין צפרי' דכו'
שאלה ממתה ושתה מיים ואלו דברים הן וכו'

ועץ ארז ואזוב ושני תולעת א״ר״א הוא הגדול
והקטן במיני הצמחים והעד מדברי א׳
החכמה שלמה והנה המצורע ותורת הבית המנוגע
וטומאת המת קרובים והנה הם כדמיון פסח מצרים
וטעם על פני השדה מקום אשר אין שם יישוב
שלא תדבק הצרע׳ ובת״כ על פני השדה שלא יעמוד
בעיר וישלחנה לים שלא יעמוד בגבולו וישלחנה במדב׳
וה״ר יהיה הטע׳ כסוד השעיר המשתלח ושבישתלח
לעזאזל המדבר׳ וכאן לפני אל השדה ועוד אפ׳ זה בא׳
את כל שערו כלל ופרט וכלל להביא כל מקו׳
כנוס שער הנרא׳ לרש אבל בת״כ יגלח את כל שערו
יכול אף בית הסתרי׳ ת״ל גבו ושניו מה גבו ושניו בנרא׳
אף כל שערו בנרא׳ פרט לבית הסתרי׳ אי מה גבו ושניו
מקום כנוס שער בנראה אף אינו אלא מקום כנוס
שער בנרא׳ מנין כנוס שער שאינו נרא׳ תו׳ שער
בשאינו נראה ת״ל את כל שערו יגלח וכו׳ ״
יקח שני כבשים תמימים וכבשה אחת לא פי׳ הכת׳
מה יעשה בשני כבשים וכבשה אבל הוזכר בכבש
הא׳ שיקריב אותו לאשם והוזכר שיעשה החטאת
ואחר ישחט העולה וזה בעבור שכבר הוזכר בפר׳
ויקר׳ בחטאת שתהיה נקבה והוזכר בכל עולה שהוא
זכר לכך לא הוצר׳ להאריך בידוע שהכבש השני
יהיה עולה והכבשה היא החטאת ״ יתן על
ראש המטהר וכפר עליו הכהן לפני ה׳ ״
במעשה דם האשם והשמן תהיה הכפרה הזאת
וכן לכפר עליו לפני ה׳ ובת״כ׳ והנותר בשמן אשר
על כף הכהן יתן על ראש המטהר לכפר אם נתן
כפר ואם לא נתן לא כפר דברי ר׳ עקיבא׳ ר׳ יוחנן
בן נורי אומ׳ שיירי מצוה הן בין שנתן בין שלא נתן
כפר וא״כ ע״ר׳ יוחנן בן נורי יהיה לכפר עליו על
האשם והנה אמ׳ הכתוב באשם וכפר ויחזור ויאמר
בחטאת וכפר על המטהר מטומאתו ויאמר עוד
בעולה ובמנחה וכפר עליו הכהן וטהר ולא ידעתי
מה ענין הכפרה הזו כי אולי האשם יכפר על מעלו
אשר מעל קודש נגעו והחטאת על חטאו אשר א׳
חטא בימי הנגע אולי בעברו נתן תפלה לש״ם וזה
טעם מטומאתו והעולה והמנחה יהיו לו כופר
נפש שיזכה להטהר ולשוב אל אהלו ולכן אמ׳ וכפר
עליו הכהן וטהר ובת״כ ועשה הכהן את החטאת
וכפר מה ת״ל לפי שנא׳ והעלה הכהן את העולה ו׳
ואת המנחה המזבחה יכול יהיו כלן מעכבין אותו
ת״ל ועשה הכהן את החטאת וכפר מלמד שכפר׳
תלויה בחטאת ויתכן כי וכפר עליו הכהן וטהר
רמז לכל הנעשה בו כי גם הכפרים יבאו לכפרה ו׳
ולטהרה כי כן אמ׳ בנגע הבית וכפר על הבית
וטהר אמ׳ הכתו׳ בנגעי הבתים ונתתי נגע צרעת
לרמוז כי יד ה׳ עשתה זאת לא טבע כלל כמו ש׳
שפרשתי ׳ ואמ׳ כי תבאו אל הארץ כנען אחוזתכם
כי עם כל ישראל ידבר והיה ראוי אחרי וידבר ה׳ אל
משה ואל אהרן שיאמ׳ דברו אל בני ישראל אבל הטע׳
הכתו׳ במובן או שידבר עמהם במקום כל ישראל
וירמוז כי אין הכוונה עתה רק ללמד להם דיני
הצרעת כלם שילמדו אותם לבניהם ולא יזהיר
משה עתה את ישראל בזה רק לבואם הארץ יזהיר
השומר בנגע הצרעת לשמור מאד ולעשות ככל
אשר יורו אתכם הכהנים הלוים כאשר צויתים כי
להם צוה התורה במשפטים האלה ״
ואם ישוב הנגע ופרח בבית הנה הנגע הזה
שבא באבנים אחרות ובעפר אחר אינו הנגע
הראשון ואינו דומה לפריחה האמורה באדם ו׳
ולפסיון שהוא שב למקומו הראשון בטבעו כי
פעמים כשם תסתתר הלבנה תחת העור ותשוב אל
פני העור ואחרי כן תשוב ותמשך אל העור ואל
חיצונו אבל הענין הוא כאשר כתבתי בסדר אשה
כי תזריע שהוא נגע ומכת אלהים שתהיה רוח רעה
באה במקום ההוא׳ ובת״כ אמרו אם ישוב הנגע
ופרח בבית מש״ל חוזר אינו חוזר למקומו והכוונה
לומ׳ שאין ופרח האמור כאן פסיון כמו ואם פרח
תפרח הצרעת בעור אלא שהוא צומח במקום ההוא
כענין פרח מטה אהרן והמשל שהוזכרו לרמוז ש׳

והטעם שאמרו שאינו בנגע מוגלד ופושה אלא צמיח ויחזור וצומח כאיש שהולך לו ויחזור לשבת במקומו הראשון כבראשונה אחר אשר הוכן שם וטעם הפריחה כבר פירשתיה וכן צרעת פורחת בבגדי' ולא אמר הכתוב ואם ישוב הנגע ופרח באבנים הקבה אלא אפי' מוגלד במקום אחר מן הבית ואפי' מראה אחר שאינו כמראה הנגע הראשון כגון ירוק כחוזר ופרח ואינו כגון כנגע הפושה מתחלה וזהו טעם בבית כי בכל הבית יהיה דינו כן והטעם כי הכות הכרעה לא תחזור מן קצות הקיר אבל תמיד תהיה בבית הקיר באחד המקומו' להבטית את בעלו וכך אמ' בת"כ אין לי אלא במקומו. מנין לרבות את כל הבית ת"ל בבית אין לי אלא במראיו שלא במראיו מנין ת"ל ופרח. ועוד הכתובים הלא כפי המדרש ואם ישוב הנגע ביום השביעי ויחזור בבית אחר חלץ את האבנים והקצות והטוח ובא הכהן שאחר שבת וראה והנה עתה פשה הנגע בבית כמשפט הראשון צרעת ממארת היא ונתץ את הבית ועוד כי הפושה בראשון או הפושה בסוף משפט אחד להם ולא הוצרך לומר ובא הכהן וראה והנה פשה הנגע בבית ועוד יחלצו את האבנים וכל הפרשה כי הכתוב נמשך למעלה לומר אם ישוב הנגע אחר חלץ האבנים בראשון או בשני כאשר בא הכהן וראה הפשיון צרעת ממארת היא ואמ' עוד ואם בא יבא הכהן בשלישי השבוע הנזכר וראה והנה לא פשה הנגע בבית אחרי הטוח את הבית וטהר הכהן את הבי' כאשר נרפא הנגע ממנו כלו שלא חזר בו ונלמד עתה שהעומד בשבוע בראשון ובשני חולץ וקוצה וטח ונותן לו שבוע ואם חזר נותץ. וזה תיקון המקראות במדרשים שאי אפשר לתרגם בכהן להקדים ולאחר בדבר שאינו כלל במשמע ויתכן עוד שנאמר בתיקון הטעם הזה כי פשה במקום הזה כטעם פרח ושניהם ענין צמיחה. כי כשיש שם נגע יאמ' פשה בגדול והתפשטו. וכשאין שם

נגע יאמר פשה בצמיחתו ושום כי הכל ע"פ גדול וכן פתר אונקלוס בכלן אוסף ולשון תוספת יאמר בדבר הגדל ונוסף על האחר. כמו ונוסף גם הוא על שונאינו. ותוספה כחלק ויאמר בדבר החוזר כמו יוסיף ה' שנית ידו. ויתנבאו ולא יספו לא חזרו עוד להנבאי. והנה טעם שחזר הנגע. והנה אחר חלץ את האבנים כשיאמר הכתוב פשיון יהיה טעמו כטעם צמיחה כאשר הזכרתי במלת פריחה ואם כן יאמר הכתוב ואם ישוב הנגע וצמח בבית אחר חלץ האבנים. ובא הכהן וראה והנה צמח הנגע בבית והנה אותם כי כל נגע החוזר טמא מוחלט ואם בא יבא הכהן וראה שלא צמח הנגע כלל בבית אחרי הטוח יטהרנו כי נרפא הנגע בחלוטה וטומ' והנה נתפרש כאן דינה בפושה בראשון שחולץ וקוצה וטח ונותן לו שבוע ואם חזר טמא ואם לא חזר טהור. אבל העומד בשבוע בראשון ופושה בשני לא נתפרש בתורה דינו אלא כגון בו ג"ש. זו היא שיבה זו היא ביאה לומר שדין השבוע שהיא אמורה בסוף שבוע שני כדין השיבה שהיא אמור' בסוף שבוע ראשון שבשתיהן אם פשה בו חולץ וקוצה וטח ונותן לו שבוע. וכן העומד בשבוע בא ובשני ופושה בשלישי לא הוזכר בתורה אבל נלמד מג"ש אחרת שאמר ואם בא יבא הכהן שנדון בבא (?) שלישית כביאה שניה והנה הכתובים כמשמען. והמדרשות למדו אותן מג"ש למשה מסיני. ומה שאמרו בת"כ במה הכתוב מדבר וכו'. סומך מדבריהם שירצו להזכיר בכתוב הענין המקובל להם מג"ש. וכן מה שאמרו שם אם סופו לרבות את החוזר אע"פ שאינו פושה מה ת"ל ובא הכהן וראה והנה פשה הנגע הנה לו לומר שנטה הכתוב במשמעות וכלך אחר המדרש לא שנעקור הכתוב ממקומו ונקבעהו במקום אחר. וזהו הנראה לי בענין הפרשה הזאת. כדי שיהיו דברי רבותינו קיימים והוא דבר נאה ומקובל.

וכפר על הבית וטהר. הנה הכפרה

רומזות בצפור המשתלחת שתשא השעיר את כל
עונותיו אל מחוץ לעיר אל פני השדה כענין השעיר
בשעיר המשתלח ובעבור שאין ענוש הנגע הנרא׳
בגוף של אדם כענוש הנגע שבנפש לא הצריכו
הכתו׳ לא השלוחת׳ כי די לו בכפר׳ הראשונה שיביא
המצרע לטהרת שהם הצפרי׳ ועץ הארז והאזוב

זאת התורה לכל נגע הצרעת. יקרא צרעת
השחין והמכוה והמורס בכאן תחלה
מפני תדירותם ואחר כך הזכיר הנתק שהוא ג״כ
מצוי. ואחר כך הזכיר צרעת הבגד והבית. ואחר
כך אמר ולשאת ולספחת ולבהרת והם הסימנים
הראשונים שפתח בהם אדם כי יהיה בעור בשרו
ונמצא בכל מקום יאחר הבהרת בעבור שהיא
קשה והקשה שבכלן .. וידיו לא שטף
במים. יקרא הכתוב הטבילה שטיפה במים כמו
שאמר בכאן וכל כלי עץ ישטף במים וכן יקראנה
בבגדים כבוס. וכבס שנית וטהר׳. והטעם בעבור
כי הטבילה צריכה שלא יהיה בה דבר חוצץ אלא
ישטוף גופו כולו במים כלשון ומורק ושוטף במים
וכן כל השוטף. ועשה הכתוב בעבור כי הנגיעה
בידים אמר כי כאשר יגע בו הזב ידיו ועדיין לא
שטף אותם בשטיפת כל גופו במים יהיה טמא
כלו אמר וכל אשר יגע בו הזב ידיו ועדין לא רחץ
במים גופו טהרתו יכבס בגדיו. והוצרך עוד לשון
שטיפה ללמד על רחיצה שאומר ורחץ בשרו
במים חיים שתהיה בשטיפה ובשפשוף להסיר
החציצה כמו שפירשתי. ולא נכון שיאמר כי אשר
יגע בו הזב אחרי שישטוף ידיו במים לא יטמא
שהרי אמר כל הנוגע בבשר הזב בא״י זה מקום
שיהיה ממנו יטמא וכן במשכבו ובמרכבו ובכלי
אשר ישב עליו עד אשר יטהר מזובו ורחץ בשרו
במים חיים וטהר. אבל הכתוב ירמוז לטהרת
בטבילה כמורה כמו שפירשתי ורז״ל אמרו שהוציא
הכתוב טבילת גופו של זב בלשון שטיפת ידים.
ללמדך שאין בית הסתרים טעון ביאת מים אלא

אבל הגלוי כמו הידים. וטעם טומאת הזוב באיש
מפני היותו חולי כבר מן החליים המדבקים וצריך
קרבן לתת הודאה לשם שרפא אותו וטהרו וצריך
חטאת לכפר על חטאיו שלא יגרום לו עוד חולי.
וטעם טומאת שכבת הזרע אע״פ שהוא בטבע
התולדת כטעם טומאת המת כי המקור משחית
והשוכב לא ידע אם נשחת זרעו או אם יהיה—
ממנו ולד מגר ובזכרי טומאת המת בשרשת
המינית והמאזין יתברר לך הקרי. ועוד
אומר בטומאה עקרים הקל הכתוב בזוב האשה
בעת נדתה ולא חייבה קרבן בעבור שהוא
בטבעה ולא נתרפאת מחולה וטמאה אותה שבע
מן שתראה יום אחד או כל השבעה. כי הנשים
בטבען לא תהיה בהן יותר משבעה ואולי בהיות
בהן שפעת יתר בחולי אבל כי יזוב זוב דמה ימים
רבים בלא עת נדתה בלא העת הידוע לה. או
שתוסיף על העת ויזוב זוב דמה ימים רבים אחרי
השבעה הנה היא חולי כזוב האיש והצריך
אותה קרבן בהתרפאותה כדין הזב ולא הזכיר
הכתו׳ טבילה באשה כי הזכיר זוב האיש וטומאתו
ואמ׳ בסופו ורחץ בשרו במים חיים וטהר וחזר ואמ׳
באשה ואשה כי תהיה זבה באיש הזב דם יהיה—
הזוב שלא לענין האיש והזכיר טומא׳ בנדה ובזבה
ואחרי כן הזכיר בזבה ואם טהרה מזובה כאשר
יטהר הזב מזובו. וספרה לה שבעת ימים כאשר
יספור הזב ואחר תטהר כטהרת הזב. והיה על
דרך הפשט שתהיה צריכה רחיצה במים חיים כזב
אבל רז״ל הקלו בטהרת הזבה שתטהר כדרך שאר
הנטהרים מטומאתם במי מקוה והטעם להסמכם
שלא היה צריך להזכיר כלל ואחר תטהר. שבכלל
האיש היא. שלא בא הכתוב אלא להזכיר הענין—
שאין הזכר לנקבה. שיהיה זובה בדם ולבד מן
עת נדתה וכן בלא עתה ולפיכך הצרכו שבא
הכתוב לרבות לה טהרה. עוד ואחר תטהר
כנטהרים בתורה גם בלא מים חיים—

סדר אחרי מות

טעם אחרי מות שני בני אהרן כי מיד כאשר מתו
צוו הזהיר את אהרן מן היין ומן השכר שלא ימותו
ועוד אמר למשה שיזהיר אותו שלא ימות בקרבתו
לפני ה' והקרוב שהיו שתי המיתות האלה בזמ־
המחרת למיתתם כי הם בזה אזהר היה · ואין כוח
הקדש שורה מתוך עצבות · ואזהרת היין הכתוב
לאהרן היה ובאותו היום היתה גם זו המיתה למשה
אבל הקדים הכתוב האזהרות שיזהיר את ישראל
שלא ימותו בטומאתם בטמאם את משכני אשר
בתוכם ואחרי כן כתב אזהרות היחיד · ועל דעתי
כל התורה כסדר שכל המקומות אשר בהם יאמר
המוקדם יפרש בו כענין וידבר ה' אל משה במדבר סיני
בספר הזה · וכענין ויהי ביום כלות משה להקים
את המשכן בספר השני ומוכח בהם · ולכך אמר
כאן אחרי מות שני בני אהרן להודיע כי היה זה
אחרי מותם מיד · ועל דעת רבותינו שאמרו שלא
תמות כדרך שמתו פלוני ופלוני זה וזה · יותר מן
הראשונים טעם הכתוב שאמר השם למשה כלשון
הזה אחרי שמתו שני בני אהרן בקרבתם לפני ה'
אמור לו שלא יבא בכל עת אל הקדש ולא ימות
וטעם אחיך שהזהירהו כי אחיך הוא ואעפ״י שאתה
אינך בכל יבא אהרן בכל יבא · ואמר ר״א שזאת
הפרשה למות כי בני אהרן הכניסו את הקטרת
לפנים ואינו כן על דעתי כי הכתוב שאומר תמיד
הענין אומר בהקריבם אש זרה · ואם היה ראיה
שנכנסו לפנים · בעבור האזהרה שהזהיר למשה
על אחיהם שלא ימות · כ״ש שהיה ראיה שנכנסו
שתויי יין בעבור האזהרה שנאמרה לאהרן עצמו
מיד · ועוד כי איך יעלה על דעתם לבא היום אל
המקום אשר לא נכנס שם אהרן אחיהם כי אהרן
הקטיר את הקטרת על המזבח הפנימי ולא יד־
יכנסו עם הקטרת שלהם לפני משה · וכבר רמזתי
על חטאים ועון הכהנים יורה עליו · אבל מלת

בקרבתם כמו הפשט כמו או בגשתם אל המזבח
לשרת יאמר כי בקרבתם לפני ה' מתו · אם כן יזהיר
אהרן שלא יכנס אלא במקום אשר יצוה ובעת
אשר יצוה · ויתכן שיהיה טעמו כטעם שאמרו
רז״ל שהיו מלוזין אחר הקטרת שעל ידו מתו נדב
ואביהוא וכו' · ואמר הכתוב כי אחרי מות בני אהרן
בקרבתם לפני ה' בקטרת אמר לאהרן כי הוא יקרב
יותר מהם אל ה' בקטרת וימות אם יבא אל הקדש
זולתי בקטרת כי בו יכנס תחלה כמו שאמר והביא
מבית לפרכת · וכסה ענן הקטרת את הכפרת
אשר על העדות ולא ימות וזה טעם כי בענן אראה
על הכפר' שלא יכנס רק בקטר' שיעלה עמו שם
כמו שאמר וכסה ענן הקטרת את הכפרת וטעם
בכל עת בעבור שכבר הזכיר יום הכפורים שאמר
וכפר אהרן על קרנותיו אחת בשנה. מדם חטאת
הכפורים אחת בשנה · אמר בכאן שלא יבא בשום
עת אל הקדש רק בזאת כלו בו שיקריב הקרבנו'
האלה לכפורי · ואחר יפרש בפרשה במה יכנס כמו
שאמר והביא מבית לפרכת · ויפרש היום שיהיה
בעשור לחדש השביעי ויחזור ויאמר כי ביום הזה
בשנה וסוד בזאת יבא אהרן אל הקדש כסוד וזאת
אות הברית אשר הקימותי וכבר פירשתיו · ורז״ל
רמזו בו אמרו בויקרא רבה ר' יודן פתח קרא
בכ״ג בכניסתו לבית קדשי הקדשים הבטחות הבלע״ז
של מעלה יש עמו · בזכות התורה וזאת התורה · בזכו'
מילה וזאת בריתי · בזכות השבת אשרי אנוש יעשה
זאת שומר שבת · בזכות ירושלים זאת ירושלים ·
בזכות שבטים וזאת אשר דבר להם אביהם בזכות
יהודה וזאת ליהודה · בזכות כנסת ישראל וזאת
קומתך · בזכות התרומה וזאת התרומה · בזכות
המעשרות ובחנוני נא בזאת · בזכות הקרבנות
בזאת יבא אהרן אל הקדש וזה צריך פי' ארוך אבל
כבר מבואר הכל בדברים ·· **כתנת** בד
קדש ילבש שיהיו משל הקד'
לרש״י ויאמר בגדי קדש הם שיהיו כן כלם משל

הקדש · ובת״כ קדש ילבש שיהיו משל הקדש· אין
ל׳ מ״א שו   מכאן לרבות אחר בגדי כהונה ובגדי
אחיו הכהנים ת״ל בגדי קדש הם כמן אבל לגבי
הבגדים שיהיו משל קדש· ועל הפשט כאשר אמר
ועשו בגדי קדש לאהרן אחיך בא בגדים יאמר שנש
שם בגדי קדש וסודם כמו האיש לבוש הבדים ולכך
הודיע כי בגדי קדש הם· ומויקרא רבה כשירות
של מעלן כך שירות של מטן מה שירות של מעל׳
איש אחד לבוש הבדים כך שירות של מטן כתנת
בד קדש ילבש יאמר יצנוף נדרש בתורת כהנים לפי
שסופו לרבות לו כלים אחרים מן העזרה אין לו
כלים אחרים מן העזרה׳ אינו יכול לא ילבש שהרי
ת״ל ילבש יאמר יצנוף וכת׳ רש״י יצנוף יניח בראשיה
ישה בראשו כמו ותנח בגדו אצלה ואחרתיה· ואינו
לא כהבנה לדעת אונקלוס כוכי׳ כי המצנפת סבוב
שיגלגלנה בראשו כנצוף· ולפי זה יהיה פי׳ אותה בהניח
בלבד ולא יתכנס בה הלשון המיוחד למצנפת ימצא
ואולי אינו בלשון מקרא׳ כי גם המצנפת והכרבלי׳
שמצנפת ת״ל יונת כתריא· ואין לשונם לשון כנצוף
ובמצנפת רק לשון הקדש מצנפתו **וגורל**
אחד לעזאזל· הר גבוה עז וקשה
שנא׳ ארץ גזרה לרש״י· ובת״כ לעזאזל למקום הקשה
שבהרי׳ יכול במישור ת״ל המדברה· ומכאן שיהיה עז
ת״ל ארץ גזרה· ולפי זה יהיה פירו׳ מלת לעזאזל
לקשה והוא כפל הלשון כמו עזוז וגבור· ור״א כתב
אמר רב שמואל אע״פ שכת׳ בשעיר החטאת שהוא
לשם גם השעיר המשתלח הוא לשם ואין ערך כי
המשתלח אינו קרבן שלא ישחט ואם יכלת להבין
מלת הסוד שהוא אחר מלת עזאזל תדע סודו
וסוד שמו כי יש לו חברים במקרא· ואני אגלה לך
קצת הסוד ברמז בהיותך בן ל״ג תדעהו· והנה ר״א
נאמן רוח מכסה דבר· אבל אנו הרב ז״ל מגלה סודו
שכבר גלו רז״ל אותו במקומות רבים· אמרו בב״ר
ונשא השעיר עליו זה עשו שנא׳ הן עשו אחי איש
שעיר· את כל עונותם· עונות תם שנא׳ ויעקב איש

תם· ומפורש מזה בפרקי ר׳ אליעזר הגדול· לפיכך
היו נותנין אותו לסמאל שוחד ביום הכפורים שלא
יעכב את קרבנם שנאמר גורל אחד לה׳ וגורל אחד
לעזאזל גורלו של הקב״ה לקרבן עולה וגורלו של
עזאזל שעיר חטאת וכל עונותיהם של ישראל עליו
שנאמר ונשא השעיר עליו· ראה סמאל שלא נמצא
בהם חטא ביום הכפורים אמר לפני הקב״ה רבון כל
העולמים יש לך עם אחד בארץ כמלאכי השרת
שבשמים מה מלאכי השרת יחפי רגל כך הם ישר׳
יחפי רגל ביום הכפורים· מה מלאכי השרת אין
בהם לא אכילה ולא שתיה כך אין בישראל אכילה
ושתיה ביום הכפורים· מה מלאכי השרת אין להם
קפיצה כך ישראל עומדים על רגליהם ביו׳ הכפורי׳
מה מלאכי השרת שלום מתווך ביניהם· כך ישראל
שלום מתווך ביניהם ביום הכפורים· מה מלאכי
השרת נקיים מכל חטא· כך ישראל נקיים מכל
חטא ביום הכפורים והקב״ה שומע עדותן של ישראל
מן הקטיגור שלהם ומכפר על המזבח ועל המקד׳
ועל הכהנים ועל כל עם הקהל· שנאמר וכפר את
מקדש הקדש ונו׳· ע״כ אגדה זו· והנה הודיענו
שמו ומעשהו וזהו סוד הענין כי היו עובדי אלהים
אחרים הם המלאכים עושים להם קרבנות· והם
להם לריח ניחוח· כענין שנא׳ ושמע וקטרתי נכתי
לפניהם לריח ניחוח ויהיו להם כאשר ה׳ אלהים ואתה
צריך להתבונן במקרא ובמסורת· והנה התורה
אסרה לגמרי קבלת אלהותם וכל עבודה להם אבל
צוה הקב״ה ביום הכפורים שנשלח שעיר במדבר
לשר המושל במקומו החרבן והוא הראוי לו מפני
שהוא בעליו· ומאצלות כחו יבא חורבן ושממון· כי
הוא העילה לככבי החרב והדם ולמלחמות והמריבו׳
והפצעים והמכות והפרוד והחרבן והכלל נפש
לגלגל מאדים וחלקו מן האומות עשו שהוא עם
יורש החרב והמלחמות· ומן הבהמות השעירים
והעזים ובחלקו עוד השדים הנקראים מזיקים בלשו׳
רבותינו· ובלשון הכתוב שעירים כי כן יקרא הוא

ויחוייב השעיר · ואין הכוונה בשעיר המשתלח
שיהיה קרבן מאתנו אליו חלילה אבל שתהיה
כוונתנו לעשות רצון בוראנו שצוה בכך והמשל
במי שעשה סעודה למלך וצוה המלך את
האיש העושה סעודה תן מנה לעבדי פלוני שאין
העושה הסעודה נותן כלום לעבד ההוא ולא
לכבודו יעשה עמו רק הכל נתן למלך והמלך
נותן פרס לעבדו ושומר זה מצותו ועשה לכבוד
המלך כל אשר צוהו עשה ואמנם המלך לחמלתו
על בעל הסעודה רצה שיהיו כל עבדיו נהנים
ממנה שיספרו בשבחו ולא בגנותו · וזה טעם
הגורלות כי אלו היה הכהן מקדים אותן בפה לשם
ולעזאזל היה כעובד אליו ונודר לשמו · אבל היה
מעמיד אותם לפני יי' פתח אהל מועד כי שניהם
מתנה לשם והוא נתן להם לעבדו החלק אשר יגיע
לו מאת השם הוא הפיל להם גורל וידו חלקתה
להם כענין שנאמר בחיק יוטל את הגורל ומיי' כל
משפטו ובאחרי הגורל היה מעמידו לפני יי' עוד
שהוא שלו ואין הכהן מכוונין בשלוחו אלא לרצון
השם כמו שאמר יעמד חי לפני יי' לכפר עליו לשלח
אותו וגו' ולכך לא נשחט אותו הכהן כלל · ותרגם
אנקלוס לשמא דיי' ולעזאזל כי האחד לשם יי' ולא לו
והשני לעזאזל ולא לשמו של עזאזל ומפני זה אמרו
רז"ל באגדות דברי שיגר הרע מקטרג בהם ואומ'
העולם מסיבין עליהם להשבית שטנו · ופי' אדוני
ושעיר המשתלח לא מנאו בקרבנות הנזכרים לאדוני
העולם עליו כי הסעל אשי יי' אבל בשעיר המשתלח
ישים עליו כי יחשבו שאנחנו עושים כמעשיהם ·
וכן בפרה אדומה מפני שהיא נעשית מחוץ למחנה
וענינה דומה לענין שעיר המשתלח להעביר רוח
הטומאה כענין שנאמר בעתיד ואת הנביאים ואת
רוח הטומאה אעביר מן הארץ ומזה תבין טעם
כבוס בגדי המשלח את השעיר לעזאזל והשורף
את הפרה · ומה שהזכירו רז"ל בכבוס בגדים של
פרים הנשרפים ושעירים הנשרפים והנה רמזו לך

ר"א שתדע סודו כשתגיע לפסוק ולא יזבחו עוד
את זבחיהם לשעירים · והמלה מורכבת והבריח
בהם והנה הענין ממנו א' זולתי אם החקור מה עט'
לשכלם הנגלה ולרוחות נקרבן וזה יודע ברוחות
בחכמת הנגרומנסיא · וזה ענין בשכלם נרמזים
בתורה לעבון קודם · ולא אוכל לפרש כי קיים צריכ'
לחסום פי המתחכמים בטבע הנמצאים אי ר—י
היות אשר הכחיש כל דברי זולתי המורגש לו והנכנס
דעתו להשוב הוא ותלמידיו הרשעים כי כל עת שלא
השיג שיו בסברתו אינם אמת ·· **ויצא** אל
המזבח אשר לפני יי' וגו' הזאות
שלפני הכפורת מכפרות על טומאת מקדש וקדשיו
של לפני לפנים · והזאות שעל הפרוכת בהיכל מוע'
מכפרות על טומאת היכל וקדשיו כגון מנורה
ושלחן ולחם הפנים ופרוכת ענינה · ומתנות מזבח
הפנימי והזאות שעליו מכפרות על טומאת מזבח
עצמו וקדשיו כגון הקטרת ולכך הכתוב מחלק בגון
ומזכיר כל כפרה לבדה · וכתב דורש זה מן הכתוב
בסוף וכלה מכפר את הקדש ופי' אמרו מכפר
את הקדש זה לפני לפנים · אהל מועד זה ההיכל
המזבח זה מזבח הפנימי · מלמד שכל אחד כפרה
בפני עצמו · מכאן אמרו נתן מתנות מתנו' שבפנים
ונשפך הדם יביא דם אחר ויתחיל בתחלה במתנות
שבפנים · גמר את המתנות שבפנים ונשפך הדם
יביא דם אחר ויתחיל בתחלה במתנות שבחוץ גמר
מתנות שבחוץ ונשפך הדם יביא דם אחר ויתחיל
בתחלה במתנות המזבח וכו' ·· ונתן אותם
על ראש השעיר · לא נאמר בפרו של אהרן ולא
בשעיר החטאת של שם ולא בשום סמיכה שבקרבנו'
לשון הזה מפני שהקרבנות לרצון על אשי יי'
והם מרצים ומכפרי' אבל זה שאינו לשום הקרבנ'
אינו מכפר ולא מרצה אינו אלא מנשא עונותם
ושנה אותן בעל כרחו ובהיות ישראל מנוקים מכל
עון ופשע הוא ישא חטאים כאשר בא בפסוקים
כמשה בתורה ובנביאים וזהו ונשא השעיר עליו וגו'

ולכך לשון זהורית מלבין בשעת שלוחו של שעיר בדחייתו לצוק כשנעשה איברי איברים וזו שמוזכר בדברי רז"ל׃ **ובא** אהרן אל אהל מועד אר"זל שאין זה מקומו של מקרא וזה ונתנו טעם לדבריהם במס' יומא כל הפרשה כלה נאמר' על הסדר חוץ מביאה זו שהיא אחר עשיית עולתו ועולת העם והקטרת אימורי פר ושעיר שנעשו בחוץ בבגדי זהב וטובל ומקדש ופושט ולובש בגדי לבן ובא אל אהל מועד להוציא את הכף ואת המחתה שהקטיר בה את הקטרת לפני ולפנים ופושט את בגדי הבד אחר שהוציאם ולובש בגדי זהב לתמיד של בין הערבים לר"שי ובאמת שהכתו' הזה אומ' לנו דרשות שלא יתכן בשום פנים שיצוה שיבא אהרן אל אהל מועד ולא דבר רק לפשוט שם בגדיו ולהיות ערום בהיכל יי' ולהניחם שם לרקבון׳ אבל על כרחנו ובא אהרן אל אהל מועד לעבודה עשה לא הוצרך הכתוב להזכיר והיא הוצאת הכף והמחתה׃ וטעם הכתוב כי הזכיר בתחלה ונתן את הקטרת על האש לפני יי' וכסה ענן הקטרת את הכפרת אשר על הארון ולא ימות ועתה שיתן הקטרת על האש עד שיעלה ענן הקטרת וימלא מיד׃ והנה הכף והמחתה שם על כל פנים יצטרך להוציאם ולכך אמ' ובא אהרן אל אהל מוע' לבא שמה לפרוכת למה שהניח שם׃ והנה הכת' לא הוצרך לכל מה שיעשה הכהן בתחלה בבגדי הזהב כגון תמיד של שחר אבל התחילו בעבודת היום בבגדי לבן וסדרה הפרש' שיעשה בהם קטר' של לפני ולפנים ופר ושעיר הפנימיי' ועם השעיר המשתלח וכל זה עשוי בסדר אחד ולא נשאר לעשות בבגדים האלו לבד הוצאת הכף והמחתה ודרך הכתוב בכל מקום להשלים הענין אשר התחיל בו אעפ"י שיש בו קצת ענין מאוחר׃ למה שיזכיר אח"כ ולכך אמר ובא אהרן אל אהל מועד בבגדים האלו להשלים עבודתו בהם והיא הוצאת הכף והמחתה שהוא צריך להוציאם משם ופושט אחר

יציאתו את בגדיו אשר לבש בבקר בעת בואו אל הקדש והניחם שם במקום אשר יפשטם ללמד שלא ילבשם אותם בו הכפורי' אחר והנה נשלם כל הנעש' בבגדי לבן בכל היום בסדר אחד׃ ואחר ואח"ז ורחץ את בשרו במים ולבש את בגדיו הידועים לו שבהם יעבוד כל השנה ללמד שהוא טעון טבילה בין בגדי' לבגדים ואח"ז ויצא ועשה את עולתו כי כל הנעשה היום לא בבגדי לבן הכל מעשה פנים ואחר ואח"כ העם שיזכיר הם נעשים על המזבח החיצון׃ והנה הוזכרה הפרשה הלבישה הראשונה של בגדי לבן והצריכה טבילה והוזכרה הפר' האחרונה והצריך בה טבילה ולמדנו שהוא טעון טבילה בכל חליפת הבגדים׃ ועל דעת רש"י תהיה הטבילה הזאת של הוצא' כף והמחתה אחרי אילו ואיל העם בין המוספין לתמיד של בין הערבים וכן דעת כל הגאונים׃ וכן יראה מן הברייתא השנויה בת"כ כפשוטה אבל אם מצאנו בירוש' א"ר יוחנן הכל מודים בהוצאת הכף והמחתה שהיא לאחר תמיד של בין הערבים׃ וכן כת' הר"מ ב"מ׃ וכן הסדר השנוי במשנתנו קדש ופשט וירד וטבל הביאו לו בגדי זהב נכנס להקטי' את הקטרת ולא שנינו יצא והקריב תמיד של בין הערבים נכנס להקטיר את הקטרת ולא שנינו ויצא והקריב תמיד של בין הערבים אלא כך הוא הסדר סדר היום בבגדי לבן ואילו ואיל העם והמוספין ואימורי החטאות והתמיד של בין הערבי' בבגדי זהב בטבילה שלישית והוצאת כף ומחתה בבגדי לבן בטבילה ד' קטרת ונרות ונסכים וכו' בבגדי זהב בטבילה ה'׃ והטעם בזה לפי שאינה עבודה ואחרו אותה לאחר כל מעשה היום וכלבד שנקיים בה ה' טבילות ולא הפסיקו בסדר התמיד של בין הערבים ומוציאין כף המחתה בין התמיד לקטרת׃ יוצא אל מחוץ למחנה׃ יוציא אהרן המוכר בשני על דעת ר"א והכהן יוציא המוציא׃ וכן ושרפו השורפים׃ ואמר הכתוב ושרפו בלשון רבי' ללמד שאם נתעסקו רבים לשרפה אחד מוציא את

הלוך ואחד מסדר עצי המערכה ואחד מבשל
את הלחם לא יטמאו בגדים שלא המגבת את הלוך
בבגדים עבים משיעתם גבוה ולכך אמר ואמר
בלשון יחיד והשורף אותם יכבס ·· תענו
את נפשותיכם · כבר אמר ר"א כי
כל ענוי שימצא במקרא דבק עם נפש · הוא הצום
לסתם פיהם של הקראים מחוקי שם ··
ואשר ימלא את ידו · שיכול אין לי אלא המשוח
בשמן המשחה מרובה בבגדים מנין ת"ל · ואשר
ימלא את ידו ללבוש את הבגדים · וכן כל הכהנים
הגדולים שעמדו מיאשיהו ואילך בימיו נגנזה
צלוחית של שמן המשחה לרש"י · ואין הכוונה לרב
שלא יהא במקדש כהן גדול מרובה בבגדים אלא
מיאשיהו ואילך שהרי בגמ' אמרו משוח בשמן
המשחה ומרובה בבגדים אי זה מהם קודם ואמ'
במיתתו כלן הוא חוזר · או במיתת אחד מהם הוא
חוזר שכלן נמנין בזמן אחד אבל בכל הזמנים
הם נהגה בבגדים כשר לעבודת יום הכפורים
שהרי לעולם מתקנין כהן אחר ביום הכפורי' ואין
מושחין אותו ואם אירע פסול בכהן גדול משמש
זה תחתיו שהוא כשר ברבוי בגדים בלא משיחה ·
וטעם ויעש כאשר צוה ה' את משה שקיים אהרן
כל מה שנצטוה מכל ימיו שלא בא אל מבית
לפרוכת זולתי ביום הכפורים ועשה ביום הכפורי'
קרבנותיו ככל אשר צוה ה' את משה ·· אל
אהרן ואל בניו ואל כל בני ישר' בעבור היו
הפרש' אזהרה להקריב כל הקרבנות באהל מועד
יזהיר הכהני' שהם המקריבים קרבן שלא יקריבום
בחוץ ויזהיר גם ישראל שיביאום להם שם ולא
יקריבו אותם בחוץ ע"י עצמם · והנכון בפרש' מה
שהזכרתי כבר שאסר בשר תאוה להם לישראל
במדבר שלא יאכלו רק שלמים שיעשו על מזבח ה'
ולכך אמר שכל מי שישחוט מג' מיני הבהמה אשר
מהם יבאו כל הקרבנות שהם שור וכשב ועז
שיביאום לכהן אל פתח אהל מועד ויעשו אותם זבחי

שלמים להקריב החלב והדם על מזבח ה' ואז יאכל
הוא הבשר במשפטו · ואמר שאם ישחט במקום
אחר יהיה חייב כרת והקרוב בלשון הכתוב כי מתחל
חייב כרת בכל שוחט בחוץ אפי' החולין והוא
האיסור בבשר התאוה · ונתן הטעם בעבור
שיקדיש לה' ויזרוק הכהן הדם על מזבח ה' ויקטיר
עליו החלב ואחרי כן הזכיר שלא יעשה מזבח ה'
בחוץ ויקריב עליו השלמי' הנזכרי' או עולה כענין
הנעשה במוקדשין בשעת התר הבמות רק בפתח
אהל מועד יעלה אותם שם והנה ריקן כל השחיטות
בחולין ובמוקדשין להיות כלן בכתוב במוקדשי' ולכ'
אמ' במשנה תורה ועברתם את הירדן וישבתם
בארץ וגו' והיה המקום אשר יבחר ה' שמה תביאו
עולותיכם וזבחיכם · ואמר השמר לך פן תעלה
עולותיך בכל מקום אשר תראה כי אם במקום וכו'
להיות איסור שחוטי חוץ במוקדשין שנאמר במקומו
בשעת בית הבחירה אבל התיר אותם בחולין · וזהו
שאמ' רק בכל אות נפשך תזבח ואכלת בשר וגו'
ואמ' שלא תתנהג בארץ המנהג הנאמרת שלא
ישחוט חולין כלל ושיעשה מכל זבחיו שלמים לה'
על מזבח · ופירש שם הטעם כי ירחיב ה' אלהיך את
גבולך וגו' · ואמ' כי היה האיסור מתחלה בהיותם
במדבר שיקל עליהם להביא כל זבחיהם אל פתח
אהל מועד אבל אחרי שירחיב גבולם יאכלו בשר
תאוה וישחטו בשעריהם אך לא המוקדשין · וזה
טעם מה שהוסיף בכאן אשר ישחט במחנה או
אשר ישחט מחוץ למחנה יזכיר גם השוחטים חוץ
למחנה שיהיו חייבין להביא אותם אל פתח אהל
מועד כי אעפ"י שיתיר בשר תאוה אחרי שירחיב
השם גבולם מפני שהינם במקום המקדש לא יתיר
כן במדבר אבל חוץ למחנה לפי שהינם רחוקים
מן המזבח כאשר יהיו בארץ שירחיב השם את
גבולם כי אז יתיר להם בשר התאוה וזהו דעת של ר'
ישמעאל בפרשיות האלו ומכאן אמר דמשקרא
איתסר להם בשר תאוה · והוא הנאות בפסוק על

מפשם · וזהו שאמרו בהגדה רבנן אמרי הרבה
דברים שאסר אותן הבה"ו וחזר והתירן במקום —
אחר תדע לך שאסר הבה"ו לשחוט ולאכול במדבר
שישחטו פתח אהל מועד ממה שנא' ועל פתח אהל
מועד מה כתי' שם דם יחשב לאיש ההוא וגו' וכאן
חזר והתירן להם שנא' בכל אות נפשך תאכל בשר
ממה מנה שקראו בענין כי ירחיב ה' אלהיך את
גבולך ומה שכתב רש"י במוקדשין הכתוב מדבר
וכו' הוא מדרשו של האומר בשר תאוה לא נאסר
כלל ועל דעת משנת הבריאה שבת"כ · אבל דרך
יישוב המקראות על אופניהם · ודרך הכתו' בהגב'
ובדבור המקומות כמו שפירשנו · וטעם דם יחשב
ממעשה בראשית יאמ' הנה בכל בעלי חיים זולתי
אדם שניתי דמם כדמו' ולמומם כגללם כמו שאמ'
פרק שעבר נתתי לכם את כל אבל אם ישחט מחוץ
למחנה יחשב כשופך דמים · לשעירים לשדים ·
וכן הוא אומ' ושעירי ירקדו שם לרש"י מת"כ ואומ'
רז"ל שיקראו השדים כן בעבור שישתער נפ' הקורא'
אותם · והקרוב שיראום המשוגעים בדמו' שעירי'
ומלת שער תורה שכך היו ישראל עושין במצרים
אשר הם זונים כי כל מי שמבקש אותם ומאמין
בהם הוא זונה מתחת אלהיו שיחשוב כי יש מי שייטי'
או ירע חוץ מהשם ית' וכבר רמזו רז"ל במלת שער
האמת כאשר כתבתי למעלה · וכן שם השעירים
יתבאר לך משם · ויקראו שדים בעבור שמושבם
במקום שדוד כמו המדבר ושקר מתאותם בקצו'
כמו פאת נגב המדבר מפני הקור · ודע כי
כאשר הבריאה מתחלת במעשה בראשית בגוף
האדם ובשאר בה"ח ובכל בעלי הנפש והמינים —
והתהוות מן יסודו ונתחברו ארבעתם בכח אלקי'
להיות מהם גוף גם מורכב לכל ה' הרכבות לענינו
ולנבותו כן היתה יצירה מב' היסודות מהאש ומן
האויר והיה מהם גוף אינו מורכב ולא מושב לא
מן הרכבות כאשר נתנה הבהמה אינה מושבת
להרכבות לדקותה והגוף הזה הוא רוחני יסוד

לדקות וקלות כאש וכאויר וכאשר ההרכבה בכל
דבר שנת ההויה והפסד במורכבים מן היסודו'
כך היא במורכבו' הזו בב' היסודות כי בהתחברו'
יהיה בעל נפש חי ובהתפרדם יהיה כמת ולכך אמרו
ו' דברים נאמרו בשדים ג' כמלאכי השרת וג' כבני
אדם ג' כמלאכי השרת יש להם כנפי' כמלאכי השר'
וטסין כמלאכי השרת · ויודעין מה שעתיד להיות
כמלאכי השרת יודעין ס"ל אלא שומעין מה שעתי'
להיות · ג' כבני אדם אוכלין ושותין כבני אדם ופרי'
ורבים כבני אדם ומתים כבני אדם · וסבת המיתה
פרוד החבור הוא הסבה בכל המורכבים · וסבת
הטיסה בקלות יסודותם כאשר נראה גם בגוף כי
מפני שגברו עליו האש והאויר והיסודות האחרים
בו מועטים הוא טס ופורח וכ"ש שאין בהם מן
היסודות הכבדים כלום שטיסתן גדולה לא ייעפו
ולא ייגעו ועל האמלה לאחוך מנהמי' והאש הריאו'
והלאות כענין האש שתלחוך המים אשר בתעלה ·
והוא ענין ההקטרות שיעשו בעלי הנגרומנסיא
לשדים וסבתם היותם אשר תגבר האש באויר —
בגופם וצריך להזירה כאשר היא האמלה באדם
לערך מה שהוא כנגד ממנו · וענין מה שאמרו
שומעין מה שעתיד להיו' כי בטיסתן באויר השמי'
יקבלו העתידות מה שעתיד להיות משרי המזלות
השוכנים באויר והם מגידי הת"ל · ומהם ינבאו גם
בעלי הכשוף בעתידות כאשר הוא מפורש בכתבי'
וכאשר אפר במקומו בע"ה ית' · ואין ואין אינם יודעי'
בכמה שעתיד להיות שנים רבים ולעתים רחוקות
רק יודיעו בעתיד להיו' בקרוב כי ידעו בנסיונות
שיקבלו מן השרים בכגיד לבא ולכך תרג' אונקלו'
לשדים לא אלוה לשדין דלית בהון צרוך יאמר שאין
בהם צורך כי לא ימנעו הנזק העתיד ולא יעשו
שום תועלת וגם לא יודיעו ברחוק שיסתפק ממנו
האדם בדעת והוא לשון הכתוב ג"כ לא אלוה כלו' אומ'
לא כח וממשלה כי אלהים לשון אילות וכח ושום —
ויאמ' שאין בשדים אילות ושום כח ולכך אין צרך

להם כי לא ידעו וגם היטב אין אותם ׃ כי נפש
הבשר בדם היא ואני נתתיו לכם על
המזבח הים שמע מן ההקרבה הזה שיאמר שיאסר
לכם הדם מפני שנתתיו לכם הדם להיות על המזבח
לכפר על נפשותיכם והוא חלק השם ׃ כטעם החלב
ואם נקשה למה אסר דם החיה והעוף אשר לא
יקרבו כלל ואת השואל לאמר לו שרצה להרחיקם
מכל דם שלא נסבה כי אעפ״י שלא עשה כן חלב כי
שכך הוא והרב אמר במורה הנבוכי׳ כי היו הכשדי׳
מואסים בדם ויחשבוהו להם לטומאה אבל יאכל
ממנו הכונה להתחבר אל השדים ולהגיד מהם
העתידות ׃ והתורה תכוין לעולם להרוס בנינ׳
סכלותם בהפך ממה שנהגו ולכן אסרה הדם באכלה
וביארה כי להטהר בו בהזאות ולזרקו על המזבח
לכפרה ולכך אמר ונתתי פני בנפש האוכלת את
הדם כמו שאמר בנותן מזרעו למולך שהוא מבא׳
למין ממיני ע״ז כי לא נאמר כן במצוה אחרת ׃ ושא׳
דברים מיושבים אבל לשון הכתובי׳ לא יורו כן שהם
יאמרו תמיד בטעם האיסור כי נפש כל בשר דמו
בנפשו הוא כי נפש הבשר בדם היא והאמר במשכ
תו׳ רק חזק לבלתי אכול הדם כי הדם הוא הנפש ולא
תאכל הנפש וגו׳ ׃ והראוי שנפרש בטעם איסורו
כי השם ברא כל הנבראי׳ התחתוני׳ לצורך האדם כי
הוא לבדו בהם מבחר בריאו ואעפ״כ לא התיר לאדם
באכילה מתחלה רק הצמחים לא בעלי הנפ׳ כאשר בא
בפר׳ בראשי׳ שנא׳ הנה נתתי לכם את כל עשב וגו׳
וכאשר היה בימי נח שניצלו בזכות של נח והקרי׳ מהם
קרבן והיה לרצון לו התיר להם השחיטה כמו שאמ׳
כל רמש אשר הוא חי לכם יהיה לאכלה וגו׳ כי היותם
בעבור האדם והנה התיר נפש אשר הוא חי בעבו׳
האדם שיהיה להנאתו ולצרכו של אדם ושתהי׳ הנפ׳
שבהן לכפרה לאדם בהקרבם לפניו ית׳ לא שיאכלוהו
כי אין ראוי לבעל נפש שיאכל נפש כי הנפשות כלן
לי הנה כנפש האדם וכנפ׳ הבהמה לו הנה ומקרה
אחד לכל כמות זה כן מות זה ורוח אחד לכל ועל

הרבה שיאכלוהו האוכלי׳ היות מהם כלל השפע התבונן
זין וזוהר כי מאד ׃ וממנו יבא שמזון נפש הבהמה
והנה היא נפש נמוכה בגבר מקטנו ולברים בה רע׳
לברוא מקהנוק ולגבה אחר הכיאות לה והכר בראני׳
ואהבה לפס כאהבת הכלבים לבעליהן והכר מותא
באנשי דת בעליהן וכן לשמם דעת והכרה ומקיריות
כי הנאכל ישוב כגוף האוכל והיו לבשר אחד ואסיא׳
אדם נפש כל בשר והוא יתחבר בדמו והיו לאחדים
בלב יתהיה שם ובגו׳ בנפ׳ האדם ותשוב הדו׳ לטבע
הנפש הבהמית אשר בנאכל כי האדם לא יצטרך
עכול באחר הנאכלי׳ שיתהפו בעכולי׳ ויתלה בו נפש
האדם בדם הבהמ׳ והכתו׳ אומ׳ מי יודע רוח האדם
וגו׳ ולכך אמ׳ כי נפש כל בשר בדם היא כי לכל בשר
בחל והבהמ׳ נפש בדם ואין ראוי לערב הנפ׳ הנכרת׳
בנפש הקיימת אבל תהיה לה כפרה על המזבח לפני
לפני י״י וזה טעם על כן אמרתי לבני ישראל בעבור
שהדם הוא הנפש ואין ראוי שתאכל הנפש את הנפ׳
ואני אמרתי על נפש האדם ונתתיו לכם על המזבח
בעבור שתהיה נפש הבהמה מכפר׳ על נפ׳ו ושם
בספרי רק חזק לבלתי אכל הדם ר׳ יהודה אז מגיד
שהיו שטופין בדם וכו׳ כי הדם הוא הנפש להגיד מה
בדם ולא תאכל הנפש עם הבשר זה אמר מקצתי וזה
דמו וראיה למה שפרשנו ולכך צוה עוד לכסות כל
דם החיה והעוף לא יתקרב דמם על המזבח כי גם
בשעה שלא יקרב מהם רק שני מינים לבד וגם הם
אינם נשחטין אבל בבהמה רוב המינים נשחטין לגם
הכבד ודמן לכפר ואין ראוי לכסותן לא השם לכסו׳
דם החולין בבהמה כי אין החולין במדבר וגם אחר על
הרוב ימצאו ׃ דמו בנפשו הוא ׃ דמו לו במקום
נפשו כי הנפש תלויה בו לרש׳ ואיננו נכון ׃ אבל אפש׳
לפרש שיהיה בנפשו כאלו בנפשו יאמר כי נפש כל בשר
דמו בנפשו הוא וכן ברוב נאמר נפשו כנמשך נפש על
נפש מתלא יבא הענין כי גוף בעל נפש יקר׳ נפש ועל
דעתי הוא אומר הכתוב בדם ג׳ דברים והם טע׳ אחד אומ׳
תחלה כי נפש הבשר בדם היא ׃ ואח״כ הפך ואמ׳ כי

נפש כל בשר דמו בנפשו הוא ענ׳ כי הדם הו׳ הנפ׳
והנפ׳ הוא בדם שהשנים מעורבין יחד ויהיה זה כענ׳
היין המזוג במים שהיין במים והמים ביין כל אחד
בחברו ואח״כ פי׳ כי הדם הוא הנפש. ענינו ענ׳ שהיו
לבשר אחד לא יתפרדו לא ימצא דם בלא נפש ונפש
בלא דם כי מדוע ברוח אשר תחלתו מן הלב שהוא
היוצא לרוחות כל שורשיו יבא המזון שעשה הדם והדם
הוא המולידו והמקיימו כענין הנפש והעורק בכל
בגוף הנפש שלא ימצא הא בלתי הא׳ ורז״ל דרשו שלש
כריתות בדם אחת לדם הנפש ואחת לדם שחיטה ואח׳
לדם כסוי וזה טעמם לבד הנו אבל הטעם בשמי הלשו׳
בנפש ובדם כאשר פרשתי·· אמר בעריו׳ דבר אל
בני ישראל בלבד בעבור היות אזהרת העריות שוה
בכל ישראל לא יתיחדו בה הכהנים ולכן כללם כאחד
ואמר בתחלה אני ה׳ אלהיכם כטעם בעבור הדבור׳ וטעם
דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם אני ה׳ אלהיכם כאלו
הוא ואמרת אליהם בשמי אני ה׳ אלהיכם והנה קדושים
תהיו כי קדוש אני ה׳ אלהיכם· ואיפ׳ כי הטעם כי כזאת
מעשה מלכות השם בלא מסוה ויגלה ודבר אל בני ישר׳
את אשר ישוה אליכם צריך שיאמר להם כה אמר ה׳ אלה׳
ידוע להשם רוחו ידבר בו ומלתו על לשונו לא ידבר
מעצמו וכן במקומות רבים במשנה תור׳ כך ידבר
כמו והיה אם שמוע תשמעו אל מצותי ונתתי מטר
ארצכם ונתתי עשב בשדך ואין מעשה המטר מטר על
פני ארץ ומצמיח עשב בשדה אלא שהם דברי השם
הנכבד ית׳ וכן ולא נתן ה׳ לכם לב לדעת וגו׳ · וטעם
לאהבה את ה׳ אלהיכם כבר נתפרש · ועל דרך הזהר
כמעשה ארץ מצרים על השערי׳ הנזכרים וכמעשה
ארץ כנען על העריו׳ שהיו הכנענים בהם רגילי׳ ואחז׳
כאשר אמר בסופה את כל התועבות האל עשו וגו׳ ·
ועל דרך בת״כ היו גם המצרי׳ שטופים בזמה בכל
העריו׳ בזכור ובבהמ׳ והוא האמת כי גם קדם היה
בארץ בזכור מאד ועד עתה והכתו׳ מעי׳ במצרי׳
ערלי בשר ואומ׳ אשר בשר חמורי׳ בשרם וגו׳ והנה
כמוי והנפ׳ יהיה זה מעשהן דם יהיה זונה בבשרם·

את משפטי תעשו אלו דברים האמורי׳ בתור׳
במשפט שאלו לא נאמרו כדי היו לאומרן
לרש״י · ובת״כ אלו דברים הכתובים בתורה שאלו לא
נכתבו בדין היה לכתבן כגון הגזלות והעריות וע״ז
ושפיכות דמים וקללת השם· ועל הפשט משפטי
כמשמעם הדינין האמורין בפרש׳ ואלה המשפטים
ובכל התור׳ ולכך יאמר אשר יעשה אותם האדם וחי
בהם כי הדינין שתקנו לחיי האדם בישוב המדינות
ובשלום הכלל ושלא יזיק איש את רעהו ולא ימיתהו
וכן יחזקאל הזכיר פעמים רבות במשפטים אשר
יעשה אותם האדם וחי בהם· ובשבתות אמר להיות
לאות ביני וביניכם וכן בעזרא ובמשפטיך חטאו בם
אשר יעשה אותם האדם וחי בהם· ורז״ל אמרו וחי
בהם ולא שימות בהם ללמד על פקוח נפש שדוחה
המצו׳ ומדרשו עוד וחי בהם לעולם הבא אם כעולם
הזה והלא סופו הוא מת ואם כן יחזור אשר יעשה
אותם האדם גם על חקותי ודעת כי חיי האדם במצות
כפי הכנתו להם כי העושה המצות שלא לשמן על
מנת לקבל מן הפרס בעולמו יחיה בהם בעולם הזה
ימי׳ רבים בעושר ונכסי׳ וכבוד ועל זה נא׳ בשמאלה
עושר וכבוד ופרשו למשמאילים בה עושר וכבוד
והעושה אותם מהעסקין במצות על מנת לזכות בהן
לעולם הבא שהם השבים מידחק וזהו בכוונתם
להבדל ממשפטי הרשעי׳ ונפש׳ בטוב תלין והעסקי׳
במצות מאהבה כדין וכראוי עם עסקי העולם
הזה כענין הנזכר בת״כ בפרש׳ אם בחקותי והשיג
להם דים את כבוד וגו׳ יזכו לעולם הזה לחיים טובי׳
כמנהגו של עולם ובחיי העולם הבא זכו שלמה שם
והעוזבים כל עניני העולם הזה ואינם משגיחים
עליהם כאלו אינם בעלי גוף וכל מחשבותם וכוונתם
לבוראם בלבד כאשר היה הענין באליהו בהדבק נ
נפשם בשם הנכבד יחיו לעד בגופם ונפשם שם—
כנרא׳ בכתו׳ באליהו והמדוע מאמן בקבלה כמו שנרא׳
במדרשים בחנוך ובבני העולם הבא העומדים ב
בתחית המתים ולכך יאמרו הכתובים בספר הזמנו

למען יאריכון ימיך למען תחיה והארכת ימים. כי
הלשון יכלול מיעוט החיים כלם כפי הראוי בכל אחד.
אל כל שאר בשרו לא תקרבו לגלות ערוה.
טעם איסור העריות בשאר הבשר איננו
מפורש. והרב אמר במורה הנבוכים כי הוא למעט
המשגל ולמאוס אותו ולהסתפק ממנו במעט והמשגל
הטבע אשר הכתוב בשאר האשה הן המשגלות
עמו תמיד וכן בשאר עמו מצויות לו והוא נסתר
עמהן וכטעם הזה יגבר הרע על כלם. וכתב הרב גם
כן כי בעבור היות יצר לב האדם כבהמות לא יוכל
לאסור כל הנקבות והנה אסר כל הנמצאות עמו
בכל שעה וזה טעם חלש מאד שיחייב הכתוב כרת
על שאר בעבור המצאן עמו לפעמים והתיר שישא
אדם נשים רבות למאות ולאלפים ומה יזיק אם ישא
את בתו לבדה כמו שהיה בבני נח וישא שתי אחיות
כמעשה אבינו ואין לאדם נשואין הפגם כמו שישא
את בתו לבנו הגדול ממנה ויכניסם בביתו ויפרו
וירבו בביתו כי הארץ לא תהו בראה לשבת יצרה.
ואין בפיו דבר מקובל בזה אבל כפי הסברא יש
בענין סוד מסודות היצירה דבק בנפש והוא
מכלל סוד העבור שהגד רמזו עוד ודע כי המשגל
דבר מרוחק ומאוס בתור׳ זולתי לקיום המין ואשר
לא יולד ממנו הוא אסור. וכן אשר איננו טוב
בקיום ולא יצלח כי התאסור אותו התלמוד. וזה טעם
ט כל שאר בשרו כי את שארו הערוה יראה הדבר
מפני השאר והלשון כנוי מקום השאר בטון והמותר
ברושלשי. ולכך יאמר שארה היא וזמה היא כלומר
אינם נשואין ואיסות כי לא יצלח אבל היא זמה
מחשבת הלוק בלבו. והנה העריות מכלל החקים
דברים שהם גזרת מלך והגזרה הוא הדבר השעלה
על המלך שהוא החכם בהנהגת מלכותו והוא
היודע הערך והתועלת במעשה ההוא שיצוה בה ולא
יגיד אותו לעם זולתי לחכמי יועציו. ערות
אביך וערות אמך. כת׳ רש״י ערות
אביך זו אשת אביך. וערות אמך להביא אמו ש

שאינה אשת אביו ערות אשת אביך גרסת אחר
מיתה. וכן פרש ערות אחי אביך לא תגלה ומהו
ערותו אל אשתו לא תקרב. וכן הוא בחומת כפי מה
משמעות הכתו׳. אבל בגמרא במסכת סנהדרין
הנה כי ערות אביך וערות אחי אביך על זוכרים
מיתם ולחייבו בשוגג שתים. ואינו תמיה לדעתם למה
לא יזהיר כן בבן או באח עם ערות נשיהם. אולי
חששה התורה בכבוד הזקנים יותר. אבל כל פסוק
בפרשה אזהרה אחת לא כאן בפרשה שתי אזהרות
בלאו אחד כי האחיות כלן וכן הבנות אחות הנה.
והנכון בשטה על דרך הפשט כי ערות אביך וערות
אמך לאו אחד ואזהרה אחת ימנע שלא יבא על
אמו כי בבאו עליה יגלה ערות אביו וערות אמו.
וזהו שאמר אמך היא לא תגלה כי עשית בה שתים
רעות שגלית ערות אב וערות אם ואחרי שהזהיר
על ערות אביו שהיא אמו אחר והזהיר על ערות
אשת אביו שאינה אמו ואמר ערות אשת אביך לא
תגלה ערות אביך היא. וכן ערות אחי אביך לא
תגלה. פרושו אל אשתו לא תקרב ולכך לא אמר
ואל אשתו לא תקרב. מולדת בית או
מולדת חוץ. בין שאומרי׳ לאביך
קיים את אמה ובין שאומרין לו הוצא את אמה כ
כגון ממזרת או נתינה לשון רש״י ז״ל. ואיננו נכון.
כי יבא מזה שאחותו מן העריות לא תהיה בכלל
האיסור הזה. והם כלם בכרת חוץ מן המולדת
משפחה ונכרית. ואינו תמיה על הרב שהרי בגמ׳
יבמות בפרק הבא מפרש. ואימא פרט לאחותו
מחייבי לאוין. אמר רב פפא חייבי לאוין תפסי בהו
קדושין דכתיב כי תהיין לאיש שתי נשים האחת
אהובה והאחת שנואה וכי יש אהובה לפני המקום
ויש שנואה לפני המקום. אלא אהובה אהובה
בנשואיה שנואה שנואה בנשואיה. ואמר רחמנא
כי תהיין ואימא פרט לאחותו מחייבי כריתות. אמר
רבא אמר קרא ערות אחותך בת אביך או בת
אמך מולדת בית או מולדת חוץ בין שאומרין לאביך

קיים בשאר׳ לאביך הוא ולא אמר דודתך היא
והנה פי׳ שאומרין לו הוא שהאשה מעבר שאינה
אשתך ואין קדושין תופסין לך בה שהם חייבי כרתו׳
ומית׳ ב״ד והעפ״כ חייב עליה משום אחות אבל אחות
מן השפחה ומן הנכרית אינה בכלל האסור הזה
מפני שהולד כמוה ועל׳ הפשט יאמר ערות אחותך
בת אמך מולדת מן הכנוסין שהכתוב הזה קאים לו לבני׳
או מולדת חוץ שיצא איש אותה בחוץ ותשכב ושכ׳
עמה וילדה לו לא תגלה ערותה הזכיר בבת אמו בין
שהיא מן הכנוסין או מן הזנות אע״פ שכל אחת
משתיהן בת אמו ולא בת אביו יעלה על הדעת
שראוי לגזור כמו האחות במולדת מן הכנוסין ולא
באחות מן הזנות של הפקר ולכך הוצרך הכתו׳ להזהי׳
על הכל ועוד הזכיר באחות מן האב כתו׳ אחר ערו׳
בת אשת אביך מולדת אביך היא אחותך בת אביו
מן הנשואין והוצרך להזכיר זה בעבור שהזכי׳ ערות
אחותך בת אביך סתם ופי׳ בבת אמו מולדת בית
בנשואין או מולדת חוץ בזנות ויחשב מזה בבת האב
מן הזנות שהיא מותרת כי אולי לא יחוס הזרע
לאחר היות הבא מן הזנות בעבור שאינו מתיחס
ידועה לו ולכך חזר ואמר ערות בת אשת אביך מולד׳
אביך להגיד כי בת אביו הנולדת בהיתר היא בת
אשת אביו ובעבור שהיה בכלל בת אביו באחות מן
האם ולא מן האב יפרש הכתו׳ כי בשרש כלן שוות
באיסור והנכון בפשט הכתו׳ הזה מה שאמרו ז״ל בגמ׳
יבמו׳ הבא על אחותו והיא לו בת אשת אביו שאינה
אמו חייב משום אחותו ומשום בת אשת אביו ומפר׳
שם מדכתי׳ אחותך בת אשת אביך מולדת אביך למה לי
שמע למיהו משום אחותו ומשום בת אשת אביו וכפל
הכתו׳ בלשון לחייב על כל שם ושם אפי׳ בשריכתו׳
לאוין רבים בשם אחד ללקות עליהם

זמה היא
סיבר׳ תר׳ אונק׳ עצת חטאין היא ורש״י כת׳
יועצך לחטוא ולא ידעתי טעם לזה שכל העריות גם
העבירות האחרות היצר יועצו לחטוא אבל הענין
הוא כי שם זמה נופל מן המחשב׳ ושם לעשות לאיזו
ולא יחשב הקטנה יקראו מזימה ולא יבצר מהערימות׳
ולזמות העשוי במחשבה בסתר יקרא זמה כענין
אם נפתה לבי על אשה כי היא זמה והוא עון פלילי׳
וכן זימה ותועבה רזימות ומזרה שעשה בסתר ובגלוי
ולפי דעתי אמר הכתו׳ זמה באשה ובתה ואם ואמה
לגנות הטעם לומ׳ כי כשישכב עם האחת שהי׳ אשתו
יחשוב באחר׳ בעבור קרבתם ודמיונם והנה תהיה
מחשבתם שתיהן עלי זמה והוא הטעם שהזכירו רז״ל בגמ׳
ובדותי מכם המורדים והפשטים כי טו בגט מדות
וכו׳ ולכך אמר הכתו׳ ערות אשה ובתה וכן אמר ואיש
אשר יקח את אשה ואת אמה ולא אמר ערות בת
אשתך לא תגלה וערות אם אשתך׳ וטעם הכתו׳ כי
בתחלת הספר אמר איש כל שאר בשרו לא תקרב
כי אסר הקרובו׳ לו משום שארו ומתחנכם טעם
ערותך הנה ועכשו כשאסר קרובו׳ אשתו אמר שאר
הנה לומ׳ שגם הנה אסורות מפני שהם שאר זו לזו
ותהיה משכבו בשתיהן זמה כמו שפירשתי וכן אמ׳
הכתו׳ ואיש את כלתו טמאה בזמה שמלאה לבעלה
כי גם בהיותה עמו תחשוב באביו בעבור דמיונם׳
והזכיר הכתו׳ שכבת הבהמה תבל שיבלבל זרע אדם
וזרע בהמה וכן אמר בשכבת הכלה תבל הוא שיתערב׳
האב והבן להיותם לה כאיש אחד תשכב עם שניהם
יחד במחשבה ׃

לצרור לגלות ערותה עליה בחייה
בכאן יפרש הכתו׳ טעם האסור יאמר שאין ראוי
שתקח אשה ב׳ אחות לצרור אותן זו לזו כי הראוי
שתהיינה אוהבות זו לזו לא שתהיינה צרות ולא אמר כן באשה
ובתה באשה ואמה כי הנה שאר ואסורות אפי׳ לאחר
מיתה ׃

ואל אשה בנדת טומאתה אסר הכתו׳
הנדה מפני הטעם שהזכרתי כי לא תהיה המשכב
רק לקיום הזרע והנה הולד מנדה מדם הנדה הוא כלו
או רובו כאשר הזכרתי כבר ומדם הנדות לא יחיה
עובר כלל ואו ידיעתו ממנו ולד והוא בסמנות ימות
כלל אם שיהיה אותו או יאכלהו והנה גם בראשונים
נדה הרבה לא תתעבר כי ממנו לא עובר ואם תתעבר
מדם אחר ויהיה נזונו מזה הוא ימיתנו וכבר הזכרנו

הרופאי׳ עוד שאם יהיה נוצר מנדה משונה וכל מחוש
מרסטוב שלו שנשתקע בתוכו מרסקתו יחמיץ אותו
ויולד שולד שחין ואבעבועות למיעוטם ועל רז״ל אם
ישאר בגוף קטנה ממנו יהיה הולד מצורע ומכל
קטנים השלה ראוי שתתרחק התורה משכב הנדה׳
ועל הנדה בו נסיון אמיתי והוא מנפלאו׳ המיסרע׳
בתולדות כי הנדה בתחלת זובה אם תביט במראה של
ברזל בהיר ותאריך לראות בה יראו במראה טפות
אדומות כטפות דם כי הטבע הרע המזיק שבה
תעשה גבאי ורוע באויר ידבק במראה והנה היא
כאפעה הממית בהבטתו וכש׳ שתזיק לשוכ׳ עמה
אשר תדבק נפשו ומחשבתו בו ובמחשבתו ולבו גוף
עליו הכתו׳ ותהי נדתה עליו כי רעתה רוע נדבק והו׳
שאמ׳ בנדת טומאתה ויאמ׳ טומא׳ הנדה יזכר בה
לעולם טומא׳ כי היא כשרץ וכאיש המצור׳ שנטמא׳
להם בנפש׳ ויתכן שוהו טעם את מקורה הערה
והיא גלתה וגו׳ כי המקור המשחית הזו ראוי להסת׳
לא שיגלה וישאבו ממנו מים הרעים המזיקי׳ מאד
והנה נאסר לזרע הקד׳ כל ימי טומאתה עד שתטבל
במים כי אז תסלק גם במחשבתה ותהיה נקיה לנגדי

ואל אשת עמיתך לא תתן שכבתך לזרע אחר׳
כי המשגל נחלק לג׳ חלקים׳ הא׳ להפריה
ורבה והב׳ להקל מלחות הגוף והג׳ לתאוה הנמשלת
לתאוות הבהמות ואמ׳ הכתו׳ לזרע וטעמו אפי׳ לזר׳
והנה היא אסורה לנכרי ואפי׳ שאמ׳ לזרע להוכי׳
טע׳ באיסור כי לא יודע הזרע למי הוא ויבאו מזה
תועבות גדול׳ ורעות לשניהם ולא הזכיר זה בשכבם
כי אפי׳ הערה בה ולא הוציא זרע יתחייב ולכך אמ׳
בסוט׳ ושכב איש אותה שכבת זרע כי בעבור הזר׳
תהיה הנאתו והכן בשפחה חרופה הזכיר שכבת זרע
כי האיסור בעבור שיולד זרע מן השפחה׳ והנכון
בעיני כי בעבור היות אשת עמיתו אסור׳ לנכרי
לא ינקה כל הנוגע בה הוצרך למ׳ לזרע שאם אמ׳
לא תתן שכבתך לנכ׳ היה נרא׳ שיזהיר אפי׳ בשוכב
עמה לחבקה ולנשקה וכאן נתחייב ככתו׳ יזהיר ע״כ

הוצרך להזכיר שכבה לזרע לפר׳ כי במשגל יזהיר׳
והוא הטעם בשפחה חרופה שהיא כאשת איש וכן
יאמ׳ במש׳ איש אשר ינאף את אשת רעהו ולא אמ׳
ישכב כי לא חייב בשכבה בלבד ולא אמ׳ בכאן לגלו׳
ערותה כי לא יזכיר הערוה במקו׳ הבש׳ ובכל שהאסו׳
בה בעבור הגלוי כמו שאמ׳ את שארו הערה ורז״ל
דרשו באשת איש למעט משמש מת ואמרו בשפח׳
שאינו חייב אלא בנגמר ביאתו כמו שמפו׳ ביבמות׃

למולך ע״ז שסמה מולך והזכירו הכתו׳ בשם
הידיעה כי היה במצרים וידוע להם׳ ורא״א כי יתכן
שהוא מלכום תועבת בני עמון וכן נרא׳ כי כתו׳ אז
יבנה שלמה במה לכמוש שקוץ מואב ולמולך שקו׳
בני עמון׳ הוא היה ידוע להם׳ וכהרש״י וזו היא
עבודה שמוסר את בנו לכומרים והכומרי׳ עושי׳
שתי מדורות גדולות ומעבירין את הבן ברגליו בין
שתי מדורות האש׳ לא תתן זהו מסירתו לכומרים׳
להעביר למולך זהו העבר׳ מדורה וזה אינו כשהרי
אמרו במס׳ סנהד׳ העבירו ברגל פטור שלא במסורת
דפריא שהוא מעבירו בתוך האש ממש והזכירו
הכתו׳ בתורה והעבר׳ באש שאינו חייב עד שימסרנו
לכומרי׳ והעבירו בתוך האש כמו שמפו׳ במס׳ סנהד׳
והנראה שאמ׳ הכת׳ שמוסרו לכומרים ואין מעבירין
אותו והנכות בפירושו במס׳ סנהד׳ אינו כן א׳ מלבונים
כמס בנו׳ ועוד איך יתחייב הוא מיתה בעבודת
אחרי׳ ולשון הכתו׳ עניינו מעביר בנו ובתו כן כרכם
שהאב עצמו מעבירו אבל הענין כרש״י שהאב מוסרו
לכומרים להם שקונים׳ וזהו שכתוב נתן למולך
כמס שעושין בעבודה כדכתיב ונתנם ל׳ הכהן ואחר
הכומרי׳ עושין התנופה או ההגשה לפני המולך והם
מחזירין אותו לידי האב והוא לוקחו ומעבירו בלהב
האש וזהו מעביר בנו ובתו באש׳ וכך אמרו בגמ׳
לעולם אינו חייב עד שימסור אותו לכומרים ויטלנו
ויעבירנו בלומ׳ שיטלנו מהם ויעבירנו הוא אבל לא
היה שורפו שהרי אמרו המעביר את עצמו פטור
שהוא זה אף לאחר העברה וכן הפרש״י ועכו הנרא׳

נשפט מהכרח הפסוקים כי היה הבן למאכלת אש
שהכתוב אומ' וגם את בניהם העבירו להם לאכלה·
ושם נא' ונשחטם את בניהם לגלולי' שהיו מעבירי'
אותו באש עד שישרפוהו שימות באש והי' שחיטת'
כי הלשון הזה העבירו להם במולך הוא ואמ' כי הכתו'
לאכלה והזכיר כי שחיטה אב' מה שארז"ל במסורת'
דפריא עמ' שהיו מעבירין אותו על השלהב' כעניני
רבת והוא מה שלהב האש והנה הוא חייב בדין כ'
הזכ' משעת העברה ראשונה משתמשו לכן האור
כענין שנתפש האש באחד מאיבריו ולהקרובו עמ'
שמעביר עצמו פטור אבל היה אש אוכלת בו כי זה
היה הקרבנם למולך ולשון מעביר באש יאמ' בכל
מקום על הדבר שהוא בוער באש ואינו אוכל מפני
שמתעון אותו באש ומעבירין אותו ממנו ואינן נעש'
אפר כנשרפין כענין בכלי הגוים שמלבנין אותן באו'
שנא' במקומו תעבירו באש וטהר ואמ' בבני עמון והעבי'
אותם במלבן עמ' ששרף אותן באש כאשר יעשו
הלבנים במלבן אב' מעביר בנו ובתו באש הוא נתינת
באש שתשמשו לכן האור לא העברה בעלמא והיא
העברה הנזכר במולך שהיא באש ע"ד רז"ל שלמדו
בג"ש העברה העברה מה להלן באש אף כאן באש
מה כאן למולך אף להלן למולך· ורא"ה לדבריהם
שכתו' באשיהו וטמא את התפת אשר בגי בן הנם
לבלתי להעביר איש את בנו ואת בתו למולך אב'
העברה הנזכרת במולך היא באש וכן כתו' במנשה
והוא העביר את בנו בגי בן הנם· ומצאתי שכתו'
באחז וגם את בנו העביר באש כתועבת הגוי' אשר
הוריש יי' ובדברי הימי' נא' כן ויבער את בנו באש
כתועבת הגוים אשר הוריש יי' אב' ההעברה היא
הבערה באש ממש· ומה שאמ' הכתו' והספרוים
שורפים את בניהם לאדרמלך וענמלך אל' ספרוי'
והיא עז' אחרת שעבודתם לשרוף אותם לגמ' ···
כעולה וכן היו עושין לבעל כמו שכתוב בירמיהו
ויצאת אל גי בן הנם ושם כתו' ומלאו את המקו' הזה
דם נקיים ובנו את במות הבעל לשרוף את בניהם

באש עולות לבעל אשר לא צויתי ולא דברתי וגו' ושם
כתו' ויבנו את במות הבעל אשר בגי בן הנם להעבי'
את בניהם ואת בנותיהם למולך אשר לא צויתי ולא
דברתי וגו' ושם במקום ההוא הטמא יהיה שסמול
כמו שכתו' באשיהו· נראה מכל זה שהיו שורפים
את בניהם עולות למולך והוא הבעל ושמם לשו'
הרוב המלכו' והאדנות ואינם בעל פעור ובעל זבוב
כי זה יקרא הבעל סתם כאשר יקרא המולך אבל
הזכי' כן הכתו' העבר' כי היא עקר עבודתו בהעבר'
משתמשו לכן האור והקר' שרפה כי ימות שם ולכן
יקראו עולות וכן אני סובר כי אל' ספרוים הוא
המולך כי הכמי' נקם מלך אבל היו שם נעבדים
כמו לא אחר מלשון הכתוב ולכ' עניה לשון עניה ושתפו
בניהם מלך והוא כמו מולך והשרפה הי' מיתתם
באש כאשר פרשתי· ואם נאמ' שהשקוצים האלה
אינם המולך יתכן כי בעבור היות עבודתם בבנ'
ובבנות להביא באש כענ' שאמ' במולך ישתפו בהם
שמו מולך ובעל ואין עבודתם שוה כי המולך
בהעברה ואל' ספרוים בשרפה ולבעל בשחיטה·
ושרפה כעולה ונאמר שהיו במקום התפת אשר
בגי בן הנם במות לבעל ושם נא' עוד מולך· ומה
שאמ' הכתו' ויבנו את במו' הבעל אשר בגי בן הנם
להעביר את בניהם למולך יהיה פירושו והעבי'
וארז"ל אף חזקיהו מלך יהודה בקש אביו לעשות
לו כן שישרוף אותו באש אלא שסכתו אמו סלמנדר'
והנה אחז למולך העביר אותו דכתיב וגם את בנו
העביר באש כתועבו' הגוים וזהו הלשון הכתו' במול'
אם כן היא העברה שתשמשו לכן האור וימות ובגל'
הצדיק בסלמנדרא זו שבראה הב"ה בעבורו· וע"ד
הפשט אמרו כי המעביר בנו ובתו באש מין ממיני
הכשפים כי בענין הכשוף נא' לא ימצא בך מעביר
בנו ובתו באש קוסם קסמים מעונן ומנחש ומכש'
ואמ' במנשה והוא העביר את בנו באש בגי בן הנם
ועונן ונחש וכשף ועשה אוב וידעוני וכתו' ויעבירו
את בניהם ואת בנותיהם באש ויקסמו קסמים וינחשו

והמולך היא ע"ז שמקרבין לו הקטנים · אבל אחר
שמבלאין כתו' לבלתי להעביר איש את בנו ואת בתו
למולך כאמנו דברי רז"ל שהכל למולך באש · אבל
יתכן שהיתה העבודה ההיא להם לקבוע שוא והיו
מתנבאים בה כפי סכלותם והם נביאי הבעל" ה
המקריבים לו הבנים והבנות ויראו להם חלומו שוא
ומקסם כזב ולכן תייחס התורה ענין המולך כענין
הקסמים כי בכאן שמנו על הנפש אשר תפנה אל
האובות ואל הידענים · ובמשנה תורה כל הפרשה
במתנבאים לדעת עתידות בשקר והנה הזכי' הכתו'
כי העובר הזרע למולך הוא חלל השם וכפר' האחר'
הוסיף למען טמא את מקדשי ואחל' טעמו למען
טמא את השם המקודש לשמי שעשיתי והתקדשת
והייתם קדושים כי קדוש אני י"י מקדשכם ולחלל את
שם קדשי בעברם על העבירה האמורה לפעמים כן
יאמר בעבירות האמורות ואיש ואשה ילכו על הכתוב
למען חלל וגו' ויתכן שיאמר כן מפני שהמקריב מזרעו
למולך · ואחרי כן יבא על מקדש י"י להקריב קרבן
מטמא את המקדש כי קרבנותיו טמאים ותועבה
לשם והוא ענינו טמא לעולם שנטמא ברעה שעש'
כמו שאמר באוב וידעוני לטמאה בם וכתו' ובגלוליה'
שמאלוה והזכיר בו חלול השם כי כאשר ישמעו הגוי'
שכבר את המולך מזרעו ויקריב מבהמתו קרבן
לשם הוא חלול חזק שאמר הנביא וגם את בניהם אשר
ילדו להם העבירו להם לאכלה עוד זאת עשו לי · טמאו
טמאו את מקדשי ביום ההוא ואומר ובשחטם את
בניהם לגלוליהם ויבאו על מקדשי ביום ההוא לחללו
והנה כה עשו בתוך ביתי · ועל האמת ישראל זרע
קדש המעלים בבית י"י הוא טעם אשר ילדו לי והנה
המקריב אותם למולך מטמא מקדשו ומחלל שמו
הגדול בלשון ולא יחלל זרעו ולכך אמר בו ואני אתן
את פני באיש ההוא ושמתי אני את פני וגו' והכרתי
אתו ·· וטעם הזכור והבהמה מפורסם כי הוא רב
בתועבות ואינם בקיום המין כי אדם ובהמה לא יולדו
וכתב ר"א אחר שמבואר הן שכבתי אמש את אם
הנה לא השכב' אזכרה לשוכב ולנשכב ואם כדבריו
למה לא תהיה האשה בכלל · ובכל בהמה לא תתן
שכבתך כי האשה בכלל האזכרות בכל התור' אבל
טעם שכבתי אמש את אבי בעבור כי הנשוכבת
כדי שיבא ממנו הזר' בגוע שהזרע יבא מן התשמש
או מן הגוף כמו שיתהוה הקטף · בפאות הסוסים
במרוצתם או שיתגל' בגידים הקרובים משם ויאסף
שם בהמוסקתמוע ויבא ואם לא שכב אותו לא יבא
ממנו הזרע כי היה כאבן דומם בשכרותו ··

ותטמא הארץ ואפקוד עונה עליה ·
הזכיר הכתו' בעריות בעבור
הארץ שהטמאה בהן והקיא הנפשות העושות והנה
העריות אוכלת הגוף ואינה תלויות בארץ אבל סוד הדב'
בכתו' שאמ' בהנחל עליון גוים וגו' כי חלק י"י עמו וגו'
והענין כי השם הנכבד ברא הכל ושם כח התחתוני'
בעליונים ונתן על כל עם וגוי בארצותם לגוייהם כוכב
ומזל ידוע כאשר נודע באצטגנינות וזהו שאמר אשר
חלק י"י אלהיך אותם לכל העמים כי חלק לכלם מזלו'
בשמים ובגבוהים עליהם מלאכים עליונים נתנם להיו' שרי'
עליהם כענין שכתו' ושר מלכות פרס עומד לנגדי
וכתו' והנה שר יון בא והקרא' עליהם מלכים כדכתי'
ואני נותרתי שם אצל מלכי פרס · והשם הנכבד יתב'
הוא אלהי האלהים ואדני האדונים לכל העולם אבל ארץ
ישראל אמצעות הישוב היא נחלת י"י מיוחדת לשמו
לא נתן עליה מן המלאכים קצין שוטר ומושל בהנחילו'
אותה לעמו המיחד שמו זרע אוהבו · וזהו שאמר
והייתם לי סגלה מכל העמים כי לי כל הארץ וכתו'
והייתם לי לעם ואנכי אהיה לכם לאלהים לא שתהיו אתם
על האלהים אחרים כלל והנה קדש העסקיושב בארץ
בקדושת העריות ובכוח המצוה להיותם לשמו ולב'
אמ' ושמרתם את כל מצותי וגו' ולא תקיא הארץ אתכ'
וכתו' ואומ' לכם אתם תירשו את אדמתם ואני אתננה
לכם לרשת אותה אני י"י אלהיכם אשר הבדלתי אתכם
מן העמים ואמר כי הבדיל אותם מכל העמים אשר
נתן עליהם שרים ואלהים אחרים בתתו לנו את הארץ

ביאים הוא ית' לשם לשמים ונביא מיוחדי לשמו והנה
הארץ שהיא נחלת השם המכבד תקיא כל מטמאיה
ואוהבה ולא תסבול עובדי ע"ז ומגלים עריות והפרש
הוית הזמרה המולך לכל ע"ז עם זכרון העריות.
ועל כלם אמר כי תטמאו בכל אלה כי בכל אלה נטמאו
הגוים וגו' והנה ברש הסמיך והבדיל אתכם מן העמי'
להיות לי שהוא אומר איסור ע"ז ולכך אמר כי מטע
בהם מיוחדים לשמו ובעבור כן נתן להם הארץ שנא'
ואומר לכם אתם תירשו את אדמתם ואני אתננה
לכם לרשת אותה אני ה' אלהיכם. והנה בחוצה לארץ
אעפ"י שהכל לשם הנכבד אין הקדושה בהשלמה —
בעבור המשרתים המושלים עליה והטועים תועים
אחרי שריהם לעבוד גם אותם. ולכך יאמר הכתוב
אלהי כל הארץ יקרא כי הוא אלהי השמים המושל על
הכל והוא יפקוד בסוף על צבא המרום במרום להסיר
ממשלת הצבאות ולהרוס מערכת המשרתי' ואח'
כן יפקוד על מלכי האדמה באדמה וזהו ע"ש שאמ'
בגזרת עירין פתגמא ובמימר קדישין שאלתא יאמר
כי הדבר ההוא הנגזר על נבוכדנצר בגזרת עירין
שגזרו על הכחות הנאצלים מהם לעשות כרצונם
שרונים מאצילותם יתעברו הכחות בכל הפעולות
כמו שאמר ואחרו עד והנם מן השמים נחית וקרי בחי'
וגו' ובמימר קדישין שאלתא כלו שישאלו מהעליון וגזר
עליו ואחר גזרו להעשות כן וזהו שאמר לבטל וגזרה
עלאה היא כי הכל מאתו היא והנה השם הנכבד אלהי
האלהים בחוצה לארץ ואלהי ארץ ישראל שהיא נחלת ה'
וזה טעם ויהי אחרי אלהי נכר הארץ כי האלהות
נכרים בארצות ובנחלת וזהו שאמר לא ידעו את
משפט אלהי הארץ וישלח בם את האריות וגו'. והנה
הכותים לא היו עובדים באדם בעבודת אלהים
ולא גלו בם את האריות ובבואם בארצות ועשו שם
כמעשיהם הראשונים שלא בשלח האריות המזיקי'
אותם וכן שם בספרי ולא תקיא הארץ אתכם ארץ
ישראל אינה כשאר ארצות אינה מקיימת עובדי ע"ז
ובספרי ואין עמו אל נכר שלא תהא רשות לאחר

משרי אומות העולם לבא לשלוט בכם כענ' ולפי
יונא והנה שר יון בא וגו' והוא מאמרם שאמרו כל
הדר בחוצה לארץ דומה כמי שאין לו אלוה שנא' לתת
לכם את ארץ כנען להיות לכם לאלהים ואומר כי גרשוני
היום מהסתפח בנחלת ה' לאמר לך עבוד אלהים
אחרים ואמרו בתוספתא דע"ז הרי הוא אומר ושבתי
בשלום אל בית אבי והיה ה' לי לאלהים ואומר לתת לכם
את ארץ כנען להיות לכם לאלהים כל זמן שאתם —
בארץ כנען הריני לכם לאלהים אין אתם בארץ כנען
כביכול אין אני לכם לאלהים וכן הוא אומר כארבעים
אלף חלוצי צבא עברו לפני ה' ואומר כי נקרא ה' בכבוש
את הארץ ונכבשה הארץ לפני ה' ולפני עמו וכי
תעלה על דעתך שישראל מכבשין את הארץ לפני
ה' אלא כל זמן שהם עליה כאלו היא מכובשת הא
אינן עליה כאלו אינה מכובשת ומן הטעם הזה אמרו
בספרי ואבדתם מהרה אעפ"י שאני מגלה אתכם
מן הארץ לחוצה לארץ היו מצוינין במצות שכשתחזרו לא
יהו עליכם חדשים משל למלך שכעס על אשתו
וטרפה לבית אביה אמר לה הוי מתקשטת בתכשיטיך
שכשתחזרי לא יהיו עליך חדשים כך ירמיהו אומר
הציבי לך ציונים אלו המצות שישראל מצוינין בהם.
והנה הכתוב שאמר ואבדתם מהרה ושמתם את דברי
אלה וגו' אינו מחייב בגלות אלא בחובת הגוף כתפלין
ומזוזות. ופירשו בהם כדי שלא יהיו חדשים עלינו
כשנחזור לארץ כי עקר כל המצות ליושבים בארץ ה'
ולפיכך אמרו בספרי וירשתה וישבת בה ושמרת
לעשות ישיבת ארץ ישראל שקולה כנגד כל המצות
שבתורה וכך היא בתוס' דע"ז. וזו היא מחשבת
הרשעים שהיו אומרים ליחזקאל רבי יחזקאל עבד ש'
שמכרו רבו יש עליו כלום שנא' והעולה על רוחכם
היו לא תהיה אשר אתם אומרים נהיה כגוים וכמשפחות
האדמה לשרת עץ ואבן וזו היא מחשבת יעקב אבינו
לרחל ולכל אשר עמו בשעת ביאתם לארץ הסירו
את אלהי הנכר אשר בתוככם. והם על לבדו נתכוונו
עלילות שעושה כיון שבא לכך בנחלת השם לארץ ולא

הכתוב לארץ שתי אחיות כי בזכותה לא יהיה בתוכה
לארץ. ובזכות לא ישב בארץ עם שתי אחיות והיא
היתה הנשאת באיסור האחות ונראה שנתעברה
מבנימין קודם בואם בשכם ולא נגע בה בארץ כלל
וזה שאמ' הכתו' ושלמתי ראשונה משנה עונם
וחטאתם על חללם את ארצי בנבלת שקוציהם וגו'
והענין הזה הוא במקומות רבים בכתובים ותראהו
מפור' בפסוק אחד שפקדתי בו את עונך. וכת' כ"ת
בפרשת וילך ידעתי כי השם אחד והשמי' יגלו עון
המקבלים והשם לא ישנה מעשיו כי כלם המה
בחכמה ומעבוד' השם לשמור כח הקבלה כפי המקו'
על כן כתוב את משפט אלהי הארץ ואמר יעקב הסירו
את אלהי הנכר אשר בתוככם. והפך המקום הדבק
בעריות שהם שארו והמשכיל יבחן את דבריו. ואל
תשיב עלי מפסוק מירכתי שרפים כי הוא שר משרת
לבקש רחמים על ישראל לא שר מלכות וממשלה.
וכן היה שר צבא הנראה ליהושע ביריחו הראה לו
כי השם שלחו לגרש מלחמותיהם כענין בחזקיהו
וגם שהיה זה בהיותם חוצה לארץ ואין רשות לשר
בענין הארץ יותר מזה אבל אם תבא להבין הארץ
הראשונה הנזכרת בפסו' בראשית והנזכר בפרשת
אם בחקותי תדע סוד נשגב ונעלם ותבין מה שאז"ל
בית המקדש של מעלה מכוון כנגד בית המקדש
של מטה וכבר רמזתי לו בפסוק כי לי כל הארץ.
והנה הזכיר הכתו' כי אנשי ארץ כנען נענשו בעון
העריות. ורז"ל אמרו שהוזהרו עליהם מצות היתר'
לאדם ולבני נח עליהם שלא אל' הוזהרו. אבל הכתוב
לא יזכיר האזהרה אבל יאמר כי הארץ תקיא אותם
כי הארץ תתעב כל התועבות האלו והנה לא אנשי
ארץ כנען בלבד היו מוזהרים והפרשה הזאת
כמעשה ארץ מצרים שהיו גם הם עושים ככל
התועבות האלה ולא הקיא ארץ מצרים ולא אבדה
שאר הגוים את גוים אבל הענין כלו למעלת הארץ
וקדושתה ואמ' הכתו' ותקיא הארץ כי מעת שפקד
עונה עליה שנגזר על הכנענים להכרת. כלו כנג

הקיא אותם או ותקיא למעלה כענ' שכבר נשמעלה

ונכרתו הנפשות העושות מקרב עמם
זרעו נכרת וימיו נכרתים לשו'
רש"י. והנה בכריתות ג' ענינים האחד שהא' בם ונכרת
האיש ההוא והשני שנאמר בהם ונכרתה הנפשות
העושות ונכרתה הנפש ההיא מלפני והשלישי שנא'
בהם הכרת תכרת הנפש ההיא עונה בה. ואמר
ביום הכפורים והאבדתי את הנפש ההיא מקרב
עמה ואמרו בספר' לפי שהוא אומ' כרת בכל מקו'
ואיני יודע מהו וכשהו' אומ' והאבדתי למד על הכר'
שאינו אלא אבדון וסוד הענין האוכל חלב או דם
והוא צדיק ורוב זכות אבל גברה תאותו עליו ונכשל
בעבירה ההיא יכרתו ימיו וימות בחמשים קודם
שיגיע לימי הזקנה והם ששים שנה ואין נפשו בהכר'
אבל יהיה לו חלק בעולם הנשמות כפי הראוי לו
למעשיו הטובים כי צדיק היה ויהיה לו חלק לעולם
הבא הוא העולם שאחרי התחייה ובזה אמ' ונכרת
האיש ההוא ואשר עם החטא החמור ההוא יהיו
עונותיו מרובין מזכיותיו ענשו הכרת שבעברה
החמורה מגיע לנפש החוטאת לאחר שתפרד מן
הגוף והיא נכרתת מחיי עולם הנשמות ובמאזניי'
הכרת הזה רומז הכתו' ונכרתה הנפש ההי' מלפני
וכתו' והאבדתי את הנפש ההיא מקרב עמה וגו' ואין
להם כרת בגופן אלא פעמים שיחיו ויגיעו לימי רבי
וגם עד זקנה ושיבה כענין שנא' ויש רשע מאריך
ברעתו וזהו שאז"ל אבל מי שעונותיו מרובין מזכיותיו
ובכללן פושעי אומות העולם בגופן. ואמ' רב פפא
בעבירה כלו' בעבור מן העריות יורדין לגיהנם ונדונין
שם יב חדש לאחר יב חדש גופן כלה ונשמתן נשרפ'
ורוח מפזרתן תחת כפות רגלי הצדיקי' וכו' ויש כרת
חמור שבכל גופו ונפשו והוא הנא' בו כי דבר יי' בזה
ואת מצותו הפר הכרת תכרת ודרשו בו הכר' בעול'
הזה תכרת לעולם הבא עוד שהו' ימות בנער והיית
בקדשים שלא תחיה נפשו בתחית המתים ואין לו
חלק לעולם הבא ואין כפל הכרת הזה כאמ' בהרה

שלא בעצמו ומגדף · ורז״ל דרשו כי עוד במ׳ שמעו
כי דבר ה׳ בזה זה הפורק עול ומגלה פנים בתורה
שלא כהלכה ואת מצותו הפר זה המפר ברית בשר
אבל חייב בכל הכריתות ושם מפורש זה בגמ׳ שאין
הכפל של הכרת הכרת בשאר חייבי כריתות שבתור׳
אלא בשני הכרתים מן הכתוב הזה כי הכתו׳ בג׳ מגדף
ועובד ע״ז הוא · והם הוסיפו במדרשו הכופרי׳ בעקר
והרשעים המוחלטים · וכמו שבא בהם בקבלה כי
תולעתם לא תמות ואשם לא תכבה והם אותם שאמ׳
במשנה ובברית׳ ואלו שאין להם חלק לעולם הבא וכן
נראה שאין כל חייבי כריתות בעריות שאין כרת
לזרעם אלא באותן שכתו׳ בהם ערירים ימותו ויתכ׳
שהוקשו כל העריות זו לזו אבל בשאר הכריתות כגו׳
חלב ודם אין לנו · וכת׳ ר״א יש הפרש בין והאבדתי
ובין ונכרתה ולא אוכל לפרש ימחו החכם כי האובד
תאבד והנכרתת תכרת ולא ישאר שום נפש · ותדע
והשכל כי הכריתה הנזכרת בנפש בטחון גדול בקיו׳
הנפש אחרי המיתה במתן השכר בעולם הנשמות
כי באמרו ית׳ ונכרתה הנפש ההיא מקרב עמיה ·
ונכרתה הנפש ההיא מלפני יורה כי הנפש החוטא׳
היא תכרת בעונה ושאר הנפשות אשר לא חטאו
תהיין קיימות לפניו בזיו העליון · ולפי הוא מטו׳ הנפ׳
ההיא עונה בה כי העון אשר בה הוא יכריתנה ·
וטעם זה הענין נשמת האדם נר ה׳ אשר נופח׳
באפינו מפי עליון ונשמת שדי כמו שנא׳ ויפח באפיו
וגו׳ והנה היא בעונה לא תמות ואיננה מורכבת
שתפרד הרכבתה ותהיה לה סבת ההויה וההפסד
כמורכבים אבל קיומה ראוי והוא עומד לעד בקיו׳
השכלים הנבדלים ולכך לא יזכיר הכתו׳ עוד כי בזכו׳
המנו יהיה קיומה אבל יאמ׳ כי בעונש העונה תתגא
ותטמא ותכרת מן הקיום ההוא הראוי והוא הלשון
שתפסק בהם התורה כרת בענף הנכרת מן האילן
שממנו יהיה שרשו והוא מה שאז״ל מקרב עמה ·
ועמה שלום כי הכרת של הנפש החוטאת יורה על
קיום שאר הנפשות שלא חטאו והעמה שהגבה

והנה פירשתי כי כל היעודים שבתורה שהבטחות
הן בהתלאות כלם מופתיים מן הנסים הנסתרים
בהנהג׳ מופתי׳ הבטיח ותקיר התורה לעולם · ולכן
תזכיר בכאן בכרת שהוא עונש ולא הבטיח בקיו׳
שהוא ראוי והנה הכריתות שבתורה הם ל״ו ומהם
כ״ב באיסורי העריות כ״ל על בעלה האסורה · וכן
מיתת ב״ד בענין הכשלה יו׳ ואין באיסור המאכל׳
מיתה כלל והטעם בהיות העונשין הגדולים במית׳
ב״ד והכרת בעונש הכשלה מפני שגלוי עריות דבר
נמאס מאד אבל העבר׳ כנזכר בזה״ הספ׳ ובמקומו
כאשר בכתו׳ ואחכמי׳ מוזכרים לעולם ע״ז וגלוי עריות
ושפיכות דמים יוזכרו אותה אחר ע״ז והודם שפיכו׳
דמים וכמו שאמרו ליקן של בין סוכה זמנה הוא ·
ויש לענין סוד גדול בסוד היצירה והרב אמ׳ במיור
הנשמו׳ בענין היות יצר האדם גדול בענין המשגל
והאלוה בו רבה והדברים שהם רבי המינות ער׳
נכיחם עונש גדול לשכר אותם וגם זה אמת ··

סדר קדושים תהיו

דבר אל כל עדת בני ישראל · כבר אז״ל שהפר׳ הזאת
נאמרה בהקהל מפני שרוב גופי תורה תלויין בה ·
וזה טעם אל כל עדת בני ישראל · אבל הוזכרה כאן
בת״כ מפני שידבר בה על הקרבן והתרה ומפני שיזכי׳
בה המשפט שיצוה לעשות בעושי התועבו׳ הנזכרו׳
והעריות והתועבות הוזכרו בספ׳ הזה מפני הטעם
שכתבתי בתחלת הספר ·· קדושים תהיו ·
הוו פרושים מן העריות ומן העבירה שכל מקום
שאתה מוצא גדר ערוה אתה מוצא קדושה לרש״י
אבל בת״כ ראיתי סתם פרושים תהיו וכך שנו שם
והתקדשתם והייתם קדושים כי קדוש אני ה׳ כשם שאני
קדוש כך אתם תהיו קדושים כשם שאני פרוש כך אתם
תהיו פרושים ולפי דעתי אין הפרישות הזאת לפרוש
מן העריות כדברי הרב אבל הפרישות הוא המוזכר
בכל מקום בתלמוד שבעליה נקראים פרושים והענ׳

כי התורה הזהירה בעריות ובמאכלים האסורים
והתיר הכתוב איש באשתו ואכילת בשר ויין אם כן
ימצא בעל התאוה מקום להיות שטוף בזימת אשתו
או נשיו הרבות ולהיות בסובאי יין בזוללי בשר למו
וידבר כרצונו בכל הנבלות שלא הוזכר איסור זה
בתורה והנה יהיה נבל ברשות התורה ולפי זה הכתוב
בוא ואמר שפרט האיסורים שיאסר אותם לגמרי
וצוה בדבר כללי שנהיה פרושים מן המותרות
ימעט במשגל כענין שאמרו שלא יהו ת"ח מצויין
אצל נשותיהן כתרנגולין ולא ישתמשו בו אלא כפי
הצורך בקיום המצוה ממנו ויקדש עצמו מן היין
במיעוטו כמו שקרא הכתוב הנזיר קדוש · ויזכור
הרעות הנזכרות ממנו בתורה בנח ולוט וכן יפריש
עצמו מן הטומאה אע"פ שלא הוזהרנו ממנה בתורה
כענין שהוזכרו בגדי עם הארץ מדרס לפרושים ·
וכמו שנקרא הנזיר קדוש משמרו מטומאת המת
ג"כ וכן ישמור פיו ולשונו מהתגאל ברבוי האכילה
הגסה ומן הדבור המאוס כענין שהזהיר הכתוב וכל
פה דובר נבלה ויקדש עצמו בזה עד שיגיע לפרישות
כמו שאמרו על ר' חייא שלא שח שיחה בטלה מימיו
באלו ובכיוצא בהם בא' באה המצוה הזאת הכללית אחר
שפרט כל העבירות שהן אסורות לגמרי עד שיכנס
בכלל זאת המצוה הנקיות בידיו וגופו כמו שאמרו
והתקדשתם והייתם קדושים והתקדשתם אלו מים
ראשונים והייתם קדושים אלו מים אחרונים כי קדוש
זה שמן ערב אע"פ שאלו המצות מדבריהם עיקר
הכתוב במוכח בזה יזהי' שנהיה נקיים וטהורים ופרושים
מהמון בני אדם שהן מלכלכין עצמן במותרות
ובמכוערים · וזה דרך התורה לפרוט ולכלול כמוכח
בזה כי אחרי אזהרת פרטי הדיינין וכל משא ומתן
שבין בני אדם לא תגזול ולא תגנוב ולא תונו ושאר
האזהרות אמר בכלל ועשית הישר והטוב שיכנס בעשה
היושר וההשויה וכל לפנים משורת הדין לרצון חבריו
כאשר אפרש בהגיעי למקומו בע"ה וכן בענין השבת
אסר המלאכות בלאו והטרחים בעשה כללי שנאמ'

תשבות ועוד אפרש זה בע"ה · וטעם הכתוב שאמר קדוש
אני ה' אלהיכם לומר שאנחנו זוכים לדבקה בו בהיותנו
קדושים והנה זה כענין הדבור הא' בעשרת הדברות
ונצטוה איש אמו ואביו תיראו כי שם צוה על הכבוד ·
וכאן צוה על המורא · ואמר ואת שבתותי תשמורו כי
שם צוה על הזכירה וכאן על השמירה · וכבר פירשתי
ענין שניהם ואמר אל תפנו אל האלילים וזהו מלשון ואם
יפנה לבבך אשר לבבו פונה היום · ואמר שלא יפנה
לבו לאלילים להאמין שיש בהם תועלת או שיבאו העתידות
אשר יתנבאו מהם אבל יהיו הם וכל מעשיהם אפס
ותהו בעיניו ולא תבא עתידה רק בגזרת עליון · וכך
אז"ל דיוקנאות עצמן אסור להסתכל בהן משום שנא'
אל תפנו אל האלילים הכתוב אסר הסתכלות בהם בכלל
האיסור שלא יתבונן בעבודתם כלל ואמר ואלהי מסכה
לא תעשו לכם להודיע עליהם משום עשייה והאזהרה
בשני ענינים בתורה במקומות רבים · ובמדרש ויקר' רבה
הוזכרו על הפרשה הזו ר' לוי או' מפני שעשרת הדברות
כלולין בתוכה אנכי ה' אלהיך · וכתי' הכא אני ה' אלהיכם
לא יהיה לך וכתי' הכא ואלהי מסכה לא תעשו לכם ·
לא תשא וכתי' הכא ולא תשבעו בשמי · זכור את יום
השבת וכתי' הכא את שבתותי תשמורו · כבד את
אביך ואת אמך וכתי' הכא איש אמו ואביו תיראו ·
לא תרצח וכתי' הכא לא תעמוד על דם רעך · לא תנאף
וכתי' הכא אל תחלל את בתך להזנותה לא תגנוב וכתי'
הכא לא תגנובו · לא תענה וכתי' הכא לא תלך רכיל
לא תחמוד וכתי' הכא ואהבת לרעך כמוך עכ"ל במדרש ·
ואמר וכי תזבחו זבח שלמים כי אחרי שאסר הזביחה
והעבודה לאלילים ולאלהי מסכה וציוה כל העבודה כלה
לשם המיוחד אמר כי כאשר תזבחו לשם לא תזבחו לו
אלא לרצונכם שתהיה עבודתכם לרצון לפניו ויתרצה
בכם כענין יתרצה לו ולרצונו בעבודות כל אשר יעשה
לשמו ונרצה לו לכפר עליו · ואינו צריך כי רבים ·
וטעם שלא תחשבו שיהיה בעבודת השלמים שום
תועלת ולא תעשו עבור השם הנכבד אלא לקבל כדרס
אלא לעשות רצונו כי רצונו חפצו הוא הקרבן והמנחה

ואמר זה בשלמים שהם קדשים קלים הנאכלין
לבעלי' ענינים שימרו במחשבתם להיותם בכוונה
רצויה וכ"ש בקדשי קדשים או מפני שהשלמים הן
מדתן של ישראל כמו שאז"ל לא הקריבו בני נח
שלמים והמשכיל יבין · ורז"ל אמרו לרצונכם זביחו
לדעתכם זביחו שהמתעסק בקדשים פסול ··

ולא תשבעו בשמי לשקר · למה בא לפי שנא'
לא תשא את שם יי' אלהיך לשוא יכול לא
יהא חייב אלא על שם המיוחד מנין לרבות כל הכנויין
ת"ל לא תשבעו בשמי לשקר כל שם שיש לי לשון רש"
י ז"ל · ועל דרך האמת לא תשבעו בשמי לשקר
הוא השם המיוחד וחללת את שם יי' אלהיך · הוא
השם שממנו נתרבו הכנויין ושם נאמר תחלה שם
יי' אלהיך וכן לא ינקה יי' בשמו הגדול המיוחד וזה
טעם וחללת כי מאשר ישבע בשם המיוחד לשקר
יהיה מחלל שם אלהיו **לא** תקלל חרש אין לי אלא
חרש מנין לרבות כל אדם ת"ל בעמך לא
תאור אם כן למה נאמר חרש מה חרש מיוחד שהוא
בחיים יצא המת שאינו בחיים לשון רש"י ז"ל · והוא
שפי' בת"כ אבל המדרש בגמ' אינו כן אלא הוזכר
הכתוב בנכבדים בעם הדיין והנשיא שאמר אלהים
לא תקלל ונשיא בעמך לא תאור ואזור והזכיר—
באמצעם שבעם והוא החרש · ומהם ילמדו בבנין
אב לכל שאר העם כי מן הראש ועד הסוף הכל
בכלל האזהרה ומלת בעמך כדרש בעושה מעשה
עמך · להוציא הרשעים · ועל דרך הפשט הזכיר
החרש בקללה כי אע"פ שלא ישמע ולא יתקצף
בקללת המזכיר הקללה עליו ואין צריך לומר—
באמצעם שיתבששו ויחר להם מאד ועל כן הזכיר
בקורא שאדם מקלל החרש ומכשיל העור שלא
יירא מהשם לא ידעו ולא יבינו על כן ויראת מאלהיך
שהוא רואה הנסתרות והוסיף לאו אחר במושלי הנשי'
והדיין בעבור שדרך האנשי' לקלל בחדרי משכב
כאשר בהשפטו יצא רשע · ובקללת הנשיא והדיין
תקלות רבות כי המון העם בסכלותם ישנאו אותם

ויתעוררו להוסיף עליהם וגם במשפטיהם יעידו ארץ

לא תלך רכיל בעמך · אומר אני על
שם שכל משלחי מדנים—
ומספרים לשון הרע הולכים בבתי רעיהם לרגל
מה יראו רע או מה ישמעו רע לספר בשוק
נקראים הולכי רכיל הולכי רגילה וכן תרגום אונקלוס
לא תיכול קורצין · אכלו קרצוהי דיהודאי · אכלו
קורצא בי מלכא · נראה בעיני שהיה משפט
לאכול בבית המקבל דבריהם שום הלעטה והוא
גמר חזוק שדבריו מקויימין ויעמידם על האמת
ואותה הלעטה נקראת אכילת קורצין לשון
קורץ בעיניו שכן דרך הולכי רכיל לקרוץ בעיניו
ולרמוז דברי רכילות שלא יבינו השומעים כל זה
לשון רש"י · ואין בזה שפירש נתקבלה הוה טעם
או ריח כי השומע מן הרכיל לא ישבע לו שיאמין
דבריו ולא יתן לו אות או מופת · גם המלשין עבד
לאדוניו לא יבטיחהו האדון שישמע אליו · ומה
טעם לאכילה זו · והנכון כי הנזכר במגלות הצדיקים
עשה מה שעשה לא היה למלשינים ולא נשבע
להמונים לא האמינם אבל שם הנראה שדרך המלך
ועם שישתחוו מכאן ואילך והיה מעביר כל מה
שעבר והיום לא היה מאכל למלשינים דמאל רק
לענה ורוש · וכתיב בגם די אכלו קרצוהי די יהוד'
ואפי' אם אמת הדבר שיעשה כן במשפט הקדם—
אחר שהכתוב אמר לא תלך רכיל למה יזכיר אונקלוס
מנהג השטות ההוא ואין להזכיר ענין בו · אבל
שקר לשון הארמית בכאן אינו אלא לשון משמעת
קול והוא מורגל בדברי חכמים ובשאלי לאו אכלויי
מלשנות · ולא נברא בעם לאכלויי · ותרגום יונתן
קרא בגרון אכל · ושרק לו מקצה הארץ ויכלי לגר
ויכוס עליו כנקמת ים · ויכלו עליהון · וכן במקומות
רבי' והנה הוא לשון משמיע קול שיודיע חפצו בלא
חתוך מלות · ולכן אמר כן בענין לשים הככנסו
בסדה ויתרגמו כן השורק והטעם והמוקם ודרך
הרכילים לבא בבשלאו לפני המושל ויקימו בגרונם

ויקרא בשמעתם לרמוז כי שימעו דברי' עד שיכירו
בהם ויגידו אותם על כן נקראים רוכלים קורין פוקמי
ברומיים ואנקלו' תרג' רכלות עטפו וכן שמו בלשון
ארמית ולא חשש לפרש לשון ארמית ולא חשש
לפרש לשון הכתו' וכן דרכו תמיד כי להבין הענין
הוא מתכוין · אבל בלשון הקדש היו קורין אותם
הולכי רכיל מן אבקת רוכל כי הרוכל הולך כל
היום קונה מכאן ומכאן והולך ומוכר במקומות
אחרים בכאן ובכאן כמו שמזכירין רבותינו ז"ל
רוכלים המחזירין בעיירות · וזה טעם בעמך· כי
הולך בביתם ומבדיל בין שתיהם היה שם זה רוכל
פועלים זה רכלם היה אחד בעמו · כמו נזיר
סריס ירמוז השם כי בנפשו הוא ועליו תשוב ··

לא תשנא את אחיך בלבבך בעבור
שדרך השונאים לכסות
שנאתם בלבם כמו שנא' בשפתיו ינכר שונא הומר
הכתו' בהווה ואמר הוכח תוכיח את עמיתך מעתה
אחרת ללמדו תוכחות מוסר ולא תשא עליו חטא ·
שיהיה עליך אשם כאשר יחטא ולא הוכחת אותו·
ועוד יטה לשון אונקלוס שאמ' ולא תקבל על דילה
חובה שלא תקבל אתה עונש בחטא שלו ואח"כ עוה
שתאהב אותו · והנה השונא את רעהו עובר בלאו
והאוהבו מקיים עשה · והנכון בעיני כי הוכח
תוכיח כמו והוכיח אברהם את אבימלך · ואמר
הכתוב לא תשנא את אחיך בלבבך בעשותו לך
שלא כרצונך · אבל תוכיחנו מדוע ככה עשית
עמדי ולא תשא עליו חטא לכסות שנאתו בלבך
ולא תגיד לו כי בהוכיחך אותו יתנצל לך או ישוב
ויתודה על חטאו ותכפר לו · ואחר כך הזהיר שלא
תנקום ממנו ולא תטור בלבבך מה שעשה לך כי
יתכן שלא ישנא אותו אבל יזכור החטא בלבו ·
ולפיכך יזהירנו שימחה פשע אחיו וחטאתו מלבו
ואחר כך יצוה שיאהב אותו כמוהו · וטעם ואהבת
לרעך כמוך הפלגה כי לא יקבל לב האדם שיאהוב
את חברו כאהבתו את נפשו · ועוד שכבר בא ר'
עקיבא ולמד חייך קודמין לחיי חברך · אבל תצוה
התורה שיאהב את חברו בכל ענין כאשר יאהב
את נפשו בכל הטוב · ויתכן בעבור שלא אמר
ואהבת לרעך כמוך והשוה אותם במלת לרעך ·
וכן ואהבת לו כמוך דגר שיהיה פירושו להשוות
אהבת שניהם בדעתו · כי פעמים רבות שיאהב
אדם את רעהו בדברי' ידועים להטיבו בעשר ולא
בחכמה וכיוצא בזה · ואם יהיה אוהב בכל יחפוץ
שיזכה את רעהו האהוב לו בעשר ובנכסים ובכבוד
ובדעת ובחכמה ולא שישוה לו · אבל יהיה חפץ
בלבו לעולם שיהיה הוא יתר ממנו בכל טובה ·
ויצוה הכתו' שלא תהיה הפחיתות הקנאה הזאת בלבו
אבל יאהב ברבות הטובה לחברו כאשר אדם עושה
לנפשו ולא יתן שיעורין באהבה · ועל כן אמר
ביהונתן כי אהב נפשו אהבו בעבור שהסיר מלבו
הקנאה מלבו · ואמ' כי אתה תמלוך על ישראל ואנכי
אהיה לך למשנה · וענין הנקימה והנטירה כבר
פירשוהו רבותינו שהוא בדבר שאין בו חיוב ממון
השאילני מגלך השאילני קרדומך בדבר שהיה
לו חברו ממון כגון בנזיקי' וכיוצא בהם אין מחוי'
להטה לו · אבל יתבעהו בבד"י וישולם ממנו מפסוק
כאשר עשה כן יעשה לו והוא מענינו חייב לשלם
כאשר ישלם מה שלקח או מה שגזל וכן בענין
נפש שיהיה מוקם ונוטר לו עד שינקם דמי אחיו
מידו על פי ב"ד המורים במשפט ··

את חקותי תשמורו · ולא כן בהמתך לא
תרביע כלאים · חקים הן גזרת מלך שאין טעם
לדבר לשון רש"י מדברי רבותינו ולא הזכירו רבותי'
שיהיה הטעם נעלם ושיהיו יצר הרע ואומות
העולם משיבין עליהם אלא בלבישת שעטנז לא
בכלאי הכרם · ואין הכוונה בהם שתהיה גזרת
מלך מלכי המלכים בשום מקום בלא טעם כי כל
אמרת אלוה צרופה רק החקים הם גזרו' מלך אשר
יחוק במלכותו בלא שיגלה תועלתם לעם ואין העם
נהנין בהם אבל מהרהרין אחריהם בלבם ומקבלי'

אותם שרשית המלכות וכן חקי הקבלה הם הסודות
אשר לו בתורה שאין הטעם במחשבתם נקשה מהם
כמשפטים אבל כלם בטעם נכון ותועלת שלמה.
והטעם בכלאים כי השם ברא המינים בעולם בכל
בעלי הנפשות בצמחים ובבעלי נפש התנועה ונתן
בהם כח התולדה שיתקיימו המינים בהם לעד כל
זמן שירצה הוא יתברך בקיום העולם וצוה בכחם
שיוציאו למיניהם ולא ישתנו לעד לעולם שנאמר
בכלם למינהו. והנה סבת המשכב שנרבעו הבהמות
זו עם זו היא לקיום המינים כאשר יבאו האנשים
על הנשים לפריה ורביה והמרכיב שני מינים משנה
ומכחיש במעשה בראשי' כאלו יחשוב שלא השלים
הקב"ה בעולמו כל הצורך ויחפוץ הוא לעזור בבריאתו
של עולם להוסיף בו בריות. והמינים בבעלי חיים
לא יולדו מין שאינו מינו. וגם הקרובים בטבע
שיולדו מהם כגון הפרדים יכרת זרעם כי הם לא
יולדו והנה מצד שני הדברים הללו פעולת ההרכבה
במינים מעשה נמאס ובטל. וגם הצמחים אשר
הרכבם מין בשאינו מינו אין פריים צומח אחרי
כן ויהיו באיסורם שני הטעמים הנזכרים וזה טעם
שדך לא תזרע כלאים שהוא בהרכבה ע"ד רז"ל
ואסר אף כלאי זרעים מפני שישתמו בטבעם גם
בשרשם בהיו יונקים זה מזה ויהיה כל גרעין מהם
כאלו הורכב משני מינין ואסר לחרוש בשור וחמור
מפני שדרך כל עובד אדמה להביא צמדו ברפת
אחת ויבאו לידי הרכבה. ומחברים מי שמוסיף
בטעם הכלאים כי הוא שלא לערבב הכחות המנהיגים
הצמחים להיות יונקים זה מזה מהם שאמרו בב"ר
א"ר סימון אין לך כל עשב ועשב מלמטה שאין לו
מזל ברקיע מכה אותו ואומר לו גדל. הה"ד הידעת
חקות שמים אם תשים משטרו בארץ שוטר והנה
המרכב כלאים או זורען בכדי שינקו זה מזה
מבטל חקות שמים. ולכך אמר בהם את חקותי
תשמורו כי הם חקות שמים. וכך א"ר חנינא משום
ר' פנחס בן יאיר חקים שחקקתי בהם את עולמי

וכבר כתבתי בסדר בראשי' שהצמחים כלם יסודותם
בעליונים ומהם צוה להם השם את הברכה קיים
עד העולם והנה המערב כלאים מכחיש ומערבב
מעשה בראשית .. ובגד כלאים שעטנז.
למה נאמר לפי שנאמר לא תלבש שעטנז צמר
ופשתים יחדיו יכול לא ילבש גיזי צמר ואניצי פשתן
ת"ל בגד. מנין לרבות את הלבדים ת"ל שעטנז דבר
שהוא שוע טווי ונוז. ואונק' אמר לשון דבר המעלל
ושזור זה עם זה לפירושו לשון רש"י. ואיננו נכון
בעיני שהלבדים אין איסורם מדברי תורה אלא
מדברי סופרים שאינן אלא שוע בלבד וכך שנו
הלבדין אסורין מפני שהם שועים. ובגמ' אמרו
ודילמא או שוע או טווי או נוז והדר הלבדא כדאמר
זוטרא מדאפקינהו רחמנא בחד לישנא. אבל
הברייתא השמיע בת"כ אין לי אלא בגד מנין לרבות
את הלבדים ת"ל שעטנז בא לרבות דברים שאינן
בגד מלא תלבש שעטנז שלא הותר בגד. והמדרש
הוא שהכל שאינו בגד אסור בכלאים מן
התורה כגון הקולע חוטין ועשה מהם חגורה
ומוכא בהם ובלבד שיהא שוע טווי ונוז ותפש לו
הלבדים לאסמכתא בעלמא שהן אסורין מדבריהם
ואינן בגד. וכן מה שפירש הרב בנוז שהוא דבר
המעולל ושזור זה עם זה ובפירוש הוא כתוב בעד
בפירושיו בגמ' כבר הקשו עליו שאין פירושו עולה
ממה שאמרו ש"מ קשר העליון בבגד דאוריתא דאי
ס"ד לאו דאוריתא. כלאים דשרא רחמנא בציצית
מנא לן הא קימא לן התוכף תכיפה אחת אינו
חבור והנה גלו לנו שהבגד שהוא מפשתים והקשור
בו ציצית של צמר בשני קשרים שהוא כלאים מן
התורה אע"פ שאינו מעולל ושזור זה עם זה. אבל
הענין כך הוא שאמר הכתוב ובגד כלאים שעטנז
ענ' שכל בגד הנעשה מאותו שהוא שוע טווי ונוז
לא תלבש אותו כלאים שהוא ערובן ובמשנה תורה
הוסיף לבאר שלא תלבש שוע וטווי ונוז מצמר
ופשתים שיהיו יחדיו כלומר מחוברים יחד בשתי

המשפט לומר שהאמר והמשפטים שכל מין ומינים
טוב ורע וזה בפני עצמו ולא נחברים יחדיו · כי
יחדיו הוא הכלאים כמו שאמר לא תחרוש בשור
ובחמור יחדיו · לומר קשורים ומחוברים · והקושר
בבגדים בשתי המשפחות כי מלשון יחדיו למדנו כך ·
כי בשתי המשפחות הן אסור ומשם למדו שהכלאים
אסורים אעפ"י שאינן בבגד · אלא אפי' בקולע הרוטי'
מעשה עבות ועשה מהם אבנטים ואעפ"י שאינו
ארוג · כגון שטעו לא יקשור סרט של צמר בשל
פשתן לחגור בו את מתניו · ולשון מזו מלה מקושרת
בתיבה המורכבת הזאת · כמו השווי שאין מינם
בה אלא קשית ועשה כפי דעתי כלו מלשון תעב
יי' כלו · מטה ומעקם דרכו · וכלוים במעגלותם ·
פתלתלן ומטים כי כן הדבר השזור פתל ומעקם
וכמו שפשטו רשמעון אומר כלו ומלאו אבו שבשמי'
מטה אבו שבשמים עלנו · מטה השם הנכבד
מדרכי רחמיו עלנו כענין שנא' ועם עקש תתפתל
ובלשון רבותינו ישמשו בו בקוצר משל לבן מלכים
שמז לבן עלנו וכשל את הכשרון לחתר על אביו וכו'
שכשה לבן לערך לרעה · ומזה אמרו בתלמוד בשכל
מלוייתיה כמו לא אמרינן בה ולא מידי כלומר אם
הייתה רוצה להתעקם ולהטות הדברים לא הייתה
יודעה לשבוך לוס מזייתיה כמו כלוייתיה כלומר
השייתה וזה האמת והכוון בענין זה · ולפי הנראה
להזכיר כלאים בשעטנז אעפ"י שאין השעטנז ארוג
ואינו בגד וזהו דין תורה · אבל רז"ל אסרו אפי' מה
שאינו עשוי אלא מהם או טוב או רע או מן ולפי
שהן הלבדים אסורים מפני שהם שועים טוף של
צמר בשל פשתן אסורין מפני שהם חוזרין באריגה
והכל מדרבנן · וטעם כלאי הבגדים להרחיק
התערובת במינים · ואסר הכניסם לעשות מהם
בגד · והרב אמר במורה הנבוכים כי טעם השעטנז
מפני שהיה בזמן ההוא בגד ידוע לכומרים בעלי
הכשפים שבהם עושים כל מעשיהם ואמר שמצא
זה כתוב בספריהם ולפי שהיה ענין גדול ורעי להם

מאד שיפטלו בו בעולם קידושת לבו ולשרים
להרחיק אותו מהרע מכל אדם כי הטורח הבא
למחות מעשיהם ולהכרית זכרם ··

והיא שפחה נחרפת לאיש · מיועדת לאיש
ואינו יודע לו דמיון במקרא לשון רש"י · והנראה
לי כי הוא מלשון כאשר הייתי בימי חרפי · בימי
נעורי וכן לא יחרף לבבי מימי · שלא יקוץ על לב
נער · ויקראו ימי הנעורים ימי חורף כי החורף
בראשית השנה · וימי הזקנה כנגד הקיץ שהם
ימי האסיף · ואמר הכתוב שהיא שפחה נערה לאיש
ידוע כי הפלג' אשר היא משרת את האיש ושכב
עמה תקרא נערה לו כי גם כל משרת האדם יקרא
נערו · ומורגל בלשון חכמים לומר על השוכבת עם
האיש משמשת עמו והנה נחרפת שנעשית נער'
לאיש וידועה לו מכסיפה בלע"ז וכן בלשון חכמים
יקרו לה בשפחה דפלגא · והענין שאינה אשת
לגמרי אבל נתנה קידושי' והיא לו לנערה משמשת

בקורת תהיה · יש על כל לבקר הדבר שלא
לחיים מיתה · כי לא חופשה ואין קידושיה גמורין
לשון רש"י וכן אמרו כל המפרשים · ואם כן יורה
הכתוב בבקור הוא מפני שהיא דומה לאשת איש
אולי יטעו בה ואין פרושם ממשך כפי כי מבוע
שיבקר הדבר ולא ימיתו האדם אונס · וכן יבקרו
בכל חייבי מיתות ואם סבר שהיא מלה יחידי' בפסוק
אבל היא מורגלת בלשון ארמית ובדברי רבותינו
מלשון הפקר כי עקר הלשון הבקר כמו שאמרו
גם אומרי' הבקר לעניים הבקר · ובה אומרי' עד
שיבקיר אף לעשירים בשמטה · ותנן כמי אוכלין
על המובקר אבל לא על השמור · ותרג' יונת' אנשי
רקים ופחזים סריקין ובריקין כלומר בעלי הבקר
בהפקרים ובפחזותם ובקלותם · ואמרו כי
השמטנה ונטשתה תרג' תשבקינה וכן בכל
מקום במשנה בלשון בתת · אבל הרבני"ש בנגו' לומר
מעמו הפקר כי האותיות הללו מתחלפות אבל
הנ"ל כאשר אמרו מן עבשו פרודות עתשו · וכן

בכתוב במקומות הרבה · כמו שהזכרתי בפסוק·
נשפת ברוחך · ופי' הכתוב הזה שאמר בשפחה—
חורפת אעפ' שהיא נחרפ' לאיש לא תהיה לו לאשה
כי נקרית תהיה לו כלומ' מופקרת תחשב אצלו ולא
יודעת כמשפטי הבנות והמוחזקת באשת איש כי לא
חופשה להיותה אשת גמורה · אבל יבא זה עליה
אפי' בעבור שהיא נחרפת לו · והענשם שאמר
בקורתא תהיה לשון כלשון יונתן בע' במלת בקירין

וערלתם ערלתו · ואטמתם אטימת'
יהא אטום ונסתר מלהנות ממנ'
ה לשון רש"י ויפה פירש · ואמ' יהיה ערל לב סגור
לב כמו שנאמ' ויקרע סגור לבם · וכן ערלה אזנם
סגורה ואטומה אין הקול נכנס בה · וערל שפתי'
סגור שפתי' כי הערלה אוטם וסגירות · בנגדי הלשון
ופעמים בנגדי השפתי' שלא יפתחו כראוי · והדבור
יקרא פתיחה פתח פיך לאלם פתח איוב את פיהו ·
ומפתח שפתי מישרים משוכבת חיקך שמור פתחי
פיך והזכיר הכתוב אטימה בפרי הבא בתוך שלש
שנים לאסרו בהנאה · ולא יאמר כן בשאר איסורי
הנאה כי אכילת הפרי בתחלתו יקרא פתיחה · כמו
שאמ' פתח המדבר ולכן אמ' שלש שנים יהיה לכם
ערלים כלו' הפירות סגורים באילנות · ולא הוציאו
פריה ולא פתחו המדבר · וטעם המצוה הזאת
לכבד את י"י בראשית פרי הבטן ותבואת הכרם ·
ולא נאכל מהם עד שנביא כל פרי שנה אחת קדש הלולים
לי"י · והנה אין הפרי בתוך שלש שנים ראוי להקריבו
לפני השם הנכבד לפי שהוא מועט · ואין האילן
מתן בפריו טעם או ריח טוב בתוך שלש שנים—
ורובן לא יוציאו פירות כלל עד השנה הרביעית ולכן
נמתין לכלם ולא נטעם מהם עד שנביא מן הנטע
שנטענו כל פריו הראשון הטוב קדש לפני השם
ושם יאכלוהו ויהללו את השם י"י והמצוה הזאת דומה
למצות הבכורים ואמת הדבר עוד כי הפרי בתחל'
נטיעת האילנות רב הלחות דבק מאד מזיק לגוף
איננו טוב לאכלה כבן שאין לו הקשה והמאכל·

הנאסרים בתורה שהם רעים לגוף · והרב נתן בזה
טעם במורה הנבוכים כי עמו גדוב הימצאת כי היו
החרטומים והמכשפים מן הגוים מינו כשוף יעשו
אותם בעת נטיעת האילנו' ויחשבו כי בהם ימהר
האילן להביא פריו קודם זמנו הידוע במנהגו הטבעי'
ובנאו יקריבו את הפרי לפני ע"ז שעשו בשמיר—
הכשוף ההוא · ולכך צותה התורה באיסור הפרי
הבא קודם שלש שנים שלא יבאו לעשות המעשים
הרעים ההם כי רוב האילנות יביאו פירות בשנה
ג' ושנאכל אותו לפני השם הפך אכלם אותו לפני
ע"ז · **לא** תאכלו על הדם להרבה פנים נדרש
בסנהדרין לשון רש"י והעולה מהם
לפי הפשט שהם כלם מן התורה שכולל הכתו' כל
אכילות הדם בלאו אחד ואם כן מה שאמר הכתוב
בשאול הנה העם חוטאי' לי"י לאכול על הדם שהיו
חוטאים באחד מן השמות שהיו בכללם בלאו הזה
כי היו אוכלים מן הבהמה קודם שתצא נפשה וזהו
מה שאמ' ויעט העם אל השלל שהיו כעיט הדורס
ואוכל ויקחו צאן ובקר ובני בקר וישחטו ארצה—
ויאכל העם על הדם כי מרוב השלל ברעבונו שהיו
שופכין דמם ארצה היו מלעין אבריהם ואוכלים
קודם שימותו · ועל דרך הפשט הוא מין ממיני
הכשוף או הקסמים כי הוא דבר למד ממעשה והיו
שופכין הדם ומאכלי' אותו בגומא והשדי' מתקבצי'
שם כפי דעתם ואוכלין על שלחנם להגיד להם—
בעתידו וכאשר היו ישראל עם שאול במלחמה הזאת
היו מתפחדים מאד מן הפלשתים ולא היה שאול
עושה דבר זולתי שאלת אורים ותומים כמו שנאמ'
נקרבה הלום אל האלהים והעם היו שואלים בשדים או
בכשפים לדעת דרכם ומעשיהם ואוכלים על הדם
לעשות המעשה ההוא · ולכך אמר הכתוב ויגידו
לשאול לאמר הנה העם חוטאים לי"י לאכול על הדם
ויאמר בגדתם עתה הנה השם עשה לכם תשועה
גדולה היום ואתם שואלים לאלהים בגדה היא זו·
ועוד אפרש איסור מעונן ומנחש ··

אל תחלל את בתך להזנותה· במוסר
את בתו פנויה שלא לשם
קידושין· ולא תזנה הארץ אם אתה עושה כן הארץ
מזנה את פירותיה לעשותם במקום אחר ולא
בארצכם· וכן הוא אומ׳ וימנעו רביבים ומלקוש לא
היה ומצח אשה זונה היה לך לרש״י· ולא הבאותי
כעית שאין זנות בתורה בפנויה שהלכה פסוקה
היא פנוי הבא על הפנויה שלא לשם אישות לא
עשאה זונה· ומפורש אמרו בסנהדרין ובת איש
כהן כי תחל לזנות יכול אף פנויה והקשו והא לאו
כתי׳ ותרגם כר׳ אליעזר דאמ׳ פנוי הבא על הפנויה
שלא לשם אישות עשאה זונה· והאמרו אשה זונה
וחללה לא יקחו שאינה בפנויה אלא בגיור׳ ומשוחרר׳
או שנבעלה בבעילת זנות מאני שאין קדושי תפסין
בה כמו שמפורש ביבמות· ובספרא אשה זונה ר׳
יהודה אומ׳ זו איילונית· וחכמי׳ אומרי׳ אין זונה אלא
המשוחררת והגיורת ושנבעלה בבעילת זנות· ר׳
אליעזר אומר אף פנוי הבא על הפנויה שלא לשם
אישות· והראיתו לענין הבא אתכן זונה שאינו
בפנויה כלל· אבל הבריית׳ משמיה בת״כ והנזכר
בסנהדרין או שהיא כר׳ אליעזר ואינה הלכה· או
שהיא במוסר בתו לגוי שאין לו אישות כמו גוי ועבד
וחייבי כריתות ומיתות ב״ד שזה נקרא זנות לדעת
רבותי׳· וזהו שאמרו במוסר בת פנויה שלא לשם
אישות· לומר לגוי שאי אפשר להיות אישות עמהם
וכן מה שפירש שם בספרא ולא תזנה הארץ מוסב
הם הפירות דרך אגבה כדרש מעלת הארץ מדלא
כתי׳ ולא יזנו אנשי הארץ· אבל עיקר הכתוב שהוא
לאו שני וכבר מנאוהו בעל הלכות גדולות במספר לאוי׳
והיא אזהרה לאיש הזונה ולבת ערוה שלא תני סור
ערוה לשם זנות· ומכאן הוא שאמרו שם בבריית׳
וכן היא המוסרת ערוה שלא לשם אישות וטעם
הכתוב כי במעט שהיא נרשות אשה והוא רש״י
בנשואיה לקדש אותה ולהכניסה לחופה והאונס
והמפתה אותה מתוך הכנסה לאשה פי׳ הכתוב שאינו

רש״י למסרה לגוי שיקיה זנות והזהירו מזה בלאו
ואחרי אזהר׳ האב הזהיר גם הזונה עצמה האיש
והאשה· ורש״י כת׳ בפרשת אמור ט׳ הכהנים· זונה
שנבעלה בבעילת ישראל האסור לה כגון חייבי כריתו׳
או נתין או ממזר· וזו הוראה ממנו שאין זנות
בבשרים אלא שהוא מרבה בה אף חייבי לאוין וזה
דעתו גם בפירושיו בגמ׳· וגם זה איננו נכון אלא
מחייבי כריתות וגוי ועבד שאין לה קדושין בה היא
נעשית זונה והבועלה עליה נעשו זונה אבל מחייבי
לאוין ממזר וגר ועמוני ומואבי אינה זונה ואינו עוש׳
עליה אלא שנפסלה מן התרומה ומן הכהונה דכתי׳
כי תהיה לאיש זר· כיון שנבעלה לפסול לה פסולה
ומחייבי לאוין שבכהונה כגמ׳ ילל׳· את שבתותי
תשמורו· האזהרות בשבת רבות בתורה
כמו בט׳ ממנו שגם היא שקולה כנגד כל המצות
כי מי שאינו משמר אותה מכחיש במעשה ברא׳
ואין לו תורה כלל· ורבו׳ בקש מדרש אמרו בת״כ
יכול יהא בנין בית המקדש דוחה שבת· ת״ל את
שבתותי תשמורו ומקדשי תיראו· כך נדרש בת״כ
ועל דרך האמת יעשה בשבת הגדול ובשבת
שהוא מקדשו וזה הם שמירה ומורא· ואין מלאכת
בית המקדש דוחה את השבת ואם תשכיל תבין·

מפני שיבה תקום· פי׳ רש״י יכול מפני זקן
אשמאי ת״ל זקן· אין זקן אלא שקנה
חכמה ולשון ת״כ והוא השמי בגמ׳ בקדושין ת״ל
זקן אין זקן אלא חכם· שנאמ׳ אספה לי שבעים איש
מזקני ישראל· ר׳ יוסי הגלילי אומר אין זקן אלא
שקנה חכמה· שנאמ׳ יי׳ קנני ראשית דרכו· והנה
לדברי שניהם אין המצוה אלא בחכם· ואונקלוס אמ׳
מן קדם דסבר באורייתא תקום ותהדר אפי סבא׳
ומשמעות דבריו שגם הוא סובר כן· ועם כל זה
הנשלה מן הגמ׳ לפי פסק ההלכה אינו כן שהרי
אמרו איסי בן יהודה אומר כל שיבה במשמע·
א״ר יוחנן הלכה כאיסי בן יהודה· והנה יעשה בכל
שיבה אפי׳ על אשמאי שהוא הטי׳ ויחזור ויעשה

על הזקן שהוא קונה חכמה ואפי' ינוק וחכם
ויתכן שיהיה גם זה דעת אונקלוס אבל הרב ז"ל יפרש
וחכם בשיבה דאתא זקן וגו' בשיבה שבכללה כל
השיבות בין שיבת התורה בין שיבת הימים ::
ולמען טמא את מקדשי לרש"י את כנסת ישראל
שהיא מקודשת לי וכבר רמזתי זה איך תטמא
כנסת ישראל שהיא מקודשת לשמו הגדול באיש
אחד אשר יחטא וכבר אמרו ורמזו זה במדרשים
שאמרו כל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה כאלו
גוזל את הקב"ה וכנסת ישראל שנא' גוזל אביו ואמו
וגו' אין אביו אלא הקב"ה ואין אמו אלא כנסת ישראל
חבר הוא לאיש משחית חבר הוא לירבעם שהחטי'
את ישראל לאביהם שבשמים כי הקפח בשר שיגרמו
עליה לשמו הגדול ומשם יהיה קיום העולם ואם
לאו יתעלה בשמו הגדול ותסתלק שכינה מישראל
וכן כשיקריב הקרי למולך שהוא מתעב ארץ
גאון יעקב ומשכנו וזה טעם עם הארץ ירגמוהו
באבן כי לא אמר מות יומת באבן ירגמו אותו כאשר
אמר בכלם אבל יזכיר עם הארץ לומר שכל אנשי
הארץ כל ישראל חייבין להקדים ולהקים כי לכלם
יזיק שגורם לשכינה שתסתלק מישראל ולכך הרב'
אונקלוס עמא בית ישראל כי הארץ ירמוזו לכל ארץ
י"י לא נמרץ אשר השעבר יושב בה בלבדי וכענין
כי לי הארץ ועוד הכל להבין סודו ממה שהוזכר
בכרת המולך ואפי' אתן את פני וכן ושמתי אני
את פני כי שמו הגדול הנזכר והמורא יכרית אותו
ולא הזכיר בכרת אוב וידעוני מלת אני ולא בשום
כרת אחר וכבר הודעתי טעם זה לבעל מבין ::

לזנות אחרי המולך לרבות שאר עבודה
זרה שעבדה בכך ואפי' אין זו דרך
עבודתה לרש"י וכבר כת' עוד בסדר אחרי מות
שהמולך הוא ע"ז ששמה מולך וזו היא עבודתה
שמוסר בנו לכומרים וכל זה אינם עולה ומתקן
כהוגן לפי העיון בגמ' כי לדברי האומר מולך ע"ז
הוא אין עבודתה של אותה ע"ז בהעברת הבנים לה
שאם כן לא הוצרך הכתוב להזכיר זה כלל שהרי
הוא בהזכרת שאר ע"ז שבאו בה כמה אזהרות
בשאר כלעות והוא ג"כ בכלל העונש הנאמ' בפרש'
כי ימצא בקרבך איש או אשה אשר יעשה הרע
הרע בעיני י"י אלהיך לעבור בריתו וילך ויעבוד
אלהים אחרים. אבל על כרחינו נדרוש שכל שהוא
לא בא הכתו' אלא לחייב על העבודה הזו של העבר'
הזרע בשלא כדרכה וכך אמרו בגמ' ולמאן דאמ'
מולך ע"ז הוא כרת דמולך למה למעבר בה שלא
כדרכה והוא הדין לעונש והאזהרה האמורים כי
שלא הוצרכו אלא למעבר בה שלא כדרכה ונראה
שלפי הדעת הזו לשון מולך אינו שם לפסל ולשם
מיוחד אלא שם לכל נעבד בכלל כל שהמליכוהו
והקבלוהו עליך בשום והנה לפי הדעת הזו יקראוהו
בני עמון לשקוץ שלהם מולך כי הוא מלכם והוא
שם כולל לכל הנעבד כי הוא מלשון מלכות ולא
כדברי הרב שאמ' שהיא ע"ז ששמה מולך ועבודת'
בכך וכן מה שכתב שהוצרך לומר אחרי המולך
לרבות שאר ע"ז שעבדה בכך ואפי' אין זה דרך
עבודתה גם כן אי אפש' מהטעם שהזכרתי שכל
עצמו לא נאמר הכרת במולך אלא לחייב בשאין
דרכו וכל ע"ז במשמע ולא יתכן שהאמר חייב
הכתוב כרת באותה ע"ז ששמה מולך במעביר לו
שלא כדרכו ויחזור ויביאה כי אף פטור ומרקולים ל'
לכרת כי למה יצטרך הכתו' לכך מאי שנא אותה
ע"ז משאר ע"ז שבעולם ועוד שא"כ היה צריך לרבות
שאר מעביר בה לפטור ומרקולים לסקילה כשם
שרבה אותם לכרת אלא לא הזכיר הכתו' מולך כלל
עקר בין באזהרה בין בעונש כרת וסקילה אלא
למעבי' בה בשלא כדרכה לכל ע"ז שבעול' ומן שהאמ'
שהמולך הוא שם לכל ע"ז כמו שפירשנו או שהאמ'
שהוא ע"ז ידועה שיקרא כך הזכיר הכתוב אותה
ע"ז בשלא כדרכה והוא הדין לכלן שהאומר הזה
הוא בעבור העבודה הקשה הזו וכך מוכח כל זה
בגמ' סנהדרין לפי הדעת הזו שכת' הרב שהמולך

עז הוא · אבל משנתנו היא שמיה כדברי האומר
מולך אינו עז כלומר שאינו נעבד שיקובל עליהם
באוה כלל · אבל הוא כמעשה כשוף להכות בעב
הקיים ד הכלל היות הקודש · ולפי הדע הוא העובד
בו לפטור או למרקוליס פטור גם דברי רש״י בפירושו
בסנהדרין הרקס כמו שכתבנו והנראה הפסוק בתו״
והכרתי אותו ואת כל הזונים אחריו לזנות אחרי
המולך לרבות שאר עז בהכרת אינו מיותר לזנות
אחרי המולך כמשמעו מדברי הרב אבל אומר כי
הכרת הוא הכל מיותר הוא והדרש אותו לשאר עז
והוא מה שאמרו בגמרא שלא כדרכה כעז למה אחת
כדרכה ואחת שלא כדרכה · כלומר בזמן והיטור
ומסורתו שאחוריה שנתכוון שלא כדרכה במייתה
ומחייב אותה בכאן בכרת ואחת למולך ולמאן דרמאי
מולך עז הוא למעבד בה שלא כדרכה · כלומר בכל
עז שבעולם כמו שפירשנו · וטעם כי איש איש
אשר יקלל את אביו יומת להודיע שכתוב שאמר
איש אמו ואביו תיראו ואמר כאן כי איש אשר לא
ישמע אלו ויקלל אביו ואמו מות יומת · ועל
דרך האמת · בעבור שאמר והתקדשתם והייתם
קדושים כי אני י״י אלהיכם · ואמר כי אני י״י
מקדשכם · כי השם המכובד הוא המקדש
אותם כי הוא אביהם ונשמת מעולם הוא שמו · אב
המקלל המשתתף מכבוד חייב מיתה וזה טעם
משפט המקלל והשתא אשר סמך בכאן והקדימו
לכל העריות וכבר רמזתי זה למעלה · והוזכר הכתוב
קצת העריות לחייב בכאן מיתה וכן אשת איש ואשת
אב וכלה והוזכר ואשה ואמה ולא אשה ובתה ובת
בתה כי הוזכר קצת שאר האשה ולא לכל המוזכרים
שם באזהרה · וכן שאר עצמו בת בנו ובת בתו
המוזכרים ואין כל בת · ובכל זה טעם מדרשי לחייב
אותם · וכן הוזכר חיוב הדשנה למיתה ואחד והוזכ׳
כרת אחר בנדה לחייב במערכה בלא גמר ביאה
הוא שאמר את מקורה הערה וכן באחות אם ואחות
אב כי אמר שאביו הערה והוזכר הודעתי · וכן אשת

אחיו חייבים בעריות משלא היו לו בנים או שהיו
לו בנים · והכרת הבא באחות הוא מיותר ובדרש
גרז״ל למה יצא כרת באחותו · ועל הפשט הוסיף
בכאן לשום בה ענוש · יאמר שהמות במוער נפשם
בעמן שירצו וישימו וישכחו יאמרו כי יד י״י עשתה
זאת וקדוש ישראל ברא · וטעם ענוש יש אמר שיבא
החטא הוא לבד כי מקצת הקהל מעשיו לא יבלבו
ורבים הם השק כי יכנו השם בהחלואים רעים על
הסמירו בכרת כענין שאין סימן לעבירה הדוקה
ולא הוצרך להזכיר חייב הכרת האחרים כגון אמו
ואחות אשה שכבר למדנו מן הקבוצים כל הצריך ·

ואיש אשר יקח את אחותו · הזכיר הכתוב
היאה באחות אע״פ שאין לו בה
קדושין בעבור כי הלוא עם אחותו בני אחד שוכני
יחד וכאשר יגבר עליו החטא יקחנה ויאסוף אותה
אליו ואינה צריך להוא שיש ככתוב אשה וזונה · וכן
דרך הכתוב להזכיר הויה בכל המתיחדים כי אשה
ואמה בתה ובת בתה ואחותה ואשת אחיו · כלן
עמו בבית וכן לא יקח איש את אשת אביו · ואמר
וראה את ערותה · דרך מוסר · כי הכתוב יכנה
בעריות בעם יקרא הכשלה גלוי ערוה כאשר
אמר בכאן לא תגלה ערותה · וזה מטעם הזונים
שהוא מגלה שולה כמען וגלתי על אפיך שוליך ·
ופעם יכנה אותה בשם ובא שיה ושכבה · ויבא
אליה ותהר לו · ופעמים רבים יקראנה שכיבה וכאן
יכנה אותה בראיה כי הבא עם אחותו ישמש יחד
אין צריך לגלות בביאה · וכן יכנה אותה בידיעה כלשון
והאדם ידע את חוה אשתו · ולא יסף עוד לדעתה
ואיש לא ידעה · ואמר והיא תראה את ערותו שגם
היא תמהה בלבה ערותו ורצתה לעשות כן והוזכ׳
זה באחות בלבד בעבור כי כל העריות כאשר יקרב
אליה האיש לגלות ערותה לרצונה הוא · כי התרחק
ממנו ובעתה · אבל באח הישן עמה אולי שלא
מדעתה יעשה בה על כן הוזכר שהיא גם היא
תראה את ערותו · וטעם חסד הוא על המפרשים

חרפה כי הלשונות כלם בטבעם יאמרו להם בושת
וכלימה בחטא המכוער הזה והוא בלשון ארמית
שתרגם אונקלוס חרפה חסודא ויונתן תרגם ושמיתיה
חרפה· חסודא ובלשון ארמית מפני שיחסדו ברבים
וכן פן יחסדך שומע· יעשה לך חרפה בגלותך
סוד אחר· וטעם ונכרתו לעיני בני עמם לאמר
אתה תעשה זה בסתר והשם יגלה עונך בהכרתו
ערך עונך לעיני כל בני עמך· ואומר כן בחטא
הנעשה בחדרי חדרים· והוא לכל הכריתות כאשר
הזכרתי· וטעם ערות אחותו גלה עונו ישא ואם נגלה
ערות אחותו באונס עונו ישא הוא לבדו כדברי ר'
אברהם· ועל דעתי טעמו כי ערות אחותו גלה
עונו ישא כל אחד מן המזכרים כמו כי את שארו
הערה עונם ישאו· והנכון בטעם במלת חסד
שהוא כמשמעו וכן דעת רבותינו ז"ל· יאמר כי
שאר האחים חסד הוא אין ראוין לגלות ערוה כי
בקדושים יאמר טעם מפני שאר הבשר ובאחים
יזכיר עוד החסד אשר בטבעם ויהיה איש מוסך
עמו ואחד עמו או הוא כדרך ואש תפלה· כי
אמונות אתה· כי הנה אך זדון שיאמר מהס-
מלת איש או שיכנה האיש בתארו· ויאמר ואיש
אשר יקח את אחותו וראה את ערותה איש חסד
הוא ונכרתו כי ערות אחותו גלה עונו ישא הוסר
כי היה ראוי להיות נגעל נפשו איש חסד והוא
עבר שארו אמוני ואם היה ראוי שיעשה עמה
החסד שיעשו האחים להשיא אותה לבעל והוא
פגם ושכב אותה והכתוב תלה הסריון בזכר כמו
ערות אחיו גלה ערירים יהיו· וכן על דעתי פן
יחסדך שומע יסיר ממך כל חסד שלא שמרת
חסדך את רעך שמסר לך סודו כמלת לגשם·
וכל תבואתי תשרש· ומובנו בהם כי ריוק הוא
אבל להיות מלת חסד בלשון הקדש משמש בהפכו
כלה והכתפים מפסחים ומתפלשים במלת חסד·
אבל חסודא בארמית לשון אחרת וגם אותו הלשון
מגביל מטעם זה מתרגם חסודא ווזה מתרגם-
חסדא· וכתב רבינו חננאל כי וחסד לאומים חטאת
לשון חרפה· ולפי דעתי גם זה לשון התהפכות
כי צדקה וחסד נזכרים בפסוק הזה והם האחים
התאומים הנזכרים בכל מקום כמו רודף צדקה
וחסד אני ה' עושה חסד משפט וצדקה· אבל
פשט הכתוב על דעתי צדקה תרומם גוי כאשר
יעשנה· וחסד לאומים חטאת כאשר לא יעשוהו
יאמר כי בחסד ובצדקה רוממות כל גוי ומכשולם
או יאמר צדקה תרומם גוי המיוחד שיעשנה·
ולאומים רבים חוטאים בחסד ואינם עושים אותו
ודמיון הפסוק הזה סמוך לו בלב נבון תנוח חכמה
ובקרב כסילים תודע שפרושו תודע שאינה בקרבם
כי כל רואיהם יכירו במעשיהם כי כסילים הם
ואין בהם תבונה והם שטים בשבילות הענין··

סדר אמור אל הכהנים

אמור ואמרת להזהיר גדולים על הקטנים· לרש"י
מדברי רז"ל והאזהרה הזו לומר שלא נסייע בטומאה
הקטנים בידים· וכאן בזה אזהרות רבות בתורת
כפי מדרש רבותינו ז"ל בדם ובשרצים ובטומאה·
ויהיה כלמוד לכל איסורין שבתורה שלא
נסייע באחד מהם שיעברו עליו הקטנים·
אבל אם יעשו הם לדעת עצמם אין אנו מצווים
עליהם להפרישם· וטעם הכתוב על פי מדרשו
אמור אל הכהנים ואמור ואמרת להם שלא יטמאו
ובני האזהרות שיעה להזהירם שיהיו כל בני
אהרן נשמרים מזה גם הקטנים· ואמר אברהם
בדרך הפשט אמור אל הכהנים הפרשה הנזכרת
למעלה כי הם מורי התורה והמזהירים את העם
ואמרת להם המצות שהם לבדם חייבים לשומרם
ואינם נכון· ועל דעתי בפשט הכתוב טעם אמור

כמו דבר. אמרי האזינה ה' בינה הגיגי דברי. וכן
אמרים אמת. וכן כי היא שמעה כל אמרי ה'.
וכתוב לך אל פרעה ודברת אליו כמו ואמרת אליו.
וידבר משה אל אהרן ואל בניו קחו את המנחה
כמו ויאמר ודבר משה כן ויאמר במקומו. כי דבר
אל בני ישראל ואמרת אליהם והוא כאמר בפרשיות
אשר ירבה להזהיר בהם מאד או לגזור הענין או
להיותם מורגלים בהנהגה לשמוע. וכן יאמר אמור אל
הכהנים ואמרת אליהם ומוקו כה אמר ה' אלהי ישר' הלוך
ואמרת אל צדקיהו מלך יהודה ואמרת אליו כה אמר ה'
שטעמו דבר אל צדקיהו. וכן ותאמר האשה
התקועית אל המלך ותפל על אפיה ארצה ותשתחו
ותאמר הושיעה המלך. ותדבר האשה אל המלך
ותאמר הושיעה. והנה טעם אמור אל הכהנים
ואמרת אליהם מטעם דבר אל הכהנים ואמרת אליהם
דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם וענינם דבר אל העם
בשמי ותאמר להם ככה כענין לך אל פרעה ואמרת
אליו. ורבותינו אמרו כי טעם דבר אל בני ישראל כטעם
קריאה דבר אל בני ישראל שיתאספו אליך ותאמר
להם ככה וכן אמור אל הכהנים שיתקבצו וישמעו
וטעם הכהנים בניו אשר בעבור הקדשתו אמר אל
אהרן ואל בניו ולא יזכרם בשם הכהנים כי הענין
הזה בקרבנות או במעלות הקדש. אבל בכאן
יזהיר שלא יטמאו למת לעולם אפי' בעת שלא
יבאו למקדש והיא מעלה להם בעצמם ולכך הזכיר
הכהנים עמו כי בעבור שהם כהני ה' ומשרתי אלהינו
יאמר להם שיהיו כבוד וגדולה בעצמם ולא יטמאו
לעולם והנה האלה מותרים מן הכלל הזה.
וטעם לא יטמא. שיאמר להם שלא יטמא אחד
מהם לנפש בעמיו או ימשך אל בעל בעמיו
המוזכר למטה. ושיעורו לנפש לא יטמא הבעל
בעמיו. וטעם בעל בעמיו כמו מבעלי יהודה
בעלי עמים הנכבדים בהם או האדונים להם מלשון
בעליו אין עמו בעל הבית כי הנכבדים יקראו
אדונים. ויאמר לא יטמא נכבד בעמיו להחל את

כשלו. ויפרש הכתוב כי למעלת הכהן בעבור שהוא
ראוי להיות הנכבד והגדול בעמיו יזהירם שלא
יחלל מעלתו בטומאת המתים ויתכוין הכתוב לזה
שלא יעלה על דעתו. עוד שאין האזהרה אלא
בבואם אל אהל מועד לשרת בקדש וכן בכל הפרשה
יזהיר כי הכל למעלתם. את אשה היא מחללת
ולא יחלל זרעו. וכן הכהנים של אהרן לא ישתאב
כבוד בעמיה לאחותיה. ובתערת הכהנים הוא
כבוד כבעל באשתו כמו שכתב רש"י ז"ל.

קדושים יהיו לאלהיהם מקדוש היא הפרישות
כאשר פרשתי בסדר של מעלה. יאמר שאף
במותר להם לישראל יהיו הכהנים פרושים. יבדלו
מטומאת המתים ונשואי הנשים שאינן הגונות
להם בטהרה ובנקיות וטעם כי אני ה' מקדשכם
עם הכהנים ידבר כאשר החל אמור אל הכהנים
או אני ה' מקדשכם כלכם הכהנים והעם והטעם
כי מאחר שהוא מקריב לחם אלהיך קדוש יהיה לך
כי על ידו אני מקדש את כלכם ומשרה שכינתי
במקדשכם. ויתכן על דרך האמת שיחזור אל
לראש הפסוק וכבר נתפרש.

את ראשו לא יפרע ובגדיו לא
יפרום. כמשך לטמו
עם ועל כל נפשות מת לא יבא. יאמר שלא יפרע
ולא יפרום על כל נפשות מת ולא יבא עליו.

ומן המקדש לא יצא. אינו הולך אחר
המטה. ושעל מכאן למדו רבותינו שכהן גדול
מקריב אונן. וכן משמעו אף אם מת אביו ואמו
אינו צריך לצאת מן המקדש אלא עושה עבודה.
ולא יחלל את מקדש אלהיו שאינו מחלל בכך את
העבודה אם עבד כשהוא אונן שהתיר לו הכתוב
לעשות מה שכהן הדיוט שעבד אונן חלל. לשון רש"י.
ושמו המדרשים האלו חלוקים הם זה על זה שאם
הכתוב הזה התיר בכהן גדול שאינו צריך לצאת מן

ע

המקדש יצא ויטמא כהדיוט אבל יכול הוא ל
לצאת כשהוא אונן אם כן אין בכאן אזהרה כלל
שלא יצא אחר המטה · וכן לא יחלל את מקדש שאין
כאן חלול מקדש אם לא נאמר שאין עבודתו מחוללת
ולמד שההדיוט שעבד אונן חלל · ואם כן הכתוב
הזה שלילות ולא אזהרה · ובעל ההלכות מנאו
בלאוין כהלכות פסוקות וכלנ׳ · ועל שכבר כתבתי
הברייתא שהיא שנויה בתורת כהנים · ומפרש בה
שהוא לאו גמור כהקדמתו ומפרש אבל מועד לא תבאו
יכול בשעת עבודה ושלא בשעת עבודה ת״ל ומן
המקדש לא יצא ולא יחלל · אימתי אינו יוצא ואינו
מחלל הוי אומר בשעת עבודה · והתם אין לי אלא
אהרן ובניו שנמשחו בשמן המשחה שאם יצאו ב׳
בשעת עבודה חייבין מיתה · מנין לרבות המכהנים
שבכל הדורות וכו׳ והרי הוא לאו גמור אזהרה
שלא יניח עבודה ויצא לפני אחיו אונן כדי לקיים כל
דברי חכמים שעיקר הכתוב הזה יזהיר לכהן גדול
שלא יצא מן המקדש בשעת עבודה על כל נפשות
מת ולא יחלל המקדש שיעזוב עבודתו לכבוד המת
אבל יהיה כבוד המקדש ועבודת גדול עליו מכבוד
המת ואהבת אותו וכ״ש שאם יעשה העבודה לא
דבר ויצא שעבר בלאו הזה · אבל הוסיפו הכתוב
במשמעות להזהיר על העבודה כשהוא אונן ואחר
שהיא מותרת לו אם ישהה מרבנן עמנו יהיה לא
יחלל המקדש וזהו פירוש הכתוב הזה וכבר כתבתיו
בסדר ויהי ביום השמיני · ועל מה שנחלקו רז״ל
בו בפרק שני של מסכת זבחים · ואמרו אונן מנא
לן דמחלל עבודה דכתיב ומן המקדש לא יצא ולא
יחלל הא אחר שלא יצא חלל · ור׳ אלעזר אמר מהכא
דכתיב הן היום הקריבו את חטאתם ואת עולתם
אני הקרבתי מחלל הוי אימא הקרבה ספר־
איסתפיק · ור׳ אלעזר מאי טעמא לא אמר ומן
המקדש לא יצא אמ׳ לך הוא כתי׳ הא אחר שלא יצא
חלל · והטעם על מה שפסקו אזהרה בכהן גדול
שלא יצא ולא יחלל העבודה בקשתו אותה אין לכהן

הדיוט במשמע הזה שיחלל כשיעבוד ומכאן
ראיה על שאינה רשות לומר העבוד׳ לכהן גדול
ולהודיענו שאין עבודתו מחולל׳ בכך · כי היה יוצא
מזה בדיני שכהן הדיוט מחלל אותה והנה יראה
מזה כפשוטו כי על דעת הפרוק הראשון הוא
שלילות בכהן גדול שאינו מחלל עבודה כאונן רש״י
אבל מפני שהברייתא מפרשת שהיא אזהרה ואמ׳
שהם יסברו כי מאחר שאין האזהרה אלא בכהן
גדול ומכלל שכהן הדיוט יוצא ועושה העבוד׳ מזה
נלמוד שהיא מחוללת · ולו היתה כשרה לא יזהיר
על המשוח · וכך שנויה בתורת כהנים בפרשה
הזאת · ומנין שאם עבד עבודתו כשרה ת״ל ולא
יחלל את מקדש אלו היה כהן הדיוט שעב׳ עבודתו
פסולה · והסוגיא ששנויה בסנהדרין ומן המקדש
לא יצא שאינו יוצא אחר המטה עמהן אלא הם
נכסים והוא נגלה · הן נגלין והוא נכסה · דברי ר׳
מאיר · ר׳ יהודה אומר אינו יוצא מן המקדש
כלל שנאמר ומן המקדש לא יצא · ופירשו כטעמא
של ר׳ מאיר ומן המקדש לא יצא · מקדושתו לא
יצא · ומאן דאית ליה היכרא לא אתי למפגע · ור׳
יהודה אגב מרדיה דילמא מקרי ומגע · כל זה
אסמכתא מדבריהם שהם הנהיגו כבוד לכהן
גדול שלא יצא אחר המטה לפי שהוא אינו מטמא
לקרובים ואדם בהול על מתו שמא יגע בהם כענ׳
ויפל יוסף על פני אביו אבל כהן הדיוט על קרוביו
הוא מטמא ועל אחרים אינו בהול שיטמא להם
וכל זה בכהן גדול מעלה מדבריהם וסמכו אותה
לכתוב הזה כדרך האסמכתות בתלמוד · וכן
מצאתי בתוספתא שם בסנהדרין אמרו לו לר׳
יהודה אין מן המקדש לא יצא אלא בשעת עבודה
בלבד · ועל שם בירושלמי ראיות אין כאן מקום
הזכרתן: **והוא אשה** בבתליה יקח פרוש אבל לא
יקח בעולה · והוא לאו הבא מכלל עשה ואחר כך
הזהיר בלאו על האלמנה והפסולות ואמר כי אם בתול׳

מעמיו יקח אשה לבנות עמו שיקחנה · וטעם שאומ׳
בתולה מוזהר על האלמנה ומצוה על הבתולה · וכך
שם בתורת כהנים כי אם בתולה מעמיו · מלמד ש׳
שהוא מצוה על הבתולה · **ולא יחלל**
זרעו בעמיו · יקח אם כשא
אחת מן הפסולות זרעו ממנה חלל מדין קדושת
כהונה · לשון רש״י · פירשו הכתב לפסולות בלבד אבל
שא לא יקח שלא יחלל זרעו · ועל דעת רבותינו
הוא לאו שני · וכן אמרו קדש ובעל לוקה שתים
אחת משום לא יקח ואחת משום לא יחלל · ואמרו
בעל ולא קדש לוקה משום לא יחלל · והנה הם שני
לאוין · וכדרש להם גם כן בטעם קדש ולא בעל
אינו לוקה מה טעם לא יקח משום לא יחלל אסכן
פירושו את שא לא יקח כי אני מזהירו שלא יחלל
זרעו ומאחשב כלמוד שהורע מן הפסולות הוא מ׳
מחולל · **דבר אל** אהרן איש מזרעך
לא אמר בכאן דבר אל אהרן
ואל בניו כאשר יאמר בפרשיות כלם והטעם כי
שם ימנה בתורת הקרבנות ואת תורת העולה ואת
תורת החטאת והאשם ומנחה בהם אבל בכאן אם
יאמר דבר אל אהרן ואל בניו ראוי שיאמר איש
מהם לדורותם שלא ירצה להזהיר את אהרן עצמו
בתורת המומין כי אהרן קדוש ה׳ כלו יפה ומום
אין בו · אבל יזהירם על זרעו שיורש ויזהר אותם
לדורותם ובפרש׳ הטומאה בסמוך דבר אל אהרן
ואל בניו וינזרו מקדשי בני ישראל כי יתכן שגם
באהרן יארע טומאה המגע במת או בשרץ
וכאשר בא להזהיר הגרעת והזוב אמר איש
איש מזרע אהרן כי לא יארע זה בגופו כי מלאך
ה׳ צבאות הוא ואמר בסוף זו הפרשה וידבר משה
אל אהרן ואל בניו שרצה משה להזהיר גם בניו
שיקחו ממנו תורה ואמר גם לבני ישראל להזהיר
בית דין של ישראל על כך · ובתורת כהנים
מכאתי כל איש מה תלמוד לומר לפי שנאמר זרעו
אהרן אין לי אלא זרעו אהרן עצמו מנין · ת״ל כל

אשר בו מום ובקשם שם זרעו אהרן אין לי אלא זרעו
אהרן עצמו מנין ת״ל והוא גבוע או זב ופי׳ אהרן
עצמו הכהן הגדול מאחיו מגעו כי בעבור שהזהיר
הטמאות לכהן גדול אולי לא יזהיר על המום והגרעת
והוצרך לרבות או שתאמר דין אהרן עצמו כי לא
תסמוך הפרשה באזהרותיה על הכהנים אבל כתובה על
אהרן לבדו ולרמוז לו שלא יארע בו ·
חרום כ״ל שחוטמו שקוע בין שתי העינים
שכוחל שתי עיניו כאחת לשון רש״י
ובת״כ ובגמ׳ בכורות שם חרום שחוטמו שקוע · א׳
חוטמו בלום חוטמו סולד חוטמו משופע ת״ל או
חרום · אבל יוסי אומר אין חרום אלא הכוחל שתי
עיניו כאחת · אמרו ע׳ הפלוגתא אע״פ שאינו יכול
לכחול שתי עיניו כאחת · ולשון חרום מגז״ל כל חרם
אשר יחרם והחרמתי את עריהם · ענין חתכן · ויקל׳
חרום כי החוטם חתוך כמו שאמרו אין
מעמידין אלא על פרק פי טבע עם החוטם ואשר אין
חוטמו כהלכה בני האדם ענית חרבה ··
וטעם או גבן כמשך ה׳ מלת בשעם או שהוא גבן
בשער או דק או תבלול בשער והוא שנבית שני
שוכבו ענין לשון גב המזבח על גב אחרו הורס׳
והוסר התלה המום בחסרון האיברים על או פסח
ואחרי כן בקטעת כגון חרום ובעל כגון השרוע
ואחרי כן בחסרון עגמות אע״פ שכל איבריו עמו
כמו שבשבר העצם פסול ואחר פסל אתו במעשר
המלאכה כגון הגבן ואשר בשערו הגרבתו ואחרי כן
בבשר הגוף כי צריך שיהיה נקי וחלק · ואחרי כן
קוסיף בבני · מרוח אשר בניו נפתיחם אע״פ שהוא
יותר כאוב בוקשם ואיו מום בעצם או בבשר · ור׳ז״ל
פירשו מומין כשם נלמדים מאלה כי הנזכרים
בתורה אשרת להם · **ולא יחללו** את
שם קדשי אשר הם
מקדישים לי · שכם המקרא ודרשו וינזרו
מקדשי בני ישראל אשר הם מקדישים לי ולא יחללו
את שם קדשי אשר הם מקדישים לי · לגמרי

קדשי הקדשים עמהן לרש״י. ואם כפירוש אשר הם
מקדישים לי בקדשים עמהן אין ערך לפירוש הזה
אבל יאמר הכתוב וינזרו מקדשי בני ישראל ולא יחללו
בהם את שם קדשי ואשר הם מקדישים שלא יחללו
את אשר אהרן ובניו הם עצמם מקדישים לי. והכלל
כך הוא כדרש וינזרו מקדשי בני ישראל על קדשי
בני ישראל חייבין משום פגול נותר וטמא ואין חייבין
על קדשי גוים משום פגול נותר וטמא. קדשי בני
ישראל אין לי אלא קדשי בני ישראל קדשי עצמן מנין
ת״ל אשר הם מקדישים לי אני י״י לרבות את כלם ולא
הוזכרו שם בספרא המקרא כלו. ועל האמת אשר
הם מקדישים לי אני י״י שלא יחללו השם המקודש
לו כי שמו במקדש י״י. וכבר רמזתי זה בפרשת
ויקחו לי תרומה.

נבלה וטרפה לא יאכל לטמאה בה. יאמר שיזהר מאכילת
נבלה וטרפה שלא יטמא בה ויצטרך לנזור מן
הקדשים ולא יאכל בהם עד שירחץ בשרו במים
ובא השמש וטהר. והטעם בעבור שהוא טומאה
קלה לבל טומאותו כי הוזכר הנגעת והזוב
שיכול הזכר והנקבה וטומאת המת שכבת זרע
והשרץ יזור להזהיר מן הקדשים בטומאת הנבלות
והזהיר בזה דרך התורה באמתן. והטעם כי
בעבור שנפש האדם קצה באכילת השרצים ולא
הקון בנבלה וטרפה הזהיר על הטומאה בזה.
והטרפה המוזכרת כאן טרפת העוף והוא שהמית.
אותה בשלה כי מחיים לא תטמא כי מעת שתטרף
הבהמה מן האוי׳ התורה טר׳ זה בן מחיים בין לאחר
שחיטות. והנה הוזכר כאן כל הטמאות שלן כי ה
הבהמה הטמאה אחרי שאמר בה שאין לה שחיטה
כאשר פירשתי בסדר ויהי ביום השמיני והנה היא
בכלל נבלה וזה דרך פשוטו. ומדרשו גם לענין
הקדשים בטומאה הוזכר כאן ובנבלת עוף טהור
הכתוב מדבר שאין לה טומאה מגע ומשא. אלא
טומאת בית הבליעה ואסרו לאכול בקדשים וצריך
עוד וטרפה מי שיש במינו טרפה יצא נבלת עוף
טמא שאין במינו טרפה לשון רש״י. וטומאת
שאר נבלות רבו אותה בתורת כהנים אשר יגע
בשרץ אין לי אלא השרץ מנין לרבות את הנבלה
תלמוד לומר בכל.

ונתן לכהן את הקדש. דבר הראוי
להיות קדש שאינו פורע לו מעות אלא פירות של
חולין והן נעשין תרומה לשון רש״י. והנה טעם
הכתוב כי יאכל קדש ויסף חמישית עליו הקדש
הזה ונתן לכהן את הקדש הזה שהוא הקרן
והחומש ומפני שקראו קדש למדו שהוא נעשה
כתרומה בדבר הראוי לכך. וזהו הנכון בפשוטו ו
ובמדרשו וכן כתב ר״א ונתן לכהן את הקדש טעמו
עם הקדש. או תהיה מלת ונתן מושכת עצמה
ואחרת עמה וכן הוא ויסף חמישית עליו ונתן לכהן
ונתן את הקדש. ולפי דעתי שאין צורך בעבור
מלת עליו.

ולא יחללו את קדשי בני ישראל. להאכילם לזרים והשיאו
אותם עון אשמה. את עצמם יטענו עון באכלם
את קדשיהם שהובדלו לשם תרומה וקדשו ונאסרו
עליהם במאכלן בטומאה שלא לצורך תרגומו כן.
לשון רש״י. ולא הבינותי דעת כי ירחק מדבריו ש
שזה הלאו הוא אזהרה בכהנים שלא יאכילו ה
התרומה לזרים וזה כלו׳ שנפרש שיהיה והשיאו
אותם כמו שעשו שישיאו הכהנים את ישראל
עון אשמה כאשר יאכלו הקדשים. ולמה הוצרך
ר׳ ישמעאל לדרשו בעצמם. ועוד שלא הוזכר
זה הלאו בתלמוד. אבל הוא אסור לעשות כן כ
כמו שאר כל האיסורין. אבל טעם הכתוב בני
ישראל כמשך למעלה ולא יחללו בני ישראל את
קדשי בני ישראל את אשר ירימו לי׳ התרומה. והוא
אזהרה שנית לזר שלא יאכל קדש בעבור שיהיה
להוסיף בו העונש. ואמר והשיאו את עצמם עון
אשמה כאשר יאכלו את קדשיהם. ובתורת כהנים דרשוהו
מפני יתרו באוכל טבל אמרו מנין לאוכל טבל

בפ"א במיתה שנאמר ולא יחללו את קדשי בני ·
ישראל את אשר ירימו לה' והוא אזהרה לזר בטבלי'
לתרום הכתו' מדבר וילפי' חלל חלל מתרומה ·
אבל בת"כ מפרשי ולא יחללו להביא את הסך והשותה
את קדשי בני ישראל על קדשי בני ישראל חייבין
קרן וחומש ואין חייבין קרן וחומש על קדשי גוים ·
יכול יהו חייבין על התרומה שבטבל ת"ל את אשר
ירימו לה' על המורם הם חייבים ואין חייבין על הת'
התרומה שבטבל · והשיאו אותם עון אשמה ·
מלמד שאף על הטבל חייבין מיתה וזה אינו כדרך
קנין את שאינו אומ' כמי הסך והשותה אסמכתא
כי שתייה בכלל אכילה וסיכה מדרבנן · והר' מפרש
בירושלמי ומפני שאמר בטבל ולא יחללו את קדשי
בני ישראל בעבור שהם עתידין להרים מהם לה'
דרשו מזה שהמורם הוא הנקרא קודש לא הטבל
ואם כן אינם בכלל כי יאכל קדש בשגגה שיתחייב
בחומש · ולכך חזר ושנה והשיאו אותם עון אשמה
מלמד שאף על הטבל חייבין מיתה שהתרומה ·
שבטבל היא שהוזכרה כאן · והכלל כי הכתוב הזהיר
בטבל והזהיר וענש התולה על הקדש המורם וחזר
והזהיר על שירימו בעתיד כפי מדרש רבותינו ··
לכל נדריהם ולכל נדבותם · נדריהם האומ'
הרי עלי · נדבותם האומ' הרי זו · לרש"י ·
והנראה בעיני בעבור שאמ' הכתוב לפלא נדר או
לנדבה · וכן יאמ' בכל מקום בפרש' נסכים · וכן כי
יפליא נדר בערכך וכן בפרשת נזיר · כי הנדר הוא
הבא על דבר יפלא ממנו שידור לה' בצר · או אשר
תעשה עמו להפליא להצילו מן הצרה הוא אשר
עולה או שלמים כענין וידר יעקב נדר לאמר וגו' ·
וידר ישראל נדר לאמר אם נתן תתן · וידרו נדרים ·
וכן כלם · ורבותי' אמרו אי זהו נדר האומר הרי עלי
עולה · נדבה הרי זו עולה ומה בין נדר לנדבה נדר
מתה או נגנבה חייב באחריותה וכו' · להגיד החלוק אשר
ביניהם כי דרך המדרים בצרתם לומר אם יהיה
אלהים עמדי וגו' עלי לעשות עולה או זבח וזה לא

יקרא נדבה סתם ואשר יפריש ויתנדב הוא נדבה
כי בעת הנתן נדבה רוחו אותו והנה אמר הכתוב
כי בין שיקריב עולה או שלמים אשר נדר על צרתו
או שיקריב אותם בנדבת רוחו יהיה תמים · ואולי
נחשוב כי הנדר ראוי להיות תמים יותר מן הנדבה
וזה טעם הכתוב ·· נדבה תעשה אותו ·
לבדק הבית · ולנדר לא ירצה למזב'
אי זהו הקדש שבא לרצות הוי אומ' זה הקדש מזב'
לרש"י · ולפי זה צריך שנדרוש נדבה תעשה אותו
ולנדר לא ירצה · יאמ' שיעשה אותו נדבה או נדר
לבדק הבית אבל לא לרצון על המזבח כי אין בנדר
ונדבה בענין זה כלום שבעלי מומין מותרין לבדק הבית
ואסורין למזבח · וכבר הוזכר זה הכתוב בעולה לכל
נדריהם ולכל נדבותם · ובשלמים לפלא נדר או
לנדבה והקרוי מדרש רבותי' בתורת כהנים · ויתכן
שיתקן מפני לשון המקרא כי בעבור שרוב הנדבות
לבדק הבית כמו שאמ' במשכן כל נדיב לב הביאו
את תרומת ה' וכן במקדש אשר ימצא לבו להתנדבו
וכן בבית שני עם הנדבה לבית הא' · וכן כתוב
בבדק הבית כל כסף אשר יעלה על לב איש להביא
בית ה' והוא הנדבה · והטעם כי אין בענין בדק
הבית חיוב רק נדבת נפש · ומנהג הפותחים לבדק
הבית בנדבה יאמרו הרי זה לבדק לפי כל מקום
שיזכיר נדבה סתם הוא לבדק הבית עד שיפרש בו
לעולה או לזבח שלמים כמו שהזכיר למעלה והנדר
יאמ' סתם בקדשי המזבח לראוי זבח זבח תודה נדרי
לה' אשלם בחצרות בית ה' · אבוא ביתך בעולו'
אשלם לך נדרי · עלי אלהים נדריך אשלם תודות לך ·
והפותחים למזבח בנדרים יאמרו אם יצליחני אל'
אביא לפניו בעולות ולפי' אמר הכתוב בכאן ושור או
שה שרוע וקלוט נדבה תעשה אותו לכל אשר ידבנו
לבו אף לנדר לה' לא ירצה כמו שאמ' לא הקריב
כי לא לרצון יהיה לכם כי לא אמר הכתוב נדבה
הקריב אותו כלשון זבח בכל הפרש' אבל אמ' תעשה
אותו כלו' תעשה אתה ממנו כל אשר תמצא ידך

לעשות בכיוצא בו אבל לנדר לרצון לא יהיה · והוזכרו
חכמי׳ לומ׳ קרא לא יתכן בשום טעם שיהיו המומי׳
כלם הגרב והילפת ואפי׳ המעוך והכרות אסורין
בכל קרבן שהנדר כמו הנדבה ויהיו השרוע והקלוט
אסורין בהקדשן ומותרין בהקדשן ולא ימצא ככה
בתורת כהנים בדברי המקריבים ובתוספתא לחלק בקרבנו׳
ולכך אמרו כי תעשה אותו איש כמו הקריב אותו
וזה אמת בלא ספק · ויתכן שיאמר כי שור ושה שרוע
וקלוט מותר לעשות נדבה לאמר הרי זה אבל אם
נדר הרי עלי שור או שה אם יביאנו משום לא
ירצה לו ואינו פטור מנדרו · וכאומ׳ על דרך רבותי׳
שפעמים לבדק הבית כי אין תעשה אותו כמו הקרי׳
אותו כאשר פירשתי · והזכיר הכתו׳ היתר הנדבה
לבדק הבית בשרוע וקלוט שהן מומין בגופו מן
הבטן וכ״ש מומי׳ המקרה הקטנים שהרי שקול או׳
אשר בן עזון שבזאתה שוין והשער ואין צריך לומ׳
בעל הגרב והילפת · ויתכן שהכתו׳ דבק עורת או
שבור או חרוץ או יבלת או גרב או ילפת וכל שור
ושה שרוע וקלוט נדבה תעשה אותו כל אחד מאלו
ולנדר לא ירצה אחד מהם שאינו על ידו · וכת״כ
מנין לרבות כל הפסולין שבשור ושה ת״ל ושור ושה
שרוע וקלוט לרבות כל הפסולין שבשור ושה וכלום
רז״ל עד ככלל נדבה תעשה אותו שהוא יעשה לבד״ה
לכל אשר ירצה אבל לא הקדישוהו שמקדישים אותם
לבדק הבית עובר בעשה ·· אותו ואת בנו
שהוא בנקבה שאסור לשחוט האם והבן או הבת ואחר
שהוא בזכרים ומותר לשחוט האב והבן ולרש״י פוסק
הרב הלכה כדברי האומ׳ אין חוששין לזרע האב ·
וכן דעת הנק״ם והוא הנכון כגמ׳ בדין אותו ואת
בנו · אבל לדקדק הכתו׳ כשאומר הנקבה מאוד לקרוא
אותה פרה · ואע״פ כאשר יהיה שיאמר הכתו׳ ופרה או
כשבה אותה ואת בנה אלא מפני שהוזכר שור או
כשב או עז כי יולד והזכיר האם והבן והיה שבעת
ימים תחת אמו אמר כי במינים הנזכרים הכתוב שהם
שור ושה עד מעשה אחרת נאם כי אותו ואת בנו

הנזכרים לא ישחטו ביום אחד ·· **וטעם**
ושמרתם מצותי בכאן הזהיר את
ישראל לשמור המצות שהזכיר בקרבנות במומין ו
ובמחוסרי זמן קודם שבעה ויום שנשחט האם
ולעשות הזבחים והתודה ולשחטם לרצון ויכלול כל
המצות שם וככה הזהיר כן למעלה בחקים ו
ובמשפטים ושמרתם את כל חקותי ואת משפטי
ואמ׳ ולא תחללו את שם קדשי להיות בכם מכל
וזכה משחית לא׳ כמו שאמ׳ בבני אהרן ולא יחללו
את שם קדשי שהזהיר בקרבנות מן הטומאה או
המומין · וטעם ונקדשתי בתוך בני
ישראל · על דעת רבותי׳ מצות עשה שנקדש את
שמו במצות להרג עליהן ולא נעבור · וזה טעם
המוציא אתכם מארץ מצרים להיות לכם לאלהים
שהוא טעם יכלול כל המצות שראוי לקדש שמו ב׳
בכלן בעבור שהוצאנו עבדיו אשר גאלם ממצרים ·

דבר אל בני ישראל · אין לבקש
עסק בענין המועדות יותר
מאשר לישראל בהם ע״כ לא הוזכר בפרש׳ הזאת
אהרן ובניו רק בני ישראל שילמדו כלם כאחד כי לא
פירש קרבנות המוספין בפרש׳ הזאת אבל הזכיר
המועדים כאן בתורת כהנים בעבור שהם ימי ה׳
קרבנות וירמוז אליהם כמו שאמ׳ והקרבתם אשה
לה׳ · ואמ׳ בסוף הפרש׳ אלה מועדי ה׳ אשר תקראו
אותם מקראי קדש להקריב אשה לה׳ וגו׳ · אבל לא
הוצרך לבאר המוספין שלא רצה שיכתב במס-
במדבר ואחרי שימנה בני הארץ כמו היום המפקודים
ועד לא תחלק הארץ באור המוספין כלם בפרש׳
פנחס שיעשו אותם בארץ מיד ולדורות · ועל כן
אמ׳ ביום הכפורים ויעש כאשר צוה ה׳ את משה
שעשה כן במדבר · והזכיר בפרשה הזאת כבש
העומר וכבשי העצרת כי ידוע שלא יקרבו אלא
בארץ שהם באים בגלל הלחם שאמ׳ כי כי תבאו אל
הארץ וקצרתם את קצירה וגו׳ · אבל הימים עצמן
שהקבן מיד והזכיר השבת במועדי ה׳ אשר תקראו

אותם מקראי קדש שגם הוא יום מועד ונקרא
אותו מקרא קדש ואחר כן הבדיל אלה המועדות
ממנו ואמר אשר תקראו אותם במועדם כלומר באלה
זה יום מן השבוע שיבא בו כי השבת הקבוע הוא
בזמנו יבא לא נצטרך לקרא אותו במועדו ׃ ועל
דעתי אשר תקראו אותם במועדם רמז לעבורים
שתקראו אתם להם מועדים ׃ והנכון בעיני כי פי׳
אלה מועדי יי׳ אשר תקראו אותם מקראי קדש אלה
הם מועדי ׃ על הנזכרים למטה בפרשיות בחדש
הראשון וגו׳ ולכן חזר פעם אחרת אלה מועדי יי׳
בעבור שהפסיק בענין השבת והנה אמר אלה מועדי
יי׳ אשר תקראו אותם מקראי קדש במלאכ׳ עבוד׳
אבל השבת תשמרו לעשות אותה שבת שבתון מכל
מלאכה שבעבור כי יזהיר בשבת פעמים רבות ׃
וירמוז עוד בכאן כי גם בכלו באחד מן המועדים
לא תהיה לעשות בו אוכל נפש וכמהו אלה הדברי׳
אשר צוה יי׳ לעשות אותם על המשכן וכלל שיזהיר
בפרש׳ השבת ׃ והפסיק בשבת ששת ימים תעשה
מלאכה וגו׳ וחזר ואמר זה הדבר אשר צוה יי׳ קחו
מאתכם תרומה והיה המעשה הראשון כמו בעבור
שהפסיק בה הוצרך לחזור ולהתחיל בראשונה ׃
וראיה לזה הוא שלא הזכיר בשבת והקרבתם אשה
ליי׳ כאשר יזכיר בכל מועד ומועד ׃ ואמר בסוף הפרש׳
אלה מועדי יי׳ מקראי קדש להקריב אשה ליי׳ מלבד
שבתות יי׳ שאין השבתות בכלל מועדי יי׳ ׃ וראיה
עוד כי לא אמר בפרשה השניה וידבר יי׳ אל משה
לאמר כאשר עשה בכל מועד ומועד כי הדבור
הראשון הוא היה מצות המועדים אלא שהוסיף
קודם להם השבת לשלול ממנו דין המועדים לא
לא מצותו ותורותו ׃ ולכן לא אמר בו והקרבתם אשה
ליי׳ כאשר אמר במועדי׳ והזכירה בסוף עם הנדרים
והנדבות שלא הוזכרו כאן כאשר פירשתי וזה מדרש
חז״ל שאמרו מה ענין שבת אצל מועדו וכו׳ כי אין
השבת בכלל אלה מועדי יי׳ כלל רק שיזכו הכתוב להם
וטעם מקראי קדש שיהיו בום הוא כלשקרואי׳

ונאספים לקדש אותו כי מצוה היא על כל ישראל
להקהל בבית ה׳ ביום מועד לקדש היום בפרסום
בתפלה ובהלל לאל בכסות נקיה ולעשות אותו יום
משתה ושמחה וכמו שאמר בקבלה לכו אכלו משמנים
ושתו ממתקים ושלחו מנות לאין נכון לו כי קדוש היום
לאדונינו ואל תעצבו כי חדות יי׳ היא מעזכם ׃ והנה מקרא
קדש מלשון וקרואי העדה ואחרי כן יאכלו הקרואים
וכן על כל מכון הר ציון ועל מקראיה ׃ הם המקומות
שנקראים שם שיתקבצו בהם קרואי העדה ׃ ואונקלוס
עשאו מלשון אשר יקרא אתכם באחרית הימים
לשון מאורע בכל יום שיארע תעשו אותו קדוש ׃
ובעתו׳ אמרו אורעה במאכל ובמשתה ובכסות
נקיה כלו׳ שלא יהיה הקם אל דרכיהם אשר הימים
אבל תעשה להם מקרא של קדש לשמחם במאכל
ובמלבושים מאות לקדש וגם זה דעת אונקלוס ׃׃

מלאכת עבודה׳ אפי׳ מלאכות החשובות
לכם עבודה וצרך שיהיה א׳
חסרון כיס בבטלה שלהם כגון דבר האבד כן קבלתי
מתוך דקדוק כל אשר של מועד יקרא אותו במלאכ׳
עבודה וכו׳ לרש״י ׃ ואיננו נכון כלל כי מה טעם
שיאמר הכתוב לא תעשה מלאכת דבר האבד ויבא
שאר מלאכות מקו׳ ואכ׳ ראוי שיאמר אף בשבת כן
ועוד שאכ׳ הרי חול של מועד רמוז בתורה שמות
בדבר האבד והם אמרו לא מסרו הכתוב אלא לחכמי׳
שאין כתוב רמוז אי זו מלאכה אסורה ואי זו מלאכ׳
מותרת ׃ ולשון עבודה כולל הוא כל המלאכות
והשימוש שנ׳ עבד אדמתו ישבע לחם ענין שש שנ׳
ועבדת את אויבך ואינו משמש בשום מקום בדבר
האבד בלבד שאם לא תעשה היום לא תעשה למחר
אבל פי׳ מלאכת עבודה כל מלאכה שאיננה לאוכל
נפש כענין שנאמר ששת ימים תעבוד ועשית כל
מלאכתך ׃ ובכל עבודה בשדה ׃ ונעבדתם ונזרעתם
והנה היא עבד אדמה והמלאכה שהיא באוכל נפש
מלאכת הנאה לא מלאכת עבודה וזה מתבאר בתור׳
כי בחג המצות אמר התורה כל מלאכה לא יעשה בהם

הותר לנפש אך אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו
יעשה לכם ובשאר כל ימים טובים יקשה ויאמר כל
מלאכ׳ עבודה לא תעשו לאסור כל מלאכה שאינה
אוכל נפש ולהודיע שאוכל נפש מותר בהם ולא יאמר
הכתוב לגמרי באחד מכל שאר ימים טובים כל מלאכ׳
ולא יפרש בהם היתר מלאכת אוכל נפש כי מלאכת
עבודה ילמד על זה אבל בפרשת כל הבכור בחג
המצות אמר וביום השביעי עצרת לה׳ אלהיך לא תעשה
מלאכה · והטעם מפני שהכתוב התיר בו בפי׳ אוכל
נפש ולא הוצרך לומר כל מלאכת עבודה · והזכיר
מלאכה סתם ולא אמר כל מלאכה כמו שבא בשבת
ויום הכפורים כי הכוונה לא תעשה מלאכה אשר
הותרה לך עליה · וכת׳ רבי׳ חננאל כל מלאכת עבודה
מגיד שאינו מותר אלא במלאכת אוכל נפש כדכתי׳
בענין הזה במקום אחר וביום הראשון מקרא קדש
יהיה לכם כל מלאכה לא תעשו ומפני שמוזכר שם
כל מלאכה הוצרך לפרש אך אשר יאכל לכל נפש
הוא לבדו יעשה לכם · פי׳ מלאכת עבודה מלאכה
המשתמרת לעבודת קרקע כגון זריעה וקצירה ואפיל
ותפירה ומוכח בכן · אבל אוכל נפש אינה מלאכת
עבודה וכו׳ וזה לשונו ז״ל · והברייתא שבת״כ כך היא
שנויה בנוסחאות המדוקדקות כל מלאכה לא תעשו
הרי זה בא ללמד על ימי מועד שהן אסורין במלאכ׳
יכול יהו אסורין בכל מלאכת עבודה ת״ל הוא הוא
אסור בכל מלאכת עבודה · ואין ימי מועד אסורין
בכל מלאכת עבודה דברי ר׳ יוסי הגלילי ר׳ עקיבא
או׳ מה ת״ל אלה מועדי ה׳ אשר תקראו אותם מקראי
קדש אלו ימי מועד שהן אסורין בעשית מלאכה יכו׳
יהו אסורין בכל מלאכ׳ עבודה ת״ל הוא כו׳ ופירוש
ר׳ יוסי הגלילי דורש לא תעשו אלה מועדי ה׳ וגו׳ עוד
שהכתוב אוסר עשיה במועדי ה׳ כלם יכול יהו שוין
כלם באסור ויאסרו בכל מלאכת עבודה׳ בראשון
ושביעי ובכלם כל מלאכת עבודה לא תעשו אלא
מועדי ה׳ שהמקרא כדרש לפניו ולפני פניו מעט
הכתוב עצרת היא כל מלאכת עבודה לא תעשו׳

שמיני עצר בכל מלאכת עבודה ולא חולו של מועד
עצר כמותו בכל מלאכת עבודה אלא במלאכ׳ לבד
שאמ׳ לא תעשו ולא הוזכרה הכתוב ולא רמזו לה כלל
ומסרה לחכמים ולפי גרס׳ רש״י נ״ל כך מתפרשת
והבריית׳ הזו היא ששנויה במס׳ חגיגה דקת׳ כל מלאכ׳
עבודה לא תעשו למד על חולו של מועד שאסור ב׳
בעשיית מלאכה דברי ר׳ יוסי הגלילי׳ ר׳ עקיבא או׳
וכו׳ · ושם שנו עוד מה שביעי עצר אף ששי עצר
או מה שביעי עצר בכל מלאכ׳ אף ששי עצר בכל
מלאכה ת״ל השביעי שביעי עצר בכל מלאכה ואין
הששי עצר בכל מלאכה שלא מסרן הכתוב אלא
לחכמים וכו׳ · ושם שנו בגמ׳ בכל מלאכה ושם בת״כ בכל
מלאכת עבודה שתפסו להם במדרש לשון הכתוב
שאין לומ׳ בי״ט בכל מלאכה אלא בכל מלאכת עבוד׳
ושניהם לדבר אחד נתכוונו שי״ט אסור בכל מלאכ׳
עבודה וחולו של מועד אינו אסור בכל מלאכת
עבודה אבל אסור הוא בכל מלאכה שלא נתפרשה
ומסרה הכתוב לחכמים · ובסיפרי ר׳ ישמעאל אומ׳
לפי שלא למדנו שימי מועד אסורין במלאכה ת״ל
ששת ימים תאכל מצות וביום השביעי עצרת מה
שביעי עצר אף ששי עצר או מה שביעי עצר ב׳
בכל מלאכ׳ אף ששי עצר בכל מלאכה ת״ל השביעי
השביעי עצר בכל מלאכה וכו׳ · וגם זה כפי השיטה
שאמרנו הרי הארכנו בענין הברייתות השנויות
בענין הזה כדי להעלות דברי רבותי׳ עם הפירוש
הברור והנכון שאמרנו בכתובים הללו · ועם כל
זה מצאתי קושיא על דברינו מברית׳ ששנויה שם
בספרי כל מלאכת עבודה לא תעשו מגיד שאסור
בעשיית מלאכה ומנין להתיר בו אוכל נפש נאמר
כאן מקרא קדש ונאמ׳ להלן מקרא קדש מה להלן
להתיר בו אוכל נפש אף כאן להתיר בו אוכל נפש׳
ונראה כי עבודה אצל רז״ל טורח ועמל שאדם עובד
בו לאחר מלשון עבודת עבד · עבד עבדים יהיה
לאחיו׳ עבדו את כדרלעומר · וכן עבודת עבודה
ועבודת משא· עבודת כל טורח שבאהל · ועבודת

192

מצה בכתף. ואם כן יהיה באפשר שיהיו מלאכות
נקלות שאדם עושה להכנת עצמו מותרות אע״פ
שאינן אוכל נפש ושיהיה אוכל נפ׳ מרובה שהשמים
שבה הם לבד אסור. וע״כ שם מה שהותר הוא
הוא לאוכ׳ נפש עד שהתיר כל אוכל נפ׳ אפי׳ בטורח
ונאסר כל שאר המלאכו׳ שאפי׳ הקלו׳ שבהן מלאכ׳
עבודה מיקרו הל׳ מקרא קדש לנ״ש ששם בא כל
מלאכה לאיסור וכל אוכל נפש להיתר. וראיתי עוד
במשנה תורה דקרא אך אשר יאכל לכל נפש כל אוכל
נפש דוחה י״ט ואין כל עבודה דוחה י״ט ויצא מקצת
אוכל נפש דוחה את השבת וקרין מתן. ומה אם
במקום שאין כל העבודה דוחה את י״ט כל אוכל
נפש דוחה את י״ט מקום שמקצת עבודה דוחה
את השבת אינו דין שיצא מקצת אוכל נפש דוחה
את השבת ת״ל אך אשר יאכל מקצת עבודה דוחה
את השבת ואין מקצת אוכל נפש דוחה את השבת
ופי׳ מקצת עבודה כגון אוכלת קיום תמידין ומוספי׳
ואין כל עבודה דוחה י״ט נדרים ונדבות או עולת
נדבה. אבל מקצת אוכל נפש לא נתברר לי פירושו
אם שירמוז למה שאמרו שהבא בטורח גדול
כדומה לעבודה יהיה בכלל איסור והבא בנקל
כמנהגו של אדם לעצמו יהיה המותר או מקצת
כדי חייו ומקצת תבשילין מרובין להתענג. והכל
במלאכת עבודה שהוא להתיר אוכל נפש ..

והקרבתם אשה לה׳ שבעת ימים. ירצה שיהיו כל
שבעת הימים חג להקריב אשה לה׳ לא להאסר ב׳
במלאכה בראשון ובשביעי ולא פי׳ האשה כי עוד
עתיד לזוכרו בפרש׳ מיוחדת לכל אשי המועדים
כאשר רבה שינהגו בהן וכפי מה שפירשנו. ומדרש
רז״ל עוד שהקריב בהן אשה מה׳ אע״פ שאין לו כל
המוספין שלמים ונכון הוא ..

דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם כי תבאו אל ה
הארץ. בעבור שיהיה כאן בכל אחד מן המועדי׳
מצוה חדשה מלבד השבתון ומקרא קדש התחיל
בכל מועד פרשה בפני עצמה שיזכיר בה דבר אל
בני ישראל ומפני שחג השבועות וזמנו תלוי בעומר
אמר הכל בפרש׳ אחת. ובעבור שיום הזכרון ויום
הכפורים בחדש אחד ושניהם מענין אחד בדין לפ׳
התשובה וכפרת העונות. לא אמר ביום הכפורים
דבר אל בני ישראל כי יפסוק לו בדבור הראשון ועש׳
מהם שתי פרשיות שהם שתי ענינים שונים ..

ממחרת השבת. השבת יום פסח הכהן מאחר
יום טוב הראשון של פסח
שאם אתה אומר שבת בראשית אי אתה יודע אי
זהו לרש״י. ובאמת שזו גדולה שבראיות הנזכר׳
כי מה טעם שיאמר הכתוב כי תבאו אל הארץ ו׳
וקצרתם את קצירה תביאו את העומר ממחרת
השבת כי יש במשמע שבאו זה וזמן מן השנה
שבאו לארץ ונקשר הקצירה ינוף הכהן העומר מ׳
ממחרת השבת הראשונה שתהיה אחרי בואתם
לארץ. והנה אין לחג השבועות זמן שנמנה ממנו
ועוד על הדרך הזה לא נדע בשום הבאות אחרי
כן מתי נחל לספור רק מיום החל חרמש בקמה
כפי דעתם ואלה דברי תהו אבל אם יהיה ממחרת
השבת יום טוב כפי הקבלה דעתים יבא הענין כ׳
כמוגן כי עם הכתוב הזה שנעשה בחדש הראשו׳
חג המצות שבעת ימים ויום הראשון שבתון ו׳
ויום השביעי שבתון כל מלאכת עבודה לא יעשה
ואחרי כן אמר כי כאשר נבא אל הארץ נמנה
ממחרת השבת הזאת הנזכרת עומר התנופה
והיא השבת הראשונה הנזכרת בזה ולמד שלא י׳
ינהג העומר במדבר ובחוצה לארץ אבל ממחרת
השבת השמשית ושבע שבתות לא יתכן לפרש
אותם יום טוב אבל אמר כן אונקלוס לשון שבוע.
ואם כן יהיו שתי לשונות בפסוק אחד. והמפרשי׳
אמרו כי הוא דרך צחות. כמו רוכבים על שלשים
עירים ושלשים עירים להם ובמקום אחד פי׳ שבוע
שבועות וכנגדי השבת עם יורני השבת שבוע וכן
מתי יעבור החדש והשברה שבר והשבת ונפתחה
בר כי בעבור שיש בכל שבעה ימים שבת אחד.

וחשבון הימים ממנו יקרא שבוע אחד שבת אחת
וזה לשון ידוע ומורגל בדברי רבותינו שבעתים
השבת בתי דינין יושבין בעיירות · ויתכן שיהיה כל
השבת הנזכר בפרש׳ שבוע ויהיה טעם ממחרת
השבת עמ׳ כי בזה הנפת העומר יתחיל לעשות
השבוע במנין א״כ יהיה היום ההוא מחר׳ השבוע
שעבר כאלו אמ׳ יהיה יום התנופה מחרת השבוע
הימים שעברו׳ והראשון לשבועו׳ שיספר עד שישל׳
שבע שבתות ובעבור שהזכיר ובחמש׳ עשר יום אמ׳
שיניף את העומר ממחרת השבוע הנזכר ויספר
ממנו שבע שבתות ואין למחות בזה יד כי לא הזכי׳
ממנו רק בין הערבים ·· וטעם תמימות
תהיינה · כי השבת עם ששת ימים תקרא שבת
שלימה · ופי׳ ממחרת השבת כמו במחרת וכן עד
ממחרת השבת השביעית תספרו · וכן בזה היום
יאכל וממחרת · ואמרו כי לא יבא שת במלרע
מחר ומחרת ויהי ממחרת וישב משה לשפוט את
העם · ויעש י״י את הדבר הזה ממחרת וכן כלם ··
וטעם והבאתם את הקציר · שלא תקצרו
בארץ קציר עד שתקצרו העומר ותביאו אותו
ראשית קצירכם אל הכהן וכן מהחל חרמש בקמה
תחל לספר מהחל לרדת חרמש בזה קמה כי אסור
להניף חרמש על הקמה עד יום שתחל לספור ··
וטעם וספרתם לכם כמו ולקחתם לכם שתהא
ספירה ולקיחה לכל אחד ואחד שימנה בפיו ויזכר
חשבונו כאשר קבלו רבותי׳ ואין כן וספר לו וספרת
לך דומה שהרי אם רצו עומדין בטורייתן ת״א שלא
ישכיחוהו · וכן וספרת לך דיובל שהזכיר במספר לא
תשכח · ובה״ג וספרת לך ב״ד ולא ידעתי אם עמ׳
שיהיו ב״ד הגדול חייבין לספור שנים ושבועו׳ בראש
כל שנה ולכך עשים כמו שנעשה בספור העומ׳
או עמ׳ שיזכרו ב״ד במנין ויקדשו את שנת החמשי׳
שנה · והנה מספר הימים מיום התנופה עד יום
מקרא קדש כמספר השנים משנת השמטה עד
היובל והטעם בהם אחד על כן תספרו חמשים יום

שיספר שבע שבתות מ״ט יום ויקדש יום החמשי׳
הנספר בדרך כמו שנת היובל · וזה טעם תמימות
שתהיינה מכוונות לא פחות ולא יותר כטעם תמימי׳
יהיו שהיתר כמו החסר אינם תמים · והנה טעם
הפרש׳ שיתחיל לספור בתחלת קציר שעורים ויביא
ראשית קצירו כדמות מנחה לשם ויקריב עמו קרב׳
וישלים מספרו בתחלת קציר חטים כעלות גדיש בעת
ויביא ממנו סולת חטים מנחה לשם ויביא קרבן
עמו ולכך הזכיר הקרבנות הנ״ל בפרש׳ כי הם בכלל
המנחות שהם העקר בחג הזה ולא הזכיר המוספי׳
בהם כאשר לא הזכירם בשאר המועדים ··
וטעם מנחה חדשה · שלא יובא בית י״י מנחה עד
שיביאו זאת כמו שפירשו רבותי׳ והוצרך עמ׳ חקת
עולם לדורותיכם בכל מושבותיכם באיסור החדש
ובשבתת יום השבועות · מפני שהוא תלוי בהנפת
העומר ובמנחה חדש׳ עמ׳ שאפי׳ אחרי גלותכם חוצ׳
לארץ שאין עומר ומנחה יעשה בהם כי החדש אסו׳
מן התורה בכל מקום ולא הוצרך להזכיר כן בזה
הזכרון וכן בחג הסוכות לא הזכיר בכל מושבותיכ׳
והזכיר כן ביום הכפורים כי בעבור שתלה כפרתם
בקרבנות כאשר הזכיר בפר׳ אחרי מות אמ׳ כאן
כי אסורו הוא בכל מקום כי יום כפורי׳ הוא לכפר
עליכם בענוי ובשבתת המלאכה · ואין הקרבנות
מעכבין כפרה ממנו וכלא הזכיר כאן בחג המצות
חקת עולם לדורותיכם בכל מושבותיכם אבל בפרש׳
החדש הזה לכם הזכיר כן מפני שתלה שם הדבר
בפסח על מצות ומרורים יאכלוהו · הוצרך לומר
שיהיה חוקת עולם בכל מושבותיכם · והזכיר בשבת
בכל מושבותיכם · והטעם מפני שהותרה מלאכה
במקדש בתמידין ובמוספין אמר שיהיו באיסור
בכל מושבותיהם כי לא נא׳ בו חקת עולם לדורותיכם
בכל מושבותיכם כי אינם ת״ח עמ׳ בכל מושבותיכם
לא בבית קדש · וכך אמרו במכלתא במושבות אי
אתה מדבר אבל אתה מדבר בבית המקדש · וכן
נא׳ חקת עולם לדורותיכם בכל מושבותיכם באסור

חלבו ודם כי הוא כאשר מפרש הקרבנות וכן אמרו
במ' קדושין מושבותיכם דכת' רחמ' בחלב ודם למה
לי סלק' דעתך הואיל ובענינא דקרבנות כתי' בזמן דאיכ'
קרבן אין בזמן דליכא קרבן לא קמ"ל. וכן אמרו
מושבותיכם דכת' רחמ' בשבת למה לי סלקא דעתך הואיל
ובענינא דמועדות כתי' תבעי קדוש ב"ד כמועדות
קמ"ל. והכלל כי לא יזכר בתורה בכלל המצות שהן
חובת הגוף רק מפני שהוא ענין ואין מושבותיכם
תמלא לנו התוספה כמו מכל מושבותיכם. אבל
טעמו מארץ מושבותיכם להוציא חוצה לארץ כמו
שבא כי תבאו אל ארץ מושבותיכם אשר אני נותן
לכם. וכך טעם כל הקרבנות הנזכר והיחיד באין
מן הארץ ויוצא לארץ חוץ מן העומר ושתי הלחם
ואפי' לדברי האומ' עומר בא מחוצה לארץ מודה
בשתי הלחם שאינם באין אלא מן הארץ..

חמץ תאפינה. עם הכתוב שתהיינה חמץ
לפי שהם תודה לשם כי הקצות הקציר
שמיר לנו והקרבן התודה יבא על לחם חמץ. ואולי
איסור החמץ מפני שירמוז אל מדת הדינים נקרא
חמץ כאשר יקרא היין אשר יקהה חומץ יין וחומץ
שכר והלשון כנוי מלשון מעשל וחומץ כי כנוי
מהם טעמים ולא יאכלו. וכן כי יתחמץ לבבי יכעס
ויאכל טעמו ממנו ובעבור שהקרבנות לרצון לשם
הנכבד לא יובאו מן הדברים אשר להם קיר החוק
לשמות הטבעים וכן לא יובאו מן הדברי' המתוקים
לגמרי כמו הדבש רק מן הדברים הממוצעים כאשר
אמרו בבריאת עולם שהקדימה רחמ' במדת הדין
ובראו והנה בחג שבועות שהוא יום מתן תורה
יבא הקרבן בדין התודה כי הוא יום העצר והמשל
יבין. וזה סוד מה שארז"ל לעתיד לבא כל הקרבנות
בטלין וקרבן התודה אינו בטל לעולם כי בו מתנה ורחמ'
כענין בשו"ת הנא..

ובקוצרכם את קציר ארצכם.
לרש"י חזר ושנה כאן לעבור עליהן בשני לאוין. ורא"
אמ' כי הטעם בעבור כי חג השבועות בכורי קציר
חטים הזכיר שלא תשכח מה שעליך לעשות בימי
הקציר. והנכון בעיני כי ובקוצרכם את קציר ארצכם
כמו לקציר הנזכר בראש הפרשה יאמר כי כשתבאו
אל הארץ וקצרתם את העומר ראשית קצירכם לא
תכלה פאת השדה הקוצר לצורך העומר ולא תלקט
הלקט. עומר שלא תדחה המצוה הזאת את הלאוין
הללו.. **יהיה** לכם שבתון. שיהיה יום
שבתה לנו בו. וארז"ל שבתון עשה
הוא. והנה העושה מלאכה ביום טוב עובר בלאו
ועשה והשובת בו מקיים עשה ועל דעתם המועדו'
כלם הוקשו זה לזה כי לא נאמ' שבתון בחג המצות
ולא בעצרת. ובמכלתא ראיתי בפרשת החדש
ושמרתם את היום הזה למה נאמ' והלא כבר נאמ'
כל מלאכה לא יעשה בהם אין לי אלא דברים שהם
משום מלאכה דברים שהם משום שבות מנין ת"ל
ושמרתם את היום הזה להביא דברים שהם משום
שבות יכול אף חולו של מועד יהא אסור משום
שבות ודין מנין ת"ל ביום הראשון שבתון. והנה
ידרשו שבתון לשבות בו לגמרי אפי' מדברים
שאינן מאבות מלאכות ותולדותיהן. אבל לא נתברר
לנו זה שיהא המאמר שהיא אסמכתא מה טעם שאמרו
לשון הזה כי שבות בלשונם כאומר לשבות על של
דבריהם והילך יתכן לומר שהן אסורים משום
שבות של דבריהם מפני שיהו אסורים מן הכתוב
ודרך אסמכתא לשבות שהן מן התורה לא שיאמרו
דבר זה שהוא מדברי סופרים מפני שהוא מן התורה אבל
היה לו לומר דברי' שאינן מלאכה מנין ת"ל שבתון. וכל
שהמדרש הזה לומר שנצטוינו מן התורה להיות לנו
מנוחה ביו"ט אפי' מדברים שאינן מלאכה לא שיטרח
כל היום למדוד התבואות ולשקול הפירות והמתנו'
ולמלא החביות יין ולפנות הכלים והאבנים מבית לבית
וממקום למקום ואם היתה עיר מוקפת ודלתות
ננעלות בלילה יהיו עומסים על החמורים ואף יין
וענבים ותאנים וכל משא יביאו ביו"ט ויהיה השוק מלא
לכל מקח וממכר ותהיה החנות פתוחה והחנוני מקיף

והשולחנים על שולחנם והזהובים לפניהם ויהיו הפ
פועלים משכימין למלאכתם ומשכירין עצמם בחול
לדברים אלו וכיוצא בהם והותרו הימים טובים ואפי׳
השבת עצמה שבכל זה אין בהם משום מלאכה ·
לכך אמרה תורה שבתון שיהיה יום שביתה ומנוח׳
לא יום טורח ועמל וזה פירו׳ טוב ויפה · ואחרי כן
ראיתי במכילתא אחריתי דר׳ שמעון בן יוחאי שסמו
בו לשון אחר אין לי אלא מלאכה שחייבין על מינה
חטאת מלאכה שאין חייבין על מינה חטאת מנין
שלא עולין באילן ולא רוכבין על גבי בהמה ולא שטי׳
על פני המים ולא מספקין ולא מטפחין ת״ל מלאכ׳
כל מלאכה אין לי אלא בגופו במעשה מנין אין מקדישי׳
ואין מעריכין ואין מחרימין ואין מגביהין תרומה
ומעשרות ת״ל שבתון שבות וכענין זה היא סמוכה
בת״כ גבי יום הכפורים · ואע״פ שאלו הברייתות חלוקות
בלשונן ובמדרשיהן שמא לדבר אחד נתכוונו להביא
אסמכתא לשבות דרבנן ומ״מ בין שיהיה פי׳ הבריית׳
הראשונה כמו שאמרנו או שהוא אסמכתא · אבל
פי׳ שבתון כך היא שתהיה לנו מנוחה מן הטורח ו
והעמל כמו שאמרנו והוא ענין קטן וטוב מאד ·
והנה הוזכרו המלאכות בשבת בלאו ועונש כרת
ומיתה והמקריבים והעמל בעשה הזה · וביו״ט המלאכ׳
בלאו והטורח בעשה · ומ״מ אמ׳ הנביא מעשות
דרכך ממצוא חפצך · וכן שבת שבתון יהיה לארץ
שבת של מנוחה שלא יחרוש ולא יעבוד אותה כלל
וזהו מה שדרשו שאין בחולו של מועד משום שבת
וזהו מן התו׳ שלו מדבריהם כל דבר שאינו עושה
אינו אומ׳ לבני ועושה שאינו בשבו׳ דאמרי׳ החמירו
ט״ **זכרון** תרועה · פסוקי זכרון ופסוקי
שופרו׳ לזכור להם עקידת יצחק
שקרב תחתיו איל לרש״י · והיה צריך להביא גם
פסוקי המלכות מן המדרש שלא יתכן שיזכיר
הכתו׳ פסוקי זכרונות ושופרות ולא יזכיר המלכו׳
וכבר דרשו אותם מפסו׳ והיו לכם לזכרון לפני אלהיכם
שאין ת״ל אני ה׳ אלהיכם ומה ת״ל אני ה׳ אלהיכם אלא

זה בנין אב לכל מקום שהוא אומר זכרונות אתה
סומך להם את המלכות כדאיתא בת״כ ובגמ׳ ר״ה
אבל כל זה אסמכתא מדבריהם ומפני׳ אמרו הולכי׳
למקום שתוקעין ואין הולכין למקום שמברכין פשיט׳
הא דאורייתא והא דרבנן · לא צריכא דאע״ג דהא
ודאי והא ספק אבל זכרון תרועה כמו יום תרועה
יהיה לכם · יאמר שנריע בו ביום הזה ויהיה לנו לזכרו׳
לפני השם כמו שנא׳ להלן והתקעתם בחצוצרות והיו
לכם לזכרון לפני אלהיכם · ובעבור שאמר שם וביום
שמחתכם ובמועדיכם ובראשי חדשיכם ותקעתם
בחצוצרות על עולותיכם ועל זבחי שלמיכם · וכאן
צוה בתרועה שתהיה במועד הזה בלבד ואחר כך
אמרו והקרבתם אשה לה׳ הנה התרועה הזאת
אינה התרועה היא שהיא בחצוצרות על הקרבן
וזאת אינה על הקרבן אבל היא חובה בכל ישראל
והיא בשופר כי לא צוה עדיין לעשות חצוצרות
וסתם כל תרועה בשופר היא כמו שנא׳ והעברת
שופר תרועה · ולא פי׳ הכתוב טעם המצוה הזאת
למה התרועה ולמה נצטרך זכרון לפני השם ב
ביום הזה יותר משאר הימים ולמה יצוה להיות בו
מקרא קדש כלל · אבל מפני שהוא בחדשו של יום
הכפורים בר״ה קודם כפרה שבו יהיה דין לפניו
ית׳ כי בו ידין עמים בר״ה ישב לכסא שופט צדק
ואחר כן בעשרת הימים ישא לפשע עבדיו כרמוז
בכתוב הענין כאשר מודע בישראל מפי הנביאים ו
ואבות קדושים · וע״ד האמת תרועה היא שעמד׳
לאבותינו ולפי שנא׳ אשרי העם יודעי תרועה כענ׳
שכתוב תרועת מלחמה כי השם איש מלחמה · אך
יום תרועה יהיה לכם שיהיה היום שלנו לתרועה · וכן
זכרון תרועה מקרא קדש שיהיה הזכרון בתרועה
ולפי׳ הוא מקרא קדש ולא הוצרך להזכיר שופר כי
השופר רמז ביום והתרועה בו והנה הוא יושב דין
ברחמי׳ לא תרועת מלחמה ומפני זה הזכיר הכתו׳
התרועה שכבר קבלו מן רז״ל וכל ישראל רואין
מזה רמז שכל תרועה פשוטה לפניה׳ ופשוטה

לאחריה · ולמה יזכר הכתוב התרועה ולא יזכר
התקיעות לא בראש השנה ולא ביום הכפורי' אבל
התקיעה היא הזכרון והיא השופר והתרועה
כשמה · ומפני שהיא לעולם מן הרחמים תקיעה
לפניה ולאחריה · ולפיכך אמר יודעי תרועה כי
בענין זה ירמוז כי תפארת עוזמו אתה · והנה זה
מתיחד כי הכל תלוי בתשובה · כי בר"ה מתיחד
במדת הדין ומנהיג עולמו · וביום הכפורי' במדת
רחמים והוא מאמרם מלך יושב על כסא דין וכו'
ראש השנה יום דין ברחמים · ויום הכפורים יום
רחמים בדין · ומן הענין שפירשתי תמצא טעם הכת'
במסעות תרועה יתקעו למסעיהם · ובהקהיל את
הקהל תתקעו ולא תריעו · כי במסעים כתי' ויסע
מלאך האלהים · וכתי' ויפוצו אויביך וינוסו משנאיך
מפניך · כטעם פני י"י בעושי רע · ובהקהיל את
הקהל שובה י"י רבבות אלפי ישראל · כטעם ויהי
בישורון מלך בהתאסף ראשי עם · ועשרת הימים
שבין ר"ה ויום הכפורי' ירמוז לעשרת הספירות כי
ביום הכפורי' יתעלה הכהן ויגבה י"י במשפט כידוע
בקבלה · וגם יש בזה אות בשמי' שהאדם הזה מול
מאזנים כי הם פלס ומאזני משפט לה' ··

אך בעשור לחדש · כל אכין ורקין שבתורה
מיעוטין · מכפר הוא על השבים ואינו מכפר על
שאינן שבים לשון רש"י מדברי רבותינו · ויתכן יהיה
טעם הכתוב כי בא לחדש יהיה לכם לעולם יום זכרון
תרועה שתהיו כלכם נזכרין לפניו אחריה למק' בתכ
בעשור לחדש הזה יום הכפורים והנה הוא כטעם
בלבד · וכן אם לא חטאתי אך הפעם · ולהבדיל אך
הפעם · וכן הרק אך במשה הבלבד במשה · וכן אך
בחמשה עשר יום לחדש השביעי · יאמר בלבד בזו יום
תחוגו את חג י"י שבעת ימים לא ביום שאינו חג
דוחה את השבת ובכך הוא תפרשו בכל המקומו'
כפי קבלת רז"ל · וכמוהו אך טרף טורף יוסף · שלא
נעשה בו דבר אחר לבד הטרף · וכמו היו בני ישר'
ובני יהודה אך עושים הרע בעיני י"י מנעוריהם

כי בני ישראל אך מכעיסים · שלא יעשו דבר אחר ·
ועל הפשט אך כמו אכן לאמת ענין אכן נודע
הדבר · אכן כאדם תמותון · אכ' בעשור לחדש יום
הכפורים הוא הבטחה באמתת הענין · יאמר בא
לחדש יום הדין אמנם בעשור לחדש יום הכפורים
על תענו את נפשותיכם וכל מלאכה לא תעשו · וכן
אך עצמי ובשרי אתה · אך ילך ישראל הוא · אך
טוב לישראל אלהים לברי לבב · וככה פי' אך את
שבתתי תשמורו הנה צויתי אתכם במלאכ' המשכ'
אכן את שבתתי תשמורו לעשות ולא יתפרשו לך
שבכך הוא אות השתלבם ··

בעצם היום הזה · אמרו המפרשים
שפירושו בגוף היום הזה · וכן ולחם וקלי וכרמל לא
תאכלו עד עצם היום הזה · עד גוף היום · וכן וכעצם
השמים לטוהר גוף השמים · ולא מצאתי פתר שירמוז
אל עצם היום וכבר כמו שאמרו רבותינו בפסוק
בעצם היום הזה בא נח · ובעצם היום הזה הוציא
י"י את צבאותיכם · כי כתיב בתשעה לחדש בערב
מערב עד ערב · וכן וקראתם בעצם היום הזה
מקרא קדש גם קשה בכלל · והנה לא הזכיר בעצם
היום בשבת ולא במועדים רק בחג השבועות וביו'
הכפורים · וכן באיסור החדש אמר עד עצם היום
הזה והכריח כטע' הדבר כי בעבור שאין בשבוע
מיום הביאכם את עומר התנופה תספרו חמשי'
יום ואמר והקרבתם מנחה חדשה · וממושבותיכם
תביאו · ובאמר הענין שהאריך לצות בקרבנות
הוצרך לומר וקראתם בעצם היום הזה וכו' · כי גוף
היום הוא קדוש ואסור בעשיי' מלאכה איננו תלוי
בעומר ולא בקרבנות · וכן ביום הכפורים מפני
שאינו ועניתם את נפשותיכם והקרבתם אשה לה'
וכפרשת אחרי מות תלה על הכפרה בקרבנות
ובעשור הימים לא מפני כן הוצרך לומ' וכל מלאכה
לא תעשו בגוף היום כי יום כפורים הוא בגופו לבד
עליכם מלבד כפרת הקרבנות · וכן עד עצם היו'
הזה דחדש עד גוף היום הזה · שהוא יום הבאכם

את קרבן אלהיכם   שאפי׳ לא הובא הקרבן המעשה
מקנה בנץ היום להיות החדש אסור לפניו ומותר
לאחריו · וזה טעם אמרו חקת עולם לדורותיכם
בכל מושבותיכם כמו שפירשתי · ומנחם עוד
שהוסיף הכתוב בעצם היום הזה בא נח וג״ו ויהי בעצם
היום הזה בעצמם שנזכרים לעתים מזומנים · אמר
בנח בעצם היום הזה בא נח · ויהי בעצם היום הזה
יצאו כל צבאות ה׳ מארץ מצרים וידבר ה׳ אל משה
בעצם היום הזה והטעם בזו מפני שיתכן שהכנים
נח בתיבה קודם לכן הרבה מן החיה והעוף · וכן
יתכן שיצאו מקצת ישראל ממצרים קודם לכן וכן
מקוא בגבור העומר וכן קודם ליום ההוא היתה
שאמר למשה רבינו בעלות ההר ובו ביום ההוא עלה
לכך פי׳ הכתוב בכלן שהיו בעצם היום ההוא · לא
שהותחלו בהם מתחלה ונשלמו עצמם בו ביום ההוא ·
רק הכל היה בעצם היום · וכן בעצם היום הזה
נמול אברהם וג״ו שנמולו עם רב בו ביום אחד להגיד
וריזות במצוה · וכן נראה לי עוד כי עצם כל דבר
כחו ותקפו כגון בלשון כחי ועצם ידי ·   עוז
ובעצמות וכוח ימות בעצם תומו בתקפו שלמותו
ובעבור שהעצמות מוסדות הגוף ותקפו נקראו
כן · והנה כעצם השמים לטוהר · שטהרת הדבר
שראו בגובה וחזקה כחוזק טוהר השמים · ולכך
יזכרו רבותי׳ הכוכבים עצם היום הזה כי הענין בהם
בעצמים לא כדבר אחר מוסף בהם שהוא הקרבנו׳
אשר יקריבו בהם · וכן אמר אונקלוס בכרן יומא הדין
בקרם של יום בגופו וכחו · ולשון וכל קרני רשעים
אגדע מגמתו והקרן ישעו כי בעבור שהקרן בקרנים
יקראו גוף הדבר קרנו · ובלשון חכמים משלם את
הקרן ואינו משלם את החומש · ויש גורסין בהג״ה
בכרן בכף וכל אחד כי בכחו קומתו וכבודו ויסתיימו
חכמים בכל לשון עכבה בכף כגון מלשון ולא
יעכבם כי ישמע ויאמרו מתקשט מן תכשיטין ·
ואמרו הרשמות כמשם מן יכרסמנה חזיר מיער ·
והנאמר במקומות הכוכבים בעצם היום הזה ג״כ

פירושו בכח היום ההוא שהם עצמם לא יעשו בו׳
אחד כמנהגם של עולם · לפיכך אמר כי כל החיים
וכל הבהמה וכל העוף וכל רומש על הארץ
נאספו בכח היום בגזרת הא׳ עליה כי פנו הוא עת
ורזו הוא הבנים וכן לא יאספו שם מאלו אף כבל׳
הגברים לבד מטף · ויצאו כאיש אחד מארץ מצרי׳
רק בכח היום הגבור עליו · כן מפי עליון וכן בעצ׳
משה רבינו להגיד כי בו ביום שנצטוה בשירה וכתב
אותה ולמדה את בני ישראל שימה בפיהם ויכל
לדבר כל הדברים האלה כגבור עליו שיעלה בכח היו׳
ההוא שהגזרה בו אל הר העברים · ואמר ואת
הברכה ועלה שם והוא עם ישראל שנים רבים אבל
נעשה בכחו ועצמו של יום וכן מילת של׳ איש בו׳
אחד בבית אברהם מאל׳ היא · ואמר יחזקאל הימים
ואבותם פשעו בי עד עצם היום להכעיס היום בכלל
ההוא · וכנגד עצם היום הזה דיחזקאל שהוא עד ועד
בכלל דיחזקאל כי נגף הדבר כחו ותקפו · ורבותי׳ דרשו
מלשון בעצם היום הזה דמועדי׳ עצמו של יום כלומר
מעת באת הכוכבים עד באתם של המחרת למעט
התוספת שלמדו להוסיף מחול על הקדש · ודרשו
בכח ביציאת מצרים בעצמו של יום בחצי היום ·
כדאיתא בספרי · וכתב רש״י עצרת היא · עצרתי
אתכם לפני כמלך שזימן את בניו לסעודה לכך
וכך ימים שהן שמנע וזמנם אמר בבקשה מכם
עכבו עמי יום אחד שקשה עלי פרידתכם לרש״י ·
ודברי אגדה הם שיקרא ככה · ועל דרך האמת
ששת ימים עשה ה׳ את השמים ואת הארץ וביום
השביעי הוא שבת ואין לו זוג וכנסת ישראל היא
בת זוגו שנאמר ואת הארץ   והנה היא שמינית
עצרת היא כי שם נעצר הכל והיא בת המערכת
שבעת ימים בקדושה לפניהם ולאחריהם כי כלם
קדושים ונקראים ה׳ ומנה מימים מ״ט יום והשבועות
שני עולם וקדם יום שמיני בשמיני של חג והימי׳
הספורים בנתים כחולו של מועד בין הראשון והיה
בחג והוא יום מתן תו׳ שקראוהו את אשו הגדולה

ודבריו שמעו מתוך קושיא ולכך יקראו חכמי' בכל
מקום חג השבועות עצרת כי הוא כמו שמיני
של חג שקראו הכתו' כן · וזה מאמרם שמיני רגל
בפני עצמו לענין פז"ר קש"ב והשמיני דראשון הוא
כי גם הוא אצלות הראשונים ואינם כאחדו שלהם
ולכך יזכר בפרשת כל הבכור ובאלה הדברים חג
המצות וחג השבועות וחג הסכות שבעת ימי' ולא
יזכר השמיני כי שם אמר יראה כל זכורך · והנה
זה מבואר·· **באספכם** את תבוא' הארץ שיהא חג שמש
זה בזמן אסיפה · מכאן שנצטוו לעבר השנ' שאם
אין העבור פעמי' שהוא באמצע הקיץ או החרף
לשון רש"י · ולשון ת"כ עבר השנים שתעשה את
החג באסיפת הפירות יכול באסיפת כל הפירות
ת"ל מגרנך ומיקבך · מגרנך לא כל גרנך ומיקבך
לא כל יקבך אי באספך מגרנך ומיקבך יכול
מקצת ת"ל באספכם את תבואת הארץ הא כיצד
השתדל לעבר את השנה שתעשה החג ברוב
אסיפת כל הפירות וכבר למדו העבור מאחרת
האביב אבל שם למד על האביב וכאן למד על
פירות האילן שכך שנו חכמים על שלשה דברים
מעברין את השנה על האביב ועל פירות האילן
ועל התקופה והנה העבור כלמד מכאן שהחג הוא
בזמן אסיפה אבל ענין פשט הכתוב שיאמר אלה
מועדי יי' אשר תקראו אותם כלם מקראי קדש
להקריב בכלם אשה ליי' אכן ביום חמשה עשר
לחדש השביעי הזה בעבור שהוא עת אספכם את
תבואת הארץ תחוגו את חג יי' שבעת ימי' והוסיף
לאמר בכאן ביום הראשון שבתון וביום השמיני
שבתון שתשבתו ותנוחו בהם כאשר פירשתי ואמ'
עוד שתוסיפו לשמוח לפני השם בלולב ואתרוג ז'
ימים כי הוא זמן שמחה שברך השם אותך בכל
תבואתך ובכל מעשה ידיך והיית אך שמח לפניו
וכי גם תחוגו את חג יי' שתחוגו לפניו לתת הודאה
לשמו על מעשיכם אוסף כי יבא ואמר וזוכר ואמ'

עוד וחגותם אותו חג ליי' לסמוך ט"ו בסכות תשבו
שבעת ימים · וטעמו וחגותם אותו עוד שבעת
ימים בשנה שתשבו בסכות · וכל האזרח בישראל
ישבו בהם עוד שיעשו חג שבעה בלולב · ושמחה
ובסכה · ומדרשו וחגותם אותו חג ליי' מה ת"ל לפי
שנא' שבעת ימים תחוג ליי' ט"ו יכול יטען חגיגה
כל שבעה ת"ל אותו וכו' בת"כ · **פרי** עץ הדר
שטעם עצו ופריו שוה · הדר באילנו
משנה לשנה והוא אתרוג לשון רש"י והם אסמכתות
שעשו רבותינו לקבלתם · ור' אברהם כת' והאמת
אמרו כי אין פרי עץ יותר הדר ממנו · ודרשו בו
הדר באילנו אסמכתא · והנכון בעיני כי האילן
הנקרא בלשון ארמי אתרוג נקרא שמו בלשון הקדש
הדר כי פי' אתרוג חמדה כדמתרגמי' נחמד למרא'
דמרגג למחזי לא תחמד לא תרוג ואמרי' ספר ארגג
בכסין · ולשון חמדה והדר שוים בטעם ונקרא העץ
והפרי בשם א' כי כן המנהג ברוב · תאנה · אגוז · זית ·
רימון וזולתם וכן זה שם הפרי והעץ שניהם בארמי'
אתרוג ובלשון הקדש הדר · ופי' וטו של מקרא
יאמר שנקח לנו פרי עץ הדר ונקח כפות תמרים
וענף עץ עבות וענף מערבי נחל והנה הם אחד
מכל מין כי כפות תמרים מחובר ט' ולקחתם לכם
שהם הרבים כי הלכה היא כדברי ר' עקיבא שאמר
כשם שלולב אחד ואתרוג אחד כך הדס אחת
וערבה אחת ולכך תרגם אונקלוס בכלם לשון רבי'
מחובר אל ולקחתם לכם · ובטעם המצוה הזאת
אמרו על דרך הפשט שהמינים האלו באי' לרצות על
המים · ועל דרך האמת פרי עץ הדר הוא הפרי
שם כוח התאוה והוא הפרי שחטא בו אדם הראשון
שנאמ' ותרא האשה כי טוב העץ למאכל וכי תאוה
הוא לעינים ונחמד העץ להשכיל ותקח מפריו ותאכל
והנה החטא בו לבדו ואנחנו נרצה לפניו עם שאר
המינין · וכפות תמרים הוא הראש הן האמצע
כפול ונשא על כלם · וענף עץ עבות רמז לשלשה
ספירות בבד אחת כענין שנא' מידי אביר יעקב ·

וערבי נחל כנגד שנאמר סולו לרוכב בערבות כי
יתעלה במדת הדין ובמדת הרחמים ומכאן תמצא
ותדע שאין האתרוג עומד באגדה והוא מעכב
בהם כי הוא כנגד העטרת שהוא רגל בפני עצמו
והשלמין דראשון והנה הם אחד בכח ולא אחד
בפעל. וכבר פירשתי טעם זה · והנה כל המפרשים
תמהו את חג הסכות הגדול שבעת ימים שבמעשה
בראשית והשימו להם השמיני חג עצרת כענין
שנאמר למנצח על השמינית · וגם באותם השבעה
תקחו בהם פרי עץ הדר והלולב באגודתו · ולכך
הקדים האתרוג אבל בהנענוע אין צריך כי הוא
עצמו הדר וזה טעם וחגותם אותו חג לה' שבעת
ימים בשנה · שתחוגו שבעת ימים עם השמיני
ענין סבוב והקפה מלשון וחוג שמים יתהלך ·
וכן ובמחוגה יתארהו · וכן המון חוגג · וכבר
רמזו רבותינו ז"ל הסוד הזה אמרו בויקרא רבה
פרי עץ הדר זה הקב"ה שנאמר הוד והדר לפניו ·
כפות תמרים זה הקב"ה שנאמר צדיק כתמר יפרח
וענף עץ עבות זה הקב"ה שנאמר והוא עומד בין
ההדסים אשר במצולה · וערבי נחל זה הקב"ה שנאמר
סולו לרוכב בערבות ביה שמו · ובמדרשו של ר'
נחוניא בן הקנה מאי פרי עץ הדר כדמתרגמינן
פרי אילנא אתרוגין ולולבין · ומאי הדר היינו הדר
הכל. והיינו הדר שיר השירים דכתיב בהו מי זאת
הנשקפה כמו שחר ונו' · ולמה נקרא שמו הדר
אל תקרי הדר אלא הדר זה אתרוג שהוא נפרד
מאגד הלולב ואין מצות לולב קיימת אלא כי והוא
אגד עם הכל. שעם כל אחד הוא ועם כלם יחד ·
ומאי לולב כנגד חוט השדרה · וענף עץ עבות ·
שענפיו חופין את כולו · משל לאדם שבזרועותיו
יגן על ראשו וענף לשמאל ענפות לימין כמראה עץ
באמצע. ולמה נאמר כי עץ שהוא סובב האילן ·
ומאי ערבי נחל על שם המקום שהם קשורים כי
שמו נחל דכתיב כל הנחלים הולכים אל הים ונו' ·
ומאי מהו יש מי אומר זה אתרוג ומנא לן דכל

הדר מהו השבעה איקרי נחל שנאמר וממתנה
נחליאל אל תקרי נחליאל אלא נחלי אל וכו' · והמדרש
הזה על דעת שלשה הדסים ושתי ערבות ולולב אחד
ואתרוג אחד והיא הלכה לדברי הגאונים והראשונים
כלם · אזרח · זה אזרח האזרח להוציא את הנשים
שלא תלמוד ממנו של חג המצות · לפיכך נאמר
כאן שצריך לרבות את הגרים לשון רש"י · ובת"כ
אזרח זה אזרח · האזרח להוציא את הנשים · כל
האזרח לרבות את הגרים ועבדים משוחררים ·
ופשוטו של מקרא על דרך הקבלה · מפני שאותה
הכתוב שם אות יהיה להם לנגד והאזרח האזרחי
ככם כגר יהיה לפני ה' לא יתכן להשיב ולהוסיף
בכל מקום כל האזרח והגר ואמר כל האזרח בשר
כאומר כל אשר הוא מישראל מגדולם ועד קטנם
לא יהיה די באחת מהבנה קטנה לגור בסכה והאחר
ישב בבתים אבל כלם ישבו בסכות ויתכן שיאמר
כל האזרח כל אשר באזרח רענן במשפט להוציא
מפרשי ימים והולכי על דרך ·· כי בסכות
הושבתי את בני ישראל ענני כבוד · לשון רש"י והוא
הנכון בשטת על דרך הפשט כי עם שידענו הדורות
את כל מעשה ה' הגדול אשר עשה עמהם להפליא
שסבבן אותם בענני כבוד כסכה כענין שנא' וברא
ה' על כל מכון הר ציון ועל מקראיה ענן יומם
ועשן ונוגה אש להבה כי על כל כבוד חופה · וסכה
תהיה לצל יומם מחורב ומפני שכבר פירש כי ענן
ה' עליהם יומם ועמוד האש לילה · אמר סתם כי
בסכות הושבתי את בני ישראל שעשיתי להם ענני
כבוד סכות להגן עליהם · והנה עם בתחלת ימיו
החורף נזכרון יציאת מצרים בחדשו ובמועדו ועם
בזכרון הנס הקיים הנעשה להם כל ימי עמידתם
במדבר בתחלת ימות הגשמים · ועל דעת האומר
סכות ממש עשו להם היה לעשותם בתחלת החרף
מפני הקור כמנהג הארצות ולכן אמר בהם בזמן
הזה והזכרון שידעו ויזכרו שהיו במדבר לא בבית
בבית ושב מושב לא מצאו ארבעים שנה והנם

היה עמהם לא חסרו דבר :· וטעם וידבר
משה את מועדי ה' אל בני ישראל כי הפרשיות של
מעלה אמורות לאהרן ובניו ומשה ידבר בהם אל
אהרן ואל בניו · וטעמים יזהיר אחריהם גם בני
ישראל כמו שאמר בפרשת המומין וידבר משה
אל אהרן ואל בניו ואל כל בני ישראל כי אעפ"י שלא
נצטוה אלא דבר אל אהרן איש מזרעך לאחר
להזהיר כל' של ישראל על כך · ואולי הטעם מפני
שאדם מכסה על מומיו ואין הכהן חפץ עד ל'
להפסל מן העבודה כי בושת הוא לו וכלימה · על
כן יזהיר כל' בענין הזה אבל בכאן אמר שדבר את
מועדי ה' אל כל בני ישראל לכלם כאחד לא ייחד
בהם בני אהרן · והטעם מפני שהאזהרה שוה
בכלם כי עקר הפרשיות לשבות בשבתות ובמועדי'
ולקרותם מקראי קדש ולא נזכר בהם מן הקרבנות
לבד קרבן העומר ושתי הלחם שהם מן הנדרים
ובפרשת עקר הקרבנות של יום הכפורים אמר
דבר אל אהרן אחיך · ורבותי' דרשו כי וידבר משה
את מועדי ה' אל בני ישראל מלמד שהיה משה אומר
לישראל הלכות פסח בפסח והלכות עצרת בעצר'
הלכות חג בחג כלשון שהוא שומעה בלשון שהוא
אומר להם כל הפרשיות · ואפשר גם הוא נתכוון
לזה שאמר ומלת משה יתן סדר מועדיה' לאל כל
בני ישראל ומפני ונראה שדעת' לרמוז שלמדם
סדר המועדות בתקון העבור המסור לו על פה
בסיני ונרמז באשר תקראו אותם מקראי קדש
הוא למדם על פה כל הסדר המקובל בסוד העבור

צו את בני ישראל · זו פרש' מצות הנרות
ופרש' ואחר כך פרשה לא נאמרה אלא
על סדר מלאכת המשכן לפרש צורך המנור' וכך
משמעה ואחר שוב לצות בני ישראל בכך לר"שי
ואינו נכון בעיני שאין הפרשה הזאת סמוכה
לפרש' המנורה וכבר נאמר ויעל את הנרות לפני
ה' כאשר צוה ה' את משה והנה המנוה והמעשה
מוכרים ונעשים כבר אבל צורך הפרשה הזו לשני

דברים שאם צוה ויקחו אליך שמן זית זך :·
מאת בני ישראל · כלו' מאת כל איש אשר נמצא
אתו שמן זית זך כתית למאור עם שאר תרומת
המשכן וכן עשו כמו שנאמר והנשיאים הביאו את
השהם ואת השמן למאור ואעפ"י שאמר שם חקת
עולם לדורותיכם הוא על ההדלקה · ועכשיו צוה
השמן הזה שהביאו הנשיאים נדבה · וצוה שיקחו
בני ישראל משל צבור לדורותם שמן כתית למאור
כשמן הראשון כטעם ויקחו אליך פרה אדומה
שיבקשו אותה ויביאוה הצבור · ופה עוד לא אמר
אלא יערוך אותו אהרן ובניו והיה במשמע עד
המנורה או בלא המנורה אם השבר או התחבר כאש'
היה בבונם מן המעלה ועכשיו אמר בפירוש על כל
המנורה הטהורה שלא ידליקו אלא על מנור' טהור
ומדרש רבותינו על המנורה הטהורה על טהרה
של מנורה שלא ימרקום בקסמים ובגבורות :·
יערוך את הנרות לפני ה' שלא יתקן מבחוץ ויכניס
תמיד אף בשבת תמיד אף בטומאה :·

והיתה לאהרן ולבניו · המנחה הזאת
שכל דבר הבא מן התמאה בכלל
מנחה הוא · ואולי יאמר על הלחם לשון רש"י ·
ויתכן כי והיתה על כל אחת מן המערכות · ועל
הלחם והיתה לאהרן ולבניו ברית עולם כדרך
בריתי היתה אתו החיים והשלום :· ויצא
בן אשה ישראלית · טעמו ויצא בתוך בני ישראל
וכן ויצא בתוך העיר כי יצא מעשה או ממקום
מושבו אל תוך המחנה וכך יצא זה ממקומו או מאהלו
ובא בתוך העם ויבא שם · וטעם במחנה כי היתה
המריבה במחנה ושם נתן רבו והפשו בו ויביאו אותו
אל משה מהחלה · וטעם הזכיר זה בכאן כדברי
האומר מפרשה של מעלה יצא כי חטא בפתיו
על אודותיו האיש הישראלי ויבא שפטם ויחר אפו
וקלל במלכו · וטעם בן הישראלית ואיש הישראלי
לדורות כי קונה הבא על בת ישראל הולד אינו ישראלי
ואעפ"י שפסקו כהגמ' שגוי הבא על בת ישראל הולד

כשר שנתפתתה מן בא״ש איש קרי אמרו מוקמינן
הולד ע״מ שהוא פגום לכהונה וכ״ש שאינו ישראלי
בשמו לענין היחס בדגלים ובנחלת הארץ לשמו׳
מטות אבותם כתוב בהם · ומה שאמרו בת״כ בתוך
בני ישראל מלמד שנתגייר אינו שיצטרך לגרות אף
כל ישראל שנכנסו לברית במילה וטבילה והרצאת
דמים בשעת מתן תורה אבל נתכוונו לומר שהלך
אחר אמו ונדבק בישראל וזה טעם בתוך בני ישראל
שהיה עמהם ולא רצה ללכת אחרי אביו להיות
מצרי · וכן מה שאמר שם בת״כ אעפ״י שלא היו
ממזרים באותה שעה הוא היה כממזר כדברי
יחיד היא שניה והלכה הולד כשר · והקשתי אני
מה טעם הגרות מצרי שהיה קודם מתן התורה
והיה מסתפק לילך אחר הזכר ממה שאמרו
באומות הלך אחר הזכר וכאשר נולד זה לא מלו
אותו מה מצרי היה כדינו אבל כשגדל נתגייר לדעת
ונמול ואין לדעתי כך כי מעת שבאו אברהם בברית
מילה היו ישראל ובניהם לא יתיחסו וכמו שאמרו
בגטין ודילמא ישראל משומד שאני · והוא הדבר אם
לאחר מתן תורה שהוא הבא על בת אברהם מחייבים
לומר הוא ואין לו בה קדושין היא מקום טהרה
לאומות להכשיר את הולד להיות כמוה לא כל שכן
קודם התורה שהבא מטהרת הולד להיות כמוה
להיות במילה בזרע של אברהם ויהא מכלל בני
ישראל · אין נפש תחת נפש · בבהמה מיירי שיצטרך
להרוג לו בהמה כבהמתו אבל שישלם לו דמים
כשווי הנזק אשר עשה לו וכן שבר תחת שבר שן
תחת שן על דעת רבותינו ·· **ובני** ישראל עשו
כאשר צוה יי׳ את משה · אף לסמיכה
אף לדחייה אף להשליך אף ללא תלין נבלתו על
העץ ה״כ · ולא אמר כפשוטו מה עשו מצות היום
והלא המספר הזה בחוצה ואינו נכון שיהיה כתו׳
על העתיד · ופשוטו ויגרמו אותו אבן · מה עשו בני
ישראל המצוה אשר צוה השם את משה מה כן יכפל
בכל השומרי׳ מצות השם כמו שנא׳ בפרש׳ הפסח

וכמו שנאמר בפרשת הפקודים ויעשו בני ישראל
ככל אשר צוה יי׳ את משה כן עשו · וכן במצות
הנשיאים ויעש משה כאשר צוה יי׳ אותו כן עשו׳
והכוון בשנו בכאן ממה שפרט בתחלה הסקילה
ואחרי כן חזר ע״מ ובני ישראל עשו מה טעם הכתו׳
לאמר מה כאשר דבר משה אל בני ישראל הוציאו
מיד הינקו ורגמו אותו ועשו כן כל בני ישראל
לשמור ולעשות ככל אשר צוה יי׳ את משה ולא
לשנאת בן המצרי שנצה עם הישראלי אלא לבער
הפגום מתוכם ··

סדר בהר סיני

מה ענין שמיטה לענין הר סיני והלא כל המצות
נאמרו מסיני אלא מה שמיטה נאמרו כללותיה
ופרטיה ודקדוקיה מסיני אף כלן נאמרו כללותיהן
ופרטיהן ודקדוקיהן מסיני פרש״י בת״כ ונרא׳
שכך פירושו לפי שלא מצינו שמיטת קרקעות
שנשנית בערבות מואב למדנו שכללותיה ופרטיה
כלן נאמרו מסיני ובא הכתוב ולמד כאן על כל דבר
ודבר שנדבר למשה בסיני שמסיני היו כללותיהן
ודקדוקיהן וחזרו ונשנו בערבות מואב לשון רש״י
ואינם נכון בעיני כלל שהרבה מצות כשמיטה
שלא נשנו בערבות מואב וכלם בהם שנאמרו
כללותיהן ופרטיהן מסיני · או באהל מועד · ועוד
מנין שהוקשו שאר הדברות שנשנו בערבות מואב
לשמיטה ולא יהיו כללותיהן מסיני ופרטיהן בערבו׳
מואב · וכן היה ראוי יותר לומר מה השמטה נשנו
לכלל פרטיהן מה לא נאמרו בסיני אלא כללותיהן ·
אבל הברייתא השנויה בת״כ פירושה ברור שהשמט׳
נאמרו כללותיה בהר סיני דכתיב בפרשת ואלה
המשפטים והשביעית תשמטנה ונטשתה ואכלו
אביוני עמך ונאמר ושם דיני השמיטה בדרך כלל
ובכאן חזר ואמר מה בהר סיני עד נאמרו כל פרטיה

שהרי כלם נזכרו בפרשה הזאת ובסוף הענין כתו'
אלה המצות אשר צוה י״י את משה אל בני ישראל
בהר סיני להקים כל המצות אל השמיטה הנזכרת
שכלם היו כן שנאמרו כללות ופרטות והכל מסיני ·
וכך שם שם בתו״כ אלה המצות אין נביא עתיד —
לחדש עוד דבר מעתה אשר צוה י״י את משה כדי
שהלך לשלחו אל בני ישראל זכות ישראל גרמה בה
בהר סיני · כלם נאמרו מסיני אבל ענין ערבות
מואב שנצטוה שם משה לבאר התורה לבנים · כך
נראה לנוח כפשט ופרש' · וענין הפרשה הזאת
שנכתבה כאן אומר רא״ה כי זאת הכתובה בפרש'
ואלה המשפטים והשקלו על נפשם נעשה ונשמע
אז כרת הברית ואמר להם כל הפרשה הזאת —
והזהיר במקום הזה לדבר ענייני הארץ כי כאשר
יאמר על העריות כי בעברם הקיאה אותם הארץ
כן אמר בפרשת אם בחקותי על שבתות הארץ ·
והוצרך להזכיר תחלה השמטה · ולפי דעתי כי
נכתבה כאן בסדר נכון כי על בהר סיני בצוות שם
לקבל לוחות שניות ולאחר הענין כי בתחלת ארבעי'
יום הראשונים של לוחות הראשונים כתב משה —
בספר הברית את כל דברי י״י ואת כל המשפטים
הנאמרים שם וזרק דם הברית על העם וכשחטאו
בעגל ונשתברו הלוחות כאלו נתבטלה הברית ההי'
אבל הקב״ה וכשנתרצה הקב״ה למשה בלוחות שני'
צוהו בברית אחרת שנאמר הנה אנכי כורת והזכיר
שהמצות האמורות שנאמרו בסדר ואלה המשפטי'
בברית הראשונה ואמר כתוב לך את הדברי' האלה
כי על פי הדברי' האלה כרתי אתך ברית ואת ישראל
ורצה הקב״ה להזהיר עליהם בברית הזאת השנית
שתהיה עליהם באלות ובקללות ושתהיה כראשונה
על כל מצותיו הראשונות ועל כל המשפטים כמו שנא'
בברית הראשונה את כל דברי י״י ואת כל המשפטי'
ולפי אמר כן בסוף התוכחות אלה החקי' והמשפטי'
והתורות אשר נתן י״י בינו ובין בני ישראל בהר סיני
ביד משה · והוא כמו אל כל המצות והמשפטים

שנאמרו בברית הראשונה בסדר ואלה המשפטי'
שהיו כלם בברית הזאת והנה בספר הברי' הראשו'
נאמרה השמטה בכלל כמו שהזכרתי והשמטת
השמיטה ונטשתה ועתה בברית הזאת השנית
נאמרה בפרטיה ודקדוקיה ועונשיה ובעת הדברי'
הראשונה שהוא בארבעים יום הראשונים נצטוה
משה על המשכן וכשנתרצה לו הקב״ה וצוהו לכרות
להם ברית שניה ירד משה וצוה את כל דברי י״י
אותם בהר סיני והיה מעשה המשכן מכלם · ואז
הקהיל משה את כל עדת בני ישראל ויאמר אליהם
בתחלה אלה הדברים אשר צוה י״י לעשות אותם —
במלאכת המשכן והם קבלו הדבר בשמחה ויבאו
מלפניו מיד ובאו כלם ונתנו הנדבה והתחילו לעשו'
במלאכה וכל ימי עשות המשכן לא דבר להם —
משה דבר אחר מכל אשר נצטוה כי לא רצה —
להקהיל אליו העדה כדי שלא יתבטלו מן המלאכה
כי היו החכמים והעוסקים במלאכה רבים וגדולים
ומרשת העם עוזרים להם ועומדי' עליה בשמחתם
הם שם משכן שהשרה שכינה ביניהם · והנה
שתק משה עד שעשו המשכן והשלימו ויקרא אל
משה וידבר י״י אליו מאהל מועד וצוהו בקרבנות
ובכל ת״כ ומשה שם הכל אל אהרן ואל בניו ואל בני
ישראל מיד וכאשר השלים אמר להם עוד צוה —
אותי השם בהר סיני לפרש לכם השמיטה והיובל
ולכרות לכם על המצות והמשפטים ברית חדשה
באלה ובשבועה ולא הוצרך עתה שיזבח זבחים —
ויזרוק חצי הדם על העם וחצי הדם על המזבח —
כאשר עשה בראשונה · אבל קבלו עליהם הברית
הראשונה באלות ובקללות אלה · וזה טעם אשר
נתן י״י בינו ובין בני ישראל בהר סיני כי הוא המתקן
להם הברית הזאת כי מאל להם · על פי התנאים
האלה כמו שפירשתי בסופם הש״י וכן ברי' ערבות
מואב כהיה שקבלו עליהם התורה באלות ובקללות
הם והוא הברית · כמו שנאמר אלה דברי הברית
אשר צוה י״י את משה וגו' ואמרת אמרו כי בתנאי'

הארץ השמטה והיובל כאשר יזכר בתחלות ועל״כ
נתפרשו בבריאת העולם: **שבת** לה׳
לשם ה׳ כשם שנא׳ בשבת ברא שית
לרש״י ז״ל לא לקרבנות אלא במדרשם כל השמטו׳
גם במועדים לשם ה׳ והכא לא יאמר בה׳ מקום לה׳ אבל
יאמר יהיה לכם שבתון ואמר גם הכפורים שבת
שבתון הוא לכם ולשון הבריאה בה״כ שבת לה׳ כשם
שנא׳ בשבת בראשית קרנא בששת שבת לה׳ אבל
פי׳ שבת לה׳ צריך האמנו בשבת בראשי׳ כי גם שבת
וינפש ע״כ לא תעשה כל מלאכה ולכך אמרו כי כן
נא׳ בשמטה כי היא שביעי׳ בשנ׳ והנה גבאון שנרמז
אותה בסוד גדול מסודות התורה כבר רמזו ע׳ ר״א׳
וטעם שבת לה׳ כמו השבת וסוד ימי עולם רמוז
במקום הזה וכוף אוכר להמוע מה שאמר רש״י ל׳
להשמיטך מימי בלשון אשר אשמיעך ואם תבנה
תתבונן: כבר כתבתי בסדר בראשית כי ששת ימי
בראשית הם ימות עולם ויום השביעי שבת לה׳ כי
יהיה שבת לשם הגדול כמו שאמ׳ בו היו אומרין
מזמור שיר ליום השבת לעתיד לבא שכלו שבת
ומנוחה לחי העולמים והנה הימים רמוז לאשר עם
מעשה בראשי׳ והששה ירמזו לאשר יהיה בבריא׳
כל ימי עולם וע״כ הזהיר הכתו׳ בשמטה יותר מכל
חיים לעון וחייב גלות עליה כמו שהזהיר בעריות
שנא׳ או תרצה הארץ את שבתותיה והזהיר העונש
בעונש רמז כל ימי השמה תשבת והארץ תשבע
ימים ותרצה את שבתותיה · וכן שענש גלות בה לעולם
על עונש הדינין ועל שבועת הדין ועל השמטה האחר מפני
שכל הכופר בה אינו מודה במעשה בראשי׳ ובעולם
הבא וכן הזהיר הכתוב וגזר גלות על אלו העבירי׳
בשנה השביעי׳ שנ׳ אנכי כרתי ברית את אבותיכם מקץ
שבע שנים כי גם בעבור השמט׳ כולל והיובל יודע
עד מבראשי׳ עד ויכלו כי יסוד כולל הכל איש אל
אחוזתו ואיש אל משפחתו כי הוא מוסר המאמינים ויורשים
וזהו שנא׳ ושבתה הארץ וקראתם דרור בארץ כי
הארץ החיים הבריאות בפתחו ראשון שנה נא׳ והארץ

אוכל וכבר רמזתי זה פעמים ושמא לזה רמזו
רבותינו באמרם חמשים שערי בינה נבראו בעולם
וכלם נמסרו למשה חוץ מאחד כי כל שמיטה שער
שער אחד והנה הודיעו כל ההויה מתחלתו עד סוף
חוץ מן היובל הגדול ·· שש שנים תזרע שדך ·
דרך הכתו׳ לומ׳ כן ששת ימים תעבוד ועשית כל
מלאכתך · ששת ימים תעשה מעשיך וביום השביעי
תשבות · וע״ד רז״ל שש שנים תזרע שדך ולא בשביעי
והוא לאו הבא מכלל עשה שהוא עשה · ובשנה
הזורע בשמיטה עובר בעשה ובלא תעשה · ומ״א
ר׳ ישמעאל אומר כשעושין ישראל רצונו של מקום עושי׳
שמיטה אחת בשבוע אחת שנא׳ שש שנים תזרע
שדך וכשאין ישראל עושין רצונו של מקום עושין
ד׳ שמיטין בשבוע א׳ · מגד כרם שנה וזורעה שנה
שנה · כרם וזורעה שנה נמצאו ד׳ שמיטין בשבוע
אחת ·· **את** ספיח קצירך · אפי׳ לא זרעתה
והיא צמחה מן הזרע שנפל בה
בשעת הקציר והוא קרוי ספיח · לא תקצור להיות
מחזיקים בה כשאר קציר אלא הפקר יהיה לכל ·
נזירך · שהנזרת והפרשת אותם מבני אדם ולא
הפקרת לא תבצור אותם אינך בוצר אלא מן ההפקר
לרש״י · והנכונה לדבר בזה שהוא סובר שהאומר שדהו
ופירותיו בשמיטה אין הפירות נאסרין · וכך כת׳
בפירושיו בג׳ כמ׳ יבמות וכמ׳ סוכה וכן הדבר בדין של
בראיות ברורות ונכונות וזו שיטת הת״כ · ואת
ענבי נזירך לא תבצור מן השמור בארץ אי אתה בוצר
אבל אתה בוצר מן המופקר · ופי׳ הרב לומ׳ ענבי
נזירות לא תבצר אותם כנזירות אבל תפקיר הכל
ותבצרם עם העניים · והנכון בעט הכתו׳ שענבי
נזירך כמו ספיח קצירך · ולא תבצר כמו לא
תקצור כי הענין בכל הפרש׳ לבטל הדין בשמטה
שהקציר בשדה והבציר בכרם · תזרע שדך ותזמור
כרמך · שדך לא תזרע וכרמך לא תזמור וכן ושש
שנים תזרע את ארצך והשביעי׳ תשמטנה ונטשת׳
כן תעשה לכרמך ופי׳ הכתו׳ כי הספיח בשל מאליו

מבל מ' חייב וריע' לדעת יקלא ספיח קטנה שהוא
נספח ט' קט': השנה שעברה מעוררת ונספחו על
בית יעקב. והגמ' שלא עבדו ולא חפרו ולא זמר
אותו יקרא נזיר כי נזירו והפרישו ממנו כלו חיים
שני מגדל אשר נזרו מכל בגבולים פרשו ממנו.
וכן ויטרו מקדשי בני ישראל וכן אמר אנקלוס שכנך
שהכרות אותם ולגמיר ולשית יקיו ויתקן שמינהג
בארץ שהכרם אשר הוא בתה לא יזמר ולא יעדר
ועלה שמיר ושית יקלאו ע נזיר כלומר שהוא כרם
הנזיר מפני שהנזיר אסור בין וענבים לחי ויבשי'
ואיש עזר כרמו כי כן יקלאו השער האסור עש'
הנזיר גזי נזרך והשלם וזה טעם ענבנזירך.
והכלל שהם השמיחים מבלי עבודת הכרם. והנה
אמ' הכתוב כי הספיח הבלו מאליו בשדה לא יקצר
אותו והענבים השמחי' בכרם מבלי עבוד לא יבצר
אותם ופי' הלמון שלא תקצר אותם אתה לבדך
לבדך עיקרו לא תבצר אותם לעצמך אבל תהיה
שנת שבתון לארץ מן קוריעה ומזמירה ותהיה
שנת הארץ כל אשר תצא בספיחתה מן הספיח
והנזיר לכלכם יחד לאכלה לך ולעבדך ולחיה ולבהמ'
ועתה אשוב לפרש הבריתו השטיות. בת"כ בענין
הוא למה שהסימט עשית שם שספחוק הקלא נזרע
ולא נאסוף את תבואתנו אם אין זורעין מה אוספי'
א"ר עקיבא מכאן סמכו לספיחים שהם אסורים
בשביעי' ויש לו כגון כל מקום שנקט והית הת"כ
וחכ' אומ' אין ספיחי' אסורין מדברי תורה אלא מדברי
סופרי' א"כ למה נאמר הקלא נזרע ולא נאסוף אמרת
לא ט' תזרע מה אנו אוספין ומכשרין קין אמרת
לא בעבודו מה אנו אוכלין מן המשור ואזיל ע"כ
הכי לדברי חכמי' אין איסור הספיחי' אלא מדבריהם
כלומר שגזרו בהם לאסרם לגמרי משום חשד שלא
יזרעו ויאמרו ספיחי הן ולבן אמ' בתוס' א"ר ינאי כל
הספיחי' אסורי' חוץ מן העולים בשדה בור. בשדה
ניר בשדה כרם בשדה זרע: שדה בור דלא משגח
עלה. שדה ניר דקוא בעי מיתקנה תקלא. שדה

כרם שלא לאסור כרמו. שדה זרע שאינם רוצה ומן
המחלקת הזה שם שם בת"כ את ספיח קצירך לא
תקצור מכאן סמכו לספיחים שיהו אסורים בשביעית שם
מפנתים לדברי ר' עקיבא ולא תקנו כלל אבל לדברי
חז"ל שלא תעשה אותם קצי' לעצמך ולא כמו לעצמך
אלא כמו בגבולים הכי קלא נאסוף את תבואתנו
שלא נאסוף אלא כמנהג פירות האילן והספיחים כי
בתוקפם לעצמי ולחיה ולבהמה ובמשנה לא מכל
שיות בהם והספיחי' הם אסורין הן הגדלים בזמן
האיסור בשביעית כל שהביאה שליש בשביעי'. וכן
הירקו' כל שנלקטו בשמיטה אסורי' מן התורה כדברי
ר' עקיבא ולדברי חכמי' אסורי' מדברי סופרי' וזמן
השעור באותם שהן שקוברו ושרום שכתבו למעלה
אבל כל הירקות שנזרעו בששי' ונלקטו בשביעי' יש
בהן משום קדוש שביעי' לכל דיניה להפסד ולקרבנו'
ולסחורה ולביעור ואעפ"י שגדלו לגמרי בששי מפני
שאנו הולכי' בתר אחר לקיטה בין למעשר בין לשביעי'
אבל אין בהם משום ספיחי' שאין ספיחי' בשמיטה
שהרי בששי' נזרעו ואפי' הוסיפו בשביעי' אין בהם
דין ספיחי' ובהם שבהם הלוגי לבער הא לך איסור
זה ולקט ירק לא קיום וכו'. וכן שבהם לא יקח לקט
ירקו שבה ומוכר בשוק אבל לקט הוא. ובנו מוכר
על ידו ותנן נמי הפגם והירבוזין וכו' מתנו' ער נקי'
מכל אדם בשביעי' שאין מוכח בהן כשמור ויש שלו
הנוכרי ולכל טוענה בהם שאין דרך בני אדם לזרעם
אבל הם מעליקסין ומכל נקרי' ובנקרו אין בהן איסור
ספיחי' כלל אעפ"י שנזרעו בשביעית שלא נזרו אלא
בנזרעי' כדי שלא יבאו לזרעם וכן נראה זה מהגמ'
קידוש וקו עת"כ פירי' שמוברו חז"ל בכל מקו' וכן
מן התורה שלא יקח אדם שומר שדהו ואעפ"כ בטב'
עבי' בשביעי' ואפי' רוצה להפקיר אותו בשעת לקיט'
אלא יקח השל כל השנה מזומן ומזומן לעני' כדפסן
במכלת' ואכלו אביוני עמך ומה מפני מה אומר תל'
לא שיאכלו אותה עניים הכי אתה מכשפה ומחזקה
לגבי' הל' והשביעי' השמטה וכטשה מגיד שהוא

שרקם פרשה שא' שגדרו חכמי' מפני תקון העולם
והגדר שגדרו חכמי' שלא יפרע כרמו בשדה ובכל'
אבל לא שיהא הוא משמר שדהו ומכנס הפירות
לעשר על דברי תורה ולא עוד אלא שגזרו שלא לקח
פירות מן המשמר ולא מן החשוד בכך וזהו שטעם
ולקחין מכל אדם בשמטה שאינו חשוד בגן נשמר
ואמרו במס' סוכה שאין מוסרין דמי פירות שביעית
לעם הארץ יותר ממזון שלש סעודות במה דברי'
אמורי' בלוקח מן המופקר אבל בלוקח מן המשומר
אפי' כחצי איסר אסור והטעם מפני שהלוקח מן
המופקר כלומ' דברים שדרך בני אדם להביאן מן
ההפקר או שיודע שהביאן מן המקום המופקר
בהיתר הוא לוקח ממנו את שהם יפה ע בדמים
יותר מסעודת לבו בוס ולמושבם חוששין בעם
הארץ שמא יעשה בהם סחורה אבל לוקח דברים
שדרכן להשמר אפי' בכחצי איסר חוששין שמא ש'
שמרן ואסור ליקח ממנו הא בלוקח בפרוטה ופחו'
מכחצי איסר לא גזרו מפני שדרך בני אדם ללקט
בכל מקום ואפי' בשאר שני שבוע וזהו שאמרו בני
שהיה מוכר פירות בשוק ואמ' פירות הללו של
ערלה הם של שקה הם לא אמ' כלום לא נתכוון זה
אלא להשביח מקחו · ופרש"י בשם הראשונים מפרדס
משווק ונגד על שער והיא שנת שמטה ואם היו
מאמינין על היה אסור לקח ממנו בשר שרובה ישראל
שמא הוא אחרים לשרט ומשמר על שדהו או חוששי'
שמא של ישראל לקט ומוכר או שהפירות של ישראל
ומוכ' על ידו או שמא אין הכנעני בארץ ישר' להפקיע
דין השביעי' וגזרו עליו משרט ומכל מקום לא אסרו חכמי'
פירו' השדה המשומר לכל אדם אלא שלא יקחו אותן
מן המשמר ולבסוף כת' ואת תבואת מידיך לא תבוא
מן המשומר בארץ אשר אתה שוכן אבל אתה בוצר מן
המופקר לא תבצור כדרך הבוצרי' מכאן אמרו תנאי
של שמטה אין קוצצין אותן במוקצה אין דורכין ענבי'
בגת אבל דורך הוא בעריבה ופירוש מידלא כתי' ענבי'
נזירך לא תבצור וכתי' מיכן דורש לא תבצור אותן

כדרך נזיר של אבל תבצור אותם עם קצתו' כדרך
שהשבוני עים שלא ישמרם לעצמו אבל ילקוט אותן
עם קצתם בהפקר ויכנוס בהם נ"כ כדרך שקצת
מקנן לדרכן בעריבה והוא הל' והייתה שבת הארץ
לכם לאכלה מן השבות בארץ אתה אוכ' אבל אי אתה
אוכל מן השמור מכאן אמרו שדה שנטייבה בש' או
אין אוכלין פירותיה בשמטה ובה' או אוכלין כון
שאמר תורה שיהא השבת לכם לאכלה ולא השמור
אמרו כש' שהפירות עבירות נאסרין ובה' סוברי' שאין
נאסרין שלא בא הכתוב אלא לאסור לבו שלא נשמור
ויהיו הפירו' מן השבת וכן הטעם שאמרו שאין קוצצי'
התאנים במוקצה ולא דורכין הענבי' בגת בגדר ואסמכו'
מדבריהם כדי שלא יבאו לידי שימור ואסיפ' הפירו'
ויגלו אותן מן העניים זהו הטעם שמי בכאן בדבריהו'
קלין והוא דרך טוב ומיוחד בסוגיות שבגמ' בכלל
וירוש' והחכם המבין ישכל וימצא

והיתה שבת הארץ לכם לאכלה · בעבור
שאמר שבת שבתון יהיה לארץ אמר שתהיה השמטה
המוכרת לכם לאכלה ותהיו בה כלכם אתה ועבדיך
ובהמתך והחיה שתהיו כלכם כאשר תעשה הארץ
מעצמה בשבתותיה או שהשנה תקרא שבת הארץ
כאשר יקרא היום שבת לי"י ושבת שתם והטעם על
תבואת הארץ השבת מ השבת לא תאכל··
ולבהמתך ולחיה אשר בארצך · אם היה אוכל דרך
בהמה לא כש' שמזונותיה עליך ת"ל ולבהמתך
והיה בהמה לחיה כל זמן שחיה אוכלת מן השדה
אתה מאכיל לבהמתך מן השבת כלה לחיה מן השדה
כלה לבהמתך מן הבית לרש"י ז"ל וכפשוטי הוא לא
פי' הרב מהו וענינו שאלה הפירו' משתא להפקירן
והוא מצוה שבעי' שהוסרו חכמי' בכל מקום ואין מעני
שיהיו הפירות אחר זמן שעור אסורין בהנאה או
באכלה ויהיה מחויב לאכלם ולא מנו חכמי' במנין
פירו' שביעי' מן הנשרפין ולא מן הנקברין ואמנ' אלא
שהוא צוי' לבער מרשותו ולהפקירן לעניים ולכל אדם
כענין בעוקרי הקדש מן השבת וכן שנינו העניים אוכלין

אחר הבעור ולא העשירי' דברי ר' יהודה ר' יוסי אומ'
אחד עניי' ואחד עשירי' אוכלין אחר הבעור ופי' עני'
כל שלקטו הפירות משדו' אחרי' מן ההפקר עשירי'
בעלי השדות שמין שלקטו אותו מן השדות שלהם
בהפקרם ור' יהודה אסרם להם מדבריה' מפני חשד
ור' יוסי מתי' והלכה כדבריו ושם בתוס' בראשונה
היו שלוחי ב"ד יושבין על פתחי עיירות כל מי שהביא
פירות לתוך ידו היו נוטלין אותן ממנו ונותנין לו מהן
מזון ג' סעודות והשאר מכניסין אותן לאוצר שבעיר
הגיע זמן התאנים שלוחי ב"ד שוכרין פועלים ועודרין
אותן ועושין אותן דבלה וכונסין אותן בחביו' ומכניסי
אותן לאוצר שבעיר· הגיע זמן ענבים שלוחי ב"ד
שוכרין פועלין ובוצרין אותן ודורכין אותן בגת וכונסי'
אותן בחביו' ומכניסין אותן לאוצר שבעיר הגיע זמן
זיתים שלוחי ב"ד שוכרין פועלין ומוסקין אותן ועוטני'
אותן בבית הבד וכונסין אותן בחביות ומכניסין אותן
לאוצר שבעיר· ומחלק מהם ערבי שבתות כל אחד
וא' לפי ביתו· הגיע שעת הבעור עניים אוכלין אחר
הבעור אבל לא עשירים דברי ר' יהודה ר' יוסי אומ'
אחד עניים ואחד עשירים אוכלין אחר הבעור· ר'
שמעון אומ' עשירי' אוכלין מן האוצר אחר הבעור
מי שיש לו פירות להלק מחלקן לעניים· מי שיש לו
פירות שביעית והגיע שעת הבעור מחלק מהם
לשכנו ולקרובו ולמיודעו ומוציא ומניח על פתח
ביתו ואומ' אחינו בית ישראל כל מי שצריך לטול יבא
ויטול וחוזר ומכניס לתוך ביתו ואוכל והולך עד שעה
שיכלו כל זה שמו בתוס' ולמדנו מפרש שאין הבעור
שבשביעית אלא לבער הפירו' מרשותו ולהפקירם ועשו
להם תקנו מדבריהם בראשונה היו ב"ד עושין אוצר
בכל עיר ועיר ומתחלת יציאת הפירות היו נוטלין
אותן מיד מבעליהן ומכניסין אותן לאוצר ולכשיבא זמן
לקיטת כל אחד ממין כמו שבא זמן הקציר ועת הבציר
הגיע ב"ד שוכרין פועלים ובוצרין ומוסקין ולוקטין כל
אחד ממין ודורכין ומוסקין בגת ובית הבד כדר' שאמר
השמש ונותנין לאוצר שלהם וגם הפירות המכונסין

באוצר כולן נקראין בשמו אחר שנגמר משערין
הם מן הבית ואחד עניים ואחד עשירים מותרין אחר
הבעור להנות מהן מיד ב"ד ולאכלן· וכל זו התקנה
והטורח של ב"ד מפני חשד שלא יבאו לעבור בו ולהנאו
בהן סחורה וכשאין אוצר בעיר ולא ב"ד והפירו' ביד
המלקט אותן מן ההפקר הוא צריך לבערם מן הבית
בשעת הבעור ומפקירן על פתח ביתו ואוכלין והולכי'
לשלש וזו היא שביעי' שאוסר במינה בעיסתו לבטלו
כמו שמוזכר בגמ' נדרי' מפני שיש לה היתר בבעור
מבית ומבואתי לרש"י שכת' בגמ' פסחים וזהו שבערן
שמפקירן במקום דריסת רגלי אדם ובהמ' אותו חשב
הכל שצריך שיהא מפקירן שיוכלו ולבהמה לקיים
בהם ואכלו אביוני עמך ולבהמתך ולחיה וגו' והטעם
ומה' אינן נאסרין באכיל' כלל. וכבר שמו בתוס' שבשבי'
שביעי' כבעור מעשר שמע לא שיהא בהן הלעט בחסו'
אכלה· והרמב"ם והרבה מהקדמוני' סבורין שהבעור
אוסר לנכרי וטעונין שרפה או מפרר וזורק לרוח
או מטיל לים ואיני כן כמו שכתבתי אבל אם עכבן
בבית אחר הבעור אסורין בהנאה לנכרי וזו היא
שביעית שאוסרת במינה טעם לאחר הבעור שאין
לה מתירין ואיפשר שהאיסור הוא מדבריהם הוא·
ואולי אפי' הבעור כלו יומר מדברי סופרי' והבריתו'
השניות בתו' בענין הבעור אסמכתא מדבריהם
ועל דרך זו תפרש יפה משנת הכובש שלשה כבשי'
בחבית אחת וכו' וכן משנת שלש ארצות בשביעית
יהודה כל שהחזיקו עולי בבל מארץ ישראל עד כזיב לא
נאכל ולא נעבד כל שהחזיקו עולי מצרים מכזיב ועד
הנהר ועד אמנה נאכל אבל לא נעבד הקטן באכל'
לאחר הבעור יותר מן העבודה· והוזכר בירושל'
חד בר נש הוה חשיד על שמטתא אמר לאתתיה א'
אפקין חלתא אמרה לה הוא גברא חשוד על ש
שמטתא ואמרת אפקין חלתא· אמר לה הלא דבר
תר' שמטת מדרבנן היא ואמריו· אותו דיקה היה
חשוד לעבד פירות שביעית ולאכלם אחר הבעור
ואמ' שאיסור אכילת הטבל מן התורה והבעור ז

ואסור פרות שמטה אחר הם ע"כ מן רבנו חננאל ז"ל
או שהם ע"כ מן התורה ואיסור הלחם ז"ל מדבריהם
ולא היה חושש אלא שלא יאכל איסורי תורה וכן
שאומרו חכמים דבריו כראה שהם אמת או שמא
אותו רשע סבר כדברי ר' שמעון דאמר בשתי שמטות
הכתוב מדבר ושמטה בזמן הזה דרבנן ואעפ"י שהלכה
דאורית'. **ביום** הכפורים. ממשמע שנאמר ביום
הכפורי' איני יודע שהוא בעשור לחדש
א"כ למה נאמר בעשור לחדש אלא תקיעת בעשור
לחדש דוחה שבת בכל ארצכם. ואין תקיעת ר"ה ד'
דוחה שבת בכל ארצכם אלא בב"ד בלבד לרש"י. והנה
הלכה מפני בקיאות בתלמוד והשכל לטמנו כאלן
ערוך ואינו חושש וכות' הברייתא והמשמעות לאחר
בני אדם שיודעים ודבור בגמ' מן התקיעות כלן
של ר"ה ושל יום הכפורים ואפי' של רשות מן תורות
הן השבת לפי שהיא חכמה ואינה מלאכה ותקשון
היו בדין תורה בשבת של ר"ה ויום הכפורים בכל
מקום ועכשיו שהתקיעה בב"ד תקנת רבן יוחנן בן זכאי
היא משחרב בית המקדש לפי שגזרו בה מפני ש'
שהכל חייבין בתקיעת שופר ואין הכל בקיאין
בתקיעת שופר שמא יטלנו בידו וילך אצל בקי
ללמוד ויעבירנו ד' אמות ברשות הרבים והתיר לא
ריב"ז בב"ד בלבד ואין לה טעם בעיקר הכתוב כלל
ומה שאומרו תקיע' בעשור דוחה שבת לומר שהיא
נעשית בכל יום הכפורים מן הדין ביום הכפורי'
שחל להיות בשבת ושחל להיות בחול אחת היא
שיום הכפורים כשבת לכל מלאכה מן להוציא מן
לכל המלאכות ומכל מקום רבה הרב ללמדם ש'
שתקיעת שופר ביום הכפורים נעשית בכל מקום
שאמרו תעבירו שופר בכל ארצכם ללמד שכל יחיד
חייב לתקוע ואין התקיעה בב"ד בלבד כמו הספרי.
יובל היא שנת החמשים שנה. שנה זו נבדל
משאר שנים בנקיבת שם לה. ומה
שמה יובל שמה על שם התקיעה בשופר לרש"י וכן
דעת המפרשים מלשון במשוך היובל. שופרות
היובלים. ואינו מחוור לי בעבור היות לכם כי מה
טעם שיאמר בשנה תקיעה היא תהיה לכם ושנתם
ואולי יאמר הכתוב יובל היא נקול בשם הזה שקראתי
לה ותהיה לכם לכלכם יודעה בתקיעה שתתקעו
בה לזכור ענינה שתשובו בה איש אל אחוזתו ואיש
אל משפחתו וכן יובל היא שנת החמשים שנה תהיה
לכם שתהיה לכם יובל שלא תזרעו ולא תקצרו. כלו'
ידועה בשם להיות בה ככה. וכלו זה איננו נכון
בעיני כי פי' שופרות היובלים קרני האילים וכן הי'
שופרא דיקרא דכריא. ובגמ' מאי משמע דהאי
יובלא לשנא דדכרא הוא שכן בערביא קורין לדכרא
יובלא והשופר ביום הכפורים איננו מיוחד להיות
מן האיל אבל כל השופרות כשרין בו. וע"ד משנתנו
וכל התקיעות מצות בכל יעשו א"כ למה תקרא השנה
שנת האיל ורא"ה כי יובל כטעם שוה ולפי דעתי לא
קראו הכתוב יובל על התקיעה רק על הדרור כי לא
הוזכר בפסוק הכתוב הראשון שאמר והעברת שופ'
תרועה אבל אמר וקראתם דרור בארץ לכל יושביה
שיהיו כלם בני חורין לדור בכל מקום שירצו ואמר יובל
היא שנה יובלת לכל איש אל אחוזתו ואיש אל משפחתו
יובלוהו כגלגו מרחוק לענ'. ושתמשו בלשון הוה
בענין כי יובל שי למורא ואמרו ועל יובל ישלח
שרשיו פלגים יבלי מים הם המעינים שהם יובלים
המים ונתנה הארץ יבולה ואין יבול בגפנים. ענין
הבאה ג"כ כמו שיקרא תבואה וכן בארמית הוליך
מקרב ואובל בתרגו' ויביא פי' יובל היא תהיה לכם
הבאה היא ותהיה כן לכלכם כי תבואו ותשובו איש
אל אחוזתו ואיש אל משפחתו ואמר יובל היא שנת
החמשים שנה שתהיה לכם שנת החמשים שנה לא יובל
לא יביא לא תזרעו ולא תקצרו. אבל תהיה קדש ו'
ותשובו איש אל אחוזתו להיותה לכלכם יובל כשמה
וע"ד האמת דרור מלשון דור הולך ודור בא וכן יובל
שיסובב אל היובל אשר שם שרשיו והיא תהיה לכם.
מן השדה תאכלו את תבואתה פי'
השדה תאכלו מן הבית

שאם כלה לחיה מן השדה אתה צריך לבער מן הבית
כמו שנא' במשנת לרש"י. ואם כן לא יהיה הפסוק
מחובר. אבל יאמר לא תקצרו ולא תבצרו כי יובל היא
קדש תהיה לכם ומן השדה תאכלו אותה. תבואתה
לא מן הבית. ור"א אמר מן השדה תאכלו מה שיגדל
שיעשה השדה מעצמה תאכלו כלכם ככה גם בשנת
השמטה. ולדעתי יאמר לא תקצרו ולא תבצרו כי
בשנה הזאת כי יובל היא וקדש תהיה לכם מן השדה
תביאו התבואה ותאכלו שתביאו השדה ללקוט ולאכול
עם העניים והאביונים החיה והבהמה לא שיהיה
לכם עת קציר ובציר ותאספו לכם אל הבית ו
והאוצרות כתבואת שאר השנים. ומה שאמ' בת"כ
מכאן אמרו הכונס שלשה כבשים בחבית אחת. ר'
אליעזר אומר אוכלין על הראשון. ר' יהושע אומר
אף על האחרון. רבן גמליאל אומר כל שכלה מינו מן
השדה יבער מינו מן החבית והלכה כדבריו. ר' ש
שמעון אומר כל ירק אחד לביעור וכו' זה מדרש
מפני שלא אמר מן השדה תביאו ותאכלו וסמך
האוכלה בשדה שלא יאכלו אלא מ ויתכן שהוא סומך
מדבריהם ולכך היה ר' יהושע מיקל בו. ור"ג מיקל
בטעמו וכבר כתבתי זה למעלה ואיפשר לדברי רב'
שמעת השמטה מן התורה אבל הטעם מן שנכלה
מתחלה משום קוא'. אל תונו איש את
עמיתו זו אונאת ממון. במספר
שנים אחר היובל פשוטו של מקרא על אופניו על
האונאה בא להזהיר כשתמכור או תקנה קרקע
דע כמה שנים יש עד היובל ולפי השנים ימכור
המוכר ויקנה הקונה שהרי סופו להחזירה לו בשנת
היובל ואם יש שנים מועטות וזה מוכרה בדמים
יקרים הרי נתאנה לוקח ואם יש שנים מרובות
ויאכל ממנה תבואות הרבה צריך לקנותה לפי הזמן
וזהו שנא' במספר שני תבואות ימכר לך לפי מנין
שני התבואות שתהא עומדת ביד הלוקח תמכור לו
ורז"ל דרשו מכאן שהמוכר שדהו אינו מותר לגאול
פחות משתי שנים ואפי' יש שלש תבואות בתוך שתי
שנים ואינו יוצא מפשוטו מספר שנים של תבואות
בלא שדפון ושיעט שנים שהם לרש"י ובאמת שהוא
הנכון בשוב המקרא אבל רז"ל אמרו שאין אונאה
לקרקעות שנא' או קנה מיד עמיתך דבר הנקנה
מיד ליד והמקרא הזה כפי פשוטו וכפי מדרשו ל'
לדברי הרב בקרקעות הוא אבל על דרך נכון
להיות המקראות האלו מפשוטן ונאמר שיהיה כל
פסו' עומד בענינו יאמר וכי תמכרו ממכר לעמיתך
או קנה מיד עמיתך דבר הנקנה מיד ליד אל תונו
איש את אחיו ויחזור ויאמר ובמספר שנים אחר ה
היובל תקנה מאת התבואות ובמספר שני התבואו'
ימכרם לך לפי השנים תרבה ותמעט כי על כל
פנים תשיבם לו ביובל. וכל זה אזהר' ביובל שיוכרו
בו לגאלם ויחזור ויאמר ולא תונו איש את עמיתו ב
בדברים ואני חושב עוד סברא שולאי המאמר
את אחרו לדעת שבר הוא כלאו בין במטלטלין ב
בין בקרקעות שבקרקעות הכתוב אל תונו איש את
אחיו במספר שני אחר היובל שהוא מזהיר שיקנו
וימכרו לפי השנים ולא יונו איש את אחיו. אבל
רז"ל דרשו באונאה השלימין בשתות המקח ובטול
מקח ביותר משתות ומזה בלבד ממעטו הקרקעות
לפי שאונאה בהם אינו ביותר משתות מחילה כמו
שהיא מחילה במטלטלין בפחות משתות ואעפ"י ש
שהוא אסור להונות כן לדעת אבל אין דרך בנ"א
אדם לבטל ממכרם מפני אונאה מועטת כזו. ודרשו
חכמי' זה מפני שלא אמר הכתו' וכי תמכרו מאחוזתך
ממכר לעמיתך או קנה דבר הנקנה מיד ליד אל
תונו איש את אחיו. למדנו מכאן שיש באונאה דין
מיוחד במטלטלין שאינו נוהג בקרקעות והוא
אונאת הממון. אבל אונאת הלשון נוהגת בכלן.
ולכן אמר וכי תמכרו ממכר לשון רבים למוכר
הקרקעות ולמוכר המטלטלין או קנה מיד עמיתך
ליחיד מפני המוכר המטלטלין מיד ליד ואמר
לכלם אל תונו ובין שיחיד והפרים המטלטלין דינם
בהן דין אונאה והיא באונאת השלימין וזה דבר נכון

כמו שדרשו שקבלו רבותי' ברמזי התורה. והוא
יהיה כלום השמיטה כי כלם אוכלים מן הקרקע
מן העולם השפל ויחזרו הדמיונות כם קבלה בעולם השפל
ולא בקרקעות כמו שאמרו דבר הגוף כל כספים
השורשים כלם בגופות ויתר על זאת כמו דעת
בני אדם ולמה לא יוציאו הקרקעות מן הדין הזה
והם גופו ממש כל בעל חטא. ואמרו לא שם
אלא בלוקח מן הגזבר אבל בלוקח מבעל הבית אין
לו אונאה מפני שדרך בעל הבתים שלא ימכרו כל
נחלתם. וגם יתכן לומר כי הכתוב יזהיר שידעו
מספר השנים עד היובל ולפיהם ימכרו ויקנו ולא
יונו בהם איש את אחיו לקח שנה במספר אלו ל
לקח שנה במערכה שיחשוב בה שהיא לאלו ויתן ז'
ויטעהו בכך אבל ידעו שניהם ויודיעו זה לזה
המספר כי המערכה היא במספר שנים עד היובל
שגם בקרקעות יש אונאה בטועים במדה ובמנין
ואפי' בפחות משתות וכן בעולם הזה ..
ועשיתם את חקותי ואת משפטי תשמרו. יזהיר
בחקים מפני השמיטה והיובל המוזכרים שהם מכלל
החקים ובמשפטים מפני דין אונאת המוכרים
והעבדי' ביובל והאונאה ואמרו וישבתם על הארץ
לבטח שבעון שמיטה ויובל ישראל גולים ואמר
ונתנה הארץ פריה וישבתם לבטח עליה. שלא
תצטרכו לגלות ממנה בשמשת לגור בארץ אחרת
מפני הקר לכם ..
וכי תאמרו מה
נאכל בשנה השביעית
כמו מסורס וכי תאמרו בשנה השמינית מה נאכל
כי הדאגה להם בעבור השביעית. כי מן שתחלת
שנת השמיטה והיובל מתשרי מעשרות השביעית
יאכלו בשמינית כמנהג בכל השנים לאכול עד אחרי
הקציר שהוא בחג השבועות וגם אחרי הקציר לא
יאכלו הכל מאותה לצורך ולחבר. ועל כן הכוון כמו
ועשת את התבואה לשלש השנים בעבור שנה
היובל שתעשה הששית לכל שנת השמיטה והיובל
והשנה שאחרי היובל כי כלה יאכלו ישן. והכתוב

הכתוב כשתפחדו בשנה השמינית לאמר מה נאכל
אני אצוה את ברכתי בשנה הששית שתעשה
התבואה לשלש השנים הנזכרים אחריהם והיא תוספת
ברכה כדי שתספיק גם בשמיטת היובל. ואמר
וזרעתם את השנה השמינית לומר שתזרעו בשנה
השמינית כמנהג הארץ ולא תפחדו לחרוש ולזרוע
ולא בקציר כי עד בוא תבואתה לבית בעת אוסף
השנים בחג הסוכות תאכלו ישן. והנה לשלש השני'
לששית ולשמינית ולמוצאי שמינית. דבר אחר
לשלש השנים לשמינית וליובל ולמוצאי יובל ..
והארץ לא תמכר לצמיתות. נתן לאו
על חזרת שדות לבעלים ביובל
שלא יהיה הלוקח כובשה לשון רש"י. ואם כן לפי
דעתו יזהיר במוכר והלוקח לא תקנה לצמיתות. והוא
יאמר לא תמכר לגמרי לצמיתות. וכן לא ימכרו
ממכרת עבד אוהבה טוקח שיוצאין ביובל כמו
פשוטו. ויתכן שיהיה לא תמכר לצמיתות לאו
במוכר שלא ימכור אותה לחלוטין לומר הרי זה
מוכרה לך לעולמים גם אחרי היובל ואע"פ שהיובל
מפקיעה הזהיר הכתוב למוכר או לשניהם שלא
יעשו ממכרם לצמיתות ואם אמרו כן יעברו בלאו
הזה ולא יועיל להם כי תחזור ביובל וכן פרשו הל'
מזה. והטעם בזה כי ידוע כי גלות בני אדם
שאם יעשו ממכרם מתחלה במספר שנים עד
היובל יקל בעיניהם הענין. ואם יקנה לחלוטין את
הקנה בעיניו החזרה מאד ויהיה כענין שאמרו
במאי דאמר רחמנא לא תעבד אי עביד לא מהני
ולהי משום דעבר אקרא דרחמנא מלקי. והנכון בעיני
שאין זה לאו לעבור עליו אבל הוא טעם לאמר
הכתוב מצות היובל. וכן יקשה בעיניהם כי לי הארץ
ואינו רוצה שתמכר לצמיתות כאשר המוכרים וזה
היה כוונתם בתלכ' לצמיתות לחלוטין כי לי הארץ
ולא תרע שבך בה כי גרים ותושבים אתם אל
תעשו עצמכם עקר אתם עמדי דין לעבד שיהיה
כלם בשהיה של הרי היא שלכם ..

וטעם כי לי הארץ על האמת כמו ויקחו לי תרומה
וזהו שרמזו כאן דין לעבד שיהיה ככם כי יהיה לו
היובל מקנה בעולם והמשכיל יבין ׃
ובכל ארץ אחוזתכם לרבות בתים ועבד
עברי והכל זה מפורש בקדושין בפ׳ ראשון ׃ ולפי
פשוטו סמוך על פרשה שלאחריו שהמוכר רשאי
לגאול לאחר שתי שנים הוא או קרובו ואין הלוקח
יכול לעכב לרש״י ׃ ואיננו נכון בעיני שיאמר בפרש׳
היובל ובכל ארץ אחוזתכם תתנו גאולה ויאמר בפרש׳
השנית כי ימוך אחיך וגו׳ ׃ והנכון בעיני שיאמ׳
ובכל ארץ אחוזתכם לארץ אשר אני נותן לכם
לאחוזה תתנו הגאולה הזאת של היובל ויאמר גאולה
כמו גאל ה׳ עבדו יעקב ׃ שהוציא עבדו מיד ה
המחזיקים בו וכן וגאלתי אתכם בזרוע נטויה אף
זה תתנו גאולה לארץ שאני רוצה לגאול ארצי מיד
המחזיקים בה שלא תחזיקו אותם בארץ אחוזתם
והוצרך לומר כן בעבור שאמר כי לי הארץ והנה כל
הארץ לו היא לפי זה ופרש שיהיה היובל בארץ
אחוזתם בלבד לא בחוצה לארץ ׃ ואמר ובכל שיהיה
תנהג בכל אחוזתם גם בעבר הירדן ובכל מקום
שאחוזה לה׳ בארץ ה׳ אשר שם המקדש בלבד ׃

ואיש כי ימכור בית מושב עיר חומה ׃
בעבור שהמוכר בית של אדם קשה
בעיניו מאד ויבוש ממנו בעת שימכרנו רצתה לו
התורה שיגאלנו בתוך השנה הראשונה ׃ ובעבור כי
האדם לשדה נעבד וממנו יבא לחם למחיתו רצתה
שיגאל השדה עד היובל אבל הבית לאחר קיום שנה
דירתו ועבר שנה בבית אחר לא יזיק לו כי לא
תמעט מחיתו אם יחלט ׃ ובתי החצרים ׃
עשויים לשמירת השדות ולצורכם מושב לעובדי
האדמה ועל כן דינם כשדה הארץ ׃
ואשר יגאל מן הלוים ׃ הנראה בפשוטו של פסוק
זה כי אמר גאולת עולם תהיה ללוים לגאול מיד ו
ולגאול לעולם ולא פירש בהם אם יגאלו הקרובים ו
ולא אם ינהג בהם יובל ׃ לפי זה ואמר ואשר יגאל
מן הלוים יהיה הענין שיגאל הוא עצמו או קרו׳
הקרוב ש״י ויצא ממכר בית ועיר אחוזתו ביובל מיד
הקונה ועל דעת בן יגאל שיחשוב שני ממכרו והשיב
את העודף למי שהיובל מקנה בהם ותהיה גאולת
הלוים כאשר אמר בישראל וחשב את שני ממכרו וגו׳
ורבותי׳ אמרו שהכתו׳ מדבר בלוי שקנה מלוי ׃ ולפי
דבריהם יראה לי כי הפסוק הזה כי היה לפנים
בישראל כשצריך אדם למכור שדהו שיבא הקרוב
ברשותו ויקנה אותה והוא הנקרא גאולה כמו שנא׳
קנה לך את שדי אשר בענתות כי לך משפט ה׳
הגאולה לקנות וכן מפורש עוד בענין הזה׳ ונראה
בעיני שהיו דנין לו דין קדימה כאשר הנהיגו לנו
רז״ל בדינא דבר מצרא והיו קונין מן הענין הראשון
בקנין סודר כמו שעשה בועז ׃ והנה יאמר הכתוב
בכאן כאשר יגאל הלוי נחלת לוי קרובו לומר שיקנה
אותה ממנו בדין הגאולה יצא הממכר ההוא ביובל
לומר שיהא יובל מקנה בהם בגאולה כממכר אחרת
ולא היה צריך לאומר הדין בממכר לבדה כי הם
בכלל ישראל אלא שיפה כחם בגאולת עולם והדין
הזה של הגאולה גם בישראל יהיה מקנה אבל הוצרכו
הכתו׳ בלוים שלא תאמר לא נתנו הערים אלא לשבט
לוי ולכן יצאו מישראל אבל לא מלוי וכל שכן מגאל
קרוב שאחיו חייבים לקנות ׃ ולכך אמר שאף
בגאולה תצא ביובל ומן הלוי נלמוד לישראל ׃
ואיפשר גם כן שאין הלוים רשאין למכור בעריהם
לישראל שום ממכר ולכן תקרא כל קניתם גאולה ׃

וטעם וחי אחיך עמך שיהיה ע
עמך והיא מצות עשה להחיותו שימנה במצות
על פקוח נפש במצות עשה ׃ ומכאן אמרו
רבותינו ז״ל וחי אחיך עמך׳ זו דרש בן פטורי
שנים שהיו מהלכים בדרך וביד אחד מהם קיתון
של מים אם שותה הוא מגיע לישוב ואם שניהם
שותים שניהם מתים ׃ דרש בן פטורי מוטב
ישתו שניהם וימותו ואל יראה האחד במיתת

ימכרו עד שבא ר' עקיבא ולמד וחי אחיך עמך
חייך קודמין לחיי חברך· ואחזור ואמר וחי אחיך
עמך ליחזק ולהחזיק· ומדרשו אחר לבן בטורא
דלמי עמך עם בהיותו רשות קטנה כמעט שנא'
בגזל והשיב את הגזלה אשר גזל· ואונקלוס עשה
גר ותושב וחי עמך הכל מן המצוה יחזר ויתהב ו
ויחי עמך· אבל על דעת רבותי והחזקת בו ובגר
ותושב וחי כל אחד מהם עמך··

נשך ותרבית· חז' שהוא דבר ולעבור ע'
עליו בשני לאוין לרש"י· ולפי פשוטו
נראה בשני כי הנשך הוא שיטול מנה לתת לו
בהשלמת מנה שלם בכל שנה ויקרא כן
בעבור שאחריתו כנחש ישך שמנשכין ושולה·
והתרבית הוא שיטול עד זמן פלוני ואז יפרעו ויתן
לו בהשלמת מנה שלם ואין בו רבית אחר קודם לכן
הקוה בו זה אוכל נשך שלא יעלה יותר מן הקרן
הקוה אבל הוא רבית ולכך אמר את כספך לא תתן
לו בנשך ובמרבית לא תתן אכלך כי המנהג להלוות
את הכסף בנשך בכל שנה יתן כך והאוכל ילוה
עד הקציר ואז יפרעו מגרנו בתוספת ק' ער··

וטעם כשכיר כתושב יהיה עמך·
שלא יהיה עמך בעבודה כעבד אלא כשכיר שנה
שהוא מושכר לעבודת בעל הבית ולא יכבדו עליו
או כתושב שילך התושבים הבאים לגור בארץ
שיעבדו את בעל הבית אשר הם מתגוררים עמהם
לרצונם כענין יעקב עם לבן שאמר הכי אחי אתה
ועבדתני חנם הגידה לי מה משכורתך· ובתורת
כהנים כשכיר מה שכיר בזמנו תתן שכרו אף זה
בזמנו תתן שכרו· כתושב מה תושב בטובה לא
תרדנו אף זה בטובה לא תרדנו· יהיה עמך עמך
במאכל עמך במשתה עמך בכסות נקיה וכו'··

משפחת גר· זה הגוי כשהוא אומר
לעקר· זה הנמכר לע"ז
עצמה להיות לה שמש ולא לאלהות אלא לחטוב
עצים ולשאוב מים לשון רש"י מת"כ· ואם כן יאמר
או לעקר משפחת גר· נקרא ע"ז עקר בעבור
שאדם חייב לגרש אחריה ולעקרה· ואונקלוס
אמר לפולחני והוא הנכון· והוא שר הכתוב כי יבר
לגר התושב עמו והנמכר לעקר משפחת הגר
שהוא הגוי עמו והוא מלשון עקר שרשו· ואמר
משפחת גר שהגר והתושב שהזכיר ידו עמו ו
הוא שבב באח שמך עמו שימכר לעקר משפחת
ושם הכתוב שהיה ע' בגולה והיה מצות עשה לכל
ישראל שיגאל אותו ואחר כך שם בקרובים שהם
קודמים·· וטעם המצוה בגר כדי שלא יטמע
ויאמר מעשיהם כי באחר הנמכרים בגולה ב
בקרובים רשות ולפי דאמ' כאומר לי בני ישראל עבדי
עבדי הם ולא אמר שאין הגר התושב והעקר חייבין
במצות היובל לא יקנו את עבדי להם לעבדים··

לא תעשו לכם אלילים כנגד זה הנמכר
לגוי הכתוב מדבר שלא יאמר הואיל ורבי עבד ע"ז
אף אני אעבוד ע"ז· הואיל ורבי מגלה עריות
אף אני אגלה עריות· הואיל ורבי מחלל שבת אף
אני אחלל את השבת ת"ל לא תעשו לכם אלילים··

את שבתותי תשמורו ומקדשי
תיראו· הזכיר
כן הכתוב על המצות לשון ת"כ· ופירושו שאומר
הכתוב ע"ז ושבת שיזהר בהן העבד הנמכר לגוי ו
ומורא המקדש שיבא שם ברגלים ויירא ממנו והוא
הדין לכל המצות אבל הזכיר את שהן אבות למנד
על כלן ויש ברשיון הזהיר כאן· ואם הדרש אז כרמזו
שכל המצות בכלל השבת והמקדש והמשפט ימן·

סדר אם בחקותי

ונתתי גשמיכם בעתם· הקדים דבר
הגשמים כי בבאם בעתם כאשר
יאות יהיה האויר זך וטוב והמעינות והנהרות בו
טובים ויהיה זה סבת בריאות לנפש והפירות

כל ימים ויתברכו בהם כאשר אמר ונתנה הארץ
יבולה ועץ השדה יתן פריו · והנה עם זה לא יחלה
האדם ולא יהיה בהם משכלה ועקרה ובבהמתם
וימלאו ימיהם כי בהיות הגופים גדולים ובריאים ׳
יתקיימו ימי האדם והנה היא גדולה שבברכות והנה
יאמר כי השמים יעשו את הארץ בגשמים בעתם ו
והארץ תעשה את יבולה והם הצמח ובעלי הנפש
המתנועע בהמה וחיה ורמש ועופות הנה כי האד׳
תכלית הסבוב הראשון כלו כמו בראשית ברא אלהים
את השמים ואת הארץ ויכלו השמים והארץ · וכן
הלא את אלהי הארץ תעשם וכל התנועות וכן גבוה
מקומות הכתוב · והנה כל תולדות שבהתעשם יבול
הארץ ·· **ונתתי** שלום בארץ · שיהיה שלום
ביניכם ולא תלחמו איש באחיו או
השלום הוא שישבות חיה רעה מן הארץ וחרב לא
תעבור בארצכם כלל אבל אתם תרדפו את אויבי׳
לבאות אתכם למלחמ׳ ויפלו · ועל׳ החיות שיהיה השלו׳
מצוי בארץ והוא שלום הכל השקט לכנגד הכל ·
והשבתי חיה רעה מן הארץ · ע״ר יהודה אומר
מעבירן מן העולם הוא כפשוטו שלא יבאו חיות רעות
בארצכם כי בהיות השבע ברבות הטובה והיות ה׳
הערים מלאות אדם לא תבאנה החיות משוב ועל׳
ר׳ שמעון שאמר משביתן שלא יזיקו יאמר והשבתי
רעת החיה מן הארץ · והוא הנכון כי תהיה ארץ
ישראל בעת קיום המצות על׳ ר׳ יהודה כאשר היה
העולם בתחלתו קודם חטאו של אדם הראשון אין
חיה ורמש ממית האדם · וכענין שאמרו אין ערוד
ממית אלא חטא ממית · והוא שאמר הכתוב ושעשע
יונק על חור פתן וכן ופרה ודוב תרעינה · ואריה
כבקר יאכל תבן לא היה הטרף בחיות הרעות רק
מפני חטאו של אדם כי נגזר עליו להיות טרף ל׳
לשנים והוא הטרף טבע להם גם לטרוף זו את
זו במיעוט כי בטרפם האדם פעם אחת יוסיפו להיו׳
רשעים יותר וכן אמר הכתוב וילמד לטרף טרף אדם
אכל · והנה בבריית של ששה באמר בחיות שנתן להם

העשב לאכלה דכתיב ולכל חית הארץ ולכל עוף
השמים ולכל רומש על הארץ אשר בו נפש חיה
את כל ירק עשב לאכלה ואמר הכתוב ויהי כן הוא
הטבע אשר הושם בהם לעד ואחר כן למדו הטרף
מפני החטא המיתות כאשר פירשתי ובשחות
שחטת בעלי חיים לבני נח אחר המבול והזהיר על
האדם ואך את דמכם לנפשותיכם אדרוש מיד כל
חיה אדרשנו ומיד האדם מיד איש אחיו אדרוש את
את נפש האדם ולא נפש חיה מיד חיה בהתגברותם
נשארו על מנהגם לטרוף ובהיות ארץ ישראל על
השלמות תשבית רעת מנהגם ויעמדו על הטבע
הראשון אשר הושם בהם בעת יצירתם · וכבר
הזכרתי מזה בסדר תולדות נח · ועל׳ אמר הכתוב על
ימי המשיח הבא מזרע דוד שישוב השלום בעולם
ויחדל הטרף ורעת כל חיה והבהמה והרמש כאשר
היו בטבעם מתחלה · והכוונה היתה גם על חזקיהו
שבקש הקב״ה לעשותו משיח ולא עלתה וכותם לכך
ויהיה המעשה על המשיח לעתיד לבא ··
ונפלו אויביכם לפניכם לחרב · הבטיח תחלה כי ירדפו
את אויביהם ויפלו בחרבם ואחר וכפל ונפלו אויביכם
לפניכם לחרב שיתן להם אומץ וגבורה לרדוף אחריה׳
ומאת ייתן מורך בלב האויבים שינוסו ה׳ מפני אחריה׳
ויפלו כלם בחרב האויבים כי יתכן שינוסו מפני פ׳
האדם ולא יוכלו להמיתם בחרב מפני מיעוטם · ור״א
אמר כי הכפל שיפלו פעם אחר פעם תמיד מכל ה׳
המקומות ·· ופעם והפריתי אתכם שיעשו כלם
פרות פרי הבטן לא יהיה בהם עקר ועקרה ·
ואחר ואמר והרביתי שיעשו פרות רבים ולא ישכלו
וימלאו ימיהם ולכך יהיו עם רב ·· **ונתתי**
משכני בתוככם זה בית המקדש ·
ולא תגעל נפשי אתכם אין רוחי קצה בכם כלל כל
געלה לשון פליטות דבר הבלוע בדבר כמו כי שם
נגעל מגן גבורים לא קבל המשיחה שמושחין מגן
של עור משמשל כדי להחליק מעליו מכת חץ או
חנית שלא ינקוב העור לשון רש״י · ולא ידעתי מה

והטעם בזה שיאמר הקב"ה כי בשמרם כל המצות
ועשותם רצונו לא ימיתם אותם בעבור נפשו · וכן
כי יעברו על בריתו ועשותם כאלות גדולות אמר לא
מאסתים ולא געלתים · ואמר הנביא בשעת הקללה
המאוס מאסת את יהודה ואם בציון געלה נפשך אבל
הענין הזה סוד מסתרי התורה אמר שיתן משכנו
בתוכם והנפש אשר ממנה יבא המשכן לא תגעל
אותם ככלי שמגעילין אותו ברותחין אבל בכל עת
יהיו נגלין לבנם והדשים כי הגעלה פלטו כדברי
רז"ל מלשון שורו עבר ולא יגעיל. וגו' ואמר נפשי כדרך
נשבע יי' אלהים בנפשו והנביא אמר בתמיה אם בציון
עמיה געלה נפשך שהיא שער ואסתבסרט והקללה
אותה מלפניך להיות כל כבה לדמשים בגדים עתי'
שגעלם · והנה הברכות האלה כמו פשוטן עם היותן
רבות כלליות בענין המטר והשובע והשלום והפריה
ורביה איננם הברכות שברך כבר בתורה וברך
את לחמך ואת מימיך וזה כי שם יבטיח בו אכל ו'
ובמשתה שיהיה לברכה עד שלא יחלה שום חולי
בנפשו · ועל יהיו כלו הזרע שלמים ובריאים ומלבד
כזה גם ונקיה ימים מלאי' כמו שאמר לא תהיה משכלה
ועקרה וגו' וכן אמר התלה כי אני יי' רופאך והטעם
בזה כי הברכות · אעפ"י שהם נסים הם מן הנסים
הנסתרים שכל התורה מלאה מהם כאשר פירשתי
והם אמנו לשיר העבר כי כאשר יהיה האיש החסי'
שומר כל מצות יי' שיו ישמרהו מכל חולי והעקרו'
והשכול וימלא ימיו בטובה אבל שו הברכו' שבפרש'
הזאת הם כלליות בעם · וכן בהיות כל עמו כלם
צדיקים לעולם ולכן יזכר תמיד בכלו הארץ ונתנה
הארץ · לבטח בארצכם · שלום בארץ · ומן הארץ · לא
תעבור בארצכם · וכנר שאמרו כי שאר הברכות כלם
נסים אין בטבע שיבאו הגשמים ויהיה השלום לנו
מן האויבים ויבא מורך בלבם לנוס מאה מפני חמשה
בעשותם החקים והמצות · ולא שיהיה מטבע הכל
מפני זרעו הסנה המעשה ואעפ"י שהם נסים—
נסתרים שעולם כמנהגו נוהג עמהם אבל הם—

מתפרסמים מצד היותם תמיד לעולם בכל הארץ
כי אם הצדיק הא' יחיה ויסיר השם מחלה מקרבו
וימלא ימיו יזקין וזה גם במקצת הרשעים · אבל
שתהא ארץ אחת כלה ועם א' תמיד בברכת הגשם
בעתו והשובע והשלום והשקט והבריאות והגבורה והכרון
האויבים בענין שאין כמוהו בכל העולם יודע לכל
כי מאת יי' היתה זאת ועל כן אמר וראו כל עמי הארץ
וגו' והפרוה יהיה בקללות בענשי הארץ שאמר והיו
שמיכם כברזל וענשי האויב כמו שאמר ואכלתם רע'
ונאמנים שיקולו המאכל והמשתה ויאכלו ויתפרסם
הדבר בהיותו תמיד קיים בכלם ע"כ כתוב ואמר הדור
האחרון בניכם אשר יקומו וגו' שלא יתמהו באיש
הקוה אשר רבה בו · כל הש"ק כי יהיה כן פעמים
רבים במנהגו של עולם בכל האומות שיבאו מקרי'
רעי' באיש א' רק בארץ הזאת יתמהו וישאלו ויאמרו
כל הגוים על מה עשה יי' ככה לארץ הזאת כי כלם
יראו וידעו כי יד יי' עשתה זאת · ואמרו על אשר
עזבו את ברית יי' אלהי אבותם · והקללות בהיות ישראל
שלמים והם רבים לא יתכן נוהגות בטבע כלל לא
בנפש ולא בארצם לא בכלם ולא ביחיד מהם · כי
יברך השם לחמם ומימיהם ויסיר מחלה מקרבם עד
שלא יצטרכו לרופא ולא להשתמר בדרך מדרכי א'
הרפואות כלל כמו שאמר כי אני יי' רופאך וכן היו
הצדיקים עושין בזמן הנבואה גם כי יקרה עון שיחלו
לא ידרשו ברופאים רק בנביאים כאשר היה ענין
אסא בחלותו ואמר הכתוב גם בחליו לא דרש את יי'
כי אם ברופאים ואלו היה דבר הרופאים נהוג בהם
מה טעם שיזכיר הרופאים אין האשם רק בעבור
שלא דרש השם אבל הוא כאשר יאמר אדם לא אכל
פלוני מצה בחג המצות כי אם חמץ אבל הדורש השם
בנביא לא ידרוש ברופאים ומה חלק לרופאי' בבית
עושי רצון השם אחר שהבטיח וברך את לחמך ו'
ואת מימיך והסירותי מחלה מקרבך · והרופאים
אין מעשיהם רק על המאכל והמשתה להזהיר מה
ממנו ולצוות עליו · וכך אמרו עד—

עברין ותרתין שנין דימלך רבה · רב יוסף אמר
אומנא דשניק לא קרא · והיתה להם בזה הרעה
דלא פתיח לנישתא פתיח לאסיא · והוא מאמרם
שאין דרכם של בני אדם ברפואות אלא שנהגו שאלו
לא היו דרכם ברפואות יחלה האדם כפי אשר יהיה
עליו ענש חטאו ויתרפא ברצון השם אבל הם נהגו
ברפואות והשם הניחם למקרה הטבעים · וזו היא
כוונתם באמרם ורפא ירפא מכאן שנתנה רשות
לרופא לרפאות. לא אמרו שנתנה רשות לחולה
להתרפאות אלא כיון שחלה החולה ובא להתרפאות
כי נהג ברפואות והוא לא היה מעדת השם שחלקם
בחיים אין לרופא למנוע עצמו ברפואתו לא מפני
השם שמא ימות מתחת ידו · אחרי שהוא בקי במלאכה
ההיא ולא בעבור שיאמר כי השם לבדו רופא כל
בשר שכבר נהגו · ועל האנשים הנזכרים וזה אמר
וזה כאלו לו בהגרופים על המכה השלמי הרפאה
כי הרפואה לא תסמוך ליראת עם הנסים · כאשר אמר
כי לא יחדל אביון מקרב הארץ · מדעתי שכן יהיה
אבל ברצות השם דרכי איש אין לו עסק ברופאים ·

וטעם והתהלכתי בתוככם שתהיה הכונה
בהם מפורסמת כמלך מתהלך ב
בקרב מחנהו מספיק להסתכל ערכן · וזה דרך דברי
הברית כפשוטן והוא אמת · וכך יעשה בהם
סגולי ולא יזכר הכתוב כאן שכר קיום הנפשות
בעולם הנשמות ובעולם הבא אחרי תחיית המתים
כי קיומן מחוייב בדרך הישרה כמו שפירשתי ב
בפרשת והיה עקב כי הוא שמכרו החיים מהם והשא
כלם יתקיימו בסוד יצירתם · אבל ע"ד האמת הברכו'
האלה על הם ברכות שמים בעולם כמו שפירשתי
ונתתי שלום בארץ ולא תגעל נפשי אתכם · וכן
והתהלכתי בתוככם רמז למדה שיקראו רז"ל שכינה
מן ונתתי משכני בתוככם ואומרין שכינה שורה ב
ישראל ואמרו בגל' עקר שכינה בתחתונים היתה ·
והנה הזוכר כאן גן עדן והעולם הבא לזרענו ושם
הברכו' בתשלומין לא תהיין רק בגוית כל ישר' עשי'

כמו אומרם שבשמים · ובמן שמים וארץ שלום על
מכונתם ואין בתורה ברכות שלמות כאלה שהסברי
הברית והבאין אשר בין הבא ובינו · ודע כי לא
השיגו ישראל מעולם לברכות האלה בשלמותן לאחרונ'
ולא היחידים בהם שלא עלתה זכותם לכך כמו ש
שאמרו על דוד והוא עבר את הגת על שמונה
מאות חלל והיה מתפאר על מאהים יתנה בת קול
ואמרה לך בכבד אודיה היתי ועל המנה לבתי'
שיזכרו בפסוקי האלה לעתיד לבא מלמד שהיום
מישראל עתיד להיות מושיע וכו' עתיד הבא לטייל
עם הצדיקים לעתיד לבא כי לא נתקיים אבל יתקיי'
עמהם בזמן השלמות

ואם בחקותי תמאסו
בעבור היות החקים מעות לא נתגלה
טעמם לאמון ימאסו אותם הכסילים · ויאמרו מה
היופי להם שלא שבם הבגד הזה המרוקם ברקמי
שש ותכלת ומה מועל כי נשרוף הפרה ונזורק
עלינו האפר אבל המשפטי הכל אפשם בהם והכל
צריכין אותם אין ישוב לעם ומדינה בלתי משפטי ·
ולא תגעל נפש שום אדם משפט מכה איש ומת
מות יומת · וכי ינצו אנשים ודינם השור והבור והשומרי'
ודומה בהם אבל המשפט אשר נעשה בעוברי ה'
המצות כאיש אשר יבעל הערויות או יחלל השבת
ויעשה אוב וידעוני בזה יקוץ מפני המצות שכן
על כבד על הרשעים ולכך אמר ואם את משפטי
תגעל נפשכם לבלתי עשות את כל מצותי כי תגעלו
במשפטים כדי שלא יעשו המצות ·

וטעם להפרכם את בריתי · שתפר הברית לגמרי ויהיו
בלא תורה למהר לעמים עריות בפרהסיא וכל
האוה תערב לנפשם · ועל האמת שתפר ואת
הברית ותבטל הסך ונתתי שלום בארץ · והוא מה
שאמר אשר המה הפרו את בריתי ואנכי בעלתי בם
נאמנים כי בעבור שבטלו את בריתי שלום בעלתי
בם בשנים ·

וטעם אף אני אעשה זאת
להם על האמת כמו בהפך אף אני
אעשה להם זאת וזהו שמוזכר תמיד בפרשה אחר'

והלכתי אף אני· והכיתי אתכם גם אני ויסרתי אתכם
גם אני והשמותי אני אף אני אלך עמכם· ובמדרשו
של ר' נחוניא בן הקנה לא די שאני אדון הדין אלא
אף אני אייסר אתכם וכו'· והקללות הקללה כורת
הברית הזאת וזה טעם שבע על חטאתיכם שבע
כחטאתיכם והטות הן טות הברית הם הדבר מפי
הגבורה ובלשון עבדיו· ואעשה יסרתי הכתי· ולכך
אמר אשר נתן ה' בינו ובין בני ישראל הם הוא בשמו
הגדול בהן הברית הזאת· אבל במשנה תורה אמר
אם לא תשמע בקול ה' אלהיך לשמור לעשות את
כל מצותיו ויזכיר שם תמיד לשון אדירה ופתח בהם
ארור אתה הם הברכה נעדרת מהם· ואמר יכך ה'
וזהו מאמר רבותינו קללות שבתורה בלשון רבים·
ומשה הם אמרן מפי הגבורה אמרן ושבמשנה תורה
בלשון יחיד· ומשה הם אמרן מפי עצמו אמרן הם
הגבורה עשתה משה שליח בינו ובין ישראל· ודע
והבן הם קללות הללו ירמזו לגלות הראשון הם בבית
ראשון היו כל דברי הברית הזאת הגלות והגאולה
ממנה שכן תראה בתוכחות שאמר אם בחוקותי
תמאסו ואם את משפטי תגעל נפשכם· ואמר
להפרכם את בריתי והזכיר בהם במות והחמנים—
וגלולים הם היו עובדי ע"ז ועושין כל הרעות והוא ש'
שאמר והשמותי את מקדשיכם ולא אריח בריח—
ניחוחכם· יורה בהם לסלק מהם מקדשו וקבלת
הקרבנות שהיו לו לרצון במקדש ההוא והעונשים
עליהם לחרב ארץ רעב ודבר ורעב וגלות בסוף הם
כל זה היה שם כאשר בא כמו בספר ירמיהו ואמר
בגלותו תרצה הארץ את שבתותיה כל ימי השמה
את אשר לא שבתה שהיו שנות הגלות כמנין אשר
בטלו השמטות וכן אמר הכתוב בגלות ההוא למלאת
דבר ה' מפי ירמיה עד רצתה הארץ את שבתותיה
כל ימי השמה שבתה למלאת שבעים כן התורה בהם
וכן הנגע שיהם אח"כ דבר ברור הוא שעל הגלות
ההוא דבר הכתוב ותתחלל עד בעמן הגאולה—
ממנו שאינו מבטיח רק שיזכור ברית אבות וזכר

הארץ לא שימחול עונם ויסלח חטאתם ויוסיף א'
אסבתם כקדם ולא שיאסוף את נדחיהם הם היה כן
בעלותם מבבל שלא שב רק יהודה ובנימן והנלוים
עליהם מעט מקצת השבטים אשר גלו לבבל ושם
בגלות ועבדות מלכי פרס וגם לא אמר שישוב ה'
בתשובה שלמה לבבו רק שיודו בעונם ועון אבותם
ומעם אנשי בית שני עשו כן כמו שהתודה דניאל
חטאנו ועוינו והרשענו ומרדנו וגו' למלכינו לשרים
ולאבותינו· וכתו' הם בחטאינו ובעונות אבותינו וגו'
ובנחמיה התודה ועזרא אמר מלכינו שרינו כהנינו
ואבותינו לא עשו תורתך הם כלם לא שבו מן התורה
שיודו עונם ועונות אבותם וכל אלה דברים ברור'
בברית הזאת שהוא באמת ירמוז לגלות הראשון
והגאולה ממנו· אבל הברית שבמשנה תורה רמז
לגלותנו זה ולגאולה שנגאל ממנו הם הקהלנו התחל'
שלא נרמזו שם קץ והקבלה לא הבטיח בגאולה רק ל'
הלב אותה בתשובה ולא הזכיר בעבודות הקדש—
שיעבדו אחרים ויאמנם ויעבדו ע"ז כלל אבל אמר
והיה אם לא תשמע בקול ה' אלהיך לשמור לעשות
את כל מצותיו וחקותיו ואמרו הם מפני שיעברו על
קצת מצותיו שלא ישמרו ויעשו את כלן יענשו ש'
שכך היה בבית שני כמו שאמרו בית ראשון מפני
מה חרב מפני ע"ז וגלוי עריות ושפיכות דמים—;
בית שני שאנו בקיאין בהם שהיו עסקין בתורה
ובגמילות חסדים מפני מה חרב מפני שנאת חנם
שהיה ביניהם ולא הזכיר שם המקדש וריח הניחוח
כאשר הזכיר כאן שלא היתה האש יורדת ואוכלת
הקרבנות בבית השני כמו שהעירו רבותי' במסכ'
יומא· ושם אמר בקללות ישא ה' עליך גוי מרחוק—
מקצה הארץ כאשר ידאה הנשר שבאו עליהם עם
רומי הרחוקים מהם מאד· ואמר שם עם אשר לא
ידעת· גוי אשר לא תשמע לשונו מפני רחקם—
מארצם ואין כן בדברי הברית הזאת מפני שגלו
לבבל ואשור שהם קרובים להם ובלשונם בהם תמיד
ויאהבו ישראל מהם היה ויודעין לשונם כענין שנא'

דבר כ״ו ע״ל עבדיך אלהיות מ׳ שומעשם אלהיהם · וכן
והפיצך ה׳ בכל העמים מקצה הארץ ועד קצה ה
הארץ הוא גלותנו היום שאנו מפוזרין מסוף העול׳
ועד סופו · ואמר והשיבך ה׳ מצרים באניות ובגלותינו
זה היה שמלא טיטוס מהם ספינות וכן כתוב בספרי
הרומיים · וכן מה שאמר שם בנך ובתך נתונים
לעם אחר ועיניך רואות · בנים ובנות תוליד ולא
יהיו לך כי ילכו בשבי אינה הגלות שבנו אחרת ונע׳
כי הפסוק הזה לבנים ולאחרות נשארו יש—
בארץ ולא נאמר כן בגלות הראשון מפני שגלו גלות
שלמה אבל בגלות הזה אומר כן כי היו הרומיים
מושלים בארצנו ועוקרים הבנים והבנות כל שעה ·
וכן ועבדת את אויבך אשר ישלחנו ה׳ בך ברעב
ובצמא ובעירום ובחסר כל היא עבודתם שעבדנו
את הרומיים בארצנו ושריהם מושלים בארצנו ומכבדי׳
עלינו עול כבד ועוקרים נפש וממון כאשר הוא
ידוע בספרים · ועד שאמר יולך ה׳ אותך ואת
מלכך אשר תקים עליך אל גוי אשר לא ידעת אתה
ואבותיך כי הלך אגריפס המלך בסוף בית שני
לרומא ועל מלכותו שם נחרב הבית ולא אמר הכתו׳
המלך אשר ימלוך עליך · אבל אמר מלכך אשר
תקים כיון לפי שלא היה ראוי למלוך ואסור
היה להיות מלך על ישראל מדין התורה אבל הקימוהו
עליהם הוא ואבותיו שלא כדת · כמו שמוזכר זה
בגמ׳ סוטה · וכל אלו ראיות כלו יוצא נפרוש עניין
גלותנו זה והגאולה ממנו · והגאולה בגבירת הקיא
הפסוק גאולה שלמה מעולה על כלם · אמר והיה כי
יבאו עליך כל הדברים האלה הברכה והקללה ונו׳
והביאך והטיבך והרבך מאבותיך שהיא הבטחה
לכל שבטי ישראל לא לשארית העם וגם הבטיחו
שיכרית וינקה מהנגשים אותם שנאמר ונתן ה׳ אלהיך
את כל האלות האלה על אויביך ועל שונאיך אשר
רדפוך והנה אויביך ושונאיך רמז לשתי האומות
אשר ירדפו תמיד אחרינו ואלו הדברים יבטיחו
בגאולה העתידה הבטחה שלמה מכל האומות דע׳

וכן מה שאמר בכאן ושממו עליה אויביכם · היא
בשורה טובה מבשרת בכל הגליות · שאין ארצנו
מקבלת אויבינו · וגם זו ראיה גדולה והבטחה לנו
כי לא תמצא בכל הישוב ארץ אשר היא טובה
ורחבה ואשר היתה מושבת מעולם והיא חרבה
כמוה אשר מאז יצאנו ממנה לא קבלה אומה ולשון
וכלם משתדלין להושיבה ואין לאל ידם · והנה הברית
הראשונה אשר בפרשה הזאת הקללה כרת אותה
עמנו כי כן היה שמו הגדול עמנו בבית הראשון
והברית השנית שבפרש׳ והיה כי תבא אל הארץ מפני
משה לסלק שכינתו לגמרי שלא היה בבית שני בערך
כאשר שיצו שנאמר וארצה בו ואכבדה ותחסר הה״א
רמז לשכינה שבשם הגדול · וכבר דרשו בו מדרש
אחר ג״כ רמז לחמשה דברים שהיה חסר הבית
אשר וכו׳ · **או אז** יכנע לבבם הערל כמו
או נודע כי שור נגח · לשון אחר
או״ם שמא או יכנע לבבם הערל ואז ירצו את עונם
יכפרו על עונם שמוריקים לשון רש״י והנכון בעיני
שיאמר והבאתי אותם בארץ אויביהם או עד זמן
יכנע לבבם הערל · או עד זמן ירצו את עונם
בארץ הגלות והנה אחר והתודו את עונם כי אחרי
שיאמרו וזכרתי את בריתי יעקב מה טעם והבאתי
אותם בארץ אויביהם עכשיו במקום הזה ואין טעם
הזמן שילכו אותם ויביאם בארץ אויביהם · ופי׳ ר״א
אף אני כן עשיתי עמהם ויסרתים להביאם בארץ
אויביהם להכניע לבבם הערל · והזכיר זה בכאן כי
התודו את עונם בעבור שאינם מיסבים להם כי גם
בשעת קבלתם התבוננתי בהם שיעשו תשובה ויתודו
ועל דעתי ירמוז כי אחרי הודוי ילך עמהם בקרי
ויביא אותם עוד בארץ אויביהם עד שיכנע לבבם
הערל והוא כמו שיביאם אל הארץ ולא נכנסה הד—
לפתחם אבל היו להם צרים ואויבים שם כמו שנא׳
ויאמרו צרינו ויהי כאשר שמעו אויבינו והארץ אשר
העמים היתה כמו שאמר עזרא בתפלתו הנה אנחנו
עבדים היום והארץ אשר נתת לאבותינו הנה—

אנחנו עוברים עליה והמאתה מרבה למעלה מאשר
נתנה עלינו בחטאתנו ועל גויתנו מושלים ובבהמתנו
כרצונם ובצרה גדולה אנחנו׃ **וזכרתי**
את בריתי יעקב אמר ר״א כי הוא
מוסף עליו ואחר עמו׃ וזכרתי בריתי ברי׳ יעקב
וכן והכנסתיה עד׳ הכנעת ראשיהם שבטיהם׃
והארץ אזכור טעמו אזכור הארץ שפרעה השבתות
ונעזבה מהם ואזכור שהם רצו את עונם׃ ויתכן
על האמת שיאמר וזכרתי יעקב ויצחק ואברהם
שהם בני ברית של המדות נקראו כן בהיותם
בברית והארץ הכלולה מהם אזכור בכלל׃ ורז״ל
רמזו כן אמרו ולמה הוא מזכיר זכות הארץ עמהם
אמר שמעון בן לקיש משל למלך שהיו לו ג׳ בנות
ושפחה אחת מגדלתן כל זמן שהמלך שואל שלום
בנותיו אומר שאלו לי בשלום המגדלת׃ ופירשו והארץ
תעזב מהם כי בגלותם הורסה תעזב מהם הארץ
רמז כי אחרי פקידת כורש נעזבה מהם ורצתה
השמיטות עד אחרי תשע עשרה שנה שנבנה־
הבי׳ וקדשו השער בשתי תודות וחזרה קדושת הארץ
וכרתו אמנה ואמרו ונטש את השנה השביעית
ומשא כל יד כל הקורא אותם רמזוה בפרש׳ הזאת
ופשט וזכרתי להם ברית ראשונים שאזכור להם כן
כן בארץ כן בחורבה למען נגאלו הגרים כאן ובכל
הקללות וזה טעם למען שמי הגוי׳ כי יעשה בהם בעבור
שמו הגדול שלא יתחלל בגוים לא מעשיהם כי לא עשו
תשובה ולא נתכפרו עונותם וכך אמרו רבותי׳ לא
מאסתים בימי אספסיינוס׃ ולא געלתים בימי יון׃
לכלותם להפר בריתי אתם בימי המן׃ כי אני י״י אלה׳
בימי גוג ומגוג׃ **וידבר** י״י אל משה איש
כי יפליא נדר׃ טעם זו הפרשה
דבקה שהיתה בהר סיני מחוברת אל התוכחות כי
היא במשפטי היובל כמו שהזכיר במקדיש שדה
מקנה ושדה אחוזה שהכל משפטי כל הדברי׳
בפרשה אחת׃ ולכך אמר בסופה אלה המצות אשר צוה
י״י את משה אל בני ישראל בהר סיני על כל הנאמרו׳

למעלה כי מכאן ואילך ידבר במנחת אהל מועד׃
לא יקדיש איש אותו׳ לשם קרבן אחר לפי שאינו
שלו׳ לרש״י׳ והנכון שיאמר אין ערך להקדיש אותו
כי אם הוא שור או שה הוא לי״י בעצמו והנה הוא
כמו שאלות׳ ובמשנה תורה אמר כל הבכור אשר
יולד בבקרך ובצאנך הזכר תקדיש לי״י אלהיך שיקים
קדש והנאותם קדושה שלא תעבוד בו ולא תגוז
אותו ותאכלנו לפני השם כאשר יפרש׃׃
ואם בבהמה הטמאה ופדה בערכך׃ אין מקרא
זה מוסב על הבכור שאין לומר על בכור בהמה
טמאה ופדה בערכך׳ ופטר חמור אין זה שהרי
אין פדיון פטר חמור אלא טלה והוא מתנה לכהן
ואינו הקדש אלא הכתוב מוסב על ההקדש של מעלה
דבר בפדיון בהמה טהורה שהוממה וכאן דבר
במקדיש בהמה טמאה לבדק הבית לרש״י׳ ויתכן
שנפרש כי כלפי שאמר אך בכור אשר יבכר לי״י
בבהמה לא יקדיש איש אותו׳ חזר ואמר ואם בבהמה
הטמאה הוא הבכור שהקדיש ופדה בערכך לפי
שאין בכור שהוא בבהמה טמאה אלא בפטר חמור
שהכל כתבו׳ דינו ולומר שאפי׳ הקדישו אינו קדוש
כדין בכור אלא כשאר הקדש הוא ונפדה ולכך אמר
שיפדה אותו המקדיש בתוספת חומש ואחר יקנה
אותו בערכך והכתוב של מעלה ואם כל בהמה טמאה
אשר לא יקריבו ממנה׳ על פי פשוטו בבהמה
טמאה׳ ועל מדרש רבותינו הכתוב מיותר בעבור
שכתוב טמאה אשר לא יקריבו ממנה קרבן לי״י לפי
ידרש ואם כל בהמה טמאה ואשר לא יקריבו ממנה
קרבן לי״י לרבות בעלי מומין קטנים שאין מקריבי׳
מהם קרבן לי״י׃׃ כל חרם אשר יחרם מן
האדם היוצא ליהרג ואמר אחד ערכו עלי לא אמר כלום
מות יומת הרי הוא הולך למות לפי׳ לא יפדה אין לו
דמים ולא ערך לרש״י׳ ורז״ל נחלקו בדבר ויש מהם
אומר שהיא אזהרה לחייבי מיתות שאין לוקחין מהם
כופר לפדותן׳ ויתכן שהוא זה בכאן עונש שלא יתן
ממון לשם כשאר החרמי׳ ויפטר׳ ועל הפשט יאמר

הכתו' פי' כל המוחרים יושבו בין אדם ובין בהמה ושל
אחוזת הוא קדש לשם שהם חרמי כהנים ואין להם
פדיון אבל המוחרי' מן האדם שאינן של כהנים הנלמדי'
עם אויביהם ומדרין נדר אם נתן תתן את העם הזה
בידי והחרמתי את עריהם ימיתו כל האדם הנמצא
בהם. והטעם שאין דעת המדר כן להתנם להחרים
שיהיה הכל אסור בהנאה פי' נתכוון להרגי האויבי'
ולהלחם ומזה אנשי יבש גלעד שעברו על שבועת
הקהל ולא באו אל המצפה וכתו' וישלחו שם העדה
שנים עשר אלפים לבן והחרמם את יושבי יבש גלעד
לפי חרב ואין הסברא מתנת שבועה כל הקהל רעה
כוונת להמית אנשים רבים מישראל שאינם חייבים
מיתה ופעמים היה שסועלפו כנגעה כל העשקו'
אלא ודאי נתחייבו מיתה בשביל שעברו על החרם.
ועוד מצאתי באגדה בתלמוד ירושלמי תני ר' עקיבא אומר
החרם הוא השבועה והשבועה היא החרם. אנשי
יבש גלעד עברו על החרם ונתחייבו מיתה ולבן אמרו
אומרים מן הכתוב הזה יוצא להם הדין שכל מלך בשר
או סנהדרי גדולה במעמד כל ישראל שיש להם רשו'
במשפטו' ואם יחרימו על דבר להלחם עליה והנה הם
יחרימו על דבר העובר עליו מיתה והוא חייב של
אנשי יבש גלעד ושל יונתן שאמר לו אבי כה יעשה
לי אלהים וכה יוסיף כי מות תמות יונתן ומהיכן נתחייב
בן מיתה מן הדין אומרו הכתוב הזה והוא היה טועה
של יפתח בבתו כי חשב כאשר חרם כנגד ישראל
הלוקחים להמית אנשי' או העובר על פי חרמו חייב
מיתה כן אם נדר בעת מלחמת לעשות מאדם או
אנשי' זכה יהיה להחרים ולא ידע שהחרם מלך והסנהד'
אל על המורדים להלחם או על העובר על גזרתם
ותקנתם אבל להוליך נדר לעשות עולה מדבר שאינו
לשם או ולבן אמרו בבראשית רבה הקדש הכל דמי' לא
היה חייב ונענש בדמיה. ובא תקיה כפתח נמנע ר"א
אומר פי' והעליתיהו עולה או והעליתיהו עול' עמו
אפי' היה הוצא מדלתי ביתי איש או אשה והיה לה'
קדש שיהיה פדוי מדמים הבאים לעמוד לבד' לפני
ה' בתפלה ובהודות לאלהים ואם יהיה הדבר הראוי
להקרב אעלנו עולה ועשה בית לבתו מזון לעשר
והתבודדה שסוגלה לה כל ימיה ואיש לא ידעה והיתה
נדור שסוגלת דברי רוח כי אסכל שיהיה לא שיהיה
פדוש אבל יהיה כמו שיהוש שאומר אמן ונתתיו לה'
והיה מעשרת בני הבם לה' פדוש וכפי משפטי התור'
אין כל האדם שידור בו שלי פתח ביתי שיהיו פדוש
כאשר אין בהן להעלותם עולה ואם הדבר כן היתה
בת הטובה על בתולה ורעותיה עמה כוונות להם
אתנן. ואז שתהיה חק בישראל לתנות לבת יפתח ד'
ימי' בשנה מפני שלא נשאת לאיש והיתה עובד את
ה' בטהר אבל הדבר כפשוטו וטעות היה ממנו שאמר
ועל רז"ל יתכן שיהיה הכתו' הזה כולל דברי רבי' כמו
לא תאכלו על הדם וכמו לא יומתו אבות על בנים שהם
דורשין אותו בפסול עדות הקרובי' והכתו' אומר כי
עד רק את בטהם לא המית ככתו' בספר תור' יי' אשר
צוה יי' לאמר לא יומתו אבות על בנים ובנים לא
יומתו על אבות וכזה יכלול דין המערער מחייב מיתה
ודי מי שמחרימין אותו בעת הכעס כי שאמרו
והעובר על חרם של בד"ה הגדול או של מלך ישראל
כענין מעשה שאול וזהו שנאמר שם ויפדו העם את
יהונתן כלומר שאמרה תורה לא יפדה מות יומת
אמן שם ויפדו העם את יהונתן ואמ' כי בעבור שאירע.
כם על ידו ישועה בשוגג עשה. וזה טעם אשר עשה
את הישועה הגדולה הזאת וגו' וכן ת"י ארי קדם
ה' גלי דבשלו עבד יומא דין ופרקו עמא ית יונתן:

בלאו

ונגלו ספר תורת כהנים והרבה מתיהן ומנותן .
ישובב אל עליון דברים להוייתן .
עיים לשירן ולמימן והכהנים לעבודתן .
וישראל מה איתן ששמו הראיה ירושלים נגתם בן
אהרון על מעמדו היכל והדבר על מכונתן .
ובמות יהודה וירושלים בשלותן .
וערב ליי' מנחת יהודה וירושלם כימי עולם וכשני' בקדמונית
ישוב על כן מזבחו התמידין כסדרן ומוספין כהלכתן

ספר

במדבר סיני

אחר שביאר התורה ההקרבנות בספר השלישי התחיל
עתה לבאר בספר הזה המצות שנצטוו באהל
מועד וכבר הזהיר על טומאת מקדש וקדשיו לדורו׳
ועתה יגביל את המשכן בהיותו במדבר כאשר הגביל
הר סיני בהיות הכבוד שם ׃ ועוד והזר הקרב יומת
כאשר אמ׳ שם כי סקול יסקל ועוד ולא יבאו לראות
כבלע את הקדש ומתו כאשר הזהיר שם פן יהרסו
אל יי׳ לראות ונפל ממנו רב ועוד ושמרתם את
משמרת הקדש ואת משמרת המזבח כאשר אמ׳
וגם הכהנים הנגשים אל יי׳ יתקדשו והכהנים והעם
אל יהרסו והנה עוד איך יהיה משמרת המשכן
וכלו ואיך יחנו סביב ויעמד העם מרחוק והכהנים
הנגשי׳ אל יי׳ איך יתנהגו כי בחנותו ובשאת אותו ומה
יעשו במשמרתו והכל מעלה למקדש וכבוד לו כמו
שאמרו אינו דומה פלטרין של מלך שיש לו שומרי׳
לפלטרין שאין לו שומרין ׃ והספר הזה כלו במצות
שעה שנצטוו בהן בעמדם במדבר ובנסים הנעשי׳
להם לספר כל מעשה יי׳ הגדול אשר עשה עמהם
להפלא וספר כי החל לתת אויביהם לפניהם לחרב
ועוד איך התחלק הארץ להם ואין בספר הזה מצות
מוקבעות לדורות זולתי קצת מצות בענין הקרבנות
שהתחיל בהם בספר הכהנים ולא נשלם באורם
שם והשלימם בספר הזה ׃

סדר במדבר סיני

בעבור שהפסיק במצות השמטה והיובל שהיו בהר
סיני אחר ואמ׳ כאן שהיה הדבור הזה באהל מועד
ככל הדברות אשר הזכיר מתחלת ספר ויקרא וכן
יהיו כלם מכאן ואילך באהל מועד כי מעת שהוקם
המשכן ויקרא אליו יי׳ מאהל מועד לא נדבר ע׳ אלא
משם והזכיר כאן במדבר סיני להזכיר שלא נסעו
משם עד שנימנו כי המנין השני היה בערבו׳ מואב
והדבור באהל מועד ׃ כל יוצא צבא בישראל מגיד
שאין יוצא לצבא פחות מבן עשרים ׃ שאו את ראש
בני ישראל כמו שאומ׳ לקוסטינר אריס רישיה דדין
לרשי׳ ואפשר שיהיה הטעם בזה בעבור שאינם יוצא
למלחמה בפחות מעשרים וכמו שאמרו בן עשרים
לרדוף ׃ אבל יתכן שיהיה פי׳ כל יוצא צבא כל היוצאי׳
להקהל בעדה כי הנערים לא יקהלו בתוך העם כי
כל אסיפת עם תקרא צבא וכן לצבא צבא בעבוד
אהל מועד ׃ ישוב מצבא העבודה במראות הצבאו׳
אשר צבאו ׃ וכן צבא השמים ׃ וכל צבאם צויתי ׃ ולכן
יפרש באנשי המלחמה מצבא המלחמה והתיחסם
בצבא המלחמה ׃ ואמ׳ כאן כל יוצא צבא כדרך כל
יוצאי שער עירו ואמ׳ לצבאותם שהם צבאות רבות
כי לכל שבט יש צבא גדול ׃ והלשון שהזכ׳ רש״י כמו׳
שאומרי׳ לקוסטינר אריס רישיה דדין לא כהבנר ל
למה דרשו אותו לגנאי אם מפני שמתו במדבר ׃
ובמטה לוי כאמ׳ פקוד את בני לוי לפי שלא היו בכלל
גזרה והלא במנין שני של באי הארץ כאמ׳ כן שאו
את ראש כל עדת בני ישראל אבל בהגדה של ויקר׳
רבה דורש לשבח איקשאו על לשון גדולה כמו דכת׳
ישא פרעה את ראשך והשיבך על כנך אמ׳ הקב״ה
לישראל נתתי לכם תלוי ראש ודמיתי אתכם לי כשם
שיש לי תלוי ראש על כל באי עולם שנאמר לך יי׳
הממלכה והמתנשא לכל לראש אף לכם עשיתי
תלוי ראש שנא׳ שאו את ראש כל עדת בני ישראל
לקיים מה שנא׳ וירם קרן לעמו וכן הוא אומ׳ ונתנך
יי׳ אלהיך עליון על כל גויי הארץ ושוב מצאתי במדב׳
סיני רבה שאמרו אמ׳ ר׳ פנחס אמ׳ אדי מה כתיב

בראש הספר שאו את ראש רומם את ראש גדל
את ראש לא כאמרו שא שאו את ראש כאדם שאומר
לקוס שיגבר על רישיה דפלן כאן נתן רמז למשה
שאו את ראש שאם יזכו יעלו לגדולה כמה דתימא
ישא פרעה את ראשך והשיבך על כנך · ואם לא
יזכו ימותו כלם כלא ישא פרעה את ראשך מעליך
ותלה אותך על עץ והנה הלשון כפי הכונה יתפרש
בטובה לטובים ומן שהוא לשון גדולה · ונאמר כן
במלת הראשון אמר כן במנין השני ··

תפקדו אותם ענין פקידה זכרון והשגחה
על דבר הלשון ויי' פקד את
שרה והוא פתרונו בכל מקומותיו ימלט מקשיים
על דעתי וגם פקדון מפני שהשגחתו ושמירתו
עליו וכאשר יצוה למנות את ישראל יאמר תפקוד
אותם לרמוז שלא יספרם רק שיתנו כופר נפשם
מחצית השקל ובהם ישגיח ויזכור מספרם ואמר
בזה מספר מפקד העם כי ידע מספרם בפקידת
הכופר כי ראוי אבל שלא יזכר דוד במה שאמר
הכתוב ולא יהיה בהם נגף בפקוד אותם ואם אולי
דוד טעה למה לא עשה יואב שקלים והיה הדבר
כתוב אצלו והוא אמר לו למה יבקש זאת אדוני לא
יהיה לאשמה על ישראל ולמה לא ימנם בשקלים
שלא יחטא · אבל לפי דעתי היה הקצף עליו בעבור
שמנאן שלא לצורך כי לא היה יוצא למלחמה ולא
היה עושה בהם דבר בעת ההיא רק לשמח לבו
שמלך על עם רב והוא מאמר יואב ויוסף יי' אלהיך
על העם כהם וכהם מאה פעמים ואדוני המלך
למה חפץ בדבר הזה · ולאיתי במדבר סיני רבא אל'
שעשר בהם ר' יוסי בן זמרא כל זמן שנמנו ישראל
לצורך לא חסרו · שלא לצורך חסרו אי זה זמן נמנו
לצורך בימי משה בדגלים ובחלוק הארץ שלא לצורך
בימי דוד · ויתכן עוד שנפרש ונאמר כי דוד טעה
למנות כל איש ישראל ר"ל מבן י"ג שנה ולמעלה
שהוא איש כי לא נזכר במנינו מבן כ' שנה ולמעלה
אבל אמר לבו ספרו את ישראל והוא צוה מספרם ·

וזהו עונשו כי הכתוב לא הרשה למנות כי אם מבן כ'
שנה ולמעלה בשקלים ומפני זה אמרו מספר מבן אחד
בכתוב טעה גם כי חשב במה שאמר לו ולא יהיה בהם
נגף שהוא בשקלים שהם כופר להם · אבל יואב נתן
להם ויחשם לבד · והכתוב מעורר לנו בזה שאמר
ולא נשא דוד את מספרם למבן עשרים שנה
ולמטה כי אמר יי' להרבות את ישראל ככוכבי השמי'
יואב בן צרויה החל למנות ולא כלה ויהי בזאת הקצף
הנה נראה שמנין יואב היה למטה מבן כ' והוא
היה הקצף שאין הנה אפן שיהיו כל ישראל בגדר
מנין שהוא ירבם ככוכבי השמים כאשר אמר אם
תוכל לספור אותם וגו' · והכתוב שאמר במנין ההוא
ויהי כל ישראל אלף אלפים ומאה אלף איש שולף חרב
אין טעמו שהיו יודעי כלא אבל פתרונו שהיו בריאי'
וחזקים למלחמה הגבור כי לא מנה החלשים והחלש'
והזקנים מפני שהיה דבר המלך נתעב אצלו וזה
ענין המנין מאד ועל מדרש ההגדה שהיה גם מנין
מנינם טעה כלם ולכן אמר לך מנה את ישראל · וכתי'
אחרי ספר את העם כי בתורה לא נזכר בהם
ספירה כלל · כי טעה במספר שמות שינינו כל א'
שמותם בפקוד אותם בכופר ··

ואת כל העדה הקהילו באחד לחדש השני
יספר זריזות משה במצות השם ·· כי ביום הדבר
לקח הנשיאים והקהיל כל העדה והתחיל לפקוד
אותם אבל לא כלם המנין ביום אחד · ולכך חזר
ואמר ויפקדם במדבר סיני להודיע שהיה במקום
ההוא לא ביום ההוא ·· ויתילדו על משפחות
לבית אבותם · הביאו ספרי יחוסיהם ועדי חזקת
לידתם כל אחד ואחד להתיחס על השבט ל' רש"י
ואינו נראה שהיו צריכין להביא שטר ועדים על
יחוסם לשבטיהם · אבל ויתילדו שנמנו תולדותם
למשפחותם והטעם לומר כי כאשר צוה אותם משה
כן מפני הגבורה נקהלו העדה כלם · אבל מועד
און מערב רב אשר לא מבני ישראל המה כי נכרי'
הין בהם מיום שיצאו ממצרי' והנה הביאו כל העד'

איש שקלו ואמרו לפני משה והנשיאים אני פלוני
נולדתי לפלוני ממשפחת פלוני שהיא לשבט ראובן
וזולתו · ומשה נותן שקלו כל שבט ושבט במקום
מיוחד וידע מספר הכלל והפרט · והראיה בזה
כי במקומות שהוזכר המשפחה לא אמר שם ויתילדו
ולא הוזכר במספר שמות לגלגלותם מפני שהם
לבדם נכללו השבטים זה מזה ונודע המשפחה
לפי זה שבט היה ולא הוצרכו שם רק לדעת כמה
מה היו בשבט והמשפחה התמה אנשיה לגלגלותם
לא במספר שמותם · ולכך לא הוצרך להיות נשיאי
במנין ההוא · ורל״א ויתילדו בקשו מתי נולדו בעבור
חשבון כ׳ שנה ·· **ויהיו** כל פקודי בני ישראל
לבני אבותם והוצרך הכתוב להגיד מספר
הכלל לאחר שהגיד הפרטי׳ כי נכון משה ואהרן
שידעו מספר מפקד העם וידעו מספר כל שבט
ושבט כי כן דרך המלכים במנותן את העם · ולא
הבינותי טעם המנין הזה לאיזה ענין בא הבא כי
היה צרך שיתיחסו לשבטיהם בעבור הדגלים אבל
ידיעת המספר לא ידעתי למה צרך שידעו אותו
אולי להודיעם חסדו עליהם · כי בשבעים נפש ירדו
מצרימה ועתה הם כחול הים כך וכך בני עשרי׳
ואחד כל דבר המגפה ימנם להודיעם כי הוא
משגיח לבניו ימחץ וידיו תרפינה וזהו שאמרו רבו׳
מרוב חבתם מונה אותם כל שעה · ועוד כי הבא
לפני אבי הנביאי׳ ואחיו הקדוש ה׳ והוא נודע שמיהם
בשמו יהיה לו בדבר הזה זכות וחיים כי בא בסוד
העם ובכתב בני ישראל וזכות הרבים במספרם ·
וכן לב״ש זכות במספר שימנו לפני משה ואהרן
כי ישימו עליהם עינם לטובה יבקשו עליהם רחמי׳
ה׳ אלהי אבותיכם יוסף עליכם ולא ימעטו מספרכם
והשקלים כופר על נפשותיכם ובמדבר סיני הנה
ראיתי כן במספר שמות לגלגלותם אמר לו הקב״ה
למנותם בכבוד וגדול לכל אחד ואחד לא תאמר אותו
לראש המשפחה כמה במשפחתך כמה בנים לך
אלא כלם יהיו עוברין לפניך באימה ובכבוד ואתה

מונה אותם הה״ד במספר שמות מבן עשרים שנה
ומעלה לגלגלותם · והטעם שנאמר עוד כי היה זה
כדרך שהמלכות עושה בבואם למלחמה כי עתה
היו מזומנין ליכנס לארץ ולבא במלחמה עם מלכי
האמורי אשר בעבר הירדן ועם האחר כלם כמו
שבא מסעם אנחנו אל המקום אשר אמר ה׳ · והיו
משה והנשיאים צריכי׳ לדעת מספר אנשי המלחמ׳
וכן מספר כל שבט ושבט ומה יפקיד עליו בעברו
מואב במערכות המלחמה כי התורה לא תסמוך
על הנס שירדוף אחד אלף וזה טעם כל יוצא צבא
בישראל · כי המנין מפני צבא המלחמה ועוד שיחלק
להם הארץ במספרם וידע כמה חבלים יפלו להם
מן הארץ הנכבשת להם כי על דבר המרגלים היו
נכנסין שם מיד · **לבני** יוסף לבני אפרי׳ הקדים
אפרים למנשה ויחס יוסף עליו · וכן
למטה בדגלים כי היה בעל דגל והוא הבכור ואחיו
משכנו כברכת יעקב ועוד כי היו בני אפרים רבים
מבני מנשה · אבל במנין השני של ערבות מואב
הקדים מנשה כי היו בני מנשה בעת ההיא הרבי׳
ובקחו נחלתם תחלה · וכן בנשיאי הארץ הקדימו
ויחס יוסף עליו אבל במרגלים הקדים אפרים אבל
יחס יוסף על מנשה למטה יוסף למטה מנשה ·
והנראה לי על הגדה כי בעבור הדבה שהביא יוסף
על אחיו יחס לו מוציא הדבה · או שחלק הכתו׳
כבוד לשניהם והיה די לאפרים בכבוד נשיאו ··
והלוים למטה אבותם לא התפקדו בתוכם · הנה
מתחלה ראה משה מדעתו שלא למנות את הלוים
מפני שנאמר לו ואתכם יהיו איש איש למטה ונאמ׳
כי לכל המטות הנמנים יהיו נשיאים עמהם ·
ובעבור שלא נמנה מבני לוי נשיא לא מנה אותם והנה
משה מסופק בענין הלוים ולא ידע מה יעשה להם
וכאשר השלים כל הפקודי׳ בנים ונשארו הלוים לבדם
פי׳ לו הקב״ה שלא ימנה אותם בתוך בני ישראל וימנה
אותם לבדם כי יפקידם על משכן העדות ואמר פקוד
את בני לוי שיפקדם הוא לבדו בלא הנשיאים · והוא

קרא אהרן שיהיה עמו כי הוא נשיא השבט ההוא
וכאשר היו נשיאי ישראל בשבטיהם כן יהיה נשיא
הלוים גם אלעזר זה טעם הנקודה על אהרן כי לא היה
על פי ה' במדבר ואחרי כן בפקודת הלוים על עבודת'
ועל משאם קרא משה לנשיאי העדה שיהיו עמו
כמו שנאמר אשר פקד משה ואהרן ונשיאי ישראל
את הלוים כי נכון הוא שישמעו כלם עמו ויראו
בתקון המשמרות. וגם זה הוא ואמר במקום אחר
אשר פקד משה ואהרן את הלוים על פי ה' ביד
משה שהדבר ראוי בנקוד כי אהרן היה עמו והנה
שרא' משה לעשות כן ונשיאי העדה רשות שהראם
משה לכהונה גם כתב'. ובימם בכורות אמרו כי
הנקודה על אהרן לרמוז שלא נמנה הוא במנין
הלוים כלל.. **והלוים** יחנו סביב למשכן
העדות ולא יהיה קצף אעפ'
שנאמר זה במשכן בהיות בין הדגלים במדבר היא
מצוה לדורות גם במקדש כי מכאן תקנו המשמרות
וטעם ושמרו הלוים את משמרת משכן העדות
שישמרו אותו בשמירה וילכו סביב המשכן כמו שאמרו
הכהנים שומרים אותו מבפנים והלוים מבחוץ .
וגם כלם שומרים לכבוד המלך כך שנינו בבריית'
של ל"ב מדות מדבר שאינו מתפרש במקומו ומתפרש
במקום אחר כגון וכו' שנאמר ג' משפחות בני הקהת
יחנו וגו' משפחות בני הגרשוני יחנו על ירך המשכן
ימה ונשיא בית אב למשפחות בני מררי על ירך
המשכן יחנו צפונה. אבל לא שמענו שיהו הקהת'
שיעשה את כנגד כל משמרות והיכן שמענו שהם
פקודים לעבודתם לבא אל בית ה' כמשפטם ביד
אהרן אביהם למדנו שהיתה מצוה זו ביד משה
ואהרן ושמנו עד בא תמיד בג' מקומות הכהנים
שומרים בבית המקדש ואמרו בגמ' שלא מנא הא
אמר אביי דאמר קרא והחונים לפני המשכן קדמה
לפני אהל מועד מזרחה משה ואהרן ובניו שומרי'
משמרת המקדש אהרן בחד מקום ובניו בב' מקומו'
וכו'. כראיה הכהנים למדנו שהם מצות לדורות. ואיכן

במשכן בגלגל והפסוקים בדברי הימים מפורשים
בענין המשמרות וכל התקון.. **איש** על
דגלו באותות כל דגל יהיה לו מפה
צבועה תלויה לו כצבע של זה לא כצבע של זה .
צבע כל אחד כעין אבנו של הקבועה בחשן ומתוך
כך כל אחד מכיר את דגלו לרש"י וכת' ר"א שסימנין
היו בכל דגל. והקדמונים אמרו שהיה בדגל ראובן
צורת אדם מדרש דודאים ובדגל יהודה צור' אריה
כי בו המשילו יעקב ובדגל אפרים צורת שור
מטעם בכור שורו. ובדגל דן צורת נשר עד שידמו
לכרובים שראה יחזקאל הנביא ע"כ והיה אהל מועד
באמצע ומחנה הלוים סביבו בתוך המחנות כענין
שהוזכר בספר יצירה והיכל הקדש מכוון באמצע.
והנה הפאות התחילו מן המזרח כמהלך השמש
ואחריו הדרום ואחריו המערב ואחריו הצפון ושמו
דגל יהודה במזרח כי הוא נוסע בראשונה שהוא
הנגיד וכמו שנאמר יהודה יעלה בתחלה וראובן
בדרום לבעל הבכורה. והנה כל הדגלים הסמוכי'
היו לאחיו עם בכור שפחה שמולד על ברכה ודגל
אחד לבני רחל במערב. ודגל בני השפחות בצפון
אחרונים ועל ראיתי במדרש ובספר הבהיר כנגד ד' רוחו'
העולם כדרך שהם לכסאו ד' חיות ולמעלה מכלם כסא
הכבוד וכנגדן סדר הקב"ה הדגלים למשה אל מזרח
שממנו אור יוצא לעולם יהא כנגדו יהודה שהוא
בעל מלוכה ועמו שבט יששכר שהוא בעל תורה .
ועמו שבט זבולן שהוא בעל עשירות. כלו' זבולן
לחוף ימים ישכון כמו שנאמר כי שפע ימים יינקו.
ראשונה יסעו כמו שנא' ויעבור מלכם לפניהם וה'
בראשם דרום שטל ברכה וגשמי ברכה יוצאין ממנו
לעולם יהא כנגדו שבט ראובן שהוא בעל תשובה
והתשובה מדה טובה ורחמיו של הקב"ה באין לעולם
בשעה שעושין תשובה ועמו גד שהוא בעל גבור'
ראובן בתשובה וגד בגבורה ושמעון באמצע לכפר
עליו ושנים יסעו שהתשובה שניה היא לתורה .
מערב אוצרות שלג ואוצרות ברד וקור וחום כנגדן

אפרים ומנשה ובנימין . ושמשה לפניהם במערב
בנגד בנימין שבא לבנימין אמר ידיד ה' ישכון לבטח
עליו . ושכינה ישנה בחלק לתורה ולתשובה וגבורה
כדי שיתגבר אדם בתורה ויתגבר על יצרו . צפון
משם החשך יוצא לעולם וכנגדו שבט דן למה—
שהוא החשיך העולם בע"ז שעשה ירבעם שנאמר
ואת האחד נתן בדן . ועמו שבט אשר להאיר על
החשך שנא' וטובל בשמן רגלו . ועמו נפתלי שהוא
בעל ברכה . לאחורה ישנה שכל מי שעובר ע"ז
הולך לאחור ולא לפנים . ועוד דורשין שם כנגד ד
מחנות של מלאכים . וטעמים במדרש שהיה הכל
בחכמה וכבוד וגדולה לישראל . ולכן יאמר הכתוב הכל
בפרט . . וטעם וצבאו ופקודיהם וכל הפקודי'
למחנה יהודה וכן כלם הם דברי השם אל משה—
במשך כי וידבר ה' אל משה ואל אהרן כי לא מנאום
עתה פעם אחרת וכן טעם אלה פקודי בני ישראל
בעבור שאמר כל פקודי המחנות לצבאותם והזכיר
כל זה להודיע שבני המחנה ועד שנתקבצו המחנו'
והיו כן לדגליהם וכן נסעו לא נפקד מהם איש וזה
מעשה נס שיהיו עשרים יום שלא ימות אחד מכל
העם הגדול הזה . השמיני הנשיא בשם אביו
הנשיא לבני גד בעבור כי היה הבכור . בלשון הקדש
לשאת השמות בטעם הזה כמו זרח ושחר ומלאו
כבי"ר נהר ונקרא דעואל שידע את הש'. ורעואל
שישים רעשן לבו בש'. כמו מה יקרו רעך אל .
ביתה לרעו מריחוק והיו קוראים האיש ההוא בשני
השמות . ולכך הוזכרה התורה בשניהם . .

ואלה תולדות אהרן ומשה . ולא הזכיר
אלא בני אהרן ונקראו תולדות משה
לפי שלמדן תורה מלמד שכל המלמד תורה לבן
חברו מעלה עליו הכתוב כאלו ילדו . ביום דבר ה' אל
משה בהר סיני נעשו אלו התולדות שלו . שלמדן מה
שלמד מפי הגבורה לרש"י . ואין ביום דבר ה' אל
משה בהר סיני אלא ענין שהיו אלה תולדותם ביום
שדבר השם אל משה בהר סיני ואמר כי מתו נדב
ואביהוא ואין להם היום תולדות רק אלעזר ואיתמר .
והזכיר זה לאמר כי ביום דבר ה' אל משה בהר סיני
נמשחו אלה ועל משחה אותם והיות להם משיחתם
לכהונת עולם . ואחר השבט לא נמנו בבחירתם
עד עתה . וטעם הזכיר תולדות אהרן ומשה במקום
הזה כי כאשר השלים מספר כל ישראל לתולדותם
לבית אבותם ורצה להזכיר תולדות שבט לוי התחיל
בראשי השבט ההוא . ועל הפשט טעם תולדות
אהרן ומשה עמו כי היו בני אהרן כהנים משוחים
נבדלים מן השבט להיות קדש קדשים ותלדו משה
משפחת העמרמי אשר יזכר לעתיד כי אין בעמרמי
זולתי בני משה נמנים בלוים וזה כענין שכתוב ובני
עמרם אהרן ומשה ויבדל אהרן להקדישו קדש ק
קדשים . ובני משה איש האלהים בשמו יקראו על
שבט הלוי והמדרש שהזכיר מפני שלא פרש ואלה
שמות בני משה כאשר עשה בבני אהרן לרמוז כי
בני אהרן הם תלדו למשה מפני שלמדם התורה
כי התורה תפרש והרמוז . .

על פני אהרן אביהם . בחייו לרש"י ואונקלוס להגיד—
שכהנו בחיי אביהם כי כל איש מבני הכהני' יכהן
בחיי אביו רק בעבור שאמר הכהנים המשוחים
שהיו גם הם ככהנים גדולים נמשחים כמוהו בחיין
ולא יעשה כן לדורות . והנכון כי על פני יאמר על
הרחוק וימת נדב ואביהוא לפני ה' על פני אהרן
אביהם בהקריבם אש זרה וכן נאמר בדברי הימי
וימת נדב ואביהוא לפני ה' על פני אביהם ובנים לא
היו להם ויכהן אלעזר ואיתמר וטעם לפני ה' במתם
בגם שבא מאתו וכן נאמר במדרשם [illegible] לפני
ה' . וטעם וידבר ה' אל משה במדבר סיני בעבור
שהזכיר ביום דבר ה' אל משה בהר סיני חזר ואמר
כי לא היתה זאת הפקידה של הלוים בהר סיני כי
בחירת תולדות בני אהרן לכהונה היתה בהר סיני
ביום צותו על מעשה המשכן אבל הלוים לא נבחרו
בבחירה בהר סיני רק במדבר סיני באהל מועד
כמו המעשה הנזכרת בבני ישראל והנה לא היו שבט

הלוים כאשר השבטים כי מבן חדש ומעלה לא היו
רק עשרים ושנים אלף ומנינם הלוים שנה כלם שמונת
אלפים והנה לא יגיעו מבן עשרים שנה ומעלה
לאחד שבט מישראל הפחות שבכלם · ועדין לא נשאו
הארון שהיה הקדושה מגלה בהם וזה תימה איך
לא יהיו חסידין ושבחין כאשר כל העם ברוח ה׳ ·
ואתה תוסב שזה חוזק למה שאמרז״ל שבטו של לוי לא
היו בשעבוד מלאכת מצרים ועבודת פרך · והנה
ישראל אשר מררו המצרים את חייהם בעבודה קשה
כדי למעטם היה הקב״ה מרבה אותם כנגד גזירת
מצרים כמו שנאמר וכאשר יענו אותו כן ירבה וכן
יפרוץ וכאשר נאמר עד בגזירה אם בן הוא והמתן
אותו וירב העם ויעצמו מאד כי הקב״ה עמהם ואומר
כלא דבר מי יקום מאמר או מקום אבל שבטו של לוי
פרו ורבו כדרך כל הארץ אבל לא עלו למעלה כשאר
השבטים · ואולי היה זה מכעס הזקן עליהם כי
שמעון אעפ״י שהוא עתה מרובה באלוסין נתמעט
במספרם לארץ לעשרים ושנים אלף ולוי שהוא שבט
חסידין לא יתמעט במגפה לא היה הכתוב בימיו מרו
הלוים מן המזרח כאשר עשה בדגלם מפני שאין
שם משמרות ללוים רק לאהרן ולבניו הכהנים
ולמשה שהוא כהן הכהנים · והאל מן
המערב שהוא עומד כנגד המזרח · אבל
שם בניו שהוא נכבד ממנו בני קהת · שהם
הנכבדים בלוים ונתן להם הארון והקדש ובמערב
שם בני גרשון שהוא הבכור ונתן להם המשכן
והאהל ושם בצפון שהוא הרוח האחרון בני מררי
ונתן להם השמישי המקדש ·· תחת כל בכור
בבני ישראל · הנה הבכורים נתקדשו למיתם לשם
מעת שבא קדש לי כל בכור בבני ישראל באדם
ובבהמה והיו בכורים רבים בישראל ולא נפדו עד
הנה שעדיין לא נאמר למי יהיה הפדיון עתה הוא
שנתקדשו הכהנים ועדיין לא נתנו במתנו כהונה
והנה הם עומדים בקדושתם ההם · ויתכן שהיתה
בהם עבודת הקרבנות כדברי רבותינו · והנראה

כי הבכורים ההם כלם לא נולדו במדבר בשנה
אחת כי לא נתרבו העם שם כל כך רק כל הבכורי
אשר היו בישראל כמנין · כי כלם נתקדשו כאשר
פירשתי שם · ועתה החליפם בלוים והוא פדיונם ·
ועד שיפדו המותרים · ויתן הפדיון לאהרן ולבניו
כאשר היה מעשה לדורות · **ונתנו** עליו כסוי
עור תחש · בעבור מעלת · הארון לא
היה נראה עליו כסוי עור תחש · אבל היו מכסים
אותו בפרוכת שהוא המסך ומכסים את שניהם
במכסה עור תחש בעבור הגשמים ופורשים על
הכל בגד כליל תכלת מלמעלה שיהיה נראה עליו
הבגד הנכבד שהוא כעין השמים לטוהר · אבל
שאר כל הכלים השלחן והמנורה והמזבחות היה
נראה עליהם מלמעלה מכסה עור תחש · ואמר כי
טעם הכתוב ופרשו בגד כליל תכלת מלמעל׳ לפרכ׳
המסך ונתנו עליו על הארון ועל הפרכת כסוי עור
תחש וטעם ושמו בדיו · על כתפות הכהנים · והנכון
כי ושמו שיתקנו אותם להיות מוכנים לשאת אותו
בהם כי היו הטבעות רחבות ויאריכו הבדים בהם
כרצונם ובלבד שלא יסורו ממנו ·· ולחם
התמיד עליו יהיה על השלחן ענינו יהיה הלחם
ועליהם בגד התכלת וישימו על הבגד הזה בשלחן
כל הכלים ואחרי כן יפרשו על הכלים והשלחן בגד
תולעת שני כי לכבוד הלחם שהוא מסודר על השלחן
כמערכת יפרשו בגד תכלת להפריש בין השלחן
ולחמו ובין הכלים והיה המכסה העליון כבגד
תולעת שני שהוא מראה אדום בעבור שהשלחן
סימן לכתר מלכות שהוא במדת הדין · אבל
הארון ומזבח הזהב כבגד תכלת למדה הכלולה מן
הכל ומזבח העולה כבגד ארגמן שהוא אדום
יותר מן הראשון כי שם יזרוק הדם כופר נפשם ·
ופקודת אלעזר בן אהרן הכהן שמן
המאור · יאמר שהוא פקיד
עליו · ושיעשה פקודת כל המשכן וכל אשר בו ·
ואמר כי פירושו שיש לו פקודות גם במשכן ובכל

כלנו עם איתמר אחיו רק לגדל מעלת אלעזר היה
הוא פקיד על השמן ועל הקטרת לבדו · ואינם
נכון כי הכתוב אומר על איתמר ופירש בכאן בקדש
ובכליו וכן אמר למעלה ונשיא נשיאי הלוי אלעזר
בן אהרן הכהן פקדת שומרי משמרת הקדש כלו
נשיא פקדת משמרת הקדש שהם הקהתים בני
בני קהת · אבל פי׳ פקודת כל המשכן כי פקודת
שמן המאור וקטרת והמנחה ושמן המשחה
ופקודת כל המשכן בקדש וכל אשר בו בכליו הקדש
הכל ביד אלעזר והם הנזכרים בכאן שאמר וכלה
אהרן ובניו לכסות את הקדש ואת כל כלי הקדש
והנה אלעזר אמרכל על שלשת הנשיאים וגזבר
למשמרת בני קהת · ואיתמר גזבר לגרשון ומררי
ומפני שלא הוזכר באלעזר ונשא כאמור בלוי ירצה
שאינו נושא אותם · אבל הוא פקיד עליהם ונותן
אותם בידו של בני קהת אשר יבחר בהם בזריזות
וחסידות והם ישאו אותם ויחזירום לו לבדו בהקים
המשכן וכן פקודת שומרי משמרת הקדש · וכן
ובשמות תפקדו את כלי משמרת משאם · ועל דעת
הירושלמי בפי׳ רש״י שהוא נושא אותם יהיה משא
גדול כי הקטרת שלש מאות וששים וחמשה מנה
ומשה רבי׳ לו פטימה לחצאין ושמן המאור לשנה
שלימה רב מאד קפ״ג לגין · ומנחת התמיד לא
ידענו לכמה ימים ישא ממנה · אבל היה אלעזר
חזק ואמיץ מעקב אמו וכן משה רבי׳ ואהרן אחיו
וקווי ה׳ יחליפו כח · **ולא יבאו** לראות
כבלע את הקדש
ומתו ·
כשמכניסין את הכלי לתוך נרתקו כמו שפירשתי
למעלה בפרשה זו ופירשו עליו בגד פלוני וכסו אותו
במכסה פלוני ובלעו אותו וזהו פירוש לשון רש״י והוא
דעת של אונקלוס · ורבותינו אמרו במס׳ סנהדרין
שזה אזהרה על הגונב כלי שרת שחייב מיתה
והקנאין פוגעין בו שהגונבו והגוזל יקראו בלעו
מלשון חיל בלע ויקיאנו · והוצאתי את בלעו מפיו ·
ור׳ אברהם אמר כפשוטו שלא יבאו לראות כאשר
יוסר פרכת המסך ויגלה הארון רק אחר כן כאשר
יכוסה הארון יבאו לשאת אותו ויהיה כבלע את
הקדש כאשר יוסר הכתן מעל הארון שהוא הקדש
שהוא מלשון בלע ה׳ ולא חמל יחד סביב ותבלעני
והנה הלוים מוזהרים שלא יגעו אל ארון הקדש
ומתו רק בבדים ישאוהו · ועוד יזהירם שלא
יבאו כלל לראות הסרת הכתן בעת שיוריד אהרן
את הפרכת כענין כי ראו בארון ה׳ · ויפה פירש
אבל על דרך האמת טעם הכתוב כמו בעבור היות
הכבוד יושב הכרובים הוזהרו הלוים שלא יקרבו אל
ה׳ לראות עד שיורידו הכהנים את הפרכת כי אז
יתע׳ה הכבוד בארון שזו וישוב אל מקומו הראשון
בקדשי הקדשים ויהיה כבלע את הקדש כפשוטו
והמשכיל יבין ··

סדר נשא את ראש

בני גרשון

ואת כל אשר יעשה להם כתרגומו וית כל דיתמסר
להון לבני גרשון · לשון רש״י · ואם כן יהיה יעשה
כמו ואיש במעון ומעשהו בכרמל בכלים אשר ה׳
הוא עושה בהן · והנכון יותר כל אשר יעשה להם
למשכן ולמזבח כי כלם רבים להם ··
על פי אהרן ובניו תהיה כל עבודת בני
הגרשוני ואי זה מן הבנים ממונה
עליהם איתמר לשון רש״י ·· ואינם נכון כי למטה
יזכר אהרן · אבל פירוש על פי אהרן ובניו תהיה
שתהיה עבודתם על פיהם הם ימנו בני הגרשוני
על עבודתם יאמרו פלוני מבני גרשון יהיה גזבר
על ענין כך ויהיה משורר או שוער כך · וישא
מן היריעות כך וגם בעת המסע לא יפרקו ולא
יטענו עד שיצו אותם אהרן ובניו · והנה כלם
צריכין לפקידה שהוא הממונה ואלעזר אמרכל על
שלשת הנשיאים · ואיתמר גזבר על גרשון
ומררי · ואמר ופקדתם עליהם במשמרת כי

משא יהיה עליהם בעת המסע כאשר יפקידו להם
המשמרות אבל עד אימתי תהיה משמרתם שכל
א' יחזיר כליו לגדו בחנות המשכן ויאמר לו הרי לפניך
כליך המסורים לידך · **ועמודי** החצר סביב
ואדניהם ויתדותם ומיתריהם
של עמודים שהרי יתדות ומיתרי קלעים במשא
בני גרשון היו ויתדות ומיתרים היו שלישית ו'
והקלעים ממטה שלא ינשבם הרוח ויתדות ו'
ומיתרים היו לעמודים סביב לתלות בהן הקלעים
לשפה העליונה בטבעות וקונטסין כמו שכתוב
במלאכת המשכן לשון רש"י · ואיני יודע מה יעשו
יתדות בעמודים ועוד מה נעשו יתדות של עמודי
משכן היתדות שלו לבני גרשון ושלו לבני מררי ·
ולא מצאתי במשנת מלאכת המשכן שהיו יתדות
לעמודי' אלא כך שנו שם היה מחבר את הקונטסין
במיתרים ובעמודים ומחברן בתוך יתדות של אהל
וכשם שהיו יתדות למשכן כך היו יתדות לחצר
שנא' לכל כלי המשכן ולכל עבודתו וכל יתדותיו וכל
יתדות החצר נחשת זה לשון הברייתא · ולא נשנה
שם שיהיו יתדות לעמודים אבל נפרש כי יתדות
ומיתרים של קלעי החצר היו ביד בני מררי ומיתרי'
ויתדות של משכן ואהל הם שהיו ביד בני גרשון הם
ואת מיתריה' ואת כל כלי עבודתם כמו שכתו' המשכן
ואהל מועד המכסה' בראש הפסוק לא לחצר וכן אמ'
למעלה ואת מיתריו שהוא רמז למשכן הנזכר לא
לקלעי החצר ודומה לזה אמר כל הקדש וכל המזבח
לא יקרבו על שבט אהרן הרחוק לא על נשבר הקרוב
וכן ופדויו מבן חדש תפדה שכל בכור האדם לא
כל בכור הבהמה הטמאה וכן רבים אבל לפי לשון
הברייתא נראה לי שלא היו בני גרשון נושאים אלא
בגדים לא נחשת ועצים כלל וזהו ששנו שם · בני
גרשון היו ממונים במערב וקם ממונים על כל כלי
האהל ואכ' יהיה פירושו ויתדותם של המשכן ושל
עמודי החצר ומיתריהם של עמודי החצר בלבד ·
וכן אמר למעלה קרשי המשכן ובריחיו ועמודיו ו'

ואדניו וכל כליו וכל עבודתו ויכלול יתדותיו ולכך
יוכר מיתרים בשניהם ולא יוכר יתדות רק בבני
מררי ·· וטעם ובשמות תפקדו את כלי
משמרת משאם · שיפקוד ביד כל איש במספר
שמות לגולגלותם כלי משאם יאמר איש פלוני ישא מן
הקרשים במספר כך ופלוני מן הבריחי' או העמודי'
כך במספר לא שיהא לבני מררי בכלל ישאו כל
הקרשים והאדנים והעמודים והוזכר זה בתולדו'
בבני מררי בעבור כובד משאם אולי יקל כל אחד
ממשאו ויטיל על חברו והוא הדין גם בבני קהת וגרשון
ופקודיו אשר צוה יי' את משה משמר
ד' כתיבן אשר וסברין כאשר
ואותן הפקודים היו במנין מבן שלשים ועד בן
חמשים לשון רש"י · ואם כן יהיה ופקודיו כמו לנשא
אבל רא"ה פירש כי איש איש על גרשון קהת ומררי
שמינה משה לכל אחד משלשתן על עבודתו ועל
משאו כאשר הזכיר למעלה וזה טעם ופקודיו של
כל איש ואיש הזכיר · ויתכן שיהיה אשר צוה יי'
כפשוטו יאמר שמינה שלשת האחים הללו כל אחד
על עבודתו ועל משאו כמו שנזכר למעלה ופקודיו
של כל אחד מהם אשר צוה השם את משה לפקוד
אותם לגולגלותם שמינה על עבודתו ועל משאו הזכי'
שמינה אותם למשפחותם ומינה היחידי' לגולגלותם
כל אחד על עבודתו ועל משאו וכן הדין שאין בני
רשאי לעשות במלאכת חברו ולא לסייעו בה כמו
שאמרו · וכבר בקש ר' יהושע בן חנניה לסייע את
ר' יוחנן בן גודגדא בהגפת דלתות אמר לו חזור
לאחוריך שכבר אתה מתחייב מיתה שאני מן
השוערים ואתה מן המשוררים ··
אחר שהקים את המשכן צוה בשלוח
הטמאים מן המחנה שיהיה המחנה
קדוש ולאוי שתשרה בו שכינה והיא מעט מקנת
מיל ולגלות ובעבור שמינה ישראל למשפחותם ל'
לבית אבותם והבדיל מהם ערב רב אשר בתוכם
הזכיר כאשם הגזלות דין הגוזל את הגר ··

וטעם מעל. חטאת האדם כמו מעל אשר
יעשה האדם לחטוא בהנאה מעל
מה שיחטא איש באיש וכחש בעמיתו ויאמר למעול
מעל בה' שישבע בשמו לשקר ויאשם לפניו. ולפי
שכבר הוזכר החטא הזה ולא בא לחדש אלא גזל הגר
דבר בו בלשון הקצרה ויאמר בכאן איש או אשה מפני
שאין דרך האשה לגזול ואולי לא יחייב אותה הכתוב
כאומר ואשם כאיש והזכיר וכל תרומה לכל קדשי
בני ישראל. יאמר שאם נתנו התרומה לכהן תהיה שלו
והבעל' אותה ממנו כדין בדין האשם גזלו. ולכך הזכיר
תרה כאן זו שבא להשלים הכל בתרומה כי ענין לא
הוזכרה רק ברמז מאחר ודבר לא הזכיר. וכך
אמר הם יאכלו בלחמו. אבל לא באר דין התרומה
שתנתן לכהן כלל. והזכיר המעשר בסוף ת"כ שיהיה
קדש לה' ועכשו בא לצות בתרומה ובקדשי' שיהיו
לכהנים במתנה והבעלים שיתנו אותה להם לרצונם
ואין שטובת הנאה לבעלים ולא מכרה. מנחת סוטה
עם שאר המנחות. בת"כ בעבור שהיא מנחת קנאות
ואינה לכפר' והשלים בכאן את דינה ועוד כי בעבור
שהם את הטעם לבני אדם כתן להם דתו דין לדעת
האמוריי' שאינם בני בעלי אמונתם כאשר יבא אשר
בלב האיש על אשתו והשלים בקרבנות דין הנזיר
כי אחרי שהוקם המשכן ונגאלו מהם הטמאי' לקח
מבחוריהם לנזירי' אשר נבאו פתח אהל מועד לעבוד
לפני יי' לשרתו ולברך בשמו ועוד כי האשה שתדור
בנזירות הפך הסוטה ולפי' אמר בפר' איש או אשה
כי יפליא. ועל אמרז"ל למה נסמכה פרש' נזיר לפרש'
סוטה שכל הרואה סוטה בקלקולה יזיר עצמו מהיין
והטעם כי זנות ויין ותירוש יקח לב וגדול הפשע הפך
הבחורי' היפים לגדל שערי ראשם להתנאות והגדול
עד יופי ראויה בלב איש ולפיכך קרוא קדוש וצריך
להשתמר מהטומאה כי הוא ככהן ומשרת לה'.
וכל תרומה לכל קדשי בני ישראל. יאמר כי כל
תרומה אשר יקדישו בני ישראל אותה כלו' שירימוה
ויקדישוה תהיה לכהן כי בעבור שאין לתרומה ש

שיעור אמר הכתוב כי כל אשר יקדישו ממנה
תהיה לכהן כאשר יקריבו אותה הבעלים לתתה אליו
לא שיטלנה הכהן בזרוע וזהו פשוטו של מקרא וכן
אמרו בספרי ר' עקיבא אומ' בא הכתוב ללמדך שאם
רצה לעשות כל גרנו תרומה רשאי ובלבד שישייר
מקצת. ועוד שם בספרי אשר יקריבו לכהן א"ר
ישמעאל וכי תרומה מקריבין לכהן מת"ל אשר יקריבו
לכהן לו יהיה לפי שהוא אומ' ראשית בכורי אדמתך
תב' אבל לא שמענו מה יעשה בהם ת"ל אשר יקריבו
לכהן לו יהיה. בא הכתוב ולמד על הבכורים שיהיו
נתונין לכהן. ופרש"י וכי תרומה מקריבין לכהן והלא
הוא עצמו מחזר עליה בבית הגרנות. ואינו מחוור
אבל פירושה על ר' ישמעאל לא יבא לשון הקרבה
בתרה אלא בקרבנים על גבי המזבח לפי דרכו אשר
יקריבו משמע בבכורים שהם טעונין תנופה והגש'
ויאמר הכתו' כי כל הבכורים שיקריבו הבעלים לשם
לכהן המקריב לו יהיה ומה שאמרו לפי שנא' תביא
בית יי' אלהיך ואיני יודע מה יעשה בהם ענין שעדין
לא למדנו בבכורי' שיהיו מתנותי' כהונה כלל וכבר
הוא שלמד שלמים תחלה שיהיו נתונים לכהן אבל אין
כאן חזור ושנאה בפר' מתנות כהונה בכורי כל אשר
בארצם לך יהיה שהם זכר ושנאה ג"כ תרומ' וקדשי'
כדי שיכלול כל מתנות הכהונה יחד ויכרות בכלן
ברית מלח ועוד לדברים שנתחדשו שם בפרש' כל
טהור בביתך יאכל אותו. ולמדנו עוד מכאן שיתנו
הבכורים לאנשי משמר אשר יקריבו ואינם לכל
כהן שיהיה כתרומה. **ואיש** את קדשיו לו
יהיה הכהן בכתו' הזה שיאמר שכל
קדשי אדם יהיו שלו ענין שכל הקדשי' שלא יתנו בהן
נתנם לכהן יהיו לבעלי' והן מתנות דין בהן אע"פ שנקראו
קדש ואיש אשר יתן לכהן כאשר עיניו לו יהיה כי גם
הקדשים אשר יצוה הכתו' לתתם לכהן יש לבעלים
זכות בהן שיתנן לכהן הזה אשר יתרצו להם כרצונם
והנה מעשר שני ונטע ר' שאמר בהם הכתו' שיהיו
קדש לה' הן לאוכלים כרצונם וכן מעשר בהמ' יאכל הוא

הקדשים אשר יקריבוהם בפרש׳ ויקח הכהן שיתנו
לכהנים לכהן אשר יתנו לו מיד הבעלים לא שיוליכו
אחר הכהני׳ לגזול אותם מהם ומזה נלמוד שטובת
הנאה לבעלים וזהו הנכון בפשוטו והוא דעת של
אונקלוס וכדרך זה נדרש בספרי אמרו כל הקדשי׳
יהיו בכלל שנא׳ ואיש את קדשיו לו יהיו משך הכתו׳
כל הקדשים ונתנם לכהני׳ ולא שייר מהם אלא תרומ׳
ושלמים ופסח והמעשר בהמה ומעשר שני ונטע
רבעי שיהיו לבעלים הזכר ואחר תודה ושלמי׳ ופסח
ממשנה אף הם לבעלים · אבל לא הוצרך הכתו׳ הוא
בהם כלל · **לא יצוק** עליו שמן שלא
יהא קרבנה מהודר שהשמן
קרוי אור והיא עשתה בחשך · ולא יהא עשה לבונה
שהאמהות קרויות לבונה שנא׳ וגו׳ גבעת הלבונה
זו פרשת מדרשו ·· כי מנחת קנאות הוא
הקמח הזה מעוררת בשתי קנאות קנאות המקום
וקנאת הבעל לרש״י מדברי רבותי׳ · ועל דעת כל
המפרשים כי מנחת קנאות הוא עומד כי בעבור
שזאת המנחה מנחת עונש היא נגרעה להיות
שעורי׳ בלא שמן ולבונה כי המנחה אשר אזכרתה
לרצון לה׳ באה סלת חטים בשמן ולבונה · ולפי
דעתי טעם כי מנחת קנאות הוא יחזור על ראש
הפסוק יאמר שיביא האיש את הקרבן על אשתו
לומר בנקומה כי מנחת קנאות הוא להזכיר עונה
ואיננו ראוי שתבא היא מנחה אבל הוא מקריב
מנחה לשם שיקנא את הקנאות וינקו נקמתו ממנה
וטעם השעורים · שתהיה סערת ה׳ חמה
יוצאה וסער מתחולל על ראש הרשעים יחול ובעני׳
כלל השעורים האמור בגמרא שמפרכו אותה לשער ו׳
ומאמר רבה ובן בבלא אחרים סימן שהשער כבלי וגו׳
וכן כי עשתה אתה וגו׳ עשה יתשוב שם · וטעם הוא
על הקמח ויש לו סוד כי למטה בהיות בני האדם
אמר הוא ועתה הזכיר הזכרון תחלה ואמר כי הוא
מזכרת עון ·· **וביד** הכהן יהיו מי המרים
המאררים · אמרו המפרשים כי

הכתוב קורא אותם על שם סופם שתהיה בהם מרה
כי ימר לה הטעם מאד ויאררו אותה · ורבותי׳ כך
אמרו בספרי נקראו מרים על שם סופן שמאררי׳
את הגוף ומרעשן את הבטן · אבל בגמ׳ אמרו
שהכהן מתן בהם דבר מר והוא לבודק אותה ואמ׳
כשאמר ובאו המים המאררים למרים היה ראוי
שיאמ׳ ובאו המים המרים למאררים ובספרי עוד
ומאחר ל׳ מי המרי׳ מגיד שהכתב עושה את המים
מרים · והנכון בעיני כפשוטו כי האשה כשתשתה את
המים ימתקו לה כשאר המים ואחרי בואם בקרבה
אם נטמאה יעכרו אותה והנכנס מיד המרירות
בפיה ובקרבה וזהו שאמ׳ והשקה את המים והיתה
אם נטמאה ותמעל מעל באישה ובאו בה המים
המאררים למרים כי אחרי השתיה בבואם בבטנה
מיד ישובו למרים בפיה ובקרבה כמנהג הדברים
המעוררים והמקיאים שיעכרו את השותה אותם
מאד ואחר׳ תצבה בטנה ונפלה ירכה ונקראים—
מאררים בעבור הקללות הנמצאין בהם שמקללים—
ואמרו המפרשי׳ כי מלת מי כמו מים המרים ובא
סימון במקום מוכרת כמו שבא הפכו מים נדמים ·
ורבים כי מי סימון ומלת המרי׳ תאר השם ואמ׳ שהוא
ידוע ואינו נכון בעבור שאמ׳ ובאו בה המים וגו׳ ·
וטעם אם לא שכב איש אותך ואם לא שטית
טומאה עם התנאים קבלו אחד הם יאמר אם לא
שכב איש אותך שלא שטית טומאה תחת אישך
הנקי כי בעלה שכב אותה ואיש הוא · ויתכן שיהיה
איש חסר הא הידיעה יאמר אם לא שכב האיש אותך
ואם לא שטית טומאה תחת אישך כלל כי ישבענה
על האיש ההוא אשר קנא עליו בפני׳ ועל האחרים
בכלל אמן מאיש זה אמן מאיש אחר ··
וטעם ואת כי שטית מחובר עם יתן ה׳ אותך ויאמ׳
ואת כאשר שטית טומאה תחת אישך וכאשר נטמאת
ויתן איש בך את שכבתו מבלעדי אישך · יתן ה׳ א׳
אותך לאלה ולשבועה אבל בעבור אריכות התנאים
יאמר לאמר טעם אחרת והשביע הכהן את האשה

ולפי' שהוא שבועת האלה ור"א שם ה' והשבע הראשו'
בשם והשבע בה"ל כאשר הוא מפרש ואינם נכון ·
כי נשים לא ישבעו בלשון אחם והנה אין בכל משפטי
התורה דבר תלוי בנס זולתי הענין הזה שהוא פלא
ונס קבוע שיעשה בשר' בהיותם רובם עושים רצון
של מקום כי הוא יחפץ לענין בניהן לפשר את הנשים
שלא תעשינה כמעשה יתר העמים ולהיות ישראל מן
הממזרות שיהיו ראויין להשרות שכינה בתוכן ולפי
פסק הענין הזה משעה שנתקלקלו בעבירות כמו
שאמרו משרבו המנאפים פסקו מי סוטה שנאמר
לא אפקוד על בנותיכם כי תזנינה ועל כלותיכם כי
תנאפנה כי הם עם הזונות יפרדו ועם הקדשות
יזבחו ועם לא יבין ילבט · ואין הכתוב אומר שתהיינה
הנשים האלה פטורות מן העונש בעבור שבעליהן
חוטאים רק שלא יעשה בהם הנס הגדול הזה שהוא
נעשה להם לבדם ולאותם עם קדוש והם לא
ימצא בטובה הזאת ולא יעשה בה וזהו שאמר ועם לא
יבין ילבט כלו' ילכד בסכלותו וכן ואויל שפתי ילבט
תרגם המתרגם הירוש' וסכלא בשפותיה מתאחד
וזה טעם שאמרו והנקה האיש מעון בזמן שהאיש
מנוקה מעון המים בודקין את אשתו אין האיש
מנוקה מעון אין המים בודקין את אשתו והנקיון
שלא בא עליה משנאסרה בה ונסתרה ואמרו שאם בעל
הבעל ביאה בשלה אסורה כל ימיו אין המים בודקין
אותה והכל שהוא נס וכבוד גדול בישראל ·· וטעם
חטאת שיקריב הנזיר ביום מלאת ימי נזרו לא
נתפרש · ועל דרך הפשט כי האיש הזה חוטא
נפשו במלאת הנזירות כי הוא עתה נזור מקדושתו
ועבודת השם וראוי היה לו שיזור לעולם ויעמוד כל
ימיו נזיר וקדוש לאלהיו כענין שכתוב ואקים מבניכם
לנביאים ומבחוריכם לנזירים · השוה אותו הכתוב
לנביא דכתיב כל ימי נזרו קדוש הוא לה' · והנה הוא
צריך כפרה בשובו להטמא בתאוות העולם ··

זאת תורת הנזיר · שיעור הכתוב
זאת תורת הנזיר אשר
ידור נדר נזיר קרבנו לה' כמו על נזרו יהיה מלבד
אשר תשיג ידו · או זאת תור' הנזיר וזאת תור' קרבנו
לה' על נזרו · ויתכן שיאמר זאת תורת הנזיר שידור
את קרבנו לה' על נזרו כלו' שלא יפרש דבר בקרבן
רק ידור סתם קרבן על נזרו או שיאמר סתם הרינ'
נזיר כי מאן שנדר בנזיר נדור הוא בקרבן הנזירי ·
וחזר ואמר מלבד אשר תשיג ידו שאם היה עשיר
ירבה בקרבנו וכפי נדרו אשר ידור בקרבנות כן
עשיר כן עני כן יעשה על תורת נזרו לרבות ולא
למעט · והזכי' זה ללמד שאם היה עשיר ורצה להרבו'
קרבנות או שנדר בתחלה הריני נזיר ואקריב אלף
עולות ושלמי' שיוכל להתגלח ביום מלאת ולא ישתה
יין עד הקריבו את כלם כי הכל תורת נזרו · ויתכן
מלבד אשר תשיג ידו שיאמר מלבד האיש אשר
תשיג ידו שיעשה כפי נדרו אשר נדר והזכיר זה כי
דרך העשיר לדור כן · **דבר** אל אהרן ואל
בניו לאמר כה תברכו · כבר הזכרתי
בסדר ויהי ביום השמיני כי משה צוה את אהרן
לשאת את ידיו אל העם ולברך אותם ביום ההוא ·
וכאן צוה לדורות באהרן ובניו ופי' הברכה שיברכו
אותם והזכיר בהקמת המשכן שמה צוה יי' את
הברכה חיים עד העולם וכמו שאמרו ז"ל במקדש בשם
המפורש ובמדינה בכנוי במקדש היו אומרין אותה
ברכה אחת ובגבולין שלש ברכות כי הברכה במקד'
מיוחדת בשם המיוחד ·· וטעם **יברכך**
יי' וישמרך · על דרך האמת כי
הברכה מלמעלה והשמירה שתשמור אותה כטע'
זכור ושמור : וטע' יאר השם הגדול את פניו
המטטים בך וכמו שאמרו בספרי ר' נתן אומר זה
מאור שכינה · ויחנך שתשא חן בעיניו כענין
שאמר שלמי תלוי התורה מעלה חן לבעל שעה ·
וטע' ישא השם פניו אל השמים מלמעלה וישם לך
שלום הכל בשתך וכך אמרו בספרי ר' נתן אומר זה
שלום מלכות בית דוד · ושמו את שמי הגדול על בני
ישראל ואני אברכם כי אני הוא המדבר הכנה ושלום ·

ויהי ביום כלות משה להקים את המשכן
לא נאמר ביום הקים משכן
שכל שבעת ימי המלואים היה מעמידו ומפרקו
ובאותו היום העמידו ולא פרקו לכך נאמר כלות משה
להקים אותו היום כלו הקמותו ור"ח ניסן היה בשנה
השנית הפרשה בנ' בזו הואיל ראשונה כו' נלמד לרש"י
מדברי רז"ל אבל אינה ראיה במורה כי ביום כלות
אינו דבק עם להקים בלבד אבל ביום כלות משה
להקים את המשכן ולמשוח ולקדש אותו ואת המזב'
ואת כל כליו הקריבו הנשיאים את קרבנם כשנעש'
כל זה ומ"מ ביום השמיני היה ונכתבה זאת הפרש'
בכאן בעבור כי ביום הראשון של מלואים קרא אל
משה מאהל מועד וידבר אליו השם כל הפרשיות
שמתחלת ספר ויקרא עד ויהי ביום השמיני שהם
בדיני הקרבנות ומיום השמיני נדבר לו כל הפרשיו'
שמתחלת ואת החיה אשר תאכלו שהם בדיני איסו'
והיתר ויש בכלן ענין נקרבנות ובמשכן הענינים
עד היום הזה כסדר אשר פירשתי · וכשהשלים
המצות אשר נצטוה משה לאמר לישראל ובכלם דיני
ענינו הקרבנות ומשמרת אהל מועד ועבודת ה'
חזר אחרי כן בכאן להגיד נדבת הנשיאים נקרבנם
שהיו מיום השמיני עד יום השנים עשר לחדש או
עד שנים עשר יום לחדש כדברי רז"ל ··

וטעם וימשחם ויקדש אותם אמר ר"א שמשח אותם
בשמן המשחה וקדש אותם בדם החטאת כמו שאמ'
שם ויחטא את המזבח ואת הדם יצק אל יסוד המזב'
ויקדשהו לכפר עליו · ואינו כן שכן נאמר במשכן
וימשח אותו ויקדש אותו ואת כל כליו · והמשכן לא
נתקדש בדם כלל אבל במשחה לקדש אותם ··

וטעם ואת המזבח ואת כל כליו מחובר לראש
הפסוק ביום כלות משה להקים את המשכן ואת
כל כליו וימשחם ויקדש אותם

ויקריבו נשיאי ישראל ויביאו את קרבנם
לפני ה' · בעבור היות העגלות לצורך הקרבנות
יקראו קרבן וכן ונקרב את קרבן ה' איש אשר מצא
כלו וזהו קרבן לבדק הבית · והנה השם הנשיאים
שלא יתכן שישאו העם על כתף קרשי המשכן
והאדנים שהם כבדים מאד והביאו מעצמם עגלות
שכן דרך כל משאי בתי המלכים וכלי התכשיט לשאת
אותם בעגלות · ויתכן שנפרש ויביאו את קרבנם
לפני ה' שש עגלות צב שם עגלות משא ואת קרבניהם
ושנים עשר בקר מושכים העגלות והנה הביאו
העגלות מלאות והבקר לפני המשכן · והשם צוה
את משה קח מאתם הכל והיו העגלות והבקר של
שאינם לקרבן לעבוד את עבודת אהל מועד ואחר
לקחו הנשיאים את קרבניהם מעל העגלות והקריבם
אותם לפני המזבח כי היו חושבים להקריב הכל
ביום אחד שהורשו להקריבן והשם צוה נשיא אחד
ליום יקריבו ולכך לא הוצרך לומר עוד קח מאתם ·
ודרך הלשון לומר עגלות על המילוי שבהן כמו אוכלי
שלחן איזבל וכמו יודע כל שער עמי · ולשון חכמי'
מלאה קרונות של כדי יין וכדי שמן של כלי כסף וזהב
ואפשר שהיה צב מלאות כמו וכבשים ובפרים
בעגלות מלאות אדם ויקרא שם עגלות צב עגלות
של מילוי ומלאין היו מקרבנות החנוכה אשר
יפרש · והזכיר הכתוב קרבנות הנשיאים בפרטן
ואחר כלל אותם ואת חנוכת המזבח ביום המשח
אותו וגו' · וכתב רש"י למדך שהיו כל הקדש
מכוונים במשקלם שוקלם אחד אחד והוזל ושוקלן
כלם בבת אחת לא ריבה ולא מיעט מיסודו של ר'
משה הדרשן ·· ואיני מבין הטעם בדבר זה אם
נחשוב שהוא נס מה התועלת יש בדבר שיעשה
הנס הזה ואם כדרך כל הארץ הוא כן בכל המ
המשקלות לא הוזכר אותו הכתוב · ובספרי אמרו
בפני למדך שלא ככל הדיוט כל בית עולמים כל
הדיוט שוקלין אחד אחד ושוקלן כלם כאחד פוחתי'
מרבה פוחתים מתמעטים וכו' · ושם אמרו ר' נתן
אומר כל בית עולמים שוקלין כלם יחד ועשה מהם
אסימון יחד ועשה מהם כלם לא ריבה ולא מיעט
עד ר' שהיו זהב מזוקק מאד שאפי' יתיכם ויעשה

ימים אסימון יהיו במשקל הראשון · ולא שנעשה
בהם כך אלא שהיו זהב טהור מאליו · והכהן כשהם
הכתוב מכבדן לקדמאין כסדר וכמו שאמרנו מכבדי
אכבד והנה הנשיאים כלם באים אחד הביאו הקרבן
הזה שהסכימו עליו יחד ואי אפשר שלא יבא אחד
קודם לחבירו וכבד את הנקדמין בדגלים בהקדימת
ימים אבל רבה להוסרם בשמים ובפרט קרבנותם
ולהוסר יומו של כל א׳ לא שיוסר ויכבד את הראשון
זה קרבן נחשון בן עמינדב ויאמר וכן הקרים כל
הנשיאים איש איש יומו ה׳ יהיה זה קער בכבוד
האחרים ואחרי כן יזור וכלן למנין ה׳ כלם ה־ין
שקולים לפניו ית׳ · וכך אמרו שם בספרי מגיד ה׳
הכתוב שכלם שוו כלם בעצה אחת כן שוו בזכות·

קערות

כסף שתים עשרה כן ה־ן
שהתנדבו ולא אירע בהם פסול.
ועוד בזה טעם אחר במדרש״ כי לכל א׳ מהנשיאי׳
עלה במחשבה להביא חנוכה למזבח ושהקים בזה
השיעור אבל נחשון חשב בזה השיעור טעם אחר
וזולת כל אחד מהנשיאים חשב טעם בפני עצמו
אמרו שחשב נחשון שיביא קערת כסף שיהיה מנין
אותיותיה התקל כנגד שנותיו של אדם ומשקלה
הק׳ל כנגד תולדות שהעמיד וכל המדרש כמו שכת׳
רש״י או כפי המדרש האחר שאמרו שהיה מסורת
מיעקב אבינו כי כל שבט ושבט על כל מה־ ש׳
שיארע לו עד ימות המשיח והתחיל נחשון והקריב
על סדר המלכות קערה ומזרק כנגד שני מלכים
שעתידין לצאת ממנו שמולכו שם ונכבשה והם־
שלמה ומלך המשיח ולכן הקריב קערה כנגד הים
שהוא מקיף את העולם כלו ודומה לקערה·
שלשים ומאה שבוסקם שלשי הקוה הכל כל המים
למקום אחד וקראם ימים ומים שבים מטריא מאה
ושלשה הוסיף יש אחד למלאכת המקדש וכן
שלשים יסוב אותו קוי מאה ושלשים· מזרק אחד
כסף כנגד העולם שהוא עשוי ככדור· שבעים שקל
שהם יושבו על שבעים אומות· שבעים מלאים

שיצאו לכם מנוחות מלכים · סלת המלכים בפני
בלולה בשמן טוב שם משמן טוב · כסף כמאה ודתיע
כסף נבחר לשון צדיק · כף אחת עשרה זהב
כנגד עשרה דורות שהיו מפרץ ועד דוד שהיו כלם
צדיקים · מלאה קטורת מעשיהם טובים כריח
הקטורת · פר אחד כנגד אברהם · איל אחד כנגד
יצחק · כבש אחד כנגד יעקב · שעיר עזים לכפר על
מעשה יהודה שהביא הכתונת לאביו · ולזבח השלמי׳
בקר שנים · כנגד דוד ושלמה שהתחילו במלכות והיו
צדיקים והיתה המלכות שלמה · אילים חמשה עתודי׳
חמשה כבשים בני שנה חמשה · כנגד ט״ו מלכים
שהיו מרחבעם עד צדקיהו מלך בן מלך מהם־
צדיקים גמורים ומהם בינונים ומהם רשעים גמורי׳
זו מחשבת של נחשון בן עמינדב · ונתנאל בן צוער
חשב נ״כ גם שיביא חנוכה כשיעור הזה וחשב בו
טעם אחר והקריב ע״ש התורה לפי שהיה שבטו של
שבט יששכר בחכמת התורה · קערת כסף כנגד
ה׳ ער׳ שקרויה לחם שנא׳ לכו לחמו בלחמי · וכא׳ בלחם
הפנים ועשית קערותיו · וזבולן הקריב כנגד שהיה
עוסק בפרקמטיא ומאכילהו ממעותיו של יששכר ונוטל
שכר עמו קערה כנגד הים שהיה לחוף ימים וכו׳
וכן אמרו שם במדרש בכל שבט ושבט טעם מיוחד
בקרבנו ובשיעורי הקרבן ולכך השוה אותם הכתו׳
לפרוט כל אחד בעצמו כאלו לא הוזכר האחד ואח״כ
כלם כאחד לרמוז כי בעצה אחת עלה במחשבתם
להקריב החנוכה ולא הקדים א׳ לחבירו במחשבה ולא
בהבא׳ לפני המשכן ועל׳ הוזכרו הכתו׳ כלם בשוה׳
סלת בלולה בשמן למנחה· חנכו הנשיאים את
המזבח בכל מיני הקרבנות לפי ע״כ הביאו מנח׳
וקטרת ועולה וחטאת ושלמים והקטרת והחטאת
הוראת שעה שאינם באין בנדבה אבל להשלם־
בחנוכה כל הקרבנות נעשה כן כי אין ישראל
מקריבים זולתי אלו הקרבנות בלבד כי החטא־
והחטאת דבר אחד והם אחד הוא והעדה אחת להם
והנה השם הנכבד הסכים על דעת הנשיאים ועם

נשיא אחד ליום יקריבו ולפי' יתכן שהיא מצוה לדורו'
שיחנכו לעולם בית המקד' והמזבח ולכן עשה שלמה
חנוכת הבית דכתי' ויחנכו את בית יי' המלך וגו' וכן
אנשי כנסת הגדולה עשו חנוכה דכתיב ועבדו בני
ישראל כהניא ולואי ושאר בני גלותא חנוכת בית
אלהא דנא וגו' וכן בימות המשיח נא' ביחזקאל שבעת
ימים יכפרו את המזבח וטהרו אותו ומלאו את ידיו ויכלו
את הימים והיה מיום השמיני והלאה יעשו הכהני'
על המזבח את עולותיכם ואת שלמיכם והיא חנוכה
למזבח כמלואים והנה יהיה ענין זו המצוה כענין
פרש' מלואים באהרן ופרשת בני יוסף שהמשיך
דעתם לדעת הקבלה ונכתוב מה בזה לדורות ··

סדר בהעלותך

למה נסמכה פרשת המנורה לחנוכת הנשיאים
כשראה אהרן חנוכת הנשיאי' חלשה דעתו שלא היה
עמהם בחנוכה לא הוא ולא שבטו א"ל הקב"ה חייך שלך
גדולה משלהם שאתה מדליק ומטיב את הנרות
בקר וערב ל' רש"י מן מדרש אגדה · ולא נתברר לי למה
ניחמו בהדלקת הנרות ולא ניחמו בקטרת בקר
וערב שנשבחו הכתו' ישימו קטורה באפך וכל
הקרבנות ומנחת חביתין ועבודת יום הכפורים
שאינה כשרה אלא בו ונכנס לפני ולפנים ושהוא קדו'
יי' עומד בהיכלו לשרתו ולברך בשמו ושבטו כלם
משרתי אלהינו ועוד מה טעם לחלישות הדעת הזאת
והלא קרבנו גדול משל נשיאים שהקריב בימי ההם
קרבנות הרבה כל ימי המלואים · ואם תאמר שהם חובה
ונצטוו בהם וחלשה דעתו על שלא הקריב נדבה כ'
כמותם לחנוכת המזבח גם הדלקת הנרות שניחמו
בה חובה ונצטוו עליה אבל ענין ההגדה הזו לדרוש
רמז מן הפרשה על חנוכה של נרות שהיתה בבית שני
ע"י אהרן ובניו ר"ל חשמונאי כ"ג ובניו ובלשון הזה
מצאתיה במגלת סתרי' לרבינו נסים ז"ל כי האג'
הזאת ואמ' ראיתי במדרש כשהקריבו י"ב שבטי'
ולא הקריב שבט לוי א"ל הקב"ה למשה דבר אל אהרן
אחיך ואמרת אליו יש חנוכה אחרת שיש בה הדלקת
נרות ואני עושה בה לישראל ע"י בניך נסים ותשועה
וחנוכה שקרויה על שמם והיא חנוכת בית חשמונאי
ולפי' הסמיך פרש' זו לפרש' חנוכת המזבח עכ"ל ·
וראיתי עוד בילמדנו וכן ברבה א"ל הקב"ה למשה לך
אמור לאהרן אל תתירא לגדולה מזאת אתה מוכן
הקרבנות כל זמן שבית המקדש קיים נוהגין אבל
הנרות לעולם מול פני המנורה וכל הברכות שנתתי
לך לברך את בני אינן בטלין לעולם והנה הדבר ידוע
שכשאין בית המקדש קיים והקרבנות בטלין מפני
חורבנו אף נרות בטלות אבל לא רמזו אלא לנרות
חנכ' חשמונאי שהי' נוהגת אף לאחר חורבן בגלותנו
וכן ברכת כהנים הסמוכה לחנוכת הנשיאי' נוהגת
לעולם ודרשו סמוכים לחנוכת הנשיאים מלפניה
ומלאחריה בכבודו של אהרן שלא נמנה עמהם ·
ור"א כי נסמכה זאת הפר' להודיע כי הכהן יהיה
גם בלילה כי יהיה שם הנר דלוק ולא יכבה וזה איננו
נכון על דעת רז"ל שאמרו והלא לא נדבר עמו אלא ביום
ומי ידע הר"א מה בין נבואת משה רבי' לנבואת שאר
הנביאים לא חשב כן והוא מה שאמ' הכתו' במראה
אליו אתודע בחלום אדבר בו לא כן עבדי משה שאין
נבואתו בחלום כי החלום בלילה היא · אבל הסדור
בפרשיות הללו הוא כאשר פירשתי כי בא הכתוב בספ'
הזה להשלים תורת הקרבנות וכל המחויב לעשות
באהל מועד והנה אמר מתחלה ואתה תצוה את בני ישר'
ויקחו אליך שמן זית זך וגו' ולא הזכיר שם המנורה
והיה במשמע שידליקו במנורה בהנחה כמו שאמ'
בעשייתה והעלה את נרותיה וגו' אבל לא פי' ולא הגיד
או השביר ידליקו בלתי המנורה ואין המזמור מעכב
ההדלקה כי מצוה להעלות נר תמיד לעולם ואחר כן
הוסיף ועשה מיד ולדורות צו את בני ישראל ויקחו אליך
שמן זית זך ואמר על המנורה הטהורה יערוך את
הנרות שלא יערוך אלא במקום טהור והכתוב כאשר

השלהב לאמר׃ הקימות המשכן השלהב עד כל ימי
הנרות ועת שיהיו שבעת הנרות כלם דולקין לדורו׳
אל מול פני המנורה כאשר הוזכר במעשה המנור׳
ונעלם נרותיה והאיר אל עבר פניה לא בלתי מנורה
ולא בלתי שיאירו כלם אל עבר פניה ולא הוזכר בפר׳
הזאת באהל מועד לומר שיהיה כן במקדש אולי
יחשוב כי בעבור שאין חלונות באהל מועד יצטרך
למורה הזאת אבל במקדש שהיו שם חלונות שקופי׳
לא יצטרך כן לפי׳ יזכיר כאן באהל מועד ׃׃
וטעם ויעש כן אהרן לומר שהוא היה המדליקן או׳
כל ימיו אע״פ שהמצוה כשרה בבניו כמו שנאמר
יערוך אותו אהרן ובניו אבל היה הוא מזדרז במצוה
הגדולה הזאת הרומזת לדבר עליון וסוד כשגב ואול׳
כראון ע׳ מפתן מחוץ לפרוכת העדות יערוך אותו
אהרן כי הוא בחר השם שמיו ומפני זה אמר גם עתה
דבר אל אהרן בהעלותך ולא אמר דבר אל אהרן ואל בניו
בהעלותם׃ **וטעם** וזה מעשה המנורה
לרמוז שצריך לדורות שתהיה מקש׳
כי הוא מעכב בה ולפי׳ הוזכר תחלה כפי׳ מעשה
המקשה ולא הוזכר במעשה שלה שיהיו בה קנים
ו׃ פתרים ופרחים וגביעים משוקדים והזכיר זהב כי
כן היה מעשה לדורות לעשותה ממנו לרבות את
מה שאין והוזכר בה מקשה לומר שאין מעכב בה
אלא מקשה לא הזהב וכ״ש שאר היפויים שבה׳ וכן
אז״ל בסיפרי ובגמ׳ מנחות׃׃ וטעם כן
עשה משה הנזכר כי הוא נשתדל בלמודה ועשה
אותה בשוי וכך אמרו בסיפרי להודיע שבחו של
משה שכשם שא״ל הקב״ה כן עשה ורש״י פי׳ כן עשה
מי שעשאה ומדרש אגדה ע״י הקב״ה היא נעשית
מאליה׃׃ אחר שנימנו הלוים והבכורות
ונמנו הלוים בעבודתם ומשמרתם ונתן להם השם׃ את
השלים מצות הכהנים במנורה ובא לצות במצות
הלוים שיתחילו לעבוד והוצרך לטהר אותם ולכפר
עליהם וזה טעם הסמיך הפרש׳ הזאת בכאן והשלים
במצוה לדורות מבן חמש ועשרים שנה ומעלה יבא

לצבא צבא׃ וכתב רש״י כאן הוא אומר מבן חמש
ועשרים שנה ובמקום אחר הוא אומר מבן שלשים
שנה הא כיצד מבן חמש ועשרים יבא ללמוד הלכו׳
עבודה ולומד חמש שנים ובן ל׳ עובד מכאן לתלמי׳
שיושב לפני רבו שלא ראה סימן יפה במשנתו חמש
שנים שוב אינו רואה׃ ולא יהיה פי׳ יבא לצבא צבא
שיבא להקהל בנקהלים בעבוד׳ אהל מועד שיעמו׳
עמהם ויראה תמיד עבודתם ביום ובלילה כדי שילמד
הלכות עבודה בתלמוד ובמעשה ולכך לא אמר כאן
לעבוד עבודה כמו שאמר למעלה אלא אמר לצבא צבא
בעבודת האהל שיהיה בא עם העובדים בעבודה
אבל לא ידעתי אם זה דברי הקבלה בעבור׳ כי בלשון
יחיד אנו שונה אותה בסיפרי ר׳ נתן אומר כתוב אחד
אומר מבן חמש ועשרים שנה וכו׳ וגם נראה שהם
דברי אסמכתא שנתנו התלמידים ללמוד בהלכות
עבודה ה׳ שנים׃ ועל הפשט הכתובים כי משה ואהרן
היו מבן ל׳ שנה ומעלה והם אשר הפקיד אותם איש
על עבודתו ועל משאו׃ אבל כאן צוה כי כל אשר
ידע בעצמו שהוא לכ״ה שנה יהיה כשר לעבוד
ויבא בכל אות נפשו לעבוד עמהם ולסייע עמהם
בעבודה אבל לא יהיה פקיד ונגיד על עבודה ידוע׳
והטעם בזה כי כל אדם מתקן לבו בבחורותיו כי
ישתנו בהם הטבעים וידע בקניינו לעשרים או ל׳
לשלשים כי ידע כי שכלו וקרובו ואהבו ואמנו
יולדין ויוליעהו אבל בקניינו לכ״ל לא יכנסו כי כל
כך ולכך לא צוה למשה שיפרח לשמות רק מבן ש׳
שלשים שנה שהאיש מלא בגון וכן אמר דוד ויספרו
הלוים מבן שלשים שנה ומעלה׃ ור׳ אברהם אמר
בדרך הפשט כי מבן שלשים שנה הוא לעבודת
משא ומבן חמש ועשרים לעבודת האהל ואיננו
נכון כי שם נאמר גם בכל הבא לצבא צבא לעבודה
באהל מועד ונאמר לעבוד ולמשא׃ ועוד כי כתוב
במקדש אלא בני לוי עושי המלאכה לעבודת בית ה׳
מבן עשרים שנה ומעלה כי אמר דוד קטן ה׳ אלהי
ישראל לעמו וישכן בירושלם עד עולם׃ ואין ללוים

לשאת את המשכן ואת כל כליו שעבודתם כי בדברי
דוד: האחרונים המה מספר בני לוי מבן עשרים ש׳
שנה ומעלה כי מעמדם ליד בני אהרן לעבודת בית
ה׳ על החצרות ועל הלשכות. ויאמר כי בדברי דוד
האחרונים משנבנה הבית ואין להם משא בכתף ואין
עבודתם רק על החצרות ועל הלשכות מנה אותם
מבן עשרים שנה ומעלה ומתחלה מבן שלשים ו׳
ואם כדבריו לא היה חייב שימנה אותם מבן כ׳··

לא יעבוד עוד עבודת משא בכתף אבל חוזר הוא לנעילת
שערים ולשיר ולטעון העגלות לרש״י· אבל בספרי
לא אמרו אלא מגיד שחוזר לנעילת שערים ולעבו׳
בני גרשון ונראה שאם כדברי הרב למה לא היו
ממנין אותם בני עשרים לשיר ולנעילת שערים ו׳
ולטעון העגלות ועד שיזקינו ולמה היה מכניס מבן
ל׳ ועד בן חמשים אלא למשא בלבד ועד בני גרשון
ובני מררי שכל עבודתם כשרה בזקנים למה נמנין
כן אלא מן שהיה פקודתם במשא האהל מבן ל׳ ועד
בן חמשי׳ לא היו ממנין אותן לשיר שהוא עקר עבו׳
הלוים אלא בראויים למשא שכל הממונים לשיר
ראויים בעבודת כלם ומתוך שנמנו בני קהת מבן
ל׳ ועד בן חמשים אף לשיר נמנו כלם כן שלא יהיו
בני גרשון ובני מררי נפסלים אלא כשרים לשיר ובני
קהת פסולים אבל לנעילת שערים ולטעון העגלו׳
כלם כשרים הם· ועוד כתו׳ מבן ל׳ שנה ומעלה ועד
בן חמשים שנה כל הבא לעבוד עבודת עבודה ו׳
ועבודת משא באהל מועד· ודרשו בשחיטת חולין
יכול אף בשילה ובית עולמים כן ת״ל לעבוד עבודת
עבודה ועבודת משא לא אמרתי אלא בזמן שעבודה
בכתף והרי עבודת עבודה הוא השיר כמו שכתוב
לא בסדר נשוא אלא אף לשיר נפסלו בזמן שעבודה
בכתף וכן בדברי דוד נאמר ויספרו הלוים מבן שלשי׳
שנה ומעלה· וכתי׳ מעשה לבנין על מלאכת בית ה׳
וארבעת אלפים מהללים לה׳ בכלים אשר עשיתי להלל.
כי עד שנבנה הבית שהיה להם משא בכתף לא היו

ממונים לשיר אלא בראויין למשא אבל אחר דוד נמנו הן
מבן עשרים לצורך הבית כשנבנה כמו שנתבאר

בשנה השנית לצאתם מארץ מצרים בחדש הראשון· מכאן אמרו רז״ל
אין מוקדם ומאוחר בתורה· וטעם האיחור הזה היה
כי אשר בא הספר הזה הרשום להזכיר המצות
שנצטוו ישראל במדבר סיני לשעתם רצה להשלים
ענין אהל מועד והקים כל ימי המדבר והזכיר
תחלה הדגלים ומקום האהל ומעמד משרתיו ותקון
המשמרות למשא ולכל עבודת אהל מועד והזכיר
הקרבנות הנשיאים שהביאו העגלות אשר ישאו אותו
בכל עת היותו במדבר והשלים הקרבנותם בחנוכ׳
המזבח שהוא מאחר בזמן או קודם לכן ואחרי כן
שב להזכיר אזהר׳ שהזהיר אותם שלא ישכחו מצות
הפסח· ועל דעת רבותי׳ לא נקבה במדבר אלא
בשנה זו בלבד לפי שלא מלו במדבר והיתה מילת
זכרים ועבדים מעכבת בהם ויתכן שהוצרך למצוה
זו בעבור שלא נצטוו מתחלה בעשיית פסח דורות
אלא בארץ דכתי׳ והיה כי תבאו אל הארץ ושמרתם
את העבודה· ועוד נאמר בם והיה כי יביאך ה׳ אל
ארץ הכנעני ועבדת את העבודה הזאת ועכשיו
בשנה הזאת צוה שיעשו אותו כדי שתהיה זכר
גאולתם והנסים שנעשו להם ולאבותיהם נעתק להם
מן האבות הראוים לבניהם ובניהם לבניהם ובנים
לדור אחר והנה אמר תחלה והיה כי תבאו אל הארץ
לומר שאין מצוה זו מוטלת בחובה אלא בארץ לדורות·
ועכשיו צוה שיעשו בה במדבר· ועל דעת רבותי׳ לא
עשו אותו אלא שנה זו בלבד שלא היו יכולים לעשותה
לפי שמלו להם בנים ועבדים ולא יכלו למול אותם
מן הטעם שהוזכרו שהיה להם לסכנה כמו ש׳
שמפורש במסכת יבמות· אבל בספרי אמרו
ויעשו את הפסח בראשון בגנות ישראל הכתוב
מדבר שלא עשו אלא פסח זה בלבד· וכן הוא
אומר הזבחים ומנחה הגשתם לי במדבר ארבעים
שנה ודרשו כן מן הפסוק הזה שאמר ויעשו את

הפסח בראשון בארבעה עשר יום לחדש בין הערבי'
במדבר סיני' כי הוא יקר' יותר כי די במה שאמ'
ויעשו את הפסח ככל אשר צוה י"י את משה אבל
הזכיר היום הזה במדבר לרמוז שלא עשו אותו במדבר
רק פעם הזה והוא גנותן ויתכן שהגבלות הזה הוא
קלקלתם בעגל המרגלים שמימינה נתכרו והדין
כוופים ולא נשבה להם רוח צפונית ולא מלו ולפיכ'
נאסרו בכל הקדשים או שהקדים הכתוב כדברי
האומר אין מילת זכריו ועבדיו מעכבת בו והדין
רשאין לעשות אותו ונתעצלו ולא עשו אותו והוא גנו'
גדול אבל הראשון יותר נכון בעבור כי היה משה
מזהירם לעשותו ולא היה מעניש לחייב כרת אבל
הנקימעת שבעה והשבתת ימין לא הוצרך לומר
שנהגו בו שהן אוכלת המצה בכל ימיו וכבר
כאמ' בהם לדורותיכם חקת עולם כתוב בפי' רש"י ·
ככל חקותיו זו מצות שבעתו · שה תמים זכר בן
שנה ככל משפטיו זו מצות שעל גופו · לשבעת
ימים לנערה ולמעבר חימוןוטעות סופר הוא שלא
מצות שבגופו שה תמים זכר בן שנה שעל גופו כל
אש ראשו על כרעיו ועל קרבו שהוא לגופו מנה ו
ומעבר חימון לא דבר בהן הכתוב כאן וכן בפסח שני
כא' חקותיו ומשפטיו ומצה וחמץ עמו בבית ולוים
מקנב לא יום א' ויקבר הכתוב לאמ' בין הערבים תעשו
אותו ככל חקותיו וככל משפטיו תעשו אותו לבנות
דיעה לא שלה שאינם באות היום הכתוב בכתוב כי בגלגל
שלא זכרו יאכל שכבר פי' שם ואכלו את הבשר בלילה
הזה וגו' וכן בחדש השני בארבעה עשר יום בין ה
הערבים יעשו אותו על מצות ומרורים יאכלוהו ·
טעמו יאכלוהו בעת אכילה הנזכרת שם בעניין
של פסח ראשון ·· וטעם בדרך רחוקה כתב
רש"י שהיה חוץ לאסקופת העזרה כל זמן השחיטה
והוא נרמז בנקוד כמו הדעת הזו ואמ' תמה עליו
למה תפס לו שטת ר' אליעזר ונכון היה לתפוס בשטת
של ר' עקיבא מן המודעית ולחוץ · וכן דעת הרמב"ם ז"ל
בגמרא דאמ' עולא כל שאינו יכול ליכנס בשעת
שחיטה והוא פשוטו של מקרא · כי העומד בתחלת
בין הערבים במקום שלא יגיע לעזרה בשע' שחיט
דרך רחוקה היא לו ופטור · ויתכן שטעם הנקוד
שהיא דרך רחוקה לו בעשיית הפסח לא רחוקה
ממש ולכך חזר ואמ' ובדרך לא היה ולא הוזכר
רחוקה ועוד הכתוב לטמא ולמי שהיה בדרך רחוק
לעשות הפסח והוא הדין והטעם לכל מי שלא עשה
הראשון ואפי' במזיד שחייב לעשות הפסח כדברי
רבותי' ולא הזכיר הכתוב אלא עניין שיעשו הכל ברשות
ולמעט הטמא מלעשות הראשון · אבל מי שהיה
בדרך פטור מן הראשון ועושה השני ואם רצה
לבא בראשון ובא ושחטו עליו הקרבה דקימא לן
מיחם הוא דאם דחמנא עליה ואי עבד תבא עליו
ברכה · ויתכן שלכך הזכיר הכתוב רחוקה כי בדרך
קרובה מהו לעשות הפסח או הראשון שישחטו
ויזרקו עליו ויבא ויאכל לערב ·· וטעם וכי
יגור אתכם גר לעשות הגרים בפסח זה של מדבר
כאשר יעשו גם לעבדו ויתכן מה שאמ' בסדר בא
זו פרעה וכי יגור אתך גר ועשה פסח לי"י הוא על
פסח מצרים כי הפרשה ההיא על פסח מצרי' כאמר
כאשר פירשתי שם והיה במשמעות הגרי' היוצאי'
ממצרי' ערב רב יעשו פסח שלא הוסיפו באותה הכם
אבל המתגיירים אח"כ במדבר או בארץ לא יתחייבו
בפסח שלא היו הם ולא אבותיהם בכלל ואותם
הוציא מהם לפי' הוצרך כאן לחייבם בפסח דורות
במדבר ובארץ ··

וביום הקים את המשכ' עתה יחזור לספר בעניין הנסיעה
והמצות שנצטוו בה כמו ההעברות שנצטווה בהם
עכשיו למקרא העדה ולמסע המחנות · וטעם
כסה הענן את המשכן לאהל העדות להגיד שלא
היה הענן מכסה אלא לאהל העדות לא חצר המשכ'
וטעם ובהאריך הענן ענ' כי אם יאריך הענן
על המשכן ימים רבים והמקום ההוא אינם טוב
בשעתם והיו חפצי' ומתאוי' מאד לנסוע מן המקו'
אעפ"כ לא יעברו על רצון השם · וזה טעם ושמרו

בני ישראל את משמרת ה' ולא יסעו כי מורא השם ומשמרת משמרת מצותו לא יסעו · וכן אם יהיה הענן ימים מספר כשנים או ג' ימים · והיו העם יושבים מאהל ועוד בדרך כיום יעשו כען השם ללכת אחר הענן וספר עוד כי יש שלא יעמדו רק שנה אחד ויסעו בבקר · ואעפ"י שהוא טורח גדול להם ובמעוני' יעמוד הענן יומם ושנה כי הלכו כל הלילה ובאו במקום ההוא בבקר ויצא הענן שם כל היום ההוא וכל הלילה ונעלה בבקר השני ונסעו והוא טורח גדול מן הראשון כי היו העם סבורים שיעמדו שם ופרקו העגלות והשוו משאם כמנהג הבאים מן הדרך ובהעלות הענן יחזרו לטעון ולא יוכלו לעשות להם תקון לדרך יום או יומים ויסעו בלילה ויתכן שאירע להם במסעות שעשו כמסופר בכאן ולא בענין אחר כי עמד הענן מערב עד בקר ויומים ולילה ויומים וחדש ושנה · ולכך הוזכר הכתוב כל השעורים בפרטם ועמד שנערכו כאשר הוזכר בתחלה כענן בקדש שאמר והשבו בקדש ימים רבים כימים אשר ישבתם ·

ונסעו המחנות החונים תימנה · פי' הכתוב שתי תרועות אחת למסע מחנות המזרח והב' למסע מחנות הדרום · ואמר תרועה יתקעו למסעיהם שיתקעו כן לכל מסעיהם לומר שיתקעו תרועה שלישית למסע המחנות החונים ימה · וד' למסע החונים צפונה כי לכל דגל מסע בפני עצמו כאשר יפרש ונסע דגל מחנה אפרים ונסע דגל מחנה בני דן וכך היא שנויה במסכת מלאכת המשכן אבל בספרי שמו אי כשם שתוקעו למזרח ולדרום כן תוקעו למערב ולצפון ת"ל תרועה יתקעו · תקיעה אחת למסעיהם · ויש אומר' נ' לכל רוח ורוח ע"כ · וכך הוא פשטו של מקרא באמת שיתקעו לכל רוח ורוח כמו שפירשתי תרועה יתקעו למסעיהם כבר פירשתי בסדר אמור אל הכהנים כי התרועה רמז למדת הדין כי כן כתוב במסעות על פי ה' ביד משה והיא המנהגת במלחמה וכתוב תקעו מלחמו והרשעים ועל כן אמר משה וינוסו משנאיך מפניך · וכבר פירשתי סוד הטעם בפרשת ההגדות וכן תראו כי חומת יריחו נפלה בתרועה דכתיב עד יום אמרי לכם הריעו והרעשתם וכתי' ויריעו כל העם תרועה גדולה ותפול החומה ולכך היתה הרס · והמקהיל את הקהל ראוי לתקיעה כי הפשוטה רמז למדת הרחמים כי ימינו פשוטה לקבל שבים על כן יאמר ובנחה יאמר שובה ה' רבבות אלפי ישראל וכתיב וביום שמחתכם ובמועדיכם ותקעתם המלחמה לתרועה והמועדי' והשמחה לרחמים ורז"ל העתיקו פשוטה לפניה ופשוטה לאחריה והתרועה באמצע שלא יקנן בנטיעות בר"ה ויום הכפורי' ועל הקהל אבל הכונה זו לתקיעה וזו לתרועה והמשכיל יבין ·

ועל צבאו נחשון בן עמינדב · לא ידעתי למה הוזכר בכאן שם נשיאי הדגלים שכבר הוזכר זה ואת לרמז כי היו חיים כבר נרמז וזה בפרש' הדגלים כי מיום הממנן ועד עת המסע לא מת אחד מכל הפקודים · ואולי בא הכתוב לומר כי גם בלכתם בדרך ילך הנשיא בראש צבאו שיעשו מצותו ויסכון כמלך בגדוד ולא ילכו כבאין אשר אין להם רועה ולא שיהיו להם אחר לזה כאשר יעשו משואי מלחמה ·· והורד המשכן ונסעו בני גרשון ובני מררי · משמעות הכתובים בענין הזה כי אחרי נסוע דגל יהודה יתחילו בפרוק המשכן · והתחלת פרוקו שיבא אהרן ובניו והורידו את פרכ' המסך וזהו שנאמר ובא אהרן ובניו בנסוע המחנה והורידו וגו' · לומר בנסוע המחנה הראשון · וכאשר ישלימו לכסות הארון וכל כלי הקדש של משא בני קהת יורידו הלוים המשכן כלו ויטענו על העגלות ויסעו בני גרשון ובני מררי אחרי דגל יהודה והארון וכלי הקדש עומדים מכוסים ונתונים על המוטות עד שנסע ראובן ויהיה פי' ונסע אהל מועד מחנה הלוים בתוך המחנות שיסע אהל מועד וכל מחנה הלוי' בתוך המחנות מסובבות כי הגרשוני והמררי פוסעים בין דגל יהודה לדגל ראובן · והקהתים

משמש בין דגל ראובן לדגל אפרים כאשר יפרש
עוד · ויותר הטעם שיקימו המשכן טרם בואם ·
אבל בבריית של מלאכת המשכן ראיתי כלשון הזה
תקעו והריעו ותקעו ונסע דגלו של יהודה תחלה
שנאמר ויסע דגל מחנה יהודה בראשונה נכנסו
בני אהרן ופרקו את הפרכת וכסו בה את הארון
שנא' ובא אהרן ובניו בנסוע המחנה והורידו וגו'
תקעו והריעו ותקעו ונסע דגל מחנה ראובן מיד
נכנסו בני גרשון ובני מררי ופרקו את המשכן
וטענו אותו בעגלות והעמידוהו עד בא בני קהת
שנא' ונסעו הקהתים נושאי המשכן והקימו את
המשכן עד בואם · תקעו והריעו ותקעו ונסע דגל
בני אפרים מיד נכנסו בני קהת ופרקו את הקדש
וטענוהו בכתף שנא' וכלה אהרן ובניו וגו' ושמא
כך פירושה תקעו והריעו ותקעו לנסוע דגל בני
ראובן ומיד מקדימין בני גרשון ובני מררי ופרקו
המשכן ונסעו קודם בני ראובן וכן תקעו והריעו
ותקעו שיסע דגל אפרים ומקדימין בני קהת
וטוענין כלי הקדש על כתפיהם ומסעם קודם בני
אפרים לימדו על נסיעת הלוים שהיו מתקיעה
ותכף להם נסיעת הדגל שאחריהם ··

ויאמר משה לחובב · כבר פירשתי כי
חובב שם אדם שקראו יתרו
כאשר שב לתורת ישראל כי זה דרך כל מתגייר כי
לעבדיו יקרא שם אחר · והנה משה אלה טובו לנב'
עמהם ואמ' לו שהם והטבנו לך · והוא חשב שיתנו
לו מן השלל כסף וזהב ובגדים וצאן ובקר ולא הזכיר
לו נחלה בתוכם ועל כן לא היה חפץ וענה כי אל
ארצו וגו' מולדתי אלך שם נחלה לו ולבניו וכבר או
אמ' משה אל נא תעזוב אותנו כי ידעתך המדבר
הזכיר לו לשבת בכבוש הארצות · ופירש הדרך
אשר נעלה בה ומכל הטוב ההוא אשר ייטיב ה'
לנו נטיב לך רמזו לתת לו אחוזה וארץ טובה בשכרו
על טרחו ושרתו אשר ישרת בכבוש הארץ ועל
דעתי כי נתרצה לו בזה ועשה כן כאשר פירשתי

והזכרתי שם · וכך אמרו בספרי בני יונדב חותן משה
מלאין והולכין דכתי' לכה אתנו והטבנו לך ··
ויסעו מהר ה' דרך שלשת ימים · על הפשט נסע
הענן והלך לפניהם שלשת ימים והארון הולך
אחר הענן לפני העם ולא שכן במקום עד היום
הג' בערב ששכן הענן במדבר פארן · ושם מקום
טוב לפניהם · וזה טעם לתור להם מנוחה ובשכון
הענן הקימו המשכן והביאו שם הארון ולא נתפרש
אם הלכו גם בלילה ·· **ויהי** בנסוע הארון ·
עשה לו סימן מלפניו ומלאחריו לומר
שאין זה מקומו ולמה כתב כאן כדי להפסיק בין
פורענות לפורענות כדאי' בפ' כל כתבי הקדש לשון
רש"י · ולא פי' לנו הרב מה הפורענות הזה שהוצרך
להפסיק בה כי לא נזכר כאן בכתוב פורענות קודם
ויהי בנסוע הארון ולשון הגמ' שם פורענות שניה
ויהי העם כמתאוננים · פורענות ראשונה ויסעו
מהר ה' דרך שלשת ימים · וא"ר חנינא מלמד שסרו
מאחרי ה' · וכת' הרב בפירושו שם שבתוך ג' ימים
למסעם התאוו תאוה האספסוף להתרעם על הבשר
כדי למרוד בהקב"ה · ואין דברי הגמ' שהרי פורענות
ויהי העם כמתאוננים כתובה ראשונה ושל תאוה
שניה לה ושתיהן סמוכות · ואולי סבר הרב שנכתבים
שלא כסדרן ורמז על הראשונה באמרו מהר ה'
כי שמא מעת נסעם חשבו לעשות כן והפסיק
וכת' את השניה ואח"כ חזר לראשונה ואין בזה טעם
או ריח אבל ענין המדרש הזה מצאתי אותו באגדה
שנסעו מהר ה' בשמחה כתינוק הבורח מבית
הספר אמרו שמא ירבה ויתן לנו מצות וזהו ויסעו
מהר ה' שהיתה מחשבתם להסיע עצמם משם
מפני שהוא הר ה' וזהו פורענות ראשונה והפסיק
שלא יהו שלשה פורענות סמוכות זו לזו וכמצא
מוחזקים בפורענות וקרא החטא פורענו' אע"פ
שלא אירע להם פורענות ממנו ושמא ט' מלא
חטאים זה היה מכעסם לארץ מיד ·· **ויהי**
העם כמתאוננים · א"ל אנבקס שהוא

מגזרת און וכן מחשבת און שדברו דברי און ·
ואינם נכונים למה יכסה הכתוב על חטאם ולא יגלם
כאשר עשה בכל שאר המקומות והנכון בעיני כי
כאשר נתרחקו מהר סיני שהיה קרוב לישוב ובאו
בתוך המדבר הגדול והנורא במסע הראשון היו
מצטערים בעצמם לאמר מה נעשה ואיך נחיה
במדבר הזה ומה נאכל ומה נשתה ואיך נסבול העמל
והענוי ומתי נצא מזה מלשון מה יתאונן אדם חי
שהוא לשון כואב ומצטער על עצמו וכן באונו בן
צערי ואמו קריינים ואבלו וכאשר אמר הכתוב כי היו
כואבים ומצטערים כדבר הזומר וספר הקטנה · ואמר
כמתאוננים כי היו מדברים במר נפשם כאשר
יעשו הכואבים והיה רע בעיני ה׳ שהיה להם ללכת
אחריו בשמחה ובטוב לבב מרוב כל טובה אשר ה׳
נתן להם והם היו כאנוסים ומוכרחים מתאוננים
ומתרעמים על ענים ולכן אמר בשובו וישובו ויבכו
גם בני ישראל כי היה חטאם הראשון להתרעם על
חסרון הנאותיהם במדבר וישובו עוד לעשו בענין
התאוה ולא לקחו מוסר על אש ה׳ שבערה בם ·

וטעם ויקרא שם המקום
ההוא תבערה · למקום אשר ירדה בו אש ה׳
בקצה המחנה קראו כן ולא נסעו מן המקום ההוא
רק בושם היה התאוו התאוה וקראו שם אשר או
המקום קברות התאוה · וטעם והאספסוף אשר
בקרבו התאוו תאוה · שלא היה להם חסרון בדבר כי
היה להם המן לשובע והיו שבים בו מטעמים
שוני׳ בטעם השוב מאד כאשר יספר אבל המסילו
בנפשותם תאוה רעה כמתאוים לאכול הפחמים
והעפר והמאכלים הנבאשים ·

ויאמרו מי יאכלנו בשר · כי לא היה לכל
העם בשר לאכול בכל יום אע״פ שאכלו ממנו בעתי׳
רבו והיה למקנה שאכלו ממנו הגדולים כמנהג
המחנות ומקומות היושב אבל בדגה אמרו זכרנו
את הדגה כי היו בשר כי לא אכלו דגים מיום
צאתם ממצרים ועד הנה · וטעם אשר נאכל
במצרים חנם כמו פשוטו כי היו הדגים במצרים
מצויים אותם למשוך הדגים שנאחזים במצודה
ובמכמורת והיו מותנים להם מן הדגים כמנהג כל
פורשי מכמורת · והקשואים והאבטיחים והחציר
והבצלים והשומים במצרים הרבה מאד כי היא גן
הירק וכאשר היו חופרים להם בנאות ובכל עבר
בשדה היו אוכלים מן הירקות או שהיו שם ישראל
עבדי המלך עושי מלאכתו והיה מפרנס אותם
לחם צר ומים לחץ והיו נכנסים בשדה ובגנים
בנאות ובשדות ואוכלים מן הירק ואין מוחים בם
כמנהג עבדי המלך ומותנים להם על שפת היאור
ממנת המלך דגים הקטנים אשר אין להם דמים
במצרים כאשר פירשתי בסדר ואלה שמות וזאת
תלונת בני ישראל לא תלונת האספסוף והנה היו
מתאוננים על המשא ומעיקים עליו הנה לא בשר
ונאכלה כאשר יאמר ·

וטעם לא אוכל
אנכי לבדי לא שישארו הזקנים
לתת לעם בשר כי אין להם · ועוד אמר בהזכרת
להם פרנסי׳ דבשלא יתלוננו רק על מה שהוציא׳
ממצרים כמנהגם לאמר למה הוצאתנו ממצרים
והוא שיתן להסבת תפלת כל משאלותם תאותם יביא
להם אבל אשר משה כי בהיות להם מנהיגים רבים
ישככו חמתם וידברו על לבם בעת תלונתם ויתפלל׳
כי כאשר התנבאו הזקנים שנאצל עליהם מן הרוח
וידע העם כי נאמנים הם לנביאים לא יתלוננו עוד
כלם על משה וישכך תאותם גם מהם · וטעם
נפשנו יבשה · שנתחממו טבעם מרוב התאוה ויבשה
לה כדברי אונקלוס · או נפשנו יבשה כי אין לה כל
שלא אותה כי המאכל מועיל לתאות בגוף ויושיב
הנפש רוח ואמרו בלתי אל המן עינינו שאפי המזון
אשר אכל חיי כו אינם בדיון שתהיה נפשנו דשנה
ושבעה כי יאכל כתאוה לו ובלא שימן עיניו בכל עת
כי באוכל יבא לו והנה אין כל בלתי תפלת המן ·
אמרו המשל הידוע אינו דומה מי שיש לו פת
בסלו למי שאין לו פת בסלו · וספר הכתוב כי המן

מעלות בינן ואחר שטעמו כטעם לשד השמן לפני
כי נפש אוכלנו לא תגעל כי הוא ימלא וירוה והניח
נפש אוכלנו כגן רוה וכמוצא מים **האנכי**
הריתי · על דעת אונקלוס כמו עד
ברכות הורי כי האב יקרא הורה מטעם שמתן. או
מאמין הקדיון יאמר כי את אבותם או אמם שילדתי
אותם · ובעל הפשט אמרו בהפך האנכי אמם
שהייתי בהם הרה וילדת. וכן ותהר את מרים—
ואת משה שהרתה וילדה אותם · או אנכי אבותם
שילדתיהו כמו ויולד בה · למען זה ילדתיך וולדתם
ואמר כאשר ישא האומן את היונק האב או האם
ועל דעתי הכל משנה באם · וטעמו כמו
האנכי הריתי את כל העם הזה ואנכי ילדתיהו ·
ואמר כן כי האשה תסבול צער גדול הבני בזכרם
מה שסבלה בהם מלידה ומבטן ומהריון ·
ואמר אומן כי הוא אומן לא אומנת ·· **ואם**
ככה את עושה לי הטעם כמו של משה
כנקבה שהלאהו הבאת תלאות. שהוא עתיד—
להביא עליהם על זאת אמר לשון רכות של עולם
אם הרגני נא הרוג. לרש · ולא הראיתי זה שכתוב את
כלשון מעלה הוא · ועל דרך הפשט מקב הלשון
הוא גם בזכר את כרוב מנשה · ועל דרך האמת.
אם ככה את עושה לי במדת הדין ידבר כאשר
אמר ויחר אף יי׳ מאד וכן ואת תדבר אלינו כמו
לשם הגדול שתדבר אלינו דברי השם אלינו ושמענו
ממך ועשינו · וכן את כרוב משה בכרוב השני
ירמוז והשמאל ימין ·· וטעם הרגני נא הרוג ·
שתשלח על הורגים בחרב כי טוב מותי ואפי׳ בחרב
אדם מחיי בצער הזה ויתכן שהוא כמו המיתני
וכן ואנשיהם יהיו הרוגי מות ובחוריהם מוכי חרב
במלחמה · וכן ופתי בהרוגים הטה ויחיו ··
אספה לי שבעים איש כבר הזכירו רז״ל
כי שבעים אומות הם בשבעים
לשון ויש לכל אחת מזל ברקיע ושר למעלה כטע׳
מה שנאמר בדניאל ושר מלכות פרס · וכתיב אל

מלכי האדמה שנאמר יפקוד יי׳ על צבא המרום—
במרום ועל מלכי האדמה באדמה · ואמרו כי פני
הקב״ה ירמוז בהם · ובפרקי ר׳ אליעזר אמר הקב״ה
לשבעים מלאכים הסובבים כסא כבודו באו ונבלבל
לשונם ולכך היה המספר בדורי מגדים שבעים ·
ועל כן מספר הזה בשופטי ישראל כי המספר הזה
יכלול כל הדעות בהיותו כולל כל הכחות ולא יפלא
מהם כל דבר וכן במלחמה ועל איש מזקני ישראל
כי ראוי במספר הזה שישרה כנגד השכינה
עליהם כאשר היה במחנה עליונה ישראל באו הם
בארץ · כמו שנעשה ארון וכפרת והמשכן בדמות
המשמשים במרום וכעשו דגלים בדמיון המרכבה
אשר ראה יחזקאל להשרות עליהם שכינה בארץ
כאשר היא שכינה בשמים · והנה משה על גבם כי
הזקנים כמו לישראל שהוא גוי אחד בארץ והבנו רז״ל
כי כל סנהדרי גדולה היושבת בבית השם במקום
אשר יבחר לשכן היה מכניס ע׳ והנשיא עליהם
כמשה רבינו והנה הם ע״א וכן האותיות בשם הגדול
המפורש ע״ב כנגד השרים · והשם המיוחד שהוא
אדון יחיד על כלם ולזה ירמוז הכתוב באומרו אלהים
נצב בעדת אל בקרב אלהים ישפוט כי השכינה עומדת
להשרים על ידם ואמר הכתוב עד מתי תשפטו עול
כי יזכיר בהם אחרי שהשם הנכבד עומד בנגד
המשפט איך לא תיראו ממנו להטות המשפט
כטעם המכחשים אותי על פני · ואמר עוד אני
אמרתי אלים אתם ובני עליון כלכם כי מספרכם
כמספר שרי מעלה ואדון היחיד · ואמרתי שתשבו
מושב אלהים בארץ · אכן כאדם תמותון כאחד—
הראשון שגרש ממקומו הנכבד ומת כן תתגרשו
ממעלת השם ותמותו · וכאחד השרים של מעלה—
הייתם ותפלו מן המעלה ההיא · וכבר הזכרתי מן
הענין הזה בסדר ואלה המשפטים ··
וירדתי ודברתי עמך שם ואצלתי מן
הרוח ענין הכתוב להגיד כי
בעת הדבר עם משה יהיה האצלות ומהם הוא

וכן אמר במעשה וירד יי' בענן וידבר אליו · ולא
פירש הכתוב הדבר הזה מה היה כאשר היה
בכל התורה שיאמר אחר כך מה אמר יי' ומה דבר
כי הענין בכאן לומר שהוקשו אשר אמר בהם
שהתנבאו לא שמעו דבר מפי השם ולא נגלה
להם במראה או בחלום אבל השם דבר עם משה
ומאצלות רוח משה הם יודעים הנבואה ההיא ·
וזה טעם ויתנבאו ולא יספו שלא יספו להתנבאות
מענינים אבל בנבואה שאמר השם למשה בה לבדה
נתנבאו · וזה טעם ואצלתי שאמר מאצל מן הרוח
אשר אתה שם עליך ושמתי עליהם · ואין זה כענין
ונתת מהודך עליו כי אצלות בכל מקום לשון עכוב
אצל כלשון וכל אשר שאלו עיני לא אצלתי מהם ·
הלא אצלת לי ברכה · וכן על כן נאמר מהתחתיות
ומהתיכונות מהארץ שנשאר אצלן מהלשכורת
התחתיות והתיכונות מהארץ שלא יאכלו האותיקי׳
מהנה כעשות · וכן ואל אצילי בני ישראל הנשארי׳
והפרושים מהם שנאצלים אל ענינים מכל העם
העם או שנקראים כן הגדולים שהכל בחיים אצלם
והמעתיקים מן הלשונות אומרין אצלות על יתנא
כי מן הכחות מאת הכרה והתפשטם על הנבא
ואומרי בנפש אצולה מרוח הקדש שהוא אצלם לגו
המשכה ואינם נכון אצלם כי האצלות יהיה המשכ׳
או הנחה והפרשה אצל המתן הוא · אבל אונקלוס
יעשה בו שני פנים תרגם כאן ואירבי וכן ואל אצילי
בני ישראל ולרברבי · ותרגם הלא אצלת לי ברכה
שבקת נראה שדעת באצלות שהוא ענין המשכה
או מאצל המתן על המקבל ויאמר בכאן אמשיך
מאשר אצלך מרוח הנבואה ושמתי עליהם וכאלו
עד על ההמשכה שימשיך המתן אצלו מן הדבר
הנתן וישאר עמו · וזה טעם הלא אצלת לי ברכה
שימשכת לי אצלך אחת מן הברכות לברכני נד׳
ועל הכלל הוקשה כי אינם אתם רק מנהרות אשר
ידבר במשה ומאמר הוא להם ולפי אמרו במדרש
במדבר שיש רבה משל למלך שמוסר פרדס

לשומר ונתן לו שכר השמירה אחר זמן אמר לו
השומר איני יכול לשמרו כלו לבדי הבא עוד אחרי׳
שישמרו עמי אל המלך נתתי לך פרד׳ שלך לשמרו
וכל שכר שמירתה נתתי לך ועכשיו אתה או הבא לך
עוד אחרים שישמרו עמי הרע מביא עוד אחרים
שישמרו עמך והוי יודע שאין אני נותן להם שכר
שמירה משלך אלא מתוך השכר שנתתי לך משה הם
מטלן שכרן כך אמר לו הקב״ה למשה אני נתתי
לך רוח ודעת לפרנס את בני ולא הייתי מבקש
אחר כדי שתתייחד אתה בגדולה ועכשיו אתה
מבקש אחר הרע שמשלך אינם נוטלין כלום אלא
ואצלתי מן הרוח אשר עליך ואעפ״כ לא חסר משה
כלום ע״כ במדרש · והקרוב בעיני כי כל ימי הזקני׳
נעשה להם כן שידעו בכל מה שיעשה השם לישראל
ביד משה בנבואה שעתם והמקרים אשר יבאו להם
במדבר וזה טעם ונשאו אתך במשא העם כי כל
מה שיאמר משה להם ידעו הם ויתנבאו הם לכל העם
כל אחד בשבטו ושוטרו ומפני זה לא ישא משה לבדו
העונש ·· **לא יום** אחד תאכלון ולא יומים
שיעורו לא יום אחד בלבד
תאכלו ולא יומים בלבד · וכמוהו לא אחת ולא שתי׳
שאינם אחת ושתים בלבד · ועל דעתי האוכל או
העושה דבר ימים רצופים אינו נקרא אוכל
ועושה יום אחד · וכן האוכל שלשים יום רצופים
אינם נקרא אוכל עשרים יום · או שיהיה האחד
כמשמעו לא יום אחד תאכלו ולא יומים ועשרה וכ׳ יום
אחרים רק חדש שלם והנה נתן להם תאותם בשבר
ולא כדנה ולא שרקות כי שקר שאלתם אשר יבכו
עליה הנה לנו בשר ·· וטעם עד חדש ימים
עד אשר יצא מאפכם והיה לכם לזרא שיתן להם
השם בשר הרבה ויאכלו ממנו כל החדש לרוב מאד
עד שיקוצו בו ויהיה להם כדבר נתעב שאינו
נאכל · ועל דרך הפשט כן היה כי בתום הראשון
מוכו מכה רבה ומתו העם המתאוים התאוה הם
האספסוף אשר בקרבם גם בני ישראל הנזכרים

הקב"ה שאמרו מי יאכילנו בשר ושאל כל העם
אשר בכו אחרי כן למשפחותיהם איש פתח אהלו
אכלו ממנו חדש ימים והיה להם לזרא וזכרון
המדברים אשר נשארו להם ממנו וכן אמר המזמור
וימטר עליהם כעפר שאר · ויאכלו וישבעו מאד
ותאותם יביא להם · לא זרו מתאותם עוד אכלם
בפיהם ואף י"י עלה בהם וגו' כי הקטנים אכלו וישבעו
מאד · והגדולים התאוה לא נפרדו מתאותם כלל · כי
בעוד אכלם בפיהם עלה בהם אף השם · ואין
מדרשו של ר' שמעון ושל ר' יהודה הנשיא כאותם
לשון הכתוב · בעבור שאמר עתה תראה היקרך
דברי אם לא · ומדרשו של ר' עקיבא שאמ' דברים
כמשמען מי מספיק להם · הוא משמעות הכתוב
באמת והוא דעת של אונקלוס אבל הטעם בעצמו
תמה כמו שאמר ר' שמעון מי שכתוב בו בכל ביתי
נאמן הוא יאמר אין המקום מספיק להם ועוד כי
כלם ראו כבר נפלאות גדולות מזו ורבותם הרבה
כי משה היה חושב שלא יעשה השם מופת כי אם
להצדיק נביאו וגם זה אינו נכון בעשו כי כבר
עשה משה עמהם כזה בשלו ראשון וכן במים
ובמן כי כלם על תלונתם ניתנו להם · והנכון בעיני
כי כאשר יעשה השם אותות ומופתים לעבדיו החסד
הם מאתו וכלם לטוב להם כי טוב י"י לכל ורחמיו על
כל מעשיו ואולי כאשר יבא הקצף על עוברי רצונו
שיעשה עמהם בנגף ובמדת הדין לרעה במורה ·
והנה אין בנסים רק טובה שלמה ברחמים · לא
נקמה במדת הדין · אבל עתה כשאמר לו שיתן
להם שאלתם ויאכלו בשר עד אשר יצא מאפם
והיה להם לזרא ידע משה שלא יהיה אות מאת
השם לבריאת להם בשר כאשר נתן להם דגן שמים
כענין שאמרו רז"ל אין דבר טמא יורד מן השמים
ועוד כי בכל הנסים יודיעם למשה · הנה ממטיר
לכם לחם מן השמים · הנני עומד לפניך שם על
הצור בחורב · אבל בכאן שאמר לו ואל העם תאמר
התקדשו למחר ולא הודיעו הענין מעשה שלא יהיה
בכח מאתו יתברך ועל כן שאל כמתמיה מה יעשה
להם כי בדרך הארץ הצאן ובקר ישחט להם וימצא
להם מכל שבטותיהם לא יספיק להם · ואם
יאסף להם כל דגי הים אשר במקום הזה הקרוב
להם לא יספיק להם · והקדוש ברוך הוא השיב כי
אין יד השם קצרה לתת להם שאלתם גם בדרך
המקרים וזה טעם היקרך דברי אם לא ואמ' היד
י"י תקצר כלשון ויין מלכות רב כיד המלך ולא אמר
הממעט יפלא כל דבר כי לא יעשה זה במופת · וכן
היה שנסע רוח מאת י"י כמנהגו של עולם לא רוח
ים חזק מאד ולא רוח קדים עזה כאשר יזכיר
במופתים · אבל רוח עתה כנהוגים ·· וגם
שלוים מצויים · לא שבראם עתה בעבורם ואין דבר
חדוש מטבעו של עולם · ועוד שכבר היה להם כן
ולא חדש עתה רק שהיו שלוים רבים מאד ··

אדני משה כלאם · הטעם בזה כי משה
דבר ע' הנאצלת דברי י"י כי הוא יאצל
מן הרוח אשר עליו ויתן על המתנבאים עמו באהל
מועד והנה שנים אשר לא יצאו אל האהל ושניהם
עומדים מכלל הנאצלים כאמורים בדבריו ולכך אמ'
לו כלאם כי אולי רוח שקר בפיהם · או רוח רעה
מבעתם והנה בריאים נשוים בנבואת כלא כאנשים
משוגעים ומתנבאים ומשה בענותו השיב ומי יתן כל
עם י"י נביאים כי יתן י"י את רוחו עליהם · מקבלי
אצלות הרוח שעלי · ומי יתן ויהיה זה בכל העם
אבל מדברי רבותינו נראה כי המנהג בישראל שלא
יתנבא אדם בעתידות במקום נביא גדול ממנו ·
אבל הולכים אחריו כתלמידיו והם בני הנביאים כך
אמרו בסנהדרין בשלמא למאן דאמר משה מת
קיימו דקאמ' יהושע אדני משה כלאם · אלא למאן
דאמ' על עסקי שאמרו אמאי כלאם דהוה ליה כמורה
הלכה בפני רבו · וכן למאן דאמר על גוג ומגוג
נתנבאו וכך הוסיפו עוד בענין דבורה במגלה
ומשה אמ' כי הוא הרב שמחל על כבודו ומתאוה
ושמח בכך · ובתרגום ירושלמי ראיתי שאמר בכלאם

מנבא מנבואו רוח קודשא עשאו מלשון הנה שפתי
לא אכלא לא תכלא רחמיך ממני ׃ וטעם הענין כי
חשב יהושע מפני שהם בכתובים הם מתנבאים כי
נאצל רוח משה על כל הכתובים שעל כלם נתכוון
ולכן אמר לו אדני כלאם שיתנבאו הם במחנה שלא
הקימו דבר השם שצוה ולקחת אותם אל אהל מועד
והתיצבו שם עמך ׃ והנה נראה שמעשה שאין
נבואת כלם מאצילות הרוח אשר עליך ׃ ורצוי
לאדונו להתכוין ברוח האלהים להשים אליך לבל יאצל
ממך על התלמידים לפני דבר הקדש כי בעבור
שנתכוונת מתחלה על כל הכתובים היה מקורך
עליהם ואם תתכוין עתה להשיבה ממה תבוא על
התלמידים לפניך בלבד כדבר ה' ומשה אמר שלא
יקנא לו כי הוא חפץ שיתנבאו כלם או שלא נכנסו
מן שנתן השם רוחו עליהם באצילות ממשה ׃ או
בלתי אצילות ממנו ׃ וטעם והאיש משה ענו מאד
להגיד כי השם קנא לו בעבור ענותו כי הוא לא
יענה על ריב לעולם גם אם ידע ׃ ור"א מפרש לאמר
כי הוא לא היה מבקש גדולה על שום אדם ׃ ולא
יתגאה במעלתו כלל אף כי על אחיו והם חוטאים בו
שנדברים עליו הנה אבל בספרי ר' נתן אומר אף
בפניו של משה דברו בו שנאמר וישמע ה' והאיש
משה ענו מאד אלא שכבש משה על הדבר ׃ יזכיר
ענותו שסבל ולא ענם ׃ והשם קנא לו ׃׃

אל משה ולא אהרן ולא מרים ׃ והנה משה לא
היה עמהם אבל הנבואה באה לשלשתם כאחד ׃
וטעם פתאום ׃ שלא היו בעת ההיא מקודשים לכך
ומתכונים לנבואה ׃ ובעבור משה באה להם מבלי
הזמנה לדבר כי פתאום על דעת המפרשים דבר
שלא עלה על לב מגזרת פתי ׃ ואמר הכתוב זה בעבור
אהרן ומרים כי משה כבר ראוי לנבואה בכל עת
ועת ודעתו נכונה לדבקה בשם הנכבד בכל שעה
כמו שפירשו רז"ל בטעם פרישותו מן האשה אבל
אונקלוס תרגם בתכף והטעם כי כאשר היו נדברי'
במשה שם הדבר בפתאום ונראה להם כאלו שלשתכ'

לא איחר להם כלל ופתאום ענין מהירות הוא כענין
ואהוב מהו פתאום ׃ אשר פתאום לפתע יבא
שברה ופתע פתאום כפשע הטעם להפלגה כמו
כמעט הכל הרבה מאד ׃ וכן במאד מאד
ומוכנה בהם ופתאום הם הנמהרים בוהל ׃ שאין
להם עיון לדבר ולא עצה כלל כי עצת הנמהרים
נפתלה וכן פתע ישבר אם בפתע בלא איבה הדפו
בתכף והוא כמו פתי מלשון פתאום ׃׃ וטעם
צאו שלשתכם ויקרא אהרן ומרים כי רצה שיהיה
משה שם וירא בהראות השם לכבודו ויהיה מעני
להם שלא ימחול הסרחן על ידו כאשר יתחנן אליו
ויתרצה להם ויקרא אהרן ומרים שיאמר שבאו שלא
בפניו ׃׃ **אם** יהיה נביאכם ׃ אם יהיה לכם
נביא כדברי אונקלס ׃ אבל ר"א אמר
כי טעמו אם יהיה נביאכם נביא ה' כמו והנה איש
ערל הפלשתי ויפה אמר וטעם הכתוב שאפי' אם יהיה
נביאכם נביא ה' אליכם מתנבא בשמי הגדול רק
במראה או בחידות והוצרך כן כי רבים מן הנביאים
לא ישיגו זה אבל יהיו נביאים ברוח הקדש כענין
שנאמר רוח ה' דבר בי ומלתו על לשוני ׃ והיה יד ה'
והאמורה בחוזקה ויתבאר זה בדברי זכריה ׃׃

במראה אליו אתודע לא אמר הכתוב
במראה אליו אראה אבל אמר
אתודע והנה הפסוק הזה כפסוק וארא אל אברהם
אל יצחק ואל יעקב באל שדי ושמי ה' לא נודעתי להם
יאמר כי השם הגדול יהיה במראה ובה יתודע אל
הנביא לא בשמו הגדול כמו שאמר ושמי ה' לא
נודעתי להם ׃ ואמר כי הדבור יהיה בחלום ולא כן
עבדי משה כי בכל ביתי אשר כי יראו הנביאים
חלומו נאמן הוא ויודע מעניינו כל החידות ומפה
אל פה יהיה לו הדבור מאתי והתמונה יביט בה
לא יראנה בחלום ולשון ספרי ותמונת ה' יביט ׃ זה
מראה אחורי והנה בכאן למד הכתוב מה בין נבואת
משה לנבואת האחרים אשר בדורו וכבר הוזכר כן
בקודמים לו וארא אל אברהם וגו' כאשר פירשתי ׃

ויהיה כן בסוף הפרשה בבאים אחריו ולא הוצרכה
עוד כי דרך כי משה וגו' והענין בכלם שוה. ולא תחוש
למה שאמרו בספרי שהוא שקול כמשה דכתי' אם
יעמוד משה ושמואל לפני כי בעבור שהוזכרו עמו
יחשבו רז"ל לגדולה לא שיהיו הנבואות שוה להם
ועל דרך הכתוב כי הוזכר משה מפני עמדו בפרץ לפניו
להשיב חמתו מהשחית גם בעגל גם במרגלים שהיו
חייבים כליה והוזכר שמואל מפני שהכתוב הוזה על
דברי התפלות שהיו צריכים גם הם. אמר הוא בהקבץ
קבוצים מפלשתים וענינו הוא שאם יעמוד לפניו
שמואל המוליך גם שלא בעת חיי קטר אתים
לא ישמעו אלו להורידו לגזר בעת צרכם והנה הוזכר
גדולת השבט אשר בחר השם לשרתו ולברך בשמו
המתפללים על ישראל וכן הטעם במה שאמר משה
ואהרן בכהניו ושמואל בקוראי שמו וגו'. וטעם
ואחר נסעו העם מחצרות ויחנו במדבר פארן על
כי כאשר נסעו מחצרות לא נסעו ממדבר זה אל
מדבר אחר כאשר במסע הראשון שנסעו ממדבר
סיני ויחנו במדבר פארן. אבל נסעו מחצרו' אשר
היא במדבר פארן וחנו במקום אחר מן המדבר
ההוא עצמו. והוא קדש ברנע כי משם נשתלחו
המרגלים כאשר אמר בכאן ט ממדבר פארן קדשה
וכן כתו' ובאו עד קדש ברנע ותקרבון אלי כלכם
ותאמרו נשלחה אנשים ולא אמר הכתו' ויסעו מחצרו'
ויחנו בקדש ברנע. כי אולי מסעים רבים שם
ואין עתה מקום להזכירם אבל הוזכר מדבר פארן
להודיע כי קדש זה הוא קדש ברנע אשר הוא
במדבר פארן לא קדש אשר הוא במדב' צין שהיה
שם ענין מי מריבה בשנת הארבעים:

סדר שלח לך

שלח לך. לדעתך. אני איני מצוה לך אם תרצה
שלח. לפי שבאו ישראל ואמרו נשלחה אנשים לפנינו
כמו שנא' ותקרבון אלי כלכם ומשה נמלך בשכינה
אמר אני אמרתי להם שהיא טובה שנאמר אעלה
אתכם מעני מצרים אל ארץ טובה. חייהם שאני
נותן להם מקום לטעות בדברי המרגלים למען לא
יירשוה לרש"י מדברי אגדה. ויש בכאן לשאול אחר
משה עצמו אמר כענין שנא' וייטב בעיני הדבר.
ולמה אמר להם בענין הארץ הטובה היא אם רעה
אחר שנא' לו מתחלה שהיא טובה ורחבה ועוד מה
עשו המרגלים כי משה אמר להם וראיתם את הארץ
מה היא ואת העם היושב עליה החזק הוא הרפה
המעט הוא אם רב. ואמר בערים הבמחנים אם
במבצרים. ועל כל פנים היו צריכים להשיבו על
מה שצוה אותם ומה פשעם ומה חטאת' כשאמרו
לו כי עז העם היושב בארץ והערים בצרות גדולו'
מאד. וכי עלה שיעשו לו שקר שלח אותם ולא יחשוב
כי היה פשעם בדבת ארץ אוכלת יושביה בלבד כי
טרם שיאמרו להם כן היה מריב כלב עמהם וכן
כתו' אחינו המסו את לבבנו לאמר עם גדול ורב
ממנו וגו' ובכאן כתי' לנפול בחרב נשינו וטפנו יהיו
לבז. והנה משה אמ' להגידם כדברים האלה והפליג
להם בחוזק העם ומבצר עריהם וגם הענקים יתר
מאד ממה שאמרו המרגלים לאבותיהם כדכתי' שמע
ישראל אתה עובר היום את הירדן לבא לרשת גוים
גדולים ועצומים ממך ערים גדולות ובצורות בשמים
עם גדול ורם בני ענקים אשר ידעת ואתה שמעת
מי יתיצב לפני בני ענק ואם היה פשע המרגלים
וחטאתם בזה למה יאמר לבני בניהם כאשר המרגלי'
לב אבותם. ועוד מה טעם למשה רבנו בשליחות
הזאת אם הארץ טובה והעם רפה הרי טוב ואם
רעה והעם חזק אשר הוא שיחזירם למצרים
אבל יישוב הענין הזה כי ישראל אמרו כדרך כל
הבאים להלחם בארץ נכריה ששולחים לפניהם
אנשים לדעת הדרכים ומבוא הערים ובשובם ילכו
התרים בראש הצבא להורות לפניהם הדרכים כענין
שנא' הראנו נא את מבוא העיר ושיתן להם עצה

באי זו עיר ילחמו תחלה ומאי זה צד תהיה המלחמה
ומה לכבוש את הארץ וכך אמרו כפי ויש' אותנו
דבר את הדרך אשר נעלה בה ואת הערי' אשר נבא
שהן כלומ' הערים אשר נבא שיהן תחלה ומשם נבא
אל הארץ וזאת עצה הגונה בכל כובשי הארצות ·
וכן עשה עוד משה עצמו שנאמ' וישלח משה לרגל
את יעזר וכן יהושע וישלח יהושע בן נון מן השטי'
שנים אנשים מרגלים ועל כן היה טוב בעיני משה
כי הכתוב לא ישמוך בכל מעשיו על הנס אבל יעש'
בנלחמים שהולכין להשמר ולשרוב כאשר בא בכתוב
במלחמת העי שהיתה על פי השם ובמקומות רבי'
אז נמלך משה בשכינה ונתנו השם רשות ואמ' שלח
לך אנשים ויתורו את הארץ וידעו ויגידו להם ועל
פיהם תהיה עצה מעצמן השכינה · והנה משה אמר להם
עלו זה בנגב ועמדו עלו זה הדרך בנגב שידעו את
העם היושב בארץ הנגב מפאת הרוח הזאת אשר
שם ישראל רחוק הוא ויעטרכו במעשים שאמר מאחר
ולהלן · וכן במצרים אם הם בערות שישבו בהם
ויעטרכו לבנות דייק וסוללות או שיבאו מצד אחד
ואמ' עוד שידעו בארץ צבאה הטובה היא אם רעה
כי אם היא רעה יכבשו תחלה מן המקומות האחרי'
כי הם היו תרים הר האמורי מעבר חברון גם יהוש'
לא כבש אותם כלם · וזה טעם ומה הארץ אשר הוא
יושב בה על העם היושב בנגב ויתקים משה בעבו'
שידע כי היא שמנה וטובה כמו שנאמר על ארץ
טובה ורחבה אל ארץ זבת חלב ודבש בעבור כן אמ'
להם שיתנו לב לדעת כן כדי שיגידו לעם וישמחו
ויתאוו כן לעלות שם בשמחה · ולכך אמר להם
ולקחתם מפרי הארץ כדי שיראו בשמחם בשבח
הארץ · ומן הידוע כי אין מצרים רחוקה מאד
מחברון הוא כמהלך שבעת ימים וארץ כנען מגעת
בתחומה קרוב למצרים ואי איפשר שלא ידעו
הדרים במצרים ענין ארץ כנען הטובה היא אם
רעה אבל כוונת של משה לדעת הדרך אשר יעלו
בה והערים אשר יכבשו תחלה כאשר פירשתי ·

ואמנם העם היו במצרים עבדים בעבודת פרך
לא ידעו ולא ימצאו ועל כן רצה משה שיגידו להם כל
ענין הארץ לשימם במעלותיה כי יודע היה בהם
והנראה בעיני בלשון הכתובים לא נמלך משה
בשכינה אבל טעם שלח לך אנשים כי השמיענו לשלוח
מרגלים והיה במנהג שישלחו שנים אנשים מרגלים
חרש לאמר ושישלחו מן העם והם היודעים הענינו
ענין שישלח איש אחד מכל מטות ישראל ושיהיו
נשיאים בהם כי חפץ השם שיהיו שוין בענין כי
גדולים אולי יזכרו וישובו אל י"י · ואם אין שתהיה
הנהגה טובה בכל העם · וזה טעם על פי י"י שהיו
במצות השם נשיאים וראשי בני ישראל · והנראה
שילפי פשטי הכתובים כי לא הזכיר השם למשה
שהיה שישלח לשלוח מרגלים ולא הסכימה משה
עצמם שאלו כן היה הכתוב מספר בכאן ויקרבו בני
ישראל אל משה ויאמרו נשלחה אנשים וגו' וייטב
הדבר בעיני משה ואחר היה כתוב וידבר י"י אל משה
לאמר שלח לך אנשים כאשר דברו אליך איש אחד
איש אחד וכו' · אבל היה הענין כך שאלו ישראל
משלחות וייטב בעיני משה הדבר · ואחרי כן בא
הדבור אל משה כאחר הדברות ואמר לו שהם שלח
לך אנשים · וזה טעם ויתורו את ארץ כנען אשר
אני נותן לבני ישראל כי הוא מדבר בענין אחר לא
סופר כי כלל והיה כלו · כי השם חפץ למען נרבו
שתהיה השלחות בין מטות ושתהיה בכל שבטיהם ·
ושתהיה בגדולים למען יכלו וכן נראה עוד כי הם
שאלו ממשה נשלחה אנשים לפנינו ויחפרו לנו את
הארץ והוא חפץ כדרכם ובענין הכבוש · מלשון
מסחפר אבל זה טעם לפנינו שהם ילכו אחריהם
על דרכם כלשון וארון ברית י"י נוסע לפניהם אבל
השם צוה ויתורו את ארץ כנען והוא כטעם בריבה
כבאים לקנות דבר מלשון לבד מאנשי התרים
והסוחרים וכן אל הארץ אשר תרתי להם · וכן לתור
להם מנוחה ועל כן צוה אותם משה בפרט הטובה
היא אם רעה ובא השמנה היא אם רזה ושמן והכלל

היא

לשאלם כי כבר היה לכל הארץ שם ויעלו לא בחפזון
גדול וזהו שאמר הכתוב כאן בפרט כי כן היה אבל
במשנה תורה הוא אמר להם משה כל הדברים מתחלה
להגיד להם פשעם כי חטאו במה שבקשו ושאלו
הם מעצמם׳ ועל ד״ז חטאו האומרי׳ נשלחה אנשי׳
בעבור שהם רוצים את ישועת י״י אשר יעשה להם
תמיד והיה להם ללכת אחרי הענן אל אשר יהיה
שמה הרוח ללכת ומשה קבל מהם למעלת האותם
ויהיה טעם וייטב בעיני הדבר שסבלתי דעתכם־
והודיתי לעצותיכם וקחה מכם שנים עשר איש איש
אחד לשבט אבותיו כענין שנאמר בשמואל שמע
בקול העם לכל אשר יאמרו אליך כי לא אותך מאסו
כי אותי מאסו ממלוך עליהם והנה האנשים האלה
לא נקבו בשמות על פי השם כאשר היה בפקודים
ובחלוק הארץ כי מעצת השם לא תבא בה תקלה־
לעושה ושומר מצוה לא ידע דבר רע רק הוא יתכל
צוה למשה שיהיו איש אחד איש אחד למטה אבותיו
ושיהיו נשיאים בהם ומשה מדעתו בחר את אלה
לשלחם והם נמלו לנפשם רעה״

למטה ראובן וכו׳ מינה הכתוב השבטים לא
לדגליהם ולא כתולדותם ונראה שראה למנותם הנה
לפי מעלת השלוחים כי היו ראשים ונשיאים בעם
כאשר ספר ואין מעלתם שוה אבל יש בהם גדול
מחברו בחכמה ובכבוד והקדים הנכבד הקודם־
במעלה כי ממעלת עצמם ימנם לא למעלת השבט
וכן בנשיאים החולקים להם את הארץ הוזכרו כפי
המעלה לא לתולדותם

הטובה היא אם רעה אמ׳ אבררם אם הארץ
טובה שהאויר שלה טוב והמים טובים ויאמר־
השמנה היא לעשות חטה ופרות רבים׳ והנכון
כי טובה כוללת כל הטובות ורעה הרעות בכלן׳
אבל יתכן בארץ הטובה שתהא שמנה ופורייה
שמנים וימצאו בה הדברים השמנים כגון שמן
ותאנים והתמרים וטובה בהם או שתהיה טובה ורוה
ותבואתה גשמים תמיד ולא תעדר והזהב למאד׳ ויהיו
פרותיה מטים לערב ואע״פ שהם טובים ומתקיימי׳
יותר מן השמנים ושם ימצאו הפירות הרוים הרבה
מאד כאגוזים והלוזים והתפוחים והחרובין ופירות
היערים והנה יכלול אם היא ארץ שמנה כמישור
או ארץ רזה כהרים׳ אבל אנקלוס תרגם העתירה
היא אם מסכנה כי יש ארצות אשר יושביהן עשירים
מפני הזול והמתנו׳ שמעסות שעושים רוכלים בכל־
הטוב הנמצא בהם ויש ארצות צריכות למסכנתן
ויושביהן הצרי יד ואין טובות לא רעות כלל״
וטעם והתחזקתם ולקחתם׳ שלא יפחדו
בלקחם מפרי הארץ פן יהרגו בהם שהם מרגלים׳

שבע שנים נבנתה׳ אפשר שבנה אם
את חברון לבנו הקטן הקודם־
שיבנה את צוען מצרים לבנו הגדול אלא שהיתה
מטובה בכל טוב על אחת משבעה בצוען׳ ובא
להודיעך שבחה של ארץ ישראל וכו׳ כפי׳ רש״י׳
והנראה בעיני בדרך הפשט כי חברון היא קרית
ארבע הוא האדם הגדול שבענקים שהיה שמו א
ארבע והוא הבונה אותה על כן נקראת על שמו
והוא שאמ׳ ושם חברון לפנים קרית ארבע האדם
הגדול בענקים הוא וזה האיש הוליד בן וקרא שמו
ענק ועל שמו נקראו ענקים ועל כן יאמר הכתוב
כי שם בחברון אחימן ששי ותלמי ילדי הענק׳
וחברון שבע שנים נבנתה לפני צוען מצרים יאמר
שבנה אותה ארבע לבנו ענק שבע שנים לפני ב
בנות צוען מצרים שהיא הקדומות להגיד הפלגת
חיי האנשים האלה כי כאשר היו מופלגים בקומתם
כן היו ימיהם ארוכים מכל האדם כי לא הוקש־
נבנתה חברון לפני צוען מצרים שנקפלו בה כמה
דורות מאז ועד עתה׳ ויתכן כי ירמוז עוד למה
שאמר השמנה היא אם רזה׳ כי חברון קדמונת
מאד ועדין עושה פירות שמני׳ וגדולים כאשר הגיד
באשכול וכ״ש בארץ החדשה שהיא יותר שמנה׳
ואיפשר כי ארבע הוא אם אחימן ששי ותלמי ועל״ש

שהיו הענקים ארבעה יקראוהו כן וכן פירש רש"י.
והנכון שאמר קרית ארבע אבי הענק היא חברון
יהיה פירושו אבי הענקים. על כן אמר ענק וילדי
הענק כי הענק הגדול שבהם כאשר אמר האדם הגדול
בענקים הוא. ולכך בא הה"א הידיעה ונקראו
ענקים על יפיים וקומתם כי הם ענקים לגרגרות
בני אדם כמו שקראו בני האלהים כנזכר בבראשית
כאשר פירשתי שם. והנה טעם הכתוב ושם אחימן
ששי ותלמי ילדי הענק הטובה אותה וחברון שבע
שנים נבנתה מיד הענק הזה לפני צען מצרים.
ובעבור כי הטובה את חברון ידוע ומפורסם כי כן
שם הקבר קרית ארבע אמר נבנתה. או טעמו
שנבנתה לחלה שבנאה להם ארבע אביהם. והנה
היו שנים רבות מאחד מיום הוסדה ועד עתה.
וגם זבת חלב ודבש היא. בעבור שצוה אותם לראות
השמנה היא אם רזה. השיבו לו כי היא שמנה וגם
זבת חלב ודבש היא. ועל שאלתו היש בה עץ השיבו
וזה פריה כי כן צוה אותם להראות. והנה בכל זה
אמרו אמת והשיבו על מה ששאלו והיה להם לומר
והעם היושב בה עז והערים בצורות כי יש להם
להשיב אמרים אמת לשולחם כי כן צוה אותם משה
הוא השאלה השנית אם במבצרים. אבל היה רשעם
במלת אפס שהיא מורה על דבר אפס ונמנע מן
האדם שא"א בשום ענין כלשון האפס לנצח חסדו.
ואין עוד אפס אלהים והנה אמרו לו הארץ היא שמנה
וגם זבת חלב ודבש ופריה טוב אבל א"א לבא שם
כי עז העם והערים בצורות גדולות מאד וגם ילדי
הענק שם. ואמרו עוד עמלק יושב בארץ הנגב
ירמזו שאין שם כח לבא בארץ משם כי כלם גבורי'
כי עמלק בדרום והכנעני במערב ובמזרח והאמורי
בהר הנגב שלחום ויעלו לב העם ברמז. ומפני
מוראם של משה ואהרן והנה השיבו על מה שצוה
אותם משה. ורצה מה שאמר להם המעט הוא אם
רב שלא ענו דבר בזה. וכן לא הוציאו טובתה כי
היה בדעתם לומר לעם אחר ארץ אוכלת יושבה.

היא בדרך רבה והנה עשה מועטים וחזקים מאד
והנה העם הבא כוונתם. ואז החלו כל העדה אשר
שם להתלונן. וזה טעם ויהס כלב את העם אל משה
ואמר עלה נעלה וירשנו אותה כי יכול נוכל לה לומר
אמת הוא שהעם חזק. אבל אנחנו נחזק מהם
ומהערים הבצורות על כן אמר לה' או עמו המרגלים
ופרשו דבריהם ואמרו לא נוכל לעלות אל העם כי
חזק הוא ממנו לומר אפי' לעם אם יבאו שעה בארץ
לא נוכל לעלות שיהם להלחם בם ויפתנו נכבוש מהם
ערים בצורות גדולות מאד כי טעם לעלות אל העם
כמו שנכרו לכם איש וירד אל לשון נלחמים במערכה
וטעם ויוציאו דבת הארץ כי הלכו מלפני משה
ואהרן והיו אומרים לעם באהליהם כי היא ארץ
אוכלת יושביה כי מתחלה כשהיו אומרי' להם בפני
משה שהארץ זבת חלב ודבש וזולתי שהעם חזק
וכלב היה אומר כי יכול נוכל לה היו העם פוסחים
ומהם בוטחים בכחם ובגבוריהם ומהם בשברת השם
בגבורים. אז הוציאו להם בפני עצמם דבת הארץ
עד שילינו כל העדה. וזה טעם מה שאמר
וישובו וילינו עליו את כל העדה להוציא דבה על
הארץ ומיד זה כי האנשים אלה באהליהם העם
אשר כגבה ארזים גבהו וחסון הוא כאלונים נפל
פחדם עליהם והמסו לב אחיהם. וכאשר ראו כי
עדיין היו ישראל מועטים לעלות ויהושע וכלב מחזקי'
את לבם הוציאו דבה בשקר כדי לבטל עצתם על
כל פנים. ודע כי המוציא דבה הוא כמו אשר
יגיד שקר. אבל המגיד אמת יקרא מוציא דבה כמו
שנאמר ויבא יוסף את דבתם רעה אל אביהם ועל זה
נענשו למות במגפה שנא' וימותו האנשים מוציאי
דבת הארץ רעה במגפה לפני ה'.

וטעם ולמה ה' מביא אותנו אל הארץ
הזאת לנפול בחרב נשינו. כי לא יאמרו דבת הארץ
עוד גם כן והארץ משכלת ורעה כי יסיתו העם
הדבר הזה ממשה. ויתכן שלא אמרו השלוחים כן
בהשיבם דבר אין וגו' כל העדה כי ישאר בהם משה

ואכן משקר דברו והמרגלים עשו הסתירו זה
ממשה מה עתה שהוא יודע טובת הארץ ממעני'
וממדינה הסכמה לו כאשר פרשתי ע"כ היו אומרים
הדבה הזאת לעם באהליהם בדרך סוד וזקני משה
אמר במשנה תורה וישיבו אותנו דבר ויאמרו טובה
הארץ אשר יי' אלהי' נותן לנו ולא אביתם לעלות ו
ותמרו את פי יי' אלהיכם · והטעם כי כן אמרו אליו ואל
אהרן ואל כל העדה כי הארץ טובה וגם זבת חלב
ודבש היא · והטעם מרו את פי יי' כי לא רצו לעלות
מפני אמרם כי עז העם ויש ביד יי' לעשר ולהכשיל ו
וכאשר יפרש שם יי' אלהיכם הוא ההולך לפניכם הוא
ילחם לכם · כי כיון שאין המניעה מכלם רק בתוקף
העם היה להם לבטוח בשם יי' לגבור המלחמה
ולא נתערך עוד מה על יהושע וכלב אמר משה כן כי
למה ישמעו לשניהם ולא ישמעו לעשרה ועוד כי שם
כת' וישלח מכם שני עשר אנשי' ועליהם אמ' וישיבו
אותנו דבר · **ארץ** אוכלת יושביה היא וכל
העם אשר ראינו בתוכה אנשי מדו'
ארץ כשהיא רעה והמים רעים והארץ משכלת
לא תגדל אנשי מדות רק יהיו אנשיה כלם דלים או
נפוחים שפלי קומה חסירי הכח אבל דבת המרגלי'
לומר כי הארץ ההיא חזקת האויר כבדת הטבע
ומימיה ופירותיה עבים וכבדי' ויגדלו גדול רב מאד
ולא יסבלו אותם מזוני בני אדם הבינוני' זולתי הענקי'
ואנשי מדות שהם בעלי כח חזקים בטבעם אשר
המה עצומים בגבהם וקומתם ולכן תגדל אנשים
גדולים ותמית שאר בני אדם כלם כמו הגבי מאכלים
הגסים ועתה חזרו לפרש להם בחוזקת הענקים כי
מתחלה אמרו וגם ילדי הענק ראינו שם · ועכשיו
הפליגו בהם לקרא אותם נפילים ויאמרו לעם ושם
ראינו את הנפילים בני ענק שלשת בני ענק והסיגן
הנפילים הקדמונים אשר שמעתם עליהם כי המה
הגבורים אשר מעולם אנשי השם ולפי שהיה ענק
הנפילים שבדורות נח פרע בעולם הזכירו להם שאלו
בני ענק מהם כדי לגרום ולבהלם ולכך אמרו עתה

ונהי בעינינו כחגבים וכן היינו בעיניהם
וטעם ויבכו העם בלילה ההוא · כי לעת ערב באו
המרגלים באהליהם כאשר הלכו מלפני משה ובבקר
השכימו וילונו כלם על משה ועל אהרן · וכך אמר
משה ותרגנו באהליכם · כי באהליהם היו אומרים
דברי כרגן ואחז"ל הם בכו בכיה של חנם ואני אקבע
להם בכיה לדורות לא ידעתי מאי זה רמז שבכתוב
הוציאו זה · אבל מקרא מלא הוא וימאסו בארץ ח
חמדה ולא האמינו לדברו וירגנו באהליהם ולא שמעו
בקול יי' וישא ידו להם להפיל אותם במדבר ולהפיל
זרעם בגוים ולזרותם בארצות · אולי ידרשו זה מפסו
וטפכם אשר אמרתם לבז יהיה יאמ' וטפכם כאשר
אמרתם לבז יהיה בבא עת פקודתם · כי אני פוקד
עון אבות על בנים והבאתי אותם עתה שידעו את
הארץ ידיעה בלבד אבל לא שירשו אותה לדורות
והכתוב ירמוז במוכח בזה ולא ירצה לגזור רעה רק
בעונן תוכחת על העתיד · · וטעם ויפל משה
ואהרן על פניהם · שראו שהיו העם מוכנים לעשות
הראש ולשוב מצרי' והיו הצדיקים והשתחוו לפני
אהבה לומר להם אל נא אחי תרעו ולא תהיו לכם
למוקש על כן אמ' לפני כל קהל עדת בני ישראל כי
לפני השתחוו על אפים וכן ויפל לאפיו ארצה וישתחו
שלש פעמים · וטעם לפני כינו להם · וכן וילכו גם
אחיו ויפלו לפניו ורבים זולתם ·
טובה הארץ מאד מאד · להכחיש הדבה
לומר שאינה אוכלת אדם כי האויר טוב והיא זבת
חלב ודבש · · וטעם אך ביי' אל
תמרודו · כי יראתכם לחוזק העם היושב בה הוא
מרד בשם הנכבד · כי לא בכחכם יראתם ממצרים
כי יד יי' עשתה זאת עמכם להפליא · והוא הבטיח
אתכם שיורישם מפניכם · אם כן האמינו בו והצליחו
· ואתם אל תיראו את עם הארץ כי
לחמנו הם · כי גם בטבע ובמקומם בשלש יפה"ו
להמם כי נפל פחדם עליהם · ונאכל אותם לאכלם
כלם · · סר צלם מעליהם

מנגנים וחוקים כשרים שנקים מתו׃ לא צלו סר—
מקום סר מעליהם לרש״י׃ ורא״ה פי׳ כי צלם מגן וצנה
אשר הם צל על הכנענים יאמר כי נפל פחדם עליהם
ולא יהיו מגן וצנה וכח לבחלק ולהלחם כענין ויפה
פי׳ אבל יתכן שירמוז הכתוב למה שהודע כי בליל
החותם לא יהיה כל לראש הצלים אשר ימות בשנה
ההיא ולכך יאמר כבר סר צלם מעליהם כנגז׳ עליה׳
מיתה וה׳ אתנו כי הוא השוכן בקרבנו ועושה לנו
נסים ונפלאות לעיני כל רואה על כן אל תיראום או
ירמוז לשרי מעלה שאין אומה נופלת עד שיפול
השר שלה תחלה דכתי׳ יפקוד ה׳ על צבא המרום במרום
ואחר על מלכי האדמה באדמה וכמוהו בפרעה
יאמר כבר סר הכח אשר בצלו יחיו הגוים וה׳ המשפיל
אותם אתנו ע״כ אל תיראום וכך אמרו במדר׳ שיר
השירים וכן הצללים אלו שרי אומו׳ והמלאכי׳ שלהן
כי הם הצל על האומות וכבר הזכרתי זה במקומו׳
אחרים׃ ושמעו מצרים כי העלית בכחך
וישמעו המצרים שתהרגם כי העלית כי ישמעו כל גוי
אשר הם ראו שהעלית אותם בכחך מקרבם— ו
וכשישמעו שהרגת אותם לא יאמרו שחטאו לך אלא
שכנגדם יש לך יכולת להלחם אבל אין לך יכולת
להלחם כנגד יושבי הארץ הזאת וזהו ואמרו אל יושב
הארץ הזאת ומה יאמרו עליהם מה שאמרו בסוף
הענין מבלתי יכולת ה׳ לפי שיושבי הארץ חזקים ו
וגבורי וחיים דומה פרעה לא מלכי׳ לרש״י אבל יהיה
אל יושב מוסב על יושב ובקרבם ולפי דעתי אין הכונה
לומר נסעה הזו מפני שהכנענים חזקים וגבורי׳
למלחמה כי הנה הכה את המצרים בדבר והמית
בכוריהם כרגע והביא עליהם מכות גדולו׳ והמשמי׳
ונקל זאת בעיני ה׳ להכות בדבר הגבורים והחזקי׳
כחלשים וכחסים׃ אבל הכונה בתפלה זו לומר יחשבו
המצרים ויאמרו כי כח יש באלהי כנען להציל מידך כי
עשית במצרים ובאלהיהם שפטים עד שהוצאת העם
הזה מקרבם ולא יכולת להביאו אל כנען ובאלהיהם והנה
יהיה חלול השם ויחזיקו ידי עובדי ע״ז ואם יתכן שיהיה

אל יושב הארץ הזאת כפשוטו שיאמרו המצרי׳ לאנשי
ארץ כנען מבלתי יכלת ה׳ וזו כי בכם אל אפס שיש׳׃
אשר עין בעין נראה אתה ה׳׃ אר״א על
מראה כבוד ה׳ לעיני בני ישראל נראה
כמו עבר וטעמו נראה אתה וכן ונשמר אתו וכמו
אומלל אתו בעבור היות הלמ״ד בפתח גדול והכל
עין בעין אמרו כי המפרש׳ כדרך בני אדם שעיניו
יראו את עיניו בדברו אתו וכן טעם בטעם דבר ה׳
עיניכם ועל׳ האמת עין לשון מראה וכן ועינו כעין
הבדולח ואמר כעין החשמל יאמר אשר מראה במראה
נראה הוא שמראה גדול וכן עניינו כחזק וכמראה
המראה אשר ראיתי בבואי לשחת העיר ומראות
כמראות אשר ראיתי על נהר כבר **ועתה**
יגדל נא כח ה׳ כאשר דברת לאמר
ומהו הדבר ה׳ ארך אפים לצדיקים ולרשעים—
שכשעלה משה למרום מצאו להקב״ה שהיה כותב
ה׳ ארך אפים אל לנוי אל לצדיקים אל אף לרשעים
אל רשעים יאבדו אל חייך שתצטרך לה כשיחטאו
ישראל בעגל ובמרגלים והתפלל לפניו בארך אפים
אל הקב״ה והלא אמרת לי לצדיקים אל והלא אמרתי
לי אף לרשעים יגדל נא כח ה׳ לעשות דבריך לרש״י
ודברי אגדה׃ ודרך הפשט תאמר מפני שהשם כתו׳
במקום הזה בטף דל״ת יאמר שיהיה הגדולה בכח
הרחמים כי מדת הדין היא שמתאחזת כנגדם—׃
והזכיר במדת ארך אפים ורב חסד ולא הזכיר אמת
כי במדת אמת יהיו חייבים מיתה׃ ולא הזכיר נוצר
חסד לאלפים כי לא בזכות אבות נתפלל משה—
עכשו ולא הזכיר בתפלה הזאת לאברהם ליצחק
ולישראל כלל׃ והטעם בעבור שהארץ נתנה
לאבות ומהם יירשוה והם מורדים באבותם ולא היו
חפצים במתנה שלהם אשר לאבות היו מתריסים בה
מאד והיאך יאמר אשר נשבעת להם בכל הארץ
הזאת אשר אמרת אתן לזרעם והם אומרים אי
אפשם במתנה זו׃ ולא הזכיר ואשמה בעבור שהם
מוזידים ופושעים׃ ולא ידעתי למה לא הזכיר רחום

ויחשוב אולי ידע משה כי הדין מותח עליהם ולא ימחול
לגמרי על כן לא בקש רק ארכות אפים שלא ימיתם
כאיש אחד ולא ישחטם כצאן במדבר שימותו במגפה
ובעבור שלא בקש עתה רק ארכות אפים אמר לו
סלחתי כדברך שאאריך להם ארך אפים ורב חסד ·
ואומר פוקד עון אבות למען שאם ירצה שלא
למחות שמם יפקוד עון אבות על בניהם ולאורך
אפים יקיים · ומזה היתה התורה לקבוע להם בכיה
לדורות בשנה הזה כי פקד עונם על זרעם · וראה
כי בעבור שמרגלים אם יראו את הארץ אשר סלחתי
כדברך ידעת כי מעלת סלח לא ארכו אפים וכסלח
לו עד שיעשה תשובה שלמה והכוונה בשתי סלח
קנאת השנים כדברי אנך והקרבות מעולם שנים
השונא מעולם וכן טוב וסלח · ואמר סלחתי כדברך
להם בכלל שלא יכם בדבר ויורישם ויעשה אותך
לגוי גדול ועצום ממנו והם וזרעם יאבדו מן הארץ
אבל ישלם להם שיירשו בניהם את הארץ ושלא ימותו
הם במגפה וגזר שיתמו פגריהם במדבר וימותו
כל אחד בבא יומו והנה במשנה תורה הזכיר משה
במעשה העגל תפלתו אשר התפלל עליהם · ואמר
ואתנפל לפני י״י כראשונה גו׳ ופי׳ שם תפלתו ואתפלל
אל י״י ואומר גם כן תפלתו על אהרן ולא הזכיר להם
במרגלים שהתפלל עליהם כלל · וכל זה מן הטעם
שהזכרתי כי הוא לא התפלל למחול להם אלא שבקש
שישא להם ויאריך אפו ויפקוד עון אבות על בנים
ולא היתה תפלתו שלמה עליהם ועל כן לא הזכיר להם
כי היו יכולין לשטן עליו **חי אני** לשון שבועה
וימלא כבוד י״י את כל הארץ וגו׳ ·
אם יראו את הארץ וכבודי ימלא מקל׳ מסורס הוא
חי אני כי כל האנשים אם יראו את הארץ וכבודי
ימלא את כל הארץ שלא יתחלל שמי במגפה הזאת
לאמר מבלתי יכולת י״י להביאם שלא אמיתם פתאם
כאיש אחד אלא באיחור מ׳ שנה מעט מעט לרש״י ·
ואינו נכון כלל אבל הכתובים הללו חסרי השבועה
לכבוד של מעלה חי אני וימלא כבודי את כל הארץ

אם כל האנשים המנסים אותי יראו את הארץ אין
הדבר כלה וכן חי אני נאם י״י אם אתם תבאו אל
הארץ ואשר השבועה וכלה יקנה ואף בהדיוט כה
יעשה לי׳ וכה יוסיף לא ידע לפר׳ הטעם כה יעשה
שים לשונאי דוד יאסרו הברכה וכן מצינו שאמר כלב
ליהושע אתה ידעת את הדבר אשר דבר י״י על אודותי
ועל אודותך וכת׳ וישבע משה ביום ההוא אם לא
הארץ אשר דרכה רגלך בה לך תהיה לנחלה ולבניך
עד עולם כי מלאת אחרי י״י אלהי והוא מה שבא כאן
ועבדי כלב עקב היתה רוח אחרת עמו וימלא אחרי
והביאותיו אל הארץ אשר בא שמה וזרעו יורישנה
ויזכר בהבטחה הזו שבועה כי הכל נקשר בפסוק
ואולם חי אני שהוא לשון שבועה כמו שפרשתי ואמר
וישבע משה כי משה הזכיר השבועה · ועל האמת
ואולם חי אני וימלא כבוד י״י את כל הארץ הבטחה
למשה בסליחה יאמר שימלא כבודו את כל הארץ
בזרעם ולא בהם ·· וטעם וכל מנאצי לא יראוה
כי כל מנאצי לא יראוה · ורא״ה כל מנאצי מבניהם
ואין כן טעם ואולי ירמוז זה לדורות הבאים ממנה
כדברי רז״ל וכאן הקבע להם בכיה לדורות בשנה הזה
שיזכר להם עונם הראשון ·· **ועבדי**
כלב לא הזכיר עתה יהושע כי מי
לכלב שכרו שיורש הארץ אשר בא שמה · ושכר
יהושע אינו ראוי לפרסו עתה שיהיה הוא במקום
משה והקדים הכתוב כי אם כלב בן יפנה ויהושע
בן נון בעבור כי הוא הקדים להשתיק את המרגלים ו
ויהס כלב · אבל משה אמר ויהושע בן נון וכלב
בן יפנה חיו מן האנשים ההם בעבור גדל מעלת
יהושע בחכמה · ובעבור כי משה ואהרן נפלו על
פניהם לפני כל קהל עדת בני ישראל להתחנן להם
היה הדבור בכאן גם לאהרן והעולה למשה אמור
אליהם כי הוא עבד בנבואה ·· וטעם אם
לא כאשר דברתם באזני אם כאשר דברתם כן לא
אעשה לכם כטעם תמיה וכן דרך הלשון לא אל
עמים רבים עמקי שפה וכבדי לשון אשר לא תשמע

דבריהם אם לא אשלחם שלחתיך המה ישמעו אליך
וכן אם לא כאשר דמיתי כן היתה

מוציאי

דבת הארץ רעה כבר פירשתי
כי עונש הגדול היה בעבור הדבה שהוציאו כי ארץ
אוכלת יושביה היא והיה שקר גמור שהיא היתה
מגדלת אנשים רבים כמו שכתוב שהושע הם וכל
מחנה אנשים עם רב כחול על שפת הים לרוב וסוס
ורכב רב מאד וכתו' וגם גוים רבים מפניך שבעה
גוים גדולים ועצומים וגם היו מפליגין בחוזק העם
כי עז העם כי חזק הוא מאד ולא הכזיבו על דברי
משה שאמר להם המעט הוא אם רב. אבל אמרו
לגנאי אחרי כן הארץ אוכלת יושביה וכת' רש"י כל
הוצאת דבה לשון הוצאת דברים שבשפתים של האדם
לדבר בו כמו דובב שפתי ישני' וישנה לטובה וישנה
לרעה לכך נא' מוציאי דבת הארץ רעה שיש דבה
שהיא טובה והנה כתו' מוציא דבה הוא כסיל ואינו
לטובה וכן להוציא דבה על הארץ. וכן ודבתך לא
תשוב אבל כל דבה לרעה ויוסף דבה רעה להפליג.
וטעם למה זה אתם עוברים את פי יי' אינו גזרת
במדבר הזה יפלו פגריכם אשר אמר אבל אמר למה
אתם עוברים את פי יי' כי הוא צוה לכם שלא תעלו
כלל ולא תכנסו לפני אויביכם כמו שאמר לעמלק
והעמלקי והכנעני יושב בעמק מחר פנו וסעו לכם
המדבר כלו שלא תפלו בחרבם וכן אמר משה במכה
הרבה ותזידו לעלות ההרה ויאמר יי' אלי אמור להם לא
תעלו ולא תלחמו כי אינני בקרבכם ולא תנגפו וגו'
וטעם והיא לא תצלח. זו שאתם עושים לא תצלח
לרש"י. או העברת פי השם אינה תצלח לשון רא'
ועל' האמת היא מתהלכת.

כי תבאו

אל הארץ. אחר שהבטיח את
הבנים שיבאו אל הארץ השלים תורת הקרבנות מדרך
שיקריבו כשהם נכנסים לארץ. ואולי היה זה עתה
לנחמם ולהבטיחם כי היו מואסים לאמר מי יודע אם
יהיה לארך ימים לסוף ארבעים שנה. ואם יאמרו
גם הבנים ולכן ראה הקב"ה לנחמם כי בשוב אותם
בירושת הארץ הבטיחם שבניהם שיבאו ויירשו
אותה והנה עתה כשהם בארץ בעשותם עולות
וזבחים כי במדבר לא נתחייבו בנסכים לבד בתמידי
שנאמר בו ונסך רביעית ההין יין לכבש האחד כי
שם נאמר פתח אהל מועד לפני יי' אשר אועד לכם
שמה לדבר אליך שם. וכן הנשיאים בחנוכה שלהם
לא הביאו נסכים ורז"ל נחלקו בזה יש מהם שאמרו
בספרי כי הכתוב מלמדך שלא נתחייבו בנסכים אלא
משבאו לארץ ויש מהם אמר שלא נתחייב היחיד בנסכי'
אלא משבאו לארץ ואילך והשלים עוד הכ' ועוד על
החלה שלא נהגה במדבר כי התרומה והמעשר
גם שלא יתחייבו שם כי הם מרוח הבני ובחוצה לארץ
ויש עוד שמי חלה על דעת רז"ל שנתחייבו בחלה
כשנכנסו לארץ מיד ולא נתחייבו במעשרות ו'
ובתרומה אלא לאחר ירושה וישיבה..

וכי תשגו

ולא תעשו את כל המצות
קשה הפרשה הזו שהענין
בשגגה וטעם בה בעבו' הפסוק עם שהוא קרבן
על מי שלא עשה מה שצוה למצות והוא שוגג. ו'
ודבריהם דברי רוח שאם כן יהיה חיוב קרבן בכל
מצות עשה שבתורה כשלא קיים את כלם ושגג
באחד מהם ויהיה חיוב כרת בכל מי שאינו מקיים
את כלם כשיעבור על אחד מהם במזיד כי הכתוב
אומר את כל אשר צוה יי' אליכם ועוד שאמר כאן
והיה אם מעיני העדה נעשתה בשגגה כי שגגתם
במעשה שעשו לא שישבו ולא עשו. וכן אמר
תעשה בזד רמה אבל טעמו שתשגו ולא תעשו מה
שצוה השם אבל תעשו הפכו. או שיאמר שתשגו
ולא תעשו מצות ביאה שהזהיר אתכם שלא לעשו'
כי המצות בלא תעשה יקראו מצוה כמו שכתוב
כי תחטא בשגגה מכל מצות יי' אשר לא תעשינה
והנה חיוב הקרבן הוא בשגגת העדה משונה
מן הקרבן שאמר בפרשת ויקרא כי שם חייב להם
להביא פר לחטאת וכאן פר לעולה ושעיר
לחטאת. על כן הוכרחו רבותינו ז"ל לומר שזה

הקרבן על שגגת העדה בע"ז · ולשון הכתוב שלא
פירש אותה מפורש ויסמכנו לאמר וכי תשגו ולא
תעשו את כל המצות ותצטרכו על כל מה שאמר
השם לכתוב משה שלא תעשו דבר מכל מה שצוה
אתכם תקריבו הקרבן הזה · ולכך לא הזכיר בכאן
כאשר יאמר בקרבנות החוטא אחת מכל מצות ה'
והנה זה כפי משמעו הוא קרבן המיוחד לכל
התורה בשוגג כגון ההולך ונכנס לאחת מן האומות
לעשות כהם ולא ירצה להיות בכלל ישראל כלל ויהיה
כל זה בשוגג כגון שיהיה יחיד בתינוק שנשבה
לבין הגוים ובקהל כגון שיחשבו שכבר עבר זמן
התורה ולא היתה לדורות עולם או שיאמרו כמו שכתב
בספרי מפני מה אמר המקום לא שנעשה ונטול
שכר אמו לא נעשה ולא נטול כענין שהיו ישראל
אומרין ושולחין את יחזקאל שנאמר ויבאו ש' אנשים
מזקני ישראל וישבו לפני אמרו לו רבי יחזקאל הרי
עבד שמכרו רבו לא יצא מרשותו וכו' · או ששכחו
את התורה · וכבר אירע להם כן בשעמדו בימי
מלכי ישראל הרשעים כגון ירבעם שבאו רוב העם
התורה והמצות לגמרי · וכאשר בא בספר עזרא
באנשי בית שמש וזהו שינוי לשון הכתוב שהשגגה
הזאת הם כרת כאן היא בתורה ובמצות בכלן ועל
כן יחדו להם כפרתם מעשה אחת · שבשגגתה יצא
מכלל ישראל ומכל המצות בהם והיא ע"ז ויהיה ש'
שיעבר הכתוב ומ' תשגו לעבוד אחרי אלהים אחרים ולא
תעשו דבר מכל מצות השם כי המודה בע"ז וזולת
כבר הוא בטל אצלו כל מה שצוה השם הנכבד בין
במצות עשה בין במצות לא תעשה שאם יש אלוה
זולתו יראתו ומצותו וכל החיוב בהם אינן כלום ·
ובאת זאת הפרשה להשלים בתורת הקרבנות דין
שגגת ע"ז כי בספר הזה ישלים דין הקרבנות כאשר
פירשתי ונכנסה כאן בעבור שהם מרו דבר השם
ויאמרו נתנה ראש ונשובה מצרימה להיות שם
במצרים כאשר היו בראשונה בלא תורה ובלא מצות
והנה באת הפרשה להודיעם כי אפי' בע"ז יכפר על

השוגגים אבל המזידים ביד רמה יכרית אותם ·
וכבר פירשתי הכרת הזה בסדר אחרי מות ··
וטעם שנה בה · בזמן שעשה בה ולא
בזמן שעשה תשובה לרש"י מדברי
רבותינו ז"ל · ועל דרך הפשט הוא כמו דמיהם בם
חטאים ישאו עדיים ימותו ערות אחות גלה עונו
ישא · וראיתי בפרקי ר' אליעזר דרך ארץ מהד"ו
שנה בה מלמד שהכתה בכרת ושנה עונה כלו
שהעון דבק בה אחרי הכרת להיות נדונת ביסורי
לעולם כמו שנאמר כי תולעתם לא תמות ואשם לא
תכבה ·· וטעם והם הביאו את קרבנם
אשה לה' על חטא העולה הנזכר · וחטאתם על שגגת
החטאת והזכיר כן לגדל החטא שהוא ככל מצות
ה' עמו כי אע"פ שהחטא גדול מאד מאד כיון שהיא
שגגה להם והם הביאו עולה קרבנם עולה וחטאת
ראוי לכפר להם · ובספרי דרשו הכתוב הזה שיתרו
ר' יאשיה אומר שבט שעשה על הוראת בית דין
ועשו שאר שבטים מתוך שהיו מביאין על ידיו ת"ל
והם הביאו את קרבנם אשה לה' ר' נתן אומר וכו' ·
ועל דרך האמת כבר הודעתיך כי כל מקום שנא'
ה' מדת רחמים ולפני ה' כמו על פני והרי זה כמו
שאמרו הוא ובית דינו והנה אמר כי הם הביאו את
קרבנם לשם המיוחד וחטאתם לפניו והנה החטא
מסופר במדת רחמים ובמדת הדין · והזכיר זה
בע"ז · אבל אמר בספר ויקרא באשר המצות הזכיר
פעמים רבות לפני ה' וזה מתואר · והזכיר ולגר
הגר כי הגרים בחטא הזה מוכשלים תמיד ומכשילין
את בני ישראל · ולפרשה הזאת סמוך אחריה ענין
המקושש כי היה בזמן הזה אחר מעשה המרגלים
על דרך הפשט · וזה טעם ויהיו בני ישראל
במדבר כי בהתאחר שם העם בגורל הגזירה היה
המאורע הזה · ואחרי כן צוה במצות ציצית
שיזכרו כי המצות כלן ולא ישכחו השבת או זולתה
מן המצות ·· וטעם הזכרון שיהיה
בציצית לכל המצות · כתב רש"י מפני שמנין של

ציצת בגימטריא שש מאות ושמונה חוטין ו
וחמשה קשרים הרי תרי״ג. ולא הבאתיו זה שהקשו
בתו׳ חסר יו״ד ואין מניין אלא חמש מאות ותשעי׳
ועל שהחוטין לדעת ב״ה אינם אלא שלש והקשרים
מן התורה אינם אלא שנים כמו שאמרו שמ׳ קשר
העליון דאורייתא דאי ס״ד לאו דאורייתא כלאים בציצת
בסדין דרבנן למה לי הא קא תכיף תכיפה אחת
אינו חבור אבל הזכרון הוא בחוט התכלת שדומה
למדה הכוללת הכל שהיא בכל והיא תכלת הכל.
ולכן אמר וזכרתם את כל מצות ה׳ את כל שהיא
מצות ה׳. וזהו שאמרו מה נשתנה תכלת מכל
מיני צבעונין מפני שהתכלת דומה לים וים דומה
לרקיע ורקיע דומה לכסא הכבוד וכו׳. והדמיון
בזה גם בגוון תכלת המראות כי בראייתם יראו
בגוון ההוא ולפי׳ נקראת תכלת. ואמ׳ ולא תתורו
אחרי לבבכם להזהיר ממנה שלא יטעו בה. וזהו
שדרשו רבותי׳ אחרי לבבכם זו המינות אשר אתם
זונים וגו׳ שלא יהרהרו מן התכלת במינות או בע״ז
אבל יהיה הכל לכם לציצת וראיתם אותו וזכרתם
ואמרו ואחרי עיניכם זו זנות. כענין שכתו׳ ואכש׳
יודע ועד נאם ה׳ והמשכיל יבין. ובמדרשו של ר׳
נחוניא בן הקנה בפסוק ויתרון ארץ בכל היא ומאי
ניהו ארץ דאתנבה ממנה שמים. והיא כסאו של הק׳
הבה׳ והיא אבן יקרה והיא ים החכמה וכנגדה
תכלת בציצת דא״ר מאיר מה נשתנה תכלת וכו׳.

סדר ויקח קרח

פרשה זו יפה נדרשת במדרש ר׳ נחוניא. ויקח
קרח. לקח עצמו לצד אחד להיות נחלק מן העדה
לערער על הכהונה. וזהו שתרגם אונקלוס ואתפליג
קרח נחלק מתוך העדה להחזיק במחלוקת. וכן מה
יקחך לבך לוקח אותך להפליגך משאר בני אדם.
לשון רש״י. ודעת המדרש אינו כפירוש הרב אבל

אמרו שם אין ויקח אלא לשון פלוגה שלבו לקחו.
כענין שנא׳ מה יקחך לבך. ואיפש׳ לומ׳ שלקח עצמו
לצד אחד. וכן מה יקחך לבך אינו שיקח אותך לצד
אחד להפליג עצמך משאר בני אדם. אבל כוונת
המדרש שויקח קרח שלקח עצה בלבו לעשות מה
שיספר כי הלקיחה נאמר על העצה והמחשבה.
וכן מה יקחך לבך מה מחשבה יקח לך לבך
שתחשוב בסתר נגד דין ושת דיין ולא תגלה אותה
או מה ירזמון עיניך שמתוך רמיזותיך ניכר
שאתה כופר במשפט האלהים ולא תפרש זה. אבל
הקורא יבין כמסתיר עצמו ושיפה אמר זה לאיוב
קודם שיגלה איוב מחשבתו במאמר ברור שאין
לבורא השגחה בפרטי הנבראים השפלים. ולכך
אמר לו ואמרת מה ידע אל הבעד ערפל ישפוט.
והוא ענין המעשה הקודם למחשבה כי. וכן לשון
לקיחה במחשבה קחו מוסרי ואל כסף לברתי.
קחת מוסר. ואמרו עוד במדרש ויחלק ויקבץ
וידבר ויצו קרח אינו אומר אלא ויקח קרח מה לקח
לא לקח כלום אלא לב כנגד ועליו אמר הכתוב מה
יקחך לבך והוא מה שפירשתי. ואונקלוס תרג׳
ואתפליג פתר הענין לא הלשון כמנהגו במקומו׳
רבים. וכן תרגם על דבר קרח על פלוגתא דקרח
ותרגם כדבר בלעם בעצת בלעם. כי הוא מוסב
הענין בתרגומו. ור״א אמ׳ ויקח קרח אנשים דרך
קצרה כמו אמור לשם ואחרים אומרי׳ כי ודתן כמו
וט״ק בני ראובן ואיה ועבה והקומו ויקח קרח דתן
ואחרים ולפי דעתי אין צורך הענין הוא בלשון שיאמ׳
ויקח קרח ודתן ויקומו ויקהלו על משה כי בכל
התורה יעשה הכתוב לשון לקיחה והוא לשון התעוררו׳
במעשה ההוא וכן ואבשלום לקח ויצב לו בחייו את
מצבת ואם תחפוץ לפרש כי הלקיחה על הדבר
אשר יזכר אחרי כן ויקח אבשלום את המצבת
ויצב לו בחייו כך תפרש ויקח קרח את האנשים
מבני ישראל חמשים ומאתים ויקומו לפני משה
ויקהלו על משה ועל אהרן. ואמר ר״א כי זה הדבר

היה במדבר סיני כאשר נחלפו הבכורים ונבדלו
הלוים כי חשב שאהרן משה עשה זה ומדעתו לתת
גדולה לאחיו וגם לבני קהת שהם קרובים אליו ולבדל
בני לוי שהם ממשפחתו והלוים קשרו עליו בעבור
היותם נתונים לאהרן ולבניו וקשר דתן ואבירם
בעבור שהסיר הבכורה מראובן אביהם גם קרח
בכור היה וזה מדעתו של ר"א שהוא אומ' במקומו
כמה אין מוקדם ומאוחר בתורה לדעתו · והנה
כתבתי כי על דעתי כל התורה כלה כסדר זולתי כ
במקומו אשר יפרש הכתוב ההקדמה והאיחור וגם
שם לצורך ענין ולטעם נכון אבל היה הענין הזה
במדבר פארן בקדש ברנע אחר מעשה המרגלים
והנכון במדרש שכעס קרח על נשיאות אליצפן כמו שא'
רז"ל והנה גם באהרן כמו שנא' ובקשתם גם כהונה
והסכימו דתן ואבירם עמו ולא על הבכורה כי יעקב
אביהם הוא אשר נטלה מראובן ונתנה ליוסף אבל
גם הם אמרו טענתם להמיתנו במדבר ולא אל ארץ
זבת חלב ודבש הבאותנו והנה ישראל בהיותם במדבר
סיני לא אירע להם שום רעה כי גם בדבר העגל
שהיה החטא גדול גלוי ומפורסם היו המתים מועטים
ונצלו בתפלתו של משה שהתפלל עליהם מ' יום ומ'
לילה והנה היו אוהבים אותו כנפשם ושומעים אליו כאשר
ישמעו להם ואלו היה אדם מורד על דבר משה בזמן
ההוא היו העם סוקלין אותו ולכן סבל קרח גדולת
אהרן ונסתלקו הבכורים ממעלת הלוים וכל מעשיו של
משה אבל כבאם במדבר פארן ונשרפו באש תבערה
ומתו בקברות התאוה רבים וכאשר חטאו במרגלים
לא התפלל משה עליהם ולא בטל הגזרה מהם ומתו
כל נשיאי השבטים במגפה לפני יי' ונגזר על כל
העם שיתמו במדבר ושם ימותו אז היה נפש כל
העם מרה והיו אומרים בלבם כי יבאו להם בדברי
משה התקלה ואז מצא מקום קרח לחלוק על מעשיו
וחשב כי ישמעו אליו העם וזה טעם להמיתנו במדבר
אמרו הנה הבאת אותנו אל המקום הרע הזה ולא
קיימת לנו מה שנדרת לתת לנו ארץ זבת חלב ודבש
כי לא נתת לנו נחלה כלל · אבל נמות במדבר הזה
והיה כלנו שם כי גם זרענו לא יצא מן המדבר
לעולם יבטל מן הכהנים מה שנדרת להם כאשר כ
נתבטל מן האבות וזה טעם התלונות הבאה במקום
הזה אחר גזרת המרגלים מיד והקרובים היו של
ההקהלה כלם בכורותם עכ"ז יהיה להם על הכהונה
ולבני אמם לכם מה שיקחו מאתנו הכהונה וגם בכורתו
ויתגלה הדבר אם יבחר השם בהם או בכהנים ··

ויפול על פניו ולא אמר ויפלו כי אהרן במוסרו
וקדושתו לא ענה דבר בכל המחלוקת
הזו ויהי כמחרים וכמודה שמעלת קרח גדולה
ממעלתו אבל הוא עשה כדבר משה לקיים גזרת
מלך · וטעם ויודע יי' את אשר לו לעבודת לויה
ואת הקדוש לכהונה לרש"י · ויפה פי' · ואמר הכתוב
שיודיע השם אם הלוים הם שלו כענין שנא' והיו לי
הלוים או עדיין הבכורות שלו כענין שנא' כי לי כל בכור
שלא יתחלפו בלוי · ואת הקדוש הם הכהנים המקודשים
לעבודה כמו שאמר ויבדל אהרן להקדישו קדש
קדשים כי קרח כדי לאסוף אליו העם גם על הלוים
יתלונן וירצה להחזיר העבודה כלה לבכורים והנה
כאשר נשרפו אלה הבכורות נודע שלא בחר השם
בעבודתם וכאשר נתקבל קטרת אהרן נודע שהוא
הקדוש · וטעם ואת אשר יבחר בו יקריב
אליו · פעם שנית שיודיע השם אשר לו ואת הקדוש
והקריבו אליו מחר וישעה אל מנחתו ואל האחרים ואל
מנחתם לא יפנה ואת אשר יבחר בו לדורות לעמוד
לשרת לפניו הוא וזרעו כל הימים יקריב אליו מחר
עמו שיהיה להם הנסיון הזה אות לדורות עולם שלא
יתלוננו לא על הנבחר ולא על זרעו לעולם וכתרגום כי
אלה המקהלים כלם לוים משבט קרח וזה טעם רב
לכם בני לוי ושמעו נא בני לוי אותם שהם מכל השבטים
נבחר לכהונה ומשה ממשפחתו חלק כבוד לאהרן ·
ואלה שהיו בשבט משבטי איש מאתים וחמשים
הקראים ונשיאים בני מרי טעמים בדבר ובגדול
שבטם ומעליבים על יי' ואלו היו מן השבט כלבד לא

היו כל מטות בני ישראל מתלוננים ממחרת לאמר
אתם המיתם את עם יי' כי לא מתו להם מת רק
משבטו משה ואהרן וגם באות המטה ראיה כי
המחלוקת מכל שבטי ישראל היה · והכתוב פי' ואנשי'
מבני ישראל להגיד שהיו מכל השבטים לא מהקשט
הבכורים בלבד · אבל טעם רב לכם בני לוי כי קרח
היה מפתה כל השבטים כי לכבודם רוצה להחזיר
העבודה לבכוריהם כאשר אמר כי כל העדה כלם
קדושים ומשה בחכמתו גלה מצפון רשעו לכל העם
כי הוא על הכהונה טוען ואומר לו שדי בכבוד שבטו
רב לכם בני לוי · וחזר ואמר שמעו נא בני לוי לקרח
גדולה וזה טעם ויאמר משה אל קרח אבל כל דבריו
עם בני לוי כי דברי משה בחכמתו פיוס לו ולכל
השבט שלא ימשך אדם מהם אחריו · והנה משה
מעשנו אשר המחשבה הזאת והנה הקטרת יותר
משאר הקרבנות מפני שראה כבר בנדב ואביהוא
כי במקריבים קטרת זרה לפני יי' נשרפו והנה לאהרן
להקטיר אותה לצורך השעה או שהיתה קטרת
הצבור שהקטיר בהעלותו את הנרות כמשפט והנה
משה כי יהיה השם מקים דבר עבדו ועצת מלאכיו
ישלים · ויא' כי וישמע משה ויפול על פניו לדרש את
יי' לדעת מה יעשה ואז נאמ' לו בקר ויודע יי' את
אשר לו וגו' ולא נזכר זה רק בספור משה לעם וכבר
הראיתיך כי במקומות רבים פעם יאריך בדבור
השם אל משה ויקצר בדבור משה ופעם יעשה
הפך ולפעמים לא יזכיר האחד כלל כאשר
במעשה בני גד ובני ראובן שספר הכתוב המעשה
במשה מעצמו והוא כנעשה על פי יי' כמו שאמרו
את אשר דבר יי' לעבדיך כן נעשה · וכתי' ביהושע
את ארץ הגלעד ועל ארץ אחוזתכם אשר נאחזו בה
על פי יי' ביד משה · ואם נאמר שהיה כן מפני
הסכמת השם כענין שנא' ואת הארץ אשר התנחלו
אותה בגורל אשר צוה יי' לתת לתשעת המטות ו
וחצי המטה · והיה זה מן הדברים שעשה משה
מדעתו והסכים הקב"ה על ידו אימן נכון שיעשה משה

דבר נאמן מאהרן שלא ברשותם הכל במצות השם
יעשה שנא' לאלה תחלק הארץ וגו' ודעתי אני בזה
ובינה שאמ' לאהרן קח את המחתה ותן עליה אש
מעל המזבח ושים קטרת שהיתה עליו יד יי' ברוח
והוא הנקרא רוח הקדש כענין בספרי דוד ושלמה
שהיו ברוח הקדש וכמו שאמ' רוח יי' דבר בי ומלתו
על לשוני כי משה רבי' בכל ביתי נאמן הוא כאשר
פירשתי ענין הבית והזכרתיו פעמים רבות ומפני
שאינו מדרך נשיאת של משה לא הוזכר בזה דבר
וראיתי לחנן שאמ' כל קטרת המוזכרת בפרש' קר' ל'
כל שום לא אמ' בו קטרת סמין כמנהגו נרא' שהב'
שלא היה קטרת הסמי' של קדש אבל לבונה וכיוצא
בה שהקטירו לנסיון ועשה בבני אהרן ודעת ר"ל
שהיתה קטרת הקדש והוא הנכון · ואולי לא ירצה
אלא לשנה הקטרת להוסיף בה סמין רק בהעשו
ענינו כמעשה **לכן** אתה וכל עדתך לבן הנקבצ'
כך אתה וכל עדתך הנועדים על יי' כי
במשמעות ענייני לתת כהונה לאהרן ולא לבו המחלוקת
הוא לרש"י · ור"א יאמר אתה וכל עדתך אתם הנועדי'
על יי' לא על אהרן · ור"א אמר כי הוא הנועדי' מוסף
ויתכן שיאמר לכן אתה וכל עדתך הנועדים על יי'
כי לא על אהרן היו לפני יי' עם אהרן מחר והמקר'
קטר הוא נתכוין אשר הוסר ועל הכתוב כי מתו לא
דבר אל קרח ואל כל עדתו לאמר בקר וגו' ואחרי כן דבר
ודבר עם קרח רב לכם בני לוי ויאמר לקרח לבדו
שמעו נא בני לוי ולבסוף חזר ואמר אתה וכל
עדתך המועדים על יי' אין הטענה עליו לבדו רק
על כל עדתו כלם מועדים על יי' **וישלח**
משה לקרא לדתן ולאבירם · הנה
דתן ואבירם היו בעלי המחלוקת הזה כקרח שנא' ויקח
קרח ודתן ואבירם ויקומו לפני משה ואנשים מבני
ישראל וגו' שהם המקהילים אותם על משה ועל
אהרן והנה משה דבר אל קרח ואל כל עדתו וא"ל עוד
אתה וכל עדתך היו לפני יי' שאין דבר התחלה כי הוא
הגדול בהם והנה המועדי' היו עדתו דתן ואבירם ג"כ

ולכך רצה לדבר גם עמהם ולהוכירם על עונם ו ועל כל המועדים שהם עדתם ולפייס אותם בדברי טובים דברים נחומים לגדול מדבריו עם קרח פום לבפני לבדם · וטעם וישלח מ׳ קלבו מלפניו בדברו עם קרח ואחרי כן ויאמר משה אל קרח אשר היה עדיין עומד לפניו שם · או מפני שהיה קרח עוד עומד במחנה לויה סמוך לאהל מועד כי כל זה היה ביום הראשון כאשר אמר אתה והם ואהרן מחר והוא הנקהל שאמר להם בקר ויודע ה׳ את אשר לו · ויתכן שהיו דתן ואבירם נשיאי עדה חשובים מאד בקהלה ואם היו הם מתרעמים היה אומר ולך אחר עצתם עד לא שלח אליו והנה לא באו ולא היה עמהם ולא עם עדת קרח כי הלך משה אליהם כשקלבו להם דתן ואבירם כאשר נתפרד עם קרח ולא הושב שם או שכבר חזר בו בעצת אשתו שקבלת כמאמר רז״ל כי הנה הכתוב לא הזכירו שנבלע עם דתן ואבירם והוא לא היה בתוך העדה המועדים על ה׳ במקריבים הקטרת כי היו חמשים ומאתים מלבד ד׳ המוזכרים בשם התחלה ·· וטעם כי השתרר עלינו גם השתרר גם שררות רבות אתה ואהרן אחיך לרש״י · ולדעתי גם במקום הזה כטעם אף וכן אין גם אחד · גם לרעבו ישבע רש ורומיהם · אמרו המעט ממך כי עשית עמנו רעה גדולה להמיתנו במדבר שקיים ראוי לרבים אותרם תשתרר עלינו אף שרר מו עט לגאות לנו לגאות לשררות שתתנשא ותמלוך עלינו ·

אל תפן אל מנחתם לפי פשוטו הקטרת שהם מקריבים לפניך מחר אל תפן אליה · ומדרשו אמר יודע אני שיש להם חלק בתמידי צבור אף חלקם לא יקבל לפניך לרצון לרש״י · ואינו נכון בעיני שיהיה על הקטרת לפי שעל דתן ואבירם הוא אומר כן שחרה לו על דבריהם והם לא היו בתוך העדה המועדים על ה׳ להקטיר קטרת אבל פשוטו כי בעבור שהיו שם רואים בכהונה להקריב קרבן אמר משה אל תפן אל מנחתם אל קרבן שיקריבו לפניך ותפלה שיתפללו לרצון כל הקרבנות גם התפלה יקראו מנחה בכתוב וכן אמר אנא קרבנו אין זה דבר שיקריבו לפניך ·· וטעם לא חמור אחד מהם נשאתי · אמר מה שררה אני משתרר עליהם כי מעולם לא לקחתי מהם אפילו חמור אחד לעשות צרכי כדרך המלכים או השרים כי זה משפט המלוכה כדכתיב ואת חמוריכם יקח ויעשה למלאכתו וזהו תרגום של אנקלוס שאירית שכך נקרא את אנגריא של מלך שחור · והזכיר הדבר הקטן שבדיני המלכים חמור ואמר ולא הרעותי את אחד מהם לגופו כ במרכבתו ובמלחמתו כאשר יעשו המלך או לענות דינו ולגזות על כבודו כי כל זה כל הרעות כלן ··

ויאמר משה אל קרח אתה וכל עדתך · כל זה כבר נא׳ כן · אבל הטעם כאשר אמר משה לקרח היו לפני ה׳ ולקחו איש מחתתו והכהנים מתחלה אמר להם זאת עשו קחו לכם מחתות קרח וכל עדתו והיה האיש אשר יבחר ה׳ הוא הקדוש ולא אמר שיהיה אהרן עמהם והם שתקו ואולי לא נתרצו ולא הודו בכך כי חשבו אם יקריב אהרן עמהם הכל הוא לבדו או לא תרד כלל ונכחיש כלם שוים ואם לא יהיה אהרן עמהם ולא תרד האש יאמרו כי לא בחר בם ויחשבו כי בו בחר כבר שירד האש בהקרבתו ביום השמיני ואולי היום יש לה טענה עלינו שלא היה לבחור באהרן שיהיה הוא ל׳ לבדו הכהן רק בזכות ישראל שעשו המשכן ולכל שלא הכשר היה יורד ועדיין לא הוחלפו הבכורים בעת ההיא על כן לא היה קרח חפץ לנסות דבר בלא אהרן והיו שם דתן ואבירם כאשר דבר להם משה כן והיו הם בכלל מה שאמר קרח וכל עדתו וכאשר שלח להם ויאמרו לא נעלה ויחר למשה מאד רצה לגזור עליהם שלא ימותו כמות כל האדם או חזר משה ואמר אל קרח והיו איש מחתתו חמשים ומאתים מחתות ואתה ואהרן איש מחתתו · והנה הוציא דתן ואבירם מכללם וזה טעם חמשים ומאתים כי מה צורך להזכיר המנין במקום הזה והכתוב אהרן שיהיה עמהם · או שמע קרח שאין כ

חשב שיספיק המעשה בהם ובאהרן ׃
הבדלו מתוך העדה הזאת יש לשאול אם ישראל לא חטאו ולא מרדו בהם למה היה הקצף עליהם לאמר ואכלה אותם כרגע ואם גם הם מרדו בקרח ובעדתו איך אמרו משה ואהרן האיש אחד יחטא ועל כל העד' תקצף וכו' ובאמת הנכון מתוך העדה הזאת · עדת קרח בלבד לא עדת ישראל ויאמרו אל אלהי הרוחות לכל בשר האיש אחד יחטא מיד הודיע הב"ה למשה כי לא כל עדת בני ישראל בקש לכלות את עדת קרח בלבד לפי פי' וזה שאמרתי הבדלו העלו ממשכן קרח דתן ואבירם הוא שאמרתי לך הוסר להם— העלו מסביב למשכן קרח או כאשר יראו קרח ועדתו ישובו מן דבריו ויכנעו כי לא היה ראוי שיאמר על קרח דתן ואבירם שהם ג' אנשים הבדלו מתוך העד' הזאת כי אינם עדה ואין ישראל בתוכם ואהרן עם עדת מקריבי הקטרת היה בתוכם— בבאם · ועוד כי הבדלו רמז למשה ואהרן בלבד כמו הרומו וכן ואכלה אותם כרגע רמז למגפה שהלכה עם רבוותם כרגע ואשה שלא יבין מאשר נשאת ויטעה בה · אבל הטעם כי מתחלה היה לב העם אחרי משה ואהרן · וכאשר לקחו קרח ועדתו איש מחתתו וישימו עליהם קטרת ויעמדו פתח אהל מועד עם משה ואהרן אז קרא קרח לכל העדה ואמר להם כי לכבוד כלם הוא מקנא וייטב הדבר בעיניהם ונקהלו כלם לראות אולי ייסר— בשעת האלהים והשוב העבודה לבכוריהם וזה טעם ויקהל עליהם קרח את כל העדה · והנה נתחייבו כליה שהיו מהרהרים אחרי רבם והם כמהרהרי' אחרי השכינה ומוותרים על גם אתם של נשיא בלבם ואיימם מיתה בידי שמים ומשה ואהרן למדו עליה' זכות שלא חטאו במעשה את קרח והוא הגורם— והוא המפתה אותם וראוי שימות הוא לבדו לפרס' ולהודיע ענשו לרבים · וזו דרך של מבקשי רחמים שיקלו החטא מעל העם ושמים אותו על היחיד

הגורם ומפתה שהוא חייב על כל פשעם · וכן אמר דוד הנה אנכי חטאתי ואנכי העויתי ואלה הצאן מה עשו תהי נא ידך בי ובבית אבי · והיה העונש ההוא על כל העם גם בחטאם שהיה להם לתת השקל— מעצמם אם העונש הוא על זה כדברי רבותי' כי לא צוה אותם המלך שלא יתנו שקליהם הוא לדעת המנין בלבד היה אפשר ועונשו ועונשם בזה שוה הוא · ועוד כי מלבד המנין היה עונש על העם מתחלת דבר כדכתי' ויוסף אף יי' לחרות בישראל ויסת את דוד בהם · וכתב רש"י שם לא ידעתי על מה · ואני אומר בדרך סברא שהיה עונש על ישראל באיחור בנין בית הבחירה שהיה הארון הולך— מאהל אל אהל כנגד בארן ואין השבטים מתעוררי' לאמר נדרוש את יי' ונבנה הבית לשמו כענין שנא' לשכנו תדרשו ובאת שמה עד שנתעורר דוד— לדבר מימים רבים בזמן ארוך שנאמ' ויהי כי ישב המלך בביתו ויי' הניח לו מסביב מכל אויביו ויאמ' המלך אל נתן הנביא ראה אנכי יושב בבית ארזים וארון ברית האלהים יושב בתוך היריעה והנה דוד מכנה הב"ה מפני שאמר כי דמים רבים שפכת ארצה לפני ונתאחר עוד הבנין עד מלוך שלמה וגם היו עם ישראל חטאי' בדבר ונתעררו מתחל' היה נעשה בימי אחד השופטים או בימי שאול או גם בימי דוד כי אם שבטי ישראל הסכימו מתעוררי' בדבר והם המשתדלים בבנין לא היה דוד הבונה אבל ישראל הם היו הבונים · אבל כאשר העם לא השגיחו ודוד הוא המשגיח והמתעורר והוא אשר הכין הכל היה הוא הבונה והוא איש המשפט והמאחז במדת הדין ולא הוכשר לבנות המרחמים · ועל כן נתאחר הבנין גם כל ימי דוד בפשיעת ישראל והיה הקצף עליהם ועל כן היה המקום אשר יבחר יי' לשום שמו שם מודע בעונם ובמגפתם והכתו' ירמוז כי זה שנא' כי לא ישבתי בבית למיום אשר העליתי את ישר' עד היום הזה ואהיה מתהלך מאהל אל אהל וממשכן למשכן בכל אשר התהלכתי

בכל ישראל הלכך דברתי את אחד שבטי ישר' אשר
צויתי לרעות את עמי ישראל לאמר למה לא בניתם
לי בית ארזים. קרי יאשים הכתו' כי השכינה מתהלכת
בכל ישראל מאהל לאהל וממשכן למשכן ולא היה
אחד בכל שופטי ישראל הכוהם אותם מתעורר
בדבר. ויאמר הכתו' על כי גם השם רחק מהם ולא
דבר לאחד מהם לבנות הבי' רק עתה שנתעוררת
אתה מעצמך הטיבות כי היה עם לבבך ואתוד—
עתה לבנותו על יד שלמה בנך שיהיה איש שלום..
וטעם ויקהל עליהם קרח את כל העדה. גדול
כל השבטים העומדים תמיד על פתח אהל מועד
או בכורי כל ישראל הראויים לעבודה ולא הוזכר
הטעם כמו בעגל ובמתאוננים כי היו כל ישראל היה
אומר ואכלה אותם כרגע ואעשה אותך לגוי גדול
וכל זה שהזכרתי על הבכורים הוא על דרך רז"ל
שאומרי' כי העבודה היתה לבכורות אבל על דרך
הפשט היו כל ישראל תחלה כשרי' לעבוד הקרבנו'
כי כן הוא הדין לעולם בבמת היחיד. ונבחר אהרן
לעבודת המשכן והמקדש. והיה קרח טוען על
הבחירה הזאת רוצה להחזיר העבודות לכל ישראל
כי כל העדה כלם קדושים.. **ואל** תגעו
בכל אשר להם פן תספו. סיעו'
הכתו' סורו נא מעל אהלי האנשים הרשעים האלה
פן תספו בכל חטאתם ואל תגעו בכל אשר להם..
והטעם שאם לא יסורו משם יהיו נבלעים בפני
הארץ ויזהירם שלא יגעו להציל ממונם דבר
ולקחת להם כי חרם הוא. ורא"א אמר שאם באו להציל
ממונם לא ירדו שאול כמוהם ואל' יהיה זה כטע'
ותבט אשתו מאחריו ותהי נציב מלח כאשר הזכרתי
טעמו שם.. אם כמות כל האדם ימותון אלה
הנה גם רמז בזה. אמרו לו פעמים רבות למה
העליתנו ממצרים ומה זאת עשית לנו להוציאנו
ממצרים. אבל היה העונש על כל אלה מכל האדם
באמרם לא נעלה וכי השתרר עלינו גם השתרר.
כי עשו שתים רעות בזו על כבוד הרב וכפרו בכל

מעשה ה' שעשה במצרים ובמדבר וגם במעמד
הר סיני שנא' כי וגם בך יאמינו לעולם והם אמרו
שאין כדאי להשתרר עלינו ולא בא להם על ידו
רק רע ומשה זה אמר ויחר למשה מאד. וגם קרח
אמר ומדוע תתנשאו על קהל ה' ועל כן נגלה אליהם
עונשם וזה טעם לא ה' שלחני שלא שלחני לכל
להוציאם ממצרים כטעם אשר שלחו ה' לעשות
בארץ מצרים וזה לך האות כי אנכי שלחתיך. וכן
כי ה' שלחני לעשות את כל המעשים האלה כי לא
מלבי. המעשים אשר ראיתם בשנותם רמז לכל
אשר עשה מיום שאמר לו לכה ואשלחך אל פרעה
כי תחלת שליחות הנביא יקרא שליחות כענין את מי
אשלח ומי ילך לנו. ואשלח לפניך את משה אהרן
ומרים ואין טעם כל המעשים האלה להחליף הבכורי
בלוים וכהונת אהרן כדברי המפרשים אלא לכלל
המעשים אשר עשה משה לעיני כל ישראל כמו
שפירשתי.. **ואם** בריאה יברא ה'. כת' ר"א
יש אומרי' כי בריאה תהיה על המיתה
ים מאין והבר נבקעו מדינות רבות וירדו הדרים
בהם שאולה. אבל פירושו כטעם גזרה מן וברא
אותהן. והנכון שתאמר על המיתה הדבר מאין אין
אבלנו בלשון הקדש מורה על זה וזולתי המלה
הזאת. אבל הענין כי בקיעת האדמה איננה בריא'
מחודשת. אבל פתיחת הארץ את פיה לבלוע הוא
חדוש לא נהיה מעולם כי כאשר תבקע האדמה
כמו שנעשה פעמים רבות ברעש הנקרא זלזלה
השאר פתוחה גם ימלא הבקע מים יעשה כאגמי'
אבל שתפתח ותסגר מיד כאדם הפותח פיו לבלוע
ויסגר אותו אחרי בלעו זה דבר מחודש עתה בעולם
והוא כלו הוא נברא מאין וזה טעם ותכס עליהם
הארץ. ולכך אמר הכתוב אחרי ותבקע האדמה
ותפתח הארץ את פיה ותבלע אותם.. ועל
דרך רז"ל בקרוב פתח נבראים גם הוא עם נתחדש לשעתו
ואת כל האדם אשר לקרח. הנה לו עבדים
ושפחות וכנגד היו לו מצרי וכושי

והנה קטנים כשם ונענשו בכלל הרכוש שלהם שהם
לקו בנפשם ובממונם · ואולי גם מישראל היו
בביתו גרים ועבדים ונמשכו אחרי עצתו ונענשו כי
אינכם רואין לזרעו דכתי' ובני קרח לא מתו · כי היו
גדולים צדיקים וטובים וזכותם עמדה להם ולא היו
עם נשים ובנים קטנים כי לא הזכיר הכתו' בקרח טף
וטעם ויאבדו מתוך הקהל שאבדו מהקהל—
בהיותם בתוכם עומדים עמהם כי כרגע פתחה
הארץ את פיה ונסגרה אותה עליהם ולא נודע
מקומם איה הוא · ור"א בעבור מות בעלי השעירי'
המחתות כי קדשו · המחתות והם אסורי' בהנאה שכבר
עשאום כלי שרת למזבח לה' · ולא ידעתי טעם
לאיסור הזה שהרי קטרת זרה הקריבו וזר שעשה
כלי שרת להקריב בחוץ באיסור אינן מקודשים אבל
יש לומ' כי בעבור שעשו כן על פי משה היו קדשי'
כי הם הקריבום אותם לשמים · על כי אשם שיעשם
אותם פחים לנסכים ותהיינה המחתות הכל כלי שרת
באהל מועד לעולם · והנכון בעיני כי יאמר הכתוב
כי הקריבם לפני ה' ויקדשו להיות לאות לבני ישר'
לומר אני הקדשתי אותם · מעת שהקריבו אותם
לפני כדי שיהיו לאות לבני ישראל ·· כאשר
דבר ה' ביד משה לו רמז עלנו על קרח · ומה הוא
ביד משה ולא כתב אל משה רמז לחולקי' על הכהונה
שלקין בצרעת כמו שלקה משה בידו ועל כן לקה
עוזיהו בצרעת ולפי פשוטו ולא יהיה בלוע ושרוף
כקרח וכעדתו אך כאשר נעשה למשה בידו שלקה
בצרעת · ויש פותרים למען אשר לא יקרב איש זר
אשר לא מזרע אהרן הוא כאשר דבר ה' ביד משה
לאהרן שיהיה הוא ובניו כהנים ולא זר כל זה לשון
רש"י · והנכון שהוא רומז אל אלעזר הכהן שאמר
הכתו' אמור אל אלעזר בן אהרן הכהן · ושיעורו
ויקח אלעזר הכהן את מחתות הנחשת אשר הקריבו
השרופים וירקעם פחי למזבח כאשר דבר ה'
ביד משה אליו וזכרון לבני ישראל וגו' ··
אתם המיתם את עם ה' · אמ' אנקלס אתון
גרמתון דמיתא עמא דה' · יפרש כי יאשים אותם
על שנתנו העצה הזאת להקטיר קטרת זרה לפני
ה' מדעתם שהמקריבים אותה נשרפים השאלו
אמר למשה להקטיר הקטרת הזאת והוא אמר—
לישראל בשם ה' לעשות כן אבל מדעתם נתנו העצה
הזאת אשר מתו בה העם והיו יכולין לתת אות
ומופת אחר במטה או בזולתו · ור"א אמר מה ראיה
זאת שנבחר לוי ונבחר ונבחר אהרן לכהן גדול ·
ויתכן שבהלתם או בתמיה שידעתם שכרתם
המקריבים וכן נראה שלא האמינו כי מה שאמר
אחרי כן דבר אל בני ישראל וקח מאתם מטה מטה
והיה האיש אשר אבחר בו מטהו יפרח וגו' ראיה
שלא האמינו העם בשריפה הזאת שנבחרו הלוים
והוצאתם הבכורות בהם · רק חשבו כי משה ואהרן
גרמו השריפה או שהיה השגגה בקטרת שהיתה
אש זרה אשר לא צוה אותם · וקטרת אהרן היתה
קטרת הבקר כאשר פרשתי · ולא היתה התלונה
רק על השריפה לא על הבליעה · כי העם אמר
לנסה הענין מסבב וזה ירמוז על פתיחת פי הארץ
ומעשה הנגף זה לישראל בשם ה' · ויתכן ויאמרו היו
חיים יותר שהיו מלמדים במלאכת האהלים ובנזיים
לדבריו ומתעתעים בכבודו · והנכון בעיני שהיו
העם מאמינים עתה בכהונת אהרן שכבר יראה
אש מלפני ה' ותאכל קרבנותיו · אבל היו חפצים
שיהיו הבכורות משרתי המשכן במקום הלוים ולא
ידעו כאשר שעשו בהם כי היו חפצים שיהיה לכ'
השבטים חלק בעבודת בית ה' · והנה יתלוננו אתם
המיתם אותם שנתתם העצה הזאת שיקריבו קטר'
כלהם והם היו ראויים לעבודת ה' לא שיהיו
כלהם מקריבי קטרת וזה טעם פרח מטה אהרן
לבית לוי ··
הרומו מתוך העדה הזאת
לא הבינותי טעם הכתוב הזה ·
ויחכמו למעלה הכלל מתוך העדה כי יש באנשים—
להמית בדבר רבים שבב צדיק אחד והוא לבדו
נשאר כאשר היה בבכורי מצרים · וכן הוא בכל

המגפות שלשה ישכם בעלת אחת ובפעם אחרים
והאומנם נמלטו ונראה שהיה הקצף יוצא להמית
גם כל העדה במיתת המתאוים קצת שנאמ וכו
אחריהם בהתיות פי האהרן או בא המגפות וגם
מכות כלות ראויות להמית כל העומדים שם
באהל וזולתי אם יעשה נס שם בנמלטים· או שאמ'
הנה כן לכבוד הצדיקים שכל זמן שהם נתפסים לא
ישלט ידו בהם והכונה בזה ונודע בהם להודיע.
שהם צריכים בקשת רחמים וכפרה· ונעשה מוה
המורו לעשות כן מיד ·· שנים עשר מטות
ומטה אהרן הוא בשנים העשר כי לא אמר והקח
מטה לבית לוי ותכתוב שמו שם אהרן· אבל הוא
במנין המוכר· והנה לא נחשב יוסף רק לשבט
אחד והטעם כי לא ימנו שבטי ישראל לעולם רק
שנים עשר ומפני שיחשוב לוי לא יחשוב יוסף אלא א'
ועל אפרים זה בסדר ואתה הברכה כי יברכם אל
להניע שם ·· **איש** את שמו תכתוב על
מטהו · יש מפרשים שם ראש
השבט ראובן שמעון ויהודה · והנכון שם הנשיאי'
ועשה אהרן נשיא לשבט לוי והוצרך לפרש כי הם
מטה אחד עמר אעפ שחלקתים לשתי משפחות
הכהונה לבד ולויה לבד יחד שבט אחד הוא ונשיא
אחד להם והטעם כאשר פירשתי כי לא הוצרכו
ראיה רק שנבחר השבט ההוא מכל שבטי ישראל
למשמרת לאות לכהון שבחרתי לאהרן לכהן
ולא יבא עוד על הכהונה ·לרש"י ואין במטה הוא
אות רק על מטה לוי שנבחר מאחר שבטי לא על
אהרן שתהיה לו הכהונה· והנכון למשמרת לאות
על שבט לוי ממרי הבכורות כי השריפה אות על
הכהונה והפרח על הלויה כמו שפירשתי · וזה
טעם פרח מטה אהרן לבית לוי כי לכל בית לוי
פרח ובכורתם ואיפשר שהוא שפלע במטה שאין
השם יתן בבכורים והוא יתן בשבט לוי תהיה
הכהונה לאהרן בלא תרעומת כי הוא הנכבד
בשבט והנשיא בהם במטות ונו' האות שכל השבט

ההוא ואיש נכון בעיני כי גרשון בכור לוי ··

עבודת מתנה אתן את כהונתכם ·
במתנה נתתיה לכם לרש"י ·

עד שהיא לכם מתנה במורה עד כי הזר הקרב
יומת חייב מיתה· והנכון בעיני כי יאמר ועבודתם
עבודת הכהונה ואיננה לכם שעבוד וטורח כעבדי
עבדי המלכים אבל עבודת מתנה גדולה נתתי לכם
בה לכבוד ולתפארת מאתי כענין שדרשו למשחה
לגדולה כדרך שהמלכים אוכלים ·· בקדש
הקדשים תאכלנו· לומר על קדשי הקדשים שאינם
נאכלים אלא בעזרה ולזכרי כהונה לשון רש"י· ולא
הבנותי זה כי קדש הקדשים איננו מקום אכילת
הקרבנות כי הכתוב אומר בהם במקום קדוש בחצר
אהל מועד· וקדש הקדשים הוא במקום הארון
לפנים מהפרוכת כמו שכתוב והבדילה הפרוכת לכם
בין הקדש ובין קדש הקדשים· וכתיב ונתת את
הכפורת על ארון העדות בקדש הקדשים ואיננו
אפשר ושמא שאין נכנס שם אלא כהן גדול הכפורי'
וראיתי בספרי ר' יהודה בן בתירא אומר הרי בנים
שהקיפו את העזרה מנין לקדשי הקדשים שנאכלי'
אפי' בהיכל ת"ל בקדש הקדשים תאכלנו· הנה ר'
יהודה בן בתירא נתעורר בזה והעמיד הכתוב
במקום האוכל והזכיר שמה שאמר נאכלים בהיכל
והראוי שיאמר שנאכלין אפי' לפנים אם הקיפו
את ההיכל· ועל הפשט נפרש בקדש הקדשים
תאכלנו· שתאכלנו בקדושת קדש הקדשים כי
אמר התחלה קדש קדשים לך הוא ולבניך· שלא
תנהגו בהם כקדשים קלים· אבל יהיו בעיניכם
קדש קדשים· ויחזור ויפרש בקדש הקדשים
תאכלנו שתהיה אכילתכם בקדושה הראויה ולמו
שכבר פי' במנחה ובחטאת האומר שיש באכילתן
יותר מקדשים קלים במקומן ובזמנן לא הוצרך
להאריך כאן אלא ענין שיהיו כלן קדש קדשי' באכילת
לא כקדשים קלים ושמושי קדשת רבים כי בית הכל
כאשר תאויה המקום והזמן כן תאויה מעצמן· וכן

בעבודת האהל׃ **בארצם** לא תנחל שתהיה מוחל
וחלק כאחד מכל בני ישראל. וחלק קטן לא יהיה
לך בארצם כלש׳ הערים אשר נתנו להם ער״י
מקלט הין לצורך ישראל והאזהרה הזאת בכהנים·
ואחרי כן הזהיר בלוים ובתוך בני ישראל לא ינחלו
נחלה כלל כמו הזהיר בכהנים· ורז״ל דרשו בארצם
לא תנחל בשעת חלוק הארץ· וחלק לא יהיה לך
בתוכם בבזה· אני חלקך· על שלחני אתה אוכל׃

סדר זאת חקת

לפי שהשטן ואומות העולם מונין את ישראל לומר
מה המצוה הזאת ומה טעם יש בה לפיכך כתב בה
חקה גזרה היא מלפני אין לך רשות להרהר אחריה
לשון רש״י מדברי רז״ל· וכבר הזכרתי בענין שעיר
המשתלח מה טעם לאומות שיהיו מונין אותנו
בזאת יותר מבשאר הקרבנות שיכפרו· ויש מהם
שיטהרו כקרבנות זוב ויולדת· כי מפני היותה
נעשית בחוץ יראה להם שהיא כזבחת לשעירים על
פני השדה והאמת שהיא להעביר רוח הטומאה·
ושריפתה כדין שחוט בחוץ· וטעם טומאת המת
בעניין של נחש כי הנפטרים בנשיקה לא יטמאו
מן הדין והוא שאמרו צדיקים אין מטמאין ולכך
אמר הכתוב זאת חקת התורה כלומר הנחקקה מן
התורה והיא תורה שבעל פה ע״כ היא פרה והיא
אדומה ממדת הדין ושתהיה לבשר להעשות לפניו
אפי׳ ע״י זר· אבל הכהן יראה מעשיה כדי שתעשה
על כונתו שלא יחשוב בה מחשבה רעה כאומות
והשטן· והפרשה הזאת השלום בה״כ ונכתבה
בכאן אחר מתנות הכהונה עם שגם טהרתם של
ישראל ע״י כהן תהיה· וטעם זאת חקת התורה
אשר צוה ה׳ לאמר כטעם ולא משה אמר עשה אל
ה׳· או הוא כמו מסורס דבר אל בני ישראל זאת

חקת התורה אשר צוה ה׳ לאמר· דבר ולא דברו
כי משה הוא המדבר· וטעם אליך
שיעשו כן במדבר לשעתם ואחר כך ינהג שתהיה
לבני ישראל ולגר לחקת עולם· שיעשו כן לדורות
וכן ויקחו אליך שמן זית זך ואחרי כן חקת עולם
לדורותם ואמר ונתתם ולא אמר ונתת להכניס אהרן
עמו לכבודו כי שניהם יצוו לאלעזר לאחוז לפניו·
או ונתתם לרבים עכשיו ולדורות והטעם כי אלעזר
השוחט מיד כל הכהונה שיהיה לו שתעשה בהכשר
ועל דעתם כענין ששמו ומי עשאן· הראשונה
עשה משה· והשניה עשה עזרא· ושבע מעזרא
ואילך· ומי עשאן שמעון הצדיק ויוחנן כ״ג עשו
שתים שתים וכו׳· **אל** אלעזר הכהן· מצותה
בסגן לרש״י· ואין הכונה לומר שיהיה
חיוב מצוה בסגן יותר מכהן גדול· או הכהן
הדיוט אלא הורה שצוה היתה בפרה הראשונה
שהיא באלעזר והוא היה סגן· ולשון ספרי בא הכתוב
ולמד על הפרה שתהא נעשית בסגן· תניא שכן
שהרי אהרן קיים ואלעזר שורף את הפרה· ונתתם
אותה אל אלעזר הכהן זו נעשית באלעזר ושאר כל
הפרות בכ״ג דברי ר׳ מאיר· ר׳ יוסי ור׳ יהודה ור׳
שמעון ור׳ אליעזר בן יעקב אומ׳ זו נעשית באלעזר
ושאר כל הפרות בין בכ״ג בין בכהן הדיוט והטעם
עמ׳ כי המצוה הזו לטהר סודה ראויה להנתן לגדו׳
שבכהונה ולא נתנה לאהרן· ואולי הוא לגדולתו כי
הוא קדוש ה׳ וחסידו המכפר במקדשו ולא רצה
שיהא לו עבודת חוץ· או היה להכתיר אלעזר ולהכניסו
בחיי אביו במצוה אחת מן המצות של כהונה גדול
או היה לשנוי העגל כדברי ר׳ משה הדרשן והנה
עשה הכל גם אהרן נגלה במצוה הזאת והנה
ומשה רבינו יתנו אותה לאלעזר שהוא גדול הכהונה
אחרי אהרן והוא משוח בשמן המשחה· וזה ראוי
לדורות שתעשה בגדול הכהונה והוא הכהן הגדול
וכך שנינו פרת חטאת ששחטה שלא בכ״ג פסולה
ור׳ יהודה מכשיר· ובגמ׳ מאי טעמ׳ ונתתם אותה אל

לשמר· אותה לשמר ולא לדורו׳ לשמר אינ׳ דאמרי
לדורות בכהן הדיוט ואל׳ לדורות בכ״ג והוא הפס
משנתנו והנכון· ולדברי האומ׳ לדורות בכהן הדיו׳
עם כ״ג שאמ׳ לפי שלא היה שם כהן אחר כי אם
הכהן שיהיה אחיו הקטון קודם שנו·· **על** פני
השדה· רז״ל דרשו לרבות גולל ודופק
ופשוטו על פני השדה שאין שם אהל מטמא הבית·
כמשמעו לשון רש״י ז״ל· ואין גולל ודופק על דעת
החכמים נדרש מן הכתוב· אבל הוא הלכה ואין
הנזיר מגלח עליו· ואין חייבים עליו על
טומאת מקדש וקדשיו אבל על פני השדה הוא
לרמוז כפשוטו שיגע בחלל חרב שנפל על פני
השדה ואין שם דבר מאהיל עליו ומפני יתרו עשו
כן מדרש· כך אמרו בנזירות כל כהן גדול וכל
אשר יגע על פני השדה· זה המאהיל על המת
כי המאהיל עליו הוא נוגע על פני השדה ויאמ׳
להם בחלל חרב חסר ואו ובחלל חרב ומפני שאמר
פני השדה ולא אמר השדה דרש כן ר׳ ישמעאל עד
לגולל שעבר במעט אהל שהיא טומאה בנוגע
ואינה על פני המקום· ואמר בחלל חרב כי דבר
הכתו׳ בהווה והוא הדין לשלם אבן או אגרוף· והזכיר חלל
ומת כנגד הבהמות שהשחוטות טהורות והנבלה
מטמאה· ורז״ל עשו כן מדרש מפני יתרו לעיקר
שהחרב כחלל שלא בא הכתוב אלא להשוות החלל
והחרב לומר שהוא כמגע אבי אבות לטומאה כמת
עצמו ומטמא אדם וכלים טומאת ז׳· והנראה בטעם
מן הסוגיות במסכת ובגמ׳ שהוא מטמא במגע
ומשא כמת אבל אינו כמוהו לטומאה באהל שאינ׳
מהלו כן מיעט מן הכתוב באהל אדם כי ימות
באהל שאינו רק על האדם עצמו ואם היה החרב
מטמא כמת מטמא באהל היו הכלים אסורים
כל הבתים שבבלי החרב טמא ויהיה מטמא אותן
באהל וכן נראה עוד בגמרא שאין החרב המגע
כמת מטמא אדם להצריכו הזאה שלישי ושביעי
אלא שהאדם הוא המגע בו אב לטומאה והיה זה

מפני שהכתו׳ השוה שאמ׳ והזה על האהל כתו׳ ועל
הנוגע בעצם או בחלל ולא אמר או בחלל חרב ואל׳
הוי החרב כחלל לטמא במגע טומאת ז׳ אבל לא
לטמא באהל ולא להצריכו הזאה ואין הנזיר מגלח
עליו ואין הכתו׳ מזהיר ממגעו כלל· וזהו הקרוב
והנראה מדברי רז״ל ואנחנו בטומאתנו טמאי הגלו׳
ולא ידענו בטהרת הקדש עד יערה עלינו רוח
ממרום ויזרוק השם עלינו מים טהורים ונטהר
אמן וכן יהי רצון במהרה בימינו· **וטעם**
אדם כי ימות באהל אדם כי ימות
והוא עתה באהל או שדבר הכתו׳ בהווה ולא אם
ימות בחוץ והכניסוהו לאהל· כל הבא אל האהל
וכל אשר באהל הכלים אשר בתוכו והאהל עצמו
בכלל הוא כמו שאמר והזה על האהל ועל כל הכלי׳
ועל הנפשות אשר היו שם והזכיר הכתוב האהל
להגיד שהוא עצמו טמא ז׳ וצריך הזיה· ועוד מפני
ישראל שהיו יושבי אהלים במדבר ודבר הכתו׳ בהווה
כי המעשה מיד ולדורות· אבל הוא הדין לבית ולכל
המאהילין שמעמאין את הטומאה על כל הכלים
ועל הנפשות שבהם ש״מ שאין הבית המחובר מקבל
טומאה בעצמו כלל· והנה הזכיר הכתוב במת
טומאת מגע באהל ולא הזכיר בו משא· אבל רז״ל
דורשין אותו בקו׳ מן הנבלה ומרבים אותו לטומאת
ז׳ במגע וכן הוא כפי פשט הכתו׳ הזכיר כן באדם
המת והשוה טומאת ז׳ והזיה במגע· וכבר הוא
ידוע כי מגע הטהרה הנוגעה ממנו והנוגעה ע״י
דבר אחר שישא אותו· **ונתן** עליו מים חיים
אל כלי· אין טעמו שיתן האפר בכלי
תחלה ויתן המים על האפר שדרשו רז״ל שהנותן
אפר תחלה ואחר כך המים פסול דקדקו מים חיים
אל כלי שתהיה חיותן בכלי ואולי מפני שלא אמר ולקחו
לטמא מעפר שריפת החטאת אל כלי ונתנו עליו מים
חיים אבל אמר ונתן על האפר מים חיים שהוא בכלי
עומד שיערב האפר במים שבכלי עד שיתן המים
נתון עליו· את מקדש ה׳ טמא· הזכיר

הכתו' הכרית הזה בשתים ואמר את משכן יי' טמא
בעבור שהנכנס הזהיר במקדש מן הטומאה כמו
שאמר בכל קדש לא תגע ואל המקדש לא תבא · ם
הוזהר שם בטומאה הקלה באשה היולדת ממי
טוהר שהוא בתולדתה וקל בכל הטמאים · וכתב
הוסר נ״כ הטבלה ואם לא יכבס ובשרו לא ירחץ
ונשא עונו לומר שישא עונו בעברו על המוזהר
ממנו ולפי אמר כאן בטומאת המת כי הנוגע במת
ולא יתחטא אע״פ שכבס בגדיו ורחץ בשרו יאשם
מטמא המשכן כאלו לא טבל כלל · ולא היה צריך
לפרש זה שהחטוי מעכב בטהרתו וזה טעם עוד
טומאתו בו לומר אע״פ שטבל כאשר הנטהרים
טהרו טמא הוא כי מי נדה לא זורק עליו ויתכן שירמוז
לאיש וטעמו כל הנוגע במת בנפש · ולא יתחטא
את אשר במשכן יי' טמא ונכרתה וכמוהו באסרו
סיני' או מלת אשר הרבה לבל יבא במדרשך · וכל
יש ע כתן בזוי את הדרך ילכו בה ודומה כן ·

וטעם כי את מקדש יי' טמא · כאשר מקדש יי'
טמא כמו כי יקרא קן צפור לפניך וחבריו הרבה
והוזכר הכתו' הכרת שני פעמים · וע״ד רז״ל הוא
להיות במשכן אהל מועד ובמקדש בית עולמים ·
ואפשר כמו פשוטו כי מקדש יי' קדשי הקרבן כי
כנגד חייב כרת באוכל בשר מזבח השלמים אשר
לה' וטומאתו עליו · וכאן חייבם על מי שלא
יתחטא ביום השלשי וביום השביעי אע״פ שטבל ·
ויהיה פי' מקדש יי' קדש יי' כמו את מקדשו ממנו
והנה הכרת בפרשה על טומאת מקדש וקדשיו ·
והנכון בעיני בפשוטו כי הכרת הראשון בנוגע
במת כמו שאמר כל הנוגע במת בנפש וגו' והשני
גם במאהילים שלא נגעו ובעצם ובקבר · כי טעם
ואיש אשר יטמא ולא יתחטא · יאמר אשר יטמא
בכל אלה הנזכרים ולא יתחטא · וע״ד האמת יתכן
שיהיה מקדש יי' כמו למקדש המקדש ··

ויבאו בני ישראל כל העדה מדבר צן בחדש
עדה שלמה שכבר מתו מתי מדבר

וכן פירשו לחיים לרש״י וכן דעת ר״א · ואח״כ מה צורך
להזכיר כך בבואם אחרי כן אל הר ההר · ואמר ר״א כי
הזכיר זה בעבור שיבא אדום לבואם בסמוך הכתו'
שלא נפקד מקום איש בבואם מעבר אדום · ואיננו
נכון כי ישראל נטו מעליו ולא נכנסו בם כלל · והנכון
בעיני כי מנהג הכתו' להזכיר כן במקום התלונות
ויבאו כל עדת בני ישראל אל מדבר סין אשר בין
אילם ובין סיני · ויסעו כל עדת בני ישראל ממדבר
סין ויחנו ברפידים ויריבו הכתו' כי היו כלם בתלונה
וכן ותשא כל העדה ויתנו את קולם וילונו כל עדת
בני ישראל ממחרת ואמר כן בבואם אל הר ההר
להודיע כי היו כלם בהספדו של אהרן קדוש יי' כמו
שאמר ויבכו את אהרן שלשים יום כל בית ישראל
ואמר לעיני כל העדה · ובמדבר סיני רבא ראיתי
שהזכירו הלשון הזה עדה שלימה בכתו' השני במדבר
הזה כלומר כי הראשון מפני התלונה כאמר כאשר
פירשתי · וטעם וישב העם בקדש לומר כי כאשר
נכנסו במדבר צן עד קדש מתה מרים וטעם
ר״א שהכתוב בעבור שישבו שם ימים רבים כי בכתו'
כי קדש אשר כתו' ם ותשבו בקדש ימים רבים כימי
אשר ישבתם הוא קדש ברנע והוא במדבר פארן
ומשם נשתלחו המרגלים בשנה השנית · ושם חזרו
אבל קדש זה הוא במדבר צן ובאו שם בשנת הארבעים
ושם מתה מרים ומקראות מפורשים הם ··

החטא במשה ואהרן במי מריבה אינו מפורש
בכתו' · ורש״י פי' כי מפני שאמר אותם ודברתם אל
הסלע ולא אמר והכיתם שאלו דברו היה קה״ש מתקדש
לעיני העדה ואומרים ומה סלע זה שאינו מדבר
ולא שומע מקיים דברו של מקום ק״ו אנו ודברי
אגדה הם אבל לא נתחוורו לי כי מאחרי שצוה קח
את המטה יש במשמעו שיכה בו · ולו היה רצונו
בדבור בלבד מה המטה הזה בידו · וכן במכות
מצרים אומר שתשוב המטה אשר נהפך לנחש תקח
בידך והוא להכות בו · ולפעמים יאמר נטה את ידך
ורצו לומר להכות במטה כי הכתוב יקצר בדבר

הנס מעט. ואין הנס בדבור גדול מן ההכאה כי הכל
שוה אצל הסלע. ועוד למה יאמר בזה מעלתם בי.
והמאמר בדבור אל הסלע הוא מה שנזכר במעשה
עם שיאמרו והיא שומעת כי השם יוציא מים מן
הסלע הזה כדרך כי היא שומעת את כל דברי יי'
וכן עשו כיון שאמר ויקהילו משה ואהרן את הקהל
אל פני הסלע וגו'. והנה הסלע שומעת באמרו כן
לכם. ובעבור רבות למפרשים נאמר הוא כבר
שהם רק דברים רבים מהם. והסוד שרמזו בו גם
הוא אינו נכון. כי אם משה אבי כונתו בעבור
מריבת העם ולא דברו אל הסלע ולבנות יביאו מים
בפעם הראשונה ואחר והכהו פעם שנית בכוונה
להבהיל הכל ויבאו המי' הנה אתאו בפעם הראשונה
אבל אינו נראה שיאמר בזה לא האמנתם בי להקדישני
כי אין כאן חסרון אמונה כלל. והרב ר' משה הגר'
בן עזרא אמר חטאו ע"ה הוא שנטה לצד
הגנות באמרו שמעו נא המורים. ידקדק עליו
השם שיהיה אדם ממונה כועס לפני עדת בני
ישראל במקום שאין ראוי בו הכעס וכל שכן בזה
בדין אחים הקוראין אל הנס מפני שיהם משמעין
להם ומדבריו היו למדים והיו מקוים להגיע בהם אל
ההליכות מעשה הוא והעשה הנה ואחריהם עליה
הכעס והוא מן הפעולות הרעות ולא הבא כי אם
מתכונה רעה מתכונות הנפש. אבל אמרו בו
מריתם פי הוא כמו שאבאר שהוא לא היה מדבר
עם הכסלים ולא עם מי שאין לו מעלה. אבל אשה
קטנה שבנשיהם היתה מחזקת בנבוי כמו שזכרו
החכמים ז"ל וכל מה שיאמר או יעשה יבחנוהו.
וכאשר ראוהו שכעס אמרו שהוא ע"ה אין בו
פחיתת מדה ולולא שהיה יודע שהשם כעס עלינו
בבקשת המים ושהכעסנו הקב"ה אותו ית' לא היה
כועס. ואנחנו לא מצאנו לשם ית' שכעס בדברו
אלו בזה הענין אבל אמר קח את המטה והקהל
את העדה אתה ואהרן אחיך ודברתם אל הסלע
לעיניהם ונתת מימיו והוצאת להם מים מן הסלע

והשקית את העדה ואת בעירם והנה התרים שפתן
מספקי התורה כאמרו ס' דברי רבי' ונשא פעמי'
רבים אי זה חטא חטא. ואיזה מה שנאמר בו ומה
שאמרנו בו אנחנו והאמת יורה דרכו. אלו דבריו ז"ל
והוסיף הגאון על הבלי שהכתוב אומר מריתם שעברו
על דברו ואמר לא האמנתם כי שלא האמינו כי אין
הענש בעבור שכעס ויותר היה ראוי שיהיה חטא
על משה כשקצף על פקודי החיל בחטא והכתוב
לא ספר כלל שכעס. כי שמעו נא המורים הבאת
בדרך ממרים הייתם עם יי' מיום דעתי אתכם.
ועוד כי אהרן לא כעס מימיו כי בשלום ובמישור
הלך עמו. ועוד שאי אפשר שלא היה כעס גדול
מאת השם עליהם בעשותם מריבה עם משה ובכל
הנסיונות במדבר חטאם הגדול. כשאמרו למה
העליתנו ממצרים שירצו להיות עבדים לגוים
בעבודת פרך מלהיות עם האלהים כבן המשנא את
אביו. וכן אמר הכתוב יען כי מאסתם את יי'
אשר בקרבכם ותבכו לפניו לאמר למה זה יצאנו
ממצרי'. ובפעם הראשונה אמרו פחות מזה למה
זה העליתנו ממצרים להמית אותי ואת בני ואת מקני
בצמא. והיה עליהם קצף גדול ואשמה רבה כמו
שאמרו ויקרא שם המקום מסה ומריבה על ריב בני
ישראל וגו'. ובכאן כתוב מפורש המה מי מריבה אשר
רבו בני ישראל את יי' ומה פשע גדול מזה הוי רב
את יוצרו. ומשה אמר גם בי התאנף יי' בגללכם
לאמר אבל הם חטאו וגרמו כל הרעה הזאת. וכדברי
הרב אין להם בכל המעשה הזה חטא ופשע כלל.
ומה שאמר בשם ית' לא מצאנו שכעס אבל אמר קח
את המטה וגו' דע כי כאשר ישראל צריכין במחייתם
דבר אע"פ שמתלוננים וחוטאים בו והוא רחום
יכפר עון ולא ישחית ולא יזכירנו ויתן להם
שאלתם וכן במים הראשונים אמר בנחת עבו־
עבור לפני העם וגו' אע"פ שהיה שם מסה ומריבה
שהזכיר ממנה לדורות. וכן במן הנה אנכי ממטיר לכם
לחם מן השמים בדרך אהבה והנה אף שאמר בסוף

בעבור השם שמעתי את תלונו׳ בנ׳ ישראל והודיע
להם החטא בלבד אבל כאשר יתלוננו אנשים ישפוך
עליהם חמת אפו ובכאן עד רמז לקטן גדול ואיום
ומגפה שנא׳ וירא כבוד ה׳ אליהם שרמז אל הקהל
הנזכר והוא מראה יד ה׳ ההוה במגפה כאשר תרא׳
במרגלים ובנוס קרח ובמתאוננים. והתימה על הרב
שהרי מקרא מלא הוא ויקצפו על מי מריבה וגו׳
ואמנה הכתוב החטא הוא עם הנסיונות הגדולים
שנסו את השם במדבר והקרוב מהדברי׳ שנאמרו
בזה והוא טוב ולהיות את השוט הם דברי רבינו
חננאל ז״ל שכתב כי החטא ההוא אמרם נוצ׳ לכם
מים מן הסלע ולא אמרו יוציא ה׳ לכם מים
כלך שאמרו בתת ה׳ לכם בערב בשר לאכול וגו׳
וכן בכל הנסים יודיעם כי השם יעשה עמהם
להפליא. ואולי חשבו העם כי משה ואהרן בחכמת׳
הוציאו להם מים מן הסלע הזה וזהו לא קדשתם
אותי. ובמעשה הראשון בצור בחורב אמר הנני
עומד לפניך שם על הצור בחורב והיו הזקנים רואי׳
עמוד הענן עומד על הצור והנס מתפרסם כי
מעשה ה׳ הגדול הוא. אבל בכאן לא ראו דבר
וטעו באמרם משה ואהרן. ויתכן שיאמר בזה
מעלתם כי הנהגה מן המקדש יקרא מעלה. וכן
מריתם פי שהוא צוה ודברתם אל הסלע לעיניהם
והטעם בעיני שהתקדש לעיניהם או שעתם דברי
מן ותמר את משפטי כי לא עשיתי שתאמרו ככה
ויהיה לא האמנתם בי יוצא אל בני ישראל או הוא
לשון חוזק לא התחזקתם להקדישני לעיניהם. ומן
ואמנה על המשוררים היתה התקועה במקור—
נאמן. והאמת כי הענין סוד גדול מסתרי
התורה כי בראשונה אמר לו הנני עומד לפניך שם
על הצור בחורב והכית בצור. יאמר כי שמו הגדול
על הצור בחורב שהוא כסא ה׳ האש האוכלת
בראש ההר ובעבור כן לא הכה אלא פעם אחת
ויצאו מים רבים. אבל בכאן לא פי׳ לו כן והסכימו
שניהם להכות בצור ובשם ה׳ פעמים והנה זה

חטא ועל כן אמר לא האמנתם בי לשון אמונה
בשמי ובאמונה יעשה הנס וכאשר מריתם פי כי
מרו את רוח קדשו הנקרא בכל מקום פי ה׳ ולכן
אמר מעלתם בי ואין מעשה אלא שיקור. והנה
החטא מוזכר מפורש בכתוב וכן אמר המשורר
מלפני אלוה יעקב ההופכי הצור אגם מים חלמיש
למעינו מים. וכן תפלל להתחנן וזה תפלת משה
שאמר ה׳ אלהים אתה החלות להראות את עבדך
יתכן לשם הנכבד שיאמר לו .. ועל דעת
רבותינו ז״ל שאומרין לו הכעס יתכן שהכה בצור
ויצאו טיפים בישעו כוונת בכעס והמיקו בדבר
והסכימו שניהם להכות פעם שני׳ על הצור כאשר
הוכיחי והוא החטא על שניהם .. ועל דעתי
טעם ודברתם אל הסלע כמו על הסלע. וכן כה
אמר ה׳ אל העמודים ואל המכונות. בבלה יובאו
יאמר שיאמרו לעיני העדה בהיותם נקהלים כלם
שהשם יוציא להם מים מן הסלע וכן עשו. ואל
יהסה עליך ודברתם אל הסלע לעיניהם כי טעמו
כמו לעיניהם שישמעו כלם. וכן ויאמר חנניה
לעיני כל העם לאמר כה אמר ה׳ ככה אשבור את
על מלך בבל וגו׳. וכן רבים או טעם לעיניהם
בכאן שיהיה הדבר בהיותם נקהלים שם. והסלע
לעיניהם שמו שאוח׳ בעשייה ויקהילו משה ואהרן
את הקהל אל פני הסלע כי כאשר נקהלו שם—
ראו הסלע פנים בפנים אמרו המן הסלע הזה
נוציא לכם מים כמו שהזכירו חכמים ז״ל שלא
יאמרו מעשות היו שם. ויתכן שהוא כמסורס
הקהל את העדה אל הסלע ודברתם לעיניהם וכן
מימיו. וטעם ונתן שיתן מיד מים רבים מגשם
מימיו כמו שאמר ויצאו מים רבים כי הנתינה—
תאמר על הרבוי כמו ונתנה הארץ יבולה והשמי׳
יתנו טלם על הרוב יבטיחם וכן כתיב וגשם
ישטופו ואין טעם מימיו כמו העץ יבולה ויתן פריו
שאין בטבע הסלע להיות בו מים. אבל טעמו
המים אשר יצאו ממנו כי בהפך השם החלמיש

למשקה המים ובו ימיו והימים יבאו על שמן המימיו ·
וכן וברך את לחמך ואת מימיך · לחמו נתן
מימיו נאמנים · ואמר כן להודיע שמנוף הסלע
יבאו לא מן הארץ אשר תחתיו כמנהג · מעשבות
רבים רק מאלהינו · וכן כתיב ההופכי הצור אגם
מים חלמיש למעינו מים · ויזוב ויאמר והוצאת
להם מים מן הסלע כי אתה בענין שם הענ־
המים מן הסלע להם שכולם יראו אותם מכנשם
המים · והשקית את העדה שיספק אותם לשתות
לצרך וכל זה לפרסם הנס ובמעשה לא הוזכר כן
וישק את העדה ואת בעירם אבל אמר ותשת
העדה ובעירם · כי מרוב הצמאון בראותם המים
רבים מזולם מיד נפלו על הנחל ושתו ·
ועל דעת רבותינו ז״ל · בבארה של מרים · אמרו
רבים כי הסלע הזה הוא הצור אשר היה בחורב
ולכך ימרשו מימיו אשר היה דרכו לתת כי עתה
נסתם מעינו במות מרים · כי הכוונה לרבותינו
ז״ל בבארה של מרים שהיה מעשה באר נסי
מקור מים חיים נובע בכל מקום שיהיה שם ־
הרעה עליו · ובכל העולה אותו באר לשמעאל
במדבר באר שבע ובקדש נחורב מן הצור הזה
שם ובאר המסעות נובע מן הצור במקום
שיחנו שם · ואשר מתה הנביאה פסק
המעין ועתה חזר על ידי משה להיות לו מקור
נפתח מן הסלע הזה בעבורו והוא מה שאמר אל
הסלע הזה · ועל דרך
הפשט היה שם סלע סמוך למחנה ועל כן ודברתם
אל הסלע הזה אשר לעיניהם · גם איפשר לפרש
ודברתם אל הסלע אשר לעיניהם כלומר הראשון
שיראו ·

המן הסלע

הזה נוציא
לכם מים · אולם אולם שיהיה התימה למשמעות
כי משה רבינו הנאמן בכל בית יי׳ לא יפלא ממנו
כל דבר והוא וכל ישראל עמו ראו נפלאות ונפלאו
ממנו · ואף כי הוא אשר נעשה כן על ידו פעם
אחרת על הצור בחורב · ואמרו המפרשים
שיש תמיהות מתקיימות הכבלה כנגלתי · הקוראים
אתה · התשפט אותם · המן העץ אשר צויתך
אבל ר׳ אברהם כתב המן הסלע
הזה יש לנו כח להוציא לכם ממנו מים ירצה לפי
שאמרו להם שמעו נא המורים בי׳ האומרים
ולמה הבאתם את קהל יי׳ במקום הזה · המן
האלהים הזה יהיה לנו כח בטבע שנוציא אנחנו
ממנו מים רק המרו כי יכולת יי׳ הוא כי הוא אשר
הוציא אתכם ממצרים והביא אתכם אל המקום
הזה והוא אשר יפרנס אתכם גם · וזה כטעם
שאמר להם בערב וידעתם כי יי׳ הוציא אתכם מארץ
מצרים ולפי דעתי שהה״א הזו לשאלה המן הסלע
הזה נוציא לכם מים אם אין כי הכתוב פעם יפרש
בשאלה הן ולא היה בה ענין השאלה כמו ממשנו
אם לא ופעם יחסר הלמד כמו הזה אחיכם הקטן אשר
אמרתם · ידעתם את לבן בן נחור האבכה בחדש
החמישי · אבל היתה השאלה הזאת להם שאלת
הנסיון אמר שמעו נא המורים מה תחשבון על יי׳
המן הסלע החזק הזה נוציא לכם מים היהיה
הדבר הזה אם לא תפליא במרים והגיד כי הם קטני
אמנה · וכאשר ירים טינו הוא מפני מחשבתם
שלא יעשה השם עמהם להפליא · כטעם שנאמר
וינסו אל בלבבם אמרו היוכל אל לערוך שולחן
במדבר · הגם לחם יוכל תת · וכן אמרו עשרה
נסיונות נסו אבותינו להקב״ה במדבר · וכמו
השאלה במחשבת הנשאל במקומות רבים ·
התשב אשיב את בנך · אם רעך כן · הילך אל
רמות גלעד אם נחדל אם עשרה כן · אף כאן אם
מחשבתכם שנוציא לכם מים מזה · וכן דעתי
בקבלה כגלותי · הראית כי נכנע אחאב מפני ·
המן הסלע הזה · המן העץ אשר צויתך · הן
התשפט אותם כי כולם שאלות · אבל עניני
לשאול בדבר מפורסם שיודה בו הנשאל על כרחו
אם נגליתי לבית אביך · והחרתי בכם אם ידעתם

זה ולמה הכתוב טובחי ובמנחתי · הא״ל הנגלה
זאת הנבואה · וכן הענין הענן אשר עיניך לגלגלתי
אבל מימיו אכלת ותבנה והתחלה או למה התחלה
ובדרך הזה האחרים אבל הרואה אתה שאלה
נמורה בדבר המסופק אם יודע אתה הש״י אל
השר כלשון רואה אני את דברי אהרון · וכבר
פרשתיו בסדר בראשית · **ויקדש** בם ·
שמתו משה ואהרן על ידם
שכשהקב״ה עושה דין במקודשיו הוא מתירא
ומתקדש על הבריות שנא׳ בקרובי אקדש וכן הוא
אומר נורא אלהים ממקדשיך לרש״י · גם כן פי׳ ר״א
ואינו נראה בעיני כי עדיין לא מתו משה ואהרן
ואינו מתפרסם לבריות שימותו בחטא הוד־
שיתגלה הקב״ה על ידי כך כאשר היה נדב ואביהוא
ובפירוש ועוד כי הכתוב אומר אשר רבו בני
ישראל את ה׳ ויקדש בם כי במריבה נתקדש ומלאו
בקרובי אקדש · וראוי היה לדבריהם שיאמר ויכבד
על פניהם והנכון בעיני כי מעשה הסלע הראשון
היה לעיני זקני ישראל בלבד כמו שמפורש שם
ובזה אמר ויקהילו משה ואהרן את הקהל אל פני
הסלע · על כן אמר הכתוב כי מי הסלע שבנורה
בזה הם הנזכר על משה ועל אהרן המה אותם מי
מריבה אשר רבו בני ישראל את ה׳ ויקדש בם
לעיני כולם כענין שכתוב והקדשתי אותם מחר ען
אויביהם והקדשתי בם לעיני עמים רבים ׃
ועתה בראשונה היתה להם מריבה עם משה
כמו שאמר וירב העם עם משה · וכן אומר
עד מתי וסקלוני · והיו מנסים את ה׳ היש ה׳
בקרבנו אם אין · אבל בכאן היו
מריבתם כלפי מעלה · ולא היה בכאן נסיון · על
אמר כי אלה מי מריבה שנזכרה בהסכמה הזאת
המה מי מריבה אשר רבו בני ישראל את ה׳ ויקדש
בם לעיניהם לא כראשונה אשר נסו את השם
ולא נקדש רק לעיני זקניהם · ובעבור היות ענין
המקלל שני פעמים הוצרך לבאר על אי זה מהם

כענין הצדיקים ׃
אל מלך אדום · לא הוזכר
הכתוב שמו כי אין צריך · אבל הזכיר סיחון ועוג
מלכי האמורי בשמותם בעבור כי הם ידועים
בגבורה והם שם בעניים להודות לשמו יתעלה כי
עשה עמנו נפלאות כמו שאמר לסיחון מלך
האמורי כי לעולם חסדו ׃ ולעוג מלך הבשן כי
לעולם חסדו · ומנהג הכתוב להזכיר שם גדול
המלכים אשר ירשו את ארצם כענין שהוזכר
בזוזים בחמשת מלכי האמורי אדני בזק מלך
ירושלים · והורם מלך חברון · ופראם מלך ירמות
ויפיע מלך לכיש · ודביר מלך עגלון ויובב מלך
חצור ושאר המלכים הוזכרו במספר לא בשמות
ואמר הכתוב ויאמר אליו אדום כי נסמכו כל ענינו
עם אדומים בעניין הזה ׃
במסלה נעלה · הנה מתחלה היו
אומרים לא נעבור בשדה רק
ישתמרו שלא יבאו בשדה ובכרם כדרך מתאמרת
עם כל שאולים את הדרך ונכנסין בכרמים ·
אבל ילכו בדרך המלך שהיא דרך הרבים לא
דרך היחיד והיו אומרים שלא ישתו מי הבורות
אשר להם בבארות לגבולם · אחרי כן שאלו להם
שלא יקרם לעבור בלבד · אבל ילכו במסלה העולה
לארץ כנען שהיא סלולה וכבושה לכל · ואם ישתו
ממימי הבהמות ברכתם הם והבהמות בעבורם
ונתן מחירם · על כן אמרו
כי אין דבר בגבולם אשר עברה שאין בה שום דבר ·
ואחרים פירשו לא נשתה מי באר כי אם
לא בדמים · ואינם נכון כי לעולם יחזור לשאול על
מה שלא כבר התחילה ׃ ומדרשו לא נשתה
מי באר שלנו ונקח ממכם בדמים כמו שכתב רש״י ·
ואמרו ישראל לאדום עד אשר נעבור גבולך ולא
הוצרכו על אהרן אשר נאסף ה׳ לאסיפתו לתת
לנו שלא יקנאו בהם על אהרן לומר כי להסתיר
שנה שלקח בגורלו וברכתו במריבה · אבל לסיחון

הומלו על אשר לא עבר את הירדן אל הארץ אשר
ה' אלהים נותן לו כמו שאומר משה במשנה תורה
ויט ישראל מעליו · הנה הכתוב נוטה כי משה
הנביא כבודו והשיגוהו יאמר כי התגברו
גם כאשר עברו להסיעם ועל פי הדבר נטו מעליו
כי לא יכלו לעשות דבר אחד מן שלא הש"י—
לעבור · והפשט את אהרן את בגדיו · הם
בגדי כהונה גדולה שנתרבה בהם עתה אלעזר בנו
והקרוב כי כאשר ירד אהרן מעשות החטא' והקטר
הקטורת והעלות הנרות העלה אותו אל הר ההר
כשהיה לבוש בגדי כהונה והפשיטו אותם · ועל
הפשט הלבשו תכריכים מית אשר הכינו לו והפשי'
את אלעזר בגדי החול והלבשו בגדי הקדש כאשר
עשה עמו מוס המלאכים · ומדרש רבותי' שנעשו
בהם נסים אמרו היאך משה יכול להפשיט את
אהרן כסדרן והלא העליונים הם העליונים לעולם
והתחתונים הם התחתונים לעולם אלא מעשה נסים
עשה לו המקום במיתתו יותר מחייו העמידו משה
על הסלע והפשיטו בגדי כהונה ובגדי שלבש—
נלבשים התחתונים · וילבש אותם את אלעזר בנו וכו'
היאך משה יכול להלביש הבגדים לאלעזר כסדרן
אלא כבר גדול חלק לו המקום לאהרן במיתתו יותר
מחייו שהלבשו בגדי שכינה תחלה למטה ואחר משה
והפשיט את אהרן את הבגדים כסדרן והלבש
את אלעזר כסדרן כך היה שמיה בתב"ל ··
וישמע הכנעני מלך ערד מצאו בכתבי יהושע
מלך ערד אחד ועוד כתו' במסעות והוא יושב
בנגב בארץ כנען והכתו' לא יקרא ארץ כנען שהם
מעבר לירדן מזרחה כמו שאמר ארץ כנען
לגבולותיה · ועוד כי היה ראוי שיחלק משה את
ארצו של מלך ערד לאחד משבטי בני ישראל והכתו'
יספר בכל מקום כי ארץ סיחון ועוג שני מלכי
האמורי נתן משה לשני המטות וחצי המטה ·
ותשעה המטות וחצי המטה לקחו נחלתם אחרי
עברם את הירדן בארץ כנען ואולם נראה כי הקריאה

ישראל את ארצם ולא ישם בם כלל ואיננו נכון · וכן
רש"י מפרש והחרמתי את עריהם שהקדישו שללם
לגבוה · והנכון בעיני כי זה מלך ערד הוא יושב
בנגב מעבר לירדן מזרחה בארץ כנען על יד הירדן
בגבול בני יהודה סמוך לחברון שהוא בנגב ושמע
מרחוק שבאו ישראל ובאו דרך האתרים אל ערבות
מואב וילחם עמהם שם וזה טעם וישמע · ולכך
ספר הכתו' והוא יושב בארץ כנען כי בא מארץ
אחרת אל מקום ישראל · וידר ישראל נדר לה'
שאם יתן אותו בידם · שיחרימו כל אשר להם לה'
וספר הכתוב כי שמע השם תפלתם ונדרו נדר לה'
ושלמו כי הרגו אותם עתה בימי משה כמו שכת'
כל חרם אשר יחרם מן האדם לא יפדה מות יומת
ונתנו כל שללם לאוצר בית ה' והשלים עוד בכאן
לספר כי החרימו ישראל גם את עריהם אחרי
שהם בארץ כנען ואחרי מות יהושע לקיים את
הנדר אשר נדרו ויקראו שם העיר חרמה והוא
מה שאמר בספר שופטים · ובני קיני חותן משה
עלו מעיר התמרים את בני יהודה מדבר יהודה
אשר בנגב ערד ושם כתיב וילך יהודה את שמעון
אחיו ויכו את הכנעני יושב צפת ויחרימו אותה—
ויקרא את שם המקום חרמה · ושם נשלם הנדר
הזה אבל השלים הכתוב לומר הענין בכאן · וזה
כענין הפרשה שאמרה בדבר המן ויניחהו אהרן
לפני העדות למשמרת ובני ישראל אכלו את המן
ארבעים שנה עד בואם אל ארץ נושבת את המן
אכלו עד בואם אל קצה ארץ כנען · והוא לאחר
מיתתו של משה עד ממחרת הפסח · וכן אלה—
שמות האנשים אשר ינחלו לכם את הארץ ונאמר
בנבואה שיהיו חיים וקיימים · כי לא יתכן שיהיה
השם מיעד להם אנשים על הספק אבל היה ראוי
שיהיה ליהושע בעת החלוקה · גם נכון הוא
לומר שהחרימו ישראל עתה בימי משה את המלך
הזה ואת עמו לפי חרב וקראו שם המקום חרמה
חרמה ואחרי עברם את הירדן המית יהושע גם

מלך ערד אשר ימלך אחרי כן עם מלכי כנען אשר
ימלכו שניים ההם ובני יהודה נלחמו בעריהם
החרימו אותה גם הם ויקראו שם העיר חרמה
כי השלימו את נדרם אשר נדרו אבותם והחרמתי
את עריהם ולכך אמר כאן ויקרא שם המקום
חרמה ושם כתיב ויקרא את שם העיר חרמה שם
כל עיר שהיתה ממלך ערד כי השלימו נדרם והיה
שלשם חרמי גמור · והנה לפי הנזכר כאן היה נבנת
אחת זולתי שהוזכר ואת עריהם שהיה לעתיד
נלחם בעריהם ולכך אמר והחרמתי את עריהם
ולא אמר אותם ואת עריהם כי הזכיר הנדר העתי'
כי הם במלחמה ימותו ושם יתמו ולשון הכתו' נאות
לפי שפירשתי שהיה ראוי לומר ויתן את הכנעני
בידם ויחרימו אותם ואת עריהם ויקראו שם
המקום חרמה אבל חיסר הכתוב לרמוז שנתן
הכנעני ביד ישראל מהם עתה ומהם
לעתיד כי ההם שמעו תחלתם והם קיימו אחר
נדרם ·· וטעם כי בא ישראל דרך
האתרים · על דעת אונקלוס כי כאשר באו מרגלי'
ועלו בנגב ויחזרו להם הכנעני בהם יושב הארץ ו
ושמע בהם הכנעני הוא שהיה יושב בנגב ובאו
בדרך שהלכו הם עד הנגב למחנה ישראל ויפה
פרש ורבותי' אמרו מה שמועה שמע כי הוקשה
להם מכתו' בפרש' הנמשכת וישמע הכנעני מלך
ערד והוא יושב בנגב בארץ כנען בבא בני ישראל
שלא הוזכר שם המלחמה ולא שום דבר ע"כ אמרו
שהשמועה היתה במיתת אהרן הנזכר שם יותר
כי שמע אויב ישראל במיתת הצדיק ונתעררו
בו להלחם בהם וכן אמרו שהכנעני הוא
עמלק ולא כבש ארצם ולא חלק אותם אבל האתרים
עריהם ·· וישב ממנו שבי · אינה אלא
שפחה אחת לרש"י · מדברי סופרים נתעררו
החכמים בזה מפני דעתם שלא היו ישראל ממתני'
כל מאויב זולתי בעת קלקלתם כמו במלחמת
עמלק הראשונה מפני שאמרו היש ה' בקרבנו ו
ובשנה מפני חטאם במרגלים שהזידו ממנו
משה אבל בכל מלחמות משה לא נפקד מהם איש
כל ימי משה ולפי פירושו הכתוב הזה וישב ממנו
השבויה שהיה עבד והיא השפחה הזו ששבו אותה
ישראל מהם כלשון גבור השבי שהוא גבור השפחה
כי לא אמר וישב ממנו אנשים או נשים וטף · ועל
דרך הפשט עכשיו הכתו' יאמר כי לא הרגו מהם
הכנעני הזה שום אדם אבל שבו מהם מועטים
וכאשר נתן אותם השם בידם השיבו את הכל ולא
נפקד מהם איש וזוכר הכתוב הזה להודיע כי
מפני שראו ישראל מתחלה כי גבר הכנעני נדרו
הנדר הזה להחרים כל שלל לש"י וישמע השם
בקולם · ויתכן שלא יאשר כי הקנו השם על הכנעני
הזה בעבור שבא מארץ מרחקים להלחם עם ישר'
ולא ירא אלהים ורצה שיהיה לחרם על כן הנדר
אותם מתחלה כדי שידרו להחרים לש"י ··
ויעש משה נחש נחשת · לא נאמר לו לעשות של
נחשת אלא אמר משה הקב"ה אמר לו נחש אני אעשנו
של נחשת לשון נופל על הלשון לרש"י · מדברי רז"ל
ולא הבינותי זה שהרי הקב"ה לא הזכיר לו נחש אלא
עשה לך שרף אבל דעתם לומר כי הלך משה אחר
שם העונש אשר לו · והנראה בטעם בסוד הדבר
הזה כי הוא מדרכי התורה שכל מעשיה נס בתוך
נס תמיד הסיר הנזק ותרפא החולי במחלה כמו
שהזכרנו שיורנו ה' עץ · וכן במלח אלישע במים
וידוע בדרכי הרפואות שכל נשוך בעלי חיים
ישתכנו בראותם אותם או בראות דמותם כי נשוך
הכלב השוטה וכן שאר הנקמי' השוטות אם יבטו
במי' יראה להם שם בבואת הכלב או המזיק וימותו;
כמו שכתו' בספרי הרפואות ומוזכר בגמ' במסכת
יומא וכן ישמרו אותם הרופאים מהזכר בטבעם
שם המשך שלא יזכרו אותם כלל כי נפשם תדבק
במחשבה ההיא ולא תפרד ממנה כלל עד שתמית
אותם · וכבר הזכירו דבר ממשה מנפלאות
הפלג' כי נשוך הכלב השוטה אחרי שנתרפא בחלו

אם יקובל השתן שלו בכלי זכוכית יראה בשתן דמות
גורי כלבים קטנים · ואם תעבור הקיים במשלשת
ותסכים לא תמצא מקום שום רופא כלל וכשתחזיר
לכלי זכוכית וישתהו שם כשעה התחזור והראה שם
גורי הכלבים מצוירים וזה אמת בפלאי כח הנפש
וכשיהיה כל זה כך ראוי היה לישראל בשוב הנחשי'
השרפי' שלא יראו שם ולא יזכרוהו ולא יעלוהו על
לב כלל ועתה צוה למשה לעשות להם דמות שרף
הוא הממית אותם וידוע כי הנחשי' השרפי' אדומי'
השמש כאש הכואה שנקפס כשן הנחשת בעורים
ולכך לא מצא משה לקיים מצות בשרף בלתי שיעשה
נחש נחשת כי הוא דמות נחש שרף · ואם יעשה
מדבר אחר היה דמות נחש לא דמות שרף ועוד
שאמרו מן הלשון שנפל על הלשון כי הזכרת השם
נלכד פיה והכלל כי עשה השם שיתרפאו במזיק
הממית בטבע ועשו דמות ושמו והכהיה האדם
מביט בכוונה אל נחש הנחשת שהוא כשן המזיק
לגמרי היה חי להודיעם כי השם ית' ממית ומחיה

כי ארנון גבול מואב בין מואב ובין האמורי · היה ארנון שר למואב והוא בתשלום התחום
האמורי התחלת גבול מואב ויושבת על נחלשם ואלם
ימינה · ולכך הפסוק בספר מלחמות ה' שהיו
בדורו קמו אנשים חכמים כותבי' סיפור המלחמו'
הגדולות כי כן בכל הדורות · ובעלי הספרים היו
נקראים מושלים שמושלים בהם משלים ומליצות
והנבואות הנפלאים במעשים מייחסים המלחמות
ההם לה' כי לו היה באמת · והנה גבורת סיחון
במואב היתה נפלאת להם וכתבוה בספר ואמרו
בה מלשעת את והב בסופה ועמר וכשאו בה משל
באו חשבון ונומ' · ושם שר אחת מן העברים שהיו
למואב והב · ואשר הנחלים מדבר הכתוב כל אשר
הנחלים נגרים ונמשכים מן אשדות הפסגה · וכן
ההר והנגב והשפלה והאשדות · בסופה מן בסוף
ובסערה · והנה כאשר לכד סיחון ערי מואב כתבו
המושלים בספר שקראו מלחמות ה' את והב בסופה

אין שכתבו להם ה' את והב בסופה · ואת הנחלים
אשר לארנון ושפך הנחלים אשר נטה לשבת ער
ונשען הוא אשר לגבול מואב את הכל השמיד ה' ב
בסופה ובסערה כי בא עליהם סיחון פתאום ופרסו
סוסיו כצר נחשבו וגלגליו כסופה וכן אמרו כי אש
יצאה מחשבון להבה מקרית סיחון · והנה הכתוב
מביא ראיה מספר מלחמות ה' כי ארנון היה גבול
מואב ואשור לשראל · והנחלים וכל האשדות עד
ארנון מותרים להם כי סיחון לקח מיד מלך מואב כל
ארצו עד ארנון ולא ארנון בכלל ונשאר ארנון ל
למואב והוא יגבלם כדכתי' ולראובני ולגדי נתתי
מן הגלעד ועד נחל ארנון תוך הנחל וגבול וכן אמר
יפתח ויחנון בעבר ארנון ולא באו בגבול מואב כי
ארנון גבול מואב ·· וטעם ומשם בארה
יאמר למעלה עוד כי אחר מעבר ארנון ומשם נסעו
והקיפו בארה כי לא נכנסו בארנון ומימיו והלאה
כי הוא גבול מואב הנשאר והוא באר שם הימנו
על שם הנס ואין שמו כן במעשים ·· וטעם
וממדבר מתנה כדברי אונקלוס והוא לשון הנר—
יבא בשירות יאמר כי מן המדבר אשר היה ארץ
ציה ובמאון המתנה הזאת לנו ומן המתנה לנחלים
ומן הנחלים לבמות עד הפסגה הנשקפה · על
פני הארץ שהיה כולה יעל ישימון אין בה נחל אחד
ולא מקור מבוע זולתי זה והוא באר של מרים
על דעת רבותינו ז"ל או באר שיצא על פי משה—
מפי הגבורה ולא שאלו ישראל והשם יתברך אמר
לו אסוף את העם ואתנה להם מים ונחלים ישטופו
ממנה והלכו למרחקים ·

וישלח ישראל מלאכים אל סיחון אעברה
בארצך אמר שלא נצטוו לפתוח להם לשלום פתחו
להם לשלום לרש"י ז"ל · ועוד אבאר במעלת הברכה
במקומו כי בכל האומות נצטוו לפתוח להם לשלום
חוץ מעמון ומואב · אבל באמת מה שאמר לו
אעברה בארצך · זה היה עשה משה מעצמו
דרך שלום כי ארץ סיחון ושאר ירושתם—

של ישראל היתה כי לאמורי היא והיה מן הדין שאם
יעשו שלום ויפתחו להם שיהיה כל העם הנמצא בה
להם למס ועבדום אבל משה היה יודע כי ישראל
עתה לא יכבשו כל עשרה עממים והיה חפץ שיהיה
כל כבושם מעבר לירדן והלא שיהיה מושבם יחד
ושיהיה הארץ הטובה אשר הי' זבת חלב ודבש ·
הלא תראה שאם לא בקשו ממנו בני גד ובני ר'
ראובן לא היה מניח שם אדם אלא שתהיה לחרבה·
וכך שנו בסיפרי לתת לך פרט לעבר הירדן
שנטלת מעצמך ועל אר"ז לבעשר קדושות שאין
עבר הירדן ראוי לבית המקדש ולשכון השכינה וכן
נראה בכתו' שאמ' ואך אם טמאה ארץ אחוזתכם
וגו' ולא שלחו ה' מעג' דברי שלום כי הוא כאשר ראה
שהכו את סיחון יבא לקראתם למלחמה ··
כי חשבון עיר סיחון מלך האמורי היא כלו עתה
כאשר נלחמו בו ישראל עירו של סיחון מלך האמורי
היתה כלו' עיר מושב המלך כי הוא נלחם במלך מואב
הראשון ואשר מלך עליהם לפני מלך מלך הראשו'
הורס לבלק שהוא מלך למואב בעת ההיא ויקח סיחו'
את כל ארצו מידו עד ארנון וחשבון בתחלת גבול
המקום על התחבר לאמורי ולא הוזקקו ישר' על ארץ
מואב ובני עמון רק על הארץ אשר היא בסביבות
הפלאה והמלחמה הזאת ראיה כי חשבון עיר סיחון היא
כי המושלים יאמרו באו חשבון כי בעת שנלחם
סיחון במלך מואב לכד תחלה עיר חשבון ונחרבה
העיר אחרי כן בנה אותה לבית מלכות וזה טעם
אשר יושב בחשבון וכן כא' בספ' יהושע סיחון מלך
האמורי אשר מלך בחשבון והיו המושלים אומרין
לאמורי באו חשבון ותשם בה תבנה ותכונן אחרי
החרבה עיר סיחון אשר המלך עליה ואחר שישב
סיחון בחשבון אספם את חילו ולכוד מגבול מואב
עד ארנון וארנון בכלל על אמרו המושלים כי אש
יצאה מחשבון להבה מקרית סיחון אשר ישב בה
ואכלה ער מואב ובעלי הבמות אשר בארנון שלכד
סיחון ממואב עד ארנון וכל במות הארץ ובעלי
הבמות בעמון ובמות שלש למורשה ולקח עד יבק
עמון מארנון ועד היבק כמו שנאמ' ביהושע ויתן
משה למטה גד את יעזר וכל ערי הגלעד וחצי
ארץ בני עמון עד ערוער והיא הארץ שהיה מלך
בני עמון תובע ליפתח כמו שאמר כי לקח ישראל
את ארצי בעלותו ממצרים מארנון עד יבק ועד
הירדן עד הירדן ·· וטעם אוי לך
מואב אבדת עם כמוש · כי היה עם מואב עבד
לכמוש שאין הנה במות גם טוח כי יותר מכל עם ובנות
ברת יאמרו לו קומה והושיענו וכן הכתו' ימושל בהם
בבל מקוסמו שבת והיה כי נראה כי נלאה מואב
על הבמה ובא אל מקדשו להתפלל ולא יוכל וכאשר
ויבא כמוש בעלה כהנו ושריו יחדיו והשבתי למוא'
נאם יי' מעלה במה ומקטיר לאלהיו · ולכך יאמרו
המושלים דרך לעגב כי כמוש נתן בניו פליטים בלוא
בריחי ונסים מפני חרב ובנותיו בשבי כי האמוריים
כי יקראו בניו ובנותיו כאשר יקראו עמו וכן בת
ה' נכר · ולא כדברי רש"י ז"ל שפירש נתן המוכר בנו
פליטים מחרב · והיה כמוש נעבד גם לבני עמון
כמו שאמ' יפתח את אשר יורישך כמוש אליך אותו
תירש והיה להם שער באלהים מלכום שקוץ בני עמון
או הוא יפתח כמוש לעמון בעבור מה שתפסו
ישראל ממואב כאשר הוזכר להם בלק מלך מואב
עמר שלא הצל כמוש להיהם ולא בלק מלכם את
ארצם מיד ישראל · והנה הוא מאד שאמר כדברי
רבותי' ז"ל כי המושלים בלעם ובנו כי מן הקוסמי'
שהיו משיחים משל בהתחלות
אל תירא אותו · שהיה משה ירא
שתעמוד לו זכות של
אברהם שנא' ויבא הפליט ויגד לאברם העברי והוא
עוג שפלט מן הרפאים שהכו אמרפל וחברי' מן
במשנתו הכתוב לרש"י מדברי רז"ל כי עזרו גם בזה
מדעתו שאלא ירא משה רבי מזכות בשר כי יי' אין
עמו וכל המני כאין נגדו מאפס ותהו נחשבו לו והוא
המזהיר את ישראל לא תיראו ולא תערצו מפניהם והוא

המלאכים אותם שבאותם כמעשנה במגדלם ואומר
שירם לא תערבו ולא תירשון מהם · ומ״ש שירם הוא
ילחם לכם וגו׳ אבל נתירא מזה מפני הזכות שידע
לו · ועל הפסוק לא היה בדעת של משה להוריש
עתה לישראל ארץ סיחון ועוג כאשר פירשתי והנה
סיחון יצא לקראת ישראל המדברה וילחם בם על
כרחם אז הודיעו השם ראה החלותי תת לפניך את
סיחון ואת ארצו החל רש כי מכאן התחיל בטבעם
ארץ שבעה עממין אבל עוג אסף כל חילו אדרעי
והיה שר בקנה גבעו והיו ישראל יכולין לבטוח.
מפניו כאשר כתוב מעל עצו והשם אל׳ אל תירא אותו
ולך אכלו והתגר בו מלחמה כי בידך נתתי אותו ·
ובמדבר סיני רבא ראיתי · למה נתירא אמר שמא
מפני ישר׳ במלחמות שנא׳ או נתלבלבו בעבירה וכולה
אגדה וכך היה ירא את כל הצדיקים וכן ביהושע ··

סדר וירא בלק:

טעם ויגר מואב מפני העם · בעבור כי רב הוא ·
שהיה מואב קטן בעיניו כי אינם עם המון כמו
הכנעני והאמורי וזולתם מעבר נח ויגורו מאד מפני
העם שהיו רבים מהם כי פרו וישרצו ויעצמו מהם
ויקץ מואב מפני בני ישראל ששמעו השמועות
הנוראות הנעשות להם ולאבותיהם והנה ידעו מואב
כי ישראל לא ילכדו את ארצם מהם כי שלחו להם
כאשר שלחו לסיחון עד אשר אעבור את הירדן אל
הארץ אשר ה׳ אלהינו נותן לנו · או ששמעו גם כן
מצות השם שאמ׳ להם אל תצר את מואב · ולכך
אמרו לזקני מדין ואמ׳ שלא ילכדו את ארצנו ילחכו
ברובם את כל סביבותינו כלחוך השור את ירק ה׳
השדה וילכדו להם את כל סביבותינו ויתנו אותנו
למס עובד ·· **זקני** מדין · אמ׳ ר״א יתכן שהיו
מחמשת מלכי׳ זקנים ואם כן וילכו זקני
מואב וזקני מדין אינם הזקנים הנזכרים תחלה כי
המלכים לא הלכו לשם רק שרים ככתוב · ועל דעת
רז״ל שאמרו מנסיכן של מדין נתגדל וכו׳ · ראוי
להם לשלוח אל זקני מדין לא למלכים ולא לעם כי
הזקנים הם היועצים עצמו · והנראה בעיני כי היו
מתחלה במדין מלכים וסיחון מלך האמורי נלחם
במלך מואב הראשון ויקח את כל ארצו מידו עד
ארנון ונלחם בבני עמון ולקח מארצם כמו שאמ׳
מלך עמון ליפתח כי לקח ישראל את ארצי וגו׳ ·
ויפתח השיב לו כי מסיחון לקחה · וכתי׳ ביהושע ויהי
להם הגבול יעזר וכל ערי הגלעד וחצי ארץ בני ע׳
עמון עד ערוער ונלחם סיחון עוד עם מלכי מדין
וכבש ארצם · ושם אותם לו לעבדים משאי מנחה
והסיר עטרת ראשם ולא נתן להם הדר מלכות
והשאירם שופטים בארץ מדין בעבורו ולכן יקראו
זקני מדין כדרך השערה ש׳ הזקנים · והראיה בזה
שכתו׳ ביהושע וכל ממלכות סיחון מלך האמורי
אשר מלך בחשבון אשר הכה משה אותו ואת
נשיאי מדין את אוי ואת רקם ואת צור ואת חור
ואת רבע נסיכי סיחון יושבי הארץ כי היתה הכל
ממשלתו ·· וטעם ואת מלכי מדין אשר
היו מלכים תחלה כמו שאמ׳ נסיכי מדין נשיאי סיחון
וכן כאומ׳ ראשי אומות בית אב במדין הוא לא מלך
או שיהיה טעם מלכי מדין שחזרו למלכותם בעת
ההיא ולא ידעתי טעם למה שאמ׳ הכתוב ובלק בן
צפור מלך למואב בעת ההיא כי הראוי הוא שיאמ׳
תחלה וירא בלק בן צפור מלך מואב את כל אשר
עשה ישראל לאמורי · ואולי היה בלק גבור חיל מודע
מאד במעשה תקפו וגבורתו · והזכיר הכתוב כי
אע״פ שהיה למואב בעת ההיא מלך תקיף ואמיץ
לב בגבורים היה ירא וקץ מאד מפני בני ישראל
ולכך אמ׳ יפתח הטוב טוב אתה מבלק בן צפור
מלך מואב כי לא יפחיד את המלך רק במלך
מודע מאד ·· ויתכן כי מואב
לא היה עליהם מלך והיה העם ירא מאד מפני ב׳
בני ישראל ועשו שם דברים · שלחו אל זקני מדין

עתה ילחכו הקהל את כל סביבותינו והקימו עליה
המלך הזה בעצת מדין · ואחרי כן שלחו כלם אל
בלעם בעצת המלך וזה טעם בעת ההיא במלחמתם
בענין ישראל ושלחם לבלעם ויהיה טעם וירא בלק
שהיה אחד משרי מואב ונבחר מלכות עתה בענין
הזה ואמר למואב הבה נתחכמה לנו · והם רבותינו
והמליכוהו בעצת מדין · ובמדרש במדבר סיני
רבה דאיתא ובלק בן צפור מלך למואב בעת ההיא
ולא מתחלה נסיך היה שנא' את אוי ואת רקם ו
ואת צור ואת חור ואת רבע אלא שמשנהרג סיחון
המליכוהו עליהם בעת ההיא שנצרכה לו שעה ·

ארץ בני עמו ומדין עמדי ·· וטעם נכה בו אנו
בני עמו של בלק משם היה וזה היה
מתנבא ואומר לו עתיד אתה למלוך · לרשי מדברי
אגדה · ופשוטו ארץ בלעם כי שם מולד ומשם—
ייחוסו והטעם להודיע כן מפני שהיה קוסם מן
הארץ שכל עמיה קוסמים כענין שכתוב כי מלאו
מקדם ועוננים כפלשתים ·· אל שרי בלק
על דרשי כי זקני מדין הלכו להם כאשר אמר להם
לינו פה הלילה · ויתכוונו כי כאשר ידבר להם כאשר
ידבר יי' אלי לא רצו להמתין לו כי אמרו השם הזה
במלחמה של ישראל הוא מעולם הוא אשר הוציאם
ממצרים ועשה להם אותות ומופתים כי זקני מדין
חכמים היו וידעו כל דברי משה עם יתרו גדול א'
ארכם אבל הכתוב לא אומר זה · ורבי אמר כי לא
הוזכרו בעבור כי בלק הוא העיקר והוא בעל
השלוחות וכן וישבו שרי מואב כי עקר השלוחות
מאלהים זה היה · והנכון כי זקני מדין אחר שהם המלכו
הראשונים באו מאלהים לבלק להועיץ בעניני ישראל
ולקחו עצה כלם לשלוח לבלעם · והנה שלח בלק
השרים שלו שופטיו וחכמיו והלכו עם זקני מדין
לארץ מדין כי משם היה דרכם אל עיר בלעם—
וכשהלכו זקני מדין בשרים והלכו שרי בלק עם
השלוחים לבדם עד ארם וזה טעם וילכו זקני מואב
וזקני מדין כי הלכו משם בלק כלם עד מדין והשני

שרים ויבאו אל בלעם שב לזקני מואב שנקבם אמר
וישלח מלאכים לא לזקני מדין ·· לתתי
להלוך עמכם אלא עם שרים גדולים
למדנו שרוחו גבוה ולא רצה לגלות שהוא ברשותו של
מקום אלא בלשון גסות לפי' ויוסף עוד בלק שלוח
שרים לרשי · ואיננו נכון כי כל כבודו שיתפאר
ויתגדל בדבר השם ועוד כי הוא לא היה יושב שיתן
לו רשות ללכת עם השרים אחרים נכבדים · אבל
טעמו שאין חפץ השם שילך כלל. והנה בלק חשב
אותו כי למכסות שכרו אמר כך · וכך אמר לו למה לא
הלכת אלי האמנם לא אוכל כבדך ועל כן הוסיף שלוח
שרים רבים ונכבדים מאלה להראותו כי הוא חפץ
בו מאד וכבד לתת לו הון ועושר ככל אשר ישאל
ויגזור עליו ובלעם השיב להם ככל ממון לא אוכל
לעבור את פי יי' כי הוא אלהי ולא אוכל לעשות קטנה
או גדולה אם אעבור את פיו כי בשמו אני עושה ·
או יאמר לא אוכל לעבור את פיו בדבר קטן או גדול
כי הוא אלהי ואני עבדו ·· אם לקרא לך · אם
הקריאה שלך ושכר— אתה סבור ליטול עליה
סבר קום לך אתם ואך על כרחך הדבר אשר—
אדבר אליך אותו תעשה · ואעפ"כ וילך בלעם אמר
שמא אפתנו ויתרצה לרשי ·· ויחר אף אלהים
כי הולך הוא · כאשר שאין הדבר טוב בעיני המקום
ונאות שילך גם זה לשון הקב"ה · ור' אברהם כת' אמר
הגאון אם יטעון טוען ויאמר אחר שאמר לו לא תלך
עמהם איך אמר לו קום לך אתם יש להשיב כי השם
לא רצה שילך עם הראשונים עד שיבאו שרים—
נכבדים מהם · ולפי דעתי אין צריך כי טעמו כמו
שלח לך אנשים כי השם אמר לישראל עלה ר—ש
והם לא האמינו רק אמרו נשלחה אנשים · ואז
שאל משה את השם · וכן זה כי מה צריך היה לו
לומר שבו נא בזה גם אתם הלילה ואדעה מה יוסף
יי' דבר עמי רק חשב בלבו מחשבה רעה · והשם
אמר לך אתם רק השמר שלא תדבר אלא מה שאומר
לך · והעד על פירושי ויחר אף אלהים כי הולך הוא

טו לברכו · וכל זה אינו שוה לפי מה שאמר הגאון
אינו כך כי השם אמר לו לא תלך עמהם לא תאור
את העם כי ברוך הוא בעבור שלא יקלל את העם
ימנענו ואיך יהיה מותר לו ללכת עם שרים אחרי
ולא ימנענו מללכת בעבור חסרון מעלת השרים ·
ומה שאמר ר' אברהם גם הוא אינו נכון שיכחיש
האלהים ויסיב את דברו אחור בעבור עקשות השוטה
ועוד שלא לך אנשים לא כן היה · והכתוב פירש
טעמו ולא יעשה האלהים כדבר אשר יתן בו ויחשבה
ובמדרש אמרו מכאן אתה למד שבדרך שאדם ר
רוצה לילך בה מוליכין אותו וכו' · והנכון בעיני
בענין הזה כי מתחלה מנעו השם שלא יקלל את
העם כי ברוך הוא · ולמה ילך עמהם אחרי שלא
יקללם והם לא יחפצו בו לדבר אחר על כן אמר לא תלך
עמהם שלא תאור את העם כי ברוך הוא · ובידוע
כי בלעם הודיעם כל דברי האלהים ובלק שלח אליו
פעם שנית כי לא האמין והוסיף לו כבוד בשרים ל
רבים ונכבדים מן הראשונים והבטיח להרבות כבודו
ושכרו ובלעם ענה אותם שאין הדבר תלוי בממון
ולא ברצונו רק יעשה כדבר השם ית' וישאל ממנו עוד
מה יעשה אותו ועשה זה כהוגן כי מה ידע הוא
בדעת עליון ועצת יי' לעולם תעמוד · והוא יודע
חטאים בדרכיו ויודיענו מה יענה מלאכם גם או יגיד
לו מה יקרה להם בעתיד · והנה השם אמר לו כבר
הודעתיך כי העם ברוך ולא תוכל לקללם ועתה חזרו
לפי דרכם לקרא לך להבא כלו שיתברך בלכתך
עמהם על מנת שלא לקלל את העם כאשר הודעתיך
מתחלה קום לך אתם ואך את הדבר אשר אדבר
אליך אותו תעשה שאפי' אם לא אותך שתברכם
לא תירא מבלק וזה טעם אם וכן היה החפץ לשם
הנכבד מתחלה שילך עמהם אחרי הודיעו אותם
שלא יקללם ושיתנהג בענינם כאשר יצוה כי הרצון
לפניו ית' שיברך את ישראל מפי נביא הגוים והנה
היה על בלעם להגיד כן לשרי בלק ועוד הנה הרשה
אותו השם להיותו הוא לבם בלבד אבל על מנת

שלא לקלל את העם ועל מנת שאם יצוה אותו לברך
שיברכם ואם לא יתרצו בכך יהיו מניחים אותו כי
גם בעיני הוא הקשה אמר בלק ולכה קבה לי את
העם הזה לא יחפוץ כן להודיעו עתידות ולא לדבר
אחר זולתי לקוב את העם · והנה בלעם מרוב חפצו
ללכת לא הודיעם זה ולא אמר להם כלום ויקם בבקר
ויחבוש את אתונו וילך עמהם כרוצה לקללם וטעם
על כן חרה אף השם כי הולך הוא · שאלו הודיעם
לא היה הולך ועל שהיה בזה חלול השם כי בלכתו
עמהם סתם והוא ברשות השם חשבו שנתן לו ר
רשות לקללם את העם והנה חזר בו ממה שאמר
תחלה לא תאור את העם כי ברוך הוא כפי מה ד
שהגיד להם וכאשר יראו עוד שלא יקללם יאמרו
כי אחרי כן נמלך עוד או יקהל בהם כקהל בשאר
חשבה לא מעשות כדבר הזה בם נביא ישראל לא יספר
ולא יכחש ·· **ותרא** האתון את מלאך יי' ·
מלאכי השם השכלים הנבדלים לא
יראו לעין האדם כי אינם גוף נתפש במראות ד
וכאשר יראו לנביאים או לאנשי רוח הקדש כמעט
ישיגו אותם במראות נפש המשכלת כאשר תגיע
למעלת הנבואה או למדרגה שתחתיה אבל שיושבו
לעינים בחומר אלא ע"כ שבל"ל ותרא האתון הנזכרת
בדבר מפחיד אותה מלעבור והוא המלאך אשר י'
יבא להטות עינים כאשר הדבר יחפוץ ודעת שאמר
על ההשגה לא על הראות · וכאשר אירע גם הנה
ושם לא הראה הדבר אמר לבלעם הקשה הנכונתי
לעשות לרעה אבל לא ידעה למה עשתה עתה כן
כי להוכיחו נעשתה בה כך ולפי לא אמרה לו הנה
מלאך השם עומד לנגדי וחרבו שלופה בידו כי לא
עלתה השגתה לדעת זה כלל · ויאמר ותרא
האתון את מלאך יי' וחרבו שלופה לא שתראה ד
חרב אף כי מלאך · אבל ירמוז הכתוב כי מעשה
היות המלאך כמו להכות בהם חרבה חרבה גדולה
נדמה לה כאלו באים לשחוט אותה · ואם נאמר
כי המלאכים הנראים בדמות אנשים כאשר כי

הזכירו בפרש׳ וירא יושב אף לעיני הבהמות אע״פ
איך לא יראנו בלעם ולא הוכה בסנורים אבל יתכן
שהוסיף בהשגת עיניה מי שהוסיף בה הדיבור
וראתה כאדם ולא הוזכר בה הכתו׳ ויגל השם עיני
האתון כאשר הוזכר באדם כי הענין לו באותם
גדול כבריאה חדשה בנבראים בין השמשות אינו
נקרא גלוי עינים בלבד · אבל רז״ל לא יזכרו בנסי׳
רק פתיחת פיה· וטעם הנס הזה להראות לבלעם
מי שם פה לאדם או מי ישום אלם להודיעו כי השם
פתח פה האתונים וכ״ש שיאלם כרצונו פי המדברי׳
גם ישים בפיהם דברים לדבר כרצונו שהכל בידו
ולהזהירו שלא ילך אחר נחש וקסם ויקלל בהם כי
מנחש וקוסם היה ·· ויגל ה׳ את עיני בלעם
מזה הכתוב נלמוד כי בלעם לא היה
כמו אך יצטרך לגלוי עינים בראיית המלאך כאש׳
יאמר הכתו׳ כמי שלא הגיע לנבואה כנער אלישע
והגר המצרית ולא יאמר כן בנביאים וכך קרא אותו
הכתו׳ בלעם בן בעור הקוסם ומה שאמר הוא נאם
ידבר ה׳ אלי יקרא ידיעת העתידות בקסמיו דבר
ה׳ אבל לכבוד ישראל בא לו הכח במלה הזאת ואחר
כן זכה לגלוי עינים בראיית המלאך ודבר עמו ה׳
ובסוף עלה למעלת מחזה שדי והכל בעבור ישראל
ולבסוף ואחרי שסב לארצו היה קוסם כי כן יקרא
אותו הכתוב במיתתו ואת בלעם בן בעור הקוסם
הרגו בחרב ואולי שיאלמו יד בנבואה הנה וכך
אמרו במדרש במדבר סיני רבה בלעם נזקק לרוח
הקדש וכשנזדווג לבלק נסתלקה ממנו רוח הקדש
וחזר להיות קוסם כבתחלה לעצך שוב רס הייתי
והורידו בלק ·· כי ירט הדרך לנגדי כי
ההולך ירט דרכו ועשות אותה ל׳
לפני שזה כי אינו הולך ועד · או לפני שירט
הדרך לעשות כנגד רצוני כדברי אונקלוס כמו כי
הכשנו כנגד הטעם · ירט לשון עשות וכן על ידי
רשעים ירטני ישועות אותי והענין כאשר פירשתי
כי הקללה היה בה רשות מאת השם ההבטה אבל

בלעם עשות אותה בלבת עיניהם על דעת השיקול
את העם ·· ותט לפני פירשו בו ותט ל׳ הסלק
כאשר היתה לפני ואין צורך רק כ׳ עמו כמו מפני
כי כן תשים הלמ״ד כמו ויחדלו לבנות כשרי יהדל
להשכל להיטיב וכן רבים וכמוהו וירא יואב וכל בני
חיל לפני המלך לפקוד את העם את ישראל ··
וטעם אולי נטתה מפני על דעת המפרשים
כמו לולי שנטתה מפני ישימו בלשון הזה שלא כדר׳
חבריו כלם · ועל דעתי הוא כמשמעו כי האתון
הנפשה במלאך או ראתה בו ולא ידעה מה הענין
אבל נטתה מפני חרב שלופה כמנהג הבהמות על
כן אמר המלאך לבלעם ותראני האתון ונטתה מפני
ובשאר נטתה מפני כי את להרוג אותך בהיתי אבל
אותה החייתי כי החטא כתן בך ולא באתון ··
גם אותכה הרגתי אמרו מלת גם
לעוד שמיתה האתון אם
אחר שנגלה · וטעם החייתי כי בן אדם בראותו
את המלאך ימות ויגד ותנצל נפשי אמרו הנביאי׳
שאין לה שום שותפות עם המלאך כבן אדם · ואין
מלת גם נכרת כאשר אמר כי שעמים לא יומת כי
עתה כשנטתה מתה האתון והחיה את בלעם ואם
לא נטתה היה הורג את בלעם ומחיה את האתון ·
אבל מלת גם כדברי רש״י שהוא כמסורס גם הרגתי
אותך ·· וטעם ואותה החייתי · עתה כי החטא
לא עליך והרגתי אותך בו אבל היא אין עליה חטא
שתמות בו והנה הנטיה שנטתה מפני לטובתך לא
לרעה כלל. והמית אותה חנם ונפלה לה רעה תחת
טובה ולא הגיד הכתו׳ אם היו שרי בלק עם בלעם
במעשים האלה או שהיו רוכבים לבדו והיותה היה
בשהם ובשני · והקרוב שהיו עמו לא יתפרדו ממנו
ויהיו ברואות האתון והכות בלעם אותה כסבורין היו
שהיה כמנהג הבהמות הרעות ולא שמעו דבריה
אף כי דבר המלאך שהוא גלוי עיני בלעם · ורבותי׳
אמרו שהיו שרי מואב המקין שראו נס שלא ראו
כמותו בעולם · ואמרו שמן שדברה מתה שלא

80

יען האומות אומרין זו היא שברכה ושעשין אותה
יראה. ועוד שהקללה יהא על כתפו של אותו רשע
שלא יהו אומרין זו היא שקללה את בלעם. ובכל זה
אי אפשר ילך הכלל לא שדבר הכתוב במיותרת
ככל כאשר פירשתי. **לך** עם האנשים ואפס
יתכן שיאמר לך עם האנשים ואפס את
הדבר אשר אדבר אליך אותו תדבר ותודיע אותם זה
או טעמו כי אחרי אשר הלכת אם רע בעיניך
אשובה לי אל דרכי עמהם כי מחלתי על חטאך ובלבד
שתדבר אזהרתי אשר הזהרתיך והענין עוד על כן
שלא יחשוב שיאמר לו לך עמהם לעשות מה שבקשו
ממך גם יתכן שהיה חפץ ההולך לקלל את העם
ולא היה חפצו לברכם בשום פנים. ולכן הזהירו השם
בכל עת שידבר עמו ומפני זה הודיעו בלעם
לבלק בתחלת דברו עמו הנה באתי אליך עתה
בלבד הודעתי אבל בענין העם היכול אוכל דבר
מאומה כרצונך הדבר אשר ישים אלהים בפי אותו
אדבר שמברכה בין קללה ראה אם תחפץ שאדבר
בענינם ואם לא תחפץ בכך אשובה לי מעתה..

ויעלהו במות בעל ויראו משם קצה העם
היה מעלה אותו במקום אשר י
יראהו כדי שיתכוין אליו בקללתו ולא תפרד נפשו מן
מהם כי שם מכחות הנפש להיות דבקה בעת
הראייה מדוע מעשן הקדמוני' דלא לגבולי דבשנא
למיחזייה דלא שנא בין שטה ובין כפשיה. והנה
הכתוב שלא ראה כל המחנה כי היו חושב לו לבלעם
לקבוע רוחות השמים ובפעם השנית אמר בלק
אפס קצהו תראה וכלו לא תראה. עוד
גם בפעם הזאת לא תראהו כלו אם הוא הדבר כי
המונע ממך קללתו אבל קבנו לי משם אם תוכל
כי אין לו מקום לראותו כלו משם וחשב בלק אולי
יש בראות הקצות רגל אנשים צדיקים וטובים אשר
אין השם חפץ רעתו. ויתכן עוד שהכירם כי הפעם
הראשון ראהו כלו כי במות בעל מקום גבוה ורחוק
שמשם ראה קצה העם ובגן שם המזבחות והלך

בלעם אל ראש הגבעה אשר בהר ההוא ויראה אותו
וזה טעם וילך שפי שהלך אל שפי שם כדברי ר"א.

שבעת המזבחות ערכתי רמז בזה ר"א
סוד עמוק והנה בלעם רצה
לדבק אליו הרצון מאת ה' בקרבנות האלה. ולכן
העלה עולות מספר כ"ט ורצה שיתעסק בלק עמו
בהם ולכך אמר ויעל בלק ובלעם פר ואיל במזבח.
זה שוחט וזה זורק. וטעם ויאמר אליו את שבעת
המזבחות ערכתי דרך תפלה כאומר ערכתי לפניך
מזבח של הקרבנות שיעלו על רצון מזבחך כענין
שאמר הכתוב יזכור כל מנחותיך ועולתך ידשנה סלה
ואומר עולות מחים אעלה לך עם קטורת אילים
אעשה בקר עם עתודים סלה וכן במקומות רבים
וטעם הידיעה כבר זכרה ר"א. והנה בסוף כאשר
לא רצה ללכת לקראת נחשי' לא רצה בלעם שיהיה
בלק מעלה בקרבנותיו שלא יפגל במחשבתו ולכך
אמר הכתוב ויעל פר ואיל במזבח. ויראו לבלעם
הנזכר. ויתכן שבלק העלה אותם כי לפנים דעת
עשה כן והוא לא היה עוד חפץ בהם

ויקר אלהים אל בלעם בעבור שלא היה האלהים
הוא מגיע למעלת הנבואה על כן נאמר בו בלשון
הזה כי עתה בא אליו דבר השם דרך מקרה לכבוד
ישראל ולכך אמר בו ויבא אלהים אל בלעם כי הלשון
הזה לא יאמר בנביאים רק במי שלא בא במדרגה
ההיא וכן ויבא אלהים אל אבימלך ויבא אלהים אל לבן.
ואיפשר שפירושו מאת הרצון בעבור מן העליון אל
השפלי' אשר יאלמו כי גם בלעם במוס מפלו ותרדמ'
נפלה עליו וגלוי עינים.. וטעם ויקר אלהים אל
בלעם ויאמר אליו כי כאשר קרה לבלעם כמקרים
אשר יקראו לנביאי רוח הקדש בהתבודדם שחלף
רוח על פניו תסמר שערת בשרו פחד קראני
ורעדה ורוב עצמותי הפחיד והודו נהפך עליו
למשחית והוא נופל על פניו ארצה. אז יאמר את
שבעת המזבחות ערכתי והוא דרך תפלה כאשר
פירשתי והשם לא שמע אליו על כוונתו ואמר לו כה

הדבר ·· וטעם וישם יי׳ דבר בפיו בלעם· יש
מפרשים כי לא ידע בלעם בדברים אך השם ית׳
מלאו דברים ואמר לו שוב אל בלק וכה תדבר
יבאו הדברים מפיך· ואולי כן דעת רבותי׳ שאמרו
שהם את פיו ותקעו כאדם שקובע מסמר בלוח
ר׳ אלעזר אומר מלאך היה מדבר ר׳ יהושע אומ׳
כו׳ · ואיננו נכון בעיני בעבור אמרו שומע אמרי
אל ואמר מחזה שדי יחזה· אבל טעם וישם הלמוד
שלמדו הדברים שיגרום אותם בפיו ולא ישכח ולא
יפיל מהם דבר כטעם ולמדה את בני ישראל שימה
בפיהם · וכן על פי אבשלום היתה שומה·· כי
מראש צרים אראנו · בעבור שהעלהו
במות בעל לראות אמר מראש צרים ומן הגבעות
אני מביט ורואה אותו כי ישכון לבדו ואין עמו גוי
אחר שיאסף הוא אליו כמו שיתקבצו עמים רבים
ואומות שומות להיות ממלכה אחת אבל אלו כלם תורה
אחת ומשפט אחד להם וגוי אחד הם וישכון בדד
בשם יעקב וישראל · ועל כן הזכיר אחר כן יעקב
ועמק ישראל כי הזכיר להם השם הנכבד ושמות
אבותם לאמר שהם עם לבדד ישכון ושמות נאות
להם מאבותם כי בלק לא היה מזכיר לו שם ישראל
רק אמר עם יצא ממצרים שיתנכר בהם שלא
ידע אותם כי היה כפוי טובת אבותם והכונה לומר
כי כאשר אני רואה אותו עתה שוכן לבדו כן ישכון
לעולמים בטח בדד עין יעקב· והוא יהיה לראש
עולם ואין אומה שתגבר עליו ולא שיטפל הוא אלי׳
מי מנה עפר יעקב· יאמר אני רואה אותם
מראש הרי שוכנים לבדד ולא אוכל למנות
אותם כי הם לבדם כעפר הארץ אשר אם יוכל
איש למנות את עפר הארץ וגם רובע ישראל
למאות המדגלים הארבעה לא אוכל למנות יתנבא
על זה שירבו ולא ימעטו ויהיו תמיד הם לבדם
זרע יעקב כחול הים אשר לא ימד ולא יספר· וזה
דעת אונקלוס ברובע ישראל גם נכון הוא שיהיה
כמו ארחי ורבעי זרית מן לא תרביע כלאים לשון

ומלת ירבעו יבאו · ואמר תמות נפשי מות ישרים
ותהי אחריתי כמוהו· אמר שהם מאלו בן
ענין כי אחרית האדם המות ועל כן יבקש שימות
מות ישרים שהם ישראל הנקראים ישורון שיבלו
ימיהם בטוב· ותהי אחריתי כמוהו · מישראל אשר
חלקם בחיים ואיש כבני נביאים ואבדון · והנה כלל
נבואת בלעם הזאת שאין השם חפץ בקללתם וכי
אומה זו עם לבדד חלק יי׳ עמו לא התערב בגוים ולא
נחשב בהם ואחריתם טובה בדרך ישר ··
ויקר יי׳ אל בלעם· עתה לבעבור ישראל
עלה היה הוא להתנבא במדרגת
ראשים בשם הגדול אשר נגלה למשה כי עד עתה
נאמר בו ויבא אלהים ויקר אלהים ועתה ידע כי לא
יוכל לקלל בשום ענין בעבור כי במדרגת ראשים
יחונן עליהם כי עד עתה כשהיה שומע במדת הדין
היה חושב לנצח להם עלה בעון אשר חטאו כענין
ויקטרו להם לאויב הוא נלחם בם· אז שזבח עלותם
כנעה מאת יי׳ לא ינצו מעמה במדת הדין · וזה
טעם וירא בלעם כי טוב בעיני יי׳ לברך את ישראל
כי גם יי׳ יתן הטובה ברכה והמשל ימין לא
הביט און ביעקב· יאזור אל האל הנזכר
יאמר שלא הביט השם און ועמל ביעקב ולא ראה
בהם עמל וכעס שיענו למטה ועל כן הוא עמים
ותלונת מלכות בהם כי ידיע אף יגביר על
אויביהם יתגבר זה דעת ר״א ונכון הוא · ויתכן
על לפרש כי און במקום הזה כמו תחת און ראיתי
אהלי כושן ועמל כמוהו· וכן תחת לשונו עמל ואון
כזב ושקר כי הדבר שלא יהיה ולא יבא כי שקר
הוא יקרא און ועמל בעבור שלא יגיע לאדם
ממנו רק העמל· יאמר הנה ברך לקחתי וברך ולא
אשיבנה כי לא הביט אדם און ביעקב ולא ראה
איש בישראל און והבר כזב כי אין בטחונם שקר
ואין תוחלתם נכזבת אבל כל ברכותיהם ובטחונם
יתקיימו לעולם כלשון הנה כה יתנבא· ואתם וגם זו
יכוס יבטחם וכן ולא הכזבתם אל עשה ענין בטחונו

ותקוה · ואמ׳ הטעם כי ה׳ אליו עמו אשר לא יכזב
ולא ינחם · ותרועת מלך גבור בו שלא יוכל לנצחם
כי בקומו אויבים מ׳ צרים קנה לו תוקף כתועפו׳
ראם על כל בהמה ואחר לא יתקיימו כל נבכותיו
ואין בהם נחש וקסם ·· כי לא נחש ביעקב ·
איננו צריכי׳ לנחש וקסם שבכל עת שצריך
להאמר ליעקב ולישראל מה פעל אל · ומה גזרותיו
במרום אינם מנחשים וקוסמים אלא נאמר
להם על פי נביאים מה גזרת המקום · או אורים
ותומים מגידים להם לרש״י · והנכון בעיני כי בטעם
היות קוסם ובלק שלח אליו כי ידעתי את אשר
תברך בקסמיך מבורך ואשר תאור בהם יואר ·
ושלח לו קסמים · על כן אמר לו אין נחש ביעקב
להרע או להטיב להם · ולא קסם בישראל מזיק או
מועיל כי בכל עת יאמר ליעקב ולישראל מה פעל
אל בהם כי מפי עליון תצא להם הרעות והטוב עמו
כי חלק ה׳ עמו אינם בממשלת שרים והכוכבים
והשלהם שיזיק להם אדם בקסם ונחש כענין וזה
כאשר אמר משה אשר חלק ה׳ אלהיך אותם לכל
העמים תחת כל השמים · ואתכם לקח ה׳ להיות
לו לעם נחלה כאשר פירשתי בסדר אחרי מות ·
ונתנבא עליהם כי כלביא יקום שהוא הגבור · ואחרי
כן יתנשא כארי ולא ישכב בארצו עד יאכל טרף
וישתה דם מלכי כנען כדברי אונקלוס והנה הוסיף
עתה בנבואתו הזאת השנית להגיד לבלק כבשם
הארץ והכנס מלכים אדירים · והנה בלק יודע כי
ישראל לא ינחלו את ארצו ולפיכך אמר שהגיד לו
עתה שסופם לבא מלכי כנען ירבה שלל שיקחם
בכבשו עד שיוכל הוא להתגבר עליהם אולי יוכל
להלחם בו ולהכות מהם על כן אמ׳ עוד אקחך אל
מקום אחר אולי יישר בעיני האלהים וקבתו לי משם
לא שיחזיר אחור בנבואתו כי כבר הודיעו לא איש אל
ויכזב ובן אדם ויתנחם אבל חשב הנה הם עתידים
לכבוש ארץ כנען שהיא נחלתם ולהרוג מלכיה ·
אבל איפשר שאתגבר אני עליהם ואכה בו כאשר

עשו העמלקי והכנעני היושב בהר ההוא · ויכוהו
עד החרמה וזאת כונת מפחדו ממה כאשר
הוסר לזקני מדין · או היה טעמו שיוכל להשיב אליו
כל מה שתפשו מיד סיחון מאשר למואב · כמו
שמפורש בדבר יפתח ובדבר הזכרתיו ·· ולא
הלך כפעם בפעם לקראת נחשים · כי
בפעמים הראשונים היה מנחש ורוצה להקל אותם
בנחש והיה קסם בא אליו בדרך מקרה לא בכונתו
לגבוה ולא ממעלתו שיגיע אליו · ועתה כאשר
נאמר לו כי לא נחש ביעקב ולא קסם בישראל להרע
או להטיב להם הניח את הנחשים ולא הלך כפעם
בפעם לקראתם · אבל שם פניו אל המדבר אשר
ישראל שם שיראה אותם ויתן להם נפשו שיחול
עליו הדבור מאת השם כאשר עשה עמו פעמים
וכן היה לו על כן אמ׳ ותהי עליו רוח אלהים כי עתה
היתה עליו יד ה׳ כאשר היא לנביאים כמו שנאמר
ומי יתן כל עם ה׳ נביאים כי יתן ה׳ את רוחו עליהם
ואומר רוח ה׳ אלהים עלי · על כן קרא עצמו עתה
שומע אמרי אל כי נבא הוא · ורש״י פי׳ וישת אל
המדבר פניו כתרגומו כי היה הרב מתרג׳ בו ושוי
למדברא דעבדו בה ישראל עגלא אנפוהי · ואין
בנוסחאות מדוקדקות מתרגום של אונקלוס כן אבל
הוא כתוב בקצתן שהוא בהם מן התרגום הירוש׳ ·
והעיקר מה שפירשתי · ואמ׳ אשר מחזה שדי יחזה
כי ראה עתה באספקלריא כנביאי הראשונים שאמ׳
בהם וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב באל שדי
או במדרגה למטה מהם כי מחזה שדי איננו שדי
והנה הם יראו בא׳ שדי והוא יחזה במחזה של אל
שדי והנה הוא שתי מדרגות למטה מהם ועל כן קרא
עצמו נופל שעם שהוא מדרגת שם הנביאים כמו
שאמ׳ פקח את עיני וכבר נאמ׳ כן בבלעם עצמו
בראיית המלאך ויגל ה׳ את עיני בלעם · ואל תחשוב
בזה זולתי מה שפירשתי מפני מאמר רז״ל שאמרו
בספרי ולא קם נביא עוד בישראל כמשה · בישראל
לא קם באומות העולם קם · ואי זה זה בלעם · אלא

הפרש יש בין נבואת משה לנבואת בלעם משה לא
היה יודע מתי ידבר עמו שנא' ידבר אליו ובלעם
היה יודע מתי ידבר עמו שנא' נאום שומע אמרי
משה לא היה ידבר עמו אלא מעומד שנא' ואתה
פה עמוד עמדי ובלעם היה ידבר עמו כשהוא נופל
שנ' נופל וגלוי עינ' משל לטבחו של מלך ויודע כמה
הוצאות יוצאות למלך על שלחנו ומאור ענין הברית
הזו מטעם שאמ' הכתוב ולא קם נביא עוד בישראל
כמשה ומה' ידרשו רז"ל שאינם באו עתה לספר
במעלה אשר לנבוא' משה על שאר הנביאי' שכבר
הודיע אותה מעלת עליהם בשני מקומו' בפסוק
וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב באל שדי ובפסוק
אם יהיה נביאכם וגו' אבל עתה לא דבר על משה
שידע הוא את השם כענין שנא' הודיעני נא את
דרכך ואדעך שלא אמ' הכתוב אשר ידע את השם
פנים אל פנים אבל אמ' אשר ידעו ה' ידבר על באור
הנבואה יאמ' כי למשה רבי' הבא מעם אלהי' כמדבר
אל חברו פנים אל פנים שיודיע דבריו וכוונתו עד
שיובן בטעו שהבין דבריו בכוונת באומר ובהכרת
רצון בטענו ואמרו כי לבלעם היה זה בעת שנבא
לטובת ישראל שעמד על דברי השם ועל רצונו
וחפצו בכל הענין העתיד לבא לישראל ואעפ"כ יש
הפרש בין נבואת משה לבלעם כי משה לא היה
יודע מה ידבר עמו באי זה ענין ובאי זו מדה
ישמע אבל היה הוא מוכן בכל עת לדבר והיה
הבא ימצא אותו כפי הרצון לטובו אבל בלעם היה
מכוין ומחשב בדבר ההוא שהוא חפץ והולך
ומתבודד ומכין נפשו להיות עליו הרוח אולי יקרה
ה' לקראתו כאשר הוא מפורש בכאן ויודע שאם
יחול עליו בענין ההוא אשר חשב ידבר עמו לא
בענין אחר ומשה לא היה יודע מתי ידבר עמו
כי לא היה לו עת הקבוע לדבר אבל בכל עת
שיחפוץ משה ויכוין לדבר היה מדבר עמו כענין
שאמ' עמדו ואשמעה מה יצוה ה' לכם וכן בכל עת
שיהיה הרצון לפניו יתב' להיות משה אותו יקראהו

מאהל מועד וישמע את הקול מדבר אליו · אבל
בלעם היה מכוין את השעה שיהיה לו הדבור בה
ולא תנוח עליו הרוח אלא באותה שעה · אולי היא
השעה אשר יזכרו רז"ל במסכ' ברכות ובסנהדרין
שהיה מקלל ובה היה חל עליו הרוח לא בעת אחר
לעולם וכן ענין העתידה מעלה במשה · והנפלאה
בבלעם פליאות שלא יסבול נבואה כענין שנא' אם
יוספים אנחנו לשמוע את קול ה' אלהינו עוד ומתנו
קרב אתה ושמע ואמרו משל לטבחו של מלך על
המדה הראשונה וכוונתם על מה שקטנה יודע בהוצא'
שלחנו של מלך והסר שלו שהוא כאמן · בכל ביתו
ועומד בסודו לא ידע בהוצאות השלחן והמשל הזה
יורה שדעת החכמי' על מה שהיה בלעם יודע מענינו
אחרי כוונת שהשם יאמ' לו מה אקוב לא קבה אל
וכל הענין ואחרי כן ישמע הדבור · במעלת השם
אשר חשב בלבו וזה מה שהזכרתי כי היה קוסם
התבונה העתידות בלבו ועתה בשביל ישראל ישמע
בשם גם הדבור · ולפיכך היה מתפאר בעצמו שהוא
לאמר נאום שומע אמרי אל · וראיתי הענין הזה
השנוי בספרי שאמרוהו בסגנון אחר בהגדה של
מדבר סיני רבה ואין לו להאריך · והכלל כי כוונתם
על מה שנבואת בלעם הבא אליו במעלת מתאחרות לו
מן הטעם שאמרו שלא יהא פתחון פה לאומות
העולם על מה שלו היה להם נביא כמשה היינו עובדים
להקב"ה אבל מדרגת נבואתו למטה מאשר הנביאי'
שהיא במחזה שדי כמו שאמרנו וכך אמרו שיקל
נביא אין להקב"ה נגלה לנביאי אומות העולם אלא
בחצי דבור היך כמה דתימא ויקר אלהים בלעם אבל
לנביאי ישראל בדבור שלם ויקרא אל משה וידבר
הדבור תמן עמהם מה שאמרנו ·· שהשכינה
לא מצאתם מוכח למעלה הזאת מן המקרא · ואחר
אמ' לספר אוי כמו פתח הבן · ולשון רז"ל כדי
שישתם וישתכל שיפתח הנקב ואולי היה מלה
מורכבת מן שיתי אותיות של שתי מה הנבר שישנו
לבל מה שישית שם ·· וירם מאגג מלכו · מלך

היה

הראשון שהם יכבשו את אגג מלך עמלק נקרא
שמו טרם הולדו דומה לו לגבורה אשר החוקר כי
בימיו . הנה כן מלך לבית דוד יאשיהו שמו יצחק
ישמעאל שלמה .. **ותנשא** מלכותו של
יעקב יותר ויותר שיבא דוד
ושלמה בנו אחריו לרש"י ויפה פי' ויתכן שהיה כל
מלך בעם עמלק נקרא אגג . כי המלך הראשון
אשר שמו עליהם היה שמו כן וקראו בנו היושבי
על כסאו בשמו כדרך רוב המלכים גם היום
שנקראים בשם תחלת המלכות . וכן היה האגגי כי
היה מזרע המלוכה כי רחוק הוא שיקרא הנביא
שם הרשע בטרם מגר בבטן וכן נגבל בשיא ארץ
המזג . יקרא כדומה הוסיף בפעם הזאת השלישי
להודיע לבלק כי אהלי יעקב יהיו טובים כמו לעת
היותם שוכנים אהלים עד שינחלו הארץ . ומשכנות
ישראל נשכן יהיו טובים אחרי כנס וחלק שישכנו
שם במשכנות מבטחים וכן תהיה ארצם מלאה כל
טוב כגנות וכיובלי מים אשר לא יכזבו מימיו ופי'
יכרת את עמלק בעבור שלחם בו ויאבד זכרו
ותנשא עוד מלכותם של ישראל שיהיו בה אחרי כן
מלכים אדירים ינשאו מאד ואמר לו שיאכל בל צריו
ועצמותיהם יגרם כמו לחוש וכל אשר להם ואמר
שישכבו בה לבטח לא ייראו מכל עם כלביא וכארי
שלא יירא פריצויות ועתה מואב בלק ממנו שיהם
ילחם בלק בו ויאכל כאומה כי כל צריו יאכל כאשר
יאכל עמלק בעבור שלחם בו על כן אמר לו ועתה
שיברח לו מקומו אין לו תקנה בו .. קום גם לו
מלחמך . יתנכל נלחם עתה במה שאמר למלחמו
בשונם לין טרם שידע מה יוסף ה' דבר עמו אבל
אחרי כן הראה שיבא ויקלל עד שהתרה בו המלאך
בדרך כאשר פירשתי .. לכה איעצך . לפי
שרצה לומר פרענות אומתו כדכתיב ומיתן פלאתי
מואב לבד אמר לו איעצך כלומר אומר לך לבד אחד
דרך עצה שלא ישמעו אחרים לכה איעצך מה לך
לעשות . ומה היא העצה אלהיהם של אלו שונא זימה

וכו' כדאיתא בחלק תדע שבלעם השיאם עצה זו
להכשילם בזימה שהרי נאמר הן הנה היו לבני ישראל
בדבר בלעם אשר יעשה העם הזה לעמך יקרא
הנה הוא איעצך להכשילם ואומר לך מה הם עתידי'
להרע למואב באחרית הימים לרש"י . והנכון בטעם
שאמר לו אגיד לך העצה אשר יעץ האלהים שיעשה
העם הזה לעמך באחרית הימים מלשון זאת העצה
היעוצה על כל הארץ שמעו עצת ה' אשר יעץ על
אדום ואמר איעצך כי השומע העצה יקרא נועץ
והנבואה הזאת שעות המשיח היא כי כל נבואותיו
מוסיפות בעתידו מתחלה אמר שהם חלק ה' ונחלתו
ובשנית הוסיף כבשם הארץ והרגם מלכיה ובשלישי
ראה שנתם בארץ ופרו ורבו על הארץ והעמידו
מלך יכרת את אגג ותנשא עוד המלכות שראה דוד
מתנשא למעלה וכמו שנאמר וידע דוד כי הכינו ה'
למלך וכי נשא ממלכתו בעבור עמו ישראל כלומר
בעבור ישראל אשר הבטיחם שתנשא מלכותם .
ועתה בנבואה הזאת הרביעית יוסיף לראות עוד
המשיח ולכך הרחיק העתן מאד ואמר אראנו ולא
עתה אשורנו ולא קרוב מה שלא אמר כן בכל
הנבואות הראשונות ואמר שזו עצת ה' אשר יעץ
להיות באחרית הימים וקרא עצמו עתה שומע
אמרי אל ומחזה שדי יחזה כאשר עשה בנבואה
השלישית והוסיף לקרוא עצמו יודע דעת עליון
והאומר יודע אני דעת פלוני ירצה לומר שהוא מכיר
מחשבותיו מה שלבו הדברים שלא יגיד בפיו . וכן זה
יכוין לומר שהוא יודע ויאמר עתה מה שיש
בדעת של עליון לעשות בעולמו בסוף כל הימים
וזה כענין שנ' כי יוסקים בלעם ואמרו לבא לפניא
לא נגע והנה אמר הכתוב בכאן וישא משלו ויאמר ולא
הוזכר שהיה זה בנבואה כאשר הוזכר בנ' השלישי'
כי כן שאמר נאום שומע אמרי אל ומחזה שדי יחזה
ידוע שהיתה עליו יד ה' כאשר בפעם הג' שאמר
ותהי עליו רוח אלהים וקרא עצמו כן .. דרך
כוכב מיעקב בעבור כי המשיח יקבץ נדחי ישראל

מקצה הארץ ימשילנו לכוכב הדורך ברקיע מקצה השמים. וכמו שנ׳ בו וארו עם ענני שמיא כבר אנש אתי הוה ואמר שהוא רואה למרחוק ג״כ. דרך כוכב מקצה השמים ויקום ממנו שבט מושל ומחץ פאתי מואב וקרקר כל בני שת בן אדם שהוא אב כל האומות והזכיר פאתי מואב להודיע לבלק כי עמו לא יפול ביד ישראל עתה אבל באחרית הימים לא יוכל מיד השבט המושל בם. וטעם פאתי עמר כי זה השבט יקרקר כל בני שת ולא יוכל מואב מידו אע״פ שהם קצת פאה ואין להם שם באומות. ולא יאמינו בישראל.. **והיה** אדום ירשה מפלת אדום בימי המשיח תהיה כי גלותנו היום ביד רומה לאדום תחשב וכמו שנאמר תם עונך בת ציון לא יוסיף להגלותך פקד עונך בת אדום גלה על חטאתיך לא יפקוד השם על אדום עד תם עונות ציון בעת שלא יוסיף ל להגלותם על כן הזכיר בלעם אדום כי הוא החולק על מלכותנו ובו נאמר ולאום מלאום יאמץ ויתגבה כי לא תפול אדום לגמרי עד עת קץ׳ בכוכב הדורך. וטעם והיה ירשה שעיר אויביו. שיהיה ירשה שעיר לאויביו. או אויביו הם אדום ושעיר הנזכרי׳ שהם אויבי יעקב ויהיו ירשה. וטעם והאביד שריד מעיר. מכל עיר שלא ישאיר שריד בהם עיר בעולם כי בתחלה אומ׳ וקרקר כל בני שת. ועתה יאמר שלא ישאיר שריד ופליט והנה נשלמה העצה שהודיע לבלק.. וירא את עמלק נסתכל בפורענות של עמלק ראשית גוים עמלק הוא קדם את כלם להלחם בישראל וכך תרג׳ אונקלוס ואחריתו לאבד בידם. תמחה את זכר עמלק לשון רש״י. ויתכן כי וירא כפשוטו שהיה בראש הפעור הנשקף על פני הישימון והמט כנגד ארץ עמלק היושב בהר ההוא. ואמר כי הוא עתה ראשית גוים כי בראש העמים יחשב כי גבורים הן ואנשי חיל למלחמה ואעפ״כ לא עלה בלבו לבא להלחם בשבר ולא הוצרך משה לבחור אנשים ולתפלה ולנשיאות כפיו להושיע ולבנות מזבח ויקרא שמו ה׳ נסי. כי חשבה לנס גדול ולכך אמר זה כי הוא ראשי העמי׳ ואחריתו יאבד יותר מכלם כמו שאמר כי מחה אמחה את זכר עמלק וכן ראשי שמנים המשונה שבהם שהוא נמנה ראשונה. וכן ראשית החרם לראש ולקצין. בשמים ראש.. וטעם וירא את הקיני כן שראה את ארצם כי עם עמלק היה יושב. וישא משלו ויאמר להם בבלך עתה איתן מושבך ושים בסלע קנך כלומר שים מושבך איתן ובסלע קנך שתשוב ותרד מתוך עמלק פן תספה עמו ותשים בסלע איתן מושבך עם ישראל כמו שנא׳ ובני קיני חותן משה עלו מעיר התמרים את בני יהודה וישב את העם ואמר כי אם יהיה לבער קין כאומר אל תפחד בשבתך בישראל כי אם יהיה לבער קין כלומר שתבער עמהם כי כאשר יגלו את ישראל יבערו את הארץ מיושב. עד מתי אשור תשבך לא ישבה אותך לעולם כי תגאל מידו עם ישראל ואם תהיה עם עמלק תהיה אחריתך עדי אובד עמהם וכן עד מה ה׳ תאנף לנצח. עד מה כתוי לבטלה כמו מתי או שיבאו לגאל דבר כגון מה אמולה לבתך. מה אמרך למלה כלומר עד מה ישבה ויגלה השבי אשר אשור ישבך איננו נחשב לך לגלות כי לא תאבד כאשר היית אובד בעמלק ולכך נשא משלו על אשור שיבא עת אחריתו גם הוא ואין מי שיגבל מיום ה׳ הגדול והנורא על כל העמים שביאו צים מיד כתים והם הרומיים. וענו את אשור הכוכב וענו עבר שהם ישראל. עד שיענו המלכים והעמים. וגם הוא עם כתים עדי אובד בסוף.. והנה השלים דבריו באחרון כתים כי הם היה הרביעית שתהיה עד המשיח כמו שאמר והכוכב במאה ויקימה עקירת אשר כי עדי אובד הכרת זכרם לגמרי. וזה דבר מפורסם מדברי רבותי׳ כי היה הרביעית שראה דניאל היא רומי אשר הגלתנו והיא אשר תאבד ביד המשיח. וכל התשתית בזה מפני שהמלכות השניי׳

הוא יון כמו שפירשנו שם בדניאל · וכתים הוא
מזרע יון שנאמר ובני יון אלישה ותרשיש כתים
ודודנים כי זה אמת הוא · ובספרים מוריס בו כמו
שאמרו איטליא של יון זה כרך גדול שברומי והוא
ידוע כי שם הארץ אשר רומי מלכה הקרא
בספריהם ובלשונם איטליא · אבל הענין הוא כמו
בכנענים היבוסי והאמורי והגרגשי והחוי הם בנו
והם ואחיהם יחסם כל אחד לשני כשם עצמו כמו
שנאמר החתי והגרגשי והאמורי והכנעני והפריזי
והחוי והיבוסי שבעה גוים גדולים ועצומים והיה
כן בעבור כי כל אחד מאלו הבנים היה לשני עמים
ונקראו כנענים הקם בשם אביהם ושאר בני כנען
אשר לא גברו כאחיהם נתייחסו אליו · וכן אחרי
מצרים התייחס לשמו ופלשתים וכפתרים בשם לעמי
אחרים וכן במשפחות אחרות המוזכרות בפרשת
פנחס למכיר משפחת המכירי ומכיר הוליד את
גלעד לגלעד משפחת הגלעדי וכן רמז אף כאן
בני יון אלישה ותרשיש יתייחסו ליון · והם מלכות
שנשי וכתים היה לשני עמים ויחשב מלכות רביעי
והיא שתמשך מלכותה עד המשיח והאבד בזה ·
ורא׳ גם הנם בזה והכתם בהם מלכות ישמעאל כי
כפל פרס עליו וטען ואיך לא תמנה מלכות
גדולה ועצומה כמוה וזו הטענה מאחרון דעת כי
הארבעה מלכות שראה דניאל כלן שימות זו
אחר זו כל אחת נגברת על הקודמת · ותפסרת
המלכות ממנה וכל אחת ממשכת שנית שעבוד
וגלות בימי מלכותה · ולזה קראה דניאל באחרונה כי
ישתעבדו בה הכשדים ואחריהם יתפסו הפרסיי
המלכות מידם וישתעבדו בנו ואחריהם במקומם
היונים ואחריהם יגברו הרומיים ויתפסו המלכו׳
וישעבדו אותנו עד עת קץ כי לא תפסק מלכותם
רק בזה הענין והנה גלותנו בימי ארבעה מלכיות ·
אבל אם יהיו בעולם מלכיות אחרות
מלבד אלו בימי ארבעתם אלא לא ימנה אותם
הכתוב ולא ראה אותן דניאל ואין לו ענין לכל

נראייהם לדיעת הגאולה והנה בימי פרס ויון וגם
היום יש בעולם מלכות גדולה מלבד רומי וישמעאל
כאנשי הודו וכוש ותימן והתתר וזולתם · ואם כן
יחשוב מלכות רבות וידוע כי רומי הגלתנו בימי
אספסינוס וטיטוס לא ישמעאלים · ולכן בכל מקום
שאנו גם כן שמעאל גם בהודו ובכוש בגלות רומי
אנחנו עד שתאבד זכרה ונגאל ממנה ומי יודע
ואולי תאבד עוד מלכות ישמעאל קודם המשיח אבל
אבל החיה הרביעית היא אשר הגלתנו כמו שאמ׳
והנה כן עבדא קרב עם קדישי עליונין ויכלה
להון ותמשך בה גלותה עד המשיח דכתיב עד די
אתה עתיק יומיא ודינא יהיב לקדישי עליונין וזמנא
מטה ומלכותא החסינו קדישין וכל מה כן במראה
דניאל ימנא זה מפרש שם כי במראה השנית ראה
האיל המנגח ונתפרש לו כי הוא מלכות פרס ·
והצפיר השעיר הוא מלך יון · והקרן הגדולה הוא
המלך הראשון אלכסנדרוס המנצח על פרס ובעבורו
נשבר מלכותו והעמודנה ארבע תחתיה הם ד׳
שעשו המלכים תחתיו במותו והוזכר הכתוב ומן
האחת מהן יצא קרן אחת מצעירה ותגדל יותר אל
הנגב ואל המזרח ואל הצבי ואמר בה ועד שר הצבא
הגדיל וממנו הורם התמיד והנה זה דבר ברור
למלכות רומי היוצאה מיון שהוא אחד מבנו והוא
הסיר התמיד ולכן נקראו בו שכתם בהמה אחת
והוא הצפיר השעיר שאחת מקרנותיו גדולה
והסירה התמיד והם עוד לאיות אחרות בזה
והגלות רביעי אמת היא איננה צריכה חזוק ··

לזנות את בנות מואב על ידי עצת בלעם
כאשר בחלק לרשעי ובאמת שזונו
הוא לא היה מזנות הנשים כי נמצאת אנשיהם
וגדוליהם נעשה ומזוקק מדין היה להם שהכתוב
אומר במדיינים כי צוררים הם לכם בנכליהם וגו׳ על
דבר פעור כי נכלו להם במה להדיחם אחר בעל
פעור ולכן יתכן שהיה בלעם בעצה שהוא גדול
עניים ודעת להרע לישראל ועשה בזה כל יכולתו

כמו שנאמר ולא אבה יי' אלהיך לשמוע אל בלעם
ויהפך ועל כן הרגוהו בחרב אבל עכ"ז דרך הפשט
לא הוסר הכתוב הטעה בכאן רק במה שאמר אחרי
כן הן הנה היו לבני ישראל בדבר בלעם כאשר לא
הוסר עצתו וקצף מדין רק במה שאמר כי צררי' הם
לכם בנכליהם אחר המעשה בעצת הבקמעי' יותר
מאין יבא להם הרעה ויאמר כי לא היה המעשה
דבר הזמה אשר הוא באנשים ובנשים מבעצריא
בטבעם רק עצה רעה להריחם ולפי ראוי לנקמה
גדולה כי פי' לכה איעצך אשר יעשה העם הזה
לעמך הוא בזמת כאשר פרשתיו · ויתכן עוד על
הפשט כי בתחלה היה בלק חפץ לקלל ולהלחם
בהם ולא יתן אותם לבא בגבולו כלל וכאשר אמר לו
בלעם כי לא יוכל להם והודיעו כי לא יחרימו ארצו
ועמו רק באחרית הימים אז הודה להם ויין בעבודת
מואבו ופתח אותם כלוקח להם וזהו בדבר בלעם כי
בעבור דבריו עשו כן אבל מתחלה היה חפצו לקלל
ונסכר לבלק לבך על נבקות יי' אשר הפך את
הקללה לברכה על כן הרגוהו בחרב כי השוכר
והשוכר שניהם נענשו כמו שאמר ואשר שכר עליך
את בלעם וגו' · **הרגו** איש אנשיו כל אחד
ואחד מדייני ישראל היה הורג שני'
ודייני ישראל שמונה רבוא ושמונת אלפים וכו' כדאי'
בסנהדרין לרש"י · ולא הבינותי זה שיהיו הנצמדים
שנים רבים מאתים עשרה רבוא רובבי ישראל
וחלילה ואין דיני נפשות בדיין אחד ש"מ בסנהדרין
של שלשה ועשרי' ועדיין יהיו מרובין ואין החסרון
בחומש הפקודים כל כך וכל הנצמדים מת' כדכתי'
כי כל האיש אשר הלך אחרי בעל פעור וגו' אבל
פי' איש אנשיו שיהרגו השופטי' כל הנצמדי' כל א'
וכל ידין את שבטו ואת שפט כדכתי' ואקח את ראשי
שבטיכם ואתן אותם ראשים על הנם שרי אלפים
ושרי מאות ושוטרים לשבטיכם · אחר כך מצאתי
בגמ' ירוש' בפ' חלק וכמה הם שופטי ישראל שבע
רבוא ושמונת אלפים ושש מאות אמר לכן כל אחד
מהם הוי קטלון תרין נמצאו ההרוגי' חמשה עשר רבוא
ושבעת אלפים ומאתים · אח"כ נמנו לערים בני
ישראל בין מנין למנין הרבה מאד · והנכון בענין
הפרשה כי מתחלה נאמר ויצמד ישראל לבעל פעור
ויחר אף יי' בישראל כי יצא הקצף מלפני השם
הנגף והשם בראותו זה לנקמה שישפטו השופטי'
ויתנו הנצמדים ולא יוספה האף בדין עם רשע ·
ומשה צוה כן לשופטים וכאשר נאספו כל העדה
פתח אהל מועד לעשות כדבר משה ועד הנגף
הוה בהם והנה קם השמעוני הזה ויקרב אל אחיו
את המדינית למרוד במשה ובשופטים ולעשות כן
בפרהסיא כי נשיא וגדול היה ובני' עוזרים לו וזו
כמו שאמרו רז"ל שאמרו לו שבטו אנו נדונים בו יתה
ואתה שותק והנה החילו משה והשופטים לבכות
ויעמוד פנחס ויפלל את עבר המגפה ולא נכון אחד
מכל העם בני השופטים כי השם אמר והוקע אותם
לה' וישוב חרון אף יי' מישראל וכבר שבו אפו מהם
ולכך לא הוסר הכתוב ויעשו כן שופטי ישראל ·
ויתכן שתהיה כוונת ההגדה המזכרת לומר שהיו
ההרוגים לפי המנין יותר מאתים עשרה רבוא
לפי שהיו החוטאים רבים · אבל חסך עליהם ענין
פנחס והנה נשארו מן הנצמדים והנה השמידם
אחרי כן טרם עברם את הירדן וזהו שכתוב כי כל
האיש אשר הלך אחרי בעל פעור השמידו יי' אלהיך
מקרבך ואתם הדבקים ביי' אלהיכם חיים כלכם היום

סדר פנחס

הודיע הקב"ה למשה שישלם שכר טוב לפנחס על
הנאתו אשר קנא לאלהיו ועל הצדקה שעשה עם
ישראל לכפר עליהם ולא יתם כלם במגפה · וטעם
שיודיע לישראל שהוא כהן לעולם · וזה טעם לכן
אמור · שיגיד זה בישראל ולא אמר הכתוב והיתה
לו ולזרעו אחריו כהונת עולם כמו שנאמר באהרן

אבל אמר בריתי כמתנת שלום · ואמר את בריתי
שלום שיתן לו ברית עם השלום דבק בו · והאמרן
שאמר לכבוד ולתפארת ולכך אמר אשר קנא
לאלהיו ויכפר על בני׳ והזכיר שם האיש המוכה
ושם האשה המוכה להודיע כי ראוי היה להכר
הגדול הזה שהכה נשיא משבט ובת מלך גוים ולא
ירא מהם בקנאתו לאלהיו · ואחר שנתן שכרו הטוב
לצדיק שבו להפרע מן הרשעים ואמר לו צרור את
המדינים והכו שימנה את הטעם תחלה
וזה טעם ויהי אחרי המגפה כי המנין יהיה תחלה
וטעם בנכליהם כאשר פירשתי כי זקני מדין חשבו
המחשבה הזאת הרעה כמו שאמר ויאמר מואב
אל זקני מדין כי בהם נתיעצו מתחלה וקם נתן
עצה זו למואב שהזונה במותם עמהם ויתמידו
אותם לבעל פעור להכריתם מעל השם ואם לא
נזכר שם · ועל שבלעו להם בת מלכם לזנות
עמהם וזה טעם ועל דבר כזבי בת נשיא מדין
אחותם כי עלו מדעת יועצי המלכות נעשה כבודה
בת מלך פשטה במדין מה תבקש בשטים בערבו׳
מואב לבא אל מחנה עם אחד מי ישראל בערבות
מואב בשטים היו ומאין תבא שם המדינית הזאת
אבל היתה יפת תאר מאד ושלחו אותה זקני מדין
כי אמרו בתאר אשה יפה רבים נשחתו · והקרוב
אלי שהיה גם בלעם בעצה הזו כי בשובו מארץ
מואב עבר במדין כי דרכו משם והיה בועץ
המלכות · ואולי נתעכב שם לדעת מה יעשה בהם
לפי מחשבתו ישראל במדין והרגוהו שם · ויהיה פי׳
ויקם בלעם וילך וישב למקומו שהלך לו לשוב אל
ארצו · וכן נראה כי ישראל לא יהרגו המתנבא רק
בגבורת התורה · אבל כאשר נאמר להם כי צררים
הם לכם בנכליהם אשר נכלו לכם על דבר פעור ·
הנה כל המתנבלים מחוייבי מיתה ולכן המיתו גם
בלעם כי ידעו כי הוא בעל העצה הרעה הזאת והנה
שם הכה במדינים להנקם מהם אבל על המואבי׳
כבר הזהיר אל תצר את מואב כי ישראל בנחלה

ביאו בגבול אדום והזהירם עליהם ונשמרתם מאד
ואחר כך ביאו לגבול מואב ואמר לו אל תצר את
מואב ואחרי כן אמר אתה עובר היום את גבול
מואב והקרבת מול בני עמון אל תצרם ואל תתגר בם
ואמר קומו סעו ועברו את נחל ארנון ראה נתתי
בידך את סיחון · ואחר כל זה ראה בלק את כל אשר
עשה ישראל לאמורי שהם שני מלכי האמורי סיחון
ועוג ונעשה העולם הזה כלו · אבל אזהרת אל תצר
את מואב מוקדמת למצות צרור את המדינים ·
ואתה תמה על לשון ההגדה שאמרו בבבא קמא אל
תצר את מואב וכי עלה על דעתו של משה לעשות
מלחמה שלא ברשות · אלא נשא משה קל וחומר בעצמו
ומה מדינים שלא באו אלא לסייע למואב אמרה
תורה צרור את המדיני׳ והכיתם אותם מואבי׳ עצמן
לא כש׳ · אמר לו הקב״ה לא יעלה על דעתך שתי
פרידות טובות יש לי להוציא מהן רות המואביה
ונעמה העמונית · והנה קודם הקץ הוזהרו למשה
מן המואבים · ועל אם מפני הקץ למה הוצרך
להזהיר מבני עמון אולי לא הקפידו בלשון ההגדה
בכך אבל הכוונה עניין שגלוי לפניו ית׳ כי כשיצוה
אותו צרור את המדיני׳ יהיה למשה לעשות מלחמ׳
במואב שלא ברשות אחרת והקדים להזהירו מזה
ומפני שהזהיר במואב הזהיר גם בבני עמון שלא
יחשוב משה שהיה אזהרתו מן מואב לבדו רשות
בבני עמון כי גם הם גמלו להם רעה ולא קדמו
אותם בלחם ובמים · ומדרש אחר מפני שהמואבי׳
עשו מפני היראה שהיו שולחים אותם אבל מדינים
נתעברו על ריב לא להם כמו שכתב רש״י בסדר
אלה מסעי · ועל דרך הפשט עד ארץ מואב
ועמון השם נתנה לבני לוט ירושה בעבור אברהם
לוט ששרת את הצדיק והלך עמו לאותה הארץ לכן
לא הרשה לעשות הרעה בארצם אבל מפני חטאם
שהרחיקו את ישראל ולא קרבו אותם העונש—
להרחיקם מעל עמו שנאמר לא יבא עמוני ומואבי
בקהל ה׳ מדה כנגד מדה

חנוך משפחת החנכי. אולי כאשר נתחלקה
הארץ לשבטים על דעתי ובכל שבט
שמעון המועט כשבט יהודה המרובה באלפים
אלף כחלק הרנתחלקה לבתי אבות ליורדים למצרי
ועשו נחלת ראובן ארבעה חלקים והיה חלק
משפחת החנכי כחלק משפחת הפלואי וחצרון
וכרמי אעפ״י שאינם שוות במספר שמות לגלגלות
וזה טעם המנין הזה שימנה המשפחות ליורדי מצ
מצרים ולא יזכר לגלגלותם ואעפ״י שיותר מהם
בכלל. ומה שאמר לרב תרבה נחלתו בבני
המשפחה שיתן איש איש לפי פקודיו לגלגלותם
ומפני זה יזכר בספר יהושע בחלוקת הארץ
למשפחות ויהי הגורל למטה בני יהודה למשפחות
וכן בכלם. או יהיה טעם למשפחות לכל משפחו
השבט. או שחלקו הארץ למשפחותם וכל משפח
ומשפחה היה חלקה במקום אחד לא תתערב ב
במשפחה אחרת והוא הנכון בעיני ״ ובני
אליאב נמואל ודתן ואבירם. הוא דתן
ואבירם הזכיר הכתוב זה להודיע שנשארה כל
היושב ממשפחת הפלואי לנמואל לבדו כי דתן
ואבירם וכל אשר להם נבלעו או כדברי רז״ל במה
שאבדו חלקם מן הארץ אעפ״י שהיו מיוצאי מצרים
וראויים לנחלה. ״ לזרח משפחת הזרחי הוא
צחר לאון צוהר אבל משפחת אהד בטלה· וכן ה׳
משפחות משבט בנימן שהרי בנב״ז הכתובים ירד
למצרים וכאן לא מנה אלא חמשה לראשי. ועל
כתב כל המשפחות נקראו על שם יורדי מצרים
והמולדים משם ואילך לא נקראו משפחות חוץ
ממשפחת אפרים ומנשה שנולדו כלם במצרים.
וארד ונעמן בני בלע בן בנימן. ומצאתי שסודו
של ר׳ משה הדרשן שירדו אמם למצרים כשהיה
מעוברת מהם ואם אנחנו היה הדבר טוב ואם לאו
אני אומר שהיו לבלע בנים הרבה ומשנים הללו
ארד ונעמן נמנה מכל אחת משפחה רבה ונקראו
התולדות שלה הבנים על שם בלע ותולדות הקטנים

הללו נקראים על שמם כל זה לשון הרב. ואני
תמה עליו שאין הקושיא בעבור שימנה הכתוב
משפחת הבלעי לבלע ומשפחת הארדי ומשפח
הנעמי בני לבנימן כי זה היה מטעני היותם — ל
למשפחות כדברי הרב. וכן יעשה בבני יהודה
ובבני מנשה ואפרים. וכן בבני אשר. אבל אם
נאמר שנולדו ארד ונעמן לבלע בן בנימן אחרי
רדתו למצרים לא היו ראויי למימות כאן למשפחו
ואם נחשוב שנולדו ע קודם לכן יהיו יותר משבעי
נפש כי אז היו בני בנימן עשרה. ואלה בני בנו בלע
שנים על כן דרש ר׳ משה הדרשן שהיתה אמם
מעוברת מהם ולא ימנה אותם שם וכאן יחשבם
למולדים. ואם אמנה היה נסמך הדרך לקבלה
ונצטרך עוד לומר כי יוכבד נולדה בין החומות
בבוא הכנסם שם ולכן יזכיר אותה במנין נפשי
ואלה נולדו אחרי יח״שים. ואם אינה קבלת רבותי
ז״ל כדרך סברתם ואת גבתי ידים. אבל הכל עומד
כי ארד ונעמן מתו בלא בנים. ובלע רבה לבניו
לאחיו שם הבכורה וקרא שם בניו על שם אחיו
המתים. ואולי היה יבם לנשותיהם כי הוא הבכור
והיו ארד ונעמן בני בלע לראשי משפחות להקים
שם לארד ונעמן בני בנימן יורדי מצרים.
והנכון בעיני כי נעמן וארד אשר ימנה
בבני בנימן שם בפרשת ואלה שמות הם בני בנו
הבכור בלע כמו שאמר מפורש כאן. וכך
ימנה אותם בדברי הימים. ומנהג הכתוב לעשות
בני בנים כבנים כמו שאמר את לבן בן נחור.
וכתי׳ בדברי הימים בני שם עילם ואשור וארפכשד
ולוד וארם ועוץ וחול וגתר ומש. והנה אלה
ארבעה האחרונים בני בנו ואעפ״י שלא עשה כן
בבני פרץ ובבני בריעה אולי ילדו על ברכי בנימן
ויחשבם לו כדרך ואלה תולדות אהרן ומשה.
או בעבור שהיו בני בנימן רבים שהיו שמונה
טפל המיעוט לרוב. ועל דרך הסברא
יתכן עוד שנאמר שלא ימנה הכתוב המשפחות

יורדי מצרים לבדם הם גם בעולים ממצרי' מאותו
היום ואילך ימנה המשפחות כמו שעשה באפרי'
ומנשה ואין טעם לעשות כן בעבור היותן במצרי'
כי לעת הירידה היה ראוי שימנם כלם במספר
אחד ויעשה משפחות משבעים נפש · וכן ימנם
הכתוב בכל מקום יורדי מצרים בשבעים נפש ירדו
אבותיך מצרימה · וכן בני בלע אחרי כן נולדו
אבל הטעם כי היה המנהג במצרים לעשות בהם
ראשי בתי אבות יתיחסו כל יוצאי יריכו לעולם אל
האיש ההוא · ויקראו על שמו לכבודו כאשר
יעשו גם היום כל הגוים מעולם וכל ישראל הדרים
בארצותם להקרא כלם למשפחות אבן עזרא אבן
שושן · וזה טעם אלה ראשי בית אבותם כי
מעת אשר פרו ורבו במצרים העמידו להם ראשי
משפחות להתיחס עליהם · ואולי התחילו בענין
הזה במצרים שלא יתערבו בגוים ויהיו נכרים
וידועים לשבטיהם שהם עשו שבטים שבטי יה
עדות לישראל ותהי לחק בישראל · והנה היו אלה
הנזכרים כאן במצרים איש ראש לבית אבותיו אל
יתיחס המשפחה אליו · ולכך ימנה בבני מכיר
משפחת המכירי ומשפחת הגלעדי בנו ומשפחת
האיעזרי והחלקי בנו ואחיהם · וכן בבני יהודה
ואפרים כי היו הבנים האלה הנזכרים גדולים ונכבדי'
ויהיו לראש לא היה זה בעבור הולדם משפחה
רבה כדברי הרב כי כלם הולידו משפחות רבות כי
פרו וישרצו וירבו ויעצמו במאד מאד אבל היה זה
לכבוד ששמו להם ראש · ורוב המשפחות בהיותם
במצרים היו מתיחסות אל היורדים למצרים שהם
להם האבות הנכבדים והשאר עשו להם מנהג גדו'
פס בקרוב ראשי אבות · ולכן יהיו רוב הנזכרים
כאן יורדי מצרים · והנה יהיה יחוס המשפחות
האלה ליוצאי מצרים כי שם הקים אותם ··

וטעם **אלה משפחות** הלוי
למשפחותם · כי היו חשובים בשם עשו משפחות

נקראות בשם אבי המשפחה · אבל היו כלם
מתיחסות אל שוחם הראש והיו נקראות אליו
בשמו כאומרך לגמאל משפחת דעואל השוחמי ·
לחוקיאל משפחת יחוקאל השוחמי · והנה
הם משפחות רבות ומשפחה אחת אבל השוחמי
ולכך ייחס את כלם אליו ··
ועל דעת האומרים כי יורדי מצרים [illegible] הם
היו משפחות רבות נקראות בשם אבותם שנולדו
במצרים · ובכאן לא היה מייחס אותם אלא
לשוחמי כי הוא יורד מצרים לבדו ··

ושם בת אשר שרח · לפי
שקיימת
בחיים מנאה כאן לשון רש"י · ואונקלוס תרגם
ושום בת איתת אשר שרח · נתכוון בזה לומר כי
היתה בת יורשת נחלה · ולכך הוסיף הכתוב
בכאן כאשר הוסיף בבנות צלפחד ותכנס בכלל
לאלה תחלק הארץ · ואולי היתה בת אשר עצמו
לא היתה יורשת נחלה כי בניו זכרים היו לו ·
אבל היתה בת אשתו מאיש אחר אשר לא היה לו
בן והיתה נחלתו לבתו · ויהיה טעם וסרח אחותם
כי היתה אחות בניו לא בתו · ולכך אמר ושם
בת אשר שרח ולא אמר ובת אשר שרח לומר כי היה
שמה בת אשר ונקראת שרח ואם היתה בחיים כ'
כדברי רש"י · הנה היא כבנות צלפחד לנחלה ואם
מתה משפחתה נטלו בעבורה · ועל דרך הפשט
היה לה משפחה גדולה תקרא על שמה ותכנס
בכלל אלה משפחות בני אשר לפקודיהם · אבל
לא רצה הכתוב ליחס אל האשה שיאמר לשרח
משפחת שרח והקצר בענין ··

לרב תרבה נחלתו ·
לשבט מרובה
באלפסין נתנו חלק רב · ואעפ"י שלא היו החלקים
שוים שהרי לפי ריבוי השבט חלקו החולקים לא ע'
עשו אלא על ידי גורל · והגורל על פי רוח הקדש
לשון רש"י · ומדרש רבותינו ז"ל בכתוב הזה אינו כן

אלא אמרו בסיפרי לרב תרבה נחלתו · לפי שיצאו
עמו עשרה בשם ממצרים ובכניסתן לארץ
נמצאו חמשה וכו' · וכן בגמרא מפרש שאין
משמעותו אלא חכמים לחלק בין שבט לשבט כלל
כמו שאמרו בגמרא לפי שאין ליוצאי מצרים
הוא דכתיב לרב תרבו נחלתו וכו' · ועל שכבר
כתבתי בסדר ויחי יעקב כי בגמרא בפרק יש
נוחלין קצת בפרוש שלא נתחלקה לקרקפתא
דגברי אלא לשבטים נתחלקה · שנים עשר חלקים
שוים עשו ממנה ונטל כל שבט החלק שיצא לו בג'
בגורל עליו · וזהו מה שטענו בני יוסף שאמרו
מדוע נתתה לי גורל אחד וחבל אחד · ואני עם רב
עד אשר עד כה ברכני ה' · ולא הוסיף להם יהושע
כלום · אבל אמר כי עלה לך היערה ובראת לך שם
בארץ הפרזי והרפאים כי אץ לך הר אפרים ועוד
שיתפשו להם מן הארץ שלא נכבשה להם ויריחם
בה את גבולם · וזהו שאמר לשמות מטות
אבותם ינחלו בין רב למעט שיקחו כל המטות רב
במה בן שהוא מרובה באלופין או מועט בהן ·
ויהיה פירוש לרב תרבה נחלתו לאנשי השבט
עצמו או כפי מדרשו שנתחלקה ליוצאי מצרים
לפי שיצאו עמו עשרה בשם ממצרים ובכניסתן
לארץ נמצאו חמשה קורא אני עליו לרב תרבה
כלומר שאם מתו אותן עשרה שהיו בני עשרים שנ'
שנה מיוצאי מצרים ונולדו להם חמשה בנים ב'
במדבר או שהיו טפלים ונעשו בני עשרים קורא
אני עליו לרב תרבה כלומר לרב ביוצאת מצרים
תרבה אעפ"י שהוא עכשיו מועט לפי שיצאו עמו
חמשה בשם ובכניסתן לארץ נמצאו עשרה קורא
אני עליו למעט תמעיטו כדאיתא בסיפרי · אבל
ראיתי שם דקדוק לפי פקודיו מגיד שלא נתחלקה
הארץ ישראל אלא לכל שבט ושבט לפי מה שהוא
בן קורא אומר וידברו בני יוסף אל יהושע לאמר
מדוע נתתה לי גורל אחד וחבל אחד ואני עם רב
עד אשר עד כה ברכני ה' · מהו אומר ויאמר

אליו יהושע אם עם רב אתה עלה לך היערה
ובראת לך שם בארץ הפרזי והרפאים כי אץ לך
הר אפרים · זהו לשון הברייתא הזו · ונראה ממנה
שנתחלקה הארץ לגולגלותם כדברי הרב · אבל
לפי הגמרא משבשתא היא · ועל שאם כן מה
יטענו בני יוסף ולא נתן להם כפי מנינם המרובה
כשאר כל השבטים · ולפי דעתי יש בברייתא הזו
קצר והוא מה שאמרו בגמרא משום דנפישי להו
טפלים טענו בני יוסף · ובאור הטענה כי בני יוסף
כשני שבטים נטלו · בני אפרים חלק אחד · ובני
מנשה חלק אחד · כי כן כתוב ואין אחד מהשבטים
שמרובה באלופין יותר משאר השבטים · אבל
באחד השבטים מרובים מהם · כי שבט יהודה
ויששכר וזבולן ודן מרובין מהם ולמה יטלו הם
והגדולים ישתוו · וכל שכן אם נתחלקה הארץ
ליוצאי מצרים כפי מדרשו שהיו במנין הראשון ב
בני יהודה מרובים משני השבטים האלה יחדו ·
אבל טענו מפני הטפלים שהיו בני מנשה במנין
יציאת מצרים שלשים ושנים אלף ונתרבו במדבר
במנין השני עשרים אלף · ואין בכל השבטים
שנתרבה כל כך והיו כמו כן מרובים בשעה
שנתחלקה הארץ וגם בני אפרים כן ולא
היו הטפלים ההם נוטלין כלום · ולכן טענו ואין
להם שומע כי כן המשפט שלא יטלו אלא בני
עשרים שנה · ולכך אמרה הברייתא לפי פקודיו
שהיו מבן עשרים שנה · מלמד שלא נתחלקה
הארץ אלא לכל שבט ושבט לפי מה שהוא בשעת
המנין לא יתנו כלום לטפלים ואפי' גדלו והגיעו
לעשרים בשעה שחלקו · והכתוב שאמר מדוע
נתת לי גורל אחד וחבל אחד ואני עם רב עד אשר
עד כה ברכני ה' · לדברי הכל אי אפשר שיאמר
כהלכה מפשוטו כי אם חלק להם הארץ לגולגלותם
כדברי רש"י ז"ל · הנה לקחו דים וכמו
שהם עם רב לקחו חלק רב · ואם לשבטים אי
אפשר שלא נתן להם יהושע חלק בכורתם שלא

היה שעבר על מאמר יעקב וגם הקבלה שזה באמרו
לשבטי אפרים ומנשה · ועוד כתוב מפורש כי שני
גורלות נתן להם דכתי' ויהי גבול אפרים למשפחותם
וזאת נחלת בני אפרים למשפחותם ובני מנשה ו'
ויהי הגורל לבני מנשה ויהי גבול מנשה ככל הנאמר
בשאר השבטים · אבל אמרם גורל אחד וחבל אחד
עמו כל זה שנתנה לשניהם ראוי לאחד בגורלו והוצרכו
זה הלשון לפי שיהושע הפיל תחלה גורל אחד
לשניהם שנאמר ויצא הגורל לבני יוסף מירדן יריחו
עד והיו תוצאותיו הימה · ושם נאמר וינחלו בני יוסף
מנשה ואפרים כלו שנחלו שניהם בגורל הזה ואחרי'
כן חלק יהושע הגורל בין שניהם בגורל. כמו שאמר
שם ויהי גבול בני אפרים וגו' וכתי' ויהי הגורל לבני
מנשה על כן אמרו הנה הגורל הראשון ראוי לכל
אחד מהשניהם כי עם רב אנחנו ומדוע חלקת אותנו
אחרי כן לשני חלקי' והיתה הקטנה מפני הטפלים
שנתת בנו על דרך הגורל · ולפי דרך הפשט
נראה שזה הטענה הזאת היתה של בני מנשה לא
שבאו לפניו שני השבטים יחד וכן ויגשו בני יהודה
אל יהושע ויאמר אליו כלב בן יפנה הדין לאחד
וכל השבט יתרעם עמו · והיתה הטענה של בני
מנשה מפני שאין בכל השבטים מי שהאריך ער'
רבות וגדולות לבניו כאשר האריך מנשה שלשת
הנפת תלתא פלגן · ורחיק לדבר כי לאחד שכתו
ולא יכלו בני מנשה להוריש את הערים האלה · שם
כתיב וידברו בני יוסף כי מתחלה לא נתרעמו עד
שעשו עמים מלחמה ולא יכלו להם · ויתכן שזה
טעם גורל אחד וחבל אחד אמרו מפני שהפלת
לשניהם תחלה גורל אחד כפל חבלנו יחד ואיר—ע
חלק שניהם במקום הזה הקשה ואלו עשית לנו שני
גורלות כמו בכל שני השבטים היה יוצא במקום
אחד שהוא נוח לכבוש · ואמר להם יהושע שהם
יעלו בעד הפרזי והרפאים יכרתו להם שם כל מה
שירצו וירחיבו את גבולם · ויזכו הם ושארו ארץ
נביאים ואמרו לו גם ההר לא יספיק לנו כי רכב

ברזל בכל הכנעני שנתת לנו בארץ העמק וגו'
אמר להם יהושע כי לא יהיה לכם בהר גורל אחד ·
אבל יהיה להם ההר כלו והיער הגדול שם ויכרתו
להם ממנו כל צרכם · ויהיו להם כל תוצאות גבולי
ההר ויורישו משם הכנעני כי רכב ברזל לו והוא
חזק ואין שאר שבטים חפצים בו · אבל הם שני
האחים שהם עם רב ובכח גדול להם הם יעשו זה
את זה והם יירשוהו וסוף דבר שלא שמע אליהם
ולא הוסיף להם כלום כי כן הדין · והנה העורך
הראיה דבריו בענין הזה ועוד כתבנוהו בביאורנו
בפרשה של ויחי יעקב · והכלל כי הדין שהטענ'
בגורל הוא האמת ובו ראוי לדרוש המקראות ·
ועוד הכרחנו הענין בבאורנו בפרשת ויחי יעקב
והנה פירוש הפרשה לאלה הנזכרים למשפחות—
תחלק הארץ במספר שמות · שיתנו לכל זכר—
לגלגלותם חלקו לרב תרבו נחלתו שיחלקו אר—ץ
לאורך לארבעה חלקים למשפחות האחוז הרבה
על דרך משל נרבה נחלתו ולמשפחה המעטה
המועטת נמעט כי אם לפי פקודי המשפחה—
יותן נחלתו ותפול כל המשפחה במקום אחד · ומן
הטעם הזה מתן כאן למשפחות · ולפיכך הוצרכו
חכמים ז"ל חלקו למשפחות ולא חלקו לבתי אבות
עדיין · חלקו לבתי אבות ואין כל אחד ואחד מושך
את שלו וכו' ·· **אך בגורל** יחלק
הארץ לשבטי ישראל
ולשמות מטות אבותם שהם שנים עשר מטות י'
ינחלו אותם ואחר ואמר על פי הגורל תחלק נחלתו
של מטה בין רב למעט כי גם בין המשפחות יטילו
גורל ויהיה חלק האחוז כדוח ובמקום אשר יעלה
לו הגורל · ויחלק הפלוני במקום אשר יעלה לו
הגורל · אך נרבה לרב ונמעט למועט במשפחות
וזה שאמר באלה מסעי והתנחלתם את הארץ
הארץ בגורל למשפחותיכם לרב תרבו נחלתו ולמע
תמעיטו ונגומ' אל אשר יצא לו שמה הגורל לו יהיה
למטות אבותיכם תתנחלו · הנה באור שתקיד—

מנחלה למשפחו בגורל כי קרוב אשר ישלוט הגורל
שם לרב נרבה ולמעט נמעטה במשפחות ויאמר
שיהיו מחלקים למטות אבותם כאומר שתים עשרה
מטות · ומה שכתב רש״י לשמות מטות אבותם
יוצאי מצרים הוא נכון שאין מטות רק שבטי ישראל
שהם עשר כענין שנאמר ולא תסוב נחלה ממטה
אל מטה אחר כי איש בנחלת ידבקו מטות בני
ישראל וגו׳ וכן אף למטה וגו׳ וכן במרגלים וכן
בכל מקום ושם שבט ומטה אחד הוא · אבל מה
שאמרו בגמ׳ ר׳ יאשיהו אומר ליוצאי מצרים נתחלק
הארץ שנאמר לשמות מטות אבותם ינחלו מדרש
מרבים הכתוב שהיה די שיאמר אך בגורל יחלק
את הארץ למטות ומוסיף שאומר אבותם ינחלו דרשו
שהאבות והם הנזכרים במצרים אלה ראשי בית
אבותם הם מחלקים הארץ ומהם תבא להם אשר
התחלק להם ·

ואלה פקודי הלוי · לא ידעתי
למה ימנה בני לוי ומה תועלת עתה
במנינם אולי אלה נתנו הערים לשבת ומגרשיהן
לבהמתם לא נולדים אחרי כן או שנצטוה לבני
להם מאתים ·· שלא יבא לגזון של מלך פחות שלא
ישנאו עליו למיתת כאשר היה והוא עמרם
ואחת כי בני לוי ימנו לשם לבהמה ולעיים ולאוי
לפקוד אהרן ובניו לעצמם ·· וכת׳ רש״י ז״ל אלה
משפחות הלוי חסר כאן משפחת השמעי והעזיאלי
והתיצהר ושבנו וזכרי · ואעתמה למה ימנה הכתו׳
בני משפחות לשלשת האבות ויחזור וימנה משפחו׳
לבני שהרי לא היו למררי בנים אחרים אלא מחלי
ומושי ומהן משפחת המררי ואין זולתם · אבל
היה זה לבעבור כי בני לוי שלשתם היו גדולים מאשר
והכהונה לברכה והיו כל תולדות בני גרשון נקראין
משפחות הגרשוני לבעבור וכל בני מררי משפחת
המררי לבעבור ואח״כ שמו להם בתי אבות ונחלקים
למשפחות כאשר כל השבטים ונקראין בפרט
משפחת המחלי ומשפחת המושי · וכן בקהת
יקראו כל זרעו בכלל משפחת הקהתי והזכרים

וחלקו יש עוד למשפחות כגון משפחת החברוני
ומשפחת הקרחי · ולא הוזכר עתה משפחת ה
העמרמי בעבור שנחלקה לכהנים ולוים · והוזכר
שמותם לבסוף ולא הוזכר הכהונה לאהרן לבעבור
משה וכן תראה כמשנה הראשון בפקודי הראשונ׳
שאמר ויהיו אלה בני לוי בשמותם גרשון וקהת
ומררי והיה זה למעלתם כי בשאר השבטים לא
הוזכר כן · וטעם משפחת הקרחי כי מתחלה
היתה נקראת משפחת היצהרי כי היו בעת המנין
ההוא בשנים לפני נזכרי ועכשיו לא היו רק לקרח
ונקראו על שמו · ולפי דעתי לא היה מן הראוי
שיעקר שם היצהרי מזרעו אע״פ שמתה קהת בנו
אבל עשו זה אחרי מעשה קרח בעבור כבוד בנו
להודיע לישראל לדורות שמם וזכרם כי כן הכתוב
משבח לומר ובני קרח לא מתו · ומן שכלו כפי
וזכרי ונשארו כל זרעו היצהר לקרח הראשו
משפחת הקרחי להודיע כי היו בנו צדיקים וטובי
מעשה ומדרשו של ר׳ משה הדרשן באותם המעשה
מכל העמים · היא מעט אינה אמת בעבור
שמנה לבני לוי שמנה ואינן אלא חמשה כי השלש
לאבותם כאשר אמרתי ·· וטעם
אשר ילדה אותה ללוי במצרים · על דרך הפשט
לפי שכל בני יעקב עם כל בניהם ובנותיהם באו
למצרים ואין בהם מי שנולד אחרי כן שם זולתי
עי שנולד אם הבנים שמתה כי אחר השם לגרתה
כי לא הגיע הקץ כאשר פירשתי כבר ··
וטעם אלה פקודי משה ועשר על פקודי בני
ישראל אין פקודי הלוי בכלל כי בהם לא יאמר
ואלה לא היה איש · שלא כגזרה הגזרה הזאת
על שבט לוי כדברי רבותינו ע״ה והעד אומר גם
פנחס ·· ובאלה לא היה איש מפקודי
משה ואהרן הכהן · כי
יהושע וכלב לא היו עתה בפקודים האלה · לפי
שהיו משנים שנה ומעלה ואין המנין אלא מבן
עשרים ועד בן ששים שנה כי הם שקר ימי האיש

כענין האמור בערכין ואין הוא יוצא ביובל בשדה
לא מעשים ומעלה כדברי רבותי · אבל אמר ולא
נותר מהם איש כי אם כלב בן יפנה ויהושע בן
נון שהיו מן הפקודים הראשונים ולא מתו ·

והוא לא היה · לפי שבאות עמד בחטאו
מת בזקנו עמו לא בחטא מתלוננים ולא
בעדת קרח שהקהו על ה' אלא בחטאו לבדו לא
החטיא אחרים עמו לשון רש"י ולא פירש למה היו
באות עמו בחטאו מת אלא שהאמרנה אבינו מת
במדבר ובניו לא היו לו כי כן היה ראוי להאמר
אבל על דעת רבותי הזכרנו עמו שלא היה בעדת
קרח לפי שעדת קרח לא היה להם חלק בארץ וכן
למתלוננים שבעדת קרח כי נשמע זה הטעם
מעדת דיין של משה · וכן פירש ר' אברהם ואמר
חשבו הבנות כי לא יירשו המועדים על ה' · ודעתי
בדרך הפשט שאמרו כזה בעבור כי חשבו שמשה
רבינו היה שונא עדת קרח יותר מכל החטאים
אשר מתו במדבר שהם המתים כנגדו והכופרים
בכל מעשיו וחשבו אולי בשנאתו אותם יאמר אל יהי
לו מושך חסד ואל יהי חונן ליתומיו יזכר עון אבותם
אל ה' על כן הודיעוהו שאינו מהם ורמזו עוד
שאינו במתי המגפות אבל מת במדבר על מטתו
וטעם כי בחטאו מת אמרו מת במדבר בעונו ולא
זכה שיכנס לארץ או כדברי ר' יהודה הלוי המשורר
ז"ל שפירש שהוא דבק עם ובניו לא היו לו כאשר י
יאמר היום בעונות אירע כך וכך ·· ואם אין
לו בת ונתתם את נחלתו לאחיו קבלו רבותי' כי האב
יורש את בנו כאשר מת בלא זרע ולא הוזכר הכתוב
זה · והטעם כי במשפטי הירושה כל הקרוב
אחר כך הקורבה שוה ומזה שאמר הכתוב שהבן יורש
את אביו גם האב יורש את הבן · ועוד כי הירושה
היא בשלשלת הזרע ובזולתי אחיו לא בגדרין אם
כן ונתתם את נחלתו לאחיו משמע נחלה שהאב
יורש בקבר ומזמן הביא לאחיו · אבל לא כזה עמו
ואם אין לו בת ונתתם את נחלתו לאביו כי דרך

בדרך ידבר ולא בגבורתם · ואולי לא היה זה בגלוי
הארץ שינחל האב את הבן שבנים ידבר · וטעם
והיתה לבני ישראל לחוקת משפט שהיה המשפט
הזה לדורות לא בנחלת הארץ עתה בלבד וטעם
כאשר צוה ה' את משה כמו כאשר צויתך אבל
בא בדרך זאת חקת התורה · וכן רבים ··

עלה אל הר העברים הזה · שם ההר הזה
הר נבו כאשר פירשתי בסדר האזינו
ובזאת הברכה אבל יקראו אותו הר העברים
מפני שהוא על מעברות הירדן ומשם יעברו אל
ארץ כנען כאשר אמר כאן ·· אשר על
פני ירחו · שם עברו את הירדן כמו בנאמו והטעם
עלו מן הירדן ויחנו בגלגל בקצה מזרח יריחו ·
ואיננה מצוה שצוהו הקב"ה לעשות כן עתה כאשר
כן יהיה מתחייב לעלות שם מיד · אבל טעמו
תעלה אל הר העברים וראית את הארץ · כי
בעבור שצוהו לאלה תחלק הארץ הודיעו כי לא על
ידך תחלק כי אתה תעלה לראש העברים טרם
שיסעו ישראל מארץ מואב ותמות שם ולא ינטע
מן הארץ לבד הראייה · וכן קח לך את יהושע
בנא יומך הקח את יהושע והשלם הכתוב לספר
כי עשה כן משה בלב שלם והיא העשייה אשר
יזכר בעת פטירת משה כאשר אמרו השירה
הוא והושע בן נון · וצוית אותו על ישראל
דע שפירושו הן שתצונו הן · על מנת כן הקבל
עליך לשון רש"י ז"ל · ואינו נכון בפשט בעבור שאינו
למשפטים כי יותר ראוי הענין הזה להאמר בין
לשון כי בפסוקים יגרום בהם ההפקרות · ומדרך
המוסר שיזהיר להם בפני עמם מהיותם עם כי
סרבנין וטרחנין · אבל וצוית אותו למשפטים
שיצוה במעשה הקהל והשופט כי בעבור היותו
לראש יפקידהו ויזהירהו להשכיל מאד בעניני
והיותו לפניהם מלחמות ה' ויהיה הוא המוציא והמביא
אותם ולהזכיר בדבר המשפט וזה ראוי להיות למשה
כדי שיבטחו בו וישמעו אליו כי ידעו שילך בעניני

בדרך האמת כי כן עשה אותם · וכן עשה משה שנאמר שם ויקרא משה ליהושע ויאמר אליו לעיני כל ישראל חזק ואמץ וגו' · עד לא תירא ולא תחת · ובספרי וצו את יהושע על דברי התלמוד וחזקהו ואמצהו מגיד שאין שם פרנסין לדור · וטעם מצות המנהיג שיהיה תקיף ולא יירא את העם · ולפי דעתי בפירוש הכתוב טעם וצוית אותו לעיניהם הוא המינוי שימנה אותו במעמדם להיות מנהיג עליהם כלשון מיום אשר צוה אותי להיות פקיד · וכמו ויצוהו ה' לנגיד עליהם וכן למן היום אשר צויתי שופטים על עמי ישראל מעתי' ·· וטעם **צו** את בני ישראל ואמרת אליהם את קרבני לחמי · לאשי כי אחרי שאמר לאלה תחלק הארץ צוה להם תורת הקרבנות שיעשו כן בארץ כי במדבר לא הקריבו המוספין כמו שהזכרתי בסדר אמור אל הכהנים · וכן לא נתחייבו בנסכים במדבר כמו שפירשתי ב בסדר שלח לך · ועכשיו חייב בבאי הארץ לעשות שם הכל התמידין והמוספין ומנחתם ונסכיהם · ואע"פ שלא צוה כאן כי תבואו אל הארץ כבר הזהירו בפרשת הנסכים ורמז אליו בפרשה הראשונה במועדות והתחיל כאן מן התמיד ואע"פ שנזכר בפ' ואתה תצוה החזירו להיות הכל סדור בפרשה אחת ורש"י כתב היא היתה אזהרה לימי המלואים וכאן עולה לדורות · ואינו נכון כי שם אמר עולת תמיד לדורותיכם · ועל פי המדרש נתחדשו כאן דברים רבים · את קרבני זה הדם · לחמי אלו האימורין · לאשי אלו הקומץ והלבונה · ריח ניחוחי זה נויס לשם קטנים · תשמרו שלא יבא אלא מן המעשר · תשמרו שלא יבא אלא מתרומת הלשכה · תשמרו שיהיו כהנים לוים וישראל עומדים על גבו תשמרו נאמר כאן שמירה ונאמר שמירה להלן מה להלן מבקרו ארבעה ימים קודם שחיטה אף כאן וכו' וכל המדרש כראוי בספרי · ועל דרך האמת ירמוז להם שני ויאמר את קרבני לחמי שלאשי תשמרו ותזהרו שתקריבוהו לי לשמי · ואמרת להם עוד זה האשה אשר תקריבו לה' שיהיה הקרבן המקריב אין במוספי השבת חטאת כאשר כל המוספין מפני שכנסת ישראל בת זוגו והכל שלום והמשפלימן וכן העומר ובחדש הראשון בארבעה עשר יום לחדש פסח לה' שיעשו קרבן הפסח · להזכיר עליו עם שאר קרבנות חג המצות · וקרא ם להזכר שמו כנגד שכבר צוה את דינו ככל חקותיו וככל משפטיו · **ונסכו** יין בקדש הסך נסך שכר · על המזבח יתנסכו נסך שכר יין המשכר פרט ליין מגתו לשון רש"י · ואינו נכון שהרי כבר אמרו יין מגתו לא יביא ואם הביא כשר והנה אינו מתמעט מן הכתו' אבל הוא מצוה מדרבנן לכתחלה · אבל שכר להוציא את המזוג שהוא פסול · אפי' בדיעבד וכך הוא נדרש בספרי · וגם אמרו בקדש הסך נסך שכר לה' שיתנסכו בקדש ובקדש יבלעו · הזכיר הכתוב בתמיד ובראשי חדשים שיעור הסולת במנחה ושיעור היין בנסכים אבל בשבת ובחג ה המצות וחג שבועות ובראש השנה וביום הכפורים ובראשון של חג הסוכות הזכיר שיעור המנחה ולא הזכיר שיעור הנסכים · והטעם בזה כי אע"פ שעם בפרשת הנסכים בא שעורי המנחה והנסכים לפר ולאיל ולכבשים בנדרים ונדבות ובמועדות מדבר מנחה כפולה לכבש התמיד וביום הנפת שתים שני עשרונים היין · וכן בקרבן התודה ובמנחת ולכך הוצרך הכתוב לפרש בכל המועדות שלא תשתנה בהם המנחה כאשר נשתנית בזו · אבל הנסכים לא נשתנו לעולם לכן הזכיר אותם בתחלה בתמיד ולא הזכירם אחרי כן בשבת ויחזור והזכירם בראש חדש להזכיר גם נסכי הפר והאיל ואחרי כן לא הוצרך להזכירם כלל · והזכיר ביום הראשון של סוכו' שיעור המנחה ולא הוצרך עוד להזכיר באותם החג אלא מנחתם ונסכיהם במספרם כמשפט כלו' כמשפטים ביום הראשון הנזכר · וטעם שלשה עשרונים לפר · לכל פר מהם · וכן שלשה

עשרונים לפר האחד לאיל האחד מהם · ולכבש האחד ילמד עלינו באמרו עשרון עשרון ושלא יפרש לשבעת הכבשים · וכן זה לפר האחד לשני הפרים אבל לשנים יקצר הכתוב בדבר המובן כי ידוע שלא יהיו שלשה עשרונים לפר האחד ולא יהיה לשנים כלם ויפרש בכבשי׳ שהם מרובים וכ״ש בפרים ובסוכות שהפרים מרובים יפרש בהם לשלשה עשר פרים הזכיר באחד לחדש השביעי מלבד עלת החדש ומנחתה ולא הזכיר חטאת ר״ח חדש וביום הכפורים הזכיר מלבד חטאת הכפרים ולא הזכיר עלת הכפרים · והטעם כי ביום הכפורים ידוע שהעולה שבה בכאן מלבד העולה שבה שם כי ביום אחד נצטוו ואינם שוים כי שם לא נצטוו ישראל אלא איל אחד לעולה ובכאן צוה לעולה פר ואיל ושבעה כבשים · אם כן דבר ברור הוא שהם מוספין על הנזכרים שם · אבל החטאת שהוא שוה כאן וכאן היה איפשר לטעות בו ולחשוב שהוא החטאת שהוזכר שם כי אין ביום אחד שני חטאות ולכך הזכיר אותו ופירש בו מלבד חטאת הכפרי׳ שאותו חטאת הוא חטאת הכפורים. כלומר חטאת פנימי נשרף מכפר על המקדש מטומאות בני ישראל ומפשעיהם וזו חטאת חיצונה כשאר חטאו׳ הבאים עם המוספין · וכן וביום הבכורים לא הוצרך לומר כי מה שצוה בכאן מלבד מה שנאמר בו בפרשת המועדות מכן שביום ההוא נאמרו שתי הפרשיו׳ ואינן שוות ולא הוצרך לומר שהחטאת מפני שפירש שם והקרבתם על הלחם שהדבר ברור הוא שכל המוזכרין שם באין בגלל הלחם ואינם לו ולא מוספין עליהם אבל בראש חדש השביעי היה במשמע שיהא שנאמר ובראשי חדשיכם וגו׳ יהיה באחד החדשים כולם אבל בחדש השביעי יהיה כל קרבנו הקרבן הזה שחדש בו · ועל כן הוצרך לומ׳ מלבד עלת החדש ומנחתה · ומה שהזכיר כן כבר למדת שכל מה שבא בפרש׳ ובראשי חדשיכם היה נוהג בכל החדשים וגם החטאת. ולא הוצרך לומר מלבד עלת החדש ומנחתה וחטאתה ··

ויאמר משה אל בני ישראל · להפסיק הענין · דברי ר׳ ישמעאל · לפי שעד כאן דבריו של מקום ופרשת נדרים מתחלת בדבורו של משה הוצרך להפסיק הענין טעמו שחזר משה ואמרה פרשה זו לבני ישראל שאם לא כן יש במשמע שלא אמר להם זו אלא בפרש׳ נדרים התחיל דבריו לרש״י · ולא הבינותי זה שכך נאמר וידבר משה אל אהרן ואל בניו ואל כל בני ישראל בסוף פרש׳ אמור ואמר בסוף פרשת המועדות וידבר משה את מועדי ה׳ אל בני ישראל · אבל כפי פשוטו בא הכתוב טעמו כי אע״פ שהפרש׳ הזו בתורת הקרבנות לא ייחד בה אהרן ובניו כאשר הוא בפרשיות הכהנ׳ · אבל אמר אל כל בני ישראל ייחודו בכל אשר צוה ה׳ את משה · כן בדין שבתות המלאכה כן בתמידין ומוספין ובנדרים ובנדבות כי כן נאמר צו את בני ישראל · והטעם מפני שהמצוה לאחר שיהיו בארץ והיא אזהרה לישראל כולם שישמרו במועדם התמידין והמוספין ויקריבו התמידין ה׳ הנדרים והנדבות · ועוד כי עיקר המצוה להיות הימים נזכרים ונעשים לשבות בהם מכל מלאכת עבודה והפרשה הזאת שוה עם פרשת המועדות שבתורת כהנים שם נאמר בתחלתה דבר אל בני ישראל ובסוף וידבר משה אל בני ישראל ככל אשר צוה ה׳ ולא הזכיר מועדי ה׳ בעבור שהוזכרו בכאן בפרש׳ דברי אחרים שאינן במועדי ה׳ כגון תמידי החול ומוספי השבת וראשי חדשי׳ · והמדרש של ר׳ ישמעאל מפני שאין הכתוב צריך טעמו במשה שאמר לבני ישראל ככל אשר צוה אותו השם ואין הדרך בתורה שיאמר כן בכל פרשה ופרשה · ולכך ידרשו כי וידבר משה אל אהרן ואל בניו ואל כל בני ישראל הוזכר אהרן על ידי הכהנים ואת הכהנים על ידי ישראל ואת ישראל זה על ידי זה ·

ובפרשת המועדות עשו מדרשים רבים מלמד שהיה משה אומר להם לישראל הלכות הפסח—

בפסח והלכות עצרת בעצרת והלכות החג בחג׳
בלשון שהוא שומע בם הוא אומר להם שבראש כל
הפרשיות נאמרו בענין אחד ר׳ יוסי הגלילי אומר׳
מועדי ה׳ נאמרו ולא נאמרה שבת בראשי׳ עמהם
בן עזאי אומר מועדי ה׳ נאמרו ולא נאמרה נדרים
עמהם ר׳ אומר מה ת״ל וידבר משה את מועדי ה׳ אל
בני ישראל לפי שלא למדנו אלא על הפסח ועל התמידי׳
שידחו את השבת שנא׳ בהם במועדו ושאר קרבנו׳
צבור לא למדנו ת״ל אלה תעשו לה׳ במועדיכם לבעמ׳
ולקרב עמו׳ לנתי חלבם ולקרב עמהם לא שמענו
וכשהוא אומר וידבר משה את מועדי ה׳ אל בני ישר׳
קבעו להם מועד לכלם ע״כ בת״כ · ואיפשר עוד כי
מדרשו של ר׳ ישמעאל שאמר להפסיק הענין הוא
מדרשו של בן עזאי שאמר מועדי ה׳ נאמרו ולא
נאמרה פרש׳ נדרים עמהם לומר שאין דין המועדו׳
כדין פרש׳ נדרים שנאמרה אל ראשי המטות לומר
שיחיד מומחה מתיר את הנדר וכן ג׳ הדיוטות ·
אבל המועדות צריכין קדוש ב״ד משלשה מומחין
כמו שמפורש בגמ׳ בתרא דרש בן עזאי קרואין
הוק שהמקום מניעם מועדי ה׳ ודרשו ר׳ ישמע׳
מן הכתוב היתר הוא שלא בא אלא להפסיק ענין
המועדות מענין הנדרים שבהם אמרו לבד אחד
ומשמעות דורשין אותה ששנינו · והנכון בעיני כי
אין כוונתם אלא לומר שמשה השלים פרשת המועדות
כאלה תעשו לה׳ במועדיכם ויתחיל וידבר משה אל
ראשי המטות לבני ישראל לאמר זה הדבר אשר צוה
ה׳ הוא באיפשר שיחזור הכתוב למעלה עוד שדבר
משה אל ראשי המטות זה הדבר אשר צוה ה׳
בתחילין ומוסיפין הנדרים ולא יקום אל ראשי
נדרים לפניו על פרשת הנדרים לפי׳ הפסיק וסיים
בפרשה של מועדות ויאמר משה אל בני ישראל וגו׳
והתחיל בפרשת הנדרים שדבר משה אל ראשי
המטות זה הדבר אשר צוה ה׳ וזהו האמת שכך
פירושו להפסיק הענין במקומות רבים בספרא
ובספרי · וכבר הזכיר רש״י מה שאמרו שם בספרי

הכתוב ולמה נאמר להפסיק הענין דברי ר׳ ישמעאל
שהם קורא את הכתוב כל זכר בטף וכל אשה יודעת
איש למשכב זכר · וכל הטף בנשים אינו יודע בכ״י
זה ענין הכתוב ידבר לבד ש״א הכתוב להפסיק הענין
דברי ר׳ ישמעאל · וכן במקומות אחרים בת״כ ·

סדר וידבר משה

אל ראשי המטות

לא הקדים הכתוב לומר בכאן וידבר ה׳ אל משה
לאמר דבר אל ראשי המטות ואמרת אליהם זה ה׳
הדבר אשר צוה ה׳ כמו בפרש׳ שחוטי חוץ ובשאר
פרשיות אבל הוזכר זה בסוף הפרשה שאמר אלה
החוקים אשר צוה ה׳ את משה ובפרשת ויהי ביום
השמיני נאמר ויאמר משה זה הדבר אשר צוה ה׳
תעשו ולא הוזכר הצווי כלל וכן בפרש׳ המן ויאמר
משה זה הדבר אשר צוה ה׳ מלא העומר וגו׳ וראשי
המטות לבני ישראל הם נשיאי הדגלים שהעמידו
אותם המטות על דגליהם אחר שמת נחשון בן
עמינדב ואחרים ואיפשר שהיו הנזכרים בפרשת
הנחלה אלה שמות האנשים אשר ינחלו לכם את
הארץ או שהיו אחרים כי שם ידבר הכתוב על העתיד
כי בעת חלק הארץ יהיו הנזכרים חיים ויעמדו
עליהם · וטעם וידבר משה אל ראשי המטות
כי אין צריך לומר לכל ישראל שהאב והבעל יכולין
להפר נדרי עינוי נפש · ואולי צריך להעלים אלה
החוקים מהם שלא יקלו קלות ראש בנדרים אבל
לחכמי ישראל ראשיהם שבטיהם שיורו המשפט ·
וירמוז עוד למדרש רבותינו כי לראשי המטות יש
וגם בנדרים יותר משאר העם שיחיד מומחה
מתיר את הנדר · והנה היתר נדרים לא נתפרש
בתורה אבל הוא הלכה למשה מסיני ותלאו הכתו׳
בחוט השערה כמו שאמרו היתר נדרים פורחין
באויר ואין להם על מה שיסמוכו אלא שר״י מן

לו הכתוב לא יחל דברו שלא אמר לא יעבור על דברו
אבל טעם שלא יחל דברו שלא יעשה בנדר חלול
כי נדרו לגבו׳ וימצאו לו פתח ונחם עליו והם יתחלו
לו אינו מחלל אותו · והטעם בזה כאשר אמרתי
שעשה איסור הנדר והשבועה בשתי האזהרות שלא
יאמרו אלא לראויים להם ויקיימם כראוי · ובאה
הפרשה הזאת בכאן מפני שהזכיר נדרי גבוה לבד
מנדריכם ונדבותיכם לעולותיכם ולמנחותיכם—
ולנסכיכם ולשלמיכם אמר עוד מלבד אלה הנדרים
הנזכרים יש עוד נדרי הדיוט · ובכל היוצא מפיו
שחייב לקיים ולעשות כל איסר אשר אסר על
נפשו ובכולן לא יחל דברו אבל אחרים מוחלין לו

ידור נדר האומר הרי עלי קונם שלא
אוכל או שלא אעשה דבר

טעם יכול אפי׳ שיאכל נבלה קורא אני ככל היוצא
מפיו ת״ל לאסור איסר · לאסור את המותר ולא
להתיר את האיסור לשון רש״י ולשון ספרי אינו כן
אלא שם על לאסור איסר יכול אפי׳ נשבע לאכול
נבלות וטרפות שקצים ורמשים קורא אני עליו
ככל היוצא מפיו ת״ל לאסור איסר על נפשו לאסו׳
את המותר ולא להתיר את האיסור הוזכרו הדבר
הזה בשבועות והדבר הפשוט לנדרים · ולפי דעתי
שלא נזכר שספרי אמרו בנדרים דהוא אוסר חפצא
עליו ולפיכך אינן חלין על דבר שאינם ממש כגון
נדר על שלא אדבר עמך או שלא אלך או שלא
אישן וכיוצא בהן וכיון שהדבר כן נראין הדברים
שאפי׳ בדבר הרשות שאומר נדר על שאוכל היום
או שאוכל ככר זו אינו נדר שאין הדבר חל על—
החפץ כלל אלא עליו שיעשה ולא הוזכרו נדרים
בענין קיום ועשה כלל ואל תשיבני נדרי גבוה הרי
עלי עולה הרי עלי שלמי׳ שאמירתו לגבוה כמסירתו
בה נכסיו כמסירתו להדיוט או שהוא מקנה בנדרי
הקדש מפני שיש בהן חפץ נאסר להדיוט ונתפס
לגבוה לבעלים ולפי משנה ראשונה חל חיוב
הנדר על נכסיו אבל בנדרי בטוי אינן לפי שאין

שם חפץ כלל לא בתחלה ולא בסוף וכן לאסור את
המותר ולא להתיר את האיסור · אין ראוי להזכרו
בנדרים לפי שהם חלים על דבר מצוה כדבר הרשו׳
והאומר בנדר שאינו עושה סוכה שאינו מניח תפלין
אסור ואע״פ שעובר על מצות עשה · וכן המדיר
אשתו מתשמיש המטה אסור אע״פ שמבטל מצות
לא תעשה וכן הן חלין בקיום לא תעשה כגון שנדר
שלא לאכול נבלה מפני שעמו יש נדר בתוך נדר
וכו׳ נמצא שהנדר חל לאסור את האיסור ולהתיר
לעצמו שלא יעשה מה שהוא אסור לו לעבור עליו
אלא שאינן חלין לעבור בהם על לא תעשה— ·
אבל השבועות אינן כלל לא לאסור את המותר
אינן מוקפות בדבר מצוה כלל לא בבטול מצות לא
תעשה ולא בקיומו ולא בבטול מצות עשה כגון
שבועה שלא יעשה סוכה ושלא אניח תפלין ואפי׳
בקיום מצות עשה אינן חלות שאם נשבע לקיים
את המצוה ולא קיים אינו מתחייב בה משום—
שבועה לא מלקות ולא קרבן אע״ג דשרי ליה לזרוזי
נפשיה דכתיב נשבעתי ואקיימה לשמור משפטי
צדקך ומפני כן בשבועות בלבד הוא נדרש לאסור
איסר על עצמו והלכות גדולות הן הבקי ימצאם
במקומותם ·· וטעם ידור נדר לה׳ · אינו
כמו אשר נשבע לה׳ כי הוא כמו וישבע לו שנשבע
בו לנדרו · אבל השבועה יאמר ובשמו תשבע
ואשבעך בה׳ כאשר נשבעתי לך בה׳ אלהי ישראל
לאמר כי שלמה בנך ימלוך אחרי וגו׳ · השבועה היא
בשם היא אבל הנדר לא יאמר ידור בה׳ אלא לה׳ והנדר
רמזו החכמים טעם הדבר בספרי אמרו מה הפרש
יש בין נדרים לשבועות בנדרים כנודר בחיי המלך
בשבועות כנשבע במלך עצמו ואע״פ שאין ראיה
לדבר זכר לדבר חי ה׳ וחי נפשך אם אעזבך והסוד
כי השבועה מלשון שבעה והנה עמודיה שבעה
והנדר בתשובה ראשית דרכו קדם מפעליו ע״כ
שהנדרים על גבי הרק עושים · ולפי חלים על דבר
מצוה כדבר הרשות והנה כל נדר לה׳ וכל השבועה בו

ואשה כי תדור נדר וגו׳ ושמע אביה וגו׳ רצה הכתוב להזכיר האיסור תחלה
להגיד כי גם הנערה בלאו שנזכר בלא יחל דבר
ועל כן אם קיים לה אביה הם נדרה · אבל אם
הניא אותה לא יקום ויאמר וה׳ יסלח לה כי הניא
אביה אותה להגיד שלא יסלח לה רק כאשר תעשה
אחרי הנאת האב לא מתחלה אם עברה על הנדר
ואמר הניא אותה כמו שאמר דמינו ניזו ואינו עוקר
הנדר מעקרו ·· ואם היו תהיה לאיש
ונדריה עליה על דעת רז״ל יאמר ואם היה תהיה
לאיש האשה הזאת אשר אסרה איסר בבית אביה
בנעוריה ונדריה עליה שלא שמע בהן אביה ולא
הופרו ולא הוקמו ושמע גם אישה בהן והפר את
נדריה · גם הוא ישתתף עם האב בהפרת נדרים
וטעם היו תהיה לאיש שתהיה לאיש בבית אביה ולא
באה ט׳ שנה והיא ארוסה שגם היא יקראנה הכתוב
אשת רעהו ולא ראו רז״ל לפרש שיפר הבעל לבדו
לאשת הנשואה הנדרים שהאשה עודנה בבית אביה אל
בית בעלה מן הכתוב שא״כ מה צריך שיאמר ויאמר
ואם בית אישה נדרה בקודמין הוא מפר נדרים
שבמעה לא כי שכן והקבלה תכריע ·· כל
נדר וכל שבועת איסר לענות נפש וגו׳ לפי שאמר
שהבעל מפר יכול כל נדרים במשמע ת״ל לענות
נפש אינו מפר אלא נדרי ענוי נפש בלבד והם
המפורשים במסכת נדרים לרש״י · ובלשון הנדה
דבר הרב כי הבעל מפר ענוי נפש והם כמפורות
העולם אסורין עלי ואפי׳ נדרה שלא תטעום אחד
מכל המינין ומפר גם כן דברים שבינו לבינה אע״פ
שאין בהם ענוי נפש כגון שלא אכחול ושלא אפקס
ושלא אשמש מטתו והם שאין בהם בין איש לאשתו
כדמפרש בפ׳ אחרון בנדרים וכן הדין כאב עצמו
דתניא בספרי אין לי אלא בעל שאין מפר אלא
נדרים שבינו לבינה ונדרים שיש בהם ענוי נפש
האב מנין הרי אתה דן וכו׳ עד לא זכיתי לדון ת״ל
אלה החוקים אשר צוה ה׳ את משה בין איש לאשתו

מן האב לבת · על כרחך יהא מקיש את האב
לבעל מה הבעל אינו מפר אלא דברים שבינו ל
לבינה ונדרים שיש בהם ענוי נפש אף האב אינו
מפר אלא דברים שבינו לבינה ונדרים שיש בהן
ענוי נפש וכך היא שיטה בנדרים ירושלמי ·

ונשא את עונה הוא מוכנס תחתיו ·
למדנו שהגורם תקלה לחבירו הוא
נכנס תחתיו לכל עונשין לרש״י מספרי · ונראה
שהאשה הזאת שוגגת או מוטעת כי הכתוב
ידבר בבעל ששמע ואין האשה יודעת כי ואחר
זמן הפר ואמר לה שהוא יום שמעו ולמדנו הכתוב
שם דברים שהבעל מפר שכן כ״ש הוא נדר ויחל
דברו ושהיא פטורה אין כאן מעשה הנערה
כלל · אבל אם היתה האשה יודעת שלא הפר יום
שמעו ובקיאה בדין הזה הנה היא חייבת ונשא
הבעל אינו נושא התקלה אבל עונשו כמי שיכול
למחות ולא מיחה והוזכר הכתוב זה בבעל והוא הדין
אבל דבר הכתוב בהווה כי האב ישתמר מזה לאהבת
בתו והבעל ישנא אותה ויחשוב לתת עלה אשם
ול׳ הדברים כן · ונשא את עונה כי היא ברשותו אם
כן ענין הכתוב יהיה במכריח אותה לעבור מה
שאסרה על נפשה ואינו נכון · נקום
נקמת בני ישראל מאת המדינים אחר תאסף אל
עמיך גזר על משה שלא לעבור את הירדן אבל
מעבר הירדן עד״ה כל מלחמת ישראל נגד שני מלכי
האמורי הגדולים וחלק את ארצם בנחלה והוצ־
הראוי שיעשה הנקמה בשולחי הקסם · ואין על
יהושע רק מלחמת הארץ ועוד שחלק לב״ג וח״מ כבר
שירשה וישבה בה כי זוה נקם וזה טעם אחר
תאסף כי עמך ומשה אחז כבר לנקום שהתחיל
בם גם ועלו למדבר ונעשו מסות מלחמה זו ואין
ראוי שילך לשם שהוא כהן גדול · וישלח
אותם משה ב״ף לשבט · לא שלח שם כל עם הצבא
ואע״פ שהיו המדינים עם רבן וקעדים בשורה
גדולה והטעם כי הכבשים בבמות מדין היו רבים

ואין לאויים בנקמתו ה׳ על כן בחרו אנשים צדיקי׳
וידועים לשבטיהם · והנה משה לא צוה אותם מה
יעשו רק צוה להם לתת נקמת ה׳ מדין ויחשב כי
בלא ישאירו בהם שריד ופליט כנקמת עמלק או
כנקמת שבעה עממין וכשראה שהשאירו הנשי׳
והטף והבהמה קצף על הנשים היודעות משכב
זכר כי ראוי לפקודי החיל להרגן תחלת כל דבר
גם לנקמה גם לדין תורה ·· ואת הבהמה
תהרוגו · ומן שראה שעשה חפץ בשלל חמל על
הטף בנשים ועל השלל ויתכן עוד שנאמר כי מנהג
נצחון גדול לא הקדישו ונקום נקמת בני ישראל
וע״כ שם אנשים מעטים להכות בצבאי הצבאות וכל
עם טוב להפיל וכל מעשה מיים לנחתם וכל רחקים
טובה להכחיב כמנהג השוללים ולא צוה להם דבר
רק להנקם כאשר תמצא ידם והנה אשר
במלחמות כבן מדין ומלכיהם ועריהם בנים ועל
כן קצף על הנשים היודעות משכב זכר לא על
דבר אחר ועוד בטף הזכרים לנקמה והנה קצף
על פקודי החיל ולא כתב לפנחס כי השם נתן לו
את בריתו שלום · ומצא בסיפרי אמר לו פנחס
כשם שפקדתנו כן עשינו ולא ידעתי מהו שנאמ
פקד אותם דבר בכתבו ועוד פקד אותם ועשו הייך
יכ׳ עם ואם פקד אותם תחלה שיעבור פנחס על
מעשה כמו שאול אבד מלכות על זה · אבל הענין
היה כמו שאמרתי שפקדם לתת נקמת ה׳ במדין
ואמר פנחס נקמה גדולה עשינו בהם · ואפשר
לפרש שיאמר לו כשם שפקדתנו בדבר שיש בדין
התורה כי תצור אל עיר וגו׳ כך עשינו בהם ומשה
קצף על הנשים הבזויות בעצת בלעם היו לבני
ישראל בדבר בלעם והוסיף כל זכר בטף בעבור
הנקמה ·· אתם ושביכם · שיטהרו
השבי בגדיהם המגעם בחלל וכל בגד וכל כלי
עור אשר להם כי אין ישראל שלא יטמאו את הטעם
בבגדיהם ובכליהם ·· **כל הורג** נפש
וכל נוגע בחלל
רמ״ן

אומר בהורג בכלי המקבל טומאה הכתוב מדבר
ולמדך הכתוב שהכלי מטמא אדם כחרב כי המת
כלו נוגע במת עצמו יכול אפי׳ זרק בו חץ והרגו
ת״ל וכל נוגע בחלל הקיש הורג לנוגע מה נוגע
ע״י חיבור אף הורג ע״י חיבור לרשי · ולא נתבאר
דבריו אבל שאם הרגו בכלי המקבל טומאה של
כלי שטף אין האדם מטמא טומאת שבעה ולא
צריך הזאה לפי שהכלי אב לטומאה והאדם ראשון
ואם בכלי ברזל כבר למדנו מחרב שהוא כחלל
להטמא טומאת שבעה ואם סבר הרב שטוען שנוגע
בכלי בשעה שהוא מחובר במת יטמא אותו כמת
עצמו טומאת בחיבורין מדרבנן היא כאיסורי
כלים במת כמו שמפורש במס׳ נזירות בפ׳ ג׳ מינין
ולשון בספרי כך הוא · ר׳ מאיר אומר בהורג
בכלי המקבל טומאה הכתוב מדבר שמטמא
בהסט או אפי׳ זרק בו חץ והרגו ת״ל וכו׳ ופירוש
שבא רבי ללמוד מכאן שהמת מטמא במשא ואם
הרגו במקל יד ובדומה אפילו בגזל ונשאו בהם
בשעה שמת מטמא אותו במשא טומאת ז׳ · ולא
נתכוון בכלי המקבל טומאה לכלי קבל שא׳ בכלי
שהאדם מקבל בו טומאה מן המת עצמו כגון
המשא · וכיוצא דברית התם מנין שמטמא בהסט
אמרת קו׳ ומה נבלה קלה הרי היא מטמאה בהסט
מת חמור לא כל שכן שיטמא בהסט · אי מה להלן
טומאת ערב אף כאן טומאת ערב אמרו הסטו
כמגעו מקום שמגעו טומאת ז׳ הסטו טומאת ז׳
מקום שמגעו טומאת ערב הסטו טומאת ערב ·
ר׳ מאיר אומ׳ וכו׳ · ומכאן יתברר פירוש שהיה
לעולם שאמרו הבא לך משא המת מן הקו׳ ואפי׳
לטומאת ז׳ דלית לה דין והבאו ר׳ מאיר מן הכתו׳
דאית ליה דין ולא אתי בקו׳ כבר קמ״ל בפ׳ מכר הרגל

תעבירו באש וטהר׳ אין הכתו׳ שהנגע
במת או בנבלה נטהר באש
שאין טהרת הכלי אלא במים ולפי הוכרכו רז״ל
לפרש שזו הטהרה להגעלה מאיסורי המלחמות

שבלועין בהן הקדשים וזה אמת בלא ספק ··

וכל אשר לא יבא באש · כל דבר שאין תשמישו על ידי האור כגון כוסות וצלוחיות והקערות שתשמישן בצונן ולא בלעו איסור תעבירו במים מטבילן ודיו לרש״י · ואיפו כגון בשעה שאין לשון תעבירו טבילה · כי היה אומר תבאו במים שהוא לשון הטבלה כמו במים יובא וטמא עד הערב וטהר · ועוד שאין הכלים שתשמישן בצונן צריכין הכשר מן האיסור שבהן מלבד הטבילה הזו ואיך לא יזכיר הכשרם כאשר עשה בכלים באש וכשאמרו רז״ל טבילה זו לא הוצרכה המקרא הזה אלא דרשו אך במי נדה יתחטא · מים שהנדה טובלת בהם אבל פי׳ תעבירו במים לגעלם ולשפשף אותם במים יפה עד שתסור חלודה שנדבקה בהם מן האיסור שנשתמשו בהם · שזהו הכשרם מן האיסור · ויאמר הכתוב דבר שתשמישו באש תעבירו באש · כלומר שהיה התשמיש בו באיסורן אם תשמישו באור ממש כגון השפוד והאסכלא וגם הכסף והזהב מלבנן באור · ואם על ידי המים כגון הכלים והקערות מגעילן בחמין · וכל אשר נשתמשו בו באש אלא בצונן תדיחו אותו במים עד שיתמרק וישטף וכך אמרו רז״ל מדיחן ומטבילן והן טהורין ולשון ספרי תעבירו באש כגון הסכינים מפני פגימות שבהן · וכל אשר לא יבא באש כגון הכוסות תעבירו במים מפני פגימות שבהן ולא הוצרך הכתוב לאור ולהזכיר הטבילה שכבר הזכיר אותה אך במי נדה יתחטא · ואחרי פליטת האיסור כלם שוין בדין הטבילה ולא יתקדר עד ענין שהטבילה היא מלבד הגעלה והמקרא הזכירה עמו אותה · וכן אמרו מתכות אותו בחנות הגוי אלא אחר הפרש והצריכו אותה לטבילה בכלי מתכות בלבד מפני שיש בהן כלים שתשמישן באור ובכלי ראשון ובכלי שני ובצונן וזה צריך תלמוד · והזהיר אותם עתה בהגעלת כלי מדין מאיסורי הגוים ולא אמר להם זה מתחלה בכלי סיחון ועוג שלקחו גם כן שללם

כמו שאמר רק הבהמה בזזנו לנו ושלל הערים אשר לכדנו · והטעם כי סיחון ועוג מלכי האמורי הם וארצם מנחלת ישראל היא · והותר להם כל שלל אשר האמורים לכתו׳ ובתי׳ מלא׳ כל טוב אשר לא מלאת ואמרו רז״ל קדלי דחזירי אשתרי להו אבל מדין לא היה שלהם ולא לקחו את ארצם רק שלל נכסיהם הרבה אותם ולקחו שללם ולכן נצרכו האיסור בכליהם · וכן בדין הטומאה שנגעו הזקיקם עתה ואתם חנו מחוץ למחנה שבעת ימים ובעניין כי במלחמת סיחון ועוג היו כל ישראל טמאים · וטומאה הותרה בצבור · ועל הפשט הזהירם עתה ואתם חנו מחוץ למחנה שבעת ימים והתחטאו כדי שלא יטמאו את העם אבל שם כלם היו שוים בדבר ··

והרמות מכס לה׳ ובזה המכס מפני שהיה השלל הזה מנחלת ה׳ בארץ לא להם · אבל בארץ סיחון ועוג לא נתנו לכהנים וללוים מכס כלום אלא הוזכרו מהם בנח׳ וחלק לא יהיה לך בתוכם אני חלקך ·· וטעם ויעש משה ואלעזר הכהן · ולא הזכיר הנשיאים כי במדע שיעשו משה ואלעזר מפני שהוא השליט עליהם · אבל בענין הפקודים אמר אלה הפקודים אשר פקד משה ואהרן ונשיאי העדה · ואולי הטעם בכאן כי הנשים עם שיהיו שם אבות העדה בעבור שהוא דבר שבממון ולא יחשדו את אלעזר בלקח יותר מן המעשר והמעשה רשות בהם וגם אמרו חכמים לא כי מלאך ה׳ הוא ואין צריך להיותם שם ·

ותהי המחצה חלק היוצאים בצבא · הוצרך הכתוב לפרט הזה שיאמר מספר המחצה ובמה המכס להודיע כי מן היום שלקחו המלקוח הזה עד שמנו אותו וחלקו אותו והפרישו ממנו המכס ונתנוהו לאלעזר הכהן מכל המקנה הגדול הזה לא מת אחד וכן במחצת העדה ללוים · וזה נס ·· וטעם עבדיך נשאו את ראש אנשי המלחמה אשר בידינו למען הנה השם עשה תשועה גדולה על ידינו שלא מת אחד מכל אנשי הצבא

אשר בידנו ולא הותר בחרב שיפקד ממנו אחד ולפי
אנחנו חייבים להקריב את קרבן ה' הממשל אותנו
לתת לפניו כופר נפשותינו   אשר פדה ממות
ובמלחמה מידי חרב. ורז"ל דרשו ולא נפקד ממנו
איש לדבר עבירה לומר שהיו בכל עת צדיקים ולא
נפקד איש מאתנו אשר בצבא אל מקום אחר
לעבור עבירה ואמ' להם משה אם כן קרבן זה למה.
אמרו לו לכפר על נפשותינו מהרהור הלב..
ויביאו אותו אל אהל מועד זכרון לבני ישראל. ירא'
מזה שעשו מהם כלי שרת ומשכנום לעבור לזכרון
לכל בני ישראל שיעשו בהם עבודת ה' לדורות שאם
באו הכלים האלה לאוצר בית השם היה ראוי שיאמ'
זכרון להם לפני ה' כי בני ישראל יכלו כל העם.
והזכרון בדבר היה הוא..

ויבאו בני גד ובני ראובן. הקדים הכתו' בני
ראובן בפסוק הראשון והמקנה רב היה לבני ראובן
ולבני גד כמשפטו כי הוא הבכור ובן הגבירה. וכן
בשאר הכתו' המעשה הזה יאמ' ולראובני ולגדי
נתתי אבל בכל הפרשה הזו יקדים בני גד כי הם
נתנו העצה הזו והם היו המדברים תחלה למשה
בנחלה הזאת והם היו גבורים יותר מבני ראובן
כמו שנא' וטרף זרוע אף קדקד ולפי' לא היו יראי'
לשבת לבדם בארץ הזאת מפני יושבי הארץ והנה
משה חשד אותם כי יאמרו כן מפני פחד אנשי ארץ
כנען שאמרו בהם המרגלים לא נוכל לעלות אל
העם כי חזק הוא ממנו. ולכן אמר להם שאינם
בוטחים בה' כאבותם ויסף עוד להעניש בהם
להניחם במדבר ולכרעו אותה הגזרה שנגזרה מהם
אבל בעבור הגעם למלחמה והיה מהירים
וראשונים לפני העם באיום ה' כי לחמו הם..
כי באה נחלתנו אינו כבר קבלנוה בעבר המזרחי
לרש"י. ואינו הגון שידברו כן לפני משה כבר
קבלנוה כי אינם יודעים אבל כדעתי הדבר תלוי ולא
קבלוה עד שיתננה הוא להם. אבל כך אמרו כי לא
תנחילנו א"כ לגמרי נחלתנו בארץ הטובה שלהם

כי באה אלינו הנחלה הראויה לנו שהיא ארץ המקנה
ולנו המקנה יותר משאר השבטי' והיא דרך בקשה
לא דרך מריבה.   או שיאמרו כי לא ננחל אתם
כי אפי' אם לא תחפוץ לתת לנו עתה את הארץ לא
הזאת נעבור עמהם אנו וכל אשר לנו. אבל לא
ננחל אתם כי נשוב אל הארץ הזאת שהיא נחלתינו
הראויה לנו ושאנחנו חפצים בה ואין שאר השבטי'
חפצים בה כלל..   וטעם אם יעברו בני
גד ובני ראובן אתכם את הירדן ונתתם להם את
ארץ הגלעד כי עתה לא מסר להם משה כל ארץ
סיחון ועוג רק קצת ערים בארץ גלעד שהוא מ'
מקום המקנה והם עטרות ודיבון והנזכרים כאן
שבנו בהן מבצרים לשבת בם טפם ומקניהם..
ושאר הארץ השאיר הפקר. ולכך צוה ליהושע
והנשיאים אם יעברו אתכם תתנו להם כל הארץ ל'
אחוזת עולם. ואם לא ירצו לעבור אתכם תקחו
מהם כל הארץ הזאת ותגרשו משם נשיהם וטפם
ותתנו להם אחוזה הראויה להם בארץ כנען שיכבשו
אותה להם כאשר יעברו שם. ור"ל אומר ואם לא
יעברו בדעת תשבום עמהם בגלל כרחם ויאחזו
שם בתוככם..

ויענו בני גד ובני ראובן ל'
לאמ' כאשר נעבור חלוצים. אמרו לו אין
אדונינו צריך לצוות עלינו בתנאי כפול אנחנו
לעבדיך לעמוד על מה שאדני מצוה כי הם דברי
השם ולא נעמוד על מצותך וזה טעם את אשר ד'
דבר ה'. כי מתחלה אמרו כאשר אדוני מצוה..
ולחצי שבט מנשה בן יוסף. מתחלה לא באו לפניו
שבט מנשה. אבל כאשר חלק הארץ לבני השבטי'
ראה שהיא ארץ גדולה יותר מן הראוי להם ובקש
מי שירצה להתנחל עמהם והיו אנשי משבט מנשה
שרצו בה אולי אנשי מקנה היו ונתן להם חלקם.
וטעם ולחצי. חלק מהם. וכן אז יחלק העם לחצי
חצי העם היה אחרי תבני בן גינת והחצי אחרי ע'
עמרי.   והענין כי בני מנשה היו ח' בתי אבות
כתו' בפרש' הפקודי' ומשפחת המכירי ומשפחת

הגלעדי ירשו בארץ הזאת כי היו אנשי חיל ולכן
אותה לעצמם ונתן להם חלק יב מקום ושם המשפח'
עברו את הירדן דכתיב ביהושע ויהי לבני מנשה
הנותרי' למשפחותם לבני אביעזר ולבני חלק ולבני
אשריאל ולבני שכם ולבני חפר ולבני שמידע וזהו מה
שכתוב שם ויפלו חבלי מנשה עשרה לבד מארץ
הגלעד והבשן אשר מעבר לירדן · והטעם כי עשו
מן הארץ השבעה חלקים שוים להשבעת המטות ולא
יכלו לתת למטה מנשה הנותרי' חלק שלם ולא חצי
חלק כי רובם נשארו והנה עשו מהשבט כלו חלקי'
ומצאו כי עשירי' השבט לבד נחלו בארץ הבשן ועשר
ידות נשארו ונתנו לו מחלק שבט שלם עשר' חבלי'
והא' נשאר ואולי בעבור היות שתי המשפחו' האלה
המכרי והגלעדי המועטות בשבט רצו להפרד מן
השבטים כדי שתהיה להם נחלה רבה מהשם לכבוד
באחרים וכמו שנא' כי הוא היה איש מלחמה ויהי לו
הגלעד והבשן על כן הזכיר בשבט הזה חבלים ולא
הזכיר בשאר השבטים כך נרא' לי פי' הכתו' הזה
ע"ד הפשט · והנה לא הזכיר משה בתורה שיחלק
בשמם הארץ הזאת ויתן לכל אחד משני השבטים
האלה חלקו בפני עצמו · אבל אמר שנתן להם ולחצי
שבט המנשי ממלכות שני המלכים האלה · ובמשנה
תור' פי' שנתן לחצי שבט מנשה חלק בפני עצמו כל
חבל הארגוב לכל הבשן והנה הנה בתורה שלא רצה
להזכיר בה חלוקות השבטים כאשר לא הזכיר גם
חלוקת שאר השבטים · אבל בס' יהושע אמר באו'
פי' משה חלק להם דכתי' ויתן משה לבני ראובן
למשפחותם ויהי להם הגבול וגו' וכתי' ויתן משה למטה
בני גד למשפחותם ויהי להם הגבול וגו' · ויתן משה
לחצי שבט מנשה למשפחותם ויהי גבולם וגו' ··

ואת נבו ואת בעל מעון מוסבות שם · נבו
ובעל מעון שמות ע"ז הם שהאמוריים
קורין עריהם ע"ש ע"ז שלהם ובני ראובן הסבו שמות
לשמות אחרים · וזהו מוסבות שם נבו ובעל מעון
מוסבות לשם אחר לרש"י · והכתוב אמר ויקראו
בשמות את שמות הערים אשר בנו · על כלם
ירמוז לא על נבו ועל בעל מעון בלבד · ועוד מה
טעם שיזכיר אותם הכתו' בשם הע"ז שלהם ויאמ' כי
בני ראובן בנו אותם והסבו שמם ולא יזכיר הש"ם
הטוב המוסב להן · ומצינו הכתו' לעולם בערים
הנלכדו להזכיר השם האחרון ויקראו ללשם דן כשם
דן אביהם · ויקרא אתהן חות יאיר · ויקרא לה נבח
בשמו · כי בכל המוסבות שם יזכירם · ושם חברון
לפנים קרית ארבע · ושם דביר לפנים קרית ספר ·
והקרוב אלי כי אלו השמות היו שמו' הערי' בני מואב
וסיחון כבש כל הערים האלה ממלך מואב הראשו'
כי כן כתו' בחשבון ודיבון ומידבא כמו שאמ' ונירם
אבד חשבון וגו' והיראה מדברי יפתח שאמ' בשבת
ישראל בחשבון ובבנותיה ובערער ובבנותיה ובכל
הערים אשר על ידי ארנון והיא ערוער שלקחו
מיד סיחון · והנה כאשר הגלה הגלת פלאסר
לראובני ולגדי חזרו מואב וישבו בארצם ובעריהם
כי מצאנו בספר ירמיהו כאשר החריב נבוכדנצר
את מואב שלבד מהם כל הערים האלה והזכיר
בשמות חשבון ואלעלה וקריתים ודיבון ונבו ויעזר
וערוער ובעל מעון שקראו בית מעון ובית גמול
שקראו גמרים · והנה והרי הם כלם למואב · וכן
בישעיהו כשספר שנחריב מואב הזכירו שם רובם
של ערים האלו · כי לראובני ולגדי הגלה התחלה ·
ואחר כך שטף עמון ומואב · ולכן נראה כי פירוש
מוסבות שם שאלו הערים כלם המוסבות שם
שהסבו האמורי' את שמם כאשר לכדו אותם · וזה
היה שמם הראשון כשהיו של מואב · ובני ראובן
וגד שוב קראו אותם בשמות כאשר בנו אותן ·
ולא אמר הכתו' ויקראו שמות לערים אשר בנו או
ויקראו בשמות את הערים · אבל אמר ויקראו
בשמות את שמות הערים אשר בנו כי קראו להן
בשמות את השמות הראשונו' אשר היו להן מתחלה
כי רצו להזכירם בשם הידוע להם מאז או להודיע
את מואב · או כאשר הזכרנו שהיו האמורי' קורין

עריה על שם עיר שלהם · אבל לא ראיתי שהושע
שהסב שמות הערים אשר לקח · וטעם ואת
שבמה · שבנו את שבמה ואינה מן הסבות שם ··
ויאיר בן מנשה הלך · היה זה מן המתיחסים
על משפחת אמו בעבור שלקח אחוזתו
עמהם כי בדברי הימים מפורש שהוא בן חצרון בן
פרץ בן יהודה ואמו בת מכיר בן מנשה דכתיב ו
ואחר בא חצרון אל בת מכיר אבי גלעד והוא לקחה
והוא בן ששים שנה ותלד לו את שגוב ושגוב הוליד
את יאיר ויהי לו עשרים ושלש ערים בארץ הגלעד
וכתי' ויקח גשור וארם את חוות יאיר מאתם את קנת
ואת בנותיה ששים עיר כל אלה בני מכיר אבי גלעד
ומזה נראה שהיה נבח הערבי קנת ובנותיה בני יאיר
ולכן יקראו גם הם חוות יאיר ·· וטעם ויתן
משה את הגלעד למכיר בן מנשה · למשפחתו כי
כבשו לבדו וכן ולמכיר נתתי את הגלעד ולמכירי
כי כשבט היות נכבד וראש לכל זרעו יקראו כלו
בשמו · כי כן יאמרו הכתובים בראשי השבטים
בנחלתם סביבה לאפרים ונפשה למנשה וכן למנשה
היתה ארץ תפוח וגו' ושאמר הכתוב בס' יהושע
ויהי הגורל למטה מנשה כי הוא בכור יוסף ל
למכיר בכור מנשה אבי הגלעד · כי הוא היה איש
מלחמה ויהי לו הגלעד והבשן גם כן על כבשו שהיו
אנשי מלחמה כי הם הלכו נלחמו ולכדוה ולכן נתן
להם משה חלק גדול מהם ואולי היה עדיין מכיר קיים
ולא עבורה עליו גזירת המדבר לפי שלא היה מפקודי
משה ואהרן שהיה לו יותר מששים שנה והאריך
שנים כדורות הראשונים ·· **ויקרא** לה
נבח · לא מפיק הא וראיתי בה ולו
של ר' משה הדרשן לפי שלא נתקיים לה שם זה לפי
הוא רפה שמשמעו מדרשו כמו לא ותמה אני מה
ידרוש שתי תיבות הדומות לו · ויאמר לה בועז
לבנות לה בית לרש"י · והיה הכבד אומר בלם לתרק
להלכות ולהגדות ואם טעמיהם זו שאמרו במדרש
רות ואנכי לא אהיה כאחת שפחותיך · אמר לה חס
ושלש אין אחת מן האמהות אלא מן האימהות ·
ורכותה ונבח הדרו לבור את קנת מלמד שלא עמד
לו אותו שם ורכותה · וקרא לה נבח מלמד שלא עמד
לו אותו שם ורכותה ויאמר לי לבנות לה בית בארץ
שנער מלמד שאין לשקר השוטה ע"כ באגדה · וכן
בגמ' בית סנהדרין אמרו זו חנופה וגסות הרוח
שירדו לבבל לבבל גסות ואשתרבב אשתרבב
לשנער דיק נמי דכתי' לבנות לה בית בשנער והוא מגד'
מן הימני הוא שלא עמד לה הקנת בארץ שנער ··

סדר אלה מסעי

אחרי נקמת מדין שא"ל הקב"ה למשה אחר תאסף
אל עמך ואחרי שחלק ארץ סיחון ועוג ובנו הערי'
המוכרות כתב לו דעת הב"ה המסעות ונתכון בזה ל
להודיע חסדיו של הקב"ה עמהם שאע"פ שגזר עליה'
לנוע ולהתעות במדבר לא תחשוב שהיו נעים ו
ומטולטלים ממקום למקום תמיד ולא תהיה להם
מנוחה · אבל בכל הזמן הגדול לא הלכו אלא ארבעי'
ושתים מסעות כיון שכתב רש"י מדברי רב משה
הדרשן והוסי' הרב במורה הנבוכי' תועלת בידיעת
אלו הערך לזכור המסעות גדול מאד כי הנסים ו
והאותות הנעשות הם אמיתיות לכל רואיהם אך
בעתיד יהיו דברים שמועה ויכזיבם השומע ומאותו
הערך ונפלאותיו הם תמיות עמידת ישראל במדב'
ארבעים שנה ומציאת המן בכל יום והם מקומות
רחוקות מאד מן הישוב ואינן טבעיות לבני אדם
לא מקום זרע ותאנה וגפן ורמון · ואמרה התורה
לחם לא אכלתם ויין ושכר לא שתיתם · וכל אלה
אותות במעשה גם נראות לעין ובאשר ידע השם
ית' כי יעבור על זה האותות מה שיעבור על דברי
הימים לא יאמינו בהם השומעים ויחשבו כי עמידתם
במדבר הוא היה קרוב מן הישוב מקום אשר בני
אדם שם כגון המדברות אשר ישכבו שם בני ערב

קיום אלו המקומות. אבל יהיה שם חריש וקציר אלו
יש שם עשבים ובהמות לאכול בני אדם ושיהיה
במקומות ההם בורות מים על כן הרחיק מלכתוב
בני אדם המתישבות. קטנה ואחוז שהם האותות כלם
לזכרון המסעות. כדי שיראו אותם הדורות הבאים
וידעו האותות הגדולות איך עמדו בני אדם במקומות
ההם ארבעים שנה כלשון רבינו · והנה מכתב
המסעות מצות השם היא מן הטעמים הנזכרים
או מזולתם שעדן לא נתגלה לנו סודו כי על פי יי׳ ל
דבק עם ויכתוב משה לא כדברי ר״א שאמר שהוא
דבק עם למסעיהם שהכל הודיעו זה על פי יי׳
יחנו ועל פי יי׳ יסעו ·· **ויחנו** ברפידים ולא
היה שם מים לעם לשתות לא הוזכר כ
במרה כי המים ולא במדבר סין ענין המן אבל
בעבור היות ענין רפידים דבר גדול שנסו את השם
ונקרא המקום מסה ומריבה ובקדש לעשירים
להוציא להם מים מסלע ובא להם שם מלחמת
עמלק על כן הוזכר בתורה ולא היה שם מים לעם
לשתות כי הוא המקום הסלע והנכר בו ··

ויסעו מהר ההר ויחנו בצלמונה׳ היו שם
המקומות צלמונה ופונן בדרך ים
סוף לסבב ארץ אדום והזכיר נפש העם בדרך והנה
דברו בדרך באלהים ובמשה · ושלח בהם הנחשים
השרפים בצלמונה בדרך ובאחרים בפונן · ועשה
משה נחש נחשת והיו מסתכלים אותו על הנס בכל
הדרך ובאחרים בצלמונה ובפונן ולא סרה מכה
עד שחנו באובות · ועד לא הוזכר הכתוב המאורע
ההוא שם מקום · ואמר שם ויסעו בני ישראל ויחנו
באובות ולא אמר ויסעו ממקום פונן ויחנו באובות
כמו שאמר בכל המסעות כי בכל הדרך היה הענין
מסכסע מהר ההר עד שחנו באובות · ונסעו
מאובות ויחנו בעיי העברים · ומשם נסעו ויחנו
בדיבון גד ובעלמון דבלתימה והרי העברים והם
מקומות בנחלי ·· והורשתם את הארץ
וישבתם בה כי לכם נתתי את הארץ לרשת אותה ··

על דעתי זו מצות עשה היא · יצוה אותם שישבו
בארץ ויירשו אותה כי הוא נתנה להם ולא ימאסו
בנחלת יי׳ ואלו יעלה על דעתם ללכת ולכבוש ארץ
שנער או אשור וזולתם ולהתישב שם יעברו על מ׳
מצות השם · ומה שהפליגו רבותינו במצות הישיבה
בארץ ישראל ושאסור לצאת ממנה ויודיע במורדת
האשה שאינה רוצה לעלות עם בעלה לארץ · וכן
האיש בכאן נצטוינו במצוה הזו כי הכתוב הזה הוא
מצות עשה ויחזיר המצוה הזו במקומות רבות
באו ורשו את הארץ · אבל רש״י כתב והורשתם את
הארץ וישבתם בה והורשתם אותה מיושביה · אז
וישבתם בה תוכלו להתקיים בה · ואם לאו לא תוכלו
להתקיים בה · ומה שפירשנו הוא העקר ··

לשכים בעיניכם · ליתדות המנקרות
עיניהם תרגו׳ יתדות סיכים ·
ולצנינם · פותרין בו הפותרין לשון משוכת הדרך
המסובבת אתכם לסגור ולכלוא אתכם מאין יוצא
ובא · לשון רש״י · והנה ברור הוא כי שניהם קוצים
חדים מלשון הסר משוכתו הנני סך את דרכך
בסירים · הלא אתה שכת בעדו · ושמת שכין בלעך
דבר אחר יקוץ או מברזל לצנינים גם כן מלשון מאחיר
מלשון וצנה ממגנים יקחו · כמו פחים בדרך עקש
שאחזו אותם הכפל · אבל הכונה כשמם בעיניכם
להטעות אתכם ולא תראו ולא תבינו כמו כי השחד
יעור פקחים · וכן ולצניני שר לא תתן מכשול יעל
דעת רז״ל יאמר כי יהיו שנים להטעות אתכם
ולא תראו ולא תבינו · וילמדו אתכם ככל תועבותיה
ולעבוד את אליהם כמו שאמר לא ישבו בארצך פן
יחטיאו אותך לי כי תעבוד את אליהם · ואחרי שיהיו
שנים בעיניכם ויטעו אתכם לשוב מאחרי יקוק
צנינים בצדיכם שילחצו ויצערו אתכם לגלות ולבזוז
אתכם ואחר כך וצרו אתכם שילחמו בכם ויביאו
אתכם במצור ואחר אגלה אתכם מעליכם גלות ש
שלמה כי כאשר דמיתי לעשות להם על ידיכם
שיגלו כלם מן הארץ ·: ולא תעזבו מהם

פה ולא שיהיה נקודה כן אעשה להם ולא אשאיר
אתכם בארץ גם אחד · וכענין הזה אמר יהושע והיו
לכם לפח ולמוקש ולשוטט בצדיכם ולצנינם בעיניכם
עד אבדכם מעל האדמה אמר פח ומוקש בטעות
אשר יש בו אתכם כמו כי תעבוד את אלהיהם כי יהיה
לך למוקש ולשוטט בצדיכם שייסרו אתכם בשוטי'
לשעול ולבוז ולהכאיב מאד ולצנינם בעיניכם הוא
שרוקשים הלב לטעות עד אחרי אלהים עד אבדכם
מעל האדמה כענין פן יראה בעיניו ובאזניו ישמע
ולבבו יבין ושב ורפא לו ·

אל הארץ כנען · כמו והנגב עד
הנגבה · והטעם כי הארץ ארץ כנען לשון רז"ל · וכן
כתב רש"י · והביאו לו דימיון שת לו וכבר פירשתי
סודו · והנכון בעיני כי הארץ כנענית שם הארץ
הזאת כנען כמו מעברים שם הארץ כשם העם וכן
יושבי כנען · וכן כנען ארץ פלשתים · והאבדתיך
מאין יושב · והנה כי הארץ כנען כמו שיאמר
העיר ירושלם · והמלך דוד · והאיש גבריאל ··

ומגרש ריוח מקום חלק חוץ לעיר
סביב להיות לעיר נוי ואין
רשאין לבנות בית ולא לטעת כרם ולא לזרוע זריעה
אלף אמה סביב ואחרין הוא אומר אלפים אמה הא
כיצד אלפים הוא נותן להם סביב ומהם אלף פנימי'
למגרש והחיצונות לשדות ולכרמים לרש"י מדברי
רבותי' ז"ל · והנכון בעיני בדרך הפשט שיאמר כי
שיתנו למגרש אלף אמה סביבו העיר כמגרש שיהיו
לו לארכו אלף אמה חמש מאות לרוח האחד ו
ולרחבו כמו כן אלף אמה חמש מאות לכל רוח
ואחרי כן אמר שיעשו מרובע אלפים אמה על
אלפים אמה והיה העיר באמצע הכתוב הוסיף
להם מגרש שלא כמנהג העיר כשיעור הראשון כי
שהגדיל עד שמנה כשתאמר למגרש אלף אמה
במשבצותם כאשר עשה בתחלה תהיה העיר אלף
על אלף נרבעו והנה העיר רבוע במה שיתנו
לנוים · ודעת לשון פאה יאמר על העבר כלו וכן

מאה אמה אורך לפאה האחת · לעבר כלו וכן כל
המזכירים שם וכן הפאות של ספר יחזקאל · ועוד כי
שם היה אומר לנדוד מן העיר אל החוץ אלפים
אמה לכל רוח היה אומר ומדותם מחוץ לעיר לפאת
קדמה וגו' אבל ומדותם את פאת קדמה היא
מדידת העיר הכל כאשר פירשתי · וכן נראה להם
למשיגים שתהיה להם אחוזה מרובעת לא שימדדו
אלפים אמה לכל רוח לד' הרוחות כנגד העיר
והקרנות לא תהיינה להם ודומה לזה כתב יא' אלף
העיר מן כל סביבותיה יא' אלף כי ימנה בארבעת
הפאות ארבעת אלפים וחמש מאות שהם יח' אלף
לכלם ונכון הוא שיהיו אלף אמה אשר נתן להם כי
סביב כנגד העיר למגרש שלא יזרע והאלף אשר
הוסיף הכתוב השם בארבע הפאות לשדות ולכרמי'
כמו שקבלו רבותי' · אבל שם הכל מגרש בלשון כי
הכתוב אלא שזה נעבד ונזרע וזה לא יעבד בו ולא
יזרע · ולכך הפריש זה מזה ··

מאת הרב תרבו ומאת המעט תמעיטו
גם זה על דעת רז"ל מאחת בני האבות שנפלו הרבה
יקחו הרבה כמו שהוזכר למשפחותיכם אבל השבטי'
היו שוים בנחלה ואעפ' שתמצא בספר יהושע שאי'
מספר הערים שנתנו ללוים שוה לשבטים מפני
שווי הערים היה שהיו חשובות זו מזו כי בשואה
נתחלקה הארץ תדע שהרי נתנו מיהודה שמעון
ובנימין ט' ערי' וממטה יששכר ואשר ונפתלי וחצי
מנשה שלש עשר' ערים ואלו מרובין על הראשוני'
במנינם ונתנו ממטה אפרי' ערים ארבע' וממטה
דן ערים ארבעה והיו בענין כפלים כבני אפרים ··

את שלש הערים · אעפ' שבארץ כנען תשע
מטות וכאן אינן אלא שתים והחצי — מ'
מפני ערי מקלט שלהם דבגלעד נפישי רוצחים ד'
דכתי' גלעד קרית פועלי און עקובה מדם לרש"י
מדברי רז"ל · ואעפ' שאין המקלט אלא בשוגג היו
שופכי דמי' במרמה ומראין עצמן כשוגגין וצריך
להרבות להם ערי מקלט לקלוט את כלם שלא נדע

מפני המזיד· ואם כן טעם לכל זה על העתיד על דרך
וקם העם הזה וזנה· או שיאמרו שהיה אויר ארץ
גלעד מגדל הרוצחים מאז היתה לפני· ואם תהיה כי
על דעת רבותי׳ ז״ל הכתו׳ שאין ושלשה תתנו ארבעה׳
וששה עשר כלן למקלט עם בהן והנה היו מקנ׳ בחל׳
כנען לו ערים ובעבר הירדן ששה וכלן קולטו לדע׳
רז״ל והנה היו המקלטים בכל ארץ ישראל בושר
והשויה כי ארבעה ערי מקלט ינוסו לשבט נ׳ ושבט
שבט מנשה בארץ כנען מפני שרום שם היה· ואולם
בערי המועדה רבה הנה בעבר הירדן בעבור מנשה
שיבדיל הוא אמנם אבל בכלן במדה ובמאזן היו·
ועל הפשט נראה בטעם כי ארץ עבר הירדן ארוכה
גדולה מאד כי שם שני מלכי האמורי הגדולים·
שהמקראו מפלטון בהם ואחם עמון ומואב שהרו
בהם ומלכי ארץ כנען מלכי שירות כל מושל שר
יקראו לו מלך כאשר אתה רואה מלך יריחו ושם אחד
מלך חברון אחד ובמלך מקלריתם יום· וכן הזכירו
חכמים מקבת ט׳ לגבל מאן לוה מלך ולוה מלך·
ויתכן שכך היה המדה בגבולו הכם כי כל אדון של
יקראו מלך· או היה לכבוד ארץ ישראל כמדרש
רבותי׳ ע״ה מכל מקום לא היו מלכי ארצות רבן
מלכי שר ושר וכן כתו׳ שבעים מלכים בהונות ידיה׳
ורגליהם מקוצצים היו מלקטים תחת שלחני ונ׳·
והנה היתה עבר הירדן גדולה מאד כראוי לשלש
ערי מקלט ככל ארץ ישראל מן הירדן והלאה והיו
שם הששה ערים לכלם קולטות והארבעים ושתים
למגרשי הלוים לא למקלט **בכל** מושבותיכם
למד שתהא סנהדרין מק׳ בחוצה לארץ
כל זמן שנוהגת בארץ ישראל לשונם· וכן הדבר
שלאחר החרבן אינה נוהגת לא חוצה לארץ ולא בארץ
כמו שאמרו בפ׳ ד׳ מיתות ובאת אל הכהנים הלוים
ואל השופט אשר יהיה בימים ההם בזמן שיש כהן
יש משפט בזמן שאין כהן אין משפט· ושם
במכלתא מנין שאין ממיתין אלא בפני מקדש שנא׳
מעם מזבחי תקחנו למות· אם יש שם אתה ממית

ואם לאו אין אתה ממית· אבל לא מצאתי במכלתא
שנוהג בזמן הבית שיאמר בה לדורותיכם בכל
מושבותיכם כי זה יורה אפי׳ על זמן גלות· בחוצה
לארץ כמו שלא במשמעותו השם שעתו נאסר בחדש
לחייבם בחוצה לארץ בזמן הזה שלא נתלה אותו
בעומר ובמנחה חדשה וכן בחלב שלא נתלה אותו
בקרבנות· ואולי הם דורשין שם לכם לחקת משפט
על הסנהדרין הנזכרים בפרשת המזיד שנאמר לרגע
העדה למשפט ושפטו העדה ויאמר שתהיה לא
לדורות עדה שופטת אפי׳ לאחר החרבן לדון דיני
קנסות וגזלות וחבלות וכל דבר שבממון ושל מלקות
ארבעים· **ולא** תקחו כופר לנפש רוצח לנוס
אל עיר מקלטו· הנכון בכתו׳ הזה כי
בתחלה הזהיר כן המזיד ולא תקחו כופר פדיון
ממון לנפש רוצח אשר הוא רשע למות כי על כל
פנים יומת לא יוכל בשום ענין מן המיתה לא בגלות
ולא במכות ועונשין אחרים ואח״כ אמר ולא תקחו
כופר שישוב יושב לארץ עד מות הכהן ויחזור אל
מחוזים הגלות שהוא שבגלות שקל הפרש כחנ׳
אמר וכן לא תקחו כפר מן רוצח שינוס וישוב ל׳
לשבת בארץ קודם שימות הכהן ולא היה הצרך
לומר שלא נקח כפר שלא ימות שם כלל כי כל
הורג נפש בשגגה מתחלה יפחד מגואל הדם שלא
ימיתנו ונ״ל הדם בחוס לנס או שיאסור אורחו
במזיד ולא ידבר בכפר שלא ימות שם· אבל אחרי
שנס ידבר בכפר שישוב אל ארצו ולא יתעכב שם
כל ימי הכהן כי אחרי שיברח ויעמוד לפני העדה
למשפט ופטרו אותו לא יפחד וזה רוצה לשוב ט׳
שם קודם הזמן ועל כן הזהירם הכתוב מזה או
יאסור ולא מן לשוב ויהיה טעמו או לשוב ומראשו
נכון בטעם·· **ולא** תחניפו את הארץ· מטעם
שאמר תחלה והיו אלה לכם לחקת
משפט לדורותיכם בכל מושבותיכם שלא המשפטי׳
הקנים גם בחוצה לארץ חזר והזהיר יותר במושב
הארץ לכבוד השכינה אשר שם והזהיר שלא

נחסף אותה ולא כמ"ל אותה ועכשו החנפה הוא
הנאמר בקללות ז"ע רב תגרא הפרס ואמעט ת'
תאסוף כרמים תטע ועבדת ויין לא תשתה זיתים
יהיו לך בכל גבולך ושמן לא תסוך כל עצך ופרי
אדמתך יירש הצלצל כי כל חנופה עשות הפך
הכוונה והמגמה לעושם והוא שנאם בארץ על עו'
ושפיכות דמים ובגלוי עריות כמו שנא' מנא תחנף
תחנף הארץ ההיא והארץ חנפה תחת יושביה
ותחניפו ארץ בזנותיך · ועל הטומאה שהזכיר
הארץ טמאה ולא ישכון בה כבוד השם בשוכן בה
דם נקי שלא נתכפר בדם שופכו · ובספרי אמרו
ולא תחניפו את הארץ הרי זו אזהרה לחנפים כי
המזכיר מתחלה שלא נקח שוחד בגואלים וחזר והזכי'
שלא נחנף להם לתעלתיו לתקפם וכבוד משפחת'
בלא יקח שוחד · והזכיר כי אם יחנפו נחנף גם
הנה תחנף הארץ תחת יושביה ··

ולא תסוב נחלה לבני ישראל ממטה אל מטה ·
לא הזהיר הכתוב אלא לתקן השעה ההיא כי אם היו
בנות צלפחד נשים נשואות לשבט אחר והן מתושבות
נחלה היום או שתירשנה מיום זה ואילך שימות
אחיהן או אביהן בלא בנים על כרחם תסוב נחלה
ממטה למטה ומי יוכל לתקן בזמן את אשר עוות
כי לא נתנה התורה לבנות שלא יירשו אותן הבן
והכתוב שלא ראתה לעקור משפחת היורשת וכן
לא יחוש הכתוב לעקרים המעוטים לגוי כי הבנות
שאינן יורשות נחלה יוכלו להנשא לכל השבטים ואיפשר
שתהיינה יורשות לאין הבנה כי ימותו אחיהן בחיי
האבות ותעבור נחלת אביהן או קרוביהן לשם · ועל
דעת רבותי שדרשו דבר זה לא יהיה נוהג אלא בדור
זה יתכן שלא היו בכל הדור ההוא הבא בארץ בנות
יורשות נחלה זולתי בנות צלפחד כי על כן לא דברו
ועוד הכתוב שאם ימות אדם מן היום ההוא עד
שתחלק הארץ לשבטים והניח בת יורשת אותה
לא תנשא לשבט אחר שלא יפול הגורל ההוא בעת
חלוק הארץ להיות לו נחלה בתוך מטה אחר כי אם
בהפרדה לבד תהיה יותר גדולה בעת החלוק שלא
יתערבו השבטים זה עם זה בנחלה כי לאחר כן כבר
ידעו נחלתם ולא יקפידו כל כך ובעבור שלא
ידעו זמן החלוק הזכיר בכל הדור והקשה אשר ב'
מכו נפש כל אחי אין לחוש לו מכאן ואילך · וכמו הוא
על דרך הפשט באין ולא תסוב נחלה טעם כי יש
שלא תסוב נחלה אבל כן שתי מטות עם יורשות
נחלה שלא תנשאנה רק למטה אביהן ועם בנשואות
כבר ואשר תמות אביהן נחלה אחרי היותן נשים שלא
תסוב הנחלה ממטה למטה אחר אבל יירשו אותן
אחיהן וקרוביהן לא בניהן ובעליהן · והתחיל
מתחלה בבנות צלפחד ואחרי כן בכל בת יורשת
נחלה ואמר בכל ישראל שלא תסוב נחלה ממטה
למטה שאף הנשואות או המזומנות אם יעברו על
המטה יירשו אותן אנשי המטה שהיו כלם דבקים
וקשורים בנחלת מטה אבותם ולא תפרד נחלתם
מהם וגם לא יפרדו מנחלתם ולא נהג כל זה רק
בדור שנחלו את הארץ בשנת החלוקה והנה נתן להם
עצה בתקנות אשר שמעו ותקן גם בנשואות ··

נשלם ספר הפקודים · ודגלי הצבאות
ולאל יי' צבאות · שבח והודאות
לנאות לשמו ולבטאות · וכאש' עשה עם אבותינו ·
הגבורות והמוראות · יחיש בימינו קץ הפלאות ·
יבנה המקדש והלשכות · ונגלה לעיני הנראות ·
ויתן שם לבית דוד כסאות · ועינינו רואות ·
והוא ברחמיו ינקם · מנסתרות ומכל שגיאות ·
ויראנו מתורתו נפלאות ·
אמן כן יהי רצון ·
תם ונשלם

נ"לאו

248

ספר

אלה הדברים

הספר הזה עם ידוע שהוא משנה התורה יבאר בו משה רבי' ע"ה לדור הנכנס בארץ רוב מצות ל' התורה הצריכות לישראל ולא יזכיר בו דבר בתורת הכהני' לא במעשה הקרבנות ולא בטהרת הכהני' ומעשיהם שכבר באר אותם להם והכהנים זריזי' הם לא יצטרכו לאזהרה אחר אזהרה אבל בישראל יחזור המצות הנוהגות בהם פעם אחרת להוסיף בהם באור ופעמים שלא יזכיר אותן רק להזהיר את ישראל ברוב אזהרות כמו שיבאר בספר הזה בעשיית ע"ז אזהרות מרובות זו אחר זו והתראות וקול פחדים אשר יפחיד אותם בכל ענשי העובדו' ועוד יוסיף בספר הזה קצת מצות שלא נזכרו כ' כלל כגון היבום ודין מוציא שם רע וגירושין באשה ועדים זוממין וזולתם · וכבר נאמרו לו כלם בסיני או באהל מועד בשנה הראשונה קודם המרגלים כי בערבות מואב לא נתחדשו לו אלא דברי הברית כאשר נתפרש בו · ועל כן נאמר לו בספר הזה · וידבר ה' אל משה לאמר · צו את בני ישראל או דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם מצוה פלונית אבל לא נכתבו המצות בספרים הראשונים שידבר עם יוצאי מצרים כי אותם לא נכנסו בארץ והמצות רק בארץ אעפ' שהוזהרו הבנים כאשר בא בעת הכנסם או מפני שאינן תלויות לא הוזהרו רק בכניסתם ל הארץ · וטרם שיתחיל בבאור התורה התחיל להוכיחם ולהזכיר להם עונותיהם כמה ימרוהו במדבר וכמה התנהג עמהם הב"ה במדת רחמים וזה להודיע חסדיו עמהם · ועוד שיוכיחם בדברי' שלא יחזרו לקלקולם פן יספו בכל חטאתם ולהורו להם בהודיעו אותם כי במדת רחמי' יתנהג עמהם לעולם שלא יאמין אדם לא יוכל לרשת את הארץ כי אין אדם אשר לא יחטא ומיד תדין מדת הדין מ' ימחה כבגדו ומרדו · ולכן הודיעם משה רע"ה כי הקב"ה רחום ינהג ברחמים כי הסליחה והמחילה עמו יתברך שיוע' ושר לבני אדם בעונותיו · וכענין שאמר הכתוב כי עמך הסליחה למען תורא ··

סדר אלה הדברים

אמר אלה הדברים אשר דבר משה אל כל ישראל על המצות אשר יזכיר בכל הספר מתחלת עשרת ה' הדברות שנפרש ואתחנן כמו שאמר הואיל משה באר את התורה הזאת לאמר כי על התורה ידבר ויחסר מפסוק ה' אלהינו דבר אלינו מלת לאמר · וכמוהו כי נשא אלוס את כל עמלו · כי הכפרה אלוס כי אמר · ושיעור הכתובים האלה אלה הדברים אשר דבר משה אל כל ישראל בעבר הירדן בארבעי' שנה לצאתם ממצרים באחד לחדש עשתי עשר כ' ככל אשר צוה ה' אותו אליהם והיה זה אחרי הכותו את סיחון ועוג בארץ מואב שם הואיל משה לבאר להם התורה הזאת לאמר ויאמר ה' אלהינו דבר אלינו בחורב לאמר רב לכם שבת בהר הזה · והטעם כי כאשר הואיל משה לבאר להם המצות אמר להם בתחלת דבריו ה' אלהינו דבר אלינו בחורב לאמר אחרי שנתן לנו עשרת הדברות שנכנס ה' הארץ מיד ונעבר את הירדן וחטאתיכם גרמו ל' לכם זה וזה · ונמשכו דברי הפרשה הזאת עד שהשלים להם בפסו' ושמרת את חקיו ואת מצותיו אשר אנכי מצוך היום אשר ייטב לך ולבניך א' אחריך ולמען תאריך ימים על האדמה אשר ה'

אשר מתן לך כל הימים · או קרא משה אל כל
ישראל אשר היו לפניו · ואמר שמע ישראל את
החקים ואת המשפטים אשר אנכי דובר באזניכם
היום · והתחיל בביאור התורה עשרת הדברים
כי שמעו כל ישראל אותם בביאור מפי הגבורה א
אותם מפיו של הקב"ה · ואחרי כן הודיעם ייחוד השם
שמע ישראל יי' אלהינו יי' אחד · וכל המצות שבספ'
הזה ובדיברים שבאן אשר דבר משה אל כל ישר'
ושם ויקרא משה אל כל ישראל כי ביאור התורה
והשלום המצות צריך להיות במעמד כלם כאשר
היה במתן תורה ומפני שהאריך בדברי הפתיחה
הזאת · חזר הכתוב למקום שפסק בתחלת ביאור
התורה · ואמר וזאת התורה אשר שם משה לפני
בני ישראל · אלה העדות והחקים והמשפטי' אשר
דבר משה אל בני ישראל בצאתם ממצרי' · והזכיר
כי היה בעבר הירדן בגיא בארץ סיחון והיא ארץ
מואב הנזכר בכאן כי ישראל לא נכנסו בארץ
מואב רק בארץ החלק שהכו אותם בסיחון כמו
שנבאר בספר של מעלה · והנה הזכיר בכאן
דברים אמר שדבר משה אל כל ישראל ככל אשר
צוה יי' אותו אליהם · וזהו רמז אל המצות אשר
יאמר להם בספר הזה שלא נזכרו עד הנה בתורה
ואמר שהם ככל אשר צוה אותו אליהם השם לא
הוסיף ולא גרע על מה שנצטוה והזכיר זה בעבור
שלא יאמר בהן וידבר יי' אל משה · ולכן כלל
אותם עתה שהם כלם ככל אשר נצטוה מפי הגבו'
ואמר עוד כי הואיל משה באר את התורה · וזה
רמז במצות שאמרו כבר שיחזיר אותם לבאר
אותם ולחדש בהן דברים ·· וטעם
הואיל משה באר · שרצה לבאר להם
התורה · והזכיר כן להודיע כי
מעצמו רצה לעשות כן ולא צוהו השם בזה מלשון
הואל נא ולין · וכן לו הואלנו ונשב וכן רבים ··
ומעם אחד עשר יום מחורב דרך הר ש
שעיר · יודיעם הכתוב שיער

המדבר כי מחורב שיצאו משם עד קדש ברנע מ'
מהלך אחד עשר יום בלבד כי קרוב הוא בדרך הר
שעיר וקדש ברנע סוף המדבר בגבול הר האמורי
שהוא נחלה לישראל ושם ארץ סיחון ועוג אשר שם
באר התורה בגאי מול בית פעור · ואחר כך אמ'
שהם הלכו דרך הר האמורי כל המדבר הגדול
והנורא · ואחרי כן יספר כי בקדש ברנע שהוא
בתחום נחלתם בקשו מרגלי' ונשתבשו דרכם והלכו
דרך ים סוף לאחור ולא נכנסו עד מלאת ארבעים
שנה · ובעבור שלא היו ישרא' עתה במדבר כי כבר
נכנסו בארץ מואב הנזכרת דרש אנקלו' שבמדבר
בערבה רמזים הם לתוכחות · ועוד כי מדוע יזכיר
כל המקומות האלה ויתן סימנין ומצרים יותר מן
המוזכר שהו ושיעור הכתו' לדעת אלה הדברים
אשר דבר משה אל כל ישרא' בעבר הירדן דבר ב'
במדבר ובערבה ובמול סוף ובין פארן ובין תופל
ולבן וחצרות ודי זהב · ואחד עשר יום מחורב
כי הזכיר להם כל מה שעשו במקומו' האלו · ואחרי
כן אמר הכתוב כי שם בעבר הירדן הזכיר הואיל
לבאר התורה אחרי הוכחו אותם · ויען ויאמר
יי' אלהינו דבר אלינו בחורב לאמר וגו' · וכך הוא
נדרש בסיפרי על דעת ר' יהודה · אבל ר' יוסי בן
דורמסקית עושה אותם מקומות שנקראו כן ··

אשר יושב בחשבון · שלא היתה שלו · אבל
לכדה ממלך מואב ונשאה להיות לו בית ממלכתו ·
וכן אשר יושב בעשתרות באדרעי · שהיתה
ארץ רפאים והוא מלך האמורי כאשר אפרש
בע"ה · ומטעם שאמר אשר יושב בעשתרות
באדרעי · יורה כי עשתרות שם מקום אשר בו
אדרעי · ולשון סיפרי בעשתרות שהיה קשה
כעשתרות · באדרעי זה מקום מלכות · וכת' רש"י
עשתרות לשון צוקין וקושי ועשתרות זהו עשתרות
קרנים שהיו בה רפאים שנא' ובארבע עשרה שנה
בא כדרלעומר וגו' ויכו את רפאים בעשתרו' קרני' ·

באדרעי · שם המלכות · וכן כתב עוד עשתרות
כאשר כתרגומו · והכתוב עם אמרו למה נקרא
שמן עשתרות שמעשרות את בעליהן ומחזקין אותן
כעשתרות אלו שהם סלעים חזקים · והרי הכתוב
מזכירם שתי לשונות · ולא ידעתי מאי זה מקום
הוציא שיהיה עשתרות לשון עקין וסלעים ·
אבל יתכן שנאמר שהוא שם לעדרי הצאן מלשון
עשר כדברי חכמים ועשתרות קרנים היו הרים
גבוהים שעליהם מגדלות סלעים · ידמה אותן הכתוב
לקרני הבהמות כמו שידמה אותם לשנים כענין
שנאמר על שן סלע ומצודה · וכן קרנות המזבח
וכן בקרן בן שמן תרגם יונתן בטור רם בארעא
שמינא · וגם יעלו עשתרות הצאן התישים והעתודים
והיעלים ומוצא בהם · ולכך יקרא עשתרות
קרנים · וכן לבעלה ולעשתרות הם העשויים בצורת
הצאן לכבוד עובדם כמו סגולתם ובשפלת ההר בין
עשר ושמה אדרעי והוא שנאמר ויצא עוג מלך ה
הבשן לקראתם הוא וכל עמו למלחמה אדרעי כי
אסף את כל חילו אל המצר אשר שם ארמון המלך
ובית המלכות · ועוד ספרי מדרשים אמרו
אשר יושב בעשתרות באדרעי אילו לא היה עוג
קשה ושרוי בעשתרות קשה היה שהמדינה קשה
היה וכו' · ולפי כך ידרשו בעשתרות שהיה קשה
כעשתרות כלומר שהיה מקום מושבו קשה כמו
עשתרות קרנים קשה החוזק שהיה הוא ומשפחתו
משם כי עתה אינו יושב בעשתרות כי באד
האמורי הוא יושב ומקום מלכות כלומר המדינה
שהוא יושב בה אדרעי כי שם ארץ מלכות הבשן ··

בחורב לאמר · על דעתי חורב שם
מקום קרוב להר סיני שמשם
יסעו ישראל בשנה השנית כי המדבר היה גדול ושם
ההר אשר אמר אלהים לשבת ושמו סיני · ועל כן
נקרא כל המדבר מדבר סיני כאלו הוא מדבר הר
סיני · ואמר הכתוב ויבאו מדבר סיני ויחנו במדבר
ויחן שם ישראל נגד ההר שאמר שם במדבר במקום

שנקרא חורב והוא כנגד ההר · והמפרש כי גם
ההר גם המדבר יקראו כן כי שם אילן הסנה
סנה וגם סמוך להר מקום זה עד מושב כמו
חורב וגם עמדו · והכתוב אמר ויבא אל הר
האלהים חורבה שבא אל חורב אחר כי הר האלהים
והסנה היה בהר ומשה היה בחורב המקום אשר
לפניו קרוב לו אשר עמד שם מחנה ישראל שנה ·
ולפי כך אמר אסורה נא ואראה · שיבא מחורב
עד ההר · ופעמים יקרא ההר כן ההר כמו שאמר
ויתנצלו בני ישראל את עדים מהר חורב · כלומר
מן ההר אשר בחורב בהיותו או לפניו או שם
כל ההר חורב וההר בתוכה · וכן זכרו תורת משה
עבדי אשר צויתי אותו בחורב על כל ישראל חקים
ומשפטים ירמוז לכל אשר נכתוב בהר ובאהל
מועד אשר שם בחורב · ובאיתי בלשון מדרש
גם לא ידעתי בסיני · גם לא שמעתי בחורב · גם
מאז לא פתחה אזנך · בערבות מואב · רמז כי
חורב מקום אשר שם אהל מועד · רק ר' אברהם
אמר כי חורב הוא הר סיני כי מפני החורב והיובש
יהיה שם הסנה ויקרא בשני שמות. ושניהם שוים
בטעם ··

פנו וסעו לכם · הזכיר
לכם הארץ והדרך שילכו ב
בה למסעיהם · ואחרי כן אמר ראה שנתתי
לפניכם כל הארץ אשר נשבעתי לאבותיכם ובאו
ורשו את הארץ מבלי יעד והבטחה כאשר
פירשתי ·· וטעם אשר נשבע
יי' כמו ואל משה אמר עלה אל יי' וכבר פירשתיו ·

ואומר אליכם בעת ההיא לאמר · קודם
שאמר לנו השם בחורב רב לכם
שבת בהר הזה כל דעת האומרים קודם מתן תורה
בא יתרו ·· וטעם בעת ההיא · בשבתם
בחורב אבל הזכיר זה הכאן לאמר הנה קבלנו את
התורה והיו עליכם שופטים ושוטרים לשפוט ו
ולהורות אתכם והנה היום מורכם ומוריכם לבא
בארץ ונסע מחורב לגלגל עם שופטים וקטנים ··

ותקרבון אלי כלכם · עם חכמיכם וראשיכם ובקשתם מרגלי' ונתקלקל הענין · וטעם טרחכם ומשאכם וריבכם על דרך הפשט רמז משה רבי' להם שלשת הדברי שאמר יתרו שהוא היה עושה להם כמו שפירשתי שם והוסיף לפרש בכאן אמר טרחכם כנגד והודעתי את חקי האלהים ואת תורותיו · כי טורח גדול הוא ללמד לכולם מצות החקים והתורות ופירושם וסודם והזכיר משאכם כנגד לדרוש אלהים שהוא ענין תפלה שיתפלל עליהם והוא מלשון ונשאת תפלה · וא"ל תשא בעדם רנה ותפלה ·· וריבכם כפשוטו ענינו המשפטים ואמר הבו לכם אנשים חכמי' על הדיינ' לבד אבל אמר שהם ראשים בראשיכם דרך כבוד ולרש"י מספרי טרחכם מלמד שהיו טרחנין היה אחד מהם רואה את בעל דינו מנצח בדין אומר יש לי עדים להביא יש לי ראיה להביא · מוסיף עליכם דיינים · והדין הזה לא ידעתי אותו שיאמר בעל הדין יכול להוסיף דיינין יותר על שלשה בדיני ממונות וכל שכן לאחר שיטענו טענותם וראה שחברו מנצח בדין שלא יקבל עליו קרוב או פסול יכול לחזור בו עד שיגמר דין אבל שלשה הכשרים לדונו אין יכול לחזור בו ושמא כלמוד מכאן שיכול אדם לומר ב' דיינים אני בורר לי ותברור אתה שנים אחרים והם יבררו עוד אחד ויהא הדין נגמר בחמשה או בזוג' כמו שאמרו אין דומה דין הנגמר בחמשה לדין הנגמר בעשרה ואע"פ ששלשה כופין לדון בפניהם כשאינו רוצה לקבל עליו לדון אבל רוצה לברור יות' הרי דבר זה כאומר נלך למקום הועד שאומרין להם במקום שאין שם טורח שבכך נכסיו שלא צרך בזה תרדוף הלך אחר ב"ד יפה · וכמו החכמי' ב"ד יפה הוא · והנה במדבר היו החכמים מצויים · עמהם ויכולים לומר נלך אחר שרי האלפים ··

וידועים לשבטיכם · שהם נכרים להם שאם בא לפני מתעטף בטליתו איני יודע מי הוא ומאי זה שבט הוא · אבל אתם מכירים אותו שגדלתם אותו לרש"י מספרי · ואם כן יהיה לשבטיכם קשור עם וידועים · אבל ע"ד הפשט טעמו הבו לכם לשבטיכם אנשים חכמים · ועל דעתי טעם וידועים שהם ידועים לשופטים כלומר שמעלתם ידועה ונכרת למעלתם בה שופטים וכלל מעלת השופטים גדלות וידועים כי השופטי' צריכי' להיות אנשי חיל ויראי אלהים אנשי אמת ושונאי בצע כאשר אמר יתרו ולא היו ידועים לשופטים מתחלה כי היו הכל אומרין ראוי זה להיות שופט ·

ואצוה אתכם בעת ההיא את כל הדברי' אשר תעשון וע"ה עשרה דברי' שבין דיני ממונות לדיני נפשות לשון רש"י מספרי ואם כן עם השופטים הנזכרים ידבר ויקצר בעשרת הדברים שכלם נדרשים מן הכתובים · ועל דרך הפשט הם החקים והתורות הדרך אשר ילכו בה והמעשה אשר יעשון מכל מצוה ויזהיר וילמד לישראל מפיו · והטעם להזכיר זה בכאן כי בהודיע שזה הענין עצת יתרו והוא אמר למשה היה אתה לעם מול האלהים שיתפלל עליהם בעת צרתם ואמר לו והזהרת אתהם את החקים ואת התורות וע"ה שילמדם הוא עצמו את התורה אך במשפט נתן לו עצה שימנה שופטים לסייעו · וכבר פירשתיו שם · ולכן ספר בכאן כי כאשר מינה שרי האלפים ושרי המאות לא מינה אותם רק על המשפט אבל הוא בעצמו ילמדם כל הדברים אשר יעשון על פי התורה כי שמע לעצת חותנו ויעש כל אשר אמר ולא הזכיר משה עצתו בכאן ולא אמר דבר בשם אמרו · ונראה בעיני שלא רצה להזכירו במעמד כל ישראל לגנותם או שלא יהיה לכבוד לו שיזכיר לגר הוא כי אשה כושית לקח · ויתכן שהטעם מפני שנמלך בשכינה ועל פי הגבורה נעשה הענין ההוא ··

כי המשפט לאלהים הוא · וטעם כטעם כי לא לאדם תשפטו כי לה' · ועמכם בדבר המשפט ·

לומר כי לאלהים לעשות משפט בין יצוריו כי על כן
יאות להיות השופט ישר וצדיק ולהציל גזול מיד
עושק ונתן אתכם במקומו ואם תעוותו ותעשו חמס
הנה חטאתם לה' כי מעלתם בו בשליחותו ··

את הדרך אשר נעלה בה · אין
דרך שאין בה עקמימות
ואת הערים אשר נבא אליהן תחלה לכבוש לרש"י ·
וכן בסיפרי אין לך דרך שאין בה עקמימות · אין
לך דרך שאין בה כמפות · אין לך דרך שאין בה
פריסות · ואת הערים אשר נבא אליהן שנבא בהי
זה דרך אמר באין לנו מאין נכנס בארץ שנכבש
אותן הערים תחלה והוא מה שפירשתי בסדר
שלח לך שלא בקשו ישראל מרגלים אלא להורות
לפניהם הדרך ·· ואקח מכם שנים עשר
אנשים לא שבח אותם בנשיאותם והיותם ראשי בני
ישראל כי אחרי שחטאו לא יספר בשבח רשעים ·

ויאמרו טובה הארץ אשר ה' אלהינו נותן
לנו · מי הם שאמרו טובתה
יהושע וכלב לשון רש"י מספרי · ואם תאמר אם כן
מה הטענה הזאת עליהם ולואי שיאמינו לעשרה
יותר משנים · אלא טען עליהם כי גם הרבים הודו
אתכם שהיא ארץ טובה וגדולה השלוחים וכן יקי'
שבהם אף הם מעידין כן היה להם להאמין כי
האחרים מפני מורך לב יאמרו מה שיאמרו ·
והנכון מה שפירשתי שם שכלם הודו לפני משה
ואהרן וכל העדה ואמרו באנו אל הארץ אשר
שלחתנו וגם זבת חלב ודבש וזה פריה · והנה כלם
בהסכמה אחת בטובת הארץ אבל בחוזקת העמי'
הקם המסו את לבבם · ואחרי כן בראותם כי
יהושע וכלב יחזקו את לבם למלחמה באו שאר הא'
המרגלים אל בני ישראל שלא בפני משה והוציאו
דבה על הארץ שהיא אוכלת יושביה · וזהו ותרגנו
באהליכם · וגם הם לא יזכרו בפני משה ואהר'
דבה כי יראים שלא יאמרו כן בתחלה והודו שהי'
טובה וגם זבת חלב ודבש היא · אבל אמרו למשה

אנה אנחנו עולים אחינו המסו את לבבנו לאמר
עם גדול ורם ממנו וגו' · ועל כן אמר להם משה הד'
עתה אמת הוא כדבריכם שהעם הוא גדול ורב
אבל השם ילחם לכם ככל אשר עשה עמכם ב
במצרים ועד הנה · וזה טעם ובדבר הזה אינכם
מאמינים בה' אלהיכם שאין הטענה אלא מאמונה
אמונה · והנה כל הפרשה כפשוטה ומשמעה ··

גם בי התאנף ה' בגללכם לאמר · ויאמר
הנה חטאתכם אשר עשיתם בעת
היה במרגלים מנעו מכם הארץ הטובה · ועוד
הוספתם לחטוא בפעם אחרת עד שמנעתם גם
אותי מלעבור כי רבה להזכיר יחד שגם כל המונעי'
מעבור את הארץ כי הכל בגרמת עונותיהם וכדי
שיזכיר כאן ענין יהושע כי הוא יעבור מפני שמלא
אחרי ה' כחברו ויזכה עד שינחיל את הארץ
לדור השני בעבור שנענש משה וגזר עליו שלא י'
יעבור והנה הזכיר כל המעשה ההוא זולתי מגפת
המרגלים עצמם · וגם לא הזכיר הדבה כי לא ידבר
בגנאי היחידים · אבל יוכיח את הרבים שכלם־
חטאו וכלם נענשו ·· וטעם **בגללכם**
כי בני ישראל את ה'
והירע כל זה בעבור מריבתם · או ירמוז שהיה
הכעס על משה ועל אהרן כאשר הכו הצור ע
פעמים לפני העם ולא עשו כאשר נצטוו כי העם
הקהו בדבר וזהו שאמר על אשר לא קדשתם אותי
בתוך בני ישראל שלא היה העונש אלא מפני שהיה
הדבר בתוך בני ישראל שלא נתקדש השם לעיניה'·
וכך אמרו בסיפרי על אשר מעלתם בי · אתם־
גרמתם למעול · על אשר לא קדשתם אותי בתוך
בני ישראל · אתם גרמתם שלא לקדש אותי · כאשר
מריתם פי · אתם גרמתם למרות פי · עשו כל־
הלשונות ונתלים של ישראל וכבר פירשתי זה הענין ··
וטעם אנחנו נעלה · אנחנו בעצמינו
נעלה ונלחמנו כי לא נשא הדבר לבעבור אחרים
כאשר אמרתי ·· ותשובו ותבכו לפני ה'

לא יומר הכתוב שם הכבש הוא שאין ערך לחומרו
אבל ימשך הומר וזה ענינו לשבח כי נחמו על
חטאתם ולהגיד להם שהיה מעשה הוא גדול ומנשא
שבאה עליו השבועה הגדולה · וגזר דין שיש עמו
שבועה אינו נקרע ·· וטעם אחיכם בני
עשו שייחוס ישראל מן אברהם וכל זרעו אחים כי
כלם נמולים · וזה טעם לא תתעב אדומי כי אחיך
הוא · רק בני הפלגשים ישמעאל ומדין וכל בני קטורה
אינם בייחוס מן הכתוב כי ביצחק יקרא לך זרע ··

אוכל תשברו מאתם בכסף · אם תרצו
לאכול מפירות ארצם לא תקחו מהם
רק בכסף מלא לרצונם · וזה טעם מאתם וגם מים
לא תשתו מהם כלל רק בכסף לרצונם · כי יי' אלהיך
ברכך לכן לא תכפרו את טובתו להראות כאלו אתם
עניים אלא הראו עצמכם עשירים לשון רש"י · ולא
הבינותי מהו בכל מעשה ידיך כי ברכותם ברכות
שמים הן והם לא עשו מעשים דבר שיתברך ·
ואולי ירמוז במעשה ידיך שנתברך עמים צאן ובקר
ומקנה אשר הוציאו ממצרים ויש להם עושר מקנה
וקנין משלל מצרים ומשלל עמלק ובכל נתברך
בהם כענין מעשה ידיו ברכת ומקנהו פרץ בארץ ·
ועוד ידע הוא להם לכתך את המדבר הגדול הזה
וספק שם את כל צרכך במן ובשלו ומי הבאר ולא
חסרת דבר מכל הצריך לעולם אורחות · והנה כן
היה שקנו מבני עשו אוכל ומזון כמו שאמר אוכל
בכסף תשברני ואכלתי ומים בכסף תתן לי ושתיתי
כאשר עשו לי בני עשו ··

האימים לפנים ישבו בה שהיה סבור שזו ארץ
רפאים שנתתי לאברהם לפי שהאימים שהם רפאי'
ישבו בה · אבל לא זו היא כי אותן רפאים הורשתי
מפני בני עשו והורשתים לאותם רפאים היו נחשבי'
אותם אימים כענקים הנקראים רפאים ע"ש שכל
הרואה אותם ידיו מתרפות · אימים ע"ש שאימתם
מוטלת על הבריות לרש"י · ובכלל ארץ רפאים תחשב
אף היא לפי שהרפאים ישבו בה לפנים אבל לא זו
היא שנתתי לאברהם · ואם תמצא בדברי הרב למה
יפרש לנו הכתוב בארץ עמון ומואב שאינה ארץ
רפאי' שנתן לאברהם אשר עמון שאינה ראויה לברית
ואינה מן הארץ שנשבע יי' לאבותיכם לתת להם ·
ולא הכתוב אינו אומר אלא כי לבני לוט נתתיה ירושה
ומה כי אע"פ שהיתה מנחלת אברהם הקב"ה נתנה
לבני לוט בעבור אברהם · וכמו שכת' רש"י עמון שכתב
שתים לבני לוט בשכר שהלך אתו למצרים ושתק
על מה שאמר על אשתו אחותי היא · ועוד שהרב
עצמו כתב עשר עממין נתתי לו לאברהם שבעה
לכם וקני קנזי וקדמוני הם עמון ומואב ושעיר
אחת מהן לעשו ושתים לבני לוט · ואם כן הרי
ארץ עמון ומואב והר שעיר מנחלתו של אברהם
היא על כל פנים · ולמה יאמר הקב"ה למשה שלא
יהא סבור שהיא ארץ הרפאים של אברהם מה
בין קיני קנזי וקדמוני לרפאים · ועוד כי רפאים
ישבו בה לפנים לומר שהיא שלהם והם היושבים בה
לפני כל אדם כמו לפנים הארץ יסדת · אבל פירוש
הפסוקים הפי' מדברי הרב כי בעבור שאמר הקב"ה
למשה ע"ה תצר את מואב כי לא נתתי לבני לוט את
ער ירושה · יספר הכתוב כי הארץ ההיא ראויה לזרע
אברהם ע"כ שנתנה לבני לוט · ואמר כי הארץ ההיא
ישבו בה לפנים מעולם עם גדול ורם כענקים · ולא
יקראו אותם המואבים אימים לגדל האימה אשר
יטילו על רואיהם · והנה עשה השם להם נס לבני
לוט לכבוד אברהם ויירשום מפניהם ואין ראוי לגזול
מהם הארץ אשר נתן להם יי' במעשה נס · יחשבו
לשון חשיבות ומעלה כמו נבזה ולא חשבנוהו ·
אשר כסף לא יחשבו · כי במה נחשב הוא ובקרבם ·
ובלשון חכמים אדם חשוב שאני · וזהו שסמך
הכתוב לזה ובשעיר ישבו החורים לפנים · יאמר כי
בעבור הטעם הזה שהזכיר במואב ימנעם גם כן
מארץ שעיר כי מלפנים היתה אחוזה מן החורים
והם ממשפחת אברהם כי החורי הוא החוי והוא
מבני כנען כמו שאמר עשו לקח את נשיו מבנות

כנען · את אהליבמה בת ענה בת צבעון החוי וצבעון
היה מבני שעיר החורי יושבי הארץ · וכן יזכיר בכל
מקום בנחלת ישראל החוי עם הכנעני כשמזכיר
הגוים כי החוי משפחה מבני כנען וכן תרגם
במלחמת אמרפל שהיה כנחש במלך סדום ו
ועמורה ואדמה וצביים וצער שהם מלכי כנען ·
והכו את רפאים בעשתרות קרנ׳ והחורי בהררם
שעיר כי החורי והרפאים למלכי כנען היו · ויתכן
שנקרא חוי על שם שהיה נחש על דרך · ונקרא חורי
מחור פתן כי השמות ישמרו הטעם ויחלפו המלו
כמו זרח ושחר מן כמו שאמר נחר אתאוות נחורות · וכן
יעשו לשבח יכם יעקב שהוא לשון מרמה או לשון
עקלקל · ויקראו אותו ישורון מן תם וישר · והנה אמר
כי החורים שהם לאברהם ישבו בשעיר לפנים ובני
עשו שהם מזרע אברהם ירשו אותם וישבו תחתם
במעשה גם שהיו הם עם רב באחרונה ועשו בא
לגור שם והתחזק עליהם כאשר עשה ישראל שהר
הגוים של אברהם אשר נתן להם השם בכחו הגדול
הנה השם הנחיל לכל העמים האלה לזרעו של
אברהם אחר מהם לבנו · והשאר לישראל שהוא
בנו הבכור ויקראוי לגזול מעשו את אשר הוריש
האלהים כי השם יקפיד על גבול המקום לנחלה שהנחיל
הוא יתבר׳ כאשר יקפיד על גבול ישראל מארץ
שהנחילם להם · וכענין שנאמר על כל שכני הרעים
הנוגעים בנחלה אשר הנחלתי את עמי וגו׳ ··
וזה טעם כאשר עשה ישראל שהוזכר בכאן ועדיין
לא נעשה · וכן אמר על בני עמון שהיא מארץ
רפאים כי גם היא היתה של רפאים בתחלה והעמוני׳
יקראו להם זמזומים מלשון זממו אל תפק אלא
שנכפל בו עם שלא יבנה מהשכל אשר יזמו לגנו׳
תחשב שהיא בחשבון ארץ רפאים כלו מכללה · וכן
אין השיחור אשר על פני מצרים ועד גבול עקרון
לכנעני תחשב · והכנה כמו הכארותי מבני כנען
כי גם כארות תחשב על כנען · ואיפשר שגם כן
פי׳ יחשבו אלהים הכתוב למעלה יאמר האימים אשר

ישבו בה לפנים גם הם יחשבו רפאים שהם מכללם
והם כענקים ולבני קראו אותם אימים והוא הנכו׳
והנה ארץ רפאים היתה גדולה מאד ולקחו מהם
מואב ולקחו מהם בני עמון ונשארה מהם לרפאי׳
עוגים כי עוג היושב בעשתרות מהם כמו שנא׳ ויכו
את רפאי׳ בעשתרות קרנים · ויהושע ובראת לך שם
בארץ הפרזי והרפאים · ולבני יאמר הכתוב בגבול מואב
ועמון כי לרפאים יחשב והמואבים והעמונים הם
שמו להם שמות אחרים אימים וזמזומים ··

והעוים היושבים בחצרים עד עזה יאמר
כי העוים היושבים בערי החצרי׳
אשר אין להם חומה סביב עד עזה שהוא גבול
הכנעני כמו שנא׳ ויהי גבול הכנעני מצידון באכה
גררה עד עזה הכפתורי׳ שיצאו מכפתור השמידום
והם יושבים תחתם והנה הכפתורים שהם מבני מצ
מצרים ואינה ממתנת אברהם ארצם היא שלא יכר
מפני שהכפתורים לכדו אותה מבנות כנען · והכתו׳
שאמר בארץ פלשתים כי לך ולזרעך אתן את כל
הארצות האל מן הטעם הזה היה כי הארץ ההיא
היתה מנחלת לבני כנען · ומפני זה הורישו
ישראל בימי יהושע חמשת סרני פלשתים העזתי
והאשדודי והאשקלוני הגתי והעקרוני והעוים
שהוכלו יושבי גבול הכנעני מצידון בעזה ובאשקלון
ובאשדוד ועקרון ועל שם מקומם הם נקראים כי
השמידו העוים שהיו מבני כנען היושבים בגבול
הכנעני מצידון שהולכה גררה עד עזה וישבו תחתם
וצידון גם היא לפלשתים כמו שכתוב וגם מה אתם
לי צר וצידון וכל גלילות פלשת · ועל דעתי העוים
הם החוים כי המנהג בכתוב שיחלפו השמות
כאשר אמרתי בהיותם מורים על ענין אחד והנחש
יעשה עקום בדרך · ובבראשית רבה אמר לעזר
בר שמעון שהיו בקיאין בעפרות כנחש · בגלגלא
שוחין לארץ טועם והנה ם חכמים לקרות עכנא
ולקרות חמרא · ואמרו ויעתר לו וישמע תחנתו ·
אמר לי בערביא שוחין לעתירה תהיה · ויאמרו

אימה ישבו בה ע״ו · אמ׳ חמא בר חנינא איך חייב
אברונויק את אברא זקורין לאייכה שנאה חוזקי
עוזקין · ומורגל הוא בלשון כמה שיא אומ׳ כדבר
זה על׳ חייא · וכן נשנו רז״ל עמ׳ קיסא קדעת והוא
במקוסקיסע קדעת ושרוש לשלש קיסעו ובמסנה
וקסיע עמו מלאכול · וכך אמרו המפרשי׳ כעשו
ושיו כל העניס שהוא חושו · ובמכלתא ר׳ יאשיהו
אומ׳ ט׳ תיקרי ופקחתי ט״א ופשעתי שהמקו׳ מהלג
על בתי בני ישראל וכו׳ עשיו מלשון פסיעת בחלוף
אות בשנן · ועתה השלם להודיענו כל ארץ החוי
שאברה מהם מי מינה לבנו והיא אסורה ר׳ מן
ומינה להפתרים ונקח אותה מהם · ונבאר מאלתי
מי העוים הם רפאים · אמרו בפסוק הנפלים היו
בארץ רפאים הם עוים · רפאים שכל מי שרואה
אותם לבו רפה כשעוה · עוים שהיו בקיאין בכל מיני
כנחש וכו׳ · ועוד אמרו שם במתנת כל אברהם
ר׳ דוסתאי בשם ר׳ שמואל לפי שאין מוזכר כאן חוי
לפיכך הוא מביא רפאים תחתיהם · וכאשר עיינתי
בזה מצאתי מי הדבר אמת ויציב ונכון וקיים · מי ה׳
השבעה גוים שירשו ישראל שהוזכרו מעשה רבי׳ עמ׳
להם כמו שאמר ונשל גוים רבים מפניך החתי
והגרגשי והאמורי והכנעני והפרזי והחוי והיבוסי
שבעה גוים גדולים ועצומים והששה מהם הנזכרים
במתנת של אברהם והחוי לא נזכר שם ועל כל פנים
הוא הרפאים או מן קיני קנזי וקדמוני · ורבותי׳
ז״ל אומרים מי קיני קנזי וקדמוני לא נחלום ישראל
ועתיד להנחילם להם ובהם נאמ׳ ואם ירחיב ה׳ אלהיך
את גבולך ונתן לך את כל הארץ אשר דבר לתת
לאבותיך · וכן לא הוזכר בשום מקום שנחלום בימי
יהושע אם כן הרפאים שנתן לאברהם הוא החוי
שהוא הבן הששי לכנען · ואחנו קרא לו חוי · ובימי
אברהם כנו לו רפאים · ועל דעתי הוא שם מכונה
מן החוי על שם חור פתן ומאורת צפעוני · ובי׳
הטעמים בעבור יקרא הלשון רפאים כמו הרפאי׳
יחולו מתחת מים ושוכניהם · וארץ רפאים תחשב

והנה בני החוי הוא רבו למעלה · וכאשר נפוצו
משפחות הכנעני נחלה המשפחה הזאת לארצות
גדולות · ומהם שהקרא ארץ רפאים · ומהם הורים
ומהם עוים ובכלם כלם חוי וכלם רפאים · כאשר
בעמים אפרים יהודה וישראל ובכלם כלם ישראל
והשמות האלה כלם מתאחרים מן החוי · מי כאשר
היה שמו חוי כמו לו מן חויא · רפאים שהנחש שוכן
בחורי עפר וחורי ושני ענ׳ הנחש · כמו כן כאשר
פירשתי והנה נתן לאברהם הרפאים בכלם ומשם
יזכר לשבט החוי השסקרא שבן שקרא לו אביו ארץ
רפאים בימי משה כבר נתחלקה וממנה אסורה
לישראל · והנה הכתוב בא להזכיר בכאן שכל ארץ
החוי שהם הרפאים וכל הכנעני ממנה אמר תחלה
מי האימים גם הם מן הרפאים וירש אותם מואב
וחזר ואמר מי החורי אשר הם גם כן מן הרפאים
ירש אותם עשו וחזר עוד ואמר מי ארץ בני עמון
אף היא ארץ רפאים ואסר כל זה לישראל · ועוד
פירש מי גם כפתורים הוציאם מכפתור לקרבו מן
מחלים והיא מותרת לישראל והוזכר יהושע ארץ
הפרזי והרפאים · אבל רש״י כתב עוים מפלשתים
הם שמקום הם נחשבים בספר יהושע · העזתי
האשדודי והאשקלוני הגתי והעקרוני והעוי · ומפני
השבועה שנשבע אברהם לאבימלך לא יכלו ישראל
לבא בארצם והוציאם מארצם הנאתי עליהם
כפתורים והשמידום וישבו תחתם ועכשיו אתם
מותרים לקחת מידם ולא נתכוונו אבל הדברי׳ הללו
מי הכתוב לא מנה העוים מפלשתים · אבל מנה
חמשת סרני פלשתים ויזכרם ואחרי כן יזכיר
העוים בשם אחר · ואמר מי מן השיחור אשר על
פני מצרים ועד גבול עקרון צפונה הכל תחשב
מארץ כנען חמשת סרני פלשתים אשר ימנה
וגם העוים שהם גוי אחר ולדברי הרב מצא הזכרון
העוים שירשו אותם כפתורים ואחר סרני פלשתי׳
מי הכתרים ולמה יכבשו את כלם מי יהושע הוא ה
המכבש ה׳ פלשתים והעוים · ועוד למה הקיד

ארץ פלשתים לאברהם כלל ולמה הוצרך אבימלך
לבריתו כזה ופלשתים מבני מצרים היו וכן כפתרי'
ואינם מעשו עמונים אבל הדבר בהפך שהכפתורי'
והפלשתים השמידו מן הכנענים כי אבימלך מלך
גרר היה והעוי' יושב בעזה ועדיין עד פלשתים·
ואלה מגבול הכנעני הם שנאמר ויהי גבול הכנעני
מצידון באכה גררה עד עזה · והנראה בעיני כי
פלשתים וכפתורים יחשבו עם אחד וכן אמר הכתו'
כי שודד יי' את פלשתי' שארית אי כפתור· וזה טעם
כפתורים היוצאים מכפתור כי יקראו כפתורים מאחר
כפתור עם מעט לגור באשר ימצאו והשמידו את
העוים היושבים עד עזה שהם מזרע כנען וישבו
תחתם בעזה ואשקלון ואשדוד וגת ועקרון· והכל
מגבולות כנען וחלקו אותה לחמשת סרניהם ושם
הגלילות ההם פלשת ונקראו גם הם פלשתי' ונשאר
לעוים יתר ארצם כאשר הזכיר יהושע וזהו שאמ'
פלשתים שארית אי כפתור הם · וזה טעם אשר
יקראו מהם פלשתים ואת כפתורים כמו שפירשתי
שם · ומה שאמר הכתו' הנני העליתי אתכם מארץ
מצרים ופלשתים מכפתור וארם מקיר · יספר
מלחמות יי' כי הוא אשר העלה את ישראל מארץ
מצרים באותות ובמופתים ובמלחמה והעלה פלשתי'
מכפתור ארצם כי הוציאם משם לתת להם בנס גדול
את העוים והשמידום וישבו תחתם ושם כפתור
לאחיהם או שהיה הענין כאשר הזכרתי כי העוים
בני כנען יושבי הארץ בראשונה היה שמם פלשתי'
כי שם הארץ פלשת והכפתורים היוצאים מכפתור
כאשר השמידום הגלו מהם לכפתור ארצם אשר
היה מכלל ארץ מצרי' עד אחיהם והשם נשאר מהם
וחזרו למקומם לא ידענו באי זה דור מן הדורות
והנה פלשתים יושבי ארץ כנענים ולכך אמר הכתו'
דבר יי' עליכם כנען ארץ פלשתים והאבדתיך מאין
יושב וכן ישראל לא הורישו פלשתים עד שעבר זמן
השבועה שעשה שלשה דורות של פלשתים באותה
הארץ של אבימלך · וכן אמרו במדרש כי קרוב הוא
קרובה השבועה שנשבע אברהם לאבימלך עדיין
נכדו קיים וזהו הראוי והנכון בעיני הזה· אבל בגמ'
בפר' אלו טרפות אמרו כדברי רש"י במחלוקת ורב
אמר העוים עוים מתיירין בהון · ותנא כותיה והיינו
דכתי' אחרים דכתי' לאדוסכה אמר יי' אבנה עבה מתימן
וזה אפשר הוא ויאמר הכתו' כי העוים שהם מבני
עשו הנה ארצם שהרגם בני הכפתורי' כעמון ומואב
שהקרו בסיחון ומה שכתבתי הוא הטוב והישר··

ראה נתתי בידך את סיחון · הנכון הוא
הוא האמין למשה כי הוא החלותי תת
לפניך והודם לכן שלח לו מלאכים ממדבר קדמות
כי אחרי שיצוה השם החל רש והתגר בו מלחמה לא
ישלח לו דברי שלום אשר בארצך כי אם ישמע
אין יהיה עובר על דברי השם ואם ידע שלא ישמע;
יהיה שלחות לריק ולא התחשב לו כי הוא המצוה
שכתוב כי תקרב אל עיר להלחם עליה וקראת אליה
לשלום כי שם כתו' והיה כל העם הנמצא בה יהיו לך
למס ועבדוך ואם שמע להם לא היו מגרשים בו כלל
אבל פי' ואשלח מלאכים והנכון שלחתי מלאכים אבל
הקדים דברי השם לגיד כי הקשה יי' אלהיך את
רוחו לומר כי הכל סבה מאת השם כי כן אמר לו··
וטעם אחל תת פחדך כנגד ישראל שיראום כל
העמים ואנשי כנען יבאו לקראתם בלב נמס· אבל
הקשה השם את רוחו לאמר טוב מותם בחרבם
מלהיות להם עבדים כי מה טעם לומר במשה אחל
תת פחדך על כל העמים תחת כל השמים · והוא
לא ילחם רק בשני המלכים ההם אבל הוא הבטחה
בפרט וביהושע כאשר אמר לו שמעך הראשות וזה
טעם החל רש לרשת את ארצו·

ונחרם את כל עיר מתים הנשים והטף
שהיו מן האמורי ונכללו בכך שכתו' רק מערי העמי'
האלה אשר יי' אלהיך נותן לך נחלה לא תחיה כל
נשמה· ואעפ"כ פתח להם בשלום שכך היא המצוה
כאשר אפרש בע"ה· אבל לעוג מלך הבשן לא קרא
לשלום שהוא יצא אליו למלחמה קודם שבאו לשער

שם כלל. וכבר פרשתי הענין בסדר חקת התור'..
צידונים יקראו לחרמון שריון והמקום
אחד הוא אומר עד הר שיאון
הוא חרמון. והרי לו ארבעה שמות להגיד שבח ארץ
ישראל שהיו ארבעה מלכיות מתפארות בכך זה אומר
על שמי יקרא וזה אומר על שמי יקרא לשון רש"י
מדברי אגדה. ויתכן שהיה השבח הזה כך אבל
עקר הכתוב לומר כי צידונים בני בכור כנען יקראו
לחרמון שריון בהיותו בידם מלפנים והאמורי היוש'
בה עכשו אשר מהם ילכדו אותו ישראל יקראו לו
שניר והוא שלג בלשון כנען כמו שרש"י מתרגם תלגו
ותרגם אונק טור תלגא ובעבור שהוא הר השלג
ומפני הקרירות יהיה חרם יקראו חרמון והוא לו
שם כנוי. ואולי גם שריון בלשון הצדונים שם שיורה
על כך ושם ההר שיאון. והכתו' שאמר מראש שניר
וחרמון יקראם בשני שמותיו מראש השלג והחרם.
או טעמו מראש שניר ומכל ההר. וכן מה שאמר
בדברי הימי' ובני חצי שבט מנשה ישבו בארץ מבשן
בעל חרמון ושניר והר חרמון היה רבו ג"כ פרושו
ושניר וכל ההר שהוא הר חרמון. אבל בעל חרמון
שם או מגדל קראו לו בעל או שהיה שם נעבד א'
מהבעלים. ויתכן שאחרי היות ישראל בארץ הוחלפו
השמות קצת. והיה ההר ההוא גדול וקראו לחלק
הגבוה אשר בראשו שניר ולחלק השני חרמון. או
הם הרים אחרים קראו להם כן אחר התור' ורבי' כן
וכן וחרמונים מהר מצער **כי** רק עוג מלך הבשן
נשאר מיתר הרפאי' הנה ערשו ערש ברזל.
ענין הכתו' שבא להגיד כי עוג זה הקר' מלך האמורי
בעבור כי מלך עליהם אבל הוא עצמו מן הרפאי'
היה ולהגיד על גדלו וגבהו כי היו הרפאים עם גדול
ורם כענקים. אמר כי ערשו ערש ברזל לא יסבל
אותו ערש עצים כשאר בני אדם והוא בעיר רבה
כי שם היתה עיר מושבו והיא עיר ממלכתו וכאש'
השמידו בני עמון את הרפאים כאשר זכר למעלה
ונלכדה עירו מצאו לבדו מידם וזהו שאמר כי רק
עוג מלך הבשן נשאר מיתר הרפאי'. והנה נשאר
מטתו שמה ברבה אשר היא עתה לבני עמון .
והעמונים יקיימו אותה לעדות כי השמידו עם גדול
ורם והאיש הגבור אשר כמדה ארכוס גבהו ואמנם
הוא כאשר לכדו ממנו מלכותו. וזה טעם הלא
היא. כלו' הנה העדות קיימת שהיא ערש ברזל
ואורכה ורחבה מאד וקיימת היא ברבת בני עמון
כי ערשו אשר בעשתרות היתה לשלל ואבדה..
וטעם באמת איש באמת איש גדול בבני אדם כמו
וחזקת והיית לאיש. ועל אנק באמת איש באמת
האיש. וכן את הכבש אחד תעשה בבקר הוא'. וכן
רבים כלומר באמת עוג עצמו.. **ואת** הארץ
הזאת ירשנו בעת ההיא. את הארץ
הזאת האמורה למעלה מנחל ארנון עד הר חרמון
ירשנו בעת ההיא מערוער אשר על נחל ארנון.
אינו מחובר לראשו של מקרא אלא לסופו על נתתי
לראובני ולגדי. אבל לענין ירושה עד חרמון היה
לרש"י. והנכון בשטם אמר ואת הארץ הזאת
ירשנו בעת ההיא מערוער נתתי לראובני. וכן
והודעת להם את הדרך ילכו בה וכן רבים..
כל חבל הארגב לכל הבשן ההוא יקרא ארץ רפאי'
פי' כל חבל הארגב לכל הבשן אשר הוא נקרא ארץ
רפאים כלשון וכל הקהלים שמות הרואה ושאול בן
קיש. והושיבו נשים נכריות. שהוא במקום אשר
וכן רבים. והיה נקרא מכלל ארץ רפאים עם עוג
המולך בה או מפני שהיתה מתחלה לרפאי' ונשאר
לעוג כי הוא והעם היושב בה מיתר הרפאים ..

סדר ואתחנן אל ה'

בעת ההיא לאמר .
כאשר הזכיר כבוש ארץ סיחון ועוג ואמר ואת יהוש'
צויתי בעת ההיא לאמר. הזכיר כי אף לא אעבור
שם כי התחננתי אל ה' לשם הדבר ולא שמע אלי
וצוה אותי לחזק את יהושע כי הוא יעבור..

וטעם בעת ההיא כמו לעת הנזכר שהזכיר
גם כן התחנה ה׳· ולא נזכרה שם
התחנה שום הפעם· והכוונה בעת ההיא בעת
הנזכרת שכבשתי סיחון ועוג והתחלתי להנחיל
ושמחתי שנתתי לשבט וחלקתי הארץ לשני השבטי׳
ויהיה זה כאשר נא׳ לו עלה אל הר העברים הזה כי
אז בקש רחמים על הדבר ואתחנן התחנה הזאת
וכאשר לא שמע השם בקולו חזר והתפלל יפקוד
ה׳ אלהי הרוחות לכל בשר איש על העדה וגו׳· כמו
שנזכר שם וצוה את יהושע אבל הזכיר התפלה
שם אשר נענה עליה וכאן הזכיר זה להודיעם כי הקהל
היתה תשובה עליו מיחד ולא זכה בה בעבורם וכל
זה מתחנותיו··
ה׳ אלהים רחום בדין לרש״י· ולא
הסביר הרב כי השם הראשון הוא כתוב באלף
דלת והשני הוא כתוב ביו״ד ה״א שם אמת בכל מקום
שנא׳ ה׳ זו מדת רחמים אלהים זו מדת הדין· אבל
השמות הנזכרים כאן אחון במדת רחמי׳· וכך אמרו
במדרש אל רבון כל העולמים אי מתכבש לי בדין
הב לי ואי לא מתכבש לי בדין רחם עלי כמה שאמר
אברהם אדני אלהים מה תתן לי וגו׳ וגם באברהם כך
הם כתובים הא׳ באלף דלת והב׳ יו״ד ה״א· ועניין הפרש
יובן בזה ויאמר ואתחנן אל ה׳ ולא אמר ואתפלל את
יכל בתחנה ואמר אדני אשר בידך רחמי׳ אתה החלות
להראות את עבדך בדבר ההיא התחלת נסיותי שהראית
לי בסנה כדכתי׳ ויסתר משה פניו כי ירא מהביט אל
האלהים עם הגדולה והגבורה והראיתני לדעת מי אל
בשמים ובארץ שיעשה כמעשיך הגדולים וכגבורותי׳
החזקה· ומכאן תבין שבזה התחנונים השם הנכבד
אבל לגאון ספרי כל מקום שנא׳ ה׳ זו מדת רחמי׳ שנא׳
ה׳ ה׳ אל רחום וחנון אלהים זו מדת הדין שנא׳ עד האלהים
יבא דבר שניהם· והכוונה לפרש כי השם הנכבד בכאן
הוא מדת רחמים והוא השם המיוחד ושאר השמו׳
כלם מדת הדין כמו אלהים שהוא שם גם לדיינים כ״ש
באלף דלת שהוא לשון אדנות והנה השם המפורש
בזה שהודיעו אותו שגרמו אבותיהם רעה על

עונים וגם עליו גרמו עונם שלא יעבור לארץ אבל
הם הבני׳ יעברו ויירשו אותה אם לא יהיו כאבותם
דור סורר ומורה ולכך יתחיל עתה להזהירם בכל
המצות שלא יוסיפו עליהן ולא יגרעו מהן·
לא תוסיפו כגון חמש פרשיות שבתפילין חמש
מינין שבלולב חמש ציצות וכן לא תגרעו לרש״י·
וכך אמרו בספרי מנין לא תוסיף על הלולב ועל
הציצית ת״ל לא תוסיפו מנין שאין פוחתין מהם ת״ל
לא תגרעו מנין שאם פתח לברך ברכת כהנים לא
יאמר הואיל ופתחתי לברך אומר ה׳ אלהיכם יוסף עליכ׳
ככם ת״ל הדבר אפי׳ דבר לא תוסף עליו· אבל לא
באלה בלבד אמרו אלא אפי׳ הישן בסוכה בשמיני
בכונה לוקה כמו שמוזכר במסכ׳ ר״ה וכן אם יעשה
מתנה ספק עובר בלאו הוא· ולפי דעתי שאפי׳ בדם
לעשות מצוה בפני עצמה כגון שעשה חג בחדש
שבדה מלבו כירבעם עובר בלאו· וכן אמרו לענין
מקרא מגלה מאה ושמונה נביאים עמדו להם לי׳
ישראל לא פחתו ולא הוסיפו על מה שכתוב בתורה
אפי׳ אות אחת חוץ ממקרא מגלה מאי דרוש וכו׳
ומבואר שמשה ואהרן וזקנים ומהם כמה נביאים
היו מצטערי׳ על הדבר הזה אמרו כתי׳ אלה המצות
אשר צוה ה׳ את משה אלו המצות שנצטוו מפי מ׳
משה כך אמר לנו משה ואין נביא אחר עתיד לחדש
לכם דבר· ומרדכי ואסתר רוצים לחדש לנו דבר
לא זזו משם משאין ומתנין בדבר עד שהאיר הקב״ה
את עיניהם וכו׳· הרי שהיה המצוה הזו אסורה
עליהם· אם כן היה בכלל לא תסף עליו אלא שלא
למדו לעשות על פי נביא אלא מן הכתוב שאמר אלה
המצות אין נביא רשאי לחדש בו דבר מעתה· ומה
שתקנו חכמים משום גדר כגון שניות לעריות
ומוכה בכך זו מצוה היא מן התורה ובלבד שידע
שהם משום הגדר הזה ואינן מפי הקב״ה בתורה··

עיניכם הרואות· עתה בא להזהיר
בפרטי המצות ויתחיל במה
שהיה שרש לכלן··

וטעם ראה

למדתי אתכם ראה שאני מלמד אתכם היום כמו
שאני אנכי מצוה אתכם היום ואשר אנכי נותן לפני׳
היום. או יאמר למדתי מפני שהוא אומר לעשות כן
בקרב הארץ לומר ראה בעת שאתה בארץ שלמדתי
אתכם חקים ומשפטים כאשר צוני ה׳ אלהי. והנה
מתחלה דבר על הדבר שהוא כלל לכל העם ולא
תצוה ועתה יזהיר בחקים שהם גזירות מלך
ובמשפטים שהם קיומם כי אלו הם הצריכין חיזוק
יותר מפני שהעולם טוען בחקים ומפני כי במשפט
יעמידו ארץ. ואמר לעשות כן בקרב הארץ להזהיר
על כלם כי יש חקים רבים ומשפטים שאינן נוהגין
בחוצה לארץ. או ירמוז שעקר המצות כלן בארץ
כמו שרמזתי בסוד הארץ. ואמר כי בחקי ומשפטי
המצות נודעת שהם תפארת לעושיהם מן האדם
ויחשבו עושיהם ישבחו אותם בהם. ועל שהם תועל׳
גדולה שאין כמותה שהשם יהיה קרוב להם בכל
קראם אליו וגם העמים יתבוננו בזה וידעו כי
החקים נעשים בחכמה ושהם לקרבה אל האלהים
ויכירו מהם. וזהו שאמר כי מי גוי גדול ועוד שהחקי׳
והמשפטים בעצמם הם צדיקים וישרים וטובים
מטוב הטעם והמדיניות **רק** השמר לך ושמור
נפשך מאד פן תשכח את הדברים אשר
ראו עיניך. או כשלא תשכחום ותעשום על אמתתם
תחשבו חכמים ונבונים ואם תעשו אותם מתוך
שכחה תחשבו שוטים לגוים. ואינו נכון כלל. אבל
הכ׳ זו הוא למעלה מעתה לא תעשה הוזהיר בה מאד
כי כאשר אמר שנזהר בכל המצות ובשמור החקים
והמשפטים לעשותם בארץ הזו ואמר רק אני
מזהירך מאד להשמר ולשמור נפשך מאד מאד
לזכור מאין באו אליך המצות שלא תשכח מעמד
הר סיני מכל הדברים אשר ראו שם עיניך הקולות
והלפידים את כבודו ואת גדלו ודבריו אשר שמעת
שם מתוך האש. ותודיע כל הדברים אשר ראו עיניך
במעמד הנכבד ההוא לבניך ולבני בניך עד עולם
ותכוון הטעם כי עשה השם המעמד ההוא כדי

שתלמדו לבניה אותה כל הימים ואת בניכם תלמדון
לדורות עולם אבל עתה אתם בכאן ואל תשכחו אותי
והנה הוא שהזכיר הדברות שלמדו שם והזהיר
במצות לא תעשה שלא נשכח דבר מן המעמד ה׳
ההוא ולא נסירהו מלבנו לעולם ועוד במצות עשה
שנודיעם לבנינו וזרענו מדור לדור כל מה שהיה שם
בראיה ובשמיעה. והתועלת במצוה הזו גדולה
מאד שאם היו דברי התורה באים אלינו מפי משה
בלבד אע״פ שנתאמתה נבואתו באותות ובמופתים
אם יקום בקרבנו נביא או חולם חלום ויתן בהפך
מן התורה ויתן לנו אות או מופת יכנס ספק בלב
האנשים. אבל כשהגיעה אלינו התורה מפי הגבורה
לאזנינו ושראו עינינו הדברות אין שם אמצעי נכחיש כל
חולק וכל מספק ונשקר אותו לא יועילהו אות ולא
יצילהו מופת מן המיתה בידינו כי אנחנו היודעים
בשקרותו שהוא שאמר שם וגם בך יאמינו לעולם.
כי כשנעתיק גם כן הדבר לבנינו ידעו שהיה הדבר
אמת בלא ספק כאלו ראוהו כל הדורות כי לא נשקר
שקר לבנינו ולא ננחיל אותם דברי הבל ואין בם מו׳
מועיל. והם לא יסתפקו כלל בעדותינו שנעשה להם.
אבל יאמינו בלי ספק שראינו כלנו בעינינו וכל מה
שספרנו להם והענין הזה יבא עוד בפרשת כי יקום
בקרבך נביא או חולם חלום ועוד וכבר הזכרתיו שם
בפרשת בחדש השלישי. **וידבר** ה׳ אליכם
מתוך האש כבר פירשתי הדבר ב׳
במקומו שהם שמעו דבר השם יתב׳ מתוך האש
שראו אשו הגדולה והשמיע שיך והוגד להם בזה
בריתו בעשרת הדברים כי כלן שמעו הקול מתוך
האש. ושאר המצות צוה אותי בעת ההיא ללמד
אתכם כי דבר אתם משה לנבואה בפני׳ שראיתם
כמו שאמר וגם בך יאמינו לעולם כמו שפירשתי.
ונשמרתם מאד לנפשותיכם.
יזהירם פן יטעו אחר
הקול אשר שמעו ויעשו השמאה לקנן בבטיעות
ואמר תחלה תבנית זכר או נקבה באדם שהם

יהיה קול ואחרי כן הוסר כל אשר בארץ בבהמה
ובעוף ובדגים האדמה ובדגי הים ואחרי כן חזר
אל בנה השמים וכבר פרשתי אשר חלק יי' אלהיך
אותם לכל העמים שם לכלם כוכב ומזל וגם הים עליון
מלאכים עליון כענין הנאמר בדניאל שר מלכות פרס ו
ושר מלכות יון ובעבור כן יעשו להם אלהים מהם
ויעבדום ואמר ואתכם לקח יי' כי אתם חלק השם לא
הקימו עליכם שר או שור וזולתו כי הוא הוציא אתכם
מכור הברזל שהייתם בתוך מצרים בכור אש ועשה
והוציא אתכם משם כנגד שריהם שעשה בהם ש
שפטים עד שמעולם לא הייתם יוצאים מהיות הם ב
במעלתם שלא תבאו והנה עשה כל זה כדי שתהיו
לו נחלה ותהיו לעם הגדול סגלה מכל העמים •
וטעם ויי' התאנף בי על דבריכם שהזכיר בענין
הזה עמד ואותי צוה יי' בעת ההיא ללמד אתכם
מצות לעשותכם אותם בארץ אשר אתם עברים
שמה ועתה הנה מפני התרה כי אנכי מת בארץ
הזאת ולא אוכל ללמדה אתכם בארץ ואל תשכחו
שם מה שלמדתי אתכם ולא מה שראיתם בסיני •
ועל דרך האמת יאמר השמרו מאד לנפשותכם
כן תשחיתון כי השם התאנף בי מדבר זה
פן תשכחו את ברית השם אלהיכם כי אש האוכלת
בראש ההר ותעשו לכם תמונת כל וזה טעם אשר
צוך יי' אלהיך וכבר רמזו זה בסדר חקת התורה •
ורש"י כתב אשר צוך שלא תעשה והוא פשוטו של
מקרא והמשם לימן הפסוקי האלה על אמיתתם
וטעם כי יי' אלהיך אש אוכלה הוא כאשר ראיתם
בראש ההר והטונה שהוא מדת הדין המקנא בעו
ומקומו הוא הבן בכל המזכר במשנה תור' תמיד
יי' אלהיך •• כי תוליד בנים ובני בנים ונושנתם
בארץ • ענין הכתוב הזה שיזכיר ויאמר כי
תולי' בנים ובני בנים ובעבור היותכם ישנים בארץ
ותשבו לבטח אולי תשכחו את השם והשבעותי בכם
היום שתאבדון מהר כי לא יאריך לכם מאחר
שתעברו עליו והפרשה הזאת אע"פ שהיא אזהרה
לא נאמרה בלשון אזהרה טעם כי הוא כמתנבא על
עתיד וידבר בלשון ישמע בשני פנים בלשון אזהרה
ובלשון עתיד לומר יאמר שיעשו ויהיה להם ככה
ולא יגזור עליהם ומפני זה אמרו רז"ל שרמז לגלות
בית ראשון במעלת ונושנתם בגי' מטריא והיתה ק
קבלה בידם כי יש בפרשה הזאת רמז לזמן הגלות
וכאשר בא עליהם התרתי בם היום ואמר ועשית
פסל תמונת כל ולא אמר ועבדת אותו או והשתחוו
לו • אבל אמר והשחתם כי הפסל בכאן תמונת כל
ומפני השחתה יאסור אותו כאשר פרשתי למעלה •
ונשארתם מתי מספר בגוים • יאמר שנשאר
מועטים בכל גוי וגוי מכל הגוים אשר ינהג אותך
השם כי בארבע רוחות השמים יפזר אותנו • אבל
בכלן כמו אנחנו היום • ועבדתם שם אלהים
אחרים • מעשה ידי אדם לעבדיהם אותם ענבד'
להם לרש"י וכבר פרשתי סודו כי היושב בחוצה
לארץ כאלו עובד ע"ז ומעשה ידי אדם מלמעלה
למטה כמו שהזכרתי בסדר אחרי מות • וטעם לא
יאכלון ולא יריחון עם שהם אבן דומם כאשר היו
מתחלה אינם רוח חיים כלל אמנו בחיי האדם כי
מתחלה אמר לא יראון ולא ישמעון עמר שאינם
אלהים ולא יראו בעני עובדיו ולא ישמעו תפלתם ו
ומהם לא יושיעם ויזר ואמר שאפי' חיים בגופי
כחיי האדם אינם והנה השעה אותם כדבר
מהם • או יהיה טעם הכתוב כנגד כבוד עליון יאמר
אשר לא יראון בצרת עובדיה ולא ישמעו תפלתם
ולא יאכלון שלא הבא את מלאכתך והחלה קרבנותיה
ולא יריחון בריח ניחוחם ויהיה הכתוב לשון שהם
שאינם החושים כלל •• ושבת עד יי'
אלהיך ושמעת בקולו גם זה רמז ל
לגאולת בבל שבם אל השם והודו לתורה ושמעו
בקול הנביאים אשר הקים להם ולהמלך הבטיחם
שלא ישחיתם ולא ישכח ברית אבותם כמו שאמר
וזכרתי את בריתי יעקב • ובסוף הספר ירמוז ל
לגאולה העתידה כאשר פרשתי ואזכרנו עוד בא

כי שם נאלהים רבים ופסילים לא ימושו ולא יאריך
השם לכם על ע״ז ועל הקשחתה בפסל וכל תמונה
כי עשה עמכם כמה שלא עשה כן לכל גוי משמעה—
שהשמיעך קולו אלהים מדבר מתוך האש למען תבין
יראתו על פניכם ותתיאקו אותו ולא תשחיתו ולקח
אלהים לו גוי מקרב גוי במסות באותות ובמופתים
שלא תעבדו לזולתו והנה הראית כששמע כל זה לדע
את יי׳ כי הוא האלהים הוא אחד ושמו אחד ואין עוד
מלבדו כי מן השמים השמיעך את קולו ליסרך—
בזה מוסר השכל ועל הארץ הראך את אשו הגדול
שעברת עד לב השמים ודבריו כלם שמעת מתוך
האש ·· ויוציאך בפניו· כמו על פניו בכחו הגדול
אשר כפניו ואחרי שהשם הגדול הוא האלהים בשמים
ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד תשמור חוקיו
ומשפטיו למען ייטב לך בשמים ממעל ולמען ת
האריך ימים על הארץ מתחת· **אז** יבדיל משה
שלש ערים· פי׳ ר״א טעם שהבדיל משה שלש
ערים או אמ׳ דברי הברית ואינו נכון· אבל הוא
כמשפטו כי משה אסף כל ישראל לבאר להם התורה
ופתח להם בדברי ה׳ עשרות· ולא שב אמ׳ בפטהם
התראותם במה שעשו והאזהרות על ע״ז ועל יחוד
השם׳ והשלים להם שישמרו חקיו ומצותיו למען ייטב
להם או אמ׳ במעמדם בשטים עתה נקיים המעשה
אשר עשה השם והזכיר בצר במדבר וראמות בגלעד
וגולן בבשן ערי מקלט לנוס שמה כל רוצח בשגגה
ואעפ״י שאינן קולטות עד שיבדילו אותן שבארץ
כנען אמ׳ משה שבאה מצוה נקיים אותה למען י׳
ייטב לנו ואחרי כן קרא בקול גדול אל כל ישראל שהיו
שם ויאמר אליהם שמע ישראל את החקים ואת
המשפטים וגו׳ כי עתה יפתח במצות ובאור התור׳
כאשר פירשתי בתחלת סדר אלה הדברים· והזכיר
בכאן ויירשו את ארצו ואת ארץ עוג מלך הבשן·
וגו׳ והטעם כי שב להזכיר מה שאמ׳ בתחלת הספר
הזה כי באור התורה הזה היה אחרי הכותו את
סיחון מלך האמורי אשר יושב בחשבון ואת עוג
מלך הבשן אשר יושב בעשתרות באדרעי· והוסיף
בכאן לפרש כי היה הבאור גם אחרי שירשו את כל
ארצם כדי שתחזק להם לשמור המצות ואחר המצות·
אנכי עומד בין יי׳ וביניכם בעת ההיא להגיד
לכם את דבר יי׳· כי היה עולה להר
ושומע דברי השם ית׳ ויורד ואומר להם עד שדבר
השם עמהם פנים בפנים וזה רמז אל כל מה שנזכר
בפרשת בחדש השלישי מתחלת כה תאמר לבית
יעקב עד ויאמר יי׳ אליו לך רד· ולא אמ׳ כי זה אחר
מעמד הר סיני והטעם הוא דבר עמכם פנים ב׳
בפנ׳ ומאותו היום הייתי אני עומד בין השם וביניכם
ואינו נכון· והנכון בעיני ירמוז למה שפרשתי כי
ישראל לא הבינו מפי הגבורה אלא אנכי ולא יהיה
לך ואשר הדברו משה הוא המגיד להם מה שיאמ׳
השם וזהו להגיד לכם את דבר יי׳ לפרש לכם כל
דיבור ודיבור· ופירש בין יי׳ וביניכם כי בעת
הדברות היה הוא קרוב אל המקום השכינה יותר—
מהם כי הם הרחיקו עמהם כאשר פירשתי שם וזהו
כי יראתם ולא עליתם בהר שלא קרבתם אליו כאשר
היה לכם רשות על כן הייתי אני עומד ביניכם ובין
המקום הכבוד באמצע כי רחוק היה בשניהם ובינו
ומעם הייתי מגיד הדברות· **לאמר**
מוסב על דבר יי׳ עמכם בהר
מתוך האש לאמר לרש״י· ואמ׳ ר״א ואל תתמה לדבר
בעבור היות מלת לאמ׳ רחוקה כי כן דרכם והמדבר
לא הפסיק פסוקי׳ ולא פרשיות· ונכון יותר שנדבק
להגיד לכם את דבר יי׳ לאמר כלשון והגדת לבנך
ביום ההוא לאמר ולדעתי אין צורך כלל· אבל
טעמו כי יראתם מפני האש ולא עליתם בהר לאמ׳
לא נעלה כי יראים מפני האש יותר כי הם קרבנו לו
וכן כמו ולא מתחשבת יאמר זה· ועתה יתחיל
במשנה תורה ויאמ׳ להם עשרת הדברות ולא שנה
ולא שיר כלום באנכי ולא יהיה לך כי מפי הגבורה
שמעם· וכן בדבור השלישי מפני שהדבר אמ׳ את
שם יי׳ אלהיך כמו שפירשתי בסדר קדושים תהיו·

והתחיל לבאר להם שמור במקום זכור על דרך ה
הפשט · ועל דעת רז"ל בדבור אחד נאמרו ובאר
להם זה כי הם לא שידעו זכור והוא יודיעם שמור
כאשר שמעו ובא על דרך האמת נאמרו כי היה הקול
בזכור ושמור כי המצוה ערוכה בכל ושמורה והוא
השומע זכור והם שמור והמשכיל ידע. וזה ממה
ברייתא שם · ואמר כאשר צוך ה' אלהיך קודם מ
מתן תורה במרה שם שם לו חק ומשפט לרש"י ·
וא"כ גם מצות כבוד אב ואם יהיו במרה והרב לא
הזכיר שם אלא שבת פרה אדומה ודינין · והנרא'
בעיני על דרך האמת כי גם בכל משנה תורה כי
משה ידבר כמפי הגבורה כמו שאמר והיה אם
שמוע תשמעו אל מצותי אשר אנכי מצוה אתכם
היום לאהבה את ה' אלהיכם ולעבדו בכל לבבכם ו'
ובכל נפשכם ונתתי מטר ארצכם · ואין משה
המתן מטר על פני ארץ ולא המתן עשב בשדה·
אבל הדבור בתורה בזכור ובמשנה תורה בשמור ו'
ולכן יאמר משה בכל מקום במשנה תורה ה' אלהיך
ובתורה שם המיוחד לבדו ולא כעשר הדברו'
כמו שאמר וידבר אלהים וגו' והנה זה · והוסיף לומר
כאן שורך וחמורך לבאר שאסור גם בשעבוד לא
המלאכה שהם חיי האדם · ובעבור שאמר בחריש
ובקציר תשבות · ואמר כאן למען ינוח עבדך ואמתך
כמוך וזכרת כי עבד היית במצרים לבאר כי הוא
ינוח במנוחת העבד כמוך בעבור שהיית עבד
והניח השם לך וגם אתה תניח לעבדך והנה טעמו
למען כשינוח עבדך ואמתך כמוך תזכור כי עבד
היית וגו' · וטעם על כן צוך ה' אלהיך לעשות את
יום השבת צוך שתעשה כן ביום השבת כך פירש
רא"ב ואיננו נכון · ואנו אומרים בקדוש היום כי יום זה
תחלה למקראי קדש זכר ליציאת מצרי' כאשר כאמ'
כי זכר למעשה בראשי' · והרב אמר במורה הנבוכי'
כי המאמר הראשון הוא כבוד היום והגדלו וכאשר
אמר על כן ברך ה' את יום השבת ויקדשהו · ועל
זה הוא טעם כי ששת ימים עשה ה' ; אבל

בכאן יזהיר אותנו לשמור השבת בעבור היותנו
עבדים במצרים עבדים כל הימים על כרחנו
ולא היתה לנו מנוחה והוא יצונו עתה לשבות ולנוח
כדי שנזכור חסדי הקב"ה עלינו בהוציאו אותנו
מעבדות למנוחה · והנה בשבת בכללה שני טעמי'
להאמין בחדוש העולם שיש לו אלוה ברא ולזכור
על החסד הגדול שעשה עמנו שאנחנו עבדיו
אשר קנה אותנו להיות לו לעבדים · גם זה אינו
מחוור אבל כי בהיותנו שובתים ולא נעשה מלאכה
ביום השבת אין לנו בזה זכרון ליציאת מצרים
ואין נראה אותנו בעולם מן המלאכה ידיעה בזה
רק היא כשאר כל המצות · אבל יהיה בו זכר
למעשה בראשית שנשבות ביום אשר שבת השם
וינפש · והראוי יותר לומר כי בעבור היות יציאת
מצרים מורה על אלוה קדמון מחדש חפץ ויכול
כאשר פירשתי בדבור הראשון על כן אמר בכאן
אם יעלה בלבבך ספק על השבת המורה על
החדוש והחפץ והיכולת תזכור מה שראו עיניך
ביציאת מצרים שהיא לך לראיה ולזכרון · והנה
השבת זכר ליציאת מצרים ויציאת מצרים זכר
לשבת כי יזכרו בו ויאמרו השם הוא מחדש בכל
אותות ומופתים ועושה בכל רצונו כי הוא אשר
ברא הכל במעשה בראשית · וזה טעם על כן
צוך ה' אלהיך לעשות את יום השבת · והנה לא
פרש כאן טעם השביתה כי ששת ימים עשה ה'
את השמים ואת הארץ וביום השביעי שבת וינפש
שהדבר הוזכר פעמים רבות בתורה · אבל אמר
בהגדה ויום השביעי שבת לה' אלהיך שהוא יתעלה
שבת בו וינפש · ואמר להם כי ביציאת מצרים ידעו
שהוא אמר והיה העולם ושבת מעמו ··
ועל דרך האמת מכל להוסיף בזה כי הדבור בזה
בשמור שראה את השם הנכבד והנורא · ועל כן
יצונו שנזכור את היד החזקה והזרוע הנטוי'
שראינו ביציאת מצרים · ומעמו לנו היראה כמו
שאמר וירא ישראל את היד הגדולה אשר עשה ה'

במדברים ויראו העם את ה' · ועל כן צוך ה' אלהיך
לעשות את יום השבת שתהא כנסת ישראל בת זוג
לשבת כדברינו בדברי רבותי' ע"ה והמשכיל יבין ··
והוסיף שמור בדבור כבד כאשר צוך ה' אלהיך ממש
הנזכרה כאשר פירשתי · ובכבד הוסיף למען
וייטב לך כמו שנאמר גם ה' יתן הטוב וארצנו תתן
יבולה · ובלא תענה ברעך עד שוא לאסור
להעיד על חבירו אפי' דבר שאינו כזב ולא יתחייב
בו בבד כגון שיש' אין פלוש לעקלות ממנה ולא קם
עליו כי שוא דבר בטל הוא · והוסיף שמור בדבור
לא תחמוד שהקדים האשה בעבור כי יצר לב
האדם רע מנעוריו באשה יותר מן הכל · ובלא
כי יכנס בכלל חמדה אפי' ההאוה כי אם יתאוה
לגזול מחבירו דבר מכל אשר לו ולא יוכל לעשות כן
כי חבירו הקיף ממנו או שיש במקומו אימת מלכו
עבר בלאו הזה · והוסיף בכאן שדהו לדרוש מה
שאמרו במכלתא אי מה הפרט מפורש בנכסים
המטלטלין שאין להם אחריות אף כאן אין לי אלא
נכסים המטלטלין שאין להם אחריות. וכשהוא אומ'
במשנה תורה שדהו על כרחך מה הפרט מפורש
דבר שהוא קונה ומקנה אף כל דבר שהוא קונה
ומקנה ·· **מתוך האש** הענן והערפל שאול
לומר האש עם ענן וערפל סביבו ··
קול גדול ולא יסף · מתרגמינן ולא פסק לפי שדרך
בשר ודם אינן יכולין לומר כל הדברים בנשימה
אחת ומדת הקב"ה אינו כן לא היה פוסק ומשלא היה
פוסק לא היה מוסיף לפי שקולו חזק וקיים לעולם ·
לא ולא יסף לא הוסיף להראות באותו פומבי לשון רש"י ·
והכתוב אומ' ויהי קול השופר הולך וחזק מאד משה
ידבר והאלהים יעננו בקול · ואחרים אמרו ולמה הוצרך הכתוב
לשבח את האוזן במה שיכולה לשמוע ואולי בקול
השופר היה כן · אבל קול השם בעשרת הדברות
היה שוה · והנכון כי האומר לא פסק עשה יסף מן
ונוסף שיאמר ונגל' תסף רוח ינשנה · שעשה

לדעת המנהג הדבר יאמר כי לא כמנהג בו"ד ותקפו
עד שהשלים כל הדברות · וכן אמ' ויתרגמו ולא יספו ·
ועל דרך הפשט שלא יסף עוד להיות קול גדול
כמוהו · ועל דרך האמת יאמר כי כל הדברים
האלה שמעו קול גדול ולא יסף להשמיע את הקולות
אלא קול אחד כי אותו הדבור השיגו הם וכבר פירשתי
ענין זה גם וכל הפרשה ·· **אשר** שמע
קול אלהים חיים מדבר מתוך האש
אמ' אדונינו הכהנים כי טעם חיים להבדיל בין אלהים ובין
הכבוד כי לא יתמוטט הוא מעמדו · ויתכן לפרש
שהוא מכן עמ' שהשומע קול אלהים שהוא מקור
חיים תדבק נפשו בסודה ולא תחי' עוד חיי בשרו ·
ויהושע אמר בזאת תדעון כי אל חי בקרבכם הנה
ארון הברית אדון כל הארץ וג' ויש בענין הזה
סוד נעלה בשמו הגדול ·· ואת תדבר אלינו
התשתם כחי כנקבה שנצטערתי עליכם ורפיתם
את ידי כאשר ראיתי שאינכם חרדים להתקרב אליו
מאהבה · וכי לא היה יפה לי ללמוד מפי הגבורה ולא
ממני לשון רש"י מדברי אגדה ואם יאמר כי הוא דורש
להם · אבל השם הודיעם כי יראתם עשו וטוב להם
והענין כאשר פירשתי שהם כי הם היו חושבים שיוכלו
להשמיע כל הפרשה והכוונה היה לבטו להשמיעם
עשרת הדברות בלבד כאשר בקשו · ודעת כי עתה
בקשו ממשה שלא ישמעו קול השם הנכבד לא
עוד הוא ולא בדור מן הדורות לעולם דלמו כל ג'
שעתה וטעתו מתיראים שלא ואינם חפצים בדבר
הזה · אבל יאמינו בנביא' ויעשו כל רצון השם
על פיהם · ועל כן יאמר להם משה נביא מקרבך
מאחיך כמוני יקים לך ה' אלהיך אליו תשמעון ככל
אשר שאלת מעם ה' אלהיך בחורב וגו' הפרשה היא
אז' שהשאלה הזאת לדורות היתה · **מי יתן**
והיה לבבם זה להם ליראה אותי · בעבור
היות רשות האדם בידו להצדיק ולהרשיע והכל
בידי שמים חוץ מיראת שמים יאמר הכתוב כן והוא
כלשון בני אדם ·· ועל דרך האמת הוא כמו

ויאמר לאדם הן יראת יי' היא חכמה וסור מרע
בינה. וכך אמרו במדרש של משה רבינו שהיו זקן
בשרו של רשע כמין קליפין אין לו רושם של שום
זו תורה וזו שכרה. אלא שתקן כך עלה במחשבה
לפני והתקן מידה שאין ואתה פה עמוד עמדי.
ועשו בארץ שרשתו. **ושמרתם**
לעשות כאשר צוה יי'
אלהיכם אתכם. זו אזהרה על עשרת הדברות
שצוה אותם השם מפיו ואחרי כן הזהיר בשאר
המצות שאמרו השם לשמוע ממשה ולעשות. ולכך
אמר וזאת המצוה והחקים והמשפטים אשר צוה יי'
אלהיכם ללמד אתכם כי השם הודה לדבריכם וצוה
אותי ללמד אתכם שאר כל התורה. למען
תחיון שימלאו מספר ימיכם. וטוב לכם בכל הטוב
אשר יעד לשומרים אם בחקתי וזולתה. והארכת
ימים בארץ שתנחילו אותה לזרעכם לעולם.
למען תירא את יי' אלהיך. יאמר שהשם צוה ללמד
אתכם המצוה והחקים והמשפטים לעשותם בארץ
בעבור שתירא את יי' אלהיך כי עיקר כל המצות
יראת השם וזה דעת ר' אברהם. ואיננו נכון כשזה
שיהיה למען תירא ולמען יאריכון ימיך האחד
טעם המצות בעבור שתירא והשני שכר בהן למען
שיאריכון ימיך. אבל יאמר שצוה השם אותי ש
שתלמדו המצות ותעשו אותם למען שתזכה ותירא
את יי' אלהיך לשמור מצותיו אתה ובנך ובן בנך כל ימי
היות אדם על פני האדמה לעולם כענין עשיית
המצות הכל שיהיו לך כנס יראי השם ויעמוד
זרעכם ושמכם לפניו כל הימים. ולמען יאריכון
ימיך בארץ שהיא נחלת יי' והנה הכל לטובתך כי
חפץ השם להצדיק ולזכות אותך.
ושמרת לעשות אשר ייטב לך. הנה אמר שתשמע
לעשות אשר ייטב לך בארץ זבת חלב ודבש דבק
עם לעשות ואם הוא רחוק או יהיה חסר שתלמו
המנחה שם יי' לשון רבים ולא יחסר עד מאשר ה
הכתוב אמר כי אין בעשותו ואין ערכם למען יאריכון

ימיך מוסף לבאן ולבאן וטעמו למען אשר ייטב
לך. או מלת אשר כמשמעה השומר בכמוהו ויסירה
מן הברכה. אשר עשית ממלאכת לאשרה בעבור ש
שעשית וכן כאשר את אשת בעבור שאת אשתו
וכן הכתוב למען אשר אתם מעדך היום אשר ייטב
לך ולבניך אחריך ולמען תאריך ימים וזה כמו
למען אשר ייטב לך ולמען תאריך ימים על האדמה
ושיעור הכתוב ושמעת ישראל ושמרת לעשות
למען אשר ייטב לך ואשר תרבון מאד כאשר דבר
יי' אלהי אבותיך לתת לך ארץ זבת חלב ודבש. כלו
למען אשר ייטב לך בתתו לך ארץ טובה ורחבה
כמו שאמר למטה למען ייטב לך ובאת וירשת
את הארץ וכמוהו ויתן לו שם ולא אמר לו ..
שמע ישראל יי' אלהינו יי' אחד. גם זו
מצוה שיאמר כי בעבור אנכי יי' אלהיך
יהיה הייחוד. וכמו שאמרו ר' בקבלתו מלכותו וכו
למימן שקבל עליו עול מלכות הן. שכמעמד הר
על הר סיני ואמר אנכי יי' אלהיך מי מייחד כגון
אבל בא לבאר המצוה הזו והוא אותה אחר
עשרת הדברות לפי שהיא עקר באמונה. וכל מי
שאינו מודה בה כופר בעיקר כשבר עז. יי' אלהינו
יי' אחד שהוא אלהינו ולא אלהי האומות שעתיד להיות
יי' אחד כמו שנא' ביום ההוא יהיה יי' אחד ושמו
אחד לרש"י. ואתה צריך להתבונן בזה כי שבכך
הכתוב בכאן אמר אלהינו ולא אמר אלהיך כמו שאמר
בכל מקום שמע ישראל אתה עובר היום. כי יי'
אלהיך שמע ישראל אתם קרבים היום יי' אלהיכם
וזו וכן בכל הפרשיות שידבר עם ישראל יזכיר יי'
אלהיכם או יי' אלהיך. וגם בכאן אמר ואהבת את
יי' אלהיך. אבל הזכיר ביחוד יי' אלהינו כי עסק עם
משה את הנבואות ואת המראות לעצות לו שם
המפורש. והיתה דלת אחד גדולה לרמוז על מה
שכתוב בסוף ימים מפתחם לעצות לו שם עולם.
ולכך תקנו רבותינו בק"ש ברוך שם כבוד מלכותו
לעולם ועד. ואין משל לבת מלך שהריחה ענקי

קורא וכו' כי יעשה אמרה בתורה ברמז וחוץ ואמר
ואהבת את ה' אלהיך כלשון הפרשיות במשנה תורה·
בכל לבבך · על דעת המדרש הלב הנזכר
כאן הוא הכח המתאוה כענין שנאמר תאות
לבו נתתה לו · צוה התאוה יהיה בלבבך · אח"כ בכל נפשך
הנפש המשכלת · וכן והיתה נפש אדוני צרורה
בצרור החיים · ובדברי רז"ל שדורשין בנגע מכאן
יקרבנו שיעבוד יהיה בכל תפלה מפני שאמר בכל
לבבך ובכל מאדך · אמר גם כן ובכל נפשך וטעמו
שתאהבנו בכל נפשך שתתן אותה באהבתו **או**
שנקראו הייסורין או האברים את הנפש וכוללנה
יאמר ובכל נפשך · ור"א אמר כי נפשך המתאוה כמו
כנפשך שבעך · נפש שבעה תבוס נופת · יש תתגנע
בנפש חיה · ובכל לבבך הוא הדעת והוא כפוי לרוח
המשכלת כי היא הנקראת הראשונה לו · וכינוי
חכם לב יקח מצות ודבר קרוב בפירוש כל לבבך
ממנה שאמר והיו הדברים האלה על לבבך ··
וטעם בכל מאדך כלו מאד מאד · והטעם ככל
אהוב אותו · ועל דעתי ובכל מאדך בכל ממונך
ויקרא הממון מאד כי יכנה אותו בדברי כמו שקורין
לו הממון טוב מעט לצדיק מהמון רשעים רבים הנש
בכל המון ישראל · ויקרא חיל ישאו על כתף עירים
חילהם חילך וכל אוצרותיך עשה לי את החיל הזה·
ויאמר בכל רבוי ממונך וכמוהו אשר שב אל ה' בכל
לבבו ובכל נפשו ובכל מאדו מפני התנהגם בענין
מ' עז ובענין פסח · וענין האהבה שאהבו אותו
דבקו · והמפורש בדבריהם מפני שאמרו בספרי
שיהא התמיד הרגיל למד תורה בשמחה שיקרא חכם
בשבת שאחר בשינה בשבת שאחריך ימים בשבת.
שאוהב לעולם הבא הכל לאהבה וכו' · ואשר אמר להם
מעשה התמיד למען ייטב לך ולמען תאריך ימים ו
ולמען תחיון ובאתם וירשתם את הארץ · והוקירם
מראה על דרך התבואה שאם יחטאו לא יירשו
את הארץ או לא יאריכו ימים עליה · או שהחסיד
צריך להיות אוהב ויירא כמו שאמרו עשה מאהבה

ועשה מיראה · עשה מאהבה אין אוהב שונא ועשה
מיראה שאם בא לבעוט יש תבעט · ובכך נתבאר
זה בדברי החכמים ז"ל ·· **ושננתם**
לבניך גם זה מצות מבוארו
כמו וכבר כי מאחר שיצוה במצות · חקות עולם
לדורותיכם שנו ומן בני ישראל את היא לעולם ואת
בריתי אשר תשמרו אתה וזרעך אחריך·
הנה אנחנו מצווים שידעו בנינו המצות ואיך ידעו
אותם אם לא נלמדם · וכן וקשרתם לאות על ידך
והיו לטוטפות בין עיניך כבר נאמרה ומ"ז נכון
וקשרתם שיהיו בקשירה · וירמוז גם כן להזכיר של
תפלין שקבלו כבודו הלכה למשה מסיני · והוסיף
כאן מצות המזוזה ואמר וכתבתם על מזוזות ביתך
ובשעריך שלא נכללה · ואולי גם זו מאלה נרמזה
שם במצות ולשכרון כי שיזכר למען יהיה תורת
ה' בפיך · וטעם ובשעריך ובמזוזות שעריך
כענין שערי העיר והמדינות כמו באחד שעריך ·
והיה כי יביאך ה' אלהיך וגו' · הזהיר בכאן כי
ברבות הטובה יזכור ימי עניו ומרודו
שהיה עבד במצרים ולא ישכח את השם שהוציאו
מן העבדות ההוא לטובה הזאת · אבל יזכור חסדיו
תמיד ויירא אותו ויעבוד לפניו כעבד לאדוניו · ועל
רז"ל ירמוז עוד כי הטוב ההוא אשר ימצא בבתים
המלאים מן כל אותו הין שם דברים הנאסרי כגון
כגון חלב חזירי או כרמים נטועים כלאים **או**
ערלה ואמר בבורות חצובים שהיה בחטב הן דבר אסור
בטיט אשר בנה או הוציא הטהרות לדרך מלאכה להזכ'
ברכת הטובה והשלטם אותם בכל המצוה בארץ
ביותר ובאחרו · והנה הותרו להם כל האיסורין ואלה
איסורי ע"ז כמו שיבאר עוד לא תחמוד כסף וזהב
עליהם ולקחת לך ונחשב ולכן יזהיר בכאן בפרשה
שאחרי כן מזבחותם תתצון לאבד ע"ז ומשמשיה ·
ואחר כל המצוה בארץ יותר · והיה הקתר הוא
עד שאכלו של אויביהם · וי"א בשבע שכבשו וכך
נראה בגמ' בפרק אלו מציאות חולין · והרב כת'

בהלכות מלכים ומלחמותיהם · חלוצי צבא כשיכנסו
בגבול הגוים ויכבשום מותר להם לאכול נבלות
וטרפות ובשר חזיר וכיוצא בו אם רעב ולא מצא
מה יאכל אלא מאכלות אלו האסורין · וכן שותה יין
נסך מפי השמועה למדו ובתים מלאים כל טוב
ערפי חזירים וכיוצא בהם · ואיזהו כבוש שלא בשעת
פקוח נפש או רעבון כלומר מותר בשעת מלחמה ·
אלא לאחר שכבשו הערים הגדולות והטובות וישבם
בהן מותר להם שלל אויביהם · ולא בכל חלוצי צבא
אלא בארץ אשר נשבע לאבותינו לתת לנו כמו ש'
שפירשו בענין · וכן יין נסך שהותר אינו אלא
שכל איסורי ע"ז היא עבודה ומשמשיה והקרובות
שלה הכל אסור מיד שנאמר שקץ תשקצנו ותעב
תתעבנו כי חרם הוא · ואפשר שלא נתכוון הכתוב אלא להתיר
שהם ימצאו במלחמה · ושלמה הוצרכו לדבר זה
איסורי התורה הותרו וגזירות של דבריהם יותרו
אסורות ·· **וטעם** את ה' אלהיך תירא · כי
אחר שהז' בזאת יזהיר שיירא
אותו שלא יחטא ויענשו · ואותו תעבד · לעשות כל
אשר צוה כעבד שומר משמרת אדונו · ויתכן שיהיה
זה כמו לעבודת הקרבנות לשמו · וכך אמרו
בסיפרי בפסוק אחרי ה' אלהיכם תלכו ואותו תיראו
ואת מצותיו תשמרו ובקולו תשמעו ואותו תעבודו ·
עבדו בתורתו · עבדו במקדשו · ירצה לומר כי
אחרי שהזהיר בשמירת המצות כלן ושמוע בקולו
יהיה ואותו תעבודו לעבדו במקדש בקרבנות ובשיר
ובהשתחואות שם כי זה יקרא עבודה כמו שאמר
עבודת מתנה אתן את כהונתכם · ואמר ועבד הלוי
ודרשו עוד עבדו בתורתו ללמוד התורה ולהגות בה
וגם היא עבודה לשמו ולשון זה ואותו תעבוד בענין
ע"ז · ואיננו כמו מצות שאמר בכתוב האחר
ואותו תיראו ואת מצותיו תשמורו ואותו תעבודו ··
ובשמו תשבע · איננו מצוה שישבע אבל
הוא אזהרה כי בשמו לבדו תשבע
לא בשם אל אחר על כן אחריו לא תלכון אחרי אלהים
אחרים שלא תלכו אחריהם בדבר מכל אלה שלא
תיראו מהם ולא תעבדו אותם ולא תשבעו בשמם
אבל בענין כמשמעו המורה דרשו אותו בשבועת אמת
דספרי · אמרו ובשמו תשבע ראוי אתה למה לפי שאם
אינו ענין לשבועת הדיינין דכתיב לו משבועת ה'
תהיה בין שניהם תנהו ענין לשבועת דלאו דסריין
ואם אינו ענין לשבועת דמצוה דכתיב לו מן ובו
תדבקון תנהו ענין לשבועה דחול · וראיתי עוד כי
בתנחומא אמר להן הקב"ה לישראל לא תהיו סבורין
שמותר לכם להשבע בשמי אפילו באמת · אין אתם
רשאין להשבע בשמי אלא אם יהיו בכם כל המדות
הללו · את ה' אלהיך תירא · שתהיה כאותן שנקראו
יראי אלהים אברהם יוסף ואיוב · ואותו תעבד ·
שתהא משים עצמך לתורה ולמצות ולא יהא לך
עבודה אחרת לכך נאמר ואותו תעבד ובו תדבקון
וכי יכול אדם לדבק בשכינה והלא כבר נאמר כי ה'
אלהיך אש אוכלה הוא אלא עושה לך שכל המשיא
בתו לתלמיד הקורא ושונה והעושה לו פרקמטיא
ומהנהו מנכסיו זהו שאמר ובו תדבקון · אם יש
לך כל מדות הללו אתה רשאי להשבע ואם לאו אין
אתה רשאי עכ"ל לשון אגדה · והנה פירוש הכתוב
לדעתם ובשמו תשבע רשות שיותר לנו להשבע
בשמו על דרך הכתוב כאלו אמר את השם אלהיך
תירא · אבל בשמו תשבע ולא תירא ממנו · ומפני
שהשם המיתר הוא אחרי היראה והעבודה דרשו
שאין היתר לשבועה אלא לאחר כל המדות הללו · או
יאמר את ה' אלהיך תירא ותהיה יראתו גדולה על
טבעך עד שיהיה שמו לך לשבועה כי בדעתך
לקיים כל דבר תשבע בשמו להרע ולא תמיר ויקים
פי' ואותו תעבד לדעתם שתהיה לו בכל עת כעבד
הקנוי העברי לאדוניו תמיד שעושה מלאכת
רבו שחר וערב ענינו · ערבי עד שיבא מזה ימה
שאמרו וכל מעשיך יהיו לשם שמים · שאפי' גרם
גופו לצרכי עבודת הש"י יהיו יאכל ויישן ויעשה צרכו
כדי קיום גופו לעבוד את השם כמו שאמרו והנה

טוב מאד זו שינה· ופי' שינה טובה היא אלא מתוך שהוא ישן קימתו הוא שעמל ועוסק בתורה יתבונן בכל דרכי הענף במקרא שכתוב אהבת ה' בחיי אומרת לאלו בעלי חק פירוש נכון ··

לא תנסו את ה' אלהיכם · פירוש כאשר נסיתם במסה ·

שלא תאמרו היש ה' בקרבנו לעשות לנו נסים או שנבא בהיותנו צמאים לפתע ונשבעה לחם ונהיה טובים בשיעור הרתם כי הכונה שם כך היתה שאם יראו שהשם יתן להם מים בכאן מאת ילכו אחריו במדבר ואם לא ישקנו ונחשב להם לעון גדול כי אחרי שראו את אותו באותות ומופתים כי משה נביא השם ודבר השם בפיהו אמת· אין ראוי עוד לנסות שום דבר לנסיון והעושה כן אינו מנסה לנביא רק השם הוא מנסה לדעת היד ה' הקצר·

ולכך אסר לדורות לנסות התורה או הנביאים כי אין ראוי לעבוד השם על דרך המסתפק או שלא מופת ונסיון כי אין רצון השם לעשות נסים לכל אדם ובכל עת ואין ראוי לעבדו על מנת לקבל פרס· אף אולי ימצא בעבודתו וברכת ברכה הקטל כעבד ואדון· וראוי שיקבל הכל במשפטו צדק לא כאשר אמרו אולי עמנו ומי הלבנו קדושת ממנו ה'· ולכך אמר הכתוב בכאן שמור תשמרון מצותיו ועדותיו שהם הדברים שעשה להם מכבר להיות להם לעדות כגון הפסח והמצה והסוכה והשמרנו חקיו אמר שלא תדע טעמם כי באמת ייטב לכם בסוף אין צורך לנסיון בתורה ובמעשה אחרי שכבר נתאמת אצלכם שהיא מאת ה'· וכן בכל דבר נביא המנוסה והמוחזק כנביא אמת באותות ומופתים בדין הוא לא תנסו את דבריו בכל גמול ובכל עונש שיאמר לכם ולא תסתפקו בכל אשר יאמר· אבל תאמינו בתורתו ותאמינו בנביאיו ותצליחו ··

והנה הבטיח כי סוף הכבוד לבא בירושת הארץ ונצח האויבים כי היא הטובה הגדולה והנבחרה לאותו הדור ·· ואחרי כן אמר כי גם לדורות

הבאים אין צורך לנסיון בעשיית המצות אף כי ישמרו מצותיהם וחקותם וימרו להם אמונת התורה ונרעתה כאשר יפרש כי ישאלך בנך ואחר הפרשה··

ועשית הישר והטוב בעיני ה'· על דרך הפשט יאמר תשמרו מצות השם ועדותיו וחקיו ותכוין בעשייתם לעשות הטוב והישר בעיניו בלבד·· ולמען ייטב לך· הבטחה יאמר כי בעשותך הטוב בעיניו ייטיב לך כי השם מטיב לטובים ולישרים בלבותם· ולרבותינו מדרש בזה יפה אמרו זו פשרה ולפנים משורת הדין·

והכונה בזה כי מתחלה אמר שתשמור מצותיו ועדותיו וחקיו אשר צוך ועתה יאמר גם באשר לא צוך תן דעתך לעשות הטוב והישר בעיניו כי הוא אוהב הטוב והישר וזה ענין גדול לפי שאי אפשר להזכיר בתורה כל הנהגות האדם עם שכניו ורעיו וכל משאו ומתנו ותקוני הישוב והמדינות כלם· אבל אחרי שהזכיר מהם הרבה כגון לא תלך רכיל בעמיך· לא תקום ולא תטור· לא תעמוד על דם רעך· לא תקלל חרש· מפני שיבה תקום· וכיוצא בהם· חזר לומר בדרך כלל שיעשה הטוב והישר בכל דבר עד שיכנס בזה הפשרה ולפנים משורת הדין· וכגון מה שהזכירו בדינא דבר מצרא· ואפילו מה שאמרו פרקו נאה ודבורו בנחת עם הבריות עד שיקרא בכל ענין תם וישר ··

וטעם כי ישאלך בנך מה העדות· שישאל תחלה על מה יצוה השם המצות הנקראים עדות בעבור שהם זכר לנפלאותיו ועדות בהן כגון המצה והסוכה והפסח והשבת וכן התפלין והמזוזה· ומה החקים כי נעלם טעמם בתורה ·· והמשפטים ישאל מה המשפטים שנעשה במעשה האלה שנסקול העושה מלאכה בשבת ונשרוף הבא על אשה ואמה ונכה את הארבעה שעם לורע כלאים כי משפטי ישוב המדינות בדין השור והבור והשומרים ושאר הדינים שבתורה בדיקים וטובים הם כל רואיהם יכירום ועל התשובה השאלה הואת שנגיד לשואל

כל עניין יציאת מצרים · והכונה בזה הוא הטעם
בעשרת הדברות אנכי ה' אלהיך מארץ מצרים ·
כי יתכוין שמליץ לבן השואל כי השם הוא הבורא
והחפץ והיכול כאשר נתבאר לנו ביציאת מצרים
וזה טעם לעינינו · כי אנחנו היודעים והעדים מן ה'
האותות והמופתים שראינו שם כי השם אלהים הוא
האלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת ואין עוד
מלבדו כי כל זה יודע ביציאת מצרים כאשר פירשתי
בדבור הראשון · והנה ראוי לנו לתת כשר לשינו
כי הוא גאלנו ואשר הגדיל חסדו עמנו ויצונו
לעשות את כל החקים האלה הנזכרים בעדות
חקים ומשפטים שראוי אותם בעשותנו העדות א'
זכר לנפלאותיו לטוב לנו בעשיית החקים כי טובים
הם אין בהם דבר שתהיה בו רעה כלל · אע"פ שלא
נתברר טעמם לנו ·· **לחיותנו** כהיום
הזה · במשפטים כי בכלם
נחיה ובלם טובים אין בהם רעה כלל · אבל בכלם
נרויח חיים טובים בגוף · והנה אנחנו חייבים לעשו'
כדי שהכיר שהוא אלהינו ואנחנו עמו והאדיר ואין
בכל מעשיו רק טוב · ועוד שתהיה לנו צדקה לפני
ה' אלהינו ויתן לנו שכר טוב בעשיית כל המצות ·
קרא גמול המצות צדקה · כי העבד הקונה לרבו א'
שהוא חייב לעבוד אותו · אם יתן לו עוד שכר
בעבודתו צדקה יעשה עמו ·· כן בחר ה'
אלהיך להיות לו לעם סגלה · שאין לך קנין שומר
ומושל מכל מלאכי מעלה · אבל אתה סגלת השם
תחת ידו · ולכך לא נטעה לעבוד עם מזלי השמים
ונדבר הוכחתי זה בפעמים רבות · וזה טעם לא
מרובכם מכל העמים · כי היה ראוי שיהיו הרבים
למלך כעניין שכתוב ברב עם הדרת מלך · ויפקוד
שרי צבאות גדולי העם הנשארים · ואתם המעט
אע"פ כן חשק ה' בכם ויבחר בכם · וטעם חשק
שנקשר עליכם בקשר אמיץ שלא יפרד מכם לעולם
מלזון וחשוקיהם כסף · ויבחר בכם מכל העמים
שתהיו לו עם סגלה לו ונחלה כי הנחילה בכל מקום
נבררה מן האחרים ·· ואמר הטעם כי מאהבת
ה' אתכם בחר בכם שראה בכם שראוים להתאהב
לפניו ונבחרים לאהבה יותר מכל העמים ולא הזכיר
בזה טעם רק הנחילה כי הנבחר לאוהב היודע לו
לסבול את עולו בכל הבא עליו ממנו · וישראל
ראויים לכך מכל עם כמו שאמרו שלשה עזים הם
ישראל באומות כי יעמדו לו בנסיונות או יהודי או
צלוב · ואמר בכם בעבור אבותיכם שהגיע עליהם
עד שנשבע להם כדי שלא יגרום החטא ותבטל
הבטחתם · ועל כן הוציא אתכם מארץ מצרים ביד
חזקה ויפדך · כמו שהכה אותם המחץ כענין שלא
נהיתה כמכת מצרים גם ושנה תחזק ··
וידעת מיציאת מצרים כי ה' אלהיך הוא
האלהים שברא שמים וארץ כאשר
פירשתי ·· ועוד תדע מזה שהוא
האל הנאמן שלא ישוב דברו ריקם והוא שומר
הברית והחסד לאוהבו ולשומרי מצותיו יראי שמו
לאלף דור כורעם כאשר שמר לך ברית אבותיך
ותדע כי הוא משלם לשונאיו רשעים · אל פני כל
אחד מהם להאבידו כאשר האביד את המצרים ו
ולא אחר להם · והמצוה הזאת אשר הזכיר
אמת לעשות ואמצע שים רשע מאלהיך נבעת
לא יהיה לו כן רק מפני המצוה הנזכרת שהוא
שומר החסד · והנה עשה שום טובה שצריך לשלם
לו אבל אין במדותיו של הקב"ה אלא שתי מדות הללו
משלם טובה תחת טובה ומשלם רעה תחת רעה ·
ויתכן כי שונאיו המורים מכחשים באלהות
ואין להם זכות כלל · וכמו שאמרו אל יאמר
אדם שלשה דברים הקב"ה מאלהיך אתם לרשעם
בעולם הזה שמא יעשו תשובה או יעשו מצוה
שהבא משלם שכרן בעולם הזה · או שמא יבא
מהם צדיקים · שכך מצוה האלהיך אתם לאחר יבא
מהם חוקיה · עם אמון ויבא ממנו יאשיהו · עם
שמעי יבא ממנו מרדכי · וכל אלו אינם בכלל
שונאיו ויש בזה את כמו סוד ברשע וטובה ··

קלה

והחזיר ושמרת את המצוה · עמ' לבן תשמור את
המצוה ואת החקים ואת המשפטים שלא תהיה מן
משוגלין האובדים ותהיה מאוהביו ושומרי מצותיו
הנזכרים לטובה ולחיים ··

סדר והיה עקב תשמעון

טעם עקב כמו בשכר · וכן עקב אשר שמע
אברהם בקולי וכתב רש"י אם המצות הקלות שאדם
דש בעקביו תשמעון ושמר ה' אלהיך לך
הברית · והכתוב מזכיר המשפטים אע"פ שהזכיר
במשפטים הקלים כדי שמצות שלא יבוזו אותם ·
והמשפטים אמרו כי טעם עקב שכר באחרית ·
וכן בשמרם עקב רב יאמר והיה אחרית תשמעון
המשפטים ותגמלו אותם שישמור לך השם את
הברית ואת החסד ואמר · וכנון זה · כי יקראו
בלשון הקדש תחלת כל דבר בלשון ראש כמו ראש
דברך אמת · וכן גדול הדבר ראש הדבר והמשובח
בבשמים ראש · וכן יקראו אחרית כל דבר
עקב כי הלשון יתפס דמיון באדם והראש
תחלה · והעקב סוף אחרית וסוף · וכן יאמר הכתוב
ונתנך ה' לראש ולא לזנב · לדמיון גוף באדם ·
ואנקלוס תרגם חלף כמו חלף עבודתכם עשו לשון
סבב · ענין מקומות העקוב למישור הדרך המעשית
והמעשה ההולך סבב סבב · וכן עקובה מדם ·
מסובבת ומוקפת · יאמר והיה סבת שמעכם
המשפטים ועשותכם אותם שישמור לכם השם ב'
בריות · ויפה פרש · ודומה לזה בגלל הדבר הזה
בסבת הדבר מלשון וגללו את האבן · וכן על דעתי
כל לשון עקבה גלגל וסבב · עקוב הלב · ויעקבני
זה פעמים · ויהוא עשה בעקבה · עקבות בלגון וסבות

ולכן יקראו יעקב ישורון כי הפך העקוב מישור ·
וכן אחורי הרגל שנקרא עקב ויהו אחרות בעקב
עשו · יקראו כן בעבור היותו מעגל כאשר
יקרא הלשון אשר עקב היה והגלגל כפה בעבור היותם
כמו כפת הזהב ומורגל הוא בלשון · כמו שאמרו
בספרי מימינו אש דת למו · כשהיה הדבר יוצא
מפי הקב"ה היה יוצא דרך ימינם של קדשים לשמאלן
של ישראל וסובב את המחנה של ישראל שנים עשר
עשר מיל על שנים עשר מיל וכו' לומר מקיף · וכן
לשונו כאן ע"ע בעקיפין כסבה ובלעזן · כמו
עקימן שאתי האותיות הא"ח שוות להם כאשר
פירשתי כבר · והזכיר המשפטים הטעם לזה כי יש
מהם במשפטים כי לא יהיה עם ככלו נזקר
במצות כלן שלא יחטאו בהן כלל · רק במשפטים
יעמידו התורה כמו שכלל בהם וכל ישראל ישמעו
וייראו · ועוד כי כשם ירחמו מלסקול הרשעים
ולא לשרוף אותו אחר שנעשתה העבירה כמו
שאמר לא תחוס עינך · ועוד שייראו מן הזקנים השופטים
וכן המשפטים כמו שאמר לא תגורו מפני איש
כי המשפט לאלהים הוא · ואמר במסית המסכן לא
תאבה אליו · והזכיר כל אלה במסית לא תאבה לו
ולא תשמע אליו ולא תחוס עינך עליו ולא תחמול
ולא תכסה עליו והזכיר על הסוגיא לא תשמע אליו
מצוה השמטה · ולא תחוס עינך הרחמנות
שירחמו כי הלב על הנדונים · ולא תכסה
שלא יהא חן בעיניך להצילו מן המשפחה ··
וטעם ואהבך · כאשר תעשה
המשפטים לאהבת השם גם הוא יאהב אותך ·
ויתכן שיהיה ואהבך יורה שיאהיב אותך למשפחו
הנשפטים ולא ישלוך עליהם ··
וברכך · שלא תאונה אליך רעה בעבור המשפט ··
והרבך · שלא תתמעט כאותן העברים אשר
יהיו רבים אויבים כאבני שר הכרית ··

והסיר ה' ממך כל חולי · הכתוב לבא

בעולם · והוסיף וכל מדוי מצרים הרעים · להבטיח
ונתנם בכל שונאיך · או שירמוז כי במלחמות
המשפטים יכו מהם ואם לא ימצאו אותם יבאו ע׳
עליהם כאשר באו על המצרים כאשר אמר
בתוכחות והשיב בך את כל מדוה מצרים אשר
יגרת מפניהם · וכבר פרשתי זה בסדר וירא בשלח
והוסיף תחלה במשפטים לבוא ולהכרית שאר ע׳
ולכך אמר ואכלת את כל העמים שתכריתם כענין
שאמר כי לחמנו הם · כי אכל את יעקב ואכלוהו
ויכלוהו · וכן רבים · ואמר לא תחוס עינך עליהם כאש׳
הזכרתי כי בהריגת השופטים יאבד כל משפטו ·

לא תוכל כלותם מהר פן תרבה עליך חית השדה · יבטיח
שהשם יתעלה יכריתם כלם ושלח בהם הצרעה
להאביד הנשארים והנסתרים והנה כלם יאבדו ·
אבל אמר שלא יכלה אותם במלחמה בפעם אחד
ולא שיגרשם מן הארץ בשנה אחת פן תהיה
הארץ שממה ורבה עליך חית השדה ·
והוסיף עוד להבטיח שלא יהיו הנשארים רבים
אבל השם יהומם מהומה גדולה ורבים יאבדו
מפני בני ישראל · וכן אמר הוא ישמידם והוא
יכניעם לפניך והורשתם והאבדתם מהר שיאבדו
מהר רובם לא שיכלו עד אשר תפרה ונחלת את
הארץ · ואמר ונתן מלכיהם בידך והאבדת את
שמם מתחת השמים · עד שלא יהיה להם שם על
פתחון ולא יתחבר בפניהם ישמידו · וזה כענין שכת׳
בהושע כי מאת ה׳ היתה לחזק את לבם לקראת
המלחמה את ישראל למען החרימם ולא נשאר להם
מלך בארץ כי כל מלכיהם נפלו · וכתב רש״י ז״ל
פן תרבה עליך חית השדה והלא אם עושין רצונו
של מקום אין מתיראין מן החיה שנאמר כי עם
אבני השדה בריתך וחית השדה השלמה לך ·
אלא גלוי היה לפניו שעתידין לחטוא · ובדברי בראשית
ז״ל הם · ולפי דעתי שזה הוא להבטחה כאשר
כבר הזכרתי כי יפסק במעשה הבא יבטיח ויוסיף

ויראו · והנה בכאן יבטיח כי במלחמות המשפטים
יתגברו על שונאיהם ויראו שלא תגע זכותם
להכריתם כלם כאחד ושיבטח איך רעה מן הארץ
כמובטח להם בפרשת אם בחקותי · אבל
יהיה כאשר אמר שיאבדו את רובם ויאבדם
בתחלה ואחרי כן יאבדו ·

לא תחמוד כסף וזהב עליהם ולקחת לך · יאסר
אשר לא תחמוד כסף וזהב אשר עליהם והיה ציוי
עבודה זרה עם התחלה לשרוף עבודה זרה עצמה
שהיא פסילי אלהיהם ואסר גם כן המיין שעליהם
והוסיף עוד ולא תביא תועבה אל ביתך והיית חרם
כמוהו לאסור בהנאה כל עשוי עבודה זרה והיא ה׳
ומשמשיה והמיין והתקרובת שלה

וטעם כל המצוה · עוד אמ׳ שהזכרתי את המשפטי׳
גם כל המצות השמרון לעשות כי בעשיית כלן
תחיון ורביתם בפרי בטן ופרי בהמה ופרי הארץ
ככל הנזכר למעלה · וזכרת את כל הדרך
עוד יאמר כי תוכל לדעת שיש בעשיית המצות טובה
שליה ולא יהיה צריך כשנב ורעב מבקש לחם
כי השם פרנס אותך במדבר במעשה נס גדול
בעשר להיות אחרי מעשיו · וכבר פירשתי בפרש׳
המן טעם למען ענותך לנסותך לדעת את אשר
בלבבך התשמור מצותיו אם לא כי היה נסיון גדול
להם שלא ידעו עצה לנפשם ויכנסו במדבר הגדול
לא מקום לחם ואין מים כלום מן המן · אבל יכר
דבר יום ביומו ואם השמים ושם וירעבו שאין מאכל
וכל זה עשו לשמור מצותו השם כאשר יעשה והשם היה
יכול לנהלם בדרך הערים אשר סביבותיהם אבל
הכלם בנסיון הזה כי מתנו יודע שישמרו מצותיו
לעולם ·

וטעם אשר לא ידעת ולא ידעון אבותיך כי לא ידעתם
כמן שיכלו לחיות בו ימים רבים ולא הגיע אליכם
קבלה מאבותיכם · או יאמר כי עשה עמכם

המדבר הגדול אשר אבותיך הקדושים לא הגיע
עין ה׳ אלקי׳ שהלכו אחריו בכל אשר צוה אותם
לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך לא הגיע
מעלתם שיכנסו בגן עדן שמים כאשר עשה לך ·
וכך אמרו במדרש במדבר שיש רבא בוטח מאד
הייתם אוכלים את המן מה שלא ראו אבותיך
הקדושים שבלמ׳ ויאכלך את המן אשר לא ידעת
ולא ידעון אבותיך · ופירוש כי עשה זה להודיעך
שהוא המחיה האדם בכל אשר יגזור אם כן שיגזור
מזונו וחיה · ויתכן לפרש כי ויענך וירעבך
ויאכלך את המן ענינם שוטם · ויאמר כי ענה
אותך בלכתך במדבר ארבעים שנה כמעט ענה
בבקר כמי קצר ימי · וירעבך · מתחלה כ״ו
שאמרו לה׳ מית את כל הקהל הזה ברעב · ואחרי
כן הא׳ כלך את המן להודיעך כי על כל מוצא פי
ה׳ יחיה האדם · וכן המאכלך מן במדבר אשר
לא ידעון אבותיך · יספר הנס שעשה להם ·
ולמען עשותך שבכל המוליכך במדבר הגדול ונוי׳
אבל מה שאמר בפרשת המן למען אנסנו הילך
בתורתי אם לא שאתן להם נסיכים ושאלתם אבל
להם ויראה אם ישמעו לי בברכת הטובה · וזה
עלה בבקר הפסוק אבל הענין הראשון הוא אמת
וכמו ·· **שמלתך לא** בלתה
מעליך · ענין בשל
היו שפתן בכסותן ומנהגן אותן כמו ל׳ים המתפלי׳
ונקט בהם כ׳ זהיו נר׳ גדלים עמהם לבוש
של אומט שגדל עמו לשון רש״י מדברי אגדה ·
אבל ר״א כתב ואחרים אמרו כי הוציאו מלבושים
רבים · ויתכן כי אין בתולדת המן להוציא זיעה ·
וכן אמר ורגלך לא בצקה שנתן להם כח או הולכים
לאט ואין דבריו נכונים כי מעשה יוסף להם זה לאמר
כי בעבור זאת המעשה יהיה להם מזון וכסות ויאמר
בה כאשר היו במן ארבעים שנה והיו להם השמלות
ואורח ברגלם לא יבא והכל ממעשה נס כי על כל
מוצא פי ה׳ יחיה האדם ויפרנס ואם תכסה את

הקורא בשמלה חדשה תבלה בארבעים שנה אע״פ
שאין בה ויעה אף כי אדם רימה ·
כי כאשר ייסר איש את בנו שיתן עליו לטובת
על מוסר כענין שבא׳ יסר בנך כי יש תקוה
ואל המיתו אל תשא נפשך ·· כן ה׳ אלהיך מייסרך
מתחלה בענוי המדבר ובסיון המן שתערב לנפשך
טובת הארץ ופירותיה על כן לך אחריו כי ה׳ אלהיך
מביאך אל ארץ טובה ·· וטעם ארץ נחלי מים
שהיא כגן רוה לא שישקוה מים ברגל כארץ מצרי׳
כאשר יאמר עוד כי למטר השמים תשתה מים · ופי׳
כי עינות ותהומות יוצאים בבקעה ובהר ומשם
יוצא נהר נחלים · ואשר הכתו׳ עינות ועינות תהומות
כמו בשנו עינות תהום מעינות תהום רבה והענ׳
כי יש מן המעינות שמוצאם מהמעלות להרים
מן הגבעות שנבלעו בהרים או מן האדים העולים
להם · והם שיקרא עינות כמו אל כל מעיני מים
למעיני מים · ויש מהם שיוצאין ממקור התהום ·
והם שיקראם תהומות כלו׳ מעינות התהום · ואמר כי
מעינים בבקעה ובהר · וטעם אשר אבניה
ברזל · כי במקום אשר תחצוב שם אבנים תמצא
ברזל כי מעצבה יוקח ובעבור כי בארץ ישראל
מתחצב הנחשת וברזל שם ענין גדול שהבח הארץ
ולא תחסר כל בה · אבל מוצא הכסף והזהב אינם
חסרון בארץ · ובדברים ירושלמי ראיתי דאבנה
בריכן היך פרזלא דעל פרש שבכו׳ מסבה הארץ
שימצאו בה מחצבותין אבני גדולות אבנים
יקרות אבני גזית לבנות מהם בתים וחומות ו
ומגדלות לא כארץ מצרים ואשר עד כאן שהם עושים
בתי חומר ונשים שישם זה הבריקים · ואמר ואכלת
ושבעת וברכת כי תזכור עבדות מצרים ועניי ה׳
המדבר וכאשר תאכל ותשבע בארץ הטובה
תברך על זה את השם · ורבותינו הבלו שזו מצות
עשה · וטעמו ותברך את ה׳ אלהיך · וכן ועשית
מעקה לגגך · וכן ועשית פסח לה׳ אלהיך · וכן
ולקחת מראשית כל פרי האדמה ורבים כן ··

וטעם על הארץ הטובה · ועל הארץ הטובה · יטעם
שתברכהו בכל עת שתשבע ועל הטובה ועל
הארץ שנתן לך שיתמלא לך לעולמים ותשבע
מטובה והנה חיוב הוא עת הואת בכל מקום ··

וזכרת את ה' אלהיך כי הוא הנותן לך כח
לעשות חיל ידוע כי ישראל גבורי
ואנשי חיל למלחמה כי נמשלו לאריות ולא יאכל יטרף
ומלכי כנען במלחמה נצחו אותם · על כן אמר אם
תחשוב כחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה
תזכור השם שהוציא אותך ממצרים ולא היה לך
שם כח ועוצם יד כלל · ותזכור עוד כי במדבר
אשר אין לאל ידיך לחיות שם עשה לך כל צרכך ·
אם כן גם החיל הזה אשר עשית בכחך השם הוא
שנתן לך הכח כאשר עשית אותו ואם תשכח את
השם יכלה כחך ושארך ותאבד כאשר אבדו הם
כל שונאי ה' יכלו · ועוד אמר להביא ראיה
אחרת שלא יחשוב כחי ועוצם ידי עשה לי את ה-
החיל הזה · ואמר שמע ישראל דבר אחר מפני
כי הגוים הללו הם גדולים ועצומים יותר ממך
ואיך תנצחם במלחמה · ועוד יש להם ערים גדולות
ובצורות לבוא השמים ואיך תכבוש אותם · ועוד
שהם עם גדול ורם בני ענקים שאתה ידעת מן
המרגלים שראו אותם ואתה שמעת מימיך כאשר
שלא יתיצב אדם בפניהם וכשיתברר לך כל זה יש
לך לדעת ולהאמין מן היום הזה כי לא בשכל ובעשר
אלהים כלל עד שתדע כל הדברים השם הוא העובר לפניך
שהוא אש אוכלה שהוא ישמידם ויכניעם לא כח
ועוצם יד שיש לך אבל יד ה' עשתה ואת בתקיפים
שבהם · וזה כמו למה שאמר וה' השליך עליהם אבנים
גדולות מן השמים · וכך אמר שם ולא היה כיום ה-
ההוא לפניו ואחריו כי ה' נלחם לישראל · והערים
הבצורות שאומר כאן כמו לחומת יריחו שנפלה
לפני הארון וזהו שאמר דוד כי לא בחרבם ירשו ארץ
וזרועם לא הושיעה למו כי ימינך וזרועך ואור פ-
פניך כי רצית ימין השם וזרועו בתקיפים ואור
פניו שראו בחזוני המלחמה שנתן להם כח עליהם
וזהו שאמר הכתוב עוד ואנכי השמדתי את האמורי
מפניהם אשר כגובה ארזים גבהו וחסון הוא
כאלונים ואשמיד פריו ממעל ושרשיו מתחת יאמר
האמורי שהיה עומד בהם והשם הוא המשמיד אותם

וטעם הוא ישמידם והוא יכניעם · כמו
הוא יכניעם והוא ישמידם ענין
שפלות מן הראיות בכנען אחר מפני · או אז
יכנעו לנגדם השפל וכן כלם ·· והטעם כי היו הענקים
הקשים יראים מאד מישראל ובלבבם והוא כי אלה
ובפון ידים היו יוצאים אליהם למלחמה כמו שאמר
ויהי כשמוע כל מלכי האמורי וכל מלכי הכנעני
וימס לבבם ולא היה בהם רוח מפני בני ישראל ·
ואת הם הוא ישמידם ירמוז על נסים גדולים ויכניעם
ירמוז על בני ענקים כי עם כל תקפם וגבהם נכנע
לבם יותר מאשר קטנים ולא יבאו למלחמה כלל אבל
היו נחבאים בהרים ובערים הבצורות כמו שאמר
ויבא יהושע בעת ההיא ויכרת את הענקים מן
ההר מן חברון ומן דבר ומכל הר יהודה ומכל הר
ישראל עם עריהם החרימם יהושע כלו בעריהם
וכן וילך יהודה אל חברון ויכו את ששי ואת אחימן
ואת תלמי ··

אל תאמר בלבבך אחר שהודיע
שלא תחשוב כחי ו
ועוצם ידי עשה לי רק שתדע כי הנצחים במלחמ'
השם יתברך נתן להם הכח הזה והתקיפים שבהם
והערים הבצורות אשר תלכדו השם בכחו עשה
להם הכנעם מגרשם מפניך עוד והזהיר לא תחשוב
שעשה השם עמך כל זה בצדקתך כי לא עשה
להם כן רק ברשעת הגוים האלה · והנה זה טעם
באבדן הגוים ההם ולא נתן טעם בירשת ישראל
את הארץ · על כן חזר ואמר לא בצדקתך שתהיה
צדיק במעשה ולא אף בלבב ישר שהיה לך רק
ברשעת הגוים השם אבדו הם ובעבור שמעת
אבותיך ירשת אותה הארץ כי אין החטא שלך יכול

לבטל השבועה שנתן לאבותיך כי בשבועה נתנה ל' להם · ולשון כי גם כן תאמר בלבבך בצדקתי ורשעת הגוים גרמה לי. לא בצדקתך ואיננו נכון · ויש על הפשט לגזול שאחרי אמר כי מאהבת י"י אתכם והנה הם אהובים לי עולם והם לא יאהבו רק את הטובים כי רשע ואוהב חמס שנאה נפשו אבל גם בצדקתם ירשו הארץ · והתשובה כי הם ידבר עם ישראל בכלל וכאן יזכיר הדור הזה שהיו ממרים את י"י מיום היותם במדבר · וטעם ולמען הקים את ד- הדבר שאמר ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה ודור רביעי ישובו הנה ·

ובחרב הקצפתם את י"י · קודם שיפתח להם בזו הפרשה כל... הוכיח אותם במעשים אשר גרמו להם רעה ולא נמחלו והזכיר להם עון המר נפשם ומי מריבה ואחר כן הזכיר עשרת הדברות ופרש יחוד השם והזהירם בענין ע"ז ואזהרות רבות · והזהיר במצות בכלל ואמר שהן כלן טובות ובעבורן תבא להן כל הטובה ועתה בא להתחיל בפרטי המצות וקודם שיזכיר את המצוה בפרט יחזור להוכיח אותם ולפקוד עליהם את כל העונות שעשו מעת שקבלו התורה והלא הם התלונות שעשו קודם מתן תורה שהמרו על ים בים סוף וילונו במרה ובאלו לא יזכירם להם כי מעת שקבלו את התורה היו יותר חייבים לשמוע בקול השם אשר כרת עמם ברית ולכן פתח כאן ובחורב הקצפתם והזכיר להם מעשה העגל וכבר פרשתיו ·

ואפן וארד מן ההר כבר פרשתיו במקומו · כי קודם שירד מן ההר התפלל עליהם וכתב... נאמר וינחם י"י על הרעה · אבל לא הזכיר זה עתה מפני שאינו רוצה להזכיר להם עתה הטובה הגדולה והמעלה שהראה עליהם כי הם זו אותו לשבר הלוחות ולהתנפל עליהם ארבעים יום וארבעים לילה ולהתפלל גם בעד אהרן כי הזכיר השם עליו מאד · ואחר כן יזכיר התפלה הראשונה שאלה את פני י"י אלהיו טרם רדתו שלא ישמידם · וטעם ואתפש בשני הלוחות מן ההר ואמר שהיה שעה גדול מנשוא עד כי בראותי אתכם מרחקים לפני העגל לא יכלתי להתאפק ושברתי הלוחות והוצרך להזכיר זה בעבור שירצה להודיע ענין הלוחות השניות כאשר יפרש · ויתכן שירמוז עוד לטובה שעשה עמהם כי סכן בעצמו לשבר לוחות האלהים לטובתם כמו שאמרו רבותינו מוטב תדון בפנויה ולא באשת איש ··

כי יגרתי מפני האף והחמה · ואמר מפני האף והחמה אשר קצף השם עליכם מתחלה להשמיד אתכם · יגרתי גם עתה כי עדיין יש עליכם מקצף ההוא הגדול ההוא אף על פי שכבר נחם השם על הרעה אשר דבר לעשות לעמו · על חורתי והתנפלתי עליכם מן יום ומן לילה עד ששמע אלי גם בפעם ההיא כאשר שמע אלי גם בפעם הראשונה קודם שירדתי וגם בעד אהרן התפללתי גם בפעם ההיא שחזרתי שם כי ער— שיכפר את העגל לא השיב כן להשיב חמתו · לא מהשחית את העם כרגע ואמר ואשליך את עפרו אל הנחל היורד מן ההר ולא הזכיר כי השקהו אותם דרך כבוד ש' רבה לא אמר להם שעשה להם מעשה השוטות · ואמר ר' אברהם כי טעם ובתבערה ובמסה בעבור כי בתבערה היה העם כמתאוננים מנסים השם בתאוה והזכיר להם כי היו מקצפים את השם בנסיון אשר נסיתם אותו בתבערה כ כאשר עשיתם כבר פעם אחרת במסה · ולא לקחתם מוסר · ויפה פירש · והנה החטא לנסות את השם ית' הוא חטא גדול ואמר כבא כאשר הזהיר מתמן לא תנסו את י"י אלהיכם כאשר נסיתם במסה על כן החזיר אותו להם כאן · וכן הזכיר פעם אחרת חטא המרגלים בקדש ברנע השני הגדול כי ישנם ממרים הייתם עם י"י · ואמר מיום דעתי אתכם · לרמוז על התלונות קודם מתן תורה ::

ואתנפל לפני י"י · יאמר הוצרכתי להתנפל עליהם ארבעים יום וארבעים לילה על החטא הגדול הזה כי מתחלה

אמר ה' להשמיד אתכם עד שהתפללתי אל ה' ואומר
אל תשחת עמך ונחלתך כי זאת היתה תפלת הקודם
דכתיב יען קהל ומימנה נענה כי ינחם ה' על הרעה
אשר דבר לעשות לעמו ולא הזכיר תפלת הארבעים
יום והארבעים לילה כי ארוכה מאד היתה ורבה
מאד · וטעם השמות הכתובים פה להזכיר הא
כבר פרשתיו ·· מבלתי יכולת ה' להביאם אל
הארץ אשר דבר להם · אמר במצרים מבלתי יכלת
ה' להביאם אל הארץ אשר נשבע להם וישחטם
במדבר וגו' · כלו יאמרו כי כאשר באו והיו קרובים
לארץ וראה שאין יכולתו כנגד העמים ההם
שחטם במדבר · אבל בכאן אמר ומשנאתו אותם
הוציאם להמיתם במדבר כי היתה השנאה הזאת
בהם במצרים טרם שהוציאם משם · והטעם בענין
שהיו במעשה העגל עדיין קרובים למצרים רחוקים
מארץ כנען יאמרו כי גם בהיותם במצרים ידע
שאין יכולתו להביאם אל הארץ אשר דבר להם
בחוץ המצרים ועל כן הביאם לבלתי יכל לעשות הנ'
אשר פרע שיקם לשונאים הוציאם ממצרים להמית
במדבר במקום שלא יודע מה היה להם וזהו ברעה
הוציאם להרוג אות' בהרי' וגו' שחשב עליהם מחשבת
רעה טרם שיצאו שהוציאם מתוך עם מעבי' להרוג
אותם בהרים מקום אשר לא יעבר בו איש ולא
ישב אדם שם · והכונה בטעמות הללו כי הגוים ידברו
בה' אלהי ישראל לאמר עליו כאלהי גויי הארצות וכענין
שנא' ועתה אשוב להלחם עם שר פרס וכבר הזכרתי
מן הענין הזה ·· **בעת** ההיא אמר ה' אלי
פסל לך · אחר שהתפללתי לפני ה'
את הארבעים יום ואת הארבעים לילה נתרצה אלי
שיכתוב לוחות שניות אבל היו הראשונות מעשה
אלהים והמכתב מכתב אלהים וכלו מה אותי שיהיו מחצב
ידי והמכתב יהיה כמכתב הראשון באצבע אלהים ··
וטעם ועשית לך ארון עץ שתשים הלוחות בתוכו
בעת שתרד והיה הארון הזה כלו עץ לבדו והמכסה
אשר עליו מלמעלה כמנהג בכל הארונות היו הלוחות

שם עד שנעשה המשכן ואז עשו הארון המצופה
זהב והכפרת אשר עליו זהב טהור · ולא אמר לו כן
בלוחות הראשונות לפי שהיה גלוי לפניו שישברם ·
וטעם ויהיו שם כאשר צוני ה' שהיו שם עד
שנעשה המשכן שצוה ונתת את הכפרת על הארון
מלמעלה ואל הארון תתן את העדות אשר אתן אליך
וזהו הטוב והישר בפסוקים האלה · וכדברי רש"י ולא
זהו ארון שעשה בצלאל שהרי לא נתעסק במשכן
עד לאחר יום הכפורים כי בירדתו מן ההר צוה להם
על מלאכת המשכן ובצלאל עשה משכן ואחר כך
ארון וכלים נמצא זה אחר היה · וזהו שהיה יוצא
עמהם למלחמה ולוחות שעשה בצלאל לא יצא למלחמ'
אלא בימי עלי ונשבה וזהו לשון הרב ··
ודברי אגדה הם · ויש לשאול ואחר שהוציא משם
הלוחות וניתנו בארון שעשה בצלאל מה היה בזה
ולמה הוא יוצא עמהם למלחמה · ואומרים ששברי
לוחות היו שם וכן באגדה · אבל דברי יחיד הם כך
שנינו במס' שקלים · תניא ר' יהודה בר' אלעאי אומר
שני ארונות היו עם ישראל במדבר אחד שהיו שברי
לוחות נתונים בתוכו וכו' · ורבנן אמרי ארון אחד
היה פעם אחת יצא בימי עלי ונשבה · ובעתרבתי
בכל מקום בתלמוד אומר כן אלא לוחות ושברי
לוחות מונחין בארון · ועד אנה יעמוד הארון
הזה עם הלוחות הראשונות כל ימי המדבר כי
במשכן בבית קדשי הקדשים לאחר הפרכת · אין
שם שני ארונות · וכן שלמה לא הכניס במקדש
לבית קדשי הקדשים אלא ארון אחד · אבל הארון
הזה של משה כשנעשה ארונו של בצלאל נגנזו
כדין תשמישי קדושה · וזהו הנכון על דעת רבותי'
ע"ה · כי על דרך הפשט יתכן כי ועשית לך
ארון עץ ירמוז לארון שעשה בצלאל · וזה
כי מתחלה נצטוה משה על המשכן וכלו והיתה
המצוה הראשונה שם · ועשו ארון עצי שטים
כי הוא עיקר הכונה בכל המשכן להיות השם יושב
הכרובים ואחרי כן עשו את העגל וכאשר נתרצה

משה לעשה ואמר לו שיכתב על הלוחות אלו כמכתב
הראשון עמו בקורה שיעשה ללוחות האלה ארון עץ
אות הימנה כי ללוחות הראשונות. והנה הזכיר לו
הימנה הראשונה שבענין המשכן ושהכל תלוי בה
ויסתר לומר משה לעשות כל המשכן וכלו כאשר
נצטוה מתחלה. ויהיה פי' ויהיו שם כאשר צוני ה'
שהיו שם לעד לעולם כאשר צוהו ה' מתחלה ואל
הארון תתן את העדות אשר אתן אליך ונועדתי לך
ודברתי אתך שם והנה בכלל המצוה הלוחות באהל
מועד עד שיעשה הארונות. ושכנה שלא סבר הלוחו'
הראשונות באהל יהיו עד עשות בצלאל הארון. וכן
שברי לוחות על כרחנו שם היו כי לא החזירם עמו
להר. וכר"ש לא שלא הוזכר משה זו העשיה
בסדר כי תשא כי שם הזכיר ארון בצלאל בפירוש.
וכן לא הזכיר המשכן וכ"ש כי הם הכלים אותם.
ולמה הזכיר זה בקבלה. ולא יקשה בעיניך שאמר
ואעש ארון עצי שטים ואפסול שני לוחות אבנים
כי הפסל עשה הארון כאחת כי הנה צוהו פסל לך
ועלה אלי ההרה ועשית לך ארון עץ שיעלה התחלה
בלוחות ואחרי כן יעשה הארון עץ. אבל הצריך עמו
ואכתוב על הלוחות את הדברים אשר היו על
הלוחות הראשונים אשר שברת ושמתם בארון לומר
שהיו כראשונות במכתב. ורמז שיהיו בארון
המצוה כראשונות שאומר לך שמה לבני ישראל
ונקרא בבטוי. ולבך הפסל ואעש ארון להשלם
המצוה והמעשה בקבלה ואחרי כן שב להאריך
במוקדם.. וטעם ואפן וארד מן ההר ואשים
את הלוחות בארון אשר עשיתי שעשיתי בדרכי
שיהיו שם לעד כאשר צוני אלהיות כתבו שוכנתו
בני ישראל.. **ובני** ישראל נסעו מבארות בני
יעקן מוסרה מה ענין זה בכאן. ועוד
וכי מבארות בני יעקן נסעו למוסרה והלא ממוסר'
באו לבני יעקן שנ' ויסעו ממוסרות ויחנו בבני
יעקן. ועוד שם מת אהרן והלא בהר ההר מת.
נא' ואשוב והמנה שינה משנה. ממוסרה להר

ההר שלא אמר זו מן המסעות עד ואת עשיתם כשנת
אהרן בהר ההר לסוף ארבעים שנה ונסתלקו ענני
כבוד יראתם לבם מן מלחמת מלך ערד ונתנו ראש
לשוב למצרים וחזרתם לאחוריכם שמונה מסעות
עד בני יעקן ומשם למוסרה ושם נלחמו בהם בני
לוי והרגו מהם והחזירום משם עד שחזרו אותם לדרך
ומשם חזרתם הגדגדה הוא חור הגדגד ומן הגדגד
למוסרה ובמוסרה עשו אבל גדול על מיתת של
אהרן שנדמה להם ואתו נדמה להם כאלו מת שם.
וסמך משה זו התוכחה לשברת הלוחות להודיע
שקשה מיתתן של צדיקים לפני הקב"ה כיום שנשתברו
בו הלוחות ולהודיעך שקשה לו מה שאמרו נתנה
ראש לשוב מצרימה כיום שעשו בו את העגל..
בעת ההיא הבדיל ה' את שבט הלוי. מוסב
לענין הראשון בעת ההיא בשנה
ראשונה שיצאתם ממצרים ותעשו העגל ובני לוי
לא טעו הבדילם המקום מכם וסמך זה לחזרת בני
יעקן ממוסרה לומר שאחרי זו לא טעו בה בני לוי אלא
עמדו באמונתם כל. זה לרש"י מדברי אגדה. והצריך
ר"א עוד בדרך הפשט כי בארות בני יעקן אינן בני
יעקן ומוסרה אינן מוסרות. אבל הדבר נקר' בארו'
בני יעקן ושם במדבר הר ההר מוסרה ומשם נסעו
הגדגדה אינן חור הגדגד רק הוא שסמוך לעלמונה
ועמון ולחוטמת ויטבתה הוא המקום הנקרא בארץ
וזה טעם נחלי מים וירבן ומן הגדגד יטבתה עם
ויבקש שאר כי אף כי שם מטעתה כאן שאר בתורה
גדולה והקריב הקרבנות וכל שאר דברי רוח. כי איך
יתכן בכל המקומות האלה הרבה שיהיו לשמקומות
חדשים שלא נזכרו במסעות. ועוד שיתכן הכי
בכל מקום לגאות ימעט בזכרו השמות פעמים
בין בשם מקום בין בשם אדם וכ"ש בכאן שהשמות
בם כי מוסרה ומוסרות אינן שינוי והפרש. וכן
חור הגדגד והגדגדה שם אחד. ויטבתה שוהד'
לנגדי. וטעם כי בהר ההר כהן אלעזר כשנת
אביו כאשר הלכו הדברים כי מיד היה מכוונת

בגבריים וזה ימשכו הכהנים הגדולים איש לדורות
והנראה בעיני כי הר ההר גדול בהרים וארוך
פרסאות רבות וסימן מוסרה כי הוא יקרא הר ויאמרו
לו ההר לגבהו וארכו · וכי אהרן היה הר על גב
הר והיה סוף ההר על גבול ארץ אדום וראשו קרוב
למוסרה והיו במישור אשר לפני הר ההר עדי אז
מקומות הנקראים מוסרות ובני יעקן ואחר הגדגד
ועברונה ויטבתה ועציון גבר וקדש ואלו המקומות אינן
במסעים מרחק רב כי המחנה הגדול הוא מהלך שלשה
ימים אחד כמו פרסה או פחות מכאן ונסעו מקדש
ויחנו בהר ההר שנכנסו במקום ההוא אשר היה
בגבול ההר · ואז צוה הש' למשה והעל אותם ההר
שיעלו למעלה אל ראשו הוא תחלת ההר וקצה עד
עד ראשו של הר והנשיא כנגד מוסרות ומת אהרן
שם והוא שאמר וימת שם אהרן בראש ההר והנה
מיתתו במוסרה · ואפשר שהיו המקומות האלה
בשמים נתפשטו כהר עצמו ויקרא ראש ההר
והנגדו במישור מוסרות · ושם כל אחד מוסרה
שיאמרו מוסרה אשר בהר ומוסרה אשר בשפלה
והיו במקום הנקרא חשמונה בארות בשדה יקרא
אותם בארות בני יעקן כי אנשי בני יעקן באים
להשקות בהם וקם עדאום כי שם מכאן מים חיים
ומים נסעו למוסרה · ויסעו ממוסרות ויחנו
בבני יעקן שהמקום ההוא זה שמו · ושם הכתוב
מים נם עד הגדגדה ומן הגדגדה יטבתה ארץ נחלי
מים להודיע שעמדו שם ימים רבים בעבור הנחלים
והנה המסעים שכתב בעלה אותם אבל אמר כי מים
ממוסרה נסעו אל הגדגדה ואל יטבתה שהיא כלה
ארץ נחלי מים כי מן הגדגד ועד יטבתה כלה משקה
ויהיו עד שם כי כאשר עלה אהרן אל ראש ההר
ומת בראש ההר כנגד מוסרות או במוסרה ויקבר
שם הולכו ישראל אל מוסרות לספד ולבכות על הכהן
איש האלהים והיו נדודים בכל המסעים יום שלשים
אל ראש ההר ונשופים לקדוש יי' ויבום אל המחנה
במוסרה · ואחר השלשים נסעו ממוסרה אל חור

הגדגד ומן הגדגדה יטבתה כי עתה בשובם הלכו
מהרה וזה דבר נכון מאד בשוב המקראות על א'
אופניו והזכיר כי היה שם המקום יטבתה בעבור
שהוא מקום טוב שהשכנה מים ושאר המדבר ארץ
ציה וצמאון אשר אין שם מים · וטעם הזכרו
מיתת אהרן עתה במקום הזה כי אמר ואף באהרן גם
בעד אהרן בעת ההיא ולא הגיעו עונש השמד לא
בנפשו ולא בזרעו כי לא מת עד שנת ארבעים שנה
שהיה זקן ושבע ימים ויכהן אלעזר בנו תחתיו ·
ואמר ובני ישראל נסעו · ולא אמר ואתם כדרך כל
הפרשה כי בתוכחות ידבר עמהם להוכיח אותם ·
אבל בזה יספר במסעי בני ישראל · בעת ההיא
ההיא הבדיל יי' את שבט הלוי מוסב לענין ראשון
בעת ההיא בשנה הראשונה שיצאתם ממצרים ו
ותעשו בעגל ובני לוי לא חטאו הבדילם המקום
מכם לשון רש"י · ואם כן יאמר כי מן העת ההיא
הובדלו לשמו יתברך כי לא הבדילם במעשה עד השנה
השנית בחדש השני · או ירמוז למה שאמר להם
מלאו ידכם היום לה' ונאמר כי יהיה זה לכם מלוי ידים
כעבודת כהונה ולויה · והנכון בעיני כי בעת ההיא
השנית בראשון כי בעת שאמר לו פסל לך שני לוחות
אבנים כראשונים נתרצה לישראל ונצטוה על המשכן
ואז נתרצה גם לאהרן ונצטוה ועשו בגדי קדש
לאהרן ולבניו לקדשו לכהנו לי וצוהו במלואים ולבן
אמר כי מאשר כהן תחת אביו שהיתה בהם משחתם
לכהונת עולם לדורותם ועתה הבדיל את כל השבט עמו
אחד כי מן היום ההוא היה לשמו שיהיה השבט
כולם נתונים לו לעזור לעבוד את המשכן ··
או יאמר כי שבט לוי נבדל בעת ההיא להיות הכהנים
מהם כי גם הם משיאים הארון ונתנה אל הכהנים
בני לוי הנושאים את ארון ברית יי' וכם שישרתו
להם ויברכו לשמו · וטעם עד היום הזה בעבור
כהונת עשר כאמר או הבדילם לשרתו ויהי כן עד
היום הזה · · וטעם על כן לא היה ללוי חלק ונחלה
הוא בעבור שלא ישרתם ועזרים את הכהנים

בעבודתם כי כל דבריהם קדש בעבור הקרבנות·
וכן אמר וגם את אחיך מטה לוי שבט אביך הקרב
אתך וילוו עליך וישרתוך ·· **ואנכי** עמדתי
בהר · על דרך שאמר בהר וכשעלה
שם שני לוחות כימים הראשונים של לוחות
הראשונות ארבעים יום וארבעים לילה וישמע י״י
אלי גם בפעם ההיא כי עבר השם על פניו ויקרא
י״י י״י אל רחום וחנון · ובקש ממנו וסלחת לעוננו
ולחטאתנו וגו׳ ונענה ואמר קום לך למסע לפני העם
ויבאו ויירשו את הארץ· וזהו ולא אבה כל העם אשר
אתה בקרבו וגו׳· וטעם ולא אבה י״י השחיתך שלא
רצה שלא תבאו ותירשו את הארץ כטעם ויסף עוד
להניחו במדבר ושחתם לכל העם הזה · ועל האמת
לא רצה שיהיה משחית ממנו שלא יהיה שמו הגדול
עמך וכבר רמזתי הענין בסדר כי תשא· **מה**
י״י אלהיך שואל מעמך· כי אם ט׳ לטוב לך
יאמר איננו שואל מעמך דבר שיהיה לצרכו אלא
לצרכך כטעם אם צדקת מה תתן לו רק הכל לטוב
לך· ואמר הטעם הן לי״י אלהיך השמים ושמי השמים
הארץ וכל אשר בה וכלם מתקן כבר לשמו איננו
צריך לדבר כאשר תצדק רק י״י ויבחר בזרעם אחריך
בכם מכל העמים שאתם יבחר וזרעם לא כשמע
ולא כעשו · וטעם כיום הזה כי בניהם בכלו וזרעם
לעולם · וכבר פרשתי החשק והבחירה · ופי׳ שמי
השמים גלגלים ליסודות שהם בכח השמים לעשות
מהם כענין הארץ וכל אשר בה· וכן אמר במזמור
הללו את י״י מן השמים הללוהו במרומים · והזכיר
מלאכיו וצבאיו והשמש והירח וככבי אור ואחר כן
הללוהו שמי השמים ·· ומלתם את ערלת לבבכם
שיהיה לבבכם פתוח לדעת האמת לא כאשר עשיתם
עד היום הזה שלא נתן י״י לכם לב לדעת ששם לבבו
ואוטם לשמוע· **וערפכם** לא תקשו
עוד · שלא תהיו כאשר כתיב
דור סורר ומורה שישבו עם המצרים וילמדו
ממעשיהם והם קשים לשוב דרכם כמו שעשו את
המעגל והקראים שם עם קשה ערף שלא ישוב מן
המשובה הנכנסת בלבם לאהוב שם תפלות בעבודת
המלאכים או צבא השמים אבל אתם תדעו והאמינו
והשבתו כי י״י אלהים הוא אלהי האלהים ואדוני האדונים
אלהי האלהים הם המלאכים המעלה ואדוני האדונים כל צבא
השמים אשר להם ממשלה בשפלים כי הוא האדון
אשר שם להם משטרם בארץ ולו הגדולה והגבורה
והוא מרא בתפארת עוזו אשר לא ישא פנים לאחד
מן האלים והאדונים להגן על עובדיהם ולא יקח שחד
מיד אדם· ופירשו בשחד שאמר חסיד נמנו שיעבור
עבירה לא יקח ממנו מצוה ממצותיו בשחד לכפר
לו· אבל יענשהו על חטאו וישלם לו בכל טובתו·
ואנכי אבר לפי דעת הראשונים מיסב אמן ואולי לקבלה
שואלי· יתכוין לומר שהוא משכחי השלוחות בכל
יום · יאמר שאין השם כענין שישא פנים כי לא ירחמו
האדם וחי והכל כאין נגדו ומשפט והוא כחשבו לו
ולא בענין שיקח שחד וממון מיד אדם כמלכים ושופטי
ארץ· והנכון כטעם שיאמר אשר לא ישא פנים לגדולי
בני אדם בריבם עם הקטנים ולא יקח ממעשיהם
שחד בריבם עם דלים כי הוא עושה משפט גר
יתום ואלמנה מן הגדולים והקבע את קובעם נפש·
ואוהב גר לתת לו לחם ושמלה והם כל צרכי האדם·
והנה הוא יפרנס העניים אשר אין להם אוהב ורע·
כי גרים הייתם בארץ מצרים וגו׳ מום
שבך אל תאמר לחברך רש״י·
וכבר פירשתיו בסדר ואלה המשפטים ·· וטעם
הוא תהלתך והוא אלהיך· הוא יהיה תהלתך שתתן
כל תהלתך אין זולתו תהלה תמיד וכטעם לאחר
לא אתן ותהלתי לפסילים ולא אל האלהים והאדונים
הנזכרים · או יאמר הוא תהלתך שבו אתה
מתהלל על כל העמים · כלשון כי תפארת עוזמו
אתה · י״י עזי ומעזי ומנוסי · והוא אלהיך
שיאמר שמו עליך ושתהיה לו לעם והוא יהיה לך
לאלהים ולא כשאר האומות אשר הוא להם אל
האלים אשר חלק להם כמו שפירשתי כי עשה עמך

הגדולת והנוראות שהמקשתם כי אתה אכלו ונחלת
ושמו תמיד עליך לטוב׃ **ושמרת**
משמרתו שרא׳ אותה ש׳ נשמר
מחטוא לפניו כי אחר שיעה כל זמנו יעש בראש
ויעזב חקיו ומשפטיו ומצותיו אלו ושמרת משמרתו
שהשמור מה שהם שומר שהוא שומר את הגברי׳
ואוכן לעם ואכיומים ונשמה משפטו יעם ושמנה ׃
וכענין שאמ׳ במקום אחר לשמור את משמרת ה׳
שיך ללכת בדרכו ואמרו מה הוא חנון ורחום אף
אתה היה חנון ורחום וכו׳׃ את גדלו ואת ידו
החזקה׳ אנא׳ למוצא אתכם מארץ מצרים והוא עד
ומופתים שעשה לפרעה׳ אשר עשה לבסיסול׳
בבבי המן׳ ואינה נכון בשבת כי לא עתה ידבר רק
כיוסף אשר ייסר בו השם לעבדי רעהו את גדלו
שהיה מתגדל ומתרוממם לאמר התפאר עלי׳ למחר
יהיה׳ ושמתי פרות׳ למען תדע כי לי הארץ׳ ואת
ידו החזקה׳ ושלחתי את ידי והכיתי את מצרים׳ את
היד הגדולה אשר עשה ה׳ במצרי׳ וזרוע הנטויה
שלא נתן להם ריוח והכה אותו היתה ידו נטויה
עליהם ולא השיב ידו מהם עד שאבדם׃׃
ואשר עשה לכם במדבר במנתה אשר פנקאתכם
בגנל ואת הבערה והנחשים השרפים והבכורית
התאוה ומגפת הקטים ונוירת המרגלים שהיתה
בהם יד ה׳ עד תמם ט׳ המקום הזה והכל בשרטנו
שעשה להם אם כן ושמרתם את כל המצוה למען
תחזקו כי ידו החזקה מחזקת׳ ידי שומרי מצותו
ולא יחזקו בני מרשם׃ **אשר** הציף את
מי ים סוף ויאבדם ה׳׃ לא הפסיק
טעמו עד היום הזה כי כל המתים מה אבנן שלה
הם אוכלין׳ ויתכן שהוא חוזר לסוסיו ולרכבו שאבד
סוס ורכב ממצרים בכל אחד הוא כי כל סוס וכל
רכב וכל פרש אשר במצרי׳ הוצא עמו ואבדו כלם
והיתה ממלכה שפלה בלא רכב וסוס וחיל ושוו׃׃
ור״ז א׳ שלא קינו עד בימים התחיקם להיות כמו
הם ר״ל כי השם אבד הרודפים מה ואבד במצרים

זרעם ולא נשאר להם שם ושאר כי הם הרשעי׳ שע׳ יות
מכל מצרים לרדוף אחרי נגזרו ה׳׃ אבל זה לא נזכר
בתורה והזוכר ואשר עשה לדתן ולאבירם ולא הזוכר
קרח ועדתו שיכלה אם מלפני ה׳ ותאכל אותם בעונו
כי איש זר הקרב להקטיר קטרת הוא מלאוי הקהל׳
ונ״ע שלש הוא כענש לדורות כאשר דבר ה׳ בו לנשויהו
על כן לא נמנו בחשבת המדבר׳ **לא** כארץ
מצרים היא׳ אלא טובה ממנה ולא נאמר׳
הבטחה זו לישראל מפני שהם ממצרים שהיו אומרין
שמא לא נבא אל ארץ טובה ויפה כזאת׃ יכול
בגנותה הכתוב מדבר וכן אמר להם לא כארץ מצרי׳
היא אלא רעה הימנה ת״ל וחברון שבע שנים נבנתה
לפני צען מצרים אדם אחד בנאן דרך ארץ אדם
בונה את הנאה ואחר כך את הגרוע לראשי׳ מספרי׳
ושני הנאה מה שהרשו בנוי כמסכר כתובת בצען
אחר אימפשר אדם טנה בית לבנו קטן ואחר כך
לבנו גדול אלא שמשובה בכל טוב אחר משכנעה
בצען׳ ופסוטו של מקרא בדרך האזהרות עי׳ מר
שאמ׳ להם ושמרתם את כל המצוה וירשתם ארץ
זבת חלב ודבש כי השם יתן מטר ארצכם בעתו׳
יורה ומלקוש והארץ תתן יבולה׳ אבל רעה לכם
שאינה כארץ מצרים להשקות אותה ברגל מן
היאורים ומהמשתנים כגן הירק רק היא ארץ הרים
ובקעות ולמטר השמים תשתה מים לא בצנון אחד
וצריכה שירכוש השם אותה תמיד במטר כי היא
ארץ נאה מאד וצריכה מטר כל השנה ואם תעברו
על דברי השם ולא ירכוש אותה בגשמי׳ כמן תהא
היא רעה מאד ולא תרע ולא תצמיח ולא יעלה בה
כל עשב בקציר׳ ויחזור ויפרש כל זה בפרשה השניה׳
כי אם שמוע תשמעו ט׳ מצותי ונתתי מטר
ארצכם בעתו יורה ומלקוש תמיד׳ ואם לא תשמעו
ועצר את השמים ולא יהיה מטר ואבדתם מהרה
ברעב מעל הארץ שלא תכלו לחיות בה בלא מטר
והנה הפרשה הזו תדיר במנהג של עולם ומהנה
נלמוד כי אנצ׳ שהכל ברשותו והכל בשמו יתעלה

נאמר יושבי מצרים ולפיכך נכרתים ויאבדים.
אבל ארץ כנען תאמר מצרים יותר שלא יתן בה מ׳
משכות שוו החולה צריך זכות ותפלה שירפאנו
השם יותר מן הבריא שלא בא עליו החולי וכן המדרש
בעני ובעשיר ומאיר שני שמעתם ה׳ ומפני שאין
ארץ אשר ה׳ אלהיך דורש אותה וראוי שיאמין למטר
השמים תשתה מים כאשר ה׳ אלהיך ידרוש אותה.
יקיר מדרש רבותי׳ כרמוז בכתו׳ והלא כל הארצות
הוא דורש שנא׳ להמטיר על ארץ לא איש כמכול
אינו דורש אלא אותה ועל ידי אותה דרישה שדורש
אותה דורש כל הארצות. תמיד עיני ה׳ אלהיך בה׳
לראות מה היא צריכה ולחדש בה גזירות. עתים
לטובה ועתים לרעה וכו׳ כדאיתא בר״ה ר״ל ויש בו
סוד עמוק כי הארץ הזאת נדרשת בכל והיא הכל
בכל וכל הארצות מתפרנסות ממנה באמצעית
לבבכם ובכל נפשכם. והלא כבר הוזכר
בכל לבבך ובכל נפשך אלא אזהרה ליחיד ואזהרה
לצבור לשון רש״י מספרי. ובאור הענין הא׳ לא
יעשה הנסים תמיד לתת מטר הארץ בכל ערב
יורה ומלקוש ולהוסיף בדגן ותירש ויצהר ולהרבות
גם העשב בשדה לבהמה או שיעצר שמים ויינכו
רק על מעשה רוב העם. אבל היחיד הוא בזכותו
יחיה והוא בעונו ימות. והנה אין כי בעשותם כל
המצות מאהבה שניה יעשה עמהם את כל הנסי׳
בשלם לטובה ואין כי בעברם ע״ז יעשה עמהם אות
לרעה. ורעת הנסים לא יעשו לטובה או לרעה רק
לצדיקים גמורים או לרשעים גמורים אבל הבינונים
בכלך ימנהג של עולם יעשה בהם טובה או רעה
כדרכם וכמעלליהם. ואכלת ושבעת הרי זו
ברכה אחרת שתהא ברכה מצויה בפת שבתוך
מעיך לרש״י. ור״א אינו ואכלת ושבעת שב״ט דגנך
תירשך ויצהרך לא ב׳ הקרוב שהוא עשב בשדך.
והנכון בשניה שהוא שב״ט הכל ואכלת ושבעת דגנך
תירוש ויצהר וגם עשב בצאן ובקר. ובספרי ואכלת
ושבעת כשנמיתך אוכלת ושובעת שבר״ל ס׳

האדמה וכן הוא אומר ורב לבטחות לבנה שור. ור״א
מן הגלגלות אעפ״י שאין ראיה לדבר זכר לדבר ובאו
ורננו במרום ציון ונהרו אל טוב ה׳ על דגן ועל תירש
ועל יצהר ועל בני צאן ובקר וגו׳ וזהו הנכון.
ושמתם את דברי אלה וגו׳ אף לאחר שתגלו
היו מצוינים במצות הניחו תפלין
עשו מזוזה כדי שלא יהו עליכם חדשים כשתחזרו
וכן הוא אומר הציבי לך ציונים לרש״י. וכבר כתבתי
פ׳ ואתחנן הוא כי המצות האלה חובת הגוף הם.
ודינם בכל מקום כמו בארץ. אבל יש במדרש הזה
סוד עמוק וכבר רמזתי אותו. והנה הזכיר המצות
שהם תפלין ודברי תורה ותפלה ומזוזה. כאן רמז
שהם לרמוז בהיקש הזה שהגלות חייבין בהן לאחר
הגלות בחובה לארץ ומקום למוד לכל המצות שהן
חובת הגוף שחייבין בכל מקום ושאינן פטורין בחוצה
לארץ מחובת הקרקע כגון תרומה ומעשרות כך
הוא נדרש בספרי. וכוונת המדרש מפני שסמך
ושמתם לואבדתם אבל עקר הכתוב בארץ דכתיב
למען ירבו ימיכם וימי בניכם על האדמה או יאמר
למען ימיכם שתשובו והאריכו בה ימי׳ לעולם.
ויתכן בדרך הפשט שבא להוסיף בכאן לדבר בם כי
צוה שם ודברת אתה בם בשבתך בביתך וכאן אמר
שתלמדו אותם את בניכם עד שידברו בם הבנים בכל
שעה. וכן הוסיף בכאן ולמדתם אותם כי ושננתם
שיספר להם המצות וכאן עד שילמדו אותם וידעום
ויבינו אותם ויעמיקו לדבר בם עמך בכל הענין.
וכן הוסיף בכאן כימי השמים על הארץ שהוא לדור
דורים או הם השמים והארץ קיימים וימי עולם
וקיימים. **ולדבקה** בו א״ר״א בסוף
והוא סוד גדול ואין הסוד מן
מטעם הנקוד הזה. אולי יאמר לאהבה את השם
וללכת בכל דרכיו עד שתהיה ראוי לדבקה בו בסוף.
ו׳ ונאמר משום ובשם אלהים לא תמכו ולא
תשבעו ולא תעבדום ולא תשתחוו להם כי אם בה׳
אלהיכם תדבקו כאשר עשיתם עד היום הזה.

אך הוא אזהרה מאזהרו עוד שלא תפרד מחשבת
מהשם אל אלהים אחרים שלא יחשוב שיהיה בעו׳
שום עקר אלא הכל אפס ואין והנה הזכירו שאמר
ואותו תעבדו ובו תדבקון · והכוונה להזהיר שלא
יעבד לשם וזולתו אלא לשם לבדו יעבוד בכל
מעשיו · ויתכן שתכלול הדבקה לאמר שתהיה
זוכר השם ואהבתו תמיד לא תפרד מחשבתך
ממנו בלכתך בדרך ובשכבך ובקומך · עד שיהיו
דבריו עם בני אדם בפיו ובלשונו ולבו איננו עמם
אבל הוא לפני השם · ויתכן באנשי המעלה הזאת
שתהיה נפשם גם בחייהם צרורה בצרור החיים ׃
כי הם בעצמם מעון לשכינה כאשר רמז בעל
ספר הכוזרי · וכבר הזכרתי מזה בפרשת העריות׃
ומה שאמר יהושע כאשר עשיתם עד היום הזה
כי בהיותם במדבר וענן ה׳ עליהם והמן יורד מן
השמים והשלו עולה להם והבאר לפניהם תמיד וכל
מעשיהם מדי שנה בדברי נסיים הנה מחשבתם
ומעשיהם עם השם תמיד ולכן הזהירם יהושע שבנ׳
עתה בארץ בהסתלק מהם קצת נסי׳ הנפלאו׳ השם
תהיה מחשבתם בהם תמיד לדבקה בשם הנכבד
והנורא ולא תפרד כונתם מן השם ׃

כל המקום אשר תדרוך כף רגלכם בו לכם יהיה
מן המדבר וגו׳ על דעת רז״ל הנה הם שתי הבטחות
שכל המקום אשר ירצו לכבשם גם בארץ שנער וארץ
אשור וזולתם יהיה שלהם והמעט הגבלין מוגבלת בהם
על כל א״י ישר׳ ומן המדבר והלבנון ועד הים האחרון
יהיה גבולם שאתם חייבין לכבשו ולאבד מהם את
הגוים כמו שאמר כאן וירשתם גוים גדולים ועצומי׳
מכם ולעקור מהם ע״ז ומשמשיה כמו שהזכיר
לא נעלם והבטיח כי לא יתיצב איש בפניהם גם
בארץ המוכרת גם בכל מקום אשר תדרוך כף
רגליכם בו · ומכאן יצא לרבותי׳ המחלוקת בסוריא
שקורין אותה כבוש יחיד · והטעם כי דוד כבש אותה
בטרם כבשו לא שאל באורים ותומים · ולא נמלך
בסנהדרין כי היה חייב להוריש כל שבעה העמים
בתחלה ואחרי כן אם ירצה ילך אל ארץ אחרת כאשר
הבטיח השם בכאן ׃ ומפני שלא נעשה הכבוש הזה
כמצות התורה אמרו שהכבוש לא שמיה כבוש ודינו
במצות כדין חוצה לארץ · וכך היא שנויה בספרי ·
ומקומות יאמרו בתלמוד דשמיה כבוש · כי אע״פ
שלא נעשה כסדר כיון שמלך שם וכבשה נתקיים
בו לכם יהיה וארץ ישראל היא ׃

סדר ראה אנכי

ונתתה את הברכה על הר גריזים · כתרגומו מברכיא ·
את המברכים על הר גרזים לשון רש״י · ואינו נכון
לפי פשוטו כי עדיין לא צוה במברכים · אבל פירושו
כי אתה תתן לפניהם הוא דרך ברכה ודרך קללה ·
וטעם להזכיר שתבררו לכם מקום מיוחד שתרצו ׃ הודיע
שתהיה לכם הברכה כאשר תעשו המצוה והקללה
אם לא תקיימו אותן · וזה כאשר אמר עוד ראה
נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב ואת המות
ואת הרע וגו׳ · ואחר כך אמר בכאן שיתנו הברכה
הזאת אשר הוא אומר להם על הר גריזים והקללה
על הר עיבל והנה היא כתובה בפר׳ · והכוונה אותם
על ראש השער כדברי ר״א · והנה אמר בכאן בדרך
אזהרה שיתנו הברכה על הר גריזים לברך את
העם אם ישמעו אל מצות ה׳ · והקללה על הר
עיבל לאמר ארור אשר לא ישמע אל המצוה ויסור
מן הדרך אשר צוה השם ׃ והיה אפשר שיתנו כל
השבטים הברכה וכלם הקללה · או שיאמרו הלוים
הכל · או איש אחד משמיע לכלם · ואחר כן שב
לבאר שם שש יעמדו לברך את העם על הר גריזי׳
ושש יעמדו על הקללה ואמר וענו הלוים ׃ ופירש
כל הענין אם בכאן מפני אזהרתו אשר אמר ראה
נתתי וגו׳ הזכיר מקצת המצוה ואחר לבאר אותה
במקומה · ויתכן שהיה הר גריזים לדרום שהוא
הימין והר עיבל לצפון כי מצפון תפתח הרעה ׃
ושמרתם לעשות את כל החקים

ומשפטים. גם בכאן יזכיר על החקים והמשפטי' קודם שאר המצות. ויזכיר תחלה המשפט בענ' ומשמשיה כאשר פירשתי בסדר ואתחנן. ואחר כן יזכיר משפטים רבים בנמצא הנקרא ומסית. ושאר הנביאות. ויזכיר בחקים תחלה הקרבנות במקדש. ואחר כן איסור אכילת כל תועבה ושאר המצות.

לא תעשון כן לי״י אלהיכם. להקטיר לשמים בכל מקום. כי אם במקום אשר יבחר. לא ונתצתם את מזבחותם ואבדתם את שמם לא תעשון כן אזהרה למוחק את השם ולנותץ אבן אחת מן המזבח או מן העזרה. אמר ר' ישמעאל וכי תעלה על דעתך שישראל נותצין למזבחו אלא שלא תעשו כמעשיהם ויגרמו עונותיכם למקדש אבותיכם שיחרב לשון רש״י. ודברי ר' ישמעאל פשוטו של אגדה הן. אבל הכתוב כמשמעו רבותי' אזהרה למוחק את השם. ומפרש בגמ' מכות והאו' אמר ר' מוחק את השם לוקה ואזהרתו מהכא לא תעשון כן לי״י אלהיכם. ולשון ספרי. מנין לנותץ אבן וכו' ר' ישמעאל אומר מנין למוחק אות אחת מן השם שעובר בלא תעשה שנאמר ואבדתם את שמם לא תעשון כן. ר״א בן יעקב אומר ומה תעלה על דעתך וכו'. ודברי ר' ישמעאל אינם במחלוקת אבל הם מאור כי מוחק את השם כנותץ אבן מן המזבח. אלא יקיים פשוטו הכתוב ונתצתם את מזבחותם ואבדתם את שמם מן המקום ההוא ולא תעשון כן לי״י אלהיכם לנתוץ את מזבחו ולאבד את שמו. אבל תדרשו כבוד לשמו ולמזבחו וכי המקום אשר יבחר בו לשום שם מזבח לשמו תדרשו ותשאלו שלומיכם לפניו וטעם

לשכנו תדרשו. שתלכו מארץ מרחקי' ותשאלו אנה דרך בית השם. ותאמרו איש לרעהו לכו ונעלה אל הר י״י אל בית אלהי ישראל כלשון ציון ישאלו דרך הנה פניהם. ובספרי תדרשו דרוש על פי נביא יכול תמתין עד שיאמר לך נביא ת״ל לשכנו תדרשו ובאת שמה. דרוש ומצא. ואחר כך יאמר לך נביא וכן אתה מוצא בדוד וכו'. ועל דרך האמת לשכנו תדרשו לכבוד תדרשו ובאת שמה לראות את פני האדון י״י אלהי ישראל. ומעתה אומרי' חכמים שמשה.

מעשרותיכם מעשר בהמה ומעשר שני לאכול לפניו מן המחיצה. ואת תרומת ידכם אלו הבכורים שנא' ולקח הכהן הטנא מידך לשון רש״י. מדברי רבותי'. ועל דרך הפשט יזכיר הכתוב השלמים והזבחים שחייב לאכלם שם במחיצה לפני השם. והזכיר גם כן שיביא שם המעשר והתרומה שיתן אותם לכהנים וללוים משרתי המקדש וישמחו גם הם עמהם ועם בתיהם כענין שנא' הביאו את כל המעשר אל בית האוצר ויהי טרף בביתי ובחנוני נא בזאת אמר י״י צבאות אם לא אפתח לכם את ארובות השמים והריקותי לכם ברכה עד בלי די. וכן ישבו בבית שני בתרומה ובתרומת המעשר שיביאום למקדש. שנא' ואת ראשית עריסותינו ותרומותינו ופרי כל עץ תירוש ויצהר נביא לכהני' אל לשכות בית אלהינו ונאמר לבית אלהינו אל הלשכות לבית האוצר. וטעם

תרומת ידכם מפני שהתרומה לא נתנה בה התורה שיעור אבל היא כאשר תשיג ידו. וכן מה שאמר לא תוכל לאכול בשעריך יזהיר על ישראל שלא יאכל בשעריו המעשר והבכורות והנדרים והתרומה. וחזר והקדים במקום כי אם לפני י״י אלהיך תאכלנו אתה ובנך ובתך לאכל לכם. והלוי אשר בשעריך יאכל גם בשערים הראוי לו כמו שנא' בהם ואכלתם אותו בכל מקום. ויקצר הכתוב בדברים המפורשים במקום אחד. ואינו סומך בפשוטו של מקרא זה כי תרומת ידכם הם שידי איש לי״י מכספו ומזהבו לעשות אותו קרבן עולה או זבח. והזכיר בקרבנות גם מינים הנדרי' אשר הם הרי עלי קרבן שור או כשב אושה. והנדבה אשר יאמר בשור ושה הרי זו עולה או שלמים ואשא אותה למקדש. והתרומה אשר ירים מכל

אשר לו כסף וזהב או נחשת שהוא בהרמת חולין לנדרים
ויאמר לבדק׳ הבי׳ הרי זו מידי לשם והוא מלשון כל. מרי׳
תרומת כסף ונחשת הביאו את תרומת יי׳ וכן כל.
תרומות הקדשים אשר ירימו בני ישר׳ ליי׳ קרבנו׳
הם וכן אמר בשקלים מחצית השקל תרומה ליי׳
והם לקרבנות כל. מה שירי׳ אדם ליי׳ מכל. אשר
לו בין לקרבנו׳ בין לבדק הבית כענין ויקחו לי תרומ׳
בין לכהנים מעשרות הם הכל. יקרא תרומה כענין
שכתוב במכס ונתת לו לאלעזר הכהן תרומת יי׳ והיו
חולין גמורין בידו וכן ואשקלה את הכסף ואת הזהב
ואת הכלים תרומת בית אלהינו ההרימו המלך
ויועציו ולא אמר הכתוב תרומותיכם שלא נטעה
בתרומות הקדשים אבל אמר תרומת ידכם מה
שתרימו ברצונכם מנדבת ידכם והנה כל. הנזכרי׳
בכאן חייבין במחיצה הפני׳ מעשרותיכם מעשר
בהמה ומעשר שני התאכלון לפני השי״ת מעשר
ראשון מעשר הלויים ומעשר עני להם הוא ..

לא תעשון ככל אשר אנחנו עושים פה היום.
א״ר ר״א כדרך הזה כי עשו כי שרשו כן במדבר
שהיו אסורי׳ מ״ם שנ׳ לו מ״ם ב׳ ויקריב עולה במסע
שירצה ויש מי שיתן נדבה בזה ויש מי שלא יתן כי
המצוה תלויה בארץ ואין ואת דעתי הקטנה שלא
היו כלם ירצו השם. ובעבור שאמר אנחנו כי משה
כמה כשעלת תלוין באחד זה לגופו. ואיננו נכון שאין
מדרך הפרשה שידבר בתוכחות ויאמר להם עתה
שאינם עושים מצות השם ואיש כל. הישר בעיניו
יעשה. ואיך יאמר משה רבי׳ עם אנחנו עושים
בעבירות חלילה. אבל היה ראוי שיאמר לא תעשו
ככל אשר עשיתם עד היום איש הישר בעיניו. ומה
טעם להזכיר עם ה׳ עבירות המצות התלויות בארץ
אבל פי׳ הכתוב כי ישראל נצטוו במדבר לזבוח כל.
בקרם וצאנם שלמים לפני המשכן. אבל בא׳ זה
מקום שיהיה המשכן יעשה אותם ואם לא ירצה
לאכול שור ושה לא יתחייב להביא קרבן כל
וגם כן אינו חייב להביא בכורות ולא מעשר בהמ׳
ומעשר שני והנה לא יבא כחיוב למשכן כלל ואפי׳
ברגלים לא נתחייב לבא שם וכן אחרי׳ וזריקת הדם
והקטר החלב בשלמים יאכל. אותם במדבר בכל.
מקום שירצה כי לא נתן בהם הכתוב מחיצה אבל
אוכלים אותם במחנה וחוץ למחנה והנה אין להם
בכל. ענין הקרבנות חובה רק איש הישר בעיניו
יעשה. על כן צוה בכאן כי אחרי המנוחה והנחל׳
לא יעשו כן. אבל יביאו בחובה למקום ידוע
ומיוחד נבחר מהשם ויביאו שם הזבחי׳ והמעשרו׳
והבכורות ויאכלום שם במחיצה לפני השם. ומה
שאמרו רבותינו במדבר הנדר והנדבה שאין קרב
בבמה מדרש מייתר המקרא כמו שהוא מפורש
בפרק בתרא דזבחים.

כי ירחיב יי׳ אלהיך את
גבולך אין טעם הכתוב זו באותה שיאמר
ואם ירחיב יי׳ אלהיך את גבולך ויהיה לך עוד שלש
ערים על השלש האלה שאם כן לא היה בשר תאוה
מותר בנוס׳ בארץ אבל הם כאשר כי יכרית יי׳
אלהיך את הגוים אשר יי׳ אלהיך נותן לך את ארצם
והם שבעה גוים אשר יושב בכל. מקום ואז נבדיל
שלש ערים וכן עשה יהושע. ואחרי כן אמר ואם
ירחיב יי׳ אלהיך את גבולך כאשר נשבע לאבותיך
וזה לעשרה עממים שכרתו לאברהם אבל כאן אמר
כאשר דבר לך והם הגוים האלה אשר יי׳ אלהיך נותן
לך את ארצם כי מעיד לאחר שכבשו וחלקו הותר
להם בשר תאוה ואין טעם כי ירחק ממך המקום
שיהיה מותר בהרחק המקום בלבד שאם כן יהיו
אסורים יושבי ירושלם בבשר תאוה. אבל טעם כל.
ישראל ידבר ויאמר להם כי כאשר ירחיב השם
גבולכם ולא תהיו כלכם יושבים סביב משכן השם
כאשר אתם היום במדבר יהיה לכם בשר החולין
מותר כי אי אפשר שתלכו כלכם ממקום רחוק
אל המקום אשר יבחר השם ותזבחו זבחים שלמים
כל מה שתאכלו .. וטעם וזבחת כאשר צויתך
על דעת רז״ל כאשר צויתך על פה מהלכה למשה
מסיני מלמד שנצטווה משה על השחיטה ועל הקנים

ועל רוב אחד בעוף ועל רוב שנים בבהמה. ולפי
כי שחיטה בלשון הקדש הוא הכורת סימני המאכל
ואל תחוש בעבור מה שאמר וישחטו במדבר כי
היא מלשון שוכח אותם כבאן והנה זה בקרבנות
נשחט ושחטו שהוא בסימני המאכל. והנה מתחלה
צוה שיקריב כל מה שהם אוכלים שלמים והשחוטי'
כמשפט הקרבנות. ועתה כשבא להתיר בשר
החולין אמר וזבחת מבקרך ומצאנך כאשר צויתך
בהיותם קרבנות ותאכל אותם חולין בכל תאות
נפשך ע"כ שיהיו חולין בכל מקום ובלבד שיהיו
זבחין כאשר צוה מתחלה בהיותם כלם קרבנות
וזהו פשוטו של מקרא וזה על הנכון. ושמא גם
רבותי נתכוונו לזה שאמרו בספרי כאשר צויתך
מה קדשים בשחיטה אף חולין בשחיטה. והנה
מצות השחיטה מפורשת בכאן ומסורת מדברי
רבותינו בקבלה: אך כאשר יאכל את
הצבי ואת האיל כן תאכלנו. הוא
כמו שיפרש הטמא והטהור יחדיו כי מפני שבהם
במדבר שלא יאכלו בקר וצאן רק זבחי שלמים
ומוזהר בהסתת הנפש אשר תאכל מזבח השלמים
אשר לה' וטמאתו עליו ונכרתה. אמר בכאן שיאכל
בכל אות נפשו כחולין. ושיאכלו עם הטמא
בקערה אחת. כאשר הם אוכלים במדבר הצבי
והאיל שאינן קרב על המזבח. ואין הטעם בצבי
ובאיל שיאכל חלב החולין כאשר יאכל חלב הצבי
והאיל כי לא יזכר רק האכילות בענין שאתם אוכלים
הצבי והאיל תאכלו הבשר אשר תזבחו בכל מקום
ולא אמר כל אשר יאכל בצבי ובאיל יאכל בו ולכן
יפרש בכל מקום הטמא והטהור יחדיו יאכלנו
כצבי וכאיל ולא אמר בשום מקום יאכלנו כצבי
וכאיל בלבד כדי שלא יבא גם החלב בכלל.
וטעם אך אזהרה מפני כי מתחלה היה אסו—
לאכול רק השלמי' השחוטין במשכן ועתה כשהתיר
לשחוט ולאכול בשעריך בכל אות נפשך: יהיה
במשמע שיאכל אפי' חולין. וגם קדשים כאשר
בראשונה שיקריבם שהם בהמה ועל כן אמר והזהיר
אך כאשר יאכל את הצבי ואת האיל כן תאכלנו:
שלא תקריב ממנו לא חלב ולא דם ולא תנהג
בהם דרך קדשים ולא תזהיר מהם לטמאים כלל
והוצרך להזהיר רק הדם לא תאכלו מפני טעמים
רבים כי מתחלה אמר באסור הדם ואני נתתיו לכם
על המזבח לכפר על נפשותיכם והיה במשמע
הזה שהדם שאינו מכפר בבהמה לא יאסר. על
כן הוצרך לאוסרו בביאור. אבל בחלב לא הוזכר
באסורו ואין כל הקרב מן האמורין אסור ולא
כל שאינו קרב מותר כאשר כתבתי במקומו: ועוד
מפני שבא בכאן שנשחוט והזהיר שנאכל כאכו'
הצבי והאיל היה במשמע שנכסה הדם כאשר נוהג
בצבי ובאיל ועל כל פני' הוצר' להתיר הד' שערקהם
כמים בלא כסוי. וזה טעם על הארץ לא באר—
שיכסוהו בעפר. ומן שהוצרך להזהיר היתר הדם
הקדי' לבאר איסורו: ועוד נראה הכתוב שלא ידום
בדם בעבור כי במדבר בעת שהיו כל בקרם וצאנם
שלמי' היה הבשר אסור עד שיזרק הדם על המזבח
מכן הדין בקרבנו' והנה הדם מעכב בהכשר אכיל'
הבשר וכזה מן הצבי והאיל בעבור שאינם קרבים
שנכסה את דמו בעפר. וכן מין העוף בעבור
שאין העוף קרב לשלמים. ואלו היה מחויב בבקר
של בשר תאוה שנכסה אותו או שנאכלנו עם הדם
בשחיטה ולא יראה על פני השדה כי ראוי היה
שיהא מותר לאכלו בכל ענינו מפני שישפכו על
הארץ שלא יזבחו אותו ובחיקם לשעירים אשר הם
זונים אחריהם על כן אמר שיזבח הבקר והצאן ולא
יאכל הדם עם הבשר בשחיטה או באבר מן החי
וישפוך הדם על הארץ ולא יחוש לו: אבל לא
יאכלנו לא בפני עצמו ולא עם הבשר. ומן הטעם
הזה הוצרך עתה לומר כשהוא בכל מקום שלא יאכלנו
הרוצה כדמו וגם לא היתר אבל ישפכנו כמים ולא
יאכלנו: והנראה בעיני בטעם הענין הזה כי
מתחלה בהיותם במדבר ילכו ישימון ושעירים—

יקרבו שם והיו כלם זובחי מבקרי׳ ומצאנ׳ בכל אשר
להיות דם על פני השדה ולזרוק כלו. רק לפני
מזבח ה׳ להרחיק אותם מן החטא הזה. אבל
בבואם בארץ הותרך לאכול בשר תאוה מפני
ריחוק המקום לא חשש אם ישפכו בשם הדם
הבקר והצאן על הארץ. אבל בדם החיה והעוף
אשר יצוד בשדה ובשער והמצוה לשחטם שם
ולמביאים שחוטים מן החוץ. הזהיר המצוה כאשר
היתה לכסות דמם בעפר שלא יקריבם לשעירים
ומפרש כמו שמ׳ ע״כ נאמר רק חזק לבלתי אכול הדם ולא
תאכלנו למען ייטב לך מדרש יפה וגמרות. לשון
הכתוב שהיו להוטים אחריו מאד. על כן הוצרך
לכל האזהרות הללו. וכל שכן שהוצרך להזהר
איסורו אע״פ שלא הוזכר איסור החלב. ובאמת
שנאמר כשהו׳ זה מספיק לטעם רש״י האזהרות
שהכתוב מזהיר מאד אבל הלשון שאמר רק חזק
לבלתי אכול הדם אינו מתפרש כ״כ בזה כי מה
חזק ואומץ יש בהזהר מן הדם והראוי שיאמר
השמרו השמר לך לבלתי אכול הדם. ומצאתי לשון
חזוק במצות שא״ל הקב״ה ליהושע רק חזק ואמץ
מאד לשמור ולעשות ככל אשר צוך משה עבדי.
וכן אמר יהושע לישראל וחזקתם מאד לשמור
ולעשות ככל הכתוב בספר תורת משה. וזה במצות כלן.
ולשמור ירמוז ללא תעשה. ולעשות ירמוז למצות
עשה. אבל במצוה אחת לא נמצא כן ומה צורך
לחזוק בה. ועל ת״מ מצות לא תעשה אחת.
אבל נראה לי הזהיר בה חזוק מפני שהעם אשר
יורשים דבקו בדם במצרי׳ כי היו זובחי׳ את זבחיהם
לשעירים תמיד. כמו שכ׳ ולא יזבחו עוד את
זבחיהם לשעירים אשר הם זונים אחריהם. וכתו׳
יזבחו לשדים לא אלה. והיתה העבודה ההיא
נאכלת מן הדם כי היו מקבצים הדם לשדים והם
אוכלים עליו ומדמים כאלו הם קוראים לשדים לאכול
על שולחן השדים והם מתחברים עמהם. והדבר
מוזכר זה בספר מורה הנבוכים. ולא שיקים זה

עקר טעם איסור הדם כי הכתוב מפרש טעמו כי
הדם הוא הנפש כאשר פירשתי בסדר אחרי מות.
אבל מזה היו שטופים בו ורודפי׳ אחריו מאד והנה
היו מן הנביאים בו ומנחשי׳ עתידות. ולכך בא הכתו׳
והזהיר שאם ישמע מאוכלי הדם דבר עתיד ובא
האות והמופת לא יפתה לבם אבל יחזיק באמונת
ובאמונת השם ולא יאכל מן הדם בשום ענין ואל
יכסה המעשה ההוא מדבריהם לא יירא ומפחדם
לא יחת כי הכל מאת השם וע״כ הזהיר בלשון חזק
שהזהיר בנשא השכל מפני הטעות. שמור
ושמעת את כל הדברים. לא הזכיר חקי ומשפטי
או עדותיו ומצותיו. אבל אמר את כל הדברי הללו
להכנס בם. ירמוז הזאת גם הטוב והישר כאשר
פירשתי בסדר ואתחנן. **השמר** לך
פן תנקש אחריהם אחרי
השמדם מפניך. אחרי שתראה שהם נשמדים מפני
יש לך לתת לב מפני מה נשמדו לא מפני מעשים
המקולקלים שבידיהם אף אתה לא תעשה כן שלא
יבאו אחרים וישמידוך. לשון רש״י. ואם יהיה זה
אזהרה והתראה מלעבוד ע״ז. וכן כת׳ איכה
יעבדו לומ׳ שלא ענש על ע״ז אלא על זבוח וקטור
ונסוך והשתחואה כמו שכתוב בלתי לה׳ לבדו.
דברים הנ׳ גשים לנסוך. בא ולמדך שאם דרכה
של ע״ז לעבדה בדבר אחד כגון פעור לפער
עורה אבן למרקולים שעבודתה בכך חייב. וחייב
על זבוח וקטור ונסוך והשתחואה אף שלא כדרכה.
וזה אינו נכון כי הכתוב אומר לא תעשון כן לה׳
אלהיך. אלא אינה אזהרה בעבודה לע״ז רק שלא
נעבד השם הנכבד בעבודתם כאשר נתן הטעם
כי כל תועבת ה׳ אשר שנא עשו לאלהים וגו׳. אבל פי׳
הפרשה כי עד הנה צוה פינוים רשות כי בבואם
אל הארץ נעקור ע״ז ומשמשיה ונאבד את שמם.
ועתה שנעשה זה כאשר אנחנו יורשים אותה מידי.
ועתה אמר כי כאשר יכרית השם הגוים ההם
מפניך וישתכח שם ע״ז מן הארץ ונשב בארץ שם

לבטח לא נחשוב בלבם קשה מכרית משם מעונם
עו־די אלים אחרי' בעבור שהיו עושי' כמו וצעדק
שסימה למעשה ידי אדם עץ ואבן ואין ראוי לתת
כבודו לאחר ותהלתו לפסילי' כי הקשר זבח וקטור
ונסוך והשתחואה בלתי לי"י לבדו והנהוג במלכים
כי המתהדר בכבודם להתעטר בראשם אולם
לבש מלכות כמה אחת דתו להמית אם כן אעשה
אני לשם הנכבד כאשר היו הפו' עושי' לאליהם וייטב
לפניו וזה הזהיר לא תעשה כן כי הדברים שהיו עושים
לפני' היו עושי' לאליהם ולא אסרם מפני המעשה
שהיה נכבד וראוי לעבודת לפני השם לבדו ולכן
יתבאר הכוונה שהיתה בהם לעבוד אלוהות גם את
בניהם ואת בנותיהם ישרפו באש לאליהם שהוא
דבר מתועב לפני השם לשפוך דם נקי ואף כי
להיות אכזרי על פרי בטן לא ירחמו. ועל כן אמר
את כל הדבר אשר אנכי מצוה אתכם וגו'. להזהיר
על מעשה הקרבנו' ועבודת המקדש שלא תוסף
עליו ולא תגרע ממנו. וזה ענין הפרשה הזאת
באמת. אבל רבותי' ז"ל שלמדו מכאן לעובד ע"ז
כדרכה שחייב עליה לעול' אפי' פוער עצמו לפעו'
מפני שאומר הכתו' איכה יעבדו ללמד כי הקריאה
עבודה באיכות ההוא ויהיה בכלל לא תעבדם.
אבל אם יזרוק אבן לפעו' או אפי' דרך כבוד שיכבד
וירבץ לפניו אינו חייב מיתה. ועל הפשט הזהיר
בראש הסדר לא תעשון כן לי"י אלהיכם לעבדו כגוי'
העמים על ההרים הרמים בהקרבנותיו. ועתה
בפרשה הזאת הזהיר לא תעשה כן לי"י אלהיך
לעבדו במקדשו בעבודות שלהם.. **כי** יקום
בקרבך נביא או חולם חלום. יקרא
הכתו' נביא על פי עצמו שיאמר הוא השם דבר
עמי בהקיץ ואני נביא שלוח לכם שתעשו כן.
ויתכן שירמוז הכתו' למה שהוא אמת כי בנפשות
בקצת האנשים כח נבואיי ידעו בו עתידו' לא ידע
האיש מאין יבא בו. אבל יתבודד ותבא בו רוח
ויאמר ככה יהיה על העתיד לבא בדבר פל' ויקראו

ע' הטעותי' כאחרין ולא ידעו סבת הענין אך מדבר
כתאימת לשעו רואים או' הנפש בחדודה תדבק
בשכל נבדל התכוין בו. והאיש הזה יקרא נביא כי
מתנבא הוא ועל כן יבא האות והמופת אשר
יאמר אליך. **ונתן** אליך אות או מופת. ענין
אות סימן על דבר שיהיה אחרי כן
בדמיון כענין שנא' איש על דגלו באותות. כי
כשאמר הנביא דבר פלו' עתיד להיות לסימן שיהיה
אחריו כך יקרא אות. כמו שנא' לכן יתן י"י לכם
אות שהיא ענינו מאסם בן אשת הנביא והמלה
גזורת מן אתה והמופת יאמר על דבר מחודש
שיעשה לפניו בשינוי טבעו של עולם. כענין שנא'
לדרוש בו המופת אשר היה בארץ. ונתתי מופתים
בשמים ובארץ דם ואש. והיא מלה מקובצת
מופלא תהמו כל שארית ישראל ויאילהו הלשון
לדבר שהוא חוץ מן המנהג. כמו שנא' והיה
יחזקאל לכם למופת ואמר והדבר ולא תדם עוד
והיית להם למופת כי מעשיו כלם בשנוי הרואים
כדרך והדר פלאים. וכן אתה אות והמופת. אותותי
כמה רברבין ותמהוהי כמה תקיפין. האותו'
והמופתים כי הפ' והאמת ענין אחד והיו כמו שנא'
מעבדי אותות והם הדברי' אשר יאמר להם מתחלה
למחר יהיה האות הזה והיו גם מופתים שיעשו
בחדוש כל שיקדימו להודיע בו וכן מה אות כי
יעלה בית י"י שיקדים להודיעו ואמר באות ההוא
בעצמו לדרוש את המופת אשר היה בארץ לרצות
החדוש ההוא איך נתחדש אצלם. וכן המטה אשר
נהפך לנחש קראו אות כאשר הודיע בו לבני ישר'
וקראו מופת כאשר עשאו לפני פרעה לחדוש. וכן
כאשר הלך עבדי ישעיהו ערום ויחף שלש שנים
אות ומופת על מצרים ועל כוש. כי היה בדבר
אות מגיד על מה שיאתה ולא במנהג שילך הנבי'
ככה. אב' פי' ונתן אליך אות או מופת. שיאמר
אתה הנביא השלוח אליכם שתעבדו ע"ז פלונית וזה
לכם האות כי למחר יבא הארבה החסיל הגזם או

יתן להם מופת שישנה לפעמים מטה ויהיה לתנין
ובספרי אמרו אות הוא מופת ומופת הוא אות:
אף שהדבר הזה שני לשונות: אולי כוונתם לומר
שאין חילוק בין שניהם בדינם והיה די להזכיר
האחד אף שהכתוב הזה להפליג בענין והזכיר
כל הלשונות כלומר כל אות ואות שיתן לך מכל
האותות שבעולם: והאיש הזה ענשו שיקרא נביא
ויצוה לעבוד ע"ז על הפשט נביא הע"ז הוא שיאמר
כה פעור אלהיכם שהוא הע"ז ויצוה
שתעבדוהו בכך וכך והוא שאינו מכחו וע"ד אשר
ידבר בשם אלהים אחרים ומת כי כל המתנבא בשם
אלהים אחרים לעבוד אותם יתנבא כי הם לו לאלהים
והומרו שם עם נביאי השקר. אבל העולה מדברי
רבותי' כי זה הנביא הנזכר בכאן מתנבא בשם יי'
יאמר השם הנכבד שלחני אליכם כי תעבדו לפעור
כי הוא שותף עמו במעשה בראשי' או שהוא גדול
מכל האלהים לפניו ורוצה שתעבדו אליו והם׳ ז"ל
הזכירו כי אפי' שיאמר שיעבדו לע"ז אפי' שעה
אחת בלבד כגון שיאמר עבדו לפעור היום הזה
בלבד ותבטלוהו בדבר פלו' כי כן הרצון לפני השם
הנכבד והקורא הוא חייב מיתה וגם הוא זה כן
כי אפילו שאל מקרא: והנה עם הכתו' שלא נשמע
למתנבא בשם יי' לעבוד ע"ז כלל ולא נביט לאותות
ומופתי' שיעשה והזכיר הטעם מפני שאנו ידענו
במופת מוכרח שהוא מעשה ממנו לא חזיון ולא
מראה כי ליי' הארץ הוא המחדש והחפץ והיכול
ואין אלהים מלבדו: וידענו ממעמד הר סיני כי הוא
פנים בפנים עמנו ללכת בדרך הזה שלא נעבוד
לזולתו כלל וכבודו לאחר לא יתן. וזה טעם אשר
צוך יי' אלהיך. והנה סרה דבר על השם שלא עשה
ככה מעולם או סרה דבר על כבודו שאין ראוי
לעבוד לאל אחר. וטעם כי מנסה יי' אלהיכם אתכם
לאמר כי ענין המופת אשר בא והראהו השם לזה
בחלומו או בקוסמו רצון האלהים היה כן לנסותכם
באהבתו וכבר פירשתי כי הנסיון יקרא כן מצד

המנסה · ואמר לדעת שיודע בפועל מה · שהוא
בכח וגלוי לפניו והנה מן הת כל הפרשה במתנבא
לע"ז אבל במתנבא בשם יי' לשנות בדברי התורה
רבותי' ז"ל דרשו כי אם בא לעקור דבר מן התורה
כגון שיאמר את החזיר או אחת מן העריות כמשפט
הזה יעשו לו: אבל אם יאמר זה לקצת הימים להורא'
שעה. כגון אליהו בהר הכרמל אנו חייבין לשמוע
אליו ולעשות כל אשר יצוה: ונראה כי זה מתנבא
בשם יי' לעשות מצוה שיחדש כגון בה ה בני קרא
מגלה שאינו חייב מיתה אף שאין לנו לשמוע
אליו דכתי' אלה המצות אין נביא רשאי לחדש בהם
דבר מעתה. ואולי כיון שלא נאמין לו הוא נביא
שקר ומיתתו בחנק: **אחרי** יי' אלהיכם
תלכו. היא מצוה שנלך אחרי
עבודתו ומצותיו לבדו נדרוש כל נעלם ונשאל כל עתיד
כענין ותלך לדרוש את יי'. כי יבא אלי העם לדרוש
אלהים וכן יעשו ישראל עם הנביאים האין פה נביא
ליי' ונדרשה את יי' מאתו. ויגד לנו יי' אלהינו את
הדרך אשר נלך בה ואת הדבר אשר נעשה.
ובספרי אחרי יי' אלהיכם תלכו: זה ענין. והוא מה
שפירשנו שנשמע לקול אותותיו ונלך אחר עצתו.
ואותו תיראו. שתאמינו בלבבכם כי הוא אשר
בידו נפש כל חי ובידו להמית ולהחיות ופוקד עון
משלם שכר. **ואת** מצותיו תשמורו. תורת
משה. ובקולו תשמעו. לעשות כל
מה שיצוה אותנו מלבד התורה כמו שאמר שמוע
נשכלת כי לא שמרת את מצות יי'. והוא מה
שפי' עד נביא מקרבך מאחיך כמוני יקים לך יי'
אלהיך אליו תשמעון. ואמר והיה האיש אשר לא
ישמע אל דברי אנכי אדרוש מעמו שהוא חייב
מיתה בידי שמים וכמו שבא במעשה הנביא הכה
ופצעו בדבר יי'. וכן אמרו בספרי ובקולו
תשמעו בקול נביאיו. ואותו תעבדו ובו תדבקון.
וכבר פירשתיו: והנה כבר נאמר את יי' אלהיך תירא
ואותו תעבד. אבל הזכירו בכאן לשלול שלא תירא

מדברי הנביא מפני האותות והמופתים לא נשמע על
עבודת השם בעבור דבריו מן השם לבדו ׃ ת״ח
ולא מגרע אחד ולהוסיף ובקולו תשמעו ׃ לא
תאבה לו ׃ לא תהיה תאב לו ׃ לא תאהבנו לפי שנא׳
ואהבת לרעך כמוך את זה לא תאהב לשון רש״י ׃
מספרי ׃ אבל בגמ׳ אמרו הוא אבה ושמע חייב ׃
וכן הדבר פי׳ אבה לשון רצון ׃ ולא אבה ה׳ אלה׳ך
לשמוע אל בלעם ׃ לא רצה ׃ לא אבה יבמי ממית
שאמ׳ ואם לא יחפץ ׃ והנה לא תאהבנו בלב ׃ ולא
תשמע אליו ׃ שתהא לו לו כן שעושה צרות עצמו ע״ז
שאמרה והוא חייב מיתה בתורתה ׃ וכן תרגם
אונק׳ ולא תקבל מיניה ׃ ושון הלאוין כמו לא תתאוה
ולא תחמוד ׃ שאם התאוה בלב שעבר בלאו הראשו׳
ואם הוסיף לעשות כאשר חשב עבר גם בלאו הב׳
לא תחוס עינך עליו להיות עליו לא יומת ולא
תחמול על ההורגה המוכרת פים לו
עינך ׃ כשמן שנא׳ כאשר יחמול איש על בנו העובד
אותו ׃ ולא תכסה עליו ׃ מהשמר עליו בבל׳ ׃ ובספרי
לא תחמול לא תלמד עליו זכות ׃ ולא תכסה אם
אתה יודע לו חובה אינך רשאי לשתוק ׃ והכל טעם
אחד פי׳ הכתוב ׃ מכסה פשעו ׃ כוסה קלון
השתיקה מקניד ׃ ואמ׳ לא יוסיפו לעשות כדבר הרע
הזה פי׳ הוא דבר מצוי יעשה תמיד לע״ל המשפט ׃
אבל עתן הנשא המוכר אינו בתלירות ׃
ודרשת וחקרת ושאלת היטב ׃ הדרישה והחקירה
מפורשים הם בדברי רבותי׳ ע״ך ׃ והוזכר הכתוב הזה
בשער הנדחת ובעובדי ע״ז ולא הוזכר כן בנבי׳
השקר ובמסית פי׳ הנבא מפרסם עצמו באותותיו
ובמופתיו ׃ והמסית הכתוב ידבר עם המסית פי׳
הלו ובהקהבנו והוא היודע ועד ׃ כמו שאמר לא
תחמול ולא תכסה עליו ׃ אבל בשער הנדחת
ובעובדי ע״ז שהם מעשי מנגעים אין בשמועה
הוזכר כן דרישה וחקירה ׃ ולא הוצרך להזכר כן
בשאר חייבי מיתות פי׳ מקו׳ יודע הדבר ואמ׳ בעדי
ומומים ודרשו השופטים היטב ׃ בעבור שלא יודע

פי׳ מסית הכתוב יאמרו אומת בלתי אחד החקירה
רבה׳ ולענין הדין כלם לעדין זה משה רבינו ע״ה ומכלם
יבאו לנו שבע חקירות ובדיקות החרם
אותה ואת כל אשר בה ׃ אותה
הם אנשים הנדחים ׃ ואת כל אשר בה ׃ הם הנשי׳
הנגררות אחר האנשים ׃ אבל הטף שהם הקטנים
טפלים ובנקבות אין ממיתין אותן ׃ וכך אמרו
בספרי יכן אומר לא יומתו אבות על בנים ׃ בשער
הנדחת הכתו׳ מדבר ׃ אבל בתו׳ של ימות סנהדרין
שלקו בה קטנים בני אנשי עיר הנדחת שהורתו
עמה אין נהרגין ׃ ר׳ אליעזר אומר נהרגין ׃ אמ׳ לו ר׳
עקיבא מה אני מקיים ונתן לך רחמים ורחמך
והרבך אם לרחם על הגדולים הרי כבר נאמר
החרם אותה ואת כל אשר בה ואת בהמתה ומה
אני מקיים ורחמך והרבך על קטנים שבתוכה ׃
והנה כל זו המצוה אחר מה שנא׳ בתורה וכה
לאלים יחדים ועתה אחר החרם ההוא במדיחים
ובנעבדים ׃ בנים אתם לה׳ אלהיכם ׃ גם זו
מצוה מאוחרת שאמ׳ בתורה בכהנים לא יקרחו
קרחה בראשם ובבשרם לא ישרטו שרטת ׃ ועתה
יבאר פי׳ לא בעבור מעלת הכהנים בלבד שהוזכר
שם שהם קדושי׳ לאלהים עם בהם וזה ׃ אבל כל
העדה כלם קדושים וכלכם בנים לה׳ אלהיכם כמו
הכהנים אלא הסמיכו גם אתם במצוה ההיא כמותם
ועל דעת רז״ל בשתחם אינה אלא על המת ׃ ויתכן
שתהיה המצוה הראשונה בכהנים לאמר שאם
היה הכהן מוקרח ומשרט אינו ראוי לעבודה כמו
שאמר ולא יחללו שם אלהים וגו׳ ׃ והנה עבודתם
מחוללת ׃ ויתכן אחר פי׳ המצוה גם לישראל והוזכרו
לשתקם ׃ ורש״י כת׳ לפי שאתם בנו של מקום אתם
ראויים להיות נאים ולא גדודים ומוקרחים ׃ ואינו
נכון שא״כ תהיה המצוה גם שלא על המת ׃ ור׳ אבל
אמר אחר שתדעו שאתם בנים לשם והוא אוהב
אתכם יותר מן האב לבנו לא תתגודדו על כל מה
שיעשה פי׳ כל מה שיעשה לטוב הוא ואם לא

תמימו כאשר לא ימצאו הטמאים הקטנים ומעשה
אמורים רק ישימו עליו כי עם קדוש אתה ואינך
כשאר כל העמים על כן לא תעשה כמעשיהם. ולפי
דעתי כי טעם עם קדוש הבטחה בקיום הנפשות
לפניו ית׳ יאמר מאחרי שאתה עם קדוש וסגלת
השם ולא ישא אלהים נפש וחשב מחשבות לבלתי ידח
ממנו נדח אין ראוי לכם להתגודד ולהקרח על
נפש ואפי׳ ימות בנעור ולא יאסור הכתוב הבכי כי
הטבע יתעורר לבכות בפרוד האוהבים ונדודם
אף בחיים ומכאן סמך לרז״ל באסרם להתאבל
על נפש יותר מראוי · לא תאכל כל תועבה·
הנה רצה להוסיף בהו במאכלים האסורי׳
לכך יאמר לא תאכל כל תועבה להגיד כי כל
הנאסרים נתעבים לנפש הטהורה ועניין כל
תועבה שנאוי ומיואס כי נתעב דבר המלך· כל
אוכל תתעב נפשם · כי המאכלים האסורי׳ הנזכרים
יולידו עובי ואטימות בנפש כאשר הזכרתי במקומו
ועל כן אמר עוד כל עוף טהור תאכלו· להגיד כי זה
אשר אסר הנתעבים והשאר טהורים וראויי׳ לנפש
טהורה· וכן רבי׳ אמרו א״ר שמעון כל עוף טהור
תאכלו· זו הנמצא טהורים· וכל שרץ העוף· זו
הנמצא טמאים· ועתה אמר· והנה טעם הכתוב כי
הוזהר לאסור כל שרץ העוף והם ההולכים על
ארבע ויחזור ויאמר כל עוף טהור תאכלו להתיר
מהם אשר לו כרעים ממעל לרגליו · הארבה
והסלעם והחרגול והחגב· ולא הוצרך לפרש זה
שסבר הזוכר· אבל הזכיר בכלל דקדק בזה כל עוף
טהור תאכלו· כלומר שאלה הנזכרים מאליהם נתעבים
ושאר השארית לעמים לגריתם תאכלו מהם
כל טהור שלא אסרתיו והנה כלל כל הנאסרים לפי
שהן כלן תועבה ולא הוצרך לפרוט אחר כן הכשרים׳
וכל חרמים כי דבר ידוע הוא שתתעב אותם נפש
כל נקי דעת· אבל הזכיר סימני הבהמה והחיה
הרבים והשעור והכבלה להודיע שגם הם מתועבי׳
לנפש · ולא הזכיר הטרפה שאינה תועבה אבל

נאסרה מפני האדם או הזוהמא הבהמית שלא יזיק
באוכלה· ורז״ל עשו מדרש לזה כשמן בבהמה
מפני השסועה ובעשייתה מפני הדלקה· ועוד נדרש
בכל בשר טהורה תאכלו להתיר משולחת של מעשר
חי אשר לא תאכלו מהם לאסור את השחוטה·
קבלו כי ירמוז בכל בשר טהורה שהנשחט שלא
קבלה טומאה מותרת וטומאה המערע לא תדבק
בחיים שאין בעלי חיים בבהמה ובעוף מקבלין
טומאה בבגדים בבית או בארץ· אבל השחוטה
שראויה לקבל טומאה ידבק בה רוח הטומאה
הטרחת מן המערע ואיננה טהורה והיא בכלל
תועבה כי אסורה נתעבת **וטעם** כי עם
קדוש אתה לה׳ אלהיך · ידבק עם
לא תבשל גדי בחלב אמו· כי איננו מאכל נתעב
אבל יאסור אותו להיותנו קדושים במאכלנו או
להיותנו קדושים שלא נהיה עם אכזרי לא ירחמו
שנחלב את האם ונבשל ממנה החלב שנבשל בו
הבן ולזה שכל בשר בחלב יכנס בלאו הזה כי כל
מעשה תקרא האם וכל יונק נקרא גדי והוא דרך
המשל· והנה כלם אכזריות· וכתב רש״י לא
תבשל גדי שלשה פעמים פרט לחיה ולעופות
ולבהמה טמאה· ואמר ה״ה הוציאו אותו ממלת
גדי· אבל הלאו עניינו אחד לאיסור אכילה ואחד
לאיסור הנאה ואחד לאיסור בשול וכן כת׳ הרב בספ׳
ואת המשפטים· עשר תעשר· גם זו מצוה
שיבאר כי אמר וכל מעשר הארץ מזרע הארץ
מפרי העץ לה׳ הוא קדש לה׳ · ואמר ואם גאול
יגאל איש ממעשרו חמישיתו יוסף עליו · ואין זה
מעשר העניים כי הם נאמר ואכלתם אותו בכל מקו׳
והוא חולין ומה טעם לפדיון· ועתה פירש כי הוא
יחייב לעשר כל תבואת זרעו ושיאכל אותו הוא
עצמו ובניו לפני השם למען ילמד ליראה את ה׳
כי הכהנים והשופטים העומדים שם לפני השם
יורו התורה ילמדוהו יראתו ויורוהו התורה והמצוה
ומה בטעם הפדיון אשר הזכיר שם בעבור כי

לעניים יהיה המע׳ זה הרבה כי יברכך השם
ולכך יהיה לך מימי׳ וטוב לפדותו בכסף ולא צוה
שם כסף הפדיון ולא הוזכר הרחוק עם שכבר הוזכר·
וטעם היוצא השדה שנה שנה· וכל היוצא השדה
כאשר יאמר מזרע הארץ מפרי העץ וטעמו
היוצא מן השדה · ואין הכוונה בכל תבואת זרעך
שיעשר כל תבואה בכל אשר זרע ולא כל היוצא
מן השדה שנה שנה· אבל טעם הכתוב שיעשר
במינים המחוייבים במעשר כל תבואתו וכל היוצא
בהם מן השדה יזהיר שלא יעשר מן הבא מזו
מקום המוקצה ויפטור על המוקצה· אבל יעשר בין
המינות שזורע בין הנתוסף עליהם הכל באמונה׃
ואחר כן הוזכר המינים המחוייבים להתעשר
מעשר דגנך ותירושך ויצהרך· וכן יזכיר בכל מקום
לא תוכל לאכול בשעריך מעשר דגנך תירושך
ויצהרך ובכורות בקרך וצאנך וגו'· וכן בפרשת
מתנות כהונה כל חלב דגן וכל חלב תירוש ויצהר
ראשיתם אשר יתנו לה' כי שם בלבד הם החיובים
בתרומה ומעשרות מן התורה· וכן מה שאמר
הכתוב וכל מעשר הארץ מזרע הארץ מפרי העץ
לה' הוא· לא יורה שיעשר כל זרע הארץ וכל פרי
העץ· אבל טעמו כל אשר תעשר מזרע הארץ
שהוא הדגן ומפרי העץ שהוא התירוש והיצהר
יהיה לה'· ולשון הזה כתב רש"י מזרע הארץ דגן·
ומפרי העץ תירוש ויצהר׃ והנה הכתוב שם
אינו מקום המצוה לחייב שיעשר· אבל הוא מצוה
שיהא המעשר קדש לה' עד שיפדה. בתוספתא
התרומות· אבל המצוה בתרומה ומעשרות בכל
מקום הם דגן תירוש ויצהר· ופירוש דגן בלשון הקדש
המינים המיוחדין הידועים בתבואה· ופירוש תירוש
היין החדש אשר ישיקו היקבים· ויצהר השמן אשר
בהם ואין מין אחר בכל הזרעים ובכל פירות האילן
חייבין מן התורה כלל לא בתרומה ולא במעשרות
ויש ברייתות שאמרו בת"כ ובספרי לאסמכתא וכן
מעשר ירק· אבל הדבר הוא מבואר בגמ' מן התלמוד

הבבלי והירושלמי והוא פירושו של מקרא כך מוא
שאמר זיתך ועניים מעשר שלהם אינו מן התורה
על שיעשו תירוש ויצהר והזית כבר נזכר שבכבר
טעם בו מנהגות המחברים· **וטעם** שנה
שנה · שיעשר אותה שנה שנה זו
אחר זו כמו קבלת רז"ל· ואחר כך פי' מה יעשה
שלש שנים תבואה מעשר תאחר של שנה ההיא
ומה שלהן לעניים עם מה השנה השלישית של מעשר
עני הוא· ואמר תבואה והנחת בשעריך ... על
המעשר ושוב יבאר אותו בפרשת כי תכלה לעשר
ודרשו רז"ל בלשון עשר תעשר עשר בשביל
שתתעשר עשר שלא תתחסר כמו לנפרשי ימים
להוציא אחד מעשרה לבעלי תורה
מקץ שבע שנים תעשה שמטה· הנכון
בעיני שיזכיר על שנת השבע עצמה שנעשה
לאותה שמטה בחריש ובקציר כמו שאמר והשביעית
תשמטנה ונטשתה·· וזה טעם הפ' זה שמטה
שבתות כלכך לעשות את יום השבת· והיא
באיסור הזריעה והזמירה שכבר הזהיר בפרשת בהר
אבל הוסיף לבאר כי היא שמטה לה' גם בהשמטת
כספים· וזה טעם כי קרא שמטה לה'· שהיא שבת
לה' וכל מין נשים ישבות וכבר רמזתי סודה׃
וטעם מקץ· אמר ר' אברהם בתחלת השנה· וכן
אמרו המדקדקים כלם כי אחרית והסוף יקראו קצה
של כל דבר יש לו שתי קצוות· וכן מצינו שאמר מקצה
אל הקצה· על שם קצותיו· אל ארבע קצות· ואין
דבריהם נכונים אבל מראש שבע שנים הוא
השנה הראשונה והוא הקצה שנקרא בכם ראש·
וכן אמר הכתוב מקץ ז' השנה השמטה ויק דברים
בכן· ועל דעת רז"ל מקץ בסוף השבע· ולא ידבר
הכתוב אלא בשמטת כספים ואמר מסוף כל שבע
שנים הנמנים לכם תעשו שמטה שישמוט כל
בעל משה ידו· ולכך אמרו שאין שביעית משמטת
אלא בסופה· וכן לדעתם מקץ שבע שנים במועד
שנת השמטה בחג הסכות בסוף השבע אלא

שהקץ הנזכר בכאן הוא מיד והקץ הנזכר בס־
מופלג שהרי פירש במועד שנת השמטה בחג
הסוכות · והנה טעם שהקץ מתחלת יאמר בכאן
מתחלת שבע שנים תעשה שמטה וכן יאמר גם כ
כאשר תכלינה שבע שנים במועד שנת השמטה
תעשה הקהל · ועל דרך הפשט ירא"ה לי כי לשון
הכתוב כמשמעו הוא ברור ומתחלת מקץ הוא סוף ·
וכן תרגם · והמספרים וכל דבר יש להם ראש וסוף
וראשם וסופם בהם ותאמר בעשרות כי האחד
ראש המספר והעשירי סופו אם כן שבע שנים
שנת השביעית שהוא סוף המספר ההוא ובשמטת
אחר דכתיב מדבר כאשר פירשתי למעלה · וטעם
מקץ כמו כתוב אחד מקצה מזה וכתוב אחד
מקצה מזה · והנה הוא כמו בקץ שבע שנים תעשה
שמטה שהשמטה בה · וכן מקץ שבע שנים תשלחו
איש את אחיו העברי אשר ימכר לך ועבדך שש
שנים פירושו בשנה השביעית שהוא סוף המספר
והוא דומה לכתוב בתרא ובשביעי יצא לחפשי חנם
וכן ובשנה השביעית תשלחנו חפשי · כי כשעבד
שאמר ועבדך שש שנים לא הוצרך לפרש רק כי
בשנה השביעית יפטר · והנה על הדרך הזה היא
נראה כי פירוש הכתוב האחר מקץ שבע שנים במועד
שנת השמטה בחג הסוכות שהיא כמו כן בשנת
הקץ בחג הסוכות שם בתחלת אותה השנה־
שנאסרה בה לחרוש ולזרוע שהיא שנת השמטה
אבל לא שלמו כן כי רז"ל קבלו ורצו שיהיה
ההקהל בחג הסוכות של השנה השמינית שהיא
השנה שאחר השמטה ועל כן אמרו המפרשים
פירוש במועד שנת השמטה במועד השנה־
הראשונה של מנין השמטה · וזה איננו נכון כי לא
הקרא כתוב שנת השמטה רק שנת השביעית השמט
השביעית שהיא שמטה לה' · וכן שנת היובל · ורז"ל
עשו כן לתקן בכך שאמרו מי כתוב בשנת היובל
שנת היובל כתוב שנה שאחר היובל · אבל בראש
אמרו הקץ והסוף יאמרו בכתוב על אחרית כל־
דבר ומצינו קץ בם ופעמים אחריו חוץ ממנו ·
ומקצה אחיו · מקצה בחוברת · ומקצתם יעמדו
לפני המלך · מקצות כנפיו על קצות כנפיו ·
· כלם אחרית הדבר המחובר
ממנו הוא בתוכו · קץ כל בשר בא לפני · ובא עד
קצו · בא הקץ · קץ בא · כלם תכלית הדבר הנזכר
והוא אחריו שהקץ ונמצר וכן הענין בלשון הסוף
סוף לכת ט שנה · אבל כאשר הוא סוף כל האדם ·
אחריו שהדבר מת מן ספר תמו מן בלהות: אחר
המצבה אשר עשה הגוים מראש ועד סוף ב
במעשה עצמו ובלשונם כדי עמוד בתחלת וכדי
הקץ בסופו · ויהיה פירוש הכתוב מתחלת שבע
שנים באחרון במועד שנת השמטה בחג הסוכות
הבא אחרי השביעית תצוה הקהל ושלא יראה
שהוא שבע שנים למנין אחר הוזכר שיהיו השבע
בזמן השמטה · וכן כי אקח מועד ומן · וכן כל־
המו' גדים ומסים · והנה הקץ הוא אחרי המספר
כאשר פירש בחג הסוכות · ומקץ שבע שנים
תעשה שמטה מכלל המספר ולא הוצרך הכתוב
להאריך ולבאר זה שכבר פירש שהשנת השבע
היא שנת השמטה ויהיה קץ רחב בשמטת כל
השנה כמו שפירשתי על דרך הפשט · ויתכן
עוד כי הכתוב מונה תחלת שנה מחג הסוכות
כמו שאמר חג האסיף תקופת השנה · ואמר
וחג האסיף בצאת השנה · אם כן יהיה מקץ
שבע שנים בסוף וחוץ ממנו בסמוך · ואמר
במועד שנת השמטה להיות הסמך השבע
בשמטות כמו שפירשתי לא שתגיע השמטה עד
החג הזה · וראיה לאחד מן המחברים שכתב
מלמד שמוסיפין מחול על הקדש · והשמטה
היתה נוהגת עד חג הסוכות של שנה שמינית ·
וזה דבר מוכח בתלמוד בראיות גמורות
שאינם אמת · · ואפשר לומר
כי מה שאמרו רז"ל במקץ שבע שנים תעשה
שמטה שאין משמטת כספים אלא בסופה שהוא

מדרש מפני שלא אמר השנה השביעית תעשה
שמטה ירמוז כי בסוף השבע תעשה שמטה יותר
מן התחלה ורבים בקץ הוא חוץ ימים · ויכול
אדם לתבוע יום טוב האחרון של שנת השמטה
ולא תשמט עד השקיעה שכך משמע בתום שכותבין
פרוזבול ערב ר"ה של מוצאי שמטה · **את**
הנכרי תגוש · זו מצות עשה לרש"י ז"ל
מספרי · ופירשו מצות עשה באחיך נכרי תגוש ·
ולא אחיך לאו הבא מכלל עשה עשה · ולפי שהם
הם לא תגוש שכן עליו לא תעשה אחרו וגם את
הנכרי תגוש זו מצות עשה ועל שעבר עליו בגם
ולא תגוש · וכך אמרו הם לנכרי תשיך מצות
עשה ולאחיך לא תשיך מצות לא תעשה והוא
כמו שפירשו מצות עשה באחיך וכפירש"י שם לא
שיהיה מצוה להלוות לנכרי ברבית כלל · וכן מוכיח
בגמ' בפ' א"ז וזו כשר · והרמב"ם ז"ל עשאן שתיהן מצות
ממש לגוש את הנכרי בשמטה ולהלוות ברבית
טעה כלשון הזה השני בספרי · וגם מורגל
במקומות רבים ·· כל שנאמר השמר הלאו מצות
עשה · כל שכן השמר מצות לא תעשה וכן הוא
בספרא ובספרי · ואת הבהמה אשר תאכלו מצות
עשה והבל בכור הוא **כי** לא יחדל אביון מקרב
הארץ · מפרש"י אמרו שלא יחדל אביון בא
מכל הזמנים כי לעולם יהיה אביון בארץ שגלוי היה
לפניו ית' שלא יעשו מה שאמר להם כי לא יהיה בך
אביון אם שמוע תשמע בקול ה' אלהיך לשמור לעשות
את כל המצוה הזאת · ואיננו נכון לדעתי כי התורה
תרמוז במה שעתיד להיות אבל לא יתנבא עליהם
במה שלא יקיימו התורה ויצא מזה בעברם על
המצוה לעולם · ואולי היה רק בדרך אזהרה יאמר הכל
והנכון שיאמר שלא יחדל אביון שיהיה מעט ולא
ימצא עד לעולם והזכיר זה בעבור שהבטיח שלא
יהיה בהם אביון בשמרם כל המצוה · אמר אבל
ידעתי כי לא יהיו כל הדורות כל ימי עולם כלם
שומרים כל המצוה עד שלא נצטרך כלל להלוות על

האביון כי אולי בקצת הימים ימצא אביון ולא
מעט רעהו אם ימצא ·· ואמר
מקרב הארץ לרמוז על כל הישוב כי הבטיחו
שלא יהיה בך אביון בארץ אשר ה' אלהיך נותן לך
נחלה אם נקיים שם כל המצות · ועתה אמר כי
יתכן שימצא אביון באחד מן הזמנים ובאחד מן
המקומות בארץ אשר תגורו בה כי טעם בארצך
כטעם בכל מושבותיכם בארץ ובחוצה לארץ ·
וטעם ולאביונך בארצך כאומר לאחיך העני ולכל
אביוני ארצך בעבור שהעניה מבל' יוצא אחיך
ויתכן לפרש אחיך וכל אביוני ארצך לשון כלל
כל ישראל ומדרשו להקדים הקודם · והזכיר כי
עוד יש שמטה לעבד בשנה השבי' תשלחנו כי
השמטה הזאת כשמטה הנזכרת תכלית לזכור יצי'
מצ' כאשר רמזתי בפי' ויזכר וגם נרמז שיהיה לך
עבד עולם כפשוטו והזכיר המצוה הזאת לבאר
בה עוד הענקה **שמור** את חדש האביב
מצות הרגל מ"ע כי כבר הזכרתי
והנה בכל הזכיר בה ענין הקרבנות והקרבתם אותם
וכאן לא הזכיר כלל · אבל הזהיר את ישראל לעלות
בהם אל המקום אשר יבחר ה' ולשמוח לפניו · כי
כאשר צוה שיביא מעשר שני לפני השם וכן הבכור
ויאכלו שם במקום אשר יבחר השם הוסיף לבאר
כי עוד חייבין שיבאו כלן לפני השם ויחוגו לפניו
בשלשת הרגלים ולשמוח בשלמים שיקריבו לפניו
ולא הזכיר זמני החגיגות והקרבנו' כאן והיום ימיו
אך הזכיר אלשיהם לכך הנה שכבר הזכיר הכל
שם ·· **וטעם** וזבחת פסח לה' אלהיך צאן
ובקר על ה' פסח כמו שור שה
כשבי · לאומן שענין ע"י זה וזבחת פסח לה' אלהיך
צאן ובקר · ולכך לא אמר וזבחת פסח לה' אלהיך
מן הצאן ומן הבקר כאשר יאמר בכל מקום מן
הבקר ומן הצאן תקריבו · ואם מן הצאן עולה
קרבנו · אם מן הבקר הוא מקריב · אבל יאמר
בכאן כפסח והוא השה שהוזכר כבר וכאן ובקר ·

ליסושי׳ ובעבור נקר׳ לחוג התבואה מן הסתום . כאשר
יפרש בשבועות ובסוכות שיאמר ועשית חג שבועו׳
לה׳ אלה׳ מסת נדבת ידך שיעשה בקר וצאן לשלמים
כאשר תשיגנו ׃ וכן אמר בסוכות שבעת ימים
תחוג לה׳ אלה׳ וגו׳ ובסוף כלל את שלשתם ׃ והנה
לא׳ בראשון בארבעה עשר יום לחדש יהיה לכם
הפסח חג שבעת ימים מצות יאכל ׃ ופירושו
וחג שבעת ימים ׃ וכך פירשו בפסח שאינו
שלמי צאן ובקר כבשים ובני עזים קרב׳ לפסחים
ובקר שלמת שלמים ׃ ואחר כן אמר ויבשלו הפסח
באש כמשפט והקדשים בשלו בסירות ובדודים
ובצלחות וירוצו לכל בני העם הנה פירש מן הכבשים
ובני עזים היו לפסחים לא שיש עזים ולא בקר׳
כדכתי׳ שה תמים זכר בן שנה מן הכבשים ומן העזי׳
ופי׳ מן הבקר אשר הזכיר היו שלמת שלמי׳ והיו קדשי׳
אשר בשלו בסירות להריץ לפני העם ׃ למכור
לשבעה כענין החגיגה שקבלו רז״ל ׃ ואחלקו עשה
צאן ובקר דבק עם הפסח ולא יתקשר הוו יפה
במלת ובקר ׃ ועל כן אין כל הצאן כשר לפסחים
והכהן מה שאמרנו ׃ ובאור בכאן דברים רמש מן
הומר במצה שתהיה לחם עני לזכר כי עד
במצה לזכור שיצאו בחפזון והוא שנזכר כי היו
במצרים בלחם צר ומים לחץ ׃ והנה הרמזו לשני
דברים וכן אמרו הא לחמא עניא די אכלו אבהתנ׳
בארעא דמצרים ׃ או יאמר שתהיה על עניות
כלחם עני לא שתהיה מצה עשירה כמו שהזכירו
רז״ל ׃ ובאור במצות השאור שלא יראה בכל גבולך
כי בתחלה אמר לא ימצא בבתיכם ׃ וטעם אשר
תזבח בערב ביום הראשון ׃ שלא ילין לבקר מן
הבשר שעשית אותו זבח בערב היום הראשון
שבשבעת הימי׳ המוזכרים והוא הלילה שמוש הזכיר
הוצאך ה׳ אלה׳ ממצרים לילה ׃ כי לא הזכיר בפרש׳
הזאת יום י״ד ושחיטת הפסח כלל ׃ אבל הזכיר
עשיית הפסח בלילה כאומ׳ אחלת ואכלת הענין
עליו והטעם מן זביחת הפסח והקרבתו ביום י״ד

הי״ד מצות הקרבנות והזכיר אותה בתורה. כהנים
ולא הזכירה כאן כאשר לא הזכיר מצות שאר
הקרבנות וגם בשלשה הרגלים לא הזכיר . כאן
שנקריב בהם אשה ׃ אבל על אכילת הפסח והמצה
הזכיר כאן לישראל ׃ וכן שם תזבח את הפסח
בערב כבוא השמש שם תעשה זבח הפסח בערב
שהקוץ החיוב כי בלילה יאכל ׃ ואמר לבאר זה
ובשלת ואכלת במקום אשר יבחר ה׳ ופנית בבקר
וכבר פירשתי זה בפרשת החדש הזה ׃ ויתכן על
שנפרש ולא ילין מן הבשר אשר תזבח בערב ביום
הראשון לבקר מן הבשר אשר זבחת בערב ׃
והוא הערב הקודם לבקר שהוא ביום י״ד ׃ ואמר שם
תזבח את הפסח בערב כבוא השמש . מועד
צאתך ממצרים ובשלת ואכלת אותו ׃ והזכיר
שם ובשלת כי כבר פירש שם צלי אש ולא בשל
מבושל במים ׃ ואם כן ובשלת באש כמשפט והנה
אמר וביום השביעי עצרת לה׳ אלה׳ לא תעשה
מלאכה ׃ ולא הזכיר ביום הראשון באיסור המלאכה
וכן לא הזכיר בחג השבועות איסור מלאכה
כלל ולא בסוכות ולא הזכיר מצות הלולב וכן לא
הזכיר כאן יום הזכרון ובעשור לחדש ׃ והטעם
כאשר פירשתי כי לא בא עתה רק להזכיר בראייה
ובשמחה שחייבים כל ישראל ללכת בשלש הרגלים
הללו אל המקום אשר יבחר ה׳ ולחוג שם ׃ איש
כמתנת ידו כברכת השם אשר נתן לשמוח לפניו
להודות על כל הטובה אשר גמלנו כרחמיו וכרוב
חסדיו ׃ והוסיף וביום השביעי עצרת וטעמו
ששת ימים תאכל מצות והשביעי עוד עליהם
עצרת והטעם שיהיו עוד עצורים לפניו לאכול
המצות ׃ ובעבור שאמר עצר׳ הי״ה והיה במשמע
להיות נעצר על אכילת המצות בלבד כמים
אשר לפניו הוצרך להזכיר שלא תעשה מלאכ׳ ׃ וכך
אמר בשמיני של חג בפרש׳ המועדו׳ שבת׳ שבעת
ימים תקריבו אשה לה׳ ביום השמיני מקרא
קדש יהיה לכם והקרבתם אשה לה׳ עצרת

היא כל מלאכת עמלה לא תעשו · עוד שהוא נעצר
על הימים הלא שומים בהקרבת האשה והוא אסו
עצל בעשיית מלאכת עמלה · ועל דרך האמת
עצרת היא כנסת ישראל · ובא ללמדנו סוד היום
אבל אינם שוה לעצרת של שמיני כי השמיני רגל
בפני עצמו והקרבן של כנסת ישראל ואינם כקרבנו
של שבעת הימים · אבל שביעי של פסח הוא
מכלל הרגל ו עצרת כי לפעמים תמצא שמינית
ולפעמים תהיה בכל · והנה הוא כשבת שיש בו ז
זכור ושמור כנגד יום וכנגד לילה · והקרבן בשביעי
מכלל הרגל · על כן אמר כאן עצרת ליי׳ אלהיך לא
תעשה מלאכה ושם אמר והקרבתם אשה ליי׳ עצר
היא כי האשה עצרת ולכך היא סעודה קטנה
והמשל ידוע · ולא הוזכר כאן השמיני של חג
שכבר הוזכר ואינו חיוב שנעלה כי לרגל בפני
אחרת · **מהחל** חרמש בקמה טעמו
מקחל לגם חרמש בקמה כי
כבר הוזכר מתי נתחיל להתחיל חרמש בקמה
בשעה שהיא ראשית קצירכם · ומדרשו ללמד על
השעה שלא תהיה קצירת אלא בחרמש · והוזכר
כאן במקום אשר יבחר יי׳ לשכן שמו שם וכן אמר
שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך במקום אשר
יבחר יי׳ ולא ידעתי אם טעמו כי לאחר שיבנה בית
המקדש לא נוסף להקריב קרבנות הרגלים אלא
במקום ההוא אשר יבחר השם כטעם שיאמר לא
תוכל לזבוח את הפסח באחד שעריך או שיאמר
כאן שלא יתחייבו לעלות לרגל עד אשר יבחר השם
מקום לשכן שם · וזכרת כי עבד היית במצרים
אמר אברהם שהוא דבק עם ועבדך ואמתך ·
והנכון שהוא כפשוטו שתשמור החוקים האלה כי
אשר עד האדון הפדך מבית עבדים · וכן מוסר
בקדוש היום הזה זכר ליציאת מצרים · ואמר החוקי׳
הטעם בחג השבועות בעבור שלא נתפרש בתורה
טעם מספר שבעה השבועות ומספר החמשים
יום והוא לבדו העצרת וכבר הוזכרתי שורש ..

סדר שופטים

ושוטרים
צוה בתורה על השופטים יבא דבר שניהם · ונתן
בפלילים אם כן מצוה שיהיו לישראל פלילים · ואמר
בכאן שישימו השופטים בכל עריהם כאשר יתן
להם השם הארץ שבחוצה לארץ אינם חייבי׳ למנות
בד׳ אבל כאשר ירבה הספוק יעמדו לפני הלויי׳
לשפט ובמשפטיהם ישפטוהו או יעלה לארץ
בזמנה ושם ישפטוהו במקום המשפט · והוסיף
בכאן שוטרים והם שיהיו מוגשים בדבר המשפט
ולפי זה אין ישראל שבחוצה לארץ מצווים למנות
להם דיינים בשירות · וכן כת׳ הר׳ משה ז״ל ··
אבל במסכת מכות שנו · והיו אלה לכם לחוקת
משפט לדורותיכם בכל מושבותיכם · מלמד
שסנהדרין נוהגת בארץ ובחוצה לארץ · אם כן
למה נאמר שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך
שלא בארץ אתה מושיב בכל פלך ופלך ובכל עיר
ועיר בחוצה לארץ אתה מושיב בכל פלך ופלך
ואין אתה מושיב בכל עיר ועיר · ונראה מזה
שחייבין למנות סנהדרין בחוצה לארץ ולא בכל
עיר ועיר בארץ ישראל אלא פלכים אם כן
המצוה הזאת נוהגת בכל זמן כדינה ממוארת
ובדברים הנדונים בחוצה לארץ · אבל בזמן הזה
לאחר שבטלה הסמיכה מן שכל המשפטים
בטלים מן התורה · דכתי׳ לפניהם ולא לפני הדיוטו׳
ואנן הדיוטות אנן ואין הדיינין בחוצה לארץ אלא
התקנה דשליחותיהו עבדינן אין אנו חייבין במצות
מינוי שופטים מן התורה כלל ·· וטעם לשבטיך
מוסב על תתן לך מלמד שמושיבין ב״ד בכל שבט
ושבט ובכל עיר ועיר לר״שי וכן הוא בגמ׳ בסנהדר׳
ולא ידעתי פירוש דבר זה כי מן שמעת ב״ד בכל
עיר ועיר הרי בתי דינין רבים בכל שבט ושבט אולי
יאמר שאם היתה עיר אחת לשני שבטים כירושלם
שיש בה יהודה ובנימין שמושיבים שני בתי דינין. וכן

הטעם בכ' חלק שחולקין שער אחת לשני שבטים ·
וכן ירושלם היה בה ליהודה ובנימין · ויתכן לפרש
שחייב הכתו' למנות ב"ד על כל השבט והוא ישפוט
את כלם ואחר כך ימנה ב"ד בכל שער ושער שישפוט
את השער ואעפ' שכלם שוים במנין שהם כ"ג בדיני
נפשות ושלשה בדיני ממונות · אבל הגדול' שבהם
בחכמה יתמנו על כל השבט והחכמים לכל שער
ושער · ואין בעלי הדין יכולין לכוף זה את זה לדון את
בפני ב"ד שבשערם לא בפני ב"ד שבשער אחרת ·
ואפי' היו שני בעלי הדין בשער אחרת יכול לומ' נלך
לפני ב"ד שבשערנו · אבל ב"ד השבט יכול לכוף את
כל אנשי שבטו לדון בפניהם ואפי' היו הגדולים
בשערם יכול לומ' לב"ד הגדול של שבט אוילנא · וכן
אם נם נתפקו בעלי דינין של השירות יבאו לפני
ב"ד הגדול של השבט וישפטו כדרך שסנהדרי
גדולה ממונה על כל בתי דינין של כל ישראל · כך
יהא ב"ד אחד ממונה על כל שבט ושבט
ואם הוצרכו לתקן ולגזור דבר על שבט שלהקפוזי'
ומתקנין והיה לשבט כגזירת סנהדרי גדולה לכל
ישראל · וזה הכל הוא מיוחד במש' הוריות שמעו
בן הורו ב"ד של אחד מן השבטים ועשה אותו שבט
על פיהם אותו שבט חייב ושאר השבטים פטורין
וכו' · ועל המשפט אשר הכתו' שופטים ושוטרים
תתן לך לשבטיך בכל שער צריך לומר שיהיו שופטי'
לשבטים והם ישפטו בכל שעריך שופטי השבטים
ישפטו כל שעריו · **צדק** צדק תרדוף · ת"ל ·
אחר ב"ד יפה · למען תחיה וירשת
את הארץ · כדאי הוא מינוי הדיינין הכשרי' להחיות
את ישראל ולהושיבן על אדמתם לשון רש"י מספרי
וטעם הכפל לומ' הדיינין צריכין שישפטו את
העם משפט צדק · וגם אתה צריך לרדוף הכנדרין
תמיד שתלך ממקומך למקום החכמים הגדולי'
אחר רבן יוחנן בן זכאי ליבנה · אחר רבי לבית
שערים · ור' אברהם אמ' צדק צדק טעמו' שירדוף
אחר הצדק שיהיה בין או יפסיד או טעם אחר פנים

לחוק · אבל במדרשו של ר' נחוניא בן הקנה דרשו
בסוד אמרו צדק זו מדת דינו של עולם שנא' צדק
צדק תרדוף וכתי' בתריה למען תחיה וירשת את
הארץ · אם תדין עמיך תחיה · ואם לאו הוא ידין
עליך ותקים בעל כרחך · ומאי צדק צדק תרי זימני
דכתי' ממונה נגדו צדק ראשון צדק מימינו זו שכנה
דכתי' צדק ילין בה · ומאי צדק שני שמפחיד את
הצדיקים · ומפרש שהצדק הוי כוכב ישועה של
ראשו · ואין ראשו לא אמת שנא' ראש דברך אמת
ואין אמת לא שלום שנא' כי אם שלום ואמת יהיה
בימי · אכ' יאמ' הכתו' המשפט אתה בשעריך צדק
ותרדופנו צדק צדקות אינו אותם · למען תחיה לעול'
הבא בצדק השני שהוא צדק עליון והוא האור
הגדול הצפון לצדיקים לעתיד לבא · והוא עטרו של
הבא וירשת את הארץ · בצדק הראשון שהוא ארץ
ישראל :: לא תטע לך אשרה כל עץ · כל אילן
הנטוע על פתח ביתו שהיא יקרא אשרה אותו בעבו'
שהוא שם לך יקרא אותו לשם יקרא כך מלשון
המוך אשורי במעגלותך · והיה הכתו' שלא יטע
אילן אצל מזבח השם למי ויחשוב שהוא כמו והדר
למזבח השם · ואסר אותו בעבור שהוא מנהג עובדי
ע"ז לנטע אילנות בפתחי בתי ע"ז שלהם · וכן מצינו
שנא' נהלל וכרסת את מצבת הבעל ואת האשרה
אשר עליו תכרות · ורש"י כת' לא תטע לך אשרה
לשים עליה מצבת נטיעתה · ואפי' לא עבוד'
עבד בלא תעשה על נטיעתה · ולא תטע כל עץ
אצל מזבח ה' אלהיך · אזהרה לנוטע ולבונה בהר
הבית · ואכ' יאמ' לא תטע לך אשרה וכל עץ אצל
מזבח השם · אבל המצבה בהר הבית אסירתא
מדבריהם שהכתו' לא אסר את הנטיעה לא תטע
לך אשרה · ולא תטע לך כל עץ אצל מזבח ה' אלהיך
ולא תקים לך מצבה · אבן אחת להקריב
עליה אפי' לשמים · אשר שנא · מזבח
אדמה ומזבח אבנים צוה לעשות · ואת זו שנא
מחוקקיהם לכנעניים ::

ואע״פ שהיתה אהובה לו בימי האבות עכשיו שנאה
מאחר שעשאוהו אלו חוק לע״ז לשון רש״י. ואם כן אשר
הכתוב האשרה לע״ז ואשר כל עץ אצל המזבח
אע״פ שהוא לשמים. ואשר המצבה לשמים ושנאה
מפני חקות הכנענים. אבל לא הזכיר החוקות
שהיו הכנענים גם במזבחות גם במצבות היו נמצאי׳
שהכתוב אומר ונתצתם את מזבחותם ושברתם את
מצבותם. כי את מזבחותם תתצון ואת מצבותם
תשברון. וכן בכל מקום. ואולי נאמר שהחזיקו
הכנענים במצבות ולא היה להם בית ע״ז שיקדשו
מזבח להקטיר עליו ולנסוך יין על ראשה.
וכן עשו שונאים בבעל ויתצו את מצבת הבעל
אבל המזבחות היו במקדשם להקריב גם בהם..
והנראה בעיני כי היו הכנענים השוטים בע״ז שאין
בכל בתי מקדשיהם מזבח להקריב עליו הקרבנות.
ואבן גדולה מוצבת על פתח הבית לעמוד עליה
הכומרים ואילן כמו עץ אשרה לא לאשר דרך הנאים
שם. וגם היום הכומרים עושין כן והנה השם הנכבד
את שמו ומאס כל מעשיהם ואשר המצבה והאשר
ולא השאיר רק המזבח שהוא דרך הקרבנות אשר
הוא יתב׳ צוה בהן והיו כאות רוח לנחת שמו ונעשה
רצונו מאז קודם היות ע״ז בעולם.. וטעם אשר
שנא. ביאר כי השם שנא מזבח אדמה העשוי לו.
ואם מזבח אבנים תעשה לי
וביאר משה כי בזה יתחזק להוציא המצבה כי
שנאה שכל מעשיהם שנואים לנפשו וצוה את ישר׳
שלא יעשו כמעשיהם אבל בימי יעקב לא נאמר
עדיין ובחקותיהם לא תלכו. ולכך היה משתמש
במצבה לשם שמים כמנהג העברים עדיין. והנה
זו מצוה מאחרת מואס מזבח אבנים תעשה לי:
אבל מה שאמר ופסל ומצבה לא תקימו לכם הם
פסל ומצבה להושיב הפסל על המצבה לע״ז כי
הם בענין ע״ז דבר הכתוב. אבל אמר בכאן ואבן
משכית לא תתנו בארצכם להשתחוות עליה אפילו
לשמים מפני שהוא נראה כמעבד לעבודת הקדש ולא

כטעם האשרה שהיא מחקות העמים. וטעם
מזבח הוא כמו אבנים גבוה ולו קרנות ארבע ולו
יסוד סובב יעלו על יסודו ומקריבין בין קרנותיו
והמצבה אבן אחת גדולה ירימוה להקטיר או
להקריב עליה או להיות הכומרים עומדים עליה
והבמה כמו הר עשוי אותה מעפר מקובץ ועליה
מזבח בנוי להקריב בו כי כל דבר רם וגבוה יקרא
כן אעלה על במתי עב׳. גם גב האדם יקרא במה
על במותימו תדרוך. וכן אמר הכתוב. וילך המלך
גבעונה לזבח שם כי היא הבמה הגדולה אלף עולו׳
יעלה שלמה על המזבח ההוא.. לא תזבח
לי״י אלהיך שור ושה אשר יהיה בו מום
כל דבר רע. אזהרה למפגל קדשים ע״י דבור רע
ועוד נדרשו בו שלא לדבור בשחיטת קדשים לרש״י
והנה זו מצוה מאחרת שכבר הזהיר על השוחט
בעל מומין. וחזר להוסיף המפגל. והקרוב בו
הזהיר האזהרה הזאת בעבור הישראלי המקריב
שלא יפגל בשחיטה. אבל הכהנים זריזין ומוזהרין
הם ודיים בהזהרה אחת. ולכך לא הזהיר מום
המקריבים. וטעם כי תועבת י״י אלהיך הוא. הזבח
הזה כי הזבח משחית לי״י בזה הוא כאומר בקבלה
וארור נוכל וזובח משחת לי״י כי מלך גדול אני:
ועל פי המדרש תהיה התועבה ברובע ונרבע
באתנן ומחיר שהם תועבות.. כי ימצא בקרבך
באחת שעריך אשר י״י אלהיך נותן לך. כבר פרשתי
כמו שידבר במשפטי יזכיר תחלה המשפט בע״ז
או בעובדיה. ואמר באחד שעריך אשר י״י אלהיך
נותן לך ולא שיהיה זה בארץ ישראל בלבד. שאף
העובד ע״ז בחוצה לארץ בסקילה. אבל טעם
הכתוב שיאמר כי ימצא הדבר באחת מן הערים
הרחוקות שיתן לך השם כאשר ירחיב את גבולך
והוגד לך ושמעת בהם זה עד שתוציא אותם שם
תדרוש הדבר היטב וכאשר תדע שהוא אמת
והוצאת אותם אל השער ההוא שעבר בו וסקלתם.
ואמר נעשתה התועבה

הוראה בישראל· להייב אש׳ בחוצה לארץ
ם בשער הגזית אמר כשזקנה היה נגה הורא׳
בקרקר· אבל כאן הוזכר באחת שעריך שנב׳
בהווה כמש׳ פירשנו · ואחר כך הוזכר שנרצו ללמד
שהקנוה בכל ישרא׳ · ועוד הוזכר לומר באחר׳
ם צריך ללמד מי יסקל על שער שעבד בו וזה באר׳
ם בחוצה לארץ נסקל על פתח בד׳ שנדון בו והמכו׳
הוו מנחלה שנכב במ״ז וזכח ל׳ נים יחרים והוא
בכל מקום ובכל זמן · ולכך ישנה אותה לבאר מה
שיצטרך להוסיף במצוה ויקצר בדבר הנזכר · ועוד
האמת יתכן מה הוזכר באחד שעריך בצבור שאין
לעבד בריתו והיא התענ׳ שכנסית בישראל יודיע
הכתוב הבבל׳ בארץ הברית אבל הדר בחוצה לארץ
כאלו עובד ע״ז · והבדר הזכרתי הענין הזה · והוזכר
איש או אשה · מה בגזר הא׳ הרע האשה התפתה
לעבוד ע״ז באות או מופת שבעשה לפניה והעד
כשי ירמיהו · וכן הוזכר באוב או ידעוני או אשה
לרבנות הנשים בהם כמו שאמר מכשפה לא
תחיה · ובספרי דרשו מה בגמר שאמר במדי׳
יבאו אנשים בנשי בלעת. ואין הדין הזה כבר בגמ׳
הוזכר לגבר בשבר שהוא שוה באיש ובאשה · :
וטעם אשר לא צויתי · מאמרם · על פי שנים עדים
או שלשה עדים · אם מתקיימת עדות בב׳ למה
פרט לך ג׳ להקיש ג׳ לב׳ מה ב׳ עדות אחת אף ג׳
עדות אחת ואין נהרגין וזוממין עד שיזומו כולן
כדרש״י · וכן אם נמצא אחד מהן קרוב או פסול
עדות כלה בטלה והם כלם נדונין ואם לאו מיתן
בהזמתן שעקר הכתוב להקיש ג׳ לב׳ בכל דבריהם
כדעת רז״ל · ועל׳ הפשט אין הגאון רב סעדיה ז״ל
ב׳ עדים או ג׳ מקבלם עדות השמש ואין בכ״ו הקבלת
עדות רק עדים · אבל בתלמוד ל׳ שטעה הגאון
בריזמן מה עדות דיני נפשות לא תקן בלרך בפני
סנהדרין של כ״ג · אבל פשוטו של מקרא לומר
שיומת המת על פי שנים עדים כשאין שם יותר
או על פי ג׳ אם ימצאו שם ג׳ ויאמר הכתוב כאשר

הוגד לך ושמעת ודרוש הדבר היטב על פי כל
העדים הנמצאים שם · הנה אם שמעו שעבד
בפני שלשה כשלא בעדים ובאו לפני כ״ג ויעידו
כלם והם לא גם בשמעו דברי כלם · ובדבר האמת
ואם לא היו שם יותר או שקבלו להם ואינם נמצאין
בשעת די ׳ דברי ריבות בשעריך · שיהו
חכמי העיר חולקים בדבר זה מטמא
וזה מטהר · זה מחייב וזה מזכה לדעתי · והוא דעת
אונקלוס ואינו נכון · אבל כפי מדרשו בין דם לדם
בין דם נדה לדם יולדת ולדם זבה · בין דין לדין · בין
דיני ממונות לדיני נפשות לדיני מכות · ובין נגע
לנגע · בין נגעי אדם לנגעי בתים לנגעי בגדים ·
דברי ריבות · השקאת סוטה ועריפת העגלה וטהר׳
המצורע והנה טעמו ובין והלמד לדעתם השמים
כמו נית בין דם בדם בין דין בדין כלומר שיפלא
דבר למשפט בא׳ מכל הדמים ובאחד מכל הדיני׳
ובמקום לו שם הקשר לראשונה בראשונה · ונגע יא׳
את מעשו להוא לאין מרפא בחוק באין מרפא ·
ויתפרו והם לבגדים שם מאות בבגדים · וכן רבים
או טעמו בין דם לכל הדמים בין דין לכל הדינים וכן
כל ריב אשר יבאו עליכם מאחיכם בין דם לדם בין
תורה למצוה לחקים ולמשפטים והזהרתם אותם ולא
יאשמו לה׳ · וכפי פשוטו בין דם לדם בין עון רצח
או דיני ממון או נגעי אתם כל דברי ריבות אשר
יהיו בשעריך · ודבר הכתוב בהווה כי בשעת
המשפטים יהיו המחלקות יותר מאשר הוראות
אבל הדין הוא שוה בכלן · ולכך אמר ועשית על פי
התורה ועל המשפט כי התורה תרמוז לאשר הוראות
ימין ושמאל · אפי׳ אומרים לך על ימין שהוא
שמאל ועל שמאל שהוא ימין כדרש״י · וענינו אפילו תחשוב
בלבך שהם טועים והדבר פשוט בעיניך כאשר אתה
יודע בין ימינך לשמאלך תעשה כמצותם · ולא תאמר
איך אוכל החלב הגמור הזה או אהרוג האיש הנקי
הזה אבל תאמר כך צוה אותי האדון המצוה על
המצות שאעשה בכל מצותיו ככל אשר יורוני העומדי׳

לשפט במקומו אשר יבחר ועל משמעות דעתם נתן
התורה אפי' יטעו. וזה כענין ר' יהושע עם רבן
גמליאל עם הכפורים שחל להיות בחשבונו והוצרך
במצוה הזאת ערך גדול מאד כי התורה נתנה למו
בכתב וידוע הוא שלא ישוו הדעות בכל הדברים
הנולדים: והנה ירבו המחלוקות ותעשה התור' כמה
תורות וחתך למו הכתוב הדין שנשמע לבד' הגדול
העומד לפני השם במקום אשר יבחר בכל מה
שיאמרו למו בפי' התור' בין שקבלו פירושו עד מפי
עד: עד משה מפי הגבורה או שיאמרו כן לפי
משמעות התורה או כוונתה כי על הדעת שלהם
הוא נותן להם התורה אפי' יהיו בעיניך כמחליף
הימין בשמאל וכ"ש שיש לך לחשוב שהן אומרי' על
ימין שהוא ימין ועל השמאל שהוא שמאל כי רוח הש"י
על משרתי מקדשו ולא יעזוב את חסידיו לעולם
נשמרו מן הטעות ומן המכשול. ולשון ספרי אפי'
מראין בעיניך על ימין שהוא שמאל ועל שמאל
שהוא ימין שמע להם:: ואמרת אשימה
עלי מלך. על דעת רז"ל כמו והאמר אמור אשימה ע"ה
מלך והיא מצות עשה שיתחייב אותנו עמ' כן אחר
ירושה וישיבה לשון ונשית מעקה לגגך וזולתו
והוזכר ואמרת כי מצוה שיבאו לפני הכהנים הלוי'
ולהשופט ויאמרו להם רבותינו שנשים עלינו מלך
ולפי דע"י: עד שנה זה מראיזותו על העתידות
שכן היה כששאלו להם את שאול. אמרו לשמואל
שימה לנו מלך לשפטנו ככל הגוי' אשר סביבותינו
וכן כתב שם והיינו גם אנחנו ככל הגוים ושפטנו
מלכנו ונז' כי מה טעם שתלה התורה במצוה ככל
הגוי' אשר סביבותינו ואין ישראל ראויי' ללמוד מהם
ולא לקנא בעושי עולה. אבל זה רמז לענין שיהיה
ולכך באה הפרשה בלשון הזמון כאשר פירשתי
כבר:: וטעם אשר יבחר יי' אלהיך. על המפרשים
שיהיה נבחר על פי הנביא או במשפט. האורים
ויפה הכתוב תשים עליך מלך אותו שיבחר יי' אלהיך
כי כי הוא יבחר ולא אתה ובספרי שום תשים עליך

מלך מאת המקום אחר התחתו. מלך ולא מלכה. אשר
יבחר יי' אלהיך. על פי נביא. ואח"כ מה טעם להזהיר
לא תוכל לתת עליך איש נכרי והקשו' לא יבחר בנכרי
אבל לפי דעת רבותי' יש בכתוב הזה תנאי' כסתר שום
תשים עליך המלך שיבחר השם בו אם תוכל לעשות
כן שיענך השם בנביאים אבל איש נכרי לא תוכל
לתת עליך לעולם. ועל הפשט אמרו תשים עליך
מלך אשר יבחר השם ולא אשר שנא השם אלהיך כי
כי הוא בחר בישראל ולהיות המולך מבחיריו ולא
מקרב העמים אשר שנא: ודעתי כדרך הפשט כי
טעם אשר יבחר שכל מולך על עמים מאת השי'
הוא כי כענין שכתו' די שליט עלאה במלכות אנשא
ולמאן די יצבא יתננה. וכך אמרו אפי' ריש גרגיתא מן
שמיא מוקמי לכך יאמר שום תשים עליך מלך כל
אשר יהיה נבחר מן השמים שימלוך ואם הוא מקטן
שבטי ישראל וממשפחת הצעירה. אבל איש נכרי
לא תמליך עליך לעולם. וכן על הפשט המקום אשר
יבחר יי' אלהיך כי כל שיבנו שם בית המקדש לא
הכל מרצון השם:: לא ירבה לו סוסים: אתו וכדי
מרכבתו כדי שלא ישיב את העם מצרים שהסוסי'
באים משם שנא' ותעלה ותצא מרכבה ממצרים
בשש מאות כסף והוקשה לי בזה כי אמרו בירוש'
בסוף סנהדרין לשיבה אי אתה חוזר אבל אתה
חוזר לסחורה לפרקמטיא ולכבוש הארץ. ואם ישלח
המלך ויקנה משם הסוסים והרכב סחורה היא זו
ומותר:: ויתכן שדרך הכתוב כי הזהיר לא ירבה לו
סוסים אפי' מארצו ומארץ שכנגד או בדרך סחורה
המותרת שלא יבטח על רכבו כי רב ועל פרשיו כי
עצמו מאד. אבל יהיה מבטחו בשם אלהיו יתברך:
ואחר כך הזהיר על המלך שלא ישיב את העם
מצרימה שיהיו לו שם מעבדיו ומעמו שרי מקנה
יושבים בערי הרכב למען הרבות סוס כענין
שנאמר בשלמה ואת כל ערי המסכנות אשר
היו לשלמה ואת ערי הרכב ונו' וכן היו
לשלמה ומקום סוחרי המלך שלא היה אדם בשאי'

להוציא ממצרים סוסים בלא רשות מלך מצרים והיו
מתנין על מכס מקס ונתן פרעה לשלמה מוצא
הסוסים עמ״ש ויוצא הוא כרכומו והוא שיתן המכס
אשר ירבה ויקיה המכס שלו והיו ע״ש הסוחרים
עומדים במצרים קונים הסוסים כלם ומוליכים
אותם ברשות ומוכרין האחרים לשאר מלכי
הארץ והוא שאמר וכן לכל מלכי החתים ולכל מלכי
ארם בידם יוציאו כלו על ידי סוחרי שלמה יוציאו
אותם ולא יתנו המכס · וטעם רק יאמר אע״פ שתשי׳
עליך מלך ככל הגוים אשר סביבותיך רק לא יהיה
כמלכיהם שלא ירבה סוסים כאשר יעשו הם שכל
חפצם במלכיהם למען הרבות להם סוסים ופרשים
וטעם וי״י אמר לכם כי הקדם אומר לכם שלא
תוסיפון לשוב בדרך מצרים · וכן אשר צוך י״י אלהיך
שהוא מצוה אותך כאשר יאמר לכם שאין אנו כולנו
אתכם כדרך ויאמר משה כה אמר י״י כחצות הלילה
אני יוצא וגו׳ · ועל דעת רז״ל כי אשר ראיתם את מצרים
היום לא תוסיפו לראותם עוד עד עולם מצוה
ומשה הוסיף וי״י אמר לכם לא תוסיפון לשוב בדרך
הזה עוד וכבר פרשתיו · וטעם המצוה הזאת
מפני שהיו המצרים והכנענים רשעים וחטאים לי״י
מאד כמו שאמר כמעשה ארץ מצרים אשר
ישבתם בה לא תעשו וכמעשה ארץ כנען וגו׳ והנה
רצה השם שלא ילמדו ישראל ממעשיהם והכרית
הכנענים כל נשמה ואמר לא ישבו בארצך · והזהיר
במצרים שלא נשב אנחנו עם באתם ::
והיתה עמו · התורה הזאת · וקרא בו · בס״ת
הנזכר · ועל׳ האמת והיתה עמו · התורה עמו׳
תמיד עמו · כדרך וי״י נתן חכמה לשלמה וגו׳ · וישב
שלמה על כסא י״י למלך · **לבלתי** רום
לבבו מאחיו · כמו בגאון
התורה איסור הגאות כי הכתוב ימנע את המלך
מן הגאות ורוממות הלב וכ״ש האחרים שאינם
ראויים לכך כי בראוי להתרומם ולהתגדל יזהירנו
להיות לבם שפל ככל אחיו הקטנים ממנו כי הגאות

מדה מעונה ומואסת אבל קדשי אתה במלך כי לי״י
לבדו הגדולה והרוממות ולו לבדו נאוה התהלה · וגם
יתהלל האדם בענין הנזכר על יד המלך שלמה
תועבת י״י כל גבה לב ונותן כי אם בזאת יתהלל
המתהלל וגו׳ · אשי י״י · קדשי המקדש · ונחלתו
אלו קדשי הגבול תרומה ומעשרו אבל נחלה בגזול
לא יהיה לו בקרב אחיו · ובספרי דרשו ונחל׳ לא יהי׳
לו · זו נחלת שאר · בקרב אחיו · זו נחל׳ ה׳ · ואיני יודע
מהו · ונ״ל שארץ כנען מעבר לירדן ואילך הקרוי׳
ארץ ה׳ עממין ושל סיחון ועוג שני עממין אמ׳ כי
והכנעני · ונחלת שאר · לרבות קני קנזי וקדמוני שעוב
במנה בדברי ר׳ קלעמינו הג׳ בספרי ונחלה לא יהיה
לו · זו נחלת ה׳ · בקרב אחיו זו נחלת ז׳ · ונחל׳ חמש
שבטי׳ ונחלת ז׳ שבטים · ומתוך שמשה ויהושע לא
חלקו נחלה אלא לט׳ שבטים ג״כ שכן משה הנחיל
לראובן וגד ולחצי שבט מנשה · ויהושע הנחיל
ליהודה ואפרים ולחצי שבט מנשה וז׳ אחרים נטלו
מעצמן אחרי מות יהושע מתוך כך הוצרך ה׳ לבד
וז׳ לבד · כל זה לרש״י · וכבר פרשתי הענין בפרשת
קדש לי · נחלת ה׳ הם ה׳ עממין הנזכרים בפסוק
והיה כי יביאך י״י אל ארץ הכנעני והחתי והאמורי
והחוי והיבוסי אשר נשבע לאבותיך לתת לך ארץ
זבת חלב ודבש · והם עקר נחלת ישראל שהיתה
ארצם זבת חלב ודבש אבל השנים הנשארים והם
הפריזי והגרגשי אין ארצם זבת חלב ודבש ואינה
חייבת בבכורים ולכך הוצרך בלוים שלא יטלו ח״ק
עם ישראל בעקר נחלתם בארץ הטובה שהי׳ נחל׳
ה׳ וגם לא בנחלת ה׳ שהם השנים הנשארים אע״פ
שאין ארצם טובה ואינה חשובה בעיני ישראל ככ׳
ודבר ברור הוא בראיות שכתבתי שם · וזה יהיה
משפט הכהנים · זו מצוה מחודשת לא נזכרה בתו׳
כי במדבר שלא היו זובחים שור ושה רק שלמי׳ לא
הוצרך להם שאינה נוהג׳ במוקדשי׳ · ועתה כשבאו
שכבר לא׳ חדשה להם · והטעם מאחר שבאו כלו׳
יובאו הזבח שהקדישו לכם וזבחת מבקרך ומצאנך

כאשר שיתקן ואל כל שעריך · והנה לא נתן אותם
לאהרן בפרט ויאמר יי' אל אהרן אע"פ שכבר ע' שם
הכהונה והבכורים שאינן מקבלין נחלה בארץ · והטעם
כי שם הוזכר כל אשר נתן לו בקדש הקדשים כי גם
הקדש קדש הוא · אבל הזרוע והלחיים והקיבה
וראשית הגז הם חולין גמורין אין בהם ולתת מתנת
המתנה וכן לא הוזכר שם גזל הגר · ועל מדרש רז"ל
כלם נרמזו שם ראשיתם זו ראשית הגז אשר יתנו
זו הזרוע והלחיים והקיבה · לא' זו חלה בספרי · אכ'
גם זו מצוה מבוארת · ועל סמך המדרש שאמרו
זה ע' תחת ויקח רומח בידו : לחיים תחת תפלה ·
הקיבה תחת האשה אל קבתה נרמזו שם על הזכות
ש עתיד להיות וזכה לכל השבט טובות גנים כאשר
זכה להיות כהן עולמים · והנה אמר במורה הנבוכים
כי הלחיים בעבור היותם ראשית לגוף : והזרוע
בעבור היותה ראשית האיברים המשתמשים בגוף
והקיבה ראשית המעים כי הראשית בכלם ינתן
למשרת עליון לכבודו · **לא תלמד**
לעשות כתועבות הגוים
ההם · גם זו מצוה מבוארת שכבר אמר והמעשה
ארץ כנען אשר אני מביא אתכם שמה לא תעשו
ובחקותיהם לא תלכו ועתה יזכיר מעשיהם ויאמר
שהם תועבה לפני השם : והזכיר מעביר בנו ובתו
באש והוא מין ממיני הכשוף על דרך הפשט או
המולך ע"ד רז"ל והוא האמת כמו שפירשתי במקומו
והזכיר מכשף שהוא כלל לכל הכשפים וחובר חבר והוא
אוב וידעוני והם פרטי' בכשוף ואחר אותם נכלל הוא
ודורש אל המתים כאוב שזכרנו ובכלל ענין שיזכור
אותם והזכיר קוסם קסמים והוא מחשבה בעת רז'
בכלל מלשון קסם על שפתי מלך במשפט לא ·
ימעל פיו כמו שאמר בלעם בן בעור הקוסם והיה
מנחש כמו שאמר בו ולא הלך כפעם בפעם לקרא'
נחשים · וכתיב קסמי נא לי באוב · והזכיר בפרט
מעונן והוא הידוע בעננו' ומנחש המביט בעופו'
בכנפיהם או בצפצוף כענין שכתוב כי עוף השמים

יוליך את הקול ובעל הכנפים יגיד דבר והוא לשון
נגזר מן חשבו ולא הבנתי המקומות · שכל מה שמחבר
להודיע בעת ה' קודם היותו יקרא נחש כלומר נחשים
ונקדים לדעת · ואמר הכתוב כי תועבת יי' כל עושה אלה
ולא אמר עושה כל אלה כי הכתוב ידבר על רובם כי
המעונן והמנחש אינה תועבה ולא הורים הכנענים
בעבורם כי כל בני אדם יתאוו לדעת עתידות לבוא
ומה שעסקים בחכמות רבות כשה לה עתים : ועתה
דע והבן בעבור הכשפים כי הבורא ית' כאשר ברא
הכל מאין עשה הצלמים מהמיני התחתונים אשר
למטה מהם ונתן כח הארץ וכל אשר עליה בכוכבי'
ובמזלות לפי המנהגים ומבטם בהן כאשר הוא מפורש
בחכמת האצטגנינות ועשה עוד על הכוכבי' ועל
המזלות ממונים מלאכים ושרים שהם נפש להם
והנה המנהגים מעת היותם ועד לעולם ועד בגזירת ה'
עליון אשר שם להם בכל היה מנפלאותיו העצומו'
שהם בכח המניעים העליונים דרכי התנועות וכחו'
להמיר המנהגות אשר למטה מהם שאם יהיה מבט
הכוכבי' בפעם אשר כנגד הארץ טובה או רעה לאל'
או לעם או לאיש ימירו אותם הפכם העליונים עליו
להפך במבט עליו כענין שאמרו התמורות עכב
בנגע ועשה כן להיות הוא ית' ושמו מחסה ערבה
וזמנה הורה לפי הים לעשות בהם כרצון והופך
לבקר צלמות מבלי שמי טבעו של עולם ושיעשו
הכוכבים והמזלות מהלכם ועכ"ז אמר בעל ספר הלבנה
האחרים בבגדו ומנסיא כשהלבנה והיא נקראת גלגל
העולם תהיה בראש טלה עולה ויהיה טוב מזל פלו'
תעשה תמונה לדבר פלו' ויותק בה שם הטבע ושם
המלאך הממונה עליה מן השמות ההם הנזכרים
באותו הספר ותעשה הקטרה פלו' כענין כרוכך
יהיה המבט עליה לרעה לנתוש ולנתוץ ולהאביד
ולהרוס וכאשר תהיה הלבנה במזל פלוני ובמבט
פלו' תעשה תמונה והקטרה כענין פלו' לכל טובה
לבנות ולנטוע · והנה גם זה המנהגת הלבנה וכח
מניעה · אבל המנהגה הפשוטה אשר במהלכה

הוא חפץ הבורא ית' אשר שם בהם מאז וזו הדרך
וזה סוד הכשפים וכמו שאמרו בהם שהם מכחישי'
פמליא של מעלה לפי שהם הפך הכחות הפשוטי'
והם הכחשה לפמליא בצד מן הצדדין ועל כן ראוי
שהאסור אותן התור' שיונח הטבע שלמנהגו ולטבעו
הפשוט שהוא חפץ בוראו יתבר' וגם זה מטעמי'
איסור הכלאים כי יבאו מן ההרכבה במיני' ישנו
פעולות נכריות יולדו שנויים ממנהגו של עולם
לרע או לטוב מלבד שהם טעמים שיני' בערך
כאשר פירשתי כבר' ורבים יתחסדו בנחשים לאמ'
שאין בהם אמת כלל כי מי יגיד לעורב ולעט—
מה יהיה ואנחנו לא נוכל להכחיש דברים
יתפרסמו לעין רואים ורז"ל נ"כ יודו בהם כמו
שאמרו באלה שמות רבה: כי עוף השמים יוליך
את הקול זה העורב וחכמת הטיארין העופות
בלשון ערב טאיר וחכמי העופות יקראו טיארין
ושם מחובר מזה הענין בגמ': אבל יש לענין הזה
סוד' וכבר הודענו כי יש למזלות שרים ינהיגו
אותם והם נפש לכדורי הגלגל ושרי צבא טלה
הקרובים לארץ והם נקראים בני האלהי' יודעו
בעתידות ומהם נעשים סימנים בעופות שבהם
יודעו עתידות ולא לזמן גדול ולעתי' רחוקים יגידו
רק בעתידות הקרובות לבא יודיעו מהם בקול
העוף בקראו בקול גדול מר על מת ומהם—
בפרישות כנפיו והוא שאמ' יוליך את הקול—
לנועדים בקולם ובעל כנפים לרומזים בכנפיהם
וכל זה אינו תועבה בעינים אבל חכמה תחשב
להם: וכך אמרו ותרב חכמת שלמה מחכמת כל
בני קדם מה היתה חכמתם של בני קדם שהיו
יודעים ועוננים בחכמת הטייר. וכן יאמ' הכתו'
כי מלאו מקדם ועוננים כפלשתים והנה שלמה
למד זה בכלל חכמותיו והידיעה היא הבנת
הכשוף והערמה לעבור עונן בפרישות הכנפים
וכאשר כלל הכתוב המעוננים והקוסמים עם
המעוננים הכוכבות חוזי ופי' הנים הם אשר

אתה יורש אותם אל מעוננים ואל קוסמים ישמעו
ואתה לא כן נתן לך ה' אלהיך יאמר הנה אשר לך—
השם המעשים הט"ק הנזכרים בעבור שהשתעבדו
לפניו ובגללם הוריש הגוים ההם מפניך ואשר לך
הנחשים והקסמי' בעבור שעשה לך מעלה גדולה
להיות עליון על כל גויי הארץ שיקים בקרבך נביא
ויתן דבריו בפיו ואתה תשמע ממנו מה יפעל
אל ולא תצטרך אתה בעתידות אל קוסם ומנחש
שיקבלו אותם מן הכוכבים או מן השפלים בשרי
מעלה שאין כל דבריהם אמת ולא יודיעו בכל
הצריך' אבל הנביא הוא יודיע חפץ השם' ולא יפול
דבר מכל דבריו והוא שיפרש הדבר אשר דברו
ה' והנה אתה חלק השם ונחלתו שומע עצתו
מפיו והם חלק המזלות הולכים אחריהם וזה טעם
לא כן נתן לך ה' אלהיך שלא נתן לך כאשר נתן להם
כטעם אשר חלק ה' אלהיך אותם לכל העמי' כאשר
פירשתי. ובספרי אל מעוננים ואל קוסמים ישמעו
שמא תאמר להם יש במה לשאל ולנו אין לנו לשאל
ת"ל ואתה לא כן נתן לך ה' אלהיך. והנה זו ראיה
למה שפירשנו כי הנחשים שרש דבר מנחש גם
ולכן היה לישראל טענה במניעה מהם:
וטעם תמים תהיה עם ה' אלהיך: שתאחד לבבך אליו
ותאמין שהוא לבדו עושה כל והוא היודע אמתת
כל עתיד וממנו לבדו תדרוש העתידות לנביאיו או
מאנשי חסידיו רצוני לומ' אורים ותומים ולא תדרוש
מהוברי שמים ולא מזולתם ולא תבטח שיבאו
דבריהם על כל פנים אבל אם תשמע דבר מהם
תאמין הכל בידי שמים כי הוא אלהים עליון על
הכל היכול בכל משנה מערכות מכוכבים וקיומו
כרצונו מפר אותות בדים וקוסמים יהולל. ותאמין
שכל הבאות תהיינה כפי התקרב האדם לעבודתו
ולפיכך אחר אזהרת שאלת העתידות מן קוסם
ודורש בעד החיים אל המתים אמר שתהיה תמים
עם השם בכל שלך ולא תירא ממגיד עתיד אבל—
מנבאיו תדרוש ואליו תשמע. וזה דעת אונק' שלם

קנו

תהיה בהשתדלות ה׳ אלהיך שלא תהיה חסר בראותם
תמים הוא השלם בדבר כמו שהתמי׳ שאינם מום
ושום חסרון וזו מצות עשה ובדבר הוכחתי זה בפסוק
והיה תמים׃ נביא מקרבך מאחיך כמוני
טעם מקרבך לרמוז שאין
נבואה אלא בארץ ישראל ולכך אמ׳ בה הכתו׳ מעשה
נ״א חזיון וכמו שהזכירו רז״ל ׃ וזה טעם מאחיך כי
השם נתן לך מעלה על כל העמים ולא יתן רוחו
רק עליהם כמו כי שאם מקרב אחיך יקים לך תחתי
וכן מנבא לנבוא לרש״י ׃ ור׳ אברהם אמר כמוני
שאם נבא השם לא מעונן וקוסם ׃ ויתכן שיהיה
מקרבך עמו שתוכל לבטוח בדבריו שהוא מאחיך
מקרבך ׃ וכן על דעתו כמוני שיהיה נאמן לנביא
לה׳ והא׳ יען כי כאשר אתה מאמין בי ועל אבאר
זה בפרק ׃ ככל אשר שאלת מעם ה׳ אלהיך ׃
לא השלם הכתוב בכאן השאלה ששאלו כי באמרם
לא אוסיף לשמוע בקול ה׳ אלהי לא יזכו לנביאים
אבל כאשר אמרו קרב אתה ושמע את כל אשר
יאמר ה׳ אלהינו ואת תדבר אלינו את כל אשר ידבר
ה׳ אלהינו אליך ושמענו ועשינו ׃ אז קבלו להאמין
בנביאיו ולשמוע ולעשות ככל אשר יצוה השם על
ידם ׃ ולכך אמר בכאן נביא כמוני יקים לך השי׳
והאמין כי כאשר אתה מאמין בי כי כן שאלת להיות
דבר השם עמכם על ידי ותשמעו אלי אך האמינו
באשר הנביאים אחרי כן כי כמוני כמוקם ׃ וזה
טעם הקים כל אשר דברו להאמין בנביאי וכן
אעשה להם לדורותם ׃ ויתכן שהיתה שאלתם שם
לדורות וקבלתם שאמרו לשמוע ממשה באמרם
ואת תדבר אלינו ושמענו ועשינו גם כן לדורות
עולם ויהיה טעם ואת אתה וכל נביאי השם כמוך
כאשר פירשתי שם ׃ ואשר ידבר בשם אלהים
אחרים אפי׳ כוון את ההלכה לאסור את האסור
ולהתיר את המותר ומות בחנק לרש״י מספרי ׃
ואין הטעם עמו שאם בא אחד ואמר בחלומי ראיתי
והנה טמא אמר לי שהזכרו במצות הלולב שיהיה

חייב מיתה כי זה פטור הוא ׃ ואם אומר שהשעו
כן לעבוד לשקוץ הקוה א״כ זהו נביא השקר
המתנבא לעבוד ע״ז ואפי׳ יאמר כן בשם ה׳ הוא
נסקל אבל הטעם שיאמר ראיתי טמא כי הוא השי׳
והוא המצוה שלא תאכל בשר חזיר ׃ וכן אם יגיד
בשמו כי כזה וכזה עתיד להיות מאחר שיאמר כי
הנעבד הקוה הוא האומר ועשה נגזר ומקיים
יומת בחנק ׃ וכך אמרו בגמ׳ המתנבא בשם ע״ז
כגון נביאי הבעל ׃ והם שהיו אומרי׳ שהבעל הוא
האלהים כמו שכתו׳ אם ה׳ האלהים לכו אחריו ואם
הבעל לכו אחריו והיו מתנבאים בן עלה והצלח
ונתן ה׳ ביד המלך ׃ ודעתם עמו שהבעל הוא האדון
אשר על השם הנכבד הזה והוא שיתן רמות גלעד
ביד אחאב ׃ וכי תאמר בלבבך איכה נדע
את הדבר אשר לא דברו ה׳ ׃ עתידים
אתם עמו כשיבא חנניה בן עזור ומתנבא הנה
כלי בית ה׳ מושבים מבבלה וירמיה עומד וצווח
על העמודים ועל הים ועל יתר הכלים שלא באו
עם יכניה בבלה יובאו עם גלות צדקיה לשון רשי׳
מספרי והמדרש הזה מפני שלא אמר ואם תאמר
בלבבך והוא כמו שהזכרתי כי הפרשה תגיד
ברמזים העתידות להיות אבל עקר הכתוב עמו
איכה נדע את הדבר אשר לא דברו ה׳ שנהרוג
המתנבא הזה ועוד כי כאשר לא יבא הדבר אז
יומת כי לא דברו השם ולא תגורו ממנו מפני
חכמתו או מפני האות שנתן ובא האות והמופת
וכן היה להם לשאול איכה נדע את הדבר אשר
דברו השם שנתחייב לשמוע אליו ככל אשר יצוה
אבל זו תשובה לשתי השאלות כי בכל נביא נכפה
לדבר העתיד להיות אשר יגיד אם לא בא נדע
שהוא נביא השקר ויומת ואם בא יבא הכל הנה
הוא נאמן לנביא לה׳ ונתחייב לשמוע אליו ככל
אשר יצוה בשם ה׳ כמו שאמר אליו תשמעון ואפי׳
לעבור על דברי תורה לפי צורך השעה כגון אליהו
בהר הכרמל ׃ וזה טעם כמוני שיהיה בתחלה

כאין לנביא ה' או באות ומופת כענין שנא' ויתן המופת לעיני העם ויאמינו העם או שהנביא העתיד להיות ויבא שנים וזה אות· וכך אמרו במס' סנהדרין והמוותר על דברי נביא מיתתו בידי שמים דכתיב אנכי אדרוש מעמו ואמרי' ומנא ידעי' דאיענש דיהיב ליה אות והא מיכה דלא יהיב ליה אות ואיענש הכא דמוחזק שאני דאי לא תימא הכי אברהם בהר המוריה היכי שמע ליה יצחק אליהו בהר הכרמל היכי סמכי עליה ועבדינן שחוטי חוץ אלא הוראת שעה שאני ורש' כת' כבר נצטוו שאם בא להוסיף בא' מכל המצו' לא תשמעו לו אלא א"כ הוא מוחזק לך שהוא צדיק גמור כגון אליהו בהר הכרמל לפי צורך השעה לגדר גם אין השמעון· וזה איננו נכון כשאין ההתחלה שהוא צדיק גמור אלא שהוא נביא אמת מוחזק לכל במה שהקדים לומר עתידות והיו וכאלו והיו האותות כמו שאמ' בפר' זו או במופת שעשה לפניו וזאת חזקת הנבואה ואולי כתבו ורש' צדיק גמור למה שכתב הרמב"ם בהל' יסודי התורה מפני שאין זאת הנבואה שנותן לנו אות ומופ' כדי שידעו העם שה' שלחו ולא כל העושה אות ומופ' מאמינין אותו שהוא נבי' אלא אדם שהיינו יודעי' בו מתחלה שהוא ראוי לנבואה בחכמתו ובמעשיו שעלה בהן על כל בני גילו והיה מהלך בדרכי הנבואה ובקדושתה ופרישותה ואח"כ בא ועשה אות ומופ' ואמ' שה' שלחו מצוה לשמוע ממנו שנא' אליו תשמעון ואפשר שיעשה אות או מופת והוא אינו נביא וזה האותות יש לו דברים בגו אעפ"כ מצוה לשמוע לו הואיל והאדם גדול הוא וחכ' וראוי לנבואה מעמידין אותו על חזקתו כמו שנצטוינו להעמיד הדין עפ"י ב' עדים כשרים ואעפ"י אפשר שהעידו שקר הואיל וכשרים אצלנו מעמידין אותן בכשרות' ובדברים אלו ובדומה בהן נא' הנסתרות לה' אלהינו ונא' כי האדם יראה לעינים וה' יראה ללבב: **כי** יכרית ה' אלהיך את הגוים וגו' שלש ערים תבדיל לך· גם זו מצוה מאוחרת שכבר עשה כן ועתה הוסיף לבאר משפטיה כי אמ' וירשתם וישבת בעריהם ובבתיה' לומר שלא נתחייב בה אלא לאחר ירושה וישיבה וכן עשה יהושע והוסיף תכין לך הדרך שיהיו סרטיאות מפורשות לתכה ושיכתבו מק' מקלט בפרש' דרכי' והוסיף ושלשת את גבול ארצך· והוסיף עוד לומר מן ענין הפרשה כמו שאמ' ואשר יבא את רעהו ביער וגו' ומדרש' שדרשו רז"ל בפרש' **ואם** ירחיב ה' אלהיך את גבולך כאשר דבר לך הפרש' הזאת עתידה וכבר הזכרתי מזה בפרשת ראה אנכי כי מתחלה אמ' כי יכרית ה' אלהיך וגו' נותן לך את ארצם והגוים אשר ה' אלהיך נותן לך ירמוז לכל הסביבה אשר יושב בכל מקום וכן אמ' עליהם ונשל את הגוים האלה מפניך וברשעת הגוים האלה והוריש ה' את כל הגוים האלה מלפניכם רק מערי העמים האלה וכן במקומות רבים· וטעם כי לאחר ירושה וישיבה בארצם יבדיל שלש ערים ובזה תשלם המצוה כמו שאמ' ששה ערי מקלט תהיינה לכם ואמ' את שלש הערים תתנו מעבר הירדן ואת שלש הערים תתנו בארץ כנען ולא עוד נאמר בזוהר משש הערים האלה וכן בכל המצות שבתור' הזכיר לאחר ירושה וישיבה מתחייבין בהם לאחר ירושת שבעה גוים אבל במצוה הזאת לבדה הוסיף בכאן ואם ירחיב ה' אלהיך את גבולך· ולא אמ' כאשר דבר לך כאשר אמר באם ירחיב ה' שלגבול האחר כי השם ית' לא הבטיח אותם בשום מקום לתת להם רק שבעה גוים האלה· אבל הזכיר בכאן האבות ואם ירחיב ה' אלהיך את גבולך כאשר נשבע לאבותיך ונתן לך את כל הארץ אשר דבר לתת לאבותיך וזה ירמוז לכל עשרה עממין שנאמרו לאברהם והתנה בזה אם תשמור את כל המצוה וגו'· והנה הדבר ברור הוא כי השבעה גוים עממים לא יירשו אותם בעברם על התורה כאשר אומר פעמים רבים למען תחיו ובאתם וירשתם את הארץ למען אשר תבא אל הארץ כי אם שמור תשמרון את כל המצוה הזאת והוריש ה' את כל הגוים האלה מלפניכם· וכאשר עבר עכן על החרם והוא איש אחד נאמ' ולא יוכלו בני ישראל לקום לפני אויביהם ערף יפנו לפני אויביהם· אך

קלה

מה הענין הזה אשר יתנה בשלשת הערים האלה
אם ירחיב ה' אלהיך את גבולך כי תשמור את כל
המצוה והטעם בזה כי היה הדבר גלוי לפניו ית' שינחיל
אותם בימי משה ויהושע השבעה אשר הבטיחם
באבותם ובמדבר כי היה גלוי לפניו יתברך שיגיע
זכותם לכך · ומצוה זו חייב אותם בכל המצות
בפירוש של שנו וחייב אותם בשש ערי מקלט והבדילם
יהושע · אבל על שלשה האחרים התנה כי השמור
את כל המצוה הזאת לאהבה את ה' וללכת בדרכיו
ונאמ' והוא עומר שיקיימו כלם כל התורה כולה ואין
שתוספתה תלויה בזולתי שלש הערים האלה ומה
טעם עוד כי תשמור ללכת בדרכיו כל הימים תוסיף
לך שלש הערים כי מי יודע מה יהיה אחרי כן
כל הימים · ואמ' ר"א כל הימים בלא הפסק בימים
ואינו נכון · אבל כי תשמור כאשר תגיע זכותך
שתשמור המצוה לאהבה את השם אהבה בשלימה
קיימת לעולם שיהיה גלוי לפניו שלא תחטא עוד
לעולם אז ירחיב את גבולך ויתן לך כל העמים והוא
שאמר אשר אמר ומל ה' אלהיך את לבבך ואת לבב
זרעך ולבב זרעך יורה על כל הימים העתידים לבוא
וכענין שנאמ' בקבלה ונתתי להם לב אחד ליראה
אותי כל הימים לטוב להם ולבניהם אחריהם וכרתי
להם ברית עולם אשר לא אשוב מאחריהם להיטיב
אותם ואת יראתי אתן בלבבם לבלתי סור מעלי
ואז כאשר יכרות להם ברית עולם יבדילו שלש הערי'
ג' שלש · לא תחוס עינך עליו · שלא תאמר הראשון
כבר נהרג למה אנו הורגין את זה ונמצאו שנים
הרוגים לרשי מספרי · והטעם שלא יאמר כאשר
נחוס על דם הראשון טוב שנחוס על דם השני ·
והנכון כי הכתו' יצוה בחייבי המיתות ובערת הרע
מקרבך והוא מצות עשה אבל במרובי התקלות
יזהיר עוד במצות לא תעשה שלא ינצלו מידינו לא
מפני מוראם ולא שנתן להם רחמים · וכך הוזהר
במסית · ואמ' מכשפה לא תחיה מפני היותה רבת
המהומה המזוכרת רבי' בכשפיה · והעתה את

כמה לא תחוס עינך · מפני כי הפתאיים יקלו לותה
בהיות שורה לבעלה או מפני הסבות המצויאין בו
חסרון כסף וכן בעדים זוממים שלא ירחמו עליהם
בעבור שלא נעשה בעדותן דבר או מפני שהקלתם
מרובה · וטעם וטוב לך · כי בבער דם הנקי מן
המעה וטובה גדולה לך להציל נפשך ממורך כי
הרחמנות על הרוצחי' שפיכות דמים מידי הרוצחי'
ומידי אחרים המתפרצים ·· לא תסיג גבול
רעך · אזהרה שלא ישנה התחום החלוקה ש
שחלקו הנשיאי' את הארץ לשבטים או לאיש מהם
על כן אמר אשר גבלו ראשונים הם אלעזר הכהן
ויהושע בן נון ונשיאי המטות · ולכך הוסיף בנחלתך
אשר תנחל ונאמ' · וטעם המצוה הזאת · שלא
ישוב אדם לומר אין חלקי אשר נתנו לי טוב כמו
חלק חברי כי טוב החלוקים אין שיווא בלם לעש
על הגורלות ולא יהיה בעשותו זה גזל כלל · על כן
צוה בכאן שלא ישנה אדם על החלק ההוא ולא ישנה
הגבול כלל לא בסתר ולא בגלוי · וזו מצוה מן
מסורת מימה שצוה על פי הגורל תחלק נחלתו בין
רב למעט · ואמר שם שמות האנשים אשר ינחלו
לכם את הארץ וגו' · ועל דעת רבותינו ז"ל שהוא
אזהרה לעוקר תחומו של חברו בארץ שעובר
בשני לאוין יהיה טעם אשר גבלו ראשונים שלא
ישנה התחום הישן בסתר ויאמר בכאן היה מעולם
והזכיר הכתוב בגזל כי התחום הישן כבר וידוע
הוא ואין אדם משנה אותו וגם רז"ל עשאום הזכרון
מיון לעוקר תחומין של שבטי' שעובר בלא תעשה
ת"ל לא תסיג גבול רעך והוא באמת פשוטו של
מקרא · ודרשו השופטים היטב והנה עד שקר
העד · לא פי' הכתוב איך יודע שהוא עד שקר כי
בהיות הענין בשני עדים שמעידי' על הדבר אפי'
יבאו ק' ויכחישו אותם לא יתבאר שקר עמו ולא
נוכל לומ' שבא הקרון בכלם כי לא יאמ' בזה ודרשו
השופטי' היטב · וע"כ באה הקבלה הנאמנת ופירש
כי הזוממה תהיה כשיאמרו והלא בנוס טעת עמנו

הייתה· והטעם מפני שהעדות הזו הוא על נפש
של עדים והם אינם נאמנים על עצמם לומר לא
עשינו כך שהרי יכולין להלקות עצמן עליהם שהרגו את
הנפש או שחללו את השבת·· כאשר זמם ולא
כאשר עשה· מכאן אמרו אין נהרגין לעולם רש״י
מדברי רז״ל והטעם בזה כי נראה כי משפטו הענין
הזוממין בגזירת השם שהם עשו ושפטו והנה
כאשר יבאו שנים ויעידו על ראובן שהרג את הנפש
ויבאו שנים אחרים ויזימו אותן מעדותן עם הכתוב
שיהרגם כי בזכותו של ראובן שהיה נקי וצדיק בא לו
המעשה הזה אלו היה רשע בן מות לא הצילו השם
מיד כל כאשר אמר כי לא אצדיק רשע· אבל אם
נהרג ראובן נחשוב שהיה אמת כל אשר העידו
עליו הראשונים כי הוא בעונו מת ואלו היה צדיק
לא ישכחו הקב״ה בידם כמו שאמר ה׳ לא יעזבנו
בידו ולא ירשיענו בהשפטו· ועוד שלא יתן השם
השופטים הצדיקים הישרים לתתו לשפוך דם נקי
כי המשפט לאלהים הוא ובקרב אלהים ישפוט· והנה
כל זה מעלה גדולה בשופטי ישראל והבטחה כי
שהבא משפטם על ידם ועמהם בדבר המשפט וזה
טעם ועמדו שני האנשים אשר להם הריב לפני ה׳
כי לפני השם הם עומדים בבואם לפני הכהנים
והשופטים והוא ישים בדרך אמת. ובדבר הוכחתי
מזה בסדר ואלה המשפטים·

כי תצא

למלחמה על אויבך וראית סוס
ורכב עם· זו מצוה מיוחדת שאמר להם עתה בבואם
למלחמה· והטעם כי ה׳ אלהיכם ההולך עמכם להלחם
לכם עם אויביכם להושיע אתכם· יזהירם שלא ירך
לבבם ולא ייראו מן האויבים· ויאמר שלא יבטחו
בזה בגבורתם לחשוב בלבם גבורים אנחנו ואנשי
חיל למלחמה רק שישימו לבם אל השם ויבטחו בו
בתשועתו ויחשבו כי לא בגבורת הסוס יחפץ ולא
בשוקי האיש ירצה רק כי רוצה ה׳ את יראיו את
המיחלים לחסדו· ואמר להלחם לכם עם אויביכם
יפלם לפניכם לחרב· ואמר להושיע אתכם שהם
ינצלו במלחמה ולא יפקד מהם איש כי יתכן שינצחו
את האויבים וימיתו גם מהם כמשפט דרך המלחמות
ועל כן יהושע כשנפל מהם כשלשים וששה
איש כי במלחמת מעט שלא היה ראוי שיפול
מספר רב משם אחרי כי לה׳ המלחמה והנה הכהן
שהוא עובד את השם יזהירם ביראתו ויבטיחם·
אבל השוטרים ידברו במקום אחר שלשה פן ימות כי
במלחמה כי בדרך הארץ בכל המלחמות ימותו
אנשים גם מכת המנצחים ועל השלשה האלה
לשוב כי לבו על ביתו ועל כרמו ואשתו ויאמר ··
וטעם ולא חללו· שלא בא השנה הרביעית כי המנהג
בכרם בבא השנה הרביעית שיחללו שם ויאכלו בחולין ועד
הבאה שיהיה כל פריו קדש הלולים לה׳ שיחללו את
השם הנכבד בשמחה ההיא· ויתכן שיהיה פירוש
ולא חללו שלא עשאו חולין והוא הפדיון שאמרו רז״ל
מלשון כי חלל יהודה את קדש ה׳ ולא יחלל זרעו··
ויספו השוטרים לדבר אל העם מי האיש
הירא· על דעת ר׳ יוסי הגלילי כאשר הבטיח הכהן
שהשם ית׳ יושיעם ולא יפקד מהם ראוי שיבטחו בו
הצדיקים ויזהירו השוטרי׳ את היראים מעבירות
שבידם· ולכך הלשון לו תורה לחזור על ביתו וכרם
ואשה לבו זות על האחרי׳ שחוזרין בשביל העבירות
ויהיה טעם פן ימות שהוא מחשב בלבו כן ויפחד·
ועל ר׳ עקיבא הוא כמשמעו כי מי שירא אחר כי
הבטחת הכהן אינו בוטח בשם כראוי ולא יעשה לו
הנס· וטעם ורך הלבב· שאין בטבעו לראות
מכת חרב והכל כי הירא הוא אשר לא יבטח ויאזור
אותו מפני מיעוט בטחונו· ורך הלבב· מפני חולשת
טבעו כי ימס או יתעלף· ואמרו בירושלמי שכולן
צריכין להביא ראיה לדבריהם כלומר שיביא עדים
על הבית והכרם והאשה לפני שר הצבא· ואז יתן
לו רשות לחזור וכן אמרו לדעת ר׳ יוסי הגלילי שצריך
להביא ראיה על העבירה שבידו ואעפ״כ כן היה
מרבית העם חוזרין בעבירות שבהן· אבל לדברי ר׳
עקיבא בכבות הלב שאינו יכול לעמוד בקשרי

המלחמה ולראות אהבה שעתה אמרו שאין צריך
לקנא ראיה שעליו עמו ועתה ופקדו שרי צבאות
בראש העם כי התורה צוה בדרך הארץ והעשה
הנסים עם יראיו בהסתר ואין הכל זכו לשמות
טבעו של עולם זולתי כאשר אין שם דרך בהצלה
אחרת או להודיע שמו לגוים לעתים כאשר היה
בקריעת ים סוף ודומה בו ·· ולא ימס את לבב
אחיו · עשאו בעל ההלכות מצות לא תעשה שלא
ימנע מלשוב כי לא ימס את לבב אחיו כלבבו · והוא
כדרך ולא יאכל את בשרו ·· **כי** תקרב אל
עיר להלחם עליה · במלחמת הרשות הכתוב
מדבר כמו שמפורש בענין · וכן תעשה לכל הערי
הרחוקות ממך מאד כמו שמפורש לרש"י · כתב
הרב זה מסיפרי ששם שם לשון הזה במלחמת
הרשות הכתוב מדבר והכוונה לרז"ל אינה בכתוב
הזה אלא עיקר שהפרשה בסופה תחלק בין שתי
המלחמות · אבל קריאת השלום אף במלחמת
מצוה היה שחייבים לקרוא לשלום אף לשבעה
עממין שהרי משה קרא לשלום לסיחון מלך האמרי
ולא היה עובר על עשה ולא תעשה שבפרשת החרם
תחרימם ולא תחיה כל נשמה אבל הפרשה שנתנה
כאשר לא תשלים ועשתה מלחמה שעה הכתוב ברחוקות
להכות את כל זכורה ולהחיות הנשים והטף בזכרי
ובערי העממים צוה להחרימם הנשים והטף ·
וכן רז"ל במדרש שלש הכרזות רבה והיה עד כנענה
ובגמ' ירוש' אמ' שמואל בר נחמני יהושע בן נון קיים
הפרק זה מה עשה יהושע היה שולח פרוסטגמא
בכל מקום שהיה הולך להם והיה כותב בה מי שמבקש
להפנות יפנה וישלים ומי שמבקש שילך לו ילך לו · ומי
שמבקש לעשות מלחמה יעשה מלחמה · הגרגשי פנה
והלך לו · הגבעונים שהשלימו עשה להם יהושע שלו'
ל"א מלכים שבאו להלחם עמו הפילם הקב"ה וכו' · וכך
אמר הכתוב לא היתה עיר אשר השלימה את יהוש'
בלתי החוי יושבי גבעון את הכל לקחו במלחמה כי מה'
היתה לחזק את לבם לקראת המלחמה את ישראל

למען יהיו ימים מכל שאם רצו להשלים היו משלימי'
עמם · ונראה שיש הפרש עוד בשאלת השלום
שבערי הרחוקות נשאל להם לשלום שיהיו לנו למס
ויעבדונו · אבל בערי העממים שאלה נשאל להם שלום
ומסים ועבדות עם שיקבלו עליהם שלא לעבוד ע"ז
ולא הוזכר הכתוב זה בפרשה הזאת כי כבר נאמר
לנו בשבעה ע"ז לא ישבו בארצך פן יחטיאו אותך לי
כי תעבוד את אלהיהם · ויתכן שלא נצטרך להם לו'
להודיע השלום והמסים והשעבוד ואחרי שיהיו
משועבדים לנו נגיד להם שאין עושים משפטים
בע"ז ובשעבדים בני אדם בני נח וכן מה שנא' כאן
למען אשר לא ילמדו אתכם לעשות ככל תועבותם
ואמרו בסיפרי הא אם עשו תשובה אינן נהרגין כי
בשבעה עממין הוא והתשובה היא שיקבלו עליהם
שבעה מצות שנצטוו בני נח לא שיתגיירו להיותם
גרי צדק · ובמסכת סוטה אמרו שכתבו התורה על
האבנים בשבעים לשונות למען אשר לא
ילמדו אתכם לעשות הא אם עשו תשובה מקבלין
אותם · ורש"י פי' שם להודיע לאומות היושבות חוץ
מגבולה של ארץ ישראל שלא נצטוו להחרימם אלא
על אותן שבתוך הגבולין כדי שלא ילמדו אותם מ
מעשה קלקולם · אבל אותם היושבים חוצה לה אם
חוזרין בתשובה נקבל אותם ושבתורה אין מקבלין
שמאחת יראה הם עושין · וזה לשון הרב ואיפש'
נכון כי בערי העממים האלה אשר ה' אלהיך נותן לך
נחלה בהם אמר למען אשר לא ילמדו אתכם שאם
עשו תשובה אינן נהרגין · וכן אמר בהם לא ישבו
בארצך פן יחטיאו אותך לי כי תעבוד את אלהיהם ·
הא אם עזבו אלהיהם מותרין לישב שם · וזה היה
הענין שעשה המלך שלמה שכתוב בו וזה דבר המס
אשר העלה המלך שלמה לבנות את בית ה' ואת
ביתו ואת המלוא ואת חומת ירושלים וגו' · כל העם
הנותר מן האמורי החתי והפריזי החוי והיבוסי
בניהם אשר נותרו אחריהם בארץ אשר לא יכלו ב
בני ישראל להחרימם ויעלם שלמה למס עובד עד

היום ומבני ישראל לא נתן שלמה עבד · והענין הזה
בתרה עם אלו שקבלו עליהם שבע מצות ודבר נכון
הוא שכתוב שלמה עשה מלחמה בגברה ידו עליהם
ויכול היה להחרימם לא היה מותר לקיימם כמו
שכתבנו · **למס** ועבדוך · עד שיקבלו עליהם
מסים ושעבוד לרש״י · ובספרי אין
מקבלין אלא עליהם מסין ולא שעבוד שעבוד ולא מסי׳
אין שומעין להם עד שיקבלו עליהם זו וזו והעניין ממסין
שיעלה בלב מלך ישראל או הסנהדרין מסים לבא את ה׳
למלך ועבדי המלכות אשר לו וכן לבעלת הבית
והשעבוד הוא שיכול כל איש מישראל לקח מהם לחטוב
עצים ולשאוב מימיו ויתן לו שכר קלאוי · וזה טעם
למס עובד שכתוב בשלמה שיקבלו עליהם מסין ועבדו׳
כדין התורה לא כמו שכתוב ויהי כי חזק ישראל וישם
את הכנעני למס והורש לא הורישו כי שאינם עבדו׳
אלא כמלך שאינו נותן למלך הקודם · מן שלא יחס
כי ולכל עם אחד בגבולו מפני שלא היו ודע׳
מה פירש שלא ישראל בקריאת השלום והקריאה קודם
כי נבאו להם פרוש ריטובאה על יהושע ולכך אמרו
ועתה מה לנו לנפשותינו אלו שלא כל המלחמה לשמוע
לדבריו שמע והסופו אחרו ועשו עצמם כבאים כבר
ויושבי גבעון שמעו את אשר עשה יהושע לעיריו
ולא שמעו גם הם בעבריה והיה מותר להם לעשו׳
שלא יהיו להם לעבדים אלא יהיו עמם כעין ברית
ומפני זה הקפידו עליהם והיו הכנענים אלא שעשו
הנשארים מפני שהיה להם לקבל מסין ושעבוד כמו
שאמרנו והם כרתו להם ברית להיותם גוים להם
וכבר נכרת ושמירתם אחרי כן במלחמותיהם ועשו
עליהם כן לפי שהיו סבורין שהם עבדים רחוקים מן
העמים שאינם צריכים לבא עליהם כלל ולפי קלל אותם
יהושע ונתנם חוטבים אותם שהם מזקני האלהי׳
אשר ארכם יי׳ ונתן להם כמשפט הלאוי לעשות
בהם לקיימם שמעולם ועבדוך שיהיו חוטבי עצים
ושואבי מים לעדה ולמזבח יי׳ ואוי היום והשעבוד
כמו שפרשנו · ואם כן והיה אם שלום תענך וגו׳

הקריאה · אבל אם מאחר מהשלום שוב אין מקבלין
אותם והגבעונים מאחר בפרוס ריטובאה ולא היה
הדין לקבלם · והלא כבר שהקפידו עליו מפני שכרתו
להם ברית והרי הוא אומר לא תכרות להם ולא תחנם
ברית · ואיפו נכון כשאנו הגבעונים כדאי קבלו
עליהם שלא לעבוד ע״ז כמו שאמרו באו עבדיך
לשם יי׳ אלהיך · ולכך לא הוצרך יהושע אחרי כן ל
עמר להם שיקבלו עליהם לעבוד השם ית׳ וכיון שכן
מותרין בברית היו כמו שהיו מותרין משיבת ה׳
הארץ שהתיקון לא נמסרו אלא קודם התשובה
כמו שאמר פן יחטיאו אותך לי · וכן אמר לא תכרות
להם ולא תחנם ברית · אבל הדבר כמו שאמרנו ·
וטעם אשר לא ילמדו אתכם לעשות ככל תועבתם
אשר עשו לאלהיהם שילמדו אותם לעבוד את השם
הנכבד בשריפת בניהם ובנותיהם וכל תועבת יי׳
אשר שנא וחטאתם ליי׳ אלהיכם שהוא הזהיר אתכם
שלא תאמר איכה יעבדו הגוים האלה את אלהיהם
ואעשה כן גם אני והנה בתורה אמר והזהיר לא ישבו
בארצך פן יחטיאו אותך לי כי תעבוד את אלהיהם כי
יהיה לך למוקש · והיה אומרה כנגד כי אם תכרות
להם ולאלהיהם ברית ישבו בארצך הכנענים מקסם
ויפתוך לעבוד ע״ז · וכאן הוסיף לבאר שלא תחיה
כל נשמה כי אפי׳ יחיד הנשאר מהם לנצל לך
יוסר לך עבודתם לאלהיהם · ואולי תתפתה לעשות
כן גם הנכבד ותחטא לשמו ית׳ · **כי** האדם עץ
השדה · יפה פרש רש״י כי שיעור הכתוב כי
ממנו תאכל כי האדם עץ השדה ואותו לא תכרות
לבוא מפניך במצור · וטעם כי האדם עץ השדה ·
כמו כי נפש הוא חובל · אבל על דעת רז״ל מותר לכרות
עץ מאכל לבנות מצור ולא אמרה תורה עץ אשר
תדע כי לא עץ מאכל הוא אלא להקדים עמו שאילן
סרק קודם לאילן מאכל אם כן זו הפרשה לדעתם
שהזהירה תורה לא תשחית את עצה לבוא לכרות
אותם לכך השחתה שלא לצורך המצור כמנהג ה׳
המלחמות · והטעם כי הכנענים משחיתים בשער

וסובבים בארץ אשר לא יוכלו לה כמעשה׳ וכל עץ
טוב תפילו וכל מעיני מים תסתמו ואמר לא תעשו כן
להשחיתם כי תשחיתו נפשי׳ שיתן אותה בו׳ כי האדם
עץ השדה הוא ממנו תאכל ותחיה וגם תבא העשר
ימים רבים עד עמדו אותה תהיה ממנו אחרי שתכבש
העשר וגם בהיותך במצור לבא מפניך במצור תעש׳
כן ·· וטעם אותו תשחית וכרת׳ ובנית מצור אתה לבדו
אותו לבדו העיר ובכל השחית עד רדתה כי לבעלי׳
תהיה הקשותה עד הכבשם כנגשיו אנשי העיר
יוכלים ומלקטים עצים ממנו או נחבאים שם בעיר
להלחם בנו או הם לעיר למחסה ולמסתר מאחרון נגף
אל נחל איתן קשה שלא נעבד לרש״י׳ ולדע״ת ר״א
שהוא נמסר לחרוש ולזרוע בו לעולם אמר
אין אותורות שזורעין הוא בנעבד בו עבר בלאו הוא ·
וטעם אשר לא יעבד בו אותו בנחל איתן לא יעבד בו
ולא יזרע לעולם ·· וטעם ונגשו הכהנים בני לוי
לאמר כפר לעמך ישראל וגו׳ ושיעור הכתובים ונגשו
הכהנים בני לוי וכל זקני העיר ההיא הקרובים אל החלל
ורחצו את ידיהם וענו ואמרו· והלשון במקצת מן
הכתובי׳ והטעם במקצתם כדרכו ואכלת לגמר׳ אשר
מעשר דגנך ותירשך ויצהרך וגו׳ והעין הטריפה אראה
כי השיעור לעשות כן על העיר הקרובה כי על שעשו
עגלה כרוחה לא לא כולמן שיקרבו אל הקרובה מהם
ומחשבת הכהנים עימקו לאיזקן אלהנו· ואבל הרבה אומר
במורה הנבוכים כי הטעם לגלות על הרוצח ולהעביר
זמן בעשור שבנוח הפרנסים יוציאו הרוצח מן העיר
אשר סבבתהם ולא וכשיגיעו הזקנים ויתעסקו במדיד׳
העיר וזקני העיר ההיא ישימו לפני הבורא את שלא
הת׳שלו בתקון הדרכים ושמירתם ושאינם יודעים
מי הרג אותו וכשיתקן בגינו ויאספו הזקנים ויבאו
העגל׳ ירבו בני אדם לדבר בו ואולי יגלה הדבר· וכבר
אמרו שאפי׳ תבא אשה ותאמר פלוני הוא הרוצח לא
תערף ואם יודע הרוצח ויחרישו ממנו וישנו הטבל
על עצמים כי לא ידעשו יהיה בזה זדון גדול וכל מי
השומע אותן דבר בעניינא ויגיד ויתפרסם הדבר

ויהרגנו או עד׳ בד׳ או המלך יראו הב״ד הדם ויתחזק הענ׳
בהיות המקום אשר תערף העגלה לא יעבד בו ולא
יזרע לעולם ויזכרו בו הרוצח וידברו בו · והנה לפי
הטעם הזה יש בתחלה הזו תועלת· אבל המעשה
אינו כפרה בעצמו והיה ראוי שיעשה בשדה טוב
כאוי להודיע שיזכרו בו הרוצח כי בנחל איתן לא יודע
ומדוע לא יעבד בו · ולפי דעתי יש בו טעם כענין
ההקרבות הנעשים בחוץ כשעיר המשתלח ופרה
אדומה ולפי׳ אמרו ז״ל עגלה ערופה מכלל הקדשים·

סדר כי תצא

למלחמה· אשת יפת
תאר· דבר הכתו׳ בהווה· ובספרי אמרו שאפי׳ כעורה
הי׳ וחשקת בה אפי׳ שאינה יפת תאר· ורא״א יפת
תאר כשמו והנה הוא דבק עם וראית· וכן אשר הכתו׳
וחשקת בה שלא יתירנה לך רק מפני החשק בהיות
יצרו יתגבר עליו אבל מותר בגופו שאין לו חשק
בבעלתה אלא שהוא רוצה לקחת אשה לא ישא לגוי׳
וכך אמרו בסיפרי ולקחת לך לאשה שלא תאמר הרי
זו לאבי הרי זו לאחי· והטעם בפרש׳ הזו מפני שהי׳
מתגיירת בעל כרחה ואין שוטין אותה אם תחפוץ
לשוב לדתה ולא יעשה כאשר עשה בנכרים אבל יאמר
לה הכתוב שתשמור תורת ישראל בעל כרחה ותשוב
יראתה · וזה טעם ובכתה את אביה ואת אמה כי
תעשה את עמה ואת אל׳ וזהו מדרשו של ר׳ עקיבא
אין אשה אלא עז׳ כענין שנא׳ אומרי לעץ אבי אתה וגו׳
והכל כי היא מתאבלת על עזבה את דתה ותהיה
לעם אחר · ויתכן שבזה מטבלין אותה בעל כרחה
כמו שעושין בעבדי׳ ומפני שאינה מתגיירת לשם
הדיין אותה הכתו׳ כל הזמן הזה· וטעם האבלות
והבכי על דעת כדי שתתבייל אולי יעבור חשקו ממנה
ולרא״א כי נתנה לה התורה זמן כמשפט הנוהגים על
מת לבכות אביה ואמה שמתו במלחמה· והרב אמר
במורה הנבוכים לחמלה עליה שתמנע מנוח לנפשה
כי יש לעבדי׳ מנוחה ושקט בבכותם ואבלם וכוונן

הקוה לא יכריחנה להמיר דתה ולא יבעלנה · ועל
דעתי אין הפרש לא מעל עשה רק שיעקר עו' מצות
ומלבה ולהביא עד גלות הכלול והפרוד מאחנה
ואמה ומעמים שאין קונן לשכב עם אשה אשה
ומיתאכלת כמו שפוסקו חכמי' במימורי' כמו גרושת
קלב וכש' ואתה שעך נכרה לגוי להטלה ולמסיבה
לו עמה ול אלה וזקנה כאשר יודישה שנכריחנה
לישב בעמה ומולדתה ותתיהד כמ"ש לה התנחמי על
אביך ועל אמך ועל ארץ מולדתך מ לא תפיסו ל
בראותם עד עד עולם אבל תקיי' אשה מדבר כדת
משה ויהודית וזקנה אז נתקלה ומושתכבה ותתאבל
כמספ"ו ק' ימי' אבל לא להסתת מימנה כבירה ותאוקתה
מ כל עבר מותר ושחוס אחרי כן וזקנה בזמן הוה
לקיח עבה לנפשה על קנייות וכעכר מלבה קנת
עז' שלה ומולדתה מ נזימה עלה ודבקה באיש הוה
שילעה מ התקיא שיו והורגלה עמו · ולכך אמ' הכ'
והבאתה לו תוך ביתך שתרגילנו בבית אחר וכן
ויסב בבתך ראשו בכל הזמן הוה בבית שמו מאתה
מ אוי' תחשן ותהרבה עבירות · ועל הכל מ זה כלו
בעסר הקכרה אבל אסרתה להתגייר בחפץ נפש
בכל כמשפט הכי היה מותרת מיד גם לו גם לאחיו
ולאחיו וכך אמרו בכ' הזולן ובכתה את אמה ואת
אביה בלא שלא קבלה עליה אבל קבלה עליה מטביל'
ומותר בה מיד · ואיפ' בכל מ אסורה במלחמה כעש
כתורה הזאת מ מפני הירא הצרן להתגייר · ואם
ושלחתה לנפשה מ מעש כרעה ולא נכריחנה לשמו'
דת יהודית מ מיתגיירת בכר עו נכריח אותה לשמור
מ עד ושתחל · והשבית והסקל ואסרת כל חויר תלקח
כדין ישרא"ל המשתמד וגם זו אם הודה בפיה הגייר
בלא הכרח לא בשלא אותה לנפשה שאפש נחשוב
שהיתה גיורת מפני היראה דינה מ ישרא' גמור
שבכר קעלמו הלכה כלם גרים · **ואחר** כן
תבא עליה ובעלתה אמרו בספרי אין
לך בה אלא מכו בשלה כתובו עמ' שאין קדושי כסף
ושטר תופשין בה וגם הבעלה לא לשם קדושין היא

שלימה עדין כמו שאין קדושין תופסין בה עד שיתי'
לו הכתוב כמו' תה מפני שאמ' והיתה לך לאשה יורה
שקודם לכן אינה אשתו גמורה ואסורתה תחתיו קודם כאשתו אי'
וכך אמרו בגמ' כמו קדושין ולקחת לך לאשה שקדושין
יש לך בה כלו' אחר המעשים הללו · ובספרי והיתה לך
לאשה זה כונס שכבר שאר כסותה ועונתה לא יגרע·
אבל קודם אשתו לגמרי מ התורה הקדמה אותה לו ·
וצ"ל הפסוק יבא שאסור לבעול אותה עד שיעשה לה
כל התורה הזאת זה עשה ואחר כך תבא עליה ובעלת'
ומה שאמ' ואשקתה ולקחת לך לאשה שיקחנה למו'
לו לאשה אחר המעשים הללו אשר יעשה · וכן ואקח
אותה לו לאשה · אבל בגמ' בגמ' קדושין אמרו שביאה
ראשונה לבא עליה מיד ביאה ראשונה וזהו ולקחת לך לאשה
וילכשו והבאתה לו תוך מ' דך מלמד שלא ילחצנה
במלחמה יתכבשו למעלה ולקחת לך לאשה כשתכניסנה
לו תוך ביתך ובזמן הזה אם שבה אותה במלחמה ומשיא
לו תוך ביתו ול שהו ובעל אותה לשכר את לם הזה
ואחרי המאה הראשונה יתחיל עשו שיעשה לה כל
המעשה הזאת וזה לדך הגמ' במקומות רבים · אבל
ראיתי פרוש בגמ' סנהדרין ר' יוחנן שלא לרבנן דתניא
תרין מאן דתני אמרין בשם רב ושת' אימון כן אחתן
אמרין בשם רב יפת תואר לא הותר לו אלא בשלא
ראשונה בלבד ואינו אומ' לו כמו בא ראשונה ולא שניה
עד לאחר כל המעשים הללו ואחר כך תבא אליה
ובעלתה והיתה לך לאשה אחר כל המעשים הללו·
וזהו משמעות של מקרא **ושלחתה**
לנפשה אמרו בספרי ולא
למת אמה ולא ידעתי אסתלק שהיא יהודית ואין משתי'
לה לישב כבתו' ישראל ולשוב לו עמה ול אלהיה · או נותן
שלא ישלחנה הוא למות אמה עו' שאחיו מ ישיא ידי
שנכרי עכרה אבל הוא יושיבנה מאת לנער באשר
תמצא מ אותה אחר בארץ ישראל וכל יחידי הבחורי'
ותבוא לא מהם וקנה שן שהכתו' אומ' ושלחת לנפשה
ומוקי שלא ימכרנה בכסף ולא יתעמר בה בשפחה
לגמור שאין צריך מימש גט אבל הכתו' עשאה אשת

איש

בהיותה עמו וכאשר ישנא אותה ישלחנה כאמוסקי׳
ויתקנם טע׳ הכתו׳ לומ׳ שאם יבעלנה ויחפוץ בה תהי׳
לו לאשה אבל אם יבעלנה ולא תהיה ערבה עליו ולא
יחפוץ בה כענין אמנון עם תמר ישלחנה לנפשה
ואבל תאוי׳ בבעלה הזאת כי אם אחרי בעלתה זו
תעמוד עמו ימי׳ ויבא עליה אם יחפוץ וישנא אותה
כאיש אשר ישנא את אשתו כבר נעשית אשתו והנה
היא יהודית ויתגיירת נבנס׳ · **לא** תתעמר בה
כמו והתעמר בו ומכרו · ועשאו אותן
לשון סחורה · ורז״ל בספרי ובגמ׳ יעשו אותה לשון
שימוש והנה הוא אוסרה שלא ישתמש בה כשפחה
כלל ואם נשתמש בה לוקה · והנראה בטעם כפשוטו
כי הוא לא התאמר בה מלשון ויתאמרו כל פועלי און
וכן האמרת היום · ובכבודם התימרו בחלוף האלף
ביוד וכלם רוממות וגדולה · האמרת היום רוממת
וגדלת אותו להיות לך לאלהים · האמירך היום רוממך
וגדלך אותך על כל העמים להיות לו לעם סגלה וכלם
מגזרה אמר ברוש אמיר · ואמ׳ לא תתרומם והתגדל
בה להיות אתה אדונה למכרה ולהשתמש בה כשפחה
וכן יקראו האדון בערבי אמיר · ושמוש הענין וקטף
כאחד מורגל מלשון פרעה מרדת שהת פראמו׳
וכמו שפירשתי במלת פרעה וכן מעשה נעמנים
כמו באלף מן הכלאים והמפטעת הכנסו והכנות בי
כרומם ככנה ובלשון חז״ל עשירות אומרו׳ · בקיאין
נקיטן עריאדין שבח קרייתא אורש עריס אחרים
ושמו חלב כדי נמיעה ושלו בגמ׳ נמיעה או נמיא
הנמיאית לא מע מיסו ואעפ״כ אומרין ממנו מנמנע
ונמיעו ופלטו אבל מנגיע ובלבי וכמשנה במי כלם
ובתם סופן מרדא במקום מרדע ואין מקפידין כלל
בחלוף שתי האותיות האלו וכן במקומות רבים · ורש״י
כתב לא תתעמר בה לא תשתמש בה לשון פרסי קורי׳
לעבדות ושמוש עמיר מיסודו של ר׳ משה הדרשן
למדתי זאת וזה אמת שקראתי בדרש תמן עבדין
לגבולא תבה עמיר בפ׳ אר׳ עקיבא ובפ׳ כל התלמי׳
ומורגל הוא אצל בלשון ארמי כמו שכתו׳ במגלת
דשושן וסדר מלכא לאתר על כל הון עמוריא דעתיד
ועל כל דעמרין על יד ימא ועל אמוריא דכרמלא
ודגלגל ואקטלו פתגמ׳ דכסכר כבר לכל הון עמוריא
דארעא לא דחלין מינה · וכן במקומו׳ הרבה בספ׳
הקוה יקראו יושבי הארץ עמורי ארע כלו הכנעני׳
לאמר והמשתמשים בו או שהוא מלך אמור על אנשי
המלחמה והם הנקראי׳ עבדי הארץ הם הכנעני׳
למלך אמור במלחמותיו הם אנשי מלחמתו ופרשיו
בלשון עבדו את כדר לעמיר · ועבדו בן נגיס רבים ··
תחת אשר עניתה אמרו בספרי אתה ממעט
יחידי והוא מה שהזכרתי שהססנורי׳
שמותר לבא עליה שהיא כראשונה מיד שהביאה לתו׳
ביתו ומאורה שעה הוא מוחזק עליה בעמוד ובמכר
לא יוכל לבכר את בן האהובה · אוסרה שלא
יעשה זה וכן כלם לא תוכל לאכול בשעריך
לא תוכל לתת עליך איש נכרי · ואמ׳ אותך לשלך כסו
והטעם לא תהיה יכולת לנפשך לעשות ככה והוא
מפליג באזהרה וכן כי את הבכור בן השניאה יכיר
לתת לו פי שנים מצות עשה שיתן לו פי שנים והנה
המשנה את הבכור לאחיו בנחלתו עובר בלא תעשה
ועשה ואעפ״י שאין דבריו קיימין בדין וכ״ש אם לא
כתב להודיע שהוא הבכור וטען שהוא פשוט והכחיש
כאחד מבניו לדעת שהוא הבכור שעובר בהן ועל
מצות מיוחדות · ומה שאמ׳ הכתוב על פני בן השנוא
הבכור · יל׳ שאין המעשה הזאת והדין הזה מנהג אלא
בחיי הבכור אבל אם מת הבכור בחיי אביו אעפ״י
שהוא יורש חלק בכורת בקבר ומורישו לבניו מן
הדין אם כתב הזקן ואמ׳ יירשו בני כך וכך בנכסי
וכן של בני הבכור יטול כך וכך בנכסי דבריו קיימי׳
ככך שהן קיימין במקום שאין שם בכור · וכן אימ
שעבר בלאו הוא אסלא קמר הבכור לאחר מותו כי
לא מצאתי על פני רק בחייו · על פני אהרן אביהם ·
על פני תרח אביו וכן כלם ·· **בן** סורר ומורה ·
על דעת רבותינו אינו קטן שהקטן פטור
מכל ענשין שבתורה ומכל מצות האמורות בתורה

אבל הוא המצוה שתי עבירות · והנה יש עליו שני
ענשים האחד שהוא מקלל אביו ואמו וממרה בהם והב'
שהוא זולל וסובא שעובר על מה שנצטוינו קדושים
תהיו · ונאמ' עוד ואותו תעבדו ובו תדבקון כאשר
פירשתי שנצטוינו לדעת השם בכל דרכינו וסובא וזולל
לא ידע דרך ה' · ועל הכלל אין זה עונש חטא מות
וע"כ סופו הוא כדוגמתו שהזכירו ז"ל וזה טעם וכל ישר'
ישמעו ויראו כי לא הומת בגלל חטאו אלא בעבור
את הפרצים ושלא יהיה תקלה לאחרים · וכן דרך הכתו'
שיזכיר כן באשר יומתו לגדר כדי שתהיה במיתתן
תקנה לאחרים כי יזכיר כן בזקן ממרא לפי שאין
בהוראתו חטא שהוא ראוי למות כי רק הוא להסיר
המחלוקת מן התורה כאשר פירשתי שם וכן בעדים
זוממין שהכתוב לא הרגו והוזכר במסית לפי שהוא
נהרג בעבור הרע בלבד אע"פ שלא עבד הנסת ע"ז
ולא שמעו אליו אבל מיתתו בעבור את האחרים וגם זו
מעשה מחודש או מפתה מכבד את אחיו ואת אמך
ואיש אמו ואביו תיראו ·· **ותלית** אותו על
עץ · רז"ל אמרו כל הנסקלין נתלין ·
ומה שנ' כי קללת אלהים תלוי זלזולו של מלך שהאדם
עשוי בדמות דיוקנו של מלך וישראל בניו הם משל
לשני אחים תאומים זה לזה וכו' לרש"י · וכל הנסקלין
נתלין דברי יחיד הם והלכה כדברי חכמי' אין נתלה
אלא המגדף והעובד ע"ז וזה טעם כי קללת אלהים תלוי
שיאמרו מפני מה זה תלוי מפני שברך את השם
או עבד ע"ז פושט ידו וכך עבדה וכך וכך אותו
ומופת ראה בה והספר בה ובכבוד התה יקל' קללה
או שהוא לשון זלזול כאשר הזכיר הרב ז"ל מן והות
קללה קלה נמרצת · כי מקללים להם בניו בזיון ·
והמשל בשני האחי' התאומי' יש לו סוד אינו כי אם
חשב הרב מישרא' שנקראו בנים למקום · ועל דרך
הפשט יאמ' כי יהיה באיש חטא גדול שראוי להמית
עליו ותלית על עץ לגודל חטאיו אעפ"כ לא תלין
נבלתו על העץ כי האדור ימהל מלא הסוק' ימקולל בהם
הוא התלוי אין בכל המיתות מיתה מנוולת ובזויה
כמוה ואין ראוי שנטמא הארץ ותהיה קללת אלהים
בארץ הקדושה כי שם צוה ה' את הברכה חיים עד
העולם · ולכן צוה יהושע והורידום מעל העצים ·
ועל דעתי הענין בבני שאול הקונקעם מפני שלא
היו תלויים בבל של ישראל ולא מיד ישראל כלל · אבל
דוד כתנם לגבעוני לעשות בהם כרצונם והם אשר
הוקיעום ולא רצו להקבר לתרפס נקימתם מהם ו'
והנשארים ישמעו וייראו וכאשר נתך עליהם מים
מן השמים אז ידע דוד כי נמחל עונם ונעתר אלהים
לארץ כי פקד אלהים לארץ במטר ויכלה הרעב ואז
צוה שיקברו אותם עם אבותם לכבוד המלכות לא
לחיוב כלל שלא נצטוינו אלא שלא נטמא אנחנו את
הארץ במי שנתלה אותו · והנה הקשי לא רצה עונם
בתלייתם מיד להודיענו ה' אוהב גרים כדברי רז"ל ·
ור' אברהם אמר על דרך הפשט כי אלהים פועל ז'
והקללה תבא אל מקום קרוב מהתלוי ויש לו סוד
מודבק בנפש ע"כ ולא תטמא את אדמתך · והנה
המלין תלוי על הנן שעבר כלא תעשה ועשה ורז"ל
ידרשו כן בכל המלין את מתו שלא לכבודו מקען
שהוא מזול · והנה לדעתם טעם כי קללת אלהים תלוי
ענין אעפ"י שזה ראוי לזה לגודל חטאיו לא תעשה
כן כי קללת אלהים תלוי · ועל המשל של שני האחין
יהיה כל המלין בטעם הזה וכן הקללה שהוזכר לא
ממנה יהיה בכל נבלת אשר שם מת ועל כן יטמא
כל הבא אל האהל וכל אשר באהל ·· **ולא**
תטמא את אדמתך · על דעת רבותינו
אינו טעם בלבד בעבור שלא תטמא את אדמתך
שא"כ יהיה מותר בחוצה לארץ אבל הוא לאו שני
והנה המלין התלוי או אפי' המית בארץ עובר בשני
לאוין ועשה ובחוצה לארץ בעשה ולא תעשה אחד
שהוא לאו מן התלוי כאשר פירשתי ומנהלו הוא
קבר יהושע מלכי כנען בזמן אעפ"י שאין בתלייתן
הקללה שהוזכרו במגדף ועובד ע"ז · אבל היה להם
משום טומאת הארץ או שחשש לקללת אלהים מן
המשל של שני האחים כאשר פירשתי ··

לא תראה את שור אחיך או את שיו נדחים
זו מצוה מפורשת שאמר בפרשה כי תפגע
את שור אויבך או חמורו תועה השב תשיבנו לו ·
והוסיף בכאן לאמר נדחים כי תצוה שתעשה מדרכו
ויכול להטות הדרך בלא עמל גדול · ועתה הזכיר
נדחים שברחו ממקומן והרחיקו · והזכיר שם שהוא
כאויב ולהרבות בכאן ואמר ואם לא קרוב אחיך
אליך ולא ידעתו ואספתו אל תוך ביתך ואמר וכן תעשה
לחמורו שהוא בהמה טמאה · ואמר וכן תעשה ל
לשמלתו אע"פ שאין השמלה חשובה על בעליה
כבעלי החיים ואין ההפסד מצוי בה כמו שאפשר
שימותו · וכן תעשה לכל אבדת אחיך מכל בהמת
אע"פ שאינם חשובין כשמלתו אשר יכסה בה · ועל
מדרש רבותי הוסיף עוד בכאן דברים רבים כגון
והתעלמת מהם פעמים שאתה מתעלם הם
אתה מזה פעמים תשיבם אתה לגנבתו ולאבדתו וה
והחורק בסימנים ודברים אחרים נדרשים בפרק

ואם לא קרוב אחיך אליך שאינו קרוב
הלך כי אינך מתחייב ללכת
אל ארץ אחר עם האבדה להשיבה אליו או שלא ידעת
אותו כלל · ובסיפרי אין לי אלא קרוב רחוק מנין ת"ל
ולא ידעתו · ואחר יאמר ואם לא קרבו אליך בשעריך שתמצא
עליו ותדעהו יהיה עמך עד דרוש אחיך אותו והוסי'
בי"ת הטעמה להזהיר עליה במצות לא תעשה כי
בפרשה אמר השב תשיבנו מצות עשה · ועל
הוסיף מל"ת בכאן כי שם אמר רובץ תחת משאו
ולא הזכיר שם רק החמור שדרכו לשא משאוי גדול
וירבץ תחתיו · ואמר בכאן אחיך ושם אויבך ושונאך
ע"מ תעשה עמו כן ושמור האחוה ותשכח השנאה:

כי יקרא קן צפור לפניך · גם זו מצוה
מבוארת מן אותו ואת בנו לא
תשחטו ביום אחד כי הטעם בשניהם לבלתי היות
לנו לב אכזר ולא נרחם או שלא יתיר הכתוב לעשות
השחתה לעקור המין אע"פ שהתיר השחיטה והנה
ההורג האם והבנים ביום אחד או לוקח אותם ב

בהיות להם דרור לעוף כאלו יכרית המין ההוא ··
וכת' הרב במורה הנבוכים כי טעם שלוח הקן וטעם
אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד כדי להזהיר
שלא נשחוט הבן לעיני האם כי יש לבהמות דאגה
גדולה בזה ואין הפרש בין דאגת אדם לדאגת הבהמו'
על בניהם כי אהבת האם וחמלתה לבני בטנה אינו
נמשך אחרי השכל והדבור · אבל הוא מפעולת כח
המחשבה המצויה בבהמות כאשר היא מצויה
באדם ואם כן אין עקר האיסור באותו ואת בנו רק
בבנו ואותו · אבל הכל הרחקה ויותר נכון בעבור
שלא יתאכזר · ואמ' הרב ז"ל ואל תשיב עלי ממאמר
החכמים האומר על קן צפור יגיעו רחמיך כי זה
הוא אחת משתי סברות סברת מי שיראה כי אין
טעם למצות אלא חפץ הבורא ית' ואנחנו מחזיקים
בסברא השנית שיהיה בכל המצות טעם ··
והוקשה עליו עוד משנה בב"ר · ומה היא איכפת לו
להקב"ה בין שוחט מהצואר לשוחט מן העורף הא
לא נתנו המצות אלא לצרף בהן את הבריות שנא'
אמרת אלוה צרופה · וזה הענין שנזכר הרב במצות
שיש להם טעם דבר מפואר הוא מאד כי בכל אחת
טעם ותועלת ותקון לאדם מלבד שכרן מאדון ה'
המצוה בהן ית' · וכבר אמרו חכמים ז"ל מפני
מה לא נתגלו טעמי תורה · ודרשו ולמכסה עתיק
זה המגלה דברים שכסה אותם עתיק יומין ומאי
ניהו טעמי תורה · וכבר דרשו בפרה אדומה
שאמר שלמה המלך ע"ה על הכל עמדתי ופרשה
של פרה אדומה חקרתי ושאלתי ופשפשתי אמרתי
אחכמה והיא רחוקה ממני · ואמר ר' יוסי בר חנינא
אמר הקב"ה למשה לך אני מגלה טעם פרה אדומה
אבל לאחר חקה דכתי' והיה ביום ההוא לא יהיה אור
יקרות וקפאון יקפאון כתי' דברים המכוסים מכם
בעולם הזה עתידין להיות צפוין לעולם הבא כהדין
סמיא דכתי' והולכתי עורים בדרך לא ידעו
וכתיב אלה הדברים עשיתים ולא עזבתים שכבר
פרשתים לר' עקיבא הנה בארו שאין מניעו טעמי

הדרך ממנו שאין עדון בשלום ושכבר נתגלה טעם
האיסור שבזה לחכמי ישראל וכאשר רמזתי בגזירה
בתורה ובמשנה דברים רבים מורישים כן והרב ז"ל
הזכיר כן מקום · אבל אלו ההגבלות אשר נתקשו על
הרב ז"ל כפי דעתי ענין אחר להם שרצו לומר שאין
התועלת במצות להגיע בעצמנו יתע' · אבל התועלת
באדם עצמו למנוע ממנו נזק או אמונה רעה או
מדה מגונה או לזכור נסים ונפלאות הבורא לדעת
את יי' וזהו לצרוף בהם שיהיו ככסף צרוף כי הצורף
כסף אין מעשהו בלא טעם אבל להוציא ממנו כל
סיג · וכן המצות להוציא מלבנו כל אמונה רעה
ולהודיענו האמת ולזכרו תמיד · ולשון זו האגדה
עצמה בא במדרש בפרש' זאת החיה ומה מה איכפת
לו להקב"ה בין שוחט בהמה ואוכל או נוחר ואוכל
כלום אתה מועילו או כלום אתה מזיקו או מה
איכפת לו בין אוכל טהורות או אוכל טמאות אם
חכמת חכמת לך · הא לא נתנו המצות אלא לצרוף
את הבריות שנאמר אמרות יי' אמרות טהורות
אמרת יי' צרופה למה שיהא מגין עליך הנה מפור'
בכאן שלא באו לומר אלא שאין התועלת אליו יתברך
שיצטרך לאורה כמחושב מן המנורה ושיצטרך לי
למאכל כמחושב מן הקרבנות וריח הקטורת כנראה
מפשוטיהם ואפילו הזכר לנפלאותיו שעשה שצוה
לעשות לזכר יציאת מצרים ומעשה בראשית אינו
התועלת רק שנדע אנחנו האמת ונזכה בו עד ש
שנהיה ראויי' להיות מגן עלינו כי דברנו וספרינו
בתהלותיו כאפס ותהו נחשבו לו והבאה ראיה מן
השוחט מן הצואר והעורף לומר שכלן לנו ולא להב"ה
לפי שלא יתכן לומר בשחיטה שיהא בה תועלת
וכבוד לבורא יתע' בצואר יותר מן העורף או הנוחר
אלא לנו הם להדריכנו בנתיבות הרחמים גם בעת
השחיטה והבאה ראיה אחרת או מה איכפת לו
בין אוכל טהורות והם המאכלים המותרים לאוכל
טמאות והם המאכלים האסורים שאמרה בהם
התורה טמאים הם לכם · ורמזו שהוא להיותנו נקיי'
מנפש הרעים משכלים האמת · ואמ' אם חכמת
חכמת לך ולצת לבדך תשא · והזכיר כי המצות הם
המעשיות כגון שחיטה הצואר למדנו המדות
הטובות והמצות הגזורות במה ש' לזקק את נפשותינו
וכמו שאמרה התורה ולא תטמאו את נפשותיכם ב
בבהמה ובעוף ובכל אשר תרמוש האדמה אשר
הבדלתי לכם לטמא אם כן כלן הם לתועלתנו בלבד
וזה כמו שאמ' אליהוא · אם חטאת מה תפעל בו
ורבו פשעיך מה תעשה לו · ואמר אם צדקת מה
תתן לו או מה מידך יקח · וזה דבר מוסכם בכל
דברי רבותי' ושאלו ברוב הנדרים אם פותחין לאדם
בכבוד המקום בדברים שבינו לבין המקום והשיבו
על השאלה הזאת · אי' וזהו כבוד המקום כגון סוכה
שלא עשה · לולב שלא נטל · תפלין שלא
מנח והיינו כבוד המקום : משמע דלגבי
ממש הוא דמקבל בקל' אם צדקת מה תתן לו
או מה מידך יקח · וחטאת מה תפעל בו
ורבו פשעיך מה תעשה לו הנה מאמרו שאמרו הלולב
והסוכה והתפלין שלא היו לאות על ידך ולזכרון
בין עיניך כי ביד חזקה הוציאך יי' ממצרים אינן
לכבוד המקום יתע' · אבל לרחם על נפשותינו וכבר
סדרו לנו בתפלת יום הכפורים אתה הבדלת אנוש
מראש ותכירהו לעמוד לפניך כי מי יאמר לך מה
תפעל. ואם יצדק מה יתן לך · וכן אמ' בתורה לטוב
לך כאשר פרשתי · וכן ויצונו יי' לעשות את כל
החקים האלה לטוב לנו כל הימים · והכוונה בכלן
לטובתנו ולא לו יתע' אבל מה שנצטוינו שיהיו בריותנו
צרופות ומזוקקות בלא סיגי מחשבות רעות ומדות
מגונות · וכן מה שאמרו לפי שעושה מדותיו של
הקב"ה רחמים ואינם אלא גזרות לומ' שלא חס הקב"ה יתע'
על קן צפור ולא הגיעו רחמיו על אותו ואת בנו
שאין רחמיו מגיעין בבעלי הנפש הבהמית למנוע
אותנו מלעשות בהן צרכנו שאם כן היה אוסר
השחיטה · אבל טעם המצוה ללמד אותנו מדת
הרחמנות ושלא נתאכזר כי האכזריות תתפשט

בנפש האדם מדוע נטבחים שוחטי השוורים
הגדולים והיתמורים ובני אדם אכזרים מאד ומפני
זה אמרו טוב שבטבחים שותפו של עמלק · והנה
המצוה הזאת בבהמה ובעוף אינן רחמים עליהם
אבל הם גזירות כדי להדריכנו וללמד אותנו המדות
הטובות · וכן יקראו הם כל המצות שבתורה עשה
ולא תעשה גזירות כמו שאמרו במשל המלך הנכנס
למדינה · אמרו לו עבדיו גזור עליהם גזירות אמר
להם כשיקבלו מלכותי אגזור עליהם גזירות כמו
שאמרו כך אמר הקב״ה קבלתם עליכם מלכותי אנכי
יי׳ אלהיך · קבלו עליכם גזירותי לא יהיה לך וגו׳ אבל
במדרשו של ר׳ נחוניא בן הקנה בספר הבהיר מדרש
יש במצוה זו · אמר ר׳ רחומאי מאי דכתיב שלח
תשלח את האם בזכות שנקרא אם כדכתיב כי אם
לבינה תקרא מאי ואת הבנים תקח לך · א״ר רחומאי
אותן בנים שגדלה · ומאי נינהו שבעת ימי הסוכות
וקיים ימי השבוע וכו׳ · והנה המצוה רומזת לענין
גדול ולכך שכרה מרובה למען ייטב לך והארכת
ימים · ומצות המעקה מחוברת לזו מסמיכות מלא
תעמוד על דם רעך · אבל מצות הכלאים מסמיכות
שכבר אמר שדרך הזורע כלאים · והנה במשמע
הזה כל המקום הזורע ונוסיף בכאן כי אם יזרע
הכרם כלאים יקדש הזורע אשר זרע ותבואת הכרם
כלו שיאסר בהנאה כהקדש · וטעם פן כמו כי תקדש
וכן ומפתח אהל מועד לא תצאו פן תמותו וכן ולא
תגעו בו פן תמותון · ויתכן שפירושו כמו פן ינכרו
צרימו פן יאמרו · כענין שמא · עמ״ש לא תזרע אות
כלאים פן ימנח ויאסר עליך הכל · כי אינם נאסרים
אלא כמו שטעם תבואה מתקדשת משתשרש ו
ועצמם משיעשו כפול הלבן · ואמר לא תחרוש
בשור ובחמור יחדיו · וזה לבד מין כלאים והיא
מצוה מסורת יען המעקה לא תרביע כלאים שדרך
כל עובד אדמה להביא כמהו בצמת אחת ויכתב
אותם · ומה״ר בשעטנז שאינו רק בצמר ופשתים
שומר לא הלבש לימד שאין הצלה אסורה אלא

כשן לטמא · · כי יקח איש אשה ובא אליה
ושנאה · טעמו כאשר יקח איש בלקוחי התורה כן
הקדושין בכסף והיה המאורשה אשר יוסר ואחרי
ימי כ״א שיו ושנאה שלא היתה ערבה עליו בעיניה
והשם בנקר ובא לבר וטען שלא מצא לה בתולים
והנה זה מתכוין להוציא בלא מוהר הבתולה שהיה
הכתובה שכתב לה ומפני כי בחזקת בתולה נתקדשה
עליו הוא טוען שנבעלה שזנתה תחתיו ולפי אמר הכתוב
ואם אמת היה הדבר הזה כדברי הבעל · · וסקלוה
והאמת לא יודע רק על פי שני עדים ולפי שהכתוב
יפרש בזמנו הכתוב כי כאשר תהיה מאורשה תסקל
וכאשר לא אורשה היה פטורה לא הוצרך לפר׳ כן
ואם אמת היה הדבר שזנתה באירוסיה ושזנתה
ברצונה והקלוה ואמר כראוי כי עשתה נבלה בישראל
לזנות בית אביה והנבלה היה בעשותה כן ברצונה
ולזה הוא כאשר תשטה אשה תחת אישה כי הבעל
אשר לא אורשה לא תקרא זונה בשכבה עם אחד
פעם אבל היה מיועד לו **ופרשו** השמלה
הרי זה משל מחוורין הדברים
כשמלה לרש״י והוא מדרשו של ר׳ ישמעאל בספרי
וכמשלה ואין צריך כי זאת למנים בישראל מכנסין
החתן והכלה לחופה ובודקין אותן והעדים משמרין
להם מבחוץ והם שאול קורין אותן שושבינין וכאשר
יפרדו נכנסין העדי׳ שם ולוקחין השמלה אשר שכב
אותה עליה ויראו הדמים · וזה ידוע בתלמוד ובספרי
אגדה וקורין השמלה היה סודר ולכך יאמר הכתו׳
שיפרשו אביה ואמה השמלה אשר לקחו מיד העדי׳
ויאמר ואלה בתולי בתי ובראיה שצריך לחזור הדברים
בעניני שרבים שהכתוב יקנה בהם אבל לא אמר הרי
זה משל שהקמחייב מוציא שם רע אע״פ שלא בעל
ופשוטו של מקרא כדברי האומר עד שבעל · וכך
אמרו כן ג״ר אליעזר אומר מאי שמלה ממש והלכה כדבריו
וכן טעם הפרשה כי אמר הכתוב תחלה ולקח אבי
הנערה ואמה והוציאו את בתולי הנערה ידבר
בשניהם ואח״כ שב לאב לבדו ולקח אבי הנערה וגו׳

והזר ואמר ופרשו השמלה בשפקים והטעם שהתבונ' הזאת לאב לבדו היה שהקנס שלו · אבל שהוף. הדם במעשה מפני שענין השמלה הנשים יתעסקו בו · והן היודעות והבקיאות בדמים ולאם ראוי שתתפרס ותבאר אותה לבד' · אבל טענת את בתי נתתי לאיש הזה לאב בלבד היה והאם לא נעלת דברים כידוע היה ואחר שיסדר טענותיו האב בכל' יתפשו השמל' אשר הבאה אשתו תחת כנפות כסותה ויפרשו אותה שיהיה לפני ב"ד והנה לא הוזכרה האם בפרש' ולא באה לבד כלל אלא מפני ענין השמלה שהוא מהם כאשר פירשתי׳ **וטעם** וענשו אותו מאה כסף׳ אחרי המלקות הנזכרים מן ויסרו אותו כי המוהר לבתולות מאה חמשים כסף · והנה זה הוציא עליה שם רע בעבור שבא ורצה להוציא בלא כלום ולכן ענשו הכתו' במאה כסף כי הוא רוצה שיענש בכסף בכפל כמו שנים ישלם ולפי שהכתובה על בריאה למי שיתנה עמה או ישאנה שתים · אבל המוהר היה לכתוב מוהר לבתולות. כמו שאמ' כמוהר הבתולות והנה יעשו כן ואם לא היתה כתובה לאשה הזאת למה ישים עליה עלילות דברים מפני שבאה עליה ושנאה יכתוב לה גט ויפטר ממנה דכתי' כי שנא שלח ·

ומזה גם שהעם להוציא מעשה אחורנים שאין האשה נשמעת מהן · נפ' לבנות הבאים אחריהם · לבני' · ולא המשתי מהו · ומ בתולה היא זו שנמצא או נמשך לבנות הבאים אחריהם מה לראשון מה לי שני ושלישי · ועוד היה לו עם הבאים אחרין · ובנוסחאות שלנו בספרי שעקם ולא הושעה מעש' אחורין בשקוה אומר גם שיקום לבנות הבאים מאחוריהם והיא צואה שלא כהלכה ושלא כ״רכו וכיוצא אותה הכתו' בבאור כל העריות למדות מזו · ועל הפסט גם שנקם האיש הפוסע באחת' יותר שהוא התובע והמפתה והעושה מעשה ונסקלה והוזכר הכתו' זה ומזה גם שיקם האיש השוכב עם האשה והאשה והנה דקדק הכתו' להיות הוצאה באיש

כאשר פירשתי בערות אחיו ג"כ עדים יהיו · ויא' כי טעם האיש השוכב עם האשה והאשה תוספ' באור כמו ישאה את תרומת יי' אותו את הנגע כדכתי' ובספרי האיש השוכב עם האשה אעפ' שקטנה · והאשה אעפ' שנבעלה לקטן · א"כ טענו גם שיהיו גם כל א' מהם האיש או ה' זאת המניע מהם לחיוב ענין נערה המאורסה כי כאשר ימצאו עדים מראו' איש תופש בנערה ושוכב עמה בשדה והכריזו והעלי' קולם והתרו בהם · על דרך זה יתחייבו שניהם סקילה שגם האשה בחזקת מזונה לדעת כיון שלא צעקה כלל כי דרך כל אנוסה לצעוק בשדה להושיעה · ולהצלה ואם ימצאו אותה בשדה שיחזיק בה וישכבנה הרי זו בחזקת אנוסה ופטורה ·· וטעם שצעקה יתכן שצעקה או טענו אם צעקה אין מושיע לה כי אמ' שמענו שלא צעקה פטורה כיון שאין שם מושיעים לה · והכלל אם יש לה מושיעין בין בשדה בין בעיר חייבת אין לה מושיעים בין בשדה בין בעיר פטורה שלא דבר הכתו' אלא בהווה ואמר על דבר אשר ענה את אשת רעהו ולא יקרא שמו כי אם השוכ' באונס וזו כבר חייב אותה במזונה לדעת · אבל טען הכתו' כי כאשר נראה שהאיש אוחז בה ושכב עמה בדין האשה כמתרצה בעבור שהיתה יכולה להושע ממנו ונחשב האיש כמענה אותה כי לא פתה ולא דבר על לבה להשמיע אליו · ולא ידעתי בדין הצועקה אשר אמן נערה שהחזיק בה האיש והיא נלחמת בו בכל כחה וצוה ואוחזו בבגדיו או בשערותיו להמלט ממנו ולא ידעה לצעוק למה תסקל שאין גם הצועקה בהווה לדונה מן הסתם בעיר מפותה ובשדה אנוסה

ממזר שם לאיש מוזר מאחיו שלא יודע מאיזה כל שהוא וישב ממזר באשדוד והכרתי גאון פלשתים ימנ' שלא ישב באשדוד זולתי איש נכרי וזר שיעבור כי כי יכרי' גאון פלשתי' ממנו והנה המולד לאיש מאשת אביו הוא ירחיק אותו ולא יורה אותו לבשתו וכלמתו מן המעשה הרע שעשה · וגם אמנו השכל בשלה כענין האסופי

הנזכר בתלמוד והנה הוא ממזר בעשר מעלות ולכן
בכל העריות כדברי רבותי' ובקדושין ירוש' אמ' ר'
אבהו מהו ממזר מום זר ׃ **על** דבר אשר
לא קדמו אתכם בלחם ובמי' ׃ מעמון אוכל
בכסף תשבירני ואכלתי ומים בכסף תתן לי ושתיתי
כאשר עשו לי בני עשו היושבים בשעיר וגו' ורבים
אמרו שהם לא קדמו אותם אבל ישראל קנו מהם
וזה הבל כי די למואבים שימכרו להם כאשר ירצו
לקנות ׃ ועל כי ישראל לא באו בגבול מואב
והמואבים הוציאו להם לחם ומים בכסף והכתוב
יספר שעשו המואבים כאשר עשו בני עשו ולמה
ירחיק המואבים לעולם בעבור זה ולא יתעב
האדומי ׃ ור' אברהם אמ' כי טעם כאשר עשו לי בני
עשו והמואבים על אעברה בארצך בדרך אבל
לא מכרו להם לחם ומים כי הם עברו בהר שעיר
ובעבר הים מלך אדום לא הניחם לעבור דרך
מדינתו אשר הוא יושב בה ׃ והוא מה שאמר לא
תעבור בי גם זה הבל כי הם שלחו אל אדום אעברה
בארצך וימאן אדום נתון את ישראל עבור בגבולו ׃
והנה לא נכנסו כלל בגבול אדום וכן כתוב ויסעו
מהר ההר דרך ים סוף לסבוב את ארץ אדום כי
הוצרכו לשוב לאחור דרך ים סוף מהר ההר שהוא
על גבול ארץ אדום ולא באו בארץ אדום עבמק
כלל ׃ ויפתח אמ' בעלותם ממצרים וילך
ישראל במדבר עד ים סוף ויבא קדשה וישלח ישראל
מלאכים אל מלך אדום לאמר אעברה בארצך ולא
שמע מלך אדום וגם אל מלך מואב שלח ולא אבה
וישב ישראל בקדש ׃ וילך במדבר ויסב את ארץ
אדום ואת ארץ מואב ויחנו בעבר ארנון ולא באו
בגבול מואב הנה זה מפורש שלא באו כלל בארץ
אדום ולא בארץ מואב ואם באו שם היו מוכרי' להם
כי אין המנהג לתת רשות לעם הנכנס לעבור
בארצם שלא ימכור להם לחם ומים ׃ והנראה לי כי
הכתוב ירחיק שני האחים האלה שהיו נגמלי' חסד
מאברהם שהציל אביהם ואמם מן החרב והשם

ובזכותו שלחם השם מתוך ההפכה והיו חייבים
לעשות טובה עם ישראל והם עשו עמהם רעה ׃
האחד שכר עליו בלעם בן בעור והם המואבים ׃
והאחד לא קדם אותם בלחם ובמים כאשר קרבו
לגבולו כמו שכתוב אתה עובר היום את גבול מואב
את ער ׃ וקרבת מול בני עמון ׃ והנה הכתוב
הזהירם אל תצרם ואל תתגר בם ׃ והנה לא קדמו
אותם כלל כי היה הכתוב אומר כאשר עשו לי בני
עשו והמואבים והעמונים ׃ אבל לא הזכיר עמון
שלא קדמו אותם והנה עמון הרשיע בזה מכלם כי
בני עשו והמואבים כאשר ידעו שהוזהרו ישראל
שלא יתגרו בם הוציאו להם מים ומזון חוץ לגבולם
ועמון לא אבה לעשות כן וזה טעם לא קדמו שלא
יצאו לקראתם בלחם ובמים כאשר עשו האחרים
ולכך הקדים הכתו' עמוני והקדים להזכיר פשעו
על דבר אשר לא קדמו אתכם ׃ ואחרי כן הזכיר
מואב ורשעתו ׃ ורז"ל דרשו עמוני ולא עמונית ׃
מואבי ולא מואבית מפני שהאיש דרכו לקדם ואין
האשה דרכה לקדם שתוציא מזון חוץ לגבול הארץ
וכן הזכירו בירושלמי ובמגלת רות רבתי מפני
שדרך האיש לשכור ואין דרך האשה לשכור ׃
לא תדרוש שלומם ׃ מכלל שנא' עמך ישב
בקרבך יכול אף זה כן ת"ל לא תדרוש
שלומם וטובתם לשון רשי' והמדרש הזה מספרי
מטובתם מכלל שנא' שם בטוב לו לא תוננו הוציא
את זו מאוהב טובה ׃ אבל לא תדרוש שלומם
נדרש שם בספרי לפי שנא' כי תקרב אל עיר וקראת
אליה לשלום יכול אף עמון ומואב כן ת"ל לא תדרוש
שלומם וכן בתנחומ' ׃ והנראה אלי כי מלחמת עמון
ומואב אסרה הכתו' עלינו לדורות והכתו' שאמר
אל תתגרו בם איננה מניעה לשעה בלבד אבל היא
מצות לא תעשה לדורות וזהו שאמר כי לבני לוט
נתתיה ירושה ׃ והנה אמר להם לעולם שהיא
נחלה שהנחילם השם ׃ א"כ הכתוב שאמר לא תדרוש
שלומם יצוה אם נלחם עליהם בעבור שכבשו הם מן

הענין שלא נקל להסגלו · וכן אם יבאוהם להלחם בארצנו מותר לנו לרדוף אחריהם ולכבוש מהם המדינות להכות יושבי הערים שעשו עמנו רעה כמו שעשה יפתח ויכם מערוער ועד בואך מנית עשרים עיר · וכן יעשה דוד לכל ערי בני עמון בעבור שהם פרעו הגדר תחלה ונלחמו בו ואז לא נצטרך לקרוא בשלום והכה בנלחמים בהן כל עיר מתים והנשים והטף אם נרצה ואמרו במד' רבה והכיתם כל עיר מבצר וכל עץ טוב תפילו וכל מעיני מים תסתמו אמרו לו הכתוב אומר לא תשחית את עצה ואתה אומר כן אמן להם על כל האומות עה וזו קלה ובזויה היא שנאמר ונקל זאת בעיני ה' ונתן את מואב בידכם שנא' לא תדרוש שלומם וטובתם שו אילאות טובות שהתחילם הש"י: וזה הענין מוזכר באגדות בב"ר ובמדרש תלים·

וע"ד הפשט טעם לא תדרוש שלומם וטובתם כלו' לעו"פ שהם בני משפחתכם ואברהם אביכם אהב את אביהם כאח לו יונק שדי אמו לא תהיו אתם להם כאחים דורשי שלום וטובה כי הם הפרו ברית האחוה והדיח מופרת לעולם · והנה הש"י שמר לבני לוט זכות אביהם שלוה את נשיאו בדרך אשר שלחו ה' ולכך הנחילם מנחלת אברהם אבינו והענש את בנו בחטאם שלא ידבקו בשרט · וכן המצריים הרחיקם שלש דורות מפני רשעם אשר עשו עמנו לעשות רעות רבות אבל לא יתעב אותם לעולם בעבור שהיינו גרי' בארצם ומלשון עמהם ברעב נכבד שעשו לאבינו והמלכו עלהם מימין קטן ומושל. וכן עשה עם אדום שמר להם זכות אבות שהיו מזרע הקדש והרחיקם שלשה דורות בעבור שיצאו לקראתנו בחרב ולא זכרו ברית אחי' והקבלה מן רבותינו ז"ל כי אין דור שלישי מימי משה אבל כאשר יתגייר אחד מהם יבא הדור השלישי בקהל ה' ·

ונשמרת מכל דבר רע: שהשטן מקטרג בשעת הסכנה לרש"י · והכון בענין המעשה הזאת כי הכתוב יזהיר בעת ההיא אשר הקטרוג מצוי בו והידוע במחנה המיתות ההווות למלחמה כי יאכלו כל התועבה ויגזלו ויחמסו ולא יתבוששו אפילו בניאוף וכל נבלה הישר בבני אדם בטבעו יתלבש אכזריות וחמה בצאת מחנה על אויבו ועל כן הזהיר בו הכתוב ונשמרת מכל דבר רע · ועל דרך הפשט אזהרה היא מכל הנאסר : ובספרי ונשמרת מכל דבר שומע אני בטומאות ובטהרות ובמעשרות הכתוב מדבר ת"ל ערוה אין לי אלא ערוה מנין לרבות ע"ז וגלוי עריות ושפיכות דמים וקללת השם ת"ל ונשמרת מכל דבר רע · אי ונשמרת מכל דבר רע יכול בטומאות ובטהרות ובמעשרות ת"ל ערוה מה ערוה מיוחדת מעשה שגלו עליו כנענים ומסלק את השכינה אף כל מעשה שגלו עליו כנענים ומסלק את השכינה הקטוב שהוא אומר דבר אף על לשון הרע · וגם זה מן הטעם שפרשתי כי מלבד האזהרות שבאו בכלל העבירות האמורות יוסיף עוד במחנה שנשמר בו מכל אלו העבירות שלא תסתלק השכינה מישראל אשר שם כאשר אמר כי ה' אלהיך מתהלך בקרב מחנך והנה העושה העבירות הגדולות במחנה כאלו שכתוב בהם שמו שהוציאם בעת אשר נקרא שמי עליו לטמאו ועוד שלא יגברו עליהם האויבים אם נעשה כמעשים הנעדרים להם שיגלו מפניהם · וזהו לתת אויביך והוסיף בו לשון הרע כדי שלא יהיו ביניהם מחלוקות ויוכו ביניהם מכה רבה יותר מן האויבים · וע"ד הפשט הזהיר בבעל המקרה לצאת מן המחנה מפני הטעם הנזכר שהשם ית' מתהלך עמנו להושיענו והמחנה קדוש ושיהיה לבנו מתכוין להבה ומיחל לתשועתו ולא נסמוך בזרוע בשר · וכן הטעם בכסוי הצואה כי המחנה כלו במקדש ה' ומזמן נלמוד למקום התפלה שנרחק מן הצואה ארבע אמות ולכל מראה העינים · אבל רז"ל ידרשו ויצא אל מחוץ למחנה ולא יבא אל תוך המחנה במחנה עיר

היא

במחנה שהוא כאשר יקים האדון עמהם שם: וגם
בכסוי הצואה לרעתם במקום אשר יזכרו השם
להתפלל או לקרוא ק"ש אע"ג גם זו אזהרה כלל אותה
במחנה שלא יראה שם מופקר כמחנות הגוים וגם
בו מטעת מתאורות· וטעם כסוי הצואה שאין
הצואה כטומאה שתטמא את מקומה ושתקים
בקדשת ושלה· אבל אסור לראותה בעת התפלה
ובהיות הלב דבק בשם הנכבד ית' מפני שהדברים
הנמאסים יולידו נגעי בנפש וישבשו כוונת הלב
הטהור וכאשר נעלמה ממנו רואה אין רע::
וטעם לא תסגיר עבד אל אדוניו דבק למעלה שאם
יברח העבד מאדוניו אשר יצאת עלו מחנה ויגל
אל מחנך לא תסגירם במקום אשר יתן· ולפי שאמר
במקום אשר יבחר נראה שהיא מדבר שיהיה בן
חורין ולא נעבד בו אנוס: והטעם במדבר הזה כי
עמים יעבדו את השי' ואינו הגון שנחזירנו אל
אדוניו לעבוד ע"ז ועל שיתכן שילמד דרך מצות
העיר כי בעונן כזה ילכדו מדינות רבות ע"י העבדי'
והשמיים הבורחים משם ורז"ל אמרו בעבד כנעני
של ישראל שברח מחוצה לארץ שנה וזה יעבד לנפ'
יושבי ארץ ישראל ויכנל מעבר היושבים על אדמה
טמאה ושאין בה מצות תקנות שם::

לא תהיה קדשה מבנות ישראל· מקודשת
ומזומנת לזנות· ולא יהיה קדש מזומן למשכב
זכור לרש"י· והנה אם כאלו הוא אזהרה באשה
המשכבת ויזהיר בהיותה מקודשת ומזומנת לזנות
אע"פ אין התפיסה הנבעלת בה קרקע ובהנגע מחייב
באלוין· וכן הקדש למה יזכיר בהיותו קדש מזומן
ואם הנבעל בחדרי זכרים יש בו כרת ומיתת ב"ד·
ועל שהיה ראוי שיאמר לא תהיה בכם קדשה
ולא יהיה בכם קדש מבנות ישראל ומבני ישראל
כלו בעם אחד ידבר· והנראה בעיני כאלו הוא כי
הוא אזהרה לב"ד שלא ימחו אחת מבנות ישראל להיו'
יושבת בפרשת דרכים בעינים על הדרך למה או
שיתקן לה קובה של זנות כמנהג אחר עתה וריש
יושבת על הפתח בתפים ובכנורות כענין שכתוב
קחי כנור סובי עיר זונה נשכחה היטיבי נגן הרבי
שיר למען תזכרי וכן יזהיר לב"ד על הקדש· ועל
דרך הפשט אפי' שישכב עם הנשים בקובה אשר
יעשה לו מזומנת לזמה או שישב בעינים על הדרך
יזהירם לב"ד : ויראה לי שכן דעת אנקלוס אבל תרגם
לא העבד והשפחה הבאים לישראל דרך נשואין
מפני שהכל יודעין בני שנשא בת ישראל שאין לו
בה קדושין ועמו כאשה עם בעלה אע"פ היא קדשה
לשני השמים· וראיתי בספרי לא תהיה קדשה
מבנות ישראל אין אתה מוזהר עליה באזהרות· ולא
יהיה קדש מבני ישראל אין אתה מוזהר עליו באזהרו'
שהיה בדין ומה אם קדשה קלה אתה מוזהר עליה
בישראל קדש חמור אינו דין שתהא מוזהר עליו
באזהרות משראל או חלוף אם קדש חמור אין אתה
מוזהר עליו באזהרו' קדשה קלה אינו דין שלא תהא
מוזהר עליה באזהרות וכו' ונראה מזה שאין
מדרשם כדברי אנקלוס שהרי לדבריו אין חומר
בקדש יותר מן הקדשה ועוד מזה שאומר אין
אתה מוזהר עליו באזהרות וכן אם היה מדרשם
בקדש לזכר הנשכב כמדרשו של ר' ישמעאל בגמ'
סנהדרין גם כן לא יתכן שיאמרו אין אתה מוזה'
עליו באזהרות שהנשכב מן הגוי בסקילה הוא·
אבל נראה שדעו בעל הבית הזו כענין שהזכרנו
יזהיר לב"ד שלא תעמוד האשה על אם הדרך לזנו'
כי שם תמצא מאה סורי הבאות הקונים ורחוקי'
ולכן מכסות פניהם לזנות גם מאחיהן והקרובין
והוא שאמר ויחשבה לזונה כי כסתה פניה· וכן
ויזהיר לב"ד על המזומן להיות נשכב מן הזכרים
כענין שכתוב וגם קדש היה בארץ עשו כתועבות
הגוים ומלבד האזהרה בעושי העבירה יזהיר
בכאן לב"ד שלא ימחו להיות קדש נמצאים על הדרך
כדוע מקום בארץ מגורים שעומדים על הדרך
מכוסי הפנים והשמם לעשות התועבה הזאת
ודרש הברייתא הזו שאין אנו מוזהרים באזהרות

זולתם ואם יעזו עם רשעים כן שלא הוזכרו
אלה זו נשים שלא בעשן ע״ז בלבד ולשון קדש וקדשה
על דעת המפרשי׳ לשון הזמנה כי מזמנות את עצמן
למקודשי׳ וכן הקדים קרואיו קדשו עליה מלחמה
ולפי דעתי כלם מלשון קדושה כי הפורש מן הזונה
נקרא קדוש כמו שנא׳ אשה זונה וחללה לא יקחו
כי קדוש הוא לאלהיו והנה הנשמרת מן הערוה
והזונה קדושה והנפרדת מן הקדושה ונטמאת
בזמה יקראו אותה קדושה קרוב לזה שמדה
הלשון עיקר ובכל תבואתי תשרש · ויש אומ׳
הוכח יש הזונה המפורסמת טמאת הגם כבר
המזומנה נפרדת מכל קדושה ואין השם הזה בה
רק בהיותה מזומנת לתועבה הורות שאינה שעת
הכושר וקדושה כלל · ולשון הקדים קרואיו מלשון
כי השעה משתה מקדש את קרואיו ומטהר
אותם שלא יטמאו השלחן והלחם והחברים כענין
שנא׳ בלתי טהור הוא כי לא טהור · וכן קדשו עליה
מלחמה שיטהרו אות כמשמר קרואיו שלא יבלע
החברים מהם · הזונות יעשו בבנה שלהן מעשה
עשה אותמה לכפר על חטאתם כמו שאמרו רז״ל
בישל שלהם נייפא בת עיניה ומשגנה לבישושית
ולקרוסדה תרה אתנן לבלגדר כי שתה יוספס
לחטו בזן וכן מענימי כלב בעבור כי הכלבי כבלבו
ושומרי הזונות יגדלו כלבים שני כפה מזיקין את
הרבה וילדו במחיריהם להיות כופר לנפשם וכן
המנהג עד היום בפרסים אנשי קטר שיעמידו
ערות כלבים בשעה לפני ע״ז שלהם רבים מהם
בכל שנה ע״ז שיכלוהו בהם · והמפרשים אמרו
מפני שהוא דרך ואומ׳ גם שניהם לרבות
שנוייהם כגון חטים ועשאן סולת לשון רש״י ··
אבל בגמרא אמרו שב״ש אוסרין וב״ה מתירין שלא
הם ולא ולדותיהם הם ולא שינוייהם · וטעם גם
שניהם בעבור שהאחד בזמית תועבה גדולה והוא׳
האתנן כי בו נעשתה תועבת הזונה ואמר שגם
שניהם יתעב ה׳ · וכמוהו מצדיק רשע ומרשיע
צדיק תועבת ה׳ גם שניהם יעלה הקטן בגדול וכן
ומת גם שניהם כמו שפירשתי ד״ו טעמו בעבור
שהוא: כבר פסול הקרבן במומין ואין בהן לא
תזבח לה׳ אלהיך שור ושה אשר יהיה בו מום כל
דבר רע כי תועבת ה׳ אלהיך הוא הוסיף בכאן לומר
כי גם האתנן והמחיר שניהם תמים גם הם
תועבת ה׳ אלהיך כמותם והוא הנכון וכן אזן שומעת
ועין רואה ה׳ עשה גם שניהם ירמוז לאדם בכלל
יאמר שהשם יצר את האדם ועשה גם זה וזה · וכן
אבן ואבן איפה ואיפה תועבת ה׳ גם שניהם ירמוז
לגזל ולאונאה וכל עושק שהם תועבות גדולות
מעשה ולא יזכרם · לא תשיך לאחיך : גם זו
מצוה מפורסמת יוסיף בכאן אוכל
גם לגוי מה שאין כן בכל דיני ממונות שאם רבה
הוא לגוי בברכיו רש״י אבל מפני רבית החטא
הוא יזהיר גם הלוה ושאר בכאן שיהיה דבר
הנכרי מותר ולא הוזכר כן בגזל ובגנבה כמו
שאמרו גזל גוי אסור אבל הרבית שהוא נעשה
לדעת שניהם וברצונם לא נאסר שלא מצד האחוה
והחסד כמו שכתוב ואהבת לרעך כמוך וכמו שאמ׳
השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך וגו׳ ועל כן אמ׳
למען יברכך ה׳ אלהיך כי חסד ורחמים יעשה עם
אחיו כאשר יעשה בלא רבית ויחשב לו לצדקה · וכן
השמטה חסד באחים ולכך אמר את הנכרי תגוש
והשב לו ברכה כי הכתוב לא הזכיר הברכה רק
בצדקות ובחסדים לא בגזל ובגנבה ובאונאה
והזכיר כאן נשך כסף נשך אוכל לבאר שאם ילוה
לו סאה חטים בסאה ואחר יהיה נשך במותר אפי׳ לא
יהיה שוה סאה ואחר בעת הפרעון כדמי סאה
שהלוהו · ושאר על כל דבר אשר ישך אפי׳ בדבר
הבטן ושאר הכלים הוא יעלה על דעת שאין
הנשך רק בכסף שכל הדברים נקנין בו ובאוכל
שהוא חיי האדם אבל בשאר הדברים הלך אחר
שום הכסף בעת ההלואה והפרעון · ובעבו׳ עשו
לנכרי תשיך לא הביא מכלל עשה באחיך מפני

שהוא מיותר שכבר אמר לא תשיך לאחיך ׃ **וכי** תחדל לנדור לא יהיה בך חטא׳ בעבור כי המקריבים עולה וזבחים לשם יש להם שכר טוב כענין שכתוב עולות מחים אעלה לך וגו׳ אעשה בקר עם עתודים סלה׳ אבל מי׳ך בעו׳ ואף בקרבנות הבאים בנדבה כתי׳ ונרצה לו לכפר עלי׳ ואומ׳ ריח ניחוח ליי׳ · ואמ׳ הרי הנדר וזו במעמד׳ · וכתי׳ נדרי ליי׳ אשלם נגדה נא לכל עמו לפי׳ יאמ׳ הכתו׳ השמר בנדריך כי אע״פ שהם זרוז בקרבנות השם אשר הם לך לרצון אם תדור תביא עלי חטא אם לא תשלם או שתאחר לשלמו ואם לא תדור לא תמצא חטא בענין כלל כי אפי׳ לא תקריב קרבן כל ימיך כלל לא יהיה בך חטא אב׳ תשמור מוצא שפתך כאשר תצא דבר מפיך ועשית אחר כאשר נדרת להשלם כל אשר נדבה רוחך להוציא בפיך ועל הדרך הזה אמ׳ שלמה כאשר תדור נדר לאלהים לא תאחר לשלמו כי אין חפץ בכסילים טוב אשר לא תדור משתדור ולא תשלם · ואמר כי אין חפץ בכסילים הזוכרים לעשות מצוה כאשר ידרו נדרים כדי להיות להם זריזין למצוה שיחשבו לנש׳ ולא יחשבו כלום ולא דעת ולא תבונה לאמר אולי לא תמצא ידי להשלם כלשהו אבל יחשוב כי קרבן אשר היה לו בעת נדרו יחשב לו לטובה · ולפי זה יהיה עשה ע׳ תתן את פיך לחטיא את בשרך וגו׳ תאמר לפני המלאך כי שגגה היא לומר שלא הרבה בנדרי׳ וכאשר לא תקריבם תאמר לפני המלאך הזכורי אשר ישאלך בך כי שגגה היא שהייתי ספר׳ להקריבם ובלב שלם נדרתי אותם ועתה לא מצאה ידך לעשות כן כי האלהים יקצוף על קולך ויחבל את מעשה ידיך המלאך הזוכר׳ · **אחרי** אשר הוטמאה · לרבות סוטה שנסתרה לשון רש״י · ופירושו אשה שזנתה תחת בעלה אבל סוטה שנסתרה בלבד לא נודע שהי׳ טמאה ואינו עובר עליה בלאו הזה וכך מפורש בפרק ראשון של יבמות מאי נסתרה נבעלה׳

ואמאי קרי לה נסתרה לשנא מעליא ושנ׳ו נבעלה בקריא כתיבה טומאה ונסתרה והיא נטמאה למיקם עלה בלאו וא״כ יאמר הכתוב לא יוכל בעלה הראשון אשר שלחה לשוב לקחתה ואחרי אשר הוטמאה והנה הם כפל לאוין יזהיר במאמר׳ גרשות משנשאת ויזהיר במאמר את אשתו משנסתמאה בזנות · ועל דרך הפשט אחרי אשר הוטמאה לבעל הראשון ידמה כאשר ידעה איש אחר תחשב טמאה לו · ושנו מעשה מאורסות נבנו ובאחוריך · וטעם הלאו הזה כדי שלא יחליפו נשותיהם זה לזה יכתוב לה גט בערב ובבקר היא שבה אליו · וזה טעם ולא תחטיא את הארץ כי זה סבה לחטאים גדולים · ובספרי ולא תחטיא את הארץ להזהיר ב״ד על כך׳ **ולא** יעבור עליו לכל דבר · דבר הבא לכל דבר שהוא צרך צבא לא לספק מים ומזון ולא לתקן דרכים אבל החוזרים ממערכי מלחמה על פי כהן כענין בנה בית חדש ולא חנכו ארש אשה ולא לקחה מספקי׳ מים ומזון ומתקנין את הדרכים לשון רש״י מדברי רבותינו · ואם כן יהיה עליו על הצבא הנזכר יאמר שלא יעבור האיש הזה על הצבא לכל דבר לא להיות פקיד על אנשי הצבא או מצבא את העם הארץ לכל הצריך להם כגון ספק מים לא ישגיח עליהם רק בשמחתו והוא פירוש נכון ׃ **השמר** בנגע הצרעת · גם זו מצוה מאהרת יוסף לאו בקונן בצרעת או גם בהמנע מהלאות מנגעו לבהן ובגין הכנעם עמון לא הזכיר כאן רק ככל אשר יורו אתכם הכהנים הלוים כאשר צויתם לפי שהכהנים זריזין הם ודי להם במה שצוה אותם כמו שפירשתי בכל · **זכור** את אשר עשה יי׳ אלהיך למרים · אם באת לשמר שלא תלקה בצרעת לא תספר לשון הרע לשון רש״י ׃ לפי דעתי שהיא מצות עשה מצוה כמו זכור את יום השבת לקדשו · זכור את היום הזה אשר יצאתם

ממצרים ·   זכור את אשר עשה לך
עמלק׳ כלן מצות אכ גם זה כמותם ויהיה אזהרה
מלדבר לשון הרע יצוה במצות עשה שנזכור הענש
הגדול שעשה השם בנביאה הצדקת שלא דברה
אלא באחיה בגמול חסדה אשר אהבתו כנפשה ולא
דברה בפניו שיכלם ולא בפני רבים רק בינה לבין
אחיה הקדוש בצנעה · וכל מעשיה הטובים לא
הועילה גם אתה אם תשב באחיך תדבר בבן אמך
תתן דופי לא תנצל׳   ולשון סיפרא כשהוא
אומר ולא תעשו את כל המצות האלה · הרי מה
שכתוב בפרק אמור · אם כן למה נאמר אם לא
תשמעו לי להיות עמלים בתורה׳ · וכן הוא אומר
זכור את יום השבת לקדשו יכול בלבך כשהוא
אומר שמור הרי שמירת הלב אמור הא מה אני
מקיים זכור שתהא שונה בפיך׳ · וכן הוא אומר
זכור אל תשכח׳ וכן הוא אומר זכור את אשר
עשה יי׳ אלהיך למרים · יכול בלבך כשהוא אומר
השמר בנגע הצרעת לשמור מאד ולעשות הרי
שמירת הלב אמורה הא מה אני מקיים זכור
שתהא שונה בפיך׳ וכן הוא אומר זכור את אשר
עשה לך עמלק׳ יכול בלבך כשהוא אומר לא
תשכח הרי שכחת הלב אמורה הא מה אני מקיים
זכור שתהא שונה בפיך״   ופירוש כי אמרו
השמר בנגע הצרעת מנגע הצרעת׳ לשמור
מאד שלא תטהר ולעשות ככל אשר יורו
אתכם הכהנים׳ · וזכור את אשר עשה למרים
שתהא מוזכר זה בפה תמיד׳ ומכאן נראה שרז״ל
יעשו אותה מצוה לא ספור ועשה בלבד לבדל מן
הכהנים׳ ואיך יתכן שלשון הרע שהוא שקול
כשפיכות דמים לא תהיה בו בתורה לא תעשה
גמור או לאו הבא מכלל עשה · אבל בכתוב הזה
אזהרה גדולה בו להמנע ממנו בין בגלוי בין בסתר
בין במתכוין להזיק ולהבזות בין שאינו מתכוין
להזיק ולהבזות כלל · וזו אחת מכלל התרי״ג מצות
ושאלה בעל הלכות גדולות וכל המונים המצות

אחריו״ **ואם** איש עני הוא׳ יקרא עני
כאשר אין לו עבוט אחר כמוהו. בו הוא
שאין לו שני כלים מאותו המין מטל אחד ומחזיר
האחד בין שהוא עני או עשיר בנכסים רבים״

לא תעשוק שכר עני ואביון׳ ידבר הכתוב
בהווה שהעניים והאביונים והגרים
משכירים עצמם׳ וכן אם כסף תלוה את עמי את
העני עמך׳ וכן לגר וליתום ולאלמנה יהיה שהם
העניים ברוב׳ וכן בהרבה ממקומות ידבר בהווה
כמו לא תחסום שור בדישו׳ לא תחרוש בשור
ובחמור יחדיו׳ ובסיפרי אמרו אם כן למה נאמר
עני ואביון יותר מכל אדם׳ ודרשו ממהר זה גר
צדק לעבור עליו בשני לאוין״ וטעם ביומו תתן
שכרו ולא תבא עליו השמש׳ על דרך הפשט הוא
באור ממה שנאמר בתורה לא תלין פעולת שכיר
אתך עד בקר כי דרך הכתוב לדבר בהווה״
והמנהג הוא לשכור הפועל ביום ולערב הוא יוצא
טרם בא השמש ועל הכתוב לפרעו ביומו בהשלים
מלאכתו מיד ושלא תבא עליו השמש כדי שיקנה
בשכרו לו ולאשתו ובניו מה שיאכלו בלילה כי עני
הוא ברוב השכירים ואליו הוא נושא
את נפשו שיקנה בו ממון להחיות נפשו׳ ואמר
אותו בכאן כי מה שאמר בתורה לא תלין פעולת
שכיר אתך עד בקר׳ הכוונה בו שתפרעהו ביומו
שאם לא תפרעהו בבואו ממלאכתו מיד ילך
לביתו וישאר שכרו אתך עד בקר וימות הוא
ברעב בלילה׳ וכן כי היא כסותה לבדה היא
שמלתו לעורו במה ישכב׳ יזכיר טעם המצוה
ברוב העניים׳ ורבותינו ז״ל פירשו שהכתוב בתורה
עד בקר בשכיר יום ושב לבאר בכאן דין שכיר
לילה׳ ונתנה לכל אחד זמן לפרעון שתים עשרה
שעות והוא האמת בקבלה בטעם נכון״

וזכרת כי עבד היית׳ על מנת כן
פדיתיך לשמור חקותי אפילו
בדבר שיש בו חסרון כיס לשון רש״י׳ והנכון שהוא
קיים.

מוסר על אזהרת הגר וכבר פירשתי טעמו ״

כי יהיה ריב בין אנשים · על דרך קבלת רבותינו שהמלקות הוא בחייבי לאוין מה ענין לו בריב אשר בין שני · כי האנשים האוכל נבלה בביתו לוקה וכן הזורע שדהו או כרמו כלאים ונבלא על אחת מן הנשים — כי האסורות בלאו וכל שאר הלאוין · ועוד מה טעם והצדיקו את הצדיק לפי דרשותם בנדרים וזוממים יאמר הכתוב. כי כאשר יהיה ריב בין שני אנשים ונגשו אל המשפט ושפטום על פי שנים עדים כ כאשר נצטוו ואחר כך יצדיקו את הצדיק וירשיעו את הרשע שלא כמשפט הראשון והיה אם בן הכות הרשע שלא יוכל לקיימו ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו והיה זה כענין שמעידו עליו שהוא בן גרושה עבד או ממזר או שהעידו עליו שעבר על אחד מן הלאוין ילקה ארבעים · ויתכן שיהיה ריב בין אנשים ויכה בו כענין שהכה לו בפחות משוה פרוטה או שקלל את חברו בשם או שמשכן אותו בדברים שעושין בהם אוכל נפש ויתאגר בהם ודבר הכתוב בהוה כי בעל הריב ינצחו לבד ועל ידו ילקה ״ וטעם הארבעים כפי מדרשו לפי שעבר על התורה שנתנה— לארבעים יום ונגרם מיתה לעצמו שנוצר— לארבעים יום ילקה ארבעים ויצא ידי ענשו · ענין היבום וסודו והאחשבה כבר הזכרתים ״ וטעם והיה הבכור אשר תלד יקום על שם אחיו המת אינם כפשוטו שיקראו הבן הראשון בשם המת ראובן או שמעון כמוהו שהרי נאמר בבועז בן ולא יכרת שם המת מעם אחיו ומשער מקומו ולא קראו אותו מחלון אבל הכתוב הזה על דרך האמת הבטחה והנה הוא כפשוטו ואמרו ז״ל מדרש שהוא גדול האחים מיבם ושהאילונית אינה מתיבמת וכן אשת הסריס שמינו מאחיו · וזה לנו אסמכתא כי האילונית ואשת הסריס מנעפוה דקרא נפקא ״ וזכור את

אשר עשה לך עמלק · כבר הזכרתי במדרש כי דרשו בו בספרא יכול בלבבך כשהוא אומר— לא תשכח הרי שכחת הלב אמורה · הא מה אני מקיים זכור שתהא שונה בפיך · וכן בספרי זכור את אשר עשה לך עמלק בפה לא תשכח מן הלב ולא ידעתי מה היא הזכירה הזו בפה · ואם נאמר שנקרא בפרשת עמלק בצבור ובמנים לעדין מן התורה בשמיה זכור ויהיה סמך למקרא יא מגלה מן התורה · והנכון שהוא צוה— שלא נשכח מה שעשה לנו עמלק עד שנמחה את שמו מתחת השמים ושנספר זה לבנינו ולדורות נאמר להם כך עשה לנו הרשע · ולכך נצטוינו למחות את שמו · וכן במעשה מרים נצטוינו להודיע לבנינו ולספר בו לדורות · ואעפ״י שהיה ראוי גם להסתירו שלא לדבר בגנותן של צדיקים· אבל צוה הכתוב להודיעו ולגלותו כדי שתהיה— אזהרת לשון הרע שגורה בפינו מפני שהוא חטא גדול וגורם רעות רבות ובני אדם נכשלים בו תמיד כמו שאמרו והכל באבק לשון הרע ·

סדר והיה כי תבא

טעם ולקחת מראשית כל פרי האדמה אשר— תביא מארצך · שתקח מראשית הפרי אשר— תביא אל הבית מארצך אשר אלהיך נותן לך · יעשה שיפריש הפרי בשדה ויקרא עליו שם ויביאם לביתו וישימם בכלי ראוי להושבו לבית הבחירה ולא נתן הכתוב שיעור בהם שאפילו גרגיר אחד מכל המין הוא פוטר כל השדה כדין התרומה שחיטה אחת פוטרת את הכרי · אבל רז״ל נו בשיעורים להם יש אחד מששים כך מפורש בירוש

והלכת אל המקום אשר יבחר ה׳ אלהיך לשכן שמו שם ·

כפי פשוטו יזהיר שלא הקריב בכורים בא״י ד
שעריך משנבחר הבית כי כמו שהזהיר בשחוטי
חוץ בקרבנות כן יזהיר בבכורים · אבל הכתוב
חובת הבכורים הוא לאחר שכבשו וחלקו מיד כ
כדברי רש״י · ובספרי והלכת אל
המקום אשר יבחר ה׳ אלהיך לשכן שמו שם · זה
שילה ובית עולמים · ושמא יאמרו כי הבמות
אסורות בשעת היתרם קטנו אבל גם בנוב ובגבעון
יקריבו הבכורים · אבל בבמת יחיד אין הכהן
במזבח כתיב · ואולי ממה שכתוב ראשית
בכורי אדמתך תביא בית ה׳ אלהיך לא היה באהל
ומשכן אלא בשילה שהיה שם בית אבנים ובבית
העולמים ·· וטעם **אל הכהן**
אשר יהיה בימים ההם ·
כי הם נתנום לאנשי משמר ככל הקרבנות לא
שיוליך עמו כהן מעירו להקריב בכוריו ·
ורש״י ז״ל כתב אין לך אלא כהן שיהיה בימיך כמות
שהוא ולא הבנותי זה · כי כענין הזקן ראוי לומ׳
אל השופט אשר יהיה בימים ההם לפי שאינו
גדול אחרים כשופטים הראשונים אשר היו לפניו
מן השופט צריך לשמוע יפתח בדורו כשמואל
בדורו · אבל בהקרבת הבכורים למי יביאם אלא
לכהן אשר בימיו · וכן ראיתי בספרי ובאת אל
הכהן אשר יהיה בימים ההם · זו היא שרבי יוסי
הגלילי אומר וכי תעלה על דעתך כהן שאינו ב
בימיך · אלא כהן שהוא כשר ומוחזק לך באותם
הימים היה קרוב ונתרחק כשר וכו׳ ··
וכן הוא אומר אל תאמר מה היה שהימים ה
הראשונים היו טובים מאלה · ונראה
שהם ידרשו בזה שאם הקריב בכורים או עולה
והקרבנות בכהן שהוא בחזקת כשר לאחר זמן
נמצא שהוא בן גרושה הקרבנות כשרים כמו
שמוזכר בפרק אחרון של קדושין ויכנס בו על
שאם היה קרוב ונתרחק כשר וזה לענין הזקן
שאינו נדון על פי קרוב ואינו ענין בבכורים ··

הגדתי היום לה׳ יכפרי הוד׳
שהבאתי הגדתי והודתי לשם אלהיך שבאתי אל ה
הארץ אשר נשבע לאבותינו לתת לנו · והנה
השם מקים דברו ואני יודע ומשבח לשמו ·
וטעם הגדתי כמו ספרתי · וכן ויגד
משה את דברי העם אל ה׳ כפשר · או יהיה
פירושו הגדתי לך הכהן כי ב״את וכל העומדים
הט״א והגדה הזו היא לה׳ אלהיך לומר לשמו
כי באתי אל הארץ אשר נשבע לאבותינו ובי הוא
הבאתי שיו לעבדו בארץ ··
לא אכלתי באוני ממנו אע״פ שהוידוי בכל ה
המעשרות כולם וגם נתתיו ללוי לגר ליתום
ולאלמנה · אבל לא אכלתי באוני ממנו יחזור
על הקדש לבדו שהוא מעשר שני ונטע רבעי
והם שאסורים באונן ובטומאה ולא נתתי ממנו
למת לעשות לו ארון ותכריכין לשון רש״י ז״ל ·
ולא הבנותי זה שהרי מפרש בכתוב שמעשר
שני אין מחללין אותו חוץ לירושלם אלא על כסף
צורה ובירושלם יתן הכסף על דבר הראוי לאכלה
בבקר ובצאן ביין ובשכר ויאכל לפני השם ·
והדבר משה כת׳ באיסורו מעשר שני ניתן לאכילה
ושתיה שנאמר ואכלת לפני ה׳ אלהיך · וסיכה
כשתיה ואסור להוציאו בשאר צרכיו שיקח בו כלים
ובגדים ועבדים שנאמר לא נתתי ממנו למת כסוי
לדברים אשר לא יהיה האדם בהם וזו דברי הבאי
ואחרים מפרשים שמעידה שלא נתן ממנו
ארון ותכריכין אפי׳ למת שהוא מצוה וכל שכן לחי
בטלית וחלוק · ובספרי ולא נתתי ממנו למת ·
לעשות לו ארון ותכריכין · דברי ר׳ אליעזר · אמר לו
ר׳ עקיבא אם למת אף לחי אסור ומה תלמוד לומ׳
לא נתתי ממנו שלא החלפתי אפי׳ בדבר טהור · פי׳
ר׳ עקיבא דורש ולא נתתי ממנו שלא עשיתי ממנו
חליפין אפי׳ בדבר טהור הראוי לאכלה · כענין

שטעמו אין מוכרין אותו ולא מחללין אותו ולא
יאמר אדם לחבירו בירושלם הא לך יין ותן לי שמן
ויקיה למת על דעת המחובר למעלה לא אכלתי
באוני ממנו למת שאין אנינות אלא על המת ׃
וראיתי בירושלמי ר' טעיר בשם ר' סימאי לא נתתי
ממנו למת מה אנן קיימין אם לקח בו ארון ותכריכי'
דבר שאסור לחי אסור כל שכן למת. אי זה דבר
שמותר לחי ואסור למת זו סיכה גם זה לא ידעתי
מהו שהם סך ממנו למת הרי ביערו בטומאה
וכבר הזהיר עליו לא בערתי ממנו בטמא. ובגמ'
בפרק הערל אמר ר' שמעון בן לקיש משום רבי
סימאי מנין למעשר שני שנטמא שמותר לסוכו
שנא' ולא נתתי ממנו למת. למת הוא דלא נתתי
הא לחי דומיא דמת נתתי. אי זהו דבר ששוה
בחיים ובמתים הוי אומר זו סיכה. והם הקשו
אימא לקח בו ארון ותכריכין. ופירשו שהיה
מותר בחי לקח בו חלוק כשנטמא מן דלא קריבה
בה ואכלת לפני י"י א' ופרקו ממנו. ומעט
נשאר עליו מקום כלו לא נתתי ממנו למת
המחובר עם לא בערתי ממנו בטמא יתפרש עליו ש
שלא אכל ממנו טמא ולא נתן ממנו הטמא למת
לסוך אותו אבל במשנה שנינו כדברי ר' מאיר.
לא נתתי ממנו למת לא לקחתי ממנו ארון
ותכריכין למת לא נתתיו לאוננים אחרים.
ומשמעות זה שהם דורשים מן שלא נתן למת
לא ליתנו כלל למת בארון ותכריכין. ולא אוננים
של שהוא מתודה על אנינות שלו ושל אחרים.
ומפני אנינות של אחרים יתודה על הארון ות
ותכריכין ואף על פי שמותר לחי אסור.

אשר נתת לנו כאשר נשבעת לאבותינו לתת לנו.

וקיימת ארץ זבת חלב ודבש לשון רשי ז"ל.
ואם כן פירשו הכתוב ואת האדמה אשר נתת
לנו ארץ זבת חלב ודבש כאשר נשבעת לאבותינו
ור' אברהם אמר כי טעמו להיותה כן תמיד
כלומר וברך את האדמה אשר נתת לנו להיותה
ארץ זבת חלב ודבש. ואין צריך בכל זה
כי בכלל הדבר הוא השבועה הנז'. או אומר אדם
לחבירו נשבעתי לך שדה שלך. אמרתי לך מנה;
וכן כאשר דבר י"י אלי אשמעך לך ארץ זבת חלב
ודבש. וכבר פירשתיו. וכן ויתן לו בית ולחם
אמר לו וארץ נתן לו. וט' יקם ה' בשבעך
בכאן כי לא נזכר בשבועת ארץ זבת חלב ודבש
כי מאחר אשר הארץ בעת ההיא זבת חלב ו
ודבש הנה נשבע להם בארץ זבת חלב ודבש. או
שהעתים יוצאי מצרים שנאמר להם אל ארץ זבת
חלב ודבש כנען וירש לנו ממצרים ולאבותינו.

היום הזה י"י אלהיך מצוך לעשות
הנה

השלים משה לבאר את התורה ולחדש את כל
המצות שעה אותם השם יתברך לחדש להם ולכך
אמר היום הזה י"י אלהיך מצוך לעשות את החקים
האלה ואת המשפטים כי כבר השלמתי לך הכל
והזהיר ושמרת ועשית אותם בכל לבבך ובכל
נפשך והלב והנפש כבר פירשתים
וטעם את י"י האמרת היום כיון שקבלתם עליכם
את כל התורה בפירושיה ודקדוקיה ובאיסוריה
והנה גדלתם השם יתברך ורוממתם אותו שיהיה
הוא לבדו לכם לאלהים לא תעבדו בלתו אחר כלל
וללכת בדרכיו שתעשו הטוב והישר ותגמלו חסד
איש את רעהו ולשמור חקיו ומשפטיו יזכיר
בפרט החקים והמשפטים כאשר פירשתי
ויכלול במצותיו כל מצות עשה ולא תעשה
ולשמוע בקולו בכל אשר יצוה לכם משאר
המעשים על ידי הוא על יד שאר הנביאים כאשר
פירשתי ויתכן שיהיו מצותיו מצות עשה
ולשמוע בקולו המצות לומר מצות לא
תעשה ויאמר וי"י האמירך היום כי היום הזה
לכם כיום שיש והשם יתברך רומם וגדל אתכם
בקבלת התורה שתהיו לו לעם סגלה מכל העמים

ולשמור כל מצותיו כי לכם לבדכם נתן תורתו ו
ויגבה אתכם בכל המצות הרמוזות לבדו לא לעם
אחר. כענין שכתוב מגיד דבריו ליעקב חקיו
ומשפטיו לישראל לא עשה כן לכל גוי ונאמר.
ולתתך עליון על כל הגוים לתהלה שיהללוך כל עמי הארץ בהיות
השם קרוב בכל קראך אליו. ולשם שיהיה אליך
שם בגוים בגדולתך אשר שם עליך כי אתה נעלה
על כלם. ולתפארת. כי תתפאר
עליהם לעשות בהם ככל אשר תחפוץ. והנכון
לומר ויקרא לך כענין פן יתפאר עלי ישראל לאמר
ידי הושיעה לי. והיותך עם קדוש לדבקה בו בסוף
ועל דרך האמת לתהלה כי שם ישראל הוא תהלתך
ושמו הגדול יתברך הוא שמך וכן תפארתך
כענין שנאמר כי תפארת עוזמו אתה. תפארת
ישראל. וטעם ויצו משה וזקני ישראל. כי
אחרי שהשלים משה דבריו צוה את הזקנים
שידברו גם הם עמו ויזהירו כעם לשמור כל
המצות כי כל עם הולך בעצת זקניו. וכתב
אשר אנכי מצוה אתכם ולא אמרו כי שקר הדבר
למשה והזקנים ירימו קולם לאמר גם שמענו
והאזינו ועשו כן. ולדבר משה והכהנים הלוים אל
כל ישראל וכן כי אמרו הכהנים לעם הסכת ושמע
ישראל ומשה אמר היום הזה נהיית לעם. אבל
ר' אברהם אמר כי שמור את כל המצוה מצות האבנים
אשר יזכור ואיננו נכון. וכתבת עליהן את
כל דברי התורה הזאת. אמר ר' אברהם בשם הגאון
שכתבו עליהן מנין המצות כמו שכתובות בה"ג באזהרות. וטעם באר היטב הכתיבה. ורז"ל אמרו
בשבעים לשון. ומצאתי בספר תגי שהיתה כל
התורה כתובה בהן מבראשית עד לעיני כל ישראל
בתגיה וזיונה ומשם העתיקו התגין בכל התורה
ויתכן שהיו האבנים גדולות מאד או שהיה
ממעשה הנסים. למען אשר תבא אל הארץ.
אמר כי השם יעזרך אם תהיה לשמור מצותיו ס

זאת היא המצוה הראשונה בבואתם לארץ. ולפי
דעתי למען אשר תבא רמז לכל דברי התורה.
יאמר שתכתוב עליהן אבנים כל דברי התורה הזאת
בעברך הירדן למען אשר תבא אל הארץ כי בשכר
התורה תבא אל הארץ. וכן למען ינוח עבדך ואמתך
כמוך. וזכרת כי עבד היית ינוח עבדך ואמתך
כמוך למען תזכור כי עבד היית. או טעמו תכתוב
עליהן את כל דברי התורה הזאת להיות לך לזכרון
למען אשר תבא אל הארץ ותכבוש אותה ותירש
את כל העמים ההם בחוזק זכות התורה ושומר
כל מצותיה. וטעם כי גלה כנף אביו דרך כבוד לאב
כי בתורה הוזכר ערות אביו גלה וכן הוזכר באשת
אחיו ובאשת אחי אביו ערותם כי הם יחייבו ענש
גדול מיתה או כרת. והוצרך לגנות הרעה שעשו
על כן הזכיר בהם הערוה. אבל בכאן להיות לא
די לאמר כי גלה כנף אביו כי בגלוי כנף האב
בלבד מתחייב קללה כי מקלה כבודו וכל מקלה
את אביו ארור. וכן לא יקח איש את אשת אביו
ולא יגלה כנף אביו דרך כבוד שלא יקרב אליה כי
אין ראוי לגלות כנפו אשר פרש על אשה דרך
אישות כמשפט ופרשת כנפיך על אמתך. ולא
כדברי מי שאמר כי היא אשת אביו. אשר לא
יקים את דברי התורה הזאת. כאן כלל את כל
התורה וקבלוה עליהם באלה ובשבועה לרש"י. ולפי
דעתי כי הקבלה הזאת שיודה במצות בלבו ויהיו
בעיניו אמת ויאמין שהעושה אותן יהיה לו שכר
הטובה והעובר עליהם יענש. ואם יכפור באחת
מהן או תהיה בעיניו בטלה לעולם הנה הוא ארור
אבל אם עבר על אחת מהן כגון שאכל החזיר
והשקץ בתאותו או שלא עשה לו לולב או סוכה
בעצלה איננו בחרם הזה כי לא אמר הכתוב אשר
לא יעשה את דברי התורה הזאת אלא אשר לא
יקים לעשות כמשפט קיימו וקבלו היהודים עליהם
ועל זרעם. ובירושלמי
בסוטה ראיתי אשר לא יקים וכי יש תורה נופלת.

ר' שמעון בן יקים אומר זה החזן. ר' שמעון בן
חלפתא אומר זה בית דין של מטה דא"ר רב יהודה ורב
הונא בשם שמואל על הדבר הזה קרע יאשיהו
ואמר עלי להקים. ר' אסי בשם ר' תנחום בר
חייא למד ולימד ושמר ועשה והיתה ספקה בידו
להחזיק ולא החזיק הרי זה בכלל ארור. ירמיהו
בהקמה הזאת בית המלך והנשיאות שבידם
להקים את התורה ביד הרשעים המבטלים אותה
ואפילו היה הוא צדיק גמור במעשיו והיה יכול
להחזיק התורה ביד הרשעים המבטלים אותה הרי
זה ארור וזה קרוב לענין שפירשתי. ואמרו
על דרך אגדה זה החזן בשעה שאינו מקים
ספרי התורה להעמידן כתקנן שלא יפלו. ולי
נראה על החזן שאינו מקים ספר תורה על
הגבה להראות פני כתבו לכל כמו שמפורש
במסכת סופרים מגביהין אותו ומראין פני
כתיבתו לכל העם העומדים לימינו ולשמאלו
ומחזירו לפניו ולאחריו שמצוה לכל האנשים
והנשים לראות הכתב ולכרוע ולומר וזאת התורה
אשר שם משה לפני בני ישראל וכן מנהגנו

יקימך

ה' לו לעם קדוש כאשר נשבע לך
יקרא שבועה הברית אשר כרת
עמהם בהר סיני על כל הדברים האלה כמו שכ'
כאמור ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש.
או שהברית אשר כרת עם אברהם להיות לך ל
לאלהים ולזרעך יכלול זה. וכן אמר למען הקים
אותך היום לו לעם והוא יהיה לך לאלהים כאשר דבר
לך וכאשר נשבע לאבותיך לאברהם ליצחק ו
וליעקב כי לכולם בא בברית. וטעם
לראש ולא לזנב שאומרו לראש לכל העמים ולא
לזנב לאחד מכל העמים כי יתכן שיהיה לראש על
עמים רבים ולזנב לעם אחד נכבד ממנו. והנכון
שיהיה לראש מעלה ולא לזנב עד עולם כי יהיה
מכל העמים וכן והיית רק למעלה תמיד ולא ת
תהיה למטה לעולם. ולא תסור

מכל הדברים. נמשך עם המצות שיבאו
עליך כל הברכות האלה כאשר הזכיר הכתוב למעלה ו
וכאשר לא תסור ימין ושמאל מכל הדברים אשר
אנכי מצוך בענין ע"ז ללכת אחרי אלהים אחרים
לעבדם כגון סרת מכל מצותיו ואין לו חפץ כלל
בכל המצות שתעשה. ואיזו כדברי בכלל
הקללות שימצאו מצות לא תעשה.

הקדים בברכות פרי בטנך ואחר כך
טנאך ומשארתך פרי הבטן הטוב והחשוב יותר
ובקללה אחר אותם הטעם יגיעו החולה לנכסיו
ואם לא שוב יפגעו בפרי בטנו וכן הקדים בברכו
במפלת האויבים. ודם הברכה באסמיך ובכל
משלח ידיך כי ביאה קודם בה הוא להם הכבוד ו
והענין הגדול בבוא הארצות ובאו יבואם לבטח
בין העמים ובקללות הקדים המארה בכל משלח
ידיך ואחר המגפה מפני כי הוא הקשה שיגיע
ביהם באחרונה וכן יגלו בסוף..

הצלצל

על דעת רש"י מין ממיני
הארבה והם כן נקרא קיה-
שיכסה אותם עם פסוק הארבה והתולעת. ויותר
נראה שיהיה הצלצל שם למחנה האויב אמן בנים
ובנות תוליד ולא יהיו לך לעבוד אותך ולכל את
שיבאך כי ילכו בשבי לכנם אויב וכל עץ לך ופרי
אדמתך אשר לא יבאו לך פירות כאשר הזכיר
ויירש האויב הבא עליך כי בשנה שיבא עליך יתם
להם אילם והם יאכלום ויקרא האויב צלצל בעבור
שישמיעו קול מלחמה במחנה וקול שופר ורעש
שרים ותרועה מלשון בצלצלי שמע בצלצלי תרועה.
ובמנגנים ובצלצלים וכן ארץ צלצל כנפים ארץ
המשמיעה צלצל כנפים שהולכה למרחקים כאשר
ידאה הנשר. ובגמ' ובטעה מסיקין מאן דתני
מסיקין לא משתבש דכתי' יירש הצלצל ומתרגמי'
יחסנניה סקאה ומאן דתני מסקין לא משתבש
דכתי' במעשר ובמעשר כי הוא אוכל שם למעבחי ה
אלהים במעשר ובמעשר. ודע כי הקללות במאלהם

ובמהומה ובמגערת ובדבר והענין ופרי׳ האדמה
ושאר כל התוכחות במארה ובמהומה הן כלם עד
כלותך מעל האדמה אשר אתה בא שמה ·
אבל אחרי הגלות לא יקללו אותם רק לעבוד שם א
להים אחרים עץ ואבן אב׳ פעמים שיחזור לקללה
בארץ יולך יי׳ אותך ואת מלכך אשר תקים עליך
אל גוי אשר לא ידעת אתה ואבותיך ועבדת שם
אלהים אחרים והוא הגלות שגלינו לרומי על לכת
אגריפס המלך שם · ואחרי כן ישוב ויאמר וכע
רב תעשה השלה וג׳ ושאר התוכחות בהיותם בארץ
כי כן יאמר אחריו ונסחתם מעל האדמה שהוא
הגלות · ועל דעתי שגם זה מרמיזותיו אמר יולך
יי׳ אותך ואת מלכך אשר תקים עליך אל גוי אשר
לא ידעת על לכת אגריפס לרומי · גם יתכן
שירמוז למלך אחר קודם לאגריפס והוא
אחים שבעם ש נפשו אל רומה ויעבדו שמה
בגלותם והיו למשל ולשנינה בכל העמים שהיו
המקים על גבולותם אשר מעולם איך נפלו גבורי׳
ויאבדו כלי מלחמה ואחרי כן בא אגריפס שנית
עם שני מלך רומה לארץ וכבש בארץ יהודה
מרימות גבורות ואז נתקיים מה שנאמר ועבדת את
אויבך אשר ישלחנו יי׳ בך ברעב ובצמא וגו׳ ·
ואמר ישא יי׳ עליך גוי מרחוק כי בא אספסיינס
וטיטוס בנו עם חיל גדול מרומיים בארץ וילכדו
כל ערי יהודה הבצורות והבר להם מאד כאשר
ידוע בם ידים שלכדו גם חומות ירושלם ולא
נשאר רק בית המקדש וחומת העזרה והיו אוכלי׳
בשר בניהם ובנותיהם · וכאשר נלכדה גם היא
אז נתקיים ונסחתם מעל האדמה ואז שם הרומיי׳
ל רבים ובנים גלות ירושלם ובשר עמים רבים
אשר אתם מיון וממצרים ואחרים ויתר עמים רבים
ונתקיים והפיצך יי׳ בכל העמים וגו׳ והכתובים
הבאים אחרי כן שוים בגלות · וכן והיו חייך
תלואים לך מנגד ופחדת לילה ויומם ולא תאמין
בחייך שאחזתנו בגלות בין העמים העובדים עלינו

גזירות תמיד · והנכון שהוא רמז לדורות
הקם שהיו בזמן הבית השני כי היו מתנכלים
להם לאחרים לנכרי על כן אמר אחריו והשיבך
יי׳ מצרים באניות בדרך אשר אמרתי לך לא
תסיף עוד לראותה והתמכרתם שם לאויביך
לעבדים ולשפחות ואין קונה והיה זה כאשר כל
לגוסים מן הארץ · ורבותינו ז״ל אמרו
ולמה למצרים שבמשל שהרגש להם ורע לעבד
כשהוא מ זר בדם הראשון אם כן הוסר מצרים
דרך תוכחות · אבל אחרי היותנו בגלות בארצות
אויבינו לא נתקללו ממעשה ידינו ולא אלפינו ו
ועשתרות צאננו ולא כרמינו וזיתינו ואשר נורע
בשדה · אבל אנחנו בארצות כשאר העמים
יושבי הארץ ההיא או בטוב ממקום שראוי עלינו
יתברך כי ישיבנו בגלות היה בהבטחה שאמר
לא ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מ
מאסתים ולא געלתים לכלותם להפר בריתי אתם
כי אני יי׳ אלהים · וכבר פירשתי בסדר
אם בחוקותי סוד הברית הזה ומה הוא על זמן
גלותינו היום כי היה הראשונה ואחרי כן יבטיח
בגאולה ממנו והנה הקשה כאן בעובדי ע״ז והזכרון
בתורה במקומות רבים · ומהם מה שנאמר תחלה
כי תוליד בנים ובני בנים ונושנתם בארץ והשחתם
וגו׳ וזה אזהרה בגלות אם יעבדו ע״ז אחר עמדם
בארץ ימים רבים ויהיו ישנים בה והשגנה על זה
השבועתי בכם היום עד והפיץ יי׳ אתכם בעמים
ונשארתם מתי מספר ושם אמר ועבדתם שם
אלהים מעשה ידי אדם והבטיח ובקשתם משם את
יי׳ אלהיך ומצאת וגו׳ וזה נתקיים בהם כאשר הזכרתי
ופירשתי כבר · ובפרשה אחרת אמר והיה כי
יביאך יי׳ אלהיך אל הארץ אשר נשבע לאבותיך וגו׳
לא תלכו אחרי אלהים אחרים מאלהי העמים אשר
סביבותיכם והשגנה כי אל קנא יי׳ אלהיך בקרבך פן
יחרה אף יי׳ אלהיך בך והשמידך מעל פני וגו׳ וזו
אזהרה לבאי הארץ אם ידבקו בע״ז מיד ישכחו הא

המוציאם ממצרים וילכו אחר ע"ז · וזה לא עשו
ישראל ככה ולא בא להם העונש כן · ולשון הכתוב
מורה בכך שהיא אזהרה לא כמין דבר שעתיד
לבא כמו שאמר פן יאחרק אף לומר יש לך ערוה
מזה · פרש שלפני השמר לך פן תשכח את יי' אלהיך
לבלתי שמור מצותיו וחקותיו וגו' ואמר ורם לבבך
ושכחת את יי' אלהיך המוציאך מארץ מצרים—
המוליכך במדבר הגדול והנורא וכל הפרשה ·
ואמרת בלבבך כחי ועצם ידי עשה לי את החיל
הזה · וזכרת את יי' אלהיך כי הוא הנותן לך כח לעשות
חיל · ואמר בכאן והיה אם שכח תשכח את יי'
אלהיך והלכת אחרי אלהים אחרים ועבדתם והשתחוית
להם העדותי בכם היום · וזה אזהרה גם כן לבלתי
הארץ אם שכחו השם הנכבד וכפרו שלא הוציאם
ממצרים ולא עשה עמהם דבר · אף בכאם עשו
הכלל גדרים הם ולכך יעבדו ע"ז לגרשם ·
והעונש בזה להכריתם לגמרי כגוים אשר יי'
מאבד מפניכם כן תאבדון · ויורה לשון הכתוב
שהוא אזהרה בהם פן יעשו כן בזמן שהם בארץ
קודם שיתישנו בה טרם הכריתם כל העמים— ש
בארץ על כן אמר כגוים אשר יי' מאביד מפניכם
כן תאבדון שהיה בעת אבדן העמים ומוריד—
שיהיו ידו מהאביד העמים ויאביד את ישראל
כהם · וזה גם כן לא עשו ישראל ככה ולא בא
עליהם כזאת · ובטעם הרביעית הזהיר ופירש
ואמר והיה אם לא תשמע בקול יי' אלהיך לשמור
לעשות כל מצותיו וחקיו · ובאו עליך כל הקללות
האלה וכל דברי הברית והבטחה גדולה בסוף והיה
כי יבאו עליך כל הדברים האלה והשבות אל לבבך
ושבת עד יי' אלהיך" ושב יי' אלהיך את שבותך
ורחמך · ונגמר הפרשה וזו אזהרה ורמז לגלותנו
זה ולגאולה שלימה שבגלות ממנו בשורת האל ·
ופרשה הראשונה אזהרה כדרך נבואה מתקיימת
ויאמר יי' אל משה הנך שוכב עם אבותיך וקם ה
העם הזה וזנה ועזבה השירה הזאת לפניו לעד כי
לא תשכח מפי זרעו · וזאת התראה שנתקיימה
כלה כפשוטה וכמשמעה" וטעם ויקרא
משה אל כל ישראל · כי אחרי שהשלים לאמר להם
דברי הברית הראשונה שמע ישראל אתם ראיתם
וגו' · כי לא הלכו מלפניו שהכל מחובר הוא"

לחם לא אכלתם ויין ושכר לא שתיתם
הטעם לא אכלתם ממש
שתגלו לחיות ממש כי שקר מחייתכם במן היתה
למען תדעו כי אני יי' אלהיכם המחיה אתכם— ב
במעשה נס · ואין טעמו שלא אכלו לחם כלל כמו
לחם לא אכלתי ומים לא שתיתי · כי בקצת הפעמים
היה לישראל לחם במדבר כמו שכתוב אוכל בכסף
תשברני ואכלתי ומים בכסף ושתיתי כאשר עשו
לי בני עשו היושבים בשעיר והמואבים היושבים
בער · ורבותינו ז"ל הוסיפו דברים שתגרי אומות
העולם מוכרין להם במדבר · ואפשר עוד כי
מעת שירד המן עד בואם אל שעיר לא אכלו לחם
כלל כי הלכו במדבר הגדול והנורא · אבל בשנת
הארבעים קרבו לישוב · וכן אמר להם ואת העם
צו לאמר אתם עוברים בגבול אחיכם בני עשו ה
היושבים בשעיר אוכל תשברו מאתם · וגם כתוב
זה ארבעים שנה יי' אלהיך עמך לא חסרת דבר ·
ומן העת ההיא היו האדומים והמואבים מקדימים
אותם בלחם ובמים · והיו בני ישראל קונין מהם
ואוכלים את המן לא לצרך ולא לשבעה · ושקר
המחיה שלהם היתה במן "

סדר אתם נצבים

טעם אתם נצבים היום לפני יי' · שאתם עומדים
ומזומנים לפני השכינה כדי לעבור בבריתו לקבל
התורה בשבועה כמשפט או שהיו עומדין לפני
הארון · והברית היא השבועה והאלה אשר יזכר
לעברך בברית יי' אלהיך ובאלתו · ויתכן שכרת

עומדים עתה בברית כברית הראשונה אשר כרת
אתכם בהר סיני שהקריבו עולות ש"ל ולקח חצי
הדם ויזרוק על המזבח וחצי הדם זרק על העם ׃
אבל לא הוצרך להזכיר זה· ועל דרך האמת
כבר הודעתיך הברית ה' אות ׃· וטעם
ראשיכם שבטיכם· ראשי שבטיכם כמו והנחשת
עולד הנחשת על דעת ר' אברהם ׃ ועל
דעתי הכתוב יכלול ויפרוט· והכלל ראשיכם וכל
שבטיכם· וחזר ופרט זקניכם ושוטריכם· שהם
ראשיכם כי זקן ונשוא פנים הוא הראש· וכן
אמר הקהילו אלי את כל זקני שבטיכם ושוטריכם·
כי כל איש אשר לו שררה וממונה על הנשאר יקרא
ראש· ונאמר בנשיאים ראשי אבות ישראל כי הם
במעלה הגדולה לכל אבות ישראל· ונאמר במרגלים
ראשי בני ישראל המה שהם ראשים בבני ישראל לא
ראשים לכל בני ישראל· ולכן בכלל ראשיכם
וחזר ואמר כל איש ישראל שהם שבטיכם ·
והזכיר עוד הטף והנשים והגרים וחוטבי עצים
ושואבי מים אשר להם מערב רב והביא הטף שם
להכניסם בברית כי אתם עם הדור והם צאצאי יכרות
ברית או כדי לזכותם כטעם שאמר בהקהל ·
ורבותינו ז"ל אמרו שבאו הנה כנענים בימי משה
כדרך שבאו בימי יהושע· ונתנם חוטבי עצים
ושואבי מים לעדה ולמשכן השם· ואין הכוונה
לומר שרמו אותם ׃ אבל באו שאין להשלים עמו כי
כן המשפט כאשר פירשתי· וכך מצאתי במדרש
תנחומא למלך שבאו אצל משה ולא קבלם כי ודאי
שלא יכלו לרמותו לכרות להם ברית· אבל עשאם
מיד חוטבי עצים ושואבי מים ׃· ואת
אשר איננו פה עמנו· אף עם הדורות העתידים
להיות כי אתם ידעתם וגו' ׃

ותראו את שקוציהם· לפי שראיתם
האומות עובדי ע"ז· ושמא הסית לב אחד מכם
ללכת אחריהם פן יש בכם איש או אשה וגו' ·
לפי זה צריך להשתמש לשון רש"י· ויפה פירש

והטעם לומר אני צריך להחזיקכם בג"ק ובשבועה
עתה בברית הזאת מיראתי אולי נטה לבב הם
לשקוצי מצרים כאשר עשיתם בעגל· או לשקוצי
מואב ועמון אשר ראיתם בדרככם אשר היה בבעל
פעור כי בברית ראשונה של שעת מתן תורה
לא היו שם אלות וקללות ׃ והזכיר איש או אשה
מפני שהאשה דעתה קלה עליה· וכן יעשה בעט
ע"ז · והזכיר יחידים ומשפחה ושבט שהוא עם רב
ולא אמר על כלם דרך כלל· אבל משפחה או
שבט יבאו בברית מפני פחד הרוב· ואמר פן יש
בכם אשר לבבו פונה היום על המחשבה כבר לעבוד
ע"ז והוא בלבו מאמין היום הזה· או פן יש בכם
שרש רע שיפרה וישגה ובימים הבאים יוציא פריו
ראש ויגדיל מרורות· וזה על אשר איננו פה
עמנו היום כי הוא שרש והבן נכד משרשיו יפרח
והזכיר השרש לומר כי הוא יכול להביא בג"ק הדורות
הבאים שהשרש אשר ממנה יצמחו הוא לפנינו
היום והוא בא בכבר ה' ובאלה הזאת· ואמר פרה
ראש ולענה לומר כי משרש מתוק לא יצא מר ׃ וכל
אשר לבבם שלם עם השם הנכבד ולא הרהר כלל
בע"ז לא יוליד מורי בנו ולא תקשה ע"כ בזה יתקיים
והזכיר בן פורץ כי אמת הדבר ושור גדול לא יאכל
לפרש בו ׃ ראש ולענה· עשבים מרים הן
ממיתים ושמם כן בלשון הקדש או הם כנויי יקראו
האחד ראש שהוא ראש המר ר"ל מר מכלן· והשני
יקראו לענה מענין לעבות מפני ׃ כי האוכל אותו
פניו ונענה לעשות כפעלו יאכלוהו· והתברך בלבבו
לאמר כשישמע האחרים מתקללים בתורה הזה הוא
יתברך במחשבתו ויאמר בלבו שלום יהיה לי מכל אלה
כאשר לך בתאוות לבו והשם לא יסלח לו אבל יעשן
עליו אפו או כשיחטא לדור או לדורות או יהיה טעם
כי לאמר יהיה לי שלום בעבור שאינו מקבל עליו
השבועה כי בשרירות לבי אלך כל ימי· וכל אחרי
השבועה ולא יאבה ה' בעבור שאינו מקבל אלה
לסלוח לו ׃ אבל יעשן עליו אפו כי כן שבא בברית

לפני עם כל ישראל: והתאוה הנעברת מתחזקת בלב
תקרא שרירות. כלשון חכמים ז"ל שריר וקיים —
וכן בשרירי בטנו. ופירוש למען ספות הרוה את
הצמאה. להוסיף השבעה עם המתאוה כי נפש
שבעה תקרא רוה כענין שנא' ורויתי נפש הכהני'
דשן ועמי את טובי ישבעו: והיתה נפשם כגן רוה
והמתאוה תקרא צמאה כענין צמאה נפשי לאלהים
והטעם כי נפש האדם הרוה שאיננה מתאוה —
לדברים הרעים לא כאשר תבא בלבו קצת התאוה
והוא ימלא תאותו אז יוסיף בנפשו התאוה יתירה
ותהיה צמאה מאד לדבר ההוא שאכל או שעשה
יותר מבראשונה ותתאוה עוד לדברים רעים —
שלא היתה מתאוה להם מתחלה כי המתאוה לגנו'
הנשי' היפות כשיהיה שטוף בזימה תשאהו התאוה
לבא על הזכור ועל הבהמה ומוצא בזה בשאר
התאוות וכענין שאמרו חכמים ז"ל משביעו רעב
מרעיבו שבע: ולכך אמ' הכ' כי בהולך בשרירות
לבו שהוא אם ימלא נפשו בתאוות השרירות
והחזקות עליו אשר היא צמאה להם יוסיף נפשו
הרוה עם הצמאה כי יתאוה ויצמא למה שהיה
שבע ממנו ולאשר השבע נפשו בו: ולפי שהזכיר
שורש פורה אמ' בלשון הזה כי יוסיף השורש הרוה
נפשו אשר היא רוה ורעננה עם הצמא' ותשוננה
כל צמאו ואין למען בענין הזה טעם שילך בשרירו'
לב בעבור שתספה הרוה על הצמאה. אבל הוא
כמו לספות יאמ' הכתו' כי בעבור זה יבא כן כי בכל
ספה בפעל יאמר למען כן שיעשה אדם הפרס
לרעתו בפעל כמו למען אשר ייטב לך כן שיהיה
כן שלא ידעתו כמו למען למוג לב למען יאשמו
כספם וזהבם עשו להם עצבים למען יכרת ורבים
כאלו. וזה הטוב והישר בשטח בפסוק הזה מכל
הנכתב עליו בהרבה פנים. גם יתכן שהוא שב
שורש פורה ראש ולענה יאמר כי יתברך בלבבו
לאמר שלום יהיה לי למען שיוסיף פורחת הרוה
אשר תגדל ותצמיח הלענה והרוש על הצמאה אשר

לא היתה צומחת או יהיה הרוה כמו לענה והוא כל
שיוסיף הלענה הרוה הצומחת וגדלה מאד על
הצמאה אשר לא היתה גדלה רק מעט והיינו
שתהיה צומחת והכוונה בזה לאמר כי כל אשר
ישמע קללה ויתברך בלבבו ויתחזק בשרירות
שעשיו ישיבהו לחטוא ויצמיחו פשעים יותר —
מבראשונה וגם זה פירוש נכון **יעשן**
אף ה' וקנאתו באיש ההוא. את
היחיד איש או אשה. ומחה ה' את שמו אלהי —
המשפחה כי שם אחד לראש בית אבותם. והבדילו
ה' לרעה. לשבט מכל שבטי ישראל הנשארים..
ואמר הדור האחרון בניכם אשר יקומו מאחריכם
כי שבטי ישראל בדור הראשון ככר ידעו זה כי הם
שמעו אלות הברית. ויתכן כי הכתוב הזה יחזור
על שורש פורה רוש ולענה כי כשיהיה זה בדורות
הבאים אז ישאו כן **אלהים** אשר לא ידעום
לא ידעו בהם גבור אלהות. ולא חלק
להם: לא נתנו לחלקם ואונק' תרגם ולא אוטיבא
להון לא היטיבו להם שום טובה. ולשון ה"ק הוא
אותה שבחרו להם לא חלק להם שום נחלה וחלק
לרשי. והנכון שהם שלא ידעום בשום כלומר שלא
ידעו או כן בהם אלהות ש' מנא להם מעבדיהם ולא
חלקם ה' אלהי אבותם להם שלא נתן אותם שרים על
ישראל כאשר שמם על האומות וכבר פירשתי זה:
ויתשם ה' מעל אדמתם. כי גלה השבט העושה
הרע בשעת ה' כענין ויגלם לראובני ולגדי. והנכון
כי עתה ירמוז לגלות כל ישראל בהיותם כלם רשעים
ויגזר גלות שלמה. וכן הפרשה הבאה אחרי כן והיה
כי יבאו עליך כל הדברים הללה על גלות כל ישראל
הוא כמו שאמ' בכל העמים אשר הדיחך ה' אלהי' —
שמה וגם הפרשה כלה **הנסתרות**
לה' אלהינו: על כל
המפרשים יאמר כי הנה שאין לנו לעשות משפט
בעוברי עז בסתר כי כל הנעלמים נלוו לבנו והגלוי
עלינו ועל בנינו לעשות אותם את כל דברי התורה

הזאת לאחרית שעבר ע״ז כדין התורה · וגם כתב
המדרש כן הוא ודעתי בדרך הפשט כי הנסתרות
הם החטאים הנסתרים מן העושים אותם · כענין
שגיאות מי יבין מנסתרות נקני · יאמר הנסתרות
לשם לבדו הם אין לנו בהם עון אשר חטא ·
אבל הנגלות שהם הודועות לנו ולבנינו עד עולם
לעשות את כל דברי התורה הזאת חקת עולם :
סתר הכלל על אשר ישנו פה ועל אשר איננו פה
לדורו עולם ולפי שהבטיח בזה לעשות כל המצות
הוציא מהם החוטא שעשה בשגגה שלא יענש בזה
הזאת ; ודברי אונקלוס מטין כן שאמר דמטמרן
קדם ה' אלהנא ; ואם כדברי המפרשים ראוי
לנו מן דמיטמרן לה' אלהנא ·· והיה כי יבאו
עליך כל הדברים האלה כבר הזכרתי כי הפרשה
הזו עתידה כי כל עמנו לא היו ולא נבראו אבל
הם עתידים להיות · וטעם ושבת עד ה' אלהיך
ושמעת בקולו ככל אשר אנכי מצוך היום אתה
ובניך שתשוב אל ה' בכל לבבך ובכל נפשך ותקבל
עליך ועל בניך לדורותיהם לעשות ככל אשר אנכי
מצוך היום כאשר עשו בגולה השניה דכתי׳ וכתי׳
באלה ובשבועה ללכת בתורת האלהים אשר נתנה
ביד משה עבד האלהים ולשמור ולעשות את כל
מצות ה' אדונינו ומשפטיו וחקיו · או יהיה מצוך
אתה ובניך כמו מצוך לך ולבניך כענין ואתה שית
וכן וידעו אותם המצרים לנו · ולפי דעתי יש בו
סוד גדול כי ירמוז למה שאמרו אין בן דוד בא עד
שיכלו כל הנשמות שבגוף וכבר דברתי בו ··
ומל ה' אלהיך את לבבך · וזו שאמרו ז״ל הבא לטהר
מסייעין אותו כי אחר שתשוב אליו בכל לבבך הוא
יעזור אותך · ונראה מן הכתובים ענין זה שאומר
כי מן הבריאה היתה רשות ביד האדם לעשות
כרצונו צדיק או רשע וכל זמן התורה כן כדי שיהיה
להם זכות בבחירתם בטוב ועונש בבחירתם ברע ·
אבל לימות המשיח תהיה הבחירה בטוב להם
טבע לא יתאוה הלב למה שאינו ראוי ולא יחפץ

בו כלל והיא המילה הנזכרת כאן כי החמדה
והתאוה ערלה ללב ומול הלב הוא שלא יתאוה ולא
יתאוה ישוב האדם בזמן ההוא לאשר היה קודם
חטאו של אדם הראשון שהיה עושה בטבעו מה
שראוי לעשות ולא היה בו רצון דבר והפכו · כמו
שפירשתי בסדר בראשית וזהו מה שאמר הכתוב
בירמיהו הנה ימים באים נאם ה' וכרתי את בית
ישראל ואת בית יהודה ברית חדשה לא כברית
אשר כרתי את אבותיכם ונאמר · כי זאת הברית
אשר אכרות את בית ישראל אחרי הימים ההמה
נתתי תורתי בקרבם ועל לבם אכתבנה וזהו בטול
היצר ועשות הלב בטבעו מעשהו הראוי · ולכך
יאמר עוד והייתי להם לא׳ והמה יהיו לי לעם ולא
ילמדו איש את רעהו ואיש את אחיו דעו את ה'
כי כלם ידעו אותי למקטנם ועד גדולם · ומדוע כי
יצר לב האדם רע מנעוריו · וצריכין ללמד אותם
ובזמן ההוא אין צריכין ללמד אותם כי שיתבטל
יצרם בזמן ההוא לגמרי · וכן נאמר ביחזקאל
ונתתי לכם לב חדש ורוח חדשה אתן וגו׳ והלב
החדש ירמוז לטבעו והרוח לחפץ והרצון · וזהו
מה שאמרו רז״ל והגיעו שנים אשר תאמר אין לי
בהם חפץ אלו ימות המשיח שאין בהם לא זכות
ולא חובה כי בימי המשיח לא יהיה באדם חפץ ·
אבל יעשה בטבעו המעשה ההוא הראוי ולפיכך
אין בהם לא זכות ולא חובה כי הזכות והחובה
תלויים בחפץ · וטעם כי המצוה הזאת על כל
התורה כלה · והנכון כי על התורה יאמר כל המצוה
אשר אנכי מצוך היום · אבל המצוה הזאת
על התשובה הנזכרת כי והשבות אל לבבך ושבת
עד ה' אלהיך · מצוה שיצוה אותנו לעשות כן
ונאמרה בלשון הזה לרמוז בהבטחה כי עתיד
הדבר להיות · והטעם לאמר אם יהיה נדחך
בקצה השמים ואתה בין העמים תוכל לשוב אל ה'
ולעשות ככל אשר אנכי מצוך היום כי אין הדבר
נפלא ורחוק ממך · אבל קרוב אליך מאד לעשותו

בכל עת ובכל מקום ׃ וזה טעם בפיך ובלבבך
לעשותו שיודו את עונם ואת עון אבותם בפיהם
וישובו אל יי׳ בכל לבבם ויקבלו עליהם היום התור׳
לדורות כאשר הוטר אתה ובניך בכל לבבך כמו
שפירשתי׳ **ראה** נתתי לפניך היום׳ יחזור
להזהירם עד להגיד להם כי שני
הדרכים שזכרם ברשותם ללכת באשר יחפצו בה אין
מונע ומעכב בידם לא מן התחתונים ולא מן העליונים
ויעד בהם את השמים ואת הארץ פעם שנית אחרי
שאמר העידותי בכם היום את השמים ואת הארץ
כי אבד תאבדון יאמר כי עתה יאמר העידותי בכם
היום את השמים ואת הארץ החיים והמות נתתי
לפניך שהם הברכה והקללה וכן יעידוך שתבחר
בחיים למען תחיה אתה וזרעך והנה הוא
כמחתים העדים בסוף דבריו כלם ׃

סדר וילך משה

כאשר השלים כל דבריו אז הלכו כל הנכנסים לבתו
והנשים והטף איש לאהלו ולא הוצרך הכתוב להזכיר
זה כי כבר אמר אתם נצבים היום כלכם לפני יי׳
אלהיכם לעברך בברית יי׳ אלהיך ובאלתו ׃ ואחרי
עברם בברית הלכו מלפניו ויאמר הכתוב עתה כי
משה הלך ממחנה לויה אל מחנה ישראל לכבדם
כמי שרוצה לפטר מחברו ובא לטול רשות ממנו
ויאמר להם בן מאה ועשרים שנה אנכי היום וזה
לנחם אותם על עזבם יאמר אני זקן ואין לכם צער
תעלת ממני ועוד כי הש׳ צוני שלא אעבור בסוף
תפחדו ולא תיראו כי השם יעבור עמכם לא יסלק
שכינתו מכם בעבורי ויהושע הוא יעבור לפניכם
במקומי ואע״פ שמשה בתקפו ובבריאותו כאשר
העיד הכתוב לא כהתה עינו ולא נס לחה אמר להם
כן לנחמם ׃ ורש״י כתב לא אוכל עוד לצאת ולבא
לפי שיי׳ אמר לי לא תעבור את הירדן הזה ׃

ואיננו נכון ׃ ועל דעת ר״א לא אוכל עוד לצאת ולבא
במלחמה כי חלשו כחותיו בזקנותו וגם זה איננו נכון
ורבותי׳ אמרו מלמד שנסתמו ממנו מעינות
חכמה והיה זה מעשה נס שלא ידאג לתת גדולה
ליהושע בפניו **ויכתוב** משה את התורה
הזאת מתחלת בראשית עד
לעיני כל ישראל ואע״פ שבכאן כתוב הקריאה את
התורה הזאת נגד כל ישראל והוא רומז לספר הזה
שלא הדברים על דעת רבותינו אבל בזה חזר
ואמר ויהי ככלות משה לכתוב את דברי התורה
הזאת על ספר עד תמם וזה יכלול כל התורה כלה
למען ישמעו ולמען ילמדו האנשים והנשים כי
גם הן שומעות ולומדות ליראה את השם ובניהם
אשר לא ידעו ישמעו ולמדו והם הטף כי ישמעו
ויסבו והאבות ירגילום ויחנכו אותם כי אין הטף
הזה יונקי שדים אבל הם קטנים השנים הקרובים
להתחנך וזה טעם ולמדו ליראה כאשר כי למעלה
אמר ולמדו ויראו אבל רבותי׳ דרשו האנשים ללמוד
והנשים לשמוע והטף למה באו ליתן שכר
למביאיהם ׃ וזה נכון ׃ והזכרתים לשון רש״י ׃ ואין צורך כי
דבר השם הוא ואמין ׃ כי אתה תבוא מצוה היא
ואם היה מתעצל ולא יעשה כן היה חייב מיתה׳
ויתכן שיהיה פי׳ ולא עוד שאתה אותם תביא ומנהיג
ישראל כמו שפירשתי בפסוק ואתה תנחילנה אותם׳
וירא יי׳ באהל בעמוד ענן ׃ הטעם כי עמוד
הענן היה על הפתח והשם היה נראה על האהל
וזהו הכבוד על דעת ר״א ׃ ועל דעתי הוא כמו
וירד יי׳ בעמוד ענן ויעמוד פתח האהל וכן והנה
כבוד יי׳ נראה בענן ׃ והטעם כי רצה לדבר עם
משה שישמע יהושע והשם יצוה את יהושע עמו
והנה למשה נאמן ומועדתי לך שם ודברתי אתך
מעל הכפרת ׃ אבל יהושע לא היה במעלה הזו׳
ואסור היה לכנוס באהל כלל ׃ והנה ויעמוד עמוד
הענן על פתח האהל שב לאחר שהיה הענן ובו
הכבוד על פתח האהל חופף עליו והנה הוא באהל

אלהי נכר הארץ׃ פי׳ הארץ לשון רש״י
ואיננו נכון אבל אלהים שהוא נכר
בארץ ההיא כי השם הנכבד נקרא אלהי ארץ
ישראל כענין שנאמר כי לא ידעו את משפט אלהי
הארץ׳ וכן וידברו על אלהי ירושלם כעל אלהי עמי
הארץ׳ וכתיב לא ישבו בארץ יי׳ והעוזר זה ראה
ודבר פלשתיו׃ וטעם אשר הוא בא
שמה בקרבו שהוא בא בקרב עמו ועבדיו׳ או
בקרבו בקרב הארץ כמו ולא נשא אותם הארץ׳
נעתם ארץ כדברי ר׳ אברהם׃ וטעם ואמר ביום
ההוא הלא על כי אין אלהי בקרבי׳ איננו וידוי
גמור כענין והתודו את עונם אבל הוא הרהור
בחרטה שיתחרטו על מעלם וידעו כי אשמו הם
וטעם ואנכי הסתר אסתיר פני טעם אחרת כי
בעבור שהרהרו ישראל בלבם כי חטאו לאלהים ועל
כי אין אלהים בקרבם מצאום הרעות האלה היה
ראוי לרוב חסד השם שיושיעם ויצילם בעבור כפרו
בעון וכענין שאמר הנני נשפט אותך על אמרך
לא חטאתי ולכך אמר כי על הרעה הגדולה
שעשו לבטוח בעז יסתיר עוד פניו מהם לא
כמסתיר פנים הראשון שהסתיר פני רחמיו
ומצאום רעות רבות וצרות שיהיו בהסתר פני
הגאולה ויעמדו בהבטחת ואף גם זאת בהיותם
בארץ אויביהם לא מאסתים ולא געלתים לכלותם
עד שיוסיפו על החרטה הנזכרת וידוי גמור
והתשובה שלימה כמו שנא׳ למעלה ושבת עד יי׳
אלהיך׃ ועתה כתבו לכם את השירה
הזאת על דרך הפשט למשה ויהושע שניהם צוה
שיכתבוה כי רצה לעשות יהושע נביא בחיי משה
והנה משה כתבה ויהושע עומד עמו וקורא ורואה
וזה טעם ויכתב משה וילמדה את בני ישראל
למשה שהוא העיקר כי ממנו ישמעו וילמדו כי גם
יהושע היה מלמד עמו כמו שאמר בסוף הוא
ויהושע בן נון׃ וטעם השירה הזאת השירה
אשר אגיד לך עתה והיא האזינו ויקראנה שירה

כי ישראל יאמרוה תמיד בשיר ובזמרה וכן נכתבת
כשירה כי השירים יכתבו בהם הפסק במקומות
הנשימה׃ וטעם כי ידעתי את יצרו אשר הוא
עושה היום כטעם כי ראה ה׳ אלהים אתה שהוא היודע
במעלל כי היודעה בעתיד בהם ואם לא חטאו ישראל
במדבר ולא מדע יצרו במעלל לא היה הגון שיתגל
בהם שירה לאמר גלוי לפניו שיחטאו ואשר [?] [illegible]
שתמצאן אותם רעות רבות וצרות כזה וכזה אבל
היה ראוי שיתן להם התורה במדבר שהם אם תאבו
ושמעתם טוב הארץ תאכלו ואם תמאנו ומריתם
חרב תאכלו׳ אבל עתה שמודע גם להם יצרם
הרע ולבם הזונה יגיד כל הקורות אותם׃ כענין
שנא׳ מדעתי כי קשה אתה וגיד ברזל ערפך ואגיד
לך מאז טרם תבא השמעתיך ויצו את
יהושע בן נון׃ מוסב למעלה כלפי
שטנה כמו שמפרש אל הארץ אשר נשבעתי להם
ואנכי אהיה עמך לשון רש״י׃ ויפה פירש׳ ועל
דעת ר׳ אברהם ויצו את יהושע משה במינוי השם׃
ועל כן אמר אשר נשבעתי להם׳ וכן מצינו שאמר
משה ונתתי מטר ארצכם בעתו ונתתי עשב בשדך
לבהמתך וכן למען תדעו כי אני יי׳ אלהיכם׳ וכן ישלח
יי׳ בך את המארה מפני רוע מעלליך אשר
עזבתני וכבר לבארתי בהם׃ וטעם ויהי ככלות
משה לכתוב כי מתחלה כתב את התורה ויתנה אל
הכהנים כאשר נאמר למעלה ולא אמר להם אתה
ישימו אותה ואחר כך כשכתב השירה הזאת ויכתב
אותה וילמדה את בני ישראל בו ביום והנה הוסיף
אותה על התורה׳ ויהי ככלותו לכתוב הכל בספר
התורה אז צוה את הכהנים לקוח את ספר התורה
הזה ושמתם אותו מצד ארון ברית יי׳ אלהיכם שיהיה
מונח בארון מן הצד כי מעתה לא יגעו בו כל
להוסיף או לגרוע וזה טעם ויהי ככלות משה ל
לכתוב עד תמם׳ ועל כן אמר ר׳ אברהם כי וזאת
הברכה מוקדמת ומקומה למעלה כאשר אמר
וילך משה וידבר את הדברים האלה אל כל ישראל

ויתכן כי אחרי שכתב השירה וילמדה את בני ישראל
איש איש לשבטיהם שהקהלם לפניו את הזקנים
כתבה בספר התורה וצוה את הכהנים לקוח את
ספר התורה הזאת ושם שגם השירה תהיה מונחת
בארון עם התורה שהיא מכלל התורה. כי היא שם
לעד ואמר להם שיקהילו אליו עוד כל זקני השבטי'
והשוטרים וטעם יאספו עמהם כי כן יאמר בסוף
ויבא משה וידבר את כל דברי השירה הזאת
באזני העם והנה עשו הכהנים כן והקהילו אליו כל
העם והעיד בהם את השמים ואת הארץ בקהל
באזני הכהנים וכל העם וזו אמרו כי השם יתברך
עלה אל הר העברים ונתחייב לעשות כן מייד ו
ועמד ובירך אותם ואת הברכה אשר ברך משה
ויכתבה אותה בסוף הספר שנתן לכהנים ואז עשו
הכהנים מה שצוה אותם ונתנו הספר השלם מצד
ארון הברית והנה הכל כסדר האמור בתורה׃

סדר האזינו

על דרך הפשט נתקנו דברי ר' אברהם כי השמים
יהיו עדיהם בכל הדברים שהם קיימים ועומדים׃
וכן שמעו הרים את ריב ה'. גם אבן יהושע כי שם
כתבה היא שמעה. ועל דרך האמת הם השמים
והארץ הראשונים הנזכרים בבראשית הם יבואו
בברית עם ישראל על כן אמר שיאזינו וישמעו
תוכחתי' ואיך יעשה בהם ואמר יערוף כמטר לקחי
כי מה שלקח מן השמים ואמרתו מן הארץ יערוף
על ישראל והטל עליהם כי שם ה' אקרא׃ בשמים
הם על ליאם בארץ ועם ישראל ידבר. וכן
אבן יהושע רמז אל הארץ הזאת כי משם רועה
אבן ישראל וכבר פרשתיו. וכן אבן מאסו הבונים
היתה לראש פנה. מאת ה' היתה זאת. ועל כן אמר
יהושע האבן הזאת תהיה בנו לעדה. וכן כי הנה
האבן אשר נתתי לפני יהושע על אבן אחת כי
שבעה עינים והמשל לאבן **הצור** תמים
פעלו׃ רמז למדת הדין ואמר
כי האל הוא מעין תמים ושלם לא ימוט ולא
ישתנה לעולם. כי כל דרכיו משפט הראשונים הם
ולא תהיה באל חסרון אך במשפט כי המשפט
אל אמונה ואין עול בשר והמשפט צדיק והשר
ישר׃ שחת לו לא בניו מומם. הטעם
יקרא השחתה כמו שנאמר כי משחתם בהם מום
בם׃ וכן וזובח משחת לה'. ויאמר כי מומם של
ישראל שחת לשר עמו ונחלתו. וקראם לא בניו
כאשר יקראם בנו בעת רצון. ואמר כי הם דור
עקש ופתלתל כי העקשות הפך היושר כענין
שנאמר ואת כל הישרה יעקשו. והפתלתל הפך
הצדיק׃ ואחרי שהוא צדיק וישר והטעם בהפך
מזה איש בנו אבל הם מושחתים לו. ושישר
הכתוב שחת לו מומם את לא בניו דור עקש ו
ופתלתל. והנה הטעם שלא בא חסרון במעלתם
מצד השר כי הוא תמים ולעולם לא יבא בו
חסרון׃ אבל מומם הוא המשחית אותם לפני
אבותם. וטעם לא בניו כמו ואמרתי לא עמי׃
וכן הם קראו בלא אל בימי שאינם אל ויסבו בלא
אלים. או יאמר שחת לו מומם שאינם בניו כי
הם דור עקש ופתלתל הפך ממנו׃
עם נבל ולא חכם. שהכחו הטוב שעשה
להם. ולא חכם להבין את הגמול שיש בו להטיב
ולהרע לרשעי'. ואונקלוס תרגם עמא דקבילו אורייתא
ולא חכימו. עשאו מן נבל תבל שפי' כי מלאה
תלאה. ויאמר עם שכלו במעשיית התורה ולא
יתחכמו שהוא לטוב להם כל הימים והאומר בגני
נבל בענין טפשה כי כלו להיות חכמים או כנגד
דת. ורבי אמר נבל במעשיו ולא חכם בלבו ושמא
דעתי השפה טובה חנם יקרא נדיב ומשלם
רעה לגוי שהטיב עמו יקרא נבל והוא שאמר לא
יקרא עוד לנבל נדיב כי הוא הפכו לכך אמר על

נבל הכרמלי כי כשמו כן הוא נבל שמו ונבלה עמו
כי הוא עשה עמו טובה גדולה ושמר כל אשר
לו והוא לא רצה לשלם לו גמול ויעט במלאכיו
ויבזהו וזה טעם הכתוב באחריו של איוב
לבלתי עשות עמכם נבלה כי היו מלמדים זכות
על מעשה השם הנכבד והקורא שהוא במשפט
ואם יריעו להם הרחיק נבלה ׃ ויתכן שיקרא כן
בעבור שהוא נופל ממעלת אדם כאשר יאמר נובלת
עלה כמו נופלת עלה ׃ ויקראו הייתה נבלה
שנפלה לארץ מיתה כמו שאמר לראות את מפלת
האריה אם כן יאמר הכתוב הזאת הגמולה תגמלו
על השם על הטובות שעשה עמכם עם נבל
שהוא מעלה רעה תחת טובה ולא חכם לדעת כי
לנפשם גמלו הרעה הזאת לא לו כטעם שנא׳ אם
חטאת מה תפעל בו ורבו פשעך מה תעשה לו׳
אם צדקת מה תתן לו או מה מידך יקח׳ הלא הוא
הוא אביך כי הוא ולדך וגדלך והוא קנך שמידך קנך
כי הוציאך מאין והיית יש׳ וכל יש קנין לו׳ כטעם
שנא׳ יי׳ קנני ראשית דרכו ׃ וכן קונה שמים וארץ
כאשר פירשתיו והוא עשך ויכוננך כלשון
ויכוננו ברחם אחד ׃ שאל אביך כמו
למשפט ׃ וכן זקניך והטעם כמו אשר חלק יי׳
אלהיך אותם וגו׳ כי ינחל חלק במטה חלק למעלה׃
וטעם למספר בני ישראל כי עדת יעקב החוקה
בכסא הכבוד והוא סוד גדול והעד כי חלק יי׳ עמו
יעקב חבל נחלתו וזאת מעלה גדולה שלא עשה
כן לכל גוי על כן אמר הלי׳ תגמלו זאת עם נבל
ולא חכם שנפל ממעלתו באולתו ׃ וזה טעם אביך
קנך כי קנהו לכבודו ולמדהו׃ כאשר יפרש
במעשה העגל עם הכן לשון ר׳ אברהם ודברי פי
חכם חן ׃ ואם כן יהיה פרוש זכור ימות עולם
שיתנו לב לזכור שבת ימי בראשית הט׳ פר׳ ת
שעשה להם בעת היצירה כמו שאמר בהנחל
עליון גוים בהפרידו בני אדם יצב גבולות עמים וגו׳
כמו שנות דור ודור׳ שיתנו לדעת מה שעשה

עמהם בדורות מעת שהיתה המטה בהם כאשר
יספר ימצאהו בארץ מדבר וגו׳ ור״ל כת׳ ימצאהו
בארץ מדבר אותם מצא לו נאמנים בארץ המדבר
שקבלו עליהם התורה ומלכותו וטעם מה שלא עשו
ישמעאל ועשו ובתהו ילל ישימון ארץ ציה וצמאון
מקום יללת תנים ובנות יענה אם הם נמשכו אחר
האמונה ולא אמרו לעשה הייך נלך למדבר ׃
וזה איננו מטעם הפרשה כי הכתוב מוכיח את
ישראל ומזכיר להם הטובות אשר עשה השם
עמהם והם גמלו רעה תחת טובה ׃ וטעם

כאישון שהוא רמז לנער יאמן שינער
השם אותו כאשר ינער הוא
עינו את עינו או תחסר מלת איש ׃ יצרנהו
כאיש אישון שהוא כמין הסתום באיש ידבר והקרוב׳
יי׳ בדד ינחנו ׃ השם ישכן את ישראל
לבטח בדד ואין עמו כמו לשם או לשרש׳ והטעם
כי אין לישראל שוטר ומושל מכל בני אדם שינהגם
או יעזור בהנהגתו בלתי השם לבדו כי הוא חלקו
ונחלתו כאשר הזכיר וכבר כתבתי זה ׃ ובספרי יי׳
בדד ינחנו אמר לו הקב״ה כדרך שישבתם יחידים
בעולם הזה ולא נהניתם מן העולם כלום כך אני
עתיד להושיבכם יחידים לעתיד לבא ואין אחד מן
האומות נהנה מכם כלום ואין עמו אל נכר׳ שלא
יהא רשות לא׳ משרי אומות העולם לבא ולשלוט
בכם כטעם שנאמר ואני יוצא והנה שר יון בא ושר
מלכות פרס עומד לנגדי וגו׳ אבל אגיד לך את
הרשום בכתב אמת וגו׳׃ **וינבל** צור ישועתו
גנוהו ובזוהו כמו שנא׳ אחוריהם
אל היכל יי׳ אין נבל גדול מזה לשון רש״י ז״ל ׃
ור׳ אברהם אמר וינבל שגרם לחלל את השם שלא
יוכל להושיעו ׃ וגם זה איננו נכון בעיני כי איננו
מטעם המקום שעדיין יספר את חטאיהם ולא
יזכיר עונש ונקמה שיעשה בהם עד ויאמר אי
אסתירה פני מהם ׃ והנכון בעיני מה שהזכרתי
למעלה כי הנבלה תשלום רעה תחת טובה יאמר

יקנו

שנטש ואף שביזהו בעבור זדים וינבל כבודו ׳ ו
ובמחשבתו עד שהיה מושיעו לאמר שאין
בעבודתו רק גמול רע בעבדם הורים ישבעו לחם
ויהיו טובים ובעבדם את השי׳ יהיו נכוים ושלמים
לכל הרעות כאשר אמרו שלכם שוא עבוד אלהים
ומה בצע כי שמרנו משמרתו וכי הלכנו קדורנית
מפני י״י צבאות ועתה אנחנו מאשרים זדים וגו׳ ׃
וכאשר אמרנה הנשים האחרות ומן אז חדלנו
לקטר למלאכת השמים חסרנו כל׃ וכן הוא אומר
למען שמך אל תנבל כסא כבודך שיאמרו שאין ה
שהוא משלם רעה לעמו ועבדיו כמו שאמר זכור
אל תפר בריתך אתנו ׃ בתעבות יכעיסוהו׃
הנשארו אומות בתעבות ומעשים מכוערים כגון
משכב זכור וכשפים שיש בהם תועבה לשון רש״י
וכן הוא בספרי׳ אבל אין בשירה תעבות רק על
ע״ז בלבד׳ וטעם בזרים משך הוא אלה עשהו
יקניאוהו באלים זרים כלשון אלים אחרים ׃ וטעם
בתעבת השדים ולשרוף את בניהם באש לאלים
אחרים שכל זה מתועב לפניו כמו שנאמר כי כל
תועבת י״י אשר שנא עשו לאלהיהם כי גם את בניהם
ואת בנותיהם ישרפו באש לאלהיהם׃ וכתוב אשר
לא צויתי ולא דברתי ולא עלתה על לבי לעשות
את התעבה הזאת׃ יזבחו לשדים לא אלוה׃
כבר פירשתיו׃ מכעס בניו ובנותיו׳ הכתוב הזכיר
הבנות בכאן שלא כמנהג כאשר אמר למעלה לא
בניו וכן בכל מקום יזכיר הבנים והבנות הם בכלל
אבל זה מרמיזותיו כי יהיה הדור האחרון רשעי
הנשים ופשען גדול מאד להכעיסו כי היו מונעות
לע״ז מותר וכן שמפתות גם את האנשים לעבדה
כאשר מפורש בדברי ירמיהו ויענו כל האנשים
היודעים כי מקטרות נשיהם לאלהים אחרים וכל
הנשים העומדות קהל גדול וכן שהשוו טעמן
בנבואה לאמר עשה נעשה לקטר למלאכת השמים
וגם כתוב להכעיסני במעשה ידיהם לקטר
למלאכת השמים וגו׳ וכתוב עוד השכחתם את

רעות אבותיכם ואת רעות מלכי יהודה ואת רעות
נשיו ואת רעותיכם ואת רעות נשיכם׃ וביחזקאל
נאמר עוד תשוב תראה תעבות גדולות אשר המה
עושים ויבא אותי אל שער בית י״י והנה שם הנשים
יושבות מבכות את התמוז׃ ויאמר הראית בן
אדם אל המלאכים אסתירה פני מהם כדרך לשון בני
אדם׳ וכן אעלים עיני מהם׳ והטעם כי כאשר
יבקשוני לא ימצאוני עוד׃ אראה מה אחריתם
לא אמר אסתיר פני מהם בעבור שאני רואה מה
יעשו באחרונה׃ והנכון שהוא כמשמעו על
שאראה מה יעשו בכל להם דברי ר׳ אברהם׃ ואין
טעם ויאמר רק המחשבה והרצון לפעול לעשות
כן כדרך ויאמר אלהים במעשה בראשית וכבר
פירשתים׃ וטעם פני על דרך האמת כבר
פירשתיו׃ והנה אסתירה פני שאסלק שכינתי׃
וטעם אראה מה אחריתם׃ כטעם ארדה נא
ואראה וכבר פירשתיו׳ כי דור תהפוכות המה׃
ולא יעמדו לפני׃ בנים לא אמון בם׳ כי אין להם
אומנות גדל והשכל יבן׳ והנה עד הנה בשירה
משה ישיר בה והוא מדבר בלשון עצמו׳ ומן הנה
הוא ואילך שהזכיר וירא י״י וינאץ׳ ויאמר אסתירה
פני כלה דברי השם הנכבד׳ הם קנאוני׳ כעסות
וכן השירה כלה׃ הם קנאוני בלא אל׳
בדבר שאינו אלוה׳ לשון רש״י ואם כן ירמוז לשדים
הנזכרים׳ והנכון שיאמר הם קנאוני בלא אל
אמת כי אין אלוה מבלעדי י״י ומושיע אין בלתו׳
כענין שנאמר ימים רבים לישראל ללא אלהי אמת׃

כעסוני בהבליהם׳ השדים׳ ואני
אקניאם בלא עם׳ הכשדים
שנאמר בהם הן ארץ כשדים זה העם לא היה׳
שפירושו העם שלא היה נחשב לכלום והקב״ה גדל
אותם לרדות בהם את עולמו׳ כענין שנאמר מפץ
אתה לי כלי מלחמה׃ בגוי נבל אכעיסם׳
עשו שהוא נבל ולא זכר ברית אחיו׳ ויכנו לשם
הגלות׃ אפאיהם׳ אמרו המדקדקים

אפאירם בכל פאה · ואם כן יהיה טעם אמרתי שהיה
הרצון לפני נגזרת הדין שיהיו כלם מפוזרים בכל
פאה בעולם ושיהיה זכרם מאנוש נשבת לגמרי לו
לעולם לולי כעס אויב אגור · ועל דעתי היא מלה
מורכבת כאשר הזכירו בספרי אף אי הם · אבל
טעמה שאשיתם במקום ובענין שיאמרו עליהם
גם איה הם כלומר שלא ישאר להם שם ושאר בגוים
ולא ידוע מקומם איה · והנה ירמוז לגלות עשרת
השבטים כענין לנהר גוזן הוא שהחכמים ז"ל קורין
סבטיון כי נקרא גוזן מלשון ויגז שלוים · אתה גזי'
כי הם עומדים אחריו מן הקרים מאבני אדם וקורין
אותו סבטיון מפני שבותתו בשבת כי יום השבת
בלשונם הוא שבט כאשר הוא בערבי ונהוג בלשונם
להוסיף באחריהם יון או וביון אחרין מלשון וכן הרבה

אשביתה מאנוש זכרם · גלותינו
בין העמים אחרון יהודה
ובנימין שאין לנו זכר בעמים ולא נחשב לעם—
ואומה כלל · והנה יאמר הכתוב כי היה במדת
הדין להיותנו כן בגלות לעולם · לולי כעס אויב ·
ויורה זה כי בגלותינו עתה תמה זכות אבות ואין
לנו תקוה מיד העמים רק בעבור שמו הגדול ית'
כענין שאמר יחזקאל וקבצתי אתכם מן הארצות
אשר נפוצותם שם ונקדשתי בכם לעיני הגוים—
וידעתם כי אני ה' בעשותי אתכם למען שמי לא
כדרכיכם הרעים וכעלילותיכם הנשחתות בית
ישראל · וכן נאמר עוד ואעש למען שמי לבלתי
החל לעיני הגוים ועוד · וכך הזכיר משה בתפלתו
ואמרו הגוים אשר שמעו את שמעך לאמר והשם
הודה לו בזה ויאמר ה' סלחתי כדבריך · והטעם
בטענה הזאת איננה כרונה להיות כחו כן ס
סובלין כי כל הגוים כאין נגדו מאפס ותהו נחשבו
לו · אבל השם ברא את האדם בתחתונים שיכיר את
בוראו ויודה לשמו הגדול יתב' ושם הרשות בידו
להרע או להטיב וכאשר חטאו ברשעם וכפרו בו
כלם לא נשאר רק העם הזה לשמו ופרסם בהם

באותות ובמופתים הוא אלהי האלהים ואדוני האדונים
ומודיע נוה לכל העמים · והנה אם ישוב ויאבד
אותם ישכחו העמים את אותותיו ואת מופתיו
ומעשיו ולא יספר עוד בהם · ואם אדם יזכיר כן
יחשבו כי היה כח מבחות המזלות והככבים וחלף
ועבר והנה תהיה כונת הבריאה באחד בטלה לגמרי
שלא ישאר בהם יודע את בוראו רק מכעיסים—
לפניו · ועל כן ראוי מדין הרצון שהיה בבריאת
העולם שיהיה רצון מלפניו להקימם לו לעם כל
הימים כי הם הקרובים אליו והיודעים אותו מכל
העמים · וזה טעם כי ידין ה' עמו ועל עבדיו
יתנחם · שיזכור להם בראשית כי הם עמו מאז
ויזכור כי הם עבדיו שעמדו לו בגלותם כעבדים
לסבול הצרות והשעבוד · וכענין שנאמר ויאמר אך
עמי המה בנים לא ישקרו · וכבר רמזתי בבריאת
האדם סוד נשגב ונעלם בריך ממנו שהיה לו לנפש
והוא יהיה לנו לאלהים כענין שנאמר כל הנקרא בשמי
ולכבודי בראתיו וגו' · **כי גוי** אובד עצות
המה · כי כל הפרשה על האויב
הנזכר כדברי ר' נחמיה · וטעם כי לא כצורנו
צורם · גם כן דברי האויב יאמר הכתוב שיהיה
להם לחשוב ולהשכיל זאת הנעשה בישראל כי הוא
פועל השם על עשותינו ממנו להחריב נפשם
כי כן יעשה בסוף לכל הגוים כי הם מורדים בשם
יותר מישראל אם לא כי צורם מכרם כי צורם הוא
התקיף ובעל היכולת לשמור ולהציל יותר מצורינו
ואויבינו פלילים כמו מתחלה לעשות בהם שפטי'
כרשעם ועתה למה בורחים מפנינו אלף אחד מפני
גערת אחד · לולא צורם התקיף שמכרם והבוא
מורך בלבם ונפלו ורודף אין · פלילים מלשון
אשר פללת אחיך · ויעמוד פנחס ויפלל · ·
כי מגפן סדום גפנם · יאמר כי גוי אובד עצות
המה ולא ישכילו ולא יבינו · ולא יחשבו רק
רע כל היום כי משורש רע הם ולא יעשון הפרי
רע ומר האוכל ממנו ימות · והענין כי ישראל

מודים ומתודים ועושים תשובה בעת צרתם לאמר
ולמה מצאתנו כל זאת· אבל הכתוב כי גוי אובד עצות
אין לו עצה ותבונה רק הולך אחר ע״ז שלו וסופר
בהם המכבר לעולם כי כן ירש מאבותיו· והנה
הוא מלשון פרה ראש ולענה ואין בהם תוחלת
לעולם· אבל ישראל שרשם טוב אם יכרת ועוד
יחליף ועוד יעשה פרי טוב·· הלא הוא
כמוס עמדי· ראה הפתן האכזר שלהם שמתי
באוצרותי להאכילם מפרי מעשיהם כי לא נקם לבקשו
נקמת ישראל מידם· ולא שלם לשלם להם כפעלם
שכחשו בי לעת תמוט רגלם כשתתמלא סאתם·
כענין כי לא שלם עון האמורי עד הנה· וראו אתה
שטעמו כמו וגם רשע ליום רעה והוא סוד גדול
ואמר אי אלהימו· הכתוב יאמר איה אלהי ישראל
כענין למה יאמרו הגוים איה אלהיהם·· אשר
חלב זבחימו יאכלו· כי היו ישראל הדיוטים בעמל
הקרבנות והנסכים מכל גוי לאלהיו והוא שר לשון
כמו יאכלו· ישתו· לאלהימו שהוא לשר כסם ואת
העמים רבים הם ולכך אמר ראו עתה כי אני
עמים רבים הם אני אני הוא יחיד ואין אלהים עמדי
לעזור לי ואין כח בגוי להציל ולמחות מידי מלעשות
כל רצוני להמית ולמחוץ להחיות ולרפא··

כי אשא אל שמים ידי·· על דרך
הפשט ענין שבועה בנשיאו
ואמר אשא כי כל הנשבע מושיט ידיו ונוגע בחפץ
אשר הוא נשבע בו· ועל דרך האמת בעבור כי
בעת הגלות השליך משמים ארץ תפארת ישראל
ואמר שישאנה עתה בעת רצון השמים הפעולות
והוא היד הגדולה הנלחמת לישראל· וזה טעם
ואמרתי חי אנכי לעולם כי אני מחזיק ידי החזקה
בהיותי משנן ברק חרבי וסומך אותה לאחוז במ
במשפטו של ישראל ולהשיבם לנגדי כי אז יהיה
השם שלם והכסא שלם· והמשכיל יבין··
והנה השירה הזאת אשר היא בנו לעד אמת ונאמן
תגיד כל המאורעות אותם בשחור· הזכירה תחלה
החסד שעשה עמהם הקב״ה מאז שלקחם לחלקו ו
והזכירה הטובה שעשה להם במדבר ואשר הנחילם
ארצות הגוים הגדולים והעצומים ורוב הטובה
והעושר והכבוד אשר הנחילם בה ומרוב הכל
הטובה מרדו בו לעבוד ע״ז והזכירה הכעס אשר
היה מלפניו עליהם עד שלח בהם באחרים דבר
ורעב וחיה רעה וחרב ואחר כן טרף אתם בכל רוח
ופזר וידוע הוא כי כל זה נתקיים ויהי כן ואמרה
השירה כי בסוף ישיבנם לגדריו ולמשפטיו ישלם·
והטעם כי הם עשו כל הרעות עמהם לשנאתו של
הקב״ה כי לא ישנאו את ישראל בעבור שעשועו בהם
רק שלא יעשו כמעשיהם ויעבדו את ה׳ בה וישמרו
את מצותיו ולא יתחתנו בהם ולא יאכלו מזבחיהם
ויבזו ע״ז שלהם ויבערו אותה ממקומותיהם·
וכענין שאמר כי עליך הורגנו כל היום· אם כן
לשנאתו של הקב״ה יעשו בנו כל הרעות האלה והסכנות
ומשנאיו ועלו להקים מהם וזה דבר ברור כי על
הגאולה העתידה יבטיח כי בבנין בית שני לא
הרנינו גוים עמו רק לזמן עליהם מהם היהודים
האמללים עושים והיו גדולתם עבדים בהיכל מלך
בבל וכלם משועבדים לו· ורומיים הקמים לא השיב
נקם לצריו ולא כפר אדמתו עמו· והנה אין
בשירה הזאת תנאי בתשובה ועבודה רק היא
שטר עדות שנעשה הרעות ונכלה ושהוא יתברך
יעשה בנו בתוכחות חימה· אבל לא ישבית זכרנו
וישוב ויתנחם ויפרע מן האויבים בחרבו הקשה
הגדולה והחזקה ויכפר על חטאתינו למען שמו·
אם כן השירה הזאת הבטחה מבוארת בגאולה
העתידה על כרחם של מינין· וכן הזכירו בספרי
גדולה שירה זו שיש בה עכשיו ויש בה לשעבר
ויש בה לעתיד לבא ויש בה בעולם הזה ויש בה
בעולם הבא· ולזה רמז הכתוב שאמר ויבא משה
וידבר את כל דברי השירה הזאת באזני העם ה
הוזכר כל לבני שהיא כוללת כל העתידות למו
ואם היא קטנה בדבור כי במאמר להם עשתה הרבה

ולזו היתה השירה הזאת מכתב אחד מן החומש
בכתבים שהקב״ה מראשית כן היו ראויים להאמין
בה מפני שהתקיימו כל דבריה עד הנה לא נפל
דבר אחד מהם כי אנחנו נאמין ונכפה בכל לב
לדבר האלהים מפי נביאו הנאמן בכל בית אשר לא
קם לפניו ואחריו כמוהו ע״ה :

סדר וזאת הברכה

איש האלהים . להגיד כי ברכת מקויימת כי איש
האלהים היה ותפלת ישרים רצונו והנה יקרא הכתוב
משה איש האלהים וכן שאר הנביאים כדוד ואליהו
ואלישע ולא יאמר הכתוב איש ה׳ אבל יאמר משה עבד
ה׳ והטעם ידוע לכל משכיל . וכן על דרך האמת וזו
היא הברכה כי מאת ה׳ היתה ואחר כן בעקבה נאמר
וזאת אשר דבר להם אביהם שהשמן עליהם וזאת
הברכה והוא שאמר דוד המלך ע״ה וזאת היתה לי כי
פקודיך נצרתי . ירמוז לציון שר דוד כי שם צוה ה׳
את הברכה חיים עד העולם והמשכיל יבין . ולזה
הסוד נתכוונו רז״ל במדרשם שאמרו בבראשית רבה
וזאת אשר דבר להם אביהם עתיד אדם טוב כמו
לברך אתכם וממקום שפסקתי אני משם הוא
מתחיל ומכון שעמד משה רבינו פתח להם בוזאת
הברכה מאותו מקום שפסק להם הוא וזאת אשר
דבר להם אביהם אומר להם הברכות הללו אימתי
מגיעות לכם משעה שתקבלו את התורה שכתוב
בה וזאת התורה וכו׳ כי המלה הזאת תרמוז לברכת
שהיא התורה והיא הבריאה דכתיב וזאת בריתי ובכל
הזכרתי זה :   ה׳ מסיני בא . יאמר כי השם
בא לישראל מסיני כי שם השכינה שכנה בתחלה
ושוב לא נסתלקה מהם והזמן כי ירד הכבוד בהר
סיני כמו שנא׳ וירד ה׳ על הר סיני אל ראש ההר .
ויקרא ה׳ למשה וגו׳ ושם היה כל הימים שהיה
משה עולה ויורד כמו שנא׳ ומראה כבוד ה׳ כאש
אוכלת בראש ההר וכאשר נתן לו לוחות האחרונות
שכן הכבוד באהל משה . כמו שנאמר והיה כבא

למו . יזכיר שהראה להם את הענצונות והחמיעם
הדת . וזה כענין שנאמר ועל האהל הולך את אשו
משה האהלה ירד עמוד הענן ועמד פתח האהל
ודבר עם משה . וכתיב ודבר ה׳ אל משה פנים אל
פנים . וכאשר הוקם המשכן שכן הכבוד במשכן
שנאמר ויכס הענן את אהל מועד . וכבוד ה׳ מלא
את המשכן   ומשם היו על כל ההדברות כל ימי
המדבר   וזרח משעיר למו . כי אחרי כן נסעו
מסיני במסע ראשון שכן הענן במדבר פארן
ומשם שלח המרגלים שנאמר וישלח אותם משה
ממדבר פארן ונתנבאה רעם   ולא היה הדבור עם
משה עד שבאו אל שעיר בגבול בני עשו בסוף
הארבעים כמו שנאמר שם כי השם ה׳ אלהיך ברכך
בכל מעשה ידיך ידע לכתך את המדבר הגדול
הזה זה ארבעים שנה ה׳ אלהיך עמך לא חסרת דבר
והנה אז בבאם משעיר היה השם להם לאור
עולם ושלמו ימי אבלם ונתן אותם להשמיד מעשו
ועמון ומואב ואמר שיחלו לרשת את ארצם וירשו
ארץ סיחון ועוג שני מלכי האמורי הגדולים :

הופיע מהר פארן . שנסתלק בהם ובם
כעס לאחור פנו מהר פארן .
והטעם כי תחלת הכנסם במדבר הגדול היה
מפארן כמו שנאמר ויסעו ממדבר סיני וישכן
הענן במדבר פארן . והנה השם הופיע עליהם
לראות מה הם נריכין במדבר הגדול והנורא
מלבון ועל עצת רשעים הופיעת רואה כל סתרי
מחשבותיהם :   ואתה מרבבות קדש
מימינו אש דת למו . יאמר כי בא הכבוד לישראל
מרבבות קדושי עליון אשר ירדו עמו על ההר
כענין שנאמר רכב אלהים רבותים אלפי שנאן ה׳ בם
סיני בקדש .   ומימינו אש דת למו פירוש מימין
התפארת היתה להם אש דת   לא מיד המלאכים
המזכירים רק מימין השם בעצמו ובכבודו :
ויתכן כי מרבבות קדש מרבוי קדושות כי קדוש
הוא ה׳ צבאות בכל מיני קדושה . וטעם אש דת

קיטט

הגדולה וגו' ועל הלשון יתכן גם כן שקהלת שהוא
קהלת הוא מלשון סגולת קדין כלולה בכרמים ועל
דרך הפשט הכתוב מזכיר בזה נתינת התורה לישראל
שסגולה להם מעמים ודרך להסמיך שער לישראל סגלה
על בני עשו לתת להם התורה וכאשר לא רצו בני
עשו לקבל אותה הלך משם לישראל ונתנה להם —
בימין וזרוע ואור פניו כי רצם וקדשם והרחיק להם
ישמעאל והדרת פניו מהר פארן כאשר לא רצו בני
ישמעאל בתורה יותר מהיותה זכות גדולה לישראל
כאשר לא רצו שאר האומות לקבל התורה והנה
הזכיר כל זרעו אברהם שאחר מהם לא היה אחד ב
בתורה זולתי ישראל אבל כל האומות ג"כ סגלה לתת
אותה להם ולא רצו כמו שהביא בקבלה ז"ל "
אף חובב עמים פירשו בו שהוא מלשון ארמי ותרגום
קדמוני חביבין ואמר אף חובב את ישראל שהוא עמי
רבים כענין אחריך בנימין בעממיך וכל קדושיו של
ישראל הם קדושים הם בידך הקריבם אליך להיותם
חונים סביבות הארון והכריח שאף חובב מלשון
לשון בחובו שהוא מענין חדר בחדר להחבא ושם
חבין שם יאמר גם עתה בידך מחבא ומסתיר
עמים כל קדושי ישראל הנזכר ירמוז כל התורה
לא קדושים והם יסתירם בו כמו ובצל ידי
כסיתיך כענין סתרי ומגני אתה וכן יתבנע על
בפניך וזה רמז למה שאמר אשר עין בעין נראה
אתה יי' וגו' וכן אמר משה בשירה יסובבנהו יבוננהו
וגו' והם תכו לרגלך רמז הכו כאשר בא הרגלתי
לאחרי במקום הכבלתי וכאשר קומיה ק הקבה
בהם אתן שיכת לשט' שעשה רצון מאתו וכן כתיב
ואמר שהם מוכים בכל מכה במדבר ללכת אחריך
בכל אשר תלך לא יזוזו לרעב ולצמאון ומכת נחש
שרף ועקרב רק ימשו לרגלך ואחריך ירוצו וזה כענין
שנאמר זכרתי לך חסד נעוריך וגו' ישא מדברותיך
כמו לא תשא את שם יי' ובל אשא את שמותם "
ישא ביום ההוא מדברותיך כמו וממדברך נאוה
שישא דבריך על שפתיו ויהגה בהם תמיד "

תורה צוה לנו משה הטעם שישא תמיד ויאמר תורה
צוה לנו משה והיא תהיה מורשה לקהלת יעקב כי
לדורות עולם לבני יעקב ידרשוה וישמרו אותה כי
לא תשכח מפי זרעו ודרשו ז"ל אל תאמר מורשה
בית יעקב אלא זרע יעקב ואמר קהלת לרמוז שיקהלו
כלם עליהם ותהיה התורה מורשה לבני יעקב
ולכל הנקהלים עליו הם הגרים הנלוים על יי' לשרתו
ונספחו על בית יעקב וקראו כלם קהלת "
ויהי בישורון מלך רמז כי השכינה כי היה למלך
על ישראל בהיות ישרים ובהאסף כל ראשי העם
וכל שבטי ישראל יחד וגם זה הכתוב רבך והטעם כי
ישראל יאמרו תמיד התורה אשר צוה לנו משה תהיה
ירושה לכל קהל ישראל לעדי עד לא נחליפנה ולא נמיר
אותה לעולם ויאמרו שהיה השם למלך על ישראל
בהתאסף ראשיהם וזקניהם ושופטיהם וכל שבטי ישראל
שכלם יחד קבלו עליהם מלכותו לדור ודור ואנחנו
חייבין לא נמיר תורתו ומלכותו לעולמי' וזאת המצוה
הוא לדבר אחרת והיא קבלת מלכות שמים כאשר
פירשתי שם והנה הזכיר התורה בכלל ומלכות שמי'
בפרט שכל המודה במלכות שמים כופר בע"ז
ומודה בכל התורה כלה ורמז כי הם וראשיהם קבלו
מלכות שמי' מפי הגבורה ורצו שהוא מלך ישראל
וגואלו והתורה קבלו מפי משה שקבלו עליהם ועל
זרעם להאמינו ולעשות כל אשר יצוה מטעם —
המלך כמו שאמרו ואת תדבר אלינו את כל אשר
ידבר יי' וגו' וזה פי' נכון וברור בכתוב הזה והוא על
שהזכירו בגמ' אמרו בר"ה רק שאין מלכיות פחות הוא
דכיין יי' ימלוך לעולם ועד יי' אלהיו עמו ותרועת מלך
בו ויהי בישורון מלך וכן שנו בספרי מוסב וזקנים
בישיבה של מטה שמו הגדול משתבח למעלה —
שנאמר ויהי בישורון מלך בהתאסף ראשי עם · אין
אסיפה אלא זקנים שנאמר אספה לי שבעים איש
מזקני ישראל וגו' יחד שבטי ישראל כשהם עשוי'
אגודה אחת ולא כשהם עשוי' אגודות אגודות וכן הוא
אומר הבונה בשמים מעלותיו ואגדתו על ארץ יסדה

והמדרש רבה נמי אמרו כמשל כאלו מתפשט כ'
למעלה כוונת ישראל צוואין אחבק את נ"ל כו'
הסנה בשמים מעצותו ואהבתו על ארץ ישראל · וכן
הוא אומר ויהי בישורון מלך בהתאסף ראשי עם
ונו' וגם זה על הדרך שפרשתי דרשו שהיה המלך
עליהם מפני שנתאספו יחדיו כלם קטן ומלכות ע
עליהם וכן יהיה מורשה לק"ה ל"ת יעקב והמלך הוא
הבא · וכן כתב ע"ש בתקי' עתא דם כו' · אבל יש
במקצת ההגדות שמפרשים אותו על משה אומר
משה מלך שנא' ויהי בישורון מלך · וא"כ יאמר תורה
צוה לנו משה להיותה מורשה לכל קהלת יעקב
והוא היה מלך עליהם ועל כל השבטים יחד וראוי לו
לשמוע דבריו ומצותו כי מלך גדול והשם היה עליו
יספר הכתוב גם כבוד המשה שהיה גדול וראוי
להאמין בו · והנכון והאמת מה שפרשתי למעלה
והנה הוזכר כי השם שוכן בישראל והם קבלו תורתו
ומלכות עליהם ועל כל השבטים יחד עליהם ועל
זרעם לדורותם א"כ הנה ראויים לברכה · **יחי**
ראובן · אמר רא"ה כי קהל מראובן שהוא
הבכור ולא הוזכר שמעון כאשר שנן פעור כי ה
השבטים היו שמעונים ומספרם לג' בני נשיאים
כה"ג וכן דעת רש"י והמפרשים · ולפי דעתי אין
מספרם ראיה בעבור כי עדיין יחסרו כ"ב אלף
ויותר מלבד המתים במגפה וגם משאר השבטים
יחסרו קצת כי בני גד חסרו חמשה אלפים ובני א'
אפרים שמונת אלפים · ועוד כי הכתוב אומר ויצמד
ישראל לבעל פעור ויאמר קח את כל ראשי העם
כל"א שהיו בתשעל השבטים וכל רעמסים שעשו
גם וכן אמר ולא כליתי את בני ישראל בקנאתי · וגם
הכתוב על מדבר עכן שאין חטא ישראל כי אם לא
נתגלה החוטא ויומתו שנים · וכן המוכה איננו
ראיה כי היה נשיא בית אב כהם לא נשיא השבט ·
והמעבירים של [illegible] ונכבדים ממנו
שהיו נשיאי עדה ולא הלכו כל השבטים אחריהם ·
והמזמור הוזכר עמון דתן ואבירם בשמם הפתח

ארץ ותבלע דתן ותכס על עדת אבירם · והוסר
ויצמדו לבעל פעור עם ויאחזו בארץ ויאמר לכל
כל העם ואולם שימתה משה מלברך את שמעון
ולא יאמר: שבט מישראל שהיה לו הנשיאים לבעל
פעור כמו שאין מכל האיש אשר הלך אחרי בעל
פעור השמידו ה' אלהיך מקרבך · ואלה הנשארים
כלם כתוב בהם ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים כ'
כלכם היום · ולמה לא יברכם והנה כלם עשו את
הטוב ויעשו במרגלים וכתיב גם להם וברכם ·
וראיתי במדרש רבה שש משפחות נחסרו על
הזאת בעבור בלעם ומונה משפחות אחד לשמעון
ואחד מבני בנימין · והנה לך עתה בעין חטא
יותר משמעון כאו עי' קרח והוא בכלל הברכה ·
והנכון בעיני כי הכתוב לא ימנה בשבטי ישראל רק
שנים עשר וכך אמר בברכת יעקב כל אלה שבטי
ישראל שנים עשר · והנה יעקב הוסר בנו השנים
עשר והוסיף יוסף בשבט אחד · ומשה רצה להוסיף
ביוסף שני שבטים כמו שאמר והם רבבות אפרים
והם אלפי מנשה והיה זה בעבור שני דברים האחד
כי אחר שנה הכ"ה ועצמם שני שבטים בחנוכת
המזבח ובדגלים ובנחלת הארץ והנה הוסיף למנותם
שנים בברכתם · ועל שהוסר יהושע המנחילם
הארץ והוא מאפרים הקטן והוסיף להוסר אחיו
הגדול ממנו · והנה רצה לברך את לוי כי מברכתו
יתברכו כל ישראל שיהיו קרבנותיו לרצון לפני
השם · והוסיף לבאיר אחד מן השבטים שאינם
נמנים בשום מקום רק שנים עשר כנגד שנים
עשר מזלות ברקיע ושנים עשר חדשים בשנה וי"ב
גבולי אלכסונים שאמרו במדרש שהן קן ורושת
עו"ש · וכמו שהוזכרו רז"ל במסכת ברכות אמר הקב"ה
לכנסת לך ואמור לכנסת ישראל בתי שנים עשר
מזלות ברא"תי כנגד שנים עשר שבטים וכו' · וכן
בזהר גרויסו בהר שכל שמנה לוי לא מכר ששי יוסף
לשני שבטים · וכן תראה בחזון יחזקאל שמנה
בחלוקת הארץ יוסף לשני שבטים ולא הוסר לוי ו

ובשמונה תוצאות העיר הזכיר שער לוי אחד ולא
מנה יוסף לשני שבטים. אבל אמר שער יוסף אחד
כי לעולם לא ימנו שבטי ישראל רק שנים עשר וכבר
הזכרתי זה בסדר ויקח קרח והנה הסתיר שמעון
שלא היה שבטו גדול ולא היה בו ברכת יעקב אביהם
מרובה. אבל חלקם בתוך יהודה ונפוצים בישראל. והנה
יתברכו גם הם מברכת שאר השבטים אשר היה
בתוכם. וסדר וזאת הברכה היתה ברוח הקדש על
דרך נחלתם החל מראובן. כי לקח נחלתו בראשונה
ועוד כי הוא הבכור ומשה יתפלל עליו שלא ימחה
שמו בחטאו. ולכך נתקע בברכתו משפט הבכורה
ואחרי כן הקדים יהודה כי הוא המלך הראשון ב'
בחנך ולעזר ימינו והוא העולה בתחלה למלחמה
אשר בה יברכיהו והנה ברכתו כוללת כל ישראל
ואחרי כן ברך לוי החונים עם בני יהודה בירושלם
וגם יהיו הכהנים לבנין. ואחר כך ברך בנימין ש'
שהיתה נחלתם עם בני יהודה ושער ירושלם ובית
המקדש בין בני יהודה ובין בני בנימין והלוים יחנו
עם שניהם. ואחר כך ברך בני יוסף כי כן היתה
נחלתם שנא' ויעל גורל מטה בני בנימין למשפחותם
ויהי גבול גורלם בין בני יהודה ובין בני יוסף. ואחרי
כן השלים לברכת הגבורות הקדים זבולן ליששכר
כאשר עשה יעקב וכן כתוב גורלם הגורל השלישי ל
לבני זבולן והגורל הרביעי לבני יששכר. ואחרי כן
ברך בני השפחות דן ונפתלי ואשר כסדר תולדותם
והוא הגורל שלהם והקדים גד לכל בני השפחות
כי לקח נחלתו בתחלה עם בני ראובן המוקדם והוא
היה מגבול הראובני.. וטעם יחי ראובן ואל
ימות. יחיה שבטו ולא ימות לעולם. ויהי מתיו
מספר. כמו ולא למדתי חכמה ודעת קדושים אדע
ואל יהי מתיו מספר. שלא יהיו מעטים שכל דבר
שיספר הוא מעט וכן ואני מתי מספר לרא"ע.
ויותר נכון לדעתי יחי ראובן בארץ. ואל ימות
שלא יכרת שבטו באחד מכל הזמנים ויהי פקודיו
בימים רב בני ישראל לעולם. יתפלל עליו שלא ינגוס

חטאו והכעס הגדול שכעס עליו אביו כאלו יסעו
להכרית שמו מישראל וזה כענין שאמר שם וילך
ראובן וישכב את בלהה פילגש אביו וישמע ישראל
ויהיו בני יעקב שנים עשר. כי הודיע שלא יצא
בחטאו מן המספר וכן פי' רש"י.. וטעם מתיו
שכל אנשיו יהיו בו ולא יכרת אחד מקנת השבט
בחטאו. ואונ' מתיו כמו לראשי משפחותיו האלפים
ויהיה טעם מספר כמו במספר. וכן לשון שבת
אבג' ירח ג' ימים ויקברוהו בית וכרכו אותו טענו
שיהיו מתיו מספר ישראל שימנה ראשון במספר
הבכורה כשימנה הכל. ואונק' אמר ויקבלון בנוהי
אחסנתהון במנין. יתכוין למה שפירשתי שאמר
שיחי ראובן ולא יכרת ויהיו מתיו במספרם לעולם
לא ימחה שמו מישראל ולא ימעט ביותר ממספרם
להיותם שני שבטים שלא ימנע הבכורה וקנטיה
בשבט אחד לעולם. ויאמר כי הברכה הזאת על כנס
הארץ. ויאמר שיהיו בעברם חלוצים למלחמה לפני
בני ישראל. וטעם שיעברו ולא ימותו כמעט
על הכבר תמיד. ואל ימות. שלא יפלו מהם במלחמ'
ויהי מתיו מספר עד שיחזרו לאהליהם במספרם ולא
יפקד מהם איש. וכן בברכת גד חברו הזכיר זה
הענין וזהו שהזכיר כבוד. אבל הראשון יותר נכון בעיני.
כי ברכת משה כדרך אשר הזכיר יעקב וכענין ה'
הזה.. ועל דרך האמת יחי ראובן ואל ימות.
וטעם שהזכיר שם אמת על כנס ועל בנ' ננס.
ופשרמותו סודו הוא ברכת משה לכפר לו על
מעשה בלהה שלא יכרת וימות כי לעולם. אבל פקד
עליו עם שאר השבטים מעשה יוסף כמו הבא ב'
בפרקי היכלות.. **וזאת** ליהודה וכן אמר
ליהודה שיחיה ולא ימות. והוסיף לו
עוד שמע ה' קול יהודה ודעת רא"ה וזה אינו נכון על
פירושו כי יהודה לא נתחייב בברכת הוא שיתפלל
עליו כן כאשר לא הזכיר זה בשאר השבטים. אבל
הוא כפשוטו וזאת הברכה אשר ליהודה.. ועל
דרך האמת יאמר הברכה הזאת ליהודה כאשר כי לקח

המלחמה ומימין המלכות לבני שאול והוא העזר מצריו
והוא סוד הכתוב שאמר ללמד לבני יהודה קשת הנה
כתובה על ספר הישר כי הוא הקשת הנזכר בענין
שאמר בה וזאת אות הברית׃ שמע ה׳ קול יהודה
יתפלל עליו בבואו למלחמה כי הוא יעלה בתחלה
לפני מחנה שלהם בחיי ישראל וכן אמר יעקב
ידך בעורף אויביך ועל ענין התפלה שישוב לשלום
ידיו רב לו ידיו יהיו רב לו שלא יצטרך לעזר אחר
ואולי שרמז השם יתברך שיענהו בתפלתו כל הכתוב
הוא כדברי אונקלוס וכן דעת המפרשים ועל דעתי
עוד ירמוז למלחמת הארץ כי הכנענים שאמר
השם יהודה יעלה בתחלה׃ ואמר ידיו רב לו שיקח
מצריו ויכבוש מהם ארץ רבה יותר מן הראוי
לו בנחלתו ירמוז שיכניס מנחלתו לשמעון אחיו והוא
שאמר מחבל בני יהודה נחלת בני שמעון כי היה
חלק בני יהודה רב מהם וינחלו בני שמעון בתוך
נחלתם והנה הזכיר שמעון ברמז עם יהודה׃

וללוי אמר על לוי אמר לרש״י ועל דעת
המפרשים והוא כלשון אמרי לי אחי
הוא׃ וישאלו אנשי המקום לאשתו והרבה כן ולפי
דעתי כי בעבור שהזכיר משה בברכתו גם לאון
ויהודה יאמר כראובן קול יהודה ולא הזכיר שם כל
שאר השבטים בברכתם יאמר הכתוב וללוי אמר׃
לבנימין אמר יגיד כי היו השבטים לפניו ויקראו
ללוי ויניחם שמו עליו׃ ויאמר תומיך ואוריך כן לי
לכל שבט ושבט פעם בפעם יברך אותם׃ אשר
נסית במסה שנסית אותו בנסיון׃ והטעם
שהיה חסיד בכל אשר נסיתה אותו ולא מצאת בו דופי
חוץ ממי מריבה שסבב הנבואה גם זה וחזיק כי
העליל לכבוד השם עשאו לרא׳ ובספרי אמר
נסית בים הרבה נסיונות אשר בכל הנסיונות
הריבהו על מי מריבה שקופים נסתפקו על מי
מריבה אם משה אמר שמעו נא המורים אהרן
ומורים מה עשה׃ והנכון בעיני כדרך הפשט
כי במסה כשנסו הוא המקום שנסו בו את השם

ברפידים׃ ויאמר תומיך ואוריך יהיו לעולם לאיש
חסידך לזרעו אחריו׃ אשר נסיתו אותו במסה׃
כאשר חטאו בני ישראל ונסו את השם על המים
והוא לא היה בתוך העדה המורים שם על ה׳ כי
האמין בה׳ ועבדו שיוציא להם מים מצור החלמיש
ונפעמה שהתריבהו והענשת אותו על מי מריבה
של ישראל׃ כי בעבור מריבתם היה עליו העונש
ולא שמעל הוא בה׳ כי גם בתחלה האמין כי אתה
התופש העור אבן מים אפילו בפעם הזאת שבכבר
ראה כן ירמוז משה כי החטא ההוא היה מפני ה׳
העם כי בעבור מריבתם אתכם משה ואהרן כי
יצטרכו לעשות מה שעשו שמא נסתלקה שכינה
בעבור עונם והוא שלא ויקדש על מי מריבה
וירע למשה בעבורם׃ וטעם תריבהו׃
כמו ריבה ה׳ את יריבי׃ שם׳ את
על משפט הריב אשר רבו בני ישראל את ה׳ ויתכן
שיהיה פי׳ כמו שאמר בספרי שהם הקופים לומר
עלילות׃ ירמוז למיעוט החטא׃ נגדל העונש כדרך
בקרובי אקדש׃ וכן על דעת אונקלוס שאמר דנסיתיה
במסתא והוא שנסבהותיה על מי מצות ואשכחתיה
מהימן לומר שסבר נסית אותו במסה והיה שלם
מריב בני ישראל ומנסותם את ה׳ וכיון שהיה שלם
בראשונה כמו בשניה שהיה מאמין בדבר הנסיון
ובחנת לו על מי מריבה ומצאת את לבבו נאמן
לפניך כי גלוי וידוע לפניך כי ודאי הוא מאמין
בך ובדברך׃ אבל בשל ישראל היה העונש עליו
כמו שפרשתי בפסוק גם בי התאנף ה׳ בגללכם
לאמר׃ והנה מתחלה דבר בכהנים כי אמר ללוי
שיהיו האורים והתומים לאיש חסידו מהם ואחר
כן בכל השבט שנסה את השבטים ובמצרים ובמדבר
ועל כן יורו משפטיך ליעקב וכן דעת אונקלוס כשרין
אנון דילפון דינך וכו׳ על העתיד ידבר בהם כדברי
רא״ה׃ יורו משפטיך על כל זה וישימו קטורה
על הכהנים מהם׃ וטעם ברך ה׳ חילו׃ שיהיו
חיל גדול׃ והטעם שירבו ולא ימעטו בביאם אל

הקדש. וטעם ב' הברכות את שבט משפחו הקהתי
וכן נאמר באזהרות שלהם ולא ימותו ויתקעם אמר
כנכוחי מלשון ואת כל חילם ואת כל מקטרות—
יתבונן למה שאמרו רז"ל בקטורת שהיא מעשרת
ומעשרת. והוא דבק ב' ישימו קטורה באפך ס
ממנה יתברך חילו כמו ששנינו חדשים לקטורת
ובספרי ברך ה' חילו בנכסים עשירי מכאן אמרו
רוב הכהנים עשירים הם מעשר אבא דורש נער
הייתי גם זקנתי ולא ראיתי צדיק נעזב וזרעו של
אהרן. ידיד ה' ישכון לבטח עליו. יקרא
לבנימין ידיד ה' ואמר בנימין שהוא ידיד ה' ישכון
בארצו לבטח על השם והשי' יהיה חופף עליו כל
הימים ומשרה שכינתו בחלק ארצו. ובין כתפיו
שכן ירמוז למה שדרשו בו רבותינו. ועל הכוונה
ידיד ה' ישכון על בנימין ויהיה זה לבטח לבנימין
שיבטחו בה' עדי עד כי ביה ה' צור עולמים והוא
יהיה חופף ומגין על בנימין כל הימים ולא ימשו
בטח בדד ובין כתפיו של בנימין ישכון לעד
ומכאן נקרא שלמה ידיד יה בעבור ה' ובנה ידידות
משכנותיו כאשר נקרא ג"כ שלמה עמו"ר שמדת
שלמה בשלום ולפי נכתב בקרא ואמרו במדרשו של
ר' נחוניא בן הקנה אמר לו הקב"ה הואיל ושמך כשם
כשם ז כשרי אתן לך את בתי דכתיב וה' נתן חכמה
לשלמה ולא פי' והיכן פי' להלן כי ראו כי חכמת אלהים
בקרבו לעשות משפט. וכוון הדבר שירמוז בשלש
השם זה הקלע על שלשה מקדשים ואמר במקדש
ראשון ישכון לבטח עליו כענין שנאמר וכבוד ה' מלא
את בית ה'. ואמר על בית שני חופף עליו כל היום
שלא היתה בו שכינה שרויה רק היה מכסה ומגין
עליו ואוחופף מעם כמו שמוזכר בספר היכלות ובין
כתפיו שכן לימות המשיח. כי ביום ההוא יקראו
לירושלם כסא ה'. ועל דרך זו נדרש בספרי ממגד
שמים. ממגד לשון עדנים ומתק. וממגד תהום
שמים שהיתה ארצו פתוחה לחמה וממתקת את
הפירות. גרש ירחים יש פירות שהלבנה מבשלתן

והן הקשואים והדלועים. גרש ירחים שהארץ מגרשת
ומוציאה מחדש לחדש גרש'. ואח"כ יהיה עם פרי
מגדי פרי מתוקי' יברך אותו שתהיה ארצו ממותקת
השמן ס שיהיה מן הטל ותהיה מבורכת מן התהום
שתהיה רובצת תחת ארצו להיות שבות ותהומות
יוצאים בבקעה ובהר ויתכן שפירות יקראו מגדי'
ויאמר שתהיה ארצו מבורכת מפרי השמים שהוא
הטל ובעבור היות המגדים בטל יקרא ממגד והתהום
מבורכת מתהום תחתיה וברכת כענין יעקב שנא'
ברכות שמים מעל ברכות תהום רובצת תחת'.
וטעם גרש ירחים המגדים אשר יגרשו הירחים כי
כל האילנות בחדשיהם יוציאו ויפריחו לשאת ענף
ולעשות פרי'. וזה טעם לחדשיו יבכר בחדשיו
הידועים לפרי ההוא יבכר לפני כל שאר האילנות
וממגד ארץ ומלאה. ממגד ארץ המישור—
ומאשר היא מלאה מקוטר ההרים והגבעות ויזכר
הבקעה וארץ המישור כדברי רא"ע. ועל דעתי
ממגד ארץ ומלאה ברכות שהיסודות כי כל הארצות
וכל הרמש אשר הוא חי יקרא כן וכן ירעם הים—
כי אם מלאתך אדם מלכן. והנה זה כטעם ברוך
פרי בטנך ופרי אדמתך ופרי בהמתך. ורצון
שוכני סנה יקרא השם הנכבד שוכני סנה כי השם
נראה אליו בתחלה ושכן ימים רבים על הר סיני שהוא
מקום סנה ומסיני בא ושכן בשרט. וטעם הכתוב
שתהיה ארצו מבורכת מרצון השם. כטעם רצית ה'
ארצך ואהבה כו והכבודי. וטעם תבואתה הברכה
האחת תבא לראש יוסף ולקדקד נזיר אחיו. או
טעמו ורצון שוכני סנה תבא לראש יוסף. ואל
תתמה על האלף שיכנה אותו בלשון נקבה כי כן
בלשון ארמי ובשבת מלכא ובלשון חכמים ז"ל תפגע
נפשו. ועל הכוונה יאמר שהרצון ששכן בסנה תבא
הוא לראש יוסף שבא ידים ראשו והוא סמוך—
במקום מוכרת וכמוהו רבי או ישמרט השסקנכב
ית ורצון ה' השוכן בסנה תבא לראש יוסף וזו ברכת
יעקב מאל אביך ויעזרך ואת שדי ויברכך.

בכור שורו הדר לו. יש בכור שהוא לשון
גדולה ומלכות. כמו אף אני בכור אתנהו
וכן בני בכורי ישראל. הדר. הוא יהושע כחו
קשה כשור לכבוש כמה מלכים. וקרני ראם
קרניו. שור כחו קשה ואין קרניו נאות. ראם קרניו
נאות ואין כחו קשה. נתן ליהושע כחו של שור ויופי
קרני ראם. והם רבבות אפרים אותם הנגחים
הם הרבבות שהרג יהושע שהוא מאפרים. והם
אלפי מנשה הם אלפים שהרג גדעון שנאמר וזבח וצלמונע
בקרקר וכמה אלפים נמנו שם כו׳ והנה הכתוב
מתנבא על מאחד בפני הזה כי קרני ראם קרניו כנגד
לבכור השור שהוא יהושע ואח״כ אחר ימנה בהסתפ׳
מנשה שהם הרוגי גדעון. ולשון ספרי לפי שלא פי׳
לנו כמה הרג יהושע בכנענים ת״ל וזבח וצלמונע
בקרקר הכל מאה ועשרי׳ וחמשה אלף לכך רבבות והם
אלפי מנשה וכוונתם בזה לדרוש כי בהסיבה אפסי
ארץ ירמוז ליהושע. ואמר שאפסי ארץ אלו שלשים
הם הרבבות שהרג אפרים הוא יהושע והם אלפי
שהרג מנשה בני כמה אלפים וכן שם בהם עמי׳
יגח יחדיו וכמה כבש יהושע והלא לא כבש אלא
ל״א מלך. מלמד שכבש מלכים ושלטונות. מסוף
העולם ועד סופו וכו׳ ופשוטו של מקרא כי בעבור
שבנו יוסף בתמאות דימה אותו לשור כי כבר תמצאו
בכח שור. ואמר שיהיה לבכור אשר יוצא שורו הדר
מלכות ירמוז ליהושע. שהוא ראשון לבית יוסף
ויהיה לו גדולה ומלכות. וקרני ראם קרניו. של
השור הנזכר. ובקרניו יגח יחדיו אפסי ארץ ואמר
כי קרניו שהם שנים הם רבבות אפרים והם אלפי
מנשה הקדים הימין לאפרים והשמאל למנשה והנה
הזכיר בברכתו שהיו לרבבות ולאלפים כטעם אלפי
ישראל. וטעם שמח זבולון בצאתך בצאתך
בחוצה סוחר ירמוז כי לחוף ימים ישכון ואתה
יששכר באהליך ירמוז כי ראה מנוחה כי טוב באהל
תורה עם נעימה כנגד ברכת יעקב. ברוך מרחיב גד.
מלמד שהיה תחומו של גד מרחיב כלפי מזרח

לרש״י מספרי. ורא״ה פי׳ כי כמו שמצינו אותו
לאריה יאמר ברוך המרחיב אותו שנתן לו גבורה
וכל רואיו יברחו מפניו ואין מי יכול לו. והנכון שהוא
על נחלתו כי השני שבטים אשר לקחו נחלתם
בעבר הירדן לא לקחו אותה בגורל אבל נתן להם
משה כל ממלכות סיחון ועוג ונחלתם רחבה
ונשגבה למעלה מכל השבטים ולא הזכיר בראובן זה
כי די בתפלתו ואפשר גם כי לקחו בני גד יותר
מבני ראובן כי היו גבורים ונתן להם כל הספר
והערים אשר כבשו מאשר לבני ראובן. וטעם כי שם
אשר בחלקו קבר משה. הלוא כאשר פירשתי שהוא
הם ספת הקריבה הראשה. נפתלי שבע
רצון שהיתה ארצו שבעה כל רצון לשמחה לרש״י
והנכון שהוא נמשך על השם יאמר שבע ומלא
רצון השם הנכבד וברכתו. אבל במדרשו של ר׳
נחוניא בן הקנה אמרו בכתוב הזה אמר ר׳ אמורא
מאי דכתי׳ ומלא ברכת ה׳ ים ודרום ירשה כדאמר
משה אם תלך בחקותי וגו׳ ירש העולם הבא שהוא
נמשל לים שנא׳ ורחבה מני ים והעולם הזה שהוא
נמשל לדרום שנא׳ כי ארץ הנגב נתתני ומתרגמי׳
ארעא דדרומא ומאי דכתי׳ ירשה רש הוא לו עמ׳
שלא אמר הקב״ה בכלל והיינו ירש יה למה הדבר
דומה למלך שהיו לו שתי אוצרות והקנה לו אחד
מהם ולסוף ימים כשיראה לבנו טוב מה שיש בשתי
אוצרות אמר הבן שמא לא יתן לי מה שהקנה אמ׳
לו טול הכל וקיים דכתי׳ ים ודרום ירשה ויה רש הכל
נתן לך והעולם השמור לכתו. ועוד אמרו ומלא
ברכת ה׳ ים ודרום ירשה. אין ים אלא תורה שנא׳
ורחבה מני ים וכל המדרש שם. אם כן יהיה
סוד הכתוב נפתלי שבע רצון המיוחד ומלא ברכת ה׳ שהיא
היא הכלולה בכל מן הכל כענין שכתוב בכל. והנה
העולמים לו הים והים אינו מלא והוא בית של המלך
משל למבקשים לראות את המלך שואלים
אנה בית של מלך. ואחר כך שואלים אנה המלך
וגם העולם הזה

הנגב והים מן הרצון יירש מ"ה והמשל ים כן"
ברוך מבנים אשר אם קמ"ס הבא אחרון
כמ"ס התרגם מבנים הנזכרי מזהב
ומפז רב ותבואתה. יהיה הענין אף ימצא משם
ש"ז השבטים לאמר שיברך אשר מכל בני יעקב
ועם כל שלא היה יש בנחלתם לא היה כן. ורש"י כתב
ראיתי בספרי אין לך בכל השבטים שנתברך מבנים
כאשר ואיני יודע כיצד. והרב ר"ז"ל יתבוננו לפרש
ברוך מבנים שיהא מבורך בבנים רבים שיולד כמ"ש
מבורכת ה' ארצו ממגד שמים מטל. ולכך אמרו
שכל אחד השבטים שבכן אותם בגבורה או בנחלתם
ואשר לבדו ברך בבנים. וגרסת המפרשים שלא
בספרי אין לך שנתברך בבנים כאשר. אבל היום
הברכה הזו לא נתבאר ואולי הוא ממה שכתוב בדברי
הימים כל אלה בני אשר ראשי ברורים גבורים—
חיילים ראשי הנשיאים בצבא המלחמה מספרם
אנשים עשרים וששה אלף. ולא נאמר שם באחד
השבטים כשבח הזה. ועל הפשט ברוך מבנים
כטעם יהי רצוי אחיו שיהיה אשר מבורך מפי כל
בני יעקב ורצוי לכל אחיו. והטעם כי ארצו שמנה
ומשם יבאו כל מעדני מלך לכל השבטים וכלם
יאמרו תמיד יברך השם הארץ הזאת אשר תביא
כפירות האלה. ויהיה מה מבנים כמו מה' יצא
הדבר מטל אביך. ואונקלוס תרג' בריך מברכת בנוהי
כראה שר"ל כי יבאו מכל השבטים לאשר לקנות
השמן ויהיו יהודה וישראל רוכלין בחטי מנית ופנג
ודבש ונרי וכל זמרת הארץ שיביאו הכל וימכרו לו
ויקנו השמן והנה הוא מבורך מכל הטוב הנמצא
בכל השבטים. והנה טעם רצוי אחיו שימכרו לו
ויקנו ממנו ברצון להם. ושוב מצאתי כבר ותאמר
לאה באשרי כי אשרוני בנות. אמר עוד לא לן אשר
בארמית מימינו ירש אשר גם פלטריות מה שלא
ירש יהודה אר"צ. ובני אשר ימנה וישוה וישוי
ובריעה וסרח אחותם הוא אחד בבורות ל' עי' ור' שימון
אמרו שהיו במותיהן ולבושות להם בנישואין

בשמן זית וכו'. ברזל ונחשת מנעליך. הנה אשר בסוף ארץ ישראל כמו
שכתוב ופגע בכרמל הימה. וכתוב והיו תוצאותיו
הימה. והטעם אשר לא הוריש את יושבי עכו אשר
הוא על הים הגדול. כמו שאמרו בראשונה גבלה
עד עכו ובשניה עד יפו. אם כן הנה ארצו מנעול
ארץ ישראל. ולכן אמר ברזל ונחשת שהיו עד לתת
נחושה ובריחי ברזל וכל הארץ כעליה בהם. והוא
כמו שישמור השם כל הארץ מאויב ומתנקם. או
יאמר שלא יבאו זרים לגזול השמן כי לכל הארץ
נבא מארצו בחשות סוחר. ומשניך דבאך הנראה
לי במלה הזאת שהיא כמו ודבאך כי האותיות הנה
יתחלפו מיד תמיד כמו שבתה מדהבה במקום
מזהבה וכל הארמית כן בכל לשון זהב. וכן כל
לשון זכרה וכן דכרון זכר. וכן הלמ"ד וכל למ"ד גם
יתחלפו לרי"ת ואמר ימי נועכו במקום נדעכו. וכן
חלתי ואירא כמו דחלתי. ויאמר הכתוב ומשניך
יהיה. ודבאך שתהיה אדמת השמן הנזכר ואתה
תהיה טובל רגלך כל ימיך לעולם. גם אפשר
ונכון הוא מה שפרשו כי הוא הפך מדאבון נפש
ונקרא ימי הזקנה דאבון כי הם ימי הצער והרעה
ונקרא ימי הבחרות ימיו כי הם שלו לשמוח בהם
ולהטיב להם. והטעם כי מולדותך תהיה זקנתך.
וזה רמז שתתקיים שלות וכבודו עד כל ימי ארץ
ישראל. וראיתי בתרגום הירוש' וכיומי טליותהון
ימי סבתהון והוא הדבר שפרשתי. ויראהו
ה' את כל הארץ כל ארץ ישראל אשר מעבר לירדן
ואחרי כן הזכיר שהראהו את הגלעד עד דן.
והנה משה היה בחלקו של ראובן וחצי הר הגלעד
ועריו היה לבני ראובן והחציו למנשה. על כן פי'
מן הגלעד עד דן. א' יהיה גלעד בלבנון בארץ
ישראל דכתיב גלעד אתה לי ראש הלבנון. והזכיר
עד דן שהוא סוף התחום דכתיב שם לא בכל שבטי
ישראל מדן ועד באר שבע. והזכיר
אפרים ומנשה שהיא בנחלה של ארץ ישראל

וארץ יהודה שהיא בדרומית כ״כ עד יהודה״ יעמוד על גבולו מנגב ובית יוסף יעמדו על גבולם מצפון ויהודה נטל חלק דרומית של ישראל מקדימה ועד הים וכן נטל בהפשטת מערבה · והזכיר נפתלי הים מזרח ליהודה ממזרח ולא הזכיר אשר ויששכר כי היו כתו׳ אחרים ומנשה דכתי׳ ובאשר יפגעון מצפון וביששכר ממזרח ולא הזכיר שמעון מפני שהוא בתוך נחלת בני יהודה נחלת שמעון ולא הזכיר בנימין שהיה גם לגורלם בין בני יהודה ובין בני יוסף והזכירם שהוא לנגב והזכי׳ עד הים האחרון לומר שהיה לחוף ימים · אין היה בכל הנגב והככר · והזכיר בקעת ירחו בעבור שהיתה בקעה עמוקה ולא היתה נראית מראש ההר · אבל הראה כמעשה נס · והכלל שהראהו כל נחלת ארץ ישראל דכתיב וזאת הארץ אשר נשבעתי וגו׳ ורז״ל אמרו זה בספרי ב׳ עקומות הראה אשר הוסיף בכתו׳ · וטעם הראה הזאת אשר הראהו בעבור שהיתה הארץ מלאה כל טוב גם לכל הארצות ומאשר היה גלוי לשמו רוב הארצות שהיה משה כמו אוהב את ישראל שמחו בראות הטובה בראות עיניו · **אשר** ידעו ה׳ פנים אל פנים · שהיה לו גם ם ולדבר אין בכל שעה ושעה שירצה כענין שנא׳ ועתה אעלה אל ה׳ עמדו ואשמעה מה יצוה ה׳ לכם לרש״י ואיננו נכון כי היה אומר אשר ידע את השם פנים אל פנים · אבל הוא מלשון אשר צר בשם ואתה אמרת ידעתיך בשם · יאמר שלא קם נביא עוד בישראל כמשה אשר גלו השם להיות אליו פנים אל פנים בדבר · וכן מה אדם ותדעהו · שתתעסק עם כבוד לגוים לעבד עליו כמו מה אנוש כי תגדלהו ויתכן כי בעבור ששם אנשים המתראים פנים אל פנים מכירים זה לזה בראיה אמר שידעו השם פנים אל פנים כי לא יכה להזכיר שידעו מעתה כן לבעבור של מעלה וכי התמיה כמה שאמר בגבורה מעשה אשר ידעו ה׳ פנים אל פנים ואמר ודבר ה׳ עם משה פנים אל פנים וכבל ישראל כאמ׳ גם כן פנים בפנים

דבר ה׳ עמכם כי שם אמר מתוך האש לומר שהמשה קול מתוך האש בלבד ולא ראו התמונה · וכן פרש ועל הארץ הראך את אשו הגדולה ודבריו שמעת מתוך האש · ועל דרך האמת שידעו השם פנים אל פנים לגבוה ם כעני׳ שתבוא הרוח במשה וכן היה בעת מתן תורה · אבל לא השיגו הם את הקול מתוך האש ואמנם עזר שכל נבואתו של משה פנים מתן תורה ושאר הנביאים היתה על ידי ה׳ והבנוה · **וטעם** לכל האותות · דבק עם ולא קם נביא עוד בישראל כמשה לכל האותות · אין יאמין איש עם השם פנים אל פנים באותו ומופתים שלא נעשו כמוהו הגדול כמו שאין ויושך נגעו בבואו הגדול · וכבר פרשתי כי האותות הם הדברי׳ שהוקיר בהם התחלה · כמו לאחר יקיה האות הזה ויאמר על כל הדבר שיקדים הנביא לאמר כי כה ויהיה לעתיד · והמופתים הם הדברים שנעשו בשנוי התולדות כמעשה אשר נהפך לנחש · והנה גם לאחר הנביאי׳ נעשו אותות ומופתים כאליהו ואלישע שעשו מופתים כמה אבל הם נפלגו למרעם בהם אמרו במדרש כל הנביאים לא היו עושים נסים עד תפלה כאליה ואלישע · וכן העברת וע עברת הנביאי׳ לאליהו וכן השונמית לאלישע · אבל משה מיד היה עושה ואין המדרש הוא כבוד · והכבוד אין באורה הנביאים כי מה נפלגה למשה הוא מה שאמר לפרעה ולכל עבדיו ולכל ארצו ולעיני כל ישראל כי היו לעיני האותות עליו והיום שיוים עמו · אבל שאר הנביאים יעשו אותם ליחידים מבני אדם · כענין ספרה נא לי את כל הגדולות אשר עשה אלישע ואיננו נכון בעיני כי עברת הנביאי׳ לאליהו הצדקה והשלוח כתפרסיו מאד ובני היה בשרם מימא חי ה׳ אם יהיה השנים האלה טל ומטר כי אם לפי דברי ובזאת העוון שלא שני כתבם מאד ובעיני כאחד · ולכתב את יש עני ומעלה אשר לא שלח חיים אם להקשה ונביא · וסוף השנן הרוח מערכם ומעלה לעיני ה׳ ה׳ להם עליו והיום שיוים עמו כמעמד אחר

דכתי' שלא קבץ אלא את כל ישראל אל הר הכרמל ואת נביאי הבעל ארבע מאות וחמשים ואת נביאי
האשרה ארבע מאות · וכן עמידת החמה שהושע היה באמת לעיני כל ישראל וראו אותה כל מלכי
כנען האמוריים בו והכנענים · ורז"ל יזכרו כן שראו אותה מסוף העולם ועד סופו והכתו' מעיד מפלגם יחד
ולא היה כיום ההוא לפניו ואחריו לשמוע יי' בקול איש · ובקריעת הירדן כקריעת ים סוף לא נעשה
ליחידים רק לכל ישראל · וכתו' בה עוד: ויהי כשמוע כל מלכי האמורי אשר בעבר הירדן ימה וכל מלכי
הכנעני אשר הוביש יי' את מי הירדן אבל לפי פשוטו של מקרא הכל הקשר ומחובר יאמר שלא קם כמשה
עוד מגביל מעשה אשר יד עוד הפסח ... לעשות אותות ומופתים ויד חזקה ומורא גדול מעשה
ואם עשו מקצת מהם לא הגיע לרובם ולא למעלה הגדולה שבהם כי לא היה כיום ההוא לפניו ואחריו ·
וכן לא הגיע אותו הנביאים לזמן הגדול אשר הגיע הוא עמ"ה כי אותות הזמן תמידי ארבעים שנה ועמוד
האש והענן נס הכבוד והשלו · על דעת רבותינו ולכתוב המדבר הגדול והנורא נחש שרף ועקרב וצמאון
ולא חסרו דבר · ועל האמת יאמר כי אותותיו ומופתיו של משה עליו השלום היו פנים אל פנים כמו שפרשתי ··

ולכל היד החזקה קריעת ים סוף שנא' בו וירא ישראל את היד הגדולה · ולכל המורא הגדול
מעמד הר סיני שנא' בו ובעבור תהיה יראתו על פניכם · ולפי' הוסיף באלו שנעשו לעיני כל
ישראל שכבר הוזכר כל הנעשה לפרעה ולכל עבדיו ולכל ארצו · ובספרי ולכל היד החזקה זו מכות
בכורות שנאמר כי ביד חזקה ישלחם ·· ולכל המורא הגדול זו קריעת ים סוף · דבר אחר ולכל
המורא הגדול זו מתן תורה · ועל דרך האמת היד החזקה מדת הדין כלשון היתה על יד יי' · וכן כי יד
יי' עשתה זאת · וכן יאמרו במשפט כי יבאו ביד יי' · והמורא הגדול מדת הרחמי' כענין שכתו' את יי'
צבאות אותו תקדישו הוא מוראכם ולזה מתכוונים בספרי במכת בכורות ובקריעת ים סוף כדכתי' שם
לעשות לך שם תפארת ··

וטעם אשר עשה משה · שהקטן והגדול זה לעיני כל העם כלשון
ואת הנפש אשר עשו בחרן ויאמר לעשות אותו · לעשות את יום השבת · כי משה לא
עשה היד החזקה והמורא הגדול רק הקבה אותו ובעבורו נעשו לעיני כל ישראל ··

תם ונשלם · שבח לאל בורא עולם ··

נשלמו חמשה ספרים קאל ·
ואל שדי ברכות והודאות לאל ·
ויקיים מקרא דכתיב על ידי יחזקאל ·
בהיות מקדשי בתוכם לעולם ·
מן העולם ועד העולם ·

אשר הפליא בנס חכמת חבר ויתיאל ·
אשר גאלנו ברחמיו וברוב חסדיו אשר לא שואל ·
ויד שם הנביאים כי אני יי' מקדש את ישראל ·
וברוך יי' אלהי ישראל ·
אמן ואמן ·

ברוך יי' לעולם אמן ואמן

ברכני יי׳ עד הנ׳ שזכיתי ובאתי לעכו·
ומצאתי שם ביד זקני הארץ
מטבע כסף מפותח פתוחי חותם מצדו האחד
כמין מקל שקד ומצדו השני כמין צלוחית ובשני
הצדדין סביב כתב מפותח כתב היטב והראוהו הכתב
לכותיים וקראוהו מיד כי הוא כתב עברית אשר
נשאר לכותיים כמו שמוזכר בסנהדרין וקראו מן
הצד האחד שקל השקלים ומן הצד השני ירושלם
הקדושה ואומרים כי הצורות מקלו של אהרן ש
שקדיו ופרחיו והצורה השנית צנצנת המן
ושקלנו אותו בשלחנות ומשקלו עשרה והב
איסטרלינש והם חצי האוקיא שהזכיר רשי ז״ל
וכן ראיתי מן המטבע ההוא בעכו הזקן ובכתיבה
ההיא חצי משקלו והוא חצי השקל אשר היו שוקלין
לקרבנות והנה נתקיימו דברי רשי סיוע גדול ש
לפי דברי רבינו הגדול והגאונים הקדו ונח הני
חצה והדינר חצה והם אמרו שהם בו שעורות
והרי הוא הדינר שקורין בעכו בזאהב שארדינש
שכך הוא שיעורו בביון והוא הוא השלב ש
שהזכירו הגאונים שהלשונות בלשון שפתם ואומרי׳
כן וכך קורין לבזאהב דינר צורי· וכך כותבין
בכתובות לכן דינרי צורי כי בצור הקרובה לעכו היו
מטבעין אותן ומשקל הדינר הזה שלשת אי
איסטרלינש נמצא הסלע לפי זה יב איסטרלינש
לפי דבריהם ואינו אלא עשרה כדברי רשי· ולמדנו
שהגאונים קבלו הוסיפו עליהן שתות אולי הרחיבות
הקטנות הנשקלות בגנאד הם תוספות ועתה
ב עמו עשרים גרשים כרובי הושלמו

אהלל שם כבוד אל רם ונורא
ברוב חסדו עזרני להשלים
להרמבן מאור עולם ספר ד
דבריו יקר ומר ומפז
בימים ההם אזי בו הוא מסרת
ואחרים בישראל לחוב הוא
אבל בשנת אלהים את יה דם
בחשבונה בחוף ימים נמים
כלולה היא בכל חכמה ודעה
נבחת הרבנים ערכו ובכן
אשר יבא לפנים קדוש לעזרה
לרוממם את אלהים ויעזר
למען בן יקראו עמו ולמדו
נמוע אחר ישלם ע ויפלח
יזכה ומבורך שי למורא
ויגנה בה זבול מכון לשבת
לעבדו כרם שכם אחד יב
בהקבץ לציון הקדוה

אשר חוק שם בישראל ותורה
כתב יקר וטוב מכל סחורה
הקי נפשו בגן עדן נמורה
דפס נגאה ונאה ישרה
התאומים גם בתולה הם בחברה
ואחרים לא ידעם בן בענירה
וגם עם כל אשר הוא שם תורה
ובה מבחר הקבלה והדרה
ותורת אל בפי כלם סדורה
אלעזר אני שבחבורה
בלב אמין וזוע עם נגוירה
עשות הרבה ספרים אין כפורה
לעבדה את אלהים חי במורא
במיו נר להאיר האפורה
ואויבנו לא נאם מהרה
בחומת אש לכבוד ועטרה
אלף עמים הפך שפה ברורה
להלל שם כבוד אל רם ונורא

עומדות היו רגלינו בשעריך ירושלם׳ בית אלהים
ושער השמים׳ ירושלם הבנויה׳ עיר שחוברה לה
יחדו עם אותם שבמעלה׳ ששם עלו שבטים שבטי
יה׳ שממנה הושתת העולם וממנה השתיה נוסדו
תבל ובניניה׳ ששם הר המוריה׳ שממנו תצא תורה
ותשיג הקהל המה אלהים לשבתו׳ ושם בנה בית
מנוחתו׳ ושם הכין כסא מלכותו׳ ויהי בשלם סוכו
ומעונתו מעונת לדביר קדש הקדשים ששם ארון
הברית ארון כל הארץ ושם לוחות כתובים באצבע
שמשם נבא יוצא ומתפשט על נפש אלהי הקדש׳
ועליו הכרובים פורשי כנפים׳ לתבנית המרכבה׳
הנראים לנביאי׳ שני עפרים תאומי צביה׳ היא
החיה אשר ראה אלהי ישראל בנהר כבר׳ ואדע כי
כרובים המה להבא ולעבר׳ שמשם פנים לכרוב
מלפנים ולאחרון פני [illegible] ופני [illegible]׳ ורוח אלהים
בכנפיהם וכבוד אלהי ישראל עליהם׳ וזה מעשה
המכונה מעון לשכינה׳ ששם היכל הקדש מכון׳
לשמוע אל הרנה ואל התפלה ולעובדים בדמעה פתח
כנגדם השלחן הטהור ועליו לחם הפנים פנים
המאירים בכל מערכה כי שם צוה ה׳ את הברכה
שמשם לישראל משאות וארוחות׳ חיים שובע
שמחות׳ וזה מעשה המנורה הטהורה׳ אשר אל
עבר חכמי ישראל מאירה׳ בשבעה נרותיה נגדם
תפארת והמשכילים יזהירו כזוהר הרקיע׳ ושם
המזבח הפנימי להעלות עליו מקטר קטרת׳
ועליו עולת התמיד׳ כי נפשות הצדיקים נרצות
בעולו׳ עולה כליל׳ ולבית נבנה למעלה מן השמי׳
ומשם יתגדל ויתקדש מקום לבית ומקדש למקדש
והחצר החיצונה והקרקע והאריאל׳ מזבח כנגד
ישראל׳ ששם נעקד אבינו בשעת המים׳ לגוון לו
כל הימים׳ ושם הוכן לשיר הלוים דוכן׳ להדר
ולרומם ולהלל לאלהי השמים׳ במצלות ובנבלים
ובצלצלים ובמצלתים׳ ושם יד חזית לשכת הגזית
בשבטים וקטנה וסנהדרין מעוטרת׳ בשרי קדש
ושרי אלהים מפוארת ומהודרת׳ לתבנית שני

מעלה מסודרת׳ והכסא כסא הוא מיוחד׳ כנגד
עני אחד׳ שם ישבו כסאות למשפט ולהוראות׳
ללכת בתורת מצבאות׳ והיה לעד ולאות׳ כי אלהים
נצב בעדת אל בקרב אלהים ישפוט ושם הר ציון׳
הדום משכנו עליון׳ ומה המון הזה׳ כי רמה קרנו
בה׳ ולב עלז׳ הן אך קמו דרכי השער הנזכרת׳
להללה לשם ולתפארת׳ והעליתיה ומעלתיה רבה
למעלה נכבדות מדובר בך עיר האלהים סלה׳ ועתה
השתפך עלי נפשי ועל זה אני בוכה׳ כי נשאר
בשר שממה ושאייה׳ בית קדשנו ותפארתנו׳ אשר
הללו בו אבותינו היה לשרפת אש וכל מחמדינו
היה לחרבה׳ וגם חומת קדש נתגלגלה׳ ימים אין
מספר דור הולך ודור בא׳ הדביר ולפני לפנים׳
היה מעון תנים׳ והיכל והר הבית׳ לשמיר
ולשית׳ עלה בו קמשונים כסו פניו סירים׳
ומרעה הוא לצפרים׳ ואויבנו פלילים וזה מחריב
ושקר הגבולים׳ וזה מזבח ומקים אלילים׳ ובאו בו
פריצים ומחללים [illegible] בתפו מתפללים
כל ערל וטמא בבית תפלתנו והיכל האלהים׳ לא
אלהים יעמו הקהו זו כאן לאלהיו׳ נשכבה בבשתנו
ותכסנו כלמתנו׳ כי כל זאת גרמו פשעינו
וחטאתינו׳ והעיר והקדש השחיתו עונותינו׳ והלא
המקדש המעוז נוה צדק ומקוה אבותינו׳ על זה
היה דוה לבנו על אלה דאבה נפשנו׳ וכל ימינו על
אדמתנו׳ על נחלת אבותינו קול דמעתנו׳ ונהיה
כך תחת הגלגל׳ כי נכרת מבית אלהינו מאחד
ונו׳ איכה היתה לשמה׳ הריה נאמנה׳ רבתי
בגוים ועליונה׳ שרתי על כל מדינה׳ השער היונה׳
יונה תמה ברה כחמה יפה כלבנה׳ מקוטרת
מור ולבונה׳ עומד שוטה על אפיקי מים׳
ואורך כשמש בחצי השמים׳ ומתק האור
וטוב לעינים׳ בעברת ה׳ נעזבת׳ לבשו
שמיה קדרות ושק הושת כסותם׳ ואל
ארץ אבדו משמים ונזהר׳ והנה
ברה וחשכה משוף עקה ואפלה מנודח׳ והיא

אור ישראל אש בקרבה וקדושו ללהבה׳ ואכלה
ובערה כל הדרה ויקרה והיתה שער תהלה מעט
מעלה אלא ירושלם עיר ואם בישראל דדיה יזוב
בכל עת חלב ודבש ושמן וכרי ועתה אחות תנינים
ייכך וראש פתנים אכזרי אהה אוי הכרע
הכר עתה ואת היה בשבר ושובם דמי מדעתי
מעלתיך ורוממותיך וראיתי הריסותיך
ושוממותיך היית עטרת תפארת ביד יי׳ וצנוף
מלוכה גאון כל גבה אוצר כל חמדה אבן בחן פנת
יקרת ועתה כלו נכרת כוס הקוה קראו לך כסא
יי׳ וכך כל משפט ושם השער מעוז יי׳ שמה ועתה
חרפה וגדופה מוסר ומשמה ובתשחות חמה
כעוים אשר הפך יי׳ כמלח וגפרית ושב ועשה על
אדן הברית והיה מחולל מפשענו וחטאתינו
מדוכא מעונותינו ויי׳ הפגיע בה את עון כלנו
ובחבורתה לא נרפא לנו אבל הוא אשר כלנו
ומעל שלחן אביו הגלנו כי ארבעת שפטיו הרעים
כעל כל אשר נגלה ירושלם השדודה ובאותה
אשר היו ערי המון צדק לתרף ולתצלה היות
אשר היו גן שפעים ורבבות רכב טלים כמתים שמש
שכון יי׳ בה ואשרי מי שחוננו היום הוה לראיתי
בך שר הקדושה חזות קשה מנחתי בתוכך איש
יהודי והוא נבנה ובו ישבה ואין יאספם בביתה שם
נבושו וקטנם אם ישבנו מתן עדה שאין לה עמן
ולא מקנה וקנין עם עוד לורם ומסכן אליך
ואביון ופרי הארץ לגאון ולתפארת ופריה וטובה
ושם אתה מרובה ועדין היא זבת חלב ודבש שבח
בה דמותך קורתי עוללת אשר מת בנה בחיקה
והחלב בשדיה עולמם ושועו וחסמו נערי הכלבים
ועם כל זה מאסו בך שונאים ושממו עליך אויבים
ובמרחקים יזכרוך ויתפארו בשער הקדושה לאמר
לא נתנה הארץ למורשה וכאשר יבאו עליך ומצאו
כל מחמדי שגן יבריחו כמעט חרב ורודף אין
ורבה העזובה בקרב הארץ השממה והריקה כי
הם אינם הענוים לך ואת אינה ראויה להם לא מקום
ולא מחזיקים ולא נכנסים שער תהלה תהית היותך
גולה ועתך מסוס בתולה ראיתי היום כי ל׳
יושבך שמחים ושוקים והנה נושקים כי לא
ימוש שבט הרשע על גורל הצדיקים לעולם דבר
יי׳ אשר דבר והשמותי אני את הארץ ושממו
עליה אויביכם היושבים בה׳

אני הגבר ראה עני

גליתי מעל שלחני הרחקתי ממני אוהב ורע כי
אלך המסע ממקומי הייתי כציר אחים׳ במדבר
מלון אורחים׳ עזבתי את ביתי נטשתי את נחלתי׳
ושם הנחתי רוחי עם הבנים והבאתי נפשי׳ ועם
הילדים אשר טפחתי ורביתי על ברכי׳ הם ראשית
דרכי׳ הם לי הנחמה והמשמחים׳ והיו שש ולבי
שם כל הימים׳ ובעד האחרים כי בם ענג ישך״
מיודע מחשך״ ונקל זאת׳ וכל יקר ראתה עיני
לבזות״ טוב לי יום בחצריך׳ לבקר בהיכלך
האהב ומקדשך הקדום׳ לחזות לראות את אבנך
ואת עפריך לחונן ועל חצריך לקונן״ כי עפרך
בפי נפת ודבש׳ ובכיתי עליך במר נפש ומספד מר
ובבית אתענג״ ויהי כהרימי קולי׳ ואקרע בגדי
ומעילי׳ אז יאמר לי״ כי בוש תבוש נער אל
שנתבא באת בשער האהבה והשוממה מבלי בבואה
היא יושבת וראשה חפוי׳ וקראתי עליה כראוי׳
ציון מדבר היתה ירושלם שממה׳ ואחל השער כנגד
הפתח הקרוע עליה טפח״ ובכיתי כנגד הבית
הגדול והקדוש הראתי נבואה רבה׳ בית קדשנו
ותפארתנו אשר הללוך אבותינו היה לשרפת אש
וכל מחמדינו היה לחרבה׳ וקרעתי קריעה שניה׳
שלמה ואחת״ וקראתי במקום מזמור׳ הוא
לאמר״ אלהים באו גוים בנחלתך טמאו את היכל
קדשך שמו את ירושלם לעיים׳ נתנו את נבלת
עבדיך מאכל לעוף השמים בשר חסידיך לחית
ארץ׳ שפכו דמם כמים סביבות ירושלם ואין קובר
והיית חרפה לשכנינו לעג וקלס לסביבותינו׳ עד

מה ה׳ תאנף לנצח תבער כמו אש קנאתך שפוך
חמתך אל הגוים אשר לא ידעוך ועל ממלכות אשר
בשמך לא קראו׳ כי אכל את יעקב ואת נוהו
השמו׳ אל תזכור לנו עונות ראשונים מהר יקדמונו
רחמיך כי דלונו מאד׳ עזרנו אלהי ישענו על דבר
כבוד שמך והצילנו וכפר על חטאתינו למען שמך׳
למה יאמרו הגוים איה אלהיהם יודע בגוים לעינינו
נקמת דם עבדיך השפוך׳ תבא לפניך אנקת אסיר
כגדל זרועך הותר בני תמותה׳ והשב לשכנינו
שבעתים אל חיקם חרפתם אשר חרפוך ה׳ ואנחנו
עמך וצאן מרעיתך נודה לך לעולם לדור ודור
נספר תהלתך׳

עורי עורי

לבשי עזך ציון לבשי
בגדי תפארתך ירושלם עיר הקדש׳ נאי ויליך על
ראשך׳ ובאי אל ביתך ואישך כי הוא אדונך והשתחוי
לו׳ ואת מנת חלקו ונחלת חבלו׳ אשת נעורים
ואהבת כלולות׳ ודרשי לפני התחלות׳ לכת עדיך
אחריו במדבר לא דרך ולא מסלות׳ מקוטרת
מור ואהלות׳ מעלת זבחים ועולות׳ ושנה לו
במחולות׳ את המראות ואת הגבורות׳ להודות
להלל ולשבח לפאר לרומם ולהדר ולעלות׳
למרומם על כל ברכות ותהלות׳ המתכנה
בתחנות ותפלות׳ המרבה כפרותם לאחות מחילות׳
ואשר עשה עמך כל הימים׳ את החסד ואת
הרחמים׳ שאי אליו כפים׳ ושפכי לבך כמים׳ עד
מתי אתה לא תרחם את ירושלם׳ הסכיתה חמות׳
ולא תזכור ראשונות׳ אשר שמת במדבר דרך
ובישימון משאות להשקות נאולך׳ אשר תבו
לדגלך׳ ועליהם פרשת ענן למסך׳ ובקול רנה
והמון חוגג עבר בסך׳ אם הפכת באף
רחמים׳ דברים טובים דברים נחומים׳ סבב
עשית לשלומים׳ ולא תדרוש דמים׳ ושכנתות
אשפתות עמך׳ הריקו ותמימי׳ אשר בשמך הערו
למות נפשם ואת החרב נתנו ראשם׳ אחריך
ישאו׳ ועליך כל היום הורגו׳ יקרים לפניך שלם
וזבחים׳ אנשים ונשים׳ זובחי אדם ועשו לריח
ניחוחים׳ את הראש ואת הנתחים׳ והם השיסים
ושיחים זה יאמר לה׳ אני ולשם ישראל בראש
אקריב את עצמי חלב דמי נתחי וראשי ואתן
בכורי פשעי פרי בטני חטאת נפשי ונפשם
מתעלפת בדמיה מתבוססת ומאחנת לבניה
מורשה מסיה לעשות נפשות שלמי נדבה לרצון
להם לפני ה׳ והדבקים בה׳ חיים נתת אותם כגוי
ושפלים כגנים ואותם לוחמים כל רבים עמים
ערים מעלכים הפשיטו זה שבר וזה גזו וזה שולל
וזה בזז וקול מכרכר ומשו׳ מכת אויב המסבבל
מכה׳ קשה וארוכה׳ ובכל מוסר אכזרי מזי רעב׳
ולחומי רשף וקטב מרירי׳ ושר נחיים חיים לך
נכמרו ובמותם לא נפרדו׳ אשוריהם במעגלותיך
תמכו׳ כי מאשר הקדש נקראו׳ ועל אלהי ישראל
נסמכו׳ אומרים אמור למנחתי׳ אל עזי ומעוזי׳
לא מאס לגבם מהגעל לבשת קשת והאריכו׳ כי
ואת לנפשם מגרש שבשפלנו זכר לנו׳ לא מאסם
ולא געלם׳ והלא ממצרים גאלם׳ וממשה עבדים
הטלום אולת ידי׳ ואספלם כבמידי׳ ומאשב
בחסך בבבל ידי וזרובבל יסדו הבית לבנות שנים
קטעת כן מעולם ועד עולם׳ כאשר יבאו
עמותיהם פתח את קברותיהם׳ ותוציאם מבטן
שאול יקראו ישלח רוחו ונבראו׳ מן המכוסים
תולעה והאתם יוכע רמה יחלש בני אדמה לא
אבדה תקותם כאשר הגיה ולא תגורם לם בשוב
הצפר אל הארץ כשהיה׳ כי לא קצרה יד ה׳
מהושיע׳ ברכת אובד אליו תבא ונפש נענה
תשמע׳ כל תפלה וכל תחנה לפניו תגיע
ומשפטים לאור גוים ירגיע׳ כזאת וכזאת דברו
ובשמך יתחזקו׳ כי אחריך דבקו׳ וכאשר נאקות
חלל יאנקו׳ אליך יזעקו׳ המון מעיך ורחמיך
אליהם יתאפקו׳ האתה על אלה תתאפק ה׳ אם גוי
אשר כזה לא תרחם׳ שוב מחרון אפך והנחם
למען שמך לא תחשה

300

ולמען ירושלים לא אשקוט ·· כי לרחמיך שוקקים הלויות · ולהם עלך כליות וזכיות · מגדל בנוי לתלפיות ·
שכלות אתימות · עדים נאמנים ושבועות קיימות ·· בשמך המיוחד · דברי הנביאים פה אחד · יו
כלם נתנו לנו קץ וזמן · ועד בשחק נאמן ·· כי לא לנצח ישכח ציון · וחבת מיוחד מגבת המלך העליון
נכון יהיה בראש ההרים ונשא מגבעות · והם לנו אל למושעות ·· כן לקץ הימין אל תאחר · אל לאחרך
אפים תתאחר ·· וחיש עתידות · כי פעמו לך מועדות ·· ואנחנו היודעים ועדים · כי אין קץ לפני רחמיך ולא
מועד מועדים ·· כי אחרכו לנו קיצים וזמנים · ושמן שדשים ·· רבת שבעה נקם מרודות פתנים ·
רבת שבעה לה נפשנו הלעג השאננים ·· הבוז לגאיונים · מן אוי עבר על נפשנו המים הזדונים ·
מחרון אפך תשוב · וראה כי אזלת יד ואפס עצור ועזוב ·· ככתוב למה לנצח תשכחנו תעזבנו לאורך ימים ·
השיבנו ה' אליך ונשובה חדש ימינו כקדם · ברוך נצח ישראל ·· **אבינו אב הרחמן**
לא יתום ממך ישראל ולא אמן ·· כי רחמיך עלהם במקומן
בכל עת ובכל זמן ·· זכות עבדך זה משה בן נחמן · לראות עירך ומקדשך בחרבנן ·· ובקרעו בגדיו
ומעשה אליך בכה ומהאבל אליך ישתחוה ואליך יתחנן · שיזכה ויראה דבירך והיכלך אילך ואילמיך בבנינן ·
שמה התחיה ירושלים נוה שאנן · ועד יעור בתקונן · בשוב ישראל לאיים כהנים לעבודתם ולוים לדוכנן ··
שמה ובנה ה' על כל מכון הר ציון ועל מקראיה ענן ·· ועל כל כבוד חופה לשמתך ושוך בבית
מקדשך ולא יכרת משכן · זה עבדך בחסדך ישב בסתר ובצל שדי יתלונן · ברוך שומע תפלה אמן ואמן

אגרת ששלח הרב ז"ל מירושלם עיר הקדש שעלה הנה ושלחה לבנו הלוקח ··

יברכך ה' בני נחמן ויראך בטוב ירושלם וראה בנים לבניך ·· ושלחנך של אברהם אבינו יהיה
שלחנך · בירושלם עיר הקדש אני כותב אליך ספרי זה כי שבח והודאה לצור ישעי
זכיתי ובאתי לשלום ביום תשיעי לירח אלול ועמדתי בה בשלום עד מחרת יום הכפורים אשר פני מועדות
ללכת לחברון קבר קברות אבותינו להשתטח שם ולחצוב לי שם קבר בע"ה ·· ומה אגיד לכם בענין
הארץ כי רבה העזובה וגדל השממון · וכללו של דבר כל המקודש מחברו חרב יותר מחברו · ירושלם
יותר חרבה מן הכל וארץ יהודה יותר מן הגליל · ועם כל חרבנה היא טובה מאד ויושביה קרוב לאלפים
ונוצרים בתוכה כשלש מאות פליטי מחרב השולטן · ואין ישראל בתוכה כי מעת באו התתרים ברחו משם
ומהם שנהרגו בחרבם · רק שני אחים צבעים קונים הצביעה מן המושל ואליהם יאספו עד מנין מתפללי'
בביתם בשבתות · והנה זרזנו אותם ומצאנו בית חרב בנוי בעמודי שיש וכפה יפה ולקחנו אותו לבית
הכנסת כי העיר הפקר וכל הרוצה לזכות בחרבות זוכה · והתנדבנו לתיקון הבית וכבר התחילו
ושלחו לעיר שכם להביא משם ספרי תורה אשר היו מירושלם והבריחום שם בבוא התתרים והנה יתקנו
בית הכנסת ושם יתפללו · כי רבים באים לירושלם תדיר אנשים ונשים מדמשק ומצובה וכל גלילות הארץ
לראות בית המקדש ולבכות עליו · ומי שזכנו לראות ירושלם בחרבנה הוא יזכנו לראותה בנויה ומתוקנה
בשוב אליה כבוד השכינה ·· ואתה בני ואחיך ובית אביך כלכם תזכו בטוב ירושלם ובנחמת ציון · אביכם
הדואג והשוכח · רואה ושמח · משה בר נחמן ז"ל ·· ותקרא גם לשלום בני ותלמידי ר' משה בר שלמה אחי
אמך הנני מגיד לו כי עליתי אל הר הזיתים המכוון כנגד הר הבית והסמוך לו אין בינהם אלא עמק
יהושפט · ושם כנגד בית המקדש קראתי חזונותיו בבכייה רבה כאשר נבא ומי ששכן שמו בבית המקדש
ישגיא וירבה שלומכם עם שלום כל הקהל שרים המכובד והקדוש לעדי עד ולבנה בניהם יגדל שלומכם אמן

Laurentii Franguellii 15..